

سِرّہ دحوالو او تخریجہ

مُکَمِّلہ او مُدَلِّلہ

فَتَاوِیْ یُوسُفِیَّہ

مَشْهُورِیَّہ

سِتّاسو جَدِیدِ مَسَائِلِ اودہ غیّ حَلّ

دریم جلد

تالیف
حضرت مولانا محمد یوسف لیسانوی
مفتی اعظم پاکستان

جلدِ مکتبہ رشیدیہ

جادہ میوند سر چوک مارکیت مرحوم حاجی حسین گل کابل

0782690850 | 0775681606

تقریر غلو نہ

شیخ الحدیث حضرت مولانا
سیّد شیعہ علی شاہ مکن فی اللہ
سابق شیخ الحدیث دار العلوم حقانیہ اکوڑہ خٹک

شیخ الحدیث حضرت مولانا محمد ادریس صاحب دہلوی
شیخ الحدیث دار العلوم نعمانیہ المانزلی

حنفی کفایت دینی کتب خانہ بسم اللہ الرحمن الرحیم شافعی

کفایت اللہ اپنے صدیق

واٹس ایپ گروپ ٹیلی گرام چینل
اس گروپ میں کتابیں اہل السنۃ والجماعت، حنفی، شافعی، مالکی،
حنبل، دیوبند، علماء حق کے عقائد کے مطابق ہوں گی مختلف
زبانوں میں اسلامی کتابیں پشتو عربی اردو فارسی جیسے تفسیریں،
فتاویٰ درسی کتب خارجی کتب وغیرہ۔

کفایت اللہ اپنے صدیق
+923052488551
+923247442395
easypaisa
ماکی حنبلی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فَتَاوَى يُوسُفِيَه

مشهور پتہ

ستاسو جدید مسائل

مکمل
او مدلل

اودھغی حل

سرہ دحوالو او تخریجہ

تالیف

حضرت مولانا محمد یوسف ہیانوی
مفتی اعظم پاکستان

تقریضونہ

شیخ الحدیث حضرت مولانا

سید شیر علی شاہ مک نئی اللہ
سابق شیخ الحدیث دار العلوم حقانیہ اکوڑہ خٹک

شیخ الحدیث حضرت مولانا محمد ادریس صاحب مدظلہ
شیخ الحدیث دار العلوم نعمانیہ آٹمانزئی

د دریم جلد اجمالی فہرست

د جماعت متعلق باقی

مسائل، د آذان او اقامت

مسائل، د مانخہ شرطونہ، د مونخ

ادا کولو طریقیہ، د لاؤد

سپیکر مسائل، د صف جورولو

مسائل، د امام مسائل، د مقتدی

مسائل، پہ کور کبھی مونخ کول، د مانخہ

نہ پس دعا او اذکار، د مسبوق و لاحق

مسائل، د بنحو د مانخہ مسائل، د معذور

احکام، د وترو مونخ، د سنت مونخ ادا

کول، د مسافر مونخ، د جمعی مونخ

جلد ایک بکترشید

جاده میوند سر چوک مارکیت مرحوم حاجی حسین گل کابل

0782690850 | 0775681606

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

د کتاب ټول حقوق محفوظ دي

د کتاب نوم : ستاسو جديده مسائل او دهغي حل

مؤلف : حضرت مولانا محمد يوسف هيانوي

ترجمه کونکي : دار الترجمة عبدالغني مارکيت پشاور

جلد : دريم

صفحات : ۵۸۴

تاريخ : ۲۰۱۷ء

د چاپ زيار : مولانا سيد محمد پرواني

جلال پکټريک شيدايي

جاده ميوند سر چوک مارکيت مرحوم حاجي حسين گل کابل
0782690850 | 0775681606

د کتاب تر لاسه کولو ځايونه

پشاور	ګندوز	بغلان
اکوړه خټک	غزني	لوګر
کوټه	جلال آباد	خوست
پروان	قندهار	

فهرست

صفحه	مضمون
------	-------

❖ د جومات متعلق باقي مسئلې ❖

۴۹	د دفترونو په جوماتونو کې د لمانځه ثواب
۴۹	په دویم جومات کې د لمونځ کولو رخصت
۵۰	جومات ته وچې خپلې وړولو سره نه ناپاکه کیږي
۵۰	د جومات متولي لمونځ کونکي جومات ته د خپلیو راوړلو نه منع کول
۵۰	جومات ته داخلېدلو وخت کې سلام کول پکار دي؟
۵۱	د لمونځ کونکو په ذمه د سلام جواب نشته
۵۱	جومات ته داخلېدلو او وتلو په وخت درود شریف لوستل
۵۱	د جومات کومې برخې ته د داخلېدلو په وخت کې دعا ویل پکار دي؟
۵۲	جومات ته د حفاظت په خاطر تاله (قفل) لگول جائز دي
۵۲	د جومات جمع شوې چنده باندې د امام کمره یا استنجاخانې وغیره جوړول
۵۳	د جومات په احاطه کې د امام کور جوړول
۵۳	د جومات په چنډې د کمیټې دفتر جوړول
۵۳	د ارام له پاره په جومات کې د پنکې استعمالول له اجازې پرته صحیح نه دي
۵۴	جومات کې د غلا د بجلي استعمال
۵۴	جومات کې چاته د ویده کیدو اجازه ده؟
۵۵	په جومات کې د ویده کیدو لپاره د رحیل (د قرآن کریم میز) نه تکیه جوړول
۵۵	د اعتکاف کونکي نه پرته نورو خلکو ته په جومات کې د ویده کیدلو اجازه نشته
۵۵	لمونځ پریښودنکي انسان د جومات په انتظامیه کې اخستل
۵۵	که زه په کمیټې کې شامل نه شوم نو زه به جومات
۵۵	بند کړم د دې وینا ویونکي په کمیټې کې شاملول
۵۶	په جوماتونو کې حرامې روپۍ استعمالول جائز نه دي
۵۷	د جومات دکان غیرمسلم ته ورکول یا سودي کاروباري ته ورکول
۵۷	د جومات دوکانونه غیرمسلم ته ورکول
۵۷	ایا د جومات د دکان مرمت وغیره د کرایه دار په ذمه دی؟
۵۸	د جومات په دکان کې د ویدیو کاروبار

صفحه	مضمون
۵۸	په جومات کې د دنیا خبرې کول مکروه دي
۵۹	په جومات کې سوال کول جائز نه دي
۶۰	جومات کې دننه سوال کول (خیر غوښتل)
۶۰	جومات کې ذاتي سوال کول او د مدرس چنده کول
۶۱	په جومات کې سوال کول صحیح نه دي، د یو محتاج
۶۱	له پاره که بل سړی درخواست وکړی نو جائز ده
۶۱	په جومات کې د جنازي اعلان صحیح او د ورک شوي شي غلط دی
۶۲	د جومات د مدرسې له پاره د قربانۍ د خرمنو اعلان کول جائز دي
۶۲	په جومات کې د ورک شوي ماشوم اعلان کول
۶۲	د انساني نفس د اهمیت په وجه جائز دي
۶۳	د مختلفو اعلانونو له پاره د جومات لاوه سپیکر استعمالول
۶۳	د جومات لاوه سپیکر د گناه د کارونو له پاره استعمالول جائز نه دي
۶۳	په شب برات کې د جومات په لاوه سپیکر باندې تقریرونه او نعتونه
۶۴	د جومات د لاوه سپیکر آواز خومره پکار دی؟
۶۴	په جومات کې لاوه سپیکر باندې د تلاوت کیسټ لگول
۶۴	لاوه سپیکر باندې وعظ کول شرعاً څنگه دي؟
۶۵	د جومات د کوهي نه څښلو، جامو وینځلو او داسې نورو... لپاره اوبه اوړل
۶۵	د سکول سامان په جومات کې استعمالول
۶۵	د جومات په دیوال باندې سیاسي نعرې لیکل
۶۵	د جومات د اودس خانې نه د عام استعمال له پاره اوبه اخستل جائز نه دي
۶۶	په جومات کې د خاورو تیل سوځل مکروه دي
۶۶	د جومات په دیوال باندې اشتهار لگول
۶۷	جومات ته نژدې فلم غږول او نور لهو لعب کول سخته گناه ده
۶۸	جومات کې دلارې جوړول د آدب او احترام منافي دي
۶۸	د جومات نه د سیل ځای جوړول او په هغه کې تصویرونه ویستل جائز نه دي
۶۹	د جومات فند په ذاتي امورو کې استعمالول جائز نه دي
۶۹	په غیر قانوني ځای باندې د جومات جوړول
۶۹	او د نورو کارونو گټه حاصلول
۷۰	د جومات د زیاتي شیانو د خرڅولو نه وروسته دي

صفحه	مضمون
۷۰	د اړیسی د جومات په ضروریاتو کې ولگول شي
۷۰	د جومات نه استعمالیدونکي سامان د موذن په کمره کې استعمالول څنگه دي؟
۷۱	د جومات د فنډ ذاتي استعمال
۷۱	د جومات له روپو نه قرض اخستل
۷۲	جومات کې د یو خاص کار له پاره ورکړل
۷۲	شوي روپي په بل مد کې استعمالول
۷۲	امام لپاره د جومات سامان استعمالول
۷۳	د چنډې ورکونکو په اجازې سره د جومات په مصرفونو کې پیسې خرچ کیدلی شي
۷۳	د سیر، تفریح او کتلو لپاره جومات ته د غیر مسلمو داخلیدل
۷۴	په جومات کې تصویر ویستل او فلم جوړول ناجائز دي
۷۴	د جومات بې عزتي د عذاب سبب دی
۷۵	د جومات د علامې له پاره یو مناره هم کافي ده
۷۵	د جومات نه قرآن کریم وړل جائز نه دي
۷۶	که په جومات کې قرآن مجید ونه زیات وي نو دې سره څه کول پکار دي؟
۷۶	جومات د الله پاک شاهي دربار دی ددې بې ادبي گناه ده
۷۶	د جومات فرش ماتول او گټه لائن (د بیت الخلا پائپ) تیروول
۷۷	جومات ته بدبویۍ او نجس شيان راوړل جائز نه دي
۷۷	په جومات کې د شرعي غلطۍ صحیح کولو اجازه چاته حاصل ده؟
۷۷	په جومات کې قصدا خپلۍ بدلول سخته گناه ده
۷۸	د لمونځ کولو په وخت کې شمع ځان ته بالکل مخامخ ایښودل مکروه دي
۷۸	غیر مسلم که په خپله چنده ورکړي نو په جومات کې یې لگول صحیح دي
۷۸	د جومات په تعمیر کې د غیر مسلم تعاون قبولول
۷۹	د غیر مسلم له طرفه تحفه شوې ځمکه باندې جومات جوړول
۷۹	ناپوه ماشومان جومات ته راوستل نه دي پکار
۸۰	سرتور سر لمونځ کولو په ځای په صفا سوتره د لوڅو خولۍ سره لمونځ کول صحیح دي
۸۰	د جومات د ژوندې کیدو او مړ کیدو فلسفه صحیح نه ده
۸۰	د موسیقۍ د آلاتو په جومات کې لگول صحیح نه دي
۸۱	د الارم والا ساعت په جومات کې لگول
۸۱	د جومات زیاتي شيان اخستونکي پخپله استعمالولی شي

صفحه	مضمون
٨١	په لږه آبادۍ کې که د لوی جومات تعمیر وشي، نو ایا دا به صدقه جاريه وي؟
٨٢	د حرامو په ګټه باندې هیڅ عبادت نه قبلېږي.
٨٢	جومات له پاره وقف شوي پلاټ (ځمکه) باندې که خلکو لمونځ شروع نه کړ. نو هغه بدلېدلی شي.
٨٣	د جومات لپاره وقف شوی ځای بدلول.
٨٤	د جومات خیشیت د وقف وي.
٨٤	کرایه باندې اخستل شوې ځمکه باندې جومات جوړول او د هغه شرعي حکم.
٨٤	ایا په حوږلۍ (انګړې) کې دننه د لمانځه لپاره جوړ شوی ځای جومات شو؟
٨٥	په میل کې دننه د جومات شرعي حکم.
٨٥	عیدګاه خرڅول.
٨٦	د لمونځ کمره یا جومات.
٨٧	یو جومات کې دوه جمعې.
٨٧	دله اجازې نه پرته په جومات کې سامان کینودل.
٨٨	د لمانځه لپاره د محلي د جومات حق زیات دی.
٨٨	په زور او نوي جومات کې د ثواب فرق.
٨٩	د جرمانې پیسې د جومات په چنده کې ورکول.
٨٩	د جومات په حدودو کې د قرآن پاک په تعلیم باندې اجرت اخستل.
٨٩	د جومات په چت باندې د امام صاحب د کوروالو د کپړو چل بنودل.
	❖ اذان او اقامت ❖
٩٠	د اذان د شروع کولو نه مخکې بسم الله ویل.
٩٠	په محراب کې ولاړې سره اذان کول.
٩٠	موذن اذان په کوم ځای باندې کولی شي؟
٩١	په جومات کې اذان کول مکروه دي.
٩١	اذان باید په کوم ځای کې وکړل شي؟ په دې باندې علمي بحث.
٩٥	په ناسته اذان کول د سنت خلاف دي.
٩٥	په اذان کې زیادت.
٩٥	د اذان نه وړاندې او وروسته درود او سلام لوستل.
٩٦	د صلاة او سلام مسئله.
٩٧	د اذان صحیح تلفظ.

صفحه	مضمون
۹۷	د اذان غلط تلفظ
۹۸	ایا د کلمه شهادت په شان په اذان کې هم نون ساکن وي؟
۹۸	چې صحیح تلفظ نه شي کولی د داسې کس اذان. اقامت او امامت
۹۸	د اذان صحیح تلفظ
۹۹	الله اکبر کې د را تلفظ
۹۹	د الصلاة خیر من النوم نه پرته اذان کول
۹۹	د الصلاة خیر من النوم ثبوت
۱۰۱	د اذان په اخر کې محمد رسول الله ویل خلاف سنت دي
۱۰۱	ایا په اذان کې مد کول جائز دي
۱۰۲	د اذان نیمگړې فقرې په دویم ځل لوستل
۱۰۲	د سحر په اذان کې الصلوة خیر من النوم لوستل هېر شو
۱۰۲	په اذان کې د ترجیع څه حکم دی؟
۱۰۳	د دویمې محلې نه راتلل او جومات کې د سهار اذان کول
۱۰۳	د اذان په جملو کې ساه اخستل
۱۰۳	د اذان په وخت په غوږونو کې گوتې ورکول
۱۰۳	د سهار له اذان نه وروسته خلک د لمانځه له پاره راغونښتل
۱۰۴	د اذان نه وروسته خلکو ته د لمانځه یادگیرنه کول
۱۰۴	لمانځه لپاره بار بار اعلان کول څنګه دي؟
۱۰۵	که په جومات کې موذن نه وي نو هم د اذان اهتمام دې کوي
۱۰۵	د تهجد لمانځه له پاره اذان او اقامت
۱۰۶	د یو ناڅاپه مصیبت وخت کې اذان کول
۱۰۷	اووه اذانونه
۱۰۷	د ډیرو جوماتونو په اذانونو سره ارام یا تکلیف
۱۰۷	د اذان نه وروسته لاس پورته کولو سره دعا کول
۱۰۸	د اذان له پاره خوږ اواز ضروري نه دی
۱۰۸	د موذن په موجودیت کې د بل سړي اذان کول
۱۰۸	د ډیره وړونکي یا نابالغه اذان
۱۰۹	ډیره خریلی د اذان او اقامت نه مه منع کوی
۱۰۹	د ډیره کټ کوونکي اذان او اقامت

صفحه	مضمون
۱۱۰	د شپاړسو کالو د هلك اذان.....
۱۱۰	د خپل ځان گناه گار گڼلو والا انسان اذان کول
۱۱۰	د وخت نه مخکې د اذان کولو وېل به په چا باندې وي؟
۱۱۱	د ماښام د اذان او د لمانځه مینځ کې څومره وقفه کول پکار دي؟
۱۱۲	د وخت نه مخکې اذان کول معتبر نه دي.....
۱۱۲	د لمر د پریوتلو نه مخکې د ماښام لمونځ او اذان صحیح نه دی.
۱۱۲	د وخت نه مخکې د ماسخوتن اذان.....
۱۱۳	په رمضان المبارک کې د ماسخوتن اذان د وخت نه مخکې کول.....
۱۱۳	په هېره باندې دویم ځل اذان کول.....
۱۱۳	په ریډیو او ټی وی باندې د اذان شرعي حکم.....
۱۱۴	د غلط اذان کفاره.....
۱۱۴	که اذان صحیح په پوهه کې نه راځي نو جواب ورکړو که نه؟
۱۱۴	د ټی وی او ریډیو د اذان جواب ورکول.....
۱۱۵	د اذان په دوران کې تلاوت کول یا لمونځ کول.....
۱۱۵	د اذان دوران کې په جومات کې سلام اچول
۱۱۵	د خطبې د اذان جواب او دعا.....
۱۱۵	ایا د اذان جواب ورکول ضروري دي؟ که ضروري وي نو څنگه به ورکول کیږي؟.....
۱۱۶	ایا د اذان جواب ورکول په اوداسه ضروري دي؟.....
۱۱۶	د کوم اذان جواب ورکول پکار دي؟.....
۱۱۶	د اذان په وخت کې اوبه څښل.....
۱۱۷	د اذان دوران کې د تلاوت بندولو حکم.....
۱۱۷	د اذان په وخت د ریډیو نه تلاوت اورېدل.....
۱۱۷	اقامت کونکې سړي به کوم ځای کې دریږي؟.....
۱۱۷	د جمعي په ورځ که مقتدي په لوړ اواز سره ټکیږوایي نو؟.....
۱۱۸	ایا موذن د خپل ځان لپاره ځای خاص کولی شي؟.....
۱۱۸	د اقامت ویلو حق دار څوک دی؟.....
۱۱۸	د اقامت په وخت کیناستل او حی علی الصلوة سره پورته کېدل.....
۱۱۹	د اقامت څومره لوړ اواز سره کول پکار دي؟.....
۱۱۹	له اذان نه وروسته د لمانځه لپاره اواز کول.....

صفحه	مضمون
۱۱۹	د ځانته فرض لمانځه له پاره د اقامت لوستل مستحب دی
۱۱۹	د نفل لمانځه له پاره اقامت .....
۱۲۰	دویمې جمعې لپاره اقامت.
۱۲۰	په اقامت کې "حی علی الصلوة" او "حی علی الفلاح"
۱۲۰	باندې نښې او ګڼس طرفته مخ ګرځول
۱۲۰	په ریل ګاډي کې د هر لمانځه لپاره اقامت ضروري دی.
۱۲۱	په کور کې د لمونځ کولو دوران کې اقامت څومره اواز سره لوستل پکار دي؟
۱۲۱	غلام احمد قادیاني ته د نیک او د صالح منونکي سړي اذان او اقامت
۱۲۲	د جومات روپۍ غلا کونکي موذن اقامت او امامت ..
۱۲۲	د ښځې اذان
۱۲۲	یو جومات کې اذان کول او دویم جومات کې لمونځ کول.
۱۲۳	ایا په مني کې په هره خیمه کې اذان و شي؟ .....
۱۲۳	ښځه د اذان جواب کله ورکړي؟
۱۲۳	د ماشوم په غوږ کې د اذان کولو طریقه
	❖ د لمانځه شرطونه ❖
۱۲۴	د عام محفل د نه اغوستلو وړ جامو کې لمونځ کول .....
۱۲۴	په خیرنو جامو کې لمونځ کول مکروه دي
۱۲۵	په کومو جامو چې مچان کیني هغو کې هم لمونځ کیږي
۱۲۵	له نوم (ناف) نه واخله تر څنگنو پورې جامو کې لمونځ کول .....
۱۲۵	د هغه چا لمونځ چې پنډۍ یې ښکاري .....
۱۲۶	د نیم لستونې والا قميص یا بنین کې لمونځ کول
۱۲۶	د جارجټ لوپټي (ټیکري) سره لمونځ کول
۱۲۶	داسې جامه کې لمونځ کول چې بدن یا ویښته ترې ښکاري.
۱۲۷	لمانځه لپاره د ښځې لاسونه تر څنگلو پورې پټول ضروري دي
۱۲۷	نیم لستونې والا قميص کې د ښځې لمونځ .....
۱۲۷	که د ښځې څنگل ښکاره پاتې شي نو د لمانځه حکم
۱۲۷	د ګرمي له وجې نه نریو جامو کې لمونځ کول
۱۲۷	ایا یوازې د لمانځه له پاره پرتوګ د ښځو نه پورته کړو؟
۱۲۸	له ښځو لاندې پرتوګ او لنگ وغیره ځوړندول ګناه ده

صفحه	مضمون
۱۲۹	په لمانځه کې پرتوگ له بنسگرو پورته ساتل ولې ضروري دي؟
۱۲۹	بنسگرو پتولو ته ولې حرام ویل کیږي؟
۱۳۰	لمانځه باندې د پرتوگ د بنسگرو نه د بنسکته ساتلو اثر.....
۱۳۱	ایا د لمانځه دوران کې پرتوگ.....
۱۳۱	د بنسگرونه پورته ساتل ضروري دي؟.....
۱۳۱	پینټ (پتلون) اغوستلو سره لمونځ کول مکروه دي.....
۱۳۱	د کجورې ټوپۍ (خولۍ) په سرولو سره لمونځ کول.....
۱۳۲	جرابو سره لمونځ کول.....
۱۳۲	د پینټ پایڅې راماتولو سره لمونځ کول.....
۱۳۲	د گيا خولۍ او لنگ کې لمونځ کول.....
۱۳۳	سرتور سر لمونځ کول مکروه دي.....
۱۳۳	لمونځ کولو لپاره خولۍ په سرکول یا دپټکي تړل.....
۱۳۳	سرتور سر لمونځ کوونکي ته په سر باندې خولۍ کیښودل.....
۱۳۳	له خولۍ پرته لمونځ کول.....
۱۳۴	له خولۍ یا رومال نه پرته لمونځ ادا کول.....
۱۳۴	عینکو (چشمو) لگولو سره لمونځ کول څنگه دي؟.....
۱۳۴	عینکو (چشمو) لگولو سره لمونځ کول.....
۱۳۵	په لمانځه کې له پوزي دجوړې شوې خولۍ استعمال.....
۱۳۵	د ځناورو د تصویر والا جامه کې لمونځ کول.....
۱۳۵	د ځناور خرمن اغوستلو سره لمونځ کول.....
۱۳۶	د انډو بیړ (جانگي) سره لمونځ کول.....
۱۳۶	په څپلیو کې لمونځ کول.....
۱۳۸	په ناپاکه جامه کې لمونځ کول.....
۱۳۸	د مجبوري پر مهال ناپاکه جامه کې د لمانځه اجازه.....
۱۳۹	چې جامې ناپاکې وي نو د نیت د صحت سره سره لمونځ صحیح نه دی.....
۱۴۰	په ناپاکه جامو کې اودس کولو سره.....
۱۴۰	په پاکو جامو کې لمونځ کول.....
۱۴۰	په ناپاکه جامو کې په هیره باندې لمونځ کول.....
۱۴۰	د بنگي انسان په وینځل شویو جامو کې لمونځ.....

صفحه	مضمون
۱۴۰	د غلا په جامو کې لمونځ کول
۱۴۱	د بې اودسه لمانځه کفاره
۱۴۱	د ناپاک سړي د لمانځه حکم
۱۴۱	د جنابت پر مهال د اغوستل شویو جامو سره د لمانځه حکم
۱۴۲	د وړو یا غټو میتیازو له ضرورت سره لمونځ کول
۱۴۲	د لویو نوکانو سره لمونځ کول
۱۴۲	غټو نوکونو سره لمونځ کول
۱۴۲	د جامې نجاست دې وویښي خو غیر ضروري وهم دي نه کوي
۱۴۳	په تیاره کې لمونځ کول
۱۴۳	د لمونځ گزار مخې ته چې پیزار وي نو د لمانځه څه حکم دی؟
۱۴۴	د غلا له وجې نه چپل مخې ته کیښودلو سره لمونځ کول
۱۴۴	د کور سامان ته مخامخ لمونځ کول
۱۴۴	د لمونځ گزار مخې ته د اور حکم
۱۴۴	د لوبو او ټوکو په ځای کې لمونځ کول
۱۴۵	د بتانو مخې ته لمونځ کول
۱۴۵	د تصویرونو والا مال په دکان کې لمونځ ادا کول
۱۴۵	تصویر والا بتن سره لمونځ کول
۱۴۵	د ټپي وي والا کمره کې لمونځ کول یا تهجد
۱۴۶	د غیر مسلم په کور کې په فرش باندې لمونځ کول
۱۴۶	په قبضه شوې ځمکه باندې په جومات کې لمونځ کول
۱۴۶	د کور نه خالي کونکي کرایه دار لمونځ
۱۴۷	په قبرستان کې جوړ شوي جومات کې لمونځ کول جائز دي
۱۴۸	د جمعي په لمانځه کې د فرضو او سنتو نیت
۱۴۸	که مقتدي په نیت کې د غلط وخت نوم واخیست نو څه به کيږي؟
۱۴۸	په فاسد لمونځ کې څنگه نیت پکار دی
۱۴۹	د نیت الفاظ د زړه د متوجه کولو له پاره په خولې ادا کول
۱۴۹	د جمعي په لمانځه کې د اقتداء او امامت نیت کول په زړه کې کافي دي
۱۴۹	د نیت غلطی په سجده سهوه سره نه صحیح کيږي
۱۵۰	د امام د تکبیر نه وروسته د نیت کونکي لمونځ صحیح دی

صفحه	مضمون
۱۵۰	د وترو په نیت کې د ماسخوتن ویل ضروري نه دی
۱۵۰	نیت کې یوازې د لمونځ ټاکل کافي دي درکعتونو شمیر ضروري نه دی
۱۵۰	په زړه کې د نیت کولو نه وروسته که د خولې نه غلط نیت ووت نو لمونځ صحیح دی
۱۵۱	د لمانځه د نیت الفاظ په هره ژبه کې ویل صحیح دي
۱۵۱	د قبلې نه په څومره کوروالي کې لمونځ جائز دی؟
۱۵۱	که مسافر ته قبله معلومه نه وي نو څه وکړي
۱۵۲	راندته ته د بل سړي نه د قبلې اړخ معلومول ضروري دي
۱۵۲	که د جومات محراب قبلې طرف ته برابر نه وي نو څه کول پکار دي؟
۱۵۲	د ناپوهي له وجې د قبلې مخالف طرفته ادا شوي لمونځونه
۱۵۳	مصلی (جای نماز) د قبلې په طرف خورول پکار دي
۱۵۳	په ریل گاډي کې هم مخ قبلې ته کول ضروري دي
۱۵۳	کوم ځای چې قبله ښوونکي څوک نه وي
۱۵۳	هلته غلط شوی لمونځ صحیح دی
۱۵۴	که په بېړۍ (بحري جهاز) کې قبله معلومه نه وي څه وکړل شي
۱۵۴	ایا په حطیم شریف کې لمونځ کوونکي هر طرفته مخ کولو سره لمونځ کولی شي
۱۵۴	لومړۍ قبله (بیت المقدس) ته مخ کول، کیناستل یا سجده کول
۱۵۵	قبلې طرف ته پښې کول
۱۵۵	په کوم جای نماز باندې چې د رسول الله د روضې تصویر
۱۵۵	وي په هغه باندې لمونځ کول څنگه دي؟
۱۵۵	په جای نماز باندې د بیت الله شریف، مسجد اقصی
۱۵۵	یا د جومات تصویر جوړول شرعا څنگه دي؟
۱۵۶	داسې جای نماز باندې لمونځ کول چې
۱۵۶	د بیت الله شریف تصویر پرې موجود وي
۱۵۶	کوم جای نماز باندې چې د جومات د گنبد ډیزائن وي هغه باندې لمونځ کول
۱۵۶	چې مصلی پرته (خوره) وي نو ایا شیطان پرې لمونځ کوي؟
۱۵۶	د جای نماز طرف اړول څنگه دي؟
۱۵۷	چې د جومات تصویر پرې جوړ شوی وي نو د داسې جای نماز پاکولو څه طریقه ده؟
۱۵۷	د زور شوي جای نماز احترام څنگه وکړل شي؟
۱۵۷	مشکوک جای نماز باندې لمونځ کول

صفحه	مضمون
۱۵۷	په قالینو باندې لمونځ ادا کول څنگه دي
۱۵۸	د حلال شوي ځناور د رنگ شوې څرمنې جانماز باندې لمونځ کول صحيح دي
۱۵۸	د ډيکوریشن په دریو باندې لمونځ کول
۱۵۸	په حرم شریف کې د لمونځ کونکي مخ بالکل د بیت الله طرف ته کول شرط دي
۱۵۹	کټ کې لمونځ کول
۱۵۹	بالنسټ او کټ باندې لمونځ ادا کول
۱۵۹	د کمزورې ښځې په کرسی او میز باندې سجده کول
۱۵۹	تصویرانو والا کمره (کوټه) کې لمونځ کول
۱۶۰	که یو کمره کې د انسانانو تصویرونه وي هغې کې لمونځ کول
۱۶۰	بند شوي تصویر ته مخامخ لمونځ کول
۱۶۰	هوایي جهاز کې لمونځ
۱۶۱	د اوبو په ټینکۍ باندې لمونځ
۱۶۱	پلیټي سره نژدې لمونځ کول
	❖ د لمونځ ادا کولو طریقه ❖
۱۶۱	د لمانځه په دوران کې نظر په کوم ځای پکار ده؟
۱۶۲	په لمانځه کې د دواړو پښو تر مینځه فاصله
۱۶۲	او د غټې گوتې د ځمکې سره لگول
۱۶۲	د لمونځ د نیت طریقه
۱۶۳	د لمانځه په نیت کې هیره باندې غلطی
۱۶۳	د سلام گرځولو په وخت چېرته نظر کول پکار دي؟
۱۶۳	لمانځه کې ښي او چپ طرفته کتل
۱۶۳	د تکبیر تحریمه نه پرته نور ټول تکبیرونه سنت دي
۱۶۴	د تکبیر تحریمه په وخت کې د لاس پورته کولو صحیح طریقه
۱۶۴	د تکبیر په وخت کې د ورغیو مخ کوم طرف ته کول پکار دي
۱۶۴	تکبیر تحریمه کې لاسونه کوم ځای پورې پررته کړل شي؟
۱۶۵	د تکبیر تحریمه په وخت د ورغیو مخ باید کوم طرفته وي؟
۱۶۵	مقتدیانو ته پکار دي چې د امام د تکبیر د ختمیدو انتظار وکړي
۱۶۵	امام تکبیر تحریمه کله ووايي
۱۶۶	امام او مقتدی تکبیر تحریمه کله ووايي؟

صفحه	مضمون
۱۲۶	د مقتدی د پاره په تکبیر اولی کې د شریکېدو درجات
۱۲۷	تکبیر تحریمه دوه ځله ویلو سره لمونځ نه فاسد یږي
۱۲۷	په لمانځه کې لاسونه ترل سنت دي
۱۲۷	رفع الیدین کول څنگه دي
۱۲۷	ایا رفع الیدین ضروري دي؟
۱۲۸	رفع الیدین سنت ګڼلو کې څه حرج دی؟
۱۲۸	په نیت او رکوع کې دې لاس نه پریږدي
۱۲۹	په ولاړه لمونځ شروع کول او په ناسته ختمول
۱۲۹	د ضرورت له وجې په ناسته لمونځ کیږي
۱۷۰	رکوع کې په زنگنو باندې د لاسونو کیښودلو کیفیت
۱۷۰	ایا د رکوع په حالت کې په زنگنو کې کوږوالی پکار دی
۱۷۰	په ناسته لمونځ کونکي په رکوع کې څومره ښکته شي؟
۱۷۰	ایا امام به هم "ربنا لك الحمد" وایي؟
۱۷۰	ایا د رکوع نه معمولي پورته کېدونه وروسته سجدي ته تلل صحیح دي؟
۱۷۱	د رکوع نه وروسته نیغ دریدل او د اولې سجدي نه وروسته کیناستل واجب دي
۱۷۱	د سمع الله لمن حمده په ځای که الله اکبر وویل شو نو لمونځ کیږي
۱۷۱	د رکوع نه وروسته څه ویل پکار دي
۱۷۲	په سجده کې پوزه په ځمکې باندې لګول
۱۷۲	که سجده په ځمکه نه شي کولی نو څنگه یې وکړي؟
۱۷۳	په سجده کې څنگلي خورول او په پنډو باندې کیښودل
۱۷۳	سجدي ته د تللو طریقه
۱۷۳	سجده کې ځمکه باندې د پوزې د کیښودلو شرعي حیثیت
۱۷۴	د دواړو سجدو مینځ کې څومره وخت کیناستل ضروري دي
۱۷۴	د سجدي په وخت که دواړه پښې له ځمکې نه پورته شي
۱۷۴	که په سجده کې د ښځو د پښو سرونه پورته شي نو د لمانځه حکم
۱۷۴	ایا سجده کې د پښو له ځمکې نه پورته کیدو سره لمونځ نه کیږي
۱۷۵	که د سجدي ځای سره ریډیو په بند حالت کې وي نو د لمانځه حکم
۱۷۵	د سجدي دوران کې د فرش او د تندي مینځ کې خولی راشي
۱۷۵	د سجدي په حالت کې که ماشوم په خټ باندې کښي نو څه کول پکار دي؟

صفحه	مضمون
۱۷۵	بنځې به د سړيو په شان سجده کوي که راټوليدو سره؟
۱۷۶	د بنځو د سجدي طريقه
۱۷۷	بنځه به د رکوع نه وروسته سجدي ته ځي او که اول
۱۷۷	به اطمینان سره کيني بيا به سجدي ته ځي؟
۱۷۷	که په يو رکعت کې يې يوه سجده وکړه نو اوس څه وکړي؟
۱۷۸	د قومي او جلسې شرعي حيثيت
۱۷۸	د لمانځه له غلا نه څه مراد دي؟
۱۷۹	د لمانځه ارکان څومره اوږدول پکار دي؟
۱۷۹	د بيرې له وجې لمونځ تيزي سره کول
۱۷۹	په التحيات (تشهد) کې لاس په کوم ځای کيښودل پکار دي؟
۱۸۰	د تشهد په وخت کومه گوته پورته کړو؟
۱۸۰	که په تشهد کې گوته پورته نه کړل شي نو ايا لمونځ کيږي؟
۱۸۰	د شهادت گوته تر سلام پوري د اوچتولو مطلب
۱۸۱	په کلمه شهادت کې گوته کله اوچتول پکار دي؟
۱۸۲	د مقتدي له پاره (التحيات) پوره لوستل لازمي دي؟
۱۸۲	په (التحيات) کې د سلام په صيغه د خطاب حکم
۱۸۳	په لمانځه کې د درود شريف څه حيثيت دی؟
۱۸۲	په لوړۍ قعده کې يوازې تشهد ولوستل شي که درود شريف هم؟
۱۸۲	د تشهد او درود شريف نه وروسته د دعا ماثوره نه څه مراد دي؟
۱۸۲	په اخري قعده کې د درود شريف نه وروسته کومه دعا لوستل پکار دي؟
۱۸۷	په لمانځه کې څومره دعا گانې کول پکار دي؟
۱۸۷	که په غلطي سره يې سلام چپ اړخ ته واړولو نو لمونځ کيږي؟
۱۸۷	له دې نه څه مراد دی چې خپلې ارادې سره لمونځ ختمول فرض دي؟
۱۸۸	که په رکعتونو کې شك شي نو څومره شمار کړي؟
۱۸۸	که د ايتونو او رکعتونو د هيرېدو بيماري وي
۱۸۸	نوه لمونځ پريښودل پکار نه دي؟
۱۸۸	که دا ياد نه وي چې څو سجدي مې کړي دي نو څه وکړي؟
۱۸۹	که د رکعتونو په تعداد کې غلطي راشي نو څه کول پکار دي؟

❖ په لمانځه کې څه لوستل پکار دي؟ ❖

- ۱۸۹ د لمانځه له پاره هر مسلمان ته کم نه کم څلور سورتونه یادول پکار دي
- ۱۸۹ د لمانځه په هر رکعت کې د یو سورت تلاوت کول
- ۱۹۰ چاته چې یو سورت هم نه وي یاد . هغه به لمونځ څنگه کوي؟
- ۱۹۰ لمانځه کې قرآن پاک ته کتلو سره تلاوت کول
- ۱۹۰ قرآن پاک لاس کې اخستو سره د تهجدو لمونځ کول
- ۱۹۰ په فرض لمانځه کې مفصلات لوستل سنت دي
- ۱۹۱ په ژبې سره د الفاظو ادا کولو نه پرته یوازې په زړه کې لوستلو سره لمونځ نه کیږي
- ۱۹۱ په لمانځه کې قرات په څومره اواز سره کول پکار دي
- ۱۹۲ ایا ځانته سړی اوچت قرات کولی شي او که نه؟
- ۱۹۲ یوازې لمونځ کوونکی به تکبیرات انتقال ورو لولي
- ۱۹۲ لمانځه کې کلمات دومره زور سره لوستل چې نورو لمونځ کونکو ته پریشاني وي
- ۱۹۳ که په لمانځه کې شونډې حرکت نه کوي نو ایا تلاوت به صحیح وي؟
- ۱۹۳ بڼځو ته په لمانځه کې په اوچت اواز سره د تلاوت کولو حکم نشته
- ۱۹۴ د ماسپښین او مازدیگر قضا لمونځ که د شپې وکړل شي نو ایا قراءت به لوړ او از سره کیږي؟
- ۱۹۴ د مازدیگر او ماسپښین لمونځونه په پټه او باقي لمونځونه په تیز او از سره ولې کیږي؟
- سهار، ماښام او ماسخوتن لمونځ چې قضاء شي نو په ورځ کې به یې قضاء جهري وي او که سړي؟
- ۱۹۵ د جمعې په لمانځه کې به مقتدي قرات کوي که چپ به وي؟
- ۱۹۵ فقه حنفي کې امام پسې سورة فاتحه لوستل صحیح نه دي
- ۱۹۶ ایا مقتدي د توجه برابرولو له پاره په زړه کې قرات یا ترجمه ویلې شي؟
- ۱۹۷ د مختلفو ځایونو نه قرات کول
- ۱۹۷ په لمانځه کې د قرآن کریم د لوستلو ترتیب باید څه وي؟
- ۱۹۷ د سورتونو بې ترتیبي مکروه ده
- ۱۹۸ لمانځه کې د سورتونو کوم ترتیب پکار دی؟
- ۱۹۸ په لمانځه کې سورتونه د ترتیب نه خلاف لوستل پکار نه دي
- ۱۹۹ لمانځه کې قصداً سورتونه ترتیب سره نه لوستل
- ۱۹۹ آیا ټولو لمونځونو کې د سورتونو ترتیب ضروري دی؟
- ۲۰۰ لمانځه کې د سورتونو پابندي د امام لپاره صحیح نه ده

صفحه	مضمون
۲۰۱	د څلور رکعتونو فرض لمونځ په اولنيو دوو رکعتونو کې سورة فلق، سورة ناس لوستل
۲۰۱	په لمانځه کې يوازې (چار قل) لوستل
۲۰۱	په وروستي رکعت کې د لومړي رکعت د سورت نه اوږد سورت لوستل
۲۰۲	د وړو سورتونو تر مينځه د څومره سورتونو فاصله پکار ده؟
۲۰۲	د بالکل وړو کې سورت نه مراد کوم سورت دی؟
۲۰۳	په لمانځه کې بسم الله په تيزه ويل پکار دي که په ورو؟
۲۰۴	له ثناء نه مخکې بسم الله ويل نه دي پکار
۲۰۴	د التحيات نه مخکې بسم الله ويل
۲۰۴	د دويم رکعت د شروع کولو نه مخکې بسم الله ويل
۲۰۵	ايا د لمانځه په هر رکعت کې تعوذ او تسميه لوستل پکار دي؟
۲۰۵	ايا ثناء او تعوذ به د سنت موکده په دويم رکعت کې هم لوستل پکار دي؟
۲۰۵	د الحمد په هر يو آيت کې سخته کول
۲۰۶	د "ض" تلفظ د کوشش کولو سره د نه صحيح کېدو باوجود لمونځ کيږي
۲۰۶	له قصده په فرض لمانځه کې يوازې فاتحه لوستلو باندې اکتفاء کول
۲۰۷	شوافع د سهار د لمانځه له دويمې رکوع نه وروسته دعاء قنوت وايي
۲۰۸	په قيام کې په هيره باندې التحيات، دعا او تسبيح او يا په رکوع او سجده کې قرات کول
۲۰۸	د ماسپښين يا مازديگر په دويم رکعت کې شامليدونکي به پاتې لمونځ څنگه ادا کوي؟
۲۰۹	په دريم او څلورم رکعت کې سورت فاتحه واجب نه ده
۲۰۹	که د سنت موکده په څلورو رکعتونو کې يې په لومړي
۲۰۹	رکعت کې يې سورت فلق ولوسته نو څه وکړي؟
۲۰۹	د وترو په لمانځه کې کوم کوم سورتونه لوستل افضل دي؟
۲۱۰	که د وترو په اول رکعت کې يې سورت فلق ولوستلو نو په اخري کې څه ولولي؟
۲۱۰	د وترو په لومړي رکعت کې يې سورت الناس ولوستلو
۲۱۰	نو په پاتې دوو رکعتونو کې څه ولولي؟
۲۱۰	که دعاء قنوت يې نه وي ياده نو څه ولولي؟
۲۱۱	په لمانځه کې لومړی د دعا بيا درود شريف لوستل
۲۱۱	د رکوع او سجدي نه پورته کېدو سره د مقرر الفاظو نه مختلف الفاظ ويل
۲۱۲	د رکوع په تسبيح کې د "وبحمد" اضافه کول
۲۱۲	د رکوع او سجدي د تسبيحاتو په ځای نورې دعاگانې لوستل
۲۱۲	په لمانځه کې لفظ د "محمد" راتلو سره درود شريف لوستل

صفحه	مضمون
------	-------

❖ د لاوې سپيکر استعمال ❖

۲۱۳	په لمانځه کې د لاوې سپيکر استعمال جائز دی
۲۱۳	د لاوې سپيکر سره د مکبر انتظام هم کول پکار دي
۲۱۳	د جومات نه بهر لاوې سپيکر د اذان نه پرته چالانول ناجائز دي
۲۱۵	د جومات لاوې سپيکر په کوڅه کې لگول

❖ د جمعې صف جوړول ❖

۲۱۵	په جومات کې ناحقه ځای بندول
۲۱۵	چاله پاره په صف کې جای نماز خورول او ځای خاص کول
۲۱۶	امام ته نژدې به څوک ولاړ وي؟
۲۱۶	د جمعې صف کوم ترتیب سره جوړول پکار دي؟
۲۱۷	د لمانځه په حالت کې د اولني صف د کولو طريقه
۲۱۷	مینځ کې خالي ځای پرېښودل او دویم صف جوړول مکروه دي
۲۱۷	د صف بنی اړخ غوره ده
۲۱۸	د لومړي صف د شمولیت له پاره له روستنیو صفونو اوښتل
۲۱۸	موذن ته د امام کوم طرف ته درېدل پکار دي؟
۲۱۹	د حي علی الصلاة په وخت درېدلو سره د لمونځ کونکو ګډوډ کیدل
۲۲۰	د اقامت په وخت کې کیناستل او ګوتې ښکلول
۲۲۰	په صفونو کې له اوږو سره اوږې یو ځای کول ضروري دي
۲۲۱	د پنځلسو کالو د هلک په لومړي صف کې درېدل
۲۲۱	په لمانځه کې د ماشومانو صف
۲۲۲	نابالغ ماشومان په صف کې کوم ځای کې ودرول شي؟
۲۲۲	ماشومان به په کوم صف کې ولاړ وي؟
۲۲۳	ماشومان چې جومات ته راوستل شي نو کوم ځای یې درول پکار دي؟
۲۲۳	د ماشومانو صف چېرته پکار دی؟
۲۲۳	د شر نه بچ کېدو له پاره ماشومان اولني صف کې دریدلې شي
۲۲۴	په صفونو کې د ځای د نشتوالي له وجې وروسته صف کې یوازې دریدل
۲۲۴	اخي صف کې یوازې دریدل
۲۲۵	د لمانځه پرمهال صف کې یوازې دریدل
۲۲۵	په لومړي صف کې د خالي ځای سره سره په دویم صف کې دریدل

صفحه	مضمون
۲۲۵	په وروستني صف کې د يوازې ولاړ سړي لمونځ وشو
۲۲۶	د ښځې او خاوند په فاصلې سره لمونځ کول
۲۲۶	د ښځې او سړي د جمعې لمونځ
۲۲۶	که مجبوراً ښځې د سړيو په صف کې شاملې شي نو د لمانځه حکم
۲۲۷	ايا په حرم شريف کې د سړيو په صف کې د ښځو شامليدو سره لمونځ فاسديږي؟
۲۲۷	دوه سړي او يوه ښځه که جمعه کوي نو څنگه به دريږي؟
	❖ د جمعې لمونځ ❖
۲۲۷	د مسواک سره د جمعې لمونځ څومره ثواب لري؟
۲۲۸	په جومات کې دويمه جمعه کول او په هغه کې شريکېدل
۲۲۸	د يوازې لمونځ کونکي په لمانځه کې شاملېدل
۲۲۹	له اذان پرته د شوې جمعې نه دويمه جمعه کول
۲۲۹	د جمعې پر مهال ناسته کول او په دويم ځل جمعه کول څنگه دي؟
۲۳۰	يوه جمعه کې لمونځ کولو سره په دويم ځای کې په جمعه کې شريکېدل
۲۳۱	که له امام نه پرته بل چا په بېرې سره جمعه ورکړه نو د دويمې جمعې حکم
۲۳۱	د محرمو ښځو سره جمعه کول
۲۳۱	د سړي په اقتدا کې د محرمو ښځو لمونځ
۲۳۱	د ښځې او خاوند يوازې يا جمعې سره لمونځ کول صحيح دي؟
۲۳۲	د امام نه د مخکې کيدونکي مقتدي لمونځ نه کيږي
۲۳۲	په مسجد نبوي او بل جومات کې دې هم مقتدي له امام څخه نه مخکې کيږي
۲۳۲	ايا په حرم شريف کې مقتدي د امام نه مخکې دريدلی شي؟
۲۳۳	په حطيم کې سنت وتر او نفل کيږي
۲۳۳	د مازديگر لمونځ د ماسپښين گڼلو سره ادا کول
۲۳۳	ايا په جمعې لمونځ کې د هر مقتدي په بدله کې يو درجه ثواب ورکول کيږي؟
	❖ په کور کې لمونځ کول ❖
۲۳۴	له شرعي عذر نه پرته د سړي په کور کې لمونځ کول څنگه دي؟
۲۳۴	په کور کې د لمونځ کولو عادت خپلول
۲۳۵	له عذر پرته په کور کې د لمانځه عادت جوړول کيږه گناه ده
۲۳۵	که په کور کې عادتاً لمونځ کول کيږه گناه وي نو لمونځ کول پريږدو؟
۲۳۶	په کور کې د لمانځه عادت جوړولو له پاره وعيدونه

صفحه	مضمون
۲۳۸	که لمونخ له جمعې نه پاتې شي نو څه کول پکار دي؟
۲۳۸	د نژدې جومات باوجود د لوبو په میدان کې لمونخ کول
۲۳۹	که جومات ته رسیدل ممکن نه وي نو کور کې لمونخ کول
۲۳۹	که جومات کې د لمونخ کولو نه والدين منع وکړي نو څه کول پکار دي؟
۲۳۹	کور کې څو کسانو سره لمونخ کول د جمعې ثواب لري
۲۴۰	د شرعي عذر نه پرته یوازې لمونخ کول
۲۴۰	د فوج دنده (ډیوتی) او لمونخ
۲۴۱	که د ادارې مشر د لمانځه اجازه نه ورکوي نو د هغه خبره مه منئ
۲۴۱	د کلي په جومات کې لمونخ ادا کوی

❖ دامام مسائل ❖

۲۴۲	د اهل کبدو په وخت کې غیر اهل امام جوړول
۲۴۳	جمعه کې د یو عالم باوجود د متولي امامت
۲۴۳	د فقه حنفی مطابق په امام کې کوم صفات پکار دي؟
۲۴۳	په اعراب کې د غلطې کونکي امام په اقتداء کې لمونخ
۲۴۳	چې د سهې تلفظ والا وړند موجود وي نو غلط تلفظ والا امام مه جوړوئ
۲۴۴	کوم پرهیزگار چې نه امامت کوي نه اقتداء کوي هغه گناهگار دی
۲۴۴	د شریعت پابند خو په قرأت د غلطې کونکي امامت
۲۴۴	د غلط قرأت کونکي امام اقتداء
۲۴۵	د ډیره لنډونکي عالم په شتون کې د کم علمه ډیره ور امامت
۲۴۵	د مجبوري له وجې بې ډیرې پسې لمونخ کول دیوازې لمانځه نه غوره دي
۲۴۶	د وړې وړې ډیرې سره امامت کول
۲۴۶	تراویحو لپاره د ډیره ساتونکي حافظ امامت
۲۴۷	که د ډیره خړیلي امامت جائز نه دی نو امام کعبه په ضیاء الحق باندې ولې امامت وکړ؟
۲۴۷	د ټاکلې وظیفې نه لرونکي امام طرز عمل
۲۴۷	ایاد امام له پاره په منبر باندې د خپل ځان
۲۴۷	له پاره زکات او عطیات غوښتل جائز دي؟
۲۴۸	د هغه کس امامت چې کورونو ته د قرآن پاک د درس له پاره ځي او فیس اخلي
۲۴۸	که لاس باندې پټی وي، نو د لمانځه حکم
۲۴۸	لمانځه کې دیوې بلې خوا کتونکي امامت

صفحه	مضمون
۲۴۹	د داسې سړي امامت چې د اسلام په باره کې معمولي معلومات لري
۲۴۹	د پنځه وخته لمانځه اجرت اخستونکي اقتداء
۲۴۹	د امام له اجازې پرته امامت کول
۲۵۰	ايا امام يوازې د ښځو او ماشومانو امامت کولی شي؟
۲۵۰	ايا يو امام په دوه جوماتونو کې امامت کولی شي؟
۲۵۱	د لمانځه پرمهال که د امام اودس مات شي
۲۵۱	نو هغه ته پکار دي چې څوک خليفه جوړ کړي
۲۵۱	که يوازې يو سړی او يو ښځه مقتديان وي
۲۵۱	نو ښځه به کوم ځای دريږي؟
۲۵۲	امام ته محراب کې دريدل مکروه دي
۲۵۲	امام د پورتنني منزل (پور) نه هم امامت کولی شي
۲۵۲	ايبړکنديشن جومات او د امام اقتداء
۲۵۳	د اذان او اقامت ويونکي امامت صحيح دی
۲۵۳	د پنځلسو کلنو د هلک امامت
۲۵۳	د بالغ سړي که ډيره هم نه وي امامت يې صحيح دی
۲۵۳	د بالغ هلک امامت څنگه دی چې ډيره يې نه وي راغلي؟
۲۵۴	سماع موتی د نه منونکيو په اقتدا کې لمونځ کول
۲۵۴	په غير مقلد پسې لمونځ کول
۲۵۴	د شيعه امام په اقتداء کې لمونځ کول
۲۵۴	د گناهونو نه د توبه کونکي امامت
۲۵۵	مړي ته د غسل ورکونکي پسې اقتداء
۲۵۵	د ږوند عالم په اقتداء کې امامت صحيح دی
۲۵۵	که ږوند د بل کس نه زيات علم لري نو امامت يې صحيح دی
۲۵۵	که مقتديان ناراضه وي نو درانده سړي امامت مکروه دی
۲۵۶	د داسې سړي امامت چې د لاس گوتې يې نه وي
۲۵۶	معذور سړی امام جوړول، غيرمستند امام جوړول
۲۵۷	د گود، شل امامت
۲۵۷	په معذور امام پسې اقتداء کول
۲۵۸	د مسافر امام اقتداء

صفحه	مضمون
۲۵۸	د نا واده کړي امام اقتداء
۲۵۸	ایا د حجام امامت صحیح دی؟
۲۵۹	په سجده کې د پښو گوټې نه تاوونکي پسې اقتداء...
۲۵۹	په سر او ږیره باندې د رنگ لگونکي امامت...
۲۶۰	دهغه شاگرد امامت چې استاد ورته ښېرې کړي وي
۲۶۰	د حدیث په مقابله کې ږیره لنډونکی امام سخت ترین مجرم دی
۲۶۱	د ښنگرو پټوونکي امامت صحیح نه دی
۲۶۱	د فاسق په اقتداء کې لمونځ ادا کول مکروه تحریمي دي
۲۶۱	د تعویذونو له وجې په خپل وخت د امامت نه کوونکي شرعي حکم
۲۶۲	د تعویذ کوونکي په اقتدا کې لمونځ کول
۲۶۲	وعده خلاف سړي پسې لمونځ کول
۲۶۲	د دروغژن او کله کله شرک کوونکي سړي امامت
۲۶۳	د زلمي سهره تړلو، د مزار نه د نذر شيانو خوړونکي سړي امامت
۲۶۳	د سهار لمونځ قضا کوونکي پسې لمونځ کول
۲۶۳	د سود د پیسو نه د امام تنخواه
۲۶۴	د داسې حافظ د امامت شرعي حکم چې د لمانځه د مسایلو نه ناواقف وي
۲۶۴	غله، دروغژن او غلطه فتوا
۲۶۴	ورکوونکي امام پسې لمونځ کول
۲۶۴	د کوم سړي کوروالا چې بې پردې وي هغه پسې لمونځ
۲۶۵	د بینک د ملازم امامت مکروه تحریمي دی
۲۶۵	د ناحقه زکات اخستونکي امامت
۲۶۵	د فاسق امام او دهغه د حمایت کونکي متولي حکم
۲۶۶	د کبیره گناه کونکي امامت
۲۶۶	د حرامي او بدعتي امامت
۲۶۶	په جومات کې د تصویر ویستونکي امامت
۲۶۷	د تصویر ویستونکي امام په اقتدا کې لمونځ مکروه دی
۲۶۷	که یو جومات ټاکلی امام نه لري نو داسې کس امام
۲۶۷	ټاگل چې د امامت حق نه لري ددې پوښتنه به له چا نه کیږي؟
۲۶۸	د حرمین شریفین امامانو پسې لمونځ ولې جائز دی حالانکې هلته هم ویډیو جوړیږي؟

صفحه	مضمون
۲۶۸	داسې امام پسي لمونځ جائز نه دی چې د قادياني هلك نكاح كوي
۲۶۹	د قاتل په اقتداء كې لمونځ
۲۶۹	په دروغژن او كنځل كونكي امام پسي لمونځ كول
۲۷۰	د سينما كتونكي امامت
۲۷۰	تي وي كتونكي او گانې اوريدونكي پسي لمونځ كول
۲۷۰	حاجي، لمونځ كونكي تي وي كتونكي پسي لمونځ كول
۲۷۰	د فلم كتونكي امامت
۲۷۱	د تي وي كتونكي او كنځل كوونكي سړي امامت
۲۷۱	د داسې امام په اقتدا كې لمونځ كول چې د جومات په چت باندې اوسيږي او تي وي گوري
۲۷۱	د شراب څښونكي پسي اقتداء او د جمعې ترك كول
۲۷۲	رشوت خور امام جوړول صحيح نه دي
۲۷۲	د سود خور په اقتداء كې لمونځ
۲۷۳	د داسې امام حكم چې د لمانځه د ټاكل شويو وختونو خيال نه ساتي
۲۷۴	زور سره مصلی (جای نماز) باندې د دريدونكي سړي امامت
۲۷۴	غسل نه كونكي امام كه په هيره باندې جمعه وكړي نو اوس به څه كوي؟
۲۷۴	ايا امام د سنت موكدوله كولو پرته لمونځ وركولى شي؟
۲۷۵	د اقامت په وخت كې امام خلك په صف كې برابرولى شي
۲۷۵	د امام او مقتدي په لمانځه كې فرق
۲۷۵	ايا امام به د مقتديانو نيت كوي؟
۲۷۲	د ورو (ارام) اواز لرونكي امام اقتداء
۲۷۲	د ترتيب خلاف كونكي امام پسي لمونځ كول
۲۷۲	دومره اوږد لمونځ دې نه وركوي چې مقتديان تنگ شي
۲۷۷	امام ته پكار دي چې په لمانځه كې مناسب مقدار كې تلاوت كوي
۲۷۸	په لمانځه كې اوږد قرات ولې كيږي؟
۲۷۸	سره له دې چې لمونځ كونكي ستړي وي
۲۷۸	ډير لوړ اواز سره تلاوت كول څنگه دي؟
۲۷۹	دریم صف ته د اواز نه رسونكي سړي امام ټاكل
۲۷۹	په فرائضو كې امام ته فتح (لقمه) وركول
۲۷۹	د امام صاحب هيره هميشه د مقتدي د غلط اودس له وجي نه وي

صفحه	مضمون
۲۸۰	امام د خپل بچي د ژړا له وجې د لمونځ ماتول
۲۸۱	امام ته خپل لمونځ د جمعې نه په زیات اطمینان سره کول پکار دي
۲۸۱	د امام د سنتو له پاره ځای بدلول
۲۸۱	د لمانځه نه وروسته امام کوم طرف ته مخ کولو سره کینی؟
۲۸۱	د امام صاحب لمونځ کونکي ته مخامخ کیناستل صحیح نه دي
۲۸۲	د لمانځه نه وروسته د امام کعبه طرف ته شا کول جائز دي
۲۸۲	فرض لمانځه نه وروسته امام هم د قبلي په طرف مخ کولو سره ولې دعا غواړي؟
۲۸۲	د هر لمانځه نه وروسته د امام درې ځله دعا غوښتل
۲۸۲	د امام سره د اختلاف په بنیاد په مسجد نبوي ﷺ کې لمونځ نه کول ډیره لویه محرومي ده
۲۸۳	د امام نه د خفگان په صورت کې هغه پسې اقتداء
۲۸۳	د امام د بې عزتي کونکي په همدې امام پسې لمونځ کول
۲۸۴	که د امام سره په څه مسئله کې اختلاف
۲۸۴	پیدا شي نو په هغه پسې لمونځ کول څنگه دي؟
۲۸۵	که د مقتدي لمونځ خراب شو نو هغه هم ددې
۲۸۵	لمانځه په بل ځای کې امامت وکړي
۲۸۵	د حرمینو شریفینو د امام په اقتدا کې لمونځ نه کول لویه محرومي ده
۲۸۲	لمانځه کې د امام په سلگو سلگو ژړل
۲۸۲	د زیاتې تنخوا جعلي کاغذات جوړونکي امام او کمیټې دواړه به گناهکار وي
۲۸۷	د پگړۍ نه پرته لمونځ کول
۲۸۷	که دا خیال وي چې زید امام دی او امام بکر وي نو د لمانځه حکم
۲۸۷	د بوډوالي له وجې نه که امام صاحب د لمانځه په
۲۸۷	ارگانو کې تاخیر کوي نو مقتدیان څه وکړي؟

❖ مقتدي ❖

۲۸۸	په دویم ځل امامت کونکي پسې اقتداء کول
۲۸۹	ایایوازې په تکبر تحریمه سره مقتدي جمعه کې شریک شو؟
۲۸۹	که امام په پورته منزل باندې وي نو د لاندې منزل والا لمونځ
۲۹۰	د امام سره دارکانو ادا کول
۲۹۰	مقتدي دې ټول ارکان د امام په تابعداري کې ادا کوي
۲۹۱	که مقتدي د رکوع نه وروسته راوړسیري نو آیا هغه امام سره لمانځه کې شریک شي؟

صفحه	مضمون
۲۹۲	که امام د رکوع نه وروسته ومومي نو ایا شامل شي يا انتظار وکړي؟
۲۹۲	که امام په رکوع، سجده وغیره کې وي نو امام سره شریکیدل
۲۹۲	د امام حرکت لیدو سره د تکبیر ویلو نه مخکې
۲۹۲	رکوع او سجده ته د تلونکي لمونځ
۲۹۳	مقتدي به تکبیر کله وایي؟
۲۹۳	مقتدي ته تکبیر په مزه ویل پکار دي
۲۹۳	مقتدي به تکبیرونه خومره اواز سره وایي
۲۹۳	د امام په اقتداء کې ثنا ویل ترکوم وخت پورې پکار دي؟
۲۹۴	دمقتدي د ثنا په مینځ کې که امام فاتحه شروع کړي نو مقتدي دې چپ شي
۲۹۴	ایا د امام د قرات په وخت مقتدي ثناء لوستلی شي؟
۲۹۴	مقتدي به یوازې ثناء لولي، تعوذ او تسمیه نه
۲۹۵	ایا د رفع یدین کوونکي مقلد امام په اقتدا کې رفع یدین وکړل شي؟
۲۹۵	د حنفي عالم په اقتدا کې د حنبلي مسلک والا وتر کول
۲۹۵	شافعي امام چې کله د سهار په لمانځه کې قنوت وایي نو حنفي مقتدي دې چپ شي
۲۹۶	د سهار د لمونځ په دویم رکعت کې په قنوت لوستونکي امام پسې څه وکړل شي؟
۲۹۶	په سري لمونځونو به مقتدي د ثناء نه وروسته څه کوي؟
۲۹۷	په امام پسې د قرات په معامله کې د خپل مسلک مطابق عمل کوئ
۲۹۷	مقتدي ته د مازدیگر او ماسپښین په لمانځه د سورت سوچ کول غوره دي
۲۹۷	ایا په سري لمونځونو کې مقتدي په زړه کې سورت لوستلی شي؟
۲۹۷	مقتدي په رکوع او سجده کې څو ځله تسبیح ولولي؟
۲۹۸	ربناک الحمد په ځای سمع الله لمن حمده ویلو سره څه خرابي نه راځي
۲۹۸	له امام نه مخکې سجده کول
۲۹۸	ایا د امام نه مخکې رکوع او سجده ته تلل گناه ده؟
۲۹۹	له امام نه مخکې بل رکن ته د تلونکي سري شرعي حکم
۲۹۹	د امام نه مخکې رکوع او سجده وغیره ته تلل
۳۰۰	مقتدي که له امام نه مخکې سر اوچت کړ نو د لمانځه څه حکم دی؟
۳۰۰	مقتدي په اخري قعده کې نورې دعا گانې هم لوستلی شي
۳۰۱	د امام په اقتداء کې به مقتدي کله سلام اړوي
۳۰۱	د امام د دویم سلام سره د مقتدي د قبلې نه مخ اړول

صفحه	مضمون
۳۰۱	له امام نه مخکې سلام گرځول
۳۰۲	که مقتدي په اولنۍ قعده کې دواړو طرفونو ته سلام وگرځوي نو څه وکړي؟
۳۰۲	د امام په اقتدا کې د رکوع پاتې کېدونکو لمونځ نه کيږي.
۳۰۳	د معذور سړي په کور کې په لاؤډ سپيکر امام پسې اقتداء کول
۳۰۳	ایا په ټي وي پسې اقتداء جائز ده؟
۳۰۳	د مستقل امامت تنخوا جائز ده.....
۳۰۴	امام او یو مقتدي لمونځ شروع کړ بیا دویم مقتدي راغی، اوس به څه کوي؟
۳۰۴	په جهري لمونځ کې امام صاحب د دریو ایتونو لوستلو.....
۳۰۴	نه وروسته غلط شو یا ترینه هیر شو نو مقتديان به څه کوي؟
۳۰۴	فرض لمانځه کې امام ته فتحه ورکول.....
۳۰۵	امام په رکوع کې لیدو سره شرکت کولو له پاره منډه وهل څنگه دي؟
۳۰۵	که امام په هیږه باندې قرات شروع کړي نو مقتدي به فتحه څنگه ورکوي؟
۳۰۵	امام سره به مقتديان هم سجده سهو کوي.....
	❖ د لمانځه په دوران کې یا وروسته دعا او ذکر ❖
۳۰۶	د دعا اهمیت.....
۳۰۶	د دعا فضیلت.....
۳۱۲	د دعا صحیح طریقه.....
۳۱۳	د الله رب العزت ته د دعا غوښتلو بهترینه طریقه.....
۳۱۴	د دعا الفاظ په زړه زړه کې ادا کول هم صحیح دي.....
۳۱۴	د بد دعا د اثراتو نه د خلاصېدلو طریقه.....
۳۱۵	ظالم ته د مظلوم بد دعا کول.....
۳۱۵	دعا څنگه کول پکار دي؟.....
۳۱۶	د دعا آداب.....
۳۱۶	په دعا کې د یو بزرگ واسطه کول.....
۳۱۶	د فرض، واجب او سنت لمانځه په سجده کې دعا کول.....
۳۱۷	د فرض لمانځه نه وروسته د دعا کیفیت څه ډول پکار دی؟.....
۳۱۷	ایا د لمانځه نه وروسته تسبیحات ضروري دي؟.....
۳۱۸	د فرض لمانځه نه وروسته په سرباندې لاس کینودل.....
۳۱۸	بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ.....

صفحه	مضمون
۳۱۹	د فرض لمانځه نه وروسته دعا قبلیري
۳۱۹	د فرض لمانځه نه وروسته د دعا شرعي حیثیت
۳۱۹	د فرض لمانځه نه وروسته د اواز نه پرته کلمه لوستل
۳۲۰	د جمعی نه وروسته زور سره د حق لا اله الا الله ورد کول
۳۲۰	د لمونځونو نه وروسته سبحان الله، الحمد لله، لا اله الا الله ویل
۳۲۰	د فرض لمونځونو نه وروسته د دعا گانو ثبوت
۳۲۳	مقتدي د امام نه مخکې دعا کولی شي
۳۲۳	ایا رسول الله ﷺ به د لمانځه نه وروسته لاس اوچتولو سره دعا کوله؟
۳۲۳	د لمانځه نه وروسته په عربي یا اردو کې دعا گانې
۳۲۳	د سنتو نه وروسته اجتماعي دعا کول بدعت دي
۳۲۴	د لمانځه نه وروسته په اوچت اواز سره دعا کول
۳۲۴	د دعا په وخت اسمان طرف ته سترگې اوچتول
۳۲۵	د دعا غوښتلو په وخت کې لاس کوم ځای پورې اوچتول پکار دي؟
۳۲۵	د دعا غوښتلو په وخت لاسونه چېرته پکار دي؟
۳۲۵	په سجده کې دعا غوښتل جائز دي
۳۲۶	د دعا نه وروسته په سینه پوکی کول
۳۲۶	امام د لمانځه نه وروسته د مقتدیانو طرف ته مخ کول او دعا کول
۳۲۷	د لمانځه په وخت کې په تیز اواز سره ذکر کول ناجائز دي
۳۲۷	په جومات کې اجتماعي ذکر بالجهر کومه حده پورې جائز دی
۳۲۹	د لمانځه دوران کې په گوتو باندې تسبیحات شمیرل
۳۲۹	ایتونه، سورتونه او تسبیحات په گوتو باندې شمیرل
۳۲۹	د تسبیحات فاطمه رضی الله عنها فضیلت
۳۳۰	د لمانځه نه وروسته تسبیحات په گوتو باندې شمیرل غوره دي
۳۳۰	په گزخیدو وگرځیدو کې تسبیح کول
۳۳۰	تسبیح بدعت نه دي بلکې د الله پاک د ذکر ذریعه ده
۳۳۲	د درود شریف ثواب زیات دی که د استغفار
۳۳۲	مختصر درود شریف
۳۳۳	د لمانځه والا درود شریف کې د سیدنا او د مولانا زیاتوالی کول
۳۳۳	په روضه مبارکه باندې درود شریف رسول الله ﷺ خپله اوري

صفحه	مضمون
------	-------

	په یو مجلس کې د رسول الله ﷺ په نوم اوریدو
۳۳۳	باندې یو خل درود واجب او هر خل مستحب دی
۳۳۴	د دعا د قبولیت له پاره په اول او اخر کې درود شریف لوستلو سره د قبلیدلو پیرامید کېږي
۳۳۴	بې اودسه درود شریف لوستل
۳۳۵	د درود شریف پیر والی د بختور والی او برکت سبب دی
۳۳۵	په خالي وختونو کې د درود شریف زیاتول پکار دي
۳۳۵	درود شریف په ناسته او ولاړه جائز دی
۳۳۵	د لمونځ پریښودونکي د دعا نه قبلیدل
۳۳۶	اویا زړه ځله کلمه ویلو سره د مړي نه عذاب لیري کېږي
۳۳۶	ایا د رسول الله ﷺ له پاره د مغفرت دعا کولی شو؟
۳۳۷	استغفار د هر چا له پاره کېږي
۳۳۷	د شپې د اخري برخې وضاحت او په دې کې عبادت
۳۳۸	عهد نامه، دعاء گنج العرش او د درود تاج شرعي حیثیت
۳۳۹	د لمانځه نه وروسته د لاس ورکولو (ستړي مشې) رسم بدعت دی
۳۳۹	د لمانځه نه وروسته غاړه ورکول یا مصافحه کول بدعت دي
۳۳۹	د فرض لمونځونو نه فوراً وروسته او د سنتو نه مخکې د چا سره ملاویدل څنګه دي؟
۳۴۰	د اخترونو دعا کله کول پکار دي؟
۳۴۰	د هدایت او د الله پاک د رضا دعا
۳۴۰	د تعریف او د صفت الفاظ هم دعا ده

❖ د مسبق اولا حق مسائل ❖

۳۴۱	د جمعي د شروع کېدو نه وروسته شاملیدل
۳۴۱	د مسبق د لمانځه د ادا کولو طریقه
۳۴۲	د فرضو په اخري رکعت کې شاملیدونکي کس باقي لمونځ څنګه ادا کړي؟
۳۴۳	مسبق به په امام پسې د څو رکعتونو نیت تړي؟
۳۴۳	وروسته شاملیدونکي به باقي رکعتونه څنګه پوره کوي؟
۳۴۴	د مازدیګر په اخري دوو رکعتونو کې شاملیدونکي سرې به اولني دوه رکعت څنګه کوي؟
۳۴۴	امام سره اخري رکعت کې شاملیدونکي کس به خپل لمونځ څنګه پوره کوي؟
۳۴۵	د مسبق باقي رکعتونه به د هغه لومړي شمیرل کېږي یا اخري؟
۳۴۵	په رکوع کې شاملیدونکي د ثناء او نیت نه پرته شاملیدلی شي

صفحه	مضمون
۳۴۶	وروسته راتلونکي به په رکوع کې څنگه شاملېږي؟
۳۴۷	په دویم رکعت کې یو ځای شوي به په دویم رکعت کې سورت یو ځای کوي
۳۴۷	د ماښام په دریم رکعت کې شاملیدونکي به باقي لمونځ څنگه ادا کوي؟
۳۴۷	که امام سره د یو رکعت نه وروسته شامل شي نو باقي لمونځ به څنگه کوي؟
۳۴۸	د ماښام په لمانځه کې چې امام سره دریم رکعت
۳۴۸	کې شامل شي نو اولني دوه رکعت به څنگه کوي؟
۳۴۸	مسبوق. د امام په اخري قعه کې التحیات څومره ووايي؟
۳۴۹	وروسته په جمعه کې شریکیدونکي به د امام سره سجده سهوه کوي
۳۴۹	مسبوق به د امام په متابعت کې سجده سهوه څنگه کوي؟
۳۵۰	مسبوق که د امام سره سلام واپوي نو باقي لمونځ به څنگه کوي؟
۳۵۰	مسبوق به کله درېږي؟
۳۵۰	ایا مسبوق به د امام د سلام څرخولو نه وروسته تکیرویلو سره پورته کېږي؟
	❖ د لمونځ کونکي مخې ته تیریدل ❖
۳۵۱	په بې خبري کې د لمونځ کونکي مخې ته تیریدل
۳۵۱	د لمونځ کونکي بالکل د مخې نه پاسیدل
۳۵۱	له غذر پرته د لمونځ کونکي مخې ته تیریدلو باندې سخت وعید دی
۳۵۲	د لمونځ کونکي مخې ته څنگه واپوي
۳۵۲	کله چې خلک په نفلو مشغول وي
۳۵۲	لمونځ کونکي ته مخامخ درېدل
۳۵۲	ایا د سجدي په حالت کې د لمونځ کونکي مخې ته تیریدل جائز دي؟
۳۵۳	په دې صورتونو کې به کوم یو گناه کار وي
۳۵۳	لمونځ کونکي یا مخې ته تیریدونکي؟
۳۵۳	د لمونځ کونکي مخې ته تیریدونکي منع کول
۳۵۴	که تکیه یا یو بل شی د لمونځ کونکي مخې ته وي، بیایې مخې ته تیریدل څنگه دي؟
۳۵۴	د شیشې دروازې بندولو سره د لمونځ کونکي مخې ته تیریدل
۳۵۴	د لمانځه لپاره د سترې اوږ دوالی او پلن والی څومره پکار ده؟
۳۵۴	د لمونځ کونکي مخې ته څومره فاصلې سره تیریدل جائز دي؟
۳۵۵	د لمونځ کونکي د مخې نه څه شي وچتلولو سره په لمانځه باندې اثر
۳۵۵	ماشوم که مخې ته تیر شي نو لمونځ نه فاسدېږي

صفحه	مضمون
۳۵۲	د ماشومانو د لمونځ کونکو مخې ته تیریدل
۳۵۲	د پیشو وغیره د لمونځ کونکي مخې ته تیریدل
۳۵۲	د طواف کونکي د لمونځ کونکي مخې ته تیریدل جائز دي
۳۵۷	حرم شریف او نبوي جومات کې د لمونځ کونکي مخې ته د تیریدو حکم
	❖ د ښځو د لمانځه څو مسائل ❖
۳۵۷	په ښځو باندې لمونځ کله فرض کیږي؟
۳۵۷	د ښځې په بدن کې څومره حصه پټول ضروري دي؟
۳۵۸	داسې نری جامه چې په هغو کې بدن ښکاري لمونځ نه کیږي
۳۵۸	د ښځو د لوڅ سر او لوڅ لاس سره لمونځ کول
۳۵۸	ماشوم که د لمانځه په دوران کې د مور سر لوڅ کړي نو ایا لمونځ کیږي؟
۳۵۹	ساري (غت لنگ) ترلو سره لمونځ کول
۳۵۹	ایا ساري اغوستونکې زنانه په ناسته لمونځ کولی شي؟
۳۵۹	په لمونځ کې په سینه باندې لوپټه اچول او د غیږې پټول لازمي دي
۳۶۰	که په سجده کې لوپټه لاندې راشي نو هم لمونځ کیږي
۳۶۰	د ښځو له پاره د اذان انتظار ضروري نه دی
۳۶۰	د ښځو له پاره په چټ باندې لمونځ کول څنګه دي؟
۳۶۰	ښځه د خاوند په اقتداء کې لمونځ کولی شي
۳۶۱	په کور کې د ښځو د تراویح لمونځ په جمعې سره کول
۳۶۱	ښځه د ښځو امامت کولی شي خو مکروه ده
۳۶۱	د ښځو په یو کور کې جمع کېدل او په جمعې سره لمونځ ادا کول بدترین بدعت دي
۳۶۲	ښځو ته د اذان نه څومره وخت وروسته لمونځ کول پکار دي؟
۳۶۲	ښځې د جمعې په ورځ لمونځ د کوم اذان نه وروسته ادا کړي؟
۳۶۳	ښځې به د جمعې څو رکعته کوي؟
۳۶۳	د ښځو په جمعه او اخترونو کې شرکت
۳۶۵	جومات کې د ښځو په حاضري باندې ولې پلیندي لګول شوې ده حالانکې د نبی کریم ﷺ په زمانه کې به ښځې راتللې؟
۳۶۵	جومات کې د ښځو لمونځ کول
۳۶۵	ښځه دې د حیض په ورځو کې د لمونځ په ځای تسبیح کوي
۳۶۶	د ښځو د لمانځه پوره وضاحت
۳۶۹	د ښځو د لمانځه نور مسائل

صفحه	مضمون
------	-------

❖ په کوم شيانوسره لمونځ فاسديږي؟ ❖

۳۷۲	غیر اسلامي لباس اغوستلو کې لمونځ کول
۳۷۲	د لمانځه دوران کې د سړیو د بنډنګرو نه ښکته پا جامه، پرتوګ اغوستل
۳۷۲	ایا د بیره نه ساتونکي لمونځ مکروه دی؟
۳۷۳	په ناپاکه جامو کې شوی لمونځ دې په دویم ځل وشي.....
۳۷۳	پرانستي گریوان سره لمونځ کول څنګه دي؟
۳۷۴	رومالي پرتوګ یا پا جامه کې لمونځ کول.....
۳۷۴	د زنځیر والا ګړۍ (ساعت) سره لمونځ کول.....
۳۷۴	سره زر اچولو سره لمونځ کول.....
۳۷۵	ورېښم . سره زر اغوستل او له بېرې پرته لمونځ کول.....
۳۷۵	د سرو زرو غاښونو لګولو سره لمونځ کول.....
۳۷۵	سرتور سر جومات ته راتلل.....
۳۷۶	د جامې نه شتون په صورت کې سرتور سر لمونځ کول.....
۳۷۶	په څنګه ټوپۍ کې لمونځ کول پکار دي؟
۳۷۶	د څرمنې په قراقلي ټوپۍ کې لمونځ کول جائز دي.....
۳۷۷	د جرابو اغوستلو سره لمونځ کېږي.....
۳۷۷	چشموسره که په سجده کې خلل نه راځي لمونځ صحیح دی.....
۳۷۷	په نوټ باندې تصویر نا جائز دی اګر که په جیب کې کېښودو سره یې لمونځ جائز دی.....
۳۷۸	په جومات کې دلګېدلې شیشې مخې ته لمونځ کول.....
۳۷۸	په یو لیکل شوي شي باندې نظر پریوتو سره یا اواز اوریدو سره لمونځ نه ماتیږي.....
۳۷۸	د لمانځه دوران کې په ګړۍ کې وخت کتل.....
۳۷۸	چشمې ویستل او خاورې ته پوکی ورکول.....
۳۷۹	د لمانځه په حالت کې ساعت کې وخت کتل.....
۳۷۹	لمانځه کې قرآن کتلو سره تلاوت کول.....
۳۸۰	په عمل کثیر سره لمونځ ماتیږي.....
۳۸۱	لمانځه کې بدن ته په مختلفو ډولونو سره حرکت ورکول صحیح نه دي.....
۳۸۱	په لمانځه کې په بریتو باندې لاس رابنګل عبث کار دی.....
۳۸۱	په لمانځه کې جامې راغونډول او بدن سره لویې کول مکروه دي.....
۳۸۲	که رکوع ته د تلو په وخت تکبیر هیر شي نو هم لمونځ کېږي.....

صفحه	مضمون
۳۸۲	په رکوع کې د سجدې تسبیح ویلو سره لمونځ نه ماتیري
۳۸۲	په لمانځه کې د مجبوري له وجې په ځمکه باندې
۳۸۲	تکيه لگولو سره پاڅیدو کې هېڅ باک نشته
۳۸۳	ایا په لمانځه کې د بنۍ پښې غټه گوته کلکه ساتل ضروري دي؟
۳۸۳	په سجده کې قدم په ځمکه باندې لگول
۳۸۴	په لمانځه کې اړ می کول مکروه دي
۳۸۴	په لمانځه کې خوږ شی حلق ته تلو سره لمونځ ماتیري
۳۸۴	ایا په لمانځه کې منصوبې جوړول جائز دي؟
۳۸۵	د لمانځه دوران کې لاحول لوستل
۳۸۵	د لمانځه دوران کې وسوسو لیرې کولو لپاره لاحول ولا قوه... الخ لوستل
۳۸۶	د لمانځه دوران کې سترگې بندول نه دي پکار
۳۸۶	د خیالاتو نه دځان ساتلو لپاره سترگې بندول
۳۸۶	که د لمانځه دوران کې په زړه کې بد بد خیالات راځي نو ایا لمونځ پریږدي؟
۳۸۷	په لمانځه کې د خیالاتو راتلل
۳۸۹	په مسکا باندې لمونځ نه ماتیري، خو خندا سره ماتیري
۳۸۹	په لمانځه کې قصدا د پیر او مرشد تصور جائز نه دی
۳۸۹	لمانځه او تلاوت کې راتلونکو وسوسو باندې توجه مه کوئ
۳۹۰	د لمانځه دوران کې چې کوم خیالات راشي
۳۹۰	نو هغه طرفته توجه مه کوئ
۳۹۰	لمانځه کې د راتلونکو وسوسو علاج
۳۹۰	د غیر اختیاري غلطو خیالاتو پرواه مه کوئ
۳۹۱	د غیر اختیاري وسوسو علاج
۳۹۱	خرابو خیالاتو باندې مواخذه نشته
۳۹۲	د لمانځه دوران کې که ذهن کې خیالات راشي نو څه وکړل شي؟
۳۹۲	لمانځه کې د وسوسو نه د بچ کېدو تدبیر
۳۹۲	لمانځه کې د دنیوي خیالاتو راتللو علاج
۳۹۳	د لمونځ ادا کولو نه وروسته که په وخت کې شک شي
۳۹۳	په لمانځه کې په قهقهې سره اوداس ماتیري
۳۹۳	لمانځه کې خندل

صفحه	مضمون
۳۹۴	په لمانځه کې ژړل
۳۹۴	په لمانځه کې د رسول الله ﷺ په نوم باندې درود ویلو سره اودس نه ماتېږي
۳۹۴	د لمانځه دوران کې که اینګی (پرنجی) راشي نو ایا الحمد لله ویل پکار دي؟
۳۹۴	لمانځه کې رومال (دسمال) سره نرله صفا کول
۳۹۵	د لمانځه په حالت کې خولې ته راتلونکې بلغم تیږول
۳۹۵	په لمانځه کې په اردو ژبه کې دعا کول څنګه دي؟
۳۹۵	د اخري قعدې پریښودلو سره لمونځ باطلېږي
	❖ د لمونځ ماتولو عذرونه ❖
۳۹۶	په مالي نقصان باندې لمونځ ماتول جائز دي
۳۹۶	که د یو درهم مال د ضایع کېدو خطر ه وي نو د لمونځ ماتول جائز دي
۳۹۷	د لمانځه دوران کې د ورک شوي شي په یاد راتلو باندې لمونځ ماتول
۳۹۷	د یو انسان د نفس بچ کولو له پاره لمونځ ماتول
۳۹۷	که بې هوشه راپریوځي نو د هغه د اوچتولو له پاره لمونځ ماتولی شي؟
۳۹۷	په لمانځه کې زهرلرونکې شی وژل
۳۹۸	د لمانځه په دوران کې مچۍ وغیره وژل
۳۹۸	یوازې د دروازې ټک ټک اوريدو سره لمونځ ماتول جائز نه دي
۳۹۸	د مور او پلار په اواز باندې کله لمونځ ماتول جائز دي؟
۳۹۹	لمونځ په کومو حالتونو کې ماتېدای شي؟
	❖ په لمانځه کې د اوداسه ماتیدل ❖
۴۰۰	د لمانځه په دوران کې د هوا منع کونکي د لمانځه حکم
۴۰۰	د لمانځه په دوران کې د اودس په ماتیدلو باندې د پاتې لمونځ ادا کول
۴۰۱	که دمقتدي یا امام اودس مات شي نو د جمعې نه په وتلو سره به څنګه لمونځ پوره کوي؟
۴۰۱	د دوه رکعتونو نه وروسته د اودس د ماتیدو نه وروسته څو رکعتونه کول پکار دي؟
۴۰۲	د لمانځه نه وروسته ورته یاد شو چې اودس مې نه و، نو دوباره دې وکړی
۴۰۲	چې اودس یې مات شي نو د صف نه به څنګه اوځي؟
۴۰۲	که په لویه اجتماع کې اودس مات شي نو څه وکړل شي؟
۴۰۳	که لمانځه کې اودس مات شي، نو صف نه به څنګه اوځي؟
۴۰۳	که د لمانځه پرمهال اودس مات شي نو پاتې لمونځ به څنګه پوره کوی؟

صفحه	مضمون
	❖ دمعدور احكام ❖
٤٠٣	چې اودس او تیمم نه شي کولی . لمونځ او تلاوت څنگه وکړي؟
٤٠٤	د معذور لمونځ څنگه وي؟
٤٠٤	يو څوک معذور کله شماريږي؟
٤٠٤	معذور که د سهار د اذان نه مخکې اودس وکړي نو ايا لمونځ کولی شي؟
٤٠٥	که پښه د بښگرو نه پرې شوي وي نو د مصنوعي پښې وينځل ضروري نه دي
٤٠٥	د ناروغي له وجې د اودس نه ټينگيدو سره د لمانځه ادا کول
٤٠٦	د متيازو او غټو بولو د حاجت باوجود لمونځ کول مکروه دي
٤٠٦	د ليکوريا ناروغي والا بڼه به لمونځ څنگه ادا کوي؟
٤٠٧	د څاڅکي څاڅکي متيازو راتلو سره لمونځ ادا کول
٤٠٨	د هوا دمعدوري سره په جمعه کې شريکېدل
٤٠٨	ذهني معذور به څنگه لمونځ کوي؟
٤٠٩	د چا اودس چې نه پاتې کيږي هغه به لمونځ څنگه ادا کوي؟
٤١٠	د لمونځ ورکولو په وخت ماته معلومه وه چې د مذي يا د بولو
٤١٠	قطره زما په جامو باندې لگېدلې ده نو لمونځ وشو؟
٤١٠	د قطرې شکايت والا بڼه به لمونځ څنگه کوي
٤١١	د بولو قطرو والا به اودس څنگه کوي او لمونځ به کله کوي؟
٤١١	د بولو قطرې راتلونکي به څنگه لمونځ کوي؟
٤١٢	د همېشه بولو راتلل عذر دی
٤١٢	د بولو قطرې راتلونکي به څنگه لمونځ ادا کوي؟
٤١٢	د بولو ناروغي او د لمونځ هيريډونکي د لمونځونو حکم
٤١٣	د کوم سړي غوږ چې مسلسل بهيږي، هغه به معذور شمارل کيږي
٤١٣	ايا د معذوري په صورت کې لمونځ اشارې سره جائز دی؟
٤١٣	د پاڅنې (شاته عورت) په طرف باندې د چينجي پريوتونکي
٤١٣	سړي لمونځ او اعتکاف صحيح ده
٤١٤	بادي بوا سیر والا دې هر لمانځه له پاره اودس کوي
٤١٤	که د هوا وتلو شکايت وي نو معذور به شمارل کيږي
٤١٤	که د گېس له وجې نه په خيټه کې گرزگر وژ وي نو د لمانځه حکم

صفحه	مضمون
------	-------

❖ وترلمونځ ❖

۴۱۵	د تهجد وخت کې وتر کول غوره دي.
۴۱۵	وتر د تهجدو نه مخکې کول پکار دي که وروسته؟
۴۱۵	شب قدر، شب براءت وغیره کې وتر په اخري شپه کې کول
۴۱۲	د وترو نیت څه ډول وکړل شي؟
۴۱۲	که د وترو کولو نه وروسته معلومه شي چې صبح صادق راختلی دی نو ایا وتر وشو؟
۴۱۲	له عذر پرته وتر په ناسته ادا کول صحیح نه دي.
۴۱۲	یو رکعت وتر کول صحیح نه دي.
۴۱۷	د وترو په دریم رکعت کې دعاء قنوت هیرول
۴۱۷	په وترو کې د قنوت په ځای قل هو الله احد لوستل
۴۱۷	د رمضان په وترو کې د مقتدي له پاره قنوت
۴۱۸	د رکوع نه وروسته د دعاء قنوت لوستلو حکم
۴۱۸	له رکوع وروسته بیا قیام ته د واپس د قنوت له پاره تلل
۴۱۸	په وترو کې سجده سهوه
۴۱۹	د دعاء قنوت په ځای د سورة اخلاص لوستل
۴۱۹	که دعاء قنوت یاده نه وي نو بله دعا لوستلی شي
۴۱۹	چې دعاء قنوت یاده نه وي نو ربنا آتنا فی الدنيا حسنة الخ لوستل
۴۱۹	د وترو په دریم رکعت کې د سورت اخلاص لوستل ضروري نه دي
۴۲۰	د وترو په دریم رکعت کې دې الحمد په دویم ځل نه لولي
۴۲۰	له رمضان پرته د وترو جمعه ولې نه کیږي؟
۴۲۰	د ماسخوتن لمونځ پاتې کېدو باندې ایا وتر د جمعې سره کولی شي؟
۴۲۱	د ماسخوتن لمونځ کولو نه وروسته معلومه شي چې
۴۲۱	لمونځ نه دی شوی نو ایا وتر هم په دویم ځل وشي؟
۴۲۱	د ماسخوتن د لمانځه نه مخکې وتر کول
۴۲۱	وتر ځانته د ادا کولو په وخت جهر سره لوستل څنگه دي؟
۴۲۱	ایا د وترو نه وروسته هر څنگه لمونځ کیږي؟
۴۲۲	که د وترو او تهجدو لمونځ پاتې شي نو؟

❖ د سنت لمونځونو ادا کول ❖

۴۲۳	سنت موکد او غیر موکد
-----	----------------------

صفحه	مضمون
۴۲۳	سنت او نوافل ولې او د چا له پاره کېږي؟
۴۲۴	ایا نن سبا مشیني دور کې یوازې فرض کول کافي دي؟
۴۲۵	د سنتو او د نفلو کولو شرعي حیثیت .....
۴۲۵	ایا د سنت لمونځ کولو حکم هم شته؟ .....
۴۲۶	دفتر کې د کار د زیاتوالي له وجې نه د ماسپښین سنت پریښودل
۴۲۶	ایا د ماسپښین سنت ضروري دي؟
۴۲۶	د وخت د کمی له وجې نه سنت پریښودل .....
۴۲۷	د دکان خلاصولو له وجې نه سنت موکد پریښودل
۴۲۷	ایا سنت او نوافل جومات کې کول غوره دي؟
۴۲۷	ایا نبي کریم ﷺ به سنت کور کې ادا کول؟
۴۲۸	د سنت موکد پریښودل څنگه دي؟
۴۲۸	سنت په کور کې کول غوره دي یا په جومات کې؟ .....
۴۲۸	ایا په سنت او نفل لمونځ کې د لمونځ د وخت نیت شرط دی؟
۴۲۹	د سنت نفل او د وتر یو ځای نیت کول صحیح نه دي .....
۴۲۹	ایا سنت د رسول الله ﷺ له پاره کېږي .....
۴۲۹	د فرضو نه مخکې سنت او وتر کول صحیح نه دي .....
۴۳۰	ایا د سهار د سنتو هم قضاء وي .....
۴۳۰	د قضاء سنت نیت څنگه وکړي؟ .....
۴۳۰	که د سهار سنت پاتې شي نو وروسته د لمر ختلو نه دې وکړي .....
۴۳۱	د سهار د لمانځه نه وروسته د سهار سنت ادا کول .....
۴۳۱	په سنت موکده وو کې د سهار د سنتو د غوره والي څه وجه ده؟ .....
۴۳۲	چې د سهار جمعه درېږي نو سنت کله ادا کړل شي؟ .....
۴۳۲	د سهار سنت کله اداء شي؟ .....
۴۳۲	که امام د سهار لمونځ کوي نو سنت کوم ځای کې وکړل شي؟ .....
۴۳۳	د سهار په سنتو کې په تقدیم او تاخیر باندې علمي بحث .....
۴۳۵	د سنت کولو په وخت د اذان یا اقامت کیدل .....
۴۳۶	که د ماسپښین او ماسخوتن سنت پاتې شي نو کله یې کول پکار دی؟ .....
۴۳۶	د فرضو نه مخکې څلور رکعتو سنتو کې که یوازې دوه و شي نو څه حکم دی؟ .....
۴۳۷	د ماسپښین څلور رکعتو سنت که د فرضو نه مخکې ونکړل شي نو کله وشي؟

صفحه	مضمون
۴۳۷	د اذان نه مخکې سنت کول
۴۳۷	د سنتو پرمهال که جمعه ودرېږي نو ایا په دویم رکعت کې سلام ګرځول پکار دي؟
۴۳۸	د سنت موکد په آخري دوه رکعتونو کې الحمد لوستل ضروري دي
۴۳۸	د سنتو د پاره د خای بدلول
۴۳۸	د څلور رکعتونو والا غیر موکد سنتو او نفلونو غوره طریقه
۴۳۹	د جمعي د لمانځه د سنتو نیت څنگه و شي؟
۴۴۰	د جمعي په لمانځه کې خومره سنت موکد دي؟
۴۴۰	د ماسخوتن څلور رکعتي سنت موکد دي که غیر موکد؟
۴۴۰	د ماسخوتن لمانځه نه وروسته دوه رکعتي سنت مخکې کول صحيح نه دي
	❖ قضاء لمونځونه ❖
۴۴۱	د قضاء لمونځ راګرځولو ثبوت
۴۴۲	د قضا لمونځ انکار او ددې جواب
۴۴۳	د قضاء عمری شرعي حیثیت
۴۴۳	ایا قضاء لمونځ کول ګناه ده؟
۴۴۳	د قضاء لمونځ نیت او طریقه
۴۴۴	د قضا د لمونځ کوم نیت صحيح دی؟
۴۴۴	د قضاء عمری د لمانځه نیت څنگه کول پکار دي؟
۴۴۴	د ملازمت له وجې نه د ورځې ټول لمونځونه په یو وخت ادا کول
۴۴۵	د ماسپښین لمونځ مازدیګر سره د کولو عادت جوړول
۴۴۵	قصداً لمونځ قضا کول لویه ګناه ده
۴۴۶	په قصد لمونځ قضاء کول کبیره ګناه ده
۴۴۷	د قضاء لمونځونو حساب د بالغ کیدو له وخت نه
۴۴۷	نه دی او په لمونځ کې د سست والي مناسب سزا
۴۴۸	د قضا لمونځونو حساب به د بلوغ نه وی یا د اوو کالو د عمر نه؟
۴۴۸	د لمانځه او روژې قضا څنگه راوړل شي؟
۴۴۹	د ګیس د ناروغي له وجې نه لمونځ پریښودونکی به قضا لمونځ څنگه کوي؟
۴۴۹	خومره موده قضاء لمونځونه و شي؟
۴۵۰	د عمر په نامعلومه برخه کې چې لمونځونه قضاء شي نو څه به کوي؟
۴۵۱	قضاء لمونځونه مخکې وکړي یا وختي لمونځونه؟

صفحه	مضمون
۴۵۲	تبر شوي قضاء لمونخونه مخکې کول پکار دي که او سني لمونخونه؟
۴۵۲	د قضا لمونخونو ترتيب
۴۵۳	ا قامت د حالت قضا لمونخونه به مسافر خومره کوي؟
۴۵۳	که په ذمه باندې قضا لمونخونه وي نو صاحب ترتيب به کله وي؟
۴۵۳	که د ترتيب خاوند جمعه کې شامل شي او قضا لمونخ ورته ياد شي نو څه به کوي؟
۴۵۴	د مختلفو وختونو قضا شوي لمونخونه څنگه ادا کړي؟
۴۵۴	د دويمې جمعې سره د قضاء عمري په نيت شريکيدل
۴۵۵	ايا د سفر د مجبوري په وجه روزانه لمونخ قضاء کول جائز دي؟
۴۵۵	د ميلمنو په احترام کې لمونخ قضاء کول
۴۵۶	ستړی والي يا د خوب د غلبې له وجې لمونخ قضاء کول
۴۵۶	که فرض دويم ځل وشي. نوروستني سنت هم دوباره کول پکار دي
۴۵۷	د صاحب ترتيب لمونخ قضاء کيدلو سره په جمعه کې شرکت
۴۵۷	د صاحب ترتيب لمونخ
۴۵۷	قضاء لمونخ څه وخت کول ناجائز دي؟
۴۵۹	قضاء لمونخونه په کور کې کول پکار دي که په جومات کې؟
۴۵۹	د جمعې دريدو نه مخکې قضا لمونخ کول
۴۵۹	قضا لمونخونه د پنځه وخته لمونخونو نه مخکې يا وروسته کول
۴۶۰	د سهار د سنتو به هم قضا راوړي
۴۶۰	د قضاء لمونخ په جمعه کول
۴۶۰	د قضاء عمری ادا کولو د ارزانو نسخو ترديد
۴۶۲	په شپه کې د نوافلو په ځای قضاء لمونخونه کول
۴۶۲	د قضاء لمونخونو د ادا کولو په باره کې يو غلط روايت
۴۶۳	درمضان په آخری جمعه باندې د قضاء عمری له پاره څلور رکعت نفل کول صحيح نه دي
۴۶۳	په حرمينو کې په نفل لمونخونو سره فرض لمونخونه نه برابريږي
۴۶۴	قضاء لمونخ په کعبه شريفه کې څنگه کيږي؟
۴۶۴	په بيت المقدس يا رمضان کې به يو قضاء لمونخ يو شميرل کيږي
۴۶۵	۲۷ رمضان او قضاء عمري
۴۶۶	که د چا په ذمه قضا لمونخونه وي نو ايا هغه تهجد نه شي کولی؟
۴۶۶	د قضا لمونخونو باوجود تهجد. او ايبن وغيره کول

صفحه	مضمون
۴۶۲	د خو قضا شویو لمونځونو په ځای صلوۃ التسبیح کول
۴۶۲	ایا په قضاء عمري کې د سورت په ځای درې ځله سبحان الله ویل کافي دي؟
۴۶۲	ایا په خانه کعبه کې د قضا لمونځ ثواب به د سلو برابر وي؟*
۴۶۷	قضاء شوي څو لمونځونه یو ځای کول
۴۶۷	د قضاء لمونځونو فدیة کله او څومره ادا کول پکار دي؟
۴۶۸	د لمانځه فدیة څنگه ادا کړل شی؟ .....
۴۶۸	د قضا لمونځونو د فدیة ادا کولو طریقه؟ .....
۴۶۸	چې د پنځو لمونځونو نه زیات بیهوشه پاتې شي نو دده لمونځونه معاف دي
۴۶۹	ایا د قضا لمونځونو فدیة په ژوند کې یا د مرګ نه وروسته ورکول کیږي؟
۴۶۹	د مور و پلار د قضا شویو لمونځونو د ادا کولو طریقه .....
۴۷۰	د سهار لمونځ پرینسودونکی لمونځ کله ادا کړي؟ .....
۴۷۰	د سهار د لمونځ قضاء کونکي له پاره د توجه کولو درې خبرې
۴۷۲	د سهار د لمانځه د قضا کولو وېال او ددې ازاله
۴۷۲	قصداً لمونځ قضا کول د کفر نه وروسته تر ټولو لویه ګناه ده ..
۴۷۳	د سهار لمونځ ماسپښین سره کول .....
۴۷۳	د سهار نه وروسته قضا لمونځ .....
۴۷۳	د لمونځ قضا کولو په ګناه باندې اشکال او د هغو جواب ..
۴۷۵	د ماسپښین او د مازدیګر قضا د مابینام نه څو دقیقې مخکې کول
۴۷۵	د سهار او مازدیګر نه وروسته قضاء لمونځ کول .....
۴۷۶	ایا د سهار د لمانځه قضاء د ماسپښین نه مخکې راوړل ضروري دي؟
۴۷۶	د ماسپښین په سنتو کې د قضاء لمونځ نیت کول
۴۷۷	د ډیرو کلونو د ماسخوتن او د وترو قضاء څه ډول کول پکار دي؟
۴۷۷	د اخترونو، وترو او جمعې قضاء .....
۴۷۸	د مثانې د آپریشن له وجې که لمونځونه قضا شي نو یوازې فرض او وتر به کوي؟ .....
۴۷۸	د ماسخوتن قضا شوی فرض لمونځ له بل لمونځ سره کول .....
۴۷۸	وتر او نفل د تهجد و د وخت لپاره پرېږدي او بیا یې ونکړي نو؟
۴۷۸	د کومو سنتو قضا راوړل کیږي؟ .....
۴۷۹	که د سهار لمونځ قضا شي، نو د ماسپښین نه مخکې څومره او د ماسپښین نه وروسته څومره وکړل شي؟ .....

صفحه	مضمون
۴۷۹	د سهار او د ماسپښین لمونځ کله قضا کیږي؟
۴۷۹	د ماسپښین، ماښام او ماسخوتن د نفلو په ځای قضا لمونځونه کول
۴۸۰	په قضا لمونځونو کې یوازې فرض او وتر ادا کیږي....
۴۸۰	د وترو قضا هم شته .....
۴۸۰	ایا د وترو د قضا راډگرځولو په ځای یوازې سجده سهوه کافی ده؟
۴۸۰	ایا د سنتو هم قضا وي؟
۴۸۱	که یوازې د ماسخوتن قضا فرض ادا کوي نو د وترو به څه کوي؟
۴۸۲	د نفلو او سنت موکد په ځای قضا لمونځ کول .....
۴۸۲	داقامت او سفر د حالت د لمونځونو قضا څنگه وکړل شي؟ .....
۴۸۲	بس کې د سفر له وجې نه مجبوراً د قضا شویو لمونځونو به څه کیږي؟
۴۸۳	ایا قضاء عمري په ناسته باندې کیدای شي؟ .....
۴۸۳	ایا د تهجدو هم قضا وي؟ .....
۴۸۳	تهجدو ته په پورته کېدو کې سستي به څنگه لرې شي؟
	❖ سجده سهوه ❖
۴۸۴	سجده سهوه په کومو شیانو لازمیږي او څنگه کول یې پکار دي؟
۴۸۴	په لمانځه کې د کیدونکې غلطې مخ نیوی کول .....
۴۸۵	د سجده سهوې په مختلفو طریقو کې غوره طریقه .....
۴۸۵	که چاته په لمانځه کې یاد شي چې یوه سجده یې هیږه شوې ده .....
۴۸۵	نو ودې کړي او سجده سهوه دې وکړي
۴۸۵	که په هیږې سره په لمانځه کې فرض پاتې شي نو په سجده سهوې سره نه پوره کیږي .....
۴۸۵	که چیرې یو سړی په دریم رکعت کې غلط شي؛ نو ایا سجده سهوه پرې لازمه ده؟ .....
۴۸۶	په اول یا دویم رکعت کې که سجده هیږه شوه؛ نو .....
۴۸۶	سجده به ادا کړي او سجده سهوه به وکړي .....
۴۸۶	په لمانځه کې د رکعتونو په کمی یا زیادت سجده سهوه کول .....
۴۸۷	که څوک د وترو په اخري رکعت کې د دعا قنوت ته .....
۴۸۷	پرته رکوع وکړي؛ نو سجده سهوه دې وکړي .....
۴۸۷	که په اوله قعدو کې درود شریف ولولي؛ نو سجده سهوه به لازمه وي .....
۴۸۷	که سجده سهوه یې هیږه شي؛ نو څه به کوي؟ .....
۴۸۷	که له مقتدي نه غلطې وشي؛ نو سجده سهوه دې نه کوي

صفحه	مضمون
۴۸۸	ایا دمقتدي په غلطې په نوموړې سجده سهوه شته؟
۴۸۸	په اخري ناسته (قعه) کې شریک مقتدي به له امام سره سجده سهوه کوي؟
۴۸۹	که مقتدي په گمان سره په دویم رکعت کې یې ثناء وویل یا یې لومړۍ رکعت دویم وگانه او ثناء یې ونه وبله: نو سجده سهوه پرې نه شته
۴۸۹	د جمعې په لمانځه کې دمقتدي په هیږه د التحیات په ځای سورت فاتحه ویل
۴۸۹	ایا په قضایې لمونځونو کې هم سجده سهوه شته؟
۴۸۹	د سجده سهوه له پاره نیت کول
۴۹۰	په سجده سهوه کې څو سجدي کول پکار دي؟
۴۹۰	سجده سهوه څو ځله کیدلای شي؟
۴۹۰	په لمانځه کې غلطې سره څو ځله سجده سهوه کول پکار دي؟
۴۹۰	که ثناء لوستل ترې هیر شي: نو بیا هم لمونځ وشو
۴۹۱	ایا په یو سورت پریښودو وړاندې بل سورت لوستو سره سجده سهوه لازمیږي؟
۴۹۱	په ایتو هیرونکي باندې سجده سهوه
۴۹۱	د فرضو په اخري دوه رکعتونو کې سورت یو ځای کولو سره سجده سهوه نه لازمیږي
۴۹۲	که په لمانځه کې سورت لوستل هیر شي: نو سجده سهوه واجبېږي؟
۴۹۲	که په اول او دویم رکعت کې سورت یو ځای کول هیر شي
۴۹۲	او په دریم او څلورم کې یو ځای کړل شي: نو کافي ده؟
۴۹۲	که په لمانځه کې سورت فاتحه په هیږه پاتې شي
۴۹۲	او سجده سهوه وکړي: نو د لمانځه حکم
۴۹۳	د نفل او سنت لمانځه په دویم یا دریم رکعت کې د فاتحه
۴۹۳	یاد یو بل سورت هیریدونکي د لمانځه حکم
۴۹۳	یکه د سنتو په دریم یا څلورم رکعت کې د سورة فاتحي
۴۹۳	نه وروسته سورة لوستل هیر شي: نو سجده سهوه کافي ده
۴۹۳	په یو رکعت پاتې کیدونکي د الحمد سره سورت نه یو ځای کولو باندې سجده سهوه
۴۹۴	په قیام کې په هیږه تشهد (التحیات) لوستو باندې به کله سجده سهوه لازم کیږي؟
۴۹۴	په قیام کې تشهد یا تسبیح لوستل او په رکوع او سجده کې قرات کول
۴۹۴	که په اخري دوو رکعتونو کې د الحمد نه وروسته
۴۹۴	بسم الله ولوستل شي: نو سجده سهوه واجب نه ده
۴۹۵	په الحمد یا بل سورت پریښودو سره سجده سهوه واجب ده؟

صفحه	مضمون
٤٩٥	که په ماسپښين يا مازديگر کې يې په هيره سورت فاتحه
٤٩٥	په اوچت اواز شروع کړه: نو ايا سجده سهوه به لازم وي؟
٤٩٦	که له چا دعا قنوت هيره شي: نو سجده سهوه به کوي
٤٩٦	که د تشهد، التحيات نه وروسته غلطې وشي: نو ايا سجده سهوه لازميرې؟
٤٩٦	څلور رکعته سنت موکد لمانځه کې په لومړۍ ناسته، قعده، کې
٤٩٦	د تشهد نه زيات لوستلو باندې سجده سهوه
٤٩٧	که د سجده سهوې نه وروسته په غلطې سره دوه ځله تشهد
٤٩٧	ولوستل شي، په دويم ځل د سجده سهوې ضرورت نه شته
٤٩٧	که چاد درود شريف او دعا نه وروسته سجده سهوه وکړه: نو هيڅ گناه نه شته
٤٩٨	که په تشهد کې د کلمه شهادت نه وروسته د .....
٤٩٨	اودس دعا له ژبې ووځي: نو سجده سهوه نه شته .....
٤٩٨	د وترو په لمانځه کې هم لومړۍ ناسته (قعده) واجب ده .....
٤٩٨	په وترو کې په دويم رکعت باندې په غلطې سره سلام اړولو باندې تصحيح
٤٩٨	ايا په التحيات کې لږ ساعت ناستې والا به سجده سهوه کوي؟
٤٩٩	د التحيات لوستلو په ځای سورت لوستلو باندې سجده سهوه .....
٤٩٩	د تشهد په ځای الحمد لوستونکي به سجده سهوه کوي .....
٤٩٩	ايا د رکوع په تکبير هيريډو باندې سجده سهوه لازميرې؟ .....
٥٠٠	په درې سجدو کولو باندې سجده سهوه واجب ده
٥٠٠	که څوک په لومړۍ قعده کې کيनाستل هير کړي: نوڅه وکړي؟
٥٠٠	که په لومړۍ ناسته (قعده) کې درود هم ووايي: نو ايا سجده لازميرې؟
٥٠١	په لومړۍ قعده کې په هيره دريدونکي ته په ياديدو باندې کيनाستل او سجده سهوه کول
٥٠١	که په دويم رکعت کې د سورت په لوستلو او يا په
٥٠١	اوله قعده کې شک وي: نو سجده سهوه ضروري ده
٥٠١	که په لومړۍ ناسته (قعده) کې ودريد: نو نه دې واپس
٥٠١	کيږي. بلکې په اخر کې دې سجده سهوه وکړي .....
٥٠٢	که څوک په لومړۍ قعده کې شکي شو: نو سجده سهوه دې وکړي
٥٠٢	په هيره د امام په اخري قعده کې دريدل
٥٠٣	امام که د قرات په مينځ کې ايت پريږدي: نو ايا سجده سهوه شته؟
٥٠٣	فتح (لقمه) ورکولو باندې صحيح لوستو سره سجده سهوه لازم نه ده

صفحه	مضمون
------	-------

۵۰۴	د مسبوق او لاحق د سجده سهوي حکم
۵۰۵	ماسبوق که په امام پسې په هیره درود شریف ولولي: نو په هغه سجده سهو نه نشته
۵۰۵	ماسبوق که د امام سره سلام واپروي: نو څه به کوي؟
۵۰۵	له جمعي پاتې شويو رکعتونو کې غلطې باندي د سجده سهوي حکم
۵۰۶	په هیره د امام سره سلام اړونکی که فوراً سجده سهو وکړي: نو څه حکم دی؟
۵۰۶	که یو رکعت یې زیات وکړ: نو آیا سجده سهوي سره به لمونځ صحیح شي؟
۵۰۷	درې رکعتو فرض لمونځ په هیره سره څلور رکعتو ادا کول
۵۰۸	د څلورو رکعتو په ځای پنځه رکعتو کونکی به سجده سهو څنگه کوي؟
۵۰۸	که په غلطې سره پنځه رکعتونه وکړي نو آیا په سجده سهوي سره به صحیح شي
۵۰۹	که امام د اختر تکبیرات زیات یا کم ولوستل: نو سجده سهو به کوي
۵۰۹	په جمعه او اخرونو کې د سجده سهوي نه کولو گنجائش شته
۵۱۰	که په فرضو کې ورته رایا د شی چې په سنتو
۵۱۰	کې سجده سهو کول و: نو اوس به څه کوي؟ .....
۵۱۰	نفل لمونځ یې په ناسته شروع کړ بیا ودرید: نو سجده سهو پرې نه شته ....
۵۱۰	سجده سهو کله پورې کیږي؟ .....
۵۱۱	دواړو طرفو ته د سلام اړولو نه وروسته هم سجده سهو کیږي
۵۱۱	که د درود شریف د لوستلو په وخت کې سجده سهو یاده شي: نو کله به سجده سهو کوي
۵۱۱	د الحمد په ځای التحیات ویل او لمونځ پوره کول، که د وترو په دوو رکعتو باندي یې
۵۱۲	سلام وگرځاو: نو آیا په سجده سهوي سره لمونځ کیږي؟

❖ د مسافر لمونځ ❖

۵۱۳	په څومره فاصله کې د قصر لمونځ کیږي؟
۵۱۳	د لمانځه د قصر رعایت تر قیامته پورې دی
۵۱۴	د سفر حد (اندازه) څومره ده؟ .....
۵۱۴	د قصر لمانځه له پاره د سفر اندازه څومره ده؟
۵۱۴	د سفر په دوران کې لمونځونه وروسته کول
۵۱۴	او په کور کې یې په اطمینان سره کول
۵۱۵	یو څوک د کور نه د وتلو په وخت مسافر کیږي یا چې استیشن ته ورسېږي؟
۵۱۵	په ښار کې په موټر کې دوه رکعتو کول
۵۱۵	مسافر به د ښار د ابادۍ نه وتلو سره قصر کوي

صفحه	مضمون
۵۱۲	د قصر لمانځه له پاره د کومې لارې اعتبار دی
۵۱۲	که د ښار یوه لنډه لاره وي او بله اوږده وي؛ نو د قصر له پاره به د مسافې اعتبار وي
۵۱۲	که چیرې چا د اته څلویښت میل نه په کمه لاره سفر شروع کړ او په لاره کې یې د اوږد سفر اراده وکړه؛ نو قصر به کوي
۵۱۷	ټول کال سفر کونکې ډریور به همیشې قصر کوي
۵۱۷	سل میله سفر کولو نه وروسته فوراً بیرته راتلونکې به لمونځ قصر ادا کوي که پوره؟
۵۱۷	ایا د ښار نه اویا کلو میټره لرې د ټرک ډریور به مسافر وي؟
۵۱۸	د ریلوې د ملازم مسافر لمونځ
۵۱۸	کوم ځای چې د انسان جایدا د او کور نه وي هغه د هغه اصلي وطن نه دی
۵۱۹	په کوم ښار کې چې کور په کرایه وي یا خپل وي هلته رسیدو سره مسافر مقیم جوړیږي
۵۲۰	د یوې هفتې پاتې کیدو په نیت له خپل کوره شپيته میله لرې سړی دې لمونځ قصر کوي
۵۲۰	چې استوگنه یې بل چیرته وي او د مور پلار ملاقات ته راشي؛ نو کوم لمونځ به کوي؟
۵۲۰	د کوټې نه چکوال ته د یوې نیمې میاشتې له پاره تلونکې که له هغه ځای نه د درې یا څلور ورځو له پاره لاهور ته لاړ شي؛ نو قصر دې کوي
۵۲۱	یو ځای کې درې نیمې میاشتې تیرونکې به څومره لمونځ کوي؟
۵۲۱	د کراچۍ اوسیدونکې چې په میرپور کې اته ورځې اوسیدو
۵۲۱	سره کراچۍ ته راشي؛ نو هلته به څومره لمونځ کوي؟
۵۲۲	د کراچۍ اوسیدونکې که په حیدرآباد کې ملازمت کوي؛ نو آیا قصر به کوي؟
۵۲۲	د کور نه سل میله لرې شپږ ورځې اوسیدونکې به څومره لمونځ کوي؟
۵۲۲	د سفر په دوران کې به لمونځ پور کيږي او که قصر؟
۵۲۳	د حیدرآباد نه نوري آباد ته د نوکړۍ له پاره راتلونکې به هلته پوره لمونځ کوي
۵۲۳	د سفر په دوران کې د لمانځه مسائل
۵۲۴	په نوري آباد فیکټرۍ کې پاتې کیدونکي
۵۲۴	د کراچۍ اوسیدونکې به څومره لمونځ کوي؟
۵۲۴	په یو وخت دوه ښارونو کې مقیم به څنگه قصر لمونځ کوي؟
۵۲۵	مسافر که نژدې نژدې مختلفو ځایونو کې اوسېږي بیا به هم قصر کوي
۵۲۵	ښځه او سړی به په خپله خسر گنۍ کې مقیم وي که مسافر؟
۵۲۲	میرمن به د پلار په کور کې قصر لمونځ کوي که پوره؟
۵۲۲	د واده کړي هلک مستقل استوگنه به کومه حسابیږي؟

صفحه	مضمون
٥٢٢	له بچيو سره په بل ښار کې د اوسيدونکي د لمانځه حکم
٥٢٧	شپږ پنځوس (٥٦) ميله لرې د پنځلس ورځو نه د کم اوسيدونکي د لمانځه حکم
٥٢٧	په هاسټل کې اوسيدونکي طالب علم به هلته څو رکعت ته
٥٢٧	لمونځ کوي او کور کې به څو رکعت ته کوي؟
٥٢٨	ايا د سفر نه په واپسي باندې به هم لمونځ قصر کول وي؟
٥٢٨	د سفر په دوران کې به قضاء شوي لمونځونه څومره کول وي؟
٥٢٨	د قصر لمونځ قضاء به هم قصر وي
٥٢٨	که څوک په بېړۍ (بحري جاز) کې د حج سفر وشي: نو ايا قصر به کوي
٥٢٨	په مختلفو علاقه او څو ورځې اووه ميله ليرې کلو کې
٥٢٨	تيرونکي تبليغي جماعت به پوره لمونځ ادا کوي
٥٢٩	د حج په سفر کې به لمونځ قصر کوو که پوره؟
٥٣٠	حاجي به په مکه معظمه کې مقيم وي که مسافر؟
٥٣١	په عرفات کې قصر ولي کيږي؟
٥٣١	په مني کې قصر
٥٣٢	په مسافر امام پسې مقيم مقتدي ته هم د جمعي فضيلت ملاويږي
٥٣٣	د مقيم امام په اقتداء کې به مسافر مقتدي د څومره رکعتونو نيت کوي؟
٥٣٣	که د مسافر مقتدي په مقيم امام پسې لمونځ
٥٣٣	مات شي: نو په دويم ځل به څو رکعتونه کوي؟
٥٣٣	په هوايي جاز کې په ناسته لمونځ کول او د خوراک په ميز سجده کول
٥٣٤	ايا په بس يا هوايي جاز کې لمونځ ادا کول پکار دي؟
٥٣٤	په هوايي جاز کې د لمونځ کولو څه حکم دی؟
٥٣٥	د بحري جاز عمله مسافر دي، د ښار په بندرگاه باندې هغوی مقيم جوړيدای شي
٥٣٦	د بحري جاز ملازم به په بحري جاز کې څو رکعت ته لمونځ کوي؟
٥٣٧	بحري جاز او قصر لمونځ
٥٣٧	که قدرت وي: نو په ريل گاډي کې په ولاړه باندې لمونځ کول ضروري دي او قبلې ته مخ
٥٣٨	ايا د سفر په دوران کې د لمونځ ادا کول ضروري دي؟
٥٣٨	که دي: نو څنگه ادا کړل شي؟
٥٣٨	د سفر په دوران کې په موټر کې لمونځ

صفحه	مضمون
٥٣٩	د سفر په دوران په ریل گاډي کې لمونځ کوم طرف ته کول پکار دي؟
٥٣٩	که قیام ممکن وي: نو په ریل گاډي کې د لمانځه قیام فرض دی
٥٣٩	په روان ریل گاډي کې په ناسته لمونځ کول
٥٣٩	ایا په ریل گاډي کې په سیت ناستې سره هر طرف ته مخ کولو سره لمونځ کولی شو؟
٥٤٠	په ریل گاډي کې لمونځ څنگه وکړل شي؟
٥٤٢	په ریل گاډي کې لمونځ څنگه وکړي؟ په داسې
٥٤٢	حالت کې چې اوبو ته په رسیدو باندې قادر نه وي؟
٥٤٢	په بس کې په ناسته لمونځ نه کېږي په مناسب ځای کې دریدو سره دې وکړي
٥٤٢	که ډریور بس نه دروي: نو ایا په سیت کې کیناستو سره لمونځ کېږي؟
٥٤٣	د لمانځه له پاره بس درونکی ډریور که خپله لمونځ نه کوي: نو څه حکم دی؟
٥٤٣	په روان موټر کې لمونځ کول صحیح نه دي. په جومات دې ودریږي او ادا دې کړي
٥٤٤	که چا د سفر په حالت کې فرض لمونځونه پوره وکړل: نو ایا لمونځ یې کېږي؟
٥٤٤	که مسافر امام خلور رکعت له لمونځ ورکړي: نو
٥٤٥	د سفر په دوران کې که سنت پاتې شي: نو څه گناه ده؟
٥٤٥	د سفر په دوران کې لمونځ څنگه کول پکار دي؟ بله دا چې نیت به کوي او که نه؟
٥٤٥	امام مسافر دی یا مقیم که معلومه نه وي: نو اقتداء به څنگه کوي؟
٥٤٦	په سفر کې به یوازې فرض کوي که سنت او وتر هم؟
٥٤٦	په سفر کې سنت او نوافل ادا کول څنگه دي؟
٥٤٦	په قصر لمانځه کې دې د التحیات، درود شریف او د سلام نه وروسته سلام واپوي
٥٤٧	که مسافر یو ځای کې قیام کوي: نو ایا موکد سنت کول ضروري دي؟
٥٤٧	ایا په سفر کې تهجد او اشراق او داسې نور کولی شو؟
٥٤٨	په سفر کې د مازدیگر لمونځ د شافعي وخت مطابق کولی شو
٥٤٨	ایا په سفر کې (جمع بین صلاتین) کولی شو؟

❖ د جمعې لمونځ ❖

٥٤٩	د جمعې ورځ له ټولو (ورځو) غوره ده
٥٤٩	الله پاک د جمعې ورځ سید الایام گرځولې ده
٥٥٠	د جمعې د لمانځه اهمیت
٥٥١	د جمعې لمونځ فرض دی او که واجب؟
٥٥١	دا ورتائم (له دندې) ډیوتی نه زیات وخت، له وجې د جمعې لمونځ پریښودل سخته گناه ده
٥٥٢	د جمعې شرطونه

صفحه	مضمون
۵۵۲	جمعه په ښار او غټ کلي کې جائز ده په وړو کلي کې نه
۵۵۳	د غټو کلو سره تړلیو وړو وړو باندو کې جمعه کول
۵۵۳	په غټو کلیو کې جمعه فرض ده که د پولیسو تهاڼه وي او که نه وي
۵۵۴	په وړو کلي کې (باندو) کې جمعه کول صحیح نه دي
۵۵۵	په هغه کلي کې د جمعي لمونځ کول په کوم کې چې یونیم سل کورونه وي
۵۵۶	آباد جمعي د جواز له پاره د آبادي په تعداد کې
۵۵۶	مسلمانان. کافر. زنانه او ماشومان ټول داخل دي؟
۵۵۷	چرته چې چاته د راتلو اجازت نه وي هلته جمعه ادا کول
۵۵۷	د پنځه وخته لمونځ د انتظام نه کیدو په صورت کې په کلیو کې د جمعي لمونځ
۵۵۸	په دوه سوه کورونو باندې مشتمله آبادي کې د جمعي شرعي حکم
۵۵۸	په سلو کورونو باندې مشتمل کلي کې د جمعي د لمانځه حکم
۵۵۹	په کوم کلي کې چې د ژوند ضروریات نه وي. هلته د
۵۵۹	دیرشو کلنو راهیسې د جمعي د ادا شویو لمونځونو حکم
۵۵۹	اته سوه کسانو باندې مشتمل کلي کې د جمعي لمونځ
۵۶۰	له ماشومانو او ښځو سره په درې سوه کسانو باندې مشتمله آبادي کې د جمعي لمونځ
۵۶۰	په درې زره کسانو باندې مشتمله آبادي لوی کلی دی.
۵۶۰	په هغه کې د جمعي لمونځ جائز دی
۵۶۱	په داسې کلي کې د جمعي او اخترونو لمونځ چې هغه ته نژدې کلي کې د جمعي لمونځ کیږي
۵۶۱	په ځنګل کې د جمعي لمونځ د هیچا په نزد هم صحیح نه دی
۵۶۲	په جیل (زندان) کې د جمعي لمونځ ادا کول
۵۶۲	په فوجي کیمپ کې جمعه ادا کول
۵۶۳	په فیکټري کې د جمعي لمونځ
۵۶۴	د مارکیټ په تاخانه کې د جمعي لمونځ
۵۶۴	د تفریح یا اجتماع په ځای کې د جمعي لمونځ ادا کول
۵۶۴	نژدې مسجد پرېښودو سره په لرې مسجد کې د جمعي لمونځ ادا کول
۵۶۵	په کوم جومات کې چې پنځه وخته لمونځ نه کیږي په هغه کې جمعه ادا کول
۵۶۵	په کوم جومات کې چې امام مقرر نه وي. هلته هم د جمعي لمونځ جائز دی
۵۶۵	د جمعي د لومړي اذان نه وروسته په دنیاوي کارونو کې مشغولیدل حرام دي
۵۶۶	د لومړي اذان نه وروسته نکاح کول او خوراک ورکول جائز نه دي
۵۶۶	د جمعي دریم اذان صحیح نه دی

صفحه	مضمون
۵۲۷	ایا د جمعې د لمانځه په وخت کارخانه بندول هم ضروري دي؟
۵۲۷	د جمعې اول اذان او شل رکعتہ تراویح کله شروع شوي دي؟
۵۲۸	ایا د جمعې له پاره یوازې څلور سنت او دوه فرض کافي دي؟
۵۷۰	د جمعې د رکعتونو تعداد تفصیل او نیت
۵۷۰	په یو وخت د جمعې او د ماسپښین د ادا کولو حکم
۵۷۱	د جمعې د لمانځه په تشهد کې یو ځای کیدونکی
۵۷۱	به د جمعې لمونځ کوي که د ماسپښین؟
۵۷۱	د جمعې لمونځ د کور په بیتک کې ادا کول
۵۷۲	که د جمعې لمونځ ملاو نه شي؛ نو په کور کې کول څنگه دي؟
۵۷۲	کوم ځای کې چې د جمعې لمونځ نه کیږي،
۵۷۲	هلته دې د ماسپښین لمونځ وکړل شي
۵۷۲	صاحب ترتیب دې لومړی د سهار د لمانځه قضاء راوړي بیا دې جمعه کوي
۵۷۳	د جمعې په ورځ د خطبې نه مخکې جومات ته د رسیدو
۵۷۳	ثواب او د خطبې نه په غیر حاضري باندې محرومتیا
۵۷۳	د جمعې په ورځ باندې په زر راتلونکو او ناوخته راتلونکو کې څوک غوره دي؟
۵۷۵	ایا د جمعې د خطبې د اوريدو نه پرته به د جمعې لمونځ وشي؟
۵۷۵	د خطبې په وخت کې د التحیات په شکل کیناستل
۵۷۵	د جمعې په اوله خطبه کې لاسونه تړل او په دویمه کې د تشهد په شان کیناستل
۵۷۲	د جمعې په خطبه کې خلکو ته څنگه کیناستل پکار دي؟
۵۷۲	د جمعې د خطبې دوران کې په صفونو باندې اوښتل
۵۷۷	د خطبې په دوران کې په گوتو کې گوتې ورکولو سره کیناستل منع دي
۵۷۷	د جمعې خطبې په عربي کې ولې ویل کیږي؟
۵۷۷	له عربي پرته په بله ژبه د جمعې خطبه
۵۷۸	د جمعې د خطبې شرعي حیثیت
۵۷۹	د جمعې خطبه د عربي ژبې نه پرته په بله ژبه کې
۵۷۹	ورکول یا دا چې د یو سردار یا حاکم تعریف کول
۵۷۹	د جمعې د خطبې د عربي نه پرته په بله ژبه کې ورکول
۵۷۹	که د جمعې خطبه په یادو لوستل گران وي؛ نو له کتابه دې لولي
۵۸۰	که خطبه د ماسپښین نه مخکې شروع شي؛ نو سنت به کله کوي؟

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

❖ د جومات متعلق باقی مسئلې ❖

د دفتر و نوپه جوماتونو کې د لمانځه ثواب

سوال: ما د یو سړي نه واورېدل چې د لمانځه وغیره پابند دی چې په یو بلېنگ د کاروباري دفتر و نوپه بلېنگ، کې دننه یو کمره د لمانځه له پاره خاص شوي وي. نو په هغه کې لمونځ کولو سره دومره ثواب نه شته. څومره چې په یو جومات کې لمونځ کولو باندې ورکول کیږي.

جواب: په بلېنگ کې چې کومه کمره د لمونځ له پاره خاص شوې ده هغه جومات نه دی او نه په هغه کې د جومات ثواب شته.^(۱)

په دویم جومات کې د لمونځ کولو رخصت

سوال: زه د یو جامع مسجد سره اوسېږم په جومات کې پنځه وخته لمونځ او د جمعي لمونځ باقاعده کیږي اوزه هم په پابندي سره نور لمونځونه او د جمعي لمونځ کوم. څلور لمونځونه په نژدې جومات کې کوم، خو د ماسخوتن لمونځ او د جمعي لمونځ په یو بل جومات کې کوم یوازې په دې وجه چې د هغه ځای مولوی صاحب د جمعي په ورځ هم ښه وعظ کوي او د ماسخوتن د لمانځه نه وروسته هم د قرآن کریم تفسیر کوي. نو زه هلته ښو خبرو اوریدلو له پاره ځم او په نژدې جومات کې دا شیان نشته او ځینې خلک وايي چې خپل نژدې جومات آباد ساتئ که نه گناه ده. تاسو د قرآن کریم او احادیثو په رڼا کې وضاحت وکړئ چې زه څه وکړم؟ دویم جومات ته تلو کې زما غرض یوازې د دین زده کول دي.

جواب: حق خو د نژدې جومات دی. خو که په دویم جومات کې ښه عالم وي. نو هلته په تلو کې هم څه باک نشته.^(۲)

^۱ [ولو اتخذ في بيته موضعاً للصلاة فليس له حكم المسجد أصلاً. (حلی کبیر ص: ٦١٤، فصل في احکام المساجد، طبع سهیل اکیډمی لاهور، بحر الرائق ج: ٢ ص: ٦٤، طبع رشیدیہ)۔]

^۲ [وذكر قاضيخندان وصاحب منية المفق وغيرهما ان الاقدام الفضل فان استويا في القدم فالاقرب الفضل ..... والافضل ان يختار الذي امامه اصلح والفق فان الصلاة مع الافضل الفضل..... ومسجد استاده لدرسه او سماع الاخبار الفضل بالاتفاق. (حلی کبیر ص: ٦١٣، فصل في احکام المساجد، طبع سهیل اکیډمی)۔]

جومات ته وچې خپلې وړولو سره نه ناپاکه کيږي

سوال: موږ خپلې وړولو سره بیت الخلا ته څو او هم هغه خپلې موږ جومات ته راوړو او اکثر وروڼه دا خپلې د جومات په فرش باندې ږدي، ځکه چې په ځینې ځایونو کې د خپلیو له پاره د لرګي بکسه نه وي، په داسې صورت کې ایا جومات ناپاکه کيږي نه؟ که خپلې لمونځ گزار د خپل ځان سره نه ږدي، نو د غلا ویره وي.

جواب: که خپلې وچې وي، نو جومات نه ناپاکه کيږي.

د جومات متولي لمونځ کونکي جومات ته د خپلیو راوړلو نه منع کول

سوال: عرض دادی چې د سیشن کورټ په احاطه کې یو جومات دی، د کوم وخت نه چې دا جومات جوړ شوی دی، نو د جومات د متولي حکم دی چې هیڅ یوکس دې هم خپلې دننه جومات ته مه راوړی، که یو بې خبره کس جومات ته دننه خپلې یوسي، نو هغه په دې خبره مجبورېږي، چې خپلې بهر کېږدي، هغه کس مجبور شي او خپلې بهر کېږدي، بهر غله په انتظار کې وي، نو له دې وجې نه وخت په وخت بهر خپلې غلا کيږي، چې کله یو کس متولي ته ووايي چې بهر به دا خپلې غلا شي، نو متولي صاحب وایي چې بهر خپلې کېږده او بهر ورته لمونځ وکړه، نو له دې وجې نه خلک مجبور شي او بهر لمونځ کوي، ددې په نتیجه کې خلک د اول صف د ثواب نه محروم پاتې شي، سوال دا دی چې ایا د جومات دننه حصه کې خپلې کېښودل جائز دي؟

جواب: په جومات کې د خپلیو د کېښودلو لپاره د ډېو انتظام وي، ستاسو د جومات متولي صاحب ته هم دا انتظام کول پکار دي او دا قانون غلط دی چې څوک به هم جومات ته دننه خپلې نه راوړي او څوک چې لمونځ کوي، نو هغه دې بهر لمونځ وکړي، متولي ته د داسې غلط قانون د نافذ کولو هیڅ حق نشته.

- جومات ته داخلېدلو وخت کې سلام کول پکار دي؟

سوال: زموږ په محله کې ځینې خلک وایي چې جومات ته د داخلېدلو وخت کې السلام علیکم ویل پکار دي او موږ اورېدلي دي چې جومات ته د داخلېدلو وخت کې خاص دعا کومه چې د حدیث نه ثابته ده ویل پکار دي کومه خبره حق او افضله ده؟

جواب: جومات ته د داخلېدلو دعا ویل پکار ده (یوازې دا دعا ویل چې.. اللهم افتح لی ابواب رحمتک.. نه دي ویل پکار، بلکې له دې نه مخکې په رسول الله ﷺ باندې سلام ویل پکار دي یا دا دعا ویل هم سنت ده: بسم الله اللهم صل علی محمد... چې ډیره آسانه دعا ده، بیا که خلک فارغ ناست وو، نو هغوی ته دې سلام وکړي او که ټول مشغول وي، نو په

دومره زور سره سلام کول چې د لمونځ کونکوپه لمانځه کې خلل راشي صحیح نه دي^{۱۱}

د لمونځ کونکوپه ذمه د سلام جواب نشته

سوال: که لمونځ گزار د لمانځه نیت تر لاسه ولاړ وي، یوسری لمونځ ادا کولو له پاره جومات ته داخل شو. نو هغه سړي ته سلام کول پکار دي یا چپتیا سره نیت تر لاسه پکار دي؟ که السلام علیکم لازمي وي. نو لمونځ گزار ته جواب په زړه کې ورکول پکار دي او که نه؟

جواب: که یو سړی فارغ نه وي. نو راتلونکي ته السلام علیکم ویل نه دي پکار او که څه ووايي، نو د لمونځ گزارو په ذمه د هغه جواب نشته، په دې وجه په زړه کې هم د جواب ورکولو ضرورت نشته^{۱۲}

جومات ته داخلېدلو او وتلو په وخت درود شریف لوستل

سوال: جومات ته د داخلېدلو په وخت کې او جومات نه د وتلو په وخت ،، السلام علیک ایها النبی ورحمة الله وبرکاته ،، لوستل جائز دي او که نه؟

جواب: جومات ته د داخلېدلو په وخت کې دې ښی پښه مخکې کړي او بیا دې دا دعا وایي ،، بسم الله والصلاة والسلام على رسول الله اللهم افتح لي ابواب رحمتك ، او جومات نه د وتلو په وخت دې دا دعا لولي

بسم الله والصلاة والسلام على رسول الله اللهم افتح لي ابواب رزقك^{۱۳} اللهم اعصمني من الشيطان الرجيم^{۱۴}

په دې موقع باندې په سوال کې ذکر شوې دعا نه ده نقل...

د جومات کومې برخې ته د داخلېدلو په وخت کې دعا ویل پکار دي؟

سوال: جومات ته د داخلېدلو په وخت کې دعا کول او ښی پښه مخکې کول سنت طریقه ده تاسو وضاحت وکړئ چې دعا د جومات بهر دروازه باندې کول پکار دي یا د هغه دننه برخې ته د داخلېدلو په وخت کې کوم ځای چې لمونځ کیږي؟ سنت طریقه څه ده؟

[۱] (قوله سلامک مکروه) ظاهره التحريم (قوله ذاکر)... فيكره السلام على مشغل بذكر الله تعالى باى وجه كان... الخ (فتاوى شامية ج: ۱ ص: ۶۱۶، باب ما يفسد الصلوة وما يكره فيه، مطلب المواضع التي يكره فيها السلام) [۲] وقد نظم الجلال السيوطي التي لا يجب فيها رد السلام ونقلها عنه الشارح في هامش الخزان: فقال رد السلام واجب الاعلى من في الصلوة او باكل شغلا (فتاوى شامية ج: ۱ ص: ۶۱۸ مطلب المواضع التي لا يجب فيها رد السلام) [۳] كبر العمال ج: ۸ ص: ۳۲۲ حديث نمبر: ۲۳۱۱۰، طبع مؤسسة الرسالة، بيروت. [۴] ابن ماجه، عن ابى هريرة، ص: ۵۶ باب الدعاء عند دخول المسجد، طبع نور محمد كراچي.

جواب: کومه برخه چې د لمانځه له پاره خاصه ده او په کوم ځای چې د جومات احکام جاري کېږي، مثلاً د جنابت والا انسان جومات ته نه داخلېدل او د اعتکاف والا یوازې د ضرورت نه بهر قدم نه ایښودل، په هغه حصه کې داخلېدو سره دعا کول پکار دي. جومات ته د داخلېدلو په وخت کې ښی پښه مخکې کول پکار دي او دا دې وایي

.. بسم الله والصلاة والسلام على رسول الله اللهم افتح لي ابواب رحمتك.....^{۱۱}

جومات ته د حفاظت په خاطر تاله (قفل) لگول جائز دي

سوال: جومات چې د الله پاک کور دی ددې د بندولو او خلاص ساتلو په باره کې ستاسو څه رایه ده؟ ځکه چې جومات خو د الله پاک کور دی، خو ځینې خلک د ماسخوتن د لمانځه نه وروسته جومات ته تاله واچوي کوم چې زما په خیال غلط کار دی، ځکه چې یو مسافر نوی وي او لاره ترې غلطه شوي وي او په هغه شپه شي. نو هغه ته هر طرف ته دروازه بنده ښکاري. نو د هغه خیال جومات طرف ته ځي. نو هغه هم بند ښکاري هغه بهر په یو ځای کې ویده شي او دهغې نتیجه دا راوځي چې هغه پولیس غل وگنې او بندي یې کړي کومه چې سراسر بې انصافي ده، خو که د نن سبا حالات وکتل شي، نو هر طرف ته بې ضمیره خلک هم په نظر راځي کوم چې د جومات شیان هم نه پریرېدي کوم چې د الله پاک د کور شیان دي. نو زه دا گنم چې په داسې خلکو باندې چې د الله پاک د کور شیان هم نه پریرېدي په هغوی دې د الله پاک لعنت وي هم دا وجه ده چې خلک مجبوراً جوماتونو ته تالي اچوي

جواب: د حفاظت له پاره جومات ته تاله لگول صحیح دي.^{۱۲}

د جومات جمع شوې چنده باندې د امام کمره یا استنجا خاني وغیره جوړول

سوال: د جومات لپاره چې کومه چنده جمع کېږي یا جمع شوې ده، هغو باندې د جومات لپاره غسل خاني، استنجا خاني یا د اوبو تالاب یا د امام صاحب لپاره کمره جوړول یا کوهی

[۱] عن ابی اسید قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: اذا دخل احدكم المسجد فليقل: اللهم افتح لي ابواب رحمتك، واذا خرج فليقل: اللهم اني اسئلك من فضلك. رواه مسلم. (مشکوٰۃ ص: ۶۸). وعن فاطمة بنت الحسين عن جدتها فاطمة الكبرى رضى الله عنها قالت: كان النبي صلى الله عليه وسلم اذا دخل المسجد صلى على محمد وقال: رب اغفر لي ذنوبي وافتح لي ابواب رحمتك. واذا خرج صلى على محمد وقال: رب اغفر لي ذنوبي وافتح لي ابواب فضلك. رواه الترمذي واحمد وابن ماجه وفي روايتهما: قالت: اذا دخل المسجد وكذا اذا خرج قال: بسم الله والسلام على رسول الله بديل صلى على محمد. (مشکوٰۃ ص: ۷۰، الفصل الثاني، طبع قديمي كتب خانه)

[۲] وكما كره (غلق باب المسجد) الا لخوف على متاعه، به يفتق (وفي رد المحتار) (قوله الا لخوف على متاعه) هذا اولى من التقييد بزماننا، لان المدار على خوف الضرر، فان ثبت في زماننا في جميع الاوقات ثبت كذلك الا في اوقات الصلوة والا فلا اولى بعضها لفي بعضها... الخ. (فتاوى شامية ج: ۱ ص: ۶۵۶، مطلب في احكام المسجد، طبع ايج ايم سعيد)۔

وغیره یعنی جومات ته چې د کوم شي ضرورت دی، کومې روپۍ چې د جومات لپاره جمع شوې وي، نو دې شيانو باندې دغه روپۍ خرچ کول جائز دي او که نه؟
جواب: د چنډې والاو په اجازې سره جائز دي.^{۱۱}

د جومات په احاطه کې د امام کور جوړول

سوال: د جومات په احاطه کې اودس خانې د پاسه د امام کور جوړول جائز دي او که نه؟ چې خپل کوروالو سره دغه ځای کې اوسېږي، د جومات دوه دروازې دي او وروستنی دروازه باندې د امام صاحب د کوروالا لار وي او لمونځ کونکي په دواړو دروازو باندې ځي او راځي؟
جواب: د جومات په اودس خانه باندې د امام کور جوړول جائز دي ځکه چې دا اودس خانه په جومات کې شامل نه ده.

د جومات په چنډې د کميټې دفتر جوړول

سوال: زموږ په محله کې يو جومات جوړېږي جومات پوره کېدلو ته نژدې دی اوس انتظاميې دا فيصله کړې ده چې د اودس په ځای باندې دې انتظاميې له پاره يو دفتر جوړ شي چې په هغه کې ناستې سره به انتظاميه ميټنگ او فيصلې کوي ايا د انتظاميې له پاره داسې کول، يعني د جومات د چنډې نه يو دفتر جوړول صحيح دي او که نه؟
جواب: که د چنډې ورکونکو اجازه وي، نو صحيح ده.^{۱۲}

د ارام له پاره په جومات کې د پنکې استعمالول له اجازې پرته صحيح نه دي

سوال: دا ځل رمضان شريف په گرمي کې راروان دی، موږ له دې نه په مخکې رمضان کې اکثر کتلي دي چې مقامي سړي د ماسپڅين نه مخکې جومات ته راتلو سره ویده شي او د بجلي پکې چالو کړي په جومات کې په درۍ يا پوزکي باندې هيڅ جامه نه وي ددې خلکو خولې د جومات په درۍ باندې راځي او بدبويه کيږي يا يو سړی د ماسپڅين لمونځ کولو نه وروسته سنت د پکې لاندې راتلو سره کوي او بيا څه ساعت وروسته هغه هم هلته ځملي او ویده شي په داسې حالت کې د جومات بجلي استعمالوي د داسې سړي له پاره څه حکم دی؟ دی د جومات نه پورته کړل شي يا ورته پکې بند کړل شي؟ او د جومات د ادابو مطابق د هغه دا کار څنگه دی؟

^۱ [لا يجوز لاحد ان يتصرف ملك غيره بلا اذنه او وكالة او ولاية وان فعل كان ضامناً. (شرح المجلة، لسليم رستم باز، ج: ۱، ص: ۶۱، رقم المادة: ۹۶، طبع حبيبيه كونه).]

^۲ [لا يجوز لاحد ان يتصرف في ملك غيره بلا اذنه او وكالة او ولاية وان فعل كان ضامناً. (شرح المجلة لسليم رستم باز، ج: ۱، ص: ۶۱، رقم المادة: ۹۶، مكتبة حبيبيه كونه).]

جواب: د جومات بجلي وغیره د لمانځه په وخت کې استعمالول پکار دي په نورو ختونو کې د چنډې والا دا انسان منع کولی شي^{۱۱} په جومات کې ویده کېدل د معتکف او مسافر له پاره جائز دي د نورو خلکو له پاره مکروه دي^{۱۲} کوم خلک چې په جومات کې خوب کوي هغوی له په پوز کو او درو باندې جامه خورول پکار دي چې په خولو سره فرش خراب نه شي او د خوب په حالت کې د ناپاکه کېدلو خطر هم نه وي

جومات کې د غلا د بجلي استعمال

سوال: زموږ د محلي په جومات کې د بجلي د لوی لائن نه د میټر نه پرته درې مرکري برقونه د ماښام نه سحر پورې استعمالیږي، اهل محله د جومات انتظاميې ته ددې سلسلې د ختمولو لپاره وویل، نو د هغوی جواب دا وو چې: سابقه کونسلر صاحب دا لگولې وو، ایا په دې طریقې سره اخستل شوې بجلي په جومات کې استعمالول صحیح دي یا کټ کول غوره دي؟

جواب: که د حکومت له طرفه ددې اجازه شوې وي، نو جائز دي که نه جائز نه دي.^{۱۳}

جومات کې چاته د ویده کیدو اجازه ده؟

سوال: د یوې محلي مقامي خلک په دغه خپل جومات کې په کوم کوم حالت کې د شپې پاتې کیدای شي؟ ایا په دغه صورتونو او حالتونو کې دا حالت هم شامل دی چې د اعتکاف په نیت سره د دیني دعوت په سلسله کې یستره واچوي او شپه تیره کړي او که نه؟

جواب: په جومات کې اوسیدل، ویده کیدل او خوراک څښاک د معتکف لپاره جائز دي^{۱۴} او د جومات اعتکاف ډیر غوره عبادت دی، په مسلمانانو کې د رمضان المبارک د اعتکاف کولو رواج خوشته، کوم چې سنت مؤکده دی، خو د رمضان المبارک نه پرته په کې د اعتکاف کولو رواج نشته کوم چې سنت مستحبه دی^{۱۵} ددې اعتکاف رواج پیدا کول پکار دي. څنگه چې د رمضان المبارک په اعتکاف کې د معتکف لپاره په جومات کې اوسیدل، ویده کیدل او

^۱ [ولو وقف علی دهن السراج للمسجد لا يجوز دهنه جميع الليل بل بقدر حاجة المصلين... الخ. (عالمگیری ج: ۲ ص: ۴۵۹، کتاب الوقف، الباب الحادی عشر فی المسجد وما يتعلق به، الفصل الاول).]

^۲ [والنوم فيه (المسجد) لغير المعتكف مکروه وقيل لا بأس للغریب ان ینام فيه، والاولی ان ینوی الاعتکاف لیخرج من الخلاف. (حلی کبیر ص: ۶۱۰، فصل فی احکام المساجد).]

^۳ [لا يجوز لاحد ان يتصرف فی ملک الغير بغیر اذنه. (قواعد الفقه ص: ۱۱۰، ایضا: شرح المجلة ج: ۱ ص: ۶۱).]

^۴ [وخص المعتکف باکل وشرب ونوم عقد احتاج الیه لنفسه او عیاله... الخ. وفي الشامية: ان المعتکف مقصور علی الاکل ونحوه فی المسجد لا یجوز له فی غیره. (رد المختار علی الدر المختار ج: ۲ ص: ۴۴۸).]

^۵ [اما تفسیره فهو اللبث فی المسجد مع نية الاعتکاف وينقسم الی واجب وهو المذکور تنجیزاً او تعلیقا والی سنة مؤکدة وهو فی العشر الاخير من رمضان والی مستحب وهو ما سواهما. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۲۱۱، الباب السابع فی الاعتکاف).]

خوراک څښاک جائز دی، نو هم دا حکم د نفل اعتکاف هم دی او د نفلي اعتکاف هم هغه اداب دي کوم چې د رمضان د اعتکاف دي.

په جومات کې د ویده کیدو لپاره د رحیل (د قرآن کریم میز) نه تکیه جوړول

سوال: په جومات کې د ویده کیدو دوران کې که څوک د تکیې په طور رحیل (ریل) د سر لاندې کیږدي، نو ګناه خواره نه وي؟

جواب: رحیل ددې مقصد لپاره وقف شوی نه دی. [۱]

د اعتکاف کونکي نه پرته نورو خلکو ته

په جومات کې د ویده کیدلو اجازه نشته

سوال: زه په یوه اداره کې ملازم یم د خوراک او لمانځه د وقفې دوران کې زموږ څه ملګری ډوډۍ زر خوړولو سره په جومات کې د لمانځه نه مخکې ویده شي تاسو په تفصیل سره بیان کړئ چې ایا هم داسې په جومات کې ویده کېدل جائز دي یا په کومو حالاتو کې په جومات کې د ویده کیدلو اجازت دی؟

جواب: په جومات کې د ویده کېدلو یوازې اعتکاف کونکي ته اجازه ده عامو خلکو ته نه ده دا خلک که د اعتکاف نیت کولو سره جومات ته لاړ شي، نو هلته ویده کېدلی هم شي. [۲]

لمونځ پرېښودنکي انسان د جومات په انتظامیه کې اخستل

سوال: د جومات په انتظامیه کې او د زکات په انتظامیه کې لمونځ پرېښودونکی صدر جوړول یا یو ممبر جوړول جائز دي او که نه؟

جواب: کوم سړی چې د لمانځه پابند نه وي د هغه د جومات او زکات سره څه تعلق؟

که زه په کمیټې کې شامل نه شوم نوزه به جومات

بند کړم ددې وینا ویونکی په کمیټې کې شاملول

سوال: که یو بمقتدي په جومات کې د امام په موجودګي کې د خلکو په وړاندې دا خبره وکړي چې که ماته په انتظامیه کې برخه رانکړل شوه، نوزه به دا جومات بند کړم، د شریعت مطابق دداسې سړي په باره کې څه ویل کېدای شي؟ دا کوم قسم مسلمان دی؟ وضاحت وکړئ.

[۱] شرط الواقف کنص الشارع فی وجوب العمل به، ولی المفهوم والدلالة. (قواعد الفقه ص: ۵۸، طبع صف پبلشرز کراچی، الاشباه والنظائر، کتاب الوقف، الفن الثاني، الفوائد ج: ۲ ص: ۱۰۶، طبع اداره القرآن کراچی).

[۲] [والنوم فيه] (المسجد) لغیر المعتکف مکروه وقيل لا بأس للغریب ان ینام فيه، والاولی ان ینوی الاعتکاف لیخرج من الخلاف. (حلی کبیر ص: ۶۱۲، فصل فی احکام المساجد)۔

جواب: داسې سړی فاسق دی، د جومات په معاملاتو کې یې بالکل شاملول پکار نه دي ۱۱

په جوماتونو کې حرامې روپۍ استعمالول جائز نه دي

سوال: په ځینو علاقو کې بعضې جوماتونه داسې دي چې په هغو کې د معاشرې انتظامات وي، په جوماتونو کې د کانونه وغیره وي، د هغو نه خرچې پوره کیږي خو ورځې وړاندې راته معلومه شوه چې په ځینې جوماتونو کې د دکانونو کرایه ایدو وانس او د پگړۍ پیسې وغیره په بینک کې د پازټ اسکیم سره کینودل کیږي او بیا چې ددې نه کوم سود په لاس راځي د هغه نه د جومات اخراجات پوره کیږي، په دې سلسله کې د جومات انتظامیه مختلف عذرونه بیانوي، چې په هغو کې څه عذرونه د بینکونو غیر سودي کېدل، او ددې منافع د حلال کیدو او د الله تعالی د معاف کولو والا عذرونه هم شته، په بیت الله شریف کې د بتانو په موجودګۍ کې لمونځ کیده، په دې جومات کې به هم وشي او داسې نور دغه شان دې جومات والاو د جومات د کانونه وډیو او فوتو ګرافرانو ته هم په کرایه باندې ورکړي دي، اوس سوال دا دی چې دا پیسې په جومات کې استعمالیدای شي او که استعمال شي، نو په دې جوماتونو کې د لمونځ کونکو څه حکم دی؟ د داسې کمیټې په سلسله کې د امام، خطیب او د لمونځ کونکو لپاره څنګه رويه ساتل پکار دي؟

جواب: په دې سوال کې د کمیټې والاو دا رويه ډیره د افسوس لائقه ده یو کس وویل چې په انگلینډ کې یو سک ماته وویل چې تاسو مسلمانان د حرامې غوښې یو دکان خلاص کړئ او په هغه باندې ولیکئ "د اسلامي غوښې دکان" مسلمان هغه سک ته ددې خبرې جواب ورکړ، نو هغه وویل چې تاسو مسلمانان سود خورئ، نو د اسلامي بینکاری په نوم یې خورئ او نور خرافات چې کوي، نو د اسلام په نوم یې کوي، داسې معلومیږي چې ددې جوماتونو د انتظاميې غرض صرف پیسو سره دی، دین او ایمان سره غرض نشته، که دا واقعات صحیح دي کوم چې په خط کې لیکل شوي دي، نو ددې خلکو مسلمانیدل هم په شک کې دي او داسې خلکو ته جومات حواله کول داسې دي لکه چې بیت الله شریف مشرکانو ته حواله شي. په موجوده سودي نظام کې ددې خبرې کوشش د یوې پېړۍ نه شروع دی چې دا نظام حلال شي. خواوسه پورې دا حلال نه شو، بلکې الله پاک دا د خدای او د هغه رسول سره جنگ ښودلی دی ۱۲ او د خدای پاک او د هغه رسول سره د جنگ کولو نتیجه د پاکستان هر سړی ویني د جوماتونو په دکانونو کې د ټپي وي او د ریډیو دکانونه جوړول، دا هم حرام دي او هغه ملایان صاحبان کوم چې په دې جوماتونو کې کارونه کوي، په سوال کې چې کوم شیان (مدونه) ذکر

۱ [ومن اظلم ممن منع مسجد الله ان يذكر فيها سمه وسعى في خرابها (البقرة: ۱۱۴).]

۲ [يا ايها الذين امنوا اتقوا الله واذروا ما بقى من الربوا ان كنتم مؤمنين، فان لم تفعلوا فاذنوا بحرب من الله ورسوله (البقرة: ۲۷۸، ۲۷۹).]

شوي دي او ددې نه ورته کومه تنخواه ورکول کېږي، نو دا هم حلاله نه ده [۱]
لمونځ کونکو ته پکار دي چې د جومات د عملي انتظام خپلې چنډې سره وکړي، د جومات
هغه روپۍ کومې چې د سود نه حاصلېږي هغه دې د جومات کارکنانو ته نه ورکول کېږي

د جومات دکان غیر مسلم ته ورکول یا سودي کاروباري ته ورکول

سوال: د جومات یا د مدرسې دکان یو غیر مسلم یا داسې سړی ته چې د سود کاروبار کوي
په کرایه باندې ورکول جائز دي او که نه؟

جواب: مسلمان یا غیر مسلم هرچاته دکان په کرایه باندې ورکول جائز دي، خو په دې کې
دې حرام کار نه کوي، کوم سړی چې سود اخلي، د هغه د سود د گټې نه کرایه وصولول جائز نه
دي او ددې وبال به په جومات والاو باندې هم وي [۲]

د جومات دوکانونه غیر مسلم ته ورکول

سوال: د جامع جومات مکي لاندې یو شاپنګ سنټر دی، چې د هغه کرایه د چنډې په طور جمع
کېږي، دې چنډې سره د جومات رنګ روغن او د مرمت کار وغیره کېږي، مؤذن او امام
صاحب ته تنخواه هم ددې چنډې ته ورکول کېږي، په دې شاپنګ سنټر کې د هندوانو دکانونه
هم دي، اوس سوال دادی چې کومه کرایه د چنډې په طور هندوان جومات ته ورکوي، هغه د
جومات لپاره جمع کیدای شي او که نه؟ ایا هندوانو او غیر مذهبو ته په دې شاپنګ سنټر کې
دکانونه ورکول جائز دي او که نه؟

جواب: که غیر مذهبو خلکو ته دکانونه ورته کړل شي، نو غوره ده، پاتې دا چې د هغوی نه
کومه کرایه حاصلېږي، نو هغه د جومات په ضرورتونو کې استعمالول جائز دي

ایا د جومات دکان مرمت وغیره د کرایه دار په ذمه دی؟

سوال: که د جومات د دکانونو چټ خراب شي یا دیوال وغیره پریوځي، نو ددې د ابادولو ذمه
داري به په چا باندې وي؟ ماته یوه داسې مسئله پېښه شوه، زه خیاط یم، زما د دوکان چټ
خراب شوی دی، د جومات انتظامیه مې په دې باره کې خبردار کړه، نو هغوی وویل چې تاسو
یې په خپله صحیح کړئ، ځکه چې دا زموږ ذمه داري نه ده، کله چې باران وشي، نو هغه وخت
چې کوم مال دکان کې دننه پروت وي هغه خراب شي، د جومات امام چې ددې کمیټې
سیکرټري هم دی، هغه ته مې په دې باره کې وویل، نو هغه هم ټوله ذمه داري په کرایه دار

[۱] لا تصح الاجارة لعصب التيس وهو..... ولا لاجل المعاصي مثل الغناء والنوح والملاهي (الدر المختار
ج ۶ ص ۵۵، باب الاجارة الفاسدة).

[۲] ايها الذين امنوا اتقوا الله وذروا ما بقى من الزنوا ان كنتم مؤمنين، فان لم تفعلوا فذنوا بحرب من الله
ورسوله (البقرة: ۲۷۸، ۲۷۹).

باندې واچوله حالته کې په نورو کارونو کې موږ گورو چې که څوک د چا کرایه دار وي، نو په دې صورت کې د دکان یا د مکان د مرمت او تعمیر ذمه دار د مکان مالک یا د دکان مالک وي؟
جواب: دا دکان تاسو په خپله جوړ کړئ او ددې د تعمیر خرچه په کرایه کې کټ کړئ.

سوال: عام طور باندې د جومات د کانونه د ایدو وټانس نه پرته په کرایه باندې ورکول کېږي. کرایه دار چې کله ځي، نو روپیې اخستلو سره یې بل چاته ورکوي او نوم نه بدلوي. دغسې خپل منځ کې لین دین کوي. د جومات کمیټې د جومات کرایه دارو ته اجازه ورکړې ده چې تاسو دغسې خپل دکان ورکولی شئ، د رسید بدلولو په وخت روپیې اخستلو سره د عطیه رسید کټ کېږي، ایا دا صحیح ده؟ که غلط دی، نو کومې روپۍ چې په دې مد کې وصولېږي او په جومات باندې خرچ کېږي ددې ازاله به څنگه کېږي؟

جواب: که دا د کانونه د جومات دي او دکان داران د جومات کرایه دار دي، نو هغوی له پاره ددې د کانونو پیسې اخیستل او د خپل طرف نه بل چاته حواله جائز نه ده [۱] او که تاسو دا برداشت کوئ، نو تاسو به هم گناهگار یی ځکه چې تاسو ددې د کانونو مالکان یی؟

د جومات په دکان کې د ویديو کاروبار

سوال: د جومات دوکان د ویديو او د فلمونو کاروبار والاته په کرایه باندې ورکول یا پرې خرڅول څنگه دي؟ دغه شان ددې دکان کرایه په جومات کې خرچ کول جائز دي؟

جواب: د جومات دوکان د ویديو او فلمونو کاروباري سړي ته ورکول جائز نه دي، ددې کرایه هم جائز نه ده. [۲]

په جومات کې د دنیا خبرې کول مکروه دي

سوال: نن سبا عامه خبره ده چې اکثر خلک په جومات کې ناست په ملکي حالاتو یا بین الاقوامي حالاتو یا د دنیا (د پولې او پټې) خبرې کوي حال دا چې داسې کول منع دي که منع یې کړو، نو وایي سیاست د دین نه بیل خو نه دی تاسو دواړه شیان بیل ولې گڼئ او دلیل دا پیش کوي چې په مسجد نبوي ﷺ کې به رسول الله ﷺ مسائل حل کول هغه ته به ډلې راتلې او هغوی به خبرې بیانولې او مولایانو دین ډیر تنگ کړی دی په دې وجه موږ غلط نه یو ایا په جومات کې داسې خبرې کول صحیح دي او که غلطې؟

۱ [الودیعة لا تودع ولا تعار ولا تواجر- ولا ترهن وان فعل شینا منهن ضمن. (عللگیری ج: ۴ ص: ۳۳۸، کتاب الودیعة، طبع رشیدیه کونته).]

۲ [لا تصح الاجارة لعصب العیس وهو..... ولا لاجل المعاصی مثل الفناء والنوح والملاهی. (المر المختار ج: ۶ ص: ۵۵، باب الاجارة الفاسدة).]

جواب: په حدیث کې دي چې جوماتونه یوازې د الله پاک د ذکر او تلاوت او د لمانځه له پاره جوړ شوي دي په جومات کې د دنیا خبرې کول مکروه دي^{۱۱}. دا خبره صحیح ده چې دین او سیاست جدا شی نه دي، خو د سیاست نه مراد دیني سیاست دی د نن سبا سیاست نه دی مراد د ځینو برزگانو ارشاد دی چې صحابه کرام **رضوان الله علیهم** د ذکر د کثرت له وجې نه د بازار نه جومات جوړ کړي و او تاسو د جومات نه بازار جوړ کړی دی. خود ضرورت خبره په جومات کې کول صحیح دي

سوال: په جومات کې دنیاوي او د دین د خبروحد کوم ځای پورې دي؟ زما مطلب دا دی چې موږ د لمانځه د فراغت نه وروسته د یو بل خیریت معلومو د یو بل د حال پوښتنه کوو دویم سړی په جواب کې خپله قصه شروع کړي چې کومه سراسر د دنیا متعلق وي مثلاً د بچو په سکول کې د داخلولو مسائل کمه گټه او په سوداګري کې تاوان د خپلوانو جګړې وغیره اوس کوم ځای چې د سلام او دعا او خیریت خبره وه دهغه د دین سره تعلق کیدل خو په پوهه کې راځي، خو ذکر شویو خبرو ته څه درجه ورکړل شي؟ او څنګه دا تمیز باقي وساتل شي چې کوم ځای مخاطب په یو داسې اړخ باندې خبرې شروع کړي، نو هغه ته دا وویل شي چې اوس به موږ بهر تللو سره خبرې کوو اوس موږ د حد نه تیر شو، تاسو موږ ته داسې پیمانه وښیئ کومه چې زموږ د نیکۍ د خرابیدو سبب جوړ نه شي؟

جواب: خیر خیریت پوښتنه او څه ضروري خبره کول ددې ممانعت خو نشته، خو فضول قصې کولو سره ناسته ددې اجازه نشته په جومات کې د دنیا غیر ضروري خبرې کول ځینې حضراتو دې ته مکروه ویلي دي او ځینو ورته حرام ویلي دي^{۱۲}.

په جومات کې سوال کول جائز نه دي

سوال: په جومات کې که یو سوال کونکی څه وغواړي، نو هغه ته څه ورکول جائز دي او که نه؟ ځکه چې ما د یو خپلوان نه اورېدلي و چې څوک په جومات کې سوالګر ته یو پیسه ورکړي، نو دهغې کفار به اووه سوه پیسي ورکول پکار وي ددې صحیح حل څه دی؟

جواب: په جومات کې غوښتل جائز نه دي، یو فقیر ته په جومات کې څه ورکول خو جائز دي، خو په دې سره به د هغه په جومات کې د غوښتنې عادت پیدا شي په دې وجه د جومات نه

۱ [فالْحَاصِلُ أَنَّ الْمَسَاجِدَ بَنِيَتْ لِأَعْمَالِ الْآخِرَةِ مَا لَيْسَ فِيهِ تَوْهَمُ أَهَانَتِهَا وَتَلَوِيثُهَا مِمَّا يَنْبَغِي التَّنْظِيفَ مِنْهُ وَلَمْ تَبْنِ لِأَعْمَالِ الدُّنْيَا وَلَوْلَمْ يَكُنْ فِيهِ تَوْهَمُ تَلَوِيثٍ وَأَهَانَةٍ عَلَى مَا أَشَارَ إِلَيْهِ قَوْلُهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ فَإِنَّ الْمَسَاجِدَ لَمْ تَبْنِ لِهَذَا فَمَا كَانَ فِيهِ نَوْعُ عِبَادَةٍ وَلَيْسَ فِيهِ أَهَانَةٌ وَلَا تَلَوِيثٌ لَا يَكْرَهُهُ وَالْأَكْرَهُهُ. (حلبی کبر ص: ۶۱۱، فصل فی احکام المساجد)

۲ [الجلوس فی المسجد للحديث لا یباح بالاتفاق، لان المسجد ما یبنى بامور الدنيا. (عالمگیری ج: ۵ ص: ۳۲۱).]

بهر ورکول پکار دي باقي ستا د خپلوان بيان کړې مسئله صحيح نه ده ^[١]

جومات کې دننه سوال کول (خير غوښتل)

سوال: اکثر فقيران جومات ته دننه راشي او سوال کوي او خلک ورته پيسې وغيره ورکوي. ايا دوی ته په جومات کې دا خير ورکول جائز دي يا ناجائز؟ که ناجائز دي، نو د خير غوښتونکي او ورکوونکي لپاره څه حکم دی؟

جواب: که واقعي او حقيقي څوک مستحق وي، نو هغه ته ورکول جائز دي، که نه خير غوښتل او عادي خيرمارانو ته ورکول دواړه ناجائز دي. ^[٢]

جومات کې ذاتي سوال کول او د مدرس چنده کول

سوال: اکثر ليدل کيږي چې په جومات کې د لمونځ ختميدو نه وروسته فوراً سوالگر حضرات خپل سوال او د خپلې مجبوري اظهار شروع کړي او دغه وخت لمونځ کونکي سوالگر په دې الفاظو سره رتي چې چې شې چې شې جومات دی او داسې نور... دې سره د لمونځ کوونکو په لمونځ کې خلل هم واقع کيږي. ايا دغه شان په جومات کې سوال کول جائز دي؟ دغه شان په رمضان المبارک کې د لمونځ نه وروسته د مدرسو د چنډې اعلان کيږي، ددې په باره کې شرعي حکم څه دی؟ ايا د جومات نه بهر کيدو نه وروسته دې خلکو ته ورکول جائز دي؟

جواب: عادي سوالگرو له پاره په جومات کې خير غوښتل جائز نه دي، بلکې دوی ته ورکول هم جائز نه دي. ^[٣] البته دلته چې کوم رواج شوی دی چې سوالگر پورته شي سوال کوي، نو خلک ورته دا نعرې شروع کړي چې چې شې چې شې، دې سره لمونځ کوونکو ته هم تکليف وي او د هغوی په لمونځونو کې خلل واقع شي، نو دا کار صحيح نه دی. ^[٤]

د جومات انتظاميه ته داسې انتظام کول پکار دي چې دې سوالگرو او خير غوښتونکو ته جومات کې د سوال کولو موقع ورنکړي.

٢: د يو سري د ضرورت لپاره د جومات امام يا په مشرانو کې څوک سوال يا اعلان وکړي، نو

١ [و علم لما تقدم حرمة السؤال في المسجد، لانه كشدان الضالة والبيع ونحوه وكراهة الاعطاء، لانه يحمل على السؤال، وقيل لا اذالم يتخط الناس ولم يمر بين يدي مصل والاول احوط. (حلي كبير ص: ٦١٢، فصل في احكام المساجد، طبع سهيل اكيدي لاهور).]

٢ [ولا يحل ان يسأل شيئا من القوت من له قوت يومه بالفعل او بالقوة كالصحيح المكتسب ويأثم معطيه ان علم بحاله لاعانته على الهرم. (الدر المختار ج: ٢ ص: ٣٥٤، كتاب الزكاة، باب المصرف).]

٣ [ايضاً تيرى شوى حاشى او گورى]

٤ [عن ابن عباس عمر ان عمر فمى عن اللفظ في المسجد وقال: ان مسجدنا هذا لا ترفع فيه الاصوات. (كنز العمال ج: ٨ ص: ٣١٥، طبع مؤسسة الرسالة، بيروت).]

دا صحیح دی! لکه نبی کریم ﷺ د ځینو هغه ملګرو لپاره په جومات کې چنده کړې ده کوم چې مستحق وو او صحابه کرامو رضی الله تعالیٰ عنہم ته یې د مدد او تعاون کولو ترغیب ورکړ! ۱
 ۳ دغه شان دیني مدرسو له پاره یا جوماتونو له پاره او دیني ضرورتونو لپاره په جومات کې اعلان کول جائز دي، نبی کریم ﷺ د جیش العسرة لپاره د چنډې اعلان کړی و! ۱۲

په جومات کې سوال کول صحیح نه دي، د یو محتاج

له پاره که بل سړی درخواست وکړی نو جائز ده

سوال: په اکثر جوماتونو کې د لمانځه نه وروسته سوال کونکي خپلې مختلفې مجبورۍ بیانوي او بیا د امداد طلب کوي پوښتنه داده چې ایا په جوماتونو کې د خپل خان له پاره سوالونه کول او د لمونځ گزارو امداد کول کوم ځای پورې مناسب دي یا نامناسب دي؟
جواب: په جومات کې سوال کول منع دي داسې خلکو ته د جومات نه بهر دریدل پکار دي او په جومات کې غوښتونکو ته ورکړه هم نه ده پکار، خو که د یو محتاج د امداد له پاره بل سړی درخواست وکړي، نو جائز ده! ۱۴

په جومات کې د جنازي اعلان صحیح او د ورکشوي شي غلط دی

سوال: ایا د جنازې یا د ورکشوي شي اعلان د جومات په لاره سپیکر باندې کول څنګه دي؟

۱ [قال في النهي: والمختار ان السائل ان كان لا يمر بين يدي المصلی ولا يتخطى الرقاب ولا يسال الحافا بل لا بد منه فلا بأس بالسؤال والاعطاء اهـ ومثله في البزازیة، وفيها ولا يجوز الاعطاء اذا لم يكونوا على تلك الصفة المذكورة. (رد المحتار ج: ۳ ص: ۱۶۴، باب الجمعة، مطلب في الصدقة على سؤال المسجد).

۲ [عن عیاض بن عبد الله قال: سمعت ابا سعيد الخدري يقول: جاء رجل يوم الجمعة والنبي صلى الله عليه وسلم يخطب بـهـياة فـقال له رسول الله صلى الله عليه وسلم: اصليت؟ قال: لا. قال: صل ركعتين وحث الناس على الصدقة فالتقوا ثيابهم فاعطاه منها ثوبين فلما كانت الجمعة الثانية جاء رسول الله صلى الله عليه وسلم يخطب فحث الناس على الصدقة قال: فالتقى احد ثوبيه، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: جاء هذا يوم الجمعة بهـياة فـد فاهرت الناس بالصدقة فالتقوا ثياباً فامرت له منها بثوبين، ثم جاء الآن فامرت الناس بالصدقة فالتقى احدهما فانتهره وقال خذ ثوبيك. (سنن النسائي ج: ۱ ص: ۲۰۸، باب حث الامام على الصدقة يوم الجمعة في خطبته، طبع قديمي كتب خانہ کراچی).

۳ [عن عبدالرحمن بن حباب قال: شهدت النبي صلى الله عليه وسلم وهو يحث على جيش العسرة فقام عثمان فقال: يا رسول الله! على مائة بعير باحلاسها واقتابها في سبيل الله، ثم حض فقام عثمان فقال: على ثلاثمائة بعير باحلاسها واقتابها في سبيل الله، فانا رايت رسول الله صلى الله عليه وسلم ينزل عن المنبر وهو يقول: ما على عثمان ما عمل بعد هذه ما على عثمان ما عمل بعد هذه. رواه الترمذي. (مشكوة ص: ۵۶۱، باب مناقب عثمان رضي الله عنه).

۴ [وعلم مما تقدم حرمة السؤال في المسجد لانه كشذان الضالة والبيع ونحوه وكراهة الاعطاء لانه يحمل على السؤال... الخ. (حلي كبير ص: ۶۲، فصل في احكام المساجد).

جواب: د جنازي د لمانځه اعلان خو د لمونځ گزارو د اعلان له پاره صحيح دی. خو د ورک شوي شي د تلاش له پاره اعلان کول جائز نه دي^{۱۱}

د جومات د مدرسي له پاره د قرباني د خرمنو اعلان کول جائز دي

سوال: زموږ په جومات کې هر قسمه اعلانونه کيږي مثلاً يو شي ورک شو، څوک پيداشو، د چا چيلی ورکه شوې ده، د چا گړی، د چا سايکل اوداسې نور او د غټ اختر په ورځ د قرباني، خرمنې په جومات کې واقع د مدرسي له پاره چنده جمع کولو کې شپه ورځ اعلانونه کيږي د شريعت په رڼا کې مو خبر کړئ چې دا اعلان په جومات کې جائز دی يا ناجائز دی ځکه چې په دې طريقه د اعلانونو نه انسان بيزاره شي الله پاک دې موږ په صحيح معناوو کې په شريعت باندې روان کړي

جواب: که يو شی په جومات کې پروت پيداشي دهغه اعلان په جومات کې کول جائز دي، که بهر د چا شی ورک شوی وي، نو دته دهغه اعلان کول ناجائز دي رسول الله ﷺ دهغه له پاره بد دعا کړې ده (لا رد الله عليك) يعنی الله پاک دې تا ته دغه ورک شوي شي واپس نه کړي^{۱۲} د مدرسي له پاره د قرباني د خرمنو له پاره اعلان کول صحيح دي خو دا ضروري ده چې په دې اعلان سره د لمونځ گزارو په لمانځه کې خلل رانشي.

په جومات کې د ورک شوي ماشوم اعلان کول

د انساني نفس د اهميت په وجه جائز دي

سوال: په جومات کې په لاوه سپيکر باندې مختلف قسمه اعلانونه کيږي د جلسې د منعقد کېدو، د ضروري کاغذونو، د ورکو شويو پيسو، د ماشوم د ورکېدو، د جنازي د لمانځه او د ځناور د ورکېدو مثلاً د فلاني صاحب چيلی ورکه شوې ده، په اسلام کې دا کارونه څنگه دي؟ او کوم قسم اعلانونه صحيح دي؟

جواب: په جومات کې ديو ورک شوي شي له پاره اعلان کول صحيح نه دي په حديث شريف کې ددې سخت ممانعت راغلی دی^{۱۳} خو د ورک شوي ماشوم اعلان کول د انساني نفس د اهميت په وجه جائز دي او کوم شی چې په جومات کې پيداشوی وي لکه د چا نه گړی (ساعت)، پاتې شوې وي ددې اعلان کول جائز دي چې فلانی شی په جومات کې پيداشوی دی چې د چا وي، نو هغه دې واخلي د جنازي د لمانځه اعلان هم جائز دی له دې نه پرته نور اعلانونه ناجائز دي.

۱ [عن أبي هريرة قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من سمع رجلاً يشد ضالة في المسجد فليقل: لا ردها الله عليك، فإن المساجد لم تكن لهذا. رواه مسلم. (مشكوة ص: ٦٨)۔

۲ [مشکوة ص: ٦٨، كتاب الصلاة، باب المساجد وموضع الصلاة، الفصل الاول، طبع قديمي کتب خانه۔

۳ [ايضاً)۔

د مختلفو اعلانونو له پاره د جومات لاوډ سپیکر استعمالول

سوال: زموږ په محله کې د هر کار له پاره د جومات لاوډ سپیکر استعمالوي مثلاً د بکر میلمانه رڼلي دي هغه دې زر د هغوی سره ملاقات وکړي، د یو شي د ورکیدو د خبر له پاره د معمولي کارونو له پاره هم لاوډ سپیکر استعمالیږي ایا دا جائز دي؟

جواب: د جومات د ضرورتونو نه پرته د لاوډ سپیکر استعمالول جائز نه دي. جومات ددې شیانو نه پاک ساتل ضروري دي د ورک شوي شي اعلان په جومات کې کول صحیح نه دي^۱ خو که په جومات کې د چا نه یو شي پاتې شوی وي دهغه اعلان کول جائز دي او د ورک شوي ماشوم اعلان هم د ضرورت په وخت جائز دی.

د جومات لاوډ سپیکر د ګناه د کارونو له پاره استعمالول جائز نه دي

سوال: د آزادۍ په ورځ یعنی (۱۴ اګست) باندې ما د جومات ایمپلي فائر او لاوډ سپیکر د موسیقۍ له پاره استعمالېدونکی ولیده، بلکې ددې نه مخکې هم د تهور والو ورځ باندې داسې کیږي، زما دا خبره ناخوښه شوه چې هغه لاوډ سپیکر چې په هغه کې اذان کیږي نن په هغه کې موسیقۍ غږیږي. کله چې مي ددې ذکر د خپل یونټ د یو سري سره وکړ. نو د جواز له پاره هغه دا وجه بیان کړه چې دا پراپرټي په اصل کې د جومات نه ده سوا د خاص ورځو یا د بنادۍ د ورځو نه دا لاوډ سپیکر فارغ وي په دې وجه دا په جومات کې استعمالیږي. او کله چې ضرورت راشي، نو موږ خپل مطلب حاصلو مهرباني وکړئ دا مسئله د قرآن او سنت په رڼا کې واضحه کړئ.

جواب: کوم لاوډ سپیکر چې په جومات کې استعمالیږي هغه د ګناه په کار کې استعمالول جائز نه دي^۲ او که هغه لاوډ سپیکر د جومات نه وي، نو هغه دې په جومات کې نه استعمالوي

په شب برات کې د جومات په لاوډ سپیکر باندې تقریرونه او نعتونه

سوال: په شب برات باندې زموږ په محله کې د شپې ناوخته پورې په لاوډ سپیکر باندې د تقریرونو او نعتونو محفل وي، چې په وجه یې د محلي والا په ښې طریقي سره په کورونو کې عبادت نه شي کولی، نه خوب کولی شي تاسو دا بیان کړئ چې د جومات والا خلکو دا کار صحیح دي؟

جواب: په جومات کې که تقریر په وړو شپو کې وي او که په لویو کې دهغه له پاره یوازې د

۱ [عن ابی هريرة قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من سمع رجلاً يمشي ضالة في المسجد فليقل: لا ردها الله عليك، فان المساجد لم تكن لهذا. رواه مسلم. (مشکوٰۃ ص: ۶۸).]

۲ [لا تعاونوا على الاثم والعدوان (المائدة: ۲).]

دنته لاؤدسپيکر استعمالول پکار دي چې آواز د جومات په حدود کې وي او د محلي والاته چې په هغوی کې بيماران هم وي تکليف نه وي د اورولو فائده هغه وخت وي چې کله يې اوریدونکي په شوق سره اوري په دې وجه کومو خلکو ته چې اورول مقصود دي هغه دې په ترغيب ورکولو سره جومات ته راوغوښتل شي.

د جومات د لاؤدسپيکر آواز څومره پکار دی؟

سوال: زموږ د محلي په يو جومات کې بې حساب تېز لاؤدسپيکر لگيدلې دي، هغه سره د اذان شريف آواز دومره زور سره راځي چې گيرچاپيره ټول ديوالونه ښوروي، ددې جومات موذن ته ادب سره عرض شوی دی چې د اذان آواز لږ کم کړي، خو هغه ډاکار غيراسلامي گڼي او بحث مباحثه کوي چې په اسلام کې کوم قانون او قاعده ده چې د اذان آواز دې محيط شي، ستاسو په خدمت کې گزارش دی چې دې کم علم انسان ته ستاسو د رهنمائي ضرورت دی چې دی څه داسې حوالو نه خب شي کوم چې دې موذن صاحب ته اوښودل شي چې د اذان اصل مقصد تشوروغو غاښه يا انسانيان د لمانځه طرفته رابلل دي، چې د هغه په آواز اوریدلو سره زموږ په زړونو کې خوشحالي، راحت او سکون راتلل پکار دي، که ددې آواز په اوریدلو سره په زړه او دماغو کې منفي خيالات راشي، نو ددې شي نه څنگه پرهيز وکړل شي.

جواب: د لاؤدسپيکر استعمال ضرورت دی د شوق شي نه دی، د لاؤدسپيکر آواز دومره پکار دی چې هغه سره خلکو ته د څه وجې نه پرته تکليف نه وي.

په جومات کې لاؤدسپيکر باندې د تلاوت کيسټ لگول

سوال: جومات کې د جمعة المبارک په ورځ د جمعې د لمانځه نه وړاندې په لاؤدسپيکر باندې د تلاوت کيسټ لگوي او محلي والو ته آواز رسوي، لوړ آواز سره په لاؤدسپيکر باندې د قرآن پاک تلاوت کول شرعاً څنگه دي؟ لگول يې پکار دي او که بندول؟ د ژوندي انسان نه د قرآن اوریدل او کيسټ نه د قارييتلاوت اورېدل، دواړه په ثواب کې برابر دي؟

جواب: جومات کې په لاؤدسپيکر باندې کيسټ لگول ډيرزيات غيرمناسب دي، دې سره محلي والو ته تکليف وي.

لاؤدسپيکر باندې وعظ کول شرعاً څنگه دي؟

سوال: سوال دا دی چې زموږ په محله کې کور سره نژدې يو جامع جومات دی، چې په هغه کې مولوي صاحب د شپې پورې په لاؤدسپيکر کې وعظ کوي، د هغه له وجې نه خلک کافي تنگ دي ځکه چې کيدای شي چې څوک مريض وي، او ورته د آرام ضرورت وي، يا د يو ماشوم سحر امتحان وي، سوال دا دی چې ايا دا طريقه صحيح ده چې زبردستی سره د يو سړي په غوږ کې د خدای پاک ذکر وشي؟

جواب: د لاؤ سپیکر داسې استعمال صحیح نه دی چې هغه سره محلي والاو ته تکلیف وي

د جومات د کوهي نه څښلو، جامو وینځلو اوداسې نورو... لپاره اوبه اوړل

سوال: زموږ په کلي کې جومات دی، هغه نه عام خلک د څښلو، جامو وینځلو لپاره او یا نژدې څوک آبادي کوي، نو هغې لپاره ددې نه اوبه استعمالوي په دې کې د اوبو راویستلو لپاره مشین لگيږي، د جومات بجلۍ هم خرچ کيږي، تاسو ته عرض دا دی چې ایا ددې اوبو استعمالول جائز دي او که نه؟ بیا کومو خلکو چې استعمال کړي دي، نو هغوی لپاره څه حکم دی؟ ایا د آئنده استعمالولو نه یې منع کړو یا یې استعمالولی شي؟

جواب: د کومو خلکو په چنده سره چې دا مشین لگیدلی دی که هغوی عامو خلکو ته د دې کوهي نه د اوبو اخستلو اجازت کړی وي، که لفظاً وي یا حالاً وي، نو بیا جائز دي [۱]

د سکول سامان په جومات کې استعمالول

سوال: یو هائي سکول کې د یو جومات تعمیر شروع دی، ددې هائي سکول د آبادۍ څه برخه د حکومت له طرفه بیکاره گرځول شوې ده، مسئله دا ده چې ددې بیکاره گرځول شوې برخې د چت سامان مثلاً تي آر، ګارډر اوداسې نور... په جومات باندې اچول کیدای شي؟

جواب: که د حکومت له طرفه اجازه وي، نو بیا دا سامان په جومات کې استعمالول صحیح دي

د جومات په دیوال باندې سیاسي نعري لیکل

سوال: اکثر لیدل شوي دي چې د جوماتونو په دیوالونو باندې هم سیاسي نعري لیکل شوي وي، ایا داسې کول گناه نه ده ځکه چې د جوماتونو تعظیم او عزت فرض دی؟

جواب: د جومات دیوالونه ددې شیانو لپاره استعمالول د جومات د حرمت او د تعظیم نه خلاف دی [۲]

د جومات د اودس خانې نه د عام استعمال له پاره اوبه اخستل جائز نه دي

سوال: د اودس خانې د نلکۍ نه دکانداران روزانه اوبه وړي ایا دا شرعاً جائز دي؟

جواب: د اودس خانې (سبیل)، اوبه د اودس له پاره خاصی دي، ددې وړل صحیح نه دي [۳]

[۱] لا يجوز لاحد ان يتصرف في ملك الغير بغير اذنه. وفي الحاشية: والاذن عام سواء كان صراحة او دلالة. (قواعد الفقه، ص: ۱۱۰، القواعد الفقهية، طبع صدق پبلشرز کراچی).

[۲] عن عائشة قالت: امر رسول الله صلى الله عليه وسلم ببناء المسجد في الدور وان ينظف ويطيب. رواه ابو داود والترمذي وابن ماجة. (مشکوٰۃ ص: ۶۹، باب المساجد مواضع للصلاة).

[۳] شرط الواقف كنص الشارع اى في المفهوم والدلالة ووجب العمل به. (رد المختار ج: ۴ ص: ۴۳۳، كتاب الوقف) لا يجوز لاحد ان يتصرف في ملك الغير بغير اذنه. وفي الحاشية: ... [بقية حاشيه په راروانه صفحه..]

خوکه د محلي والا نلکه د عامو خلکو له پاره لگولي وي او دکاندارانو ته د اوبو وپولو اجازه وي، نو بيا جائز دي

په جومات کې د خاورو تيل سوځل مکروه دي

سوال: د بجلۍ د نه شتون په وجه په جومات کې د خاورو د تيلو لالتين استعمالول صحيح دي؟ او که په شمع يا بل شي سره رينا وکړو؟ سره له دې چې د خاورو تيل جومات ته راوړل نه دي پکار ځکه په دې سره بدبويي وي او د بدبويي والاشي جومات ته راوړل منع دي ددې گناه به په چا وي؟ په لالتين روښانه کونکي باندې او که د جومات په انتظاميه باندې؟

جواب: په جومات کې د خاورو تيل د بدبويي له وجې نه سوځول مکروه دي^{۱۱}

د جومات په ديوال باندې اشتهار لگول

سوال: جومات د الله پاک کور دی، په هر مسلمان باندې يې احترام واجب دی، خو موږ وينو چې چې خلک د جوماتونو په ديوالونو باندې اشتهار لگوي، بلکې هره خبره او اعلانات هم په غټو حروفو کې ليکي مولانا صاحب مهرباني وکړئ او دا بيان کړئ چې د جوماتونو د ديوالونو سره داسې کول تر کوم ځای پورې جائز دي؟ او اشتهار لگونکو ته په دې کار څه سزا يا جزا ورکول پکار دي؟

جواب: د جومات په دروازو او ديوالونو باندې اشتهار لگول د دوه وجو نه ناروا دي يو دا چې د جومات د ديوال استعمال د خپل ذاتي مقصد له پاره حرام دي، فقهاء کرامو ليکلي دي چې د جومات د گاونډي له پاره جائز نه دي چې د جومات په ديوال باندې خپل تير کيږدي^{۱۲} دويمه وجه داده چې د جوماتونو د پاکوالي او تعظيم حکم شوی دی^{۱۳} او د جومات په ديوال باندې اشتهار لگول بې ادبي او تپاکي ده، ايا يو سړی د گورنر هاوس په دروازه باندې د اشتهار لگولو زېورتيا کولی شي؟ او هغه ته به ددې اجازه ورکړل شي؟ او ايا په خپل کور باندې به داسې مختلف قسمه اشتهار لگول خوښ کړي؟ ايا د مسلمانانو په نظر کې د الله پاک د کور لوی والی د خپل کور برابر هم پاتې نه شو؟ افسوس دا دی چې د جومات په دروازو

...بقیه د ترمخ]..والاذن عام سواء كان صراحة او دلالة. (قواعد الفقه، ص: ۱۱۰، القواعد الفقهية، طبع صدف پبلشرز کراچی)۔

[۱] بحرم فيه (ای المسجد)...واكل نحو ثوم، ويمنع منه وكلها كل موذ...ومما له راحة كريهة (درمختار ج ۱ ص ۶۶۱)
[۲] قلت: وبه علم حكم ما يصنعه بعض حيوان المسجد من وضع جنود على جداره فانه لا يحل ولو دفع الاجرة. (ردالمحتار ج: ۴ ص: ۳۵۸، كتاب الوقف، مطلب في احكام المساجد)۔

[۳] عن انس قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: البزاق في المسجد خطيئة وكفارتها دفنها. متفق عليه. وعن عائشة قالت: امر رسول الله صلى الله عليه وسلم ببناء المسجد في الدور وان ينظف ويطيب. ورواه ابو داود والترمذي وابن ماجه. (مشكوة ص: ۶۹، كتاب الصلاة، باب المساجد ومواضع الصلاة)۔

او ديوالونو باندې د اشتهار لگولو مرض زياتيري. نه يوازې اشتهار لگونکي د الله د کور له بې ادبي نه منع کړئ بلکې علماوو ته خلک په دې خبره خبرول پکار دي چې د الله د کور آبادوالی د ښار او د محلې د آبادۍ ذريعه ده او د الله پاک د کور وړانول زموږ د ښارونو او د محلو د وړاندو سبب دی.^{۱۱}

جومات ته نژدې فلم غبرول او نور لهو لعب کول سخته گناه ده

سوال: زموږ په محله کې ځينېک جومات ته نژدې د فنکشن په نوم باندې د راگ رنگ محفلونه (فلم شو وغيره) کوي. په دې کې د لاؤډ سپيکر استعمال هم آزاد کيږي. په دې صورت حال کې زموږ د جومات او مدرسې منتظمينو لومړی دې خلکونه غوښتنه وکړه چې هغوی دې د جومات احترام اوساتي، خو هغوی دا درخواست قبول نه کړ. نو په قانوني ذريعه سره مو هغه سلسله بنده کړه. دهغې سلسلې د بنديدلو په وجه اوس هغه خلک انتقامي هلې ځلې کوي. هغوی د جومات او مدرسې د منتظمينو خلاف يو دستخطي تحريک شروع کړی دی او د ويرې فضاء قائمول غواړي. ايا داسې خلکو ته د مدرسې د منتظمينو او د امام خلاف شرعاً د مداخلت اجازه شته او که نه؟ او دا هم چې ددې دستخطي تحريک شرعي حيثيت څه دی؟ او دا خلک چې د فلم له پاره کومه چنده جمع کوي دهغې په باره کې څه حکم دی؟

جواب: کوم صورت چې په سوال کې بيان شوی دی دهغه مطابق د هغو خلکو د جومات د انتظاميه او امام خلاف تحريک چلول شرعاً او اخلاقاً غلط دي. هغوی ته په خپل کار باندې توبه ويستل پکار دي. د مسلمان شان دا دی چې کله هغه د يو گناه نه بند کړل شي، نو په دې باندې ضد نه کوي. بلکې په خپله غلطۍ باندې دې د پښيماتيا اظهار وکړي. د گناه د کار له پاره چنده وغيره کول حرام دي.^{۱۲} په جومات کې شورکول حرام دي.^{۱۳} او د گاني وغيره آواز او د بهر شور د لاؤډ سپيکر په ذريعه جومات ته رسول د جومات بې عزتي ده. چې دهغې په وجه په داسې کار کونکو باندې فرشتې لعنت راليري، او د لمونځ گزارو په لمونځ او ذکر کې هم خلل پيدا کيږي، په دې وجه داسې خلک د داسې حرکت نه منع کول پکار دي. که نه د الله پاک له طرفه به ددې خلکو په کورونو باندې مصيبت نازل شي.^{۱۴}

....

۱ [ومن اظلم ممن منع مساجد الله ان يذكر فيها اسمه وسعى في خرائها اولئك ما كان لهم ان يدخلوها الا خائفين، لهم في الدنيا خزي ولهم في الآخرة عذاب عظيم (البقرة: ۱۱۴).]

۲ [ولا تعاونوا على الاثم والعدوان (المائدة: ۲).]

۳ [عن الحسن مرسلًا قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ياتي على الناس زمان يكون حديثهم في مساجدهم في امر دنياهم فلا يجالسوهم فليس لله فيهم حاجة. رواه البيهقي في شعب الايمان. (مشكوة ص: ۷۱)]

۴ [ومن اظلم ممن منع مساجد الله ان يذكر فيها اسمه وسعى في خرائها (البقرة: ۱۱۴).]

جومات کې د لارې جوړول د آداب او احترام منافي دي

سوال: دا خبره تر کوم ځای پورې صحیح ده چې په جومات کې لار مه جوړوي؟ که دا صحیح وي، نو په کراچۍ کې ډېر جوماتونه داسې دي چې دا شي موږ وینو مثلاً د نیو میمن د جومات مثال تاسو واخلئ حال دا چې هغه ته مخامخ یوه محله شته، خلک په هلته د تیریدلو په ځای په جومات کې تیریږي.

جواب: د جومات نه د لارې جوړول د جومات د ادب او احترام منافي دی او د جومات د بې ادبۍ سزا ډیر سخته ده مسلمانانو ته له دې سزا نه ویریدل پکار دي^{۱۱}

د جومات نه د سیل ځای جوړول او په هغه کې تصویرونه ویستل جائز نه دي

سوال: د تهنیه په یو جومات کې غیر ملکي سیل کونکو چې په هغو کې نیمې لوڅې ښخې هم وي منبر او محراب ته نژدې په ناسته او ولاړه تصویرونه ویستل، نو یو صاحب د یو هفت روزه مذهبي کالم لیکونکي نه پوښتنه کړې وه چې آیا دا د جومات بې حرمتي نه ده؟ نو په جواب کې هغه ویلي و چې تاسو فکر مه کوئ دا څه خاص مسئله نه ده سیل کونکي کله هم بې ادبي نه کوي، بلکې د تصویر په ذریعه یادگاري لمحات محفوظوي، مولانا صاحب! یا دا په نیم لوڅ لباس کې د ښځو په مختلفو زاویو باندې په جومات کې تصویرونه ویستل د جومات بې حرمتي نه ده؟ بلکې زموږ په زمانه کې خو که زنانه په لباس کې پټه هم وي، نو دهغې جومات ته تلل عیب گڼل کیږي.

جواب: اول خو جومات نه د تفریح ځای او د سیل او سیاحت موضوع جوړول نه دي پکار، بیا د نیم لوڅو کافرانو ښځونځرې کول بې حده ناروا خبره ده، چې د هغوی په باره کې دا خبره هم معلومه نه ده چې هغوی به د جنابت غسل کړی وي او که نه؟ او بیا په جومات کې تصویرونه اخستل ددې نه هم بده گناه ده په دې وجه دا کار د څو حرامو کړنو مجموعه ده^{۱۲} او بالکل د جومات د احترام منافي دی، د انتظاميې فرض دي چې دا کار منع کړي

۱ [الاول فیما تصان عنه المساجد یجب ان تصان عن.....المرور فیها لغير ضرورة.....وروی ابن ماجة انه علیه الصلاة والسلام قال خصال لا تبغی فی المسجد لا یتخذ طریقاً ولا یشهر فیہ سلاح... الخ. (حلی کبیر ص: ۶۱۰، ۶۱۱). ومن اعتاد المرور فیہ یأثم ویفسق. (الاشباه والنظائر ج: ۲، ۲۳۴). القول فی احکام المساجد.]

۲ [لالحاصل ان المساجد بنیت لاعمال الآخرة بما لیس فیہ توهم اهانتها وتلویثها مما ینبغی التظیف منه ولم تن لاعمال الدنيا ولولم یکن فیہ توهم تلویث واهانة علی ما اشار الیه قوله علیه الصلوة والسلام فان المساجد لم تن لهذا. (حلی کبیر ص: ۶۱۱). ایضا: ومنها انه یحرم علیهما وعلى الجنب الدخول فی المسجد سواء کان للجلوس او للمعبر وهكذا فی مئة المصلی. (عالمگیری ج: ۱، ص: ۳۸). الفصل الرابع فی احکام الخیض والنظاس والاستحاضة.]

د جومات فنډ په ذاتي امورو کې استعمالول جائز نه دي

سوال: یو سړي د خپلو ذاتي تعلقاتو په بنیاد د بل سړي نه د جومات د تعمیر له پاره څه پیسې وصول کړې. اوس پیسې وصولونکي سړي د مسجد په تعمیر کې څه پیسې خرچ کولو نه وروسته پاتې پیسې په خپل کار کې خرچ کړي په دې حالت کې شرعاً ددې سړي منعقل څه حکم دی؟ په پیسې ورکونکي سړي باندې او نورو دمحلې والاوو او د جومات لمونځ گزارو باندې شرعاً څه ذمه داري راځي په تفصیل سره جواب راکړئ او د زړه تسلي راکړئ.

جواب: د جومات پیسې ددې سړي له پاره په خپل کار کې لگول شرعاً جائز نه و^۱ لهندا هغه نه پکار دي چې توبه او استغفار وکړي او کومې پیسې چې هغه استعمال کړي دي د هغو توان دې ورکړي^۲ د محلي والاو لمونځ گزارو ذمه داری هم داده چې ددې سړي نه توان واخلي^۳.

په غیر قانوني ځای باندې د جومات جوړول او د نورو کارو نوکته حاصلول

سوال: مخکې ورځو کې مې په اخبار کې یو مضمون له نظر تیر شوی و چې په غیر قانوني بې تړونه ځای باندې که حکومت اعتراض ونکړي، نو هغه جومات قانوني حیثیت اختیاروي زموږ په محله کې د گتې شوقیانو په بې تړونه غیر قانوني طریقې سره ځای گیرولو سره د جومات بنیاد اچولی دی او ورو ورو یې کافي ځای گیرولو سره یو جامع مسجد جوړ کړ. ددې څلورو واړو اړخونو ته یې ناجائزه زیاتي ځایونه کورونه او کارخانې وغیره د جومات له پاره نه، بلکې د خپلې گتې ذریعه پیدا کړې ده. د جامع مسجد سره یو اوږد او پلن د اوسیدلو دپلاټ وغیره ځای و. هغه یې د عید گاه په نوم سره نامدار کړ. مناره یې هم جوړه کړه. کوم ځای چې د دواړو اخترونو لمونځونه کیږي، اوس د عید گاه ځای هسې په نوم پاتې شو. په هغه ځای باندې کارخانې جوړولو سره په کرایه باندې ورکړل شو چې دهغه یوازې یو سړی کرایه وصولوي خپل ذاتي ملکیت ورته وایي ځمکه د کي ډی ای (K.D.A) ده.

جواب: ددې جومات د تعمیر په وخت کې د حکومت د یوې محکمې له طرفه اعتراض نه و شوی او جومات هسې هم د مسلمانان یو ضرورت دی په دې وجه جومات خو صحیح دی.

۱ [متولی المسجد ليس له ان يحمل سراج المسجد الى بيته وله ان يحمله من البيت الى المسجد كذا في فتاوى قاضيخان. (عالمگیری ج: ۲ ص: ۴۶۲، کتاب الوقف، الباب الحادی عشر في المسجد وما يتعلق به).]

۲ [اكار تناول من مال الوقف فصالح المتولى على شيء فهذا على وجهين اما ان يكون الاكار غنيا او فقير وفي الوجه الاول لا يجوز الحط من مال الوقف. (التاتار خانية، كتاب الوقف ج: ۵ ص: ۷۶۰، طبع اداره القرآن کراچی، ایضا عالمگیری ج: ۲ ص: ۴۶۴، کتاب الوقف، الباب الحادی عشر في المسجد وما يتعلق به).]

۳ [وللمتولى ان يستاجر من يخدم المسجد يکنسه ونحو ذالك باجر مثله او زيادة يتغابن فيها فان كان اکثر فالاجارة له وعليه الدفع من مال نفسه ويضمن لودفع من مال الوقف..... كذا في فتح القدير. (عالمگیری ج: ۲ ص: ۴۶۱)]

باقې کوم خای باندې چې ناجائزه قبضه ده هغه دې لیرې کړل شي او په جومات باندې که غلط خلک مسلط وي. نو حکومت دې د هغوی تسلط ختم کړي او جومات دې محکمه اوقاف ته حواله کړي.

د جومات د زیاتي شيانو د خرڅولو نه وروسته دې

د ایسې د جومات په ضروریاتو کې ولکول شي

سوال: ملک کوآپریټو هاوسنگ سوسائټی پاکستان رجسټرډ په کراچی کې په سپرهایې وې باندې د سوسائټي د جومات تعمیر شروع کېدونکی دی. ددې جومات له پاره د سوسائټي د ممبرانو او د ملکاتو خیراتونه د پیسو په شکل کې د ورکولو درخواست کړی و او ددې له پاره یې باقاعده مسجد فنډ قائم کړی و. د پیل نه وروسته د ملکاتو د افرادو له طرفه د پیسو په شکل کې او د شیانو په صورت کې ورکړې شروع شوې. د شیانو په صورت کې چې کوم شیان وصول شو هغه دادي: د دیوال گڼې، ساعت، د چت پنکې، صفونه او جانماز وغیره. د جومات په تعمیر کې به لا وخت لگېږي او د کراچی د موسمي حالاتو مطابق د دیوال د گڼو او د پنکو د زنگ کیدلو خطر ده. نو ایا سوسائټي ددې شیانو د خرڅولو نه وروسته دا شیان په فنډ کې شاملولی شي او که نه؟ یا دا شیان په نورو ضرورت مندو جوماتونو کې تقسیم کړل شي؟ ترڅو چې ددې سوسائټي د جومات تعمیر شروع شي څنگه صورت چې غوره وي د شریعت په بنیاد فتوا را کړي.

جواب: دا شیان دې خرڅولو سره په جومات کې خرچ کړل شي. کوم شیان چې د جومات له ضرورت نه زیات وي او هغه نه خرڅېږي، هغه دې په یو بل جومات ته ورکړل شي.^{۱۱}

د جومات نه استعمالیدونکی سامان د موذن

په کمره کې استعمالول څنګه دي؟

سوال: د اوقاف له لوري په جومات کې چې د موذن له پاره کومه کمره جوړه شوې ده په هغه کې د جومات په نوم وقف هغه قالین یا د اوبو کولر چې دهغه جومات والو ته بالکل ضرورت نشته که هغه استعمال نه کړل شي. نو هغه به ضائع شي او داسې قالین پخوانیو اوقاف والو هم په لیدلو سره په جومات کې نه وې شمار کړي او نه یې د هغه اندراج کړی وي، هغه د موذن په کمره کې د استعمالولو څه حکم دی؟ دلته د نورو جوماتونو والا هم د داسې قسمه سامان نه

۱ [ونقل فی الذخيرة عن شمس الانمة الحلواني انه سئل عن مسجد او حوض خرب ولا يحتاج اليه متفرق الناس عنه هل للقاضي ان يصرف اوقافه الى مسجد او حوض آخر. فقال: نعم... الخ. (شامي ج: ۴ ص: ۳۵۹، کتاب الوقف، عالمگیری ج: ۲ ص: ۳۴۹، نظام الفتاوی ج: ۱ ص: ۳۷۱، خير الفتاوی ص: ۸۰۳).]

بي پرواه دي او چرته ليرې صحرا وغيره ته وړلو څه رواج او انتظام هم نشته
جواب: كه د اوقاف اجازه وي، نو دا قالين او د اوبو د كولر د مؤذن په كمره كې استعمالولو
 كې هيڅ باك نشته^{۱۱}

د جومات د فنډ ذاتي استعمال

سوال: زید دیو جومات تعمیراتي کار کوي او ټول فنډ کوم چې خلک ورکوي هغه له زید سره وي، اوس زید د کور د څه پریشاني له وجې نه د جومات دغه تعمیراتي فنډ نه وخت په وخت د قرض په نیت سره پیسې اخلي. حساب وکړل شو. نو د زید په ذمه تقریب دوه ویشته^{۲۲} زره روپۍ جوړېږي، اوس د زید آمدن هم دومره نه دی چې قرض خلاص کړي. نو ایا زید د خلکو نه د زکات پیسې واخلي او د جومات فنډ ادا کړي او خلکو نه د زکات پیسو اخستلو سره دا وایي چې د زکات پیسې ماته راکړئ، نو ایا دا صحیح ده؟

جواب: دا سړی که هر قسم عنوان سره چې وي د زکات پیسې دې واخلي او د جومات روپۍ دې پوره کړي او اینده دې د لوږې نه مر شي، خود جومات پیسې دې نه اخلي^{۱۲}

د جومات له روپو نه قرض اخستل

سوال: زه د جومات خزانچي یم. د جومات ټول حساب ماسره امانت دی او زه په خپله هم یو کاروباري سړی یم، ماته اکثر خلک د قرض غوښتلو له پاره راځي او زه یې ورته ورکوم. ځینې وخت خلک په قرض واپس کولو کې تاخیر وکړي او کله کله ماسره خپلې پیسې نه وي. نو مجبوراً زه د جومات روپۍ هم استعمال کړم. خو د جومات والو باره کې مې دا خیال وي چې کله هم څوک د څه کار له پاره پیسې وغواړي، نو هغه وخت به ورته د چیرته نه ورکړم او ماسره اکثر روپۍ ځي راځي، ایا زه په خپل کاروبار کې د جومات روپۍ استعمالولی شم، یا یو ایماندار سړی ماته راشي او ووايي چې د جومات روپۍ تاسو سره دي په هغه کې ماته څه راکړه، چې کله یې وغواړې، نو بیا به یې درکړم. نو ایا زه ورته ورکولی شم او که نه؟ یا د جومات چې کومې روپۍ راشي هم دغه حالت کې یې جدا کیږدم، لاس ورته نه لگوم؟ جواب راکولو سره زما پریشاني ختمه کړئ.

جواب: د جومات روپۍ امانت دي، دا بعینه محفوظ ساتل پکار دي. دا په خپل ذاتي استعمال کې راوستل یا قرض ورکول جائز نه دي والله اعلم^{۱۳}

۱] لايجوز لاحد ان يتصرف في ملك الغير بغير اذنه والاذن عام سواء كان صراحة او دلالة (قواعد الفقه ص: ۱۱۰)
 ۲] رجل جمع مالا من الناس لينفقه في بناء المسجد فانفق من تلك الدراهم في حاجته..... لا يسعه ان يفعل ذلك فان فعل..... الضمان واجب. (عالمگیری ج: ۲ ص: ۴۸۰، طبع بلوچستان).
 ۳] رجل جمع مالا من الناس لينفقه في بناء المسجد فانفق من تلك الدراهم في حاجته [بقیه حاشیه په راډوانه صفحہ

جومات کې د یو خاص کار له پاره ورکړل

شوې روپۍ په بل مد کې استعمالول

سوال: که یو سړی د جومات صحن د سنگ مرمر نه جوړولو لپاره چنده ورکړي، نو ایا انتظاميې ته دا حق حاصل دی چې هغوی دا روپۍ په نورو کارونو کې خرچ کړي؟

جواب: که چنده یې د فرش جوړولو لپاره ورکړې وي او نورو ضرورتونو کې د خرچ کولو نه یې منع کړي وي. نو ددې چنډې یوازې په فرش کې لگول پکار دي. د هغه د رضامندي نه پرته دا چنده په بل ضرورت کې د خرچ کولو حق هیڅاته هم نشته. [۱]

په یو حدیث شریف کې د نبی کریم ﷺ ارشاد مبارک دی چې کوم سړی دا غواړي چې د ټولو نه زیات قوي وي هغه دې په الله پاک باندې توکل وکړي [۱] او څوک چې دا غواړي چې د ټولو نه زیات غني وي. نو هغه ته پکار دي چې کوم شی الله پاک سره دی په هغه باندې د هغه شي نه زیات اعتماد وکړي څومره اعتماد چې دده په خپل موجوده شي باندې وي [۱]

امام لپاره د جومات سامان استعمالول

سوال: د جومات امام صاحب په خپله حجره کې د جومات سامان یعنې بجلۍ، بادپنکی، د گیس هیتیر او نور شیان استعمالولی شي؟

جواب: که د جومات والاوو اجازه وي، نو استعمالولی یې شي [۱]

...بقیه د ترمخ] ..... لا یسعه ان یفعل ذلک. فان فعل ..... الضمان واجب. (عالمگیری ج: ۲ ص: ۴۸۰).
مع ان القيم لیس له اقراض مال المسجد قال فی جامع الفصولین: لیس للمتولی ایداع مال الوقف والمسجد الا لمن فی عیاله. ولا اقراضه فلو اقراضه ضمن. وكذا المستقرض. (البحر الرائق ج: ۵ ص: ۴۰۹، کتاب الوقف)
[وفی الدر المختار: وفی الدرر وقف مصحفا علی اهل مسجد للقراءة ان یحصون جاز... الخ. وفی الشامیه: قوله ان یحصون جاز هذا الشرط مبنى علی ما ذكره شمس الانمة من الضابط وهو انه اذا ذكر للوقف مصرفاً لا بد ان یكون فیهم تنصيص علی الحاجة حقيقة كالفقراء او استعمالاً بین الناس كالیتامی. (ردالمحتار ج: ۴ ص: ۳۶۵، کتاب الوقف).

[من سره ان یكون اقوى الناس فلیتوكل علی الله. ابن ابی الدنیا فی التوكل عن ابن عباس. (الجامع الصغير ص: ۵۲۹، طبع دار الکتب العلمیة، بیروت).

[وقال صلی الله علیه وسلم: من سره ان یكون اغنی الناس فلیكن بما عند الله اوثق منه بما فی یدیه. (احیاء علوم الدین للغزالی، ج: ۴ ص: ۲۴۴، کتاب التوحید والتوكل، بیان فضیلة التوكل).

[وفی الدر المختار: وفی الدرر وقف مصحفا علی اهل مسجد للقراءة ان یحصون جاز... الخ. وفی الشامیه: قوله ان یحصون جاز هذا الشرط مبنى علی ما ذكره شمس الانمة من الضابط وهو انه اذا ذكر للوقف مصرفاً لا بد ان یكون فیهم تنصيص علی الحاجة حقيقة كالفقراء او استعمالاً بین الناس كالیتامی. (ردالمحتار ج: ۴ ص: ۳۶۵، کتاب الوقف).

د چندی ورکونکوپه اجازې سره د جومات په مصرفونو کې پیسې خرچ کیدل شي

سوال: د جومات په نوم باندې چې کومه چنده جمع کیږي، یا جمع شوې ده، په دې پیسو سره د جومات غسل خانې، د استنجاء ځایونه یا د اوبو تالاب یا د امام صاحب له پاره کمره جوړول یا کوهی وغیره یعنې د جومات سره چې د کوم شي ضرورت دی ایا په دې پیسو سره چې کومې د جومات له پاره جمع شوي دي په دې باندې خرچ کول جائز دي او که نه؟

جواب: د چندی ورکونکوپه اجازې باندې جائز دي^۱

د سیر، تفریح او کتلو لپاره جومات ته د غیر مسلمو داخلیدل

سوال: مسئله داسې ده چې نن سبا ملک ته د نورو ملکونو حکومتی وفدونه راځي په هغو کې غیر مسلم هم وي، دا خلک د حکومتی مشرانو او صدر اسلامي جمهوریه پاکستان په رضامندی سره د جوماتونو تفریح کوي، خاص طور باندې د اسلام آباد جومات شاه فیصل مسجد په دې وفدونو کې ښځې هم وي، نو په داسې صورت حال کې ددې ښځو او د غیر مسلمو داخلیدل جومات ته جائز دي؟

جواب: یو څو خبرې د توجه قابل دي:

۱ جوماتونه د عبادت ځایونه دي، د تفریح ځایونه نه دي، دا د تفریح ځایونه ګرځول ډیره بده خبره ده. ۲ جومات ته د غیر مسلم تلل خو جائز دي، خودا راتلونکي خلک اکثر داسې وي چې دوی نازک لباس اغوستی وي، عورت یې ښکاري، ښځې یې پردې وي او په دوی کې ډیره ممکنه ده چې ډیرو خلکو به د جنابت غسل هم نه وي کړی، نو په داسې حالت کې جومات ته ددې خلکو راتلل حرام^[۲] او د مسلمانو لپاره ډیره د نفرت خبره ده.

۳ ډیرې ښځې داسې دي چې هغوی دنایاک حالت له وجې نه جومات ته د راتلو اهل او قابل نه وي، د حیض و نفاس په حالت کې دي، یا د ماشوم پیدا کیدو په حالت کې دي یا د جنابت په حالت کې دي او هغوی خو جاهلان دي هغوی ته دا مسئله معلومه نه ده نه د هغوی په زړونو کې د الله پاک د کورونو احترام شته، له دې وجې نه هغوی هم د څه تکلف نه بغیر راځي، نو داسې ښځو ته د راتلو اجازه ورکول او د هغوی راتلل د لعنت سبب دي.

[۱] وفي الدرالمختار: وفي وقف مصحفا على اهل مسجد للقراءة ان يحصوا جاز... الخ. وفي الشامية: قوله ان يحصوا جاز هذا الشرط مبنى على ما ذكره شمس الانمة من الضابط وهو انه اذا ذكر للوقف مصرفا لا بد ان يكون فهم تنصيص على الحاجة حقيقة كالفقراء او استعمالا بين الناس كالتامى. (ردالمحتار ج: ۴ ص: ۳۶۵، کتاب الوقف)

[۲] ومنها انه يحرم عليهما وعلى الجنب الدخول في المسجد سواء كان للجلوس او للعبور وهكذا في منية المصلى. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۳۸، الفصل الرابع في احكام الحيض والنفس والاستحاضة).

۴ ډیر خلک داسې دي چې خپل خان سره د لوبو سامان گرځوي. کبمرې یې په غږه کې خوړندې وي او د خوراک څښاک نه څه پرهیز نه وي، واده ماشومان په لوبو کې مشغول شي. غرض دا چې جومات د ډیرو بې حرمتیو ښکار شي. له دې وجې نه ددوی راتلل صحیح نه دي.

۵ حکومت که غیر مسلم ته اجازه ورکوي، نو ددې مقصد دا دی چې د هغوی په زړونو کې د اسلام عظمت قائم شي. خو حکومت ته پکار دي چې ددوی د داخلي لپاره څه شرطونه مقرر کړي.

په جومات کې تصویر ویستل او فلم جوړول ناجائز دي

سوال: ایا په جومات کې تصویر ویستل، اخبار لوستل، د تې وی والا فلم جوړول، چغې وهل وغیره جائز دي؟

جواب: په جومات کې ټول دغسې کارونه ناجائز دي ^{۱۱}

د جومات بې عزتي د عذاب سبب دی

سوال: صاحبه! په اسلام کې د جومات احترام لازمي دی، خو د کراچۍ ډیفنس سوسائټی مسجد طوبی، کې د جومات هیڅ احترام نشته، هلته روزانه غیر ملکي او ملکي ښځې او سړي راځي، مسلمانانې ښځې د جومات احترام پیژني، خو غیر مسلمې ښځې د احترام سره نابلدي وي. دڅه ښځو حیض وي په هغو ورځو کې دښځو جومات ته راتگ مناسب نه وي او غیر مسلمه ښځه د پاکوالي او د پاکوالي د لفظ نه هم ناخبره وي، اکثر کتل شوي دي چې نیم اسکرټ اغوستلو سره جومات ته راځي او یوازې اندوېږي یې لاندې وي او کله چې په دروازه کې خپلۍ وغیره اوباسي، نو ټولې پښې یې تر څنگونو پورې لوڅې وي او د راتلو سره تصویرونه ویستل شروع کړي چې په هغه سره د جومات احترام ختم شي. د جومات انتظامیه او حتی چې د جومات امام هم دا تماشه گوري او څوک هم څوک نه منع کوي، پوښتنه داده چې دا ذمه داري په چا باندې راځي؟ په انتظامیه باندې یا د جومات په امام باندې؟ څوک ګناهگار دي؟ ایا دا غیر مسلمه په خپلو عبادت خانو کې هم داسې کوي؟ زما دا خیال دی چې دوی به د خپلو گرجو ضرور احترام کوي بیا دوی د مسلمانانو د عبادت خانو خیال ولې نه ساتي؟ ایا یو مسلمان ملک کې - هغه هم پاکستان چې په هغه کې د اسلامي نظام د نفاذ کوششونه کيږي - دداسې کولو اجازه شته؟ ما د هغه ځای کاوونکوته وویل، نو وې ویل موږ څه کولی شو؟ موږ خو ملازمان یو ایا په ملازمانو باندې د جومات احترام قائم ساتل ضروري

۱ [فالْحَاصِلُ أَنَّ الْمَسَاجِدَ بَنِيَتْ لِأَعْمَالِ الْآخِرَةِ لِمَا لَيْسَ فِيهِ تَوْهَمُ أَهَانَتِهَا وَتَلَوِيثِهَا مِمَّا يَنْبَغِي التَّنْظِيفَ مِنْهُ وَلَمْ تَبْنِ لِأَعْمَالِ الدُّنْيَا وَلَوْلَمْ يَكُنْ فِيهِ تَوْهَمُ تَلَوِيثٍ وَأَهَانَةٍ عَلَى مَا أَشَارَ إِلَيْهِ قَوْلُهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ فَإِنَّ الْمَسَاجِدَ لَمْ تَبْنِ لِهَذَا (حلي کبير ص: ۶۱۱، فصل في احكام المساجد) عن أبي هريرة قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من سمع رجلاً ينشد ضالة في المسجد فليقل: لا ردها الله عليك، فإن المساجد لم تبن لهذا، (مشكوة ص: ۶۸) -

نه دي؟ خاص طور سره په غیر مسلمو پنځو باندې پابندي ضروري ده ځکه چې معلومه نه ده چې دوی په کوم حالت کې یعنې په ناپاکه حالت جومات ته راځي؟ ایا د تصویر ویستلو له پاره یوازې جوماتونه پاتې شول؟ او هغه هم په لوڅ حالت کې په ولاړه، د الله خاطر وکړی په دې مسئله باندې قلم وچت کړی

جواب: د جومات کومه بې حرمتي چې تاسو لیکلې ده دا د عذاب سبب دی جومات د سبل ځای یا د تماشې ځای نه دی، ما اوریدلي دي چې په بیت المقدس باندې د قبضې نه محکې د قبله اول نه هم د سبل ځای او د تماشې ځای جوړ شوی و، هلته به جمع هسې د نوم له پاره کیده، خو د کتونکو یو غوبل به لگیدلی و، هم ددې وبال دی چې هغه جومات د مسلمانانو نه واخیستل شو، د حکومت فرض دي چې هغوی د جومات پاکوالی بحال کړي د تماش کونکو په داخلیدلو باندې پابندي ولگوي او د جومات په احاطې کې تصویر ویستل منع کړي^{۱۱}

د جومات د علامې له پاره یو مناره هم کافي ده

سوال: موږ د خپلې محلې جومات د شهید کولو نه وروسته په دویم ځل تعمیر کړی او د جومات یوه مناره مو هم د وسائلو مطابق جوړه کړه، خو ځینو خلکو اعتراض وکړ چې دا د وهاییانو مناره ده د منارې د عظمت او حیثیت وضاحت وکړی؟

جواب: مناره د جومات د علامې له پاره وي که د منارې نه د جومات، جومات کېدل معلوم شي، نو یوه مناره هم کافي ده په دې کې د وهابي یا غیر وهابي هیڅ مسئله نشته

د جومات نه قرآن کریم وړل جائز نه دي

سوال: له جومات نه که یو سړی قرآن کریم د لوستلو له پاره یوسي او خپل ځان سره یې کيږدي په دې صورت کې هغه ته د قرآن کریم قیمت په دې جومات کې ورکول صحیح دي او که نه؟

جواب: د جومات نه قرآن کریم وړل جائز نه دي، دا دې دوباره په جومات کې کيږدي یا دې د هغه په ځای بل کيږدي^{۱۲}

۱ [عن ابی سعید الخدری عن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: من رای منکم منکراً فليغيره بيده. فان لم يستطع فليسهه، فان لم يستطع فبقبله، وذلك اضعف الايمان. (مشکوٰۃ ص: ۴۳۶. باب الامر بالمعروف). وفي المرقاة: وقال بعض علمائنا الامر الاول للامراء، والثاني للعلماء (مرقاۃ ج: ۵ ص: ۳. باب الامر بالمعروف. طبع بمبئی)

۲ [وقف مصحفاً على اهل مسجد للقراءة ان يحصون، جاز وان وقف على المسجد جاز ويقرا فيه ولا يكون محصوراً على هذا المسجد وبه عرف حكم نقل كتب الاوقاف من محالها للانتفاع بها والفقهاء بذلك مبتلون فان وقفها على مستحقى وقف لم يجز نقلها. (الدر المختار مع الرد ج: ۴ ص: ۳۶۵. کتاب الوقف)۔

که په جومات کې قرآن مجیدونه زیات وي نو دې سره څه کول پکړي؟

سوال: زموږ په جومات کې ۷۰۰ قرآن پاکونه دي، روزانه تلاوت کوونکي یوازې دیارلس (۱۳) کسان وي، په رمضان المبارک کې خلک نوي قرآن مجیدونه راوړي، په الماری کې ځای نه وي، لهدا د تیر کال قرآن پاکونه په بورۍ کې واچوو دې له پاره چې سمندر کې واچول شي، په هر جومات کې کم ویش هم دا حال دی، قرآنونه له ضرورت نه زیات دي، دا که په بورۍ کې د اچولو په ځای د خلکو په کورونو تقسیم کړل شي، نو خلک منع کوي چې د جومات مال په کورونو ولې تقسیموی؟ سوال دا دی چې ایا موږ د جومات دا قرآن مجیدونه خلکو باندې تقسیمولی شو؟ دې له پاره چې په بورو کې د اچولو او د ضائع کیدو نه وساتل شي؟

جواب: کوم قرآن مجیدونه چې د ضرورت نه زیات دي، بهر دې وړو وړو کلو ته ولیږل شي چېرته چې د قرآن پاک کمی وي. [۱]

جومات د الله پاک شاهي دربار دی ددې بې ادبي ګناه ده

سوال: په جوماتونو کې دنیاوي خبرې شرعاً څنګه دي؟ او سره د بار بار منع کولو نه خلک بیا هم خبرې کوي، په جومات کې ګپ شپ لګول او په زور زور سره خبرې کول، د جومات په لارو سپیکر باندې هر قسمه اعلانات کول، په واده وځیرات کې د وډۍ اعلان کول، که یو شی ورک شي، نو دهغه اعلان کول او داسې نور... ایا دا ټول جائز دي؟ ایا داسې کونکي ګناه ګارېږي هم او که نه؟

جواب: دا ټول کارونه ناجائز دي، همدغه شان هغه ټول کارونه چې د جومات د ادب خلاف دي ناجائز دي، جومات د الله پاک دربار دی ایا په شاهي دربار کې داسې په زور زرو سره چیغې وهل د ادب خلاف نه ګڼل کیږي؟ د مولانا محمد شفیع صاحب رحمۃ اللہ علیہ رساله آداب مساجد دې وکتل شي. [۲]

د جومات فرش ماتول او ګټر لائن (د بیت الخلا پائپ) تیږول

سوال: د جومات فرش ماتول او د ګټر لائن تیږول څنګه دي؟

جواب: د جومات لاندې ګټر لائن بوتلل صحیح نه دي. [۳]

۱ [ابضا.

۲ [امداد الفتاوی ج ۲ ص ۶۳۵، طبع دارالعلوم کراچی]۔

۳ [الحاصل ان المساجد بنيت لأعمال الآخرة مما ليس فيه توهم اهانتها وتلويثها مما ينبغي التنظيف منه. (حلی کبر ص: ۶۱۱، فصل فی احکام المساجد، طبع سهیل اکیدمی لاهور)۔

جومات ته بدبویه او نجس شيان راوړل جائز نه دي

سوال: څوک چې جومات ته د نشې والا شيان راوړي مثلاً پان، سگریټ او نور نشې والا شيان ایا دا شيان جومات ته راوړل صحيح دي؟

جواب: نجس يا بدبودار شيان جومات ته راوړل صحيح نه دي او کوم شی چې نجس نه وي بدبودار وي. نو دهغه راوړل هم ناجائز دي^{۱۱}

په جومات کې د شرعي غلطۍ صحيح کولو اجازه چاته حاصل ده؟

سوال: په جومات کې د شرعي غلطۍ صحيح کولو جائز مجاز څوک دي؟

جواب: کوم کار چې د شريعت خلاف وي، نو هر سړي ته د هغه د اصلاح کولو حق حاصل دی. خودوو شرطونو سره: يو دا چې لهجه د حاکميت نه وي، بلکې د نصيحت او د شفقت انداز وي. دويم دا چې ددې خبرې اميد وي چې زما نصيحت به بد اثر نه کوي^{۱۲}

په جومات کې قصداً خپلې بدلول سخته ګناه ده

سوال: په جوماتونو کې بالعموم او په جامع مسجد کې بالخصوص او په حرمين شريفين کې خاص الخاص باندې پېښېږي کوم ته چې د خپليو د بدليدلو نوم ورکول کېږي. په حرمين شريفين کې خو اکثر خلک خپلې خپلې کينډولو سره هيرې کړي چې کوم طرف ته يې کينډولي وي؟ او بيا صفايي کونکي خادمان هم خپلې وچتولو سره بهر وغورځوي يا يې پټې کړي په دې حالت کې د خپلو خپليو پيژندل ډيره ګرانه خبره ده زيات خلک د خپل ناپ خپلې هر څنګه چې وي د هر چا چې وي په پښو کړي چې په هغه کې زه هم شامل يم. خو زه اکثر هوايي خپلې په پښو کولو سره ځم او په واپسې باندې هم هوايي خپلې په پښو کوم او ګوشتن کوم چې د بيکارو نه بيکاره خپلې په پښو کړم د دواړو خپليو رنگ که مختلف نه وي، خو ليدل شوي دي چې خلک د خپلو بې کاره خپليو په بدل کې ټپې خپلې په پښو کړي.

جواب: قصداً خپلې بدلول سخته ګناه ده^{۱۳} او کومې خپلې چې بيکاره پرته وي او دهغه مصرف له غورځولو نه پرته بل هيڅ نه وي دهغو په پښو کولو کې هيڅ باک نشته

۱ [وېکره دخوله لمن اکل ذارېح ګريهه وجمع منه وکذا کل موده فيه. (الاشباه والنظائر لابن نجيم مع شرح حموی ج: ۲ ص: ۲۳۲)، يجب ان تصان عن ادخال الرائحة الكريهة لقوله عليه السلام من اكل الثوم والبصل والکراث فلا یقرن مسجدنا فان الملائكة تتأذى مما یطأى منه بنو آدم. متفق عليه. (حلی کبیر ص: ۶۱۰)۔

۲ [تفصيل لپاره او ګورئ اصلاحی مواعظ، ج: ۳، ص: ۱۶۲ تا ۱۶۶، تالیف: حضرت لدهياتوی شهید رحمہ اللہ۔

۳ [لا يجوز لاحد ان يأخذ مال احد بلا سبب شرعي. (فوائد الفقه ص: ۱۱۰)۔

د لمونځ کولو په وخت کې شمع ځان ته بالکل مخامخ ایښودل مکروه دي

سوال: اکثر په جومات کې د بجلي د تلو نه وروسته شمع بلیږي دا بیان کړی چې د لمونځ کولو په وخت مخې ته شمع کیښودلو سره لمونځ کول څنګه دي؟ او په تیاره کې لمونځ کول جائز دي او که نه؟

جواب: شمع بالکل مخامخ کیښودل مکروه دي که لږ ښي او چپ اړخ ته وي. نو هیڅ ګنده نشته. په تیاره کې لمونځ روا دی په دې کې هیڅ باک نشته په دې شرط چې د تیاري په وجه د قبلي اړخ غلط نه شي.^{۱۱}

غیر مسلم که په خپله چنده ورکړي

نوپه جومات کې یې لګول صحیح دي

سوال: په بهت شاه ښار کې یو جومات جوړیږي، چې دهغه له پاره زموږ د ښار ټولو خلکو چنده ورکړه په دې کې ډیر بې شمیر غیر مسلم هم شامل دي. آیا د یو غیر مسلم نه د جومات له پاره چنده اخستل کیږي؟

جواب: د جومات له پاره د غیر مسلم نه چنده غوښتل، خو د مسلمانانو د غیرت خلاف ده خو که هغه پخپله دا یو نیک کار ګڼي او په دې کې شرکت کول غواړي، نو د هغه چنده په جومات کې لګول صحیح دي.^{۱۲}

د جومات په تعمیر کې د غیر مسلم تعاون قبولول

سوال: آیا یو غیر مسلم د مسلمانانو د جومات په تعمیر کې څه قسمه مالي تعاون کولی شي یا جومات جوړولی شي؟ که یو غیر مسلم جومات جوړ کړی وي، نو په هغه کې لمونځ کول څنګه دي؟

جواب: که هغه د جومات کار د ثواب کار ګڼي، نو د هغه جوړشوی جومات صحیح دی او په دې کې لمونځ کول جائز دي په دې شرط چې هغه جومات د جوړولو نه وروسته مسلمانانو ته حواله کړي.^{۱۳}

۱ [وفی الدر المختار: او شمع او سراج او نار توقد، لان المجوس انما تعبد الجمر لا النار الموقدة فیه. وفی ردالمحتار تحت قوله او شمع وعدم الکراهة هو المختار..... وينبغي الاتفاق علیه فيما لو كان علی جانبیه كما هو المعتاد فی لیال رمضان بحر، ای فی حق الامام اما المقابل لها من القوم فتلحقه الکراهة علی مقابل المختار رملی. (فتاوی شامی ج: ۱ ص: ۶۵۲)۔

۲ [وفی ردالمحتار ج: ۴ ص: ۴۳۱ وان یکون قربة فی ذاته..... ان شرط وقف الذمی ان یکون قربة عندنا وعندهم کالوقوف علی الفقراء او علی مسجد القدس... الخ. ایضا: امدا الفتاوی ج: ۲ ص: ۶۶۳ (۶۶۶)۔

۳ [وشرط صحة وقف ان یکون قربة عندنا وعندهم. (مجمع الزهر...) [بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

د غیر مسلم له طرفه تحفه شوې ځمکه باندې جومات جوړول

سوال: شهدادپور کې یو هندو ډیر وخت وړاندې د څه مالي اجرت نه پرته خپله ځمکه د جومات له پاره ورکړې وه، بیا وروسته هلته جومات جوړ شو، اوس جومات شهیدپرې او په دویم ځل بیا جوړپرې، نو دا خبره د خلکو ذهن ته راغله چې ددې متعلق د عالمانو طرفته رجوع وکړي چې د هندو له طرفه جومات لپاره کومه ځمکه د تحفې په طور ورکړې ده. نو په دې باندې جومات جوړیدای شي او که نه؟ خلک اوس هم دغه ځای کې لمونځ ادا کوي. به دې باره کې څه حکم دی؟

جواب: که د هندو په نزد جومات جوړول د ثواب کار وي، نو د جومات لپاره د هغه ځای وقف کول صحیح دي او په دې کې لمونځ کول هم صحیح دي یوځل جومات جوړ شوی دی، نو له دې وجې نه که په دویم ځل هم د تعمیر ضرورت وي، نو صحیح دی ۱۱

نایوه ماشومان جومات ته راوستل نه دي پکار

سوال: جومات ته د ماشومانو داخلیدل څنګه دي؟ واره ماشومان جومات پېښې ابله او ګنده پېښو سره راځي شور کوي د اودس په ځایونو باندې ګندګي خوروي چې په هغه سره د اودس والا ځایونه ناپاک شي اودس په ناپاک ځای باندې نه کیږي.

جواب: واره ماشومان چې د هغوی د د تشو او ډکو متيازو د کولو ویره وي، جومات ته راوستل نه دی پکار. پوه ماشومان دې جومات ته راځي، خو هغوی ته د جومات اداب او تعلیم ورکول پکار دي ۱۲

...بقیه د ترمخ] ج: ۲ ص: ۵۶۸ کتاب الوقف). (وشرطه شرط سائر التبرعات) کحرية وتکلیف. وان یکون قربة فی ذاته معلوماً... ای بان یکون من حيث النظرا لی ذاته وصورته قربة..... بخلاف الذمی... الخ. (ردالمحتار ج: ۴ ص: ۳۴۱). واما الاسلام فلیس من شرطه، فصح وقف الذمی بشرط کونه قربة عندنا وعندهم. (البحر الرائق ج: ۵ ص: ۳۱۶).

[قال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالى: شرط وقف الذمی ان یکون قربة عندنا وعندهم کالوقف علی الفقراء او علی القدس. (ردالمحتار، کتاب الوقف، مطلب: قد ینبت الوقف بالضرورة ج: ۴ ص: ۳۴۱، طبع بیج ایم سعید). واما الاسلام، فلیس من شرطه، فصح وقف الذمی بشرط کونه قربة عندنا وعندهم. (البحر الرائق، کتاب الوقف ج: ۵ ص: ۳۱۶، طبع رشیده).

۲ [ویمر اذخال صبيان ومجانين حيث غلب تنجيمهم والا لیکره (ولی الشامی) قوله ویمر... الخ لما اخرجه المنذری مرفوعاً جنهوا مساجدکم صیالکم... الخ. (الدر مع الرد ج: ۱ ص: ۶۵۶ مطلب لی احکام المساجد).

سرتور سر لمونځ کولو په خای په صفا سوتره

د لوڅو خولۍ سره لمونځ کول صحیح دي

سوال: زه په تار گهر کراچۍ کې ملازم یم. ما څو ورځې مخکې ماد تار گهر جومات ته خولۍ ورکړې. چې د لوڅو نه جوړې وې د جومات امام هغه خولۍ واپس کړې او ویې ویل چې په جوماتونو کې دخولیکینودل جائز نه دي څوک چې داسې کوي غلط کوي په دې جواب سره ډیر خلک په شک کې دي او ددې نه مخکې چې کومې خولۍ په جومات کې وې هغه امام صاحب وسوځولې

جواب: په جوماتونو کې د خولیکینودلو عام رواج دی او دا رواج په دې وجه پیدا شو چې عام طور سره خلک سرتور سر بازارونو او دفترونو ته ځي. حال دا چې سرتور سر بازار ته وتل د سړیتوب خلاف خبره ده. مسلمانانو ته د کورنه سرتور سر نه دي وتل پکار او که د جومات خولۍ پاکې وي. نو دهغې په سرولو سره لمونځ کېږي او که شلیدلې او خیرنه وي. نو بیا دهغې په سرولو سره لمونځ کول مکروه تحریمي دي، اصول دا دي چې په داسې لباس کې لمونځ کول مکروه دي د کوم په اغوستلو سره چې سړی په عام مجلس کې شرکت نه شي کولی^{۱۱}

د جومات د ژوندی کیدو او مړ کیدو فلسفه صحیح نه ده

سوال: ځینې حضرات فرمایي چې د جومات ځمکه ژوندی ده په دې باندې گرم چاینک یا یو بل شی کېښودل صحیح نه دي. ددې په باره کې موږ ته بیان کړئ چې دا صحیح دي؟ او وایي چې د جومات ځمکه په ذکر او لمانځه سره ژوندی کېږي

جواب: د جومات ځمکه محترمه ده، خو د ژوندی او د مړې فلسفه صحیح نه ده دا هسې دروغ خبره ده.

د موسیقۍ د آلاتو په جومات کې لگول صحیح نه دي

سوال: نن سبا په ډیرو جوماتونو کې د موسیقۍ والا گډۍ (ساعت) استعمالیږي چې په هغه کې تقریباً هر پنځلس منته وروسته موسیقي غږیږي. کومه چې تقریباً د پنځلسو نه شلو منته پورې وي ایا په جوماتونو کې د داسې موسیقۍ والا گډۍ استعمالول جائز دي چې په هغې کې موسیقي وي؟

جواب: د موسیقۍ آلات په جومات کې لگول صحیح نه دي، بلکې په کور کې لگول یې هم صحیح نه دي^{۱۲}

۱ [وکذا لک بکره الصلاة في ثياب البذلة... الخ. (تاتار خانيه ج: ۱ ص: ۵۶۳)]

۲ [عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: ... [بقية حاشيه په راروانه صفحه

د الارم والا ساعت په جومات کې لگول

سوال: نن سبا د دیوال والا د گډوډیو روح عام شوی دی، په هغو کې الارم هم وي چې بالکل داسې غږېږي لکه څنگه چې مجوسیان یا عیسایان تالی غږوي، یا ساز وغیره وي. په اسلام کې د ساز اوریدل جائز نه دي، نو ددې وجې نه ایا دا شی په جومات کې لگول صحیح دي؟

جواب: داسې الارم والا ساعت لگول جائز نه دي، او جومات د الله پاک کور نا جائز شي سره ملوث کول نوره هم ډیره بده خبره ده ۱۱

د جومات زیاتي شیان اخستونکي پخپله استعمالولی شي

سوال: زموږ په کلی کې یو جومات و چې د لرگيو نه جوړ و، په هغه کې لرگي ډیر زاړه شوي وو او موږ کلی والو په شریکه چنده جمع کړه او جومات مو نوی جوړ کړ، او په دې جومات کې مونو لرگي اچولي دي او موږ دا زاړه لرگي خرڅولو سره په دې جومات باندې پیسې لگول غواړو، او د کلي مولوی صاحب فرمایي چې د جومات لرگي په کور کې استعمالول نه دي جائز اونه په کور کې سوځېدلی شي.

جواب: د جومات کوم شیان چې په جومات کې نه استعمالېږي، نو د هغو خرڅول او قیمت یې په جومات باندې لگول نه یوازې جائز بلکې ضروري دي ۱۲ او کوم سړي چې دا شیان اخستي وي هغه بیشکه دا استعمالولی شي او لرگي که د سوځولو وي، نو سوځولی یې هم شي ستاسو د مولوي صاحب خبره صحیح نه ده.

په لږه آبادۍ کې که د لوی جومات تعمیر وشي، نو ایا دابه صدقه جاريه وي؟

سوال: څو ورځي مخکې رحیم یار خان سره نژدې یو وړوکی کلی بهونګ ته د تلو اتفاق وشو، د بهونګ د جومات مې ډیر صفتونه اورېدلي وو او هغه جومات کافي مشهور دی چې هغه جومات د تعمیر د فن او آرټ یو عجیبه او ښکلې نمونه ده، خوزه په دې خبره ډیر سخت خفه شوم ځکه چې دا جومات په داسې ځای کې جوړ شوی دی چې ډیر د کمې آبادۍ والاو غریبان دي، او افسوس ددې خبرې دی چې د لکونو روپیو په خرچې سره جوړ شوی، دې لوی، ښکلي او د کتلو قابل جومات کې د لمونځ کوونکو تعداد زیات نه زیات دولس کسان دی، او هغه هم

...بقیه د ترمخ] .. الجرس مزامیر الشیطان. رواه مسلم. (مشکوٰۃ ص: ۳۳۸ باب آداب السفر)۔

[عن ابی هريرة رضى الله عنه قال: ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: الجرس مزامير الشيطان. رواه مسلم. (مشکوٰۃ ص: ۳۳۸، باب آداب السفر، طبع قديمی)۔

۲ [و صرف) الحاکم او المتولى حاوی، (نقصه) او لڼه ان تعذر اعاده عينه (الی عمارته ان احتاج والا حفظة لاحتاج) الا اذا خاف ضياعه لبيعه ويمسك لڼه لاحتاج. (قوله لاحتاج) الاولى للاحتياج كما عبر في الكور... الخ. (در مختار مع رد المحتار ج: ۴ ص: ۳۷۷ کتاب الوقف، مطلب في الوقف اذا خرب ولم يكن عمارته)۔

خواران خو بې تعلیمه کلی وال خلک دي. باتې ټول جومات غیر آباد او وران وي کاش چې دا جومات په یو غټ بندر کې آباد وی د لیرې لیرې نه راتلونکي خلک د جومات جوړونکي د سخاوت صفتونه کوي او دې ته صدقه جاريه وایي کومه چې به د مرګ نه وروسته هم جاري وي. خو محترمه زه په حیثیت د یو طالب علم دا صدقه جاريه نه منم بلکې هغه په لکونو روپۍ چې په دې جومات لګیدلي دي دې ته فضول خرچي وایم صدقه جاريه به په هغه صورت کې وه چې د مقامي آبادي او د لمونځ کوونکو د تعداد مطابق جوړ شوی وای. که د جومات جوړونکي صاحب مراد هم دا وي چې یو داسې نیک کار وکړي چې صدقه جاريه وي، نو دا جومات به یې په یو لوی بندر کې جوړ کړی و، که هغه په خپله علاقه یعنی بهونګ کې یو نیک کار غوښتل هم نو یو هسپتال، سکول یا کالج به یې جوړ کړی و چې دهغو نه به په لکونو خلکو فائده اخستله، اوس سوال دا دی چې ډیر په سخاوت سره د دولت په خرچ کولو باندې خو کاله تعمیر باندې خرچ کیدو نه وروسته چې دا ډیر لوی جومات جوړ شوی دی کوم چې د ضرورت نه ډیر زیات دی، نو ایا دا به په صدقه جاريه کې شمیرل کیږي؟

جواب: که دا پوښتنه د جومات له جوړیدلو نه مخکې شوې وي، نو کیدای شي چې څه بل څه خبره به مې عرض کړې وه، اوس چې هر کله هغه جومات جوړ شوی دی، نو هغه ته د صدقه جاريه نه پرته څه وویل شي؟ باقي د باطن خبرې الله ته سپارل پکار دي. هغه د خپلو بندګانو زړونه او نیتونه پیژني، دا محکمه نه ما ته سپارل شوې ده او نه تاسو ته.

د حرامو په ګټه باندې هیڅ عبادت نه قبلېږي

سوال: که څوک د رشوت او د سود په ذریعه حاصل شوی ناجائز او حرام دولت باندې جومات جوړ کړي، نو ایا دا جومات به هم په صدقه جاريه کې شمارل کیږي؟

جواب: نعوذ بالله، رشوت او سود ته صدقه جاريه ویل کفردی^{۱۱}، د حرامو په ګټه باندې چې هر یو عبادت وشي هغه نه قبلېږي، بلکې د کونکي له پاره د لعنت سبب وي^{۱۲}.

د جومات له پاره وقف شوي پلاټ (ځمکه) باندې

که خلکو لمونځ شروع نه کړ، نو هغه بدلېدلی شي

سوال: موږ یوه ځمکه د جومات له پاره مقرر کړې ده، چې د جومات په نوم وقف شوې ده او دهغې بنیاد هم کنستل شوی دی او د بنیاد مزدوري مو هم ورکړې ده، اوس د څه خلکو خیال

۱ [استحلال المعصية كفر اذا ثبت كونها معصية بدليل قطعي. (رد المحتار ج: ۲ ص: ۲۹۲).]

۲ [عن أبي هريرة قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: إن الله طيب لا يقبل إلا طيباً... الخ. (مشکوٰۃ ص: ۲۴۱، باب الکسب وطلب الحلال). لوهی من الحرام مسجداً ونحوه مما یرجوه التقرب لان العلة رجاء الثواب لئلا یبطل العباد ولا یكون ذالک الا باعتقاد حله. (رد المحتار ج: ۲ ص: ۲۹۲، مطلب فی التصدق من المال الحرام)]

دی چې جومات باید بل ځای کې جوړ شي چې په هغه ځای کې د لمونځ کونکو تعداد ډیر وي او بل د خلکو د ډیر تگ راتگ ځای وي، تاسو نه پوښتنه داده چې د دویم ځای په اول ځای بدلول شي که د لومړي په خرڅولو باندې دویم واخلي؟ په لومړۍ ځای کې موږ لڅښتنې نه دي لگولي یوازې بنیاد کنستل شوی دی په دې ځای باندې سجده هم نه ده شوې

جواب: د جومات له پاره دځمکې له وقف کیدو نه وروسته چې کله خلکو ته په کې د لمانځه کولو اجازه ورکړل شي او خلک لمونځ شروع کړي هغه ته د جومات حکم ورکول کیږي، که تعمیر یې شوی وي او که نه وي، دا ځای د جومات له پاره اخیستل شوی دی په دې کې اوسه پورې لمونځ نه دی شروع شوی دا جومات نه دی، په دې وجه تاسو د لومړي پلاټ په ځای بل ځای د جومات له پاره اخیستلی شئ.^{۱۱}

د جومات لپاره وقف شوی ځای بدلول

سوال: یو سړي خپل کور د جومات لپاره وقف کړی دی او په دغه ځای یې د جومات جوړولو له پاره یو ترسټ هم جوړ کړ او مکان یې د خالي کولو نه وروسته د ترسټ والاو په قبضه کې ورکړ، خو په محله کې اسماعيلي (شیعه گان) اوسیدونکي ډیر دي، د هغوی مطالبه دا ده چې دلته جومات جوړ نه کړل شي، بلکې دا ځای خرڅ کړل شي او بل ځای کې جومات جوړ شي، جومات جوړیدو سره به د مسلمانانو له پاره سهولت پیدا شي، خود وقف کوونکي له پاره او د هغه د کونۍ لپاره د کراچۍ د حالاتو مطابق ډیر خطرات او اندېښنې دي، په داسې صورت حال کې ایا وقف کوونکي سړی دا دواړې په خپل ملکیت کې اخستلی شي، حال دا دی چې وقف شوی ځای تردې وخت پورې بعینه د مکان په شکل کې دی؟ ایا دا موقوفه ځای خرڅیږي؟ هرکله چې په جومات جوړولو کې د فساد خطره او ویره وي، ایا ددې د خرڅولو نه وروسته ددې په ځای بل ځای کې جومات جوړولی شي؟ جالاتکې گیر چاپېره د جومات د نه موجود کېدو له وجې لمونځ کونکو لپاره پریشاني هم ده؟

جواب: کله چې یو ځای وقف کړل شي او خلک په هغه کې لمونځ کول شروع کړي، یعنې باقاعده په کې اذان او جمعه شروع شي، نو هغه جومات شو او که دې وخت پورې په دې کې لمونځ شروع شوی نه وي، نو دا ځای د هغه سړي ملکیت دی څه چې پرې غواړي، نو هغه پرې کولی شي. والله اعلم!^{۱۲}

۱ [و شرط محمد والامام الصلاة فيه بجماعة ومقتضى هذا انه لا يحتاج الى قوله وقف ونحوه وهو كذا لك وان لوقال وقفته مسجداً، ولم ياذن بالصلاة فيه ولم يصل فيه احداً لا يصير مسجداً. (فتاوى شامى ج: ٤ ص: ٣٥٦)]
 ۲ [و شرط محمد والامام الصلاة فيه بجماعة وفى الشامة ومقتضى هذا انه لا يحتاج الى قوله وقف ونحوه وهو كذلك وان لوقال وقفته مسجداً، ولم ياذن بالصلاة فيه ولم يصل فيه احد انه لا يصير مسجداً بلا حكم... الخ. (رد المحتار مع الدر المختار ج: ٤ ص: ٣٥٦). ايضاً: لوجعل رجلاً واحداً مؤذناً... [بقيه حاشيه په راروانه صفحه..]

د جومات حیثیت د وقف وي

سوال: دلته په انگلستان کې خلکو د عامو خلکو په چنډو باندې جوماتونه او ادارې جوړې کړي دي. اوس دا د هغوی ذاتي ملکیت دی، ددې له پاره شرعي حکم څه دی؟

جواب: د جومات حیثیت د وقف وي، ددې هیڅوک مالک نه وي او نه دا په ذاتي مصرف کې استعمالیږي. له دې وجې نه په کاغذاتو کې د چا د نوم په موجودګي کې ددې په حیثیت کې څه فرق او تبدیلی نه راځي [۱]

کرایه باندې اخستل شوې ځمکه باندې جومات جوړول او د هغه شرعي حکم

سوال: (الف) د خپلې ځمکې یو ټکړه (ب) ته د اوسېدلو لپاره یو معینه مده مثلاً ۳۰ کلنو له پاره په کرایه باندې مثلاً ۱۰۰ روپۍ سالانه باقاعده د تحریري معاهدې مطابق ورکړه (ب) د معاهدې خلاف ورزي وکړه او د (الف) د اجازې نه پرته، بلکې په پټه یې د ځمکې دا ټکړه جومات لپاره زباني یا تحریري طور سره وقف کړه، اوس دا لاندې پوښتنې پیدا کیږي:

۱: ایا داسې وقف شرعاً صحیح دی او که باطل دی؟

۲: اوس که (ب) په داسې ځمکه باندې جومات جوړ کړي، نو هغه عمارت به شرعاً جومات شمېرل کیږي او که نه؟

۳: د جوړولو پرمهال که د (الف) پوهې ته دا خبره راغله او هغه دا تعمیر د معاهدې د خلاف ورزي له وجې نه وړاندول غواړي، نو ایا هغه داسې کولی شي؟

جواب: کومه ځمکه چې په کرایه باندې اخستل شوي وي، که لږ وخت لپاره وي یا د زیات وخت لپاره وي، کرایه دار ددې مالک نه دی او د کوم شي چې مالک نه وي، نو هغه وقف کولی هم نه شي. لهذا د ځمکې د ابرخه جومات لپاره وقف کول صحیح نه دي. ددې برخې مالک د ټاکلي میعاد ختمیدو نه وروسته چې څنګه ددې ځمکې استعمالول غواړي، نو استعمالولی یې شي. والله اعلم. [۲]

ایا په حویلي (نکړ) کې دننه د لمانځه لپاره جوړ شوی ځای جومات شو؟

سوال: یو سړي حویلي اخیستی ده، په هغه کې د میوو باغ دی، ټوله حویلي او باغ یو فصیل نما قلعه په شان ده، په دې کې یو لوی ګیت (لویه دروازه)، لګیدلې ده، د باندې خلک د

...بقیه د ترمخ].. واما فاذا نواقام وصلى وحده صار مسجد بالاتفاق كذا في الكفاية. (الفتاوى العالمگیری، كتاب الوقف، الباب الحادی عشر في المسجد ج: ۲ ص: ۴۵۵ طبع رشیدیة).

[۱] وعندهما حبس العين على حكم ملك الله تعالى على وجه تعود منفعتة الى العباد فيلزم ولا يباع ولا يوهب ولا يورث..... وانما يزل ملك الوالف عن الوقف عند ابي حنيفة رحمه الله تعالى. (عالمگیری ج: ۲ ص: ۳۵۰).

[۲] ولا يجوز وقف البناء في ارض هي اعارة او اجارة كذا في فتاوى قاضیخان. (عالمگیری ج: ۲ ص: ۳۶۲).

اجازې نه پرته نه شي داخلېدی، په دې کې یو جومات و، د هغه چار دیواري موجود وه، خوچت یې نه و، غالباً بالکل وران جومات و، سابقه مالکان وايي چې دا جومات زموږ یو بیوقوف ورور جوړ کړی دی چې د هغه له وجې نه زموږ مینځ کې جنګ هم وشو. په دې کې لمونځ نه دی شوی، که موږ باقاعده جومات جوړ کړ، نو ددې د وړانوالي نه ویریرو ځکه چې په دې کې د کور یوکس یا یو مسافر لمونځ کولی شي، ددوی نه پرته د بهر نه چاته اجازه نشته، باقاعده جماعت نه شي کېدای او نه په کې انفرادي طور څوک لمونځ کولی شي، دا باقاعده جومات جوړ کړل شي یا یوازې چار دیواري جوړه کړل شي یا بالکل د عامې ځمکې په شان استعمال کړل شي؟

جواب: دا شرعي جومات نه دی، له دې وجې نه خریدار ته اختیار دی چې هغه له دې باقاعده جومات جوړوي یا یې هواروي، که جومات جوړ کړل شي، نو ددې لاره د احطې نه بهر ویستل کېدای شي.^۱

په میل کې دننه د جومات شرعي حکم

سوال: دلته یو سړي د میل د پاسه یو پوځ جومات جوړ کړی دی، په هغه کې باقاعده پنځه وخته اذان او په جمعې سره لمونځ کیږي. ددې جومات لپاره باقاعده موذن او امام مقرر دي، خو د جومات په برابري لاندې بیت الخلا او استنجاخانې جوړې شوي دي او د جومات د ځینو برخو لاندې د میل خپل کار شروع وي، محترمه! ددې جومات شرعي حیثیت څه دی؟ آیا دا به قیامت پورې جومات وي؟ کومې استنجاخانې او بیت الخلا چې جوړ شوي دي، نو په دې کې څه حرج خو نشته؟

جواب: جومات هغه ته ویل کیږي چې د ځمکې مالک د جومات لپاره وقف کړی وي او عامو خلکو ته یې په کې د لمونځ کولو اجازه ورکړې وي او که یو میل والا یا کمپنۍ یا دفتر والاو ته د لمونځ کولو اجازه کړې وي او دیته یې د جومات شکل هم ورکړی وي، نو دا شرعاً جومات نه دی بلکې د لمونځ ځای دی، په دې باندې به د جومات احکام نه جاري کیږي، غرض دا چې د جومات لپاره شرط دا دی چې مالک دا ځای د جومات په نیت سره وقف کړی وي.^۱

عیدگاه خرخول

سوال: زموږ په کلي کې یوه زړه عیدگاه ده، هلته به موږ داخترانو لمونځ کاوو، د کلي د آبادۍ د زیاتوالي له وجې نه هغه عیدگاه وړوکې شوه، کلي والو فیصله وکړه او یو لویه

^۱ [ولو اتخذ فی بینه موضعاً للصلاة فلیس له حکم المسجد اصلاً. (حلی کبیر ص: ۶۱۴) لو جعل وسطاً داره مسجدًا واذن للصلاة فیه حیث لا یكون مسجدًا. (درمختار ج: ۴ ص: ۳۵۸، کتاب الوقف).

^۲ [ويزول ملکه عن المسجد والمصلی) بالفعل و(بقوله جعلته مسجدًا) عند الثانی (وشرط محمد) والامام (الصلاة فیه). (درمختار ج: ۴ ص: ۳۵۶).

عیدگاه یې له کلي نه بهر جوړه کړه. هلته اوس د اختر لمونځ کیږي. د زېږې عیدگاه نه گیر چاپیره کورونه جوړ شوي دي. اوس هغه یوازې د یو پلاټ په شان پاتې ده. سوال دا دی چې ددې عیدگاه برابر روپی د جومات په کار کې لگولو سره دا ځای په کور کې شاملیږي؟

جواب: که دا عیدگاه یې وقف کړي وي، نو ددې خرڅول جائز نه دي او که هسې د لمانځه لپاره ځای جوړ شوی و، نو ددې گنجائش شته چې دا خرڅه شي او دا روپی په جومات کې خرج کړل شي.^{۱۱}

د لمونځ کمره یا جومات

سوال: زموږ په ښار کې د مالوچو یوه کارخانه وه، مالکانو هغه په کباړیانو باندې خرڅه کړه، کومو خلکو چې دغه کارخانه واخسته، نو هغه یې وړانه کړه او مشینونه او خښتې وغیره ټول شیان یې خرڅ کړل. په دې کارخانه کې یو جومات و، چې د هغه ځای د مزدورانو لپاره جوړ شوی و او په کارخانه کې دننه و، د هغه نه مینارې وې بس یوازې یو کمره وه، چېرته چې به مزدورانو لمونځ کاوو او هرکله چې کارخانه چلیده، نو په جمعې سره لمونځ کیده او بیا روږد دریو کالو نه کارخانه بنده شوه او هغه جومات هم وړان شو، اوس چې هرکله مالکانو ټوله کارخانه په کباړیانو باندې خرڅه کړه او کباړیانو هغه کارخانه وړانه کړه او خښتې وغیره ټول هرڅه یې خرڅ کړل، یوازې هغه جومات پاتې شو. کباړي زموږ د جامع جومات امام صاحب ته راغی او ویې ویل چې د جومات خښتې، پنکې او څه چې په کې لگیدلي دي هغه زه جامع جومات ته ورکوم ځکه چې دا قیمتي شیان دي او جومات هم وړان دی، نو هسې به ضائع او خراب شي، د جامع جومات امام صاحب وویل چې دا شیان زموږ په جومات کې نه لگیږي او تاسو جومات شهید کولی هم نه شئ. څنگه چې دی نو هم هغه شان یې پرېږدئ، حالانکې کارخانه مالکانو د دغه پلاټ سره په کباړیانو باندې خرڅه کړې ده. اوس مسئله دا ده چې څه وکړل شي؟ د امام خبره ومنل شي یا د کباړي؟

جواب: که کارخانې والا دا ځای د شرعي جومات له پاره وقف کړی نه وي، بلکې یوازې د مزدورانو لپاره یې د لمونځ کولو عارضی ځای جوړ کړی و، نو بیا خوددې حکم بالکل د جومات نه دی او که هغوی دا ځای همیشه له پاره د جومات په نیت سره وقف کړی وي، نو دا شرعاً جومات دی، که نژدې د مسلمانانو ابادي وي، نو په هغوی فرض دي چې دا جومات اباد کړي او که نژدې ابادي نه وي او جومات وړان وي، نو ددې سامان بل جومات ته منتقل کیدای شي.^{۱۲}

^۱ [ويزل ملکه عن المسجد والمصلی بالفعل وفي الشامية: اما مصلی العيد لا يكون مسجداً مطلقاً... الخ. (ردالمحتار مع الدر المختار ج: ۴ ص: ۳۵۶). ايضاً: اذا صح الوقف لم يجز بيعه ولا تملكه. (هداية ج: ۲ ص: ۶۴ کتاب الوقف).

^۲ [وفي الشامية: ولو خرب المسجد وما حوله وتفرق الناس عنه لا يعود الى... [بقية حاشيه به راجع به صفحه..

یو جومات کې دوه جمعې

سوال: زموږ د کان صدر بازار کریم سینتر کې دی. په هغه کې اول چت باندې د لمانځه له پاره خاص ځای دی د هغه نقشه د پوره جومات ده. یعنې محراب او منبر وغیره موجود دي. مینار نشته، د انتظاميې له طرفه دې ته جومات لیکل شوي نه دي. جمعه په کې پنځه وخت باقاعده طور سره کیږي او امام یې هم مقرر دی. نن سبا د زیات رش له وجې نه د ماسپینین جمعه دوه ځله کیږي، تقریباً درې پاوه وخت فاصلې سره

الف سوال دا دی چې دا ځای د جومات په حکم کې دی او که نه، کوم چې موږ جومات ګڼو
 ب. یو وخت کې دوه ځله جمعه جائز ده او که نه؟

پ. دویمه جمعه کې د شریکو کسانو لمونځ کیږي او که نه؟

ت. که نه کیږي، نو کومو خلکو چې خپل لمونځونه کړي دي، د هغوی د تېرو لمونځونو به څه کیږي؟

جواب: جومات هغه ځای ته ویل کیږي کوم ځای چې د جومات په نیت سره وقف شوی وي. پرايېوت ادارو کې چې کوم ځای د لمانځه لپاره خاص کیږي، نو دا جومات نه دی ځکه چې ددې ځای نه خپل ملکیت څوک نه ختموي او دغه شان دا د جومات په نیت سره نه وقف کوي. لهدا په دې ځای باندې د شرعي جومات احکام نه جاري کیږي او په دې کې دوه یا زیات تعداد کې جمعي کيدای شي، خو که د یوې ادارې مالکانو څه برخه د جومات لپاره وقف کړې وي او ددې نه یې دخپل ملکیت حق لیرې کړی وي، نو بیا دا شرعي جومات دی ۱۱

دله اجازې نه پرته په جومات کې سامان کینودل

سوال: زموږ په بنار کې دوه جوماتونه دي او د دواړو انتظامیه جدا جدا ده او د قبرستان انتظامیه جدا ده، د قبرستان انتظامیه د جومات د انتظاميې له اجازې پرته د جومات په کمره کې د قبرستان تختې وغیره ږدي، حالانکې د قبرستان انتظاميې سره دومره روپی موجودې دي چې په کرایه باندې د قبرستان د سامان کینودلو لپاره ځای واخلي، په دې صورت حال کې ستاسو نه فتوا طلب کوو چې د جومات د کمیټې له اجازې پرته د قبرستان سامان په جومات کې کینودل جائز دي؟

...بقیه د ترمخ]: ملک الواقف عند ابی یوسف فباع نقضه باذن القاضی ویصرف ثمنه الی بعض المساجد.
 (شامی ج: ۴ ص: ۳۵۶). (ویزول ملکه عن المسجد والمصلی) بالفعل و(بقوله جعلته مسجداً) عند الثاني
 (وشرط محمد) والامام (الصلاة له). (درمختار ج: ۴ ص: ۳۵۶).
 [(ویزول ملکه عن المسجد والمصلی) بالفعل و (بقوله جعلته مسجداً) عند الثاني (وشرط محمد) والامام
 (الصلاة له). (الدر المختار ج: ۴ ص: ۳۵۶).

جواب: د قبرستان لپاره د جومات کمره استعمالول صحیح دي په دې شرط چې مسلمانانو ته څه اعتراض نه وي د قبرستان انتظامیه جدا ده له دې وجې نه دې خلکو لپاره د جومات کمره استعمالول صحیح نه دي. د قبرستان په یو گوټ کې دې حجره (کمره) جوړه کړي او هلته دې سامان ږدي.

د لمانځه لپاره د محلي د جومات حق زیات دی

سوال: زموږ کور ته مخامخ یو جومات دی، هلته به ما لمونځ کاو. خود څه وخت نه د امام د طرز عمل نه مې نفرت پیدا شو او د امام د ذات سره زما په زړه کې اختلاف پیدا شو. د هغه نه وروسته روزانه زه لمونځ په بل جومات کې کوم، په دې باره کې د جومات امام صاحب ماسره رابطه هم وکړه چې په دې جومات کې ولې لمونځ نه کوې؟ ما ورته هرڅه صاف وویل او هغه څه اعتراض ونکړ. څه وخت وروسته د هغه دویم جومات امام چې زه اوس چېرته لمونځ کوم د جمعة المبارک په خطبه کې داویناوکړه چې کور سره نژدې کوم جومات وي، نو د هغه حق زیات دی لهذا لمونځ کونکي ته نژدې خپل جومات ته ترجیح ورکول پکار دي (دلته د ذکر وړ خبره دا ده چې کور سره نژدې کوم جومات دی، نو هلته په پنځه وخته لمونځونو کې د کسانو تعداد ډیر زیات کم تقریباً د پنځو نه لسو پورې وي).

جواب: د محلي د جومات حق زیات دی ۱) د امام مقام او مرتبه ډیره لوړه وي. د هغه ډیر زیات احترام کول پکار دي. د ذاتي نوعیت اختلاف هیڅ اهمیت او اعتبار نه لري، البته په امام صاحب کې که چېرته څه شرعي کمی او کوتاهي وي او د خبرداري باوجود منع نه شي، نو جدا خبره ده.

په زور او نوي جومات کې د ثواب فرق

سوال: مولانا صاحب همیشه په خپل تقریر کې وایي چې د ښار زور او جامع جومات او زما نوي جومات کې د ثواب په اعتبار سره هیڅ فرق نشته، یعنې په ثواب کې دواړه برابر دي. حالانکې شاهي کې چې کوم احادیث دي، نو د هغو نه معلومېږي چې څو ښار د اولني او د زور جومات ثواب د نورو جوماتونو په اعتبار سره زیات دی؟

جواب: که هغه هم جامع جومات وي، نو د نوي او د زور څه فرق نشته، بلکې د دواړو ثواب یو برابر دی، خو که دا زور جومات جامع جومات وي، نو بیا ددې ثواب زیات دی ځکه چې په جامع جومات کې لمونځ کول پنځه سوه درجې ثواب لري. [۱]

۱ [و مسجد حیه وان قل جمعه الفضل من الجامع وان کثر جمعه. (حلی کبیر ص: ۶۱۳).

۲ [عن ابن عمر ان النبی صلی الله علیه وسلم قال: الصلاة في المسجد الجامع تعدل الفريضة یعنی حجة مبرورة، والنافلة كحجة مقبلة وفضلت الصلاة في المسجد الجامع علی ما... [بقیه حاشیه په راروانه صفحہ:]

د جرمانې پیسې د جومات په چنده کې ورکول

سوال: ما او زما ورور به لږو گیم کوو دا یو قسم لوبه ده، او خپل مینځ کې موږ دا خبره کړې وه چې څوک شکست (ماته) وځوري، نو هغه باندې به ډبل جرمانه وي او د جرمانې په پیسو باندې به موږ د خوراک څه شی اخلو، بیا موږ په څه خبره باندې ناراضه او خفه شو او ماسره تقریباً دیارلس (۱۳) روپۍ وې، زه لږم هغه پیسې مې د جومات په چنده کې ورکړې. ایا دې سره د ثواب امید کیدای شي یا د گناه؟

جواب: دا یو قسم جواړي وه، د جواړي پیسې حرامې دي^۱ او حرامې پیسې په جومات کې لگول گناه ده^۲، اوس چې تاسو کومې پیسې په جومات کې ورکړې دي، نو دا نیت وکړئ چې دا خو ستاسو له طرفه شوې او د هغه ورور خپلې پیسې واپس کړه

د جومات په حدودو کې د قرآن پاک په تعلیم باندې اجرت اخستل

سوال: جومات په حدودو کې اجرت اخيستلو باندې ماشومانو ته د قرآن پاک تعلیم ورکول څنگه دي؟

جواب: ماشومانو ته جومات کې اجرت باندې تعلیم ورکول مکروه دي والله اعلم.^۳

د جومات په چت باندې د امام صاحب د کوروالو د کپړو چل بنودل

سوال: د جومات په چت باندې چېرته چې د جمعة المبارک لمونځ کیږي د امام صاحب د کوروالو د کپړو چل بنودل صحیح دي او که نه؟ په داسې حال کې چې لمونځ کونکي بنکته بنکته «تیت تیت» ځي راځي؟

جواب: دا ځای که په جومات کې شامل وي، نو په دې کې د بنځو کپړې بنودل صحیح نه دي خصوصاً که بنځه د خپلې بیمارۍ په ورځو کې وي، نو د هغې خوبیا جومات ته بالکل راتلل جائز نه دي.^۴

... بقیه د ترمخ]. سواه من المساجد بحمس مائة صلاة. رواه الطبرانی فی الاوسط. (مجمع الزوائد ج: ۲ ص: ۱۳۷، باب فضل الصلاة فی المسجد الجامع وغیره، ایضاً: مشکوة ص: ۷۲ الفصل الثالث، باب المساجد ومواضع الصلاة).

^۱ [اینها الذین امنوا انما الخمر والميسر والانصاب والازلام رجس من عمل الشیطن فاجتنبوه لعلکم تفلحون (المائدة: ۹۰).

^۲ [قال تاج الشريعة: اما لو انفق فی ذلك مالا حیثاً ومالاً سیه الخیث والطیب فیکره لان الله تعالى لا یقبل الا الطیب فیکره تلویث بیه بما لا یقبله. (شامی ج: ۱ ص: ۶۵۸).

^۳ [ومعلم الصبیان فان کان باجرة یکره وان کان حبة فقیل لایکره. (حلی کبیر ص: ۶۱۲، فصل فی احکام المساجد)
^۴ [ومنہا نه یحرم علیها وعلى الجنب الدخول فی المسجد سواء کان للجلوس او للعبور. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۳۸)

❖ اذان او اقامت ❖

د اذان د شروع کولو نه مخکې بسم الله ويل

سوال: د مسنون کار د شروع کولو نه مخکې د برکت له پاره بسم الله وويل کيږي ايا د اذان په شروع کې يا د لمانځه د نيت تر لولو په وخت بسم الله ويل پکار دي او که نه؟

جواب: د صحابه کرامو، تابعينو او تبع تابعينو وغيره نه نقل نه دي نه امامانو او فقهاء، کرامو ددې ذکر کړی دی، نو عمل ددې په نه ويلو راروان دی (نو لوستل يې نه دي پکار)

په محراب کې ولاړې سره اذان کول

سوال: سوال دادی چې نن سبا په جوماتونو کې پنځه وخته اذانونه کيږي په ځينو جوماتونو کې محراب کې دننه او په ځينو کې د محراب نه بهر يعنې امام چې کوم ځای دريږي او لمونځ ورکوي هغه ځای کې موذن اذان کوي، يعنې په هغه مخکې ځای کې اذان کوي ايا دا صحيح ده؟ او د محراب نه بهر يعنې دومره مخکې ځای په کوم ځای کې چې امام فرض لمونځ ورکوي هغه ته برابر په لاوډ سپيکرم کوم چې د امام د حد نه مخکې وي د هغه ځای نه هم اذان کول صحيح دي او که نه؟

جواب: د جمعې په ورځ اذان کول، خو د خطيب مخکې په جومات کې مسنون دي^{۱۱}، ددې نه پرته د اذانونو له جومات نه بهر کيدل غوره دي او په جومات کې جائز، خو خلاف اولی دي په محراب کې چې کوم ځای د لاوډ اسپيکر له پاره جوړيږي که دهغه په جومات کې د شاملولو نيت نه وي شوی، نو په هغه کې اذان کول له کراهت پرته صحيح دي^{۱۲}.

موذن اذان په کوم ځای باندې کولی شي؟

سوال: جومات کې موذن کوم ځای باندې دريدلو سره اذان کولی شي؟ او ايا په ناسته يا په غوږبونو کې دواړو لاسونو نه ورکولو سره اذان کيږي؟

جواب: د جومات په کوم طرف کې چې هم اذان وشي، نو صحيح دی، خواذان د جومات نه

۱ [اذا صعد الإمام المنبر واذن المودن بين يدي المنبر بذلك جرى التواتر]. (فتح القدیر ج: ۱ ص: ۴۲۱)۔

۲ [وينبغي ان يؤذن على المأذنة او خارج المسجد ولا يؤذن في المسجد كذا في فتاوى قاضيان والسنة ان يؤذن في موضع عال يكون اسمع لجيرانه ويرفع صوته ولا يجهد نفسه كذا في البحر... الخ]. (هندية ج: ۱ ص: ۵۵، كتاب الصلاة، الباب الثاني في الاذان، الفصل الثاني، ايضاً: شامي ج: ۱ ص: ۳۸۴)۔

بهر کول پکار دي ۱۱، په ناسته باندې اذان کول مکروه دي ۱۲ او په غوږونو کې گوتې ورکول مستحب دي او که په غوږونو کې د گوتو ورکولو نه پرته اذان وکړل شي. نو هيڅ حرج نشته ۱۳

په جومات کې اذان کول مکروه دي

سوال: زموږ په محلي کې يو جامع مسجد دی چې دهغه د تعمير کار شروع دی څه برخه يې جوړه شوې ده او باقي لاس ته پر کار دی. خو اوس د څه ورځو نه يو سړي وويل چې په جومات کې دننه اذان کول جائز نه دي په دې وجه د اذان له پاره بايد يوه خاتنه کمره په انگړ کې جوړه کړل شي لمونځ کوونکو اعتراض وکړ چې لا تر اوسه خو د جومات کافي کار پاتې دی او دويمه وجه داده چې د جومات په انگړ کې به د کمرې جوړولو سره د جومات په ښکلا کې فرق راشي. خو هغه سړي ضد کوي چې په جومات کې اذان ورکول شرعا صحيح نه دي. تاسو ددې په باره کې زر جواب راکړئ هسې خو په هر جومات کې دننه اذان کيږي

جواب: په جومات کې اذان کول مکروه تنزيهي دي. هغه صاحب دا صحيح وايي چې د اذان ځای دې له جومات نه بهر جوړ کړل شي^{۱۴} خودهغه دا وينا غلطه ده چې جومات کې اذان ناجائز دی، ناجائز خو نه دی، خو مکروه تنزيهي دی او د الله تعالی په کور کې يو مکروه تنزيهي عمل هم نه دي کول پکار او د جمعې په ورځ دويم اذان له دې نه مستثنی دی کوم چې د خطيب مخکې په جومات کې کيږي^{۱۵}

اذان بايد په کوم ځای کې وکړل شي؟ په دې باندې علمي بحث

سوال: د يو سوال په جواب کې تاسو ويلي دي چې په جومات کې اذان کول مکروه تنزيهي دي او تاسو د جواب په اخر کې ويلي دي. خو د جمعې په ورځ دويم اذان له دې نه مستثنی دی کوم چې د خطيب مخکې په جومات کې کيږي.

ددې ليک په ذريعه دا درد مندانه اپيل دی چې تاسو پرته د شرعي تحقيق نه کله هم د فتوا ورکولو کوشش مه کوئ، ځکه چې تاسو په جومات کې اذان کولو ته مکروه تنزيهي ويلي دي، حال دا چې د تنزيهي وضاحت خو د فقه په هيڅ معتبر کتاب کې نشته او د کراهيت الفاظ شته او تاسو به د کراهيت مشهوره قاعده لوستلې وي چې د احنافو په نزد د مطلق کراهت نه

^۱ [ويني ان يوذن على الماذنة او خارج المسجد ولا يوذن في المسجد. (عالمگري ج: ۱ ص: ۵۵، کتاب الصلاة).

^۲ [ويکره الاذان قاعداوان اذن لنفسه قاعدا فلا باس به. (عالمگري ج: ۱ ص: ۵۴، کتاب الصلاة، الباب الثاني).

^۳ [عن عبدالرحمن بن سعد..... ان رسول الله صلى الله عليه وسلم امر بلالا ان يجعل اصبعه في اذنيه، قال: انه ارفع لصوتك. رواه ابن ماجة. (مشکوٰة ج: ۱ ص: ۲۴ باب الاذان). ايضا: يجعل اصبعه في اذنيه فحسن لانه ليس بسنة اصلية وانما سرع لاجل المبالغ في الاعلام. (عالمگري ج: ۱ ص: ۵۶).

^۴ [ويني ان يوذن على الماذنة او خارج المسجد ولا يوذن في المسجد. (عالمگري ج: ۱ ص: ۵۵، کتاب الصلاة).

^۵ [واذا صعد الامام المنبر جلس واذن المؤذن بين يدي المنبر بذلك جرى التوارث (فتح القدیر ج ۱ ص ۴۲۱)

کراهت تحریمي مراد وي نه تنزیهي او د شوافعو په نزد تنزیهي وي، علامه عبدالغني نابلسي حديقه النديه کې ليکي

الکراهية عند الشافعية اذا اطلقت تنصرف الى التنزيهية لا التحريمية بخلاف مذهبنا....

ترجمه: ...د کراهيت لفظ چې کله مطلق وويل شي، نو د شوافعو په نزد ترې تنزیهي مراد وي نه تحریمي په خلاف زموږ د مذهب... (چې زموږ په نزد ترې کراهت تحریمي مراد وي)

ايا تاسو ته دا هم نه ده معلومه چې د مکروه تنزیهي ارتکاب به رسول الله ﷺ کله د جواز د بيان له پاره هم کاو، خو اذان يې کله هم په جومات کې نه دی کړی او نه د خلفاء راشدينو په زمانه کې داسې شوي دي او بيا په دې باندې زياتي دا چې تاسو دويم اذان په جومات کې کول د کراهت تنزیهي نه هم مستثنی کړ، که تاسو د بين يدي د الفاظو نه گڼلې وي، نو تاسو په غلطې باندې يې، ځکه چې د بين يدي معنی مخامخ ده نه په مينځ کې يا د خطيب نه د يوفې په فاصله کې ولاړې سره چې د هغه په خوله کې خوله ورکړل شي چې کله په جومات کې علی الاطلاق د اذان کولو کراهت دی، نو تاسو په کومه قرينه دويم اذان مستثنی کړ؟ اوزه تاسو ته دا بيان کړم چې بين يدي هم يوازې د احنافو په نزد سنت دي که نه مالکيان خو دې ته بدعت وايي، خليل بن اسحاق مالکي فرمائي:

اختلف اهل النقل هل كان يؤذن بين يديه صلى الله عليه وسلم او غلى المناد؟ الذى نقله اصحابنا انه كان على المنار.... ترجمه: ...د نقل کونکو په دې کې اختلاف دی چې ايا اذان به د رسول الله ﷺ مخې ته کېده که په مناره باندې؟ کومه خبره چې زموږ اصحابو رانقل کړې ده هغه داده چې اذان به په مناره کېده...

علامه يوسف بن سعيد ثقفی مالکي په حاشیه د (الجواهر الذکيه) کې فرمايي:

الاذان الثانى كان على المنار فى الزمن القديم وعليه اهل المغرب الى الان وفعله بين يدي الامام مكروه... الخ

ترجمه: ...په مخکې زمانه کې به دويم اذان په مناره باندې کېده او د اهل مغرب عمل تر اوسه هم په هغه باندې دی او د امام مخکې اذان کول مکروه دي.

په هر صورت زه تفصيلي دلائلو طرف ته تلل نه غواړم چې تاسو زما ليکل شوې خبرې د ردي شيانو د توکړۍ سامان جوړ نه کړئ، مهرباني وکړئ تاسو د ذکر شويو دلائلو په رڼا کې که دا ثابت شوى حقيقت منلى وي چې واقعي هر اذان کول په جومات کې د احنافو په نزد مکروه تحریمي دی، نو تاسو خپل عذر لوستونکو ته پيش کړئ، که نه ماته د حق ثابتيدل مقصود دي زما د سوالونو مطمئن جواب راکړئ.

جواب: اول خوروايات نقل کوم:

۱. فتاوی عالمگیری کې دې (ج ۱ ص ۵۵) د فتاوی قاضي خان نه یې نقل کړی دی: «وينبغي ان يؤذن على المأذنة او خارج المسجد ولا يؤذن في المسجد....»

ترجمه: او مناسب ده چې اذان په مناره باندې وکړل شي يا د جومات نه بهر او په جومات کې دې دننه اذان نه کيږي.

۲. په هدايه کې دي: واذا صعد الامام المنبر جلس واذن المؤذن بين يدي المنبر بذالك جرى التوارث... (فتح القدیر ج ۱ ص ۴۲۱)

او کله چې امام په منبر باندې کيني، نو مؤذن دې د منبر مخې ته اذان وکړي د مسلمانانو عمل هم داسې راروان دی.

۳. فتح الباری شرح بخاری کې دي: قال المهلب: الحكمة في جعل الاذان في هذا المحل ليعرف الناس بجلوس الامام على المنبر فينصتون له اذا خطب، كذا قال وفيه نظر فان في سياق ابن اسحاق عند الطبراني وغيره عن الزهري في هذا الحديث ان بلالا رضي الله عنه كان يؤذن على باب المسجد فالظاهر انه كان مطلق الاعلام لا لخصوص الانصات نعم لما زيد الاذان الاول كان للاعلام وكان الذي بين يدي الخطيب للانصات..

مهلب فرمایي په دې ځای کې یعنې د منبر مخې ته په اذان کولو کې دا حکمت دی چې خلکو ته د امام په منبر باندې کیناستل معلوم شي، چې کله هغه خطبه شروع کړي، نو د خطبې له پاره به خاموشي اختیار کړي د مهلب په دې قول کې اختلاف دی، په دې وجه چې په دې حدیث کې د طبراني وغيره په روایت کې ابن اسحاق د زهري نه نقل کړي دي چې بلال رضي الله عنه به د جومات په دروازه باندې اذان کاو، ظاهره داده چې دا اذان مطلقاً د اعلان له پاره شو یوازې د خلکو د خاموش کولو له پاره نه، او چې کله د لومړي اذان زیادت وکړل شو، نو لومړی اذان د عوامو د خبرولو له پاره و او کوم اذان چې د خطیب مخې ته کیده هغه دخلکو د خاموش کولو له پاره کیده.

د لومړي روایت نه معلومه شوه چې د اذان په مناره باندې يا د مسجد نه بهر کول پکار دي، په جومات کې دننه اذان کول مناسب نه دي او هم دا مفهوم د کراهیت تنزیهي دی، ځکه چې کراهت تحریمي د لا ینبغي (مناسب نه ده)، الفاظو سره نه شي تعبیر کولی بلکې لا یجوز (یعنې جائز نه دی)، په لفظ سره تعبیر کول پکار دي او دا هم معلومه شوه چې د کومو فقهاء کرامو په لفظ کې د مکروه لفظ راغلی دی هغه نه مراد د لا ینبغي (یعنې مناسب نه دی)، والا کراهت دی کراهت تحریمي نه دی.

او دا قاعده پخپل ځای صحیح ده چې کله د مکروه لفظ مطلق ذکر شي، نو مراد تري کراهت تحریمي وي، خو دا قاعده عامه نه ده، بلکې ډیر ځله د مکروه لفظ د مکروه تنزیهي له

پاره هم استعمالیږي په دې وجه کوم خای چې د مکروه لفظ عام ذکر شي هلته به په قرآنو او دلائلو کې غور کیږي چې دلته مکروه تحریمي مرادده که تنزیهي؟ لکه چې د مکروهات صلاۀ په شروع کې شیخ ابن نجیم رحمہ اللہ په البحر الرائق کې او علامه شامي په رد المحتار کې ذکر کړي دي، وګورئ البحر الرائق ج ۲ ص ۲۰ رد المحتار ج ۱ ص ۶۳۹^{۱۱}

په جومات کې د اذان کولو په باره کې په کتاب الاصل کې د امام محمد رحمہ اللہ وضاحت لاندې لیکل کیږي

قلت ارایت الموزن اذا لم یکن له منارة والمسجد صغیر این احب الیک ان یوزن؟ قال: احب ذالک الی ان یوزن خارجاً من المسجد واذا اذن فی المسجد اجزاه... (کتاب الاصل ج ۱ ص ۱۴۱)

ترجمه: ... ما وویل: ما ته خبر را کړئ چې کله د موزن له پاره مناره نه وي او جومات وړوکی وي. نو ستاسو په نزد به کوم خای کې اذان کول صحیح وي؟ ایا هغه د جومات نه بهر اذان وکړي چې خلک یې واوري یا په جومات کې اذان وکړي؟ ویې فرمایل: زما په نزد غوره داده چې د جومات نه بهر اذان وکړي او که په جومات کې اذان وکړل شي، نو بیا به هم جائز وي.

د امام محمد رحمہ اللہ وضاحت نه معلومه شوه چې په جومات کې اذان کول غوره نه دي خو که وکړل شي، نو بیا هم څه باک نشته.

د دویم روایت نه معلومه شوه چې د جمعي دویم اذان د منبر مخکې کیږي او د امت عمل هم په دې طریقۀ راروان دی فقهاء د منبر دا اذان په مختلفو تعبیراتو سره ذکر کوي کله د خطیب مخکې په لفظ سره، کله د منبر سره خوا کې لفظ سره، کله دهغه سره نژدې او کله په منبر باندې ددې ټولو تعبیراتو نه په دې شرط چې پوهه او انصاف وي هم دا ګڼل کیږي چې د جمعي دویم اذان دې منبر سره په جومات کې وي.

د دریم روایت نه معلومه شوه چې د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم او د شیخینو ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ او عمر فاروق رضی اللہ عنہ په زمانه کې به د نورو لمونځونو په شان د جمعي له پاره هم یو اذان کیده، په دې سره په یو وخت کې دوه مقصدونه وو، یو خو د جومات نه بهر خلکو ته د لمانځه اطلاع ورکول دویم خطبې ته حاضر شویو خلکو ته د خطبې د شروع کېدو خبر ورکول چې هغوی خاموشي سره خطبې ته متوجه شي. په دې وجه د دواړو اړخونو رعایت ساتلو سره به دا اذان د جومات په دروازه کې کېده، خلیفه راشد عثمان غني رضی اللہ عنہ په دور کې د لومړي اذان اضافه وشوه کوم چې به په زوراء مقام باندې کېده او دویم اذان یوازې د خطبې له پاره خاص شو، کوم چې د

۱ [والمکروه فی هذا الباب نوعان احدهما ما کره تحریماً وهو الحمل عند اطلاقهم الکراهة کما ذکره فی فتح القدیر..... ثانیهما المکروه تریباً و مرجعه الی ما ترکه اولی و کثیراً ما یطلقونه کما ذکره العلامة الحلبي فی مسئله مسح العرق فحينئذ اذا ذکرنا مکروها فلا بد من النظر فی دلیله فان کان نهياً ظنياً یحکم بکراهة التحريم... الخ. (بحر ج: ۲ ص: ۲۰، رد المحتار ج: ۱ ص: ۶۳۹)۔

منبر سره ویل شروع شو. له دې نه دا هم معلومه شوه چې صاحب هدایه او نورو فقهاء کرامو چې د کوم توارث حواله ورکړې ده دهغه نه هغه توارث قدیم مراد دی کوم چې د دور عثمانی نه راروان دی خکه چې توارث حادث خپله حجت نه دی دا په دلیل کې پیش کول د فقهاء کرامو د شان نه لیرې خبره ده، ترڅو پورې چې ماته معلومه ده مذاهب اربعه په دې باندې متفق دي چې د جمعې دویم اذان دې منبر ته مخامخ وي، لکه چې زموږ شیخ علامه سید محمد یوسف بنوری رحمته الله علیه په معارف السنن، ج ۴ ص ۴۰۲، کې نقل کړي دي^{۱۱}، که ځینې مالکیانو ددې سره اختلاف کړی دی. نو د تعامل او توارث په مقابله کې د هغوی رایه زموږ له پاره حجت نه ده. لیکونکي ته چې د فقه د کتابونو نه کوم تحقیق وشو هغه یې عرض کړ. که د یو صاحب تحقیق بل څه وي هغه دې په خپل تحقیق باندې عمل کوي

په ناسته اذان کول د سنت خلاف دي

سوال: ایا په ناسته باندې اذان کیږي؟

جواب: په ناسته اذان کول د سنت خلاف او مکروه تحریمي دي د داسې اذان په دویم ځل کول مستحب دي^{۱۲}

په اذان کې زیادت

سوال: ایا په اذان کې مخکې وروسته دڅه کلماتو اضافه کولوسره به اذان د شریعت مطابق شي؟

جواب: شرعي اذان خو هغه دی کوم چې د رسول الله صلی الله علیه و آله نه په تواتر سره نقل دی^{۱۳} په دې کې د نورو کلماتو زیاتول صحیح نه دي او دزیادت نه وروسته به هغه شرعي اذان نه وي، بلکې د یو نوي دین نوی اذان به جوړ شي^{۱۴}

د اذان نه وړاندې او وروسته درود او سلام لوستل

سوال: د دین مفتیان په دې مسئله کې څه فرمایي، چې نن سبا د درود شریف سلسله شروع شوې ده لکه د اذان نه مخکې یا وروسته لوړ اواز سره درود او سلام لوستل اود جمعة المبارک

۱ [واما کون الاذان الثاني عند الخطبة فهل يكون داخل المسجد او خارجه؟ فظاهر كتب المذاهب الاربعة ان يكون داخله بين يدي الخطيب. (معارف السنن للمحدث البنوري ج: ۴ ص: ۴۰۲، طبع مكتبة بنورية كراچی)
۲ [ويكره اذان جنب (الى قوله) وقاعد، وفي الشامية (قوله) ويعاد اذان جنب (الخ) زاد القهستاني والفاجر والراكب والقاعد والماشي والمنحرف عن القبلة وعلل الوجوب في الكل بانه غير معتد به والندب بانه معتد به الا انه ناقص قال وهو الاصح كما في التمر تاشي. (رد المحتار مع الدر المختار ج: ۱ ص: ۳۹۲، ۳۹۳ مطلب في المؤذن اذا كان غير محاسب في اذائه).
۳ [كما في رواية عبد الله بن زيد الانصاري رضى الله عنه. (مشكوة ص: ۶۴، باب الاذان).
۴ [كما في رواية عائشة رضى الله عنها قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من احدث في امرنا هذا ماليس منه فهو رد. (مشكوة ص: ۲۷)، ولا يجب ان يزداد في الداء ما لم يكن منه. (موطا امام محمد ص: ۴۶).]

به ورځ د سهار او د جمعې لمانځه نه وروسته به ولاړه حلقه جوړول او په لاوه سپيکر باندې پوستل لارمي گرځول شوي دي، که دوی ته وویل شي چې دداسې وینا څه ثبوت راکړی چې د نبی کریم ﷺ په زمانه کې یا د صحابه کرامو رضی الله عنہم په زمانه کې تردې چې د امام ابوحنیفه رضی الله عنه په زمانه کې هم داسې پوستل کیدل؟ نو دا خلق د قرآن پاک د دې آیت کریمه "ان الله وملائکته..... الخ" حواله ورکوي

۱ ایا د دوی دا کار صحیح دي او که نه؟

۲ ایا دوی سره شرکت کول پکار دي او که نه؟

۳ ایا دوی د خپل جومات نه منع کول پکار دي او که نه؟

غرض دا دی چې د فقه حنفیه د اهل سنت والجماعت د عقیدې مطابق د قرآن او حدیث یا د یو مستند کتاب حواله پیش کولو سره مفصل جواب راکړئ شکریه

جواب: د اذان نه مخکې یا وروسته چې کوم انداز سره د درود او سلام لوستلو رواج عام شوی دی، نو دا بدعت دی [۱]. دغه شان حلقه جوړولو سره چې په لاوه سپيکر باندې د درود او سلام په نوم سره څه کېږي، نو دا یوازې ریاکاری ده.

درود شریف بیشکه افضل ترین او لوی عبادت دی، خوپه لاوه سپيکر باندې د لوستلو او د حلقې جوړولو حکم نه د قرآن اونه د حدیث نه ثابت دی، نه په فقه اسلامي کې شته، که دوی خامخا درود شریف لوستل غواړي، نو د جومات یا د کور په یو څو ټوټه کې دې کیني او ډیر زیات ادب او عاجزی سره سره دې ولولي، خلکو ته خپل خواږه اوازونه اورول څه عبادت نه دی والله اعلم

د صلاة او سلام مسئله

سوال: د اذان نه مخکې صلاة او سلام لوستل څنگه دي؟ زموږ د جومات د لمونځ گزارو وینا ده چې د اذان نه مخکې دا لوستل نه دي پکار سره له دې چې زه دا ضرور لولم.

جواب: اذان خود رسول الله ﷺ بابرکته زمانې نه شروع دی، خود اذان نه مخکې د صلاة او سلام رواج اوس د څو کلنو نه شروع شوی دی، که دا د دین خبره وي، نو رسول الله ﷺ به ضرورت ته ددې تعلیم ورکړی وای او صحابه کرام او تابعین عظام او د دین نورو بزرگانو به په دې عمل کړی وای، چې کله سلف صالحین په دې باندې عمل ونکړ، نه رسول الله ﷺ ددې تعلیم ورکړ، نو د اذان نه مخکې صلاة او سلام لوستل بدعت شو او رسول الله ﷺ فرمایي چې

۱ [وضع الحدود والتزام کیفیات والهنات المعتبرة في اوقات معينة لم يوجد في الشريعة. (الاعتصام للشاطبي ج: ۱ ص: ۳۹ طبع بیروت).

څوک زموږ په دين کې نوی کار پیدا کړي هغه مردود دی^{۱۱} د رسول الله ﷺ ارشاد د بيان کړې طريقې مطابق دی، خو شريعت د اذان نه وروسته د درود شريف لوستلو او د وسيلې د دعا د لوستلو حکم کړی دی^{۱۲}

د اذان صحيح تلفظ

سوال: په اذان کې خلک (اشهد) کې هاء نه ادا کوي (حی علی الصلاة) کې عين نه ادا کوي په (اشهد ان محمدا رسول الله) کې (ان) نه وروسته الف را کاږي په (قد قامت الصلاة) کې د لوی قاف په ځای وړوکی کاف لولي دا عام عمل دی، ددې مسئلې وضاحت کولو سره مو مشکور کړئ

جواب: دا ډیره غټه غلطی ده ددې اصلاح کول پکار دي (ان) سره د الف په زیادت معنی بالکل بدلیږي^{۱۳}

د اذان غلط تلفظ

سوال: زموږ په محله کې کافي خلک د مسلک حنفي بریلوي سره تعلق لري زموږ د جومات امام صاحب به چې مخکې کله اذان کاو، نو څنگه به چې په هر ځای کې په هر جومات کې یې څنگه اذان وارید، هغه شان اذان به یې وکړ، خو اوس تقریباً د یوې میاشتې نه زموږ امام صاحب چې کله اذان کوي، نو د اذان لومړي الفاظ داسې لولي: (الله اکبر الله اکبر الله اکبر) په اخر کې را او لام یو ځای لولي او د الله الف نه لولي داسې یې لولی: الله اکبر الله اکبر...

جواب: په اذان کې اصل سنت خودا دي چې په لومړي الله اکبر کې راء خوساکن وساتل شي او دویم لفظ د الله د همزي سره ولوستل شي او جائز دا هم ده چې د لومړي تکبیر په راء باندې زیر ولوستل شي او د الله نوم همزي حذف کولو سره را لام سره یو ځای کړل شي او داسې ولوستل شي: الله اکبر الله اکبر...^{۱۴}

۱ [عن عائشة رضي الله عنها قالت: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من أحدث في أمرنا هذا ما ليس منه فهو رد. متفق عليه. (مشکوٰۃ ۲۷، کتاب الايمان باب الاعتصام بالكتاب والسنة، طبع قديمی).]

۲ [عن عبدالله بن عمرو بن العاص قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: اذا سمعتم المؤذن فقولوا مثل ما يقول، ثم صلوا على فانه من صلى على صلاة صلى الله عليه وسلم بها عشرًا، ثم سلوا الله لي الوسيلة فانها مثرة في الجنة لا تنبى الا لعبد من عباد الله، وارجوا ان اكون انا هو، فمن سال لي الوسيلة حلت عليه الشفاعة. رواه مسلم. (مشکوٰۃ ص: ۶۵، باب فضل الاذان).]

۳ [ويكره التلحين وهو التغمي بحيث يؤدي الى تغير كلماته. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۵۶، کتاب الصلاة، باب الاذان)]

۴ [وحاصلها ان السنة ان يسكن الراء من الله اكبر الاول او يصلها بالله اكبر الثانية فان سكنها كفى وان وصلها نوى السكون فحرك الراء بالفتحة فان ضمها خالف السنة. (درمختار مع رد المحتار ج: ۱ ص: ۳۸۶).]

ایا د کلمه شهادت په شان په اذان کې هم نون ساکن وي؟

سوال: په کلمه شهادت کې نون ساکن دی. په اذان کې هم ځینې حضرات فرمایي "نون استعمالول پکار نه دي

جواب: د "نون" اواز راتلل پکار نه دي د "نون" په "لام" کې ادغام کېږي

چې صحیح تلفظ نه شي کولی د داسې کس اذان، اقامت او امامت

سوال: د یوې سرکاري ادارې په جومات کې امام صاحب مقرر دی. خو موذن نشته لهذا د اذان او اقامت فریضه د ادارې یو ملازم کمزوری او مشر سړی ادا کوي. څه حضراتو ته په دې خبره باندې اعتراض دی چې دی صحیح الفاظ نه ادا کوي. دا غیر مناسب خبره ده ځکه چې د هغه د ژبې نه د لفظ تقدیر په ځای کډ او د فلاح په ځای پلاره راوځي چې کله دغه مشر ته دا خبره وکړل شوه. نو هغه وویل چې زه کوشش خو پوره کوم، خود غاښونو د نه موجودگی له وجې نه د مخرجو اهتمام نه کېږي. په داسې صورت کې دا سړی د اذان او د اقامت فریضه سرته رسولی شي او که نه؟ که د څه مجبوري له وجې نه یو وخت کې امام صاحب رانه شي، نو ددوی په اقتداء کې لمونځ کېږي او که نه؟

جواب: که یو صحیح تلفظ والا انسان موجود وي. نو اذان او اقامت هغه ته کول پکار دي. که نه دی معذور دی چې هرکله دی د کوشش کولو باوجود صحیح تلفظ نه شي ادا کولی. هم دا حکم ددوی د امامت هم دی چې که چېرته څوک صحیح لوستونکی (د شریعت مطابق انسان) موجود وي، نو امامت له پاره هغه وړاندی کوي. که نه ددوی په اقتداء کې دې لمونځ وکړل شي. ۱۱

د اذان صحیح تلفظ

سوال: ستاسو مسائل او د هغې حل صفحه نمبر ۱۶۲ کې لیکلي دي چې د اذان په تلفظ کې را د وصل په صورت کې لوستل د سنت نه خلاف دي، ستاسو په خدمت کې عرض دی چې د الله اکبر په را تېاندې شرعي طور باندې فتحه لوستل سنت دي؟ له دې د وجې نه به ضمه لوستل خلاف سنت وي. باقی په را تېاندې د وقف په صورت کې به را ساکن لوستل کېږي. که نه وقف به نه وي. لهذا د علامه شامي رحمته الله علیه په حوالې سره چې تاسو څه لیکلي دي د هغه وضاحت وکړئ، د قواعدو (گرامر) په لحاظ سره خو الله مبتدا ده "اکبر" خبر دی. مبتدا او خبر دواړه مرفوع وي، یعنې د هر یو په آخره کې ضمه وي. د وقف په صورت کې په را تېاندې فتحه څنګه شوه؟ حالانکې اصل حرکت ضمه موجود ده. که ضمه نه وه. نو بیا د فتحې سوچ کیدای

۱ [وینئې ان یكون المؤذن رجلاً عاقلاً صالحاً تقياً عالماً بالسنة کذا فی النهایة..... والاحسن ان یكون اماماً فی الصلاة کذا فی معراج الدرایة. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۵۴، ۵۳).]

شو، د گرامرو د کتابونو د مطالعې نه وروسته په حوالې سره په "راتباندې کسره" زیرهم کیدای شي، د عربي ژبې قاعده ده چې کله دوه ساکنان یوځای شي په دواړو کې څه حرف علت نه وي، نو ازل ساکن ته د کسري حرکت ورکول کیږي لکه **قديِر (قديِرُ الذی)** وضاحت وکړئ

جواب: د علامه شامي رحمته الله علیه په حوالې سره چې ما څه لیکلي دي، نو د هغه وضاحت دا دی چې د اذان په هره کلمه باندې وقف کول سنت دي. لهدا په "راتباندې" به ضمه نه لوستل کیږي، اوس دوه صورتونه دي، یا خو به په "راتباندې سکون وي، یا که یوځای لوستل وي. نو په "راتباندې" به فتحه لوستل کیږي، دلته به دا وصل د فصل په نیت سره وي او د فتحې لوستلو وجه دا ده چې فتحه اخف الحركات ده یعنې په ټولو حرکتونو کې سپک حرکت دی. له دې وجې نه د **"الساکن اذا حرك حرك بالكسر"** والا قاعدې مطابق به دلته کسره نه شي ورکولی ۱، ۱۰. د یو عالم نه په دې باندې زباني طور سره ځان پوه کړئ. **والله اعلم!**

الله اکبر کې د راتلفظ

سوال: د اذان په شروع کې الله اکبر الله اکبر دواړه که یو ځای ولوستل شي، نو په را باندې چې کوم پیش راځي هغه د لام سره یو ځای لوستل کیږي او که نه؟

جواب: علامه شامي لیکي چې غوره داده چې د لومړي الله اکبر راء ساکنه ولوستل شي او که یو ځای کولو سره لوستل کیږي، نو په را باندې دې د وقف په نیت سره فتحه ولوستل شي په ضمه سره یو ځای لوستل د سنت خلاف دي ۱۲

د الصلاة خیر من النوم نه پرته اذان کول

سوال: که د سهار په اذان کې الصلاة خیر من النوم هیرشي، نو اذان وشو یا په دویم ځل یې وکړي؟ او که څوک یې په قصد پرېږدي، نو اذان وشو که په دویم ځل یې وکړي؟

جواب: د سهار په اذان کې الصلاة خیر من النوم لوستل مستحب دي ۱۳ په قصد خو پرېښودل نه دي پکار، خو که یادنه شو یا یې په قصد پرېښودلو، نو بیا هم اذان وشو په دویم ځل به یې نه کوي

د الصلاة خیر من النوم ثبوت

سوال: اوس مې د السيد محمد صديق صاحب په کتاب کشف الاسرار کې لوستل هغه د مشکوة ص ۲۳-۱۱۴ په حوالې سره لیکلي دي چې په اذان کې الصلاة خیر من النوم دا

۱ [وحاصلها ان السنة ان يسكن الراء من الله اكبر الاول او يصلها بالله اكبر الثانية، فان سكنها كفى وان وصلها نوى السكون فحرك الراء بالفتحة. فان ضمها خالف السنة. (درمختار مع ردالمحتار ج: ۱ ص: ۳۸۶)۔

۲ [وحاصلها ان السنة ان يسكن الراء من الله اكبر الاول او يصلها بالله اكبر الثانية، فان سكنها كفى وان وصلها نوى السكون فحرك الراء بالفتحة. (شامي ج: ۱ ص: ۳۸۶)۔

۳ [وبزيد بعد فلاح اذان الفجر الصلوة خير من النوم مزين كذا في الكافي. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۵۵)۔

الفاظ د رسول الله ﷺ د دور نه دي او تراویح هم، خو مشهوره ده چې دا اضافه د عمر فاروق رضی الله عنه زمانې نه شوې ده مهرباني وکړئ په تفصیل سره مو خبر کړئ چې خلکو ته د حقیقت حکم وشي

جواب: صحیح داده چې په اذان کې د الصلاة خیر من النوم د الفاظو اضافه عمر رضی الله عنه نه ده کړې. بلکې دا په ډیرو احادیثو کې د رسول الله ﷺ نه خپله ثابت دي^{۱۱} په موطا امام مالک کې روایت دی چې موذن عمر رضی الله عنه د سهار د لمانځه د خبر ورکولو له پاره راغی. نو ویې کتل چې هغه ویده دی هغه وویل الصلاة خیر من النوم یا امیر المومنین عمر رضی الله عنه وفرمایل دا جمله د سهار په اذان کې وایه. ^{۱۲}

شیخ مولانا محمد زکریا کاندهلوي رحمہ اللہ په اوجز المسالک شرح د موطا امام مالک کې ددې حدیث لاندې لیکي

د عمر رضی الله عنه په دې ویناباندې شک کیدلی شي ځکه چې ددې فقري د سهار په اذان کې کېدل خو خپله د رسول الله ﷺ نه په ډیرو روایاتو کې نقل دي. د عمر رضی الله عنه په باره کې دا گمان نه شي کېدلی چې ددې فقري د سهار په اذان کې لوستل دي معلوم نه وي، د ټولو نه غوره توجیه داده چې ددې وینانه مقصود د عمر رضی الله عنه دا و چې د فقري محل د سهار اذان دی د امیر دروازه نه. گویا هغه د امیر المومنین په دروازه باندې ددې فقري په دویم ځل ویل خوښ نه کړل او موذن ته یې حکم وکړ. چې هغه ددې فقري د سهار په اذان کې ویلو باندې اکتفاء کوي. دا توجیه حافظ ابن عبدالبر رحمہ اللہ او علامه باجي رحمہ اللہ اختیار کړې ده او علامه زرقاني رحمہ اللہ فرمایي چې هم دا توجیه برابره ده او زما په نزد هم دا توجیه ډیر غوره ده. (ج ۱ ص ۱۹۲ مطبوعه کتاب خانه یحیی سهارنپور)^{۱۳}

- ۱ [وعن ابی مخذورة رضى الله عنه قال: قلت: يا رسول الله! علمنى سنة الاذان. قال: فمسح مقدم راسه قال: تقول الله اكبر الله اكبر..... فان كان صلوة الصبح قلت: الصلوة خير من النوم، الصلوة خير من النوم. (مشكوة المصابيح ص: ۶۳ باب الاذان، الفصل الثاني). ايضاً: عن عبدالعزيز بن رفيع قال: سمعت ابا مخذورة قال: كنت غلاماً صبيّاً فقال لى رسول الله صلى الله عليه وسلم: قل: الصلوة خير من النوم، الصلوة خير من النوم. (شرح معاني الآثار ج: ۱ ص: ۱۰۳، باب قول المؤذن فى اذان الصبح الصلوة خير من النوم. طبع مكتبة حقاية)
- ۲ [عن مالك بلغه ان المؤذن جاء عمر يؤذنه لصلوة الصبح فوجده نائماً فقال: الصلوة خير من النوم، فامرهم عمران يجعلها فى نداء الصبح. رواه فى الموطا. (مشكوة المصابيح ص: ۶۴ باب الاذان، الفصل الثالث، طبع مكتبة قديمي)
- ۳ [وقد يشكل قوله رضى الله عنه هذا لان كون هذه الكلمة فى اذان الصبح عن النبی صلى الله عليه وسلم ثابت فى عدة روايات فلا يمكن ان يظن بعمر رضى الله عنه انه لم يعلم بعد كونها من الاذان. فالأوجه ان يقال ان مقصوده رضى الله عنه ان محل هذه الكلمة هو نداء الصبح فقط لا باب الامير. فكانه كره ان ينادى به على بابه، وامره باقتصاره على نداء الصبح فقط، واختار هذا التوجيه ابن عبدالبر والباجي، وقال الزرقاني هو المتعين، وهو الأوجه عندى. (او جز المسالك شرح موطا امام مالک ج: ۲ ص: ۳۰، طبع مكتبة امدادية، مكة المكرمة)

له دې نه وروسته شيخ صاحب نور هم ډير توجيهاټ نقل كړي دي بهر حال دا خبره ده چې د سهار په اذان كې د الصلاة خير من النوم ويلو حكم لومړی ځل عمر رضي الله عنه نه دی وركړی. بلكې دا معمول د رسول الله صلی الله علیه و آله د بابر كته زمانې نه راروان دی عمر رضي الله عنه ددې ت كېد فرمايلي دي هم دغه شان د تراويح لمونځ د رسول الله صلی الله علیه و آله د زمانې نه راروان و^{۱۱} عمر رضي الله عنه په دې كې دوه اهتمامه وكړل يو د جمعې دويم د شلور كعاتونو^{۱۲}.

د اذان په اخر كې محمد رسول الله ويل خلاف سنت دي

سوال: زموږ په ښار كې امام صاحب چې كله اذان كوي، نو د اذان د اخري الفاظو الله اكبر الله اكبر لا اله الا الله سره محمد رسول الله هم وايي سره له دې چې د اذان اخري الفاظ د پوره كلمې طبيعې په طور نه شي لوستل كېدای ايا په دې طريقې سره اذان صحيح دی؟

جواب: ستاسو امام صاحب د سنت خلاف كوي اذان په لا اله الا الله باندې ختمېږي^{۱۳}.

ايا په اذان كې مد كول جائز دي

سوال: موذنين حضرات اذان دومره اوږد لولي چې مد متصل هم لويوي، ايا دا اذان جائز دی حال دا چې په حى على الصلاة او حى على الفلاح باندې هيڅ مد نشته دا حضرات يې ولې دومره راكاري؟

جواب: په حى على الصلاة او حى على الفلاح باندې د وقف په وجه مد صحيح دی د اذان كلمات دومره راښكل صحيح نه دي چې په حروفو او الفاظو كې خلل واقع شي^{۱۴}.

۱ [كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يرغب في قيام رمضان من غير ان يامرهم فيه بعزيمة فيقول: من قام رمضان ايمانا واحتسابا غفر له ما تقدم من ذنبه. فتوفي رسول الله صلى الله عليه وسلم والامر على ذلك... الخ. (جامع الاصول ج: ۹ ص: ۳۳۹). ايضا: ان الله فرض صيام رمضان وسنت لكم قيامه. فمن صامه وقامه ايمانا واحتسابا خرج من ذنوبه كيوم ولدته امه. (جامع الاصول ج: ۹ ص: ۴۴۱) -

۲ [ان عمر بن الخطاب امره (اي ابي بن كعب) ان يصلى بالليل في رمضان، فقال: ان الناس يصومون النهار ولا يحسنون ان يقرؤا فلو قرأت عليهم بالليل، فقال: يا امير المؤمنين! هذا شيء لم يكن. فقال: قد علمت ولكنه حسن، فصلى بهم عشرين ركعة. (كثير العمال ج: ۸ ص: ۴۰۹، حديث غير: ۲۳۴۷۱، طبع بيروت). ايضا: وروى اسد بن عمر عن ابي يوسف قال: سألت ابا حنيفة رحمه الله عن التراويح وما فعله عمر رضي الله عنه..... ولقد سن عمر هذا وجمع الناس على ابن كعب فصلاها جماعة، والصحابة متوافرون... الخ. (الاختيار لتعليل المختار ج: ۱ ص: ۶۸) -

۳ [كما في اذان عبد الله بن زيد بن عبد ربه الانصاري. (مشكوة ص: ۶۴). ايضا: كما في اذان ابي محذورة. (ابو داؤد ج: ۱ ص: ۷۲، باب كيف الاذان؟ طبع ايج ام سعيد) -

۴ [ويكره التلعين وهو التفتي بحيث يؤدي الى تغير كلماته كذا في شرح الجمع لابن الملك وتحسين الصوت للاذان حسن مالم يكن لنا كذا في السراجية. وهكذا في شرح الوقاية. .. [بقية حاشيه په راروانه صفحه..

د اذان نیمګړې فقري په دویم ځل لوستل

سوال: زموږ د محلي د جومات مولانا اوس څو ورځې مخکې د سهار د اذان کولو په وخت کې زما د نظر مطابق یوه غلطې کړې وه مولانا د سهار اذان کولو چې هغه ته په دې نیمګړې جمله باندې توخې راغلو او په توخو شو او بیا هغه په دویم ځل دا جملې د سر نه ولوستلې زما په خیال ددې جملو تعداد درې شو. اوس زه دا معلومول غواړم چې په دې کې د مولانا صاحب غلطې شته او که نه؟ که وه، نو هغه له اذان په دویم ځل کول پکار و؟ که ستاسو جواب هو وي، نو اوس چې هغه د سهار وخت تېر شوی دی مولانا صاحب دهغه څه کفاره ورکړې بیان یې کړی؟

جواب: چې هر کله یې پوره جمله نه وه لوستلې، نو دهغه په دویم ځل کول پکار و په دې وجه هیڅ غلطې نه ده شوې

د سحر په اذان کې "الصلوة خير من النوم" لوستل هېر شو

سوال: د سهار په اذان کې دچا "الصلوة خير من النوم" لوستل هیرشي او ټول اذان وکړي، نو بیا به څه کوي؟ دغه شان که په نورو اذانو کې یو کلمه یا دوه کلمې پاتې شي، نو بیا به څه صورت وي؟

جواب: د سهار په اذان کې "الصلوة خير من النوم" دوه ځله، لوستل مستحب دي [۱]، که هیر شي، نو هیڅ حرج نشته، په نورو اذانونو کې که څه کلمې پاتې شي، نو هغه کلمات دې په دویم ځل ولوستل شي، په دویم ځل له سر نه د اذان ویلو ضرورت نشته [۲]

په اذان کې د ترجیع څه حکم دی؟

سوال: ایا په اذان کې ترجیع جائز ده؟

جواب: مکروه ده. [۳]

...بقیه د تیرمخ].. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۵۶ والفصل الثانی فی کلمات الاذان والاقامة وکفیتهمما)۔

[۱] قال فی شرح التنویر: ویقول ندبا بعد فلاح اذان الفجر الصلوة خير من النوم مرتین، فیه رد علی من یقول محله بعد الاذان بتمامه... الخ. (شامی ج: ۱ ص: ۳۸۸).

[۲] ولو قدم لیهما مؤخرًا اعاد مقدم فقط (قوله اعاد ما قدم فقط) کما لو قدم الفلاح علی الصلاة یعیده فقط ای ولا یستأنف الاذان من اوله. (الدر المختار مع الرد المختار ج: ۱ ص: ۳۸۹، باب الاذان).

[۳] قوله بلا ترجیع ای لیس فیه ترجیع... الخ. (البحر الرائق ج: ۱ ص: ۲۶۹، طبع بیروت). ایضا: واما الترجیع فلیس هو عندنا من صلب الاذان، وذلک لانه لیس فی اذان عبدالله بن زید رضی الله عنه الذی یرویه عبدالرحمن بن ابی لیلی عن اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم فی قصة الاذان ترجیع. (شرح مختصر الطحاوی ج: ۱ ص: ۵۵۰، طبع دارالسراج)

د دویمې محلې نه راتلل او جومات کې د سهار اذان کول

سوال: یو جومات ښار کې واقع دی او په هغه کې له جمعې سره څلور لمونځونه کیږي، خو نه په کې د سهار اذان کیږي او نه لمونځ، خو یو جاهل سړی د خپلې محلې نه راشي یوازې اذان وکړي او بیا د لمانځه لپاره خپل جومات ته لاړ شي، ایا دده لپاره دا صحیح دي؟

جواب: د دویمې محلې نه راتللو او اذان کولو والد ډیر لوی اجر و ثواب مستحق دی، خو هغه ته پکار دي چې لمونځ هم دلته کوي او محنت وکړي او دوه څلور کسان ځان سره جمعې کولو لپاره شریک کړي.^{۱۱}

د اذان په جملو کې ساه اخستل

سوال: د اذان په ویلو کې که په یو جمله باندې ساه واخستل شي، نو غلطه خو نه ده؟

جواب: که وقفه زیاته نه وي، نو اذان صحیح دی، خو د اذان جملې دومره رابنګل چې په مینځ کې د ساه اخستلو ضرورت راشي صحیح نه دي.^{۱۲}

د اذان په وخت په غوږونو کې ګوتې ورکول

سوال: ایا د اذان په وخت کې د ګوتو په غوږونو کې کینودل ضروري دي؟ او دا فرض دي که واجب که سنت؟ که څوک داسې اذان کوي لکه چې څنګه لاس د لمونځ په وخت کې وي، نو اذان کیږي او که نه؟

جواب: د اذان کولو په وخت په غوږونو کې ګوتې ورکول سنت دي، چې اواز زیات لوړ شي، خو اذان له دې نه بغير هم کیږي.^{۱۳}

د سهار له اذان نه وروسته خلک د لمانځه له پاره راغوښتل

سوال: زموږ د محلې په جومات کې د سهار د لمانځه په وخت د لمونځ گزارو تعداد ډیر کم وي په دې سوچ کولو سره زه خپل لمونځ گزار ملګري پورته کوم او د محلې والاته اواز کولو سره تیرېږم، لمونځ ته راځئ، په دې طریقي سره د لمونځ گزارو تعداد په جومات کې ډیر شو او

^۱ [أول الكنز وكره خروجه من مسجد اذن فيه حق يصلی. (اعلاء السنن ج: ۷ ص: ۸۴).

^۲ [وجعل أصبعه في أذنيه سنة الاذان ليرفع صوت بخلاف الإقامة. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۵۶، فتح القدیر ج: ۱ ص: ۲۱۳ البحر الرائق ص: ۲۶۰) ويكره للمؤذن ان يرفع صوته فوق الطاقة كذا في المضمرات. (ج: ۱ ص: ۵۶)

^۳ [عن عبدالرحمن بن سعد..... ان رسول الله صلى الله عليه وسلم امر بلالا ان يجعل أصبعه في أذنيه، قال: انه ارفع لصوته. رواه ابن ماجه. (مشكوة ج: ۱ ص: ۶۴ باب الاذان). ايضاً: وجعل أصبعه في أذنيه سنة الاذان ليرفع صوته بخلاف الإقامة. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۵۶، فتح القدیر ج: ۱ ص: ۲۱۳، البحر الرائق ص: ۲۶۰). ويكره للمؤذن ان يرفع صوته فوق الطاقة كذا في المضمرات. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۵۶)

زه هم خوشحاله شوم. زموږ ملگري هم په دې خوشحالیدل چې هغوی ته به د جمعې لمونځ یوځای ادا کولو له پاره ملاو شو. کېدای شي چې ډیر خلک په دې باندې خفه کېږي هم چې هغوی مو سهار وختي راپورته کړل. خو وایي څوک هم نه، خو زموږ د جومات امام صاحب ویل چې دا خوبدعت دی بس اذان کېږي دا کافي ده کوم خلک چې راځي هغوی به په خپله راځي په دې اوریدلو باندې ما خپل ملگري وینسول پریښودل او هغوی هم سستوالی اختیار کړی دی چې په هغه سره لمونځ گزار ډیر کم شوي دي

جواب: د ویدو خلکو راپورته کول خوبدعت نه دي او متاخرینو د اذان نه وروسته د خلکو لمانځه طرف ته راغونښتلو ته مستحسن هم ویلي دي^۱

د اذان نه وروسته خلکو ته د لمانځه یادگیر نه کول

سوال: ما اوریدلي دي چې د اذان نه وروسته د لمانځه دعوت ورکول اذان په خپله یو دعوت دی، غلط دي. څنگه چې د سهار په وخت کې بار بار اعلان کېږي، زه چې کله لمانځه ته ځم، نو په لاره کې ملاویدونکو کسانو ته د لمانځه دعوت ورکوم، ایا زما دا اقدام صحیح دی؟

جواب: د سهار په لمانځه کې لمونځ کونکو ته دعوت ورکولو سره راتلل ښه خبره ده او په نورو لمونځونو کې داسې کول مکروه دي والله اعلم.^[۲]

لمانځه لپاره بار بار اعلان کول څنګه دي؟

سوال: دمحلې په یو جومات کې (بلکې څو جوماتونو کې) د سهار له اذانه وروسته اعلان کېږي چې: د سهار لمانځه ته لس دقیقې باقي دي له دې نه وروسته پنځه دقیقې باقي دي دا جملې درې درې ځله ویل کېږي او ددې جوماتونو ددې بار بار اعلاناتو له وجې نه په محله کې په نورو جوماتونو کې چېرته چې خلک په سنتو، د قرآن پاک په تلاوت یا کورونو کې ښځې د لمانځه په ادا کولو کې مصروفې وي، متاثره کېږي، دغه شان ځینې کسان چې جومات ته لمانځه لپاره ځي، نو دې اعلان کولو سره تیرېږي چې "ورونو! د لمانځه وخت شوی دی، پورته شئ! دا صحیح کارونه دي؟

جواب: د لمونځ د اطلاع لپاره شریعت اذان جائز ګرځولی دی او د اذان په ذریعې سره د لمانځه د وخت اعلان کېږي، د اذان نه وروسته چې دا دویم اعلان کېږي، نو دې ته تشویب ویل کېږي او د امت فقهاء کرامو دا بدعت او مکروه ګرځولی دی^[۱] او دا چې که یو سړی په څه

۱ [والتشویب حسن عند المتأخرین فی کل صلوۃ الا فی المغرب... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۵۶).]

۲ [والتشویب فی الفجر حی علی الصلاة حی علی الفلاح مرتین بین الاذان والاقامة حسن لانه وقت نوم وغفلة وکره فی سائر الصلوات. (هدایة ج: ۱ ص: ۸۹ باب الاذان، طبع مکتبه شرکت علمیه، ملتان).]

۳ [ایضاً تیره شوی حاشیه.]

دیني کار کې سخت مشغول وي. نو هغه ته د لمانځه اطلاع ورکول جائز دي ۱۱ غرض دا چې تاسو سره نژدې چې کوم رواج شروع دی، نو دا شرعا جائز نه دی او دا بندول پکار دي ۱۲

که په جومات کې موذن نه وي نوهم د اذان اهتمام دې کوي

سوال: ایا په جومات کې د ماسپښین په وخت اذان کول ضروري دي؟ دلته څوک موذن مقرر نه دی کوم کس چې مخکې راشي هغه اذان کوي او ځینې وخت یې هیر کړي داسې بغیر د اذان نه لمونځ کیږي او موږ هم په یقین کې یو چې اذان نه دی شوی ایا د اذان نه پرته زموږ د جماعت لمونځ ادا کیږي؟

جواب: د اذان نه پرته لمونځ کیږي. خو د سنت خلاف به وي او د سنت د پرېښودلو ګنده به وي په جومات کې د اذان اهتمام ضروري دي فقهاء کرامو لیکلي دي چې کوم جمعه له اذان نه پرته وي هغه معتبره نه ده، خلکو ته پکار دي چې د اذان سره جمعه وکړي ۱۳

د تهجد لمانځه له پاره اذان او اقامت

سوال: د شب برات او ليله القدر په موقع باندې ډیر خلک د عبادت اهتمام کوي. نو څه حضرات وايي چې د تهجدو لمونځ په جمعي سره وکړو، خو ما انکار وکړ او ومې وویل چې مخکې به پوښتنه کوو بیا به عمل کوو، حال دا چې په سعودي عرب کې د جمعي سره تهجد ادا کیږي چې کوم اکثر په روژه کې د پېشمېني وخت کې په ریډیو باندې اورو، نو ایا د تهجدو لمونځ په جمعي سره کیږي او که نه؟ که کیږي نو د اذان او اقامت څه حکم دی؟

جواب: د تروايحو نه پرته د نفلونو په جمعي سره کول مکروه دي. په دې وجه د تهجدو لمونځ په جمعه سره ادا کول مکروه دي ۱۴، او نفلي لمونځ له پاره اذان او اقامت نشته اذان او اقامت یوازې د پنځه وخته لمانځه او جمعي خصوصیت دی ۱۵

۱ [قوله للكل) وخصه ابو يوسف بمن يشتغل بمصالح العامة كالقاضي والمفتي والمدرس واختاره قاضيخان وغيره فمر. (شامي ج: ۱ ص: ۳۸۹، مطلب في اول من بنى المنائر للاذان).

۲ [عن ابى هريرة رضى الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: المسلم من سلم المسلمون من لسانه ويده... الخ. (مشكوة ص: ۱۵، كتاب الايمان).

۳ [الاذان سنة لاداء المكتوبات بالجماعة..... ويكره اداء المكتوبة بالجماعة في المسجد بغیر اذان واقامة. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۵۴، ۵۳، كتاب الصلاة، الباب الثاني في الاذان)۔

۴ [التطوع بالجماعة اذا كان على سبيل التداعى يكره. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۸۳، كتاب الصلاة، الباب الخامس)

۵ [وليس لغیر صلوات الخمس والجمعة نحو السنن والوتر والتطوعات والتروايح والعیدین اذان ولا اقامة. كذا في المحيط. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۵۳، كتاب الصلاة، الباب الثاني في الاذان، الفصل الاول)۔

د یو ناخاپه مصیبت وخت کې اذان کول

سوال: په اورنگي ټاون په کمزورو خلکو باندې د دهشت گردو خلکو ویره داسې غالبه شوه چې ټولې محلې والاد الله پاک نه امداد غوښتل شروع کړل او تقریباً د شپې یولس بجې په ټوله محله کې اذانونه وشول او ددې اذان ددې نه پرته بله هیڅ وجه نه وه چې الله پاک په دې ناخاپه مصیبت کې ددې خلکو امداد وکړي د جوماتونو مانجونه ددې له پاره استعمال شول چې اواز د لیرې لیرې پورې لاړ شي اود دهشت گردو زپونه وویرېږي د رحمانیه ټاؤن د امام وینا ده چې دا غلط حرکت دی او د اذان نه وروسته د جماعت لمونځ فرض دی سره له دې چې دا د لمانځه وخت نه دی په دې کولو سره څه گناه وشوه؟ مشوره راکولو سره احسان وکړی دا قسمه ناخاپه بلا او مصیبت روزانه نه نازلېږي په دې وجه ددې د رواج جوړېدلو هیڅ امکان نشته

جواب: علامه شامي رحمته الله علیه لیکلي دي چې خیر الدین رملی رحمته الله علیه په حاشیه د بحر کې فرمایلي چې ما د شوافعو په کتابونو کې لیدلي دي چې د لمانځه نه پرته هم ډیرو موقعو باندې اذان کول سنت دي، مثلاً د ماشوم په غوږ کې، د پریشاني موقع، د میزگو، د غصې نه ډک، بد اخلاقه انسان یا څاروي په غوږ کې د یو لښکر د حملې په وخت کې د اور لگیدلو په موقع باندې. (شامی درمختار ج ۱ ص ۳۵۸)^{۱۱}

د خیر الدین رملی رحمته الله علیه له دې عبارت نه معلومه شوه چې د دهشت گردو ددې حملې په موقع باندې اذان کول د احنافو په کتابونو کې په هیڅ ځای کې ذکر نه دي، خود شوافعو په کتابونو کې یې دې ته مستحب ویلي دي، په دې وجه د داسې پریشاني په موقع باندې موږ د اذان کولو ترغیب خو نه ورکوو، خو که څوک یې وکړي، نو دې ته به بالکل غلط حرکت هم نه وایو او د پیدا شوي ماشوم په غوږ کې اذان کول د احادیثو نه ثابت دي او په فقه حنفي کې هم ددې وضاحت شته^{۱۲}، اذان که د لمانځه له پاره کیږي، خو بې وخته وکړل شي بیا هم په دې سره لمونځ نه فرض کیږي، بلکې د لمانځه د راتلو په وخت به د اذان په دویم ځل کولو حکم وي، ځکه چې بې وخته اذان په شان د نه اذان دی.^{۱۳}

۱ [وفی حاشیة البحر للخیمر الرملی: رایت فی کتب الشافعیة انه قد یسن الاذان لغیر الصلاة، کما فی اذن المولود، والمهموم، والمصروع، والغضبان، ومن ساء خلقه من انسان او بهیمة، وعند مزدحم الجيش، وعند الحریق]
۲ [ویستحب للوالد ان یؤذن فی اذن المولود الیمی، وتقام فی البسری حین یولد لما روی ابو رافع ان النبی صلی الله علیه وسلم اذن فی اذن الحسن حین ولدته فاطمة..... وعن ابن عباس ان النبی صلی الله علیه وسلم اذن فی اذن الحسن بن علی یوم ولد والام فی البسری. (الفقه الاسلامی وادله ج: ۳ ص: ۶۴۰، العقیقة واحکام المولود، طبع دار الفکر، بیروت).]

۳ [تقدیم الاذان علی الوقت فی غیر الصبح لا یجوز اتفاقاً وكذا فی الصبح عند ابی حنیفة ومحمد رحمهما الله تعالی وان قدم یعاد فی الوقت هكذا فی شرح مجمع البحرین لابن الملک وعلیه الفتوی هذا فی التتار خانیة ناقلا عن الحجة. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۵۳، الفصل الاول فی صفته واحوال المؤذن).]

اووه اذانونه

سوال: زموږ د محلي په جومات کې د روژې په اوويشتمه شپه د ماسخوتن د لمانځه په وخت کې اووه اذانونه کېږي، تاسو ته درخواست دی چې ددې کار شرعي حیثیت د قرآن کریم او احادیثو په رڼا کې بیان کړئ؟

جواب: رمضان المبارک کې په اوويشتمه شپه اووه اذانونه د حدیث او فقه نه ثابت نه دي. نو په دې وجه دې ته به بدعت ویل کیږي.^{۱۱}

د ډیرو جوماتو نو په اذانونو سره ارام یا تکلیف

سوال: نن سبا په جوماتونو کې څو څو لږ سپیکرې لگیدلي دي او اذان کېږي. نو د څلور وارو طرفود جوماتونو اواز د یو بل سره جنگیږي او موږ اوریدلي دي چې د جومات اواز دې دومره وي چې د بل جومات د اواز سره نه جنگیږي او سره ددې حال دادی چې زموږ په علاقه کې ډیر جوماتونه دي په هر دویمه کوڅه کې جومات دی کله چې اذان کېږي یا وعظ کېږي، نو د جومات سره نژدې کورونو کې اواز دومره تیز وي، چې نغوږد بالله پریشاني محسوسېږي کله په تیلی فون باندې خبرې کوو او اذان کېږي، نو خبرې کول گران شي یا د چا طبیعت خراب وي یا څوک د امتحان تیاری کوي، نو د وعظ دومره تیز اواز وي چې لوستل گران شي او تکلیف وي، تاسو دا بیان کړئ چې د جومات د اوازونو دومره وچتولو سره اسلام خورېږي یا مسلمانان زیاتېږي؟ ایا په اسلام کې داسې د ضد بحث د یو بل سره جائز دی؟

جواب: اذان خو په لږ سپیکر باندې کول پکار دي چې د اذان اواز د لیرې لیرې پورې رسول مطلوب دی، خو د اذان نه پرته وعظ وغیره له پاره د لږ سپیکر فضول استعمال چې په هغه سره د محلي والاسکون برباد شي نه د دین تقاضا ده نه د عقل د وعظ له پاره یا د لمانځه له پاره که د لږ سپیکر ضرورت وي، نو دهغه اواز د مسجد د حده پورې ساتل پکار دي.

د اذان نه وروسته لاس پورته کولوسره دعا کول

سوال: د اذان نه وروسته لاس پورته کولوسره دعا کول ضروري دي او که نه؟

جواب: د اذان نه وروسته په دعا کې لاس پورته کول نقل نه دي، یوازې په ژبه ویلوسره نقل

۱ [(البدعة) ما احدث علی خلاف الحق الملتقى عن رسول الله صلى الله عليه وسلم من علم او عمل او حال بنوع شبهة او استحسان وجعل دینا قویما وصرطا مستقیما. (ردالمحتار ج: ۱ ص: ۵۶۰، باب الامامة، مطلب فی اقسام البدعة). و فی البخاری (ج: ۱ ص: ۳۷۱) من احدث فی امرنا هذا ماليس منه فهو رد. (ما ليس منه) ای رایا ليس له فی الكتاب او السنة عاضد ظاهر او خفی ملفوظ او مستنبط (فهو رد) ای مردود علی فاعله لبطلانه. (فیض القدير للمناوی ج: ۱۱ ص: ۵۵۹۴، طبع نزار مصطفى). —

شوي دي. دعا دې ولولي او دعا داده چې لومړی دې درود ولولي بیا دې د وسیلې دت ولولي^{۱۱} بیا دې څلورمه کلمه ولولي او بیا دې دا دعا ولولي رضیت بالله رباً و بمحمد رسولا وبلاسلام دیناً....^{۱۲}

د اذان له پاره خوږ اواز ضروري نه دی

سوال: د زید سوال دی چې موږ په خوږ اواز سره اذان نه شو کولی ولې موږ داسې ونکړو چې کله په ریډیو باندې اذان راشي او د اذان وخت هم وي. نو موږ ریډیو د لاوډ سپیکر مخې ته کیږدو او بیا د لاوډ سپیکر نه پرته اذان وکړو ایا داسې کول شرعي لحاظ سره جائز دي؟

جواب: د اذان له پاره ریډیو د لاوډ سپیکر مخې ته کیښودل فضول حرکت دی، ځکه چې د ریډیو نه کوم اذان نشر کیږي هغه اکثر مخکې نه ریکارډ شوی وي په دې وجه دهغه حکم د اذان نه دی^{۱۳}. د اذان الفاظ صحیح ادا کول پکار دي که خوږ اواز نه و. نو په ثواب کې کمی نه راځي

د موذن په موجودیت کې د بل سري اذان کول

سوال: زموږ په جومات کې د جمعي اذان دوه سري کوي لومړی اذان د جومات موذن صاحب کوي. خو دویم اذان کوم چې د خطبې نه مخکې کیږي هغه بل سري کوي. سره له دې چې موذن صاحب موجود دي ایا دا اذان صحیح گڼل پکار دي؟

جواب: صحیح دی هر څوک که یې کوي په دې شرط چې په دې سره د موذن زړه ماتول نه راځي^{۱۴}.

د بیره وړونکي یا نابالغه اذان

سوال: زما مسئله داده چې ایا د نابالغه اذان کیږي او که نه؟ او د نابالغ په شریعت کې څومره عمر دی؟ بیان یې کړئ او زما دویمه مسئله داده چې د هغه سري اذان کیږي چې چا

۱ [عن عبدالله بن عمرو بن العاص قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: اذا سمعتم المؤذن فقولوا مثل ما يقول، ثم صلوا على فانه من صلى على صلاة صلى الله عليه بها عشراً، ثم سلوا الله الوسيلة، فانها منزلة في الجنة لا تبغى الا لعباد الله، وارجو ان اكون انا هو، فمن سال الى الوسيلة حلت عليه الشفاعة. رواه مسلم. (مشکوٰۃ المصابيح ص: ۶۵، کتاب الصلاة، باب فضل الاذان واجابة المؤذن، الفصل الاول، طبع قديمی کتب خانه)

۲ [عن سعد بن ابی وقاص قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من قال حين يسمع المؤذن: اشهد ان لا اله الا الله وحده لا شريك له وان محمداً عبده ورسوله رضيت بالله رباً وبمحمد رسولاً وبلاسلام دیناً، غفر له ذنبه. رواه مسلم. (مشکوٰۃ المصابيح ص: ۶۵، کتاب الصلاة، باب فضل الاذان واجابة المؤذن، الفصل الاول).]

۳ [وينبغي ان يكون المؤذن رجلاً عاقلاً صالحاً تقياً عالماً بالسنة كذا في النهاية. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۵۳).]

۴ [وان اذن رجل واقام آخر ان غاب الاول جاز من غير كراهة وان كان حاضر او يلقه الوحشة باقامة غيره يكره وان رضى به لا يكره عندنا كذا في المحيط (عالمگیری ج: ۱ ص: ۵۴، کتاب الصلاة، الباب الثاني في الاذان، الفصل الاول)]

ږیره پریښې وي، خو نیسگرې وي، یعنې یو موتی نه وي، نو ایا د هغه اذان کیږي او که نه ؟ دې سړي ته لسونځ هم پوره نه ورځي او قرآن کریم یې هم نه دی لوستلی

جواب: د ږیره وړونکي اذان او اقامت مکروه تحریمي دی هم دغه شان د کوم سړي ږیره چې د کټ کولو له وجې نه د یو موتي نه کمه وه د هغه اذان او اقامت هم مکروه تحریمي دی^{۱۱} اذان دې په دویم ځل وکړل شي، خو اقامت دې په دویم ځل نه کیږي. نابالغ هلک که پوهیږي او هوښیار وي، نو د هغه اذان صحیح دی خو خلاف اولی دی^{۱۲} د بلوغ د علامو په ذریعه پته لگېږي، که د بالغ کیدوڅه علامه ښکاره نه شي، نو د پنځلس کالو هلک او انجیلی به شرعاً بالغ ګڼل کیږي^{۱۳}

ږیره خړیلی د اذان او اقامت نه مه منع کوئ

سوال: د ږیره خړیلی اذان او اقامت مکروه تحریمي دی، زموږ د محلې په جومات کې اکثر چې کوم سړی اذان کوي، نو هغه ږیره خړیلی کوي او اقامت هم اکثر ږیره خړیلی کوي، اوس موږ هغه له دې وجې نه نه منع کوو چې د هغه زړه مات نه شي او که د اذان نه یې منع کړو، نو دی لمونځ پرېږدي، لهذا مهرباني وکړئ او د قرآن او حدیث په رڼا کې موږ ته ددې مسئلې حل وښیئ

جواب: د اذان او اقامت نه یې مه منع کوئ، خودا مسئله ورته ویل ضروري دي^{۱۴}

د ږیره کټ کوونکي اذان او اقامت

سوال: د یو جومات امام صاحب فرمایي چې د کومو کسانو ږیره کټ شوي وي، یو موتی (مشت) نه وي، نو هغوی نه اذان کولی شي او نه اقامت، دا خبره د حدیثو په رڼا کې تر کومه حده پورې صحیح ده؟

جواب: امام صاحب صحیح فرمایي، د ږیره خړیلی او د ږیره کټ کوونکي سړي اذان او اقامت مکروه تحریمي دی^{۱۵}، زما رساله دا په هی کا مسئله وګورئ والله اعلم

۱ [ویکړه اذان الفاسق ويستحب إعادة... الخ. (الفقه الاسلامی وادلته ج ۲ ص: ۵۴۲). ایضا ویکړه اذان جنب و اقامته واقامة محدث لا اذانه..... واذان..... فاسق وفي الرد تحت قوله ویکړه اذان جنب..... وظاهر ان الکراهة تحريمية. (الدر مع الرد ج: ۱ ص: ۳۹۲). الفسق في اللغة عدم اطاعة امر الله وفي الشرع ارتكاب المسلم كبيرة قصداً او صغيرة مع الاصرار عليها بلا تاويل. (قواعد الفقه ص: ۴۱۲. التعريفات الفقهية)۔

۲ [اذان الصبي العاقل صحيح من غير كراهة وفي ظاهر الرواية ولكن اذان البالغ افضل... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۵۴، كتاب الصلوة الباب الثاني في الاذان)۔

۳ [فان لم يوجد فيهما شيء لحق يتم لكل منهم خمس عشرة سنة به يفيق (وفي الرد) هذا عندهما وهو روايه عن الامام وبه قالت الائمة الثلاثة. (الدر مع الرد ج: ۶ ص: ۱۵۳، كتاب الحجر)۔

۴ [ادع الى سبيل ربك بالحكمة والموعظة الحسنة وجادلهم بالتي هي احسن (النحل: ۱۲۵)۔

۵ [ویکړه اذان الفاسق ويستحب إعادة... الخ. (الفقه الاسلامی .. بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

د شپاړسو کالو د هلک اذان

سوال: که د چا عمر د شپاړسو کالو نه زیات وي او هغه لمونځ کوي، نو ایا د موذن په اجازه باندې اذان کولی شي، یا د امام نه اجازه اخستل هم ضروري دي؟

جواب: د موذن اجازه کافي ده، ځکه چې د شپاړسو کالو د هلک اذان صحیح دی او د اذان تعلق د موذن سر دوي

د خپل ځان ګناه کار ګڼلو والا انسان اذان کول

سوال: ایا یو سړی چې هغه چېرته هم په جومات کې اذان نه وي کړی او بیا یو ورځ د جومات امام هغه ته د اذان له پاره ووايي په داسې حال کې چې د امام او ددې سړي نه پرته هلته هېڅ څوک نشته. نو ددې سړي اذان کول پکار دي؟ سره له دې چې هغه ځان ګناهګار ګڼي لمونځ هغه په وخت باندې کوي د دین طرف ته یې شوق وي خو خپل ځان ګناهګار ګڼي.

جواب: اذان هر مسلمان کولی شي، خو کوم سړی چې په یو ګناه کبیره کې اخته وي مثلاً بیره خریل او وړول د هغه اذان مکروه تحریمي دی پاتې خپل ځان نیک او پاک څوک ګڼي. خپل ځان خامخا ګناهګار ګڼل پکار دي ^{۱۱}

د وخت نه مخکې د اذان کولو وبال به په چا باندې وي؟

سوال: زید په یو جومات کې موذن دی، موذن په خپل وخت باندې اذان کوي، خو کمیټی والا اصرار کوي چې اذان هغه وخت کوه کوم وخت چې درته موږ وایو، د کمیټی والاوو بنودل شوی وخت د وخت داخلېدو نه مخکې دی، مثال په طور نن سبا د مازدیګر وخت د فقه حنفي مطابق دیارلس دقیقه د پاسه څلور بجې داخلېږي، خو د کمیټی والا وینا ده چې د پاو باندې څلور بجې په ځای څلور بجې اذان کوه او د ماسخوتن وخت په لس دقیقه د پاسه اووه بجې داخلېږي او د کمیټی والا وینا ده چې اذان اووه بجې کوه او دغه شان د سهار وخت نهه دقیقه کم شپږ بجې باندې داخلېږي او کمیټی والا وایي چې پنځه نیمې بجې اذان کوه دا مسئله چې کله امام

...بقیه د ترمخ].. وادله ج: ۲ ص: ۵۴۲). ایضا ویکره اذان جنب واقامته واقامة محدث لا اذانه..... واذان..... فاسق وفي الرد تحت قوله ویکره اذان جنب..... وظاهر ان الکراهة تحریمة. (الدر مع الرد ج: ۱ ص: ۳۹۲). الفسق: فی اللغة عدم اطاعة امر الله وفي الشرع: ارتکاب المسلم کبيرة قصداً، او صغيرة مع الاصرار عليها بلا تاویل. (قواعد الفقه ص: ۴۱۲، التعريفات الفقهية)۔

۱ [ویکره اذان الفاسق ويستحب اعادته... الخ. (الفقه الاسلامی وادله ج: ۲ ص: ۵۴۲). ایضا ویکره اذان جنب واقامته واقامة محدث لا اذانه..... واذان..... فاسق وفي الرد تحت قوله ویکره اذان جنب..... وظاهر ان الکراهة تحریمة. (الدر مع الرد ج: ۱ ص: ۳۹۲). الفسق: فی اللغة عدم اطاعة امر الله وفي الشرع: ارتکاب المسلم کبيرة قصداً، او صغيرة مع الاصرار عليها بلا تاویل. (قواعد الفقه ص: ۴۱۲، التعريفات الفقهية)۔

صاحب ته ورسیده، نو هغه هم وینا وکړه، چې کمیټی والا څنگه وایي، نو هغه شان کوه اوس په دې صورت حال کې ددې مسئلو حل معلومول دي

۱ ایا د وخت نه مخکې اذان کول صحیح دي؟ یا یې په دویم ځل کول ضروري دي؟
۲ د کمیټی والا دغه شان بې ځایه اصرار کول صحیح دي؟ ۳ په دې صورت کې که موذن اذان وکړ، نو ددې وبال به په چا باندې وي؟ په کمیټی والا او که په امام باندې؟

۴ د امام صاحب د کمیټی والو تایید کول څنگه دي؟ ایا دا د حق پلوی په زمره کې نه راځي؟
جواب: ۱: د وخت نه مخکې اذان کول صحیح نه دي ځکه چې اذان د لمانځه د وخت د اطلاع

له پاره کیږي او د وخت نه مخکې لمونځ نه کیږي لهذا د وخت نه مخکې اذان کول غلط او د تلبیس موجب دی، که ځینې وخت کې د غلطې له وجې نه داسې وشي، نو د وخت شروع کیدو نه وروسته دې په دویم ځل اذان وکړل شي، که نه دا لمونځ به له اذان نه پرته شمارل کیږي. ۱

۲ د وخت نه مخکې قصداً اذان کول د دیني امانت خلاف کار دی او دې سره د خلکو د لمونځونو د ضائع کیدو خطر ده، له دې وجې نه د جومات د کمیټی والو د وخت نه مخکې اذان کولو باندې اصرار کول غلط دي او گناه ده

۳ ددې وبال به په موذن باندې هم وي، په امام باندې هم او د جومات په انتظامیه باندې هم، که دا خلک د خپلې غلطې اصلاح ونکړي، نو امام د امامت اهل نه دی او انتظامیه د جومات د معاملاتو د انتظام کولو اهل نه ده.

۴ پورته ذکر شوي دي چې د انتظامیې یو داسې فیصله چې شرعاً غلطه وي، نو دداسې فیصلې تایید کول د امام د نااهلي دلیل دی، امام ته دداسې غلطې فیصلې تایید کول بالکل پکار نه دي. [۲]

د ماښام د اذان او د لمانځه مینځ کې څومره وقفه کول پکار دي؟

سوال: د ماښام د اذان نه وروسته د څو دقیقو وقفه هم نه کیږي او جمعه درېږي، په داسې صورت کې د ډیرو کسانو نه تکبیر اولی او د ځینې وخت کې یو رکعت لږ شي، ایا د ماښام د اذان او د جمعې په مینځ کې د پنځو نه لس دقیقو پورې وقفه کول جائز نه دي حالانکې په رمضان المبارک کې داسې کیږي؟

۱ [ولا يؤذن لصلاة قبل دخول وقتها، فان فعل اعدا في الوقت، لان الاذان للاعلام وهو قبل دخول الوقت تجهيل... الخ. (الجوهرية النيرة ص: ۴۴). ايضاً: قال ابو جعفر: ولا يؤذن لشيء من الصلوات الا بعد دخول وقتها في قول ابي حنيفة ومحمد..... الحجة لابي حنيفة..... عن ابن عمر ان بلالاً رضي الله عنه اذن قبل طلوع الفجر فامرته النبي صلى الله عليه وسلم ان يرجع فينادي: الا ان العبد نام. (شرح مختصر الطحاوي ج: ۱ ص: ۵۵۸، ۵۵۹، باب الاذان).

۲ [ولا تعاونوا على الاثم والعدوان (المائدة: ۲)].

جواب: د ماښام په لمانځه کې د اذان نه وروسته بس دومره وقفه کول پکار دي چې د اذان دعا ولوستل شي^{۱۱} په رمضان المبارک کې د روژه دارو په انتظام کې وقفه کېږي. او کوم حضرات چې تاخیر سره راځي. نو هغوی ته پکار دي چې د خپل کوشش او طاقت مطابق د اذان په وخت کې جومات ته راشي که جمعه تاخیر سره کېږي. نو بیا به هم د دوی د بې وخته راتلو دا عدت حتم نه شي.

د وخت نه مخکې اذان کول معتبر نه دي

سوال: ایا هغه لمونځ کېږي چې هغه ته اذان له وخت نه مخکې شوی وي سره له دې چې زیات نه زیات مقتدیان په جمعه کې شامل شي؟

جواب: که اذان له وخت نه مخکې وشي. نو په وخت کېدلو سره دې اذان په دویم ځل وکړل شي که نه لمونځ به له اذان نه پرته وي او له اذان نه پرته لمونځ کول د سنت خلاف او مکروه دي^{۱۲}

د لمر د پریوتلو نه مخکې د ماښام لمونځ او اذان صحیح نه دی

سوال: د ماښام د اذان نه مخکې سجده جائز ده یا ناجائز؟ د اذان نه پنځه منته مخکې مو د لمانځه نیت وتړلو او وروسته اذان وشو. نو څه وکړو؟

جواب: که لمر پریوتی وي، نو د ماښام د لمانځه نه مخکې سجده جائز ده او که پریوتی نه وي. نو جائز نه ده. کله چې اذان ته پنځه منته پاتې وو، نو د لمانځه وخت نه و. لمونځ ماتول پکار دي^{۱۳}

د وخت نه مخکې د ماسخوتن اذان

سوال: زموږ په علاقه کې یو جومات دی او دلته د ماسخوتن اذان په پیاوړتیا اووه بجې کېږي او د ماسخوتن وخت په پنځه ویشته منته کم اته بجې شروع کېږي تاسو بیان کړئ چې د

۱ [واما اذا كان في المغرب فالمستحب ان يفصل بينها بسكتة يسكت قائماً مقدار ما يتمكن من قراءة ثلاث آيات قصار هكذا في النهاية. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۵۷. کتاب الصلاة. الباب الثاني في الاذان، الفصل الثاني).

۲ [تقديم الاذان على الوقت في غير الصبح لا يجوز اتفاقاً وكذا في الصبح عند أبي حنيفة ومحمد رحمهما الله تعالى وان قدم يعاد في الوقت هكذا في شرح مجمع البحرين لابن الملك وعليه الفتوى، هكذا في التار خانية ناقلاً عن الحجة. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۵۳. کتاب الصلاة، الباب الثاني). ايضاً: ولا يؤذ لشيء من الصلوات الا بعد دخول وقتها..... عن ابن عمر ان بلالاً رضى الله عنه اذن قبل طلوع الفجر، فامرته النبي صلى الله عليه وسلم ان يرجع فينادي: الا ان العبد نام. (شرح مختصر الطحاوی ج: ۱ ص: ۵۵۸، ۵۵۹. طبع دار البشائر، بيروت).

۳ [(وکره) تحريماً، وکل مالا يجوز مکروه (صلاته) مطلقاً (ولو) قضاء او واجبة او نفلاً او (على جنازة وسجدة تلاوة وسهواً) لا شکر. (مع شروق)..... (وغروب)، الا عصر يومه، فلا يکره فصله لا دانه کما وجب. (درمختار مع الشامي ج: ۱ ص: ۳۷۰-۳۷۲، کتاب الصلاة).

وخت نه مخکې کوم اذان کیږي دا څنگه دی؟ او ددې خای په امام باندې څه ذمه داري راځي سره له دې چې موږ امام صاحب ته عرض هم وکړ، خو هغه خان خلاص کړ.

جواب: کوم اذان چې د وخت نه مخکې وشي، هغه معتبر نه دی په دویم ځل په خپل وخت کې اذان کول ضروري دي که نه لمونځ به له اذان نه پرته گنجل کیږي.^{۱۱}

په رمضان المبارک کې د ماسخوتن اذان د وخت نه مخکې کول

سوال: د رمضان شریف په میاشت کې څه خلک وختي د تروایح کولو له پاره د ماښام په وخت کې د ماسخوتن اذان وکړي اوس لاد ماسخوتن وخت شروع شوی هم نه وي او هغوی د ماسخوتن اذان وکړي او له دې نه وروسته د ماسخوتن لمونځ کوي ایا د هغوی لمونځ پرته له اذان نه وشو او که اذان یې وشو؟ د هغوی کار څنگه دی او نورو خلکو ته څه کول پکار دي هغوی د نورو جوماتونو حواله ورکوي نور جوماتونه زموږ له پاره حجت دي او که نه؟

جواب: د کوم اذان چې یوه جمله هم د وخت نه مخکې وویل شوه هغه اذان نه دی شوی دوخت داخلېدو وروسته په دویم ځل اذان کول پکار دي، که نه لمونځ به بغیر د اذان نه وي او کوم لمونځ چې د اذان نه بغیر وي هغه د سنت خلاف وشو.^{۱۲}

په هېره باندې دویم ځل اذان کول

سوال: که اذان شوی وي او یو سړي په هېره کې بغیر د پوښتنې کولو نه اذان وکړي او هغه نیم اذان ته ورسیږي او هغه ته یادشي، نو هغه په دې صورت کې اذان مکمل کړي یا یې پرېږدي؟

جواب: چې هر کله یو اذان شوی دی، نو بیا د اذان کولو ضرورت نشته هغه دې پرېږدي.^{۱۳}

په ریډیو او ټی وی باندې د اذان شرعي حکم

سوال: وایي چې د لمونځ له وخت نه پرته بې وخته اذان نه دي کول پکار یا یوازې هغه وخت اذان ول پکار دي چې کله یو ماشوم پیدا شي یا د څه لوی افت نه ځان خلاصول وي مثلاً زیات باران وغیره، خودلته په ټی وی باندې کله چې په لاهور کې اذان کیږي، نو اذان په ټول پاکستان کې نشر کیږي حال دا چې کله په لاهور کې د ماسخوتن وخت وي، نو په کراچۍ کې د ماسخوتن په لمانځه کې یوه گنټه وي، هم دغه شان د پاکستان په یو ښار کې د اذان وخت وي، نو په نورو

۱ [حتی لو اذن قبل دخول الوقت لا یجزئه ویعیده اذا دخل الوقت... الخ. (البدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۱۵۴، ایضا: شرح مختصر الطحاوی ج: ۱ ص: ۵۵۸، طبع دار السراج، بیروت)۔

۲ [اوگوری تیره شوی حاشیه (حتی لو اذن قبل دخول الوقت... الخ. (البدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۱۵۴، ایضا: شرح مختصر الطحاوی ج: ۱ ص: ۵۵۸، طبع دار السراج، بیروت)

۳ [ولو صلی فی مسجد باذان واقامة هل یکره ان یؤذن ویقام فیہ ثانیاً..... وان صلی فیہ اهله باذان واقامة او بعض اهله یکره... الخ. (البدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۱۵۳، کتاب الصلاة، فصل فی بیان محل وجوب الاذان)۔

ښارونو کې نه وي خو اذان په ټولو سټیشنو باندې یو شان نشر کېږي. نو ایا دا ګناه نه ده؟
جواب: ستاسو خیال صحیح دی اذان د لمانځه له پاره وي په ریډیو او ټي وي باندې چې کوم اذان کېږي هغه د لمانځه له پاره نه، بلکې هسې د شوق له پاره وي هغه د شریعت د هیڅ قاعدې لاندې نه دی.^{۱۱}

د غلط اذان کفار

سوال: د غلط اذان یا په دې کې غیر ارادي طور سره الفاظ شاملولو باندې څه کول پکار دي؟^{۱۲} د موذن لیرې کول صحیح دي؟

۲ موږ چې اوسه پورې (زما په نظر) غلط اذانونه اوریدلې دي دهغو څه کفار یا ګناه شته؟
جواب: تاسو چې کوم صورت لیکلی دی په فقهي اصطلاح کې دي ته لحن وایي او دا ناجائز او مکروه تحریمي دی، فقهاء کرامو لیکلي دي چې د داسې اذان اوریدل هم جائز نه دي.^{۱۳} په دې وجه د جومات انتظامیه باندې لارمه ده چې داسې موذن بدل کړي او اوسه پورې چې کوم غلط اذانونه اوریدل شوي دي که دهغه د اصلاح په تاسو کې قدرت و، نو بیا څو ګناه ده چې دهغه مخ نیوی په استغفار سره کېدلی شي او که ستاسو په اصلاح کولو باندې قدرت نه و، نو په تاسو هیڅ ګناه نشته.

که اذان صحیح په پوهه کې نه راځي نو جواب ورکړو که نه؟

سوال: که د اذان اواز د هوا په وجه صحیح نه راځي یو لفظ اورو او یو نه. نو څه کول پکار دي؟
جواب: که الفاظ په پوهه کې راتلل نو جواب ورکوی، که نه جواب ورکول نه شته.^{۱۴}

د ټي وي او ریډیو د اذان جواب ورکول

سوال: په ټي وي او ریډیو باندې چې کوم اذانونه کېږي، نو ایا دهغه په اوریدلو باندې جواب ورکول کېږي؟

جواب: په ټي وي او ریډیو باندې کیدونکی اذان، اذان نه دی، بلکې د اذان اواز دی کوم چې ریکارډ کېږي اود اذان په وخت هم هغه وخت هغه ریکارډ ولگول شي له دې وجې دهغه حکم د اذان نه دی اود دې جواب ورکول هم مسنون نه دي.^{۱۴}

۱ [باب الاذان] هو لغة الاعلام..... وشرعاً اعلام مخصوص في وقت مخصوص... الخ. (البحر الرائق ج: ۱ ص: ۲۶۷)، وايضا: قوله وشرعاً اعلام مخصوص ای اعلام بالصلاة. (شامي ج: ۱ ص: ۳۸۳، باب الاذان).
 ۲ [واشار الى انه لا يحل سماع المؤذن اذا لحن كما صرحوا به، ودل كلامه انه لا يحل في القراءة ايضاً بل اولي قراءة وسماعاً... الخ. (البحر الرائق ج: ۱ ص: ۲۷۰، كتاب الصلاة، باب الاذان).
 ۳ [قوله من سمع الاذان يفهم منه انه لو يسمع لصمم او لبعد انه لا يجب... الخ. (شامي ج: ۱ ص: ۳۹۶).
 ۴ [واما اذان الصبي الذي لا يعقل فلا يجزئ ويعاد لان ما يصدر لا... [بقية حاشيه به راروانه صفحه..

د اذان په دوران کې تلاوت کول یا لمونځ کول

سوال: د اذان دوران کې د قرآن کریم تلاوت یا لمونځ کول صحیح دي؟

جواب: قرآن کریم بندولو سره د اذان جواب ورکول پکار دي او که لمونځ یې له مخکې نه شروع کړی وي، نو پوره دې کړي که نه د اذان د ختمیدو نه وروسته دې ووکړي^{۱۱}

د اذان دوران کې په جومات کې سلام اچول

سوال: کله چې موذن اذان کوي، نو جومات ته د داخلېدو په وخت کې السلام علیکم ویل پکار دي یا په خاموشي سره کیناستل پکار دي یا که د اذان د اوریدو له پاره درېدل پکار دي؟

جواب: هغه وخت کې سلام نه دي کول پکار بلکې په خاموشي سره کیناستل پکار دي^{۱۲}

د خطبې د اذان جواب او دعا

سوال: د جمعې په ورځ د خطبې د اذان جواب په ژبې سره ورکول او له دې نه وروسته دعا کول صحیح دي ددې څه حکم دی؟

جواب: د خطبې د اذان جواب نه ورکول کيږي نه له دې نه وروسته دعا شته^{۱۳}

ایا د اذان جواب ورکول ضروري دي؟

که ضروري وي نو څنګه به ورکول کيږي؟

سوال: کله چې موذن د لمانځه لپاره اذان کوي، نو موږ باندې د اذان جواب ورکول پکار دي او که نه؟

جواب: ژبې سره د اذان او د اقامت جواب ورکول مستحب دي، موذن چې کوم کلمات وايي،

نو جواب ورکوونکی دې هم هغه کلمات لولي او د "سُحَى عَلَى الصَّلَاةِ" او "سُحَى عَلَى الْفَلَاحِ" په ځای

...بقیه د ترمخ].. عن عقل لا يعتد به كصوت الطيور. (البدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۱۵۰، كتاب الصلاة، فصل في بيان سنن الاذان)۔

۱ [ولو كان في منزله يترك القراءة ويجيب... الخ. (البحر الرائق ج: ۱ ص: ۲۷۳). (قوله فيقطع قراءة القرآن) الظاهر ان المراد المسارعة للاجابة وعدم القعود لاجل القراءة لا خلال القعود بالسعى الواجب... الخ..... (قوله ولو بمسجد لا) اي لايجب قطعها بالمعنى الذى ذكرناه آنفاً. (شامى ج: ۱ ص: ۳۹۸، وايضا في البحر الرائق ج: ۱ ص: ۲۷۳)

۲ [ولا يسلم ولا يرد السلام... الخ. (البحر الرائق ج: ۱ ص: ۲۷۳، كتاب الصلاة، باب الاذان)۔

۳ [اولى المجتبه فى ثمانية مواضع اذا سمع الاذان لا يجيب فى الصلاة، واستماع خطبة الجمعة... الخ. (البحر الرائق ج: ۱ ص: ۲۷۴، كتاب الصلاة، باب الاذان، طبع دار المعرفة، بيروت)۔

دې "لا حول ولا قوة الا بالله" لولي، د سهار په اذان کې دې د "الصلوة خير من النوم" په جواب کې صدقت و بررت "لولي او په اقامت کې دې د "قد قامت الصلوة" په جواب کې اقامه الله وادامها" لولي ۱۱

ايا د اذان جواب ورکول په اوداسه ضروري دي؟

سوال: د اذان د جواب ورکول په اوداسه ضروري دي؟

جواب: اودس سره جواب ورکول غوره دي، بې اودسه جائز دي ۱۲

د کوم اذان جواب ورکول پکار دي؟

سوال: په يو محله کې څو جوماتونه وي، هلته اکثر په يو وخت کې په لاؤډ سپيکر باندې اذان کيږي چې د هغه اواز ليرې ليرې رسيږي. اوس سوال دادی چې په دې صورت کې د کوم جومات د اذان جواب ورکول پکار دي؟

جواب: د محلي د نژدې جومات د اذان جواب ورکول پکار دي په دې شرط چې دغه اذان د سنت مطابق لوستل کيږي ۱۳

د اذان په وخت کې اوبه څښل

سوال: يو ورځ د ماښام د اذان په وخت کې ما اوبه څښل شروع کړل، زما يو دوست ورييل چې د اذان په وخت اوبه څښل سخته گناه ده ما وختي طوز د هغه خبره ومنله، خو په زړه کې مې دا لوږ وکړ چې دا مسئله به ستاسو په خدمت کې پيش کوم اميد دى چې تاسو به ددې د حل کولو هم ضرور کوشش کوئ.

جواب: د ماښام د اذان يا د هر وخت د اذان په وخت کې اوبه څښل جائز دي ستاسو د دوست خيال غلط دى.

۱ [وفي فتاوى قاضيخان اجابة المؤذن فضيلة وان تركها لا ياتم..... وفي المحيط يجب على السامع للاذان الاجابة ويقول مكان حى على الصلاة: لا حول ولا قوة الا بالله، وكذا اذا قال الصلاة خير من النوم فانه يقول: صدقت وبررت... وفي غيره انه يقول اذا سمع قد قامت الصلاة: اقامها الله وادامها. (البحر الرائق ج: ۱ ص: ۲۷۳، باب الاذان)

۲ [ځكه چه بې اودسه اذان ورکول جائز دى نود اذان جواب ورکول به په درجه اولی جائز دى. (وينبغى ان يؤذن ويقيم على الوضوء) فان ترك الوضوء في الاذان جاز وهو الصحيح لانه ذكر وليس بصلاة فلا يضره تركه. (الجوهرة النيرة ج: ۴ ص: ۴۴، باب الاذان، طبع دهلي).

۳ [فان سمعهم معا اجاب معتبرا كون جوابه لمؤذن مسجده... الخ. (فتح القدیر ج: ۱ ص: ۱۷۴، طبع بيروت).

د اذان دوران کې د تلاوت بندولو حکم

سوال: اوریدلي مو دي چې د اذان د اوریدلو په وخت کې تلاوت بندول پکار دي. پوښتنه داده چې د مختلفو جوماتونو نه په وقفې وقفې سره د نیمې گنتي پوري د اذان اوازونه راځي. نو ایا تر کومې چې د اذان اواز راځي تر هغه پورې تلاوت بند کړي؟

جواب: غوره داده چې د اذان وخت کې تلاوت بند کړي^{۱۱} د خپلې محلې د اذان جواب ورکول ضروري دي له هغه نه وروسته د مختلفو اذانونو جواب ورکول ضروري نه دي^{۱۲} اوځینې حضرات فرمایي چې په دې کې کوم اذان د ټولو نه مخکې وي لومړی دې دهغه جواب ورکړي

د اذان په وخت د ریډیو نه تلاوت اورېدل

سوال: یو طرف ته جومات کې اذان یا تلاوت کیږي او بل طرف ته په ریډیو باندې اذان یا تلاوت کیږي، نو موږ ته پکار دي چې ریډیو بنده کړو او که نه؟

جواب: د ریډیو تلاوت کوم چې عموماً په ریډیو باندې د نشر کېدو نه مخکې ریکارډ کیږي. د تلاوت حکم نه لري په له دې وجه د اذان له اوریدلو سره د ریډیو بندول پکار دي^{۱۳} هسې هم د اذان اورېدلو په وجه د تلاوت د بندولو حکم دی^{۱۴}

اقامت کونکي سړي به کوم ځای کې درېږي؟

سوال: ددې مسئلې وضاحت وکړئ چې اقامت کونکي سړي به په امام پسې کوم ځای کې اوبه کوم صف کې درېږي؟

جواب: شریعت کې په دې هیڅ پابندی نشته چې کوم ځای غواړي دریدلی شي^{۱۵}

د جمعي په ورځ که مقتدي په لور اواز سره تکبیر وایي نو؟

سوال: د جمعي د لمونځ ورکولو په وخت د امام سره د مؤذن د الله اکبر ویلو څه وجه ده؟ او که څوک په هیره د مؤذن سره الله اکبر ووايي نو څه کفاره ده؟

۱ [ولو کان فی القراءة ینبغي ان یقطع ویشتغل بالاستماع والاجابة... الخ. (عالمگیری ص: ۵۷)، ایضا ولو کان السامع یقرا القراءة ویجب... الخ. (البحر الرائق ج: ۱ ص: ۲۷۳، کتاب الصلاة، باب الاذان).]

۲ [وسئل ظهیر الدین عمن سمع فی وقت من جهات ماذا علیه؟ قال: اجابة اذان مسجده بالفعل... الخ. (البحر الرائق ج: ۱ ص: ۲۷۳) ایضاً اذا کان فی المسجد اکثر من مؤذن واحد اذنوا واحدا تعد واحد فاحرمة لا لول کذا فی الکفاية (عالمگیری ج: ۱ ص: ۵۷، کتاب الصلوة، الباب الثاني، الفصل الثاني).]

۳ [واما اذان الصبی الذی لا یعقل فلا یجزی ویعاد لان ما یصدر لاعن عقل لا یعتد به کصوت الطيور... الخ. (البدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۱۵۰، کتاب الصلوة، فصل فی بیان سنن الاذان).]

۴ [ولو کان السامع یقرا یقطع القراءة ویجب... الخ. (البحر الرائق ج: ۱ ص: ۲۷۳).]

۵ [ویقیم علی الارض هکذا فی القنیه فی المسجد هکذا فی البحر الرائق (عالمگیری ج: ۱ ص: ۵۶، کتاب الصلوة).]

جواب: د امام تکبیرونه نورو خلکو ته د رسول له پاره موذن په لوړ اواز سره تکبیر وایي که بل څوک یې هم ووايي. نو په دې باندې هیڅ کفار نه لږمیري نه په دې کې څه گناه شته. خو له ضرورت پرته مقتدیانونه په لوړ اواز تکبیر ویل نه دي پکار چې بغیر د څه وجې نه شک پیدا نه شي، کوم حضرات چې د تکبیر د ویلوله پاره مقرر شوي دي هم هغوی ته تکبیر ویل پکار دي

ایا موذن د خپل ځان لپاره ځای خاص کولی شي؟

سوال: امام صاحب له پاره خو په محراب کې جای نماز اچول ضروري دي. ایا اقامت کوونکي له پاره جای نماز اچول ضروري دي او که نه؟ دا د صحابه کرامو رضی الله عنهم تابعینو یا تبع تابعینو نه ثابت دي؟

جواب: جای نماز اچول ضروري نه دي، بلکې دمستلې په رڼا کې که د اقامت کوونکي په جای نماز باندې څوک کيني، نوهغه ته د پورته کولو او دهغه ځای نه د لیرې کولو هېڅ حق نشته [۱]

د اقامت ویلو حق دار څوک دی؟

سوال: د اقامت ویلو جائز حقدار څوک دی؟ که موذن په خپله امام هم وي، نو تکبیر څوک ویلی شي؟ جواب لږ وضاحت سره راکړئ.

جواب: اقامت خود هغه چا حق دی چا چې اذان کړی وي که د هغه له طرفه اجازه وي، نو هر سړی اقامت کولی شي په دې شرط چې صحیح اقامت کوي او که موذن په خپله امام هم دی، نو په خپله اقامت هم کولی شي هیڅ حرج په کې نشته [۲]

د اقامت په وخت کیناستل او "حی علی الصلوة" سره پورته کېدل

سوال: کله چې اقامت کیږي، نو نیم تکبیر پورې ناست وي او کله چې "حی علی الصلوة" او "حی علی الفلاح" ته ورسېږي، نو ټول پورته شي، ددې په باره کې زموږ رهنمائي وکړئ چې دا شرعاً جائز دي او که نه؟

جواب: اقامت شروع کیدو سره پورته کېدل او صفونه برابرول پکار دي، اقامت ختمېدو پورې ناست اوسیدل نامناسب دي. [۳]

[۱] بکړه للانسان ان يخص نفسه مكاناً في المسجد يصلي فيه (عالمگیری ج: ۱، ص: ۱۰۸، کتاب الصلوة)

[۲] والافضل ان يكون المؤذن هو المقيم كذا في الكافي (عالمگیری ج: ۱، ص: ۵۴)

[۳] عن عبدالرزاق عن ابن جريج عن ابن شهاب ان الناس كانوا ساعة يقول المؤذن الله اكبر يقومون الى الصلوة فلا يأتى النبي صلى الله عليه وسلم مقامه حتى تمتل الصفوف (فتح الباری ج: ۲، ص: ۱۲۰ طبع لاهور)

اقامت څومره لوړ اواز سره کول پکار دي؟

سوال: امام صاحب پسي یو سړی ولاړ وي او دویمه ورو اواز سره اقامت کوي چې بس امام صاحب او نژدې یو دوه کسان یې اوري، نورو خلکو ته اواز نه رسیږي. نو دا څنگه دی؟ ایا د اقامت د تکبیر مقصد جومات کې ټولو خلکو ته اواز رسول نه دي؟^{۱۰}

جواب: اقامت دویمه لوړ اواز سره کیدل پکار دي چې لمونځ کونکي یې واورې که خوا کې یې یو یو سړی اوري، نو دا اقامت صحیح نه دی.^[۱]

له اذان نه وروسته د لمانځه له پاره اواز کول

سوال: زموږ په محله کې د سهار له اذانه وروسته څه حضرات د جمعې لس پنځلس منته مخکې اوازونه کوي چې د جمعې وخت شوی دی جومات ته تشریف راوړئ لمونځ د ویده کېدلو نه غوره دی او داسې نور... پوښتنه داده چې دا الفاظ له اذان نه وروسته کول صحیح دي او که نه؟ ایا داسې الفاظ ویلو سره د اذان اهمیت کمیږي نه؟ او ایا د اذان اواز جومات ته د راغوبستلو له پاره کافي نه دی؟

جواب: له اذان نه وروسته خلک لمانځه ته راغوبستلو ته تئوب وایي د جمهور متقدمینو په نزد دا د سهار نه پرته په نور لمونځونو کې مکروه دی، خو متأخرینو په ټولو لمونځونو کې دا جائز کړی، بلکې مستحسن کړی دی، ځکه د خلکو په دین کې سستی او کمزوري پیدا شوي ده په دې وجه هغوی ته د لمانځه دعوت ورکول ښه خبره ده.^[۲]

د خاتنه فرض لمانځه له پاره د اقامت لوستل مستحب دی

سوال: ایا د خاتنه فرض لمونځ کولو له پاره هم اقامت ویل پکار دي؟

جواب: که په کور کې خاتنه لمونځ کوي، نو د هغه له پاره اقامت مستحب دی.^[۳]

د نفل لمانځه له پاره اقامت

سوال: دا بیان کړی چې که د سهار لمانځه نه وروسته هم په هغه جانماز باندې ناست وي او اشراق وکړي، نو د اشراق لمانځه له پاره اقامت کول پکار دي او که نه؟

۱ [ومن السنة ان ياتي بالاذان والاقامة جهراً رافعاً بهما صوته الا ان الاقامة اخفض منه (عالمگیری ج: ۱، ص: ۵۵)]

۲ [والفاد الله لا يخص صلاة بل هو في سائر الصلوات وهو اختيار المتأخرين لزيادة غفلة الناس وقلمما يقومون عند سماع الأذان وعند المتقدمين هو مكروه في غير الفجر وهو قول الجمهور..... الح (البحر الرائق ج: ۱، ص: ۲۷۵)۔]

۳ [(وندباً هما) أي الأذان والاقامة للمسافر والمُصلّي في بيته في المضر ليكون الأداء على هيئة الجماعة (البحر الرائق ج: ۱، ص: ۲۸۰، كتاب الصلوة، باب الاذان، طبع دار المعرفة، بيروت)۔]

جواب: د نفل لمانځه له پاره اقامت نه وي اذان او اقامت يوازې د پنځه وځنه لمونځ او د جمعي د لمانځه له پاره وي^{۱۱}

دويمې جمعي لپاره اقامت

سوال: يو ځل جومات کې جمعه وشوه. بيا وروسته درې څلور کسان په دويم ځل جمعه کوي اب اقامت ويل ضروري دي؟ يا په يو کور کې جمعه کوونکي به اقامت کوي او که نه؟

جواب: يو ځل چې جومات کې لمونځ وشو، نو په دويم ځل جمعه کول په جومات کې پکار نه دي، که په يو بل جومات کې د جمعي دموندلو اميد وي. نو صحيح ده يا که کور کې بال بچ سره لمونځ کيږي. نو هم صحيح ده که نه د اقامت نه پرته دې په يو کونج کې جمعه وکړي او اقامت دې نه کوي^{۱۲}، په کور کې د جمعي په صورت کې به اقامت کوي

په اقامت کې "حی علی الصلوة" او "حی علی الفلاح"

با ندي بني او گس طرفته مخ گرځول

سوال: د جمعي نه مخکې چې د اقامت لپاره کوم تکبير وويل شي، دا سنت دی که دا ادا نه کړل شي. نولمونځ کيږي؟ اود حی علی الفلاح په وخت مخ بني او گس طرفته گرځول پکار دي او که نه؟

جواب: جمعي له پاره اقامت ويل سنت مؤکد دي او ددې پريښودل بده خبره ده. حی علی الصلوة او حی الفلاح ويلو دوران کې په اقامت کې هم بني او گس طرفته ته مخ گرځول مستحب دي^{۱۳}

په ريل گاډي کې دهر لمانځه لپاره اقامت ضروري دی

سوال: په ريل گاډي کې د سفر دوران کې د لمانځه په وخت کې اذان کوي او پنځلس شل ملگري وي، درې يا څلور کسان په يوځای جمعه وکړي، دغه شان يو بل پسې څو جمعي

۱ [وسن للفرائض ای سنن الاذان للصلوات الخمس والجمعة سنة مؤكدة قوية قريبة من الواجب (البحر الرائق ج: ۱، ص: ۲۶۹، کتاب الصلوة، باب الاذان، طبع دارالمعرفة، بيروت)۔]

۲ [اما لو كان له امام ومؤذن معلوم فيكره تكرار الجماعة فيه باذان واقامة عندنا..... وعن ابي يوسف اذا لم تكن على الهيئة الاولى لا يكره (حلي كبير ص: ۶۱۵) (وندبا هما) أي الاذان والاقامة للمسافر والمُصلي في بيته في المصير ليكون الأداء على هيئة الجماعة (البحر الرائق ج: ۱، ص: ۲۸۰، کتاب الصلوة، باب الاذان، طبع دارالمعرفة، بيروت)]

۳ [والاقامة مثله أي مثل الاذان في كونه سنة الفرائض فقط (البحر الرائق ج: ۱، ص: ۲۷۰) عن الغنية انه يحول في الاقامة ايضاً (البحر الرائق ج: ۱، ص: ۲۷۲، کتاب الصلوة، باب الاذان، طبع دارالمعرفة، بيروت)]

کېږي، ایا هر ځل اقامت کول ضروري دي؟

جواب: د هریو جماعت لپاره اقامت سنت دی [۱]

په کور کې د لمونځ کولو دوران کې اقامت څومره اواز سره لوستل پکار دي؟

سوال: له جمعې کیدو نه وروسته یو سړی په کور کې یا جومات کې څه وخت لمونځ کوي. نو ده ته اقامت کول پکار دي او که نه؟ که ویل غواړي نو ایا جهري او سري دواړو لمونځونو کې زور سره ویل پکار دي؟

جواب: یواځې لمونځ کوونکي لپاره هم اقامت لوستل سنت دي، دومره اواز سره دې وایي چې په خپله یې اوري [۱]

غلام احمد قادياني ته د نیک او صالح منونکي سري اذان او اقامت

سوال: که یو سړی دې لاندې خیالاتو او عقیدو باندې ایمان لري، نو د هغه اذان کولو یا اقامت کولو سره د امام یا د مقتدیانو په لمانځه کې څه خلل (نقصان) راځي او که نه؟
الف: مرزا غلام احمد قادياني ډیر نیک او صالح سړی و، هغه د نبی کریم ﷺ ډیر زیات تعریف کړی دی.

ب: په نبی کریم ﷺ باندې به یې درود لوست

ج: هغه د نبوت دعوه هیڅکله نه وه کړې.

د: د نبوت د دعوي کولو دروغ الزام خو قبرپرستو لگولی دی او د هغه خلاف یې د دروغو پروپیګنده (تُهْمَت) کړی ده.

جواب: د مرزا غلام احمد قادياني په باره کې چې څوک دا خیالات لري، نو دا غلط دي، ددې ثبوت او قطعي ثبوت موجود دی چې مرزا قادياني کافر، مرتد، کذاب او دجال و، هغه د نبوت دعوه کړې وه [۲] او د قاديانانو یو لویه ډله هغه نبی مني، نه دا د دروغو الزام دی او نه پروپیګنده ده، دا کس ماته راولیږي، زه به ده ته د مرزا کتابونه وښایم.

^۱ [والاقامة مثله ای مثل الاذان فی کونه سنة الفرائض فقط (البحر الرائق ج: ۱، ص: ۳۷۰)]

^۲ [وندبا لهما ای الاذان والاقامة للمسافر والمصلی فی بیته فی المصر (البحر الرائق ج: ۱، ص: ۲۸۰)]

^۳ [د نبی نوم موندلو لپاره زه خاص شوم او نور ټول خلک د دې لپاره مستحق نه دي (حقیقت الوحی ص: ۳۹۱، خزائن ج: ۲۲، ص: ۴۰۶، ۴۰۷) دغه شان: الله تعالی زه د ټولو پیغمبرانو مظهر گرځولی یم او د ټولو پیغمبرانو نومونه یې ماته منسوب کړي دي (حاشیه حقیقت الوحی ص: ۷۳، خزائن ج: ۲۲، ص: ۷۶) دغه شان: مبشراً برسول یاتى من بعد اسمی احمد د دې مصداق زه یم. (ازاله اوهام طبع اول ص: ۶۷۳، ج: ۳، ص: ۴۶۳)]

ترڅو چې دې سړي له دې خیالاتو نه توبه نه وي کړي، نو ده ته اقامت او اذان مه ورکوي، که نه د ټولو خلکو لمونځ به د اذان او اقامت نه پرته گڼل کیږي او امام او جومات والا ټول به گناهگار وي د مرزا غلام قادیاني د خدای د بنمن کیدل او د رسول د بنمن کیدل دومره واضح دي چې کوم سړی هغه مسلمان گڼي، نو هغه هم قطعي کافر دی [۱]

د جومات روپی غلام کونکي موذن اقامت او امامت

سوال: د دین علماء کرام په دې مسئله کې څه فرمایي چې زموږ د جومات موذن چې نائب امام هم دی، د جومات د گلي نه به یې پیسې غلام کولې، هغه د لس دولسو کسانو په موجودگي کې ددې خبرې اقرار هم کړی دی او په دې خط باندې د ټولو خلکو دستخط هم دی، ددې اقرار کولو نه وروسته دا سړی د امامت، اذان او د اقامت اهل دی؟

جواب: ددې سړي په ځای دې بل څوک د جومات د خادم او نائب امام په حیثیت سره وساتل شي والله اعلم. [۲]

د بنځې اذان

سوال: ایا بنځه اذان کولی شي؟

جواب: بنځې ته د اذان کولو اجازه نشته [۳]

یو جومات کې اذان کول او دویم جومات کې لمونځ کول

سوال: یو سړی په یو جومات کې موذن دی، خو د هر اذان کولو نه وروسته هغه دویم یا د محلي دریم جومات کې لمونځ کوي او د جومات امام سره یې څه اختلاف هم نشته او رهائش یې هم په دې جومات کې دی کوم جومات کې چې اذان کوي، د قرآن او حدیث په رڼا کې ددې مسئلې حل راکړئ.

جواب: که بل جومات کې د جمعي انتظام سره متعلق وي، نو بیاداسې کول جائز دي که نه مکروه دي [۴]

[۱] وکل مسلم ارتد فتوبه مقبولة الا الکافر بسبب نبی من الانبياء....ومن شک فی عذابه وکفره کفر(الدرالمختار ج: ۴، ص: ۲۳۱، ۲۳۲، باب المرتد)

[۲] واما الفاسق فقد عللوا کراهة تقديمه بانه لا یهتم لامر دینه، وبان فی تقديمه للامامة تعظیمه وقد وجب علیهم اهانتہ شرعا(شامی ج: ۱، ص: ۵۶۰، کتاب الصلوة، باب الامامة، مطلب فی تکرار الجماعة فی المسجد)

[۳] وليس علی النساء اذان ولا اقامة، لان من سنة الاذان رفع الصوت وهی منهية عن ذلك (الجوهرۃ النيرة ص: ۴۴، کتاب الصلوة، باب الاذان طبع دهلي) ويكره اذان المرأة لما امرهن النبي صلى الله عليه وسلم بالتصفيق وامر الرجال بالتسبيح لدل علی انها منهية عن رفع الصوت (شرح مختصر الطحاوی ج: ۱، ص: ۵۶۳)

[۴] اذا كان ينتظم به امر جماعة اخرى، بان كان اماما او مؤذنا فی مسجد آخر، فلا يكره له. (حلي كبير ص: ۶۱۴)

ایا په منی کې په هره خیمه کې اذان وشي؟

سوال: د حج په دوران کې په منی کې په هره خیمه کې خاتنه اذان او اقامت کیږي. یو ځل زه د خپل دوست خیمې ته لاړم د ماسخوتن وخت و هغه بغیر د اذان نه جمعه وکړه او امامت یې په ما وکړ ما د اذان نه کولو وجه وپوښتله، نو هغه دا تاویل وکړ چې د اذان کولو مقصد یوازې د وخت معلومول دي او موږ لونځ دخوا کې خیمې اذان اوریدلو سره کوو. تاسو بیان کړی چې ایا داسې له اذان پرته د جمعې لمونځ ادا کیږي په یاد ساتل پکار دي چې په منی کې درې ورځې تیږول او پنځه وخته لمونځونه د جمعې سره ادا کول وي او د یو بل ځای په اذان اورېدو باندې موږ جمعه کولی شو له اذان پرته او زما امامت کول څنگه دي؟

جواب: که دمحلې په جومات کې اذان شوی وي. نو له اذان نه پرته جمعه کیږي. یوازې اقامت کول کافي دي. همدا حکم په منی کې په خیمو کې د کیدونکو جماعتونو دی چې کله خوا کې خیمه کې اذان وشو، نو په بله خیمه کې اذان کول ضروري نه دي. یوازې اقامت کافي دی ^{۱۱}

بنځه د اذان جواب کله ورکړي؟

سوال: ایا بنځوته هم د اذان جواب ورکول پکار دي؟

جواب: هو! خو کله چې په حیض او نفاس کې وي. نو بیا دې جواب نه ورکوي. ^{۱۲}

د ماشوم په غوږ کې د اذان کولو طریقه

سوال: د ماشوم په غوږ کې د اذان کولو څه طریقه ده؟ یعنې په بني غوږ کې پوره اذان او په گس (چپ) غوږ کې پوره اذان او اقامت دواړه؟

جواب: لومړی دې په بني غوږ کې اذان وکړل شي بیا دې په گس کې اقامت په بني او گس غوږ کې اذان او اقامت یو ځل کیږي دوه ځله نه. ^{۱۳}

....

۱ [قوله للفرانض الخمس)..... لكن لا يكره تركه لمصلی فی بيته فی المصر لان اذان الحی يكفيه... الخ. (شامي ج: ۱ ص: ۳۸۴)۔

۲ [ويجيب... من سمع الاذان..... لا حائضًا ونفساء (در) وفي الشامية (قوله لا حائضًا ونفساء) لانهما ليسا من اهل الاجابة بالفعل فكذا بالقول... الخ. (شامي ج: ۱ ص: ۳۹۶. كتاب الصلاة، باب الامامة)۔

۳ [قال الملا علي القاري: وقال ابن حجر..... الاذان الذي يسن لغير الصلاة كالاذان في اذن المولود اليمنى والاقامة في اليسرى... الخ. (مرقاة شرح المشكوة ج: ۱ ص: ۴۱۴. باب الاذان، ايضا: الفقه الاسلامي وادلته ج: ۳ ص: ۶۴۰)۔

❖ د لمانځه شرطونه ❖

د عام محفل د نه اغوستلو وړ جامو کې لمونځ کول

سوال: دلته په سعودي عرب کې ما عموماً کتلي دي چې خلک سر تور سر لمونځ کوي او د هغوی په لېدو سره زموږ پاکستانی خلک هم سر تور لمونځ کوي تر دې چې په یو بنین (زیربراني) پرتوګ او لنگ کې لمونځ کوي بنین هم بغير لستونږو والا او خینې داسې کوي چې سحر غسل کولو سره لنگ ووهي او یو تولیه (ځان پاک) چې په هغې سره هغوی خپل سر وچوي په خپل سره باندې اچولو سره لمونځ کوي، سره له دې چې د اغوستلو له پاره خولۍ او جامې هم موجودې وي، خو نه یې اغوندي، تاسو د قرآن کریم او سنتو په رڼا کې دا بیان کړئ چې ایا په دې طریقې سره لمونځ ادا کېږي او که نه؟

جواب: لمونځ د الله پاک په دربار کې حاضریدل دي په دې وجه د لمانځه په وخت کې ښې جامې اغوستل پکار دي، په داسې جامو کې لمونځ مکروه دس چې د هغو په اغوستلو سره انسان عام محفل ته نشي تللی، سرتور سر لمونځ کول هم دغه شان داوگو او لوڅو څنگلوسره لمونځ کول مکروه دي^{۱۱}

په خیر نو جامو کې لمونځ کول مکروه دي

سوال: کوم خلک چې په گيراج کې کار کوي، هغوی چې کله جومات ته لمونځ کولو له پاره راځي، نو هغوی هماغه خیرنو او د تیل والا جامو اغوستلو سره د لمانځه د ادا کولو له پاره راځي، تاسو بیان کړئ چې ایا په دې جامو کې ددې خلکو لمونځ کېږي؟

جواب: په داسې جامو کې لمونځ مکروه دی، د لمانځه له پاره بیلې جامې پکار دي په گيراج کې کار کونکو ته د لمانځه له پاره بیلې جامې ساتل پکار دي^{۱۲}

۱ [ویکره ان یصلی حاسراً ای حال کونه کاشفاً راسه تکاسلاً ای لاجل الکسل.....وکذا یکره ان یصلی فی ثياب البذلة.....او فی ثياب المهنة.....وهی الخدمة والعمل تکمیلأ لرعاية الادب فی الوقوف بین یدیه تعالی بما امکن من تجميل، الظاهر والباطن وفي قوله تعالی خذوا زینتکم عند کل مسجد اشارة الى ذلک...الخ. (ایضا ولو صلی رافعاً کمیه الى المرفقین کره کذا فی فتاوی قاضی خان. (حلی کبیر ص: ۳۴۹، طبع سهیل اکیدمی، عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۰۶)

۲ [وتکره الصلوة فی ثياب البذلة کذا فی معراج الدراية. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۰۶)۔

په کومو جامو چې مچان کیني هغو کې هم لمونځ کیږي

سوال: موږ لیتړین ته څو، هلته مچان ډیر زیات وي کوم چې زموږ په جامو او بدن باندې کیني هغه مچان ناپاک وي په دې سره زموږ جامې هم ناپاکه کیږي له دې جاموسره موږ لمونځ ادا کولی شو او که نه؟

جواب: له دې نه ځان ساتل ممکن نه دي په دې وجه شریعت په دې جامو کې د لمونځ کولو اجازه ورکړې ده، خو دا مستحب ده چې سړی بیت الخلاء ته لاړ شي، نو د لمانځه د جامو نه پرته په نورو جامو کې لاړ شي، که نورې جامې نه وي، نو د نجاست نه د بچ کېدو له پاره دې هر ممکن کوشش وشي.^{۱۱}

له نوم (ناف) نه واخله تر څنگنو پورې جامو کې لمونځ کول

سوال: زموږ یو تره دی هغه زه د نیمو لستونو والا قميص کې په لمانځه باندې ولیدم، نو هغه وویل چې د لستونو والا قميص کې لمونځ کول پکار دي په دې باندې لمونځ مکروه کیږي او ما په یو کتاب کې لوستلي دي چې سړی ته ځان د نوم نه لاندې تر څنگنو پورې پتول پکار دي.

جواب: ستاسو تره چې کومه مسئله بیان کړې ده هغه صحیح ده. کومه مسئله چې تاسو په کتاب کې لوستلې ده هغه هم صحیح ده، خو دهغه مطلب باندې تاسو پوه شوی نه یی د نوم نه تر څنگنو پورې پتول فرض دي له هغه نه بغیر لمونځ نه کیږي^{۱۲} او که څنگلې او سر لوڅ وي، نو لمونځ به مکروه وي.^{۱۳}

د هغه چا لمونځ چې پنډی یې بنکاري

سوال: دسړي پښې کوم ځای پورې بنکاره کول جائز دي؟ که پنډی بنکاري، نو لمونځ جائز دی که ناجائز؟ په پنډی بنکاره کېدو باندې لمونځ خو نه ماتیري؟

جواب: په پنډی بنکاره کېدو باندې نه اودس ماتیري او نه لمونځ، بلکې دواړه صحیح دي ځکه چې د سړي له پاره له نوم نه واخله تر د دواړو څنگنو پورې پتول ضروري دي له دې نه پرته

۱ [ذهاب المستراح اذا جلس على ثوب لا يفسده الا ان يغلب ويكثر... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۴۷، کتاب الطهارة، الباب السابع، الفصل الثاني في الاعيان النجبة، طبع رشديه)۔

۲ [والرابع ستر عورته ووجوبه عام ولو في الخلوة على الصحيح.... وهي للرجل ما تحت سترته الى ما تحت ركبته... الخ. وفي وأما لو صلى في الخلوة غريباً ولو في بيت مظلم وله ثوب طاهر لا يجوز إجماعاً كما في البحر... (رد المحتار على الدر المختار ج: ۱ ص: ۴۰۴، مطلب في ستر العورة)۔

۳ [ولو صلى رافعاً كعبه الى المرفقين كره كذا في فتاوى قاضي خان. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۰۶، الفصل الثاني فيما يكره في الصلاة). ويكره (ان يصلي حاسراً) اي حال كونه كاشفاً (راسه تكاسلاً). (حلی كبير ص: ۳۴۸)۔

د باقي برخې پټول فرض نه دي، خو مسنون دي او نیمه پنډۍ لوڅه ساتل سنت دي^[۱]

د نیم لستوني والا قميص يا بنين کې لمونځ کول

سوال: ځينې دوستان پرته له عذر نه د نیم لستوني والا قميص يا بنين کې لمونځ کوي په دې باره کې څه حکم دی؟

جواب: پرته له عذر نه داسې کول مکروه دي^[۲]

د جارجټ لويټې (ټيکري) سره لمونځ کول

سوال: د جارجټ ټيکري په باره کې څه حکم دی، ايا دې سره لمونځ کېږي؟ سره له دې چې په دې کې خو هرڅه ښکاري، يا د ململ ټيکري استعمال پکار دی؟ د ټيکري صحيح مقدار او د جامې قسم راته خامخا وښيي.

جواب: که جامه دومره نرۍ (باريکه) وي چې دننه بدن، ويښته وغیره ترې ښکاري، نو له دې سره لمونځ نه کېږي، د لمانځه لپاره پرېره جامه اغوستل ضروري دي^[۳]

داسې جامه کې لمونځ کول چې بدن يا ويښته ترې ښکاري

سوال: ښځو ته په لمانځه کې څومره بدن پټول ضروري دي؟ ايا که څوک باريکې جامې سره لمونځ وکړي چې په هغه کې بدن يا ويښته په نظر راځي اگرچې يوازې ټوب کې وي، نو ايا له دې سره لمونځ يا طواف کېږي او که نه؟ ځکه چې ما اوریدلي دي چې په نرۍ (باريکه) جامه کې لمونځ نه کېږي؟

جواب: ښځې لپاره دمخ، لاس او پښو نه پرته نور ټول بدن پټول ضروري دي، که نه لمونځ يې نه کېږي^[۴] نرۍ جامه چې په هغه کې بدن يا ويښته ښکاري، نو لمونځ په کې نه کېږي^[۵]

۱ [عن ابن عمر رضی الله عنهما قال: مررت برسول الله صلى الله عليه وسلم وفي ازارى استرخاء فقال: يا عبدالله! ارفع ازارك، فرفعته، ثم قال: زد! فزدت فما زلت اتحرها بعد، فقال بعض القوم: الى اين؟ قال: الى انصاف الساقين. رواه مسلم. (مشکوٰۃ ص: ۳۷۶، کتاب اللباس الفصل الثاني، طبع قديمی).]

۲ [ولو صلى رافعا كمي الى المرفقين كره كذا في فتاوى قاضى خان. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۰۶، الفصل الثاني فيما يكره في الصلاة). ويكره (ان يصلح حاسراً) اي حال كونه كاشفاً (راسه تكاسلاً). (حلى كبير ص: ۳۴۸).]

۳ [اول شرح شمس الانمة السرخسى اذا كان الثوب رقيقاً بحيث يصف ما تحته اي لون البشرة لا يحصل به سترة العورة اذلاستمر مع رؤية لون البشرة.. الخ. (حلى كبير ص: ۲۱۴، شرائط الصلاة، الشرط الثالث، طبع سهيل اكيدي لاهور)]

۴ [وبدن المرأة الحرة كلها عورة..... الا وجهها وكفيها..... وقدميها..... (حلى كبير ص: ۲۱۰).]

۵ [اذا كان الثوب رقيقاً بحيث يصف ما تحته اي لون البشرة لا يحصل به سترة العورة. (حلى كبير ص: ۲۱۴).]

لما نځه لپاره د بنځې لاسونه تر څنگلو پورې پټول ضروري دي

سوال: ځينې بنځې وايي چې د لمونځ کولو له پاره د بنځې لاس څنگلو پورې پټيدل ضروري دي او مړوند پورې ضروري نه دي

جواب: د بنځې ټول بدن، لاسونه مړوندونو سره او پښې گيتو سره پټول ضروري دي او دا عورت دی. د مړوندونو بنکاره کول جائز نه دي [۱]

نیم لستوني والا قميص کې د بنځې لمونځ

سوال: ایا نیم لستوني والا قميص چې د څنگلو نه پورته وي، خوږېږي او لوی خادر سره ټول بدن مړوندو پورې پټ شوی وي، ایا داسې صورت کې د بنځې لمونځ کېږي او که نه؟

جواب: که د بدن څه حصه لمانځه کې خلاصه نه شي، نو لمونځ کېږي.

که د بنځې څنگل بنکاره پاتې شي نو د لمانځه حکم

سوال: که لستونی د څنگل نه پورته وي او څنگل بنکاره وي، نو لمونځ کېږي؟

جواب: د بنځو که د پښو، لاسونو او مخ نه پرته بل اندام بنکاره پاتې شي، نو لمونځ نه کېږي. [۲]

د گرمي له وجې نه نړیو جامو کې لمونځ کول

سوال: نړۍ جامو اغوستلو سره لمونځ کول جائز نه دي، خود گرمي په شدت کې د (لیلون) جوړې شوې پوره جوړه اغوستل کېږي، چې په هغه کې معمولي پښې هم بنکاري، ایا دا جائز دي او که نه؟

جواب: جامه که رنگداره وي، نو بدن په کې نه بنکاري په هر حال چې دومره نړۍ وي چې بدن په کې بنکاري، نو هغې سره لمونځ نه کېږي [۳] او که دپاسه پرې غټ خادر واغوستل شي او په هغه کې لمونځ وکړل شي، نو صحیح ده.

ایا یوازې د لمانځه له پاره پرتوگ د بنځرونه پورته کړو؟

سوال: مسئله دا اورېدل کېږي چې د لمانځه دوران کې پرتوگ د بنځرونه پورته کول پکار دي او په عامه توگه سره کتل شوي دي چې د کومو خلکو پرتوگ زیات لاندې وي هغوی هغه پورته کړي او بیا لمونځ کوي، خو زموږ د جومات امام صاحب ددې نه منع کول کوي، هغه وايي که ستاسو پرتوگ لاندې وي، نو تاسو هغه پورته مه خپژوئ، په داسې کولو باندې لمونځ

[۱] وذراعها عورة کطنها فی ظاهر الرواية عن اصحابنا الثلاثة. (حلی کبیر ص: ۲۱۰، الشرط الثالث).

[۲] و بدن المرأة الحرة کلها عورة..... الا وجهها وکلیها..... و قد میها..... (حلی کبیر ص: ۲۱۰).

[۳] اذا کان الثوب رفیقاً بمحت یصف ما تحته ای لون البشرة لا یحصل به ستره العورة. (حلی کبیر ص: ۲۱۴).

کیرې او اوس موږ هم لمونځ د هغه له بیان کړې طریقې سره سم کوو، یعنې پرتوګ مو د ښکرو د پاسه پروت وي او موږ لمونځ ادا کوو زموږ په داسې لمونځ کولو باندې ډیر خلک اعتراض کوي، تاسو ددې مسئلې په بیانولو سره زموږ رهنمایی وکړئ؟

جواب: پرتوګ د ښکرو (ګېټیو) نه لاندې ساتل حرام دي^{۱۱} او د حرام کار کول په لمانځه کې نور هم منع دي په دې وجه د لمانځه نه مخکې پرتوګ پورته کول نور هم ضروري دي او مسلمان نو ته د رسول الله ﷺ د حکم تعمیل کولو سره پرتوګ همیشہ د ښکرو نه پورته ساتل پکړ دي^{۱۲}

له ښکرو لاندې پرتوګ او لنګ وغیره خوړندول ګناه ده

سوال: د ښکرو ښکاره ساتل، بلکې د پرتوګ یا پاچامې د پنډۍ د نیمایي پورې ساتلو کې د کوم حدیث نه حکم شوی دی؟ بیا دا چې داسې یوازې د لمانځه دوران کې کول ضروري دي؟ په هندوستان او پاکستان کې چې څومره جامې رواج دي په ټولو کې ښکري پټ وي او د لمانځه د شروع کولو نه مخکې په دې باندې ډیر په سختي سره عمل کیري، چې جامې په بلټ کې اینستلو سره جامه پورته کیري او دلته په خلیج، سعودي او نورو ملکونو کې ددې هیڅ لحاظ نه کیري

جواب: له ښکرو نه لاندې لنګ، پرتوګ خوړندول، کبیره ګناه ده، په احادیثو کې ددې ډیر سخت وعیدونه راغلي دي په یو حدیث کې دي چې د هغه لمونځ نه قبلیري^{۱۳} او فرمایي چې د مومن پایڅې دې د نیمایي پنډۍ پورې وي^{۱۴} د ښکرو پورې که وي، نو هیڅ باک نشته، خو کوم پرتوګ چې د ښکرو نه لاندې وي هغه په دوزخ کې دی^{۱۵} او د پرتوګ د ښکرو نه د لاندې

۱ [و عن ابی سعید الخدری قال: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: ازره المؤمن الى انصاف ساقیه، لا جناح علیه فيما بينه وبين الکعبین، وما اسفل من ذلك ففي النار. قال ذلك ثلاث مرات: ولا ينظر الله يوم القيامة الى من جر ازاره بطراً. رواه ابو داؤد وابن ماجه. (مشکوٰۃ ص: ۳۷۴، کتاب اللباس، الفصل الثاني).]

۲ [عن ابی هريرة رضى الله عنه قال: بينما رجل يصلى مسبل ازاره قال له رسول الله صلى الله عليه وسلم: اذهب فتوضاً! فذهب وتوضاً ثم جاء فقال رجل: يا رسول الله! مالک امرته ان يتوضاً؟ قال: انه كان صلى وهو مسبل ازاره، وان الله لا يقبل صلوٰة رجل مسبل ازاره. رواه ابو داؤد. (مشکوٰۃ ج: ۱ ص: ۷۳، باب الستر، الفصل الاول).]

۳ [او گورئ تیره شوی حاشیه (عن ابی هريرة رضى الله عنه قال: بينما رجل يصلى مسبل ازاره قال له رسول الله صلى الله عليه وسلم... الخ)]

۴ [و عن ابی سعید الخدری قال: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: ازره المؤمن الى انصاف ساقیه، لا جناح علیه فيما بينه وبين الکعبین، وما اسفل من ذلك ففي النار. قال ذلك ثلاث مرات: ولا ينظر الله يوم القيامة الى من جر ازاره بطراً. رواه ابو داؤد وابن ماجه. (مشکوٰۃ ص: ۳۷۴، کتاب اللباس، الفصل الثاني).]

۵ [عن ابی هريرة قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ما اسفل من الکعبین من الازاري النار. (مشکوٰۃ ص: ۳۷۳)]

ساتلو منع یوازې د لمانځه سره خاص نه ده. بلکې په هېڅ حال کې هم د پرتوګ له بنسګرو نه لاندې ساتل جائز نه دي او کوم شی چې د لمانځه نه بهر منع وي هغه به په لمانځه کې هم منع وي په دې وجه که د چا پایڅې د بنسګرو نه لاندې وي. نو هغه نه د لمانځه د شروع کولو نه مخکې پایڅې پورته کول ضروري دي. د خلیج والا یا د یوبل ملک والا عمل زموږ له پاره حجت نه دی، یو مسلمان ته خو دا کتل پکار دي چې د الله پاک او د هغه د رسول ﷺ څه حکم دی؟

په لمانځه کې پرتوګ له بنسګرو پورته ساتل ولې ضروري دي؟

سوال: د لمانځه په دوران کې خلک خپلې جامې یا پاچامې وغیره له بنسګرو ولې پورته کوي؟

جواب: د دې وجه دا ده چې نیمایي پنډۍ (سپینې) پورې پایڅې پورته کول د نبی کریم ﷺ سنت دي او بنسګرو پورې ساتلو اجازه ده او دومره بنسګر ساتل چې بنسګري پټ شي. نو دا حرام او لویه ګناه ده [۱] په لمانځه کې خلک له دې وجې نه پایڅې پورته کوي چې کم نه کم په لمانځه کې په حرام کار کې مبتلا نه شي.

بنسګرو پټولو ته ولې حرام ویل کیږي؟

سوال: د یو سوال په جواب کې تاسو لیکلي دي چې په لمانځه کې د بنسګرو پټ ساتل حرام دي، موږ ته دا ویل شوي دي چې حرام یوازې هغه وي کوم چې په قرآن کې واضح الفاظو کې منع شوي وي، لکه سود، مردراه خوړل او هغه غوښه په کومه باندې چې د الله پاک د نوم مبارک نه پرته د بل چا نوم اخستل شوی وي، دا هم ویل شوي دي چې داسې هرشي مه حرام کوئ. قرآن کې فکر کوئ، غور کوئ.

جواب: ستاسو دا جذبه خو ماشاء الله ډیره د قدر وړ ده چې هر سړي ته په قرآن پاک باندې په خپله پوهیدل پکار دي، خو په دې کې دومره د زیاتوالي کولو اجازه غواړم چې د قرآن کریم کوم مطلب او مفهوم باندې چې صاحب قرآن (رسول الله، ﷺ) پوه شوی و او خپل امت ته یې وښوده، هغه باید له ټولو نه اول نمبر باندې وساتل شي، بیا صحابه کرام رضی الله عنهم څوک چې د قرآن پاک د ټولو نه اولني حافظان او اولني مخاطب خلک وو، د هغوی بیان کرده معنی او مفهوم د نظر لاندې وساتل شي، که تاسو اضافه قبول کړئ، نو دا گزارش به وکړم چې ډیر شیان داسې دي کوم چې قرآن کریم وضاحت سره حرام کړي نه دي. خو صاحب قرآن (رسول الله، ﷺ) د قرآن کریم نه اخذ کړي دي او د هغو د حرام کېدو اعلان یې کړی دی مثلاً: په قرآن کریم کې چېرته نه دي لیکل شوي چې سپی حرام دی، خو د نبی کریم ﷺ د ارشاد مبارک له وجې نه موږ سپی

۱ [عن ابی هريرة رضى الله عنه قال: قال رسول الله: ما اسفل من الكمين من الازار في النار. رواه البخاري. (مشکوٰۃ ص: ۳۷۴، کتاب اللباس، الفصل الثاني).]

حرام گڼو! بالکل هم دا صورت حال ددې هم دی چې پایڅې د بنسگرو نه لاندې ساتل څنگه دي په مبارکو حدیثونو کې دې ته حرام ویل شوي دي او په دې باندې د دوزخ وعید اورول شوی دی، دلته د نمونې په طور دوه حدیثونه ذکر کوم

۱ د حضرت ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دی چې یو سړي خادر د بنسگرو نه ښکته کړی و او لمونځ یې کړ. نبي کریم صلی الله علیه و آله وسلم وفرمایې چې الله تعالی دداسې سړي لمونځ نه قبلوي چې د هغه خادر د بنسگرو نه لاندې وي (ابوداؤد: ج. ۱: ۹۳) ۱۱

۲ حضرت ابوسعید خدری رضی الله عنه فرمایې چې نبي کریم صلی الله علیه و آله وسلم وفرمایې چې د مومن اغوستل شوي جامه نیمایي پندې پورې کیدل پکار دي او د نیمایي پندې نه بنسگرو پورې ساتلو کې څه گنده نشته او کومه چې د بنسگرو نه لاندې او ښکته وي، نو هغه به په جهنم کې وي او کوم سړي چې د تکبر او غرور له وجې نه خپل خادر راکشولو سره گرځي، نو د قیامت په ورځ به الله تعالی دې سړي طرفته درحمت په نظر نه گوري.

مؤطا امام مالك، مسند احمد، ابوداؤد، ابن ماجه، جامع الاصول، مشکوة، ص: ۳۷۴) ۱۲

او ستاسو دا نظریه چې جرم یوازې هغه دي کوم چې قرآن پاک واضحو الفاظو سره منع کړي وي. نو دا نظریه صحیح نه ده، ډیر شیان حرام دي. خو په قرآن کریم کې د هغه د حرام کیدو ذکر نشته. مثلاً سپی، پيشو، مار، لړم، خر، خچر ۱۳ او داسې نور. ددې شیانو د حرام کېدو ذکر په قرآن پاک کې وضاحت سره نشته، خو نبي کریم صلی الله علیه و آله وسلم ددې د حرام کېدو اعلان کړی دی.

لمانځه باندې د پرتوگ د بنسگرو نه د ښکته ساتلو اثر

سوال: لمانځه کې پرتوگ یا پاچامه د بنسگرو نه ښکته ساتلو سره ایا په لمانځه کې څه نقصان پیدا کېږي یا لمونځ فاسدېږي؟ ځکه چې د ځینې خلکو وینا ده چې له دې سره لمونځ

۱ [عن ابی هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: كل ذي ناب من السباع فأكله حرام. (مشکوة ص: ۳۵۹، باب ما يحل اكله وما يحرم، طبع قديمي).]

۲ [عن ابی هريرة رضي الله عنه قال: بينما رجل يصلي مسبلاً ازاره اذ قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: اذهب فتوضاً، انه كان فتوضاً ثم جاء. ثم قال: اذهب فتوضاً، فذهب فتوضاً ثم جاء. فقال له رجل: يا رسول الله! مالک امرته ان يتوضأ؟ قال: انه كان يصلي وهو مسبل ازاره وان الله جل ذكره لا يقبل صلاة رجل مسبل ازاره. (ابو داؤد ج: ۱ ص: ۹۳).]

۳ [عن ابی سعيد الخدری رضي الله عنه قال: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: ازره المؤمن الى انتصاف سابقه، لا جناح عليه فيما بينه وبين الكعبين، وما اسفل من ذالك ففي النار. قال ذالك ثلاث مرات. ولا ينظر الله يوم القيامة الى من جر ازاره بطراً. (مشکوة ص: ۳۷۴، كتاب اللباس، الفصل الثاني).]

۴ [عن جابر قال: حرم رسول الله صلى الله عليه وسلم يعني يوم الخيبر الحمر الانسية ولحوم البغال وكل ذي اب من السباع وكل ذي مخلب من الطير. رواه الترمذی. (مشکوة ص: ۳۶۱). وعن جابر ان النبي صلى الله عليه وسلم فمى عن اكل الهرة واكل ثمنها. رواه ابو داؤد والترمذی. (مشکوة ص: ۳۶۱، باب ما يحل اكله وما يحرم).]

نه کیږي او داسې کول حرام دي؟

جواب: بنسټګري پټ ساتل حرام دي او په لمانځه کې د حرامو کول زیات سخت دي. اوس دا په خپله زګورۍ چې په کوم لمانځه کې حرام کار کیږي، نو هغه د قبلېدو وړ دی او که نه؟^[۱]

ایا د لمانځه دوران کې پرتوګ د بنسټګرو نه پورته ساتل ضروري دي؟

سوال: ایا د لمانځه کولو په وخت کې د پرتوګ پایڅې د بنسټګرو نه پورته ساتل ضروري دي؟

جواب: د لمانځه نه پرته هم پرتوګ د بنسټګرو نه پورته ساتل پکار دي. د بنسټګرو نه ښکته ساتونکو لپاره په حدیث شریف کې وعید او عذاب ذکر شوی دی^[۲]

پینټ (پتلون) اغوستلو سره لمونځ کول مکروه دي

سوال: پینټ (پتلون)، اغوستلو سره لمونځ نه کیږي، که شرت د پینټ (پتلون) نه را وویستل شي او لمونځ وکړل شي، نو ایا لمونځ کیږي او که نه؟ حالانکې هر سړی داسې کوي؟

جواب: شرت ویستلو سره پرې څه فرق پریوځي؟ وضع قطع، چال چلن، رنگ پهنګ، کې خو مشابېت اغیارو سره دی، له دې وجې نه په هر حال کې به لمونځ مکروه وي.^[۳]

د کجورې ټوپۍ (خولۍ) په سرولو سره لمونځ کول

سوال: اکثر خلک د کجورې ټوپۍ په سرکړي اوله دې سره لمونځ کوي، ایا دا جائز دي؟ دغه شان

د کجورې ټوپۍ حاصلولو لپاره خلک د لمونځ کونکو مخې ته تیرېږي، په دې صورت کې یوازې د لمونځ کونکي مخې ته تیریدونکي سړي ګناهګاردی یا ټوپۍ (خولۍ) کیښودونکي هم؟

جواب: په جوماتونو کې چې کومې خولۍ کیښودل کیږي، هغه اکثر بیکاره او زړې وي او د هغه په سر کولو سره انسان هیڅکله یو شریف مجلس ته نه ځي، له دې وجې نه په دې کې لمونځ کول مکروه دي.^[۴] او د خولۍ راخستلو لپاره د لمونځ گزار مخې ته تیریدل هم ګناه ده.^[۵]

^۱ [عن ابی هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ما اسفل من الكمين من الازار في النار. رواه البخاري. (مشکوٰة ص: ۳۷۳، كتاب اللباس، الفصل الثاني، طبع قديمي).

^۲ [ايضا.

^۳ [عن ابن عمر رضي الله عنهما قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من تشبه بقوم فهو منهم. رواه احمد وابو داود. (مشکوٰة ص: ۳۷۵، كتاب اللباس، الفصل الثاني).

^۴ [وكذا يكره ان يصلى في ثياب البذلة... او في ثياب المهنة... الخ. (حلي كبير ص: ۳۴۹، طبع سهيل اكيدي).

^۵ [ان زيد بن خالد الجهني ارسله الى ابى جهيم يساله ماذا سمع من رسول الله صلى الله عليه وسلم في المار بين يدي المصلى فقال ابو جهيم: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: لو يعلم المار بين يدي المصلى ما ذا عليه لكان ان يقف اربعين خيوله من ان يمر بين يديه. (ابو داود ج: ۱ ص: ۱۰۲، باب ما ينهى عنه المرور بين يدي المصلى، طبع ايج ايم سعيد). ايضا: ان المار آثم لقوله عليه السلام: لو علم المار بين... [بقية حاشية په راروانه صفحه..

جواب سره لمونځ کول

سوال: هرکله چې پرتوگ له بننگرو یورته کول پکار دي، نو کوم خلک چې په جرابو کې لمونځ کوي، ددی څه حکم دی؟

جواب: جرابې اغوستل صحیح دي، پورتنی جامه لاندې راتلل صحیح نه دي^{۱۱}

د پینټ پایڅې راماتولو سره لمونځ کول

سوال: د لمانځه دوران کې د پرتوگ یا د پینټ له بننگرونه لاندې ساتل مکروه تحریمي دي او دا مو اورېدلي دي چې پرتوگ فولې کول، یعنې راماتول هم مکروه تحریمي دي او که چا په مکروه تحریمي باندې راتگ وکړ، نو هغه ته لمونځ په دویم ځل کول پکار دي او نن سبا خو دا خبره عامه ده چې تقریباً هر سړي د پرتوگ یا پینټ پایڅې ماتوي او ما به هم داسې کول، نو ایا کوم لمونځونه چې ما د پرتوگ په ماتولو سره کړي دي هغه به دویم ځل ادا کول پکار وي؟

جواب: پرتوگ له بننگرونه ښکته کول د تکبر علامه ده رسول الله ﷺ پر په سختي سره له دې نه منع کړې ده^{۱۲} په دې وجه که پاحامه، پرتوگ له بننگرونه لاندې وي، نو د لمانځه نه مخکې دهغه پورته کول پکار دي او د پینټ د پاسه که څه نه وي، نو په دې کې لمونځ مکروه دی^{۱۳} او که دهغه پایڅې د بننگرونه لاندې وي، نو نور هم مکروه دی اود (ظلمات بعضها فوق بعض) مصداق دی.

د گيا خولۍ او لنګ کې لمونځ کول

سوال: زموږ امام صاحب په جومات کې د گيا خولۍ کومې چې عموماً په جوماتونو کې وي په هغه کې لمونځ کولو ته مکروه وي دې ددې دليل دا دی چې دا موږ په يو عام ځای کې نه استعمالوو، نو په جومات کې يې ولې استعمال کړو؟ او کله چې موږ هغه ته وويل چې بيا خو موږ د لنګ په اغوستلو سره هم چيرته نه شو تللی بيا د لنګ سره جمع ولې کيږي؟ ددې هغه څه صحيح جواب رانکړ، تاسوپه دې سلسله کې صحيح خبره وکړی چې ايا دگيا والا ټوپۍ په سرکولو سره لمونځ کول مکروه دي؟

...بقیه د ترمخ] یدی المصلی ماذا علیه وزرا لو قف اربعین. (هدایة ج: ۱ ص: ۱۳۸).

۱ [عن المغيرة بن شعبة قال: رايت النبي صلى الله عليه وسلم يسمح على الخفين على ظاهرهما. (مشكوة ص: ۵۴)
۲ [وعن ابن عمر ان النبي صلى الله عليه وسلم قال: من جر ثوبه خيلاء لم ينظر الله اليه يوم القيامة. فقال ابوبكر: يا رسول الله! ازارى يسترخى الا ان اتعدهده؟ فقال له رسول الله صلى الله عليه وسلم: انك لست ممن يفعل خيلاء. رواه البخارى. (مشكوة ص: ۳۷۶، كتاب اللباس، الفصل الثالث).
۳ [ويكره ان يصلى في ازار واحد او في سراويل فقط... الخ. (حلى كبير ص: ۳۴۸)، ايضاً وان صلى في ازار واحد يجوز ويكره. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۵۹، كتاب الصلاة، الباب الثالث في شروط الصلاة).]

جواب: په یو لحاظ سره امام صاحب صحیح هم فرمایي په لمونځ کې لباس داسې پکار دی چې هغه کې د شریفانو مجلس ته تګ کېدای شي. خو زموږ رواج د لوڅ سر د ګرځېدو او په محفلونو کې د تللو دی. دا رواج د مغرب د معاشرې دی کوم چې شرعاً غلط دی په دې وجه په لوڅ سر د لمونځ کولو په ځای د جومات ټوپۍ غنیمت ده^{۱۱}. په لنگ کې لمونځ مکروه، خو نه دي. بلکې د سنت نه ثابت دي رسول الله ﷺ به هميشه لنگ استعمالو او د لنگ اغوستلو سره انسان د شریفانو مجلس ته تللی شي^{۱۲}.

سرتور سر لمونځ کول مکروه دي

سوال: اکثر لیدل کېږي چې بغیر د ټوپۍ یا رومال نه خلک لمونځ کوي. ایا سرتور سر لمونځ کول صحیح دي؟

جواب: سرتور سر لمونځ کول مکروه دي. حضور اکرم ﷺ به هميشه لپاره ټوپۍ یا پټکي سره لمونځ کاو.^{۱۳}

لمونځ کولو لپاره خولۍ په سر کول یا د پټکي ترل

سوال: د لمانځه لپاره په سر باندې خولۍ کېښودل پکار دي او که پټکي وهل؟ کوم عمل غوره دی؟

جواب: خولۍ جائز ده او دستار پکې غوره ده.^{۱۴}

سرتور سر لمونځ کوونکي ته په سر باندې خولۍ کېښودل

سوال: که له یو کس نه هیر شي او خولۍ په سر نه کړي. یا له سر نه ترې خولۍ ولوبېږي. نو ایا یو بل سړی د لمانځه دوران کې ده ته خولۍ په سرولی شي؟

جواب: هېڅ ګناه په کې نشته.

له خولۍ پرته لمونځ کول

سوال: د لمونځ کولو دوران کې خولۍ په سر کول ضروري دي او که نه؟ کله چې سړی په سفر کې وي، نو په دې صورت کې څه کول پکار دي؟

۱ [ویکړه] ان یصلی حاسراً ای حال کونه کاشفاً (رأسه تکاسلاً)... الخ. (حلی کبیر ص: ۳۴۸)۔

۲ [عن ابی بردة قال: اخرجت الينا عائشة كساء ملبداً وازاراً غليظاً فقالت: قبض رسول الله صلى الله عليه وسلم في هذين. متفق عليه. (مشکوٰۃ ص: ۳۷۳. کتاب اللباس. الفصل الاول)۔

۳ [ویکړه] ان یصلی حاسراً ای حال کونه کاشفاً رأسه تکاسلاً. (حلی کبیر ص: ۳۴۸)۔

۴ [تفصیل لپاره وگورئ: مرقاة المفاتیح ج: ۸ ص: ۲۵۰، کتاب اللباس، او حلی کبیر ص: ۳۰۳ کراهیه الصلاة۔

جواب: خولی سره لمونځ کول سنت دي که په سفر وغیره کې خولی وغیره نه وي. نو له خولی پرته لمونځ ادا کېږي

له خولی یا رومال نه پرته لمونځ ادا کول

سوال: ایا د مجبوري په حالت کې د خولی یا رومال نه موجود کیدو له وجې نه لمونځ کېږي؟ او که وروسته له جمعې نه بیا لمونځ کول غوره دي؟ او که جمعة المبارک وي چې دهغې نه جمعه بغیر نه کېږي؟

جواب: دا مجبوري زما پوه کې نه راځي، مسلمان له پاره خو سرتور سر په بازار کې گرځیدل هم صحیح نه دي سرتور سر په بازارونو کې گرځیدل، دا د انگریز ملعون سنت دی

عینکو (چشمو) لگولو سره لمونځ کول څنګه دي؟

سوال: عینکو (چشمو) لگولو سره لمونځ کول یا لمونځ ورکول شرعي طور سره صحیح دي؟ ځینې وخت دې سره دا ویره وي چې معلومه نه ده چې تندې او پوزه صحیح طور سره ځمکه باندې لګېږي او که نه؟ ایا په داسې صورت کې عینکې (چشمې) لیرې کول ضروري دي او که نه؟

جواب: که د نظر عینکې (چشمې) وي او ددې نه پرته ځمکه وغیره په نظر نه راځي، نو عینکو (چشمو) سره لمونځ کول هم صحیح دي او که د عینکو (چشمو) نه پرته د سجدي وغیره ځای لیدلو کې څه مشکل نه وي یا د نظر عینکې (چشمې) نه وي، نو لیرې کول یې غوره دي. عینکو (چشمو) لگولو سره هم لمونځ ادا کېږي، په دې سره لمانځه کې څه خلل نه راځي، خو د عینکو (چشمو) لگولو په صورت کې که سجده صحیح طور سره نه ادا کېږي، پوزه او تندې په ځمکې باندې نه لګېږي، نو عینک (چشمې) لیرې کول ضروري دي. په هر حال عینکو (چشمې) لگولو سره لمونځ کولو کې که چېرته په سجده وغیره کې خلل نه واقع کېږي، نو لمونځ صحیح دی، خو که د عینکو (چشمو) نه پرته د سجدي وغیره ځای په نظر راځي، نو په دې صورت کې عینکې (چشمې) لیرې کول غوره او افضل دي. [۱]

عینکو (چشمو) لگولو سره لمونځ کول

سوال: ایا عینکو (چشمو) لگولو سره لمونځ کول صحیح دي؟ اگر که د لمر وي؟

جواب: په لمانځه کې عینکې (چشمې) لیرې کول پکار دي، خو که سجده صحیح طور سره ادا کېږي، نو لمونځ کېږي.

۱ [او کمال السنة في السجود وضع الجهة والانف جميعا ولو وضع احداهما فقط ان كان من عذر لا يكره. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۷۰، الباب الرابع في صفة الصلاة).]

په لمانځه کې له پوزي د جوړې شوې خولۍ استعمال

سوال: په عامه توګه په جوماتونو کې چې کومې د پوزي خولۍ وي چې خلک یې یوازې د لمانځه له پاره استعمالوي چې په هغه کې ځینې ډیرې شلیدلې هم وي او اکثر ځیرنې هم وي او د چا په سر وړې او د چا په سر غټې وي چې دهغه په استعمال سره انسان ګوډاګی ښکاري او د کومو په استعمال سره چې د ښکلا هیڅ اړخ په نظر نه راځي او د لمانځه نه وروسته یې خلک یو منت هم په خپل سر باندې نه برداشت کوي او څوک هم ددې استعمال سره بازار وغیره یا د یو لوی سړي ځای ته تلو سره شرم محسوسوي په داسې سپکه خولۍ کې لمونځ کول جائز دي او که نه؟

جواب: په داسې لباس کې لمونځ کول مکروه دي چې سړی په عامه مجمع کې نه اغوستل کېږي^۱ او د پوزي خولۍ خو واقعي ځینې وخت د انسان حلیه وړانه کړي. په اصل کې زموږ په معاشره کې سرتور سر ګرځیدل د ټولو خرابیو جرړه ده. مسلمان له پاره په هیڅ حالت کې هم سرتور سر ګرځیدل نه دي پکار. خو د انګریز لعنتي تهذیب د سړو سرونه خو لوڅ کړي و. ښځې یې هم سرتورې کړې او دا عمل په اصل کې د انساني غیرت خلاف دی الله پاک دې زموږ وروڼو ته عقل او ایمان ورنصیب کړي

د ځناورد تصویر والا جامه کې لمونځ کول

سوال: ایا په داسې جامه کې لمونځ جائز دی چې په هغه باندې د یوې مرغۍ یا ځناور تصویر وي؟

جواب: لمونځ مکروه دی. د تصویر والا جامو کې بالکل لمونځ نه دي کول پکار^۲

د ځناور څرمن اغوستلو سره لمونځ کول

سوال: زموږ په علاقه کې د ګډو بیزو (وزو) څرمنې ته د ډیرو ناروغیو نه د شفاء ذریعه ویل کېږي. یعنې کوم وخت کې چې د ځناور نه څرمن وویستل شي او هغه وخت هغه څرمن واغوستل شي، ایا په دې څرمن کې یو سړی لمونځ کولی شي؟ ایا په دې څرمن کې هغه سړی امامت کولی شي؟

۱ [او کذابکره ان یصلی فی ثياب البذلة..... او فی ثياب المهنة..... وهی الخدمة والعمل تكمیلاً لرعاية الادب فی الوقوف بین یدیه تعالیٰ بما امکن من تجمیل الظاهر والباطن وفی قوله تعالیٰ: خذوا زینتکم عند کل مسجد اشاره الی ذلک. (حلی کبر ص: ۳۴۹، کراهیه الصلاة، سهیل اکیدمی لاهور، عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۰۶).
۲ [ولو لبس ثوباً فیہ تصاویر بکره] لانه یشبه حامل الصنم والصلاة جائزة فی جمیع ذلک لاستجماع شرائطها وتعاد علی وجه غیر مکروه وهو الحکم فی کل صلوة ادیت مع الکراهة. (هدایة ج: ۱ ص: ۱۲۲).]

جواب: خرمن که د ذبحه شوي ځناوروي یا هغه رنگ کرل شي بیا په هغه کې لمونځ جائز دی^{۱۱}

د اندوپیر (جانګي) سره لمونځ کول

سوال: د پرتوګ یا پاچامي لاندې اندوپیر یا جانګي اغوستلو سره لمونځ جائز دی او که نه؟

جواب: چې پاک وي، نو جائز دی^{۱۲}

په خپلیو کې لمونځ کول

سوال: سعید بن یزید ازدي خبر ورکړی دی چې ما د انس بن مالک رضی الله عنه نه پوښتنه وکړه ایا

رسول الله صلی الله علیه و آله په پڼو کې لمونځ کاو؟ هغه وفرمایيل هو! ابن بطال ویلي دي چې خپلی که پاکې وي. نو لمونځ په کې کیږي. زه وایم مستحب دی، ځکه د ابوداؤد او حاکم په روایت کې دي چې د یهودیانو خلاف کوی هغوی په خپلیو کې لمونځ نه کوي او عمر رضی الله عنه به په لمانځه کې خپلی ویستل مکروه ګڼل ددې متعلق وضاحت وکړی.

شوکانی ویلي دي صحیح او قوی مذهب هم دادی چې د پیزار اغوستلو سره لمونځ کول مستحب دي او په پیزار کې که نجاست وي، نو په ځمکه باندې مړلو سره هغه پاکېږي که هغه هر قسمه نجاست وي که جوسې والاوي او که بې جوسې وي په دې کې د جوسې والا نه څه مراد دي؟

جواب: په پیزار کې لمونځ کول صحیح دي په دې شرط چې هغه پاکې وي^{۱۳} خو په دې کې دا کارونه د لحاظ قابل دي

اول: په سجده کې د ګوتو په ځمکه لګیدل ضروري دي^{۱۴} رسول الله صلی الله علیه و آله په زمانه کې چې کوم قسم پیزار استعمالیده نعال او چپل وغیره هغه په ځمکه باندې د ګوتو د لګیدلو نه مانع نه و، که چا دا قسمه خپلی پښو کړې وي. نو هغه له پاره په هغه کې په لمانځه کولو کې هیڅ باک نشته، خو که پیزار سخت او بند وي کوم چې د ګوتو په ځمکه د لګیدلو نه مانع وي. نو په هغه کې لمونځ کول د اشکال ځای دی

۱ [وکل اهاب دبغ فقط طهر و جازت الصلوة فيه... الخ. (هدایة ج: ۱ ص: ۲۴).]

۲ [تطهر النجاسة من بدن المصلی وثوبه والمكان الذي یصلی فيه واجب... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۵۸).]

۳ [عن ابی سعید الخدری رضی الله عنه قال: بینما رسول الله صلی الله علیه وسلم یصلی باصحابه اذ خلع نعلیه فوضعهما عن یساره فلما رای ذلك القوم، القوا نعالهم، فلما قضی رسول الله صلی الله علیه وسلم صلاته قال: ما حملکم علی القانکم نعالکم؟ قالوا: رايناک ..... اذا جاء احدکم المسجد فلینظر فان رای فی نعلیه قدرا فلیمسحه ویصل بها. (مشکوٰة ج: ۱ ص: ۷۳، باب الستر، کتاب الصلاة).]

۴ [ومنہا السجود بجهته وقدمیه ووضع اصابع واحدة منهما شرط. (قوله وقدمیه) يجب اسقاطه، لان وضع اصبع واحدة منهما یکفی كما ذکره بعده. وافاد انه لو لم یضع شیئا من القدمین لم یصح السجود. (شامی ج: ۱ ص: ۴۴۷).]

دویم: د رسول الله ﷺ په زمانه کې د جومات فرش پوخ نه و، بلکې په فرش باندې واړه واړه کاني و په دې وجه به هغه حضرات د پيزار سره په هغه کانيو گرځيدل او دې ته په عرف کې بې ادبي نه وايي لکه اوس هم چې کوم جومات جوړېږي د هغه په خام فرش باندې گرځيدل عادت دي. دهغه په خلاف نن سبا د جوماتونو پاڅه فرشونه دي او په هغه باندې درې او د قالین وغيره فرش وي او داسې فرش ته په پيزار سره پيماله کول عرفاً بې ادبي گڼل کېږي. په دې سره که دا اضافه هم وکړل شي چې د مدينې منورې کوڅې د رسول الله ﷺ په زمانه کې د چې او پاکې وې په هغه باندې گرځيدلو سره به پيزار نه گنده کيده. ددې په خلاف نن سبا به دې بازارونو او کوڅو کې د پيزار پاک پاتي کيدل ډير زيات گران دي له دې وجې نن سبا جومات ته د داسې خپليو سره راتگ او هم په هغه پيزار سره قالين او فرش باندې تيريدل او بيا هم په هغه گنده پيزار کې د لمونځ ادا کولو اجازه ورکول ډير گران دي.

دریم: لکه څنگه چې په سوال کې ذکر شوي دي چې په پيزار کې د لمونځ کولو حکم د يهوديانو د مخالفت له پاره شوی و^{۱۱} گویا په پيزار کې لمونځ کول پخپله څه نیک کار نه دی. خو د خپل مقصد يعنې د يهوديانو د مخالفت له وجې دې ته مستحب وويل شو. نن سبا د يهوديانو پيزار ويستل يا نه ويستل چاته معلوم هم نه دي. خو د نصرانيانو په بوتانو کې عبادت خانې ته تلل هر چاته معلوم دي. څنگه چې د يهوديانو د مخالفت په بنياد دا کار مستحب و نن سبا د انگریزانو د تقليد په بنياد دا کار مکروه کيدل پکار دي.

څلورم: علامه شوکاني په پيزار کې لمونځ کولو ته مستحب ويلي دي د حديث مطابق زموږ په نزد هم مستحب دي. په دې شرط چې د پورته ذکر شويو کارونو لحاظ وساتل شي، که نه دا کار به مکروه وي، ځينو اکابرینو صحابه وو، تابعینو او د دين امامانو ورته ددې شرطونو نه پرته مکروه ويلي دي، دهغو اقوالو تفصيل د شيخ کوثري په مقالات (ص ۱۷۰) او له هغه نه وروسته، کتل پکار دي.

پنځم: په پيزار کې نجاست ولگېږي هغه جسم والاوي او هغه وچ شي، نو په مړلو سره به پاک شي خو که نجاست د جوسې والا نه وي لکه شراب او متيازې يا د جوسې والاوي، خو وچ نه وي، بلکې لوند وي، نوبوازي په مړلو سره نه پاکېږي ځکه چې په دې صورت کې په مړلو سره نجاست نه ليرې کېږي^{۱۲}. په دې وجه د علامه شوکاني دا وينا چې په مړلو سره به هر نجاست پاکېږي د عقل او نقل دواړو خلاف ده.

۱ [عن شداد بن اوس قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: خالفوا اليهود، فانهم لا يصلون في نعالهم ولا خفافهم. رواه ابو داود. (مشکوٰۃ ج: ۱ ص: ۷۴، باب الستر)۔

۲ [ومنها الحث والدلك الخف اذا اصابته النجاسة ان كانت متجسدة كالعذرة والروث والمثي يطهر بالحث اذا ييست وان كان رطبة في ظاهر الرواية لا يطهر الا بالغسل... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۴۴، الفصل الاول في تطهير الانجاس)

په ناپاکه جامه کې لمونځ کول

سوال: یو ورځ د مازدیگر په وخت کې زه په کور کې ناست وم چې په دې کې زموږ د محلي تبلیغی جماعت دروازه وټکوله چې کله زه بهر ورغلم، نو د جماعت یو سړي ماته وویل چې تاسو موږ سره جومات ته لاړ شئ هلته د الله او رسول ﷺ خبرې کيږي هغه به واورئ م انکار ونه کړ او زه ور سره روان شوم. خو څو قدمه وروسته ماته رایاد شو چې زما جامې نپاکې دي ډیر کوشش مې وکړ چې جومات ته د تلو نه مخکې مولانا صاحب ته ووايم. خو همت مې ونکړای شو او ما د الله پاک نوم واخست او جومات ته داخل شوم تللو سره مې اودس وکړ او د مازدیگر څلور رکعاته فرض مې ادا کړل او بیا د ټولو سره د مولانا صاحب خبرو اوریدلو ته کیناستلم څه ساعت وروسته د ماښام وخت شو. نو لمونځ مې ادا کړ او بیا د لمانځه نه وروسته مې د بل مولانا وعظ واوریده او بیا د لمانځه نه تقریبا نیمه گنټه د دعا کولو نه وروسته د ټولو سره یو ځای کور ته راغلم. مهرباني وکړئ په داسې وخت کې څه کول پکار دي؟ او ما چې کوم وخت هلته تیر کړی دی ما ښه کړي دي؟ او که ما په داسې حالت کې تللو سره غلطې کړې ده، نو ددې مخ نیوی څنگه ممکن دی؟

جواب: په ناپاکه جامه کې لمونځ نه دی شوی تاسو ته پاکې جامې اغوستلو سره جومات ته تلل پکار و او د جامو د بدلولو په اجازه کې هیڅ گرانه خبره نه وه. په هر حال اوس هغه لمونځونه راوگرځوئ او په دې غلطې باندې د الله پاک نه ښښه وغواړئ^{۱۱}

د مجبوري پرمهال ناپاکه جامه کې د لمانځه اجازه

سوال: انسان په داسې ځای کې موجود دی چې هلته اوبه بالکل نه پیداکيږي لمونځ وغیره په تیمم سره کيږي او په هغه ځای کې انسان ته احتلام راشي د هغه سره د اغوستلو جامو نه پرته نورې جامې نشته. په تیمم سره انسان خو پاکيږي اوس په هغه ځای کې کوم ځای کې چې د جامو وینځلو له پاره اوبه نه پیداکيږي څه کول پکار دي؟

جواب: په څو مسئلو باندې ځان پوه کړه!

اول: د سړي عورت د نوم نه واخله تر ښگونونو پورې دی^{۱۲} چې دهغه پټول د سړي له پاره په لمانځه کې فرض دي^{۱۳}، که لنگ یا پرتوگ وغیره ناپاک شو، خو قميص یا څه بله جامه موجود ده چې په هغه سره عورت پټ کړي کوم چې پورته لیکل شوي دي، نو په لنگ او پرتوگ

۱ [تطهير النجاسة من بدن المصلی وثوبه..... واجب... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۵۸).]

۲ [العورة للرجل من تحت السرة حتى تجاوز ركبته... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۵۸).]

۳ [ستر العورة شرط لصحة الصلاة اذا قدر عليه... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۵۸).]

ويستلو سره دې په هغه جامه باندې خان پټ کړي او هغه سره دې لمونځ وکړي په داسې صورت کې ناپاک لنگ او پرتوگ کې لمونځ کول صحيح نه دي^{۱۱}

دويم که د فرض مقدار د پټولو له پاره جامه نه وي او د نپاکه جامې د پاکولو هم څه صورت نه وي. نو دهغه درې صورته دي

۱ هغه جامه $\frac{1}{4}$ يا ددې نه زياته پاکه ده، نو په دې صورت کې په دې ناپاکه جامه کې لمونځ کول ضروري دي د لوڅ لمونځ کولو اجازه نشته^{۱۲}

۲ هغه جامه پوره ناپاکه ده په دې صورت کې دې لوڅ لمونځ وکړي^{۱۳} خو په ناسته دې وکړي او د رکوع او سجده په ځای دې اشاره وکړي^{۱۴}

۳ هغه جامه د څلورمې برخې نه کمه پاکه ده، نو په دې صورت کې ورته اختيار دی که په جامه کې لمونځ کوي يا د جامې په ويستلو سره په ناسته باندې لمونځ کوي^{۱۵}

چې جامې ناپاکې وي نو د نيت د صحت سره سره لمونځ صحيح نه دی

سوال: زما جامې ناپاکې وې او زما نيت صفا و او ما لمونځ ادا کړ. نو زه ستاسو نه پوښتنه کوم چې زما لمونځ وشو او که نه؟

جواب: د لمانځه له پاره يوازې د نيت پاکي کافي نه ده جامې پاکېدل هم ضروري دي^{۱۶} په دې وجه ستاسو لمونځ نه دی شوی، ددې مثال داسې دی چې يو سړی د يو اعلى افسر په دربار کې د جامو گندگي يوسي او دا اوایي چې زما په جامو کې خو خیر گندگي لگيدلې ده او دهغه نه بدبويي هم راځي او سوړ بوی تري هم ځي، خو زما نيت بالکل صفا دی او زه په ډیر صفا نيت سره دې جامو اغوستلو سره ستاسو په دربار کې حاضر شوي يم. نو ظاهره ده چې دا سړی يا خوبه لیونی گنجل کيږي يا بې ادبه او گستاخ دی، ددې مثال نه به تاسو پوه شوي یی چې کله شريعت مطهره د الله پاک په دربار کې حاضریدو، يعنی لمانځه له پاره د بدن د جامو او د ځای پاکيدل شرط کړي دي. نو که څوک د شريعت ددې حکم خلاف کولو سره د خپل نيت د پاکولو

۱ [تطهير النجاسة من بدن المصلی وثوبه..... واجب... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۵۸).]

۲ [وان كان ربه طاهراً وثلاثه ارباعه نجساً تجز الصلاة عرياناً.. الخ. (حلی کبیر ص: ۱۹۷، ایضا عالمگیری ج: ۱ ص: ۶۰).]

۳ [وان كان اقل من ربه طاهر أو كله نجسا خير بين ان يصلی عارياً قاعداً بائماً وبين ان يصلی فيه قائماً برکوع وسجود وهو افضل، کذا فی الکافی. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۶۰).]

۴ [وان صلی عرياناً لعدم الثوب او لنجاسة فانه يصلی قاعداً يؤمى بالركوع والسجود ايماء براسه... الخ. (حلی کبیر ص: ۱۹۹).]

۵ [ان كان اقل من ربع الثوب طاهراً فهو بالخيار... ان شاء صلی به وان شاء صلی عرياناً.. الخ. (حلی کبیر ص: ۱۹۷).]

۶ [تطهير النجاسة من بدن المصلی وثوبه..... واجب... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۵۸).]

حواله ورکوي، نو هغه ته به هم يا لیونی ویل کیږي يا گستاخ الغرض په ناپ کو جامو کې چې تاسو کوم لمونځ کړی دی هغه لمونځ نه دی شوی هغه دوباره راگرځول ضروري دي^{۱۱}

په ناپاکه جامو کې اودس کولو سره په پاکو جامو کې لمونځ کول

سوال: که یو سړی په ناپاکه جامو کې اودس وکړي او بیا پاکې جامې واغوندي اولمونځ وکړي، نو ایا دا لمونځ او اودس صحیح شو؟

جواب: صحیح دي خو په دې شرط چې د جامو نجاست بدن سره ونه لگيږي مثلاً ناپاکه جامه وچه وي.

په ناپاکه جامو کې په هیره باندې لمونځ کول

سوال: که په بدن یا جامه باندې ناپاکي لگیدلې وي د لمانځه په وخت یې هیره شي او لمونځ وکړي، نو ایا هغه لمونځ به بیا راگرځوي؟

جواب: که د ناپاکي وزن درې نیمې ماسې و یا که نجاست کلک نه و، نو دهغه خپرېدل د یوې روپۍ برابر و، نو لمونځ وشو په دویم ځل کولو ته ضرورت نشته، که ددې نه زیات و، نو لمونځ به په دویم ځل کوی.^{۱۲}

د بڼکي انسان په وینځل شویو جامو کې لمونځ

سوال: که یو بڼکي سړی یا ښځه جامې وویځي، نو په هغه کې لمونځ کیږي او که نه؟

جواب: د بڼکي سړي یا ښځې په وینځلو سره، خو جامې نه ناپاکه کیږي، نو له دې وجه نه په دې جامو کې لمونځ کول صحیح دي.

د غلا په جامو کې لمونځ کول

سوال: جناب مفتي صاحب! که یو سړی یوه جامه غلا کړي او بیا دغه جامه د یوې بلې جامې سره بدله کړي که هغه د قميص بدل کې د یوبل سړي نه اخلي، نو ایا په دې بدله شوې جامه کې لمونځ ادا کیږي؟

جواب: څنگه چې د غلا شې خرڅولو سره دهغې پیسې حلالې نه وي همدغه شان که په جامې سره جامه بدله شي، نو هغه هم حلاله نه ده او دغلا په جامو کې لمونځ کول مکروه دي.^{۱۳}

[۱] و اشار با شراطه طهارة الثوب الى انه لو حمل نجاسة مانعه فان صلوته باطلة... الخ. (البحر الرائق ج: ۱ ص: ۲۸۱)

[۲] [وقدر الدرهم وما دونه من النجس المغلظ.... جازت الصلوة معه وان زاد لم تجز... الخ. (هداية ج: ۱ ص: ۵۸، عالمگیری ج: ۱ ص: ۴۵)۔

[۳] [لرفع] تکره الصلاة في الثوب المصوب وان لم يجد غيره لعدم جواز... [بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

د بي اودسه لمانځه كفاره

سوال: ما د ښار په يو وړو کي شان جومات کې په يو امام پسې لمونځ وکړ، زه په مخکې صف کې وم، د قيام په حالت کې کله امام صاحب ولا الضالين پورې ورسيد، نو ماته راياد شو چې زما اودس نشته او ماته ددې خبرې هم علم و چې بغير له اودس نه سجده کول سخته گناه ده او جومات وړوکی شان دی دهغه صفونه د بازار د سرکه پوري رسيد، او زما د هغه ځای نه راوتل ډير گران و ځکه زه په مخکې صف کې وم ما له د اوداسه نه پرته په امام پسې لمونځ وکړ او د سلام اړولو نه وروسته دويم ځل مې لمونځ داودس کولو سره کړی دی، مسئله داده چې له اوداسه پرته لمونځ کول خومره گناه ده؟ او د بيا له پاره څه کول پکار دي؟ زه ددې گناه څه كفاره ورکړم؟

جواب: اودس د لمانځه له پاره شرط دی له اوداسه پرته لمونځ کول سخته گناه ده تاسو لمونځ په دويم ځل راوگرځولو په دې وجه ستاسو لمونځ وشو، خوله اوداسه پرته لمونځ کول سخته گناه ده که د جومات نه د وتلو موقع نه وي، نو د سلام اړولو نه وروسته هم هلته ناسته پکار ده او تاسو له اوداسه پرته لمونځ وکړ ددې كفاره توبه او استغفار دی.^{۱۱}

د ناپاک سړي د لمانځه حکم

سوال: که دشپې په خوب کې جامې ناپاکه شي او يو سړي ته په سهار کې ددې علم نه وي او هغه لمونځ هم وکړي او ورسره قرآن شريف هم ولولي ايا ددې لمانځه او تلاوت به څه كفاره ادا کوي؟

جواب: د هغه لمونځ او تلاوت نه دی شوی^{۱۲} په دويم ځل دې وکړي كفاره يې هم داده چې په دې غلطې باندې استغفار وکړي.

د جنابت پر مهال داغوستل شويو جامو سره د لمانځه حکم

سوال: چې د جنابت په حالت کې موږ پاکې جامې واغوندو او د پاکيدلو نه وروسته په هغو جامو کې له وينځلو پرته لمونځ کيږي او که نه؟

جواب: که په هغو کې څه نجاست نه وي، نو لمونځ کول په کې جائز دي.

...بقيد د ترمخ... الانتفاع بملک الغير قبل الاذن. (حاشيه الطحطاوی ص: ۱۹۷، فصل في المکروهات، طبع مير محمد کتب خانه)۔

۱ [عن ابی هريرة رضى الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: لا تقبل صلاة من احدث حتى يتوضا. رواد مسلم. (مشکوٰۃ ص: ۴۰)۔

۲ [تطهير النجاسة من بدن المصلی وثوبه والمكان الذى یصلی علیه واجب... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۵۸).
ايضا: يجب على المصلی ان يقدم الطهارة من الاحداث والنجاس على ما قدمناه قال الله تعالى: وثيابك فطهر، وقال الله تعالى: وان كنتم جنبا فاطهروا. (هداية ج: ۱ ص: ۹۲ باب شروط الصلوة التى تقدمها)۔

د وړو یا غټو میتیازوله ضرورت سره لمونځ کول

سوال: که یو سړی خائنه لمونځ کوي د لمانځه په دوران کې هغه ته د تشو میتیازو ضرورت پېښ شو یا یې په خټه کې سخت درد پیدا شو چې دهغه په وجه لټیرین ته د تلو ضرورت محسوس شي ایا په داسې صورت کې د لمونځ ختمولو سره د حاجت نه فارغ شي، یعنی لمونځ پرېښودل شي؟ د پوښتنه کولو مقصد دا دی چې که د برداشت کولو سره لمونځ پوره کړي، نو لمونځ به وشي؟

جواب: که د وړو یا غټو بولو ضرورت ډیر زیات وي، نو لمونځ پرېښودل پکار دي په داسې حالت کې لمونځ کول مکروه تحریمي دی^۱ او ددې راڅرځول ضروري دي^۲.

د لویو نوکانو سره لمونځ کول

سوال: که یوازې نوکونه غټ کړل شي او له هغو کې لمونځ وشي، نو په دې سره په لمانځه کې څه خرابي راځي او که نه؟

جواب: نوکونه غټول مکروه او د فطرت خلاف دي^۳ د لمانځه حکم دا دی چې که په نوکانو کې داسې یو شی کلک شي چې د هغه په وجه اوبه دننه نشي تللي، نو نه یې اود س کيږي او نه یې لمونځ کيږي او که نوکونه د دننه نه بالکل صفا وي، نو لمونځ یې صحیح دی^۴ د نوکانو لویولو رواج پټه نه لگيږي په مسلمانانو کې د کوم تقلید له وجي نه راغلي دي، خودا رواج د ډیر نفرت وړ دی.

غټو نوکانو سره لمونځ کول

سوال: ایا نوکونه غټول واقعي لویه گناه ده؟، خو اخبار جهان او نورو اخبارونو کې لیکل شوي دي چې دا گناه نه ده، بس دومره یې ویلي دي چې مکروه دي، نوکونو غټولو سره لمونځ کيږي؟ چې ډیر زیات لوی شوی نه وي بس درمیانہ انداز کې وي نو بیا څه حکم دی؟

۱ [وفی اثر عبدالله بن ارقم..... قال: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: اذا وجد احدكم الغائط فليدأ به قبل الصلاة. (نسائي ص: ۱۳۷)، ايضا ويكره (ان يدخل في الصلاة وقد اخذه غائط وبول) لقوله عليه الصلاة والسلام: لا صلاة بمحضرة الطعام ولا وهو يدافعه الاخيثن. متفق عليه... الخ. (حلي كبير ص: ۳۶۶)۔

۲ [كل صلاة اديت مع كراهة التحريم تجب اعادتها. وفي الشرح: الظاهر انه يشمل نحو مدافعة الاخيثن مما لم... حب سجود اصلا. (شامي ج: ۱ ص: ۵۷)، مطلب كل صلاة اديت مع كراهة التحريم تجب اعادتها]۔

۳ [عن عائشة رضي الله عنها قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: عشر من الفطرة... وقص الاظفار. (مشكاة ص: ۴۴)]

۴ [وما تحت الاظفار من اعضاء الوضوء حتى لو كان فيه عجين يجب ايصال الماء الى ما تحته... الخ. (عالمگیری

جواب: د مکروه نه مراد مکروه تحریمي دی کوم چې عملاً حرام وي ۱۱ دې ته ناجائز ویل کیږي نن سبا چې کومې ښځې د خناورو په شان نوکونه ساتي، ددې په حرام کیدو کې څه شک دی؟ په دې نوکونو باندې پليستي هم لگیدلې وي. جراثیم ترینه هم پیدا کیږي. افسوس دی چې د مغربي معاشرت د تقلید له وجې نه مسلمانانو ته داسې لویې خبرې په پوهه کې نه راځي. نبي کریم ﷺ نوکونو کټ کولو ته "فطرت ویلي دي" ۱. له دې وجې نه د وحشي خناورو په شان او د درندگانو په شان نوکونه غټول د فطرت خلاف عمل دی چې یو سلیم الفطرت انسان ته ددې نه نفرت کول پکار دي.

د جامې نجاست دې ووينځي خو غیر ضروري وهم دي نه کوي

سوال: زما شپږ بچي دي مشره لور مې د اتو کالو ده زه لمونځ کوم خو زما جامې پاکې نه پاتې کیږي چې کله د اوبو یو څاڅکي پریوځي، نو زه جامې بدلې کړم خو بیا مې هم په زړه کې شک وي خلک وايي چې د ښځې لمونځ کیږي اگر که د جامې یو طرف یې پاک وي.

جواب: د جامو پاکوالی د لمانځه له پاره شرط دی په ناپاکه جامو کې لمونځ نه کیږي. خو په دې کې د وهم د حده پورې مبالغه کول غلطه خبره ده، که په یقیني طور سره نجاست ولگېږي، نو هغه ووينځي ددې نه زیات وهم دی اودا خیال غلط دی چې د ښځې لمونځ کیږي اگر که د جامې یو طرف پاک وي د جامې پاکیدل چې څنګه دسړي له پاره په لمانځه کې شرط دي همدغه شان دښځې له پاره هم شرط دي ۱۱

په تیاره کې لمونځ کول

سوال: زه تاسو نه دا پوښتنه کول غواړم چې ایا په تیاره کې لمونځ کیږي او که نه؟ زما ملګري وايي چې په تیاره کې لمونځ کیږي ایا دا خبره صحیح ده؟

جواب: که د تیاري له وجې نه د قبلې اړخ نه غلطیږي، نو هیڅ باک نشته لمونځ کیږي.

د لمونځ گزار مخې ته چې پیزار وي نو د لمانځه څه حکم دی؟

سوال: په جومات کې اکثر خلک خپل پیزار د صفونو مخکې ږدي او عام طور سره چې خلک سجده کوي، نو مخکې پیزار کینودل شوي وي په داسې صورت کې لمونځ کیږي او که نه؟

جواب: لمونځ کیږي په خپلیو که نجاست لگیدلی وي، نو دهغو پاکولو سره جومات ته راوړل پکار دي.

۱ [أعلى المكروه تحريماً وهو ما كان إلى الحرام القرب... إلخ. (شامي ج: ۱ ص: ۱۳۱).]

۲ [عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: الفطرة خمس: الختان، والاستحدا، وقص الشارب، وتقليم الأظفار، ونصف الإبط. مطلق عليه. (مشکوٰۃ ص: ۳۸۰).]

۳ [تطهير النجاسة من بدن المصلي وثوبه والمكان الذي يصلي عليه واجب... إلخ. (عالمگیری ص: ۵۸).]

د غلا له وجې نه چیل مخې ته کینودلو سره لمونځ کول

سوال: که د چیلو د غلا کېدو ویره وي، نو ایا خپلې مخې ته یې کینودلو سره لمونځ کيږي؟ چې دویم داسې ځای نه وي یا یو خاص موقع باندې لکه د اختر په ورځ اکثر خلک چیل یا خپلې وغیره مخې ته ږدي او لمونځ کوي، په دې باره کې څه حکم دی؟

جواب: هو! چیل خپلې مخې ته کینودلو سره لمونځ کول صحیح دي، بلکې غوره خبره ده چې خپلې مخې ته کینودل شي ددې له پاره چې د انسان زړه پرېشانه نه وي

د کور سامان ته مخامخ لمونځ کول

سوال: زموږ په کور کې درې کمرې دي په درې واړو کې سامان دی موږ ټول کور والا چې لمونځ کوو، نو د کور سامان مو مخې ته وي، مثلاً شوکیس، ټي وي وغیره څه خلک وایي چې د لمانځه په وخت کې دې هیڅ شی مخې ته نه وي یوازې دیوال دې وي، خو موږ مجبور یو کور وړوکی دی ما چې دا واوریدل ډیره پرېشانه یم.

جواب: که مخامخ سامان وي، نو په لمانځه کې هیڅ باک نشته خلک بالکل غلط وایي، خو د ټي وي په کور کې ساتل گناه ده.

د لمونځ گزار مخې ته د اور حکم

سوال: چې اور مخې ته وي، نو لمونځ کول جائز دي او که نه؟

جواب: مکروه دي^{۱۱}

د لوبو او ټوکوپه ځای کې لمونځ کول

سوال: په کومه کمره کې چې ټي وي، ریډیو، ټیپ ریکارډ یا ددې قسمه د موسیقي محفلونه کيږي یا نه کيږي او هغه ځای ددې کارونو له پاره خاص وي، نو ایا په هغه ځای کې لمونځ کول یعنې په هغه کمره کې لمونځ کول د قرآن کریم تلاوت کول جائز دي او که نه؟

جواب: کومه کمره چې د فضول کارونو له پاره خاص وي هلته لمونځ کول مکروه دي^{۱۲}

همدغه د فضول کارونو په وخت کې مکروه تحریمي که نه مکروه تنزیهي دي.

۱ [ومن توجه فی صلاحته الی تنور لیه نار تنوقد او کانون فیہ ناریکره... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۰۸).]

۲ [تکره فی اماکن کفوق کعبه ولی طریق ومزبلة ومجزرة ومقبرة ومغتسل وحمام وبطن واد ومعائن ابل وغنم... الخ. (الدر المختار مع الرد ج: ۱ ص: ۳۷۹).] ایضا مطلب تکره الصلاة فی الکبسة تنبيه: یوخذ من التعلیل بانه محل الشیاطین کراهة الصلاة فی معابد الکفار لانها ماوی الشیاطین... الخ. (شامی ج: ۱ ص: ۳۸۵).]

د بتانو مخې ته لمونځ کول

سوال: د پلاستیکد دگها ، هاتي، شیر وغیره د خناورو تصویران د بتانوپه شکل کې وي دامخې ته کینودلو سره موږ لمونځ کېږي؟

جواب: دا د بت پرستانوپه شان دي په دې وجه جائز نه دي^[۱] او ددې گهاوو اخستل او خرڅول هم ناجائز دي.^[۲]

د تصویرونو والا مال په دکان کې لمونځ ادا کول

سوال: زه په یو میډیکل ستور باندې کار کوم د الله پاک په فضل باندې فرض لمونځ په جومات کې ادا کولو نه وروسته سنت او نفلونه په دکان کې ادا کوم څه مشران خلک وايي چې په دکان کې ستا لمونځونه نه کېږي ځکه په دکان کې د پیو په ډبو باندې او د دویانو په پیکنګ باندې د خناورو او حیواناتو او نور قسمه تصویران جوړ شوي وي، زما په شان ډیر ورونو به په دکانونو کې لمونځونو ادا کوي په دې سلسله کې وضاحت وکړئ؟

جواب: لمونځ خوبه وشي، خو چې تصویران مخې ته وي، نو لمونځ مکروه دی^[۳] که دا ډبي داسې کینودل شي چې تصویران یې بل اړخ ته شي، نو کراهت به یې هم لږ شي.

تصویر والا بتن سره لمونځ کول

سوال: که په قمیص باندې داسې بتن (چې پرې د خناورو تصویر جوړ شوی وي) لگیدلې وي او په دې قمیص کې لمونځ وکړل شي، نو ادا به شي؟

جواب: که تصویر صفا طور سره ښکاري، نو دې سره لمونځ کول مکروه دی.^[۴]

د ټي وي والا کمره کې لمونځ کول یا تهجد

سوال: ایا په کومه کمره کې چې ټي وي کینودل شوی وي اود ماښام نه وروسته ټي وي بند کړل شي، نو د شپې لمونځ یا د تهجدو لمونځ پکې کول جائز دي؟ یعنې په کومه کمره کې

۱ [وېکره ان یصلی و بین یدیه اول فوق راسه او علی یمینه او علی یساره او فی ثوبه تصاویر..... واشبهها کراهة ان تكون امام المصلی ثم فوق راسه ثم یمینه ثم یساره ثم خلفه هكذا فی الکافی.(عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۰۷).
 ۲ [عن جابر رضی الله عنه ان سمع رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول عام الفتح وهو بمكة: ان الله حرم بيع الخمر والميتة والخنزیر والاصنام.(مشکوٰۃ ص: ۲۴۱). والحاصل ان جواز البيع یدور مع حل الانتفاع.(الدر المختار مع رد المحتار ج: ۵ ص: ۶۹، باب البيع الفاسد).
 ۳ [وېکره ان یصلی و بین یدیه..... او فی ثوبه تصاویر.(عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۰۷).
 ۴ [وېکره ان یصلی و بین یدیه..... او فی ثوبه تصاویر..... وهذا اذا كانت الصورة کبيرة تبدو للنظر من غیر تکلف، ولو كانت صغيرة بحيث لا تبدو للنظر الا بتامل لا یکره.(عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۰۷).

چې ټي وي پروت دی

جواب: په کور کې ټي وي ساتل گناه ده او خومره پورې چې د مسنلي تعلق دی، نو په کوم وخت کې چې تاسو لمونځ کوئ او هغه وخت ټي وي بندوي، نو په دې کمره کې لمونځ له کراهت پرته جائز دی او که ټي وي شروع وي، نو په داسې ځای کې لمونځ کول مکروه دي او کوم ځای چې په فضول کارونو پورې خاص وي هلته هم لمونځ کول مکروه دي^{۱۱}

د غیر مسلم په کور کې په فرش باندې لمونځ کول

سوال: د یو غیر مسلم په کور کې په فرش باندې د لمانځه د وخت کېدو په صورت کې لمونځ ادا کیږي؟ چې کله د لیرې لیرې پورې جومات نه وي او د لمونځ قضاء کیدلو ویره وي؟

جواب: د ځمکې د وچیدلو نه وروسته هغه د لمونځ له پاره پاکه وي^{۱۲} او ځای چې کله پاک وي، نو هلته لمونځ کیږي په دې وجه د غیر مسلم په کور کې په خالي فرش باندې په لمونځ کولو کې هیڅ باک نشته او که پاکه جامه یې خوره کړه، نو نوره هم غوره ده^{۱۳}.

په قبضه شوې ځمکه باندې په جومات کې لمونځ کول

سوال: د چا په ځمکه باندې د قیمت ادا کولو نه پرته جومات جوړ شو، نو جائز ده؟

جواب: دا قبضه ده او په قبضه شوي ځای کې جومات جوړول صحیح نه دي په دې وجه په قبضه شوي ځای کې چې کوم جومات جوړ شوی دی تر څو چې دهغه مالک هغه وقف نه کړي په هغه باندې به د جومات احکام نه جاري کیږي^{۱۴} او هلته لمونځ کول گناه ده اگر چې لمونځ کیږي^{۱۵}.

د کور نه خالي کونکي کرایه دار لمونځ

سوال: موږ تقریباً د پنځلس کلنو نه په یو کور کې د کرایه دار په حیثیت اوسېږو تقریباً د لسو کلنو پورې به موږ کرایه مالک ته لاس په لاس ادا کوله، خو وروسته د کور مالک وویل

۱ [ویکره ان یصلی وین یدیه..... اوفی ثوبه تصاویر..... وهذا اذا كانت الصورة كبيرة تبدو للنظر من غیر تکلف، ولو كانت صغيرة بحيث لا تبدو للنظر الا بتأمل لا یکره. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۰۷)۔

۲ [الارض تطهر بالیس... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۴۴)۔

۳ [تطهير النجاسة واجب من بدن المصلی وثوبه والمكان الذي یصلی علیه... الخ. (هدایة ج: ۱ ص: ۵۴)۔

۴ [افاد ان الواقف لا بد ان یكون مالکة وقت الوقف ملکاً باتاً ولو بسبب فاسد وان لا یكون محجوراً عن التصرف حتی لو وقف الغاصب المغموب لم یصح وان ملکة بعد بشراء او صلح. (فتاوی شامی ج: ۴ ص: ۳۴۹، کتاب الوقف، مطلب قد یثبت الوقف بالضرورة)۔

۵ [وكذا تکره فی اما کن: کفوق کعبة وفی طریق ومزبلة..... واراض مغموبة او للغیر. (الدر المختار) ولی الواقعات: بنی مسجدًا علی سور المدينة، لا ینبغی ان یصلی لیه، لانه حق العامة فلم یخلص الله تعالی کالمبغی فی ارض مغموبة..... فالصلاة لیه مکروهة تحریماً فی قول وغیر صحیحة له فی قول آخر. (ردالمحتار ج: ۱ ص: ۳۸۱، مطلب فی الصلاة فی الارض المغموبة)۔

چې کور خالي کړی موږ د کور خالي کولو نه انکار وکړ تر دې چې مالک په کور کې په موږ باندې د کور خالي کولو کیس چلاو په کیس چلیدلو کې تقریباً شپږ کاله وشو کرایه موږ په کور کې جمع کوو، جناب عالی اوس ستاسو نه پوښتنه داده چې ځینو خلکو موږ ته وویل چې په کوم کور کې تاسو لمونځ کوئ، نو ستاسو لمونځ له اجازې پرته ناجائز دی د لمونځ کولو له پاره د مالک نه د لمانځه اجازه غوښتل ضروري دي او که نه، دویم دا چې د کور د مالک موږ سره خبرې هم بندې دي تاسو بیان کړی چې زموږ لمونځ جائز دی او که نه؟ او موږ چې څومره لمونځونه په کور کې ادا کړي دي هغه ټول ضائع شو؟

جواب: د شریعت مطابق د کرایه دار په ذمه باندې د مالک په مطالبه باندې کور خالي کول لازمي دي او د نه خالي کولو په صورت کې هغه قبضه کونکی (غاصب) دی^{۱۱} او د قبضې په ځمکه کې لمونځ نه قبلېږي^{۱۲} ستاسو لمونځونه فقهي فتوا سره خو صحیح دي، خو د قبضې په کور کې د اوسیدلو په وجه تاسو گنهگار یی د کور مالک راضي کول او کور هغه ته سپارل واجب دي.

په قبرستان کې جوړ شوي جومات کې لمونځ کول جائز دي

سوال: حدیث نبوی ﷺ دی چې په قبر کې دننه او د قبر د پاسه لمونځ نه کېږي، دا حدیث ما په بخاري شریف کې ولوست ددې په رڼا کې تاسو مهرباني وکړئ تاسو دا بیان کړی چې په دې جوماتونو کې د کومو نه لاندې چې قبرونه دي خو د ستونو په ذریعه څو فته وچت فرش جوړولو سره د جومات تعمیر شوی دی لمونځ جائز دی او که نه؟ په دې جوماتونو کې د لمونځ گزار تعداد هم ډیر وي.

جواب: په قبرستان کې لمونځ کول مکروه دي، خو که هلته جومات وي چې په هغه کې د لمونځ کونکي مخې ته قبرونه نه وي، نو لمونځ له کراهت پرته صحیح دی، ځکه په داسې جوماتونو چې په په سوال کې ذکر شوي دي په هغه کې لمونځ له کراهت پرته جائز دی او د حدیث شریف منعه دې ته شامله نه ده.^{۱۳}

۱ [وعلى الغاصب رد العين المقصوبة معناه مادام قائماً لقوله عليه السلام على اليد ما أخذت حتى ترد، وقال عليه السلام: لا يحل لاحد ان ياخذ ما تاع اخيه لاعبالا جادا فان اخذه فليرده عليه. (الهداية ج: ۳ ص: ۳۷۱، كتاب الغصب، طبع شرکت علمیه ملتان، تبیین الحقائق ج: ۶ ص: ۳۱۵، كتاب الغصب)۔

۲ [اوگورئ تیره شوی حاشیه (وکذا تکره فی اما کن: کفوق کعبه ولی طریق ومزبلة..... الخ (الدر المختار) ولی الواقعات: بنی مسجداً... الخ (رد المختار ج: ۱ ص: ۳۸۱، مطلب فی الصلاة فی الارض المقصوبة)۔

۳ [ولاباس بالصلاة فیها اذا کان فیها موضع اعد للصلاة ولیس فیہ قبر ولا نجاسة کما فی الحائية ولا قبلته الی قبر حلیة. (شامی ج: ۱ ص: ۳۸۰)۔

د جمعې په لمانځه کې د فرضواو سنتو نیت

سوال: د جمعې د لمانځه د فرضواو سنتو د دواړو نیت د جمعې کوو یا یوازې د فرضو نیت د جمعې کوو او د سنتو نیت د ماسپښین کوو؟

جواب: په فرض او سنت دواړو کې د جمعې د فرضواو د سنتو نیت کېږي، خو په سنتو کې د مطلق لمونځ نیت کول کافي دي ددې له پاره د وخت مقررولو ضرورت نشته.^{۱۱}

که مقتدي په نیت کې د غلط وخت نوم واخیست نوڅه به کيږي؟

سوال: که مقتدي له امام سره د جمعې په لمانځه کې د وخت په یادولو کې غلطی وکړي، یعنې وخت د ماسپښین دی او دی په جمعه کې په لومړي رکعت کې د رکوع نه مخکې شامل شو، خو د ماسپښین په ځای یې د مازدیگر نوم واخیست، په دې صورت کې به اوس دا لمونځ کونکی څه کوي؟ د هغه دا لمونځ وشو یا به یې په دویم ځل کوي؟

جواب: نیت د زړه کار دی^{۱۲}، که په زړه کې یې اراده د ماسپښین د لمانځه وه، خو په غلطی سره یې د خولې نه د ماسپښین په ځای مازدیگر ووت، نو لمونځ صحیح شو.^{۱۳}

په فاسد لمونځ کې څنګه نیت پکاردی

سوال: د لمونځ په دویم ځل کولو څه طریقه ده؟ لمونځ گزارو دا محسوسه کړه چې غلطی وشوه لمونځ دې دویم ځل وشي، که هغه دویم یا دریم رکعت کوي او لمونځ څلورم رکعت دی په دې صورت کې هغه څه وکړي کوم لمونځ چې هغه غلط کړی دی کله چې هغه یې په دویم ځل کوي، نو په نیت کې دهغه ذکر کول ضروري دي چې زه لمونځ په دویم ځل کوم؟

جواب: که په لمانځه کې داسې غلطی وشي چې په هغه سره لمونځ فاسد شي، نو بیا دهغه په دویم ځل کولو ضرورت پېښیږي او کله چې لومړی لمونځ فاسد شو، نو فرض به د هغه په ذمه وي.^{۱۴}

د فرضو نیت کول پکار دي، د دویم ځل لمانځه نیت یې خپله کيږي.^{۱۵}

۱ [ويکفيه مطلق السنة للنفل والسنة والتراويح هو الصحيح كذا في التبيين. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۶۵).]

۲ [والشرط ان يعلم بقلبه اى صلاة يصلى... الخ. (البحر الرائق ج: ۱ ص: ۲۹۲).]

۳ [ول القية عزم على صلاة الظهر وجرى على لسانه نوبت صلاة العصر يجزئه... الخ. (البحر الرائق ج: ۱ ص: ۲۹۳).]

۴ [واما بيان ما يفسد الصلاة فالفسد لها انواع منها الحدث العمد قبل تمام اركانها بلا خلاف حتى يمتنع عليه البناء. (بدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۲۲۰، فصل بيان ما يفسد الصلاة).]

۵ [والشرط ان يعلم قلبه اى صلاة يصلى... الخ. (البحر الرائق ج: ۱ ص: ۲۹۲).]

د نیت الفاظ د زړه د متوجه کولو له پاره په خولې ادا کول

سوال: ایا په ژبې سره د لمانځه نیت کول د قرآن کریم او احادیثو نه ثابت دي؟

جواب: په ژبې سره د لمانځه نیت ویل نه د قرآن کریم او احادیثو نه ثابت دي او نه د مخکې امامانو نه. په دې وجه اصل نیت یوازې د زړه دی^{۱۱}، خو په خلکو باندې د وسوسو خیالونو او فکرونو غلبه وي چې دهغه په وجه یې د نیت په وخت کې زړه متوجه نه وي. د زړه د متوجه کولو له پاره متاخرینو فتوا ورکړې ده چې د نیت الفاظ په ژبې سره هم ادا کول غوره دي چې د ژبې په وینا سره زړه متوجه شي^{۱۲}.

د جمعې په لمانځه کې د اقتداء او امامت نیت کول په زړه کې کافي دي

سوال: مقتدیان د جمعې په لمانځه کې داسې وایي چې په دې امام پسې، خو امام صاحب چې کله د لمونځ کونکو نه مخکې په مصلی باندې وي ایا هغه ته هم دا ویل پکار دي چې مخکې ددې مقتدیانو نه؟ په دې باره کې په تفصیل سره خبر راکړی؟

جواب: په ژبې سره د وینا ضرورت خو مقتدیانو ته هم نشته یوازې دا نیت کول کافي دي چې زه ځانته لمونځ نه کوم د امام سره یې کوم امام له هم نیت کول پکار دي چې زه ځانته لمونځ نه کوم بلکې خلکو ته لمونځ ورکوم.

د نیت غلطې په سجده سهوه سره نه صحیح کیږي

سوال: د ماسپښین مازدیګر یا مابنام لمونځ په جمعې سره یا ځانته کولو په وخت کې یې د ماسخوتن نیت وکړ، په رکوع کې د تلو په وخت یا په سجده کې یې فکر شو، ایا په نیت ماتولو سره به په دویم ځل نیت کوي یا سجده سهوه به کوي؟ خود جمعې سره خو سجده سهوه نه شي کولی په داسې صورت کې څه وکړل شي؟

جواب: نیت په اصل کې د زړه د قصد او ارادې نوم دی^{۱۳} او په ژبې سره یوازې ددې ارادې ترجماني کیږي، که په زړه کې توجه مثلاً: د ماسپښین د لمانځه وه خو د ژبې نه د مازدیګر یا ماسخوتن لفظ ووت، نو لمونځ صحیح دی او که په زړه کې یې خیال هم نه و، نو د لمانځه نیت

۱ [والحق انهم اغماذكروا العلم بالقلب لافادة ان النية انما هي عمل القلب وانه لايعتبر باللسان... الخ. (البحر الرائق ج: ۱ ص: ۲۹۲).]

۲ [ونقل عن بعضهم ان السنة الاقتصار على نية القلب، فان عبر عنه بلسانه جاز... الخ. (البحر الرائق ج: ۱ ص: ۲۹۳) وفي الاصل النية ان يقصد بقلبه فان قصد بقلبه وذكر بلسانه فهو الفضل عندنا. (خلاصة الفتاوى ج: ۱ ص: ۷۹).]

۳ [فالنية هي الارادة للفعل... الخ. (البحر الرائق ج: ۱ ص: ۲۹۲).]

تړلو سره دې لمونځ له سر نه وکړي د نیت غلطی په سجده سهوې سره نه صحیح کیږي^{۱۱}

د امام د تکبیر نه وروسته د نیت کونکي لمونځ صحیح دی

سوال: زه په جومات کې داسې شامل شوم چې امام تکبیر ویلو سره نیت وټاږه او زما په صف کې ماسره څه لمونځ کونکي داسې دي چې هغوی اوسه پورې نیت نه دی تړلی او ما د هغوی نه مخکې نیت تړلی دی، نو ایا زما دا کار صحیح دی؟

جواب: تاسو د امام د تکبیر نه وروسته نیت تړلی دی، نو ستاسو لمونځ صحیح دی که نورو تړلی وي او که نه وي له هغو سره ستا هیڅ کار نشته^{۱۲}

د وترو په نیت کې د ماسخوتن ویل ضروري نه دي

سوال: د وترو نیت څنگه کیږي؟ ایا په وخت کې یې د ماسخوتن وخت وویل شي؟

جواب: د ماسخوتن د ویلو ضرورت نشته، خودا نیت کول ضروري دي چې زه دنن و تراداکوم^{۱۳}

نیت کې یوازې د لمونځ ټاکل کافي دي درکعتونو شمیر ضروري نه دی

سوال: د لمانځه نه مخکې چې څومره رکعتونه موږ کوو دهغه تعداد او د نیت الفاظ ادا کول ضروري دي او که یوازې په زړه کې نیت کول کافي دي؟

جواب: نیت خو په زړه کې وي که د زړه د متوجه کولو له پاره په خولې سره نیت وویل شي چې فلانی لمونځ کوم، نو جائز ده د رکعتونو د تعداد بیانولو ضرورت نشته^{۱۴}

په زړه کې د نیت کولو نه وروسته که د

خولې نه غلط نیت ووت نو لمونځ صحیح دی

سوال: ځینې وخت موږ په بیرې کې غلط نیت وټرو لکه موږ څلور سنت کوو، خو موږ د دوو سنتونو نیت وکړو، نو په دې صورت کې څه کول پکار دي؟

جواب: نیت په اصل کې له ژبې سره نه کیږي، بلکې دا د زړه کار دی^{۱۵} که په زړه کې اراده د څلورو رکعتونو وه او د ژبې نه د دوو لفظ ووت، نو نیت صحیح دی^{۱۶} او په سنتو کې خو

۱ [لونی الظهر وتلفظ بالعصر فانه يكون شارعا في الظهر... الخ. (البحر الرائق ج: ۱ ص: ۲۹۸)۔

۲ [اذا انتظر تكبير الامام ثم كبر بعد ما كبر الامام يصح شروع في صلاة الامام... الخ. (خلاصة الفتاوى ج: ۱ ص: ۸۰)

۳ [وفي الوترى بنوى صلاة الوتر كذا في الزاهدى. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۶۶)۔

۴ [اولی الاصل النية ان يقصد بقلبه فان قصد بقلبه وذكر بلسانه فهو افضل عندنا (خلاصة الفتاوى ج: ۱ ص: ۷۹)

۵ [والشرط ان يعلم بقلبه اى صلاة يصلى وادناها مالموسئل لا يمكنه ان يجيب على البديهة وان لم يقدر على ان يجيب الا بتامل لم تجز صلاته... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۶۵)۔

یوازې د لمونځ نیت کول کافي دي که د څلورو په ځای د دوو یا د دوو په ځای د څلور لفظ وویل شي، یا له سره د رکعتونو ذکر ونه شي، بیا هم د سنتو نیت صحیح کیږي.^{۱۲۱}

د لمانځه د نیت الفاظ په هره ژبه کې ویل صحیح دي

سوال: زموږ د کلي خلک د لمانځه نیت داسې کوي څلور رکعت د ماسپینین فرض په دې امام پسې د کعبې شریفې په لور او لمونځ شروع کړي د لمانځه دا نیت کول صحیح دي او که یوازې په عربي کې کوم الفاظ دي هغه ویل جائز دي؟

جواب: نیت د زړه کار دی، یعنې په زړه کې دا خیال برابرول چې د فلاني وخت لمونځ کوم. په ژبې سره نیت کول ضروري نه دي، خو که په ژبې سره یې ووايي که هغه په هره ژبه کې وي جائز دی.^{۱۲۱}

د قبلي نه په څومره کوږوالي کې لمونځ جائز دی؟

سوال: زموږ یعنې د ایشیا (اسیا)، والاقبله مغرب طرف ته ده، که څوک لږ هم شمال یا جنوب طرف ته شي، نو آیا د هغه لمونځ کیږي؟

جواب: که معمولي کوږ والی وي، نو لمونځ یې کیږي او که (۲۵ ډګري) یا له دې نه زیات و، نو بیا نه کیږي.^{۱۲۴}

که مسافر ته قبله معلومه نه وي نوڅه وکړي

سوال: که مسافر د سفر په دوران کې یو داسې ځای کې قیام وکړي چې هلته د قبلي د طرف اندازه معلومه نه وي، نو بیا څه حکم دی؟

جواب: اول خو دې له چا نه پوښتنه وکړي، که هلته څوک بنودونکی نه وي، نو خپله دې سوچ وکړي د غور او فکر کولو نه وروسته یې چې کوم طرف ته خیال لارو قبله به هم هغه طرف ته وي هغه طرف ته دې لمونځ وکړي.^{۱۵۱}

۱ [وقيد بنية التعيين لان نية عدد الركعات ليست بشرط في الفرض والواجب، لان قصد التعيين مغن عنه ولو نوى الظهر ثلاثاً والفجر اربعاً جاز... الخ. (البحر الرائق ج: ۱ ص: ۲۹۸).]

۲ [ويكفيه مطلق النية للنفل والسنة والتراويح هو الصحيح كذا في التبيين. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۶۵).]

۳ [النية ارادة الدخول في الصلاة والشرط ان يعلم بقلبه اى صلاة يصلى..... ولا عبرة للذكر باللسان فان فعله لتجتمع عزمة قلبه فهو حسن كذا في الكافي. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۶۵).]

۴ [وسياتى في المتن في مفسدات الصلوة انها تفسد بتحويل صدره عن القبلة بغير عذر فعلم ان الانحراف اليسير لا يضر وهو الذى يبقى معه الوجه او شىء من جوانبه مسامحة لعين الكعبة او هوائها بان يخرج الخط من الوجه او من بعض جوانبه ويمر على الكعبة او هوائها مستقيماً... الخ. (شامی ج: ۱ ص: ۴۳۰) تفصيل دپاره او گوري سمت قبله، بشمول جواهر الفقه ج ۱ ص ۲۲۷ تا ۲۷۲].

۵ [وان كان عاجزاً بسبب الاشتباه وهو ان يكون في المفازة في ليلة مظلمة... [بقیه حاشیه په راروانه صفحه..]

راندته ته د بل سړي نه د قبلې اړخ معلومول ضروري دي

سوال: پوند سړي که د قبلې په خای شمال یا جنوب طرف ته لمونځ وکړ، نو د هغه لمونځ کیږي؟ او که د لیدونکي له پاره ضروري ده چې د هغه مخ واړوي جواب ضرور راکړئ ستاسو به ډیره مهرباني وي

جواب: د پوند سړي له پاره ضروري ده چې هغه له بل سړي سره د خپلې قبلې اړخ صحیح کړي، که له پوښتنې پرته یې خپله یو اړخ ته مخ کړ او هغه اړخ د قبلې نه و، نو د هغه لمونځ نه کیږي او که د لمانځه په دوران کې د قبلې د اړخ نه بیرته شي، نو په لمانځه کې دننه دې هغه د قبلې طرف ته کړل شي.^{۱۱}

که د جومات محراب قبلې طرف ته برابر نه وي نو څه کول پکار دي؟

سوال: جومات جوړ شو، خو محراب یې د قبلې نه د (۲۰ ډګري) په مقدار کوږ دی، هم په دې حال کې پنځه کاله وشو لمونځونه مو وکړل اوس ایا یوازې محراب بدل کړو یا که محراب او جومات په دویم ځل جوړ کړو؟

جواب: غوره خو داده چې محراب صحیح کړل شي چې لمونځ کونکي بغیر د کوږ والي د قبلې صحیح اړخ ته مخ کړي تر څو چې محراب صحیح شوی نه وي، نو د (۲۰ ډګري) کوږ والي گنجائش شته کوم لمونځونه چې شوي دي هغه صحیح دي.^{۱۲}

د ناپوهي له وجې د قبلې مخالف طرف ته ادا شوي لمونځونه

سوال: شهاد پور کې یو جومات دی چې پنځوس کاله وروسته شهید شوی دی او اوس دوباره د نوی جومات تعمیر شروع دی، اوس معلومه شوه چې تیره شوې زمانه کې ددې قبله صحیح نه وه او له پوره انتظام او اهتمام سره به جمعه پکې کیده او لمونځ کونکو به د ناپوهي له وجې له قبلې نه غلط طرف ته لمونځ کاوو. اوس نوي حیثیت سره د قبلې طرف صحیح شوی دی، تاسو د قرآن او سنت په رڼا کې ووايئ چې پنځوس کالو پورې کوم غلط طرف ته لمونځونه شوي دي، نو ایا دغه لمونځونه به قبول شي او که نه؟

...بقیه د ترمخ] او لاعلم له بالامارات الدالة على القبلة فان كان بحضرته من يساله عنها لا يجوز له التحری لما قلنا بل يجب عليه السؤال... فان لم یکن بحضرته احد جاز له التحری... الخ. (البدع الصنائع ج: ۱ ص: ۱۱۸)
 ۱ [ومفاده ان الاعمی لا یلزمه امساس الخراب اذالم یجد من یسنله، وانه لو ترک السؤال مع امكانه واصاب القبلة جازت صلاته والا فلا. (شامی ج: ۱ ص: ۴۳۴)۔

۲ [فعلم ان الانحراف الیسیم لا یضر، وهو الذی یقی مع الوجه او شیء من جوانبه مسامتا. لعین الکعبة او لوانها، بان یخرج الخط من الوجه او من بعض جوانبه ویمر علی الکعبة او هو انھا مستقیما... الخ. (شامی ج: ۱ ص: ۴۳۰)۔

جواب: اوس یې قبله صحیح کړئ او کوم لمونځونه چې مخکې شوي دي، نو هغه ادا شوي دي د هغوی په باره کې د پريشان کیدو ضرورت نشته [۱]

مصلی (جای نماز) د قبلې په طرف خورول پکار دي

سوال: مخکې زما خور په کلی کې اوسیده اوس ښار ته راغلې ده. د لمونځ کولو دوران کې هغه مصلی دیوال سره نژدې بالکل نیغه خوروي او موږ یې چپ طرفته یعنې معمولی کوږوالي سره خورو، تاسو دوی ته ووايئ چې ددې طریقه صحیح ده او که نه؟

جواب: د قبلې په طرف خورول پکار دي، اوس ماته څه معلومه ده چې ستاسو دیوال د قبلې په طرف دی او که نه دی.

په ریل گاډي کې هم مخ قبلې ته کول ضروري دي

سوال: ځینې حضرات د گاډي په برته باندې کیني او شمالاً جنوباً هم د قبلې څه پرواه نه کوي او وایي چې په گاډي کې مخ قبلې ته کول ضروري نه دي، ایا دا خبره صحیح ده؟

جواب: گاډي کې د لمونځ کولو دوران کې مخ په قبله درېدل او که په دریدو باندې یې قدرت وي، نو د قیام (دریدلو) په حالت کې لمونځ کول ضروري دي، که نه لمونځ یې نه کیږي، او دا خبره غلطه ده چې په گاډي کې مخ قبلې ته کول ضروري نه دي [۲]

کوم ځای چې قبله ښوونکی څوک نه وي

هله غلط شوی لمونځ صحیح دی

سوال: موږ په یو تفریح گاه کې وو، هلته د ماښام اذان وشو، موږ د قبلې معلومولو کوشش وکړ. معلومه نه شوه، نو موږ دخپلې اندازې سره لمونځ وکړ. کله چې لمونځ پای ته ورسید، نو یو کس وویل چې تاسو غلط طرف ته لمونځ وکړ. د قبلې طرف دادی، اوس معلومه شوه چې موږ د جنوب په طرف باندې لمونځ کړی و، ایا لمونځ په دویم ځل کول پکار دي؟ که په دویم ځل لمونځ کول پکار وي، نو یوازې فرض لمونځ به کوو او که سنت به هم ورسره کوو؟

جواب: که دغه وخت کې څوک قبله ښوونکی موجود نه و او په خپل سوچ او فکر سره تاسو لمونځ کړی وي، نو لمونځ وشو، په دویم ځل دراکړ ځولو ضرورت نشته [۳]

^۱ [أفعلم ان الانحراف اليسر وهو الذي يبقى مع الوجه اوشىء من جوانبه مسامتا لعين الكعبة او لها انها بان يخرج الخط من الوجه او من بعض جوانبه ويمر على الكعبة او هوئها مستقيماً... الخ. (شامی ج: ۱ ص: ۴۳۰)
^۲ [لا يجوز لاحد اداء فريضة ولا نافلة ولا سجدة تلاوة ولا صلاة جنازة الامتوجها الى القبلة. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۶۳)
^۳ [وان اشتبهت عليه القبلة وليس بحضرة من يساله عنها، اجتهد وصلى فان علم انه اخطا بعد ما صلى لا يعيدها. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۶۴).]

که په بهرې (بحري جهاز) کې قبله معلومه نه وي څه وکړل شي

سوال: که په بهرې کې که قبله معلومه نه وي، نو بیا کوم طرفته لمونځ وکړل شي؟ یو کس وایي چې که ابادي په نظر راشي، نو د ابادي ښی طرفته مخ کولو سره دې لمونځ وکړل شي. ایا دا خبره صحیح ده؟

جواب: د قبله نما یا د قطب نما په ذریعې سره قبله معلومه کړئ، که څوک ښوونکی موجود نه وي، نوله غور او فکر کولو سره چې کوم طرف ته د قبلې اړخ معلوم شي، نو هغه طرفته لمونځ وکړئ د ابادۍ طرفته مخ کول غلط دي.^[۱]

ایا په حطیم شریف کې لمونځ کوونکي

هر طرفته مخ کولو سره لمونځ کولی شي

سوال: حطیم شریف د خانه کعبې یوه برخه ده، خانه کعبه کې دننه چې سړی کوم طرفته مخ کړي، نو لمونځ کولی شي، ایا په حطیم شریف کې هم ددې خبرې اجازه ده چې کوم طرفته غواړي، نو لمونځ کولی شي؟

جواب: نه حطیم شریف کې د بیت الله شریف طرفته مخ کول ضروري دي، که نه لمونځ نه کیږي.^[۲]

لومړۍ قبله (بیت المقدس) ته مخ کول، کیناستل یا سجده کول

سوال: مولانا صاحب! اکثر لمونځ گزار حضرات د جمعې فراغت نه وروسته لومړۍ قبلې ته مخ کولو سره وظائف کوي او دعا گانې کوي او لومړۍ قبلې طرف ته سجده هم کوي ایا هغه اړخ ته سجده کول شرعي اعتبار سره صحیح ده، یا هغه اړخ ته سجده کول منع او گناه ده؟ په دې باندې هم د احادیثو او فقه حنفی مطابق رڼا واچوئ.

جواب: قبلې طرف ته ناسته کولو سره وظائف کول او دعا گانې لوستل، خو ډیره ښه خبره ده. خو لومړۍ قبلې (بیت المقدس) طرف ته مخ کول یا هغه طرف ته سجده کول غلط دي. ځکه هغه اوس قبله نه ده پاتې، بلکې منسوخ شوې ده.^[۳]

^۱ [وان اشبهت علیه القبلة وليس بحضرة من يساله عنها اجتهد وصلى. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۶۴).

^۲ [ولو صلى مستقبلاً بوجهه الى الحطيم لا يجوز. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۶۳).

^۳ [ما جعلنا القبلة التي كنت عليها..... الجعل اما متعد الى مفعول واحد..... اما متعد الى مفعولين ومفعوله الثاني محذوف ای ما جعلنا القبلة التي كنت عليها منسوخة... الخ. (تفسير مظهری ج: ۱ ص: ۱۴۰)۔

قبلې طرف ته پښې کول

سوال: که موږ قبلې طرف ته پښې کړو، نو ایا زموږ به د څلوېښتو ورځو لمونځونه ضائع شي؟

جواب: د قبلې قصداً بې عزتي کول، خو کفر دی او پرته له قصد او ارادې نه هم داسې کار نه دي کول پکار کوم چې د ادب خلاف وي. خو له دې سره لمونځ نه ضائع کیږي.^{۱۱}

په کوم جای نماز باندې چې د رسول الله د روضې

تصویر وي په هغه باندې لمونځ کول څنګه دي؟

سوال: تاسو به کتلي وي چې په اکثر جای نمازونو باندې د خانه کعبې او د روضې مبارکې تصویرونه جوړ شوي وي، امامان حضرات د خطبې په وخت په منبر باندې جای نماز خورولو سره په هغه باندې کیني زه خو دا ډیر بده ګڼم، ځکه چې په دې طریقې سره د خانه کعبې او د رسول الله ﷺ د روضې بې ادبي کیږي، زما د ناقص خیال مطابق خو به داسې جای نماز باندې ولاړه هم نه ده پکار، تاسو په دې سلسله کې صحیح جواب را کړئ او دا هم بیان کړئ چې ایا زما هغه لمونځونه وشو او که نه؟ په کوم کې چې ما د خطبې د اوریدلو نه زیات د امام صاحب بې ادبي ته متوجه وم.

جواب: د نقشي والا جای نماز باندې لمونځ کولو ته فقهاء کرامو خلاف اولی ویلي دي چې خیال دنقش او ښکلا طرف ته لاړ نه شي، باقی د بې ادبي تړون په عرف باندې دی ستاسو لمونځونه شوي.^{۱۲}

په جای نماز باندې د بیت الله شریف، مسجد اقصی

یا د جومات تصویر جوړول شرعاً څنګه دي؟

سوال: په مصلی (جای نماز) باندې چې کوم تصویرونه جوړیږي ایا دا جائز دي؟ حالانکې تصویر وېستل په اسلام کې منع دي؟ ځینې خلک د خانه کعبې تصویرونه او دغه شان د نورو مقدسو ځایونو تصویرونه مخامخ ساتي، ایا ددې ساتل جائز دي؟ ځکه چې دې سره د تصویرانو د عبادت احساس کیږي، دې باره کې څه حکم دی؟

۱ [وکذا الاستهزاء على الشريعة الغراء كفر، لان ذلك من امارات تكذيب الانبياء، قال ابن الهمام: وبالجملة فقد ضم الى تحقق الايمان اثبات امور الاخلال بها اخلال بالايان اتفاقاً كالسجود لصنم وقتل نبي او الاستخفاف به او بالمصحف او الكعبة... الخ. (شرح فقه الاكبر ص: ۱۸۶، طبع دهلي)

۲ [عن انس رضى الله عنه قال: كان قرام لعائشة سترت به جانب بيتها فقال النبي صلى الله عليه وسلم: اميطي عنا قرامك هذا فانه لا تزال تصاويره تعرض في صلاتي. (بخاري ج: ۱ ص: ۵۴). —

جواب: جائز دي [۱]

داسې جای نماز با ندې لمونځ کول چې

د بیت الله شریف تصویر پرې موجود وي

سوال: نن سبا جای نمازونو باندې د کعبې مبارکې او د جومات نبوي نقش جوړ وي. ایا ددې حدی مرونو استعمال صحیح ده؟

جواب: په دې جای نمازونو خو د کعبې مبارکې او د مسجد نبوي تصویرونه وي او موږ په خپله بیت الله شریف او جومات نبوي شریف کې کینو، دې سره مه پریشان کیږئ، ددې جای نمازونو استعمال صحیح دی

کوم جای نماز با ندې چې د جومات د گنبد ډیزائن وي هغه با ندې لمونځ کول

سوال: جای نماز باندې د خانه کعبې او د ځینې جوماتونو په صفونو باندې د جومات د گنبد وغیره ډیزائن وي، په دې باندې د لمونځ کونکو پښې هم لگيږي او هسې هم جای نماز په پښو کې کینودل کیږي، ایا دا جائز دي؟

جواب: د خانه کعبې تصویر یا د بل یو جومات تصویر چې عام طور په جای نمازونو باندې جوړ شوی وي، نو ددې استعمال صحیح ده ځکه چې په خپله په خانه کعبه کې داخلیدل او دغه شان په بل جومات کې داخلیدل جائز دي. [۲]

چې مصلی پرتله (خوره) وي نو ایا شیطان پرې لمونځ کوي؟

سوال: یواځې والي کې لمونځ کوونکي چې کله لمونځ وکړي، نو د مصلی (جای نماز) د ښي طرف نه څه برخه راواړوي، عام تاویل دادی چې که پوره جای نماز دغه شان خور پرېښودل شي، نو شیطان په دې باندې لمونځ کوي، ددې شرعي حیثیت څه دی؟

جواب: د شیطان د لمونځ کولو خبره غلطه ده، جومات کې خو څلور ویشته ساعته صفونه خواره وي.

د جای نماز طرف اړول څنګه دي؟

سوال: ځینې ځایونو کې لیدل شوي دي چې د لمونځ ادا کولو نه وروسته د جای نماز یو طرف اړول کیږي، ایا دا هم د څه روایت نه ثابت دي؟

جواب: لمونځ کولو نه وروسته د جای نماز اړول یوازې یو رواج دی، که ضرورت وي، نو راتلول پکار دي او دا کومه خبره چې مشهوره ده چې که جای نماز پرېښودل شي، نو شیطان

[۱] اولابکره، مثال غمزدی الروح کذا فی النهایة، (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۰۷).

[۲] اولابکره، مثال غمزدی الروح کذا فی النهایة، (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۰۷).

پرې لمونځ کوي، نو دا خبره فضول ده

چې د جومات تصویر پرې جوړ شوی وي نو د داسې جای نماز پاکولو څه طریقه ده؟

سوال: د داسې جای نماز وغیره څنگه وینځل پکار دي چې جومات پرې جوړ شوی وي؟ اوبه وغیره یې چېرته وغورځول شي؟

جواب: که جای نماز ناپاک شي، نو ښکاره خبره ده چې هرکله دا وینځل کیږي، نو اوبه به ناپاکه وي او د ناپاکه اوبو د ادب هیڅ مطلب نشته.

د زور شوي جای نماز احترام څنګه وکړل شي؟

سوال: که جای نماز زور شي یا وشلیږي، نو له دې سره څه کول پکار دي؟ جومات کې ورکړل شي یا کور کې کینودل شي؟

جواب: دا داسې طریقې سره ضائع کول پکار دي چې بې احترامۍ یې ونه شي، جومات کې د ورکولو ضرورت نشته، کور کې دې حفاظت سره کینودل شي یا دې احترام سره ضائع کړل شي

مشکوک جای نماز باندې لمونځ کول

سوال: زموږ د علاقې د صوبايي اسمبلۍ ممبر د علاقې مرکزي جامع جومات لپاره کوم چې اوس جوړ شوی دی، هغه له پاره یې کارېت او جای نمازونه ورکړي دي، هغه جومات کې خواره کړل شول. مسئله دا ده چې ځینې خلک پرې لمونځ نه کوي، د هغوی وینا داده چې دی یوڅو کاله وړاندې ډیر زیات غریب و، خو اوس د کروړونو مالک دی، کوم چې یې ناجائز طریقو سره گټلي دي، ددې وجې نه دا کارېت (فرش) وغیره هم حرامو پیسو سره اخستل شوی دی او حرام پیسو باندې اخستل شوي کارېت باندې لمونځ نه کیږي، لهذا موږ هم په دې باندې لمونځ نه کوو، دې باره کې د شریعت څه حکم دی؟

جواب: که حرامو او ناجائزو پیسو باندې جومات له پاره قالینې اخستل شوي وي، نو په دې باندې لمونځ کول مکروه دي.^[۱]

په قالینو باندې لمونځ ادا کول څنګه دي

سوال: نن سبا په اکثر جوماتونو کې د صفونو په ځای قالینې خورول شوي دي او د قالینو پریر والی هم د صفونو په نسبت ډیر وي ایا په قالینې باندې سجده کول جائز دي او لمونځ

^۱ [آل تاج الشریعة: اما لو اتفق فی ذلك مالا خبیفاً ومالاً سبیه الخبیث والطیب لیکره لان الله تعالی لا یقبل الا الطیب لیکره تلویث بینه بمالا یقبله... الخ. (شامی ج: ۱ ص: ۶۵۸، طبع سمید).

کیرې او که نه؟ او که مکروه دي، ددې مسئلې د قرآن کریم او احادیثو په رڼا کې جواب راکړئ
جواب: په قالبي باندې لمونځ کول جائز دي^{۱۱}

د حلال شوي ځناورد رنگ شوې څرمنې جانماز باندې لمونځ کول صحیح دي

سوال: ایا د سوی له څرمنې په جوړ شوي جانماز باندې لمونځ کولو کې څه گناه شته؟
جواب: هیڅ گناه نشته د ځناور څرمن د رنگ کولونه وروسته پاکیري، په دې باندې لمونځ ادا کیري^{۱۲}

د ډیکوریشن په دریو باندې لمونځ کول

سوال: زموږ د محلي په جومات کې چې د لمانځه له پاره د ډیکوریشن چې کومې درې راځي هغه ډیرې گنده وي او په همدې ټول خلک لمونځ کوي، نو ایا په دې باندې لمونځ کول جائز دي او که نه؟

جواب: د کرایې چې کومې درې راځي دهغو پاکوالی معلوم نه وي په دې وجه په هغو باندې جامه خورولو نه پرته لمونځ کول نه دي پکار.^{۱۳}

په حرم شریف کې د لمونځ کونکي مخ بالکل د بیت الله طرف ته کول شرط دي

سوال: د لمانځه په نیت کې دا هم شامله ده چې زموږ مخ قبلې طرف ته وي او نظر د سجدې په ځای کې وي، سوال دا دی چې که موږ په خانه کعبه کې لمونځ ادا کوو او کعبه مخامخ ښکاري، نو نظر کعبې ته کول پکار دي یا لاندې د سجدې په ځای جانماز باندې؟

جواب: نظر هلته هم د سجدې په ځای باندې کول پکار دي، خود اکتل ضروري دي چې مخ بالکل بیت الله ته دی او که نه؟ ما ډیر خلک د جمعي سره لمونځ کونکي ولیدل چې کوم طرف ته قالینې غوړیدلي وي هم هغه طرف ته لمونځ شروع کړي، د هغوی مخ بیت الله طرف ته نه وي، د هغوی لمونځ نه کیري ځکه چې کله بیت الله مخامخ وي، نو بیت الله ته بالکل مخامخ کیدل د لمونځ د صحیح کیدلو له پاره شرط دي که مخ یې دبیت الله نه اخوای، نو لمونځ یې نه کیري^{۱۴}

۱ [ولا باس بالصلاة والسجود على الحشيش والحصير والبسط والبراري. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۶۳)۔

۲ [کل اهاب..... دبع..... وهو يحملها طهر فيصلی به ويتوضا منه. (درمختار مع الشامي ج: ۱ ص: ۲۰۳)۔

۳ [تطهر النجاسة من بدن المصلی وثوبه والمكان الذى یصلی علیه واجب... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۵۸)

۴ [لا يجوز لاحد اداء لریضة ولا نافلة ولا سجدة ثلاثا ولا صلاة جنازة.. [بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

کت کې لمونځ کول

سوال: کټ کې لمونځ کېږي او که نه؟

جواب: که کټ ښه مضبوط وي ښه پیرل شوی وي، چې سړی سجدې ته لاړ شي، نو سړی به خوځېږي، نو لمونځ پرې جائز ده [۱]

بالنسټ او کټ باندې لمونځ ادا کول

سوال: ایا په بالنسټ او کټ باندې لمونځ ادا کېږي، ځکه چې ما د خلکو نه اوریدلي دي چې کټ باندې لمونځ کولو سره د انسان نه بیزو جوړېږي او نن چې کوم بیزوگان دي، نو دا مخکې انسانان وو؟

جواب: که کټ سخت وي چې سر په کې نه خوځېږي، نو بیا پرې لمونځ جائز دي [۲]

د کمزورې ښځې په کرسی او میز باندې سجده کول

سوال: یو کمزورې ښځه په یو کرسی باندې کیني او په دویم وړو کې میز باندې سجده کوي، نو ایا لمونځ کېږي؟

جواب: کوم کس چې په سجده کولو قدرت نه لري، هغه دې د سر په اشارې سره لمونځ کوي او د رکوع د اشارې نه دې سر معمولي زیات ښکته کوي په وړو کې میز باندې سجده کول فضول دي [۳]

تصویرانو والا کمره (کوټه) کې لمونځ کول

سوال: په یو کمره کې تصویرونه یا د لوبو شیان (د ځناورو تصویرونه وغیره) وي بیشکه د لمونځ کونکي مخې ته نه وي، نو ددې په موجودګي کې څوک لمونځ کولی شي؟ او که په جیب کې کارډ وي چې په هغه کې تصویرونه وي، نو له دې سره لمونځ کېږي؟

...بقیه د ترمخ].. الامتوجهًا الى القبلة كذا في السراج الوهاج اتفقوا على ان القبلة في حق من كان بمكة عين الكعبة فيلزمه التوجه الى عينها كذا في فتاوى قاضى خان..... وصى مستقبلًا لوجهه الى الحطيم لا يجوز، كذا في الحيط. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۶۳، وكذا في البدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۱۱۸)

[اولوسجد على الحشيش اوالتبن..... او الثلج ان استقرت جبهته وانفه ويجد حجمه يجوز وان لم تستقر لا. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۷۰).

[اولوسجد على الحشيش اوالتبن..... او الثلج ان استقرت جبهته وانفه ويجد حجمه يجوز وان لم تستقر لا. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۷۰).

[وان عجز عن القيام والركوع والسجود ولقد ر على القعود يصلى لاعدًا بايماء ويجعل السجود اخفض من الركوع. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۳۶).

جواب: که د لمونځ کونکي مخې ته وي، نو لمونځ کول مکروه دي، خو که وروسته وي، نو لمونځ به وشي. ۱۱ خويه کور کې د تصويرونو موجوديت د لعنت شى دي ۱۱

که يو کمره کې د انسانانو تصويرونه وي هغې کې لمونځ کول

سوال: په کومه کمره کې چې د انسانانو تصويرونه لگيدلې وي په دې کمره کې عبادت کولو سره عبادت قبلېري او که نه؟ که د خناورو وي، نو بيا؟

جواب: په کومه کمره، کوټه، کې چې د ساه لرونکي تصوير وي، نو هلته د رحمت فرشتې نه راځي، بلکې هلته لعنت ورپېري، داسې ځای کې لمونځ کول پکار نه دي [۲]

بند شوي تصوير ته مخامخ لمونځ کول

سوال: موږ چې کوم ځای لمونځ کوو هغه ته مخامخ شوکيس (الماری)، کې دننه که جگ، چينک وغيره کې دننه نوتونه کيښودل شوي وي، نو هلته لمونځ کېږي؟ څکه چې په نوټ باندې تصوير وي او په دروازو يا بل يوشنې کې تصوير وي او هغه بند وي، نو څنگه دی؟

جواب: تصوير که بند وي، نو څه حرج نشته. [۴]

هوايي جهاز کې لمونځ

سوال: ايا په هوايي جهاز کې لمونځ کول يا لمونځ ورکول جائز دي؟ د ځينې خلکو رايه ده چې جائز دي، خو ځينې خلک دا دليل بيانوي چې جهاز په فضا کې وي او په لمانځه کې سجده په ځمکه باندې کول ضروري دي، ايا دا خبره صحيح ده؟

جواب: په دې کې د علماوو اختلاف دی چې په هوايي جهاز کې لمونځ کېږي او که نه؟ حضرت مولانا مفتي محمد شفيع صاحب رحمته الله عليه فرمايل چې په هوايي جهاز کې لمونځ کېږي او زموږ حضرت مولانا محمد يوسف بنوي رحمته الله عليه فرمايل چې نه کېږي.

^۱ [يکړه ان يصلی و بين يديه او فوق رأسه تصاویر..... و اشدها کراهة ان تكون أمام المصلی ثم فوق رأسه ثم يمینه ثم يساره ثم خلفه هكذا فی الکافی. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۰۷).]

^۲ [عن ابی طلحة رضی الله عنه قال: قال النبی صلی الله علیه وسلم: لا تدخل الملائكة بیتا فيه کلب ولا تصاویر. متفق علیه. (مشکوٰۃ ص: ۳۸۵).]

^۳ [تکره کراهة جعل الصورة فی البيت للحديث ان الملائكة لا تدخل بیتا فيه کلب او صورة. (فتح القدیر ج: ۱ ص: ۲۹۴، طبع بیروت، عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۰۷).]

^۴ [ولو كانت الصورة صغيرة بمحت لا تبدو للنظر لا یکره. (فتح القدیر ج: ۱ ص: ۲۹۵، طبع بیروت). لو کان فوق الثوب الذی فيه صورة ثوب سائر له فانه لا یکره ان یصلی فيه لاستتارها بالثوب الآخر. (البحر الرائق ج: ۲ ص: ۲۹، طبع بیروت).]

دا بنده کله د یو بزرگ په قول باندې عمل کولو سره په هوايي جهاز کې لمونځ کوي او کله د بل بزرگ په قول باندې عمل کولو سره لمانځه کې تاخیر کوي، که صفا ځای پیداشي، نو لمونځ کوي او که ځای خراب وي، نو بیا لمونځ نه کوي

د اوبو په ټینګې باندې لمونځ

سوال: زموږ د بلډنګ تاخانه (زېرمیني) کې د اوبو ټینګې ده د هغې له پاسه فرش جوړ شوی دی او په هغه فرش باندې د جمعې کولو انتظام موجود دی، باقاعده مایک باندې اذان کیږي، شل پنځوشت کسان لمونځ کوي، په رمضان شریف کې تراویح هم کیږي، د ځینو خلکو وینا ده چې د اوبو ټینګې له پاسه لمونځ کول جائز نه دي، مهرباني وکړئ په دې مسئله باندې څه وضاحت وکړئ.

جواب: ماته خو څه داسې مسئله معلومه نه ده چې د اوبو په ټینګې باندې پوخ جوړ شوي فرش باندې لمونځ نه کیږي.

پلیټي سره نژدې لمونځ کول

سوال: ایا داسې ځای کې د جنازې لمونځ کول صحیح دي چېرته چې ګندګي (ګوبر) پروته وي او ښکاره په نظر راځي، خو وچ وي او روزانه ورته اوبه هم ورکول کیږي، یعنې دا ګندګي زړه وي او ددې نه جدا متبادل ځای هم موجود وي، څه خاص مشکل نه وي؟

جواب: پلیټي سره نژدې لمونځ کول مکروه دي [۱]

❖ د لمونځ ادا کولو طریقه ❖

.....

د لمانځه په دوران کې نظریه کوم ځای پکار ده؟

سوال: کله چې موږ د لمانځه له پاره دریږو، نو زموږ کوم ځای ته کتل پکار دي، کله چې رکوع ته ځو، نو نظریه کوم کوم ځای باندې کول پکار دي؟ لږ په تفصیل سره مو خبر کړئ.

جواب: د قیام په حالت کې د سجدي ځای ته کتل پکار دي، په رکوع کې په پښو ته په سجده کې د پوزې څوکې ته په قعده کې پښو ته او په سلام کې په ښۍ اوچپې اوږې ته. [۲]

[۱] وتکره الصلوة ایضا فی معائن الابل.....والعلة کونها مواضع النجاسة...الخ. (حلی کبیر ص: ۳۶۳)، لو صلی و بین یدیه عنده او غیرها من النجاسات بلا حائل حيث یکره لذلك. (حلی کبیر ص: ۳۶۶).

[۲] (وآدابها) نظره الی موضع سجوده حال القیام والی ظهر قدمیه حالة الركوع. [بقیه حاشیه په راروانه صفحه

په لمانځه کې د دواړو پښو تر مینځه فاصله

او د غټې ګوتې د ځمکې سره لټول

سوال: کله چې موږ د لمانځه له پاره ودرېږو، نو زموږ د پښو فاصله څلور ګوتې پکار ده یا له دې زياته؟ او ایا د پښې ګوته د ځمکې سره لګیدل پکار دي او که نه؟ سره له دې چې ډیر خلک د یو یو فوټ فاصله په مینځ کې ساتي او د پښې ګوته هم په یو ځای نه ساتي، نو ایا دا دواړه طریقې صحیح دي؟

جواب: د دواړو پښو تر مینځه فقهاوو د څلورو ګوتو فاصله مستحب لیکلې ده^(۱). د پښې ګوته که د خپل ځای نه لیرې شي، نو په دې سره لمونځ نه مکروه کیږي، خو پرته له ضرورت نه د سې کول نه دي پکار.

د لمونځ د نیت طریقه

سوال: موږ چې کله د لمونځ کولو لپاره نیت کوو، نو زه داسې وایم زه نیت کوم د څلور رکعتو فرض عین د مازدیګر، په دې امام پسي، مخ مې د کعبې شریف په طرف الله اکبر.

۱. ایا یو صحابي یا نبی کریم ﷺ دې الفاظو سره نیت کړی و؟

۲. ایا دا الفاظ په ژبې سره ادا کول بدعت دي؟

۳. تاسو موږ ته ووايئ چې صحیح نیت څنګه دی او څنګه ادا کول یې پکار دي؟

جواب: نیت د زړه کار دی، یعنې سړی په زړه کې دا اراده وکړي چې زه فلانی لمونځ کوم، په ژبې سره دا الفاظ ادا کول د نبی کریم ﷺ، صحابه کرامو رضی الله عنہم، تابعینو او تبع تابعینو نه منقول نه دي. خو متاخرینو دا خیال غوره ګرځولی دی، ځکه چې د لمانځه د نیت کولو په وخت نن سبا د خلکو خیالات او سوچونه ډیر زیات وي، له دې وجې نه خشوع سره نیت نه کیږي، ددې علاج دا دی چې ژبې سره دا الفاظ ادا کړي ځکه چې ژبې سره د دې الفاظو ادا کولو په صورت کې به زړه متوجه شي. له دې وجې نه په ژبې سره نیت کول په خپله مقصود، خو نه دي نه ضروري دي، بلکې د مقصود لپاره د ذریعه کیدو له وجې متاخرینو غوره ګرځولي دي^(۲).

...بقیه د ترمخ].. والی اربعه حالة السجود والی حجره حالة القعود وعند التسلیمة الاولى الی منکبه الایمن وعند الثانية الی منکبه الایسر. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۷۲، ۷۳، البدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۲۱۵).

۱. [وینئ ان یكون بينهما مقدار اربع اصابع الید لانه اقرب الی الخشوع. (شامی ج: ۱ ص: ۴۴۴).

۲. [الیه ارادة الدخول فی الصلاة والشرط ان یعلم بقلبه ای صلاة یصلی.....ومن عجز عن احضار القلب مکفه اللسان. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۶۵).

د لمانځه په نیت کې هیره باندې غلطی

سوال: د فرض نیت کولو په وخت هیره سره سنت یا نفل له ژبې نه ووتل، یا د سنت یا د نفل د نیت کولو په وخت هیره باندې فرض وویل شو او لمونځ یې شروع کړ، نو لمونځ مات کړل شي او په دویم ځل نیت وتړل شي؟ او که په لمانځه کې د نیت اصلاح وکړل شي؟

جواب: نیت د زړه کاردی، په زړه کې چې یې د کوم لمونځ نیت کړی وي، نو هغه لمونځ به وشي. [۱]

د سلام ګرځولو په وخت چېرته نظر کول پکار دي؟

سوال: د لمونځ ختمولو په وخت د سلام ګرځولو په وخت، دواړو اوږو ته کتلو سره سلام ګرځول پکار دي؟

جواب: هو! د سلام ګرځولو په وخت نظر په اوږو باندې ساتل پکار دي. [۲]

لمانځه کې ښي اوچپ طرفته کتل

سوال: که یو سړی په لمانځه کې ښي او چپ طرفته وګوري، سر واړوي یا د سترګو په کونجو کې وګوري، نو ایا دې سره په لمانځه کې نقصان راځي او که لمونځ مات شو؟ او که د چا سینه واوړي، نو دې سره هم لمونځ ماتېږي او که نه؟

جواب: د سترګو په کونجو کې یوخوا بل خوا کتل مکروه تنزیهي دي، سربوې اوبلې خوا ته اړول مکروه تحریمی دي او که سینه د قبلې نه واوړي، نو دې سره لمونځ فاسدېږي. [۳]

د تکبیر تحریمه نه پرته نور ټول تکبیرونه سنت دي

سوال: یو مقتدي د مصروفیت له وجې یا د بل څه وجې نه د ارکانو د برابرولو په وخت کې تکبیر ونشو ویلی یا یې یو تکبیر وویلې او یو نه، (تکبیر تحریمه یې ضرور ویلی دی) نو ددې نقصان په وجه ایا د هغه لمونځ فاسد شو؟ او دا هم بیان کړئ چې د تکبیر تحریمه نه پرته نور ټول تکبیرونه فرض دي که واجب دي که سنت او که مستحب؟

[۱] النية ارادة الدخول في الصلاة والشرط ان يعلم بقلبه اى صلاة يصلى. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۶۵).
[۲] (اداءها) الصلاة نظرة..... عند التسليمة الاولى الى منكب اليمين وعند الثانية الى منكب اليسر. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۷۳).

[۳] او بکړه ان يلف يمينه او يسره بان يحول بعض وجهه عن القبلة لاما ان ينظر بمؤق عينه ولا يحول وجهه فلا بأس به. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۰۶) ولوحول القادر صدره عن القبلة فسدت صلاته ولوحول وجهه دون صدره لا تفسد. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۰۳).

جواب: تکبیر تحریمه فرض دی^{۱۱} باقی تکبیرونه سنت دی^{۱۲} که یی ونه ویل، نو بیا یی هم لمونځ کیږي^{۱۳}

د تکبیر تحریمه په وخت کې د لاس پورته کولو صحیح طریقه

سوال: د تکبیر تحریمه په وخت کې د لاس پورته کولو درې روایات دي: یو د اوږو برابر، دویم د غوږونو برابر او دریم د سر د وینستو برابر، سوال دا دی چې رسول الله ﷺ هم د اوږو پورې لاسونه پورته کړي وو او که راویانو په قصد باندې د روایت کولو په وخت کې هغه کې بدلون وکړ چې په امت کې اختلاف پیدا شي؟

جواب: درې واړه روایتونه صحیح دي او په دې کې هیڅ تعارض نشته، د لاسونو لاندې حصه د اوږو پورې، غټه گوته د غوږونو برابر اونورې گوټې د سر پورې، دغټې گوټې د غوږونو پوسکو (نرمو) ته ورل پکار دي^{۱۴}.

د تکبیر په وخت کې د ورغیو مخ کوم طرف ته کول پکار دي

سوال: جناب! ما یو ځای لوستلي و چې د لمونځ شروع کولو او تکبیرویلو په وخت چې کله لاس غوږونو پورې پورته کیږي، نو هغه وخت د ورغیو مخ قبلې طرف ته کول پکار دي او سره له دې ما خپل کوروالا او ډیر لمونځ کونکي لیدلي دي چې د تکبیر د ویلو په وخت کې د هغوی د لاسونو ورغوي د هغوی د مخ طرف ته وي، تاسو ته درخواست دا دی چې د قرآن اوسنت په رڼا کې جواب راکړئ چې د تکبیر ویلو په دواړو طریقو کې غوره طریقه کومه ده؟

جواب: په درمختار کې دواړه طریقې لیکل شوي دي او دواړه صحیح دي، خو قبلې ته مخ کول یی غوره دي^{۱۵}.

تکبیر تحریمه کې لاسونه کوم ځای پورې پرته کړل شي؟

سوال: د لمونځ شروع کولو په وخت چې لاسونه پورته کیږي، نو کوم ځای پورې پورته کول یی

۱ [الفصل الاول فی فرائض الصلاة) وهی ست (منها التحريمه)... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۶۸). وایضا من لفرائضها التي لا تصح بدونها التحريمه قائمًا وهی شرط. (درمختار) (وفی الشامی) (قوله التحريمه) المراد بها جملة ذکر خالص مثل الله اکبر... الخ. (شامی ج: ۱ ص: ۴۴۲، باب صفة الصلاة)۔

۲ [سننها)... وجهر الامام بالتکبير... وتکبير الركوع... وتکبير السجود... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۷۲)

۳ [ترك السنة لا يوجب فسادًا ولا سهوًا... الخ. (درمختار مع الشامی ص: ۴۷۳، ۴۷۴)۔

۴ [وكيفيتها) اذا اراد الدخول في الصلاة كبر ورفع يديه حذاء اذنيه حتى يحاذي باهاميه شحمتي اذنيه وبرؤس الاصابع لروع اذنيه كذا في التبيين. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۷۳)۔

۵ [ويستقبل بكفيه القبلة وقيل خديه. (در مع الرد ج: ۱ ص: ۴۸۲)، (وايضا) ذكر الطحاوي انه يرفع يديه ناشرًا اصابعه مستقبلًا هما القبلة..... حتى تكون الاصابع نحو القبلة... الخ. (الهدايع الصالح ج: ۱ ص: ۱۹۹)

پکار دي؟ ځکه چې ورورمې سینې پورې هم لاسونه نه پورته کوي او هغه وایي چې بس معمولي پورته کول یې کافي دي

جواب: په درمختار کې دي چې د گوتو سرونه د غوږونو نرمیو سره لگېدل پکار دي [۱]

د تکبیر تحریمه په وخت د ورغوو مخ باید کوم طرفته وی؟

سوال: ما یو رساله ولوسته کومه چې شیخ الاسلام حضرت مولانا مفتي محمد تقی عثمانی صاحب لیکلې ده چې د لمونځ شروع کولو په وخت لاسونه غوږونو پورې داسې پورته کړي چې د ورغوو مخ د قبلې طرفته وي او د گوتو سرونه د غوږونو نرمیو سره یا خو بالکل ولگېږي او یا هغو سره برابر شي، او نورې گوتې پورته طرفته سید او ی، عرض دا دی چې زموږ د محلي د جومات امام الله اکبر ویلو په وخت د لاسونو مخ د قبلې په ځای بل طرفته وي یعنې د قبلې په طرف نه وي، نو ایا دغه شان لمونځ کیږي؟

جواب: لمونځ کیږي، غوره هغه خبره ده کومه چې مولانا محمد تقی عثمانی صاحب لیکلې ده [۲]

مقتدیا نوته پکار دي چې د امام د تکبیر د ختمیدو انتظار وکړي

سوال: ځینو جوماتونو کې امام صاحب تکبیر تحریمه د لمانځه اولنې تکبیر ډیر اوږد وایي که امام صاحب د تکبیر یعنې د الله اکبر آخري حرف را ختم کړی نه وي او مقتدي مخکې تکبیر ختم کړي، نو ایا د مقتدي لمونځ دې امام پسې کیږي؟

جواب: امام ته پکار دي چې تکبیر دومره اوږد نه کړي او مقتدیانو ته پکار دي چې د امام د تکبیر نه د فارغیدو انتظار وکړي، دې له پاره چې ددوی تکبیر د امام د تکبیر نه مخکې ختم نه شي که د امام تکبیر ختم شوی نه وي او د مقتدي تکبیر مخکې ختم شو، نو دا مقتدي په لمانځه کې شامل نه شو او نه امام پسې دده لمونځ وشو، غرض دا چې د مقتدي د لمانځه د شروع کیدو له پاره دا شرط دی چې دده تکبیر تحریمه د امام د تکبیر تحریمه د ختمیدو نه مخکې ختمه نه شي که نه د مقتدي لمونځ نه کیږي [۳]

امام تکبیر تحریمه کله ووايي

سوال: زموږ د جومات امام د اقامت د ختمیدو نه مخکې الله اکبر ویلو سره نیت تړي، تاسو بیان کړئ چې کله پوره اقامت وشي موږ هغه وخت نیت وتړو او که د امام صاحب سره نیت وتړو؟

۱ [ورفع يديه ماسا باهامه شحمى اذنيه. (رد المختار مع الدر المختار ج: ۱ ص: ۴۸۲).

۲ [ورفع يديه ماسا باهامه شحمى اذنيه. (رد المختار مع الدر المختار ج: ۱ ص: ۴۸۲).

۳ [اجمعوا على ان المقتدى لو فرغ من قوله الله قبل فراغ الامام من ذلك لا يكون شارعا في الصلوة. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۶۹).

جواب: غوره داده چې امام د اقامت ختمېدلو سره تکبیر تحریمه ووايي چې اقامت ویونکي هم ورسره شریک شي^{۱۱}

امام او مقتدي تکبیر تحریمه کله ووايي؟

سوال: د تکبیر تحریمه صحیح طریقه څه ده؟ ځینې خلک په لوړ آواز سره تکبیر تحریمه وایي. ځینې یې په مزه وایي او ځینې یې بالکل په پټه خوله وایي، له دې نه پرته ځینې امامان تکبیر دومره په راښکلو سره وایي چې ځینو مقتديانو له مخکې نه نیت ترلی وي لهذا په دې سلسله کې امام او مقتدي او د خاتمه لمونځ کونکي له پاره شرعا صحیح طریقه څه ده؟

جواب: تکبیر تحریمه دې په دومره آواز سره وویل شي چې پخپله یې واورې^{۱۲} امام ته پکار دي چې تکبیر زیات نه راکاږي او مقتديانو ته پکار دي چې د امام د تکبیر شروع کولو نه وروسته تکبیر شروع کړي او د ختمېدو نه وروسته یې ختم کړي^{۱۳} که مقتدي د امام نه مخکې تکبیر تحریمه ختم کړي، نو د هغه لمونځ نه کیږي^{۱۴}

د مقتدي د پاره په تکبیر اولی کې د شریکېدو درجات

سوال: ما اوريدلي دي چې د تکبیر اولی درې درجات دي اول دا چې کله امام صاحب الله اکبر ووايي، نو موږ هم الله اکبر ویلو سره لاسونه وتړو، دویمه دا چې کله امام صاحب قرآت شروع کړي د هغه نه موږ مخکې لاسونه وتړو او دریمه دا چې د امام صاحب رکوع ته د تلو نه مخکې موږ لاسونه وتړو، که دا صحیح وي، نو ایا موږ ته به د تکبیر اولی ثواب راکول کیږي او که نه؟

جواب: صحیح خو داده چې د تکبیر اولی فضیلت د هغه سړي له پاره دی چې د امام د تکبیر تحریمه ویلو په وخت کې حاضر وي، ځینوپه دې کې زیات وسعت پیدا کولو سره ویلي دي چې کوم سړی د قرآت د شروع کولو نه مخکې شریک شي، هغه ته به هم فضیلت حاصل شي او ځینو نور وسعت هم کړی دی چې څوک د قرآت د ختمېدلو نه مخکې شریک شي د هغه له پاره هم فضیلت دی^{۱۵}

۱ [قال ابو يوسف: يشرع اذا فرغ من الاقامة محافظة على فضيلة متابعة المؤذن واعانة للمؤذن على الشروع معه. (البحر الرائق ج: ۱ ص: ۳۰۴)۔

۲ [ومنها ان الامام يجهر بالتكبير ويخفي به المنفرد والمقتدى لان الاصل في الذاكر هو الاخفاء، وانما الجهر في حق الامام لحاجته الى الاعلام. (البدائع ج: ۱ ص: ۱۹۹)۔

۳ [ومنها ان يكبر المقتدى مقارنا لتكبير الامام فهو افضل باتفاق الروايات عن ابي حنيفة..... وقال ابو يوسف السنة ان يكبر بعد فراغ الامام من التكبير. (البدائع ج: ۱ ص: ۲۰۰)۔

۴ [فلو قال الله مع الامام و اكبر قبله..... لم يصح في الاصح كما لو فرغ من الله قبل الامام. (درمع الرد ج: ۱ ص: ۴۸۰)۔

۵ [وتظهر فائدة الخلاف في وقت ادراك فضيلة تكبيرة الافتتاح فعنده المقارنة.. [بقية حاشيه به راروانه صفحه

تکبیر تحریمه دوه ځله ویلو سره لمونځ نه فاسد یږي

سوال: که لمونځ کونکی قصدا یا په هیږه تکبیر تحریمه یا د سلام الفاظ دوه ځله ادا کړي په دې سره لمونځ فاسد یږي او که نه؟

جواب: لمونځ کیږي.^{۱۱}

په لمانځه کې لاسونه ترل سنت دي

سوال: ځینې خلک د نیت کولو نه وروسته لاسونه نه تړي ایا د هغوی لمونځ کیږي؟ او ایا رسول الله ﷺ هم په مختلفو طریقو سره لمونځ ادا کړی دی؟

جواب: لاسونه ترل د سنتو نه ثابت دي په دې وجه د جمهور امت په نزد لاس ترل سنت دي.^{۱۲}

رفع الیدین کول څنګه دي

سوال: ایا رفع الیدین جائز دي؟ سره له دې چې ځینې خلک یې کوي او ځینې یې نه کوي

جواب: رفع الیدین د تکبیر تحریمه له پاره بالاتفاق سنت دي. له دې نه پرته په نورو موقعو باندې نه کول غوره دي.^{۱۳}

ایا رفع الیدین ضروري دي؟

سوال: زموږ په ګاونډه کې څه خلک اوسیږي، هغوی وایي چې له رفع الیدین نه پرته ستاسو لمونځ

بالکل نه کیږي او د (سنن الکبری، بیهقی) نه حدیث پیش کوي چې رسول الله ﷺ د مرګ پوري ې رفع الیدین کړي دي او سره له دې چې موږ رفع الیدین نه کوو موږ سره څوک عالم هم نشته چې د هغه نه موږ دا پوښتنه وکړو مهرباني وکړئ او تاسو ددې مسئلې مکمل وضاحت وکړئ

جواب: د رسول الله ﷺ نه د رفع الیدین پرینسودل هم ثابت دي.^{۱۴} او زموږ امام ابوحنیفه او

...بقیه د ترمخ].. وعنهما اذا کبر فی وقت الشاء قیل بالشروع قبل قراءة ثلاث آیات لو کان المقتدی

حاضراً وقیل سبع لو غائباً، وقیل بادراک الركعة الاولى وهذا او سع وهو الصحيح. (شامی ج: ۱ ص: ۵۲۶)۔

۱ [واذا شک المقتدی انه هل کبر مع الامام او بعده یحکم باکبر رایه ..... والاحوط ان یکبر ثانيا ليقطع

الشک بالیقین. (حلی کبر ص: ۲۶۱)۔

۲ [فقد قال عامة العلماء ان السنة هي وضع اليمين على الشمال..... ولنا ما روى عن النبي صلى الله عليه

وسلم انه قال: ثلاث من سنن المرسلين..... وفي رواية وضع اليمين على الشمال تحت السرة في

الصلاة... الخ. (البدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۲۰۱)۔

۳ [اما اصل الرفع فلما روى عن ابن عباس وابن عمر رضی الله عنهما موقوفاً عليهما ومرفوعاً الى رسول الله

صلى الله عليه وسلم انه قال: لا ترفع الايدي الا في سبع مواطن، وذكر من جعلها تكبيرة الافتتاح..... وعلى

هذا اجماع السلف... الخ. (بدائع صنائع ج: ۱ ص: ۱۹۹)۔

۴ [(وې شرح معاني الآثار للطحاوي) عن براء بن عازب قال: كان... [بقیه حاشیه په رازوانه صفحه..

نورو د دین امامانو هم دا غوره کړې ده^{۱۱} کوم حضرات چې د رفع الیدین قائل دي هغوی هم دې ته مستحب او افضل وایي فرض او واجب ورته نه وایي په دې وجه دا ویل چې د رفع الیدین نه پرته لمونځ نه کیږي خالص جهالت دی. د سنن کبری د کوم روایت چې تاسو ذکر کړی دي هغه ډیر زیات کمزوری دی، بلکې ځینو محدثینو ورته موضوع ویلي دي (اوگوره حاشیه نصب الرایه ج ۱ ص ۴۱۰)

رفع الیدین سنت ګڼلو کې څه حرج دی؟

سوال: زه کوشش کوم چې زیات نه زیات په سنتو باندې عمل وکړم، دې وخت کې زه د بخاري شریف مطالعه کوم، په هغه کې د رفع الیدین ذکر دی، ما د سنتو په خیال سره ځینو لمونځونو کې رفع الیدین وکړل، نو زه ملګرو منع کړم چې موږ حنفیان یو، موږ ته په دې باندې عمل کول پکار نه دي، لهذا اوس ما رفع الیدین پرېښي دي، سوال دا دی چې د سنتو په خیال سره که رفع الیدین وکړل شي، نو په دې کې څه حرج شته؟ ستاسو څه رایه ده؟ د قرآن و سنت په رڼا کې وضاحت وکړئ.

جواب: څنګه چې رفع الیدین سنت دي، نو دغه شان د رفع الیدین پرېښودل هم سنت دي^{۱۲} بلکې دا اخري سنت دي، له دې وجې نه د سنتو په خیال باندې رفع الیدین کولو کې څه حرج خونسته، خو کوم سړي چې د حقیقت حال نه خبر نه وي هغه دا خیال کوي چې رفع الیدین سنت دي، خود رفع الیدین پرېښودل سنت نه دي، په دې کې دوه خرابياني راغلې یوه د سنت عمل د سنت کیدو نفی کول، دویم د رفع الیدین نه کوونکي د سنتو پرېښودونکي ګڼل. والله اعلم

په نیت اورکوع کې دې لاس نه پریري

سوال: د لمانځه نیت کولو سره لاسونه د غوږونو پورې پورته کولونه وروسته د ګونډو پورې پرېښودل او بیا په نوم (ناف) تړل پکار دي یا د غوږونو دنرمیو پورې پورته کولونه وروسته فوراً

...بقیه د ترمخ].. النبی صلی الله علیه وسلم اذا کبر لافتح الصلاة رفع یدیه حتی یکون اهاماه قریباً من شحقی اذنیه ثم لا یعود. (ص: ۱۶۲). عن الاسود قال: رايت عمر بن الخطاب یرفع یدیه فی اول تکبیرة ثم لا یعود. (ص: ۱۶۴). (وفی الترمذی) عن ابن مسعود رضی الله عنه قال: الا اصلی بکم صلوۃ رسول الله صلی الله علیه وسلم؟ فصلی فلم یرفع یدیه الا فی اول مرة. (ص: ۳۵)۔

۱ [واما رفع الیدین عند التکبیر فلیس بسنة فی الفرائض عندنا الا فی تکبیرة الافتتاح. (بدائع صنائع ج: ۱ ص: ۲۰۷)۔

۲ [وفی شرح معانی الآثار للطحاوی] عن براء بن عازب قال: کان النبی صلی الله علیه وسلم اذا کبر لافتح الصلاة رفع یدیه حتی یکون اهاماه من شحقی اذنیه ثم لا یعود. (ص: ۱۶۲). عن الاسود قال: رايت عمر بن الخطاب یرفع یدیه فی اول تکبیرة ثم لا یعود. (ص: ۱۶۴). (وفی الترمذی) عن ابن مسعود رضی الله عنه قال: الا اصلی بکم صلوۃ رسول الله صلی الله علیه وسلم؟ فصلی فلم یرفع یدیه الا فی اول مرة. (ص: ۳۵)۔

د نوم نه لاندې تړل پکار دي؟ همدغه شان رکوع ته د تللو سره لومړی لاسونه پریښودلو سره خو سیکنده ولاړوالي نه وروسته رکوع ته تلل پکار دي یا د تړل شویو لاسونو د پریښودلو نه وروسته فوراً رکوع ته لاړ شي؟

جواب: د لاس پریښودلو ضرورت نشته، د غوږونو د نرمیو پورې لاس پورته کول لږ څه وروسته دې وتړي همدغه شان رکوع ته د تلو په وخت کې په ولاړه باندې د لاس پریښودلو ضرورت نشته لاس سمدلاسه دې رکوع ته لاړ شي.

په ولاړه لمونځ شروع کول او په ناسته ختمول

سوال: د کور ښځې چې کله لمونځ کوي، نو اول په ولاړه لمونځ شروع کړي، له دې نه وروسته په ناسته باندې ټول رکعتونه کوي، سنت نفل هم په ناسته کوي، ما هغوی ډیر خل منع کړل او پوه مې کړل، خو هغوی وایي چې موږ ته حافظ صاحب ویلي دي چې ښځو ته په ناسته باندې لمونځ کول پکار دي، له دې وجې نه موږ په ناسته باندې لمونځ کوو، ایا دغه شان په ناسته باندې لمونځ کولو سره لمونځ کیږي؟ تردې وخت پورې چې هغوی کوم لمونځونه کړي دي، نو ایا هغه ادا شو؟ که ادا شوي نه دي، نو بیا باید څه وکړل شي؟

جواب: په لمانځه کې قیام کول فرض دي [۱] او قیام دریدلو ته وایي، له دې وجې نه فرض او وتر لمونځ په ناسته باندې نه کیږي، هرکله چې انسان په ولاړه باندې قدرت لري، کوم حکم چې د سړي له پاره دی، نو هغه حکم د ښځې لپاره هم دی، ستاسو د کور ښځو چې په ناسته باندې څومره لمونځونه کړي دي، نو هغه ادا شوي نه دي، هغه دې په دویم ځل وکړي، کوم حافظ صاحب چې دوی ته ویلي دي هغه به څوک جاهل وي، دې حافظ صاحب ته ووايي چې د کوم کتاب نه تاسو دا مسئله بیان کړې ده؟

د ضرورت له وجې په ناسته لمونځ کیږي

سوال: زما د مور بي بي عمر څلویښت کاله ده، ولاړه باندې لمونځ کولو سره یې ساه بندېږي.

اول چې دوه رکعت وکړي بیا په ناسته باندې فرض پوره کړي، نو داسې کولی شي؟

جواب: فرض لمونځ خو په ولاړه باندې کول پکار دي، څوکه یو څوک دریددلی نه شي، نو په ناسته باندې یې کولی شي، ستاسو مور بي بي دې کوشش کوي څومره رکعتونه چې په ولاړه باندې کولی شي هغه دې په ولاړه کوي او کله چې دریددلی نه شي، نو په ناسته دې کوي [۲]

۱ [ومنها القيام وهو فرض في صلاة الفرض والوتر. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۶۹). ايضا: ومنها القيام في فرض وملحق به..... لقادر عليه وعلى السجود. (توير الابصار مع الدر المختار ج: ۱ ص: ۴۴۴).

۲ [ومنها القيام وهو فرض صلاة الفرض والوتر. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۶۹).

رکوع کې په زنګنوباندي د لاسونو کینودلو کیفیت

سوال: رکوع کې زنګنوباندي د لاسونو کینودلو په وخت ګوتې خلاصې ساتل پکار دي او بندي؟ او د لاس کینودلو به څه کیفیت وي؟

جواب: ګوتې خلاصې ساتل پکار دي او لاس سره زنګنونه نیول پکار دي ۱۱.

ایا درکوع په حالت کې په زنګنو کې کوږوالی پکار دی

سوال: کله چې څوک رکوع ته ځي، نویه هغه وخت کې د پښو کږول پکار دي او که نیغې ساتل؟ زموږ بو صاحب وایي چې په دغه وخت کې پوره بدن د لفظ محمد په شان جوړول پکار دي او زه وایم چې سر او ملا یو شان ښغول پکار دي او پښې او زنګنونه یو شان پکار دي او هغه وایي چې په زنګنو کې کوږوالی پکار دی

جواب: تاسو صحیح وایئ. ۱۲

په ناسته لمونځ کونکي په رکوع کې څومره ښکته شي؟

سوال: دناستې په لمانځه کې درکوع په وخت کې څومره ښکته کیدل پکار دي؟

جواب: دومره دې ښکته شي چې سر د زنګنو سره برابر شي. ۱۳

ایا امام به هم "ربنا لک الحمد" وایي؟

سوال: ایا امام به هم ربنا لک الحمد وایي؟ په نه لوستلو سره په لمانځه کې څه کمی راځي؟

جواب: دا امام ته هم ویل پکار دي. ۱۴

ایا درکوع نه معمولي پورته کېدونه وروسته سجدي ته تلل صحیح دي؟

سوال: درکوع نه معمولي پورته کېدونه وروسته فوراً سجدي ته تللو کې څه حرج شته او که

۱ [و یضع یدیه فی الركوع علی رکبتيه معتمداً بهما ویفرج اصابعه... الخ. (حلی کبیر ص: ۳۱۵).

۲ [وینصب ساقیه فجعلها شبه القوس کما یفعله کثیر من العوام مکروه بحر. (الشامیه ج: ۱ ص: ۴۹۴).]

۳ [ولو کان یصلی قاعداً ینبغی ان یحاذی جبهته قدام رکبتيه لیحصل الركوع اهـ قلت ولعلہ علی تمام الركوع والا فقد علمت حصوله باصل طایفة الراس ای مع الخفاء الظهر تامل. (الشامیه ج: ۱ ص: ۴۴۸، بحث الركوع والسجود)

۴ [ان المصلی لا یخلوا اما ان کان اماماً او مقتدياً او منفرداً فان کان اماماً یقول: سمع الله لمن حمده، ولا یقول: ربنا لک الحمد فی قول ابی حنیفة، وقال ابو یوسف وحمد والشافعی یجمع بن التسمیع والتحمید، وروی عن ابی حنیفة مثل قولهما احتجوا بما روی عن عائشة رضی الله عنها انما قالت: کان رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا رفع رأسه من الركوع قال: سمع الله لمن حمده ربنا لک الحمد، وغالب احواله کان هو الامام (بدائع الصانع ج: ۱ ص: ۲۰۹، طبع سعید)

نه؟ که وي، نو صحيح سنت طريقه څه ده؟

جواب: بالکل نيغ دريدل پکار دي او د يو تسبيح په اندازه باندې به ولاړ وي د "سمع الله

لن حمده" نه وروسته به اطمینان سره دريږي او "ربنا لك الحمد" به ووايي [۱]

د رکوع نه وروسته نيغ دريدل او د اولې سجدې نه وروسته کيناستل واجب دي

سوال: ډير لمانځه والا مو کتلي دي چې د رکوع نه وروسته نيغ نه دريږي او فوراً سجدې ته

لاړ شي، دغه شان د يوې سجدې نه وروسته نيغ ناست هم نه وي چې دويمې سجدې ته لاړ

شي، ايا دغه شان لمونځ صحيح ده؟ د رکوع نه وروسته او دواړو سجودو مينځ کې څومره وقفه

کول ضروري دي؟

جواب: د رکوع نه وروسته نيغ دريدل او د دواړو سجودو مينځ کې کيناستل واجب دی. که

چا دا واجب پريښودل، نو په هغه باندې لمونځ بيا کول واجب دي، افسوس دی چې ډير لمونځ

گزار په دې مسئله کې غلطې کوي. [۲]

د سمع الله لمن حمده په ځای که الله اکبر وويل شو نو لمونځ کيږي

سوال: تير وړځو کې زموږ د جومات امام صاحب په رخصتي باندې و. په لمونځ کونکو کې

يو صاحب د ماسخوتن د لمانځه امامت وکړ، په اخري دوه رکعتونو کې هغه د رکوع نه د سر

پورته کولو پرمهال د سمع الله لمن حمده په ځای د الله اکبر کلمات وويل د لمانځه نه وروسته

اکثر مقتديانو وويل چې لمونځ دې په دويم ځل ادا کړل شي، چا پکې وويل د لمونځ دويم ځل

ادا کولو ضرورت نشته، خوبيا لمونځ په دويم ځل ادا نه شو، اکثر مقتديان غير مطمئن لاړل.

ايا چې کله امام صاحب د رکوع نه د سر پورته کولونه وروسته په هيره باندې الله اکبر ووايي.

نو مقتدي ته دفتحې ورکول پکار دي؟ او ايا په دې طريقې سره لمونځ صحيح ده؟

جواب: لمونځ صحيح کيږي د فتحې ورکولو ضرورت نشته. [۳]

د رکوع نه وروسته څه ويل پکار دي

سوال: په لمانځه کې له رکوع نه دپورته کيدو په وخت کې "ربنا لك الحمد حمدا كثيرا طيبا

مبارکافيه" پوره ويل پکار دي او هم دغه شان د دوو سجودو مينځ کې په جلسه کې هغه دعا

[۱] ثم بعد اتمام الركوع يرفع رأسه حتى يستوى قائماً ويقول الامام حال الرفع: سمع الله لمن حمده..... وان كان المصلح مقتدياً فإنه يأتى بالتحميد... وان كان المصلح منفرداً يأتى بهما (حلبى كبير ص: ۳۱۸، طبع سهيل اكيدي)

[۲] قال الشيخ كمال الدين بن الهمام: وينبغي ان تكون القومة والجلسة واجبتين للمواظبة (حلبى كبير ص: ۲۹۴)

[۳] (عنه مسمعا) أى فلهذا سمع الله لمن حمده، وإفاد انه لا يكبر حالة الرفع خلافاً لما فى المحيط من انه سنة وان ادعى الطحاوى تواتر العمل به... الخ. (الشامية ج: ۱ ص: ۴۹۶، مطلب فى اطالة الركوع للجائى)۔

کومه چې د لمانځه په رسالو کې عموماً ليکل شوي وي ايا هغه هم پوره لوستل پکار دي؟
جواب: دا دعا گانې عام طور سره په نفل لمونځونو کې لوستل کيږي. که په فرض لمونځ کې يې هم وکړل شي، نو ښه ده، خو که امام وي نو ددې لحاظ دې وساتي چې مقتديانو ته تکليف نه وي.^{۱۱}

په سجده کې پوزه په ځمکې باندې لگول

سوال: په لمانځه کې ما ډير خلک ليدلي دي چې د سجدې په وخت کې يوازې يو ځل پوزه ځمکې ته يوسي، بيا د سجدې مکمل کولو پورې يوازې تندي لگوي ايا د هغوی لمونځ کيږي؟
جواب: په سجده کې د تندي او پوزې لگول دواړه ضروري دي، يوازې د تندي لگول او د پوزې نه لگول مکروه تحريمي دي.^{۱۲} داسې لمونځ په دويم ځل راگرځول واجب دي.^{۱۳} او يو ځل پوزه لگولو سره بيا نه لگول غلط دي.^{۱۴}

که سجده په ځمکه نه شي کولی نو څنګه يې وکړي؟

سوال: زما پښه د راغورځېدو په وجه کمزورې ده او په زنگون (ګونډه) کې د درد په وجه سجده په ځمکه باندې نه شم کولی او د ځمکې نه لږه پورته سجده کيږي ايا هم داسې سجده کوم يا دڅه شي کيښودلو سره سجده کوم؟ مهرباني سره بيان کړئ چې په دې طريقې سره به زما لمونځ وشي؟

جواب: که ستاسو په سجدې باندې قدرت نه وي، نو د سجدې اشاره کول کافي دي.^{۱۵} يو شی مخې ته کيښودو سره په هغه باندې سجده کول څه ضروري نه دي.^{۱۶}

۱ [وليس بينهما ذکر مستون، وکذا] ليس (بعد رفعه من الركوع) دعاء..... (على المذهب) وما ورد محمول على النفل (درمختار) (وقال الشامي تحت قوله محمول على النفل)..... وقال على انه ان ثبت في المكتوبة فليكن في حاله الانفراد، او الجماعة والمامون محصورون لا يتقبلون بذلك... الخ. (الشامية ج: ۱ ص: ۵۰۶ قيل مطلب مهم في عقد الاصابع عند التشهد)۔

۲ [وکمال السنة في السجود وضع الجبهة والانف جميعاً ولو وضع احدهما فقط ان كان من عذر لا يكره وان كان من غير عذر فان وضع جبهته دون انفه جاز اجتماعاً ويكره. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۷۰، طبع بلوچستان)۔

۳ [کل صلاة اديت مع کراهة التحريم يجب اعادتها. (الدر المختار مع الرد ج: ۱ ص: ۴۵۷)۔

۴ [(وکره اقتصاره) في السجود (على احدهما) ومنها الاكتفاء بالانف بلا عذر واليه صح رجوع وعليه الفتوى... الخ. (الدر المختار مع الرد مختار ج: ۱ ص: ۴۹۸، طبع ايج ايم سعيد کراچی)۔

۵ [وان عجز عن القيام والركوع والسجود وقدر على القعود يصلي قاعداً بايماء ويجعل السجود اخفض من الركوع کذا في فتاوى قاضیخان حتى لو سوى لم يصح کذا في البحار الرائق. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۳۶، طبع بلوچستان)

۶ [ويكره للمؤمى ان يرفع اليه عودا او وسادة ليسجد عليه، فان فعل ذلك ينظر ان كان يحفض راسه للركوع ثم للسجود اخفض من الركوع جازت صلاته کذا في الخلاصة. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۳۶)۔

په سجده کې څنگلې خورول او په پنډو باندې کینودل

سوال: په سجده کې څه خلک خپلې څنگلې په پنډو باندې کینودلو سره سجده کوي او پورته شي او څه خلک په سجده کې خپلې څنگلې داسې بڼې او گس اړخ ته خورې کړي چې د نژدې لمونځ کونکي په سینه کې د هغه څنگلې تنوځي ایا دا صحیح دي؟

جواب: په جمعه کې څنگلې زیاتې خورول نه دي پکار چې هغې سره نورو ته تکلف وي په گوندو باندې څنگلې کینودل که ضرورت وي، نو جائز دي^[۱]

سجدي ته د تللو طریقه

سوال: سجدي ته د تللو په وخت اول څه کینودل پکار دي؟ لاس او گوندې؟ او د سجدي په حالت کې د کومو کومو شیانو په ځمکه باندې کینودل ضروري دي، چې د هغه نه پرته لمونځ نه کیږي؟

جواب: سجدي ته د تللو په وخت اول گوندې، بیا لاسونه، بیا د تندي کینودل پکار دي، سجده په اوو اندامونو باندې کیږي: تندي (له پوزې سره)، دواړه لاسونه، دواړه گوندې او دواړه پنډې (د پښو اولنۍ برخه)،^[۲]

سجده کې ځمکه باندې د پوزې د کینودلو شرعي حیثیت

سوال: په سجده کې پوزه په ځمکه باندې کینودل سنت دي، واجب دي او که فرض؟ که یو څوک له څه عذر نه پرته سجده کې پوزه کله په ځمکه لگوي او کله یې پورته کوي، نو داسې سجده کولو سره لمونځ صحیح کیږي او که نه؟

جواب: په سجده کې پوزه او تندي دواړه په ځمکه باندې کینودل واجب دي، پوزه په ځمکه باندې کله کینودل او کله پورته کول غلط دي، خو هرکله چې یې یوځل پوزه په ځمکه باندې کینودله، نو واجب ادا شو او لمونځ وشو، خو د سنت خلاف لارم شو.^[۳]

۱ [ویدی ضبعیه لقوله علیه السلام واید من الابداد وهو المد والاول من الابداء وهو الاظهار وبجاف بطنه عن فخذیه، لانه علیه السلام کان اذا سجد جاف حتی ان بهمة لو ارادت ان تمر بین یدیه لم ت وقیل اذا کان فی الصف لا یجافی کی لا یؤذی جاره. (فتح القدیر ج: ۱ ص: ۲۱۵، طبع دار صادر، بیروت).]

۲ [عن ابن عباس قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: امرت ان اسجد على سبعة اعظم على الجهة واليدين والركبتين واطراف القدمين ولا تكفت الثياب والشعر. متفق عليه. (مشكوة ص: ۸۳، باب السجود وفضله). عن ابن عباس قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: امرت ان اسجد على سبعة اعظم على الجهة واليدين والركبتين واطراف القدمين ولا تكفت الثياب والشعر. متفق عليه. (مشكوة ص: ۸۳، باب السجود وفضله).]

۳ [اوكمال السنة في السجود وضع الجهة والافئ جميعاً، ولو وضع احدهما فقط ان كان من عذر لا يكره، وان كان من غير عذر فان وضع جهته دون الله جاز اجماعاً ويكره وان كان بالعكس فكذلك عند أبي حنيفة رحمه الله، وقال لا يجوز وعليه الفتوى. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۷۰، الفصل الاول في لرائض الصلاة، ومنها السجود).]

د دواړو سجودو مینځ کې څومره وخت کیناستل ضروري دي

سوال: د دواړو سجودو مینځ کې څومره وخت ناسته ضروري ده؟ ځکه چې ځینې خلک لیدل شوي دي چې د یوې سجودې نه مکمل پورته شوي نه وي چې دویمې سجودې ته لاړ شي، که حدیث مبارک کې د دواړو سجودو مینځ کې څه دعا لوستل وي، نو هغه هم ولیکئ.

جواب: د دواړو سجودو مینځ کې بالکل نیغ کیناستل پکار دي او کم نه کم د یو تسبیح په

اندازه دې کیني او اللهم اغفر لی [۱]

د سجودې په وخت که دواړه پښې له ځمکې نه پورته شي

سوال: د سجودې کولو په وخت که دواړه پښې له ځمکې نه پورته شي، نو ایا لمونځ ماتېږي؟

جواب: که درې ځله د "سبحان الله" ویلو په مقدار باندې پورته شي، نو لمونځ ماتېږي [۲]

که په سجده کې د ښځو د پښو سر و نه پورته شي نو د لمانځه حکم

سوال: د ښځو د پښو سر و نه (سجده کې د تللو په وخت او د سجودې نه د پورته کیدو په وخت) د ځمکې نه پورته کیږي، نو د دوی لمونځ ماتېږي؟

جواب: لمونځ نه ماتېږي [۳]، خو ښځه چې کله صحیح طریقې سره راغونډه شي او سجده کوي، نو پښې به یې څنگه پورته شي.

ایا سجده کې د پښو له ځمکې نه پورته کیدو سره لمونځ نه کیږي

سوال: عرض دا دی چې یو څو ورځې وړاندې مې د حضرت مولانا زکریا صاحب رحمۃ الله علیه د کتاب "فضائل حج" مطالعه کوله، په هغه کې په صفحه ۵۱، څلورم فصل د حج حقیقت، کې لیکلي دي لمونځ سجده کې دواړو پښو پورته کولو سره ضائع کیږي، ځکه چې دا هم د سکون او د وقار نه خلاف دي.

جواب: په سجده کې د دواړو پښو یا د یوې پښې په ځمکې باندې لگول فرض دي، که په سجده کې یې یو پښه هم په ځمکه ونه لگوله، نو لمونځ یې نه کیږي [۴]

[۱] او تعدیل الارکان هو تسکین الجوارح حتی تطمئن مفاصله وادناه قدر تسبیحه. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۷۱).

[۲] [ولو سجود لم یضع قدمیه علی الارض لایجوز ولو وضع احداهما جاز مع الکراهة ان کان بغیر عذر... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۷۰). ومن شرط جواز السجود ان لا یرفع قدمیه لیه، فان رفعهما فی حال سجوده لا تجزیه السجدة. (الجوهرۃ النيرة ج: ۱ ص: ۶۳، باب صفة الصلاة، طبع مکتبه حقانیه).

[۳] [فلو وضع ظهر القدم دون الاصابع... تجوز صلاته کما لو قام علی قدم واحد. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۷۰).

[۴] [ولو سجد ولم یضع قدمیه علی الارض لایجوز ولو وضع احداهما جاز.. [بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

که د سجدې خای سره ریډیو (په بند حالت کې) وي نو د لمانځه حکم

سوال: د سجدې له خای نه څه فاصله باندې ریډیو په بند حالت کې موجود وي، نو لمونځ کیږي؟

جواب: لمونځ کیږي

د سجدې دوران کې د فرش اود تندي مینځ کې خولۍ راشي

سوال: د سجدې دوران کې که خولۍ د فرش اود تندي مینځ کې راشي، نو لمانځه کې خوبه څه خلل نه واقع کیږي؟

جواب: هیڅ حرج نشته. [۱]

د سجدې په حالت کې که ماشوم په خټ باندې کیني نو څه کول پکار دي؟

سوال: د سجدې په حالت کې که یو ماشوم راشي او په ملا یا خټ باندې کیني نو په دې صورت حال کې ماشوم غورځولو سره سجدې نه پورته کېدل پکار دي او که سجده اوږدول پکار دي؟

جواب: که یو لاس سره ماشوم کوز کړل شي، نو غوره خبره ده که نه سجده دې اوږده کړل شي [۲]

بنځې به د سړیو په شان سجده کوي که راټولیدوسره؟

سوال: څه خلک وایي چې بنځو ته لوړه سجده کول پکار دي لکه چې سړی یې کوي، ځکه چې

د رسول الله ﷺ ارشاد دی (صلوا کما رايتمونی اَصْلًا) او دا هم وایي چې په مکه مکرمه کې بنځې لوړه سجده کوي څه خلک بیا وایي چې بنځو ته داسې سجده کول پکار دي چې په هغې کې د هغوی پښې له ځمکې سره لگیدلي وي او خپته او پښې یې سره لگېدلې وي. یعنې غنډ انداز کې سجده کول پکار دي، تاسو بیان کړئ په دې باره کې ستاسو څه وینا ده؟ یعنې د قرآن او سنت په رڼا کې ایا صحیح دي؟

...بقیه د ترمخ] مع الکراهة ان کان بغیر عذر. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۷۰، طبع بلوچستان). ایضا: ومن شرط جواز السجود ان لا یرفع قدمیه فیه فان رفعهما فی حال سجوده لا تجزیه السجدة. (الجوهرة النيرة ج: ۱ ص: ۶۳، طبع حقانیه، متلان).

[۱] ومنها ان یسجد علی الجبهة والانف من غیر حائل من العمامة والقنسوة ولو سجد علی کور العمامة ووجد صلاة الارض جاز عندنا. (بدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۲۱۰، طبع ابج ايم سعيد).

[۲] وعن ابی قتادة قال: رايت النبی صلی الله علیه وسلم یؤم الناس وامامة بنت ابی العاص علی عاتقه، فاذا رکع وضعها واذا رفع من السجود اعادها. متفق علیه. (مشکوة ص: ۹۰). وی شرح مشکوة: لعل هذا مخصوص به علیه الصلوة والسلام او وقع قبل ورود قوله علیه الصلوة والسلام ان فی الصلوة لشهلا او لیان الجواز لانه جائز مع الکراهة کما صرح به فی المنية. (مرواة شرح مشکوة ج: ۲ ص: ۳۲، باب مالا یجوز من العمل فی الصلوة).

جواب: د امام ابوحنيفه رحمۃ اللہ علیہ نزد هرې بنځې ته د ځمکې سره يو ځای کيدلو باندې د سجدي کولو حکم دی ^۱ په حديث کې دي چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم بنځو ته هم دا هدايت کړې و ^۲ (مراسيل ابي داود ص ۸، طبع کارخانه کتب کراچي)

د بنځود سجدي طريقه

سوال: لمانځه کې د بنځو د سجدي کولو طريقه څنگه ده؟ په اسانو الفاظ کې راته ووايئ

جواب: "بهشتي زيور" جنتي کالي، کې دې وکتل شي، مختصر دا چې بنځه به کيني او دواړه پښې به بني طرفته وباسي او بيا به راغونډيدو سره سجده وکړي ^۳

د بنځود سجدي طريقه

سوال: ستاسو کالم د ډير وخت نه لولم، څو ځله مې د ليکلو سوچ وکړ، خو نن ستاسو توجه د ۱۴ اکتوبر صفحه باندې ستاسو کالم طرفته گرځول غواړم، تاسو د بنځو د سجدي په باره کې جواب ليکلی دی چې په ناسته باندې به دواړه پښې بني طرفته وباسي او بيا به دغه شان راغونډيدو سره سجده وکړي، مهرباني وکړئ په دې باره کې د يو حديث شريف حواله راکړئ کوم چې د بخاري شريف وي، نو غوره به وي، دلته موږ بنځې په دې باره کې د حديث شريف په تلاش کې يو، خو نن پورې زموږ له نظره تير شوی نه دی، د "بهشتي زيور" يا د بل کتاب حواله مه راکوئ، يوازې د نبی صلی اللہ علیہ وسلم د فرمان باره کې راته ووايئ چې په هغه کې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم بنځو ته خدا طريقي سره لمونځ ښودلی وي.

جواب: بي بي "بهشتي زيور" فقه حنفي معتبر کتاب ده او زه د فقه حنفي مطابق مسئلې ليکم. نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په ډيرو کارونو کې د سړيو او د بنځو فرق بيان کړی دی، په مراسيل ابوداؤد صفحه ۸ کې د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ارشاد مبارك روايت ده بنځو ته يې وفرمايل چې کله چې تاسو سجده کوئ، نو د بدن څه برخه ځمکې سره نښلوی، ځکه چې بنځه په دې کې د سړي په شان نه ده. (کنز العمال ج: ۲، ص: ۱۱۷) ^۴

۱ [(والمرأة تنخفض) فلا تبدى عضديها (وتلصق بطنها بفخذيه) لانه استر... الخ. (الدر المختار مع الرد المختار ج: ۱، ص: ۵۰۴، طبع سعيد کراچي). وكذا في البحر الرائق: (قوله والمرأة تنخفض وتلصق بطنها بفخذيه) لانه استر لها فانها عورة مستورة ويدل عليه مارواه ابو داؤد في مراسيله انه عليه الصلاة والسلام مرعلى امراتين تصليان فقال: اذا سجدتما فضمما بعض اللحم الى الارض فان المرأة ليست في ذلك كالرجل... الخ. (البحر ج: ۱، ص: ۳۳۹، طبع بيروت).

۲ [عن ابن عمر اذا سجدت المرأة الصقت بطنها بفخذها كاستر ما يكون لها. (السنن الكبرى للبيهقي ج: ۲، ص: ۲۲۳، طبع بيروت) -

۳ [اما المرأة فانها تنخفض.... وتلصق بطنها بفخذيه... الخ. (حلى كبير ص: ۳۲۲، طبع سهيل اكيدي لاهور).
 ۴ [فقال: اذا سجد فضمما بعض اللحم الى الارض لان المرأة ليست في ذلك... [بقية حاشيه په راروانه صفحه..

بڼځه به درکوع نه وروسته سجدې ته ځي اوکه اول

به اطمینان سره کيني بيا به سجدې ته ځي؟

سوال: زه چې کله لمونځ کوم، نو درکوع نه وروسته سجده کوم. خو زما یوه ملگرې ماته وایي چې درکوع نه وروسته اول کیناستل پکار دي او بیا سجده کول پکار دي. اوس زه په شک کې مبتلا شوې یم، تاسو راته صحیح طریقه وښایئ.

جواب: ستاسو ملگرې چې کومه طریقه ښودلې ده، نو دا صحیح ده. اول کیناستل او بیا ځمکې سره پیوست سجده کول پکار دي.^[۱]

که په یو رکعت کې یې یوه سجده وکړه نو اوس څه وکړي؟

سوال: په کتاب احسن المسائل (ترجمه د کنزالدقائق د قرآن محل کراچی) له لوري شائع شوی، کې د لمانځه په طریقه کې لیکل شوي دي چې که په لمانځه کې یې په یو رکعت کې په غلطې سره یو سجده هم وکړه او د دویم رکعت له پاره دریدلو، نو لمونځ به فاسد نه وي. بلکې ناقص به وي کومه خبره صحیح ده؟

جواب: په هر رکعت کې دوه سجدې فرض دي که په یو رکعت کې یې یوه سجده وکړه، نو لمونځ نه کیږي، په احسن المسائل کې چې کومه مسئله ذکر شوي ده هغه داده چې که دویمه سجده یې ونکړه او د دویم رکعت له پاره دریدلو، نو لمونځ یې فاسد نه ده، خو ددې سجدې کول ضروري دي کله چې هم ورته رایاد شي ددې سجدې قضاء دې وکړي تر دې چې که په التحیات لوستلو سره یې سلام هم اړولی و بیا ورته رایاد شو چې ما خو یوه سجده کړې وه، نو د سلام اړولو نه وروسته که د لمانځه ماتونکی شی و نه موندل شي، نو ددې سجدې قضاء دې وکړي او سجده سهوه دې هم وکړي او که د سلام نه وروسته د لمانځه ماتونکی څه شی وموندل شو، له دې نه وروسته ورته رایاد شو چې سجده پاتې شوې ده، نو لمونځ به په دویم ځل کوي، خلاصه دا چې د دویمې سجدې په تاخیر سره لمونځ نه فاسد کیږي، خو دویمه سجده هم ضروري او فرض ده.^[۲]

...بقیه د ترمخ... کالرجل. (مراسیل ابو داؤد مع سنن ابی داؤد ص: ۸، طبع ایچ ایم سعید کراچی، ایضا: کتر العمال ج: ۴ ص: ۱۱۷، طبع بیروت).

[۱] اما المرأة فانها تنخفض.... وتلزم بطنها بفخذها... الخ. (حلی کبیر ص: ۳۲۲، طبع سهیل اکیډمی لاهور).
[۲] حتی لو نسی سجدة من الاولى قضاها ولو بعد السلام قبل الكلام لكنه يشهد ثم يسجد للسهو ثم يشهد لانه يظل وبالعود الى الصلوة... الخ. (الدر المختار مع الرد المحتار ج: ۱ ص: ۴۶۳، طبع ایچ ایم سعید کراچی).

د قومي او جلسې شرعي حيثيت

سوال: زموږ د محلي يو سړی وايي چې يوازې رکوع، سجده يا قعدہ يا قيام د لمانځه ارکان نه دي، بلکې د رکوع نه وروسته څه ساعت ولاړه کول په خپل ځای باندې بيل رکن دی او کم نه کم دومره ساعت دريدل پکار دي چې معلومه شي چې دا هم د لمانځه رکن دی. په همدې طريقې د يو سجدي نه وروسته په ارام سره کيناستل دا هم په خپل ځای يو رکن دی او دومره ساعت دې کيني چې محسوسه شي چې دا يو رکن دی، وې فرمايل ددې کارونو په ادا کولو کې د مقتدي لوی لاس ده. صاحب زموږ په جومات کې چې په اکثريت سره څه کيږي هغه دا دي چې امام خو پخپله دا ارکان ادا کوي. خو مقتدي يې نه ادا کوي چې دهغه وجه کيدای شي چې داوي چې امام خو د رکوع نه دپورته کيدو په وخت په نيمه لار کې سمع الله لمن حمده الله اکبر شروع کړي او څو پورې چې مقتدي پورته کيږي تر هغه پورې امام صاحب خپل دا ارکان ادا کړي وي، خو هغه دومره نور نه ايساريږي چې مقتدي يې هم ادا کړي. که هغه له دې مسئلې نه خبر وي او که نه وي خبر خپل دا ارکان پوره کړي او که د امام د ايساريدلو په وجه د هغه دا ارکان پخپله ادا کيږي؟

جواب: په لمانځه کې د رکوع نه وروسته په اطمینان سره نيغ دريدل او د دواړو سجودو ترمينځه په ارام سره کيناستل (رکن خو نه دی)، خواجب دي، ددې اهتمام يې ضرور کول پکار دي او په امام باندې هم لارم دي چې لمونځ داسې ورکړي چې مقتدي قومه او جلسه په اطمینان سره وکړي. که نه د لمانځه په دويم ځل کول واجب دي.^{۱۱}

د لمانځه له غلا نه څه مراد دي؟

سوال: يو مولانا وويل چې نبي کریم ﷺ فرمايي چې د لمانځه نه غلا مه کوئ، موږ ترينه پوښتنه وکړه چې د لمانځه غلا څه ده؟ نو هغه وويل چې فرض خو موږ کوو، خو نوافل موږ پرېږدو، موږ ورته وويل چې که نفل موږ وکړو، خو ثواب ده او که يې ونکړو، نو گناه نشته. نو دا خو د لمانځه نه غلا نه شوه.

جواب: د لمانځه غلا دا ده چې رکوع، سجده او نور ارکان اطمینان سره ونکړل شي.^{۱۲}

[۱] (وتعديل الارکان) ای تسکین الجوارح قدر تسبیحة فی الركوع والسجود، وکذا فی الرفع منهما علی اختاره الکمال، (درمختار) وفي الشامية والحاصل ان الاصح رواية ودراية وجوب تعديل الارکان واما القومة والجلسة وتعديلها فالمشهور فی المذهب السنة وروی وجوبها وهو الموافق للادلة... الخ. (الدر المختار مع الرد المختار ج: ۱ ص: ۴۶۴)۔

[۲] [عن عبدالله بن ابي قتادة عن ابيه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: اسوأ الناس سرقة الذى يسرق صلاته! قالوا: يا رسول الله! وكيف يسرق صلاته؟ قال: لا يتم ركوعها ولا سجودها. (الترغيب والترهيب ج: ۱ ص: ۳۳۵، طبع بيروت).]

د لمانځه ارکان څومره اوږدول پکار دي؟

سوال: د لمانځه هر رکن څومره اوږدول پکار دي چې له هغه سره لمونځ صحيح کيږي؟ ځکه چې ځينې کسان ليدل شوي دي چې د رکوع نه سم دريدلي نه وي چې سجده ته لاړ شي او همدغه شان د سجده نه سم ناست نه وي چې دويمې سجده ته لاړ شي. ايا ددې خلکو لمونځ کامل دی او که ناقص؟ او که دداسې خلکو باره کې څه حديث وغيره وي، نو هغه هم ذکر کړئ.

جواب: درکوع نه وروسته قومه کې اطمینان سره دريدل پکار دي، له دې نه وروسته دې سجده ته لاړ شي او د دواړو سجده مينځ کې اطمینان سره له ناستې نه وروسته دې دويمې سجده ته لاړ شي، که نه لمونځ به يې ناقص وي، بلکې د داسې لمونځ راڅرخول ضروري دي [۱].

د پيرې له وجې لمونځ تيزي سره کول

سوال: که ډيره بيره وي، نو ايا لمونځ تيزي سره کيږي؟

جواب: لمونځ اطمینان سره کول پکار دي [۲].

په التحيات (تشهد) کې لاس په کوم ځای کيښودل پکار دي؟

سوال: ما اوريدلي دي چې په التحيات کې لاس په په گونډو کيښودل نه دي پکار، ځکه چې زموږ روح به د گونډو نه وځي؟

جواب: په قعده کې دې دواړه لاسونه په پنډيو باندې کيږدي او گوتې دې د قبلې طرف ته متوجه وي په داسې طريقې چې د لاسونو گوتې د گونډو پورې ورسپري، خو گونډې دې نه نيسي، که نه د گوتو رخ به قبلې طرف ته نه وي، خو که گونډې ونيسي، نو بيا هم جائز ده، خو غوره هغه ده کومه چې پورته ذکر شوه [۳] او تاسو د الیکلي دي چې زموږ روح به د گونډو نه وځي دا ما چېرته نه دي لوستلي.

سوال: دا مې هم اوريدلي دي چې په التحيات کې گوتې څوړندول نه دي پکار، ځکه چې په قيامت کې به څوړندې گوتي پرې کيږي ايا دا صحيح ده؟

جواب: ما دا خبره نه ده اوريدلې په ظاهره، خو هسې فضول خبره معلومېږي.

۱ [قال الشيخ كمال الدين بن الهمام: وينبغي ان تكون القومة والجلسة واجبتين للمواظبة. (حلی کیر ص: ۲۹۴) ايضاً: كل صلاة اديت مع كراهة التحريم يجب اعادتها. (درمختار: ج ۱، ص ۴۵۷، طبع ايچ ايم سعيد کراچی).

۲ [قد افلح المؤمنون. الذين هم في صلاتهم خشعون. (المؤمنون: ۱)].

۳ [(ويضع يمينه على فخذه اليمنى ويسراه على اليسرى، ويسطر اصابعه) مفرجة قليلاً (جاعلاً اطرافها عند ركبتيه) ولا ياخذ الركبة هو الاصح لتوجهه للقبلة. (درمختار) وفي الرد..... والنفي للافضلية لالعدم الجواز... الخ. (فتاوى شامية ج: ۱ ص: ۵۰۸، قيل مطلب مهم في عقد الاصابع عند التشهد).]

د تشهد په وخت کومه ګوته پورته کړو؟

سوال: په قعده کې د التحیات نه وروسته زموږ د جومات یو صاحب د کس لاس د شهادت ګوته پورته کوي، ایا دا صحیح طریقه ده؟ او هغه صاحب به څنګه پوه کړل شي څکه چې هغه د ډیر عمر سرې دی او که ځوانان خلک ورته څه وایي، نو دا خلک د ځوانانو د عمر حواله ورکولو سره خپل لوی والی ښيي او صحیح خبره نه مني.

جواب: په التحیات کې د ښي لاس ګوته پورته کول پکار دي د چپ لاس نه. دې صاحب ته دې مسئله ضرور بیان کړل شي بیا که پرې هغه عمل کوي او که نه دا د هغه کار دی^{۱۱}

که په تشهد کې ګوته پورته نه کړل شي نو ایا لمونځ کیږي

سوال: الف، د یو عالم نه مې پوښتنه وکړه چې په التحیات کې د شهادت د ګوتې پورته کولو او ښکته کولو شرعي حیثیت څه دی؟ نو هغه په جواب کې وفرمایل چې ددې ضرورت نشته، مطلب دا چې ددې فعل نه پرته هم لمونځ کیږي، مهرباني وکړئ وضاحت وکړئ چې د حدیث او فقه په رڼا کې ددې فعل شرعي حیثیت څه دی؟ (فرض، سنت موکده وغیره)

ب، د التحیات په دوران کې کوم ځای ګوته پورته کړل شي او کوم ځای ښکته کړل شي او د ګوتې د ښکته کولو نه وروسته لاس نیغ کړي یا د سلام پورې د حلقې په شکل کې دې وي؟

جواب: په تشهد کې د شهادت په ګوته باندې اشاره کول سنت دي. له دې وجې دا وینا غلطه ده چې ددې ضرورت نشته، خو دا صحیح ده چې که ونکړل شي، نو لمونځ کیږي د اشارې طریقه داده چې د: **اشهدان لا اله الا الله**، په (لا) باندې دې ګوته پورته کړل شي او په (الا الله) باندې دې ښکته کړل شي^{۱۲}

د شهادت ګوته تر سلام پورې د اوچتولو مطلب

سوال: ستاسو فتوا مو د ګوتې د اوچتولو په باره کې ولوستله په دې باره کې ستاسو توجه د مولانا رشید احمد گنگوډي طرف ته بېول غواړم د کتاب فتاوی رشیدی په صفحه نمبر ۳۲۰ باندې لیکي چې چې د تشهد په (لا) باندې دې ګوته اوچته کړل شي او تر سلام پورې دې اوچته وي، ستاسو او د گنگوډي صاحب په فتوا کې بالکل واضح اختلاف دی، لهدا په کومه فتوا باندې عمل وکړل شي ډیر زیات شک پیدا شوی دی او په حدیث شریف کې هم داسې راځي

۱ [وصفها ان یخلق من یده الیمنی عن الشهادة الایهام والوسطی ویقبض البنصر والخنصر، ویشر بالمسبحه الخ. (فتاوی شامیه ج: ۱ ص: ۵۰۸، ۵۰۹، طبع ایچ ایم سعید کراچی)۔

۲ [ولی الشربلالية عن البرهان: الصحيح انه یشر بمسبحته وحدها یرفعها عن النفی ویضعها عند الاثبات... الخ. (در مختار مع الشامی ج: ۱ ص: ۵۰۹، قبیل مطلب مهم فی عقد الاصابع عند التشهد)۔

چې د لفظ (لا) باندې گوته اوچته کړې او د گوتې د بنکته کولو په باره کې په حدیث کې هیڅ هم نه دي راغلي، جواب د قرآن او حدیث په رڼا کې را کولو سره اجر عظیم حاصل کړئ

جواب: د دواړو مینځ کې هیڅ اختلاف نشته. په اصل کې دوه مسئلې خاتمه خاتمه دي یو د شهادت په وخت گوته اوچتول او بنکته کول ما دا مسئله لیکلې وه چې د (لا) وخت کې دې اوچتوي او د (الا الله) په وخت کې دې بنکته کوي^{۱۱} او دویمه مسئله داده چې د شهادت نه وروسته دې د گوتو حلقه تر سلام پورې وساتل شي او د شهادت گوته دې د سلام پورې هم هغه شان جدا وي په فتاوی رشیدیة کې یې دا مسئله بیان کړې ده، دلته د اوچتولو نه مراد دا نه ده چې څنگه په (لا) باندې پورته کړل شي هم هغه شان دې اوچته وي، بلکې مطلب دا دی چې د شهادت نه وروسته دې گوتې نه خور وي څنگه چې د شهادت نه مخکې خورې وي، بلکې موتی دې سلام پورې یو شان بند ساتل پکار دي او د شهادت گوته دې ترې جدا وي هم دې سره یې په اوچتولو تعبیر کړی ده په سوال او جواب کې غور کولو سره دا مطلب واضح کیږي.^{۱۲}

په کلمه شهادت کې گوته کله اوچتول پکار دي؟

سوال: په روزنامه جنگ کې تاسو د یو سوال جواب ورکړی ده کوم چې زه نقل کوم په التحیات کې په (اشهد ان لا) باندې گوته وچتول او په (الا الله) باندې بنکته کول سنت دي که ونه کړل شي، نو هیڅ گناه نشته، نو حضرت د کلام حاصل دا چې ما په کیمایي سعادت د حجت الاسلام امام غزالي رحمه الله کوم چې د هغه ډیر مشهور تصنیف دی، دهغه په ۱۷۲ ۱۷۳ صفحه په باب الصلاة کې لیکلي دي چې په (اشهد ان لا) باندې نه دي اوچتول پکار، بلکې په (الا الله) باندې اوچتول پکار دي او هسې هم د گرامر په لحاظ او د عربي ژبې د اصولو په مناسبت سره، بلکې معنوي طور سره د (اشهد ان لا) معنی یوازې د گواهي یا د شهادت ده او هغه د منفي شهادت یعنې هیڅ خدایې نشته یا هیڅوک الله نشته او د دې د تکمیل له پاره او ددې نیمگړې جملې د تندې د احساس ختمولو له پاره (الا الله) یعنې یوازې الله دی لکه څنگه چې د قرآن کریم د ډیرو آیتونو نه ښکاره ده، په سوونو داسې آیتونه دي چې دهغو نښانه کول او هغه هم ستاسو په شان عالم مخکې گویا لمر ته ډیوه ښودل دي.

جواب: زموږ په فقهي کتابونو کې یې دا مسئله لیکلې ده کومه چې ما لیکلي ده، یعنې په لا اله باندې گوته اوچتول پکار دي او په (الا الله) باندې بنکته کول پکار دي، له دې وجه یې دا

۱ [الصحيح انه يشير بسمبحته وحدها يرفعها عند النفي ويضعها عند الاثبات. (درمع الرد ج: ۱ ص: ۵۰۹)

۲ [الثاني بسط الاصابع الى حين الشهادة فيحذف عندها ويرفع السبابة عن النفي ويضعها عند الاثبات، وهذا ما اعتمده المتأخرون لثبوتهم عن النبي صلى الله عليه وسلم بالاحادیث الصحيحة... الخ. (الشامية ج: ۱ ص: ۵۰۹)

لیکلي دي چې د گوتې اوچتولو سره اشاره د غیر الله د الوهیت د نفی طرف ته ده او په گوته کینودلو سره اشاره د الله پاک د الوهیت د اثبات له پاره ده. لهذا په (لا اله) باندې گوته اوچتول پکار دي او په (الا الله) باندې کینودل پکار دي.^{۱۱}

حضرت امام غزالي شافعي المذهب دی او شیخ عبدالقادر جیلاني حنبلي المذهب دی او امام غزالي په خپلو کتابونو کې د شافعي مذهب مطابق مسائل لیکي او شاه عبدالقادر جیلاني په غنیه الطالبین کې د حنبلي مذهب مسائل لیکي. احنافو ته په فقهی مسائلو کې د هغوی په کتابونو باندې نه، بلکې د فقه حنفي په کتابونو عمل کول پکار دي.

د مقتدي له پاره (التحيات) پوره لوستل لازمي دي

سوال: که امام سلام واپوړي او لمونځ کونکي تر اوسه پورې التحیات پوره نه وي لوستې، نو ایا د امام سره سلام واپوړي یا پوره دعا کولو سره سلام واپوړي.

جواب: تشهد التحیات د عبده ورسوله پورې ویل په دواړو قعدو کې واجب دي، که په لومړۍ قعده کې تشهد پوره شوی نه و چې امام د دریم رکعت له پاره ودرید، نو مقتدي دې د امام تابعداري نه کوي، بلکې خپل تشهد پوره کولو سره دې ودریږي (عبده ورسوله پورې) هم نه، ځکه په اخري قعده کې د مقتدي تشهد پوره شوی نه و چې امام سلام واپوړي، نو مقتدي دې له امام سره سلام نه اړوي، بلکې خپل تشهد پوره کولو سره دې سلام واپوړي. که یو سړی په لومړۍ قعده کې راتلو سره په جماعت کې شریک شو او هغه التحیات شروع کړی و چې امام ودرید، نو دا سړی دې د امام سره نه دريږي، بلکې التحیات... عبده ورسوله پورې لوستلو نه وروسته دې ودریږي، که یو سړی په اخري قعده کې شریک شي اوسه پورې لا التحیات پوره کړي نه ده چې امام سلام واپوړي، نو دا سړی دې فوراً نه دريږي، بلکې التحیات... عبده ورسوله... پورې پوره کولو نه وروسته دې پورته شي.^{۱۲}

په (التحيات) کې د سلام په صیغه د خطاب حکم

سوال: ستاسو په خدمت کې یو سوال سره حاضر شوي یم موږ چې په لمانځه کې کوم التحیات وایو هغه دا ده:

التحيات لله والصلوات والطيبات السلام عليك ايها النبي ورحمة الله وبركاته السلام علينا وعلى عباد الله الصالحين اشهد ان لا اله الا الله واشهد ان محمدا عبده ورسوله.

۱ [وفي المحیط لها سنة، يرفعها عند النفي، ويضعها عند الاثبات، وهو قول أبي حنيفة ومحمد وكثرت به الآثار والاخبار... الخ. (الشامية ج: ۱ ص: ۵۰۸، قبيل مطلب مهم في عقد الاصابع عند التشهد).]

۲ [اذا ادرك الامام في التشهد وقام الامام قبل ان يتم المقتدى او سلم الامام في آخر الصلاة قبل ان يتم المقتدى التشهد، فالمختار ان يتم العشاء كذا في الغيائية. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۹۰، طبع بلوچستان).]

محترم محمود عباسي په خپل تالیف (تحقیق سید و سادات) کې په یو ځای کې لیکي چې د التحیات دا درود د صلوا علیه وسلمو تسلیماً صحیح تعمیل دی، صحابه کرامو د هغه په ژوند کې هم دا لوستلو کله چې هغه وفات شو، نو ضمیر د خطاب یې ترک کړ او السلام علی النبی رحمة الله وبرکاته لوستل یې شروع کړل په یو بل ځای لیکي چې په فتح الباري شرح د صحیح البخاري باب التشهد فی الاخرة (ص: ۴۵۳ مطبوعه انصاری) ابن حجر رحمته الله د سلام علی النبی روایتونه نقل کولو نه وروسته په صحیح سند سره دا روایت نقل کړی ده چې رسول الله صلی الله علیه وسلم خو پورې ژوندی و صحابه کرامو به التحیات لوستو (السلام علیک ایها النبی) اې نبي په تا دې سلام وي او کله چې هغه وفات شو، نویا به یې لوستلو (السلام علی النبی) په نبي دې سلام وي

موږ په لمانځه کې دا الفاظ: السلام علیک ایها النبی وایو ځکه د لمانځه چې څومره رسالې دي موږ لوستلي دي په هغو کې هم دا الفاظ نقل دي ستاسو نه سوال دا دی چې ایا اوس هم دا الفاظ ویل جائز دي سره له دې چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفات شوی دی؟

جواب: د عباسي صاحب دا خبره خو صحیح نه ده چې د التحیات والا درود د آیت صلوا علیه وسلمو تسلیماً صحیح تعمیل دی ځکه چې په دې ایت کریمه د درود او د سلام دوه شیانو حکم شوی دی او په التحیات کې یوازې سلام ده درود نشته په دې وجه په التحیات کې د یوې برخې تعمیل کیږي او د دویمې برخې د تعمیل له پاره د التحیات نه وروسته درود شریف کیښودل شوی دی او د فتح الباري په حوالې سره چې کوم روایت نقل شوی دی چې صحابه کرامو به د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حیات کې السلام علیک ایها النبی ویلو او د هغه له وفات نه وروسته به یې السلام علی النبی ویلو دا روایت صحیح دی او په صحیح بخاري دویم جلد صفحه نمبر ۲۲۲ باندې موجود دی، حافظ ددې سلسلې روایت نقل کولو نه وروسته د شیخ تاج الدین سبکي رحمه الله په حوالې سره لیکلي دي چې ددې روایت نه معلومیږي، السلام علی النبی، ویل هم جائز دي، خو د کومو الفاظو چې رسول الله صلی الله علیه وسلم تعلیم ورکړی دی هغه اولی او افضل دي اود امت عمل هم په هغه راروان دی.

په لمانځه کې د درود شریف څه حیثیت دی؟

سوال: دا خو معلومه ده چې د تشهد نه وروسته درود شریف واجب نه ده، خو ایا دا دواړه درودونه چې موږ یې په لمانځه کې وایو دا مسنون یا مستحب هم دي او که نه؟ فاران... د اپریل شماره کې په ۱۹۸۱ء کې د جعفر شاه د تحریر مفهوم دا دی چې دهغه مسنون یا مستحب کیدل د صحاح سته نه ثابت نه دي، صلوا علیه وسلمو تسلیماً د حکم تعمیل د تشهد داخري

برخي السلام عليك ايها النبي الخ نه كيږي، لهذا وروسته په رسول الله ﷺ اود هغه په ال باندې درود ويل صحيح نه دي

که په صحاح سته کې داسې يو حديث وي يا احاديث وي چې دهغه په وجه ددرود همدا رواج شوي الفاظ نقل شوي وي، نو مهرباني وکړئ دهغه پوره عبارت سره د حوالې د کتاب او سن اشاعت او د ناشر نه مو خبر کړئ چې د فاران لوستونکو ته ددې صاحب د پيدا کړې غلط فهمي نه د محفوظ ساتلو له پاره وليکم

جواب: د جعفر شاه تعلق د هغه ملحدينو سره دی کوم چې ددين قطعي او متفق عليه خبرو د مشکوک کولو له پاره دروغ وايي.

په مشکوة شريف ص: ۸۲ کې دصحيح البخاري اوصحيح مسلم په حوالې سره دکعب بن عجره رضي الله عنه نه روايت ذکر شوی دی چې موږ رسول الله ﷺ ته عرض وکړ چې په تاسو باندې د سلام ليرلو طريقه خو موږ ته الله پاک بنودلې ده، يعنې په التحيات کې السلام عليك ايها النبي ستاسو په ال باندې موږ درود په څه طريقه وليږو؟ ويې فرمايل داسې وايي: اللهم صل على محمد وعلى آل محمد.... الخ.^{۱۱}

قرآن کريم امت ته د دوو بيلو بيلو خبرو حکم کړی دی، يو د درود او دويم د سلام د سلام د حکم تعميل خو په التحيات کې ذکر شوي الفاظ: السلام عليك ايها النبي ورحمة الله وبركاته ربلو سره ادا كيږي، خو د درود د حکم تعميل په کومو الفاظو سره ادا كيږي؟ دا خبره صحابه کرامو د رسول الله ﷺ نه وپوښتله او رسول الله ﷺ ددې په جواب کې د درود ابراهيمي الفاظ تعليم ورکړ.

په يو بل حديث کې دي چې د فضاله بن عبيد رضي الله عنه نه روايت دی

سمع رسول الله صلى الله عليه وسلم رجلا يدعو في صلوته لم يمجده الله ولم يصل على النبي صلى الله عليه وسلم فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: عجل هذا ثم دعا فقال له او لغيره: اذا صلى احدكم فليبدأ بتحميد الله عز وجل والثناء عليه ثم ليصل على النبي (صلى الله عليه وسلم) ثم ليندع بعد الثناء... (ابوداود ج ۱ ص ۲۰۸ نسائي ج ۱ ص ۱۸۹ ترمذي ج ۲ ص ۱۸۶ وصححه سنن كبرى ج ۲ ص ۱۴۷ صحيح ابن خزيمة ج ۱ ص ۳۵۱ الاحسان بترتيب صحيح ابن حبان ج ۴ ص ۲۰۸ مستدرک حاکم ج ۱ ص ۲۳۰ تا ۲۶۸ وقال صحيح على شرط مسلم واقره الذهبي).

۱ [عن عبدالرحمن بن ابى لیلی قال: لقيني كعب بن عجرة رضى الله عنه فقال: الا اهدى لك هدية سمعتها من النبي صلى الله عليه وسلم؟ فقلت: بلى! فاذهبا لي، فقال: سالنا رسول الله، فقلنا: يا رسول الله! كيف الصلوة عليكم اهل البيت فان الله قد علمنا كيف نسلم عليكم؟ قال: قولوا اللهم صل على محمد وعلى آل محمد... الخ. (مشكوة ج: ۱ ص: ۸۶ باب الصلوة على النبي صلى الله عليه وسلم)۔

ترجمه: رسول الله ﷺ له یو سړي نه واوریدل چې په خپل لمانځه کې دعا غواړي هغه نه د الله پاک لوی والی بیان کړ، نه یې ثناء وویل او نه یې په رسول الله ﷺ باندې درود ووايه. رسول الله ﷺ وفرمایل دې سړي بېړه وکړه بیا یې هغه راوغوښت. نو ویي فرمایل کله چې په تاسو کې یو سړی لمونځ کوي، نو د دعا نه مخکې دې د الله پاک لویي او ثناء بیان کړي. بیا دې په رسول الله ﷺ باندې درود ووايي بیا دې له حمد او ثناء نه وروسته دعا وکړي په یو بل حدیث کې د ابو مسعود انصاري رضی الله عنه نه نقل دي:

اقبل رجل حتى جلس بين يدي رسول الله صلى الله عليه وسلم ونحن عنده فقال: يا رسول الله! ما السلام عليك فقد عرفناه، فكيف نصل عليك اذا نحن صلينا عليك في صلاتنا؟ قال فصبت رسول الله صلى الله عليه وسلم حتى احببنا ان الرجل لم يساله ثم قال: اذا صليتم على فقولوا: اللهم صل علم محمد.... الحديث. (صحيح ابن خزيمة ج ۱ ص ۲۵۲ الاحسان بترتيب صحيح ابن حبان ج ۴ ص ۲۰۷ موارد الزمان ص ۱۳۸ مستدرک حاكم ج ۱ ص ۲۶۸)

ترجمه: یو سړی راغی تر دې چې د رسول الله ﷺ مخي ته کیناست هغه عرض وکړ، یا رسول الله! په تاسو باندې د سلام لېږلو طریقه، خو موږ وپېژندله، خو کله چې موږ په خپل لمانځه کې په تاسو باندې درود لېږو، نو څنگه یې ولېږو رسول الله ﷺ په دې اوریدلو باندې خاموش شو تر دې چې زموږ زړه وغوښتل چې دې سړي د رسول الله ﷺ نه دا پوښتنه نه وځ کړي، یعنې کیدای شي چې رسول الله ﷺ په دې سوال باندې خفه شوی وي، بیا یې وفرمایل کله چې تاسو په ما درود وایئ نو دا الفاظ وایئ: اللهم صل على محمد ددې الفاظو تعلیم یې ورکړ.

له دې احادیثو په بنیاد باندې د رسول الله ﷺ له زمانې واخله تر نن پورې د امت دا عمل راروان دی چې په اخري قعده کې د التحیات نه وروسته دې درود شریف ولوستل شي بیا دې دعا وکړل شي بیا دې د لمانځه سلام واپول شي. د امام شافعي رحمه الله په نزد په اخري قعده کې درود شریف ولوستل غوره دي او د نورو علماء کرامو په نزد سنت دي^{۱۱}. خو په امت کې ددې څوک هم قائل نه دي چې په اخري قعده کې دې درود شریف نه ولوستل کیږي هسې هم د دعا نه مخکې د الله پاک حمد او ثناء کول او بیا په رسول الله ﷺ باندې درود لېږل د دعا د ادبونه دي او دا د دعا د قبولیت مضبوطه ذریعه ده، نو د لمانځه په اخره کې د دعا نه مخکې درود شریف ولوستل به ددې قاعدې لاندې راشي.

۱ [وېتشهد وهو واجب عندنا وصلى على النبي عليه والسلام وهو ليس بفريضة عندنا خلافاً للشافعي فيهما. قوله فيهما أى في التشهد والصلاة على النبي صلى الله عليه وسلم فانهما من الفرائض عنده. (فتح القدیر ج: ۱ ص: ۲۲۳، طبع دار صادر بیروت). ایضا: قال ابوبکر: وليست الصلاة على النبي صلى الله عليه وسلم وآله فرضاً في الصلاة عند اصحابنا وفقهاء الامصار وهمسني بتركها وقال الشافعي: هي فرض فيها، وهذا قول لم يسبقه اليه احد فهو خلاف اجماع السلف والخلف. (شرح مختصر الطحاوی ج: ۱ ص: ۶۴۱ کتاب الصلاة، طبع بیروت)

په لوري قعده کې يوازې تشهد ولوستل شي که درود شريف هم؟

سوال: سنت غير مؤکده (خلورو رکعتونو کې) اولني دوو رکعتونو کې تشهد ولوستلو نه وروسته درېدل پکار دي او که درود شريف ولوستل لازم دي؟

جواب: دواړه طريقې جائزې دي، خو درود شريف ولوستلو نه وروسته درېدل غوره دي ۱۱

د تشهد او درود شريف نه وروسته د دعا ماثوره نه څه مراد دي؟

سوال: فرض لمونځ، وتر لمونځ، نفل او سنت لمونځ ادا کوو او په اخري قعده کې تشهد او درود ابراهيمي وايو، د علماء کرامو او د فقهاء کرامو د کتابونو نه معلومه شوې ده چې د تشهد او درود ابراهيمي ولوستلو نه وروسته دې نقل شوې دعا هم ولولي.

اکثر لمونځ گزار نقل شوې دعا نه پيژني زه او نور ډير ملگری يې پيژنو او نقل شوې دعا نه لولو چا ته دومره وخت نه معلومېږي که په دې وخت کې نقل شوې دعا ونه لولو، نو په لمانځه کې، خو به څه نقصان نه راځي؟ او لمونځ به ادا شي؟ دا وضاحت هم وکړئ چې نقل شوې دعا په هر فرض لمونځ او وتر او نفلونو او سنتو کې ولوستل پکار دي يا يوازې په فرض لمانځه کې؟

جواب: په اخري قعده کې د درود شريف نه وروسته دعا کول سنت دي په قرآن کریم يا احاديثو کې چې کومې دعا گانې راځي هغو ته نقل شوې دعا گانې وايي په هغو کې هره دعا ولوستلو سره سنت ادا کېږي^{۱۲} اکثر خلک د قرآن او احاديثو دعا گانې لولي اگر چې د نقل شوې دعا په مطلب نه پوهېږي او دا دعا کول سنت دي که بالکل يې هم ونه کړي، نو لمونځ يې کېږي، خو په ثواب کې به يې کمی وي.

په اخري قعده کې د درود شريف نه وروسته کومه دعا ولوستل پکار دي؟

سوال: په اخري قعده کې د درود شريف نه وروسته او د سلام گرځولو نه مخکې کومه دعا

کول پکار دي؟ يو ځای کې "اللهم اني ظلمت نفسي ظلماً كبيراً" او په ځينو ځايونو کې "رب اجعلني

مقيم الصلاة" د ولوستلو له پاره ليکل شوي وي ايا په دې کې به په يودعا باندې لمونځ وشي؟

جواب: د قرآن او حديث چې کومه دعا لولي لمونځ به يې وشي، په حديث کې دي "اللهم اني ظلمت

نفسى ظلماً" او دا دعا د ابوبکر صديق رضي الله عنه په غوښتنه باندې رسول الله ﷺ هغه ته ښودلې وه.^{۱۳}

۱ [وسنة في الصلاة، اي في قعود اخير مطلقاً وكذا في قعود اول في النوافل غير الرواتب تامل. (شامي ج: ۱ ص: ۵۱۸).]

۲ [ودعا..... بالادعية المذكورة في القرآن والسنة لا بما يشبه الناس. (الدر المختار ج: ۱ ص: ۵۲۳).]

۳ [ومن الادعية الماثورة ما روى عن ابي بكر رضى الله عنه انه قال لرسول الله صلى الله عليه وسلم: علمني دعاء ادعوه به في صلاتي فقال: قل: اللهم ان ظلمت نفسي... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۷۶، طبع بلوچستان).]

په لمانځه کې څومره دعا گانې کول پکار دي؟

سوال: په اخري قعده کې که لمونځ کونکې ډېرې دعاگانې چې د قرآن او احاديثو نه ثابتې وي ويلو سره سلام واپوي، نو په لمانځه کې څه نقصان خو به نه راځي؟

جواب: څومره دعا گانې چې کول غواړي کولی يې شي^{۱۱}، خو امام ته پکار دي چې دومره يې نه اوږدوي چې مقتديان تنگ شي^{۱۲}.

که په غلطې سره يې سلام چپ اړخ ته واپولو نو لمونځ کيږي

سوال: که په غلطې سره يې سلام گس (چپ) اړخ ته واپړاو او فورا په ياد راتلو سره يې ښي اړخ او بيا گس (چپ) اړخ ته واپوي، نو لمونځ به وشي؟

جواب: کيږي^{۱۳}.

له دې نه څه مراد دی چې خپلې ارادې سره لمونځ ختمول فرض دي؟

سوال: د لمانځه په يو کتاب کې يې د لمانځه څوارلس فرائض ليکل شوي دي، څوارلسم فرض دادی چې خپلې ارادې سره لمونځ ختمول، هر سړی ارادې سره لمونځ ختموي، د بل چا په وينا سره يا د بل چا په ارادې سره خويي نه ختموي، بلکې جمعې کې چې کله امام صاحب سلام گرځوي، نو هغه د امام اراده وي، مقتدي خپلې ارادې سره خو سلام نه شي گرځولی، نو ددې څه مطلب ده چې "خپلې ارادې سره لمونځ ختمول"؟

جواب: "خپلې ارادې سره لمونځ ختمول" ددې مطلب دادی چې د لمانځه ټول ارکان ادا کړي، سلام گرځول باقي وي چې لمانځه ماتوونکې يوشی د ارادې نه بغير پېښ شو، نو دا لمونځ به په دويم ځل کول ضروري وي ځکه چې په خپلې ارادې سره سلام گرځول او د لمانځه نه وتل فرض دي^{۱۴}.

۱ [واما في القعدة الاخيرة فيدعو بعد التشهد ويسال حاجته لقوله تعالى: فاذا فرغت فانصب، جاء في التفسير ان المراد منه الدعاء في آخر الصلاة اي فانصب للدعاء وقال رسول الله لابن مسعود: اذا قلت هذا او فعلت هذا فقد تمت صلوته ثم اختر من الدعوات ما شئت ولكن ينبغي ان يدعوا بما لا يشبه كلام الناس حتى يكون خروجه من الصلاة على وجه السنة. (بدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۲۱۳، طبع ايج ايم سعيد كراچی)۔

۲ [عن ابي هريرة رضى الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: اذا صلى احدكم للناس فليخفف فان فيهم السقيم والضعيف والكبير، واذا صلى احدكم لنفسه فليطول ما شاء. متفق عليه. (مشكوة ص: ۱۰۱، باب ما على الامام، الفصل الاول)۔

۳ [قوله ولو عكس] بان سلم عن يساره اولا عامدا او ناسيا بحر (قوله) فقط اي فلا يعيد التسليم عن يساره... الخ. (الشامية ج: ۱ ص: ۵۲۴، مطلب في خلف الوعيد وحكم الدعاء بالمغفرة للكافر... الخ)۔

۴ [والسابعة من الفرائض..... وهي الخروج من الصلوة بفعل المصلي فانه... [بقية حاشيه په راروانه صفحه..

که په رکعتونو کې شک شي نو څومره شمار کړي؟

سوال: اکثره هیرشي او ځینې وخت گمان سره اندازه لگول هم مشکل شي چې څومره رکعتونه شوي دي، کوم رکعت کې کوم سورت لوستل شوی دی؟ په دې صورت حال کې موږ څه وکړو؟

جواب: د لمانځه په رکعتونو کې که په دوو او دریو کې شک شي، نو دوه گڼل پکار دي [۱]

که د ایتونو او رکعتونو د هیرېدو بیماری وي

نوهم لمونځ پریښودل پکار نه دي

سوال: زما والد صاحب ته د هیرېدو بیماری ده، د لمونځ کولو په وخت ترینه ایتونه او رکعتونه هیرېږي او هغه د لمونځ کولو نه ویرېږي، ددې خلکو لپاره په دین کې څه حکم دی؟

جواب: د هیرېدو له ویرې نه لمونځ پریښودل گناه ده، هغه دې لمونځ ادا کوي، په کومو رکعتونو چې یې گمان غالب وي، نو د هغه مطابق دې رکعتونه پوره کوي، کمی بیشی به ورته الله پاک معاف کړي. [۲]

که د یاد نه وي چې څو سجدهې مې کړي دي نو څه وکړي؟

سوال: زما نه په لمانځه کې هیر شي چې ما دوه سجدهې کړي دي او که نه؟ په هر رکعت کې ماته ډیره زیاته پریشاني وي، په سنتو او نفلو کې څو سجده سهو وکړم، خو په فرض لمونځونو کې زه په دویم ځل نیت ترم او دا ۴ فرض یا ۳ فرض کله ۱۶ او ۲۰ شي، بیا ماته یقین وشي چې ما په هر رکعت کې دوه سجدهې کړي دي، دا ووايي چې زه څه وکړم؟

جواب: تاسو فرض لمونځ له جمعې سره کولو اهتمام وکړئ، ددې له پاره چې د دریو او څلورو په ځای شپاړس او شل رکعتونه نه کوی او که کله یواځې والي کې د لمونځ کولو ضرورت شي، نو په دویم ځل د نیت کولو ضرورت نشته، بلکې څنگه چې په نفلو او سنتو کې سجده سهو کوئ، نو همدغه شان په فرض لمانځه کې هم سجده سهو کوئ. [۳]

...بقیه د ترمخ].. فرض عند ابی حنیفه خلافاً لهما..... وان سبقه الحدث من غیر عمد منه فی هذه الحالة فکذلک تمت صلاته عندهما ولم یبق علیه الا شیء واجب وهو السلام، واما الفرائض فقد تمت جميعاً، وقال ابو حنیفه یتوضا ویخرج عن الصلوة بفعله قصداً لکونه فرضاً قد بقى علیه من فرائضها حق لولم یتوضا ولم یخرج بصنعه بل عمل عملاً ینالی الصلاة من غیر متعلقات الوضوء تبطل صلوته لفعله فرضاً من فرائضها وهو الخروج منها بغير طهارة. (حلی کبر ص: ۲۹۲، طبع سهیل اکیدمی لاهور).

[۱] واذا شک فی صلاته..... عمل بغالب ظنه ان کان له ظن للحرج والاخذ بالاقل لتیقنه. (الدر المختار مع الردج: ۲ ص: ۹۲، ۹۳، باب سجود السهو، طبع ایچ ایم سعید کراچی).

[۲] ایضا.

[۳] وحکم السهو فی الفرض والنفل سواء کذا فی المحیط. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۲۶).

که در کعتونوپه تعداد کې غلطی راشي نو څه کول پکار دي؟

سوال: زما نه د رکعتونو تعداد هیرېږي او ماته پوره یقین نه وي چې اوسه پورې ما څومره رکعتونه کړي دي؟ دې وخت کې ماته څه کول پکار دي؟

جواب: کوم رکعتونه چې کم وي بس هغه کوي. ^[۱]

❖ په لمانځه کې څه لوستل پکار دي؟ ❖

د لمانځه له پاره هر مسلمان ته کم نه کم څلور سورتونه یادول پکار دي

سوال: په لمانځه کې که زیات ایتونه یاد نه وي یوازې سورة فاتحه او سورة اخلاص یاد وي او په هر لمانځه کې همدا دوه سورتونه لولي. نو له دې سره د لمانځه په ثواب کې څه فرق خویه نه راځي؟ په ټولو لمونځونو کې د سورة فاتحې او سورة اخلاص ویلو سره ایا لمونځ کیږي او که نه؟ او په وترو کې که دا دواړه سورتونه یاد وي هم دا دوه سورتونو په وتر کې لوستلو سره به ایا لمونځ وشي او که نه؟

جواب: له سورة فاتحه نه وروسته په هر رکعت کې یو سورت لوستل مکروه دي له دې وجه کم نه کم څلور سورتونه خو هر مسلمان ته یادول پکار دي او څو پورې چې یاد نه وي په هر رکعت کې دې سورة اخلاص لولي لمونځ به یې ادا شي. ^[۲]

د لمانځه په هر رکعت کې د یو سورت تلاوت کول

سوال: موږ چې د مشرانو نه کوم لمونځ زده کړی دی، د هغه په لحاظ سره موږ پوره لمونځ یعنې سنت، فرض او نفل کې په هر رکعت کې د الحمد شریف نه وروسته قل هو الله احد وایو، څه خرج خوپه دې کې نشته؟

جواب: خرج خوشته، د لمانځه په هر رکعت کې همیشه یو سورت لوستل مکروه دي، کم نه کم څلور سورتونه، خو چې سړي ته یاد وي، بلکې هر عام او امي مسلمان ته د پاره عم

^۱ [اذا صلى ولم يدرك ثلاثاً صلى ام اربعاً..... يتحرى واخذ ما ركن اليه قلبه... الخ. (خلاصة الفتاوى ج: ۱ ص: ۱۶۹، طبع رشديه كونه)..

^۲ [ويكره تكرار السورة في ركعة واحدة في الفرائض، ولا بأس بذلك في التطوع كذا في فتاوى قاضيخان. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۰۷)، وايضا ولا بأس ان يقرأ سورة ويعيدها في الثانية. (درمختار) وفي الرد (قوله ولا بأس ان يقرأ سورة الخ) افاد انه يكره تربيتها وعليه يحمل جزم الفقيه بالكره. (شامی ج: ۱ ص: ۵۴۶، مطلب الاستماع للقرآن فرض كفاية)۔

(دیرشمې پارې، اخري پاو يادول پکار دي ۱۱)

چاته چې يو سورت هم نه وي ياد ، هغه به لمونځ څنګه کوي؟

سوال: که چاته يو سورت هم ياد نه وي يا دعاء قنوت ورته ياده نه وي، نو ايا داسې سړی به يوازې تسبیح وغيره لولي، يا به هسې ولاړ وي؟

جواب: د سورتونو د يادولو کوشش دې وکړي ترڅو چې ورته ياد نه وي، نو تسبیح دې لولي ۱۱

لما نځه کې قرآن پاک ته کتلوسره تلاوت کول

سوال: يو سړی په خپل لما نځه کې يو خاص سورت تلاوت کول غواړي چې د هغه په باره کې ده ته ويل شوي دي چې په لما نځه کې ددې سورت تلاوت کول لوی فضيلت لري او دا سورت دې سړي ته ياد نه وي، لهذا هغه په جای نماز باندې د کتاب يا د قرآن پاک نسخه خلاصه کيږدي او هغه ته کتلوسره سورة لولي، نو ايا دده دا کار جائز دی؟ د ځينو حضراتو خيال دی چې داسې کول جائز نه دي؟ موږ د خپلې رايې نه خبر کړئ.

جواب: لما نځه کې قرآن کریم ته کتلوسره تلاوت کول صحيح نه دي، له دې سره لمونځ ماتېږي [۳]

قرآن پاک لاس کې اخستوسره د تهجدو لمونځ کول

سوال: زه حافظ خو نه یم، خودشپې مې د تهجد کولو شوق دی، ايا په دې صورت کې زه په لما نځه کې قرآن پاک په لاس کې اخستی شم؟

جواب: تهجدو کې قرآن کریم په لاس کې اخستل او ترېنه تلاوت کول جائز نه دي، له دې سره لمونځ نه کيږي، خو څومره سورتونه چې ياد وي، نو هغه لولئ. [۴]

په فرض لما نځه کې مفصلات لوستل سنت دي

سوال: د قرأت متعلق په سهار او ماسپښين کې طوال مفصل، په مازديگر او ماسخوتن کې اوساط مفصل او د ماښام په لما نځه کې قصار مفصل لوستل سنت دي، که په لما نځه کې د

۱ [وکذا تکرارها في رکعتين منه بأن قرأها في الأولى ثم كررها في الركعة الثانية يكره ذكره في القنية. (حلی کبر ص: ۳۵۵)]

۲ [عن عبدالله بن أبي اوفى قال: جاء رجل الى النبي صلى الله عليه وسلم فقال: اني لا استطيع ان آخذ اى وردي او اتعلم واحفظ (من القرآن شيئاً فعلمنى ما يجوزنى) اى عن ورد القرآن او عن القراءة فى الصلوة (قال) وفى نسخه فقال (قل سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اكبر ولا حول ولا قوة الا بالله). (مرقاة المفاتيح ج: ۱ ص: ۵۳۵، طبع بمبئی).

۳ [ويفسدها قرأته من مصحف عند أبي حنيفة... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۰۱).]
۴ [ايضاً.]

قرات همدا معمول وي، نو په دې حالت کې د لومړيو پنځويشت سپارو سره تعلق نه پاتې کېږي. دومره خو پوهېږم چې که له هر ځای نه يې لولي لمونځ کېږي، خو سوال د ډير ثواب گټلو دی.

جواب: د قرآن کریم باقي برخه دې په سنت اونفلونوکې ولوستل شي په فرائضو کې د مفصلاتو لوستل افضل دي چې قرات اوږد نه شي ^{۱۱}

يادونه د سورة حجرات نه سورت بروج پورې سورتونو ته طوال، مفصل وايي، له سورت بروج نه سورت البينه پورې اوساط مفصل او د سورة البينه نه د قرآن کریم اخره پورې ته قصار مفصل وايي ^{۱۲}

په ژبې سره د الفاظو ادا کولو نه پرته يوازې

په زړه کې لوستلو سره لمونځ نه کېږي

سوال: په زړه کې لوستلو سره لمونځ او تلاوت کېږي او که په ژبې سره د ادا کولو ضرورت شته؟

جواب: په زړه کې لوستلو سره لمونځ نه ادا کېږي، په ژبې سره الفاظ ادا کول ضروري دي بيا يو قول خو دادی چې په مزه دې وايي چې پخپله يې اوري، خو دويم يې نه اوري او دويم قول دادی چې په ژبې سره د صحيح الفاظو ادا کول شرط دي، خپل ځان ته اورول شرط نه دي. لومړی قول ډير مشهور دی او دويم قول ډير د اعتبار وړ دی ^{۱۳}

په لمانځه کې قرات په څومره اواز سره کول پکار دي

سوال: د لمانځه له پاره هر مسلمان ته دا حکم دی چې په زړه کې دې وايي، (که ځانته يې کوي يا په امام پسې، ځينې خلک خويې دومره په لوړ اواز لولي چې له هغوی سره په ناسته زه خپل لمونځ هم هير کړم او څه يې دومره په ورو اواز سره لولي چې نه معلومېږي چې دوی څه وايي هم که غلي ناست دي؟ تر دې چې شونې ښورول يې هم نه معلومېږي تاسو وضاحت وکړئ چې په زړه کې په کومې طريقې سره لوستل پکار دي؟

جواب: په لمانځه کې قرات داسې کول پکار دي چې د ژبې نه حروف صحيح صحيح ادا شي

۱ [واستحسنوا في الحضر طوال المفصل في الفجر والظهر، واوساطه في العصر والعشاء، وقصاره في المغرب، كذا في الوقاية. (هندية ج: ۱ ص: ۷۷).]

۲ [وطوال المفصل من الحجرات الى البروج، والاوساط من سورة البروج الى لم يكن، والقصار من سورة لم يكن الى الآخر هكذا في المحيط والوقاية ومنية المصلی. (هندية ج: ۱ ص: ۷۷).]

۳ [(القراءة وهو تصحيح الحروف بلسانه بحيث يسمع نفسه، وقيل اذا صحح الحروف يجوز وان لم يسمع نفسه). (حلی کبرص: ۲۷۵، طبع سهيل اکيدمي، شامي ج: ۱ ص: ۵۳۵، مطلب في الكلام على الجهر والمخافة)]

او اواز نور خلک نه اوري^{۱۱} د ورځې په لمانځه کې داسې قرات کول چې اواز نور خلک واوري مکروه دی^{۱۲} او که داسې یې لولي چې د ژبې حرکت یې هم نه وي او حروف هم ادا نه شي، نو بیا یې لمونځ نه کیږي^{۱۳}

ایا ځانته سرې اوچت قرات کولی شي اوکه نه؟

سوال: که یو څوک ځانته لمونځ کوي په خوا کې یې څوک عبادت نه کوي، نو دا سرې په اوچت اواز سره لمونځ کولی شي اوکه نه؟

جواب: د شپې په لمونځونو کې یې اوچت کولی شي^{۱۴}، د شپې د لمونځونو نه سهار، ماښام، اوماسخوتن مراد دي^{۱۵}.

یوازې لمونځ کوونکي به تکبیرات انتقال وړولوي

سوال: عام طور باندې ځانته لمونځ کوونکي په کور یا جومات کې سري(خفي) لمونځونو کې د نیت نه وروسته تکبیر اولی زور سره وایي او د لاس تړلو نه وروسته ثناء، تسمیه او قراءت وړو ویلونه وروسته د رکوع تکبیر زور سره وایي او سمع الله هم زور سره وایي اود رکوع او د سجده تکبیر وړو لولي او له دې نه وروسته هر تکبیر او سمع الله او سلام زور سره لولي ایا سري لمونځونو کې ټول شیان تکبیر اولی او نور تکبیرونه، سمع الله او سلام وړو لوستل پکار نه دي؟

جواب: لمونځونو کې (کومو گې چې اوچت اواز سره قراءت نه وي) ځانته لمونځ کوونکي ته دا ټول شیان وړو ویل پکار دي^{۱۶}.

لما نځه کې کلمات دومره زور سره لوستل

چې نورو لمونځ کوونکو ته پریشاني وي

سوال: ځینې مقتدیان لما نځه کې زور سره کلمات لولي چې هغه سره نورو لمونځ کوونکو ته

۱ [ایضاً پورتنی حواله]۔

۲ [واما نوافل النهار فیخفی فیها حتماً. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۷۲)، ویسر فی غیرها کمتفل بالنهار فانه یسر. (الدر المختار ج: ۱ ص: ۵۳۳)۔

۳ [ایضاً اوگوری تیره شوی حواله ((القراءة وهو تصحیح الحروف بلسانه بحيث یسمع نفسه... الخ (حلی کبیر ص: ۲۷۵، طبع سهیل اکیدمی، شامی ج: ۱ ص: ۵۳۵)۔

۴ [وان کان منفرداً ان کانت صلاة یخاف فیها یخاف حتماً هو الصحيح، وان کانت صلاة یجهر فیها فهو بالخيار۔

۵ [ویجهر بالقراء فی الركعتین الاولین من المغرب والعشاء. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۷۲)۔

۶ [والجهر للامام والاسرار للکلی فیما یجهر فیہ ویسر. (درمختار مع رد المختار ج: ۱ ص: ۴۲۹). والذکر ان کانت وجب للصلاة فانه یجهر به کتکبیرة الافتتاح وما لیس بفرض لما وضع للعلامة فانه یجهر به کتکبیرات الانتقال عند کل حفص ورفع اذا کان اماماً واما المنفرد والمقتدی لا یجهران به (عالمگیری ج: ۱ ص: ۸۲، طبع بلوچستان).

پريشانې وي. دې باره کې څه حکم دی؟

جواب: دومره زور سره دې نه لولي چې آواز نور خلک اوري^۱ او د هغوی په لمانځه کې خلل واقع شي، که ورو آواز سره يې نه شي لوستلی، نو نورو لمونځ کونکو سره دې نه دريږي
که په لمانځه کې شونډې حرکت نه کوي نو ايا تلاوت به صحيح وي؟

سوال: نن سبا جوماتونو کې ډير حضرات داسې لمونځ کوي چې د هغوی شونډې بالکل نه بنوري او ټول لمونځ دغه شان ادا کوي، غالباً په زړه کې يې لولي، ايا داسې لمونځ کيږي؟

جواب: په لمانځه کې قراءت فرض دی^۲ التحيات واجب دی^۳ او نور تسيحات سنت دي^۴ کله چې سړی قراءت کوي يا څه لولي، نو د هغه شونډې به خامخا حرکت کوي. کوم سړی چې داسې تلاوت کوي چې د هغه شونډې نه بنوريږي، نو د هغه قراءت صحيح نه دی. گوی په زړه کې يې لولي په ژبې سره نه لولي، د داسې سړي لمونځ نه کيږي. په لمانځه کې ژبې سره لوستل ضروري دي، ځينې حضرات فرمايي چې دومره اوچت آواز کې لوستل فرض دي چې خپل غوږونه يې اوري، که نه لمونځ يې نه کيږي او ځينې حضرات فرمايي چې که ژبې سره صحيح الفاظ ادا شي اگرچې دومره اوچت آواز سره يې ونه لولي، نو بيا به هم لمونځ وشي^۵.

بنځوته په لمانځه کې په اوچت آواز سره د تلاوت کولو حکم نشته

سوال: زه لمونځ ورو آواز سره نه شم کولی، ورو آواز سره لوستلو کې ماته د تلفظ په ادا کولو کې مشکل وي، کله چې ما علم تجويد زده کړی دی، نو ماته ورو لوستل سخت شوي دي، حالانکې زه کوشش کوم چې آواز ورو کړم، خود عادت جوړيدو له وجې نه غير شعوري طور

^۱ [والجهر للامام والاسرار للكل فيما يجهر فيه ويسر. (درمختار ج: ۱ ص: ۶۹، طبع ايج ايم سعيد کراچی).]

^۲ [والثالثة من الفرائض القراءة وهو تصحيح الحروف بلسانه بحيث يسمع نفسه فان صح الحروف من غير ان يسمع نفسه لا يكون ذالك قراءة في اختيار الهندواني والفضلي لان مجرد حركة اللسان لا يسمى قراءة بلا صوت لان الكلام اسم لمسوع مفهوم وقيل اذا صح الحروف يجوز وان لم يسمع نفسه. (حلبی کيرص: ۲۷۵، طبع سهيل اكيدي).]

^۳ [ويجب التشهد في القعدة الاخير و كذا في القعدة الاولى وهو الصحيح هكذا في السراج الوهاج وهو الاصح، كذا في محيط السراخي. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۷۱). ايضا: قوله والتشهدان اي تشهد القعدة الاولى وتشهد الاخرة والتشهد المروي عن ابن مسعود لا يجب بل هو افضل من المروي عن ابن عباس وغيره خلافا لما بحثه في البحر. (ردالمحتار ج: ۱ ص: ۶۶، طبع ايج ايم سعيد کراچی).]

^۴ [وسنها..... والفناء والعود والتسمية والتامين..... وتكبير الركوع وتسيحه ثلاثا..... وتكبير السجود والرفع وكذا الرفع نفسه وتسيحه ثلاثا... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۷۲، ايضا الدر المختار ج: ۱ ص: ۴۷۳).]

^۵ [ان ادنى المخالفة اسماع نفسه او من يقرئه من رجل اورجلين، مثلاً، واعلاها تصحيح الحروف. (شامي ج: ۱ ص: ۵۳۵)]

باندې دوباره اواز تیز شي، دومره تیز چې خوا کې کس یې اسانتیا سره اوري، بلکې په کمره کې که څوک موجود وي، نو هغه یې هم اوري، مسئله داده چې لمونځ یوازې د الله پاک له پاره کیږي او کله چې ماسره نژدې څوک نوی کس مثلاً څوک خپلوان وغیره لمونځ کوي، نو زه کوشش کولو سره اواز ورو ساتم، ښکاره خبره ده همدا خیال به وي چې دی به څه وايي، کله داسې هم شوي دي چې د لمانځه دوران کې څوک کمرې ته داخل شي، نو ما اواز ورو کړی دی. زه یوه واده شوې (شادي شده) ښځه یم، نن سبا دې مسئلې سره ډیره پريشانه یم چې چېرته دا مسئله د ایمان د خرابي سبب جوړ نه شي؟

جواب: ښځو ته اوچت اواز سره د لوستلو حکم نشته، بلکې ورو اواز سره د لوستلو حکم دی. ۱) تاسو اوچت اواز سره د لوستلو عادت پرېږدئ او ورو اواز سره د لوستلو چې دغه اواز نور خلک نه اوري، عادت جوړ کړئ، ستاسو دا خیال صحیح نه دی چې ورو لوستلو سره د تجوید مطابق نه لوستل کیږي، باقي دچا په راتلو سره اواز ورو کولو سره هېڅ هم نه دي شوي، ستاسو په اخلاص کې فرق نه دی راغلی، له دې وجې نه د پريشانه کیدو ضرورت نشته.

د ماسپښین او مازدیګر قضا لمونځ که د شپې

وکړل شي نو ایا قراءت به لوړ اواز سره کیږي؟

سوال: که د ماسپښین او د مازدیګر لمونځونه قضا شي او د شپې په وخت ددې قضا راوړل کیږي، نو ایا قراءت به لوړ اواز سره ویل کیږي؟

جواب: که سري لمونځونه د شپې په وخت قضا راوړل کیږي، نو بیا به هم په کې اوچت اواز سره نه، بلکې ورو اواز سره قراءت لوستل کیږي. [۲]

د مازدیګر او ماسپښین لمونځونه په پټه او

باقي لمونځونه په تیز اواز سره ولې کیږي؟

سوال: د مازدیګر او ماسپښین لمونځونه په پټه او باقي لمونځونه د سهار ماښام او ماسخوتن په تیز اواز سره ولې کیږي؟ ددې وجوهات په تفصیل سره بیان کړئ.

جواب: داسلسله د رسول الله ﷺ له زمانې نه همداسې راروانه ده چې د ماسپښین او مازدیګر

۱ [قال عليه الصلوة والسلام: التسبیح للرجال والتصفیق للنساء فلا یحسن ان یسمعها الرجل اهـ وفق الکافی : ولاتلی جهراً لان صوما عورة، ومشی علیه فی محیط فی باب الاذان بحر، قال فی الفتح: وعلى هذا لو قيل اذا جهرت بالقراءة فی الصلاة فسدت کان متجها، ولهذا منعها علیه الصلوة والسلام من التسبیح بالصوت لاعلام الامام بسهوه الی التصفیق. (رد المحتار ج: ۱ ص: ۴۰۶).

۲ [والجهر للامام والاسرار للکل فهما یجهر لیه ویسر. (در مختار ج: ۱ ص: ۴۶۹، طبع ایچ ایم سعید کراچی).

قرات په سر کېږي او د سهار او ماښام او ماسخوتن د لمانځه قرات په جهر کېږي د یو حکم د ثبوت د ټولولو نه لویه وجه د رسول الله ﷺ نه دهغه ثبوت دی^{۱۱} له دې نه وروسته د بل څه له وجې یو مومن ته ضرورت نشته، بلکې د عوامو له پاره د شرعي مسائلو وجې پوښتل نقصان ورکوي، اگر چې په هر شرعي حکم کې حکمتونه شته او الحمد لله علماء کرامو ته هغه حکمتونه معلوم هم دي، خو عوامو ته په حکمتونو پسې لگیدل نه دي پکار.

سهار، ماښام او ماسخوتن لمونځ چې قضاء شي نو

په ورځ کې به یې قضاء جهري وي او که سري؟

سوال: که د سهار، ماښام او ماسخوتن لمونځ قضاء شي او د ورځې جمعې سره وکړل شي، نو قرأت به یې جهري وي که سري؟

جواب: په دې صورت کې به قضاء په جهري قرات سره کېږي، د دې په خلاف کې که د ورځې د قضاء شوي لمونځ قضاء په شپه کې کېږي، نو قرات به پکې سري وي.^{۱۲}

د جمعې په لمانځه کې به مقتدي قرات کوي که چېرې به وي؟

سوال: د جمعې د لمونځ دا ډاکولو په وخت په قیام کې د ثناء لوستلو نه وروسته مقتدي ته چې دریدل پکار دي او که تلاوت کول پکار؟ دلته په ابوظبی کې مقامي خلک الحمد شریف ضرور لولي که تلاوت په جهري وي او که سري.

جواب: فاتحه خلف الامام مشهوره اختلافي مسئله ده امام شافعي رحمه الله دا ضروري گڼي او د اهل حدیث حضراتو هم په دې باندې عمل دی، د امام ابوحنیفه رحمه الله په نزد قرات د مقتدي کار نه دی بلکې د امام کار دی، له دې وجې د احنافو په نزد د امام په اقتداء کې د مقتدي قرات کول جائز نه دي، که تاسو د امام ابوحنیفه رحمه الله مقلد یی نو چې دریږئ او په زړه کې په فاتحه باندې سوچ کوئ.

ضروري لیک: د دې مسئلې د تشریح له پاره د ضرورت په اندازه زما د کتاب اختلاف امت او صراط مستقیم د دویمې برخې کتل پکار دي.

فقه حنفي کې امام پسې سورة فاتحه لوستل صحيح نه دي

سوال: روزنامه "جنگ" کراچی تاریخ ۱۲ جنوري ۱۹۹۰ ع بروز جمعه، اسلامي صفحه (اقراء) کې

۱ [وکذا واطب على الجهر فيما يجهر والمخافتة فيما يخافت وذلك دليل الوجوب وعلى هذا عمل الامة. (بدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۱۶۱، طبع ایچ ایم سعید کراچی).]

۲ [اذا ترك صلاة الليل ناسيًا لقضاها في النهار وام فيها وخافت كان عليه السهو وان ام ليلاً في صلاة النهار بخافت ولا يجهر فان جهر ساهيًا كان عليه السهو. (هندية ج: ۱ ص: ۷۲، طبع بلوچستان).]

يو مضمون په عنوان د "كلام الهي احكام فضيلت وثمرات شائع شوي دي. په هغه کې دا لاندې عبارت (کالم نمبر ۷) کې ليکل شوي دي

"سورة فاتحه په لمانځه کې لوستل په لمونځ کونکي، امام او مقتدي داپرو باندې ضروري دي. فرض، نفل، جهري، سري هيڅ يو لمونځ ددې سورت نه بغير نه قبليري.

ستسو نه دا پوښتنه کول غواړم چې ايا دا مسنله د حنفي مذهب مطابق ده چې په امام او مقتدي دواړو باندې هر فرض، نفل، سري او جهري لمونځونو کې سورت فاتحه لوستل ضروري دي؟"

جواب: دا مسنله د حنفي مسلك نه خلاف ده. د امام ابوحنيفه رحمه الله په نزد د مقتدي په ذمه قراءت نشته، بلکې ده ته د چوپ دريدلو حکم دی، که لمونځ سري وي يا جهري وي. لکه په قرآن کریم کې دي: **وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ** (الاعراف: ۲۰۴)

"او کله چې قرآن پاک لوستل کيږي، نو تاسو دې ته غورږ ږدئ او چوپ اوسيرئ ددې له پاره چې په تاسو باندې رحم وکړل شي."

شيخ الاسلام حافظ ابن تيميه رحمه الله په خپله فتاوی کې ليکي چې امام احمد رحمه الله ذکر کړي دي چې په دې خبره باندې د اسلافو اجماع ده چې دا آيت د لمانځه په باره کې نازل شوی ده. يعنې کله چې امام قرات کوي نو مقتدي دې چوپ اوسيري فتاوی شيخ الاسلام ج: ۲۳، ص: ۲۶۹ (۱) او صحيح مسلم شريف کې د حضرت ابوموسی اشعري رضي الله عنه روايت سره د نبي کریم صلی الله علیه و آله وسلم دا حکم هم نقل دی چې کله امام قرات کوي، نو تاسو چوپ اوسيرئ او کله چې هغه "ولا الضالين" وايي، نو تاسو آمين وايئ. (صحيح مسلم ج: ۱، ص: ۱۴۴) [۲]

ايا مقتدي د توجه برابرولو له پاره په زړه کې قرات يا ترجمه ويلى شي؟

سوال: زه اکثر په امام پسې لمونځ کولو کې خپل خيال د وړانديدلو نه د بچ کولو له پاره داسې کوم چې د امام صاحب قرات په زړه کې پټ پټ وایم يا بيا که د سورت يا آيت ترجمه ياده وي، نو هغه ترجمه وایم تاسو دايان کړئ چې د فقه حنفي مطابق زما دا کار صحيح دی او که غلط؟

[۱] (واذا قرئ القرآن فاستمعوا له وانصتوا لعلکم ترجون) وقد استفاض عن السلف انما نزلت في القراءة في الصلاة..... وذكر احمد بن حنبل الاجماع على انما نزلت في ذلك، وذكر الاجماع على انه لا تجب القراءة على المأموم حال الجهر. (مجموع الفتاوى لشيخ الاسلام ابن تيمية ج: ۲۳، ص: ۲۶۹، طبع مكتبة المعارف، السعودية).

[۲] [عن حطان بن عبدالله الرقاشي قال: صليت مع ابى موسى الاشعري..... فقال: اذا صليتم..... فاذا كبر فكبروا، واذا قال غير المعضوب عليهم ولا الضالين فقولوا: آمين..... وفي رواية من الزيادة واذا قرا فانصتوا... الخ. (مسلم ج: ۱، ص: ۱۷۴).

جواب: د امام قرات طرف ته متوجه کیدل بالکل مطلوب دي په ژبې سره دې الفاظ نه ادا کوي، بلکې امام چې څه وايي هغه دې په توجه سره اوږي او خان دې پرې پوهوي^{۱۱}

د مختلفو ځایونو نه قرات کول

سوال: ایا امام یا خائنه انسان په یو رکعت کې د مختلفو ځایونو نه سورت، رکوع یا آیت د قرات له پاره یو ځای کولی شي؟ مثلاً په شروع کې د سورت بقري رکوع، له دی سره د سورت یوسف یوه رکوع یا آیت یا د یو بل ځای نه؟

جواب: جائز دي^{۱۲}

په لمانځه کې د قرآن کریم د لوستلو ترتیب باید څه وي؟

سوال: زه ستاسو نه په لمانځه کې د لوستل کیدونکو سورتونو ترتیب معلومول غواړم زه دوه قسمه ترتیب لیکم تاسو بیان کړئ په دې کې کوم قسم ترتیب صحیح دی؟

الف: اگر چې سنت کول وي، نو په لومړي رکعت کې د سورت (نمبر ۱۰۲) په دویم رکعت کې سورت (نمبر ۱۰۵) په دریم رکعت کې سورت (نمبر ۱۰۹) او په څلورم رکعت کې سورت (نمبر ۱۱۳) لوستل کیږي

ب: که څلور سنت کول وي، نو په لومړي رکعت کې سورت (نمبر ۱۰۲) په دویم رکعت کې سورت (نمبر ۱۰۳) په دریم رکعت کې سورت (نمبر ۱۰۴) او په څلورم رکعت کې سورت (نمبر ۱۰۵) لوستل پکار دي.

جواب: تاسو دواړه صورتونه صحیح لیکلي دي په قرآن کریم کې چې سورتونه په کوم ترتیب سره راغلي دي په هماغه ترتیب سره لوستل پکار دي د ترتیب خلاف لوستل مکروه دي او اخري واره سورتونه یا خومسلسل لوستل پکار دي یا په لومړي رکعت کې چې کوم سورتونه لوستل پکار دي دهغو نه وروسته یو سورت پریښودلو سره دې دویم نه ولولي، بلکې دوه سورتونه پریښودلو سره دې دریم ولولي^{۱۳}

د سورتونو بې ترتیبي مکروه ده

سوال: ویل شوي چې په لمانځه کې د سورتونو ترتیب ضروري دی، که هغه د شروع نه یعنې

۱ [والمؤتم لا یقرأ مطلقاً ولا الفاتحة فی السریة اتفاقاً. (الدر المختار مع الرد المختار ج: ۱ ص: ۵۴۴)۔

۲ [ولو قرأ رکعة من وسط سورة او من وسط سورة اخرى او من اخر سورة اخرى لا یبغی له ان یفعل ذلك علی ما هو ظاهر الروایة ولكن لو فعل ذلك لا یاس به کذا فی الذخيرة. (عالمگیری ج: ۲ ص: ۷۸)۔

۳ [ایضا: ولو قرأ رکعة الاولى سورة فی الاخری سورة فوقها یکره، واذ قرأ الاولى قل اعوذ برب الناس یقرأ الثانية قل اعوذ برب الناس ایضا... الخ. (الجوهر النیر ج: ۱ ص: ۶۸). ایضا: لان ترتیب السور فی القراءة من واجبات التلاوة. (فتاوی شامی ص: ۵۴۷ مطلب الاستماع للقرآن فرض کفاية، ایضاً حلی کبر ص: ۴۹۴)

د کوم ځای نه چې یاد وي د هغه ځای نه سورة الناس پورې یا بیا کوم ځای پورې چې یاد وي، که په لمانځه کې د ترتیب خیال ونکړل شي، نو لمونځ مکروه کیږي. که چاته د سورتونو ترتیب یاد نه وي، نو په داسې صورت کې که هغه اولني سورتونه وروسته او وروستي سورتونه مخکې ولولي، نو ایا لمونځ قبول شو او که نه؟

جواب: د لمانځه ضروري مسائل زده کول واجب دي، په هر حال د سورتونو بې ترتیبې مکروه ده [۱]

لما نځه کې د سورتونو کوم ترتیب پکار دی؟

سوال: ماته دا سورتونه یاد دي سورت قدر، سورت فیل، سورت الکافرون، سورة کوثر، سورة نصر، سورة عصر، سورة لهب، زه په لمانځه کې دا کوم ترتیب سره تلاوت کړم؟

جواب: کوم ترتیب سره چې دا سورتونه په قرآن پاک کې راغلي دي هغه ترتیب سره یې په لمانځه کې لوله [۲]

په لمانځه کې سورتونه د ترتیب نه خلاف لوستل پکار نه دي

سوال: زه لمانځه کې دغه شان سورتونه لولم لکه ماسخوتن څلورو فرضو رکعتونو کې الم ترکیف، لایلاف قریش، دوه رکعته سنت کې: ارمیت الذی، انا اعطینک، درې رکعته وترو کې: قل یا ایها الکافرون، اذا جاء، ثبت. زه قضا لمونځونه هم کوم، نو د ماسخوتن په قضا شویو څلور رکعتو فرضو کې: قل هو الله، قل اعوذ برب الفلق او ۳ وترو کې: قل اعوذ برب الناس، الم ترکیف او لایلاف قریش. مخکې به ما قضا لمونځ کې ۴ فرضو کې: قل هو الله پرینودلو او قل اعوذ برب الفلق او قل اعوذ برب الناس او په ۳ وترو کې به مې: الم ترکیف، لایلاف قریش او ارمیت الذی به مې پرینودلو او انا اعطینک به مې لوستلو، ایا دا دواړه طریقې صحیح دي او که نه؟ ماته په دویم ځل د لمونځ کول ضرورت به وي؟

جواب: کوم لمونځونه چې تاسو کړي دي هغه خوادا شوي، په دویم ځل دهغو د کولو ضرورت نشته، اینده له پاره دا اصول اختیار کړئ چې د سنت، فرض، وتر کوم نیت تړئ، نو هغه کې سورتونه هغه ترتیب سره لولئ کوم ترتیب سره چې قرآن پاک کې لیکل شوي دي، ددغه ترتیب نه خلاف یې مه لولئ [۳]

^۱ [ویکړه ان یقراي الثانية سورة فوق التي قراها في الاولى لان فيه ترك الترتيب الذي اجمع عليه الصحابة... الخ. (حلی کبرص: ۴۹۴، طبع سهیل اکیدمی لاهور).]

^۲ [ویکړه ان یقراي الثانية سورة فوق التي قراها في الاولى لان فيه ترك الترتيب الذي اجمع عليه الصحابة... الخ. (حلی کبرص: ۴۹۴، طبع سهیل اکیدمی لاهور).]

^۳ [ویکړه ان یقراي الثانية سورة فوق التي قراها في الاولى، لان فيه ترك... [بقیه حاشیه په راروانه صفحه..]

لما نځه کې قصداً سورتونه ترتيب سره نه لوستل

سوال: تاسو دا خبره خو ځله ليکلې ده چې په لمونځونو کې د سورتونو د ترتيب اهتمام ډير زيات ضروري دی، که په اولني رکعت کې سورة التين ولوستل شي او په دويم رکعت کې هيره باندې يا د بې فکري له وجې نه الم نشرح ولوستل شي، نو لمونځ وشو که په دويم ځل کول ضروري دي؟ دغه شان که په اولني رکعت کې سورة کوثر او په دويم رکعت کې سورة کافرون ولوستل شي او دا کار په هيره باندې نه، بلکې قصداً داسې وکړي، نو په لمانځه کې دا جانز دي؟ د لمانځه په کتابونو کې خو دا ليکلي دي چې په اولني رکعت کې لوی سورت او په دويم کې وړوکی سورة لوستل پکار دي او که دواړو کې برابر يوشان سورتونه لوستل پکار دي؟

جواب: لمانځه کې قصداً سورتونه د ترتيب نه خلاف لوستل مکروه دي^۱، خود لمانځه دويم ځل کول په دې صورت کې هم ضروري نه دي او که هيره باندې بې فکري کې په دويم رکعت کې يې مخکې سورت شروع کړ، نو هيڅ حرج نشته، همدا دې ولولي، ددې په پريښودلو سره دې اوس بل سورت نه شروع کوي، په اولني رکعت کې د وړوکی سورة لوستل او په دويم رکعت کې اوږد سورة لوستل مکروه دي^۲، خواخري سورتونه د لوی والي او وړووالي باوجود نژدې نژدې دي، له دې وجې نه که په اولني رکعت يې سورة الکوتر او په دويم کې يې سورة الکافرون ولوست، نو څه حرج په کې نشته^۳.

ايا ټول لمونځونو کې د سورتونو ترتيب ضروري دی؟

سوال: ما تاسو ته يو خپله مسئله راوړې ده چې زه په لمانځه کې د سورتونو په ترتيب باندې نه پوهيږم، مور پلار مې نشته او د بل چا نه پوښتنه کولو باندې شرميږم، چې خلک راپورې ټوکې ونکړي، کوم سورت چې هم راته ياد شي، نو هغه لولم زه غواړم چې مکمل معلومات راته حاصل شي چې د سهار په لمانځه کې په اولني رکعت کې کوم او دې ترتيب سره په ماسپينين، مازديگر، مانبام او ماسخوتن کې اولني رکعت نه اخر دا چې په نفلو کې کوم کوم

...بقیه د ترمخ]. الترتیب الذی اجمع علیه الصحابه هذا اذا كان قصداً واماسهواً فلا، (حلی کبیر ص: ۴۹۴). ايضاً: ويکره الفصل بسورة قصيرة وان يقرامنكوسا، وفي الشامية: ..... لان ترتيب السور في القراءة من واجبات التلاوة. (شامي ج: ۱ ص: ۵۴۶).

^۱ [ايضاً.

^۲ [قال محمد: احب الى ان يطول الاولى على الثانية في الصلوات كلها..... فيستحب فيها تطويل الاولى على الثانية بالاجماع في الصلوات كلها وهذا في الفرض. (الجوهر في النيرة ج: ۱ ص: ۶۹، طبع حقانيه ملتان).

^۳ [وطوال المفصل من الحجرات الى البروج، والاطول من سورة البروج الى لم يكن، القصا من سورة لم يكن الى الاخر مكنافى المحيط والوقاية ومنية الصلى. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۷۷، طبع بلوچستان).

سورتونه لوستل كيږي! او كه نفل لمونځ د شكرانې وي، نو په هغه كې به څه ترتيب وي! ځكه چې زما عادت دى چې زه په څه خبره هم پريشانه شم. نو نفل منم، دوه نفل، څلور نفل يا څنگه هم چې خيال راشي چې دومره دومره نفل به كوم. نو هغومره بيا كوم كه ناسو زما دا مسئله حل كړي، نو ستاسو به ډيرد مهرباني وي، كېداى شي چې دې سره د بل چا بنيگړه هم وشي.

جواب: په لمانځه كې د سورتونو د لوستلو ترتيب هم هغه دى كوم چې په قرآن مجيد كې ليكل شوى دى! يعنې په قرآن مجيد كې چې سورتونه كوم ترتيب سره ليكل شوي دي، نو په هغه ترتيب سره په لمانځه كې هم لوستل كيږي، خودا خبره ياد ساتئ چې يوځل موږ كوم نيت وتړو كه د فرض لمونځ وي يا د سنت يا د نفل دا يو لمونځ دى په دې كې به د ترتيب لحاظ ساتل كيږي، په دويم ځل چې كله نيت تړئ، نو په دې لمانځه كې به د سورتونو جدا ترتيب وي او ددې نه مخكې نيت كې چې كوم سورتونه لوستل شوي دي، د هغو نه مخكېني سورتونه هم لوستل كيداى شي.

لمانځه كې د سورتونو پابندي د امام لپاره صحيح نه ده

سوال: جناب روزنامه جنگ ته تير شوي اشاعت كې فرمايلي و. په جمعة المبارك كې هميشه لپاره سورة اعلیٰ، سورة الغاشية او د سورة الجمعة نه پرته د قرآن مجيد د نورو برخونه دې هم تلاوت كيږي. زموږ امام صاحب سورة سورة اعلیٰ، غاشية او سورة الجمعة لولي او په ټول كال ددې نه پرته بل سورت نه لولي. وايي چې دا مسنون قرات دى. تاسو ته درخواست دى چې په جمعة المبارك كې د قرآن پاك د نورو برخو نه د تلاوت كولو چې كوم سند دى د هغه نه موږ خبر كړئ او دا چې ايا د حديثو نه هم دا ثابتېږي چې نبي كريم ﷺ به ۵۲ جمعي هم دا درې سورتونه تلاوت كول؟ يا كوم صحابي چې دا حديث بيان كړى دى، يوازې هغه جمعو كې دا سورتونه تلاوت كړي دي كومو كې چې دغه صحابي موجود و؟

جواب: د نبي كريم ﷺ نه د جمعة المبارك په لمانځه كې سورة اعلیٰ او سورة الغاشية لوستل هم ثابت دي او كله سورة الجمعة او سورة منافقون لوستل هم ثابت دي، له دې نه معلومه شوه چې په لمانځه كې د يو معين سورة التزام صحيح نه دى چې هميشه همدغه سورت لوستل كيږي، بلكې بدلولى پكار دي ددې له پاره چې د عوامو خيال نه شي چې په دې لمانځه كې بس دغه سورت لوستل كيږي او كېداى شي چې د بل سورت لوستل صحيح نه وي خلاصه دا چې امام صاحب ته د جمعة المبارك په لمانځه كې د سورة اعلیٰ او د سورة الغاشية داسې پابندي كول پكار نه دي چې هميشه هم دا سورتونه لولي، بلكې بدلولى يې هم پكار دى! ۱

۱ [لان ترتيب السور فى القراءة من واجبات التلاوة. (شامى ج: ص: ۵۴۶، طبع سعيد كراچى).

۲ [عن النعمان بن بشير قال: كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يقرأ فى العدين وفى الجمعة بسم ربك الاعلى، وهل اتاك حديث الغاشية... الخ. (مشكوة ص: ۸۰، باب... [بفيه حاشيه په راروانه صفحه...]

د څلور رکعتونو فرض لمونځ په اولنیو دوو رکعتونو کې سورة فلق، سورة ناس لوستل

سوال: که یو څوک ځانته څلور رکعتو فرض لمونځ کوي، نو په اولنۍ رکعت کې د سورة فاتحه نه وروسته سورة فلق او په دویم رکعت کې سورة ناس لوستلی شي او که نه؟

جواب: هو لوستلی یې شي

په لمانځه کې یوازې (چارقل) لوستل

سوال: زه د شلو کالو راهیسې لمونځ کوم. کله یې له جمعې سره زیات تر په کور کې قرآن شریف مې ویلی نه دی. یوازې راته چارقل یاد دي. چې ترتیب سره یې پنځه وخته لمانځه کې لولم. ایا لمونځ کیږي؟

جواب: لمونځ خو جمعې سره کول پکار دي. باقی چارقل ترتیب سره لوستل صحیح دي

په وروستي رکعت کې د لومړي رکعت د سورت نه اوږد سورت لوستل

سوال: ما په (جنتي کالی) کې لوستلي دي چې په لمانځه کې په دویم رکعت کې د لومړي رکعت نه لوی سورت لوستل نه دي پکار ډیر خلک څلور رکعتو لمونځ د الم تر کيف نه شروع کوي، نو هغوی به په دریم رکعت کې سورت الماعون وايي کوم چې دهغه نه مخکې سورت یعنې سورت القریش نه لوی دی، نو ایا لمونځ صحیح دی؟ په څلور رکعتو نقل لمونځ کې خو غالباً په دریم رکعت کې د نوي لمونځ په شان شروع کیږي چې دهغه دا مطلب دی چې د دریم رکعت د وړوګي غټ سورت به د دریم رکعت په سورت باندې څه اثر نه پریوځي، خو دلته هم څلورم رکعت د دریم رکعت د سورت نه زیات اوږدیدل نه دي پکار؟ مولانا صاحب ایا په موکد سنت کې هم دریم یا څلورم رکعت د لومړیو دوو رکعتونو نه جدا وي؟

جواب: دلته څو مسائل دي:

۱. په فرض لمانځه کې دویم رکعت د لومړي رکعت نه د درې ایتونو په مقدار اوږدول مکروه دي په داسې انداز چې د دواړو سورتونو ایتونه یو بل ته لنډ وي او که د دواړو ایتونو لوی واړه وي، نو د حروفو او کلماتو اعتبار به کیږي.^{۱۱}

...بقیه د ترمخ... [القراء في الصلاة]. ایضا: عن عبيد الله بن أبي رافع قال: استخلف مروان أباهزيمة على المدينة وخرج إلى مكة فصلى لنا أبوهزيمة الجمعة فقرأ سورة الجمعة في السجدة الأولى وفي الآخرة إذا جئنا المنافقون. فقال سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقرأهما يوم الجمعة. رواه مسلم. (مشکوٰۃ ص: ۸۰ باب القراءة في الصلاة، الفصل الأول).

۱ [وفي بعض شروح الجامع الصغير لا خلاف ان اطالة الركعة الثانية .. [بقیه حاشیه په راډوانه صفحه..

- (۲) دا حکم خو د فرض لمونځ دی او په نفل لمانځه کې ځینود دویم رکعت د لومړي نه اوږدول پرته د کراهت نه جائز کړي دي او ځینود نفلو دویم رکعت هم اوږدول مکروه کړي دي^{۱۱}
- (۳) د نفلو هر څلورو رکعتو والا لمونځ مستقل لمونځ دی^{۱۲} له دې وجه د نفل لمونځ که دریم رکعت د دویم نه اوږد شي، نو هیڅ گناه نشته د سنت غیر موکده هم دا حکم دی
- (۴) د سنت موکد حکم مې ښکاره نه دی لیدلی، غوره داده چې په دې کې هم روستني رکعتونه د لومړنیو نه اوږده نه کړل شي

د وړو سورتونو تر مینځه د څومره سورتونو فاصله پکار ده؟

سوال: یو عالم دین فرمایي چې امام ته د قرات کولو په وخت کې د وړو سورتونو مینځ کې کم نه کم د درې سورتونو فاصله ساتل ضروري دي ددې څه وجه ده؟ او ایا دا مسئله صحیح ده؟

جواب: فقهاء کرامو لیکلي دي چې په وړو سورتونو کې قصدا یو سورت پرېښودلو سره له هغه نه وروسته سورت لوستل مکروه دي، که لوی سورت په مینځ کې پرېښودلو سره بل سورت ولوستل شي، نو مکروه نه دي او که دوه واړه واړه سورتونه پرېښودل شي، نو هم مکروه نه دي او که په هیڅ باندې یو وړوکی سورت پرېښودلو سره بل شروع کړي، نو بیا هم مکروه نه دي د کراهت وجه داده چې یو وړوکی سورت پرېښودلو سره داسې شک پیدا کیږي گویا چې دا سورت یې خوښ نه دی^{۱۳}

د بالکل وړوکی سورت نه مراد کوم سورت دی؟

سوال: وایي چې په لمانځه یو وړوکی سورت پرېښودلو سره بل سورت نه دي لوستل پکار ایا د بالکل وړوکی سورت نه مراد سورت اخلاص ده او که سورت کوثر؟ که چا په دې مسئله باندې عمل ونکړ، نو هغه به گناهگار وي؟

...بقیه د ترمخ].. علی الاولی مکروهه ان کانت بثلاث آيات او اکثر وان کانت باقل من ذالک لایکره کذا فی الخلاصة، قال المرغبانی التطویل يعتبر بالآية ان کانت متقاربة وان کانت الآيات متفاوتة من حیث المطول والقصر يعتبر بالكلمات والحروف کذا فی التبيين. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۷۸)۔

۱ [فی الدر المختار: وإطالة الثانية علی الاولی یکره تزیهها إجماعاً بثلاث آيات ان تقاربت طولاً وقصراً والا اعتبر الحروف والكلمات.... واستثنی فی البحر ماوردت به السنة واستظهر فی النفل عدم الکراهة مطلقاً. (الدر المختار مع الرد ج: ۱ ص: ۵۴۲، فصل فی القراءة، طبع ایچ ایم سعید کراچی)۔

۲ [اما اذا كانت سنة او نفلاً فیتدی كما ابتداء الركعة الاولی یعنی یاتی بالشاء والتعود، لان کل شفع صلاة علی حدة. (رد المحتار ج: ۲ ص: ۱۶)۔

۳ [ویکره الفصل بسورة قصيرة) اما بسورة طويلة.... فلا یکره.... كما اذا كانت سورتان قصیرتان.. الخ (شامی ج: ۱ ص: ۵۴۶)، ایضا: لانه یوهم الاعراض والترجیح من غیر مرجع (حلی کبر ص: ۴۹۴، طبع سهیل اکیدمی)

جواب: د سورت لم یکن نه وروسته د قران د اخره پورې ټول سورتونه وایه سورتونه دي^{۱۱} په لومړي رکعت کې چې کوم سورت لوستل شوی وي په دویم رکعت کې قصداً روستنی سورت پرېښودل او بل سورت لوستل مکروه دي که په هیږه یې شروع کړ، نو هیڅ گناه نشته اوس دې هغه نه پرېږدي^{۱۲}

په لمانځه کې بسم الله په تیزه ویل پکار دي که په ورو؟

سوال: په سورت فاتحه کې ټول اووه ایتونه دي چې په هغه کې بسم الله هم شامله ده ما په ډیرو مولویانو پسې لمونځ ادا کړی دی، هغوی د سورت فاتحې نه مخکې بسم الله نه وایم. د یو مولانا سره زما په دي مسئله باندې بحث شو ما دا ویل **بسم الله الرحمن الرحيم** د سورت فاتحې یو جز دی، یو ایت دی، د هغوی دا وینا وه چې موږ د لوی مولانا نه داسې اوریدلي دي، یعنې لوی مولانا هم د سورت فاتحې نه مخکې بسم الله نه وایي د لمونځ په رسالو کې هم بسم الله لیکل شوې ده.

جواب: د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه په نزد بسم الله شریف یو مستقل ایت دی کوم چې د سورتونو مینځ کې د فرق راوستلو له پاره نازل شوی دی چې د هر سورت شروع د الله پاک د نوم نه وشي^{۱۳} د سورت فاتحې نه مخکې ددې لوستل لازمي دي، خو بسم الله په جهري لمونځونو کې پټه ویل کیږي^{۱۴} د رسول الله صلی الله علیه وسلم او د شیخینو: ابوبکر صدیق رضی الله عنه او عمر فاروق رضی الله عنه هم دا معمول و، چې هغوی به بسم الله په پټه وایه^{۱۵}

۱ [والقصار من سورة لم یکن الى الآخر هكذا في المحيط والوقاية ومنية المصلي. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۷۷).
 ۲ [ولوقافي ركعة سورة وقافي الركعة الاخرى سورة اخرى بينهما سورة او قرا سورة فوق تلك السورة فاختارانه يعضي في قراءتها ولا يترك هكذا في الذخيرة. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۷۹، طبع بلوچستان).
 ۳ [قال ابو جعفر فهذا عثمان يخبرني هذا الحديث ان بسم الله الرحمن الرحيم لم تكن عنده من السور، وانه انما كان يكتفيها في فصل السور وهو غير هن. (شرح معاني الآثار ج: ۱ ص: ۱۳۹، باب قراءة بسم الله ..... في الصلاة). ايضاً: وهي آية من القرآن انزلت للفصل بين السور ليست من الفاتحة ولا من كل سورة بيان للاصح من الاقوال كما في المحيط وغيره. (البحر الرائق ج: ۱ ص: ۳۳۰، طبع بيروت، ايضاً: درمختار ج: ۱ ص: ۴۹۱، طبع ايج ايم سعيد کراچی).
 ۴ [وفي ذكر التسمية بعد التعوذ اشارة الى محلها فلو سمي قبل التعوذ اعادها بعده لعدم وقوعها في محلها... الخ. (البحر الرائق ج: ۱ ص: ۳۳۰). ايضاً: وسمى سرافي كل ركعة اي ثم يسمى المصلي بان يقول بسم الله الرحمن الرحيم هذا هو المراد بالتسمية هنا. (البحر الرائق ج: ۱ ص: ۳۲۹، طبع بيروت).
 ۵ [عن انس رضي الله عنه ان النبي صلى الله عليه وسلم وابا بكر وعمر كانوا يسرون بسم الله الرحمن الرحيم. (شرح معاني الآثار ج: ۱ ص: ۱۳۹، باب قراءة بسم الله ..... في الصلاة، طبع ايج ايم سعيد کراچی).]

له ثناء نه مخکې بسم الله ویل نه دي پکار

سوال: ایا کله چې لمونځ شروع کړو، نو د نیت کولو نه وروسته د سبحانک اللهم نه مخکې بسم الله ویل پکار دي او که نه؟

جواب: د سبحانک اللهم نه مخکې بسم الله نه لوستل کیږي، بلکې د ثناء نه وروسته اعدو بالله او بسم الله لوستل پکار دي^{۱۱}

د التحیات نه مخکې بسم الله ویل

سوال: دلته ډیر خلک په یو خبره باندې متفق دي چې هغوی څلور رکعت له لمونځ کې د دوو رکعتونو نه وروسته یعنې په دویم رکعت کې چې کله التحیات لولي، نو هغوی له دې نه مخکې بسم الله وایي، دا خبره کوم حد پورې صحیح ده؟

جواب: د التحیات نه مخکې بسم الله شریف لوستل نشته

د التحیات نه مخکې بسم الله ویل

سوال: التحیات کې مې بسم الله الرحمن الرحيم لوستلو نه وروسته التحیات شروع کړه، نو ایا د تاخیر له وجې نه سجده سهو کول ضروري شو؟

جواب: له دې سره سجده سهوه نه لازمیږي.

د دویم رکعت د شروع کولو نه مخکې بسم الله ویل

سوال: د لمانځه دویم رکعت شروع کولو نه مخکې ایا بسم الله لوستل ضروري دي؟ عموماً په لومړي رکعت کې لوستل کیږي په دویم، دریم او څلورم رکعت کې هم د لومړي رکعت په شان بسم الله ویل کیږي؟ که ونه ویل شي، نو څه فرق پرېوځي؟

جواب: په لومړي او دویم رکعت کې سورت فاتحه کې بسم الله لوستل د ځینې علماوو کرامو په نزد سنت دي، خو علامه حلبی رحمه الله دمنیه په شرح کې لیکلي دي چې صحیح داده چې دا واجب ده که هیره شوه ترې، نو سجده سهوه واجب ده په دریم او څلورم رکعت کې مستحب ده^{۱۲}

۱ [(وکیفيتها) اذا اراد الدخول في الصلاة كبر..... ثم يقدم سبحانك اللهم ..... لم يتعوذ..... ثم التعوذ تبع القراءة دون الثناء..... ثم يأتي بالتسمية... الخ. (الهندية ج: ۱ ص: ۷۳، ۷۴، طبع بلوچستان)۔

۲ [(ثم) بعد التعوذ (يسمى) اى يقرأ بسم الله الرحمن الرحيم (فيأتى بها) اى بالتسمية في اول كل ركعة..... اما الاول فميل الشيخ حافظ الدين النسفى في كتبه وقاضى خان وصاحب الخلاصة وكثير الى التماسنة..... وذكر الزيلعى في شرح الكثر ان الاصح انها واجبة... الخ..... قال الاكثر اى يسجد للسجود اذا تركها ساهيا اول كل ركعة تجب فيها القراءة لان اكثر العلماء قالوا ابوجهها وهذا هو الاحوط. (حلبى كبير ص: ۳۰۶، طبع سهيل اكيدي لاهور)۔

ایا د لمانځه په هر رکعت کې تعوذ او تسمیه لوستل پکار دي؟

سوال: ایا د لمانځه په هر رکعت کې تعوذ او تسمیه لوستل پکار دي؟

جواب: اعوذ بالله یوازې په لومړي رکعت کې د ثناء نه وروسته امام او خاتمه لمونځ کونکي لولي^{۱۱} بسم الله په هر رکعت کې د سورت فاتحه نه مخکې لوستل کیږي^{۱۲}

ایا ثناء او تعوذ به د سنت موکده په دویم رکعت کې هم لوستل پکار دي؟

سوال: د څلور رکعتو سنتو د کولو په وخت په لومړي رکعت کې ثناء، تعوذ، تسمیه او له دې نه وروسته سورت فاتحه او سورت اخلاص لوستل کیږي چې کله په دویم دریم او څلورم رکعت کې یې لولو. نو ایا په ټولو رکعتونو کې به یې هم په دې ترتیب لولو کوم چې پورته ولیکل شو. یعنې ثناء تعوذ او تسمیه له دې نه وروسته سورت فاتحه او سورت اخلاص؟ ددې صحیح ترتیب ولیکئ چې ثناء تعوذ او تسمیه د کومو کومو رکعتونو پورې لولو. له دې نه وروسته د کوم خای نه شروع کوو په کتاب کې صحیح ترتیب نه دی لیکل شوی.

جواب: بسم الله شریف خو د هر رکعت په شروع کې لوستل کیږي^{۱۳} او ثناء او تعوذ د فرضو او د سنت موکده یوازې په لومړي رکعت کې لوستل کیږي. په پاتې رکعتونو کې نه^{۱۴}، خو سنت غیر موکده او نفلو کې دریم رکعت نه د ثناء او تعوذ نه شروع کول غوره دي په دریم رکعت کې که ثناء تعوذ ونه لولي. نو بیا هم څه باک نشته^{۱۵}.

د الحمد په هر یو آیت کې سक्ته کول

سوال: د "ایاک" او "نعبد" په مینځ کې سक्ته کولو سره لمونځ درست دی او که نه؟

جواب: د سکتې معنی اواز اوچتول خو ساه نه ماتول "ایاک" او "نعبد" په مینځ کې سक्ته نشته په له دې وجه دلته سक्ته کول غلط دي، خو لمونځ کیږي^{۱۶}.

۱ [وبعد الفراغ من الثناء يتعوذ اماما كان او منفردا.... والتعوذ عند افتتاح الصلوة لا غير الخ. خلاصة الفتاوى ج: ۱ ص: ۵۲، طبع مکتبه رشديه کوئته].

۲ [ثم يأتى بالتسمية.... ويأتى بها في اول كل ركعة... وعليه الفتوى. (الهندية ج: ۱ ص: ۷۴، طبع بلوچستان)

۳ [وسمى سراقى كل ركعة.... وقوله فى كل ركعة اى فى ابتداء كل ركعة. (البحر الرائق ج: ۱ ص: ۳۳۰).]

۴ [لا يأتى بالثناء والتعوذ فى الشفع الثانى من الفرائض، والواجب كالفرض فى هذا (البحر الرائق ج: ۱ ص: ۳۴۶)

۵ [بخلاف النوافل سنة كانت غير هافانه يأتى بالثناء والتعوذ فيه كالاول لان كان شفع صلاة على حدة... الخ. (البحر الرائق ج: ۱ ص: ۳۴۶، طبع بيروت).]

۶ [اذا وقف فى غير موضع الوقف او ابتدا فى غير موضع الابتداء ان لم يتغير له المعنى تغيرا فاحشا....

لانتفسد بالاجماع بين علمائنا هكذا المحيط. (الهندية ج: ۱ ص: ۸۱، الفصل الخامس فى زلة القارى).]

د "ض" تلفظ د کوشش کولو سره د نه صحیح کېدو باوجود لمونځ کېږي

سوال: په ماهنامه الفاروق کې یو ځای کې د "غير المغضوب" والا سوال راغلی و. چې که د

غير المغضوب "ض" د خپل مخرج نه "د" ادا کړل شي، نو ددې معنی بدلېږي د هغوی وينا ده چې مغدوب سختې غوښې ته وايي او د مغضوب معنی د غضب شوي ده او حواله يې د لسان العرب وړکړې وه او زموږ بريليوي علماء وايي چې ددې صحيح مخرج د لوی لوی علماء کرامو نه ادا نه شو، له دې وجه هغوی هم "د" د مخرج نه ادا کړو او هغوی د فتاوی مهريه حواله وړکړه

جواب: د "ض" مخرج د ظا او دال نه بیل دی، د یو ماهر نه دې ددې د ادا کولو مشق وکړي او کوم سړی چې د مشق باوجود په صحیح تلفظ باندې قادر نه وي د هغه لمونځ صحیح دی.^{۱۱}

له قصده په فرض لمانځه کې یوازې فاتحه لوستلو باندې اکتفاء کول

سوال: زموږ د محلي د یو جومات امام صاحب د جمعي په یو رکعت کې خالي سورت فاتحه

ولوستله او رکوع ته لاړ، مقتدي داوځنله چې کېدای شي امام صاحب نه هیڅه شوي وي، وروسته چې یې له هغه نه پوښتنه وکړه، نو هغه وویل ما نه هیڅه شوې نه ده، ما په قصد داسې وکړل دا سنت دني، ځکه چې د الله د رسول ﷺ نه دا ثابت دي چې هغه هم داسې کړي دي، له دې وجه ما صحیح وکړل.

جواب: د رسول الله ﷺ د سنت متواتره نه ثابت دي چې هغه به یوازې په سورت فاتحه

باندې اکتفاء نه کوله، بلکې ددې نه وروسته به یې بل یو سورت لوستلو په هیڅ صحیح روایت کې دا خبره نشته چې رسول الله ﷺ یوازې سورت فاتحه لوستلو باندې اکتفاء کړې ده. خود امام بیهقي په کتاب سنن الکبری (ج ۲ ص ۲۱)، چې ددې مضمون یو روایت د ابن عباس رضی الله عنهما نه روایت دی.^{۱۲}

او حافظ په فتح الباري کې (ج ۲ ص ۲۴۳)، چې دا روایت د ابن خزیمه رحمه الله په روایت سره نقل کړی دی،^{۱۳} خو دا روایت ضعیف او د سنت متواتره خلاف کېدو له وجې نه غلط او منکر

[۱] وان کان لا یمن الفصل بین الحرفین الایمشقة كالطاء مع الصاد والصاد مع السین والطاء مع التاء اختلف المشایخ قال اکثرهم لا یفسد صلاته... وکثیر المشایخ افواه... الخ. (هندیه ج: ۱ ص: ۷۹، الفصل الخامس فی زلة القاری)

[۲] ..... حدیثی عبدالله بن عباس رضی الله عنهما ان رسول الله صلی الله علیه وسلم صلی رکعتین لم یقرأ فیهما الا بفاتحة الكتاب، وكذلك رواه عبد الملك بن الخطاب عن حنظلة السدوسی الا انه قال: صلی صلوۃ لم یقرأ الا بفاتحة. (سنن الکبری للبیهقی ج: ۲ ص: ۶۱، باب الاقتصار علی فاتحة الكتاب، طبع بیروت)۔

[۳] [ولا بن خزیمه من حدیث ابن عباس رضی الله عنهما، ان النبی صلی الله علیه وسلم قام فصلى رکعتین لم یقرأ فیهما الا بفاتحة الكتاب۔

دی^{۱۱} څو پورې چې ماته معلومه ده اهل حدیث حضرات هم د رسول الله ﷺ په سنت متواتره باندې عمل کولو سره د سورت فاتحه نه وروسته یو سورت ضرور لولي، معلومه نه ده ستاسو امام صاحب څه سوچ کړی دی، هغه یو ضعیف او غلط روایت په سنت متواتره باندې ترجیح ورکړه د فرض په دوه رکعتونو کې د فاتحې سره د سورت یو ځای کول واجب دي او که واجب قصدا ترک کړل شي، نو لمونځ په دویم ځل کول واجب دي^{۱۲}

شوافع د سهار د لمانځه له دویمې رکوع نه وروسته دعاء قنوت وایي

سوال: زه په مکه مکرمه کې د ډوډۍ په فیکټري کې کار کوم او روزانه د مکې نه په لږه فاصله باندې وادي حینه (مسجد) کې د سهار لمونځ ادا کوم امام صاحب په لومړي رکعت کې رکوع هم کوي او سجده هم، خو دویم رکعت کې د قرات نه وروسته د رکوع په ځای الله اکبر ویلو سره لاس اوچتولو سره دعا کوي له دعا نه وروسته نیغ سجدې ته ځي رکوع نه کوي ایا د لمانځه دا طریقه صحیح ده او که نه؟ که صحیح ده، نو په کومه فقه کې صحیح ده؟

جواب: رکوع خود لمانځه فرض ده^{۱۳} له دې نه پرته، خو لمونځ نه کیږي^{۱۴} په اصل کې د امام شافعي په نزد په دویم رکعت کې د رکوع نه وروسته قنوت ویل کیږي دا به د امام شافعي په مسلک وي اوله رکوع نه وروسته به قنوت کوي دا ممکن نه ده چې هغه رکوع ونکړي، په هر حال چې کله امام قنوت وایي، نو تاسو چپ اوسئ^{۱۵}

۱] ولم ارهم في نفى وجوب السورة الا ما في الفتح من حديث ابن عباس رضى الله عنهما عند ابن خزيمة: ان النبي صلى الله عليه وسلم قام فصلى ركعتين لم يقرأ فيهما الا بفاتحة الكتاب). وسكت عليه الحافظ، وفيه حنظة السدوسي قال: هو نفسه في التقريب ضعيف من السابعة. وفي التاريخ الصغير قال يحيى القطان: حنظة السدوسي رايته وتركه على عمد وكان اختلط. (معارف السنن ج: ۲ ص: ۳۹۲، تحقيق حكم الفاتحة في الصلاة). ايضا: عن حنظة السدوسي عن عكرمة عن ابن عباس رضى الله عنهما..... قلت حنظة هذا هو ابن عبد الله قال البيهقي في باب معانقه الرجل الرجل كان قد اختلط تركه يحيى القطان لاختلاطه وضعفه احمد وقال منكر الحديث يحدث باعاجيب وقال ابن معين ليس بشيء تغير في آخر عمره. (الجواهر النقي في ذيل سنن البيهقي ج: ۲ ص: ۶۱، طبع بيروت)۔

۲] وان كان (ترك الواجب) سهواً يلزمه سجود السهو... الخ. (خلاصة الفتاوى ج: ۱ ص: ۵۲). وتجب قراءة الفاتحة وضم السورة..... في الاولين بعد الفاتحة... الخ. (الهندية ج: ۱ ص: ۷۱)۔

۳] [فرائض الصلوة ستة..... التحريم..... والقيام..... والقراءة..... والركوع والسجود لقوله تعالى واركعوا واسجدوا (الجوهرة النيرة ج: ۱ ص: ۴۸، ۴۹)۔

۴] وفي اللوالبية الاصل في هذا ان المتروك ثلاثة انواع فرض وسنة وواجب، ففي الاول ان امكنه التدارك بالقضاء يقضى والا فسدت صلواته. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۲۶، فصل في سجود السهو). ايضا: وفي رد المحتار اي بخلاف ترك الفرض فانه يوجب الفساد، وترك الواجب فانه يوجب سجود السهو (رد المحتار ج: ۱ ص: ۴۷۴)

۵] ان قلت الامام في صلاة الفجر يسكت عن خلفه كذا في الهندية (الهندية ج: ۱ ص: ۱۱۱ فصل في صلاة الوتر)

په قيام کې په هيره باندې التحيات ، دعا او تسبيح او يا په رکوع او سجده کې قرات کول

سوال: که په قيام کې د قرات په خای (التحيات)، يا دعا يا تسبيح وغيره ولولي يا ددې په خلاف په رکوع سجده کې د تسبيح په خای په هيره قرات وکړي، نو څه کول پکار دي؟

جواب: که د سورت فاتحه نه مخکې په هيره تشهد يا تسبيح ولولي، نو سجده سهوه نه لزمېږي او که د سورت فاتحه نه وروسته يې ولولي، نو سجده سهوه لارم ده^{١١}

که په رکوع يا سجده کې په هيره قرات وکړي، نو په دې کې دوه قوله دي. يو دا چې سجده سهوه لزمېږي، دويم دا چې سجده سهوه لارم نه ده صاحب د بحر الرائق لومړی قول ته ظهرويلي دي، يعنې په دې صورت کې سجده سهوه لزمېږي^{١٢}

د ماسپښين يا مازديگر په دويم رکعت کې شامليدونکي به پاتې لمونځ څنگه ادا کوي؟

سوال: مولانا صاحب! که زه د ماسپښين يا مازديگر په دويم رکعت کې شامل شم، نو د امام د سلام گرځولو نه وروسته چې کله خپل پاتې شوی لومړی رکعت ادا کوم، نو زه به د سورت ترتيب څنگه قائموم؟ ځکه چې په دې لمونځونو کې قرات خفي وي دغه شان که زه د سهار ماسپښين يا ماسخوتن د جمعې په دويم رکعت کې شامل شم، نو د امام د سلام گرځولو نه وروسته چې کله زه خپل پاتې رکعتونه ادا کوم، نو په دې صورت کې به زه د قرآن ترتيب څنگه نائموم؟ ځکه په دې لمونځونو کې په خاص طور سره د سهار او ماسخوتن کې د قرآن د مينځ نه، تلاوت کېږي، ځکه چې زه حافظ نه يم.

جواب: کوم رکعتونه چې تاسو د امام د سلام گرځولو نه وروسته پوره کوئ په دې کې تاسو د امام تابع نه يئ، بلکې خپل خاتنه لمونځ کوئ^{١٣}، له دې وجه به په دې رکعتونو کې تاسو د

١ [ومنهالوتشهد في قيامه بعد الفاتحة لزمه السجود وقبلها... الخ. (البحر الرائق ج: ٢ ص: ١٠٥)]

٢ [وكذا الوقاية في الركوع والسجود والقومة فعليه السهو كما في الظهيرية وغيرها، وعلله في المحيط بتاخير ركن او واجب عليه وكذا الوقاها في القعودان بدء بالقراءة وان بد بالتشهد ثم قراها فلا سهو عليه كما في الخط، وفي البدائع لوقر القرآن في ركوعه او في سجوده لاسهو عليه لانه ثناء وهذه الاركان تواضع للثناء ولا يكتفى مافيه، فالظاهر الاول. (البحر الرائق ج: ٢ ص: ١٠٥، طبع بيروت)]

٣ [ومنهاله منفرد فيما يقضى. (الهندية ج: ١ ص: ٩٢، الفصل السابع في المسبوق واللاحق). ايضاً: والمسبوق من سبقه الامام بما اوجبها وهو منفرد حتى ينفي ويتعوذ ويقرأ..... فيما يقضيه اي بعدم تابعته لامامه (قوله حق ينفي الخ) تفريع على قوله منفرد فيما يقضيه بعد فراغ امامه فيأتي بالثناء والتعوذ لانه للقراءة ويقرأ لانه يقضى اول صلاته في حق القراءة كما يأتي. (رد المحتار مع الدر المختار ج: ١ ص: ٥٩٦، طبع ايج ايم سعيد)]

خپل قرات د ترتیب لحاظ ساتل ضروري وي مثلاً که ستاسو دوه رکعتونه پاتې شوي وي، نو په کوم رکعت چې تاسو کوم سورت لوستلی دی، په دویم رکعت کې به له هغه نه وروسته سورت راوړئ، ددې نه مخکې به نه لولئ، خو د امام د قرات د ترتیب لحاظ ساتل ستاسو په ذمه نه ده، امام چې کوم سورتونه لوستلي دي تاسو په پاتې رکعتونو کې دهغو نه مخکې سورتونه هم لوستلی شئ او دهغه نه وروسته هم

په دریم او څلورم رکعت کې سورت فاتحه واجب نه ده

سوال: زموږ د جومات امام صاحب یو ورځ د ماښام په اخري رکعت کې د یو منډ نه هم کم قیام وکړ او رکوع ته لاړ لمانځه نه وروسته لمونځ گزارو پوښتنه وکړه چې تاسو دومره زر فاتحه ولوستله؟، نو امام صاحب وویل چې زما بیرې وه له دې وجې ما دري ځله سبحان الله لوستلې وه لمونځ وشو، خو زه ددې خبرې سره اتفاق نه کوم د مسجد کمیټې د یو مفتي نه پوښتنه وکړه، نو مفتي صاحب وویل چې د ماښام په دریم رکعت کې سورت فاتحه واجب نه ده مستحب ده ایا دا فتوا صحیح ده؟ که نه ده، نو ایا زما د هغه امام سره لمونځ کیږي؟

جواب: د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه په نزد قرات د فرض لمونځ یوازې په لومړیو دوو رکعتونو کې فرض ده په اخري دوه رکعتونو کې واجب نه ده، بلکې په هغه کې د سورت فاتحې لوستل مستحب دي له دې وجه د حنفي مذهب مطابق دا فتوا صحیح ده.^{۱۱}

که د سنت موکد په څلور رکعتونو کې یې په لومړي

رکعت کې یې سورت فلق ولوسته نوڅه وکړي؟

سوال: که په څلور رکعتو سنت موکده په لومړي رکعت کې په هیڅه سورت فلق ولوست په باقي سورتونو کې کوم سورت یو ځای کول افضل دي او کوم ناجائز؟

جواب: په پاتې رکعتونو کې دې سورت الناس ولولي.^{۱۲}

د وترو په لمانځه کې کوم کوم سورتونه لوستل افضل دي؟

سوال: ایا د وترو په لومړي، دویم او دریم رکعتونو کې د سورت فاتحه نه وروسته بالترتیب سورت اعلی، سورت الکافرون او سورت اخلاص لوستل ضروري دي؟ د سورت اعلی نه پرته بل سورت لوستلی شو؟

۱ [وفي الفرائض محل القراءة الركعتان حتى يفترض القراءة في الركعتين ..... وان كانت يقرأ في الاولين وفي الاخيرين بالخيار ان شاء قرا وان شاء سبح وان شاء سكت ..... روى الحسن عن ابي حنيفة انه لو سبح في كل ركعة ثلاث تسبيحات اجزاه وقراءة الفاتحة الفضل . (الفتاوى التارخانية ج: ۱ ص: ۴۴۴ ، طبع کوته)۔

۲ [واذا قرأ في الركعة الاولى قل اعوذ برب الناس ينهي ان يقرأ في الركعة الثانية ايضا قل اعوذ برب الناس . (التارخانية ج: ۱ ص: ۴۵۳ ، ايضا : الجوهره البيرة ج: ۱ ص: ۶۸ ، طبع حقانية ملتان)۔

جواب: هم ددی درې سورتونو لوستل ضروري نه دي. بلکه بل سورت هم لوستلی شی. خو د رسول الله ﷺ نه ددی درې سورتونو علی الترتیب لوستل نقل دي. له دې وجه د رسول الله ﷺ اقتداء په نیت سره دا درې سورتونه ولوستل شی، نو ډیره غوره خبره ده خو کله کله نور سورتونه هم لوستل پکار دي^{۱۱}

که د وتروپه اول رکعت کې یې سورت فلق ولوستلو نوپه اخري کې څه ولولي؟

سوال: د رمضان نه غیر زه د وترو د ادا کولو سره اکثر زما د خولې نه په لومړي رکعت کې سورت فلق وځي، په دویم رکعت کې سورت الناس لولم، ایا زه د وترو په دریم رکعت کې د سورت الفاتحه نه وروسته د سورت البقره ابتدائي آیتونه لوستلی شم یا مجبوراً د سورت الفلق نه مخکې یو سورت ولولم؟

جواب: په دریم رکعت کې دې هم سورت الناس په دویم ځل ولوستل شی^{۱۲}

د وتروپه لومړي رکعت کې یې سورت الناس ولوستلو

نوپه پاتې دوو رکعتونو کې څه ولولي؟

سوال: موږ د وترو لمونځ ادا کاوو او په لومړي رکعت کې موږ سورت الناس ولوست. په اخري دوه رکعتونو کې کوم سورتونه لوستل پکار دي؟ دغه شان موږ د سنت موکده څلور رکعت ادا کوو او په لومړي رکعت کې موږ سورت الناس ولوست په اخري درې رکعتونو کې کوم سورتونه لوستل پکار دي؟

جواب: پاتې رکعتونو کې هم دا سورت ولولئ^{۱۳}

که دعاء قنوت یې نه وي یاده نو څه ولولي؟

سوال: ما د صدر نه د اسان لمونځ کتاب اخیستی دی، کوم چې محمد عبدالمنان صاحب د مکتبه تهانوي نه شائع کړی دی چې دهغه په صفحه نمبر ۶ باندې لیکل شوي دي که دعاء قنوت یې نه وي یاد، نو "ربنا اتنا فی الدنيا" ولولئ، خو تعداد یې نه دی لیکلی.

۱ [قال ومأقرا في الوتر فهو حسن وبلغنا عن رسول الله صلى الله عليه وسلم انه قرأ في الوتر في الركعة الاولى بسم الله اسم ربك الاعلى ، وفي الثانية بقل يا ايها الكافرون ، وفي الثالثة بقل هو الله احد ، ولا ينبغي ان يوقف شيئا من القرآن في الوتر كما مر ..... لكن لا يواظب عليه كيلا يظنه الجهال حتماً . (البدائع الصنائع ج: ١ ص: ٢٧٣ ، طبع ايج ايم سعيد) .

۲ [واذا قرأ في الركعة الاولى قل اعوذ برب الناس ينبغي ان يقرأ في الركعة الثانية ايضا قل اعوذ برب الناس . (التاريخانية ج: ١ ص: ٤٥٣ ، ايضا : الجوهرة النيرة ج: ١ ص: ٤٨ ، طبع حقانية ملتان) .

۳ [واذا قرأ في الاولى قل اعوذ برب الناس يقرأ في الثانية قل اعوذ برب الناس ايضا . (الجوهرة النيرة ج: ١ ص: ٦٨) .

جواب: یو ځل لوستل یې کافي دي، خو د قنوت دعا د یادولو اهتمام کول پکار دي^{۱۱}

په لمانځه کې لومړۍ د دعا بیا درود شریف لوستل

سوال: په لمانځه کې د درود شریف نه وروسته د عربي نقل شوې دعا گانې کومې چې د لمانځه نه وروسته عام طور سره لوستل کېږي، بیا په هغو کې ځینې لوستل او بیا درود شریف لوستلو سره سلام اړول څنګه دي؟

جواب: جائز دي^{۱۲} خو کوم ترتیب چې بیان شوی دی، د هغه خلاف ولې وکړل شي؟

د رکوع او سجدي نه پورته کېدو سره د مقرر الفاظو نه مختلف الفاظ ویل

سوال: (الف) او (جیم) په یو دفتر کې ملازمان دي یو ورځ (جیم) د ماسپښین امامت وکړ هغه د رکوع نه د پورته کېدو په وخت کې الله اکبر وویل او هغه ته سمع الله لمن حمده ویل پکار و، د دویمې سجدي نه د پورته کېدو په وخت کې (جیم) سمع الله لمن حمده وویل او الله اکبر ویل پکار و، همدغه شان یې د هرې رکوع نه وروسته الله اکبر وویل او د هر دویمې سجدي نه مخکې یې ربنا لک الحمد وویل دغه شان څلور رکعت په پوره شو او روزانه پنځه وخته لمونځ کوي په جومات کې د امام صاحب اواز برابر اوري او هیڅ ناپوه او ساده سړی نه دی، بلکې یو بالغ هوښیار پوه او ماشاء الله د څو بچو پلار دی، هغه د یو مولانا نه کم نه دی خپل ځان ښه پیژني نه هغه سجده سهوه وکړه نه یې لمونځ وکړ هغه ته چې د هغه غلطی بیان شوه، نو هغه ته احساس هم و نه شو، بلکې هغه د نورو غلطی بیانول شروع کړل (الف) تاسوته په ادب سره عرض کوي چې داسې لمونځ ادا شویا به یې ټول په دویم ځل کوي؟

جواب: د رکوع نه د پورته کېدو په وخت کې سمع الله لمن حمده ویل او د سجدي نه د پورته کېدو په وخت کې تکبیر ویل سنت دي^{۱۳} ددې په خلاف کولو سره لمونځ خو وشو^{۱۴} خو په قصد باندې

۱ [ومن لم یحسن القنوت یقول ربنا آتانی الدنيا حسنة وفی آخرة حسنة وقنا عذاب النار. کذا فی المصنوع. (الهندیة ج: ۱ ص: ۱۱۱)۔

۲ [فاذا فرغ من الصلاة علی النبی صلی الله علیه وسلم یستغفر لنفسه ولابوہ وللمومنین والمومنات کذا فی الخلاصة. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۷۶). ایضا ویستحب ان یقول المصلی بعد ذکر الصلاة فی آخر الصلاة رب اجعلنی مقیم المصلوة ومن ذریعتی ربنا وتقبل دعاء... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۷۶)۔

۳ [قال ابوهريرة رضی الله عنه: کان رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا قام الی الصلاة یکبر حین یقوم ثم یکبر حین یرکع ثم یقول سمع الله لمن حمده حین یرفع صلبه من الركوع ..... ثم یکبر حین یسجد... الخ. (حلی کبر ص: ۳۱۵)۔

۴ [ولا یجب بترك التعموذ بالبسملة فی الاولى والثاء وتکبیرات الانتقالات. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۲۶)۔

د سنت خلاف کول بد دي^{۱۱} او که د هغه مقصد د سنتو پورې توکې کول وي، نو دا کفر دی^{۱۲}.

درکوع په تسبیح کې د "وبحمده" اضافه کول

سوال: درکوع او د سجده په تسبیح کې د "وبحمده" اضافه کول څنګه دي؟

جواب: هیڅ حرج په کې نشته، خو غوره هم دا ده چې کوم الفاظ منقول دي د هغه پابندي دي وکړل شي^{۱۳}.

درکوع او سجده د تسبیحاتو په ځای نورې دعاګانې لوستل

سوال: د فرض لمانځه رکوع او سجده کې د تسبیحاتو نه پرته بله دعا لوستل څنګه دي؟

جواب: د فرض لمونځ رکوع او سجده کې د تسبیحاتو نه پرته بله دعا لوستل غوره نه دي، خو که ولوستل شي، نو لمونځ نه فاسد یږي.^{۱۴}

په لمانځه کې لفظ "محمد" راتلو سره درود شریف لوستل

سوال: که په لمانځه کې د "محمد ﷺ" نوم راشي، یعنې په قراءت کې یا په درود شریف

وغیره کې، نو ایا د لمانځه دوران کې هم "ﷺ" ویل پکار دي؟ دې سره لمونځ خو نه ماتېږي؟

جواب: په لمانځه کې د نبی کریم ﷺ نوم مبارک راتلو سره درود شریف نه لوستل کیږي، خو که چا ولوستلو، نو له دې سره لمونځ نه فاسد یږي.^{۱۵}

۱ [وان اقتصر فی التسبیح علی مرة واحد او ترک التسبیح بالکیة جازت صلوته لعدم رکنیته ولكن یکره ذلک وهو ترک والاقتصار علی مرة وكذا الاقتصار علی مرتین للاخلال بالسنة. (حلی کبیر ص: ۳۱۶، سهیل اکیدمی لاهور)

۲ [کفر الخفیة بالفاظ کثيرة وافعال تصدر من المتهکین لدلائها علی الاستخفاف ..... وباستخفافه بسنة من السنن. (البحر الرائق ج: ۵ ص: ۱۳۰، طبع بیروت)۔

۳ [وکذا لایأتی فی رکوعه وسجوده بغیر التسبیح علی المذهب وماورد محمول علی النفل... الخ. (الدر المختار مع الرد المختار ج: ۱ ص: ۵۰۵، طبع ایچ ایم سعید کراچی)۔
[ایضاً۔

۴ [ولو سمع المصلی اسم الله تعالی فقال: جل جلاله، اوسع اسم النبی صلی الله علیه وسلم فقال: صلی الله علیه وسلم ..... لا یفسد صلاته، لان نفس تعظیم الله تعالی والصلوة علی النبی صلی الله علیه وسلم لاینافی الصلوة فلا یفسدها. (حلی کبیر ص: ۴۴۴، طبع سهیل اکیدمی لاهور)

❖ د لاوډ سپيکر استعمال ❖

په لمانځه کې د لاوډ سپيکر استعمال جائز دی

سوال: زموږ په جومات کې تیرو ورځو کې یو مولانا صاحب بهر نه تشریف راوړ. هغه وعظ او خطبه وغیره، خو په لاوډ سپيکر باندې وکړل، خو د لمانځه دور کولو په وخت یې وویل چې په لمانځه کې ددې استعمال جائز نه دی، د هغه دا خبره زموږ د پوهې نه بهر ده چې په کوم لاوډ سپيکر باندې لږ ساعت مخکې د قرآن کریم د آیتونو تلاوت وکړ په کوم یې چې وعظ او تبلیغ وکړ اوس هم هغه لاوډ سپيکر ناجائز ولې شو؟ موږ خلک خو د ماشوم والي نه تر اوسه پورې هم په دې باندې لمونځ کوو او موږ داهم اوریدلي دي چې لوی لوی ددین علماء کرامو دې ته جائز ویلي دي، خو هغه مولانا صاحب دې ته ناجائز څنگه وایي دا خبره زموږ د پوهې نه بهر ده؟

جواب: په لمانځه کې د لاوډ سپيکر استعمال د عام اهل علم په نزد جائز دي.^{۱۱}

د لاوډ سپيکر سره د مکبر انتظام هم کول پکار دي

سوال: د جمعي لمونځ یا له دې نه پرته د گڼې گونې په وخت په لاوډ سپيکر باندې لمونځ ورکول کیږي، نو په دې صورت کې شاته د مکبر ضرورت نه پېښیږي، نو ایا وروسته د مکبر مقررول په شریعت کې جائز دي او که نه؟

جواب: د لاوډ سپيکر په صورت کې هم د مکبر کیدل پکار دي، که چرته بجلي لاره شي، نو چې هغه تکبیر وایي او په لمانځه کې خلل پیدا نه شي

د جومات نه بهر لاوډ سپيکر د اذان نه پرته چالانول ناجائز دي

سوال: ډیر تیز او وچت اواز والا لاوډ سپيکر سره تراویح، درس او لمونځونه کوم چې د ټولې محلي سکون، خوب، د ښځو لمونځونه، د بوډا گانو یا کمزورو ارام برباد کړي جائز دی او که گناه ده؟ یوازې د جومات په حدودو کې د لاوډ سپيکر د استعمال شرعا جواز معلومیږي

جواب: د اذان له پاره د پورته سپیکرو چالانولو کې څو څه باک نشته، ځکه چې د بهر خلکو ته د اذان آواز رسیدل مطلوب دي، خو لمونځ، تراویح، درس وغیره له پاره که د لاوډ سپيکر د استعمال ضرورت وي، نو د هغه آواز د جومات د مقتدیانو پوري محدود کېدل پکار دي، بهر نه دي تلل پکار، د تراویح له پاره یا درس وغیره له پاره د بهر لاوډ سپيکر چالانول عقلا او شرعا ډیر زیات بد دي چې وجې یې دا دي:

۱ [تفصیل دپاره او گوری: ص: ۳۴ آلات جدیدہ از حضرت مولانا مفتی محمد شفیع صاحب رحمۃ اللہ علیہ، طبع اداره المعارف کراچی]۔

(۱) بعض جوماتونه دومره نژدې نژدې وي چې د یو آواز د نورو سره جنگیرې چې دهغه له وجې لمونځ کونکي پریشانې کيږي او د هغوی په لمانځه کې خلل پیدا کيږي. داسې واقعات هم پېښيږي چې د یو جومات مقتديان کوم چې په وروسته صفونو کې وي، د دویم جومات په تکبیر باندې رکوع او سجدي ته لاړل شي. لمونځ کونکي په داسې شک کې اخته کول چې د هغوی لمونځونه ګډوډ شي ښکاره حرام دي او ددې حرامو وبال به ټول د هغو خلکو په څټونو باندې وي، کومو چې د لمانځه په دوران کې پورته لاړه سپیکر آزاد ګړی وي^{۱۱}

(۲) د جومات لمونځ کونکو ته آواز رسول خو یو ضرورت شو، خو په لمانځه کې د بهر لاړه سپیکر چالانول یوازې ریاکاري ده چې په هغه سره د عبادت ثواب باطلیږي. په رمضان مبارک کې ځینې حافظان صاحبان ټوله شپه په لاړه سپیکر باندې د قرآن کریم تلاوت کوي، چې په هغه کې د ریاکاري نه پرته بل هیڅ غرض نه ښکاري

(۳) په تراویخ کې د بهر لاړه سپیکرو د چالانولو یوه بدي داده چې په ګرځېدو کې او په کورونو کې د ناستو خلکو غوږونو ته د سجده تلاوت آواز راځي، چې دهغه په وجه په هغوی باندې د تلاوت سجده واجبیږي. په هغوی کې به ډیرو خلکو ته دا معلومه وي چې دا د سجدي آیت دی، بیا هم هغه خلک سجده نه کوي^{۱۲} د هغو بې شمېره خلکو د واجب د ترک وبال به هم د اورونکو په څټونو باندې وي.

(۴) لکه څنګه چې په سوال کې ذکر شوي دي د لاړه سپیکر په آواز سره د پوره محلي سکون برباد شي، بیمار آرام نه شي کولی. په کورونو کې د ښځو خپل لمونځ ګډوډ شي اوړاسې نور... او خلک په داسې تکلیف کې اچول حرام دي.

(۵) ځینې قاریان صاحبان د خپل لحن داودي د اورولو په شوق کې د تهجدو په وخت کې هم په لاړه سپیکر باندې تلاوت یا نعت خواني شروع کړي، چې دهغه په وجه د تهجدو د آرام او دعاګانو وخت په شور او هنگامو سره ختم شي، که هغه وخت څوک په تهجدو کې خپل منزل ویل غواړي، نو نه یې شي لوستلی او ځینې ظالمان هغه وخت د تلاوت ریکارډ لګولو سره د خلکو سکون بربادوي.

خلاصه دا چې کوم خلک د اذان نه پرته پنځه وخته لمونځ کې په تراویخ کې یا درس او تقریر

۱ [هل يكره رفع الصوت بالذكر والدعاء؟ قيل نعم وفي الشرح: قوله قيل نعم يشعربضعفه مع انه مثنى عليه في المختار والمثلقي فقال وعن النبي صلى الله عليه وسلم انه كره رفع الصوت عندقراءة القرآن والجنابة والزحف والذكر... الخ. (ردالمحتار ج: ۶ ص: ۳۹۸، كتاب الحظر والاباحة). الجهرالمفرط ممنوع شرعا. وكذا الجهر الغير المفرط اذا كان اذناء لاحد من ناثم اووصل اوحصلت فيه شبهة رياء اولوحتت في خصوصيات غير مشروعة. (مجموعه رسائل اللكنوى رحمة الله تعالى ج: ۳ ص: ۳۴، طبع ادارة القرآن).—

۲ [والاصل في وجوب السجدة ان كل من كان من اهل وجوب الصلوة، امااداءواقضاءكان. اهلالوجوب سجدة التلاوة ومن لا فلا، كذا في الخلاصة، (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۳۲، الباب الثالث عشر في سجود التلاوة).—

کې د بهر سپیکر چالانوي هغوی په خپل خیال کې خو کیدای شي چې د نیکی کار کوي. خو د هغوی په دې کار باندې ډیر مفاسد مرتب کیږي او د ډیرو حرام کارونو گناه په هغوی باندې لارمېږي، او دا ټول محرمات په گناه کبیره کې داخل دي، په دې وجه د لاوې سپیکر آواز د جومات د حد پورې محدود ساتل ضروري دي او د اذان نه پرته د نورو شيانو له پاره د بهر سپیکر چالانول ناجائز او د ډیرو کبائرو مجموعه ده.

د جومات لاوې سپیکر په کوڅه کې لگول

سوال: زموږ د محلي لاوې سپیکر په کافي فاصله باندې په کوڅو کې لگول شوي دي. ځکه چې د جومات فاصله د لیرې کېدو له وجې نه آواز نه اوریدل کیږي، ددې لاوې سپیکرو نه یوازې د اذان کار اخستل کیږي مقامي انتظامیه ته په دې لاوې سپیکرو باندې اعتراض دی. تاسو د مسئلې وضاحت وکړئ د انتظامیه اعتراض صحیح ده که غلط؟

جواب: دا مسئله د انتظام سره تعلق لري د اذان سنت، خو د جومات په اذان سره ادا کیږي، که پوره ابادي یې اوري او که نه وروسته که محلي والا ته د لیرې پورې په لاوې سپیکر لگولو باندې اعتراض نه وي، نو ودې لگول شي، که نه لگول یې نه دي پکار.

❖ د جمعي صف جوړول ❖

په جومات کې ناحقه ځای بندول

سوال: ځینې جوماتونو کې خاص خلک د خپل ځان له پاره خاص ځای ونیسي او د قبضي له پاره څه جامه وغیره واچوي او که یو سړی په دې ځای کيني. نو هغه سره جگړه کوي د شریعت دې باره کې څه حکم دی؟

جواب: کوم سړی چې لومړی جومات ته راشي هغه د خالي ځای مستحق دی، که یو سړی لومړی راتلو سره ځای ونیسي او بیا په اودس وغیره کې مشغول شي، نو دداسې ځای نیول صحیح دي، خو که د ځای له نیولو نه وروسته کور ته لاړ شي یا په بازار کې گرځي، نو د داسې ځای نیول صحیح نه دي.^{۱۱}

چاله پاره په صف کې جای نماز خوړول او ځای خاص کول

سوال: دجمعي دریدو نه تقریباً یو ساعت یا درې پاوو وخت وړاندې جومات ته ددې له پاره څم چې په اولني صف کې د ټولو نه مخکې ځای کې لمونځ ادا کړم ځکه چې ما اوریدلي دي

۱ [ویکره للسان ان یخص لنفسه مکانا فی المسجد یصلی فیه. (الفتاوی ج: ص: ۱۰۸، الباب السابع، الفصل الثانی فیما یکره فی الصلاة وما لا یکره)۔]

چې ددې ډیر لوی ثواب دی، زه یو داسې پیشې سره تعلق لرم چې د یو ښار نه بل ښار ته په کې تگ راتگ وي، وړاندې ورځو کې ماته د حیدرآباد یو جومات کې یوڅو ورځې د لمونځ کولو موقع ملاو شوه. زه چې کله جومات ته ورسیدم، نو هغه وخت کې هلته دوه کسان موجود وو او اولني صف کې اول ځای باندې د جومات په درۍ باندې یوه مصلی خوره شوې وه، ما په هغه باندې سنت ادا کړل او تقریباً نیمه ساعت ناست وم. د لمانځه شروع کیدو نه مخکې جومات ته کافي خلک راغلل، یو کس ماته وویل چې تاسو کوم ځای ناست یی، نو ددې ځای نه پورته شه! ځکه چې دلته به یو بل صاحب لمونځ کوي، ما بحث مناسب ونه گڼل، حالانکې دا خبره راباندې بده ولگیده او هغه ځای مې پرېښوده، بیا چې څومره ورځې هم ما لمونځ وکړ، نو د هغه ځای نه مې جدا وکړ، د هغه صاحب د راتلو پورې به هغه ځای خالي و، ایا داسې قسم بزرگان زموږ په شان گنهیگرانو ته د ثواب گټلو موقع هم نه ورکوي؟ معاشي حقوق په زبردستی سره اخستل، خونن سبا په معاشره کې عام دي، خو ثواب اخستل د حیرانتیا شی دی، مهرباني وکړئ د خپلو خیالاتو نه موږ خبر کړئ، ایا ددې بزرگ دې اقدام سره زه د متوقع ثواب نه محروم شوم؟

جواب: جومات کې یو ځای د چا له پاره د خاص کولو حق هیڅ چاته هم نشته، بلکې کوم سړی چې مخکې راشي او کیني، نو دا ځای د هغه حق دی، دا کس ددې ځای نه پورته کول صحیح نه دي، له دې وجې نه کومو خلکو چې تاسو پورته کړي یی، نو دا کار دوی غلط کړی دی. ۱۱

امام ته نژدې به څوک ولاړوي؟

سوال: امام صاحب پسې عین شاته یا نژدې چاته درېدل پکار دي د شریعت په نظر کې؟

جواب: کوم خلک چې باشریعته وي او د امام صاحب په لمانځه باندې صحیح پوهیږي او زده کولی یې شي، نو هغوی ته درېدل پکار دي. ۱۱

د جمعي صف کوم ترتیب سره جوړول پکار دي؟

سوال: د جمعي لمانځه له پاره صف کې په کوم ترتیب سره کیناستل پکار دي؟ که جومات بالکل خالي وي، نو مقتديانو ته د کوم طرف نه کیناستل پکار دي؟ ایا دا صحیح ده چې د ټولو نه مخکې راتلونکي کس به امام صاحب وروسته کیني، بیا به راتلونکي خلک داوولي کس سره ښي طرفته کیني، تردې چې دیوال پورې، بیا ګس طرفته دغه شان به وي؟ که داسې نه

^۱ [یکره للانسان ان یخص لنفسه مکاناف المسجد یصلی فیه. (فتاوی عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۰۸، الباب السابع، الفصل الثانی فیما یکره فی الصلاة وما لا یکره)

^۲ [ویقف الاکثر من واحد خلفه... ویصف الرجال. لقوله علیه السلام لیکن منکم اولوالاحلام والنهی، فیأمرهم الامام بذلک... الخ. (مراقی الفلاح علی هامش حاشیة الطحطاوی ص: ۱۶۷، طبع میر محمد کتب خانه)

وي، نو صحيح طريقه د سنت مطابق څنگه ده؟ دغه شان اخوا ديخوا د خپلې مرضي مطابق ځان له پاره ځای خوښول او کيناستل صحيح دي او که نه؟ تفصيلي جواب راکړئ

جواب: کوم ځای چې پيدا کړي، نو هلته کيناستلی شي. خو د ټولو نه غوره ځای امام صاحب وروسته دی، بيا بني طرف ته او بيا گس چپ، طرف ته ۱۱

د لمانځه په حالت کې د اولني صف ډکولو طريقه

سوال: لمانځه کې د قيام په حالت کې که اولنی صف خالي وي، نو وړاندې کېدلو سره هغه ډکول پکار دي او که نه؟ که ډکول يې پکار دي، نو ددې طريقه څنگه ده؟

جواب: که لومړی صف ډکوی، نو په تيزه مه ځي، بلکې يو قدم اخستلو نه وروسته درېږي، بيا دويم قدم اخستلو نه وروسته درېږي، تردې چې لومړي صف سره يوځای شي. والله اعلم. ۱۲

مينځ کې خالي ځای پرېښودل او دويم صف جوړول مکروه دي

سوال: اکثر په حرمين شريفين کې ليدل شوي دي چې د صف مينځ کې ښه کافي ځای پاتې شي چې په هغه کې څوڅو کسان لمونځ کولی شي، سوال دادی چې دې خالي ځای له وجې نه وروستني صفونو والو په لمانځه کې څه فساد نه راځي؟ او که فساد راځي، نو بيا د بني او گس او مخکې والا هم دا حکم دی يا بل څه؟ دا فساد څنگه ليرې کول پکار دي، تفصيل سره جواب راکړئ

جواب: د اولني صف خالي ځای دويم صف والو ته ډکول پکار دي، صف کې خالي ځای پرېښودل مکروه دي، خو جومات کې دننه که ځای پرېښودل شوی وي او صفونه جوړ شوي وي، نو لمونځ نه فاسدېږي ۱۳

د صف بني اړخ غوره ده

سوال: يو سړی وايي چې "د جمعي په لمانځه کې د امام بني اړخ ته صف کې دريدو سره د لمانځه ثواب ډير ملاوېږي په دې باندې ما وويل چې بيا خو به څوک هم د امام گس (چپ) طرف ته لمونځ نه کوي، نو هغه وويل دا خبره ډيرو کمو خلکو ته معلومه ده دا خبره کوم ځای پورې صحيح ده؟

^۱ [لانه روى فى الاخبار ان الله تعالى اذا انزل الرحمة على الجماعة يترها والاعلى الامام، ثم تتجاوز عنه الى من يحاذيه فى الصف الاول، ثم الى الميامن، ثم الى اليسار ثم، الى الصف الثانى. (شامى ج: ۱ ص: ۵۶۹، طبع ايج ايم سعيد کراچى)

^۲ [مشى مستقبل القبلة هل تفسدان قدر صف ثم وقف قدر ركن ثم مشى و وقف كذلك وهكذا لا تفسد وان كثر ما لم يختلف المكان. (الدر المختار ج: ۱ ص: ۶۲۷، قبيل مطلب فى المشى فى الصلاة)

^۳ [ولوصلى على رفوف المسجد ان وجد فى صحنه مكانا كره كقيامه فى صف خلف فيه فرجة، قوله: كره، لان فيه تركا لا كمال الصوف. (شامى ج: ۱ ص: ۵۷۰، باب الامامة)

جواب: د صف بني طرف ته درېدل افضل دي په حديث کې دي چې

«الله پاک او د هغه فرشتې رحمت ليري د صفونو په بني طرف باندې» (مشکوٰۃ ص ۹۸) ^{۱۱}

خو که بني طرف ته سړي ډير ولاړ وي، نو بيا گس (چپ) طرف ته دريدل ضروري دي چې د دواړو طرفو توازن برابر وي. ^{۱۲}

د لومړي صف د شموليت له پاره له روستنيو صفونو او بنټل

سوال: په لومړي صف کې د لمونځ کولو ډير لوی ثواب دی، ډير خلک ددې ثواب د حاصلولو له پاره د ناوخته راتلو په وجه د خلکو په څټونو او پريدلو سره ځي او په لومړي صف کې د ځای نه کېدو په وجه په لومړي صف کې په زوره ننوځي چې په هغه سره د هغه صف لمونځ کونکو ته نه يوازې تنگسيا، بلکې تکليف وي او ددې لمونځ گزارو د طرف په زړه کې هم قسم قسم خيالونه راځي ايا داسې په څټونو باندې او بنټل او په زوره لومړي صف کې داخليدل صحيح دي؟ په شرع کې د داسې خلکو له پاره څه سزا راغلې ده؟

جواب: که په لومړي صف کې ځای وي، نو د روستني صفونو نه او بنټلو سره مخکې تلل جائز دي، ^{۱۳} خو که گنجائش نه وي، نو د خلکو په څټونو باندې او بنټل او د سړيو په مينځ کې په زور ننوتل جائز نه دي، په حديث کې ددې ممانعت راغلې دی او په داسې سړي يې د خفگان او ناراضتيا اظهار کړی ده. ^{۱۴}

موذن ته د امام کوم طرف ته درېدل پکار دي؟

سوال: د جمعي د دريدلو نه وروسته موذن تکبير کوي، نو هغه ته د مولوي صاحب کوم طرف ته درېدل پکار دي؟

۱ [غن عائشه رضي الله عنها قالت: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ان الله وملائكته يصلون على ميامن الصفوف. (مشکوٰۃ ص: ۹۸). ايضاً: وافضل مكان الماموم حيث يكون اقرب الى الامام فان تساوت المواضع ففي يمين الامام وهو الاحسن. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۸۹، باب الخامس في الامامة والفضل الخامس).]

۲ [ويېږي للقوم اذا قاموا الى الصلوة ان يتراصوا ويسدوا الخلل ويسووا بين مناكبهم في الصفوف .... وان وجد في الصف الاول فرجة دون الصف الثاني يخرق الصف الثاني، كذا في القنية. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۸۹).]

۳ [اولو وجد فرجة في الاول لا الثاني له خرق الثاني لتقصيرهم في الحديث، من سد فرجة غفر له .... (وفي الشامية).] وفي القنية قام في آخر صف وبينه وبين الصفوف مواضع خالية للداخل ... ان يمر بين يديه ليصل الصفوف، لانه اسقط حرمة نفسه فلا يهاجم الماربين يديه، دل عليه ما في الفردوس عن ابن عباس عنه صلى الله عليه وسلم من نظري الى فرجة في صف فليسد بها نفسه، فان لم يفعل فمرمار فليخط على رقبته فانه لاحرمة له، اي فليخط المار على رقبته من لم يسد الفرجة. (فتاوى شامي ج: ۱ ص: ۵۷۱، مطلب في الكلام على الصف الاول)

۴ [عن عبد الله بن بسر رضي الله عنه قال: كنت جالساً الى جانبه يوم الجمعة فقال: جاء رجل يتخطى رقاب الناس فقلت له رسول الله صلى الله عليه وسلم: اي اجلس فقد آذيت. (نسائي ج: ۱ ص: ۲۰۷، طبع قديمي).]

جواب: د یوه طرف تخصیص نشته، مکبر چې کوم طرف ته هم ولاړ وي شرعاً سهی دی ^(۱)

د حي علی الصلاة په وخت درېدلو سره د لمونځ کونکو گډ وې کیدل

سوال: په ځینو جوماتو کې کتل شوي دي چې کله د جمعې د لمانځه له پاره تکبیر کیږي.

نو ټول لمونځ کونکي او امام صاحب ناست وي کله چې مکبر "حي علی الصلاة" ووايي، نو بیا امام صاحب او ټول مقتديان درېږي، په دې طریقه کې یوه ستونزه دا پېښیږي چې د اقامت ختمېدو سره، خو امام صاحب خپل لمونځ شروع کړي او اکثر مقتديان لا خپل صفونه سموي. تکبیر اولی د ډیرو مقتديانو نه پاتې شي، د تکبیر اولی نه مخکې چې کومه دعا مسنون ده ډیر ځله دومره وخت خرچ شي چې مقتدي ثناء هم ونه ویلی شي او امام صاحب د الحمد قرات شروع کړي مجبوراً موږ ثناء نه شو لوستلی، ځکه چې کله امام صاحب قرات کوي، نو دچپ دریدلو حکم دی، مهرباني وکړئ او بیان کړئ چې کومه طریقه صحیح ده، د اقامت د ابتداء نه دریدل یا په حی علی الصلاة باندې دریدل؟

ځینې حضرات د حي علی الصلاة نه مخکې قیام ته مکروه او ناجائز وايي، د مختلفو کتابونو حوالو سره دا مکروه او ناجائز ثابتولو کوشش کوي ددې له پاره اشتهارونه خوره وي

جواب: زموږ په کتابونو کې "حي علی الصلاة" باندې پورته کېدل او "قد قامت الصلاة" باندې د

امام لمونځ شروع کول په مستحباتو کې لیکل شوي دي اوس دلته یو څو خبرې د غور وړ دي (۱)، دویم جز یعنې قد قامت الصلاة باندې د لمونځ شروع کولو په ځای د اقامت د ختمولو

پورې وروسته کول یې د یو عارض په وجه ډیر صحیح لیکلي دي په درمختار کې دي

...ولواخر حتى اتمها لا بأس به اجماعاً، وهو قول الثانی والثلاثه وهو اعدل المذاهب کما فی شرح

المجمع لمصنفه وفي القهستانی معزياً والخلاصة انه الاصح...

علامه شامي رحمه الله په دې باندې لیکلي دي (قوله انه الاصح) لان فيه محافظه

على فضيلة متابعة المؤذن واعانه له على الشروع مع الامام... (رد المحتار ج ۱ ص ۴۷۹)

څنگه چې د یو عارض له وجي نه ددې تاخیر ته اعدل المذاهب او اصح ویل شوي دي هم

دغه شان حي علی الصلاة نه مخکې قیام د صفونو د صحیح والي له پاره اصح ویلی شي ځکه چې د تسویه الصفوف ډیر سخت تاکید راغلی دی

(۲)، علامه طحطاوي رحمته الله په حاشیه د درمختار کې ذکر کړي دي چې حي علی الصلاة باندې د

۱ [ويستقبلهما القبلة ای بالاذان والاقامة لفعل الملك النازل من السماء وللتوارث عن بلال ولوترک الاستقبال جاز لحصول المقصود ويكره لمخالفة السنة ، كذا في الهداية ، والظاهر انه كراهة ترويه لافي المخط (البحر الرنق ج: ۱ ص: ۲۷۲، باب الاذان، طبع بيروت)۔

پورته کېدلو مطلب دا دی چې له دې نه دې وروسته کوي، د تقدیم نفی مقصود نه ده. دهغه عبارت دا دي (قوله والقيام لامام ومؤتم... الخ) مسارعه لامثال امره والظاهر انه احتراز عن التأخير لا التقديم حتى لو قام اول الاقامة لباس وحرر... (طحطاوی حاشیه درمختار ج ۱ ص ۲۱۵)

(۳) ددې دواړه کارونو نه پرته دا کار هم د غور قابل دی چې مستحب هغه فعل ته وایي چې دهغه پریښودونکي ملامته نه کړل شي^{۱۱} خو اهل بدعت دا کار خپل عادت جوړ کړی دی او عملا یې دې ته د فرض او واجب درجه ورکړې ده. ددې په پریښودونکو باندې نه یوازې دا چې ملامته ویل کیږي، بلکې د هغوی خلاف اشتهارونه خوره ول کیږي. لکه چې تاسو هم حواله ورکړې ده کله چې په یو مستحب کې داسې غلو کیږي، نو دهغه پریښودل ضروري وي^{۱۲} باقی موږ دا اشتهارونه د توجه قابل نه ګڼو، نه اشتهارونه خپل روزگار جوړو. له دې وجه ددې اشتهار درد ضرورت نشته

د اقامت په وخت کې کیناستل او ګوتې ښکلول

سوال: د بریلوي مسلک په جوماتونو کې چې کله اقامت کیږي، نو ټول لمونځ کونکي او امام ناست وي یوازې تکبیر ویونکي صاحب په ولاړه باندې تکبیر وایي، کله چې هغه حي علی الصلاة ته ورسېږي، نو امام او مقتدیان ودرېږي او د اشهدان محمد رسول الله په ویلو باندې خپلې ګوتې هم ښکلوي او سترگو ته یې وړي ایا دا دواړه کارونه صحیح دي؟

جواب: حي علی الصلاة پورې کیناستل جائز دي او له دې نه وروسته تاخیر کول نه دي پکار. خو غوره داده چې لومړی صفونه جوړ کړل شي، بیا اقامت وویل شي، د حي علی الصلاة پورې ناستې باندې زور راوړل او دې ته د فرض او واجب درجه ورکول غلو في الدين ده، د رسول الله ﷺ په نوم اوریدلو باندې ګوتې ښکلول او دا د دین خبره ګڼل بدعت دي^{۱۳}.

په صفونو کې له اوږدو سره اوږې یوځای کول ضروري دي

سوال: زموږ د لمانځه صف چې کله جوړېږي، نو موږ لیرې لیرې ولاړ یو، نه مو د پښې سره پښه یوځای کیږي نه د اوږې سره اوږه، نو ایا واقعي د پښې سره پښه او د اوږې سره اوږه یوځای کول پکار دي؟

[۱] المنسوب أو السنة: هو ما طلب الشرع فعله من المكلف طلباً غير لازم، أو هو ما يحمده فاعله ولا يذم تاركه. (الفقه الاسلامي وادلته ج: ۱ ص: ۵۲، طبع دار الفکر)۔

[۲] الالتزام كالالتزام بالالتزام، فكم من مباح يصير بالالتزام من غير لزوم، والتخصيص من غير تخصيص... مكرها. (مجموعة رسائل اللكهنوي، سباحة الفكر في الجهر بالذكر، الباب الاول ج: ۲ ص: ۳۴ طبع ادارة القرآن كراچي)

[۳] وفي تيسر المقال للسيوطي: فان الاحاديث التي في تقبل الانامل وجعلها على العينين عند سماع اسمه صلى الله عليه وسلم عن المؤذن في كلمة الشهادة كلها موضوعات... الخ (بحواله عماد الدين ص: ۱۲۳، فتاوى محمودية ج: ۳ ص: ۱۵۶)

جواب: د اوږدې سره اوږه یو ځای کول ضروري دي ځکه که داسې ونکړل شي، نو په مینځ کې به فاصله راشي او دا مکروه ده او د بنسټګریو برابر ساتل ضروري دي. یو بل سره یې یو ځای کول ضروري نه دي.^{۱۱}

د پنځلسو کالو د هلک په لومړي صف کې درېدل

سوال: زموږ په محله کې یو جومات دی، کله چې زه لمانځه ته لاړ شم، نو صفونه خالي وي او کله چې جمعه ولاړه وي، نو یو صف هم نه پوره کیږي هلته ځای خالي وي، نو زه په دې سوچ کولو سره چې صف پوره کړم په لومړي صف کې ودرېږم، خو مشران وايي چې ستا عمر د شپاړسو کالو نه دی له دې وجه ته په یو بل صف کې ودرېږه، بیا زه دریم صف ته لاړ شم زما عمر پنځلس کاله ده، ایا زه په لومړي صف کې نه شم درېدلی؟ ایا په لومړي صف کې د شپاړسو کالو کېدل ضروري دي، یا مشران غلطه خبره کوي؟ یو خبره بله ه چې یو هلک چې د هغه عمر پنځلس کاله دی، خو هغه زما نه لږ شان لوړ ده (زما عمر هم پنځس کاله ده) او هغه په لومړي صف کې ولاړ وي او ما وروسته کوي، نو ایا په لومړي صف کې د درېدو له پاره لوړوالی ضروري ده؟

جواب: د پنځلسو کالو هلک شرعاً بالغ دی، د هغه د بالغ سړیو سره په صف کې دریدل صحیح دي.^{۱۲}

په لمانځه کې د ماشومانو صف

سوال: د نابالغه ماشومانو د جمعې په لمانځه کې د مشرانو سره شاملول شرعاً څنگه دي؟ د دین د عالمانو نه موږ په ماشوم والي کې اوریدلي و چې د نابالغ او بې گیرې ماشومانو صف د ټولو لمونځ کونکو نه وروسته پکار دی او که یوازې دوه ماشومان وي، نو د لویو سره دې چې اړخ ته اړه کې ودرېږي، خو نن سبا په هر صف کې هر لمانځه کې دوه څلور ماشومان راتنځي او کله چې جمعه درېږي، نو دا ماشومان یو بل ته دیکې ورکول شروع کړي او ښه شور یې جوړ کړی وي او د جمعې په ورځ، خو جومات ښه پوره د سیل ځای جوړ شوی وي که یو شریف سړی دا ماشومان رتې، نو ځینې لیوني خلک الله جګړه شروع کړي.

جواب: کوم ماشومان چې بالکل کم عمره وي، د هغوی خو جومات ته راوستل جائز نه دي،^{۱۱}

۱ [عن ابن عمر رضي الله عنهما] قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: اقيموا الصفوف وحاذوا بين الناكب وسدوا الخلل ولينوا بايدي اخوانكم ولا تذروا فرجات الشيطان ومن وصل صفا وصله الله ومن قطعه قطعه الله. (مشکوٰۃ ص: ۹۹، باب تسوية الصفوف، الفصل الثالث).

۲ [فان لم يوجد فيهما شيء (لحق) يتم لكل منهما خمس عشرة سنة به يفتي) لقصر اعمار اهل زماننا. (در مختار مع الشامی ج: ۶ ص: ۱۵۳، فصل بلوغ الغلام بالاحتلام... الخ، طبع ایچ ایم سعید کراچی).

د نابالغ ماشومانو په باره کې اصل حکم خو دادی چې د هغوی د بیل صف د سړیو د صف نه شاته وي، خو نن سبا ماشومان جمع کیدو سره ډیر زیات شور جوړوي له دې وجه مناسب هم داده چې د ماشومانو سربراهاڼ هغوی د خان سره ودروي ماشومان پوهول پکار دي او په مینې محبت سره هغوی ته په لمانځه کې ددریدلو طریقه ښودل پکار دي ماشومانو رټلو سره بالکل څه فائده نه کیږي

نابالغ ماشومان په صف کې کوم ځای کې ودرول شي؟

سوال: یو مولوي صاحب یو یاديو نه زیات نابالغ ماشومان کوم چې د فرض لمانځه په جمعه کې په لومړي صف کې ولاړ لیدو سره وویل چې نابالغ ماشومان په لومړي یا دویم صف کې مه دروئ، بلکې د ټولو نه شاته یې دروئ، تاسو ارشاد بیان کړی چې په شریعت محمدی ﷺ کې ددې څه حیثیت دی؟ دویمه خبره داده چې په مقتدیانو کې یو مقتدي وویل چې دادې مولویانو خپلې جوړې کړې خبرې دي، په شریعت کې ددې هیڅ اصل نشته، بلکې مقتدي وویل چې د نابالغه ماشومانو په دریدلو سره په لمانځه کې هیڅ فرق نه راځي، د شریعت په رڼا کې بیان کړی مقتدي ته څه سزا پکار ده؟

جواب: که ماشوم یو وي، نو هغه دې د بالغ سړیو په صف کې ودرول شي^۱ که ماشومان ډیر وي نو د هغوی له پاره بیل صف د سړیو له صف نه شاته پکار ده او حکم د وجوب په طور نه دی، بلکې په طور د استحباب دی، خو که ماشومان یو ځای کیدو سره په لمانځه کې لانجې کوي، یا د لوی مجمع کېدو په وجه د هغوی د ورکېدو خطر وي، نو هغه د لویانو په صف کې درول پکار دي چې د هغوی په وجه د لویانو په لمانځه کې څه خلل رانشي او دا حکم د هغه ماشومانو دی کوم چې د لمانځه او اودس فرق ساتلی شي، که نه د ډیر کم عمر والا ماشومان جومات ته راوستل نه دي جائز.

او د یوې دیني مسئلې په اوریدو باندې دا ویل چې دا د مولایانو د خپل ځانه جوړې کړې خبرې دي، ډیره د گستاخي او بې ادبي خبره ده چې ددې مقصد د دین عظمت نه کول دي، که نه ددې سړي په زړه کې به د عالمانو عظمت هم وي دې سړي ته ددې نه توبه کول پکار دي.

ماشومان به په کوم صف کې ولاړوي؟

سوال: د جمعة المبارک په لمانځه کې نابالغ ماشومان مخکې صفونو ته راوستل یعنې خپل ځان سره کونج کې درول صحیح دي؟ ایا لمونځ ادا شو؟ یا مکروه دی؟ حالتکې مشرانو کسانو ته وړاندې ځای نه پیدا کیږي.

۱ [عن وائلة بن الاسقع ان النبي صلى الله عليه وسلم قال: جنبوا مساجدكم صبيانكم] (سنن ابن ماجه ج: ۱ ص: ۵۵)
 ۲ [ويقتضى ايضا ان الصبي الواحد لا يكون منفردا عن صف الرجال بل يدخل في صفهم ... الخ]. (البحر الرائق ج: ۱ ص: ۳۷۴، باب الامامة، طبع دارالمعرفة، بيروت)۔

جواب: غوره خبره دا ده چې د ماشومانو خپل صف وي. خو که مشرانو سره نژدې ودریږي، نو بیا هم جائز دي [۱]

ماشومان چې جومات ته راوستل شي نو کوم ځای یې درول پکار دي؟

سوال: اکثر دا خبره لیدل کیږي چې جومات یا عیدگاه ته لمونځ کونکي حضرات خپل ماشومان د عادت وړکولو لپاره یا شوق له پاره راولي، څنگه چې جمعه درېږي، ځینې په دوی کې د خپل ماشوموالي د فطرت له وجې نه د نورو خلکو په لمانځه کې خلل اچوي. داسې ماشومانو له پاره شرعي حکم څه دی؟

جواب: ناپوهه ماشومان جومات ته راوستل پکار نه دي او که پوهه لري، نو داسې واره راوستل سهي دي. خودې ماشومانو ته د جدا درولو په ځای خپل ځان سره درول پکار دي، ځکه چې که ماشومان جدا ودریږي، نو هغوی به د خپل ماشوموالي له وجې نه د خلکو په لمانځه کې خلل واقع کوي. [۲]

د ماشومانو صف چېرته پکار دی؟

سوال: جومات کې د فرض لمونځ کولو له پاره چې کله جمعه درېږي، نو لمونځ کونکي ماشومانو ته یا خو د صف اخري ته د تللو له پاره وایي یا اخري صف کې ورته د دریدو له پاره وایي، دې سره د ماشومانو زړه ازارېږي، تاسو وفرمائی چې صحیح کار کوم یو دی؟

جواب: شرعي مسئله خو دا ده چې د ماشومانو صف د سړیو د صف نه وروسته کول پکار دي، له دې نه وروسته د بنځو، د شرعي حکم په مقابله کې د زړه ازاری بانه جوړول د یو مسلمان له پاره څه ښه خبره نه ده. [۳]

د شر نه بچ کېدو له پاره ماشومان اولني صف کې دریدلی شي

سوال: نابالغ ماشومان په اولني صف کې ودرول شي او که د ټولو نه اخري صف کې؟ که ماشومان اولني صف کې ودریږي، نو لمانځه کې خلل واقع کیږي او که نه؟ دغه شان که ماشومان اولني صف کې ودریږي، نو گناه به چا باندې وي؟

جواب: د ماشومانو لپاره اصل حکم خو دادی چې ددوی صف د سړیو له صف نه وروسته

[۱] ويقوم الرجال مايلي الامام ثم الصبيان. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۸۹، الفصل الخامس في بيان مقام الامام والمأموم)

[۲] عن والدة بن الاسقع ان النبي صلى الله عليه وسلم قال: جنبا مساجدكم صبيانكم... الخ. (سنن ابن ماجه ج: ۱ ص: ۵۴، باب ما يكره في المساجد، طبع مير محمد)۔

[۳] ولو اجتمع الرجال والصبيان... ويقوم الرجال أقصى مايلي الامام ثم الصبيان... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۸۹، الفصل الخامس في بيان مقام الامام والمأموم)۔

کول پکار دي! اخوتجربه داده چې ماشومان جمع شي. نو شرارت کوي او ځينې وختونو کې د مشرانو لمونځونه هم خراب کړي، له دې وجې نه ځينې علماوو فرمايلي دي چې ماشومان خپل ځان سره درول سهي دي، دې له پاره چې خپل مينځ کې شور او شرارت نه کوي

په صفونو کې د ځای د نشتوالي له وجې وروسته صف کې يوازې دريدل

سوال: که يو سړی دلمانځه له پاره جومات ته داخل شي او د جمعې اولني صفونه برابر وي او دی يواځې وروسته صف کې ودرېږي، دا کس دې نيت سره په دې صف کې يوازې نيت تړي چې نور کسان به راشي ماسره به شامل شي، خونور کسان ناوخته ده سره يوځای شي او دی څو رکعت په دې صف کې يوازې وکړي، نو په داسې صورت کې به ده ته د جمعې ثواب ورکول کيږي او که نه؟ يعنې په کومو رکعتونو کې چې دی يوازې ولاړ و؟

جواب: داسې صورت کې چې هرکله مخکې صفونو کې ځای نه وي، نو د يوازې دريدلو نه پرته بله لار نشته، غوره خو داده چې د مخکې صف نه څوک راوړوسته کړي اوله ځان سره يې ودروي، خو په دې باندې فتوا نه شي ورکول کېدای، ځکه چې هغه بل کس به ورسره د بې علمي له وجې نه په جنگ شي.^[۱]

اخي صف کې يوازې دريدل

سوال: که جمعه شروع وي او يو سړی اخري صف کې يوازې ولاړ وي، نو ايا ده ته به د جمعې ثواب ورکول کيږي او که نه؟ ځينې خلک وايي چې ده ته پکار ده چې دی د اولني صف نه يو کس ځان له پاره راوړوسته کړي او په خپل صف کې يې شامل کړي، دغه شان به ددغه کس لمونځ هم مات نه شي او دويم کس ته به هم، بلکې دواړو ته به د جمعې ثواب هم ورکول کيږي.

جواب: تاسو چې د ځينو خلکو په حوالې سره کومه مسئله ليکلې ده، نو دا صحيح ده، خو کوم کس چې د مخکې صف نه وروسته راکش کوي، که هغه ته دا مسئله معلومه نه وي، نو هغه به لمونځ مات کړي او تاسو سره به په جنگ شي، له دې وجې نه ښه داده چې بس يوازې ودرېږي.^[۲] او يوازې دريدونکي کس ته به هم د جمعې ثواب ورکول کيږي.^[۳]

[۱] ولو اجتمع الرجال والصبيان ..... يقوم الرجال اقصى مايلي الامام ثم الصبيان. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۸۹)
[۲] قال في الشامية: وان وجد في الصف فرجة سدها والا انتظر حتى يجيء آخر فيقفان خلفه وان لم يجيء حتى ركع الامام يختار اعلم الناس هذه المسئلة فيجذب ويقفان خلفه (شامي ج: ۱ ص: ۵۶۸، باب الامامة، طبع سعيد)
[۳] ولولم يجد عالما يقف خلف الصف بجاء الامام للضرورة (شامي ج: ۱ ص: ۵۶۸، مطلب حل الاساءة دون الكراهة او الفحش منها، طبع ايج ايم سعيد)

[۴] ولولوقف منفردا بغیر عذر تصح صلاحته عندنا خلافا للاحمد (شامي ج: ۱ ص: ۵۶۸) ايضا: وان وجد في الصف فرجة سدها ..... حتى ركع الامام يختار اعلم الناس هذه المسئلة فيجذب ويقفان خلفه (شامي ج: ۱ ص: ۵۶۸)

د لما نځه پر مهال صف کې یوازې دریدل

سوال: جمعه کې که لومړی صف پک شي، نو یوازې دویم صف کې دریدلو سره لمونځ کیږي او که نه؟

جواب: لمونځ کیږي ۱۱

په لومړي صف کې د خالي ځای سره سره په دویم صف کې دریدل

سوال: یو سړی داسې دی چې کله جمعه درېږي، نو په لومړي صف کې د درې څلورو کسانو د دریدلو گنجائش وي د جومات نور لمونځ کونکي او امام صاحب دې سړي ته په لومړي صف کې د شاملیدلو دعوت ورکوي، ځکه چې ځای خالي وي، خو ددې باوجود هغه په دویم صف کې یوازې د جمعې لمونځ ادا کوي، په پوښتنه کولو سره هغه سړی وايي له دې وجه چې زه دلته خپله وظیفه وایم، نو لمونځ هم د وظیفې والا ځای باندې ادا کوم، نو ایا د وظیفې والا ځای د لومړي صف نه زیات افضلیت لري؟

جواب: افضلیت خو ښکاره ده چې د لومړي صف دی ۱۲. د وظیفې والا ځای نه، بلکې په دویم صف کې ځانته دریدل خصوصاً کله چې په لومړي صف کې ځای هم وي ډیر زیات بد دي، دې سړی ته به کېدای شي دا خیال وي چې د وظیفې والا ځای پرېښودلو سره به د وظیفې تسلسل مات شي، حال دا چې داسې نه ده او بیا د ټولو نه لویه وظیفه، خو لمونځ ده، د یوې بلې وظیفې له پاره لمونځ مکروه کول، خو ډیره د بې علمي خبره ده، هغه ته پکار دي چې خپله وظیفه په لومړي صف کې شروع کړي او که په دویم صف کې وظیفه شروع کړي، نو د جمعې په وخت کې دې په لومړي صف کې ضرور شریکېږي او د رسول الله ﷺ حکم مخالفت کولو سره به د وظیفې څه برکت وي؟

په وروستني صف کې د یوازې ولاړ سړي لمونځ وشو

سوال: که لمونځ جمعې سره کیږي او بیا یو سړی راشي او په لومړي صف کې ځای نه وي او د دویم سړي د راتلو امید هم پاتې نه شي او رکعت شروع وي او هغه سړی یوازې په اخري صف کې ودرید، نو د هغه لمونځ وشو او که نه؟

جواب: لمونځ یې وشو. ۱۳

۱ [ولو وقف منفردا بغیر عذر تصح صلاته عندنا خلافا لاجمده. (شامی ج: ۱ ص: ۵۶۸، باب الامامة)

۲ [والقیام فی الصف الاول الفصل من الثاني، وفي الثاني الفصل من الثالث، وان وجد فی الصف الاول فرجة دون الصف الثاني یحرق الصف الثاني، کذا فی القنیة. (الهندیة ج: ۱ ص: ۸۹) بیان مقام الامام والمأموم]۔

۳ [وفي الظهيرة ولوجاء والصف متصل انتظر حتى یجیء الآخر..... وان اقتدی به خلف الصفوف جاز... الخ. (البحر الرائق ج: ۱ ص: ۳۷۴، باب الامامة طبع دار المعرفة، بیروت)

د ښځې او خاوند په فاصلي سره لمونځ کول

سوال: ښځه او خاوند په یو لوی تخت باندې برابر برابر د یو فتې په فاصلي سره ولاړ لمونځ کولی شي؟ په دې کې څه بدې خو نشته؟

جواب: که ځانته ځانته لمونځ کوي، نو هیڅ کراهت نشته او د یو فتې یا د کم او زبات فاصله هم هیڅ شرط نه ده^{۱۱}

د ښځې او سړي د جمعې لمونځ

سوال: ماله یو دیني عالم نه اوریدلي دي چې که دوه محرم یوه ښځه او یو سړی کور کې جمعې سره لمونځ ادا کوي، نو مقتدی ښځه به وروسته دریدو سره لمونځ کوي، ایا دا صحیح ده؟

جواب: دا مسئله تاسو صحیح نقل کړې ده چې که ښځه او سړی یوځای لمونځ کول غواړي، نو ښځه به سړي سره برابر نه دریري، بلکې وروسته صف کې به دریري^{۱۲}

که مجبوراً ښځې د سړیو په صف کې شاملې شي نو د لمانځه حکم

سوال: ځینې ښځې د رش له وجې نه د مابینام په لمانځه کې د سړیو په صف کې ودریري او دلیل دا پیش کوي چې په مجبوري کې هرڅه جائز دي، ایا ددې خلکو لمونځ کیږي او که نه؟ کومو خلکو چې د بې علمي له وجې نه کړي دي، نو ایا هغوی به دا لمونځونه په دویم ځل کوي او که نه؟

جواب: که ښځې په لمانځه کې شریکې شي، نو د نبی کریم ﷺ حکم دادی چې ددوی صف به سړیو نه وروسته وي، که د جمعې په لمونځ کې ښځې سړیو سره برابرې ودریري، نو د حضرت امام ابوحنیفه رحمته الله علیه په نزد چې دوی سره برابر کوم سړي دي د هغوی لمونځ فاسد شو، دغه شان کوم سړي چې ترینه وروسته ولاړ دي، نو د هغوی لمونځ هم فاسد شو، دا په هغه صورت کې دي چې امام د ښځې د اقتدا نیت کړی وي، که امام د ښځو د اقتدا نیت نه وي کړی، نو د ښځې لمونځ به فاسد شي، له دې وجې نه ښځو ته پکار دي چې که په حرم شریف کې د لمونځ کولو موقع راشي، نو د سړیو نه جدا لمونځ کوي او که جدا ځای پیدانه شي، نو په لمانځه کې دې نه شریکیري، بلکې وروسته دې وکړي^{۱۳}

۱ [و(منها) ان تكون الصلاة مطلقة....فلوحاذا الرجل المرأة فيما يقضيان لاتفسد صلاته، كذا في التبيين الهندية ج: ۱ ص: ۸۹] وقيد بالاشتراك لان محاذاة المصلية ليس في صلاحها لاتفسد صلاته لكنه مكروه كما في فتح القدير.(البحر الرائق ج: ۱ ص: ۳۷۷، طبع بيروت، الدر المختار مع الرد ج: ۱ ص: ۵۷۴، طبع ايج ايم سعيد)۔

۲ [قوله اما الواحدة لتاخر] وتاخر الواحدة محله اذا اقتدت برجل لا بامرأة مثلها... الخ (شامي ج: ۱ ص: ۵۶۶)

۳ [محاذاة المرأة الرجل مفسدة لصلاته، ومنها: ان تكون المحاذاة في ركن كامل.. [بقية حاشية په راروانه صفحه

ایا په حرم شریف کې د سړیو په صف کې د بنځو شاملیدو سره لمونځ فاسدیري؟

سوال: په حرم شریف کې بنځې د سړیو صف ته راځي، ایا د سړیو او د بنځو لمونځ کېږي؟
جواب: زموږ په نزد که بنځه د سړي برابر ودرېږي، نو ښي، چپ، گس، او شاته کسانو لمونځ نه کېږي، په دې شرط چې امام د بنځو د امامت نیت هم کړی وي، له دې وجې نه حتی الوسع داسې ځای کې دریدل پکار دي، چېرته چې بنځې نه وي، باقی د عامې ابتلاء له وجې نه دې الله پاک معافي وکړي [۱]

دوه سړي اویوه بنځه که جمعه کوي نو څنګه به درېږي؟

سوال: درې کسان چې په کې یو بنځه هم وي جمعي سره لمونځ کول غواړي، یو سړی امام جوړ شي، نو ورسته یو سړی پاتې شي، اوس بنځه د وروستني مقتدي کوم طرفته او څومره فاصلي باندې او څنګه ودرېږي چې د درې واړه کسانو جمعي سره لمونځ ادا شي؟
جواب: کوم سړی چې مقتدي دی، هغه دې د امام ښي طرفته معمولي وروسته ودرېږي، بنځه دې وروسته یوازې ودرېږي [۲]

❖ د جمعي لمونځ ❖

د مسواک سره د جمعي لمونځ څومره ثواب لري؟

سوال: د جمعي د لمونځ ثواب پنځو شت درجې زیات دی او د مسواک سره د لمانځه ثواب اوولس درجې زیات دی، مطلب دا چې د مسواک سره شوي اودس سره د جمعي د لمانځه ثواب (۱۷×۲۵)، درجې یعنې ۴۲۵ درجې دی، ایا همداسې ده؟
جواب: د اوولس درجو روایت خوماته معلوم نه دی، خو د اویا درجو روایت شته [۱] استاسو د ریاضي د حساب سره د (۲۵×۷۰) د حاصل ضرب سره نه ۱۷۵۰ درجې وي او په یو روایت

...بقیه د ترمخ].. حتی لوکیرت فی صف و رکعت فی آخر و سجدة فی ثالث فسدت صلاة من عن یمنها و یسارها و خلفها من کل صف. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۸۹)

[۱] محاذاة المرأة الرجل مفسدة الصلاة، ومنها: ان تكون المحاذاة فی رکن کامل حتی لوکیرت فی صف و رکعت فی آخر و سجدة فی ثالث فسدت صلاة من عن یمنها و یسارها و خلفها من کل صف. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۸۹)
[۲] وان کان معه رجل وامرأة أقام الرجل عن یمنه والمرأة خلفه. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۸۸، طبع بلوچستان)۔

کې د جمعې ثواب او ویشته درجې دی. نو کله چې او ویشته ته په اوب کې ضرب ورکړل شي. نو حاصل ضرب ۱۸۹۰ راځي د الله پاک رحمت ډیر فراخه دی او د هغه د ورکړې او رحمت مخې ته زموږ حسابي پیمانې ماتېږي

په جومات کې دویمه جمعه کول او په هغه کې شریکېدل

سوال: دلته اکثر په جومات کې داسې کیږي چې ځینې لمونځ کونکي چې د لمونځ د ختمیدو نه وروسته راځي. هغوی یوه بله جمعه جوړه کړي. په دې طریقې سره د جمعې افضلیت ختم شي د جمعې له پاره حکم دادی چې خپل کاروباره بندولو سره راشه. خو په دې صورت کې لمونځ کونکي شاملولو سره خپل جمعه جوړ کړم دا طریقه ترکومه حده صحیح ده؟ که موږ جومات ته داخل شو او په داسې طریقه دویمه یا دریمه جمعه شروع وي. نو په هغه کې شامل شو یا خپل لمونځ خاتمه وکړو؟

جواب: په جومات کې دویمه جمعه کله چې د یوې محلي جومات وي او د داسې لارې جومات نه وي چې هغه جومات ته د بهر خلک د خپلې محلي والا نه زیات راځي. نو که داسې جومات نه وي. نو دویمه جمعه مکروه ده او د ځینې اهل علمو په نزد که ځای بدل کړل شي مثلاً د جومات په بهرنۍ برخه کې وکړل شي او دویمه جمعه د اقامت نه پرته وي. نو جائز ده. ددې قول مطابق په جمعه کې شریکیدل غوره دي.^{۱۲۱}

د یوازې لمونځ کونکي په لمانځه کې شاملېدل

سوال: په جومات کې ډیر ځله داسې هم کیږي چې زه خاتمه لمونځ کوم. په دې دوران کې یو بل لمونځ کونکی هم جومات ته داخل شي او ما په لمانځه لیدو سره زما نه شاته ودریږي او زما په اوږه باندې لاس کیښودلو سره اشاره کوي چې زه هم ستا نه وروسته په جمعه کې شامل یم. یعنې اوس زه امام او هغه دویم سړی مقتدي دی، سره له دې چې ما ابتداء دخاتمه لمانځه نیت کړی دی، په دې طریقه ایا د وروسته راتلونکي لمونځ کیږي؟

جواب: لمونځ کیږي. که مقتدي یواځې وي. نو د امام بنې طرف ته لږ شان وروسته دې ودریږي.^{۱۲۱}

[۱] عن عائشة رضي الله عنها قالت: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: تفضل الصلاة التي يستاك لها على الصلاة التي لا يستاك لها سبعين ضعفا. مشکوة ص: ۴۵، باب السواك، الفضل الثالث.

[۲] ويكره تكرار الجماعة في مسجد محلة باذان واقامة.... عن ابي يوسف ان اذالم تكن الجماعة على الهيئة الاولى لانكره والانتكره وهو الصحيح، و بالعدول عن المحراب تختلف الهيئة كذا في البرازية انتهى. (شامي ج: ۱ ص: ۵۵۳، ۵۵۲).

[۳] [ويقف الواحد]..... (يمين امامه) على المذهب درمختار و في الشامية قوله على المذهب..... ويأمره الامام بذلك، اي بالوقوف عن يمينه ولوبعد الشروع اشار بيده لحدیث ابن عباس.. [بقیه حاشیه په راروانه صفحه..]

له اذان پرته دشوې جمعې نه دویمه جمعه کول

سوال: که په یو جومات کې جمعه وشي او بیا وروسته پته ولگيږي چې اذان نه دی شوی. نو څه کول پکار دي؟

جواب: کومه جمعه چې له اذان نه پرته شوې ده، هغه د سنت مطابق نه ده شوې. له دې وجې هغې ته اعتبار نشته. بیا دې له اذان او اقامت سره لمونځ ادا کړل شي (فتاوی هندیه ج ۱ ص ۵۴ البحر الرائق ج ۱ ص ۲۸۰)^{۱۱}

د جمعې پرمهال ناسته کول او په دویم ځل جمعه کول څنګه دي؟

سوال: زموږ د محلي په جامع مسجد کې له څه وخت نه ځینو خلکو دا سلسله شروع کړې ده چې په ټاکلو وختونو کې کله چې د قاعدې مطابق د جمعې لمونځ کیږي. نو هغوی یو طرف ته ناست وي او ټول لمونځ کونکي چې کله د جمعې سره لمونځ کولو نه فارغ شي، نو دا د شمار څه خلک بیا خپله خاتمه جمعه کوي ایا داسې د جمعې د کېدو سره ناسته کول او خاتمه خپله جمعه کول صحیح دي او که نه؟

جواب: داسې کول بالکل ناجائز او حرام دي، ځکه چې په دې سره د لومړۍ جمعې په وخت نه پاتې کېدل او په مسلمانانو کې د بدبختي او منافقت اچولو ارتکاب کول دي او دواړه خبرې ناجائزې او حرامې دي.^{۱۲} اجوماتونه د الله پاک د ذکر او د لمانځه او عبادت له پاره وي نه خپل

...بقیه د ترمخ].. انه قام عن یسار النبی صلی الله علیه وسلم فاقامه عن یمنه سراج. (شامی ج: ۱ ص: ۵۶۶، ۵۶۷، باب الامامة، طبع ایچ ایم سعید)۔

۱ [جماعة من اهل المسجد اذنوا في المسجد على وجه المخافة بحيث لم يسمع غيرهم ثم حضر قوم من اهل المسجد ولم يعلموا ما صنع الفريق الاول فاذنوا على وجه الجهر ثم علموا ما صنع الفريق الاول فلهم ان يصلوا بالجماعة على وجهها ولا عبرة للجماعة الاولى كذا في فتاوى قاضى خان في فصل الاذان. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۵۴، ۵۵). ايضا: وفي الخلاصة جماعة من اهل المسجد اذنوا في المسجد على وجه المخافة بحيث لم يسمع غيرهم ثم حضر من اهل المسجد قوم وعلموا فلهم ان يصلوا بالجماعة على وجهها ولا عبرة للجماعة الاولى. (البحر الرائق ج: ۱ ص: ۲۸۰)۔

۲ [قال تعالى: ومن اظلم ممن منع مساجد الله ان يذكر فيها اسمه وسعى في خرابها اى هدمها وتعطيلها، وقال الواحدى: انه عطف تفسير، لان عمارتها بالعبادة فيها. (تفسير روح المعاني ج: ۳۹۴، سورة البقرة آيت: ۱۱۴، طبع دار احياء التراث العربى) ايضا: وعن معاذ بن جبل رضى الله عنه ان النبی صلی الله علیه وسلم قال: ان الشيطان ذئب الانسان كذئب الغنم، يأخذ الشاة القاصية، والناصية، فاياكم والشعاب وعليكم بالجماعة والعامه والمسجد. (مسند احمد ج: ۶ ص: ۳۰۷، رقم الحديث: ۱۲۵۲۴، طبع دار احياء التراث العربى). وقال تعالى: ولا تنازعوا في ففلها وتذهب ربحكم، ان الله مع الصابرين. (الانفال: ۴۷). ايضا: واما ان يجلس وهو مكروه ايضا لاعراضه عن الجماعة من غير كراهة في جماعتهم على المختار. (رد المحتار ج: ۱ ص: ۵۶۴، باب الامامة)۔

مينځ کې د نفرت او جنگ جگړو له پاره. د مسلمانانو له پاره داسې صورت حال هلاکونکې دى. زړ تر زړه ددې د مخ نيوى کولو ضرورت دى. دويمه جمعه کول چې کله د يو صحيح غرض له پاره وي هغه خپله مکروه ده. زيات لادا چې د يو فاسد غرض او حرام په بنياد دويمه جمعه وکړل شي.^{۱۱} ابراهيم نخعي رحمته الله عليه د عمر رضي الله عنه دا قول نقل کوي چې د يوې جمعي کېدو نه وروسته دې په دويم حل جمعه نه کيږي.^{۱۲} فقهاء کرامو دويمې جمعي ته مکروه وييلي دي. په حرمين شريفين کې د يوې زمانې پورې ډيرې جمعي د مختلفو امامانو په امامت کې کېدلې چې دهغو مقصد دا و چې مسلمانان د خپل خپل فقهي مسلک مطابق لمونځ ادا کړي. خو علماوو په دې سخت اعتراضونه وکړل او اعلان يې وکړ. چې په څلورو مذهبونو کې داسې ډيرې جمعي ادا کول ناجائز دي.^{۱۳}

يوه جمعه کې لمونځ کولو سره په دويم ځای کې په جمعه کې شريکيدل

سوال: که يوکس له جمعي سره لمونځ وکړ او کوم کار له لپاره ځي. هلته لاړ شي او کوم ځای ته چې ورسپري هلته جمعه نه وي شوي. نو ايا هماغه لمونځ کوم چې هغه د جمعي سره وکړ، په دويم ځل سره جمعي سره ادا کولی شي؟

جواب: د ماسپينين او ماسخوتن په لمانځه کې د نفلو په نيت په دويمې جمعي کې شريکيدلى شي. خودسهار، مازديگر او مابنام په جمعه کې نه شي شريکيدلى.^{۱۴}

۱] ويکره تکرار الجماعة باذان واقامة في مسجد محلة (قوله ويکره) ای تحريماً للقول الکافي: لا يجوز، والجمع، لا يباح وشرح الجامع الصغير، انه بدعة کما في رسالة السندی... والمراد بمسجد المحلة ماله امام وجماعة معلومون کما في الدرر وغيرها، ومقتضى هذا الاستدلال کراهة التکرار في مسجد المحلة ولو بدون اذان، ويؤيده ما في الظهيرية: لو دخل جماعة المسجد بعد ما صلى فيه اهله، يصلون وحدانا، وهو ظاهر الرواية. (رد المختار مع الدر المختار ج: ۱ ص: ۵۵۲، ۵۵۴، ايضاً: عالمگیری ج: ۱ ص: ۸۳ باب الامامة، والبدائع ج: ۱ ص: ۶۵۵ فصل في بيان من هو احق بالامامة). تفصيل دپاره اوگورئ: معارف السنن ج: ۲ ص: ۲۸۳ تا ۲۹۰، طبع مکتبة بنورية کراچي)

۲] عن ابراهيم قال: قال عمر: لا يصلي بعد صلاة مثلها. (المصنف لابن شيبه ج: ۴ ص: ۲۹۳، رقم الحديث: ۶۰۵۰، باب من كره ان يصلي بعد الصلاة مثلها، طبع المجلس العلمي). وفيه ايضاً عن ابراهيم والشعبي قال: قال عبدالله: لا يصلي على اثر صلاة مثلها. (نفس المرجع).

۳] عن هذا ذكر العلامة الشيخ رحمه الله السندی تلميذ اخفق ابن الهمام في رسالة ان مايفعله اهل الحرمين من الصلوة بائمة متعددة وجماعات مترتبة مكروه اتفاقاً، ونقل عن بعض مشائخنا انكاره صريحاً حين حضر الموسم بمكة..... وذكر انه افق بعض المالكية بعدم جواز ذلك على مذهب العلماء الاربعة، ونقل انكار ذلك ايضاً عن جماعة من الحنفية والشافعية والمالكية حضروا الموسم. (رد المختار على الدر المختار ج: ۱ ص: ۵۵۳، مطلب في تکرار الجماعة في المسجد. طبع ايج ايم سعيد).

۴] وان كان قد صلى وكانت الظهر والعشاء فلا باس بان يخرج، لانه اجاب داعي الله مرة الا اخذ المؤذن في الاقامة، لانه يتهم لمخالفة الجماعة عياناً، وان كانت العصر والمغرب او الفجر خرج وان اخذ المؤذن فيها لكرهية النفل بعدها. (هداية ج: ۱ ص: ۱۵۲، طبع شرکت علميه، ملتان).

که له امام نه پرته بل چا په بیرې سره

جمعه ورکړه نو د دویمې جمعې حکم

سوال: د یوې علاقې په جومات کې کوم خای چې پنځه وختونه لمونځ جمعې سره ادا کېږي. یو ورځ د امام صاحب په نه موجودیت کې یو سړي د مازدیګر د لمانځه جمعه زر ورکړه. بیا وروسته د امام صاحب د راتلو نه وروسته خلکو د امام صاحب سره هم په هغه خای باندې د جمعې لمونځ ادا کړ. ایا دا لمونځ وشو؟

جواب: صحیح جمعه هغه ده کومه چې امام صاحب او د محلي والا ادا کړه. لومړۍ جمعې ته اعتبار نشته. لمونځ د دواړو وشو.^{۱۱}

د محرمو بنځو سره جمعه کول

سوال: مور، بنځه، لور یا محرمو بنځو سره که لمونځ وکړل شي او جومات نژدې نه وي په کور کې جمعه وکړي. نو لمونځ به زموږ د بنځو سره وشي یا که بنځوته په پرده کې لمونځ کول پکار دي؟

جواب: خپلې بنځې او محرمو بنځو سره جمعه کول جائز دي هغه دې وروسته ودرېږي.^{۱۲}

محرمې بنځې ته په پرده کې دریدل ضروري نه دي

د سړي په اقتدا کې د محرمو بنځو لمونځ

سوال: ایا د سړي په اقتدا کې دهغه محرمې بنځې مور، خور، لور، بنځه جمعې سره لمونځ کولی شي؟

جواب: جائز ده.^{۱۳}

د بنځې او خاوند یوازې یا جمعې سره لمونځ کول صحیح دي؟

سوال: ایا بنځه د خپل خاوند سره لمونځ ادا کولی شي؟ که بنځه او خاوند ځانته ځانته په خپله مصلی باندې ځانته لمونځ وکړي، نو جائز به وي او که نه؟

۱ [ولو صلى بعض اهل المسجد باقامة وجماعة ثم دخل المؤذن والامام وبقيّة الجماعة فالجماعة المستحبة لهم والكراهة للاولى كذا في المضمّرات. (الهندية ج: ۱ ص: ۵۴، طبع بلوچستان)۔

۲ [ولنا انه عليه السلام كان خرج ليصلح بين قوم، فعاد الى المسجد، وقد صلى اهل المسجد فرجع الى منزله فجمع اهله وصلى. (رد المحتار ج: ۱ ص: ۵۵۳ كتاب الصلوة، باب الامامة، مجمع الزوائد ج: ۲ ص: ۴۵ باب فيمن جاء الى المسجد فوجد الناس قد صلوا)۔

۳ [ولو ام امه او امراته ونحوهما في الخلوة لم يكره. (الفتاوى السراجية ص: ۱۵). واذا فاتته الجماعة لا يجب عليه الطلب في مسجد آخر..... وذكر القدوري انه يجمع في اهله ويصلى هم... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۸۳).

جواب: که دواړه خاتنه خاتنه خپل لمونځونه وکړي، نو هیڅ باک نشته، خو که له جمعې سره یې کوي، نو ښځه دې ورسره برابر نه درېږي، بلکې دې ته په بل صف کې خاتنه دریدل پکار دي^{۱۱}

د امام نه د مخکې کیدونکي مقتدي لمونځ نه کیږي

سوال: که د امام نه مقتدي مخکې شي، نو ایا لمونځ یې صحیح دی؟

جواب: د اقتداء د صحت له پاره شرط دادی چې مقتدي د امام نه مخکې نه شي کوم مقتدي چې د امام نه مخکې کیږي، د هغه اقتداء صحیح نه ده او د هغه لمونځ نه کیږي^{۱۲}

په مسجد نبوي او بل جومات کې دې هم مقتدي له امام څخه نه مخکې کیږي

سوال: په مسجد نبوي ﷺ کې د امام مخکې ته لمونځ کولی شو او که نه؟ سره له دې چې په نورو جوماتونو کې یې نه شو کولی د مسجد نبوي له پاره څه خاص حکم شته او که نه؟

جواب: د مسجد نبوي له پاره داسې څه خاص حکم نشته، ددې حکم هم هغه دی کوم چې د نورو جوماتونو دی، د مقتدي د امام نه مخکې کېدل د هغه د لمانځه له پاره مفسد دي که په جومات کې وي یا غیر جومات کې، په مسجد نبوي ﷺ کې وي یا بل جومات کې^{۱۳}

ایا په حرم شریف کې مقتدي د امام نه مخکې دریدلی شي؟

سوال: زما دیو دوست سره بحث راغی، هغه وایي چې په خانه کعبه کې خلک د امام نه وړاندې نیت تر لود درېږي، سره له دې چې زما په نظر کې دا خبره صحیح نه ده، ځکه چې د امام نه مخکې د مقتدي لمونځ نه کیږي، نو بیا هلته داسې څنگه کېدای شي؟ که کیږي، نو څنگه لږ په تفصیل سره مو خبر کړئ؟

جواب: د کعبې شریفې په کوم طرف کې چې امام ولاړ وي هغه طرف ته خو چې کوم سړی د امام نه مخکې شو د هغه لمونځ نه کیږي په بل اړخ کې که د یو سړي فاصله بیت الله ته د امام نه کمه وي، نو د هغه لمونځ صحیح دی^{۱۴}

۱ [قوله اما الواحدة فتاخر)..... وتاخر الواحدة محله اذ اقتدت برجل لا بامرأة مثلها عن البر جندی. (الشامية ج: ۱ ص: ۵۶۶ بعد مطلب اذا صلى الشافعي قبل الحنفى... الخ). وايضا ولو ام امه او امراته ونحوهما في الخلوة لم يكره. (الفتاوى السراجية ص: ۱۵، طبع ايچ ايم سعيد كراچی)۔

۲ [ولوصلوا بجماعة يجزيهم ايضا الصلاة من تقدم على امامه... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۶۵، طبع بلوچستان) ۳ [ايضا)۔

۴ [واذا صلى الامام في المسجد الحرام وتحلق الناس حول الكعبة وصلوا صلاة الامام فمن كان منهم اقرب الى الكعبة من الامام جازت صلاته اذا لم يكن في جانب الامام كذا في الهداية. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۶۵). (وفي الهداية بعد هذه العبارة) لان التقدم والتاخر انما يظهر عند اتحاد الجانب. (هداية ج: ۱ ص: ۱۶۵، طبع شركت علميه، ملتان)۔

په حطیم کې سنت وتر او نفل کیږي

سوال: په حطیم کې دننه د فرض لمونځ نه کولو حکم دی. ایا موږ سنت وتر وغیرده هم په حطیم کې کولی شو؟

جواب: فرض لمونځ، خو د جمعې سره کیږي له دې وجې د مقتدي د حطیم نه بهر کیدل ضروري دي، که نه د مقتدي لمونځ نه کیږي سنت او وتر په حطیم کې کولی شي او په رمضان المبارک کې د وټرو جمعه کیږي کوم مقتدي چې په دې جمعه کې شریک وي هغه هم په حطیم کې نه شي دریدای.^(۱)

د مازدیگر لمونځ د ماسپښین گڼلو سره ادا کول

سوال: په لس منته کم څلور بجې باندې د ماسپښین د لمانځه له پاره جومات ته لاړم هلته جمعه ادا کېدله، په جمعه کې شامل شوم، معلومه شوه چې دا د مازدیگر جمعه وه اوس زه څه او کړم ایا زما د ماسپښین لمونځ وشو که د مازدیگر؟

جواب: که د امام نیت د مازدیگر وي او د مقتدي نیت د ماسپښین وي، نو د مقتدي لمونځ نه کیږي، له دې وجې ستاسو نه د ماسپښین لمونځ شوی دی او نه مازدیگر، دواړه لمونځونه په دویم ځل وکړئ.^(۲)

ایا په جمعې لمونځ کې د هر مقتدي په بدله کې یو درجه ثواب ورکول کیږي؟

سوال: ایا د جمعې د لمانځه په صورت کې د هر مقتدي په بدله کې یوه درجه ثواب ورکول کیږي، مثلاً که د مقتديانو تعداد شل وي، نو ایا د هر لمونځ کونکي ثواب هم شل درجې زیات وي دغه شان خو به په دې جمعه کې د مسواک په اودس سره ثواب ۸۵۰۰ درجې شي؟

جواب: جمعه چې څومره زیاته وي هغه هومره افضله وي او د افضل مطلب همدا دی چې هغومره ثواب به هم زیات وي، کوم حساب چې تاسو لگولی دی، دا په څه حدیث کې د نظر نه نه دی تیر شوی.^(۱)

۱ [ځکه چه په دې صورت کښې دمقتدی د امام نه مخکښې کیدل لازمیږي، اود مقتدی دامام نه مخکښې کیدلو سره د مقتدی مونځ فاسدیږي. صح فرض الصلاة ونفلها فی الکعبة ولو صلوا فی جوف الکعبة بجماعة واستدروا حول الامام.....ومن جعل ظهره الى وجه الامام لم یجز هکذا فی الجوهره النيرة والسراج الوهاج.(عالمگیری ج: ۱ ص: ۶۵، الفصل الثالث فی استقبال القبلة، کتاب الصلاة)۔

۲ [لا یصح اقتداء مصلی الظهر بمصلی العصر ومصلی ظهر یومه بمصلی ظهر امسه الخ.(عالمگیری ج: ۱ ص: ۸۶)

❖ په کور کې لمونځ کول ❖

له شرعي عذر نه پرته د سړي په کور کې لمونځ کول څنګه دي؟

سوال: سړی په کور کې لمونځ کولی شي او که نه؟ ایا د صحت په حالت کې د سړي لمونځ به کور کې کیږي؟ او په کوم وخت او کوم صورت کې د سړي لمونځ په کور کې کیږي؟

جواب: لمونځ خو په کور کې کیږي، خو د فرض لمانځه له پاره جومات ته تلل ضروري دي او د عذر نه پرته جومات ته د نه راتلونکو له پاره سخت وعید راغلی دی. ^{۱۲۱} صحابه کرامو به داسې سړی منافق ګڼلو چا به چې د جمعې د لمانځه پابندي نه کوله ^{۱۲۲} جومات د نه حاضریدو له پاره بیماری وغیره عذر کیدلی شي ^{۱۲۳}

په کور کې د لمونځ کولو عادت خپلول

سوال: زما یو دوست دی، هغه زیاتره لمونځ په کور کې کوي، حال دا چې د هغه کور ته جومات نژدې دی، انسان ته یوه ورځ مجبوري وي، نو هغه په کور کې لمونځ وکړي، خو روزانه نه، د لمانځه زیات ثواب په جومات کې له جمعې سره ورکول کیږي او په کور کې ثواب ورکول کیږي او که نه؟ او روزانه په کور کې لمونځ کولو سره به لمونځ قبلېږي او که نه؟

جواب: له عذر پرته د جومات او د جمعې د لمونځ پرېښودلو عادت کبیره ګناه ده ^{۱۲۴}، له دې نه توبه کول پکار دي، که کله په جومات کې د جمعې لمونځ ونه موندل شي، نو په کور کې دې د خپل کور له خلکو سره جمعه وکړي ^{۱۲۵}

[۱] وفي المضمرات انه مكتوب في التوراة صفة امة محمد وجماعتهم وانه بكل رجل في صفوفهم تزداد في صلاحهم صلاة يعني اذا كانوا الف رجل يكتب لكل رجل الف صلاة. (البحر الرائق ج: ۱ ص: ۳۶۷، طبع بيروت)

[۲] عن ابي هريرة رضى الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: لقد هممت ان آمر بالصلوة ففقم، ثم آمر رجلاً فيصلي بالناس، ثم انطلق معي برجال معهم حزم من حطب الى قوم لا يشهدون الصلوة، فاحترق عليهم بيوتهم بالنار. (سنن ابي داود ج: ۱ ص: ۸۸، كتاب الصلوة باب في التشديد في ترك الجماعة، طبع امداديه ملتان، صحيح مسلم ج: ۱ ص: ۲۳۲، طبع قديمي كراچي، صحيح بخاري ج: ۱ ص: ۸۹، طبع نور محمد كراچي)

[۳] عن عبدالله بن مسعود رضى الله عنه قال: لقد رايتنا وما يتخلف عن الصلوة الا منافق قد علم نفاقه او مريض ان كان المريض ليمشي بين رجلين حتى ياتي بالصلوة... الخ. (مشكوة ج: ۱ ص: ۹۶، باب الجماعة، الفصل الثالث)۔

[۴] (الجماعة سنة مؤكدة)..... وصرح في المحيط بانه لا يرخص لاحد في تركها بغير عذر حتى لو تركها اهل مصر يؤمرون بها فان ائتمروا والا يحل مقاتلتهم. (البحر الرائق ج: ۱ ص: ۳۶۵، طبع بيروت)۔

[۵] ثم رايت الذهبي ذكر ان ذالك من الكباير لكن على غير الوجه الذي ذكرته فانه قال: الكبيرة السادسة والستون الاصرار على تركه صلاة الجماعة من غير عذر. (الزواجر عن... [بقية حاشيه به راروانه صفحه..

له عذر پرته په کور کې د لمانځه عادت جوړول کبیره گناه ده

سوال: یو پیر صاحب دی چې هر کال له کلي نه کراچی ته راځي. خو هغه پیر صاحب په جومات کې لمونځ نه ادا کوي. بلکې په کور کې لمونځ ادا کوي، خود جمعي لمونځ په جومات کې ادا کېږي، چې دهغې باره کې ما مسئله اوریدلې ده چې که جومات نژدې وي، نو په کور کې لمونځ نه کېږي؛ خلک هغه ته ورځي او هغه پیر مني، زما دوست ماته هم دعوت راکوي، خو زه نه ورځم، ځکه چې زړه مې مات شوی دی. له دې وجې چې په جومات کې لمونځ نه ادا کوي **جواب:** له څه صحیح عذر نه پرته د جومات په جمعه کې نه شریکیدل کبیره گناه ده. که پیر صاحب ته څه معقول عذر وي، خو صحیح ده. که نه د جمعي د ترک کولو په وجه فاسق دی^{۱۱} او فاسق ددې لائق نه دی چې د هغه په لاس کې لاس ورکړل شي اوله هغه نه بیعت وشي

که په کور کې عادتاً لمونځ کول کبیره گناه وي نو لمونځ کول پریردو؟

سوال: څو میاشتي مخکې تاسو په کور کې لمونځ کولو ته له شرعي عذر نه پرته د گناه کبیره ویلو فتوا ورکړې وه. په حدیث کې خو داسې دي چې په کور کې د لمانځه یوه درجه ثواب دی، په جومات کې کولو سره اوویشته درجې، په مسجد نبوي کې پنځوس زره درجې او په بیت الله کې یو لاکه درجې، زما په خیال کې به بیا په کور کې لمونځ نه کوو چې کم نه کم د کبیره گناه نه خو بیچ شو ستاسو څه خیال دی؟

جواب: له عذر پرته جمعه پرېښودل کبیره گناه ده. دا خو یوه داسې واضحه مسئله ده چې په دې کې د هیڅ عالم اختلاف نشته، پاهي شوه دا چې د جمعي د لمانځه ثواب اوویشته درجې زیات ورکول کېږي، له دې نه دا خبره هیڅ کله هم نه ثابتېږي چې له عذر پرته په کور کې لمونځ کول جائز دي او ستاسو دا ارشاد زما په پوهه کې رانغی. کله چې لمانځه له پاره جومات ته نه تلل گناه ده، نو د لمانځه پرېښودل، خو دهغه نه هم لویه گناه ده. خلاصه دا چې له عذر پرته جمعه پرېښودل گناه کبیره ده او د لمانځه بالکل پرېښودل اکبر الکبائر دي^{۱۲}.

... بقیه د ترمخ [اقتراف الکبائر ج: ۱ ص: ۱۴۴، باب صلاة الجماعة، الكبيرة الخامسة والثمانون]۔

۱ [ولنا انه عليه السلام كان خرج ليصلح بين قوم، فعاد الى المسجد وقد صلى اهل المسجد فرجع الى منزله فجمع اهله وصلى. (رد المختار، باب الامامة ج: ۱ ص: ۵۵۳)۔

۲ [وبه يظهر ما دلت عليه هذه الاحاديث ايضا من ان ترك الجماعة..... كبيرة. (الزواجر ج: ۱ ص: ۱۴۴)۔

۳ [قال تعالى محذرا عن اصحاب الجحيم: ما سلككم في سقر. قالوا لم نك من المصلين..... واخرج احمد بين الرجل وبين الكفر ترك الصلاة ومسلم بين الرجل وبين الشرك او الكفر ترك الصلاة... الخ. او گوري: الزواجر عن اقتراف الكبائر ج: ۱ ص: ۱۳. ايضا: والجماعة سنة مؤكدة للرجال قال الزاهدی: ارادوا بالتاكيد الوجوب، وقيل واجبه وعليه عامة وفي الشامية: قال في شرح المنية: والاحكام تدل على الوجوب من ان تاركها بلا عذر يعزر وترد شهادته... الخ. (رد المختار مع الدر ج: ۱ ص: ۵۵۲ تا ۵۵۴، باب الامامة)۔

په حدیث کې ددې نه په کفر سره تعبیر شوی دی^{۱۱} او تاسو په مسجد نبوي ﷺ کې د لمونځ کولو پنځوس زره درجې بیان کړي دي دا مشهوره، خو په احادیثو کې ددې ثواب زر درجې ښودل شوی دی^{۱۲}

په کور کې د لمانځه عادت جوړولو له پاره وعیدونه

سوال: په جنگ اخبار کې مي ستاسو فتوا لوستلې وه چې له عذر پرته په جومات کې د جمعي لمونځ پرېښودلو عادت کبیره گناه ده. له دې نه توبه کول پکار دي له دې نه وروسته مو ستاسو په خدمت کې عرض کړی و چې مهرباني وکړئ د قرآن او حدیث حواله ورکړئ چې د کوم په بنیاد تاسو دا فتوا ورکړې وه، خو په جواب کې تاسو وفرمایل چې د جمعي د لمانځه د پرېښودلو په باره کې په احادیثو کې ډیر سخت وعیدونه راغلي دي. او دا چې د مولانا زکریا صاحب رساله فضائل نماز وگوره... ما مخکې هم عرض کړی و چې د قرآن او حدیث حواله ورکړئ. خو تاسو د مولانا د رسالې حواله ورکړه د الله خاطر وکړئ ما ته د قرآن او احادیثو حواله راکولو سره دا بیان کړی چې د جمعي لمونځ پرېښودل کبیره گناه ده، ما خو اوریدلي دي چې په جومات کې د لمانځه ثواب او ویش د درجې دی او سنت په کور کې کول غوره دي. ستاسو د خیال مطابق په کور کې لمونځ کول گناه کبیره شوه، خو زه په دې نه پوهیږم چې په نیک او فرض کار کولو باندې کبیره گناه څنگه کیږي په دې لحاظ سره، خو زموږ مذهب د عیسایانو په شان شو چې یوازې په گرجا کې عبادت کیدلی شي او سره له دې زموږ په مذهب کې په هر ځای کې لمونځ کیدلی شي.

جواب: د جمعي د پرېښودلو عادت کبیره گناه ده، تاسو په دې باندې دوه شکونه ذکر کړي دي: اول شک خو دا چې لمونځ کول عبادت دي، عبادت کول کبیره گناه څنگه شوه؟ ددې شک حل دا دی چې په کور کې لمونځ کول خو بذات کبیره گناه نه ده، خو په جومات کې د جمعي په لمانځه کې د نه شریکیدو عادت جوړول کبیره گناه ده^{۱۳} په جمعه کې شریکیدل د ځینې علماء کرامو په نزد فرض دي د ځینو په نزد واجب او د ځینو په نزد سنت موکد دي، کوم چې واجب ته نژدي دي^{۱۴} او په احادیثو کې ددې ډیر زیات تاکید راغلی دی او ددې په

۱ [عن جابر رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: بين العبد وبين الكفر ترك الصلاة. رواه مسلم. (مشکوٰۃ ج: ۱ ص: ۵۸، کتاب الصلاة، الفصل الاول).]

۲ [عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: صلاة في مسجدی هذا خير من ألف صلاة فيما سواه الا المسجد الحرام. متفق عليه. (مشکوٰۃ ص: ۶۷، باب المساجد ومواضع الصلاة، الفصل الاول).]

۳ [قال في شرح المنية: والاحكام تدل على الوجوب من ان تاركها بلا عذر يعزر وترد شهادته ويأثم الجيران بالسكوت عنه وقد يوفق بان ذلك مفيد بالمداومة على الترك كما هو ظاهر قوله صلى الله عليه وسلم: لا يشهدون الصلاة. (فتاوى شامی ج: ۱ ص: ۵۵۲، کتاب الصلاة، باب الامامة).]

۴ [والجماعة سنة مؤكدة للرجال، قال الزاهدی: ارادوا بالتاكيد الوجوب،... [بقیه حاشیه په راروانه صفحه..]

پریښودلو باندې ډیر وعیدونه راغلي دي ددې له پاره ما د شیخ زکریا صاحب د رسالې فضائل نماز حواله درکړې وه تاسو به په هغه کې ټول تفصیل وگورئ خواحدیث هم لیکم (۱) اول حدیث ما اراده وکړه چې د لرگو د جمع کولو حکم وکړم، بیا د لمانځه د اذان له پاره حکم وکړم، بیا یو سړي ته حکم وکړم چې هغه امامت وکړي او خپله هغو خلکو پسې لاړ شم کوم چې په لمانځه کې نه حاضرېږي او د هغوی کورونه وسیزم^(۱۱) (مشکوٰۃ ص: ۹۵ بحواله بخاری و مسلم).

۲. دویم حدیث چا چې د موذن اواز واوریده او هغه ته د جومات په راتلو کې څه عذر ویره یا مرض مانع نه و او دهغه باوجود هغه رانغی، نو هغه چې کوم لمونځ په کور کې کړی دی هغه نه قبلېږي. (مشکوٰۃ: ۹۶ بحواله ابوداود و دارقطني)^(۱۲)

۳. دریم حدیث: که په کورونو کې ښځې او ماشومان نه وای، نو ما به خپلو ځوانانو ته حکم کړی و چې کوم خلک د ماسخوتن لمانځه ته نه حاضرېږي، د هغوی کورونه وسيزي (مشکوٰۃ ص: ۹۷ بحواله مسند احمد)^(۱۳)

۴. څلورم حدیث: کوم سړي چې اذان واوریده، بیا له عذر پرته جومات ته رانغی، نو د هغه لمونځ نه کېږي. (مشکوٰۃ ص: ۹۷ بحواله دارقطني)^(۱۴)

په دې احادیثو کې د جمعې په پرېښودلو باندې چې د کومې غوسې اظهار شوی دی، دهغې نه صفا واضحه ده چې دا کار کبیره گناه ده.

ستاسو دویم شک دادی چې که د فرض لمانځه له پاره جومات ته تلل ضروري دي، نو زموږ مذهب هم د عیسایي مذهب په شان شو چې یوازې په گرجا کې عبادت کیدلی شي، ددې شک جواب دادی چې د لومړنیو امتونو عبادت به یوازې د هغوی په عبادت خانو کې کیده او که یو سړي به د یو عذر په بنیاد په عبادت خانه کې نه شو حاضریدلی، نو د هغه د عبادت د موخر کولو حکم و، رسول الله ﷺ ته دا عزت ورکړل شو چې د هغه له پاره ټوله ځمکه

...بقیه د ترمخ].. وقيل واجبة وعليه العامة. (در مختار ج: ۱ ص: ۵۵۲، ۵۵۴، کتاب الصلوة، باب الامامة)۔

۱ [عن ابی هريرة قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: والذي نفسي بيده! لقد هممت ان آمر بحطب فيحطب ثم آمر بالصلاة فيؤذن لها ثم آمر رجلا فيؤم الناس ثم اخالف الى رجال وفي رواية لا يشهدون الصلاة فاحرق عليهم بيوتهم. (مشکوٰۃ ص: ۹۵)۔

۲ [عن ابن عباس قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من سمع المنادي فلم يمنعه من اتباعه عذر، قالوا: وما العذر؟ قال: خوف او مرض لم تقبل منه الصلاة التي صلى. رواه ابو داود والدارقطني. (مشکوٰۃ ص: ۹۶، باب الجماعة وفضلها)

۳ [عن ابی هريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: لو لا ما في البيوت من النساء والذرية اقامت صلوة العشاء وامرت فتياي يحرقون ما في البيوت. رواه احمد. (مشکوٰۃ ص: ۹۷، باب الجماعة وفضلها، الفصل الثالث)

۴ [عن ابن عباس رضي الله عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: من سمع النداء فلم يجبه فلا صلوة له الا من عذر. (مشکوٰۃ ص: ۹۷، باب الجماعة وفضلها)۔

مسجد یعنی د سجده خای جوړ کړل شو، د رسول الله ﷺ امت کوم سړي باندې چې په کوم خای کې د لمانځه وخت راغی هلته لمونځ کولی شي^{۱۱} جومات ته د نه رسیدلو په وجه هغه ته د لمانځه د وروسته کولو ضرورت نشته. خو که څه عذر مانع نه وي، نو په جومات کې د جماعت لمونځ ادا کول ضروري دي. هو! د نفلونو په کور کې د ادا کولو حکم دی او د سنن موکده په باره کې خواصل حکم هم دادی چې هغه دې په کور کې ادا کړي په دې شرط چې په کور کې یې په اطمینان او سکون سره ادا کولی شي، که نه د سنن موکده ادا کول هم په جومات کې غوره دي^{۱۲}

که لمونځ له جمعې نه پاتې شي نو څه کول پکار دي؟

سوال: که له څه وجې د جمعې لمونځ ادا نه کړل شي یا د مجبوري له وجې نه د جمعې لمونځ پاتې شو. نو ایا لمونځ خائنه په کور کې ادا کړي یا په جومات کې؟ په دواړو کې کوم یو ته ترجیح ورکړل شي؟ او واقعه داده چې د کور په خای په جومات کې د لمانځه ثواب زیات دی او بل طرف ته دا هم واضحه ده چې د جمعې پرینسودونکی گناه گار دی او د هغه دا عمل یعنی جمعه پرینسودل په گناهونو کې راځي او بیا جومات ته تللو سره دا اظهار کول چې زما نه دا گناه شوې ده، سره له دې چې د گناه او عیب د پټولو څه حکم دی؟

جواب: جمعه قصدا پرینسودل گناه ده که د څه رښتیني عذر له وجې نه جمعه پاتې شوه، نو د جمعې د پاتې کېدلو گناه به نه وي، غوره داده که په یو بل جمعه کې د شاملیدو امید وي. نو هلته دې لار شي، یا دې په خپل کور کې جمعه وکړي که نه په جومات کې دې خائنه وکړي.^{۱۳}

د نژدې جومات باوجود د لوبو په میدان کې لمونځ کول

سوال: نن سبا نوي کهول کې د کرکټ لوبه ډیره مقبوله ده، ځینې حافظان یو میدان ته د کرکټ میچ له پاره لار شي، نو هغه میدان کې د لمانځه اهتمام کوي، حالانکې د جومات فاصله د لسو دقیقو ده، نو په داسې صورت کې لمونځ جومات کې ادا کول پکار دي یا په دې میدان کې؟

۱ [عن جابر قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: اعطيت خمساً لم يعطهن احد قبلي، نصرت بالرعب مسيرة شهر، وجعلت لي الارض مسجداً وطهوراً، فأيما رجل من امتي ادركته الصلاة فليصل... الخ. (مشکوٰة المصابيح ص: ۵۱۲، باب فضائل سيد المرسلين صلوات الله وسلامه عليه، الفصل الاول).]

۲ [والافضل في السنن ادائها في المنزل الا التراويح..... وفي الخلاصة في سنة المغرب ان خاف لو رجع الى بيته شغله شان آخر ياتي بها في المسجد وان كان لا يخاف صلاحها في المنزل وكذا في سائر السنن حتى الجمعة والوتر في البيت افضل... الخ. (البحر الرائق ج: ۱ ص: ۵۲).]

۳ [ذكر في الاصل انه اذا فاتته الجماعة في مسجد حية فان اتى مسجد آخر يرجوا ادراك الجماعة فيه لحسن وان صلى في مسجد حية لحسن الحديث الحسن..... وذكر القدوري انه اذا فاتته الجماعة جمع باهله في منزله. (البدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۱۵۶، وايضا في بحر ج: ۲ ص: ۳۶۷).]

جواب: که جومات نژدې وي. نو لمونځ جومات کې کول پکار دي. حديث مبارك کې ددې تعليم ورکړل شوی دی ۱۱

که جومات ته رسيدل ممکن نه وي نو کور کې لمونځ کول

سوال: زموږ په علاقه کې د غريزې علاقې له وجې نه جومات د کلي يا د محلي نه ليرې وي که نژدې هم وي. نو لاره سخته وي د هغه له وجې نه مشران يا هلکان چې لمونځ پرې فرض دی جومات ته نه شي رسيدلی، داسې صورت کې اذان کولو سره دوه يزيات کسان جمعې سره لمونځ کولی شي؟

جواب: فرض لمونځونه خو په جومات کې کول پکار دي. که جومات ليرې وي. نو نژدې جومات جوړول پکار دي. په هر حال که جومات ته رسيدل ممکن نه وي. نو کور کې جمعه کول صحيح دي خود جومات د فضيلت نه به محروم وي ۱۲

که جومات کې د لمونځ کولو نه والدين منع وکړي نو څه کول پکار دي؟

سوال: زما والد صاحب ما جومات کې لمونځ کولو ته نه پرېږدي او وايي چې کور کې لمونځ کوه، زه جمعة المبارک لپاره پته ځم. لمونځ کولو نه وروسته راځم، نو ما وهي او د کور نه د ويستلو دهمکي راته راکوي. داسې څو ځله شوي دي

جواب: جومات کې جمعې سره لمونځ کول واجب دي اوله عذر پرته د جومات لمونځ پرېښودل گناه ده ۱۳ او مور پلار چې کله د گناه حکم کوي. نو د هغوی خبره منل جائز نه دي ۱۴، له دې وجې نه تاسو جومات کې د لمونځ کولو اهتمام کوئ اود والد صاحب د منع کولو پرواه مه کوئ

کور کې څو کسانو سره لمونځ کول د جمعې ثواب لري

سوال: که کوروالو سره چې تعداد يې پنځه، شپږ وي، کور کې فرض لمونځ وکړل شي، نو ايا دې سره د جمعې فرض ثواب ورکول کيږي؟

^۱ [وقال ان رسول الله صلى الله عليه وسلم علمنا سنن الهدى وان من سنن الهدى الصلوة في المسجد الذي يؤذن فيه. (حلي كبير ص: ۵۰۹).]

^۲ [تجب على الرجال العقلاء البالغين الاحرار القادرين على الصلاة من غير حرج وفي الشامية فالحرج يرتفع الاثم ويرخص في تركها ولكنه يفوته الافضل... الخ. (شامي ج: ۱ ص: ۵۵۴، مطلب في تكرار الجماعة في المسجد).]

^۳ [قال عامة مشايخنا انها واجبة، وذكر الكرخي انها سنة، ثم فسرهما بالواجب، فقال: الجماعة سنة لا يرخص لاحد التأخر عنها الا لعذر، وهو تفسير الواجب عند العامة. (بدائع ج: ۱ ص: ۱۵۵).]

^۴ [عن النواس بن سمعان رضى الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: لا طاعة لمخلوق في معصية الخالق. رواه في شرح السنة. (مشكوة ص: ۳۲۱، كتاب الامارة والقضاء).]

جواب: که جومات کې کله جمعه ونه موندل شي، نو د کورکسانو سره جمعې سره لمونځ کولو کې به د جمعې ثواب خامخا ورکول کېږي [۱]. خو قصداً د جومات جمعه پرېښودل او له څه وجې نه پرته په کور کې لمونځ کول ناجائز دي.

د شرعي عذر نه پرته يوازې لمونځ کول

سوال: که يو سړی د شرعي عذر نه پرته يا له څه مجبوري نه پرته يوازې لمونځ کوي، نو ايا دده لمونځ کېږي؟ حالانکې که ده غوښتل، نو جمعې سره يې لمونځ کولی شو.

جواب: پنځه وخته لمونځ جمعې سره کول قريب قريب واجب دي [۲] کوم کس چې د عذر نه پرته يوازې لمونځ کوي دا سخت گناهگار دی [۳]. ده ته ددې نه توبه کول پکار دي او جمعې سره د لمانځه اهتمام کول پکار دي.

د فوج دنده (ډيوتي) او لمونځ

سوال: زما اولنۍ مسئله داده چې که د يو مسلم فوج سپاهي په دندې (ډيوتي) باندې وي او د لمانځه وخت ښي او ډيوتي هم د لوی اهميت وي، مثلاً د اسلحې ډيپو وغيره او د فوج انچارج د لمونځ کولو نه منع کوي، نو څه وکړل شي؟ په بل صورت کې که ډيوتي د عام حالت وي، د امن زمانه وي يعنې جنگ نه وي، نو ايا ډيوتي پرېښودلو سره لمونځ کېدای شي؟

جواب: که څه متبادل انتظام نه وي، نو لمونځ به قضا کړي [۴] او که حساس او خطرناک صورت نه وي، نو لمونځ دې نه قضا کوي [۵] که ملازمت ختمېږي، نو ملازمت دې پرېږدي [۶].

^۱ [وذكر القدوري: يجمع باهله ويصلي بهم يعني وينال ثواب الجماعة كذا في الفتح. (شامي ج: ۱ ص: ۵۵۵).
^۲ [والجماعة سنة مؤكدة للرجال قال الزاهدي: اراد بالاكيد الوجوب، وقيل: واجبة وعليه العامة، قال في شرح المنية والاحكام تدل على الوجوب من ان تركها بلاعذر يعزر وترد شهادته... الخ. (در مختار ج: ۱ ص: ۵۵۴، ۵۵۲، باب الامامة). ايضا: تجب..... على الرجال العقلاء البالغين الاحرار القادرين على الصلوة من غير حرج. (شامي ج: ۱ ص: ۵۵۴).]

^۳ [الاتفاق على ان تركها (الجماعة) مرة بلا عذر يوجب اثماً... الخ. (شامي ج: ۱ ص: ۵۵۲). ايضا: عن ابن عباس رضي الله عنهما قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من سمع المنادي فلم يجمعه من اتباعه عذر قالوا: وما العذر؟ قال: خوف او مرض، لم تقبل منه الصلوة التي صلى. (مشكوة ج: ۱ ص: ۹۶ باب الجماعة).]

^۴ [وتؤخر (الصلوة) سبب اللص ونحوه. (خلاصة الفتاوى ج: ۱ ص: ۶۹، طبع كونه).]

^۵ [ان الصلوة كانت على المؤمنين كتباً موقوتاً (النساء: ۱۰۳).]

^۶ [عن النواس بن سمعان لا طاعة لمخلوق في معصية الخالق. (مشكوة ص: ۳۲۱).]

که د ادارې مشر د لمانځه اجازه نه ورکوي نو د هغه خبره مه منی

سوال: ١ ادارې مشر که له څه وجې نه د جمعې نه منع کوي، نو ایا د هغه خبره ومنل شي؟ ځکه چې د هغه وينا ده چې د ډیوتی په وختونو کې کارکوونکي زموږ تابع دي، که موږ اجازه ورکړو، نو جمعې سره به لمونځ وکړي، که نه نه شي یې کولی

جواب: جمعې سره لمونځ ادا کول سنت مؤکد، بلکې واجب دي^[١] اوله عذر نه پرته جمعه پرېښودل ناجائز دي^[٢] او په ناجائز کار کې د چا خبره منل هم جائز نه دي، له دې وجې نه د ادارې مشر ته د جمعې نه د منع کولو حق نشته، کارکنانو ته د هغه خلاف احتجاج کول پکار دي او د جمعې لمونځ اجازه حاصلول پکار دي او که هیڅ شان سره هم اجازه نه ورکوي، نو بیا هم مسلمان کارکنانو ته جمعې سره لمونځ ادا کول پکار دي اګر که ملازمت ختم شي^[٣]

د کلي په جومات کې لمونځ ادا کوئ

سوال: زه چې کله کلي ته لاړ شم، نو یو وړوکی جومات دی، په هغه کې پنځه وخته لمونځ نه کیږي، زه هلته ورشم د هغه صفایي وغیره وکړم، که بل څوک راشي، خو جمعه وشي، که نه یوازې لمونځ وکړم، ایا په دې صورت کې به ماته د جمعې د لمانځه ثواب راکول کیږي؟

جواب: دوه، څلورو کسانو ته ترغیب ورکړئ او جومات ته یې راوړئ او د جمعې اهتمام کوئ، دې له پاره چې جومات هم آباد وي او د جمعې د ثواب نه هم محروم پاتې نه شي.^[٤]

^١ [قال عامة مشايخنا انها واجبة وذكر الكرخي انها سنة ثم لفسرها بالواجب... الخ. (بدائع ج: ١، ص: ١٥٥).

^٢ [الاتفاق على ان تركها مرة بلا عذر يوجب ألماً... الخ. (شامي ج: ١، ص: ٥٥٢).

^٣ [ايضا حاشيه غير ٣ صفحه هذا.

^٤ [واما بيان من تعتقد به الجماعة فالل من تعتقد به الجماعة الثان وهو ان يكون مع الامام واحد. (بدائع ج: ١، ص: ١٥٦).

❖ د امام مسائل ❖

د اهل کډو په وخت کې غیر اهل امام جوړول

سوال: زید او عمر دواړه په یو جومات کې اوسېږي، زید امام مقرر دی کوم چې عالم حافظ او قاري دی، خودخو شامد یا ویري له وجې نه عمر د لمانځه له پاره مخکې کوي. کوم چې نه حافظ، نه قاري او نه مولوي دی او قرآن پاک هم صحیح نه شي لوستلی. نو ایا د زید په موجودیت کې د عمر په اقتداء کې د ټولو لمونځ صحیح کیږي؟

جواب: په دې مسئله کې دوه خبرې د غور قابل دي: اول دا چې زید کله چې امام مقرر دی، نو عمر ته امامت کول نه دي پکار، که د زید د اجازې نه پرته امامت کوي، نو مکروه تحریمي او که د زید په اجازې سره یې کوي. نو بیا هم خلاف اولی دی، ^{۱۱} ځکه چې هغه د زید نه ډیر کم دی ^{۱۲}، بله خبره داده چې زید عالم، قاري او حافظ دی او ددې په خلاف عمر قرات صحیح نه لولي حافظ، عالم او قاري هم نه دی، په دې صورت کې دوه حالتونه دي چې د عمر د حروفود مخارجو قرات د صفات ذاتیه سره دی که نه: اول که حروف او صفات ذاتیه نه ادا کوي، نو لمونځ صحیح نه دی ^{۱۳} او دویم که مخارج او صفات ذاتیه ادا کوي، خود صفات محسنه او ممیزه (کوم چې د قرات د کتابونو مفید بحثونه دي) نه ناخبره وي، نو په دې صورت کې به یې لمونځ وشي، خو د زید په مقابله کې د هغه امامت مکروه تنزیهې او خلاف اولی دی، پاتې شوه دا چې قرات صحیح لولي او که نه؟ دهغه فیصله مستند قاریان کولی شي عوام یې نه شي کولی له دې وجهه که زید په دې مسئله کې نرمي کوي، نو د عمر قرات یو بل قاري ته په اورولو سره دې فیصله واخلي.

۱ [دخل المسجد من هو أولى بالامامة من امام المحلة فامام المحلة أولى كذا في القنية. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۸۳، الباب الخامس في الامامة). ايضا: ويكره للرجل ان يؤم الرجل في بيته الا باذنه لما روينا حديث ابى سعيد مولى بنى اسيد ولقول النبي صلى الله عليه وسلم لا يؤم الرجل الرجل في سلطانه ولا يجلس على تكمة اخيه الا باذنه..... ولان في التقدم عليه ازدراء به بين عشائره واقاربه وذا لايلىق بمكارم الاخلاق. ولو اذن له لابس به لان الكراهة كانت لحقه... الخ. (بدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۱۵۸، كتاب الصلاة، فصل في بيان من هو احق بالامامة).

۲ [الاولى بالامامة اعلمهم باحكام الصلاة. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۸۳، الباب الخامس في الامامة، الفصل الثاني).

۳ [ومنها القراءة بالالحن ان غير المعنى والا لا. (الدر المختار ج: ۱ ص: ۶۳۰ طبع ايج ايم سعيد).

جمعه کې د یو عالم باوجود د متولي امامت

سوال: زموږ په جامع جومات کې د مازدیگر لمونځ د امام صاحب د غیر حاضري له وجې نه غیر عالم متولي ورکړ، حالانکې د هغه ته دا خبره معلومه وه چې د محلي یو باقاعدہ عالم دین د جمعې په اولني صف کې موجود دی، ایا د متولي له پاره دا ښه نه وه چې د امامت له پاره یې عالم دین ته ویلي وای؟

جواب: هو، همداسې کول غوره و^۱

د فقه حنفي مطابق په امام کې کوم صفات پکار دي؟

سوال: د حنفي مسلک مطابق په امام صاحب کې کوم صفات پکار دي؟ تاسو خبر را کړئ.

جواب: امام متقي او پرهیزگار کېدل پکار دي، چې حلال او حرام پیژني، د لویو گناهونو نه ځان ساتي او د لمانځه د ضروري مسئلو او د صحیح تلاوت نه خبردار وي. والله اعلم.^۲

په اعراب کې د غلطې کونکي امام په اقتداء کې لمونځ

سوال: که په قرأت کې امام صاحب په اعراب کې غلطې کوي او متواتر غلطې کوي، نو ایا لمونځ به یې صحیح شي او که نه؟

جواب: په کومه اعرابي غلطې سره چې د قرآن کریم معنی بدله شي، په هغې سره لمونځ ماتېږي او که داسې تبدیلی رانشي، نو لمونځ صحیح دی.^۳

چې د سهي تلفظ والاړوند موجود وي نو غلط تلفظ والا امام مه جوړوئ

سوال: د جومات امام صاحب د بلې علاقې دی چې هغه د څه کار له وجې یا بل څه غرض باندې لس دولس ورځې چوتې باندې لاړ شي، نو د هغه په غیر موجودگي کې موږ سره دوه کسان دي، یو حافظ صاحب چې سترگو باندې ژوند دی، هغه قرآن مجید صحیح طریقي سره

^۱ [والا حق بالامامة تقدیمًا لاعلم باحکام الصلاة] فقط صحة وفسادًا بشرط اجتنابه الفواحش الظاهرة (قوله تقدیمًا) ای علی من حضر معه... الخ. (فتاوی شامی ص: ۵۵۷، باب الامامة).

^۲ [والا حق بالامامة تقدیمًا بل نصبًا، الاعلم باحکام الصلاة فقط صحة وفسادًا بشرط اجتنابه الفواحش الظاهرة وحفظ قدر فرض..... ثم الاحسن تلاوة وتجويدًا للقراءة ثم الاروع ای الاكثر اتقاء للشبهات، والتقوى اتقاء المحرمات... الخ (قوله تقدیمًا) ای علی من حضر معه (قوله نصبًا) ای للامام الراتب (قوله یشرط اجتنابه الخ)..... الاعلم بالسنة اولی الا ان یطعن علیه فی دینه... الخ. (درمختار مع رد المختار ج: ۱ ص: ۵۵۷، باب الامامة).

^۳ [اذا لحن فی الاعراب لحنًا یغیر المعنی بان قرا لاترفعوا اصواتکم برفع الناء لا تفسد صلاته بالاجماع وغير المعنی تغیرًا فاحشًا بان قرا وعصى ادم ربه بنصب المیم ورفع الرب وما اشبه ذلك مما لو تعد به لکفر اذا قرا خطا فسدت صلاته. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۸۱، الباب الرابع فی صفة الصلاة، الفصل الخامس فی زلة القاری)۔

لولي او په مدرسه کې ماشومانو ته سبق بنیسي او اودس وغیره بالکل صحیح کوي. خو سترگو باندې نابینا دی. دا حافظ صاحب د امام صاحب په نه موجودیت کې امامت کولی شي او که نه؟ دویم کس هم لمونځ ورکوي، خو ځینې خلک وایي چې دا کس د قرآن تلفظ صحیح نه ادا کوي. سوال دادی چې په دې دواړو کې کوم کس ته امامت کول پکار دي؟

جواب: که نابینا سړی صفا وي، قرآن کریم صحیح لولي او د لمانځه د ضروري مسنلو نه خبر وي، نو هم دی امام جوړول پکار دي، کوم کس چې قرآن غلط لولي، نو هغه امام جوړول پکار نه دي^{۱۱}

کوم پرهیزګار چې نه امامت کوي نه اقتداء کوي هغه ګناهګار دی

سوال: که په یو محله یا کلي کې د جومات پیش امام له څه وجې نه جمعې ته راغلی او د هغه په ځای یو بل مشر لمونځ ورکړي او په پوره کلي کې یو سړی داسې وي چې خپله هم پرهیزګار وي او هغه خپله امامت کول نه غواړي او نه هغه په چا پسې لمونځ کوي، نو د شریعت مطابق ددې سړي څه حکم دی؟

جواب: دا سړی ګناهګار دی^{۱۲}

د شریعت پابند خوپه قرات د غلطې کونکي امامت

سوال: ایا په داسې امام پسې لمونځ صحیح دی چې په صحیح طریقي سره د شریعت پابند وي. خو د لمانځه په دوران کې په قرات کې غلطې کوي؟

جواب: د قرات ځینې غلطې داسې وي چې په هغه سره لمونځ فاسدېږي له دې وجې داسې سړی امام جوړول صحیح نه دي^{۱۳}.

د غلط قرات کونکي امام اقتداء

سوال: زموږ په کلي کې امام صاحب او خطیب کوم چې د تیرو دولسو کلنو نه امامت کوي چې د هغه د دیني تعلیم دا حالت دی چې په لمانځه کې د قرات په دوران کې داسې غلطې کوي چې په هغې سره لمونځ فاسدېږي مثلاً: د قرات دوران کې د زیر په ځای زیر، د زیر په ځای زیر

^۱ [وعند کراهة امامة الاعمی فی المحيط وغیره بان لایکون افضل القوم، فان کان افضلهم فهو اولی. (البحر الرائق ج: ۱ ص: ۳۶۹ و هکذا فی الفتاوی الشامیة ج: ۱ ص: ۵۶۰. باب الامامة).

^۲ [قال: الجماعة سنة مؤكدة لا یرخص لاحد التخلف عنها بغیر عذر... الخ. (فتاوی سراجیة ص: ۱۵) ایضاليس فی المحلة الا واحدا یصلح للامامة لاتلزمه ولا یثم بتركها. کذا فی القنیة. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۸۴)۔

^۳ [اذا اتی بالادغام فی موضع لم یدغمه احد من الناس وبقیح العبارة ویخرجها عن معرفة الكلمة نحو ان یقرأ..... فسدت صلوته وان اتی بالادغام فی موضع لم یدغمه احد الا ان المعنی لا یتغیر به ویفهم ما يفهم مع الاظهار نحو ان یقرأ..... لا تفسد صلوته. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۸۱، الباب الرابع، الفصل الخامس فی زلة القاری)

او د زیر زیر په خای پیش او د واو زیات استعمال یا د واو حروف پرینودل. د شد او مد خیال نه ساتل د ولاړ زیر په خای یوازې زیر لوستل د لام د تاکید په حای منفی لالوستل اوداسې نور د تیرو پنځو کلنو نه ما امام صاحب ته دا قسمه غلطې په نښه کړي دي. خو هغه بیا هم بند نه شو او هم هغه شان د الله پاک په کلام پورې مسخرې کوي اخر ما د ډیرې مجبوري له وجې نه په هغه پسې لمونځ کول پرینودل او د کلي په سوونو خلک د هغه په اقتداء کې لمونځ کوي او د کلي څه مالدار خلک د مولوي صاحب حمایت کوي او دا دلیل پیش کوي چې موږ نا پوهه خلک یو، زموږ لمونځ کیږي حال دا چې ما ددې نه مخکې د څو مفتیانو نه فتوا حاصله کړې ده، خو دا خلک په خپل ضد باندې کلک ولاړ دي.

جواب: په داسې امام پسې لمونځ نه کیږي امام دې بدل کړل شي او څوک صحیح لوستونکی دې امام مقرر کړل شي، که نه ټول لمونځونه به برباد شي.

د ډیره لنډونکي عالم په شتون کې د کم علمه ډیره ورا امامت

سوال: په جومات کې ټول خلک چې په هغه کې د علم خاوندان هم شته. ټولو ډیرې لنډې کړي دي، له یوسړي نه پرته اوس په دې صورت کې اقامت او امامت په کوم ترتیب سره وکړل شي؟ سره له دې چې د ډیرې والا سړی کم علمه دی

جواب: که د ډیرې والا سړی لمونځ ورکولی شي او د لمانځه د ضروري مسائلو نه خبر وي، نو لمونځ هم هغه باندې ورکول پکار دي، اقامت دې هم هغه په خپله کوي، چې ډیره لنډوي هغه اهل علم نه، بلکې اهل جهل دي په قول د سعدي:

“علمی که راه حق نماید جهالت است !..”

د مجبوري له وجې بې ډیرې پسې لمونځ کول دیوازې لمانځه نه غوره دي

سوال: د لمونځ اهتمام د یو مشر استاد د لاندې کیږي کوم چې ډیرې والا دي په ټول سکول کې پرته له هغه نه څوک هم د ډیرې والا نشته هم هغه امامت کوي، خو په کومه ورځ چې هغه نه راځي دویم استاد چې ډیره نه لري امامت کوي، د بې ډیرې امام پسې لمونځ کولو په باره کې ستاسو څه خیال دی؟

جواب: مکروه تحریمي دی،^{۱۱} خو که په ټوله جمعه کې یو هم د ډیرې والا انسان نه وي، نو

۱ [ډیره خریل یا دومره کمول چه د یو موتی نه کمه شی دا حرام دی او مرتکب د حرامو فاسق دی. والفاسق من فعل کبره او اصر علی صغیره. (شامی ج: ۴ ص: ۵۳۱، طبع ایچ ایم سعید). ویکره تقدیم العبد ..... والفاسق لانه لایهتیم لأمر دینه. (هدایة ج: ۱ ص: ۱۰۱). وایضا فی الشامیة ج: ۱ ص: ۵۶۰ واما الفاسق فقد عللوا کراهة تقدیمه بانه لایهتیم لأمر دینه، وبان فی تقدیمه للإمامة تعظیمه وقد وجب علیهم اهانتة شرعاً... الخ. (فتاوی شامی ج: ۱ ص: ۵۶۰، باب الامامة)۔

دیوازې لمونځ کولو په ځای داسې امام پسې لمونځ کول غوره دي ^{۱۱}

د وړې وړې بیرې سره امامت کول

سوال: مسئله داده کوم ځای چې زه کار کوم هلته ډیر خله چې کله د لمانځه وخت شي، نو موږ پنځه شپږ ملگري یو، یو هم د شریعت مطابق نه وي، زما وږه وږه ډیره ده او قرأت مې هم صحیح دی، د لمانځه د مسائلو نه هم خبر یم. ملگري ماته د لمانځه د ورکولو له پاره وایي، نو جمعه وکړو، خو کله چې یو پوره ډیرې والاوي، نو زه هغه په امامت باندې مجبور وم تاسو دا بیان کړئ چې په داسې صورت کې چې د مقتدیانو په صف کې یو هم د پوره ډیرې والا نه وي. زه لمونځ ادا کولی شم او که نه؟

جواب: که تاسو ته د لمانځه ورکولو موقع ملاوېږي، نو تاسو ته پوره ډیره پریښودل پکار دي. تاسو ته به د صحیح امامت ثواب درکول کیږي او د مې شوي سنت د ژوندی کولو ثواب به هم وي په موجوده صورت کې ستاسو امامت مکروه دی. خو د ځانته لمونځ کولو نه په دې طریقې سره جمعه کول غوره دي ^{۱۲}

تراویحو لپاره ډیره ساتونکي حافظ امامت

سوال: دې تیر رمضان شریف کې یو حافظ صاحب چې غالباً ملتان سره تعلق لري، د هغه ډیره د سنت مطابق نه وه، یعنې وړوکې وه، هغه کټ کړی وه او د جومات مولانا ورته وویل چې ستا ډیره وږه ده. دا تا ولې غټه کړې نه ده؟ هغه په جواب کې وویل چې زه بیمار وم او ددې له وجې نه زما ډیره وږه ده او څو ورځې وروسته هغه بیا ډیره کټ کړه، بیا مولانا صاحب د هغه نه خفه شو چې تا د حضور پاک ﷺ د سنت مبارک توهین کړی دی او تاسې لمونځ نه کیږي، خو د جمعي ټولو ملگرو د حافظ صاحب تایید کاو او راروان رمضان لپاره یې هم دعوت ورکړی دی. مهرباني وکړئ زموږ رهنمائي وکړئ، ایا لمونځونه شوي دي یعنې د تراویحو لمونځ، چې خلکو دې حافظ صاحب پسې کړي دي د کوم حافظ چې ډیره بالکل وږه وه؟ د مولانا صاحب د منع کولو نه وروسته هم هغه کټ کړه، ایا حافظ صاحب گناهگار دی او که نه؟ او د جمعي کومو ملگرو چې دده تایید کاوو هغه هم گناهگار دي؟ ایا راروان کال کې دا حافظ صاحب لمونځ ورکولی شي؟

جواب: کوم حافظ چې ډیره کټ کوي، هغه پسې لمونځ جائز نه دی، مولانا صاحب صحیح وایي او دې حافظ ته د خلکو دعوت ورکول گناه ده. دوی ته توبه کول پکار دي، داسې حافظ

۱ [فان امکن الصلوة خلف غیرهم فهو افضل والا فلاقتداء اولی من الانفراد]. (شامي ج: ۱ ص: ۵۵۹، باب الامامة)

۲ [تیره شوی حاشیه (ډیره خرښل یا دومره کمول چه د یو موټی نه کمه شی دا حرام دی.... الخ (فتاوی شامي ج: ۱ ص: ۵۶۰، باب الامامة)۔]

پسې لمونځ نه کيږي ۱۱

که د بیره خریلي امامت جائز نه دی نو امام

کعبه په ضیاء الحق باندې ولې امامت وکړې؟

سوال: د هغه امام په باره کې څه حکم دی، چې دا خبره کوي چې هغه سړي پسې لمونځ کيږي د چا بیره چې غیر شرعي وي او ددې له پاره د جواز دلیل دا پیش کوي چې امام کعبه په ضیاء الحق صاحب باندې لمونځ کړی و، سره له دې چې د هغه بیره نه وه؟

جواب: ددې امام دا بنودل شوې مسئله غلطه ده، د کوم کس بیره چې غیر شرعي وي، نو هغه فاسق دی او د فاسق سړي اذان او امامت د امت د فقهاء کرامو د وضاحت مطابق مکروه تحریمي دي. ۱۲

د ټاکلې وظیفې نه لرونکي امام طرز عمل

سوال: زه دیو کلي کې په جومات کې خادم یم، ماشومانو ته درس قرآن او د امامت فريضه هم سر ته رسوم، زما څه ټاکلې وظیفه نه شته، د هغه ځای شتمن خلک د ضرورت مطابق ماسره تعاون کوي، هر کال کې دوه میاشتې جمعې له پاره ورځم، د هغه خرچه هم د هغه نه اخلم یعنې هغوی ته د خرچې له پاره وایم، هغه خلک یې په خوشحالي سره راکوي، دغه شان د کور خرچې هم راکوي، په هر حال څه ټاکلې وظیفه نه شته، ایا داسې عمل ماله پاره جائز دی؟

جواب: دا طرز عمل ستاسو له پاره جائز دی، خوددې نه ښه خبره داده چې تاسو د چا نه څه غواړئ، د الله پاک کار د الله پاک د رضا له پاره یوازې په الله پاک باندې توکل کولو سره کوی، بیا چې الله پاک څه انتظام وکړي، نو هغه قبول کړی. ۱۳

ایاد امام له پاره په منبر باندې د خپل ځان

له پاره زکات او عطیات غوښتل جائز دي؟

سوال: امام صاحب د جومات د کمیټې له اجازې پرته په جمعه کې د لمانځه نه وروسته اعلان وکړي چې زه د جومات قرضدار یم او د خلکو هم قرضدار یم او دې وخت کې زما حالت

۱. [أوتجوز إمامة الأعرابي والأعمى والعبد وولد الزنا والفاسق كذا في الخلاصة إلا أنها تكره]. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۸۵، باب الإمامة). ویکره تقدیم العبد..... والفاسق لانه لایهتیم لامر دینه. (فتح القدیر ج: ۱ ص: ۲۴۷، هداية ج: ۱ ص: ۱۰۱).

۲. [ویکړه اذان الفاسق]. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۵۴)، ویکړه تقدیم العبد..... والفاسق لانه لایهتیم لامر دینه. (فتح القدیر ج: ۱ ص: ۲۴۷)، ایضا سابقه حواله جات.

۳. [ومن يتوكل على الله فهو حسبه الآية (الطلاق: ۳)].

د رحم وړ دی، لهذا دادرخواست کوم چې د زکات، عطیات او فطرانې په ذریعې سره ماسره تعاون وکړی او خپل کسان یې د جومات په دروازو کې کینول، ایا د امام صاحب له پاره داسې غوښتنه جائز ده؟

جواب: تاسو چې څنگه ذکر کړل، نو د جومات امام صاحب له پاره داسې قسم اعلان کول ډیره د ذلت خبره ده، الله پاک دې په چا باندې هم سخت حالات نه راولي، زما عقیده خو دا ده چې د امام د لوړې نه مړ کیدل د داسې قسم ذلت آمیز سوال کولونه غوره دي، باقي محلي والو او جومات والو ته د امام صاحب د ضروریاتو په خپله خیال ساتل پکار دي

د هغه کس امامت چې کورونو ته د قرآن پاک د درس له پاره ځي او فیس اخلي

سوال: نن سبا عموماً په جوماتونو کې چې کوم امامان دي، د خلکو کورونو ته ځي او قرآن مجید ورته ښيي او ډیر فیسونه ترې اخلي، ایا داسې امام پسې لمونځ کول جائز دي؟

جواب: ددې د ناجائز کیدو شک درته ولې وشو؟ والله اعلم

که لاس باندې پټی وي، نود لمانځه حکم

سوال: که د امام په لاس باندې پټی تړلې وي چې د هغې له وجې نه اودس نه پوره کیږي، نو په دې صورت کې دا کس امامت کولی شي؟ دغه شان د امامت کولو په صورت کې د مقتدیانو په لمانځه کې به څه فرق راځي او که نه؟

جواب: که چا په زخم باندې پټی تړلې وي او پټی لرې کولو سره د زخم وینځل تاوان کوي، نو حکم دا دی چې په دې پټی باندې مسح وکړي او گیرچاپیره ځای ورسره وویځي، په پټی باندې مسح کول د غسل (د وینځلو) قائم مقام دی، له دې وجې نه داسې سړی امام جوړېدای شي چې په پټی باندې یې مسح کړې وي، دده په اقتدا کې څوک لمونځ کوي، نود هغوی لمونځ صحیح دی.^۱

لمانځه کې دیوې بېلې خوا کتونکي امامت

سوال: یو سړی چې کله لمونځ کوي، نو د قیام په حالت کې د سجدې ځای ته د کتلو په ځای یوې اوبلې خوا ته گوري، که دی جمعه کوي، نو کیدای شي چې په جمعه کې به هم یوې اوبلې خواته گوري، د داسې سړي په امامت کې لمونځ کول جائز دي؟

جواب: یوې اوبلې خواته کتل مکروه دي.^۲

^۱ [و يجوز المسح على الجائر وان شدها على غير وضوء... الخ]. (الجوهره النيرة ص: ۲۸، مطبع مجتبی دهلې).
و يجوز اقتداء الغاسل بماسح الخف وبالماسح على الجيرة. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۸۴، باب الامامة، الفصل الثالث).
^۲ [وبكره ان يلتفت بوجهه يمينا وشمالا... الخ]. (حلی کبر ص: ۳۵۱).

د داسې سړي امامت چې د اسلام په باره کې معمولي معلومات لري

سوال: یو داسې سړی چې انگریزي خو یې ډیره زده کړې او لوستلې ده، خو د دین اسلام په باره کې دومره معلومات نه لري، ایا دی کله کله امامت کولی شي؟ ایا داسې صورت کې به ده ته ګناه نه وي؟

جواب: که د شریعت پابند وي، د لمانځه ضروري مسائلو باندې پوهیږي او قرآن مجید باندې د ضرورت مطابق پوهیږي، نو امامت کولی شي (۱)

د پنځه وخته لمانځه اجرت اخستونکي اقتداء

سوال: زما د تره د زوی مسئله داده چې هغه پنځه وخته لمونځ کوي او د جمعې سره یې کوي. خونن سبا له یو څو مولویانو پرته ټول اجرت اخلي. د هغوی د محلي امام هم اجرت د تنخواه په صورت کې اخلي او د تراویح اجرت د مخکې نه مقرروي، هغه ته یو جومات معلوم دی چې د هغه ځای امام څه نه غواړي هو! که څوک یې په خوشحالي ورکوي، نو اخلي یې. خو هغه جومات ډیر لرې په بله علاقه کې دی. هغه نوکري هم کوي، له دې وجه هغه هلته تللو سره لمونځ نه شي ادا کولی، تاسو بیان کړئ چې هغه ته د شریعت په رڼا کې تراویح کوم ځای ادا کول پکار دي، په جومات کې یا په کور کې؟

جواب: په تراویح اجرت جائز نه دی، ددې په ځای دې د الم ترکیف سره تراویح وکړل شي (۲) د پنځه وخته لمونځ د امامت اجرت متاخرینو جائز کړی دی، له دې وجه دې جمعه نه پرېښودل کیږي، بلکې خپل جومات کې دې د جمعې سره لمونځ ادا کړل شي (۳)

د امام له اجازې پرته امامت کول

سوال: یو سړي دیارلس کاله د امامت فرائض ادا کړل او وروسته هغه د امامت نه استعفی ورکړه او محلي والا امام مقرر کړو، څه موده وروسته هغه هم امامت پرېښود او بیا محلي والا خلکو امام مقرر کړ اوس هغه امام چا چې دیارلس کاله امامت کړی دی هغه راتلو سره ددې امام په موجودګي کې پرته له اجازې نه په مصلی باندې ولاړ امامت کولی شي او که نه؟

۱ [والا حق بالامامة تقدیماً بل نصّاً الا علم باحکام الصلاة فقط صحةً وفساداً بشرط اجتنابه الفواحش الظاهرة وحفظ قدر فرض..... ثم الاحسن تلاوة وتجويداً للقراءة... الخ (در مختار مع الشامی ج: ۱ ص: ۵۵۷، باب الامامة)

۲ [قال العینی وشرح الهدایة: ویمنع القارئ للدنيا، والآخذ والمعطى آثمان. (شامی ج: ۶ ص: ۵۶)۔

۳ [لان ما اجازه فی محل الضرورة کالاستئجار لتعليم القرآن او الفقه او الاذان او الامامة خشية التعطيل لقله رغبة الناس فی الخير. (شامی ج: ۶ ص: ۶۹۱، وايضا ج: ۶ ص: ۵۵، ۵۶، کتاب الاجارة)۔

جواب: اوس چي کله هغه امام نه دی، نو پرته د امام له اجازې نه د هغه لمونځ ورکول صحیح نه دي^{۱۱}

ايا امام يوازې د بنځو او ماشومانو امامت کولی شي؟

سوال: ايا امام يوازې د بنځو او ماشومانو امامت کولی شي؟ دامام نه پرته هيڅوک بالغ سړی نشته

جواب: که بالغ سړی نه وي، نو د ماشومانو او بنځو سره هم لمونځ کيږي د امام نه شاته د ماشومانو صف پکار دی اوله هغو نه وروسته د بنځو او که ماشوم يو وي، نو هغه دې د امام بني طرف ته ودریږي او بنځه که يوه هم وي هغه دې په شاته صف کې ودریږي.^{۱۲}

ايا يو امام په دوه جوماتونو کې امامت کولی شي؟

سوال: زموږ په کلي کې دوه جوماتونه په څه فاصله باندې موجود دي، په دې دواړه جوماتونو کې کافي لمونځ کونکي وي، خو په دې ټول کلي کې د امام جوړيدلو لائق يوازې يو سړی دی، ايا يو لمونځ په مختلفو وختونو کې په دواړه جوماتونو کې هغه يو امام ورکولی شي؟ څه گنجائش په شريعت کې موجود دی او که نه؟

جواب: يو سړی دوه ځله امامت نه شي کولی، ځکه چې د هغه لومړی لمونځ فرض دی او دويم نفل، د فرض لمونځ کونکي اقتداء په نفل کونکي پسې صحیح نه دی.^{۱۳}

له يوازې لمانځه وروسته بل ته جمعه ورکول

سوال: يو سړی چې فرض لمونځ وکړي، ايا دی بيا وروسته راتلونکي کس ته د لمانځه له پاره امامت کولی شي؟

جواب: کوم سړی چې فرض لمونځ ادا کړی وي، نو هغه په دې لمانځه کې د بل چا امام نه شي جوړيدلی.^{۱۴}

۱ [واما الامام الراتب فهو احق من غيره وان كان غيره افقه منه. (البحر الرائق ج: ۱ ص: ۳۶۸)، صاحب البيت اولی بالامامة من غيره. (فتاوی سراجیه ص: ۱۶).—

۲ [واطلق في الواحد فشمّل البالغ والصبي واحترز به عن المرأة فانها لا تكون الاخلفه فلو كان معه رجل وامرأة فانه يقيم الرجل عن يمينه والمرأة خلفها... الخ. (البحر الرائق ج: ۱ ص: ۳۷۴). وان كان معه رجل وامرأة اقام الرجل عن يمينه والمرأة خلفه... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۸۸، الفصل الخامس، الباب الخامس في الامامة).—

۳ [ولا يصلى المفترض خلف المتفل لان الاقتداء ببناء ووصف الفرضية معدوم في حق الامام فلا يتحقق البناء على المعدوم. (هداية ج: ۱ ص: ۱۲۷، باب الامامة).—

۴ [لان الفرض لا يتكرر. (شامی ج: ۲ ص: ۶۴)، ولا يصلى المفترض خلف المتفل، لان الاقتداء ببناء ووصف الفرضية معدوم في حق الامام فلا يتحقق البناء على المعدوم. (هداية ج: ۱ ص: ۱۲۷، باب الامامة).—

د لمانځه پرمهال که د امام اودس مات شي

نوهغه ته پکار دي چې څوک خليفه جوړ کړي

سوال: جمعه کې د امام صاحب اودس مات شو او د امام صاحب په ځای دویم څوک نشته. اوس به خلک پاتې لمونځ څنگه ادا کوي؟ او ایا دا لمونځ پوره شو؟ دویم دا چې امام د تللو په وخت په اولني صف کې یو کس په خپل ځای ودر او، نو دا دا دویم امام به د شروع نه لمونځ کوي یا د کوم ځای نه چې اولني امام صاحب لمونځ پریښی و د هغه ځای نه به یې کوي؟ او په سري لمونځ کې څه پته لگيږي چې سورة یې هم لوستلی و او که نه؟ او ایا د امام په تللو سره د جمعې ثواب کیږي او که نه؟ یا به په دویم ځل جمعه کول ضروري وي؟ واضح او تفصیلي جواب راکړئ.

جواب: امام ته په خپل ځای باندې بل څوک خليفه جوړول پکار دي. که څوک خليفه جوړ نه کړي، نو په مقتديانو کې په خپله یو کس ته پکار دي چې وړاندې شي او خليفه جوړ شي. که امام د خليفه جوړولو نه پرته د جومات نه بهر شو او د هغه په ځای بل څوک رانغلل، نو د ټولو لمونځ فاسد شو. (۱)

لومړي امام چې لمونځ کوم ځای کې پریښی دی، نو خليفه ته پکار دي چې هم د هغه ځای نه یې شروع کړي، که د امام په ذمه قرات پاتې وي، نو خليفه ته به اشاره وکړي مثلاً د ژبې طرفته به اشاره وکړي ددې مطلب به دا وي چې قرات پاتې دی او که قرات یې کړی وي، نو په گوندو باندې لاس کیښودلو سره به ورته اشاره وکړي چې رکوع پاتې ده (۲).

که یوازې یو سړی او یو ښځه مقتديان وي نو ښځه به کوم ځای دريږي؟

سوال: درې کسان چې په هغوی کې یو ښځه شامله ده، د جمعې لمونځ ادا کول غواړي. یو سړی خو دې امام جوړ کړل شي، نو شاته یو سړی پاتې کیږي اوس به ښځه د شاته مقتدي کوم طرف ته، په څومره فاصله باندې او څنگه دريږي چې درې واړه د جمعې لمونځ ادا کړي؟

جواب: کوم سړی چې مقتدي دی هغه دې د امام ښي اړخ ته لږ وروسته ودریږي ښځه دې په شاته صف کې ځانته ودریږي. (۳)

^۱ [وله ان يستخلف مالم يجاوز الصفوف في الصحراء وفي المسجد مالم يخرج عنه. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۹۵).

^۲ [ولو تقدم يئدي من حيث انتهى اليه الامام..... ولو ترك ركوعاً يشر بوضع يده على ركبته او سجوداً يشر بوضعها على جهته او قراءة بوضعها على فمه. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۹۶).

^۳ [فلو كان معه رجل وامرأة فانه يقيم الرجل عن يمينه والمرأة خلفها. (البحر الرائق ج: ۱ ص: ۳۷۴)۔

امام ته محراب کی دریدل مکروه دي

سوال: نن سبا تقریبا په ټولو جوماتونو کې د امام صاحب د جای نماز له پاره محراب جوړیږي، د امام صاحب جای نماز په محراب کې په کوم ځای کې پکار دی؟

جواب: د جومات محراب خو د قبلې د پیژندگلوي له پاره وي، د امام جای نماز د محراب نه لږ بهر پکار دی، د دې له پاره چې کله امام ولاړ وي، نو د هغه پښې د محراب نه بهر وي. د امام په محراب کې دننه دریدل مکروه دي.^{۱۱}

امام د پورتنی منزل (پور) نه هم امامت کولی شي

سوال: که په جومات کې د یو نه زیات منزلونه وي، نو ایا امام په پورتنی منزل کې امامت کولی شي یا په لاندې منزل کې امامت کول ضروري دي؟

جواب: په پورتنی منزل کې هم امامت کولی شي، خو غوره، مناسب او متواتر طریقه داده چې امام دې په لاندې منزل کې وي.^{۱۲}

ایبرکنډیشن جومات اود امام اقتداء

سوال: که په جومات کې ایبرکنډیشن ولگول شي اود جومات صورت حال داسې وي چې کله جومات ډک شي، نو خلک په برنډه کې لمونځ ادا کوي او د ایبرکنډیشن له پاره ضروري ده چې د جومات دروازه بنده کړل شي، خو که دا صورت حال وي چې د جومات دروازې د شیشې وساتل شي چې دهغو نه دننه لمونځ کونکي ښکاري، نو څنگه به وي؟

جواب: که دروازې بندې وي، خو د بهر والو ته د امام د انتقالا توپته لگيږي، نو اقتداء صحیح ده، دغه شان که دروازې د شیشې ولگول شي، نوهم اقتداء صحیح ده، کله چې دامام تکبیرونه مقتدیانو ته رسیږي.^{۱۳}

۱ [وقيام الامام في الحرب لاسجوده فيه)وقدماه خارجه ،لان العبرة للقدم (مطلقا).....قلت ای لان الحراب اغابني علامةخل قيام الامام ليكون قيامه وسط الصف كما هو السنة لالان يقوم في داخله فهو لان كان من بقاع المسجدلكن اشبه مكانا آخر فاورث الكراهة .(فتاوى شامى ج: ۱ص: ۶۴۶، ۶۴۵، باب ما يفسد الصلاة وما يكره فيها، مطلب اذا تردد الحكم بين سنة وبدعة)۔

۲ [وكره .....وانفراد الامام على الدكان للنهي وقدر الارتفاع بذراع ولا باس بمدونه، وقيل مايقع به الامتياز وهو الارجه ذكره الكمال وغيره (قوله للنهي)وهو ماخرجه الحكم انه صلى الله عليه وسلم هي ان يقوم الامام فوق ويبقى الناس خلفه وعللوه بانه تشبه باهل الكتاب ...الخ.(فتاوى شامى ج: ۱ص: ۶۴۶، باب ما يفسد الصلاة وما يكره فيها)۔

۳ [وان كان الباب مسدودا والكوة صغيرة لا يمكن النفوذ منها ومشبكة فان كان لا يشبه عليه حال الامام بروية اوسماع لا يمنع على ما اختاره شمس الائمة الحلواني قال في المحيط وهو الصحيح وكذا اختاره قاضيخان وغيره (حلى كبيرص: ۵۲۴)۔

د اذان اواقامت ویونکي امامت صحیح دی

سوال: کوم سړی چې اذان اواقامت کوي، که هم هغه جمعه ورکړي، نو صحیح ده او که نه؟
جواب: صحیح ده^{۱۱}

د پنځلسو کلنو د هلک امامت

سوال: زما عمر پنځلس نیم کاله دی زما قرأت، مشق او تجوید ښه دی، د امام صاحب په نه شتون کې یو صاحب غلط قرأت کولو سره لمونځ ورکوي، زه له دې وجې لمونځ نه ورکوم چې ایا ما پسې لمونځ جائز دی او که نه؟

جواب: دلته دوه مسئلې دي. ۱. د پنځلسو کالو هلک شرعاً بالغ وي او د هغه امامت صحیح دی، اگر که د هغه پیره نه وي.^{۱۲}

۲. د یو داسې سړي په شتون کې چې قرأت صحیح کولی شي، که یو داسې سړی لمونځ ورکوي چې قرأت غلط کوي، نو په ټوله جمعه کې دهیچا لمونځ هم نه کیږي.^{۱۳}
 له دې وجې تاسو ته لمونځ ورکول پکار دي او که ستاسو په شتون کې غلط لوستونکی کس اما جوړ شي، نو د ټولو لمونځ بربډیږي.

د بالغ سړي که پیره هم نه وي امامت یې صحیح دی

سوال: د امامت له پاره یو موتی پیره ضروري ده، خود کوم سړي چې قدرتي پیره نه وي د هغه امامت څنګه دی؟ یا که بالغ دی، خو پیره یې اوسه پورې نه ده راغلې دهغه څه صورت دی؟

جواب: که د عمر په لحاظ بالغ وي او اوسه پورې یې پیره نه ده راغلې د هغه امامت صحیح دی، هم دغه شان چې د کوم سړي قدرتي پیره نه وي، د هغه امامت هم صحیح ده.^{۱۴}

د بالغ هلک امامت څنګه دی چې پیره یې نه وي راغلې؟

سوال: ستاسو په کتاب ستاسو مسئلې اودهغې حل کې دي چې داسې هلک چې پنځلس کالو ته رسیدلی وي او بالغ شوی وي، خو پیره یې ښکاره شوي نه وي، نو دی امامت کولی شي، ما دلته د یو عالم نه پوښتنه وکړه، هغه وویل: داسې وخت کې دا هلک لمونځ کولی شي کله چې

۱ [وجاء انس بن مالک الى مسجد قدصلى فاذا نوا اقام وصلى جماعة. (صحيح البخارى ج: ۱ ص: ۸۹ باب فضل صلو الجماعة)۔

۲ [فان لم يوجد ليهما شيء (فحق يتم لكل منهما خمس عشرة سنة به يفتى). (درمختار مع الشامى ج: ۱ ص: ۵۷۷)

۳ [اذا ام امي اميا وقارنا لفصلاة الجميع فاسدة عندناي حنفية... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۸۵)، ايضا امامة الامي يقوم اي جائزة ولو كان خلفه قارى لفصلاة الكل فاسدة. (فتاوى سراجية ص: ۱۵)۔

۴ [(ايضا حاشيه نمبر ۲ و) فالذكر البالغ تصح امامته للكل... الخ (درمختار مع الشامى ج: ۱ ص: ۵۷۷)۔

بل څوک د لمانځه له پاره نه وي، خومستقل امامت يې مکروه ده. تاسو د صحيح مسئلې طرفته زموږ رهنمايي وکړئ

جواب: ستاسو مولوي صاحب صحيح مسئله بنودلې ده. د پنځلس کالو نه وروسته به هلك بالغ شمېرل کيږي او د هغه امامت کول صحيح دي، څوکه په جمعه کې بل څوک امامت کولو والا موجود وي. نو دی امام جوړول پکار نه دي

سماع موټی د نه منونکيو په اقتدا کې لمونځ کول

سوال: داسې علماء کرامو او قاريانو پسې لمونځ کيږي او که نه چې د سماع موټی قايل نه وي؟

جواب: سماع موټی کې اختلاف دی. له دې وجې نه په دې باره کې څه فيصله نه شي کېدای.

اگرچې زما او د زما د اکابرینو عقیده دا ده چې سماع موټی برحق ده والسلام

په غیر مقلد پسې لمونځ کول

سوال: د مقلد په غیر مقلد پسې اقتداء کيږي او که نه؟ که جائز وي نو رفع الیدین هم کول پکار دي او که نه؟

جواب: غیر مقلد که دینې عقیدې والا وي، یعنې سلفو ته بد نه وایي او په مسائلو کې د مقتدیانو د مذهب رعایت کوي، نو هغه پسې لمونځ جائز دی. په رفع الیدین کې دې مقلد د خپل امام په مسلک باندې عمل کوي.^{۱۲}

د شیعه امام په اقتداء کې لمونځ کول

سوال: که امام شیعه وي او وروسته مقتدي سني وي، نو د سني لمونځ جائز دی؟

جواب: د امامیه شیعه گانو عقائد د کفر دي، له دې وجې په شیعه امام پسې په اقتداء کولو سره لمونځ جائز نه دی.^{۱۳}

د گناهونو نه د توبه کونکي امامت

سوال: عبدالله په ماضي کې د کبیره گناهونو ارتکاب کونکی دی، اوس يې توبه وکړه او

لمونځ گزار شو، د لمانځه مسائل يې هم زده کړي دي، په تبليغي جماعت کې يې وخت هم لگولی دی، خلک د هغه ماضي نه پیژني، هغه نیک گڼي، که خلک هغه ته د فرض لمانځه د امامت له پاره ووايي، نو هغه امامت وکړي او که نه؟

۱ [اقتداء الحنفی بالشافعی يجوز اذا لم يكن متعصبا... ويحتاج في مواضع الخلاف يعني لا يصلى الوتر ركعة... الخ. (فتاوى سراجية ص: ۱۵، وايضا هندية ج: ۱ ص: ۸۴)۔

۲ [الصلوة خلف الرافضی العالی وهو الذى ينكر خلافة ابي بكر رضى الله عنه..... لا تجوز... الخ. (فتاوى سراجية ص: ۱۵، وايضا عالمگیری ج: ۱ ص: ۸۴)۔

جواب: له توبې نه وروسته امامت کولی شي، ځکه چې د توبې په صورت کې مخکنې گناهونه داسې معاف کېږي لکه چې بالکل یې کړي نه وي^{۱۱}

مړي ته د غسل ورکونکي پسې اقتداء

سوال: مړي ته غسل ورکونکي پسې لمونځ کول څنگه دي، چې د شریعت احکامات هم شاته غورځوي؟

جواب: مړي ته غسل ورکول خو عبادت دي^{۱۲} که بله څه وجه نه وي، نو په هغه پسې لمونځ کول له شک پرته جائز دي

دړوند عالم په اقتداء کې امامت صحیح دی

سوال: په سترگو معذور دړوند امام پسې لمونځ نه کېږي؟ حال دا چې زموږ امام صاحب ډیر لوی عالم دی، خو په سترگو معذور دی. نو ایا زه په هغه پسې لمونځ کولی شم او که نه اودجمعي لمونځ پسې کولی شم؟

جواب: په دړوند امام پسې لمونځ په هغه وخت کې مکروه دی، کله چې هغه په پاكي او پليتي کې احتیاط نه شي کولی. که نه له کراهت پرته صحیح دی، دجمعي اود پنځه وخته لمانځه یو حکم دی.^{۱۳}

که دړوند د بل کس نه زیات علم لري نو امامت یې صحیح دی

سوال: ایا دړوند کس امامت کولی شي؟

جواب: که پاک صفای او دنورونه زیات علم لري، نودده امامت صحیح دی، که نه مکروه دی.^[۴]

که مقتدیان ناراضه وي نو دړانده سړي امامت مکروه دی

سوال: دړانده سړي پسې لمونځ کول څنگه دي حالانکې ده ته په خپلې پاكي حاصلولو کې

۱ [عن عبدالله بن مسعود رضى الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: التائب من الذنب كمن لا ذنب له. رواه ابن ماجه. (مشکوٰۃ ص: ۲۰۶، باب الاستغفار والتوبة)]

۲ [عن الحسن بن عوف عن أبي عن النبي صلى الله عليه وسلم ..... قالوا: يا بنى آدم! هذه سنتكم في موتاكم فكذاكم فافعلوا. (المستدرک حاکم ج: ۱ ص: ۳۴۵، کتاب الجنائز، طبع دارالفکر). ایضا: وهو واجب على الأحياء بالأجماع. (العناية على فتح القدير ج: ۱ ص: ۴۴۷، باب الجنائز، طبع دارصادر، بیروت)]

۳ [(تبع ذلك صاحب البحر حيث قال) وقيد كراهة إمامة الأعمى في المحيط وغيره بان لا يكون أفضل القوم فان كان الفضلهم فهو أولى ... الخ. (شامی ج: ۱ ص: ۵۶۰، البحر الرائق ج: ۱ ص: ۳۶۹)]

۴ [(تبع ذلك كراهة إمامة الأعمى في المحيط وغيره بان لا يكون أفضل القوم، فان كان الفضلهم فهو أولى. (البحر الرائق ج: ۱ ص: ۳۶۹، کتاب الصلاة، باب الإمامة، طبع دارالمعرفة، بیروت)]

تکلیف وي او د نورو خلکو محتاج وي او ددې کس په موجودگي کې نور کسان د لمونځ کولو له پاره موجود وي او مقتديان ددې پانده په امامت نه ناراضه وي، چې له دې وجې نه هغوی ده پسې لمونځ کول نه خوښوي.

جواب: پوند سړی که صفا او پاک وي او د نورو خلکو نه زیات عالم وي، نو دده امامت د څه کراهت نه پرته صحیح دی، که نه مکروه دی^۱ اهرکله چې ددې نابینا امام نه مقتديان خفه دي، نو دی امام جوړول مکروه دي^۲.

د داسې سړي امامت چې د لاس ګوتې یې نه وي

سوال: زموږ په علاقه کې یو کس دی، د ۱۹۷۱ء د جنګ پرمهال یې د ګس (چپ) لاس دوه ګوتې شهیدې شوې دي، هغه سره ظاهري او باطني دواړه علوم موجود دي، سوال دادی چې ده پسې لمونځ کیږي او که نه؟

جواب: که دې صاحب کې د امامت نور شرائط موجود وي، یعنې د ضرورت په اندازه د مسئلو نه خبر وي، د صورت او سیرت په لحاظ سره د سنت نبوي پابند وي، د فسق و فجور نه پرهیز کوي، متقي او پرهیزګار وي، پیره یې د شریعت مطابق وي، نو ددوو ګوتو شهید کېدل د امامت نه مانع نه دي^۳.

معذور سړی امام جوړول، غیر مستند امام جوړول

سوال: انګلینډ (برطانیه) کې یو رجحان زیات شوی دي چې مستند امام نه وي، بس د شرط پوره کولو له پاره هر څوک چې وي، نو امام جوړیږي، یا د جوماتونو انتظامیه د خپل سهولت او د بچت له پاره نااهله امام مقرروي، حالات کې په حدیث شریف کې دي چې امام د الله پاک په نزد د مسلمانانو سفیر وي، لهذا هر لحاظ سره د اسلامي تعلیم یافته مستند امام کېدل ضروري دي، ددې سوال جواب په خپل کالم کې ورکړئ ددې له پاره چې د ټولو خلکو فایده وشي.

ایا معذور سړی یعنې یو غوږ یا یو سترګه یا یو لاس یا یو پښه یا د بدن هیڅ یو اندام نه وي، یا اسلامي تعلیماتو کې یې اعلیٰ تعلیم نه وي، بس اردو لیکلو او لوستلو والاوي، یا قرآن

^۱ [وقيد کراهة امامة الاعمى في المحيط وغيره بان لا يكون افضل القوم، فان كان افضلهم فهو أولى. (البحر الرائق ج: ۱ ص: ۳۶۹، کتاب الصلوة، باب الامامة طبع دار المعرفة، بیروت)۔

^۲ [ولو ام قوما وهم له کارهون ان الکراهة لفساد فيه اولا انهم احق بالامامة منه کره له ذالک تحريما لحديث ابی داود لا يقبل الله صلوة من تقدم قوما وهم له کارهون، وان هو احق لا، والکراهة عليهم، (الدر المختار مع الرد ج: ۱ ص: ۵۵۹)۔

^۳ [أولى الناس بالامامة اعلمهم بالسنة ای بما يصلح الصلوة ويفسدها والمراد بالسنة هنا الشريعة لان تساووا فالرؤم لکتاب الله تعالى... الخ. (الجوهر النيرة ج: ۱ ص: ۵۸)۔

پاک غلط لولي، نو داسې سړی د مسلمانانو امام ټاکل کېدای شي او که نه؟ که نه شي ټاکل کېدای، نو د ټاکنو کولپاره شرعا څه سزا ده؟

جواب: د سترګې، غوږ، لاس او د پښې نه معذور سړي کې که د امامت شرطونه موجود وي، نو دی امام جوړول صحیح دي. خو غوره دا ده چې امام هر لحاظ سره کامل وي^[۱]. دغه شان که یو سړی عالم او قاري نه وي، نو د عالم او د قاري په موجودیت کې دې دی امام نه جوړېږي^[۲]. خو که څوک عالم او قاري پیدانه شي، نو داسې سړی امام جوړېدای شي. کوم چې ماهر قاري نه وي، خو د حروف او تلفظ ادایېګي یې صحیح وي. د جومات کمیټې ته د امامت د شرطونو لحاظ ساتلو سره د امام انتخاب کول پکار دي او لمونځ کونکي حضراتو ته پکار ده چې خپل لمونځ کوي، هسې جګړې او اختلافات نه کوي. د هغوی لمونځ په هر حال کېږي، ځکه چې نبي کریم ﷺ فرمایي: هر نیک او فاجر سړی پسې لمونځ کوی په دې شرط چې امام د خرابې او غلطې عقیدې والا نه وي^[۳]. خو که د ښه عالم او قاري انتظام کېدای شي، نو کمیټې والاوو ته هم د خپلې خوښې مطابق جاهل او غیر قاري امام جوړولو باندې اصرار پکار نه دی.

د ګوډ، شل امامت

سوال: ایا ګډ، شل سړي ته امامت کول پکار دي، چې غیر معذور کسان هم موجود وي؟

جواب: که د ارکانو په ادا کولو کې څه خلل نه واقع کېږي، نو هیڅ حرج نشته^[۴]

په معذور امام پسې اقتداء کول

سوال: که یو امام صاحب د عمر د تقاضې له وجې نه د مجبوري په وجه د دوو سجدو مینځ کې په جلسه کې نه شي کیناستلی، چې له وجې د واجبو ترک لازمیږي او هم دغه شان په قعده کې هم ددې عذر په وجه خپلې دواړه پښې غوړولو سره کیني، نو په هغه پسې د اقتداء شرعا څه حیثیت دی؟ ایا د بل عالم او قاري په موجودیت کې به د هغوی اقتداء صحیح وي؟ او چې ذکر شوي د ۲۵:۲۶ کالو نه په یو جومات کې امام وي د مقتدیانو لوی تعداد د امام صاحب د زور والي نه په هغه پسې لمونځ کولو باندې هیڅ اعتراض نه کوي، یوازې د څو عالمانو نه پرته، ایا په دې صورت کې ذمه داري د مسجد په انتظامیه باندې راځي؟

^[۱] ثم الاحسن خلقا بالضم الفة بالناس ثم الاحسن وجهها... الخ. وفي الشرح: قال في البدائع لا حاجة الى التكلف بل يبقى على ظاهره لانه صباحة الوجه سبب لكثرة الجماعة كما في البحر، (شامی ج: ۱ ص: ۵۵۷) _

^[۲] الاولى بالامامة اعلمهم باحكام الصلوة. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۸۳) _

^[۳] [قال صلى الله عليه وسلم: صلوا خلف كل برو فاجر. رواه مكحول عن ابي هريرة رضى الله عنه واخرجه الدارقطني. (شرح عقيدة الطحاوية ص: ۴۲۱) _

^[۴] [وكذا لك اعرج يقدم بعض قدمه فالاقداء بغیره اولی، تاتارخانية. (رد المحتار ج: ۱ ص: ۵۶۲ مطلب في امامة الامرد)

جواب: هر کله چې هغه د دوو سجدو مینځ کې کیناستلی نه شي د هغه په ځای د یو بل امام مقررول ضروري دي، که نه د ټولو لمونځونه خرابیږي^{۱۱}، امام صاحب که زوړ دی، نو د محلي والاته پکار دي چې د هغه خدمت او امداد کوي.

د مسافر امام اقتداء

سوال: د قصر لمونځ به څنگه کیږي؟ خو ورځې مخکې یو صاحب موږ ته یوې شپې له پاره راغی، د ماسخوتن په لمانځه کې موږ هغه خپل امام جوړ کړ، نو هغه د لمونځ راکولو نه مخکې موږ خبر کړو چې زه مسافر یم له دې وجې به دوه رکعتو فرض کوم او تاسو ته به یې هم درکوم، پاتې دوه رکعتونه تاسو پرته د سلام ګرځولو نه نور خپله وکړئ له دې نه وروسته امام صاحب پاتې سنت، وتر او نفل پوره کړل، پوښتنه داده چې ایا دا طریقه صحیح ده؟

جواب: امام که مسافر وي، نو هغه به د قصر لمونځ کوي او په هغه پسې خلک که مقیم وي، نو هغه به خپل رکعتونه پوره کړي هغه صاحب صحیح مسئله بیان کړې ده او که امام مقیم وي او مقتدي مسافر وي، نو د امام سره به ټول لمونځ کوي، خو څلور رکعتو قضاء والا لمانځه کې د مسافر اقتداء په مقیم پسې صحیح نه ده^{۱۲}.

د نا واده کړي امام اقتداء

سوال: په نا واده کړي امام پسې اقتداء کول صحیح دي او که نه؟ که صحیح وي، نو په کوم صورت کې؟ او که نه وي، نو په کوم صورت کې؟ ځینې خلک وایي چې په نا واده کړي پسې لمونځ بالکل نه کیږي او داسې انسان امام ټاکل صحیح نه دي.

جواب: نا واده کړی که نیک سړی وي، نو په هغه پسې لمونځ صحیح دی او د هغه امام جوړول هم صحیح دي^{۱۳}.

ایا د حجام امامت صحیح دی؟

سوال: یو سړی د نایي توب کار و بار کوي هغه سړی د لمانځه نیت کوي، جومات ته ځي، اتفاقا پیش امام نه راځي او د مقتدیانو په وینا باندې هغه لمونځ ورکوي، ایا په هغه پسې

۱ [و بناء.. الکامل علی الناقص لا يجوز لان ضعيف لا يصلح اساسا للقوى (الاختیار لتعلیل المختار ج: ۱ ص: ۶۰)
۲ [وان اقتدى المسافر بالمقیم فی الوقت اتم اربعا لانه یتغیر فرضه الی اربع للبعیة..... وان دخل معه فی فائنة لم تجزه لانه لا یتغیر بعد الوقت لانقضاء السبب.... وان صلی المسافر بالمقیمین رکعتین سلم و اتم المقیمون صلاقم... الخ، (ج: ۱ ص ۱۶۶، ۱۶۷، باب صلوة المسافر).
۳ [فان تساوروا فاورعهم لقوله علیه السلام: من صلی خلف عالم تقی فکانما صلی خلف نبی ټولو فاورعهم الود اجتناب الشبهات والتقوى اجتناب المحرمات.... وروی الحاكم عنه صلی الله علیه وسلم ان سرکم ان تقبل صلاتکم فلیومکم خیارکم. (فتح القدیر ج: ۱ ص: ۲۴۶، باب الامامة).]

لمونځ جائز دی؟

جواب: که هغه د شرع پابندوي د قرآن کریم لوستل ورته ورځي او د لمانځه د مسائلو نه خبر وي. نو د هغه امامت صحیح دی، یو حلاله پیشه سپکه گڼل جاہلي تکبر دی. اسلام ددې تعلیم نه ورکوي، خو که هغه د خلکو ډیري خبري یا د شریعت خلاف وینسته جوړوي، نو هغه فاسق دی په هغه پسې لمونځ کول مکروه تحریمي دي^{۱۱}

په سجده کې د پښو کوتې نه تاوونکي پسې اقتداء

سوال: زموږ د جومات د امام صاحب یو ګوته په لمانځه کې نه تاویري، چې له وجې یې د شریعت مطابق سجده نه کیږي او د سجدې د نه کیدو په وجه لمونځ ونه شو. ما په دې باره کې امام صاحب متوجه کړ، خو هغه په دې هیڅ عمل ونه کړ، د جومات چیر مین ته مې ولیکل، خو هغه هم ددې هیڅ حل ونه لیکه، اوس تاسو بیان کړئ چې په دې امام پسې لمونځ وکړو او که نه؟ کوم ځای چې زه کار کوم د هلته نه دومره وخت چوتي نه ملاویري چې د محلې نه بهر جومات ته تللو سره لمونځ ادا کړم؟

جواب: که په سجده کې یې ګوتې نه تاویري، خو په ځمکه باندې پرتې وي، نو سجده صحیح ده او د امام صاحب امامت هم صحیح دی^{۱۲}

په سر او پیره باندې د رنګ لګونکي امامت

سوال: موږ چې په کوم دفتر کې لمونځ کوو هلته موږ یو ځای د لمانځه د ادا کولو له پاره خاص کړی دی، کوم ځای چې د دفتر په وختونو کې د ماسپښین او مازدیګر لمونځ ادا کیږي، کوم حافظ صاحب چې ددې امامت کوي هغه دلته په دې اداره کې ملازم دی، خو واضحه دې وي چې د امامت په سلسله کې هیڅ اجرت نه اخلي، مسئله په اصل کې داده چې اوس له څو ورځو نه هغه خپلې ډیرې او سرته رنګ ورکول شروع کړي دي چې د هغه په ظاهر کې هیڅ وجه نه ښکاري، ستاسو نه پوښتنه دا ده چې ایا د فقه حنفی د لاندې په هغه پسې لمونځ کول جائز دي؟ او کوم خلک چې په هغه پسې لمونځ ادا کوي ایا د هغوی لمونځ صحیح دی؟

جواب: کوم امام چې تور رنګ لګوي په هغه پسې لمونځ مکروه تحریمي دی^{۱۳}

۱ [ویکړه امامه عبد واعرابی وفاسق ... الخ. (درمختار) وفي الشامية (قوله وفاسق) من الفسق وهو الخروج عن الاستقامة... الخ (شامی ج: ۱ ص: ۵۶۰)۔

۲ [قوله وقدميه) يجب اسقاطه، لان وضع اصبع واحدة منها يكفى ... الخ. (شامی ج: ۱ ص: ۴۴۷)۔

۳ [واما الخضاب بالسواد ومن فعل ذلك ليزين نفس للنساء، وليحجب نفسه اليهن فذلك مكروه وعليه عامة المشايخ. (عالمگیری ج: ۵ ص: ۵۵۹، كتاب الكراهية، والباب العشرون)۔

دهغه شاگرد امامت چې استاد ورته ښېږي کړي وي

سوال: یو امام خپل شاگرد ته د خپلې ذاتي جگړې چې د خمکې جگړه وه، په وجه ښېږي، بددعا، وکړې او څو ورځې وروسته پیش امام وفات شو او شاگرد هم په دې جومات کې امام وټاکل شو. اوس په مقتدیانو کې اختلاف دی. ځینې وايي چې موجوده امام نه استاد ښېږي کړي دي، له دې وجې په ده پسې لمونځ نه کیږي او دویمه ډله وايي چې لمونځ کیږي او سره له دې چې په کلي کې بل څوک د لمونځ ورکولو قابل نه دي.

جواب: د استاد ښېږي که بې وجې وي، نو الله پاک دې هغه معاف کړي او که په جائز وجه وي، نو شاگرد ته د استاد له پاره د اوچتو درجو له پاره دعا کول پکار دي او د الله پاک نه دې هم معافي غواړي لمونځ په هغه پسې صحیح دی.

د حدیث په مقابله کې بیرته لنډونکی امام سخت ترین مجرم دی

سوال: موږ سره دلته په جومات کې یو امام دی، د هغه بیرته تقریبا یو انچ وه، هغه ته چا وویل چې په حدیث کې دي چې ږیرې اوږدې کړی، نو هغه وویل زه خو به یې نوره هم لنډوم، څو ورځې وروسته هغه نوره هم لنډه کړه او نیم انچ پاتې شوه، کله چې هغه ته وویل شو چې دا موڅه کړي دي؟ نو هغه جواب ورکړ چې ویښته مې برابر کړي دي او د هغه وینا ده چې چېرته هم د یو موتي ږیرې پریښودلو حکم نشته، دا خبره د هغه کوم حده پورې صحیح ده؟ او په داسې امام پسې د لمونځ کولو څه حکم دی؟

جواب: امام ابو یوسف یو ځل حدیث بیان کړ چې د رسول الله ﷺ کدو خوښ و، په مجلس کې یو سړي وویل: زما خو نه دی خوښ! امام ابو یوسف وویل دی قتل کړی! دا د رسول الله ﷺ حدیث نه مخ اړوي، هغه توبه وکړه^{۱۱}. دا واقعه ستاسو په پیش امام باندې رښتیني راځي که د امام ابو یوسف په مجلس کې دا امام راغلی وای، نو هغه به دده د قتل فتوا ورکړې وه، له دې وجې نه چې دی بیرته لنډوي، بلکې له دې وجې چې دی د رسول الله ﷺ حدیث نه مخ اړوي. پاتې شوه د هغه دا وینا چې چېرته هم په حدیث کې د یو موتي ږیرې حکم نه دی راغلی، د هغه نه دا پوښتنه وکړئ چې د ږیرې د کت کولو حکم په کوم حدیث کې راغلی دی؟ رسول الله ﷺ خود اوږدولو حکم کړی دی^{۱۲}. خود ځینو صحابه کرامو نه د یو موتي نه زیاتو

۱ [أولى الخلاصة عن أبي يوسف أنه قيل بحضرة الخليفة المأمون أن النبي صلى الله عليه وسلم كان يحب القرع، فقال رجل: النطع والسيف فقال الرجل: استغفر الله لما ذكرته. (شرح فقه اکبر ص: ۲۰۴).]

۲ [عن نافع عن ابن عمر عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: خالفوا المشركين وفروا اللخى واحفوا الشوارب. (صحيح البخارى ج: ۲ ص: ۸۷۵، باب تقليم الاظفار).]

وېنستو کټ کول ثابت دي^{۱۱} له دې وجې د امت ټول فقهاء کرامو د یو موتې نه زیات پرې کولو ته جانز ویلي دي او له دې نه کم ساتلو ته یې حرام ویلي دي. په هر حال خپل امام صاحب ته ووايي چې ددې خپلې گستاخانه کلمې نه توبه وباسي او د خپل ایمان خیر دې وغواړي او که په دې سره هم خبره د هغه په عقل کې راشي. نو هغه دې له امامت نه لیرې کړل شي. په هغه پسې لمونځ کول جانز نه دي ترڅو چې یې توبه نه وي کړي^{۱۲}

د ښکرو پټوونکي امامت صحیح نه دی

سوال: د داسې امام متعلق ستاسوڅه رایه ده چې د پرتوگ د ښکرو نه دلاندې ساتلو عادت لري؟
جواب: پرتوگ (پاجامه) د نیمې پنډۍ پورې ساتل د رسول الله ﷺ سنت دي. د ښکرو پورې د ساتلو اجازه شته او د ښکرو نه دلاندې ساتل حرام دي^{۱۳} او په لمانځه کې دا کار کول نور هم بد دي. کوم امام چې د پرتوگ او پاجامي ښکرو نه دلاندې ساتلو عادت وي، که هغه منع نه شي، نو هغه د امامت نه لیرې کول ضروري دي^{۱۴}

د فاسق په اقتداء کې لمونځ ادا کول مکروه تحریمي دي

سوال: ایا د فاسق په اقتداء کې د لمانځه ادا کول صحیح دي؟
جواب: د فاسق په اقتداء کې ادا کیدونکي لمونځ مکروه تحریمي دی^{۱۵} د قاعدې په لحاظ خودا راگرځول پکار دي. خوځینې علماء کرام فرمایي چې د راگرځولو ضرورت یې نشته^{۱۶}

د تعویذو نوله وجې په خپل وخت د امامت نه کوونکي شرعي حکم

سوال: زموږ د محلي د دویم جومات امام د جمعي د وخت پابندي نه کوي، هروخت د تعویذ لیکلو او د دم اچولو په فکر کې وي. د محرمو او غیرمحرمو ښځو په ډله کې ناست وي. د

- ۱ [وکان ابن عمر اذا حج او اعمر قبض علی لحیه فما فضل اخذه. (صحیح البخاری ج: ۲ ص: ۸۷۵، باب تقليم الاظفار)
- ۲ [ویکړه امامه عبد... فاسق. وفي الشامية: واما الفاسق فقد عللوا کراهة تقدیحه بانه لایهتم لامردینه. و بان فی تقدیحه لامامة تعظیمه، وقد وجب علیهم اهانتہ شرعا. (شامي ج: ۱ ص: ۵۲۰)۔
- ۳ [عن ابی سعید الخدری رضی الله عنه قال: سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم قال: ازرة المؤمن الی انصف ساقیه، لا جناح علیه فیما بینه و بین الکعبین، و ما اسفل من ذالک ففی النار قال: ذالک ثلاث مرات، و لا یبصر الله یوم القیامة الی من جر ازاره بطرا. رواه ابو داود و ابن ماجه. (مشکوٰۃ ص: ۳۷۴)۔
- ۴ [ویکړه تقدیم... الفاسق. (فتح القدیر ج: ۱ ص: ۲۴۷)۔
- ۵ [ویکړه امامه فاسق. (الدر المختار ج: ۱ ص: ۵۶۰ طبع ایم ایچ سعید)۔
- ۶ [و فی الحیط لو صلی خلف فاسق او مبتدع احرز ثواب الجماعة. (فتح القدیر ج: ۱ ص: ۲۴۷ باب الامامة، طبع دار صادر بیروت). و فی الحاشیة: و الفاسق لانه لایهتم بامر دینه و قال مالک لا تجوز الصلوة خلفه لانه لما ظهر منه الخیانة فی الامور الدینیة لا یؤمن فی اهم الامور و قلنا عبد الله بن عمر و انس ابن مالک و غیرهما من الصحابة و التابعین صلوا خلف الحجاج و کان فسق اهل زمانه. (فتح القدیر ج: ۱ ص: ۲۴۷)۔

ماسپینین لمانخه روزانه ناوخته راتلو نه وروسته اول جمعه کوي، بيا وروسته سنت کوي، له دې وچې نه يوڅو کسان اوس بل جومات کې لمونځ کوي او دا جومات يې پريښی دی، امام څو ځله پوه کړل شو چې د لمانخه د وخت پابندي کوه، خو هغه په خپل تعویذ لیکلو کې لگیدلی وي، په دې باره کې تفصیل سره جواب راکړی چې ایا دی د امامت قابل دی او که نه؟

جواب: داسې ددې لائق نه دی چې امام وساتل شي، بدلول يې پکار دي ۱۱

د تعویذ کوونکي په اقتدا کې لمونځ کول

سوال: دلته زموږ دځینو خلکو خپل مینځ کې اختلاف دی، اختلاف دادی چې یو مولوي صاحب تعویذونه کوي، هر قسم تعویذ کوي او په هغه باندې پیسې هم اخلي، نو دې مولوي صاحب پیسې لمونځ کيږي او که نه؟ ددې خبرې مکمل جواب راکړی، د کتاب نوم، صفحه، جلد، نمبر.

جواب: جائز مقصد له پاره تعویذ کول چې د قرآن او حدیث په الفاظو باندې مشتمل وي، جائز دي او په دې باندې اجرت اخستل هم جائز دي ۱۲ اود داسې سړي په اقتدا کې لمونځ هم صحیح دی

وعده خلاف سړي پیسې لمونځ کول

سوال: که یو سړي څه وعده کړې وي او هغه پوره نه کړي او وجه هم نه ښيي، نو ایا دا معامله د وعد خلافي په زمره کې نه راځي؟ په پوښتنه کولو باندې دا عذر پیش کوي چې زموږ هیره ډیره ده، حالانکې هر کار پابندي سره د وخت مطابق کوي او هیڅ پریشاني ورته نشته، داسې سړي که امامت کوي، نو ده پیسې لمونځ کول جائز دي او که نه؟

جواب: یو سړي سره وعده کول او بیا هغه وعده نه پوره کول دا د منافقت علامه ده ۱۳، خو که عذر وي، نو د عذر اظهار کول پکار دي او کوم سړي چې له عذر نه پرته وعده خلافي کوي، نو هغه پیسې لمونځ کول مکروه دي ۱۴

د دروغ ژن او کله کله شرک کوونکي سړي امامت

سوال: زما کور ته مخامخ چې کوم جومات دی د هغه امام صاحب دروغ هم وایي او کله کله

۱ [ویکړه تقدیم.... الفاسق.... الخ. (فتح القدیر ج: ۱ ص: ۲۴۷)]

۲ [استاجره لیکتب له تهویذ لاجل السحرجاز، ای لاجل ابطاله والافالسحر نفسه معصية بل کفر لا یصح الاستجار علیه. (الدر المختار مع الرد المحتار ج: ۶ ص: ۹۳، مطلب فی اجرة صک القاضی والمفق)]

۳ [عن ابی هريرة رضى الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: آية المنافق ثلاث، زاد مسلم: وان صام وصلى زعم انه مسلم، ثم اتفقا: اذا حدث كذب واذا وعد اخلف واذا اؤتمن خان. (مشکوة ص: ۱۷)]

۴ [ویکړه تقدیم.... الفاسق.... الخ. (فتح القدیر ج: ۱ ص: ۲۴۷)]

شرک هم کوي، ددروغو خو ماته پته ده، خودد شرک راته شک دی او هغه جادو او تعويذ وغيره هم کوي، ايا داسې سړي پسې لمونځ کول صحيح دي؟

جواب: دې امام پسې لمونځ کول مکروه تحریمي دي، دا امام بدل کړی [۱]

د زلمي سهره تړلو، د مزار نه د نذر شيا تو خوړونکي سړي امامت

سوال: زموږ د جومات امام د واده په ورځ ډول او باجې والا سره لاښي د واده د زلمي سهره تړي، جومات سره واقع د فقير مزار دی، هغه باندې د غير الله د نذر چې کوم شيان پراته وي هغه هم خوري، که څوک ورته د جومات له پاره روپۍ ورکړي چې دا منتظم ته ورکړه، نو هغه په خپله خوري او ددې واقعاتو د گواهانو د موجوديت باوجود انکار کوي چې ماته پيسې نه دي را کړل شوي، دغه شان که څوک ورته د قرباني خرمن ورنکړي، نو د هغه ماشومانو ته د قرآن پاک بنودلو نه انکار کوي، حالانکې امام صاحب په خپله صاحب نصاب دی، دده ددې انداز له وجې نه کافي خلک خفه دي، بايد څه وکړل شي؟

جواب: دا سړی امام مه ساتئ، بل څوک امام مقرر کړئ، والله اعلم. [۲]

د سهار لمونځ قضا کوونکي پسې لمونځ کول

سوال: داسې سړی چې مسلسل د سهار لمونځ قضا کوي (قصداً)، نو ده پسې لمونځ کيږي او که نه؟

جواب: مکروه تحریمي دي. [۳]

د سود د پيسو نه د امام تنخواه

د استيت بينک له طرفه تعمير شوي جومات کې امامت کول اود بينک له طرفه تنخواه وصولول جائز دي؟ ايا دا هم په بينک کې د ملازمت په شان کار دی کوم ته چې حرام ويل کيږي؟

جواب: دا جومات که د سود په پيسو باندې جوړ شوی وي، نو په دې کې لمونځ مکروه دی [۴]

او که امام ته تنخواه د سود له پيسو نه ورکول کيږي، نو دا تنخوا هم حرامه ده. [۵]

^۱ [ويکړه تقديم..... الفاسق... الخ. (فتح القدیر ج: ۱ ص: ۲۴۷)۔]

^۲ [ويکړه امامه عبد..... وفاسق. (الدر المختار ج: ۱ ص: ۵۵۹، ۵۶۰)۔]

^۳ [ويکړه تقديم.... الفاسق. (فتح القدیر ج: ۱ ص: ۲۴۷)۔]

^۴ [قال تاج الشريعة: امالو انفق مالا خبيثا ومالا سببه الخبيث والطيب يكره، لان الله لا يقبل الا الطيب. (شامي ج: ۱ ص: ۶۵۸)۔]

^۵ [وفي حظر الاشباه: الحرمة تتعدد مع العلم بما لا في حق الوارث. (وفي الشامية)..... ومانقل عن بعض الحنفية من ان الحرام لا يتعدى ذمتين..... هو محمول على ما اذا لم يعلم بذلك، امالوراي المكاس مثلا ياخذمن احد شيئا من المكاس ثم يعطيه آخر ثم ياخذمن ذلك الآخر فهو حرام. (رد المحتار مع الرد ج: ۵ ص: ۹۸، مطلب الحرمة تعدد)۔]

د داسې حافظ د امامت شرعي حکم چې د لمانځه د مسائلو نه ناواقف وي

سوال: یوازې حافظ د قرآن دی او هغه د لمانځه د مسائلو نه بالکل بې خبره دی، نه ورته د واجب تو علم شته، نه ورته د فرائضو علم شته، نودی امام جوړول جائز دي او که نه؟ حالانکې د دې حافظ نه نیم مقتدیان له دې وجې نه متنفر دي چې دی د لمانځه په مسائلو باندې نه پوهیږي او ناخبره دی، د جومات کمیټې والاوایې چې کار جاري وي، موږ ته د عالم ضرورت نشته. مهرباني وکړئ د قرآن او سنت او د فقه حنفی مطابق دلیل سره موږ ته جواب راکړئ.

جواب: کوم سړی چې د لمانځه د ضروري مسئلو نه ناواقف او بې خبره وي، نو د هغه امامت مکروه تحریمي دی او د دې وبال د جومات په انتظامیه باندې دی. ^{۱۱}

غله، دروغژن او غلطه فتوا ورکونکي امام پسرې لمونځ کول

سوال: هرکله چې باخبره ذریعو سره معلومه شي چې د جومات امام په څو ناجائز کارونو کې شامل ده مثلاً د جومات مال پټول، دروغ ویل او د دروغو قسمونه خوړل او غلط قسم فتوا جاري کول او د خپل پلار او استاذ نافرمانی کول اوداسې نور. ، نوده پسرې لمونځ کول جائز دي او که نه؟

جواب: که شرعي شهادت سره دا کارونه ثابت شي. نو د داسې امام په اقتدا کې لمونځ کول مکروه تحریمي دي ^{۱۲}

د کوم سړي کوروالا چې بې پردې وي هغه پسرې لمونځ

سوال: منظور ږیره خریلي، خو د هغه په کور کې شرعي پرده ده، حکیم متقی دی، خو د هغه په کور کې پرده نشته په دې دواړو کې د امامت لائق څوک دی؟

جواب: په ږیره خریلي پسرې لمونځ جائز نه دی او کوم سړی چې خپل کور والاد بې پردگۍ نه نه منع کوي او د هغه په رضا بې پردگي کیږي د هغه امامت هم جائز نه دی. ^{۱۳}

^۱ [ویکړه تقدیم العبد لانه لا یتفرغ للتعلم والاعرابی لان الغالب فیهم الجهل. (فتح القدیر ج: ۱ ص: ۲۴۷)]
^۲ [ویکړه تقدیم ..... الفاسق .. الخ (فتح القدیر ج: ۱ ص: ۲۴۷) ایضا: ویکړه امامة عبد واعرابی وفاسق واعمی. (الدر المختار). (قوله وفاسق) من الفسق وهو الخروج عن الاستقامة ولعل المراد به من یرتکب الکبائر کشارب الخمر والزانی واکل الربا ونحو ذالک. (رد المختار ج: ۱ ص: ۵۵۹، ۵۶۰)۔

^۳ [ویکړه تقدیم ..... الفاسق .. الخ (فتح القدیر ج: ۱ ص: ۲۴۷) ایضا: ویکړه امامة عبد واعرابی وفاسق واعمی. (الدر المختار). (قوله وفاسق) من الفسق وهو الخروج عن الاستقامة ولعل المراد به من یرتکب الکبائر کشارب الخمر والزانی واکل الربا ونحو ذالک. (رد المختار ج: ۱ ص: ۵۵۹، ۵۶۰)۔

د بینک د ملازم امامت مکروه تحریمي دی

سوال: که پیش امام په بینک کې ملازم وي، نو ایا په هغه پسې لمونځ کېږي او که نه؟ په خاصه توګه چې د هغه نوکري سودي لین دین وي او تنخواه یې حرامه ده که حلاله؟

جواب: د بینک ملازمت جائز نه دی^{۱۱} او د داسې امام امامت مکروه تحریمي دی^{۱۲} د بینک تنخواه چونکه په سود سره ملاوېږي له دې وجې هغه هم حلاله نه ده

د ناحقه زکات اخستونکي امامت

سوال: یو صاحب مالدار دی صاحب نصاب دی هغه د زکات ورکولو په خای زکات اخلي او امامت کوي، یو صاحب ډیر زیات دروغ وایي او د امامت فرائض هم کوي، یو صاحب درزي دی یا کشن میکر دی او د ضرورت نه زیاته جامه اخلي یعنې چې څومره اخلي هغه هومره لګوي نه، بچت کوي، په ځینو صورتو کې د نوي په خای زوړ مال دننه لګوي او نوي بچت کوي او امامت هم کوي ایا په داسې امامانو پسې لمونځ جائز دی؟

جواب: د مال دار په چا چې زکات واجب وي، زکات اخستل دروغ ویل او د درزي جامه پتول او خیانت کول ټوله ګناه ده او ددې کارونو کونکي فاسق دی او د فاسق امامت مکروه تحریمي دی، ځکه چې د امامت عهده د عزت او احترام عهده ده فاسق یې اهل نه دی، له دې وجې د داسې سړي په امامت کې لمونځ جائز نه دی، بلکې مکروه تحریمي دی^{۱۳}.

د فاسق امام او د هغه د حمایت کونکي متولي حکم

سوال: کوم امام چې پنځه وخته لمونځ ورکوي، خطیب وي او داختر ونولمونځ هم ورکوي او ډیره یې پاڅولې یو انچ ته نژدې وي او سره د مقتدیانو د زورنې پوره ډیره نه پرېږدي او دا وایي چې د واده نه وروسته به پوره ډیره پرېږدم، ایا د داسې امام امامت صحیح دی؟ ایا د جمعې لمونځ یې کېږي؟ او د جومات متولي ضد کوي چې زه به هم دا امام ساتم دا تنخواه کمه اخلي

جواب: دا امام د حرامو او د کبیره ګناه کونکی دی، ددې لائق نه دی چې دی امام وساتل شي او په هغه پسې لمونځ مکروه تحریمي دي او که توبه ونکړي، نو د محلي والاباندې فرض

۱ [عن جابر قال: لعن رسول الله صلى الله عليه وسلم آكل الربا وموكله وكاتبه وشاهديه وقال هم سواء. رواه مسلم. (مشکوٰۃ ص: ۲۴۴ الفصل الاول، باب الربا).]

۲ [وتكره الصلاة خلف شارب الخمر واكل الربا لانه فاسق. (الجوهرۃ النيرة ج: ۱ ص: ۵۸، ايضاً: فتاوى شامى ج: ۱ ص: ۵۶۰).]

۳ [ويكره امامة..... فاسق من الفسق وهو الخروج عن الاستقامة ولعل المراد من يرتكب الكبائر كشارب الخمر والزاني واكل الربا ونحو ذلك..... واما الفاسق فقد عللوا كراهة تقديمه بانه لا يهتم لامر دينه، وبان في تقديمه للامامة تعظيمه وقد وجب عليهم اهانتة شرعاً... الخ. (رد المحتار مع الدر المختار ج: ۱ ص: ۵۵۹، ۵۶۰).]

دي چې د هغه په ځای بل څوک امام وساتي او که متولي د داسې امام په ساتلو باندې ضد کوي، نو هغه هم د ليرې کولو قابل دی، د خلکو لمونځونه بربادونکي د جومات متولي جوړول جائز نه دي^{۱۱}

د کبیره گناه کونکي امامت

سوال: یو سړي کبیره گناه وکړه او په خلکو کې بدنام شو ایا هغه سړی په حیثیت د امام لمونځ ورکولی شي؟ که هغه سړی په حیثیت د مقتدي ما سره ولاړ وي، نو ایا زما او د باقي لمونځ گزارو لمونځ صحیح دی او که نه؟ سره له دې چې ټولو لمونځ کونکو ته ددې علم دی، ایا موږ د هغه سره دعا سلام کولی شو؟ ایا موږ په یوه خوښۍ (بنادی)، کې یوځای خوراک کولی شو؟ ایا د اختر نه وروسته اختر مبارکي ورسره کولی شو؟

جواب: کبیره گناه کونکي که د توبې کولو سره د راروان وخت له پاره خپله اصلاح وکړي، نو د هغه امام ټاکل جائز دي، مسلمان که هر څومره گناهگار وي د هغه په لمانځه کې شاملیدو سره د چا لمونځ نه ماتیري او د هغه سره خوراک څښاک کول جائز دي، یو مسلمان دومره سپک گڼل پخپله کبیره گناه ده^{۱۲}.

د حرامي او بدعتي امامت

سوال: په بدعتي پسې لمونځ کول جائز دي او که ناجائز؟

جواب: د فاسق، حرامي او بدعتي امامت مکروه تحریمي دی، په دې شرط چې د بدعتي بدعت د کفر حد ته نه وي رسیدلی، که نه په هغه پسې لمونځ بالکل نه کیږي^{۱۳}.

په جومات کې د تصویر ویستونکي امامت

سوال: په جومات په تقریب (محفل)، کې د امام په حکم د هغه معاون تصویران باسي په منع کولو باندې د امام حواله ورکوي له دې نه امام صاحب قسم کولو سره انکار کوي، ایا دا فعل صحیح دی او د داسې امام څه حکم دی؟

۱ [ایضاً]۔

۲ [عن خالد بن معدان عن معاذ قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من غرأخاه بذنب لم يمت حتى يعمله يعني من ذنب قد تاب منه. رواه الترمذی. (مشکوٰۃ ص: ۴۱۴)۔

۳ [تیره شوی حواله، ایضاً: قال المرغینانی: تجوز الصلاة خلف صاحب هوى وبدعة.... وحاصله ان کان هوى لا یکفر به صاحبه تجوز الصلاة خلفه مع الکراهة والافلاکذا فی التبيين والخلاصة. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۸۴). ایضاً: وانما يجوز الاقتداء به مع الکراهة اذ لم یکن ما یعتقد یودی الى الکفر عند اهل السنة املوکان مودبالی الکفر فلا يجوز اصلا کالغلاة من الروافض الذين یعدون الالهية لعلى رضى الله عنه. (حلی کبیر ص: ۵۱۴، باب الاولى بالامامة، طبع سهیل اکیدمی)۔

جواب: تصویر جوړول او خصوصاً جومات په دې گندگي سره لږل حرام او سخته گنده ده^۱ که دا حضرات ددې نه ښکاره توبه باسي او د خپلې غلطې اقرار کولو سره د الله پاک نه معافي وغواړي خو صحیح ده، که نه دا صاحب دې د امامت او تدریس نه لیرې کړل شي په هغه پسې لمونځ ناجائز او مکروه تحریمي دی.^۲

د تصویر ویستونکي امام په اقتدا کې لمونځ مکروه دی

سوال: زموږ دمحلې د جومات امام صاحب چې الحمد لله حافظ، قاري، عالم دین دی او د شریعت پابند دی، خو په هغه کې ما دا خبره خو ځله ولیده او محسوس کړې مې ده چې هغه تصویرونه باسي په شریعت کې تصویر ویستل او په بل باندې خپل تصویر ویستل دواړه حرام دي، لهذا تاسو ووايئ چې داسې کار کوونکي پسې لمونځ کول جائز دي او که نه؟

جواب: که د څه قانوني مجبوري له پاره یې جوړ کړی وي، نو لمونځ جائز دی او که د شوق نه یې جوړ کړی وي، نو بیا پسې لمونځ کول مکروه دي.^۳

که یو جومات ټاکلی امام نه لري نو داسې کس امام

ټاکل چې د امامت حق نه لري ددې پوښتنه به له چا نه کیږي؟

سوال: په کوم جومات کې چې امام مقرر نه وي یا موجود نه وي، نو د امامت حق چاته حاصل دی؟ نن سبا ډیره وړونکي امامان ډیر زیات دي؟

جواب: داسې ډیرې والا امام پسې لمونځ مکروه دی.^۴

سوال: چې د امامت حقدار نه وي، نو په ده باندې د امامت کولو ذمه دار څوک دی؟ امام، منتظمین یا مقتدیان؟

جواب: د دواړو نه به پوښتنه کیږي.

۱ [و ظاهر کلام النووی فی شرح مسلم الاجماع علی تحریم تصویر الحیوان وقال: وسواء صنعة لما یعتن اولغیره لصنعة حرام بکل حال. (شامی ج: ۱ ص: ۶۴۷)۔

۲ [ویکړه امامة..... فاسق من الفسق وهوا الخروج عن الاستقامة ولعل المراد من یرتکب الکبائر کشارب الخمر والزانی واکل الربا ونحو ذالک..... واما الفاسق فقد عللوا کراهة تقدیمه بانه لایهتم لامردینه، وبان فی تقدیمه للإمامة تعظیمه وقد وجب علیهم اهانتہ شرعاً... الخ. (رد المحتار مع الدر المختار ج: ۲ ص: ۵۵۹، ۵۶۰)۔

۳ [ویکړه تقدیم..... الفاسق... الخ. (فتح القدیر ج: ۱ ص: ۲۴۷، طبع دار صادر، بیروت)۔

۴ [واخذ اطراف اللحية والسنة فیها القبضة.... ولذا یحرم علی الرجل قطع لحیته... الخ. قوله والسنة فیها القبضة وهوان یقبض الرجل لحیته لما زاد منها علی قبضة قطعه کذا ذکر محمد فی کتاب الآثار عن الامام قال وبه اخذ محیط (شامی ج: ۶ ص: ۴۰۷)۔

د حرمین شریفین امامانو پسرې لمونځ ولې جائز دی حالانکې هلته هم ویدیو جوړیږي؟

سوال: د تیرو شوو څو ورځو نه ستاسو د یوې فتوا په حواله سره دا مسئله شائع کیږي چې د ویدیو جوړوونکي امام پسرې لمونځ جائز نه دی، له دې وجې نه د حرمین شریفین د امامانو په اقتدا کې هم لمونځ کول جائز نه دي. ایا دا فتوا تاسو جاري کړې ده؟ په دې سلسله کې وضاحت وکړئ.

جواب: ما د یو داسې سوال جواب ورکړی و چې د داسې امام په اقتدا کې لمونځ جائز دی؟ چې په خپله ویدیو جوړوي او تصویر وغیره باسي، که چېرته امام قصداً ویدیو جوړوي، نو دده په اقتدا کې لمونځ جائز نه دی، دې مسئلې ته ځنې خلکو بنیاد جوړ کړ او د حرمینو شریفینو د امامانو خلاف یې مهم شروع کړ چې د هغوی په اقتدا کې لمونځ جائز نه دی. حالانکې د مذکوره سوال په جواب کې چېرته هم د ائمه حرمین تذکره نشته، زموږ د اطلاع مطابق د حرمینو شریفینو امامان حنبلي المسلك دي او د هغوی په مسلک کې هم ویدیو او تصویر جوړول جائز نه دي [۱] په حرمینو کې چې کوم لمونځونه ټیلي کاسټ کیږي په هغه کې دده امامانو د رضا څه دخل نشته، له دې وجې نه د هغوی په اقتدا کې لمونځ جائز دی، ډیره د محرومي خبره به وي چې د بیت الله شریف او د مسجد نبوي شریف د امام په امامت کې لمونځ ونکړل شي، او دې امامانوته د متنازع جوړولو کوشش وکړل شي، د بیت الله شریف د لمانځه ثواب یو لاکه او جومات نبوي... زاد الله شرفاً... کې د لمانځه ثواب د پنځوس زره لمونځونو برابر دی [۲] او د جمعې په صورت کې ددې ثواب د احادیث نبویه په رڼا کې څو چنده زیاتېږي، له دې وجې نه په جمعه کې خامخا شرکت کول پکار دي، د یو لمونځ نه محرومه کیدل هم ډیره لویه محرومي ده.

داسې امام پسرې لمونځ جائز نه دی چې د قادیاني هلك نکاح کوي

سوال: زموږ د محلي د جومات امام صاحب د یو قادیاني سړي نکاح یو مسلمانې (سني) انجیلی سره کړې ده، کوم وخت چې مولانا صاحب دا نکاح ترله، نو هغه وخت هغه له دې خبرې نه خبر و چې هلك قادیاني دی، خود واده دوران کې (یعنې د تقریب دوران کې) مولانا صاحب خبر کړل شو چې هلك قادیاني دی، خو مولانا څه نوټس وانه خسته، وروسته راتلو باندې چې کله مولانا سره خبره کړل شو، نو هغه وویل چې زه به د نکاح رجستري منع کړم، خو

[۱] ویکړه تقدم..... الفاسق... الخ. (فتح القدیر ج: ۱ ص: ۲۴۷، طبع دار صادر، بیروت).

[۲] شرح مشکوٰۃ: فانه قال صلاة لی مسجدی یظمین الف صلاة وصلاة لی المسجد الحرام بمائة الف صلاة. رواه ابن ماجه. (مرقاۃ المفاتیح ج: ۱ ص: ۴۴۵، الفصل الاول، باب المساجد ومواضع الصلوة).

مولانا داسې ونه کړل او د نکاح رجستري یې وکړه، ایا داسې سړي پسې لمونځ کول جائز دي؟
جواب: د قادیاني نکاح یو مسلمان سره نه کیږي

کومو خلکو ته چې معلومه وه چې هلك قادیاني دی او هغوی د قادیان نو د عقیدې نه هم خبر وو، نو دهغوی ایمان لاړو، هغوی دې دخپل ایمان اودخپلو نکاحونو تجدید وکړي^(۱) امام صاحب بې خبره و، له دې وجې نه هغه معذور و، بیا چې هرکله امام صاحب ته معلومه شوه، نو دوی ته پکار و چې اعلان یې کړي وای، چې هلك قادیاني دی، له دې وجې نه نکاح ونه شوه، خو کېدای شي هغه ته په دې اطلاع باندې اطمینان شوی نه وي او که اطمینان یې شوی وي چې دا هلك واقعي قادیاني دی او ددې باوجود چوپ اوسیدلی وي، نو گناهگار شو، ترڅو چې امام صاحب د خپل موقف اظهار کړی نه وي، یا یې د خپلې غلطې نه توبه کړې نه وي، نو ده پسې دې لمونځ نه کیږي.

د قاتل په اقتداء کې لمونځ

سوال: په قاتل پسې لمونځ کول که هغه قیدی(بندي) وي یا ازاد لمونځ کول جائز دي او که نه؟ ځکه چې دلته اکثر قاتلان خلک لمونځ ورکوي؟

جواب: په قاتل پسې لمونځ جائز دی د رسول الله ﷺ ارشاد دی: **صلوا خلف کل بر وفاجر**^(۲) یعنې په هر نیک او بد پسې لمونځ کوی که قاتل د خپلې گناه نه توبه وکړه، نو په هغه پسې لمونځ پرته د کراهت نه جائز دی. که نه مکروه تحریمي دي^(۳).

په دروغ ژن او کنځل کونکي امام پسې لمونځ کول

سوال: په کومه کمپنۍ کې چې موږ کار کوو، په هغه جومات کې د یو پیش امام مستقل بندوبست نشته یو صاحب دی کوم چې د ماسپینین لمونځ اکثر ورکوي، زه هغه د تږدي نه پیژنم دروغ وایي په لږه شان خبره باندې خفه کیدو سره ډیر غلطې کنځلې کوي، تاسو ته دومره درخواست دی چې ایا په دې سړي پسې لمونځ کول جائز دي؟ کوم چې غیبت کوي کنځلې کوي او دروغ وایي.

^۱ [لان الرضاء بالكفر كفر. (شرح فقه اکبر ص: ۴۹). ما يكون كفراً اتفاقاً يطل العمل والنكاح..... وما فيه خلاف يؤمر بالاستغفار والتوبة وتجديد النكاح. (الدر المختار مع الرد ج: ۴ ص: ۲۴۷، مطلب جملة من لا يقتل اذا ارتد).

^۲ [بهقي ج: ۴ ص: ۱۹]۔

^۳ [ويكره تقديم..... الفاسق لانه لا يهتم بامر دينه. (الجمهرة النيرة ج: ۱ ص: ۵۸)۔

جواب: په داسې امام پسرې لمونځ مکروه دی^{۱۱} خو د خائنه کولو نه غوره دی^{۱۲}.

د سینما کتونکي امامت

سوال: کوم سړی چې سینما ته تللو سره فلم گوري په ټي وي باندې گډاگانې هم گوري په ریډیو او ټیپ ریکارډ باندې گانې او موسیقي هم اوري او په جومات کې امامت هم کوي په هغه پسرې لمونځ جائز دی او که ناجائز؟

جواب: په داسې سړي پسرې لمونځ مکروه تحریمي دی، داسې سړی دې امام نه ټاکل کیږي^{۱۳}.

ټي وي کتونکي او گانې اوريدونکي پسرې لمونځ کول

سوال: کوم مولوي، قاضي یا د جومات امام چې د ټي وي او گانې اوريدلو شوقي وي په داسې سړي پسرې لمونځ کول صحیح دي او که نه؟

جواب: کوم سړی چې ټي وي گوري او گانې اوري هغه فاسق دی، هغه دې له امامت نه لیرې کړل شي، په هغه پسرې لمونځ کول مکروه تحریمي دي^{۱۴}.

حاجي، لمونځ کونکي ټي وي کتونکي پسرې لمونځ کول

سوال: یو سړی حاجي، لمونځ کونکی، ږیره وږه ونکی، ټي وي، فلم، گانې اوداسې نور... هرڅه کوي او بیاد امامت له پاره هم تیار شي، نو ایا ده پسرې لمونځ کیږي؟

جواب: جائز نه دب^{۱۵}.

د فلم کتونکي امامت

سوال: یو قاري صاحب چې رمضان کې تراویح هم کوي او د امام صاحب په نه شتون کې امامت هم کوي او سینما گهر کې فلم هم گوري، ایا داسې سړي پسرې لمونځ جائز دی؟ ایا زموږ

۱ [عن عبدالله بن مسعود رضی الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: سباب المسلم فسوق وقتاله كفر. متفق عليه. (مشکوٰۃ ص: ۴۱۱)۔]

۲ [ولو صلى خلف مبتدع او فاسق فهو محرز ثواب الجماعة لكن لا ينال مثل ما ينال خلف تقى، كذا في الخلاصة. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۸۴)۔]

۳ [ويكره امامة فاسق من الفسق وهو الخروج عن الاستقامة ولعل المراد من يرتكب الكبائر كشارب الخمر والزاني وأكل الربوا ونحو ذلك..... وفي الشامية: وأما الفاسق فقد عللوا كراهة تقديمه بأنه لا يهتم لأمْرِ دينه وبأن في تقديمه للإمامة تعظيمة وقد وجب عليهم اهانتة شرعاً. (ردالمحتار مع الدر المختار ج: ۱ ص: ۵۵۹، ۵۶۰)۔]

۴ [ايضا]۔

۵ [ويكره تقديم..... الفاسق لانه لا يهتم لأمْرِ دينه. (فتح القدير ج: ۱ ص: ۲۴۷). ايضا حواله بالا]۔

لمونځ کيږي؟

جواب: ده پسې لمونځ خو په هر حال کيږي، خو هر کله چې ددې خبرې معلومات دی چې ددې حافظ صاحب یا ددې امام صاحب کردار داسې دی، نو دده امام جوړول مکروه دي او ددې حافظ صاحب له پاره هم امام جوړیدل مکروه دي، خو که جوړ شو، نو لمونځ به وشي [۱]

د ټي وي کتونکي او کنځل کونکي سړي امامت

سوال: کوم امام چې اکثر ټي وي گوري او فحش او خراب قسم کنځل هم کوي، نو داسې امام پسې لمونځ کيږي او که نه؟

جواب: ده پسې لمونځ کول مکروه دي [۲]

دداسې امام په اقتدا کې لمونځ کول چې د

جومات په چت باندې اوسيري او ټي وي کوري

سوال: زموږ د علاقې د جامع جومات امام چې د ډیر وخت نه د جومات په چت باندې اوسيري، یعنې د جومات په حدودو کې اوسيري، هغه کره ټي وي هم دی، چې دومره زور سره چليږي چې د هغه د اواز نه په لمانځه کې خلل واقع کيږي او امام صاحب د ماسخوتن یوازې فرض وکړي او پورته ځان رسوي چې ډرامه یا خبرنامه وگوري، نو مسئله دا ده چې داسې امام پسې لمونځ کول جائز دي او که نه؟ او د جومات په حدودو کې ټي وي کتل او چلول جائز دي؟ او که ناجائز دي، نو دداسې امام څه انتظام وکړل شي؟ وويستل شي یا ورته سزا ورکړل شي؟

جواب: ټي وي کتل او هغه هم د جومات په چت باندې لویه گناه او ډیر زیات غلط کار دی، داسې سړی ددې لائق نه دی چې امام وساتل شي، دده په اقتدا کې لمونځ کول مکروه تحریمي دي [۱]

د شراب څښونکي پسې اقتداء او د جمعې ترک کول

سوال: ما یو سړی په شراب څښلو باندې پخپله لیدلی دی او یو ځل مې هغه د جمعې لمونځ ورکونکي اتفاقي طور سره ولید، په دې صورت کې په هغه پسې د جمعې لمونځ ادا کړم یا ځانته یې وکړم؟ د جمعې د لمانځه څه حیثیت دی واجب دی او که سنت؟

جواب: داسې سړی که توبه ونه باسي، نو فاسق دی په هغه پسې لمونځ کول مکروه دي [۴]

[۱] ویکره تقدم ..... الفاسق لانه لا يهتم لامر دينه. (فتح القدیر ج: ۱ ص: ۲۴۷). ايضا حواله بالا.

[۲] ویکره تقدم ..... الفاسق... الخ. (فتح القدیر ج: ۱ ص: ۲۴۷) ايضا حواله صفحه گزشته.

[۳] ايضا.

[۴] ویکره امامه عبد واعرابی. وفاسق. تنوير. (قوله فاسق) وهو الخروج.. [بقیه حاشیه په راروانه صفحه..]

خود خاتمه کولو نه غوره دي. ^{۱۱} په جمعی سره لمونځ کول واجب دي ^{۱۲}، که اتفاقاً جمعه تیره شي، نوخیر ده، خود جمعی د ترک کولو عادت جوړول ګناه کبیره ده ^{۱۳}، رسول الله ﷺ په دې وعیدونه فرمایلي دي او دې ته یې د منافقانو علامه ویلې ده ^{۱۴}، علامه حلبی د منیه په شرح کې (ص ۵۰۹)، کې فرمایي ددې احکام په وجوب باندې دلالت کوي، کوم سړی چې پرته له عذر نه جمعه پریري هغه د سزا لائق دی او د هغه شهادت مردود دی او که د هغه ګاونډیان په دې چپ شي، نو هغوی هم ګناه ګار دي ^{۱۵}

رشوت خور امام جوړول صحیح نه دي

سوال: که د جومات یو امام رشوت اخلي، نو د هغه په اقتداء کې لمونځ کول جائز دي؟

جواب: رشوت اخستل کبیره ګناه ده ^{۱۶} ددې مرتکب فاسق دی او د فاسق امامت مکروه تحریمي دی ^{۱۷}

د سود خور په اقتداء کې لمونځ

سوال: زید له بینک نه له ملګري سره د سوسائتي والو سره په سود باندې پیسي واخیستلي،

...بقیه د ترمخ].. عن الاستقامة، ولعل المراد به من يرتكب الكبائر كشارب الخمر. (شامی، کتاب الصلاة، باب الامامة ج: ۱، ص: ۵۵۹، طبع ایچ ایم سعید)۔

۱ [فان امکن الصلاة خلف غیرهم فهو افضل ، والا فلاقتداء اولی من الانفراد . (شامی ، کتاب الصلاة ، باب الامامة ج: ۱، ص: ۵۵۹، طبع ایچ ایم سعید)۔

۲ [الجماعة سنة مؤكدة للرجال، وقيل: واجبة ، وعليه العامة ، فحسن او تجب. (درمختار ج: ۱، ص: ۵۵۲، ۵۵۴، کتاب الصلاة ، کتاب الامامة)۔

۳ [وعند الخراسانيين انما ياتم اذا اعتاده كما في القنية . (شامی ، کتاب الصلاة ، باب الامامة، ج: ۱، ص: ۵۵۴، طبع ایچ ایم سعید)۔

۴ [عن عبدالله بن مسعود قال: لقد رايتنا وما يتخلف عن الصلوة الا منافق قد علم نفاقه او مريض ان كان المريض ليمشي بين رجلين حتى ياتي الصلاة وقال ان رسول الله صلى الله عليه وسلم علمنا سنن الهدى وان من سنن الهدى الصلاة في المسجد الذي يؤذن فيه. (مشکوة، باب الجماعة وفضلها ص: ۹۶ ، طبع قدیمی)۔

۵ [وكذا الاحكام تدل على الوجوب من ان تاركها من غير عذر يعزر وترد شهادته وياتم الجيران بالسكوت عنه. (حلی کبیر ص: ۵۰۹، طبع سهیل اکیدمی)۔

۶ [الكبير الرابعة والخامسة والسادسة..... والعشرون بعد الاربع مائة: آخذ الرشوة ولو بحق واعطائها بباطل والسعي فيها بين الراشي والمرتشى..... قال تعالى: ولا تاكلوا اموالكم بينكم بالباطل وتدلوا بها الى الحكام لتاكلوا فريقا من اموال الناس وانتم تعلمون..... واخرج ابو داود والترمذی..... لعن رسول الله صلى الله عليه وسلم الراشي والمرتشى..... لعنة الله على الراشي والمرتشى..... والاحاديث التي ذكرها صريحة في اكثر ذلك لما فيها من الوعيد الشديد واللعة للراشي والمرتشى وللغير بينهما. (الزواجر ج: ۲، ص: ۱۸۸، ۱۸۹)

۷ [(ويكره امامة فاسق) من الفسق وهو الخروج عن الاستقامة ولعل المراد من يرتكب الكبائر كشارب الخمر والزنى واكل الربوا ونحو ذلك. (درمختار ج: ۱، ص: ۵۵۹)۔

زید وخت په وخت د لمانځه فرائض هم ادا کوي. زید مخکې دا نه و ويلي چې زه په سود کې اخته شوی يم، کله چې د جومات والاو نه ددې معلومات ونسو. چې زید هم په سود قرض اخيستی دی. نو د جومات والاو د زید له پاره فتوا راوغوښتله دا فتو د زید خلاف لاره کله چې دا فتوا وکتل شوه، نو زید وويل ما يو مياشت مخکې توبه کړې ده، زید خو خپله وايي خو څوک گواه نشته او نه يې د چا مخکې توبه کړې ده، چا نه وايي چې هه ټولې پيسې ادا کړي دي چا ته وايي چې دوه دوه نیم زره روپۍ پاتې دي او سره له دې چې اووه اته زره دروسی د زید په ذمه پاتې دي چې دهغه سود ادا کوي دروغ ويل هم کبيره گناه ده

د سوسائتي والاد زید ملگرو ته ويلي دي چې زید په سود باندې د قرصه ورکونکو ډايبريکټر دی، د ډايبريکټر په حيثيت زید هم خپل ملگري قرض اخيستلو ته تيار کړل او د هغوی گواه جوړ شو، بينک والو ته يې گارنتي ورکړه چې که د يې خلکو قرض ادا نه کړ، نوزه به يې ادا کوم، په حديث شريف کې راځي چې سود اخيستونکي، ورکونکي، ليکونکي، گواه جوړيدونکي به ټول يوډول شميرل کيږي. ايا د دوی له پاره يو حکم دی يا بيل بيل؟ په دې صورت کې په زید پسې فرض يا تراويح پرته د کراهت نه جائز دي؟ ايا زید د امامت فرائض ادا کولی شي؟ شرعي طور سره چې کوم حکم وي هغه دې بيان کړل شي مهرباني به وي.

جواب: زید که زاروان وخت کې د سودي کاروبار نه توبه کوي او په خپل تير کار باندې پښيमानه وي، نو په هغه پسې لمونځ جائز دی او که هغه د خپلې غلطې اقرار کولو سره د زاروان وخت له پاره د منع کېدو عهد نه کوي، نو په هغه پسې دې لمونځ نه کيږي.^{۱۱}

د داسې امام حکم چې د لمانځه د ټاکل شويو وختونو خيال نه ساتي

سوال: امام صاحب ټول مقتديان ذهني طور باندې پريشان کړي دي، وجه دا ده چې د لمانځه له پاره کوم وخت وټاکل شي، هغه د مولانا صاحب د حکم مطابق وي، خو مولانا صاحب په خپله د هغه پابندي نه کوي، د جومات په ساعت کې که جمعې ته څلور پنځه دقيقې پاتې وي، نو لمونځ کونکي نفل شروع کړي، خوځنگه چې خلک نيت وتړي او لمونځ شروع کړي، نو مولانا صاحب جمعه ته ودروي، ددې خبرې له وجې نه څوځله داسې هم شوي دي چې د جمعې وخت پوره وي او مولانا صاحب چاسره په خبرو کې مشغول وي، نو د اصل وخت نه څلور پنځه دقيقه اوږي، که څوک مولانا صاحب د وخت ياددهاني وکړي، نو هغه بې عزته کوي او وايي چې څوک لمونځ کوي، نو بل جومات ته دې لاړ شي، په خاصه توگه د جمعې په ورځ خو د جمعې لمونځ کله هم په خپل ټاکلي وخت باندې نه کوي، وخت دوه بجې مقرر دی، خو هميشه يې د دوه نیمو نه وروسته کوي، زيات تر لمونځ گزار مزدوران وي، هغوی ته دخپلې ډيوټي هم غم وي، ستاسو نه د پوښتنې کولو مقصد. دادی چې مقتديانو سره د امام صاحب داسې رويه

[۱] رکذا (اي پکره) الاقتداء بمن کان معروفاً باکل الربا والفسق (فتاوی قاضیخان علی عالمگوری ج: ۱ ص: ۹۱)

ساتل او دوی ته ذهني تکلیف ورکول کوم حد پورې صحیح دي؟

جواب: امام ته پکار دي چې د مقتديانو رعایت ساتي یا خو د لمانځه وخت نه ټاکي یادې په ټاکلي وخت باندې لمونځ کوي، کله که د څه ضرورت له وجې نه دوه څلور دقیقې زیاتې شي، نو جدا خبره ده او دومره رعایت مقتديانو ته هم پکار دی چې امام ته یې باید ورکړي

زور سره مصلی (جای نماز) باندې دریدونکي سړي امامت

سوال: کوم امام چې اول د امامت نه انکار وکړي او ووايي چې ما د امامت له پاره مه رابلئ او بیا څه موده وروسته زور سره په مصلی (جای نماز) باندې کیني او وایي چې امامت به زه کوم، ده پسې لمونځ کول جائز دي او که نه؟

جواب: دی دې امام نه ساتل کيږي، دده په ځای بل څوک امام وساتئ

غسل نه کونکی امام که په هیږه باندې جمعه وکړي نو اوس به څه کوي؟

سوال: امام صاحب لمونځ وکړ، بیا معلومه شوه چې امام صاحب غسل نه و کړی، حالانکې غسل کول پرې واجب و، د احتلام وغیره له وجې نه، نو کومو خلکو چې لمونځ کړی دی، هغوی ټولو ته اطلاع ورکول ضروري دي؟ که ده بل ځای چېرته جمعه کړي وي اوس هغوی ته اطلاع ورکولی نه شي، یا یې کلي کې لمونځ ورکړی وي، خواوس ورته پته نه لگيږي چې کومو کومو خلکو ده پسې لمونځ کړی دی او ددې واقعي دوه درې ورځې هم تیرې شوي وي، نو ددې له پاره څه وکړل شي؟

جواب: په کوم جومات کې چې یې لمونځ کړی دی، نو په هغه کې ددې اعلان کول ضروري دي چې فلانی ورځ په لمانځه کې غلطې شوې وه، له دې وجې نه کومو حضراتو چې جمعي سره دا لمونځ کړی وي، نو هغوی دې دا لمونځ په دویم ځل وکړي. [۱]

ایا امام د سنت موکدوله کولو پرته لمونځ ورکولی شي؟

سوال: ځینې وخت کې امام صاحب ناوخته راشي او د جمعي وخت شي، کله چې هغه ته د جمعي وویل شي، نواول سنت ادا کوي او بیا امامت کوي ایا د امام له پاره ضروري ده چې که وخت شوی وي، نو هم هغه به سنت ضرور ادا کوي؟ ایا له هغه وروسته سنت نه شي ادا کولی؟ ددې دواړو مسائلو د جواب سره دې دا مسئله یاد وي چې موږ په کارخانه کې کار کوو له دې وجې د دیوتې د وخت خیال ساتل هم پکار وي.

[۱] فی الدر المختار: واذا ظهر حدث امامه وكذا كل مفسد في رأى مقتد بطلت فليزوم اعادتها لتضمنها صلاة المؤتم صحة وفسادا كما يلزم الامام اخبار القوم اذا اهمم وهو محدث او جنب او فاقد شرط او ركن. (الدر المختار مع الرد ج: ۱ ص: ۵۹۱).

جواب: که امام سنت نه وي کړي، نو هم جمعه ورکولی شي، امام صاحب ته پکار دي چې د سنتو مخکې نه د فراغت اهتمام کوي او که کله فارغ نه شي، نو مقتديانو ته پکار دي چې امام ته د سنتو موقع ورکړي، خو که د کارکنانو د مشغولتیا له وجې نه وخت کم وي، نو امام دې له فرضو نه وروسته سنت وکړي.^{۱۱}

د اقامت په وخت کې امام خلک په صف کې برابرولی شي

سوال: موږ سره په جومات کې چې کله له لمانځه نه مخکې اقامت ویل کېږي، نو امام صاحب لمونځ کونکو ته وایي چې تاسو هلته ودرېږئ تاسو دلته ودرېږئ، امام صاحب ته په دې ځای کې د څه حکم دی؟ ایا امام صاحب ته چې اوسیدل پکار دي یا لمونځ کونکو ته هدایت ورکول جائز دي؟

جواب: که لمونځ کونکي مخکې وروسته وي یا په صف کې خالي ځای وي، نو امام ته لارښونه کول پکار دي.^{۱۲}

د امام او مقتدي په لمانځه کې فرق

سوال: د مقتدي او د امام په لمانځه کې څه خاص فرق دی؟ هغه کوم کوم عبادتونه دي کوم چې انسان ځانته کوي او که امام جوړ شي، نو نه دې کوي؟

جواب: ځانته لمونځ او د امام په لمانځه کې خو هیڅ فرق نشته، خو مقتدي به په امام پسې قرأت نيمکوي، باقي ټول ارکان او دعا گانې به کوي.^{۱۳}

ایا امام به د مقتديا نو نیت کوي؟

سوال: مقتديان حضرات د جمعي په لمانځه کې وایي چې په دې حاضر امام پسې، خو امام صاحب چې کله په مصلی باندې درېږي، نو هغه ته هم دا ویل پکار دي چې مخکې ددې مقتديانو نه، په دې باره کې تفصیل سره خبر راکړئ.

جواب: په ژبې سره د وینا ضرورت، خو مقتديانو ته هم نشته^{۱۴} یوازې دا نیت کول کافي

۱ [کفایة المفتی ج: ۳ ص: ۱۲۵، خیر الفتاوی ج: ۲ ص: ۳۳۱]۔

۲ [ویغی للقوم اذا قاموا الى الصلوة ان يترأوا ويسدد الخلل ويسوون بين منابهم في الصفوف ولا بأس ان يامرهم الامام بذلك. (البحر الرائق ج: ۱ ص: ۳۷۵، عالمگیری ج: ۱ ص: ۸۹)۔

۳ [عن عبادة بن الصامت ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: لا صلوة لمن لم يقرأ بفاتحة الكتاب لصاعداً، قال سفیان هذا لمن يصلى وحده. (ابوداود ص: ۱۱۹، علم ص: ۱۶۹)۔ فاما المقتدى فلا قراءة عليه عندنا..... الخ. (البدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۱۱۰)۔

۴ [اما اصلها ان يقصد بقلبها فان قصد بقلبه وذكر بلسانه كان الفضل.... الخ. (قاضی خان ج: ۱ ص: ۳۹)۔

دي چې زه خائنه لمونځ نه کوم د امام سره کوم^{۱۱} امام نه هم دا نیت کول پکار دي چې زه د نورو امامت کوم، خو که هغه نیت ونه کړي، نو بیا هم اقتداء صحیح ده^{۱۲}

د ورو (ارام) اواز لرونکي امام اقتداء

سوال: ایا موږ ته په داسې امام پسې اقتداء کول پکار دي چې د هغه اواز موږ ته رارسېږي. خو په دې نه پوهېږو چې هغه څه لولي؟

جواب: دامام اواز که رسېږي یا نه رسېږي، اقتداء صحیح ده او په ثواب کې هم څه کمی نه راځي^{۱۳}

د ترتیب خلاف کونکي امام پسې لمونځ کول

سوال: ایا په لمانځه کې قرآن په ترتیب سره لوستل پکار دي؟ که داسې ضروري وي. نو داسې امام چې ددې شي پابندي نه کوي، نو ایا په هغه پسې لمونځ جائز دی، چې هغه ته ددې خبرې پته هم وي؟

جواب: قرآن کریم د ترتیب خلاف لوستل مکروه دي، کله چې قصدا داسې وکړل شي. خو که په هیره داسې وشي، نو مکروه نه دي، څومره چې زما خیال دی، امام ته قصدا د ترتیب خلاف نه دي کول پکار، په هیره داسې کېدای شي له دې وجې لمونځ جائز دی^{۱۴}

دومره اوږد لمونځ دې نه ورکوي چې مقتديان تنګ شي

سوال: زموږ په علاقه کې امام صاحب په عامو لمونځونو کې دومره اوږد قرات کوي چې ځینې وخت کې بوډا گان لمونځ کونکي راوغورځېږي، ځینې نور مقتديان په مینځ کې کیني رکوع گانې او سجدې دومره اوږدې وي چې ځینې مقتديان شل دیرش ځله تسبیحات لولي، په تشهد او قعدې کې دومره وخت لگوي، چې گمان کېږي امام صاحب ویده شوی دی، یا الله مه کړه..... تاسو مهرباني وکړئ او د قرآن کریم او احادیثو په رڼا کې دا بیان کړئ.

۱ چې د امامت په باره کې څه احکام دي؟

۱ [ولو کان مقتدياً ينوی ما ينوی المنفرد وينوی الاقتداء ايضا لان الاقتداء لا يجوز بدون النية..... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۶۶)۔

۲ [والامام ينوی ما ينوی المنفرد ولا يحتاج الى نية الامامة..... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۶۶)۔

۳ [والحائل لا يمنع الاقتداء ان لم يشتهه حال امامه بسماع او روية ولو من باب مشكك يمنع الوصول في الاصح. وفي الشامية: قوله بسماع اي من الامام او المكبر تارخانية. قوله او روية ينبغي ان تكون الروية كالسماع، لا فرق فيها بين ان يرى انتقالات الامام او احد المقتدين. (فتاوى شامی ج: ۱ ص: ۵۸۶)۔

۴ [يجب الترتيب في سور القرآن فلو قرأ منكوساً اثم لكن لا يلزمه سجود السهو..... الخ. (درمختار مع الشامی ج: ۱ ص: ۴۵۷)۔

۲ ایا درکوع او سجدې تسیحات د اوو نه زیات خله او په تشهد او قعدہ کې چې وخت بچت شي، نو نورې دعا گانې لوستلې شي؟

جواب: ستاسو امام صحیح نه کوي، امام ته پکار دي چې په لمانځه کې د مقتدیانو رعایت وساتي او دومره اوږد دې نه کوي چې خلک تنگ شي. په حدیث شریف کې دي چې کوم سړی امام وي هغه دې مختصر لمونځ ورکوي، ځکه چې په مقتدیانو کې به څوک کمزوري وي، څوک به بیمار وي، څوک به حاجتمند وي^۱، په یو بل حدیث کې حکم دی چې په جمعه کې چې د ټولو نه کمزوری سړی وي د هغه رعایت کولو سره دې لمونځ وکړل شي^۲.

امام ته پکار دي چې په لمانځه کې مناسب مقدار کې تلاوت کوي

سوال: زموږ د جومات امام صاحب پنځه وخته لمانځه کې د قرآن شریف ختم کوي. امام صاحب د ماسخوتن او د سهار په لمونځونو کې په خاصه توګه د سهار په لمانځه کې کم و بیش د تراویحو په شان تلاوت کوي، په مقتدیانو کې بیماران هم وي، کمزوري او بوډاگان هم وي، اوس یې د سهار په لمانځه کې دومره وږد تلاوت وکړ چې یو بزرګ سړی چې کافي کمزوری دی او په ولاړه باندې لمونځ جمعې سره ادا کوي، هغه کیناست، زده څه عالم دین نه یم، خواورو چې نبي کریم ﷺ فرمایلي دي چې کله په تاسو کې څوک د خلکو امام جوړ شي، نو پکار ده چې معمولي (مختصر) لمونځ کوي، یعنې اوږدوالی نه کوي، ځکه چې په مقتدیانو کې بیماران هم وي او کمزوري هم وي، بوډاگان هم وي، چې د هغوی له پاره د لمانځه اوږدوالی د تکلیف سبب ګرځېدای شي، او کله چې په تاسو کې څوک یواځې لمونځ کوي، نو څومره چې خوښه وي اوږد لمونځ دې کوي.

جواب: تاسو چې د کوم حدیث شریف حواله ورکړې ده، نو دا صحیح ده^۱، امام صاحب که په لمانځه کې قرآن پاک ختموي، نو بیا هم مختصر قرات کولی شي، چې هغه سره کمزوري کسانو باندې بوجه نه وي، په هر حال ستاسو امام صاحب دیې یا خو په لمانځه کې قرآن پاک نه ختموي یا دې په مناسب مقدار کې تلاوت او قرات کوي.

۱ [عن ابی هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: اذا صلى احدكم للناس فليخفف فان فيهم السقيم والضعيف والكبير، واذا صلى احدكم لنفسه فليطول ماشاء. متفق عليه. (مشکوٰۃ ص: ۱۰۱).
۲ [عن علي ان معاذاً صلى بقومه الفجر فقرا سورة البقرة وخلفه رجل اعرابي معه ناضح له فقال النبي صلى الله عليه وسلم: صل هم صلاة اضعفهم، فان فيهم الصغير والكبير وذا الحاجة لا تكن فتانا (كتر العمال ج: ۸ ص: ۲۷۰، ايجاز الصلوة، هداية ج: ۱ ص: ۱۲۲، باب الامامة).]

۳ [عن ابی هريرة ان النبي صلى الله عليه وسلم قال: اذا ام احدكم الناس فليخفف، فان فيهم الصغير والكبير والضعيف والمريض، فاذا صلى وحده فليصل كيف شاء. وفي رواية: فان في الناس الضعيف والسقيم وذا الحاجة. (صحيح مسلم ج: ۱ ص: ۱۸۸، باب امر الامة بتخفيف الصلوة).]

په لمانځه کې اوږد قرات ولې کيږي؟

سره له دې چې لمونځ کونکي ستړي وي

سوال: زما د بيکاره رايې مطابق د نوي نسل د دين نه د بې رغبتې يو وجه دا هم ده چې په جوماتونو کې امامان حضرات اوږد قرات کوي، عيسايان په هفته کې يو ورځ عبادت کوي، لهذا پادريان د ټولې هفتې کمې پوره کوي، نو له دې وجې نه په انگريزي کې د پادريانو متعلق په سوونو لطيفې مشهورې دي. زموږ په مذهب کې الله پاک ته حاضري ورځ کې پنځه خله ده، بلکې يو لحاظ سره د مؤمن ټول ژوند عبادت دی، لهذا د جومات عبادت خصوصاً نن سبا خطرناک دور کې چې څومره مختصر وي، نو خلک به هغومره زيات رغبت کوي، په جمعه کې اکثر ليدل کيږي چې امام صاحب په مصلی باندې د پښکې لاندې يخ ځای کې ولاړ وي او بهر لمونځ کونکي په خولو کې ډوب ولاړ وي، خو د قرات د ختميدو نوم نه اخلي، رمضان المبارک کې د ماسخوتن په لمانځه کې ددې خبرې خيال نه ساتل کيږي چې لمونځ کونکي به اوس د تراويحو مشقت هم برداشت کوي، دغه شان په وترو کې ددې خبرې خيال نه ساتل کيږي چې خلک په تراويحو کې ستړي شوي وي.

جواب: د نبی کریم ﷺ ارشاد: بَارَكَ دى چې په تاسو کې څوک امام وي، نو هغه دې مختصر لمونځ کوي، ځکه چې په لمونځ کونکو کې به څوک بيمار وي، څوک به کمزوري وي او څوک به ضرورتمند وي [۱]

ډير لوړ اواز سره تلاوت کول څنګه دي؟

سوال: زموږ د جومات قاري صاحب لمانځه کې قرآن مجيد مختلف طريقو سره لولي، کله نعتيه انداز کې، کله ورو اواز سره او د زيات قرآن کيفيت دادی چې هغه قرآن پاک ډير لوړ اواز سره لولي، سره له دې چې په جومات کې يوڅو کسان وي، په دې خبره باندې ټولو لمونځ کونکو ته اعتراض دی چې په دومره تيز اواز سره او طرزونو بدلولو سره ولې لولي؟ که څوک اعتراض وکړي، نو وايي چې زه يې صحيح لولم.

جواب: د قاري صاحب مقصد لمونځ کونکو ته اورول دي، اواز دومره لوړول پکار دي څومره چې لمونځ کونکي يې واورې، له دې نه زيات اواز لوړول بې ضرورته دي [۲]. والله اعلم

[۱] عن ابی هريرة رضى الله عنه يقول: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: اذا صلى احدكم للناس فليخفف، فان فى الناس الضعيف والسيقم وذا الحاجة. رواه مسلم. (مسلم ج: ۱ ص: ۱۸۸، طبع دهلي).

[۲] وفى الدرر: ويجهر الامام وجوباً بحسب الجماعة فان زاد عليه اساء. وفى الشرح: قوله فان زاد عليه اساء وفى الزاهدی عن ابی جعفر: لو زاد على الحاجة فهو الفضل الا اذا اجهد نفسه او آذى غيره، قهستانى. (الدر المختار مع الرد المختار ج: ۱ ص: ۵۳۲، فصل فى القراءة).

دریم صف ته داواز نه رسونکي سري امام ټاکل

سوال: که د امام اواز دومره کم وي چې دریم صف والا مقتديان تکبير نه اوري، نو ايا ده له پاره مکبر مقررول پکار دي؟ د دې ذمه داري نوعيت په دين کې بيان کړئ

جواب: که د امام تکبير مقتديانو ته نه رسيږي، نو وروسته هريو مقتدي ته اختيار دی چې په هغوی کې يو کس لوړ اواز سره تکبير ولولي ۱۱

په فرائضو کې امام ته فتح (لقمه) ورکول

سوال: ايا د تراويح د لمانځه نه پرته په نور لمونځونو کې مثلاً سهار، ماښام يا ماسخوتن کې فتحه ورکول جائز دي او که نه؟ که امام فتحه قبلوي، نو ايا لمونځ فاسديږي؟ او ايا په دې سلسله کې په علماء کرامو کې څه اختلاف شته؟

جواب: که امام قرات غلط لوستلی وي، نو بيا هغه ته فتحه ورکول ضروري دي چې په دويم ځل يې صحيح ولولي او که امام په قدر د ضرورت قرات کړی وي او له هغه نه وروسته په قرات کې بند شي، نو هغه ته پکار دي چې رکوع وکړي، مقتديان دې په فتحه ورکولو نه مجبور وي، خو که يو مقتدي فتحه ورکړه، نو بيا هم لمونځ نه فاسديږي ۱۲

د امام صاحب هيره هميشه د مقتدي د غلط اودس له وجي نه وي

سوال: د ماښام د جمعې په دويم رکعت کې امام د التحيات نه وروسته دريدل هير کړل. په فتحه ورکولو سره پاڅېده او د سجده سهوه کولو سره يې خپل لمونځ پوره کړ، د لمانځه نه وروسته امام صاحب وفرمايل چې په تاسو کې د چا اودس صحيح نه دی په له دې وجه دا غلطې وشوه او رسول الله ﷺ هم فرمايلي دي، تاسو نه پوښتنه داده چې دا خبره صحيح ده؟ ځکه چې هغه وخت په جمعه کې د باران په وجه موږ يوازې پنځه لمونځ کونکي و، د امام صاحب دې خبرې موږ په شک کې واچولو، ما د يو بل صاحب نه دا خبره هم اوريدلې ده چې کله په جمعه کې د امام صاحب نه څه غلطې وشي، نو هغه وخت خضر عليه السلام جومات ته تشریف راوړي او د انسانو په شکل کې لمونځ گزارو سره مصافحه کوي

جواب: دا وينا خو گرانه ده چې د امام صاحب نه کله هم هيره وشي، نو دهغه سبب هميشه هم دا وي چې په مقتديانو کې به د چا اودس صحيح نه وي، خو دا وينا صحيح ده چې د نورو

۱ [انه عليه الصلاة والسلام كان اماما وابوبكر مبلغا للناس تكبيرة وبه استدلال على جواز رفع المؤذنين اصواتهم في الجمعة والعيدين وغيرهما كما في المجتبى. (البحر الرائق: ج: ۱ ص: ۳۸۶ باب الامامة).

۲ [وان فتح على امامه لم تفسد..... واما اذا قرا او تحول ففتح عليه تفسد صلاة الفاتح، والصحيح انها لا تفسد صلاة الفاتح بكل حال..... ولا ينبغي للامام ان يلجئهم الى الفتح، لانه يلجئهم الى القراءة خلفه وانه مكروه بل يركع ان قرا قدر ما تجوز به الصلاة والا ينتقل الى آية اخرى..... الخ. (عالمگیریه ج: ۱ ص: ۹۹)۔

اسبابو په شان دا سبب هم کېدلی شي. سناسو امام صاحب چې د کوم حدیث حواله ورکړي ده هغه په سنن نسایی (ج ۱ ص ۱۵۱) کې دي. چې دهغې مفهوم دادی چې یو خل رسول الله ﷺ د سهار په لمنځه کې د سورت روم قرات وکړ. د قرات په دوران کې په هغه گډوډي راغله. د لمنځه د فراغت نه وروسته یې وفرمایل د هغه خلکو څه حال دی کوم چې صحیح اودس نه کوي. هم دا خلک دي د چا په وجه چې زموږ په قرات کې گډوډي راځي. په هر حال د امام صاحب د هیرې سبب کله د مقتدیانو دا کوتاهي هم کېدلی شي او کله خپله د امام کوتاهي. بلکه همدا علیه ده

د حضرت ﷺ د تشریف راوړلو او لمونځ کونکو سره د مصافحي خبره ما چېرته نه ده اوریدلې او نه مې لوستلې ده.

امام د خپل بچي د ژړاله وجې د لمونځ ماتول

سوال: زموږ د محلي په نژدې جومات کې چې کوم امام مقرر دی. یو ورځ د ماسخوتن د لمنځه په اخري رکعت کې امام صاحب سجده ته لاړو. نو هغه د جومات سره نژدې د خپل کور نه د خپل ماشوم د ژړا اواز راغی. دا لمونځ په انګړې کې ادا کیده. د جومات د انګړې نه د امام صاحب کور ته یو دروازه ده. امام صاحب په سجده کې لمونځ پریښودو سره خپل کور ته لاړ. مقتدیان تر ډیر وخته پورې په سجده کې وو. نو په هغوی کې یو مقتدي پورته شو. ویې کتل چې امام صاحب غائب دی. هم دغه شان نورو مقتدیانو هم لمونځ مات کړ. چې کله مقتدیانو د امام صاحب نه پوښتنه وکړه. نو هغه وویل چې ما د خپل بچي اواز واوریده ما دا اوښله چې څوک هغه تښتوي حال دا چې د امام صاحب ښځه په کور کې وه. مقتدیانو لمونځ مات کړ. دا بیان وکړی چې په دې صورت کې هغوی ته څه کول پکار وو. په دویم ځل د جمعې سره لمونځ کول پکار و؟ اوس څه ورځې مخکې امام صاحب د امامت دوران کې قرات کولو کې هیره وکړه. یو مقتدي د هغه نه ددې باره کې پوښتنه وکړ. نو هغه د مسئلې د بیان په ځای دا وویل چې په دې کې زما هیڅ قصور نشته. یو مقتدي به اودس صحیح نه وي کړی. تاسو بیان کړی چې داسې عملونه کونکي امام پسې لمونځ جائز دی او که ناجائز؟

جواب: د ماشوم د ژړا په اوریدلو باندې د امام صاحب له پاره د لمونځ ماتول جائز نه و. که هغه داسې وکړل. نو غلط یې وکړل په دې سره د امام او مقتدیانو لمونځ مات شو او په دویم ځل د جمعې سره کول پکار و^{۱۲۱}. د چا د اودس کولو یا نه کولو د امام په هیرولو کې همیشه څه

۱ [عن النبی صلی الله علیه وسلم انه صلی صلاة الصبح فقرا الروم، فالتبس علیه، فلما صلی قال: ما بال اقوام یصلون معنا لا یحسنون الطهور فاما یلبس علینا القرآن اولئک. (سنن نسائی ج: ۱ ص: ۱۵۱ القراءة فی الصبح بالروم)
۲ [المصلی اذا دعاه احد ابویه لا یجیب ما لم یفرغ من صلاته الا ان یتغیث به لشیء لان قطع الصلاة لا یجوز الا لضرورة..... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۰۹، الفصل الثاني فیما یکره فی الصلاة وما لا یکره).]

دخل نه وي، ډير ځله ښه ښه علماء کرام هیره وکړي، دا دومره د عیب خبره نه ده. د دواړو مسئلو نه معلومېږي چې امام صاحب د فقه او د لمانځه د مسائلو نه ناخبره دی، غوره داده چې داسې امام چې قرات هم ورځي امام وټاکل شي

امام ته خپل لمونځ د جمعې نه په زیات اطمینان سره کول پکار دي

سوال: لیدل شوي دي چې پیش امام صاحب جمعه، خو ډیر په اهتمام سره ورکوي او وروسته پاتې رکعتونه کوم چې د جمعې نه وروسته ادا کیږي زر زر کولو سره ختم کړي، سوال دادی چې داسې هغه سره د علمه کوي یا د هغه له پاره شرعي جواز دی؟ ایا د جمعې پرته رکعتونه په ارام سره ادا کول پکار دي یا د امام صاحب په شان زر زر؟

جواب: د فرائضو خو د مختصر ورکولو حکم دی، ددې له پاره چې بیمارانو، بوډاگانو او د کمزورو رعایت وساتل شي، خپل ځانته لمونځ سړي ته ډیر په ارام سره کول پکار دي، د کوسې غلطې چې تاسو ښه ورکړې ده، هغه په حقیقت کې د اصلاح قابله ده.^{۱۱}

د امام د سنتوله پاره ځای بدلول

سوال: امام فرائض ادا کولو نه وروسته د مصلی نه لیرې کېدو سره سنت ادا کړي یا په هم هغه ځای باندې؟

جواب: ځای بدلول او لږ شان وروسته مخکې یا ښي، گس طرف ته کېدل پکار دي.^{۱۲}

د لمانځه نه وروسته امام کوم طرف ته مخ کولو سره کيني؟

سوال: ایا د جمعې له هر لمانځه نه وروسته د امام صاحب د دعا له پاره مقتديانو ته مخ کول ضروري دي یا سنت دي؟

جواب: د لمانځه نه وروسته مقتديانو ته مخ کولو سره کيناستل بالکل ضروري نه دي، ښي او گس کوم اړخ ته چې کيني، نو کيني دي.^{۱۳}

د امام صاحب لمونځ کونکي ته مخامخ کيناستل صحيح نه دي

سوال: د ماسخوتن لمانځه د سلام اړولو نه وروسته امام صاحب مقتديانو ته مخ کولو سره

[۱] عن ابی هريرة رضى الله عنه قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : اذا صلى احدكم للناس فليخفف فان فيهم السقيم والضعيف والكبير، واذا صلى احدكم لنفسه فليطول ماشاء. متفق عليه. (مشکوٰۃ ص: ۱۰۱)

[۲] (وان) كانت صلاة بعدها سنة يكره له المكث قاعداً..... لان المكث يوجب اشتباه الامر على الداخل فلا يمكث ولكن يقوم وينحى عن ذلك المكان ثم ينتقل..... الخ. (بدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۱۶۰)۔

[۳] ثم اختلف المشايخ في كيفية الانحراف..... وقال بعضهم هو مخير ان شاء انحرف يمنا وان شاء يسرة وهو الصحيح..... الخ. (البدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۱۶۰)۔

دعا کوي، او دعا ختمه شي، امام صاحب اوس هم مقتديانو ته مخ کړي. ناست وي امام صاحب ته مخامخ په اول صف کې يو ډير کمزوري نظر او کمزوري غوږونو والاد ډير عمر بوډا سړی ناست وي، دا مشرد دعا د ختمیدلو نه وروسته د عادت مطابق د سنت موکده د ادا کولو له پاره درېږي او نيت ترلو سره لمونځ ادا کوي، امام صاحب هم هغه سړي ته مخ کولو سره ناست وي.

جواب: د لمونځ گزار مخې ته مخ کولو سره کيناستل جائز نه دي^{۱۱} او د لمونځ کونکي د مخې نه پورته کېدل او تلل جائز دي.

د لمانځه نه وروسته د امام کعبه طرف ته شا کول جائز دي

سوال: ايا د لمانځه نه وروسته د امام کعبه طرف ته يا قبله اول طرف ته شا کول جائز دي؟

جواب: امام ته پکار دي چې د لمانځه نه وروسته مقتديانو ته شا کولو سره نه کيني^{۱۲}، بلکې يا خو دې مقتديانو ته مخ کړي، يا دې بني او گس طرف ته مخ کړي^{۱۳}.

فرض لمانځه نه وروسته امام هم د قبلې په طرف مخ کولو سره ولې دعا غواړي؟

سوال: د لمانځه نه وروسته خصوصاً د فرض لمانځه نه وروسته امام د قبلې طرفته مخ وي او دعا غواړي، د مقتديانو طرفته مخ نه گرځوي، ايا داسې کول د احاديثو او د سلف صالحينو د اقوالو په رڼا کې جائز دي يا يې څه صورت دی؟

جواب: ددې د ناجائز کېدو شک دې ولې پيدا شو؟

د هر لمانځه نه وروسته د امام درې ځله دعا غوښتل

سوال: د هر لمانځه نه وروسته د امام صاحب درې ځله دعا غوښتل څنگه دي؟

جواب: يوځل چې څومره دعا غواړي، نو ودې کړي، يوځل دعا کول بيا په مخ لاس رابنځل، بيا دعا کول بيا لاس رابنځل بدعت دي^[۴].

د امام سره د اختلاف په بنياد په مسجد نبوي ﷺ

کې لمونځ نه کول ډيره لويه محرومي ده

سوال: د مسجد نبوي ﷺ طرف ته تلل او هلته لمونځ نه کول، کوم چې د څلويښتو لمونځونو برابر دي، يوازې د امام سره د اختلاف په بنياد څنگه کار دی؟

۱. [ولکنه يستقبل القوم بوجهه ان شاء ان لم يكن بحذائه احد يصلی... الخ. (بدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۱۵۹)]

۲. [للا باس بالقعود الا انه يكره المكث على هيئة مستقبل القبلة... الخ. (بدائع ج: ۱ ص: ۱۵۹)۔]

۳. [هو مخير ان شاء المحرف بمنه وان شاء يسرة وهو الصحيح. (بدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۱۶۰)۔]

۴. [د دعا نه پس درې درې ځله دعا غوښتلوا التزام بدعت دي، كفاية المفتي ج: ۳ ص: ۳۳۰ كتاب الصلوة.]

جواب: په مسجد نبوي شریف کې لمونځ کول د زرو لمونځونو برابر دی. په حدیث شریف کې دي چې چا زما په جومات کې څلوېښت لمونځونه داسې ادا کړل، چې هېڅ لمونځ ترې پاتې نه شي، د هغه له پاره د دوزخ نه خلاصی او د عذاب نه نجات لېکل کېږي او هغه د نفاق نه بري کېږي. (مسند احمد ج ۳ ص ۱۵۵)^{۱۱} ددې فضائلو باوجود یوازې امام سره د فقهي اختلاف په وجه د رسول الله ﷺ د جومات لمونځونه پریښودل څومره لویه محرومیتیا او د الله پاک د توفیق نه کېدل دي، ددې هم اندازه کېدلی شي انا لله وانا اليه راجعون.....

د امام نه د خفګان په صورت کې هغه پسې اقتداء

سوال: که څوک د یو امام نه خفه وي، نو په دې صورت کې په هغه پسې لمونځ کول جائز دي او که نه؟

جواب: د امام سره په څه دنیوي سبب ناراضتیا ساتل بد دي، لمونځ په هغه پسې جائز دي.

د امام د بې عزتي کونکي په همدې امام پسې لمونځ کول

سوال: د کلي د مالدارو خلکو یوه اجتماع د فلاح او ترقي له پاره مقرر شوه چې په هغه کې د جومات امام شریک شو، په خبرو خبرو کې یو سړي د مولوي صاحب په اعتراض باندې وویل چې مولوي صاحب بکواس کوي او دروغ وايي، ایا دا سړی د ټولې مجمعي مخکې د امام صاحب د بې عزتي کولو نه وروسته په یو ځای کې په فرض یا واجب وغیره کې ددې امام صاحب په اقتداء لمونځ ادا کولی شي؟ د هغه له پاره شرعي سزا یا تعزیر څه دی؟ چې د راروان وخت له پاره مخ نیوی وشي او د امام صاحب عزت محفوظ پاتې شي، یاد لری چې ذکر شوي امام صاحب د لسو کلنو نه خاص د الله پاک رضا له پاره دیني خدمات، د اخترونو لمونځ، د جمعي او جنازه وغیره ادا کوي.

جواب: د امام په ناحقه بې عزتي کولو سره هغه سړي گناه کړې ده، هغه ته له دې نه توبه کول پکار دي او د امام صاحب نه معافي غوښتل پکار دي^{۱۲} د هغه لمونځ په امام صاحب پسې صحیح دی.

۱ [عن انس بن مالک عن النبی صلی الله علیه وسلم انه قال: من صلی فی مسجدی اربعین صلاة لا یفوته صلاة کتبت له براءة من النار ونجاة من العذاب وبرئ من النفاق. (مسند احمد ج: ۳ ص: ۱۵۵)۔

۲ [قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: المسلم).....(من سلم المسلمون).....(من لسانه) ای بالثتم واللعن والغیبة والهتان والنمیمة والسعی الی السلطان وغیر ذلک.....(وبیده) بالضرب والقتل والهدم والدفع والکتابه بالباطل. (مرقاة شرح مشکوٰة ج: ۱ ص: ۶۳)۔

که د امام سره په څه مسئله کې اختلاف

پیداشي نو په هغه پسې لمونځ کول څنګه دي؟

سوال: زما د دکان مخې ته جومات دی. د اتو میاشتو قیصه ده چې د مازدیګر د جمعې نه وروسته یو لمونځ کونکی په دویم ځل د لمانځه له پاره ودریده. خوا کې یو لمونځ کونکي هغه وراټه چې ت خو اوس له جمعې سره لمونځ کړی دی. د مازدیګر د لمانځه نه وروسته لمونځ کول حرام دي، هغه صاحب جواب ورکړ چې زه به لومړي لمونځ قضاء کوم، په دې باندې رټلو والا هم هغه خبره بیا وکړه چې هر یو لمونځ کول حرام دي، که غواړې، نو د امام صاحب نه پوښتنه وکړه، نور لمونځ گزار د رټلو والا سره ملاؤ شو او امام صاحب ته یې د لمونځ گزار راوست. امام صاحب هم دا جواب ورکړ چې د مازدیګر د لمانځه نه وروسته هر یو لمونځ کول حرام دي. په دې اوریدلو باندې ما لمونځ کونکو ته وویل. زما د معلوماتو د لاندې دا قضاء لمونځ کولی شي، اوس خو لا ما بنام ته یوه ګنټه پاتې ده، زما په جواب ورکولو باندې لمونځ کونکي ماته راستانه شو او ویې ویل: تا د امام صاحب مخالفت کړی دی، له دې وجې خپل لمونځونه په دویم ځل وکړه، له دې واقعي نه وروسته ما په هغه جومات کې لمونځونه کول بند کړل، په لږه فاصله باندې مې په بل جومات کې کول شروع کړل، زه تاسو نه دا معلومول غواړم چې امام صاحب او لمونځ کونکو سره په دې اختلاف باندې په بل جومات کې لمونځ کول ایا جائز دي؟ او ایا ماته هغه لمونځونه ګوم چې ما د هغه امام صاحب سره کړي دي په دویم ځل ادا کړم؟

جواب: ستاسو په سوال کې څو مسائل دي هغه بیل بیل لیکم:

- ۱: د سهار او د مازدیګر د لمانځه نه وروسته نفل کول جائز نه دي^(۱)، خو قضاء لمونځونه کول جائز دي. خو د خلکو په مخکې قضاء مکروه ده^(۲) بیل ځای کې یې کول پکار دي.
- ۲: کوم سړی چې قضاء لمونځ کوي یوازې د هغه سړي مقتدي جوړیدلی شي؛ چې هغه قضاء لمونځ کوي، مثلاً د یوې ورځې د مازدیګر لمونځ د دوه سړیو نه پاتې شوی و. هغه دواړه جمعه کولی شي، خو که امام یو لمونځ ورکوي او د مقتدي لمونځ بیل وي، نو اقتداء صحیح نه ده، مثلاً امام د نن د مازدیګر لمونځ ادا کول غواړي او مقتدي د قضاء شوي پرون مازدیګر لمونځ کول غواړي، نو اقتداء صحیح نه ده.^(۳)

۱ [الفصل الثالث فی بیان الاوقات التي لا تجوز فيها الصلاة وتكره فيها.... ومنها ما بعد صلاة الفجر قبل طلوع الشمس.... ومنها ما بعد صلاة العصر قبل التغير. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۵۳).]

۲ [ویکړه قضاء هغه، لان التأخیر معصية فلا یظهرها. (الدر المختار مع الرد ج: ۱ ص: ۳۹۱).]

۳ [ولا یصلی المفترض خلف المتفل لان الاقتداء ببناء ووصف الفرضية معدوم فی حق الامام فلا یتحقق البناء علی المعدوم، قال: ولا من یصلی فرضاً خلف من یصلی فرضاً آخر، لان الاقتداء بشركة وموافقة فلا بد من الاتحاد. (هدایة ج: ۱ ص: ۱۲۷).]

۳: د امام سره که په مسئله کې اختلاف پیدا شي، نو که د امام غلطې وي، نو هم په هغه پسې شوي لمونځونه صحيح دي هغه به نه راڅرځول کېږي، له دې وجې چې کومو دوستانو تاته د لمانځه راڅرځولو مسوره درکړې ده، هغه غلطه ده او ستاسو په هغه جومات کې لمونځ پرېښودل او بل جومات ته بلل هم ددې غلطې مشورې نتيجه ده. له دې وجې دا هم غلطې ده، ستاسو لمونځ په دې امام صاحب پسې صحيح دی

که دمقتدي لمونځ خراب شو نو هغه هم ددې

لمانځه په بل ځای کې امامت وکړي

سوال: په مني کې په خپله نژدې خیمه کې زه د لمانځه له پاره لایم، هغه خلک د طائف نه د ۵۳ میل، په فاصله باندې حج ته راغلي و، دهغه ماته وروسته علم وشو او د ماسپښین د لمانځه وخت و، هغوی لمونځ شروع کړ، زه هم په هغه کې شامل شوم، امام چې د قرآن کریم حافظ و، خو ږیره یې نه وه، هغه بالجهر قرات سره سورت فاتحه او سورت ولوستل، حال دا چې د وروسته نه یې څو ځله الله اکبر هم وویل، په دویم رکعت کې هم هغه شان سورت فاتحه او یو سورت ولوست، اوبیا د دوو رکعتونو نه وروسته سلام واپړولو، ځکه چې هغه قصر هم کولو ما هم سلام واپړولو، امام صاحب مې پوه کړ چې جناب په ماسپښین او مازدیگر کې په جهر باندې قرات نه دي کول پکار، په هر حال زما په هغه لمانځه باندې تسلی ونه شوه، زه د مقامي یعنی مکې مکرمې اوسیدونکی وم، له دې وجې ما د قصر لمونځ نه کاو، بلکې پوره به مې ادا کاو. له دې وجې خپلې خیمې ته راغلم، کوم ځای چې زما ملگری او وروڼه د لمانځه له پاره تیار وو، هغوی ما ته د امامت له پاره وویل او ما د ماسپښین لمونځ ورکړ، مهرباني وکړئ دا وضاحت وکړئ چې ایا زما د عمل صحيح دی؟ خاص طور سره امامت کول مې څنگه و؟

جواب: د ورځې په لمونځونو کې جهري قرات صحيح نه دی^۱ سره له دې چې تاسو د مقیم کېدو باوجود په دوه رکعتو باندې سلام واپړو، نو ستاسو هغه لمونځ ونه شو، له دې وجې ستاسو امامت کول صحيح شو.

د حرمینو شریفینو د امام په اقتدا کې لمونځ نه کول لویه محرومي ده

سوال: زه یو څو ملگرو سره په مکه مکرمه کې کار کوم، اوس یو څو ورځو له پاره پاکستان ته راغلی يم، کله چې موږ په مکه مکرمه کې یو، نو زما په دوستانو کې څوک هم د حرمینو شریفینو د امام په اقتدا کې لمونځ نه کوي، ما څو ځله هغوی پوه کړل، هغوی وايي چې دا وهابیان دي، بیا به زه چوپ شوم، خودلته د راتلو نه وروسته هم د هغوی په عمل کې څه

۱ [أوجب الجهر فيما يجهر والمخافة فيما يخاف هكذا في التبيين ويجهر بالقراءة في الفجر..... ويخفيها الإمام في الظهر والعصر. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۷۲)۔

تبدیلی رانغله، بلکې دلته هیڅ یو امام پسې هم لمونځ نه کوي، یو څو جوماتونه خاص دي او د هغو نه پرته نورو ټولو ته غیر مسلم وايي

جواب: حرمینو شریفینو ته رسیدلو نه وروسته هلته د جمعی لمانځه نه محرومه کېدل پوره لویه محرومي ده [۱] د حرمینو شریفینو امامان د حضرت امام احمد بن حنبل رحمته الله علیه مقلدین دي، د سنتو تابعدار دي، اگرچې ځینې مسئلو کې ورسره زموږ اختلاف دی، خودا خبره نشته چې هغوی پسې دي لمونځ هم نه کیږي.

لمانځه کې د امام په سلگو سلگو ژړل

سوال: که امام صاحب د قرات دوران کې جهري لمونځ کې لومړي رکعت کې په سلگو سلگو په ژړا شي او ټول لمانځه کې همدا حالت وي، ښکاره خبره ده چې سترگې او پوزه به هم بهیري، ایا په داسې صورت کې لمانځه کې څه قسمه نقصان واقع کیږي؟ ژړلو او سلگو سره په قرات کې څو ځله رکاوټ جوړیږي، خود ضرورت په اندازه د قرات نه وروسته همدا اوږدوي، ایا په داسې موقع کې رکوع ته تلل غوره نه دي؟

جواب: لمانځه کې اواز سره ژړل او د آخرت ویره، یا د الله پاک د محبت او د عظمت له وجې نه دي، نو له دې سره لمانځه کې خلل نه راځي او که د څه دنیوي حادثې له وجې نه وي یا د څه غم درد له وجې نه وي، نو له دې سره لمونځ ماتېږي. [۲]

د زیاتې تنخوا جعلي کاغذات جوړونکي

امام او کمیټې دواړه به گناهکار وي

سوال: که د جومات امام صاحب ووايي چې زما تنخواه کمه ده (او حقیقت همدا دی)، خو زما د ښځې او د بچو د ویزې معامله ده، له دې وجې نه د جومات کمیټې والو ته پکار دي چې په کاغذاتو کې زما تنخوا زیاته ولیکي او یو سرټیفیکیت جوړ کړي، ددې له پاره چې زما په ویزه کې اسانتیا وي، ددې مجبوري له وجې نه که د جومات کمیټې سرټیفیکیت جوړ کړي، نو امام صاحب یا کمیټې والا به گناهکار وي او که نه؟

جواب: دا صحیح نه ده، ځکه چې که په کاغذاتو کې تنخوا زیاته ولیکل شي، نو امام صاحب ته به بیا دغه تنخوا هم ورکول کیږي او که زیاته ولیکل شي او بیا ورته کمه ورکول

[۱] عن ابی هريرة قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: صلاة في مسجدی هذا خير من الف صلاة فيما سواه الا المسجد الحرام. متفق عليه. (مشکوٰۃ ص: ۶۷، باب المساجد ومواضع الصلاة).

[۲] ولوان فی صلاته او تاره او ابکی لار تفع بکاوه لحصل له حروف فان کان من ذکر الجنة او النار فصلاته تامة وان کان من وجع او مصیبة فسدت صلاته. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۰۱).

کيرې، نو دا دروغ دي [۱]

د پکړۍ نه پرته لمونځ کول

سوال: زموږ د محلې په جومات کې ځينې وخت کې امام صاحب د څه مجبوري له وجې نه لمونځ ونکړي، نو دهغه په غير موجوديت کې موذن صاحب د پکړۍ نه پرته لمونځ کوي. يعنې يوازې خولۍ يې په سر وي، نو زه بلکې زموږ د محلې حضرات دا سوال کوو چې يوازې امام صاحب پکړۍ سره لمونځ کوي، نو دا لمونځ سنت مؤکد دی او که مقتدي پرته د پکړۍ نه لمونځ کوي، نو دا لمونځ سنت غير مؤکد دی. يا دا هم سنت مؤکد دی؟

جواب: د پکړۍ نه پرته لمونځ کيرې، پکړۍ په سرول سنت مؤکدنه دي، بلکې سنت غير مؤکد دي او دا يوازې د لمانځه سنت نه دي، بلکې عام سنت دي. [۲]

که دا خيال وي چې زید امام دی او امام بکړوي نو د لمانځه حکم

سوال: په جومات کې د جمعې لمونځ کولو له پاره مستقل امام دی، خو کله کله زید او نور حضرات جمعه ورکوي، اواز کې يوشان والی وي، چې د هغه له وجې نه جمعه کې د شاملیدونکو کسانو خيال دا وي چې خپل مستقل امام صاحب امامت کوي، د نيت کولو په وخت دې امام صاحب پسې نيت وکړي، خو د جمعې يا پوره لمونځ نه وروسته معلومه شي چې امامت بل چا وکړ، په داسې صورت کې ايا ۱. جمعې سره لمونځ کيرې؟

۲: که ونه شو، نو اوس به څه کوو، ځکه چې داسې ډير ځله شوي دي، د هغه تعين هم ممکن نه دی؟ ۳: چې د جمعې نه وروسته معلومه شي، نو څه صورت به وي؟

۴: که د پوره لمونځ ختمیدو نه وروسته معلومه شي، نو بايد څه وکړل شي؟

جواب: دانيت دې وکړي چې زه ددې امام صاحب په اقتدا کې لمونځ کوم، لمونځ به وشي. [۳]

د بوداوالي له وجې نه که امام صاحب د لمانځه په

ارکانو کې تاخير کوي نو مقتديان څه وکړي؟

سوال: زموږ امام صاحب د څو کلنو نه موږ ته لمونځ راکوي او کافي کمزوری دی، کله چې

[۱] لان عين الكذب حرام. قلت: وهو الحق، قال تعالى: قتل الخراصون، وقال عليه الصلاة والسلام: الكذب مع الفجور وهما في النار، ولم يتعين عين الكذب للنجاة وتحصيل المرام. (رد المحتار ج: ۶ ص: ۴۲۷).

[۲] عن عبادة قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: عليكم بالعمائم! فانها سيماء الملائكة وارخوها خلف ظهوركم. رواه البيهقي في شعب الايمان. (مشكوة ص: ۳۷۷).

[۳] واذا اراد المقتدي تسير الامر على نفسه ينبغي ان ينوي صلاة الامام والافتداء به او ينوي ان يصلي مع الامام ما يصلي الامام كذا في المحيط. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۶۷).

هغه سجده ته ځي يا د سجده نه پورته كيږي، نو الله اكبر وايي او مقتديان دريږي او هغه د مقتديانو نه وروسته دريږي، يعنې ركن ته اول مقتديان لاړ شي او بيا وروسته مولوي صاحب لاړ شي، نو ايا دې سره زموږ لمونځ كيږي؟ حالانكې هغه ته څوځله ويل شوي هم دي چې تاسو اوس استعفى وركړئ او زموږ لمونځونه مه خرابوئ، خو هغه يې نه مني. ايا دې سره زموږ په لمونځونو باندې څه اثر پريوځي؟

جواب: د هغه د استعفى خبره ده، خو تاسو پوه شئ او هغه دې پوه شي، نبي كريم ﷺ به په اخري عمر كې فرمايل: اوس زه بوډا شوى يم، له دې وجې نه مانه مخكې مه ځئ، بلكې زه چې كله ركوع ته لاړ شم، نو بيا ركوع ته ځئ او چې كله سجده ته لاړ شم، نو بيا سجده ته ځئ^[۱] له دې وجې نه مقتديانو ته پكار دي چې د امام د حالت خيال ساتي، كه امام بوډا دى يا كمزورى دى، نو د هغه نه وړاندې مه ځئ ځكه چې د امام نه مخكې تلل د وبال خبره ده، يو حديث مبارك كې دي: "ايا هغه سړى ددې نه نه ويرېږي څوك چې د خپل امام نه وړاندې ځي چې دده سر د خړه د سر سره بدل كړل شي"^[۲]

❖ مقتدي ❖

په دويم ځل امامت كونكي پسې اقتداء كول

سوال: موږ سره په رياض كې عرب امام صاحب د ماسپښين جمعه وركوي، كه يو سړى د جمعې نه پاتې شي، نو په دويم ځل د هغه سره امام جوړ شي او جمعه وركوي چې په دې طريقې سره د امام نيت د نفلو وي او مقتدي فرض كوي، پوښتنه داده چې كله د امام نيت د نفلو وي او د مقتدي د فرضو، نو جمعه كيږي او كه نه؟ صحابه كرامو به د رسول الله ﷺ په اقتداء كې د لمانځه د ادا كولو نه وروسته په محلو كې د جمعې امامت كولو او كه نه؟

جواب: د احنافو په نزد د فرض كونكي اقتداء په نفل كونكي پسې صحيح نه ده^[۳]، د ځينې

^۱ [عن ابى هريرة رضى الله عنه قال: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: يا ايها الناس اني قد بدنت فلا تسبقوني بالركوع والسجود، ولكن اسبقكم انكم تدركون ما فاتكم. لم يضبط عن شيوخنا بدنت او بدنت واختار ابو عبيد بدنت بالشديد ونصب الدال يعنى كبرت ومن قال بدنت يرفع الدال فانه اراد كثير اللحم. (السنن الكبرى للبيهقي ج: ۲ ص: ۹۳، باب يركع بركوع الامام ويرفع برفعه ولا يسبقه وكذلك في السجود وغيره).

^۲ [عن ابى هريرة رضى الله عنه قال: قال محمد صلى الله عليه وسلم: اما يخشى الذى يرفع رأسه قبل الامام ان يحول الله رأسه من رأس حمار. (صحيح مسلم ج: ۱ ص: ۱۸۲، مشکوة ج: ۱ ص: ۱۰۲).

^۳ [ولا يصح] اقتداء المفترض بالمقتفل (هندية ص: ۸۶، الفصل الثالث في بيان من يصلح اماماً لغيره، باب الامامة)

نورو امامانو په نزد جائز ده،^{۱۱} هغه سړی به د خپل مسلک مطابق په دويم ځل لمونځ ورکوي. خو يو حنفي ته دهغه د دويم ځل امامت اقتداء کول صحيح نه دي، که نه دهغه لمونځ به نه کيږي.^{۱۲}

ايا يوازې په تکبير تحریمه سره مقتدي جمعه کې شريک شو؟

سوال: که مقتدي تکبير تحریمه وويل، خو په قعه کې امام سره د شاملیدو له پاره يې گوندې په ځمکه کيښودې چې امام سلام وگرځاو، نو ايا مقتدي په جمعه کې شريک شو؟

جواب: که د سلام نه مخکې يې تکبير تحریمه ويلې وي، نو امام سره شريک شو.^{۱۳}

که امام په پورته منزل باندې وي نو د لاندې منزل والا لمونځ

سوال: زموږ د محلي جومات جوړيږي، د جومات يوه برخه جوړه شوې ده، کومه چې په دوه منزلو باندې مشتمله ده، د جومات د جوړیدلو دوران کې هم په هغه ځای باندې باقاعده لمونځ کيږي، د جمعې لمونځ داسې کيږي چې پيش امام صاحب په پورتنی منزل باندې وي او مقتديان په پورته او لاندې دواړو ځايونو کې جمعه ادا کوي، په دواړو ځايونو کې د لاوه سپيکر په ذریعه د امام صاحب د اواز پیژندلو انتظام و، مسئله داده چې د څو حضراتو وينا ده چې په لاندې منزل کې د لمونځ کونکو لمونځ نه کيږي، د امام مقتدي ته مخامخ کېدل ضروري دي او دا هم چې پيش امام په کوم ځای ولاړ دی او مقتدي چې په کوم ځای ولاړ دی دهغه د اوچت والي حد مقرر دی، ستاسو نه ددې مسئلې د پوښتنه کونکی يم، ايا هغه لمونځونه کوم چې موږ په لاندې منزل کې له جمعې سره ادا کړي دي وشو او که نه، نو په دويم ځل ادا کول پکار دي؟ امید دی چې تاسو به تفصیل سره جواب راکولو سره د شکريه موقع راکړئ.

جواب: که په پورته منزل کې په امام پسې څو مقتديان هم وي لکه څنگه چې په سوال کې ذکر دي، نو په لاندې برخه کې د لمونځ کونکو اقتداء صحيح ده^{۱۴} خو په لاندې منزل پريښودلو

۱ [واکتفی الشافعية باسـتـراط توافق نظم صلاـتی الامام والمقتدی ..... وتصح قدوة المؤدی بالقاضی (الاداء خلف القضاء) وعكسه والمفترض بالمتنفل وعكسه ..... الخ. (الفقه الاسلامی وادلته ج: ۲ ص: ۲۲۷، اتحاد صلوۃ الامام والمأموم، طبع بیروت)۔

۲ [ولا مفترض بمنـتـفل ومفترض فرضاً آخر لان اتحاد الصلوة شرط عندنا. (الدرالمختار مع الدرر الجـ: ۱ ص: ۵۷۹)

۳ [وان ادرك الامام في القعدة لا يأتي بالثناء بل يكبر للافتتاح ثم للاخطاط ثم يقعد هكذا في البحر الرائق.

(ج: ۱ ص: ۹۱)

۴ [ويكره ان يكون الامام وحده على البدكان وكذا القلب في ظاهر الرواية كذا في الهداية وان كان بعض القوم معه فالاصح انه لا يكره، كذا في محيط السرخسي. (فتاوى عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۰۸، الباب السابع، الفصل الثاني فيما يكره في الصلاة وما لا يكره)۔

سره د امام صاحب په پورتنی منزل کې امامت کول مکروه دي ^{۱۱}

سوال: دلته یو مسئله ده هغه داده چې جومات دوه منزله جوړوو ، خکه چې خای وړوکی دی، د جمعی په لمانځه کې د لمونځ کونکو د ډیر والي له وجې نه او ماشومانو ته د قرآن کریم د تعلیم له وجې د دویم منزل پروگرام هم دی، خو ملگری دا وایی چې په لومړي منزل کې دې د محراب خای گیلري وساتل شي چې د امام صاحب اواز پورته ځي هسې لاؤډ سپیکري به هم ولگول شي که بجلي نه وي، نو د اواز مسئله به هلته پیدا کیږي او وایی که گیلري پرې نښودل شوه. نو پورته منزل بیل شو او لاندې بیل شو، ددې مسئلې شرعي حل بیان کړی مهرباني به وي گیلري پرېنښودل ضروري دي او که نه؟

جواب: که پورتنو خلکو ته د امام صاحب د انتقالاتو یعنې هغه تکبیرونه کوم د یو رکن نه بل ته د منتقل کېدو له پاره ویل شي، علم وي که د لاؤډ سپیکر په ذریعه وي یا د مکبر په ذریعه وي. نو د پورتنو خلکو اقتداء صحیح ده که گیلري وي او که نه وي هسې د گیلري تجویز هم ډیر مناسب دی. ^{۱۲}

د امام سره دارکانو ادا کول

سوال: د جمعی د لمانځه دوران کې امام چې کله رکوع او سجده کوي، ایا له ده سره سره یا وروسته سجدې ته لار شي، بیا مقتدي ته سجده کول پکار دي یا د امام سره سره؟

جواب: د مقتدي رکوع او سجده او قومه او جلسه د امام سره پکار دي په دې شرط چې مقتدي د امام د رکن د شروع کولو نه وروسته هغه رکن شروع کړي او دا هم چې د امام نه د مخکې کېدو ویره نه وي، که د امام د پورته کېدو، کیناستو رفتار سست وي او دا ویره وي چې ددې امام سره یې انتقال شروع کړي، نو د امام نه به مخکې شي، نو په دې حالت کې لږ ایساریدل پکار دي. ^{۱۳}

مقتدي دې ټول ارکان د امام په تابعداري کې ادا کوي

سوال: حضرت! ما ته د سعودي عرب نه یو میلمه راغلی و، هغه یو ورځ ماسره لمانځه ته لار، د لمانځه نه وروسته یې وفرماییل چې دلته د جمعی په لمونځ کې یوه خطا شوې ده، د لمانځه

۱ [ولو صلى على رلوف المسجد ان وجد في صحنه مكانا كره كقيامه في صف خلف صف فيه فرجة. وفي الشامية: قوله كره لان فيه تركا لاكمال الصفوف. (الدر المختار مع الرد المختار ج: ۱ ص: ۵۷۰ مطلب في الكلام على الصف الاول).]

۲ [ولو قام على سطح المسجد واقعدى بامام في المسجد ان كان للسطح باب في المسجد ولا يشته عليه حال الامام يصح الاقتداء. (هندية ج: ۱ ص: ۸۸، الفصل الرابع في بيان ما يمنع صحة الاقتداء وما لا يمنع).]

۳ [والحاصل ان متابعة الامام في الفرائض والواجبات من غير تاخير واجبة. (شامی ص: ۴۷۰).]

حکم دا دی چې کله امام الله اکبر ووايي، نو له دې نه وروسته دې مقتدي الله اکبر وایي ددې له پاره یې وویل چې ضروري ده چې مقتدي هم خیال وکړي او امام هم لفظ د الله یا اکبر نه راکاږي، بلکې ډیر په تیزه دې الله اکبر وایي، همدغه شان یې دا هم وفرمایل چې حکم دادی چې کله امام رکوع ته لاړ شي یا سجدي ته لاړ شي، یا د سجدي نه پورته شي، نو تر څو چې امام الله اکبر پوره نه وي ویلی تر هغه وخته پورې دې مقتدي الله اکبر نه شروع کوي او نه دې رکوع ته یا سجدي ته ځي او نه دې د سجدي نه پورته کیږي، همدغه شان یې دا وفرمایل چې هم دا حکم د رکوع نه د پورته کېدو دی هم په دې طریقې یې وفرمایل چې هم دا حکم د سلام د اړولو هم دی، حضرت! تاسو نه پوښتنه داده چې دا خبره د کوم ځای پورې صحیح ده؟ او که صحیح وي، نو زموږ په جوماتونو کې، څو اکثر د ډیرو مقتدیانو لمونځونه ددې حکم نه ډیر مختلف دي، چې دهغه لومړۍ وجه د خلکو نا خبري ده او دویمه اهمه وجه داده چې زموږ په جوماتونو کې اکثر امامان حضرات په هر رکن کې الله اکبر یا سمع الله لمن حمده یا سلام کافي اوږد راکاږي

جواب: ستاسو د سعودي دوست خبره تر یوه حده پورې صحیح ده چې د مقتدي ارکان د امام نه مخکې ادا کول نه دي پکار او بیا په دې کې څه تفصیل دی او هغه دا چې د امام تحریمه لومړۍ تکبیر نه مخکې مقتدي تحریمه ختم کړي، نو اقتداء صحیح نه شوه، له دې وجې د مقتدي لمونځ ونه شو او په نورو ارکانو کې یې لمونځ فاسد نه دی، خو سخت گناه گار به وي، مثلاً که رکوع سجده ته لومړي لاړو او امام هم د هغه سره رکوع سجدي ته تللو سره شریک شو، نو د مقتدي لمونځ خو وشو، خو گناه گار شو خلاصه دا چې د امام نه مخکې کېدل جائز نه دي او په ځینې صورتونو کې په دې سره لمونځ فاسد یږي.^{۱۱}

که مقتدي د رکوع نه وروسته راوړسیري نو

ایا هغه امام سره لمانځه کې شریک شي؟

سوال: که یو سړی لمانځه له پاره لاړ شي، اودس وکړي او بیا د اودس کولو نه وروسته چې کله دننه لاړ، امام صاحب رکوع ته تللی وي، نو موږ ته څه کول پکار دي؟ ځکه چې هر کله رکوع کوي، نو بیا خو صحیح ده، خو که هغه د رکوع نه پورته شي او سجدي ته لاړ شي، نو څه وکړو؟ رکوع کولو نه وروسته سجدي ته لاړ شویا د دویم رکعت انتظار وکړو؟

جواب: وروسته راتلونکی سړی دې تکبیر تحریمه ووايي او بیا چې په کوم حالت کې امام ومومي، نو هغه سره دې شریک شي، که امام سره رکوع کې شریک شو، نو رکعت یې وموند،

۱ [واجهوا علی ان المقتدی لو فرغ من قوله الله قبل فراغ الامام من ذلك لا يكون شارعا في الصلاة في اظهر الروايات كذا في الخلاصة. (الهندية ج: ۱ ص: ۶۹، الباب الرابع) وايضا: ويكره للماموم ان يسبق الامام بالركوع والسجود وان يرفع راسه فيهما قبل الامام كذا في محيط السرخسی. (الهندية ج: ۱ ص: ۱۰۷، الباب الرابع، الفصل الثاني فيما يكره في الصلاة وما لا يكره)۔

که نه دار کعت دې نه شماروي ۱۱

که امام د رکوع نه وروسته ومومي نو ایا شامل شي يا انتظار وکړي؟

سوال: که یو سړی امام د قیام یا د رکوع نه پرته حالت کې ومومي، نو څه وکړي؟ ایا په لمانځه کې شامل شي یا د قیام یعنې د دویم رکعت، انتظار وکړي؟ ځکه چې ځینې خلک لیدل کیږي چې که د هغوی نه رکعت لاړ شي، نو هغوی درېږي او انتظار کوي، ددې له پاره چې امام د دویم رکعت له پاره ودرېږي، نو موږ به ورسره شامل شو.

جواب: په کوم حالت کې چې امام ومومي، نو هغه سره دې شریک شي انتظار دې نه کوي ۱۱

که امام په رکوع، سجده وغیره کې وي نو امام سره شریکیدل

سوال: که امام رکوع، سجده، التحیات یا بل یو عمل کې وي، نو تاخیر سره راتلونکی سړی څه وکړي؟ ایا ینت کولو نه وروسته د الله اکبر ویلو نه وروسته د قیام کولو نه پرته سجده کې شامل شي یا قیام هم وکړي؟

جواب: په ولاړه دې تکبیر تحریمه ووايي او امام سره دې شریک شي [۳]

د امام حرکت لیدو سره د تکبیر ویلو نه

مخکې رکوع او سجده ته د تلونکي لمونځ

سوال: د جمعې دوران کې اولني صف کې یو کس د امام صاحب د الله اکبر ویلو نه مخکې یوازې د امام صاحب حرکت لیدو سره رکوع یا سجده ته ځي، ایا یوازې د امام صاحب حرکت لیدو سره رکوع یا سجده ته تلل صحیح دي؟ یا د امام صاحب د الله اکبر اواز اوریدلو نه وروسته تلل پکار دي؟ مهرباني وکړئ او جواب خامخا راکړئ.

جواب: د امام د تکبیر انتظار پکار ده، خو که د امام د منتقل کیدو سره منتقل شي، نو بیا هم جائز ده، په دې شرط چې د امام نه وړاندې نه شي. [۴]

۱ [لو ادرك الامام وهو رافع فكبر قائماً وهو يريد تكبيرة الركوع جازت صلاته..... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۶۹، الباب الرابع في صفة الصلاة).

۲ [وان ادرك الامام في الركوع والسجود يتحرى ان كان اكبر رايه انه لو اتى به (الثناء) ادركه في شيء من الركوع او السجود ياتي به قائماً والا يتابع الامام ولا ياتي به..... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۹۱، الفصل السابع في المسبوق واللاحق).

۳ [لو ادرك الامام وهو رافع فكبر قائماً. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۶۹، الباب السابع في صفة الصلاة).

۴ [ويكره للمأموم ان يسبق الامام بالركوع والسجود وان يرفع رأسه فيهما قبل الامام. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۰۷، الباب الرابع، الفصل الثاني).

مقتدي به تکبير کله وايي؟

سوال: مقتدي امام پسې لمونځ څنگه ادا کړي؟ د امام د خولې نه چې الله ووځي فوراً عمل شروع کړي؟

جواب: د امام د تکبير شروع کولونه وروسته تاسو تکبير ويلی شئ، خو ددې خيال دې وساتل شي چې تکبير د امام نه مخکې شروع نه کړل شي او د امام نه مخکې ختم هم نه کړل شي^(۱)

مقتدي ته تکبير په مزه ويل پکار دي

سوال: د سړيو له پاره په فرض رکعتونو کې تکبيرونه او ثناء د ماسپښين او د مازديگر نه پرته په اوچت اواز د لوستلو حکم دی، په جومات کې هم د جمعې نه پرته ايا داسې کول پکار دي؟ عموماً خلک په جوماتونو کې فرائض هم په چوپتيا سره ادا کوي ايا دا صحيح ده؟

جواب: په اوچت اواز سره تکبير امام وايي، مقتدي او خاتمه لمونځ کونکي ته تکبيرونه په مزه ويل پکار دي او ثناء خو به امام هم په مزه وايي^(۲)

مقتدي به تکبيرونه څومره اواز سره وايي

سوال: ځينې خلک د جمعې لمونځ کولو سره د امام تکبيرونو سره تکبيرونه وايي او وايي يې هم تيز، يعنې د هغه سره ولاړ دوه درې کسان د هغه اوازونه اوريدلی او په هغه پوهيدلی شي، ايا د هغوی لمونځونه کيږي؟

جواب: مقتدي ته تکبيرونه په مزه ويل پکار دي او د ورو مطلب دادی چې اواز يوازې د هغه غوږونو ته ورسېږي^(۳)

د امام په اقتداء کې ثنا ويل ترکوم وخت پورې پکار دي؟

سوال: په سري او جهري لمونځونو کې مقتدي ته ثناء څنگه ادا کول پکار دي، يعنې په سري لمونځ کې څو پورې او په جهري لمونځ کې څو پورې لوستل پکار دي؟

۱ [و محرم مقارنا التحريم الامام عند ابی حنیفة رحمه الله تعالى وعندهما بعد ما احرم والفتوى على قولهما هكذا في المعدن..... والمقارنة..... ان يوصل المقتدى همزة الله براء اكبر كذا في المصنف في باب الحنفية. (الهندية ج: ۱ ص: ۴۸ - ۶۹، الباب الرابع، في صفة الصلاة)۔

۲ [(وجهر الامام بالتكبير) بقدر حاجته للاعلام بالدخول والاستقلال وكذا بالتسميع والسلام، واما المؤتم والمفرد فيسمع نفسه (والثناء والتعوذ والتسمية والتأمين) وكوفهن سرا. (درمختار مع الشامی ج: ۱ ص: ۴۷۵، باب صفة الصلاة، مطلب في التبليغ خلف الامام)۔

۳ [(وجهر الامام بالتكبير) ..... واما المؤتم والمفرد فيسمع نفسه. (درمختار مع الشامی ج: ۱ ص: ۴۷۵، باب صفة الصلاة، مطلب في قولهم الاساءة دون الكراهة)۔

جواب: كله چې امام قرات شروع كړي، نو ثناء پريښودل پكار دي او په سري لمونځ كې چې ترڅو دا خيال وي چې امام قرات شروع كړی نه دی ثناء دې وايي له دې نه وروسته دې پريږدي ^[۱]

دمقتدي د ثناء په مينځ كې كه امام فاتحه شروع كړي نو مقتدي دې چپ شي

سوال: دامام د سورت فاتحې د شروع كولو نه مخكې ما ثناء لوستل شروع كړل او په مينځ كې امام سورت فاتحه شروع كړه، په دې وخت پاتې ثناء او تعوذ او تسميه لوستل جائز دي او كه نه؟

جواب: كله چې امام قرات شروع كړي، نو ثناء لوستل دې هم هلته بند كړي، تعوذ او تسميه د قرات تابع دي، له دې وجې به هغه ځانته لمونځ كونكې وايي مقتدي نه، مقتدي دې يوازې ثناء ويلونه وروسته چپ شي ^[۲]

ايا دامام د قرات په وخت مقتدي ثناء لوستلی شي؟

سوال: يو مقتدي هغه وخت د امام په اقتدا كې شامل شي كله چې امام د سورة الفاتحه قرات شروع كړی وي، نو ايا مقتدي د قرات دوران كې ثناء لوستلی شي او كه نه؟

جواب: چې كله امام قرات شروع كړي، نو مقتدي ته د ثناء ويلو اجازه نشته. ^[۳]

مقتدي به يوازې ثناء لولي، تعوذ او تسميه نه

سوال: امام سره د شروع كولو نه مخكې مقتدي ته ثناء، تعوذ او تسميه درې واړه كلمات ادا كول پكار دي، كه يوازې ثناء او تعوذ لوستل پكار دي لكه څنگه چې د جنازې په لمانځه كې يوازې ثناء او تعوذ لوستل كيږي؟

جواب: تعوذ او تسميه د قرات له پاره دي، امام او ځانته لمونځ كوونكي له پاره د ثناء نه وروسته قرات هم كول دي، نو له دې وجې نه هغه به تعوذ او تسميه هم لولي او مقتدي ته قرات كول نشته، نو له دې وجې نه به مقتدي يوازې ثناء لولي، تعوذ او تسميه نه. ^[۴]

۱ [ولو ادرك الامام بعد ما اشتغل بالقراءة قال ابن الفضل لا يثنى، وقال غيره يثنى، وينبغي التفصيل ان كان الامام يجهر لا يثنى وان كان يسر يثنى وهو مختار شيخ الاسلام. (الشامية ج: ۱ ص: ۴۸۸، مطلب في بيان المواثر والشاذة)۔

۲ [ولو ادرك الامام بعدما اشتغل بالقرآن قال ابن الفضل لا يثنى، وقال غيره يثنى، وينبغي. التفصيل ان كان الامام يجهر لا يثنى وان كان يسر يثنى وهو مختار شيخ الاسلام. (الشامية ج: ۱ ص: ۴۸۸، مطلب في بيان المواثر والشاذة)۔

۳ [واذا ادرك الامام وهو يجهر بالقراءة لا ياتى بالثناء بل يستمع وينصت للآية. (حلى كبير ص: ۳۰۴، طبع سهيل اكيدي لاهور)۔

۴ [فاستعد بالله الآية فلا ياتى به المقتدى لانه لا يقرأ بخلاف الامام والمنفرد. (حلى كبير ج: ۱ ص: ۳۰۴)۔

ایا د رفع یدین کوونکي مقلد امام په اقتدا کې رفع یدین وکړل شي؟

سوال: که کله داسې امام پسې لمونځ کول راشي چې شافعي، مالکي یا حنبلي مسلک والا وي، نو ایا د امام په اتباع کولو کې ماته هم رفع یدین کول پکار دي؟ که د اتباع کولوله وجې نه رفع یدین وکړم، نو ایا دا جائز دي؟ حالانکې زه په حنفي مسلک باندې یم

جواب: تاسو په خپل مسلک باندې عمل کوئ او هغوی به په خپل مسلک باندې عمل کوي [۱]

د حنفي عالم په اقتدا کې د حنبلي مسلک والا وتر کول

سوال: زموږ یو خپلوان په دوحه قطر کې د یوجومات امام دی، د هغه خای خلک مسلک حنبليان دي او زموږ خپلوان حنفي مسلک سره تعلق لري. هلته وتر یو رکعت کیږي، ځکه چې د حنبليانو په نزد وتر یو رکعت ده او امام حنفي دی، نو ایا دا لمونځ کیږي او که نه؟ که کیږي، نو د امام یا د مقتدیانو؟ یا د دواړو؟

جواب: د فقه حنفي په نزد یو رکعت لمونځ نه کیږي، له دې وجې نه حنفي په یو رکعت وتر وکړي چې امام جوړول جائز نه دي، د حنفي امام او حنفي مقتدیانو لمونځ به نه کیږي او هرکله چې د امام لمونځ ونه شو، نو د حنبلي مقتدیانو لمونځ جائز دی او که نه دی؟ دا تحقیق دې د حنبلي عالمانو نه وکړل شي، ماته ددې تحقیق نشته [۲]

شافعي امام چې کله د سهار په لمانځه کې

قنوت وایي نو حنفي مقتدي دې چپ شي

سوال: اکثر د سهار د لمانځه په دویم رکعت کې شافعي امام لاس اوچتولو سره قنوت وایي چې په هغه کې پنځه یا اوو منته لگيږي، په حیثیت د حنفي مسلک ماته لاس اوچتولو سره دعا کول پکار دي که چپ دریدل پکار دي؟ که د امام په اتباع کې د لاس اوچتولو سره دعا وکړل شي، نو په دې کې څه گناه شته؟ لمونځ وشو که په دویم ځل کول غواړي؟

جواب: زموږ په نزد د سهار قنوت په شرع کې نشته له دې وجې دې په دې کې د شافعي امام متابعت نه کوي، بلکې چپ دې ولاړ وي. [۳]

[۱] واما الاقتداء بالمخالف في الفروع كالشافعي فيجوز ما لم يعلم منه ما يفسد الصلاة على اعتقاد المقتدى عليه الاجماع. (حلی کبر ص: ۵۱۶).

[۲] قال في البحر وهو صريح في ان صلاة ركعة فقط باطلة. (شامی ج: ۲ ص: ۵۳).

[۳] وان قنوت الامام في صلاة الفجر يسكت من خلفه كذا في الهداية ويقف قائماً وهو الصحيح كذا في النهاية. (الهندية ج: ۱ ص: ۱۱۱، الباب الثامن في صلاة الوتر).

د سهار د لمونځ په دویم رکعت کې په قنوت لوستونکي امام پسې څه وکړل شي؟

سوال: دلته یعنې په ابوظبی کې په اکثره جوماتونو کې گورو چې د سهار لمانځه په دوران کې دویم رکعت کې د رکوع نه وروسته او د سجدې نه مخکې په ولاړه او لاس اوچتولو سره امام په اوچت اواز سره اوږده دعا کوي او د هغه سره ټول لمونځ کونکي هم دعا کوي او «امین» وایي، داسې خلک هم شته چې په هغوی کې زه هم شامل یم چې د امام سره د دعا لوستلو په ځای چپ ولاړ وي او کله چې امام دعا ختمولو سره سجدې ته ځي، نو ورسره سجدې ته ځي د قرآن کریم او احادیثو په رڼا کې ددې دعا متعلق په تفصیل سره جواب راکړئ

جواب: دې ته دعا قنوت وایي چې هغه شافعي حضرات همیشې د سهار په لمانځه کې لولي. زموږ په نزد د سهار په لمانځه کې قنوت همیشې نه لوستل کیږي، بلکې کله چې مسلمانانو ته یو اهمه حادثه پیښه شي، نو قنوت نازلې لوستل کیږي، ځکه چې د رسول الله ﷺ په دې موقعو باندې دعا لوستل ثابت دي، وروسته که امام، شافعي المذهب وي او هغه د سهار په لمانځه کې همیشې قنوت وایي، نو د هغه قنوت لوستلو دوران کې لاس پرېښودلو سره چپ دریدل پکار دي او کله چې امام سجدې ته لاړ شي، نو د هغه سره دې سجدې ته لاړ شي.^{۱۱}

په سري لمونځونو به مقتدي د ثناء نه وروسته څه کوي؟

سوال: په فرض لمانځه کې په امام پسې د لمونځ کولو دوران کې سهار، ماښام او ماسخوتن کې، خو امام صاحب په اوچت اواز سره قرات کوي، خو ماسپښین او مازدیگر کې اوچت اواز سره قرات نه کوي، ایا مقتدي ته په دې دواړو لمونځونو کې د ثناء نه وروسته څه لوستل پکار دي، که په چپوالي سره د امام اقتداء کول پکار دي؟

جواب: د جمعې په لمانځه کې قرات د امام وظیفه ده مقتدي ته د چپوالي حکم دی. له دې وجې که د ورځي لمونځ وي یا د شپې مقتدي ته د ثناء نه وروسته چپ اوسیدل پکار دي^{۱۲} او په زړه کې دې سورت فاتحه ولولي، خو په ژبې سره دې الفاظ نه ادا کوي.

۱ [وان قنت الامام في صلاة الفجر يسكت من خلفه كذا في الهداية ويقف قائماً وهو الصحيح كذا في النهاية. (الهندية ج: ۱ ص: ۱۱۱، الباب الثامن في صلاة الوتر).]

۲ [قوله وانصات المقتدي] فلو قرا خلف امامه كره تحريماً ولا تفسد في الاصح. (الشامية ج: ۱ ص: ۴۷۰)، وايضا مؤطا امام محمد (ص: ۹۷)، وايضا وتكره القراءة خلف الامام عند ابي حنيفة وابي يوسف رحهما الله تعالى هكذا في الهداية. (الهندية ج: ۱ ص: ۱۰۹، الباب السابع، الفصل الثاني فيما يكره في الصلاة وما لا يكره)

په امام پسرې د قرات په معامله کې د خپل مسلک مطابق عمل کوئ

سوال: ځينې خلک په يو پيش امام پسرې لمونځ ادا کوي سورتونه خپله هم لولي ايا دا مناسب ده؟

جواب: د امام ابوحنيفه رحمته الله عليه په نزد د امام قرات د مقتدي له پاره کافي ده په امام پسرې سورتونه لوستل صحيح نه دي او اهل حديث حضرات په امام پسرې يوازې د فاتحه لوستلو حکم کوي، تاسو چې د کوم مسلک یی په هغه عمل کوئ په اختلافي مسئلو کې د بل سره اينستل نه دي پکار^{۱۱}

مقتدي ته د مازديگر او ماسپنين په لمانځه د سورت سوچ کول غوره دي

سوال: که له امام سره د ماسپنين يا مازديگر څلور رکعته کوو، نو ايا په اول او دويم رکعت کې په قيام کې موږ الحمد شريف او څه سورت په ذهن کې لوستلی شو او که نه، چې په زړه کې دنياوي خيالات رانشي؟

جواب: په زړه کې سوچ ضرور کول پکار دي، خو په ژبې سره دې الفاظ نه ادا کوي

ايا په سري لمونځونو کې مقتدي په زړه کې سورت لوستلی شي؟

سوال: په کومو لمونځونو کې چې (ماسپنين، مازديگر) اوچت اواز سره قراءت نه وي، دې لمونځ کې مقتدي په زړه کې قرات يعنې الحمد شريف، قل هو شريف وغيره لوستلی شي او که نه؟ ما له چا نه پوښتنه وکړه، نو هغه وويل چې ويل پکار نه دي، حالانکې هغه دا چهرته لوستلي و چې که څوک وايي، نو ویلی شي او که نه وايي، نو څه حرج نشته.

جواب: د ژبې خوزولو نه پرته دې په زړه کې لولي^{۱۲}

مقتدي په رکوع او سجده کې څو ځله تسبیح ولولي؟

سوال: مقتدي په رکوع او سجده کې چې ورته څومره وخت ملاویرې هغومره تسبیح ویلی شي یا مقرر حد درې ځله دې وايي؟ داسې هم کېدای شي چې په رکوع کې پنځه ځله تسبیح په لومړۍ سجده کې اووه ځله او په دویمه سجده کې د امام صاحب د زر وچتیدلو په وجه يوازې درې ځله تسبیح ویلی شوایا په دې طریقي سره څه قباحت شته؟

۱ [عن جابر بن عبد الله ان النبي صلى الله عليه وسلم قال: من كان له امام فقراءة الامام له قراءة. (طحطاوی

ج: ۱ ص: ۱۵۹، باب القراءة خلف الامام، طبع مکتبه حقانيه)۔

[ځکه چې دا قرأت نه دي، قرأت لپاره په ژبه الفاظ ادا کول ضروري دي. (واما حد القراءة فنقول تصحيح الحروف امر لا بد منه فان صح الحروف بلسانه ولو يسمع نفسه لا يجوز وبه اخذ عامة المشايخ هكذا في المحيط. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۶۹، الفصل الاول في فرائض الصلاة).

جواب: درې ځله د کمال ادنی درجه ده، له دې نه زیات چې خومره لوستلی شي، هغه دې ولولي، خو د طاق رعایت دې ساتي^{۱۱}

ربنا لک الحمد په ځای سمع الله لمن حمده ویلو سره څه خرابي نه راځي

سوال: بکر په غلطې سره په لومړي رکعت کې یو ځل د امام سره سمع الله لمن حمده ووايي د ربنا لک الحمد په ځای او بیا یې ربنا لک الحمد هم ووايي، نو ایا په لمانځه کې څه خرابي راغله؟

جواب: هیڅ خرابي نه راځي.

د امام نه مخکې سجده کول

سوال: ځینې مقتدیان د امام صاحب نه مخکې رکوع اوسجدي ته ځي، نو یو بنسټنه داده چې ایا ددې خلکو لمونځ کیږي، کوم چې د امام نه مخکې رکوع اوسجده کوي؟

جواب: د مقتدي د امام نه مخکې رکوع سجده کول ډیر زیات غلط حرکت دی د صحیحینو په حدیث کې دي چې کوم سړی د امام نه مخکې سر اوچتوي ایا هغه ددې خبرې نه نه ویرېږي چې الله پاک د هغه سر د خره په سر بدل کړي؟ (مشکوٰۃ ص ۱۰۲) ^{۱۲}

کوم انسان چې د امام نه مخکې رکوع اوسجدي ته لاړ شي، که له امام سره په رکوع سجده کې شریک شي، نو د هغه لمونځ به وشي، خو که د امام د رکوع او سجدي د راپورته کېدو نه مخکې اوچت شي، نو د هغه لمونځ نه کیږي، خو دا چې د امام سره یا د امام نه وروسته په دویم ځل رکوع یا سجده وکړي ^{۱۳}

ایا د امام نه مخکې رکوع اوسجدي ته تلل گناه ده؟

سوال: ایا د لمانځه دوران کې د امام صاحب نه مخکې رکوع اوسجدي ته تلل گناه ده؟

جواب: هو! مقتدي ته په هیڅ یو رکن کې د امام نه مخکې والی جائز نه دی، په حدیث شریف کې دي چې کوم کس د امام نه مخکې د رکوع یا د سجدي نه سر اوچتوي، ایا هغه ددې خبرې نه نه ویرېږي چې الله پاک دده سر د خره دسر سره بدل کړي. ^[۴]

۱ [واختلف في معنى قوله ذلك ادناه فقل ادنى كمال السنة وقيل ادنى كمال التسبيح وقيل ادنى القول المسنون والاول اوجه وعلى كل فالزيادة على الثلاث افضل ويستحب ان يختم على وتر خمس او سبع او تسع لحديث الصحيحين : ان الله وتر يحب الوتر. (البحر الرائق ج: ۱ ص: ۳۳۵)۔

۲ [عن ابى هريرة رضى الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : اما يخشى الذى يرفع راسه قبل الامام ان يحول الله راسه راس حمار. متفق عليه. (مشکوٰۃ ص: ۱۰۲)۔

۳ [فلو لم يركع اصلاً او ركع ورفع قبل ان يركع امامه ولم يعده معه او بعده بطلت صلاته. (الشامية ج: ۱ ص: ۴۷۱، طبع ايج ايم سعيد، مطلب مهم في تحقيق متابعة الامام)۔

۴ [عن ابى هريرة رضى الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم.. [بقية حاشيه په راروانه صفحه..

له امام نه مخکې بل رکن ته د تلونکي سري شرعي حکم

سوال: نن سبا په هر کار کې تیز رفتاري زموږ عادت جوړ شوی دی، تردې چې د دين د ارکانو په ادا کولو کې هم موږ پرته د ضرورت نه تيزي کوو. د مثال په طور لمانځه کې امام د رکوع نه سر پورته کړی نه وي چې موږ نيغ شوي يو. امام سجده کې وي چې موږ سر پورته کړی وي، اکثر خو امام سلام هم پوره گرځولی نه وي چې موږ سلام گرځولی وي او د لمانځه نه مو ځان فارغ کړی وي. همداسې څه صورت حال يو ملگري ته پېښ شو چې وړاندې ورڅو کې د لمانځه دوران کې په دويمه سجده کې يې د امام نه مخکې سرپورته کړ، تاسو وایئ چې دغه شان لمونځ صحيح شو؟

جواب: قصداً د امام نه مخکې پاڅيدل لويه گناه ده [۱]، څوکه د غلطې له وجې نه اوچت شي، نو گناه نشته، بيا د پاڅيدو نه وروسته که بل رکن کې امام سره شريك شي، نو بيا هم لمونځ صحيح شو او که د امام نه مخکې يې بل رکن هم ختم کړ، نو دده لمونځ فاسد شو. مثلاً: يو سړی د امام نه مخکې د سجده نه سر پورته کړ او دويم رکعت له پاره پورته شو، امام دويم رکعت له پاره لا پورته شوی نه وي چې دی رکوع ته لاړ، نو دده لمونځ فاسد شو او که د دويم رکعت په قيام کې امام سره يوځای شو، نو لمونځ يې صحيح شو [۲].

د امام نه مخکې رکوع او سجده وغیره ته تلل

سوال: زما يو دوست دی، هغه لمانځه کې د امام نه مخکې مخکې ځي، کله چې موږ هغه منع کړو، نو وایي چې دې سره لمانځه کې څه خرابي نه راځي، سوال دادی چې ايا دې سره لمانځه کې څه فساد راځي او که نه؟ او که ددې کار په وعيد کې څه حديث وي، نو هغه ذکر کړی او دا هم ووايي چې د جمعې په لمانځه کې امام سره کله تلل پکار دي؟ رکوع سجده وغیره يعنې سنت طريقه څه ده؟

جواب: لمونځ د امام نه مخکې کول بيوقوفي ده، ځکه چې ترڅو لمونځ ختم شوی نه وي، نو دا سړی د لمانځه نه فارغيدای خو نه شي، بيا په ارکانو کې د مخکې کېدو څه فائده شوه؟ مقتدي ته د امام نه وروسته وروسته ارکان ادا کول پکار دي [۳].

...بقیه د ترمخ].. اما يخشى الذى يرفع رأسه قبل الامام ان يحول الله رأسه رأس حمار. متفق عليه. (مشکوٰۃ ج: ۱ ص: ۱۰۲).

[۱] ويکره للماموم ان يسبق الامام بالركوع والسجود وان يرفع رأسه فيهما قبل الامام. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۰۷، الباب السابع، الفصل الثاني).

[۲] حواله سابقه. [۳] ويکره للماموم ان يسبق الامام بالركوع والسجود وان يرفع رأسه فيهما قبل الامام. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۰۷، الباب السابع، الفصل الثاني).

مقتدي که له امام نه مخکې سر اوچت کړ نو د لمانځه څه حکم دی؟

سوال: ما د جمعة المبارک لمونځ کاو، د جمعې دوران کې چې کله امام صاحب د رکوع په حالت کې و، نو په موږ د پاسه هوایي جهاز تیریده چې دهغې اواز موږه وروستنی صف والا د امام اواز اوریدلو ته پرینښودلو. له دې نه وروسته امام صاحب سجده ته لاړ، نو موږ هم ترېنا لک الحمد وویل او د هغه سره یوځای شو، خو څو سیکنډه وروسته موږ په خپله اندازه د سجده نه اوچت شو خو امام صاحب لاپه سجده کې و، په دې سره موږ د رکن په ادا کولو کې مخکې شو او ما د علماء کرامو نه اوریدلي دي چې کوم سړی د جمعې په لمانځه کې د امام نه مخکې کیږي د هغه لمونځ ماتېږي او رسول الله ﷺ فرمایي چې د قیامت په ورځ به د داسې انسان شکل د خره په شان وي، په داسې صورت حال کې تاسو ته درخواست دی چې د قرآن او حدیث په رڼا کې جواب راکولو سره موږ مطمئن کړئ چې زموږ لمونځ وشو او که نه؟ که مات شوی وي، نو بیا څه کول پکار دي؟

جواب: قصداً د امام نه مخکې پورته کېدل لویه گناه ده، خو که په غلطې سره پورته شي، نو گناه نشته^۱، بیا د پورته کېدلونه وروسته که په بل رکن کې د امام سره شریک شي، نو بیا خو لمونځ صحیح شو^۲ او که د امام نه مخکې یې رکن هم ختم کړ، نو د هغه لمونځ فاسد شو^۳ مثلاً که چا د امام نه مخکې له سجده نه سر اوچت کړ او د دویم رکعت له پاره ودرید، امام بل رکعت له پاره دریدلی نه و، چې دی رکوع ته لاړ، نو د هغه لمونځ فاسد شو او که د دویم رکعت په قیام کې امام د هغه سره یوځای شو، نو لمونځ یې صحیح شو.

مقتدي په اخري قعده کې نورې دعا گانې هم لوستلې شي

سوال: امام چې کله د اخري رکعت په قعده کې وي، نو مقتدي د درود شریف او دعا "یوم یقوم الحساب" د لوستلونه وروسته نورې دعا گانې لوستلې شي او که چپ به وي دامام دسلام اړولو پورې؟

جواب: دامام دسلام اړولو پورې چې کومې دعا گانې یادوي په هغه چې څومره غواړي لولي دي^۴

۱ [ویکړه للماموم ان یسبق الامام بالركوع والسجود وان یرفع راسه فیهما قبل الامام..... الخ. (الهندية ج: ۱ ص: ۱۰۷، الباب السابع، الفصل الثاني).]

۲ [ویدخل فیها ما لورکع قبل امامه ودام حتی ادرکه امامه فیه. (الشامية ج: ۱ ص: ۴۷۱، طبع ایچ ایم سعید)]

۳ [فلو لم یرکع اصلاً او رکع ورفع قبل ان یرکع امامه ولم یعده معه او بعده بطلت صلاته. (الشامية ج: ۱ ص: ۴۷۱، طبع ایچ ایم سعید، مطلب مهم فی تحقیق متابعة الامام).]

۴ [ودعا بما يشبه الفاظ القرآن والسنة لا کلام الناس. (البحر الرائق ج: ۱ ص: ۳۴۹ کتاب الصلاة طبع بیروت)]

د امام په اقتداء کې به مقتدي کله سلام اړوي

سوال: د جمعي په لمانځه کې امام صاحب لمونځ د ختمولو له پاره د التحیات درود شريف او دعا لوستلو نه وروسته سلام واړو، خو يو مقتدي لا درود شريف لوستلو، نو ايا مقتدي هم کله چې امام صاحب لمونځ ختمولو له پاره سلام اړولی و، سلام اړول پکار دي يا مقتدي ته درود شريف او دعا پوره کولونه وروسته سلام ګرځول پکار دي؟

جواب: که التحیات يې نه وي پوره کړي، نو هغه دې پوره کړي او که التحیات يې پوره کړې وي، نو د امام سره دې سلام واړوي درود شريف دې نه پوره کوي.^{۱۱}

د امام د دویم سلام سره د مقتدي د قبلي نه مخ اړول

سوال: زموږ د جومات امام صاحب په ډیر زیات وخت کې سلام اړوي، یو مقتدي د امام صاحب د دویم سلام اړولو سره د قبلي د طرف نه مخ واړوي او د امام صاحب سلام لانه وي پوره شوی د هغه وېنا ده چې د دویم سلام کولو په وخت کې مقتدي د امام د اقتداء نه ازاديږي، ایا د هغه دا عمل صحیح دی؟

جواب: امام ته سلام دومره اوږدول نه دي پکار چې د مقتديانو سلام په مینځ کې ختم شي، کوم مقتدي چې د امام د دویم سلام د اړولو نه مخکې د قبلي نه مخ واړوي د هغه لمونځ فاسدېږي نه، خو داسې کول مکروه دي، چې هغه پنځه یا اووه منته د امام سره صبر کړی دی، نو یو څو سیکنډه دي نور هم صبر وکړي.^{۱۲}

له امام نه مخکې سلام ګرځول

سوال: دا مو لیدلي دي چې د جمعي په لمونځونو کې مقتديان (بوډاګان، ځوانان او ماشومان) د امام نه مخکې سلام واړوي، د امام نه مخکې د مقتدي دا عمل کوم ځای پورې صحیح دی، ایا هغوی ګناه ګار نه شو؟ د داسې خلکو لمونځ وشو او که نه؟

جواب: په رکوع او سجده کې د امام نه مخکې تلل ګناه ده^{۱۳}، که مقتدي تشهد لوستلی

۱ [اذا ادرك الامام في التشهد وقام الامام قبل ان يتم المقتدى او سلم الامام في آخر الصلاة قبل ان يتم المقتدى التشهد فالمختار ان يتم التشهد.... ولو سلم الامام قبل ان يفرغ المقتدى من الدعاء الذى يكون بعد التشهد او قبل ان يصلى على النبي صلى الله عليه وسلم فانه يسلم مع الامام. (الهندية ج: ۱ ص: ۹۰، الباب الخامس في الامامة، الفصل السادس).]

۲ [والسنة في السلام ان تكون التسليمة الثانية اخفض من الاولى.... اختلفوا في تسليم المقتدى قال الفقيه ابو جعفر المختار ان ينتظر اذا سلم الامام عن يمينه يسلم المقتدى عن يمينه واذا فرغ عن يساره يسلم المقتدى عن يساره.... الخ. (الهندية ج: ۱ ص: ۷۷، الباب الرابع، الفصل الثالث).]

۳ [ويكره للمأموم ان يسبق الامام بالركوع والسجود... الخ. (الهندية ج: ۱ ص: ۱۰۷، الباب السابع الفصل الثاني).]

وي، نو د هغه لمونځ وشو، خو د امام نه مخکې سلام اړول ناجائز او مکروه تحریمي دي ^{۱۱}

که مقتدي په اولنۍ قعده کې دواړو

طرفونو ته سلام وگرځوي نوڅه وکړي؟

سوال: زید امام صاحب سره لمونځ کوي، په اولنۍ قعده کې زید په هیره باندې سلام وگرځاؤ، امام صاحب د دریم رکعت له پاره ودرید، په موجود صورت کې به زید څه کوي؟ او لمونځ به څنگه پوره کوي؟

جواب: مقتدي ته پکار نه دي چې امام پسې سلام وگرځوي که سهواً داسې وشي، نو دده لمونځ صحیح دی، دده لمونځ نه باطلیږي. ^[۲]

د امام په اقتدا کې رکوع پاتې کېدونکو لمونځ نه کيږي

سوال: یوځل د مازدیگر په لمانځه کې امام صاحب د اولني رکعت رکوع ته د تکبیر نه پرته لاړ، لهدا هغه سره یوازې هغه کسان رکوع ته لاړل کوم چې بالکل شاته ولاړ وو، صف اوږد و لهدا د لمونځ کونکو لوی تعداد له رکوع نه پاتې شو امام صاحب چې کله “سمع الله لمن حمده” وویل او پورته شو، نو لمونځ کونکي پریشان وو چې دا څه قصه وشوه؟ څه خلک هغه وخت رکوع ته لاړل او څه پورته شول، بیا چې کله امام صاحب ته وویل شو چې ددې لمونځ کونکو به څه کیږي کومو چې رکوع نه ده کړې، نو امام صاحب وویل چې د هغوی لمونځ هم وشو، ځکه چې ما خور رکوع کړې وه او د امام په اقتدا کې هرڅه معاف دي.

جواب: کومو خلکو چې امام سره یا د امام د رکوع نه د پورته کېدونه وروسته رکوع وکړه، له دې نه وروسته سجدي ته لاړل د هغه لمونځ وشو او کومو خلکو چې رکوع ونکړه، د قیام نه وروسته نیغ سجدي ته لاړل، نو هغه لمونځ نه دی شوی، هغه دې خپل لمونځ بیا وکړي، امام صاحب چې کومه مسئله بیان کړې ده، هغه صحیح نه ده، واجبات چې پاتې شي، نو هغه معاف دي، خو رکوع او سجده فرض دي دا نه معاف کیږي. ^[۳]

۱ [والمسنة في السلام ان تكون التسليمة الثانية اخفض من الاولى.... اختلفوا في تسليم المقتدى قال الفقيه ابو جعفر المختار ان ينتظر اذا سلم الامام عن يمينه يسلم المقتدى عن يمينه واذا فرغ عن يساره يسلم المقتدى عن يساره.... الخ. (الهندية ج: ۱ ص: ۷۷، الباب الرابع، الفصل الثالث).]

۲ [لو سلم مع الامام ساهياً او قبله لا يلزمه سجود السهو. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۹۱، الباب الخامس في الامامة، الفصل السابع في المسبوق واللاحق).]

۳ [فلو لم يركع (المسبوق) اصلاً وركع ورفع قبل ان يركع امامه ولم يعده معه او بعده بطلت صلاته. (شامي ج: ۴ ص: ۴۷۱، مطلب مهم في تحقيق متابعة الامام).]

د معذور سړي په کور کې په لاوډ سپیکر امام پسي اقتداء کول

سوال: زه یو معذور سړی یم د جمعې د لمانځه له پاره جومات ته نه شم تللي جومات زما کور ته ډیر نژدې دې په لاوډ سپیکر باندې خطبه او پوره لمونځ واوریدل شي. ایا زه په کور کې په لاوډ سپیکر باندې د جمعې لمونځ ادا کولی شم؟

جواب: د اقتداء له پاره یوازې د امام د اواز رسیدل کافي نه دي، بلکې دا هم ضروري ده چې صفونه هغه ځای ته رسیدلي وي، که په مینځ کې څه نهر یا سرک راځي نو اقتداء صحیح نه ده^{۱۱}، له دې وجې ستاسو په کور کې ناست د جمعې په لمانځه کې شریکیدل صحیح نه دي، که تاسو د عذر په وجه جومات ته نه شئ تللي، نو په کور کې د ماسپښین لمونځ ادا کولی

ایا په ټي وي پسي اقتداء جائز ده؟

سوال: جناب! ځینې وخت مخامخ د حرم پاک خانه کعبې نه د جمعې لمونځ ښودل کیږي، که یو انسان په بله کمره کې د هغه اواز تیز وساتي او د ټي وي د امام سره لمونځ وکړي، نو دا لمونځ به صحیح وي یا پرته د ټي وي نه یې وکړي؟

جواب: کومه طریقه چې تاسو لیکلې ده په دې سره به د امام اقتداء صحیح نه وي اونه به ستاسو لمونځ کیږي.^{۱۲}

د مستقل امامت تنخوا جائز ده

سوال: ما اوریدلي دي چې کله یو حافظ قرآن د تراویح د ورکولو له پاره تنخوا د مخکې نه مقرره کړي، نو په هغه پسي تراویح جائز نه دي، لکه چې نن سبا مولویان او د قرآن کریم حافظان په جوماتونو کې په مقرر شوې تنخواه گانو باندې لمونځونه کوي، ایا په داسې حافظانو پسي د تراویح او نور لمونځونه کول جائز دي او که نه؟

جواب: د جومات د مستقل امامت د تنخواه سره جائز دی،^{۱۳} یوازې تراویح ورکولو اجرت جائز نه دی.^{۱۴}

[۱] المانع من الاقتداء ثلاثه اشیاء (منها) طریق عام يمر فيه العجلة والاقار..... ومنها فخر عظیم.... الخ. (الهندية ج: ۱ ص: ۸۷، الباب الخامس في الامامة، الفصل الرابع).

[۲] السابع في المانع من الاقتداء يشترط لصحة الاقتداء اتحاد مكان الامام والمأموم... الخ. (حلی کبرج: ۱ ص: ۵۳۳)

[۳] ريفتي اليوم بصحتها لتعليم القرآن والفقه والامامة والاذان... الخ. (در مختار ج: ۶ ص: ۵۵).

[۴] رلال المعنى في شرح الهداية: ويجمع القاري للدنيا، والاخلد والمعطى آثمان. (شامي ج: ۶ ص: ۵۶).

امام او يو مقتدي لمونځ شروع کړ بيا دويم مقتدي راغی، اوس به څه کوي؟

سوال: به به حومات کې د امام صاحب نه پرته يو مقتدي دی. امام صاحب او مقتدي دواړه یوځای ودریږي او جمعه کوي، دې دوران کې دويم مقتدي راشي او په جمعه کې شامل شي. اوس امام وړاندې مصلی ته لاړ شي یا مقتدي وروسته شي؟ امام به هلته ولاړ وي؟ حالانکې امام صاحب ددې دويم مقتدي د راتګ اواز هم اوري او دې په زور سره الله اکبر ویلو لمانځه کې شاملیږي. امام او مقتدي دواړه هلته ولاړ وي، راتلونکی سړی د امام شا پریږدي او بل طرفته ودریږي او لمونځ کوي نو ایا دا لمونځ وشو او که نه؟

جواب: لمونځ خو وشو، خو ښه به دا وه چې اول مقتدي هم وروسته شوی وای او دواړه امام پسې ولاړ وی [۱]

په جهري لمونځ کې امام صاحب د دریو ایتونو لوستلو نه وروسته غلط شویا ترینه هیر شو نو مقتديان به څه کوي؟

سوال: جهري لمونځ کې امام صاحب قرات وکړ او د دریو ایتونو د تلاوت نه وروسته ترې وړاندې سبق هیر شو یا یې غلط ولولي، نو مقتدي ته له شانه نه فتحه ورکول پکار دي داسې حال کې چې فرض لمونځ ادا کوي؟

جواب: که امام د دریو ایتونو د تلاوت کولونه وروسته هیر شي، نو ورته پکار دي چې رکوع وکړي، مقتديان په لقمه باندې مجبور نه کړي [۲] البته که مقتدي لقمه ورکړه، نو لمونځ نه فاسدیږي [۳] او که امام غلطه ولوسته، نو ددې اصلاح ضروري ده.

فرض لمانځه کې امام ته فتحه ورکول

سوال: که امام صاحب فرض لمونځ کوي مثلاً د سهار لمونځ، د الحمد شریف نه وروسته په یو سورت لوستلو کې بند شو، نو وروسته نه فتحه ورکول پکار دي او که نه؟ ځینې خلک وايي چې په فرض لمانځه کې فتحه ورکول پکار نه دي او ځینې وايي چې په لقمه ورکولو کې څه حرج نشته، مهرباني وکړئ جواب داخبر په ذریعې سره هم راکړئ او جوابي لفافه لیرم، مهرباني وکړئ جلد از جلد جواب راکړئ.

[۱] واذا كان معه اثنان قاما خلفه. (عالمگیری ج: ۶ ص: ۸۸، الباب الخامس في الامامة، الفصل الخامس في بيان مقام الامام والمأموم)۔

[۲] (وينبغي) للامام ان لا يلجئهم اليه بل يركع او ينتقل الى آية اخرى. (هداية ج: ۱ ص: ۱۱۶).

[۳] في الدر المختار: بخلاف فتح على الامام فانه لا يفسد مطلقا لفتح واخذ بكل حال..... الخ. قوله بكل حال اي سواء قرا الامام قدر ما تجوز به الصلاة ام لا، انتقل الى آية اخرى ام لا تكرور الفتح ام لا هو الاصح، نمر. (رد مختار ج: ۱ ص: ۶۲۲ مطلب المواضع التي لا يجب فيها رد السلام).

جواب: که امام انبسی وي، نو ورته پکار دي چې یو بل سورت شروع کړي یا دې رکوع وکړي. خلک دې په فتحه ورکولو باندې نه مجبور وي، خو که لقمه ورکړل شوه، نو لمونځ وشو [۱]

امام په رکوع کې لیدو سره شرکت کولو له پاره منډه وهل څنګه دي؟

سوال: اکثر لیدل شوي دي چې جمعه ولاړه وي، نو سړی ورو ورو روان وي، خو کله چې وويني چې امام صاحب رکوع ته لاړ، نو بیا منډې وهي، ایا داسې کول د لمونځ حاصلولو له پاره صحیح دي؟ که صحیح نه وي، نو ایا جمعه فوت کېدو سره ګناه ځانه کیږي؟

جواب: منډه کول جائز نه دي، البته د رکعت حاصلولو له پاره په تیز تللو کې څه حرج نشته [۲]

که امام په هیره باندې قرات شروع کړي نو مقتدي به فتحه څنګه ورکوي؟

سوال: لمانځه کې که امام په هیره سره قرات شروع کړي، نو مقتدي ته څنګه یعنې په کومو الفاظو سره لقمه ورکول پکار دي؟ ایا امام صاحب به هم بیا سجده سهو کوي؟

جواب: مقتدي دې "سبحان الله" ووايي، نو امام ته به خبر وشي [۳]. په لمانځه د وړو کې درې ایتونو مقدار دیرش حروف دي، نو که سړي لمونځ کې امام د دیرش حرفونو په مقدار باندې جهراً قرات کړی وي، نو سجده سهو لازم شوه.

امام سره به مقتديان هم سجده سهو کوي

سوال: یو سړی جمعه کوي، یعنې امام، کله چې په ده باندې سجده سهو لازم شي، په اخري قعده کې چې کله د تشهد نه وروسته سلام ګرځوي، نو هغه وخت به مقتديان هم سلام ګرځوي. یعنې په دوی باندې هم سلام ګرځول لازمي دي؟

جواب: مقتديان به هم یو طرفته سلام ګرځوي، خود کومو مقتديانو نه چې څه رکعتونه شوي وي (یعنې مسبوق وي) هغوی به امام سره سلام نه ګرځوي، بلکې د سلام ګرځولو نه پرته به امام سره سجده سهو وکړي [۴].

[۱] ولا ينبغي للامام ان يلجنهم الى الفتح لانه يلجنهم الى القراءة خلفه وانه مكروه بل يركع ان قرا قدر ما تجوز به الصلاة والا ينتقل الى آية اخرى. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۹۹، الباب السابع فيما يفسد الصلاة وما يكره فيها، الفصل الاول).

[۲] عن أبي هريرة رضى الله عنه قال: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: اذا اقيمت الصلاة فلا تاتوها تسعون واتوها قمثون وعليكم السكينة، فما ادركتم فصلوا وما فاتكم فاتوا. (مسلم ج: ۱ ص: ۲۲۰، طبع انديا).

[۳] عن أبي هريرة رضى الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: التسبيح للرجال والتصفيق للنساء. (مسلم ج: ۱ ص: ۱۸۰، طبع انديا). ولو جهر الامام فيما يخافت او خافت فيما يجهر قدر ما تجوز به الصلاة يجب سجود السهو عليه وهو اى التقدير بمقدار ما تجوز به الصلاة هو الاصح والاى وان لم يكن ذلك مقدار ما تجوز به الصلاة فلا اى فلا يجب عليه سجود السهو. (جلى كبير ص: ۴۵۷).

[۴] ثم المسبوق اما يتابع الامام في السهو دون السلام بل ينتظر الامام حتى.. [بقية حاشيه په راروانه صفحه..]

❖ د لمانځه په دوران کې یا وروسته دعا او ذکر ❖

د دعا اهمیت

سوال: د دعا په اهمیت باندې رڼا واچوئ.

جواب: د الله پاک نه غوښتلو ته دعا ویل کیږي، ددې په اهمیت باندې خو پوره کتابونه لیکل کیږي، خودومره پوهیدل کافي دي چې بنده یوازې محتاج دی او الله پاک مطلق غني دی، بنده سره خپل هیڅ شی نشته او د مالک په خزانه کې د هیڅ شي کمی نشته، له دې وجې نه د الله پاک نه د هر شي غوښتل او همیشه غوښتل د بنده شان دی، بنده ته د بندګانو نه غوښتل پکار نه دي، ځکه چې هغوی هم دده په شان یوازې محتاج دي، بلکې د الله پاک نه غوښتل پکار دي، که د بندګانو نه وغوښتل شي، نو هغوی خفه کیږي او که د الله پاک ونه غوښتل شي، نو هغه خفه کیږي. [۱]

د دعا فضیلت

سوال: د دعا په اهمیت باندې رڼا واچوئ.

جواب: د دعا معنی د الله تعالی نه غوښتنه او د هغه په دربار کې د خپل حاجت لمن خورول دي، د دعا اهمیت هم ددې نه واضح دی چې موږ د سر نه پښو پورې حاجتمند یو او د آخرت د هرې کامیابي محتاج یو، رسول الله ﷺ ارشاد فرمایي:

"دعا د مومن وسله ده، د دین ستن ده او د ځمکې او آسمان نور دی" [۲] (مسند ابو یعلی مستدرک حاکم)

په یو بل حدیث کې دي: "دعا د عبادت مغز دی" (ترمذی) [۳]

په یو بل حدیث کې دي: "دعا عین عبادت دی" [۴] (مسند احمد، نسائی، ابوداود، ترمذی)

...بقیه د ترمخ].. یسلم فیسجد فیتابعه فی سجود السهو لا فی السلام. (بدائع ج: ۱ ص: ۱۷۶، فصل فی بیان من یجب علیه سجود السهو ومن لا یجب علیه، طبع ایچ ایم سعید).

[۱] عن ابی هريرة رضی الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من لم يسأل الله يغضب عليه. رواه الترمذی. (مشکوٰۃ ص: ۱۹۵، کتاب الدعوات).

[۲] الدعاء سلاح المؤمن وعماد الدين ونور السماوات والأرض. (کثر العمال ج: ۲ ص: ۶۲، رقم الحديث: ۳۱۱۷، طبع بیروت).

[۳] عن انس رضی الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: الدعاء مخ العبادۃ. (مشکوٰۃ ص: ۱۹۴، کتاب الدعوات).

[۴] عن النعمان بن بشير رضی الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: الدعاء هو العبادۃ. ثم قرأ: وقال ربکم ادعونی استجب لکم. (مشکوٰۃ ص: ۱۹۴، مستدرک حاکم ج: ۱ ص: ۴۹۱، کتاب الدعاء) -

په یو بل حدیث کې دي "دعا د رحمت کنجې (کیلي) ده، اودس د لمونځ کیلي ده او لمونځ د جنت کیلي ده" (دیلې بسند ضعیف)

له دې ارشاداتو نه معلومېږي چې الله پاک ته دعا خومره محبوبه ده او ولې به نه وي؟ هغه غني مطلق دی او د بندگانو عاجزي او بې وسي د هغه په دربار کې د ټولو نه لویه والی ده، ټول عبادتونه هم ددې بې وسي، حاجتمندی او بندگۍ مختلف شکلونه دي، په دعا کې انسان د الله پاک په دربار کې د خپلې بې وسي، بې کسی او عاجزی او گناه اعتراف کوي له دې وجې یې دعا ته عین عبادت، بلکې د عبادت مغز و فرمایه، په عبادت سره چې د کوم سړي په زړه کې دا کیفیت پیدا نه شي هغه د عبادت د خوږوالي او شیریني نه محروم دی

سوال: د ټولو نه غوره دعا کومه یوه ده؟

جواب: په حدیث کې ارشاد دی چې تاسو د خپل رب نه د دنیا او آخرت بښنه غواړئ، ځکه چې دواړه شیان په دنیا کې هم ملاو شو او په آخرت کې هم ته کامیاب شوی. (ترمذی)^{۱۲۱} په یو بل حدیث کې دي چې د چا له پاره د دعا دروازه پرانستل شوه، د هغه له پاره د رحمت دروازې پرانستل شوې او د الله پاک نه چې خومره شیان غوښتل کیږي په هغو کې د ټولو نه زیات الله پاک ته دا خوښه ده چې انسان بښنه وغواړي. (ترمذی)^{۱۲۲}

ددې احادیثو نه معلومه شوه چې د ټولو نه غوره دعا داده:

"اللهم انی استلک العفو والعافیة فی الدنیا والاخرة"^{۱۲۳}

هم دغه شان د سورت بقره آیت: ۲۰۱ کې چې کومه دعا ذکر ده هغه هم ډیره جامع ترین دعا ده رسول الله ﷺ به اکثر هم دا دعا کوله. (صحیح مسلم و بخاری)^{۱۵۱}

۱ [الدعاء مفتاح الرحمة، والوضوء مفتاح الصلاة، والصلاة مفتاح الجنة. (کثر العمال ج: ۲ ص: ۶۲، رقم الحديث ۳۱۱۶، طبع مؤسسة الرسالة، بیروت) —

۲ [عن انس رضي الله عنه ان رجلا جاء الى النبي صلى الله عليه وسلم فقال: يا رسول الله ! اى الدعاء افضل؟ قال: سل ربك العافية والمعافة في الدنيا والآخرة.... فاذا اعطيت العافية والمعافة في الدنيا والآخرة فقد افلحت. رواه الترمذی. (مشکوٰۃ ج: ۱ ص: ۲۱۹) —

۳ [عن ابن عمر رضي الله عنهما قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من فتح له منكم باب الدعاء فتحت له ابواب الرحمة وما سئل الله شيئا يعنى احب اليه من ان يسأل العافية. رواه الترمذی. (مشکوٰۃ ج: ۱ ص: ۱۹۵، كتاب الدعوات) —

۴ [عن انس رضي الله عنه ان رجلا جاء الى النبي صلى الله عليه وسلم فقال: يا رسول الله ! اى الدعاء افضل؟ قال: سل ربك العافية والمعافة في الدنيا والآخرة. ثم آتاه في اليوم الثاني.... فقال له مثل ذلك. (مشکوٰۃ ج: ۱ ص: ۲۱۹، باب جامع الدعاء) —

۵ [عن انس رضي الله عنه قال: كان اكثر دعاء النبي صلى الله عليه وسلم: اللهم آتنا في الدنيا حسنة وفي الآخرة حسنة ولنا عذاب النار. متفق عليه. (مشکوٰۃ ج: ۱ ص: ۲۱۸، باب جامع الدعاء مسلم ج: ۲ ص: ۳۴۴)

سوال: د کومو وختونو دعا گانې زیات اثر لري؟

جواب: د الله پاک د رحمت دروازه هر وخت پرانستې وي او کوم سړی چې کله غواړي، د هغه کریم رب په دربار کې پرته د څه منع نه غوښتنه کولی شي، له دې وجې دعا کول خو هر وخت اثر لري، خو شرط دادی چې څوک غوښتنې والا وي او په طریقه یې غواړي، په دعا کې د ټولو نه زیات اثر لرونکی شی د انسان عاجزي او د هغه منت (زاری)، کول دي، کم نه کم په داسې منت، خو غوښتل پکار دي، لکه چې یو سوالگر سوال کوي.

په حدیث کې فرمایل شوي دي چې الله پاک د غافل زړه دعا نه قبلوي^{۱۱} او په قرآن کریم کې دي څوک دی چې قبوله کړي د بې قرار دعا کله چې هغه الله راوبلي^{۱۲}... له دې نه معلومه شوه چې د دعا له پاره اصل قبولیت د غوښتونکي د نا قراری کیفیت دی، د دعا د قبولیت له پاره یو اهم شرط حلاله روزي ده، په حدیث کې ارشاد دی چې: یو سړی په خاورو باندې خړ گډو وډو وینستو والا، د لیرې نه سفر کونکی، د حج له پاره راشي او هغه ډیر منت اوزاري کوي یا رب! یا رب! وایي خو د هغه خوراک حرام، د هغه څښاک حرام، لباس یې د حرامو، د هغه دعا به څنگه قبوله شي؟ (صحیح مسلم)^{۱۳}

د دعا د قبولیت له پاره یو شرط دادی چې سړی ډیرې (جلدبازي)، نه کار وانخلي، ځینې وخت داسې کیږي چې سړی د خپل یو حاجت له پاره دعا کوي، خو کله چې په ظاهر کې هغه مراد پوره نشي، نو په ناامیده کېدو سره نه یوازې دعا پرېږدي، بلکې... نعوذ بالله... په الله پاک باندې بدگمانه شي، حدیث کې فرمایل شوي دي چې: د بنده دعا قبلېږي خو پورې چې هغه بیرته ونکړي، پوښتنه وشوه: د بیرې نه څه مراد دي؟ ویې فرمایل چې داسې وایي ما ډیرې دعا گانې وکړې، خو یوه هم نه قبلېږي.^{۱۴}

دلته دا هم یاد ساتل پکار دي چې د انسان هره دعا الله پاک قبلوي، خو د قبولیت شکلونه مختلف وي، کله هم ورته هما غه شی ورکړل شي، کوم شی چې هغه غوښتی و، کله

۱ [و عنه (ای ابی هريرة) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ادعوا الله وانتم موقنون بالاجابة واعلموا ان الله لا يستجيب دعاء من قلب غافل لاه. (مشکوٰۃ ص: ۱۹۵، کتاب الدعوات).]

۲ [امن يوجب المضطر اذا دعاه ويكشف السوء. (النمل: ۶۲).]

۳ [عن ابی هريرة قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ان الله طيب لا يقبل الا طيبا.... ثم ذكر الرجل يطيل السفر اشعث اغبر يمد يديه الى السماء يارب يارب! مطعمه حرام ومشربه حرام وملبسه حرام وغذى بالحرام فاني استجاب لذلك؟ رواه مسلم. (مشکوٰۃ ج: ۱ ص: ۲۴۱، کتاب البيوع، باب الكسب وطلب الحلال).]

۴ [و عنه (ای ابی هريرة) رضى الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: يستجاب للعبد ما لم يدع باثم او قطيعة رحم، ما لم يستعجل، قيل: يا رسول الله! ما الاستعجال؟ قال: يقول: قد دعوت وقد دعوت فلم ايستجاب لي، فيستحسر عند ذلك ويدع الدعاء. رواه مسلم. (مشکوٰۃ ج: ۱ ص: ۱۹۴، کتاب الدعوات).]

دهغه نه غوره ورکړل شي، کله دهغه په برکت یو مصیبت لیرې کړل شي او کله دې بنده له پاره دا دعا د آخرت ذخیره جوړه شي، له دې وجې که یو وخت د انسان غوښتلی خواش پوره نه شي، نو په زړه ماتي دې نه کیني، بلکې دا یقین دې ساتي چې د هغه دعا خو ضرور قبوله شوې ده، خو کوم شی چې غواړي هغه کېدای شي د الله په علم کې د هغه له پاره مناسب نه وي، یا الله پاک د هغه شي نه د غوره ورکړې فیصله کړې ده، په حدیث شریف کې راځي

الله پاک به مومن د قیامت په ورځ را وغواړي او هغه ته به په خپل دربار کې د حاضریدو اجازه وکړي، بیا به ورته ارشاد وشي چې ما تا ته د غوښتلو حکم کړی و او د قبلولو وعده مې کړې وه، ایا تا به ماته دعا کوله؟ بنده به عرض وکړي یا الله دعا خو به م کوله. ارشاد به وشي چې تا څومره دعا گانې غوښتې وي ما ټولې قبولې کړي. گوره تا د فلاني مصیبت په وخت کې فلاني دعا کړې وه او ما هغه مصیبت تا نه لیرې کړې، بنده به اقرار وکړي. واقعي هم داسې شوي و، ارشاد به وشي: هغه خو ما تا ته په دنیا کې درکړې وه، او گوره تا د فلاني مصیبت په وخت ما ته اواز کړی و، خو په ظاهر کې هغه مصیبت نه ولیرې شوی. بنده به عرض وکړي چې هو! اې ربه! هم داسې شوي وو. ارشاد به وشي: ما هغه ستا له پاره په جنت کې ذخیره کړې ده

رسول الله ﷺ ددې واقعي نقل کولو نه وروسته فرمایلي دي

مومن بنده چې د الله پاک نه څومره دعا گانې غواړي، الله پاک به د یوې یوې وضاحت فرمایي چې یا خو د هغه بدله په دنیا کې ورکړل شوه، یا هغه په آخرت کې ذخیره کړل شوه. په دې لیدلو باندې به هغه غوښتنه کوي چې ارمان په دنیا کې د هغه یوه دعا هم نه وای قبوله شوې (مستدرک)^{۱۱}

په یو بل حدیث کې دي چې الله پاک رحیم او کریم دی. کله چې بنده هغه ته لاسونه پورته کړي، نو هغه ته حیاء ورځي چې هغه خالي لاس واپس کړي (ترمذی، ابن ماجه)^{۱۲}

الغرض! د دعا کولو په وخت کې د قبولیت کامل یقین او اعتماد ساتل پکار دي او که په څه وخت کې په ظاهر کې دعا قبوله نه شي، نو بیا هم نا امیده کېدل نه دي پکار، بلکې په دې

۱ [عن جابر بن عبد الله رضى الله عنهما عن النبی صلى الله عليه وسلم قال: يدعو الله بالمؤمن يوم القيامة حتى يوقفه بين يديه، فيقول: عبدی! انى امرتك ان تدعوني ووعدتك ان استجيب لك، فهل كنت تدعوني؟ فيقول: نعم يارب! فيقول: اما انك لم تدعى بدعوة الا استجيب لك، فهل ليس دعوتنى يوم كذا وكذا لغم نزل بك ان افرج عنك، ففرجت عنك؟ فيقول: نعم يارب! فيقول: فان عجلتها لك في الدنيا ودعوتنى يوم كذا وكذا لغم نزل بك عن افرج عنك فلم تر فرجا؟ قال نعم يا رب! فيقول انى ادخرت لك بها في الجنة كذا وكذا. قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: فلا يدع الله دعوة عليها عبده المؤمن الا بين له اما ان يكون عجل له في الدنيا واما ان يكون ادخر له في الآخرة، قال: فيقول المؤمن في ذلك المقام: يا ليتني لم يكن عجل له في شيء من دعائه. (مستدرک ج: ۱ ص: ۴۹۴، کتاب الدعاء)۔

۲ [عن سلمان قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ان ربكم حيي كريم يستحي من عبده اذا رفع يديه ان يردهما صفرا. رواه الترمذی وابو داود. (مشکوٰۃ ج: ۱ ص: ۱۹۵، کتاب الدعوات)۔

خان پوهول پکار دي چې الله پاک به زما ددې دعا په بدل کې ماته غوره شی راکوي. د مومن شان خو دا پکار دی چې

یابم او را یا نه یا بم جستجوئې می کړم حاصل آید یا نیاید آرزوئې می کړم
عارفین حضرات په دې خبره ډیر ښه پوه شوي دي، هغوی د قبولیت په ځای عدم قبولیت او چټ مقام گټي او هغه د تفویض او تسلیم مقام دی.
شیخ عبدالقادر جیلاني رحمۃ اللہ علیہ فرمایي:

کله چې په یو سړي باندې یو مصیبت راشي، نو هغه په خپل خان باندې تیروول خوښوي او دهغه خبر بل چا ته ورکول نه خوښوي، خو کله چې هغه د قابو نه بهر شي، نو د خپلوانو او ملگرو نه د امداد غوښتونکی شي، ظاهري اسبابو طرف ته منډه وهي، کله چې په هغه سره هم کار نه کیږي، نو د الله پاک په دربار کې په دعا او التجاء سره متوجه کیږي، خپله هم په ژړا ژړا سره دعا گانې کوي او په نورو باندې یې هم کوي او کله چې په ده باندې هم هغه مصیبت نه لرې کیږي، نو د الله پاک دربار کې سر ښکته کړي، د خپلې بندگي، بې وسي او عبدیت ته نظر کولو سره د الله پاک په رضا باندې رضا شي، شیخ فرمایي: دا د تفویض او تسلیم مقام دی، هغه چې الله پاک یې خپل بنده ته ورکوي. (تاریخ دعوت و عزیمت از مولانا ابوالحسن علی ندوی)

ځینې اکابرینو د قبولیت په باره کې ډیره عجیبه خبره لیکلې ده. عارف رومي رحمۃ اللہ علیہ فرمایي چې ستاسو دعا ولې نه قبلېږي؟ ځکه چې تاسو په پاکه ژبه دعا نه کوئ، بیا په خپله سوال کوي: پوهیږئ چې په پاکه ژبه د قبولیت مطلب څه دی؟ په پاکه ژبه باندې د دعا کولو مطلب دا دی چې تاسو د بل چا په ژبه باندې دعا وکړئ، هغه اگر چې گناه کار وي، خو ستاسو په حق کې د هغوی ژبه پاکه ده.

دا ناکاره عرض کوي چې په پاکه ژبه باندې د دعا کولو یو بل صورت هم دی، هغه دا چې د یو مومن له پاره دعا وکړل شي، ستاسو چې کوم شی د خپل ځان له پاره مطلوب وي، دهغه دعا د یو بل مومن له پاره وکړئ، نو ان شاء الله تاسو ته به اول درکول کیږي، په حدیث کې ارشاد دی چې کله مومن د بل مومن له پاره پسې شا دعا کوي، نو فرشتي وايي:

اللهم آمین ولک.... یعنی یا الله دعا قبوله کړې اوبیا دعا کونکی مخاطب کړي چې تا ته دې هم الله پاک داسې درکړي.^{۱۱}

گویا د فرشتو په پاکو ژبو باندې ځان ته د دعا کولو طریقه چې تاسو یو مومن ته دعا کوئ، په دې باندې فرشتي (امین) وايي اوبیا د دعا کونکي په حق کې هم د دعا د قبلولو درخواست کوي له همدې وجې رسول الله ﷺ فرمایلي دي چې د بل مومن په حق کې غائبانه دعا قبلېږي.^{۱۲}

[۱] دعاء المرء المسلم مستجاب لاخيه بظهر الغيب عند راسه ملک موکل به کلمه دعا لاخيه بخیر قال الملك: آمین ولک مثل ذلک. (کبر العمال ج: ۲ ص: ۹۸، حدیث نمبر ۳۳۱۰)۔

[۲] عن عبدالله بن عمرو رضى الله عنهما قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ان اسرع الدعاء اجابة دعوة غائب لغائب. رواه الترمذی و ابوداود (مشکوٰۃ ص: ۱۹۵، کتاب الدعوات)۔

په هر حال دعا خو د هر سړي قبلېږي او هر وخت قبلېږي، که د قبولیت حالت هر څنگه وي، خو ځینې وختونه داسې دي چې په هغه کې د دعا د قبلیدلو زیات امید کېدای شي. په هغو کې څو وختونه ذکر کوم

(۱) د سجدې په حالت کې، په حدیث کې دي چې انسان ته د الله پاک قرب د سجدې په حالت کې ډیر زیات حاصل وي، لهذا په دې وخت کې په کثرت او د زړه نه دعا کوی صحیح مسلم^(۱)

خود احنافو په نزد په فرض لمونځونو کې هغه تسبیحات لوستل پکار دي کوم چې په احادیثو کې راځي. یعنې «سبحان ربی الاعلی» د الله پاک ثناء هم د دعا او درخواست په ضمن کې شمیرل کېږي او د نفل لمونځونو په سجدو کې چې څومره وخت غواړي دعا گانې کوی^(۲)

(۲) د فرض لمونځونو نه وروسته، رسول الله ﷺ نه پوښتنه وکړل شوه چې د کوم وخت دعا زیاته اوریدلی شي؟ ویې فرمایل: د شپې د آخری برخې او د فرض لمونځونو نه وروسته (ترمذی)^(۳)

(۳) د پیشمني په وخت په حدیث کې دي چې کله دوه برخې شپه تیره شي. نو د ځمکې والا طرف ته د الله پاک د ورکړې نظر متوجه شي او اعلان کېږي چې ایا څوک غوښتونکي شته چې زه هغه ته ورکړم؟ شته څوک دعا کونکي چې د هغه دعا قبوله کړم؟ شته څوک بښنه غوښتونکي چې زه هغه ته بښنه وکړم؟ داسلسله د سهار د اذان پورې جاري وي (صحیح مسلم)^(۴)

(۴) د موذن د اذان په وخت. ۱۵، ۵، د رحمت د باران د نزول په وخت^(۵)

۱ [عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: اقرب ما يكون العبد من ربه وهو ساجد فاكثروا الدعاء. رواه مسلم. (مشكوة ص: ۸۴، باب التَّهْدِيَّة)۔

۲ [وكذا لا يأتي في ركوعه وسجوده بغير التَّسْبِيح على المذهب وما ورد محمول على النفل... الخ. (الدر المختار مع الرد المختار ج: ۱ ص: ۵۰۵)۔

۳ [عن أبي امامة رضي الله عنه قال: قيل: يا رسول الله! أي الدعاء أسمع؟ قال: جوف الليل الآخر ودبر الصلوات المكتوبات. رواه الترمذی. (مشكوة ص: ۸۹، باب الذكر بعد الصلوات)۔

۴ [عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ينزل ربنا تبارك وتعالى كل ليلة إلى السماء الدنيا حين يبقى ثلث الليل الآخر يقول: من يدعوني فاستجب له؛ من يسألني فأعطيه، من يستغفرني فأغفر له. متفق عليه. وفي رواية لمسلم: ثم يسط يديه ويقول: من يقرض غير عدوم ولا ظلوم، حتى ينفجر الفجر. (مشكوة ص: ۱۰۹، باب التحريض على قيام الليل)۔

۵ [عن عبدالله بن عمرو رضي الله عنهما أن رجلاً قال: يا رسول الله! إن المؤذنين يفضلوننا، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: قل كما يقولون، فإذا انتهيت فسل تعطه. (سنن أبي داود ج: ۱ ص: ۷۸، باب ما يقول إذا سمع الاذان)۔

۶ [تفتح ابواب السماء ويستجاب الدعاء في أربعة مواطن: عند التقاء الصفوف في سبيل الله، وعند نزول الغيث، وعند إقامة الصلاة، وعند رؤية الكعبة. (كتر العمال ج: ۲ ص: ۱۰۱ حديث نمبر: ۳۳۳۴)۔

- (۲) د اذان او اقامت په مینځ کې ^{۱۱} ۷. د سفر په حالت کې ^{۱۲}
 (۸) د بیماری (ناروغۍ) په حالت کې ^{۱۳} (۹) د زوال په وخت کې ^{۱۴}
 (۱۰) په شپه ورځ کې یو غیر معین وخت ^{۱۵}
 دا وختونه په احادیثو کې روایت شوي دي

په حدیث کې ارشاد دی چې خپل خان، خپل اولاد، خپل تعلق دارانو او د خپل مال په حق کې بد دعا مه کوی. په ورځ او شپه کې یو وخت داسې دی چې په هغه کې کومه بد دعا وکړل شي هغه قبلېږي. هسې نه چې ستاسو بد دعا په هغه وخت کې وي او هغه قبوله شي نو بیا به پښیمانه یی (صحیح مسلم وغیره) ^{۱۶}

د دعا صحیح طریقه

سوال: ځینې خلک وایي د رسول الله ﷺ په وسیله باندې دعا کول پکار دي. په دې طریقه باندې دعا قبلېږي او د بزرگانو منښتې هم کوی او ځینې په دې کې اختلاف کوي او وایي چې د مسائلو حل یعنې دعا یوازې الله پاک نه غوښتل پکار دي تاسو دا بیان کړئ چې د قرآن او سنت په رڼا کې د دعا صحیح طریقه کومه ده؟

جواب: د دعا غوښتلو صحیح طریقه داده چې اول د الله پاک حمد او ثناء ووايي بیا په رسول الله ﷺ باندې درود ولېږي او بیا د خپل ځان له پاره او د ټولو مسلمانانو له پاره د مغفرت دعا

[۱] عن انس بن مالک رضى الله عنهما قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: لا يرد الدعاء بين الاذان والاقامة. (سنن ابى داؤد ج: ۱ ص: ۷۷، باب فى الدعاء بين الاذان والاقامة)۔

[۲] عن ابى هريرة رضى الله عنه ان النبى صلى الله عليه وسلم قال: ثلاث دعوات مستجابات، لاشك فيهن: دعوة الوالد ودعوة المسافر ودعوة المظلوم. (سنن ابى داؤد ج: ۱ ص: ۲۱۵، باب الدعاء بظهر الغيب)۔

[۳] عن ابن عباس رضى الله عنهما عن النبى صلى الله عليه وسلم قال: خمس دعوات يستجاب لهن: دعوة المظلوم حتى ينتصر، ودعوة الحاج حتى يصدر، ودعوة المجاهد حتى يفقد، ودعوة المريض حتى يبرأ، ودعوة الاخ لآخيه بظهر الغيب، ثم قال: واسرع هذه الدعوات اجابة: دعوة الاخ بظهر الغيب. رواه البيهقى. (مشكوة ص: ۱۹۶، كتاب الدعوات)۔

[۴] روى عن ثوبان ان رسول الله صلى الله عليه وسلم كان يستحب ان يصلى بعد نصف النهار، فقالت عائشة: يا رسول الله صلى الله عليه وسلم! انى اراك تستحب الصلاة هذا الساعة. قال: تفتح فيها ابواب السماء وينظر الله تبارك وتعالى بالرحمة الى خلقه، وهى صلاة كان يحافظ عليها آدم ونوح وابراهيم وموسى وعيسى. رواه البزار. (اعلاء السنن ج: ۷ ص: ۳۲، تنمة فى صلاة فى الزوال)۔

[۵] عن جابر قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: لا تدعوا على انفسكم، ولا تدعوا على اولادكم، ولا تدعوا على اموالكم، لا توافقوا من الله ساعة يسأل فيها عطاءً فيستجيب لكم. رواه مسلم. (مشكوة ص: ۱۹۴، كتاب الدعوات)

[۶] ايضاً۔

وکړئ او څه چې د الله پاک نه غواړي، غواړي دې^{۱۱} د ټولو نه لویه وسیله. خو د الله پاک د رحیمیت او کریمیت واسطه کول دي او د رسول الله ﷺ او بزرگانو په وسیله دعا کول جائز دي^{۱۲} په حدیث پاک کې دي چې رسول الله ﷺ په د غریبانو مهاجرینو حواله ورکولو سره د الله پاک نه د فتح دعا کوله (مشکوٰۃ ص: ۴۲۷ بروایت شرح السنه)^{۱۳}

د الله رب العزت نه د دعا غوښتلو بهترینه طریقه

سوال: د دعا غوښتلو فضیلت ډیر ځله بیان شوی دی، ما په ډیرو کتابونو کې هم د دعا غوښتلو د برکت، قبولیت او ضرورت مطالعه کړې ده، پخپله الله پاک فرمایي چې غواړئ زه یوه ګناه ګاره عاجزه ښځه یم، زما معلومات او مطالعه محدود ده، د ژوند په مسائلو کې هم پریوتې یم، د الله پاک شکر دی حلال رزق راته حاصل دی، د لمانځه وروسته کومه دعا چې مو چیرته په ماشوموالي کې یاده کړي وي هغه کوو. هغه خو پخپله د ژبې نه وځي "ربنا اتنا فی الدنيا" خوله دې نه پرته که یوه بله دعا یا قرآن لوستل غواړم چې د خپلو مسائلو متعلق څه دعا وغواړم، نو ماته الفاظ نه ملاویري زما ژبه ګونکه شي، بس داسې ښکاري چې زما د بدن هر ویښته دعا جوړ شوی دی، په زړه کې مې دا خیال راځي چې هغه وحده لا شریک عالم الغیب دی، هغه د هر زړه په خبره باندې پوهیږي، هغه ته څه وویل شي، اوس زه نه پوهیږم چې زما دا کار صحیح دی او که نه؟ امید دی تاسو به د قرآن او حدیث په رڼا کې جواب راکړئ

جواب: دا خو واضحه ده چې الله پاک ته هر څه معلوم دي. ددې باوجود یې موږ ته د غوښتنې حکم کړی دی، ښکاره ده چې په دې کې به څه حکمت وي او هغه حکمت زموږ د فقر او ضرورت اظهار وي، کوم چې د بندګي لوی مقام دی او د الله پاک نه په نه غوښتلو کې یو قسم بې پروایي ده کومه چې د بندګي د شان سره منافي ده، باقی دعا په زړه کې هم کېدلای شي او ستاسو دا جمله چې د بدن هر ویښته دعا جوړه شي. د زړه د دعا طرف ته اشاره ده، خو غوره داده چې په ژبه هم وغوښتل شي که نور څه هم نه وي. نو داسې وایي چې یا الله زه د سر نه پښو پورې فقیر یم، زه د یو یو شي محتاج یم، د خپلو ضرورتونو او حاجتونو نه خپله هم خبر نه یم او تاسو زما ټول ضرورتونه پیژنئ، ماته د دنیا او آخرت ټولې ښیګڼې راکړې او د ټولو

[۱] عن عبدالله بن مسعود قال: كنت أصلي والنبي صلى الله عليه وسلم وأبو بكر وعمر معهم فلما جلست بدأت بالثناء على الله تعالى ثم الصلوة على النبي صلى الله عليه وسلم ثم دعوت لنفسى فقال النبي صلى الله عليه وسلم: سل تعطه سل تعطه. رواه الترمذی. (مشکوٰۃ ص: ۸۷، باب الصلوة على النبي صلى الله عليه وسلم)

[۲] [وقال السبكي: يحسن التوسل بالنبي صلى الله عليه وسلم إلى ربه ولم ينكره أحد من السلف ولا الخلف إلا ابن تيمية فابتدع ما لم يقله عالم قبله. (شامي ج: ۶ ص: ۳۹۷، كتاب الحظر والاباحة، فصل في البيع)۔

[۳] عن أمية بن خالد ابن عبدالله بن اسيد عن النبي صلى الله عليه وسلم انه كان يستفتح بصعاليك المهاجرين. رواه في شرح السنة. (مشکوٰۃ ص: ۴۴۷، باب فضل الفقراء وما كان من عيش النبي صلى الله عليه وسلم)۔

نقصانونو نه می حفاظت و کړې.

د دعا الفاظ په زړه زړه کې ادا کول هم صحیح دي

سوال: څنگه چې په لمانځه کې قرات ادا کول صحیح نه دي، بلکې د قرات اواز غوږونو ته په واضحې طریقې سره رسیدل ضروري دي، ایا داسې د دعا الفاظ په اواز سره ادا کول ضروري دي؟ ما سره اکثر داسې کیږي چې د دعا غوښتلو دوران کې مې د شونډو حرکت ودریږي او د دعا الفاظ په زړه کې ادا کیږي ایا د دعا کولو دا طریقه صحیح نه ده؟

جواب: صحیح ده په زړه سره هم دعا کېدلای شي.^(۱)

د بد دعا د اثراتو نه د خلاصېدلو طریقه

سوال: په ټي ویی باندې یو پروگرام راځي، په هغه باندې یو مولوي صاحب د سوالونو جواب ورکوي، دا ځل یې د یو سوال جواب ورکړ، چې بالکل پرې پوه نه شو، ستاسو په خدمت کې هغه سوال پیش کوم یقین دی چې جواب به ضرور را کړئ ډیره مهرباني به مو وي.

سوال داسې و چې یو سړي د چا له پاره بد دعا وکړه، نو هغه څو ورځې وروسته په مشکلاتو کې اخته شو، نو کوم صاحب چې بد دعا وکړه هغه دا سوچ وکړ چې دا زما د بد دعا اثر دی، نو هغه پوښتنه وکړه چې دا د هغه بد دعا اثر دی، نو یو داسې طریقه بیان کړی چې دهغې مخ نیوی وکړل شي، مولانا صاحب جواب ورکړ چې تکلیفونه خو د الله پاک له طرفه راځي او د لومړۍ ورځې نه لیکل کیږي، د چا بد دعا نه لگیږي او په حدیث کې راځي چې د مظلوم او یتیم بد دعا ډیر زر قبلېږي، تاسو د قرآن او احادیثو په رڼا کې دا بیان کړئ چې بد دعا قبلېږي او که نه؟ *

جواب: د مولانا صاحب دا خبره خو بالکل صحیح ده چې هر تکلیف مخکې لیکل شوی وي، خو دا صحیح نه ده چې د چا بد دعا نه لگیږي، معاذ بن جبل رضی الله عنه چې کله رسول الله صلی الله علیه وسلم یمن ته لیږلی و، نو هغه ته یې د رخصت کولو په وخت کې ارشاد فرمایلی و چې د مظلوم د بد دعا نه ویریږه، ځکه چې د هغه او د الله پاک په مینځ کې هېڅ پرده نه وي^(۲) له دې نه پرته په ډیرو

۱ [قال تعالى: ادعوا ربكم تضرعا وخفية انه لا يحب المعتدين (الاعراف: ۵۵). عن ابي موسى قال: كنا مع النبي صلى الله عليه وسلم في سفر فجعل الناس يجهرون بالتكبير فقال النبي صلى الله عليه وسلم: ايها الناس! اربعوا على انفسكم، انكم ليس تدعون اصم ولا غائبا، انكم تدعون سميعا قريبا وهو معكم..... الخ. (صحیح مسلم ج: ۲ ص: ۳۴۶، کتاب الذکر والدعاء).]

۲ [عن ابن عباس قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لمعاذ بن جبل حين بعثه الى اليمن..... واتفق دعوة المظلوم فانه ليس بينه وبين الله حجاب. (صحیح بخاری ج: ۲ ص: ۶۲۳، باب بعث ابي موسى ومعاذ بن جبل رضى الله عنهما الى اليمن قبل حجة الوداع، طبع مير محمد كتب خانہ)

احادیثو کې د مظلوم او د کمزوري د بد دعا نه ویره ورکړل شوې ده په اصل کې کوم سړی چې مظلوم وي او د خپلې کمزورتیا په وجه د خپل بدل اخستلو طاقت نه لري، نو د هغه مقدمه سرکاري شي او الله پاک د بدلې اخيستلو له پاره خپله رامخکې کيږي، موږ په سوونو ظالمان د الله پاک د انتقام په نښه کیدو کې لیدلي دي، له دې وجې د کمزورو سره ظلم او زیاتۍ کولو سره سړي ته ویره پکار ده، الله پاک دې موږ د خپل قهر او غضب نه محفوظ وساتي او د مخ نیوي صورت یې دادی چې د مظلوم نه ښه و غوښتل شي او هغه راضي کړل شي او د الله پاک په دربار کې رښتینې توبه وشي، چې د نن نه وروسته به په چا هم ظلم نه کوو.

ظالم ته د مظلوم بد دعا کول

سوال: ایا مظلوم ظالم ته بد دعا کولی شي؟

جواب: ظالم له پاره د مظلوم بد دعا کول جائز دي، خو که صبر وکړي او بد دعا ونکړي، نو دا ډیره د ثابت قدمي خبره ده.

دعا څنګه کول پکار دي؟

سوال: ما دا خبره لوستې ده چې د دعا کولو په وخت د درود شریف نه وروسته د الله پاک- تعریف او صفت کې چې څومره ښائسته کلمات ویل کېدای شي، نو هغه دې ولولي او قرآني دعاګانې دې ولولي، له دې نه وروسته دې اسم اعظم او اسماء حسنی ولولي، نو کومې کومې قرآني دعاګانې لوستل دي هغه راته ووايي او د اسم اعظم نه مراد د الله پاک نهه نوي نومونه دي او که نه؟

جواب: د دعا په آدابو کې دي چې اول د الله پاک حمدو ثنا بیان کړي، "الحمد لله رب العالمين" د ټولو نه غوره حمدو ثنا ده، له دې نه وروسته دې په نبي کریم ﷺ درود شریف ولولي، بیا دې د ټولو مسلمانانو له پاره دعا او استغفار وکړي [۱]، بیا دې دعا وکړي، د الله پاک په نومونو کې اسم اعظم، په نهه نوي اسماء حسنی کې هغه هم راځي. [۲]

[۱] عن عبدالله بن مسعود قال : كنت أصلي والنبي صلى الله عليه وسلم وابوبكر وعمر معه فلما جلست بدأت بالشأن على الله تعالى ثم الصلوة على النبي صلى الله عليه وسلم ثم دعوت لنفسي ، فقال النبي صلى الله عليه وسلم: سل تعطه، سل تعطه. رواه الترمذی. (مشکوٰۃ ص: ۸۷ باب الصلوة على النبي صلى الله عليه وسلم)

[۲] عن اسماء بنت يزيد ان النبي صلى الله عليه وسلم قال: اسم الله الاعظم في هاتين الآيتين: والهمك اله واحد لا اله الا هو الرحمن الرحيم، وفاحة آل عمران : الم الله لا اله الا هو الحى القيوم. رواه الترمذی وابو داود وابن ماجه والدارمی. (مشکوٰۃ ص: ۲۰۰، کتاب اسماء الله تعالى).

د دعا ادا د

سوال: دلمانځه نه وروسته له درود شریف پرته د بیمارانو له پاره دعا کول څنگه دي؟ دعا قبليري او که نه؟

جواب: د دعا په ادا کي داده چې اول د الله پاک حمد وويل شي بيا په رسول الله ﷺ باندې درود ووايي، بيا د خپل خان له پاره او د ټولو مسلمانانو سړيو او ښځو له پاره د مغفرت دعا وکړي. بيا يې چې کوم حاجت وي هغه وغواړي، عبدالله بن مسعود رضی الله عنه فرمايې چې ما لمونځ کولو او رسول الله ﷺ ناست و. ابوبکر رضی الله عنه او عمر رضی الله عنهم په خدمت کي حاضر وو، زده د لمانځه نه فارغ شوم اول مې د الله پاک ثناء وکړه، بيا مې په رسول الله ﷺ درود ووايه. بيا مې د خپل خان له پاره دعا وکړه، نو رسول الله ﷺ وفرمايل غواړه تاته به درکول کيږي غواړه تاته به درکول کيږي (ترمذی، مشکوة ص ۷۸) ^{۱۱}

د عمر رضی الله عنه ارشاد دی چې دعا د ځمکي او اسمان تر مينځه ولاړه وي، په هغه کي هيڅ شی هم پورته نه خيږي. تردې چې تاسو په رسول الله ﷺ باندې درود ونه وايئ (ترمذی مشکوة ص: ۸۷) ^{۱۲}

په دعا کي د يو بزرگ واسطه کول

سوال: د دعا غوښتلو په وخت دا وينا څنگه ده چې يا الله جل جلاله! د فلاني بنده په خاطر زما دا کار وکړه؟

جواب: د الله په نزد چې کوم خلک مقبول وي د هغوی په وسيله دعا کول جائز دي ^{۱۳}

د فرض، واجب او سنت لمانځه په سجده کي دعا کول

سوال: فرض يا واجب يا سنت او د نفل لمونځونو په سجده کي دعا کول جائز دي او که نه؟

۱ [عن عبدالله بن مسعود قال: كنت أصلي والنبي صلى الله عليه وسلم وابوبكر وعمر رضي الله عنهما معه فلما جئت بدات بالثناء على الله تعالى ثم الصلوة على النبي صلى الله عليه وسلم ثم دعوت لنفسى . فقال النبي صلى الله عليه وسلم : سل تعطه . سل تعطه . رواه الترمذی . (مشکوة ص: ۸۷ . باب الصلوة على النبي صلى الله عليه وسلم)

۲ [عن عمر بن الخطاب رضي الله عنه قال: ان الدعاء موقوف بين السماء والارض لا يصعد منها بشيء حتى تصلى على نبيك . رواه الترمذی . (مشکوة ص: ۸۷ ، كتاب الدعوات) .

۳ [عندنا وعند مشايخنا رحمهم الله تعالى يجوز التوسل في الدعوات بالانبياء والصالحين من الاولياء والشهداء والصديقين في حياتهم وبعد وفاتهم بان يقول في دعائه : اللهم اني اتوسل اليك بفلان ان تجيب دعوتي وتقضى حاجتي . الى غير ذلك . (المهند على المهند ، الجواب عن السؤال الرابع ص: ۳۲ ، طبع مكتبة العلم) . ايضا: ان التوسل بجاه غير النبي صلى الله عليه وسلم لا باس به ايضا ان كان المتوسل بجاهه مما علم ان له جاها عند الله تعالى كالمقطوع بصلاحه وولايته . (روح المعاني ج: ۶ ص: ۱۲۸ ، سورة المائدة: ۳۵ ، طبع دار احياء التراث العربي ، ايضا: امداد الفتاوى ج: ۵ ص: ۴۰۳ ، طبع انديا) .

که په غیر عربي کې وي، نو څه گناه شته او که نه؟

جواب: د لمانځه سجده کې د قرآن او احادیثو راغلې دعا گانې کول جائز دي. پرته د عربي نه صحیح نه دي، فرض لمونځونو کې چې د سجدې د اوږوالي له وجې مقتدیان تنگیږي، نو امام ته پکار دي چې په هغه کې تسبیحاتو باندې اکتفاء وکړي^{۱۱} په خپله خاتمه لمانځه کې چې څومره دعا گانې غواړي په سجده کې دې کوي^{۱۲}

د فرض لمانځه نه وروسته د دعا کیفیت څه ډول پکار دی؟

سوال: امام صاحب د هر لمانځه نه وروسته په عربي کې دعا کوي، ایا په اردو کې دعا غوښتلی شو او که نه؟ دا هم بیان کړئ چې دعا مختصره کول پکار دي یا اوږده؟

جواب: د فرض لمونځ نه وروسته دعا مختصر کول پکار دي^{۱۳} او په مزه کول پکار دي^{۱۴} خپله چې د انسان کوم حاجت وي دهغه له پاره دې دعا کوي عربي الفاظ دې همیشه تیز نه وایي^{۱۵}

ایا د لمانځه نه وروسته تسبیحات ضروري دي؟

سوال: د هر لمانځه نه وروسته چې کومې دعا گانې وي مثلاً د استغفار دعا او ایت کړسي وغیره لوستل ضروري دي او که نه؟

۱ [ان کان اماماً لا یزید علی وجه یمل القوم کذا فی الهدایة. (الهندیة ج: ۱ ص: ۷۵. الفصل الثالث فی سنن الصلاة)
۲ [وکذا لا یأتی فی رکوعه وسجوده بغیر التسیح علی المذهب وما ورد محمول علی النفل.... الخ. (الدر المختار ج: ۱ ص: ۵۰۵، ۵۰۶. باب صفة الصلاة، طبع ایچ ایم سعید).]

۳ [عن عائشة رضی الله عنها قالت: کان رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا سلم لا یقعد الا مقدار ما یقول اللهم انت السلام ومنک السلام، تبارکت یا ذا الجلال والاكرام. (جامع الترمذی ج: ۱ ص: ۳۹. ابواب الصلاة. باب ما یقول اذا سلم. صحیح مسلم ج: ۱ ص: ۲۱۸). ایضا: وفی الدر المختار (ج: ۱ ص: ۵۳۱. کتاب الصدقة). ویکره تأخیر السنة الا بقدر اللهم انت السلام].

۴ [عن النبی صلی الله علیه وسلم انه قال: خیر الدعاء الخفی..... وعن انس رضی الله عنه مرفوعاً، ودعوة السر تعدل سبعین دعوة فی العلانية. (اعلاء السنن ج: ۶ ص: ۹۳، ابواب الوتر). وفی رد المختار (ج: ۲ ص: ۵۰۷) واما الادعية والاذکار فبالخفية اولی، قلت: ویجتهد فی الدعاء، والسنة ان یخفی صوته لقوله تعالی: ادعوا ربکم تضرعاً وخفیة. وقال العلامة الآلوسی فی روح المعانی (ج: ۸ ص: ۱۳۹، طبع دار احیاء التراث العربی) وجاء من حدیث ابی موسی الاشعری انه صلی الله علیه وسلم قال لقوم یجهرون: ایها الناس ارجعوا علی انفسکم. انکم لا تدعون اصم ولا غائباً، انکم تدعون سیمفاً بصیراً، وهو معکم، وهو اقرب الی احدکم من عنق راحلته. والمعنی ارفقوا بانفسکم واقصروا من الصیاح فی الدعاء].

۵ [الاصرار علی المندوب یبلغه الی حد الکراهة. (السعیة ج: ۲ ص: ۲۶۵، کتاب الصلاة، باب صفة الصلاة، طبع سهیل الکیدمی). ایضاً: قال الطیبی: وفیه ان من اصر علی امر مندوب وجعله عزماً، ولم یعمل بالرخصة، فقد اصاب منه الشیطان من الاضلال. (مرقاة المفاتیح ج: ۲ ص: ۱۴، کتاب الصلاة، باب فی الدعاء فی التشهد، طبع اصح المطابع بمبئی).]

جواب: د لمانځه نه وروسته اذکار ، ایت کرسی او تسبیحات ضروري نه دي. خو ددې لوی فضیلت راغلی دی، ددې اهتمام کول پکار دي^۱ اغیر ضروري گڼلول. وجې نه ددې پرېښودل لویه محرومي ده

د فرض لمانځه نه وروسته په سر باندې لاس کیښودل

”بسم الله الذی لا اله الا هو الرحمن..... الخ“ ویل

سوال: زما معمول دی چې زه د فرض لمونځ کولو نه وروسته سر باندې لاس کیږدم او دا دعا وایم: بِسْمِ اللَّهِ الذی لا اله الا هو الرحمن الرحیم، اللهم اذهب عني الهم والحزن“، نو یو کس په خبرو خبرو کې زما تعریف وکړ، یو بل صاحب چې زموږ په محفل کې شریک و او دین دار سړی و، هغه وویل چې دا هم څه خبره ده چې تاسو ددې صفت کوئ، دا څه خاصه خوبی خو نه ده، بلکې حقیقت خو دادی چې دا عمل بدعت دی، تاسو ووايئ چې دا بدعت دی او که نه؟ که بدعت وي چې زه یې پرېږدم، مولانا صاحب! یو بزرگ قسم سړی و. نو هغه ماته دا مشوره راکړې وه چې ته په حصن حصین کې وظائف وغیره گوره او هغه لوله. نو دا دعا هم ما د هغه کتاب نه زده کړې وه، اوس تاسو ووايئ چې دا کتاب مستند دی او که نه؟ ځکه چې دغه صاحب دې دعا ته بدعت ویلو سره زه شک کې غورځولی یم.

جواب: د ”حصن حصین“ په حاشیه باندې لیکل شوي دي چې دا روایت طبراني په ”الاوسط“

کې او ابن سني په ”عمل الیوم والیلة“ کې د حضرت انس رضی الله عنه نه نقل کړی دی^[۱] او ددې سند کمزوری دی^[۲]

^۱ [عن ابی هريرة قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: لان اقول سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اكبر احب الى مما طلعت عليه الشمس. (مشکوة ص: ۲۰۰). ايضاً: وعن كعب بن عجرة رضى الله عنه عن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: معقبات لا يجيب قائلهن او فاعلهن دبر كل صلوة مكتوبة، ثلاثاً وثلاثين تسبيحة، ثلاثاً وثلاثين تحميدة، واربعاً وثلاثين تكبيرة. (صحيح مسلم، كتاب المساجد، باب استحباب الذكر بعد الصلوة وبيان صفة ج: ۱ ص: ۲۱۹). وفي الدر المختار (ج: ۱ ص: ۵۳۰) كتاب الصلاة: ويستحب ان يستغفر ثلاثاً، ويقرأ آية الكرسي والمعوذات ويسبح ويحمده ويكبر ثلاثاً وثلاثين، ويهلل تمام المائة ويدعو، ويحتم بسبحان ربك.

^۲ [وگورئ: حصن حصین مترجم ص: ۲۲۳، طبع دار الاشاعت.

^۳ [وعن انس بن مالك ان النبي صلى الله عليه وسلم كان اذا صلى وفرغ من صلاته مسح بيمينه على رأسه وقال: بسم الله الذی لا اله الا هو الرحمن الرحیم، اللهم اذهب عني الهم والحزن. وفي رواية مسح جبهته بيده اليمنى، وقال فيها اللهم اذهب عن الغم والحزن. رواه الطبراني في الاوسط والبخاري بنحوه باسناد، وفيه زيد العمى وقد وثقه غير واحد، وضعفه الجمهور، وبقية رجال احد اسنادی الطبراني ثقات، وفي بعضهم خلاف. (مجمع الزوائد ج: ۱۰ ص: ۱۰۷، باب الدعاء في الصلاة وبعدها، طبع دار الكتب العلمية، بيروت).

د فرض لمانځه نه وروسته دعا قبلېږي

سوال: زما په علم کې دي چې که د فرض لمانځه نه وروسته یو سړی لاس اوچتولو سره دعا نه کوي، نو الله پاک د هغه لمونځ واپس کوي. ځینې خلک وايي چې د لمانځه نه وروسته دعا کول فرض نه دي، زه وایم چې د فرض لمانځه نه وروسته دعا خامخا کول پکار دي. کومه نظریه صحیح ده؟

جواب: د فرض لمانځه نه وروسته دعا قبلېږي^[۱] خو که څوک دعا ونکړي، نو گناه نشته

د فرض لمانځه نه وروسته د دعا شرعي حیثیت

سوال: د لمانځه نه وروسته د دعا شرعي حیثیت څه ده؟ ځینې خلک سلام گرځولو نه وروسته پرته د دعا غوښتلو نه پورته شي او وايي چې حضور پاک ﷺ د لمانځه نه وروسته دعا نه ده غوښتې، ځینې خلک وايي چې کله یې غوښتې ده او کله نه، صحیح صورت څه دی؟ د قرآن او سنت په رڼا کې وضاحت وکړئ.

جواب: لمانځه نه وروسته د دعا غوښتلو حکم راغلی دی، له دې وجې نه د فرض لمونځونو نه وروسته دعا خو خامخا کول پکار دي^[۲]، خو په دې دعا کې مقتدیان د امام پابند نه دي، که څوک لږه دعا کوي او که څوک اوږده دعا کوي، خپله خپله دعا دې وکړي. والله اعلم

د فرض لمانځه نه وروسته د اواز نه پرته کلمه لوستل

سوال: موږ چې کله وایه وو، نو د فرض لمانځه نه وروسته به اوچت اواز سره کلمه لوستل کېده، خواوس په اکثره جوماتونو کې کلمه شریفه اوچت اواز سره نه لوستل کېږي، ایا دا کلمه شریفه لوستل جائز دي یا بل شی لوستل پکار دي؟ که بل څه لوستل پکار وي، نو هغه ولیکئ.

جواب: د لمانځه نه وروسته ډیر اذکار او دعاگانې منقول دي^[۳]، خو هغه ورو لوستل پکار

^[۱] عن ابی امامة قال: قيل يا رسول الله! ای الدعاء اسمع؟ قال: جوف الليل الآخر ودبر الصلوات المكتوبة. (مشکوٰۃ ص: ۸۹، جامع الترمذی ج: ۲ ص: ۱۸۷، ابواب الدعوات).

^[۲] عن معاذ بن جبل قال: لقيت النبي صلى الله عليه وسلم، فقال لي: يا معاذ! اني احبك فلا تدع ان تقول في دبر كل صلاة: اللهم اعني ذكرك وشكرك وحسن عبادتك. (عمل اليوم والليلة لابن السني ص: ۱۰۵، باب ما يقول في دبر صلاة الصبح، رقم الحديث: ۱۱۸، طبع مكتبة الشيخ). وعن انس بن مالك رضى الله عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال: ما من عبد بسط كفيه في دبر كل صلاة ثم يقول: اللهم الهي واله ابراهيم واسحاق ويعقوب، واله جبرئيل وميكائيل واسرافيل عليهم السلام، اسالك، ان تستجيب دعوتي، فاني مضطر، وتعصمني في ديني فاني مبتلى، وتثابتي برحمتك فاني مذبذب، وتنفني عن الفقر فاني متمسك، الا كان حقا على الله عز وجل ان لا يرد يديه خائبتين. (عمل اليوم والليلة لابن السني ص: ۱۲۱ رقم الحديث: ۱۳۸)

^[۳] عن ام سلمة.... رضى الله عنهما.... كان رسول الله صلى الله عليه وسلم.. [بقية حاشيه په راروانه صفحه

دي، په تيز اواز په شريکه باندې کلمه شريفه لوستل جائز نه دي چې لمونځ کونکو ته تکليف وي. ۱۱

د جمعې نه وروسته زور سره د "حق لا اله الا الله" ورد کول

سوال: د جمعې ختمیدو نه وروسته خلک زور و شور سره د تسبیح حق لا اله الا الله لوستل شروع کړي. له دې د وجې نه څوک چې لمونځ کوي، نو د هغوی په لمانځه کې خلل واقع شي. ایا د جمعې نه وروسته دا تسبیح لوستل جائز دي؟

جواب: جومات کې اوچت اواز سره ذکر کول چې لمونځ کونکو ته تکليف وي او د هغوی په لمانځه کې خلل واقع کيږي جائز نه دي. ۱۲

د لمونځونو نه وروسته "سبحان الله، الحمد لله، لا اله الا الله" ویل

سوال: د لمونځونو نه وروسته سبحان الله، الحمد لله، لا اله الا الله او الله اکبر ویل څه حکم لري؟

جواب: تاسو "سبحان الله، الحمد لله، لا اله الا الله، الله اکبر" لیکلي دي او په حدیث شریف کې دي چې د قرآن مجید نه وروسته، دا څلور کلمات د ټولو نه افضل ترین کلمات دي. ۱۳

د فرض لمونځونو نه وروسته د دعا کاو ثبوت

سوال: د پنځه واړه لمونځونو نه وروسته د امام سره ټول لمونځ کونکو لاس اوچتولو سره دعا کوي، خو اوس څه خلک وایي چې په لاس اوچتولو سره د هر لمانځه نه وروسته دعا کول

...بقیه د ترمخ].. اذا صلی الصبح قال: اللهم انی اسئلك علماً نافعاً، وعملاً مقبلاً ورزقاً طیباً. (عمل اليوم واللیلة لابن السنی ص: ۱۰۰، رقم الحديث: ۱۱۰). عن ابی امامة قال: ما دنوت من رسول الله صلی الله علیه وسلم فی دبر صلوۃ مكتوبة ولا تطوع الا سمعته یقول: اللهم اغفر لی ذنوبی وخطایای کلها، اللهم اغنی واجبرنی واهدنی لصالح الاعمال والاخلاق، انه لا یهدی لصالحها ولا یصرف سبئها الا انت. (ایضاً: ص: ۱۰۲، رقم الحديث: ۱۱۴).

۱ [وفی حاشیة الحموی عن الامام الشعرائی: اجمع العلماء سلفاً وخلفاً علی استجاب ذکر الجماعة فی المساجد وغیرها الا ان یشوش جهرهم علی نائم او مصل او قاری. (شامی ج: ۱ ص: ۶۶۰، مطلب فی رفع الصوت بالذکر). ایضاً: نعم الجهر المقرط ممنوع شرعاً، وكذا الجهر الغیر المقرط اذا كان فیہ ایداء لاحد من نائم او مصل او حصلت فیہ شبهة رياء او لوحظت فی خصوصیات غیر مشروعة. (مجموعه رسائل اللکنوی، سباحة الفكر فی الجهر بالذکر ج: ۳ ص: ۳۴).]

۲ [ایضاً.

۳ [عن سمرۃ بن جندب قال: قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: الفضل الکلام اربع: سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اکبر، وفی رواية: احب الکلام الی الله اربع: سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اکبر لا یضرك بایهن بدأت. رواه مسلم. (مشکوۃ ص: ۲۰۰، باب ثواب التسبیح والتحمید).

بدعت دي او دا په هېڅ حديث کې هم ثابت نه دي. موږ په دې شک کې يو چې دعا کوو او که نه؟ امید دی تاسو به زموږ رهنمائي وکړئ

جواب: لومړی په دې خان پوه کول پکار دي چې بدعت څه ته وايي. بدعت د هغه عمل نوم دی چې د هغه د صاحب شريعت ﷺ نه خو قولاً تعليم ورکړی وي نه يې عملاً کړی وي او نه هغه عمل د سلف صالحين په مينځ کې عام او رواج وي^{۱۱} خو د کوم عمل چې صاحب شريعت ﷺ ترغيب ورکړی وي يا يې خپله په هغه باندې عمل کړی وي هغه بدعت نه دی. بلکې سنت دی^{۱۲}

له دي نه وروسته دا خبرې ياد ساتئ:

۱: رسول الله ﷺ په ډيرو احاديثو کې د فرض لمونځونو نه وروسته د دعا کولو ترغيب ورکړی دی او دا يې د دعا د قبوليت په موقعو کې شمير کړی دی.^{۱۳}

۲: په صحيح احاديثو کې په دعا کې لاس اوچتول او د دعا نه وروسته د لاسونو په مخ رابنګل د دعا په ادبو کې ذکر دي^{۱۴}

۳: په ډيرو احاديثو کې د رسول الله ﷺ دعا کول ثابت دي. دا ټول کارونه چې يو د علم خاوند چې د هغه په احاديثو باندې نظر وي له دې نه نا خبره نه دی. له دې وجې د امت فقهاء کرامو د فرض لمونځونو نه وروسته دعا په ادبو او مستحباتو کې شمير کړې ده. امام نووي په شرح المذهب (ج ۳ ص ۴۸) کې ليکي:

"الدعاء للامام والمأمور والمنفرد مستحب عقب كل الصلوة بخلاف"

يعني د لمونځونو نه وروسته دعا کول پرته د څه اختلاف نه مستحب ده، د امام له پاره هم د مقتدي له پاره هم او د خاتمه لمونځ کونکي له پاره هم. په علم حديث کې چې د امام نووي لويه مرتبه چاته معلومه وي هغه به کله هم دې متفق عليه مستحب ته د بدعت ويلو جرات نه کوي او فرض لمونځ چې کله په جمعي سره ادا شوی وي، نو ظاهره ده چې له دې نه وروسته به

۱ [بأما (أي البدعة) ما أحدث على خلاف الحق المتلقى عن رسول الله صلى الله عليه وسلم من علم أو عمل أو حال بنوع شبهة واستحسان، وجعل دينا قويمًا وصراطًا مستقيمًا، فافهم. (رد المختار ج: ۱ ص: ۵۶۰، ۵۶۱ کتاب الصلوة، باب الامامة)۔

۲ [السنة معناها في اللغة: الطريقة والعادة، وفي اصطلاح الفقهاء: العبادة النافلة، واصطلاح المحدثين والاصوليين: ما صدر عن النبي صلى الله عليه وسلم من غير القرآن من قول أو فعل أو تقرير اهـ. (تيسير الوصول ص: ۱۳۷، الباب الثاني في مباحث السنة، طبع مکتبه صديقه ملتان)۔

۳ [عن أبي امامة رضي الله عنه قال: قيل يا رسول الله أي الدعاء أسمع؟ قال: جوف الليل الآخر ودبر الصلوات المكتوبات. (مشكوة ص: ۸۹، باب الذكر بعد الصلوات)۔

۴ [عن عمر رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: إذا رفع يديه في الدعاء لم يحطهما حتى يمسح بهما وجهه. رواه الترمذي. (مشكوة ص: ۱۹۵، كتاب الدعوات)۔

دعا صورتا اجتماعي وي، خو امام او مقتدي د يو بل پابند نه دي، بلکې خپله خپله دع کوي. له دې وجې د امام په تيزه تيزه دعا کول او د مقتديانو امين امين، ويل صحيح نه دي. هر سړي ته خپله خپله دعا کول پکار دي^{۱۱} او د سنت او نوافلو نه وروسته امام د مقتديانو په انتظار کې کيناستل او بيا د ټولو په جمع باندې دعا کول هم صحيح نه دي^{۱۲}

سوال: د فرضو نه وروسته په اجتماعي طريقې سره د دعا کولو د حديث نه ثبوت شته؟

جواب: د فرض لمانځه نه وروسته د دعا په ډيرو احاديثو کې ترغيث او تعليم راغلی دی او لاس او چټول يې د دعا په ادابو کې ښودلي دي د تفصيل له پاره د امام جزري رحمته الله عليه حصن حصين کتاب کتل پکار دي، امام بخاري په کتاب الدعوات کې يو باب **الدعاء بعد الصلاة** (ج ۲ ص ۹۳۷) باندې تړلی دی او يو باب **رفع الايدي في الدعاء** (ج ۲ ص ۹۳۸) باندې تړلی دی^{۱۳} او دواړه يې د احاديث طيبه نه ثابت کړي دي. له دې وجې د فرض لمانځه نه وروسته د اجتماعي دعا معمول د سنت خلاف نه دی. خلاف سنت عمل هغه ته وايي چې کوم شارح عليه السلام خپله نه وي

۱ [هل يكره رفع الصوت بالذكر والدعاء؟ قيل: نعم، وفي الشامية (قوله: قيل: نعم) يشعر بضغفه مع انه مشى عليه في المختار والملتقى، فقال: وعن النبي صلى الله عليه وسلم انه كره رفع الصوت عند قراءة القرآن والجنابة والزحف والذكر. (رد المختار مع الدر المختار ج: ۶ ص: ۳۹۸، كتاب الحظر والاباحة، فصل في البيع). ايضاً: الجهر المفرط ممنوع شرعاً، وكذا الجهر الغير المفرط اذا كان فيه ايداء لاحد من نائم او مصل او حصلت فيه شبهة رياء او لوحظت في خصوصيات غير مشروعة. (سباح ۱ لفكر مشموله مجموعه رسائل لکهنوی ج: ۳ ص: ۳۴)۔

۲ [ورحم الله طائفة من المبدعة في بعض اقطار الهند حيث واطبوا على ان الامام ومنه معه.... اذا فرغوا من فعل السنن والنوافل يدعوا الامام عقب الفاتحة جهراً بدعاء مرة ثانية والمقتدون يؤمنون على ذلك وقد جرى العمل منهم بذلك على سبيل الالتزام والبدوام. حتى ان بعض العوام اعتقدوا ان الدعاء بعد السنن والنوافل ياجتماع الامام والمأمون ضروري واجب..... وایم الله ان هذا امر محدث في الدين. (اعلاء السنن ج: ۳ ص: ۱۶۷، كتاب الصلاة، باب الانحراف بعد السلام وكيفيته وسنة الدعاء والذكر بعد الصلاة. طبع ادارة القرآن کراچی)۔

۳ [عن ابی هريرة رضى الله عنه قالوا: يا رسول الله! ذهب اهل الدثور بالدرجات والنعيم المقيم، قال: كيف ذاك؟ قالوا: صلوا كما صلينا وجاهدوا كما جاهدنا، وانفقوا من فضول اموالهم، وليست لنا اموال، قال: افلا اخبركم بامر تدركون من كان قبلكم وتسبقون من جاء بعدكم، ولا ياتي احد بمثل ما جئتم الا من جاء بمثله، تسبحون في دبر كل صلاة عشرا وتحمدون عشراً وتكبرون عشراً. وعن وراد مولى المغيرة بن شعبة قال: كتب المغيرة الى معاوية ابن ابی سفيان رضى الله عنهما ان رسول الله صلى الله عليه وسلم كان يقول في دبر صلوته اذا سلم: لا اله الا الله وحده لا شريك له، له الملك وله الحمد، وهو على كل شيء قدير، اللهم لا مانع لما اعطيت ولا معطى لما منعت، ولا ينفع ذا الجند منك الجند. (صحيح بخارى ج: ۲ ص: ۹۳۷، كتاب الدعوات، باب الدعاء بعد الصلوة). عن الس رضى الله عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم رفع يديه حتى رايت بياض ابطيه. (بخارى ج: ۲ ص: ۹۳۷ باب رفع الايدي في الدعاء، طبع نور محمد كتب خانہ)۔

کړي او نه يې دهغه ترغیب ورکړی وي

مقتدي د امام نه مخکې دعا کولی شي

سوال: د سهار په لمانځه کې امام د وظيفې لوستلو نه وروسته د دعا له پاره لاس اوچتوي. زه ملازم يم اته نيمې (۸:۳۰)، بجې ډيوټي ته حاضریدل وي، شیدې راوړل، ناشته تیارول، بیا خوړل، جامې بدلول، تیاریدل د بس انتظار کول، په داسې صورت کې ایا زه د هغه سره په دعا کې شریکیدلی شم یا خپله مختصر دعا کولو سره د جومات نه راځم؟

جواب: د امام سره دعا کول هیڅ ضروري نه دي، تاسو د لمانځه نه فارغ کېدو سره خپله دعا کولو سره تللی شئ.^{۱۱}

ایا رسول الله ﷺ به د لمانځه نه وروسته لاس اوچتولو سره دعا کوله؟

سوال: ایا رسول الله ﷺ به د لمونځ د ادا کولو نه وروسته لاس اوچتولو سره دعا کوله؟ که کوله به یې، نو د یو حدیث حواله بیان کړئ؟

جواب: د لمانځه نه وروسته لاس اوچتولو سره د دعا کولو صراحت، خو نقل نه دی، خو د فرض لمانځه نه وروسته د دعا کولو ترغیب راغلی دی او لاس اوچتولو نه وروسته دعا کول د دعا په ادابو کې داخل دي له دې وجې د فرض لمانځه نه وروسته لاس اوچتولو سره دعا کول د رسول الله ﷺ د ارشاداتو بالکل مطابق دي، خو په اوچت اواز سره دعا کول نه دي پکار چې په هغه سره د لمونځ کونکو په لمونځ کې خلل رانسي.

د لمانځه نه وروسته په عربي یا اردو کې دعا گانې

سوال: د لمانځه د فراغت نه وروسته زه درود ابراهیمي، سورت فاتحه او یو دعا ربنا اتنا فی

الدنیا لوستلو نه وروسته پاتې دعا په اردو کې غواړم، ځکه چې نورې د عربي دعا گانې یادې نه وي، ایا زما دا عمل مسنون دی؟

جواب: هیڅ باک نشته.

د سنتو نه وروسته اجتماعي دعا کول بدعت دي

سوال: د ماسپښین او د ماسخوتن د سنتو نه وروسته دوه ځله دعا کوم او دا دعا په هیئت اجتماعي سره کوم، د خواصو له پاره او د عوامو له پاره دعا په حیثیت اجتماعي بدعت سیئه دي یا بدعت حسنه؟ شرعي جواب راکړئ؟

۱ [ځکه چې د امام د سلام اړولو نه پس د مقتدیانو تعلق د امام نه ختم شي، له دې وجې مقتدیانو له پاره د فرض مونځ نه پس امام سره اجتماعي طور باندې دعا کول ضروري نه دي.]

جواب: د سنتونه وروسته اجتماعي دعا له پاره دامام اومقتديانو کيناستل اوييا په جمع دعا کول صحيح نه دي، ددې اهتمام اوالتزام بدعت دی^{۱۱} د بدعت لفظ چې مطلق وويل شي. نو مراد ترې سيئه وي.

د لمانځه نه وروسته په اوچت اواز سره دعا کول

سوال: زید وايي چې د امام د لمانځه نه وروسته په اوچت اواز سره دعا کول مکروه دي. د فقه حنفي په رڼا کې جواب راکړئ

جواب: د امام ابوحنيفه رحمته الله په نزد دعا ورو کول پکار دي. په اوچت اواز د دعا عادت جوړول صحيح نه دي، کله که د مقتديانو د تعليم له پاره يو جمله په تيزه ووايي. نوهيڅ باک نشته^{۱۲}

د دعا په وخت اسمان طرف ته سترگې اوچتول

سوال: د جابر بن سمره رضي الله عنه او ابوهريره رضي الله عنه روايت دي چې رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم وفرمايل اې خلکو! په لمانځه نظر اسمان طرف ته مه اوچتوئ! ويره ده چې دا نظر واخيستل شي او بيا واپس نه شي، مسئله داده چې ايا دا حديث پاک د دعا په وخت اسمان ته چې کوم سړی نظر اوچتوي اولاس غوړلو سره د خپل رب نه دعا غواړي په هغه باندې صادقېږي؟ يعنې د دعا په وخت ايا نظر اوچت نه کړل شي؟ (دا حديث په مسلم شريف کې دی)

جواب: امام نووي رحمه الله ددې حديث په شرح کې ليکلي دي چې ځينې حضرات د لمانځه نه بهر هم په دعا کې د نظر اوچتولو ته مکروه وايي، خو اکثر علماء ددې قائل دي چې دا

۱ [ورحم الله طائفة من المبدعة في بعض اقطار الهند حيث واطبوا على ان الامام ومن معه يقومون بعد المكتوبة بعد قراهم: اللهم انت السلام ومنك السلام الخ ثم اذا فرغوا من فعل السنن والنوافل يدعو الامام عقب الفاتحة جهراً بدعاء مرة ثانية والمقتدون يؤمنون على ذلك وقد جرى العمل منهم بذلك على سبيل الالتزام والدوام حتى ان بعض العوام اعتقدوا ان الدعاء بعد السنن والنوافل باجتماع الامام والمأمون ضروري واجب.... ومن لم يرض بذلك يعزلونه عن الامامة ويطعنونه، ولا يصلون خلف من لا يصنع بمثل صنيعهم. وایم الله ان هذا امر محدث في الدين. (اعلاء السنن ج: ۳ ص: ۱۶۷، کتاب الصلاة، باب الانحراف بعد السلام وكيفية وسنة الدعاء والذكر بعد الصلاة، طبع ادارة القرآن کراچی) ايضاً: عن عائشة رضي الله عنها قالت: قال النبي صلى الله عليه وسلم: من احدث في امرنا هذا ما ليس منه فهو رد. (بخاری ج: ۱ ص: ۳۷۰ کتاب الصلح). نیز تفصیل دپاره اوگوری: کفاية المفتی ج: ۳ ص: ۳۳۶ تا ۳۴۰]۔

۲ [عن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال: خير الدعاء الخفي..... وعن انس رضي الله عنه مرفوعاً: دعوة السر تعدل سبعين دعوة في العلانية (اعلاء السنن ج: ۶ ص: ۹۳ ابواب الوتر). ولی ردالمحتار (ج: ۲ ص: ۵۰۷) كتاب الحج: واما الادعية والاذكار لبالخفية اولى، قلت: ويجتهد في الدعاء، والسنة ان يخفي صوته لقوله تعالى: ادعوا ربكم تضرعاً وخفية. وفي الفتاوى الهندية (ج: ۵ ص: ۳۱۸) كتاب الكراهية، الباب الرابع: اذا دعا بالدعاء المألوف جهراً ومعه القوم ايضاً ليتعلموا الدعاء لا بأس به. زيات تفصیل دپاره اوگوری: نفانس مرغوبه، تاليف: مفتی کفايت الله صاحب]

مکروه نه دي خکه چې اسمان د دعا قبله ده^{۱۱}

د دعا غوښتلو په وخت کې لاس کوم ځای پورې اوچتول پکار دي؟

سوال: څه موده مخکې د ماشومانو په کالم کې د لمونځ ښودلو په طریقه کې لیکل شوي و. چې د دعا کولو په وخت خیال ساتل پکار دي چې لاس د اوږې نه وچت نه شي ایا دا خبره صحیح ده؟

جواب: هو! په عام حالاتو کې هم دا صحیح طریقه ده^{۱۲} خو د استسقاء په لمانځه کې ددې نه زیات اوچتول ثابت دي. په دعا کې د عاجزي او فقر کیفیت پکار دی^{۱۳}

د دعا غوښتلو په وخت لاسونه چیرته پکار دي؟

سوال: د دعا مسنونه طریقه څه ده؟ یعنې یوازې ناسته باندې دواړه لاسونه اوږو پورې اوچتولو سره دعا کېدای شي. له دې نه پرته بل څه طریقه اختیارول د گناه ذریعه خو نه ده؟ ایا د عاجزي په صورت کې بنده د خپل رب په حضور کې د سجدي په شان سر کېښودلو سره دعا که وکړي، نو دا طریقه خلاف سنت خو نه ده؟ د ځینې اهل علم نه ما اوریدلي دي چې د سجدي په انداز کې دعا کول غیر مسنون دي، له دې نه ځان ساتل پکار دي؟

جواب: لاس اوچتولو سره دعا کول د سنت کمال دی^{۱۴}. که د لاس وچتولو نه پرته دعا وکړي. نو بیا هم څه حرج نشته او په سجده کې دعا کول جائز دي. خود لمانځه نه وروسته د ټولو خلکو په وړاندې دې داسې مه کوئ. بلکې که په کور کې یواځې والي کې داسې وکړل شي. نو څه حرج په کې نشته.

په سجده کې دعا غوښتل جائز دي

سوال: ما اوریدلي دي چې په سجده کې پریوتلو سره دعا غوښتل نه دي جائز. ځکه د نیت

۱ [وفی شرح المسلم للنووی: قال القاضي عياض: واختلفوا في كراهة رفع البصر الى السماء في الدعاء في غير الصلوة فكرهه شريح وآخرون وجوزه الاكثرون وقالوا لان السماء قبله الدعاء كما ان الكعبة قبله الصلوة.... الخ. (مسلم شريف ج: ۱ ص: ۱۸۱)۔

۲ [عن سهل بن سعد عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: كان يجعل اصبعيه حذاء منكبيه ويدعو. (مشكوة شريف ص: ۱۹۶)۔

۳ [عن انس قال: كان النبي صلى الله عليه وسلم: لا يرفع يديه في شيء من دعائه الا في الاستسقاء فانه يرفع حتى يرى بياض ابطيه. متفق عليه. (مشكوة ص: ۱۳۱، باب الاستسقاء)۔

۴ [وقال ابو موسى الاشعري رضى الله عنه: دعا النبي صلى الله عليه وسلم ثم رفع يديه، ورايت بياض ابطيه. (صحيح البخارى ج: ۲ ص: ۹۳۸ كتاب الدعوات، باب رفع الايدي في الدعاء). (قوله فيسقط يديه حذاء صدره) كذا روى عن ابن عباس من فعل النبي صلى الله عليه وسلم، فقيه عن تفسير السمان.... الخ. (فتاوى شامى ج: ۱ ص: ۵۰۷، كتاب الصلاة، مطلب في اطالة الركوع للجاني).

نه پرته سجده نه کيږي

جواب: په سجده کې د دعا کولو دا تفصیل دی چې سجده یا خو به د لمانځه وي یا پرته د لمانځه نه، که د لمانځه وي، نو په سجده کې دعا گانې کول جائز دي. خو شرط دا دی چې دعا به په عربي ژبه کې کوی، بلکې په قرآن او احادیثو کې چې کومې دعا گانې راځي هغه دې اختیار کړي^{۱۱} په فرض لمانځه کې امام ته په سجده کې دعا گانې نه دي کول پکار چې په مقتديانو باندې بار نه وي^{۱۲} او که سجده د لمانځه نه پرته وي، نو دخلکو مخکې اود فرض لمونځونو نه وروسته دې په سجده کې تلو سره دعا گانې نه کوي^{۱۳} په تنهایی کې په سجده کې تلو سره دعا گانې کولو کې هېڅ باک نشته^{۱۴}

د دعا نه وروسته په سینه پوکی کول

سوال: کله چې خلک دعا وکړي، نو ځینې خلک په خپله سینه باندې پوکی کوی ایا دا جائز ده؟

جواب: څه وظیفه لوستلو سره به پوکی کوی او دا جائز ده.^{۱۵}

امام د لمانځه نه وروسته د مقتديانو طرف ته مخ کول او دعا کول

سوال: د سهار او مازدیگر د لمانځه وروسته امام د مقتديانو طرف مخ کولو او قبلې ته تقریبا شا کولو سره ولې دعا غواړي؟

جواب: ځکه چې د لمانځه نه، خو فارغ شواوس مقتديانو ته مخ کولو سره کیناستل پکار دي په باقي لمونځونو کې د مختصر دعا نه وروسته د سنتو له پاره ودریږي. له دې وجې په دې مختصر وقفې کې مقتديانو طرف ته د مخ کولو اهتمام نه کیږي او په سهار او مازدیگر کې د تسبیحاتو د لوستلو نه وروسته دعا کیږي، له دې وجې د اوږدې وقفې له وجې نه مقتديانو ته مخ کولو سره ناسته کول پکار دي، د لمانځه نه وروسته امام ته رخ بدلول پکار دي، که ښي طرف ته وي یا کس طرف ته یا د مقتديانو طرف ته، په هر حال مقتديانو طرف ته دې شا کولو

۱ [ینبغی ان يدعو في صلاته بدعاء محفوظ واما في غيرها فينبغى ان يدعو بما يحضره... الخ. (شامی ج: ۱ ص: ۵۲۳)]

۲ [وان كان اماماً لا يزيد على وجه عمل القوم... الخ. (الهندية ج: ۱ ص: ۷۵، الفصل الثالث في سنن الصلوة... الخ)]

۳ [اما بغير سبب فليس بقربة ولا مكروه وما يفعل عقيب الصلاة فمكروه لان الجهال يعتقدونها سنة او واجبة وكل مباح يؤدى اليه فمكروه انتهى. (شامی ج: ۲ ص: ۱۲۰، قبيل باب صلاة المسافر).]

۴ [وحاصله ان ما ليس لها سبب لا تكره ما لم يؤد فعلها الى اعتقاد الجهلة سنيها كالتى يفعلها بعض الناس بعد الصلاة... الخ. (شامی ج: ۲ ص: ۱۲۰، قبيل باب الصلاة المسافر).]

۵ [عن عائشة زوج النبی صلى الله عليه وسلم ان رسول الله صلى الله عليه وسلم كان اذا اشتكى يقرأ في نفسه بالمعوذات وينفث فلما اشتد وجعه كنت اقرأ عليه وامسح عليه بيده رجاء بركتها. (سنن ابی داود ج: ۲ ص: ۱۸۹، باب كيف الرقى، حديث غير: ۲۹۰۵).]

سره نه کیني^{۱۱}

د لمانځه په وخت کې په تیز اواز سره ذکر کول ناجائز دي

سوال: زموږ په جومات کې د ماسخوتن د لمانځه نه وروسته فوراً د ذکر اذکار سلسله شروع کېږي ذکر دومره په ارچت اواز سره کېږي چې اواز د جومات د حد نه بهر اوریدل کېږي البته بلب وغیر بند کرل شي او لمونځ کونکي د ناوخته پورې د ماسخوتن لمونځ کوي په شور سره په لمانځه کې خلل پیدا کېږي، په تفصیل سره ولیکئ چې دا تر کومه حده پورې صحیح ده؟

جواب: په داسې وخت کې په اوچت اواز سره ذکر کول چې کله خلک لمونځ کوي صحیح نه ده، فقهاء کرامو دا ناجائز لیکلي دي.^{۱۲}

په جومات کې اجتماعي ذکر بالجهر کومه حده پورې جائز دی

سوال: زموږ په جومات کې بلکې ددې علاقې په ټولو جوماتونو کې د سهار د لمانځه نه وروسته بلکې په ځینو ځایونو کې په لاوډ سپیکر باندې د سلام نه وروسته د کلمې طیبې ذکر کېږي او وروسته درود شریف په دې الفاظو سره "صلی علی نبینا صلی علی محمد" خو زموږ په جومات کې مسبوق دخپل لمانځه یو رکعت یا دواړه رکعتونه ولولي. له دې نه وروسته اوچت ذکر په تیزه درمیانه جهر هم نه. بلکې په زور سره په یو سر لمونځ کونکي کوي او بیا مسنون ذکر یعنې ایت کرسی او تسبیح ۳۳ ځله تجمید ۳۳ ځله تکبیر ۳۴ ځله لولي او یو ځل اجتماعي دعا غوښتل کېږي، داسې ذکر کول جائز دي او که نه؟ په بل جومات کې د سلام نه وروسته

۱ [عن سمره بن جندب رضی الله عنه قال: كان رسول الله صلى الله عليه وسلم اذا صلى صلاة اقبل عليها بوجهه. (بخاری شریف ج: ۱ ص: ۱۱۷). وفي صلاة لا تطوع بعدها كالفجر والعصر يكره المكث قاعداً في مكانه مستقبل القبلة والنبي عليه الصلوة والسلام فسمى هذا بدعة... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۷۷). وكذا يكره مكثه قاعداً في مكانه مستقبل القبلة في صلاة لا تطوع بعدها... الخ. (شامي ج: ۱ ص: ۵۳۱). ايضاً: واما بيان ما يستحب للامام ان يفعله عقب الفراغ من الصلاة، فنقول اذا فرغ الامام من الصلاة فلا يخلوا اما ان كانت صلاة لا تصلي بعدها سنة او كانت صلاة تصلي بعدها سنة فان كانت صلاة لا تصلي بعدها سنة كالفجر والعصر، فان شاء الامام قام، وان شاء قعد في مكانه يشغل بالدعاء... لما روى ان النبي صلى الله عليه وسلم كان اذا فرغ من صلاة الفجر استقبل بوجهه اصحابه... ثم اختلف المشايخ في كيفية الانحراف... وقال بعضهم: هو مخير ان شاء انحرف يمنة، وان شاء يسرة، وهو الصحيح... وان كانت صلاة بعدها سنة، يكره له المكث قاعداً. (بدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۳۹۳، ۳۹۴، كتاب الصلاة، فصل واما بيان ما يستحب للامام، طبع رشيدية).

۲ [قوله ورفع صوت بذكر... اجمع العلماء سلفاً وخلفاً على استحباب ذكر الجماعة في المساجد وغيرها الا ان يشوش جهرهم على نائم او مصل او قارى... الخ. (شامي ج: ۱ ص: ۶۶۰، مطلب في رفع الصوت بالذكر). وايضا فلاسرار افضل حيث خيف الرياء وتاذى المصلين او النيام... الخ. (شامي ج: ۶ ص: ۳۹۸، طبع سعيد)

درې خله استغفار په مزه ویل کیږي او ایت الكرسي او اللهم اجرني من النار اووه خله او تسبیحات مسنون له دې نه وروسته یو ځل دعا کیږي، تاسو بیان کړی چې په ورو طریقه مسنون ده، د حضرت فرمایل شوي یا په تیزه ذکر کول یعنې په اوچت ذکر کونکو ته ثواب ملایږي؟ په دې وخت کې څوک ویده نه وي که ویده وي، نو هغه د لمانځه له پاره پورته کولی شي چې د سهار لمونځ قضاء نه شي او جومات ته نژدې څوک بیمار هم نه وي او نه څوک لمونځ کونکي وي، د محلي اکثر خلک راځي او که بنځې یې په کور کې وایي، نو وایي به، په داسې وخت او داسې صورت کې کوم ذکر مسنون دی او کوم ذکر بدعت او منع دی؟ چې موږ خلک مسنون ذکر وکړو او بدعي ذکر بند کړو، اوچت ذکر کونکي لوی لوی اشتهارونه پېش کوي، چې رسول الله ﷺ عليهما السلام صحابه کرامو به اوچت ذکر کولو موږ هم اهل سنت والجماعت یو، بلکې دا علامت دی څوک چې کلمه په اوچت اواز سره کوي، هغه سني حنفي دی او څوک چې په اوچت اواز سره ذکر نه کوي هغه د ذکر د مانعینو نه دی، د عذاب مستحق دي وهابي دی وغیره وغیره جگړه کوي.

جواب: ۱. د لمانځه نه وروسته په وچت اواز سره ذکر کول په کوم سره چې د مسبوق لمونځ کونکو په لمانځه کې خلل پیدا شي جائز نه دي او ددې مقصد له پاره د لاوډ سپیکر استعمال نوز هم بددي^۱ په حدیث کې د قیام په علاماتو کې یو دا هم ارشاد فرمایل شوي دي وارتفعت الاصوات في المساجد^۲ یعنې په جوماتونو کې به اوازونه وچت شي له دې نه معلومیږي چې په جومات کې اوازونه وچتول په امت کې د بې اتفاقي علامه ده.

۲. د رسول الله ﷺ صحابه کرامو او سلف صالحین نه چې کومه طریقه نقل ده هغه داده چې د لمانځه د فراغت نه وروسته په مزه تسبیحات او مسنون اذکار او کرل شي او په مزه دعا وکرل شي، رسول الله ﷺ به کله کله د تعلیم له پاره یو کلمه په وچت اواز سره ویله په تیز اواز سره که چرته دعا وشي چې کله په هغه سره په لمانځه کې خلل نه راځي، نو هیڅ بدې نشته، جهري دعا عادت جوړول او د سنت په شان ددې پابندی کول صحیح نه دي.

۳. د ذکر او د دعا تعلق د الله پاک او د بنده ترمینځه دی په تیز اواز سره خصوصاً په لاوډ سپیکر باندې د ذکر او دعا اجازه ورکول ددې د روح منافي دي او په دې کې ریا او د مخلوق طرف ته د رغبت ویره ډیره ده له دې وجې مسلمانانو ته ددې نه ځان ساتل پکار دي که څوک

۱ [الجهر المفرط ممنوع شرعاً، وكذا الجهر الغير المفرط اذا كان فيه ايداء لاحد من ناظم او مصل، او حصلت فيه شبهة رياء اولوحظت فيه خصوصيات غير مشروعة كما صرح به على القارى في شرح مشکوة والحصكفي في الدر المختار وغيرها. (سباحة الفكر في الجهر بالذكر، الباب الاول، مشموله رسائل لکنوی ج: ۳ ص: ۳۴)

۲ [وظهرت الاصوات) اى رفعها (في المساجد) وهذا مما كثر في هذا الزمان وقد نص بعض علمائنا بان رفع الصوت في المسجد ولولبذكر حرام. (مرقاة المفاتيح شرح مشکوة المصابيح ج: ۵ ص: ۱۷۶، باب اشراط الساعة)

ددې خلاف کوي، نو د هغه سره اینستل نه دي پکار^{۱۱}

د لمانځه دوران کې په گوتوبا نډې تسبیحات شمیرل

سوال: ما یو ځای کې لوستلي وو چې په لمانځه کې الحمد لله، سبحان الله، الله اکبر وغیره په لاس باندې یا په تسبیح باندې نه دي ویل پکار، له دې سره لمونځ مکروه کېږي که دا خبره صحیح وي، نو موږ څنگه دا الفاظ لوستلی شو؟

جواب: په لمانځه کې په گوتو باندې تسبیح وغیره شمیرل واقعی مکروه دي صلوٰۃ التسبیح کې ددې کلماتو د شمیر کولو ضرورت راځي دهغه تدبیر دادی چې یو یو گوته لږه شان زوروي^{۱۲}

ایتونه، سورتونه او تسبیحات په گوتوبا نډې شمیرل

سوال: ایتونه، سورتونه یا تسبیحات په گوتو باندې شمیرل د لمانځه په مکروهاتو کې شامل دي ایا دا صحیح ده؟ د لمانځه نه وروسته چې موږ په گوتو کوم تسبیحات کوو دهغه څه حکم دی؟

جواب: د ایتونو یا تسبیحاتو په گوتو باندې شمیر کول په لمانځه کې مکروه دي^{۱۳} د لمانځه نه بهر مکروه نه دي، بلکې امر پرې راغلی دی^{۱۴}

د تسبیحات فاطمه رضی الله عنها فضیلت

سوال: ما په یو حدیث کې لوستلي دي چې سبحان الله ۳۳، الحمد لله ۳۳، الله اکبر ۳۴ ویلو مطلب د سل دانو دا تسبیح چې کوم سړی روزانه د سهار د لمانځه په وخت کې او د ماسخوتن د لمانځه نه وروسته یا د هر لمانځه نه وروسته لولي، نو د قیامت په ورځ به د هغه مرتبه ډیره اوچته وي؟

جواب: تاسو صحیح لیکلي دي، دې ته کلماتو ته تسبیحات فاطمي وايي، ځکه چې رسول الله ﷺ خپلې گرانې لور فاطمي رضی الله عنها ته ښودلي وو، په حدیث کې ددې ډیر فضائل راغلي دي^{۱۵} کوم چې شیخ الحدیث مولانا محمد زکریا کاندهلوي مدني رحمته الله علیه په خپله رساله فضائل

۱ [ایضاً] .

۲ [ویکړه عد الآیه والتسبیح بالید.... والظاهر ان الخلاف في الكل كذا في التبيين. (هندیة ج: ۱ ص: ۱۰۵). اما خارجها فلا یکره کعده بقلبه او بغمزة انامله وعليه یحمل ما جاء من صلاة التسبیح. (درمختار ج: ۱ ص: ۶۵۰) .

۳ [وکره تزیهها (عد الآیه والسور والتسبیح بالید في الصلاة مطلقاً) ولو نفلاً اما خارجها فلا یکره. (الدر المختار ج: ۱ ص: ۶۵۰، باب ما یفسد الصلاة وما یکره فیها) .

۴ [عن سيرة رضى الله عنها وكانت من المهاجرات قالت: قال لنا رسول الله صلى الله عليه وسلم: عليكن بالتسبیح والتهليل والتقدیس واعقدن بالانامل فانن مسؤولات مستنطقات ولا تغفلن فتنسين الرحمة. (مشکوة ص: ۲۰۲) .

۵ [عن كعب بن عجرة رضى الله عنه عن رسول الله صلى الله عليه وسلم .. [بقیه حاشیه په راوړانه صفحه ..

ذکر کې جمع کړي دي. دا پاک کلمات دهر لمانځه نه وروسته او هره شپه د وېده کېدو نه مخکې ډیر په اهتمام سره لوستل پکار دي

د لمانځه نه وروسته تسبیحات په گوتو باندې شمیرل غوره دي

سوال: ما چېرته دا مسئله لوستلې وه چې د لمانځه نه وروسته لوستل کېدونکي تسبیحات (سبحان الله ۳۳، الحمد لله ۳۳، الله اکبر ۳۴) د لاس په گوتو باندې شمیرل مکروه دي درخواست دی چې په دې سلسله کې تاسو دا بیان کړئ چې دا مسئله صحیح ده او که نه؟

جواب: په گوتو باندې تسبیحات کول نه یوازې جائز دي، بلکې په حدیث شریف کې د تسبیحاتو په گوتو باندې د شمیرلو حکم راغلی دی عن یسیره ﷺ وکانت من البهاجرات قالت: قال لنا رسول الله ﷺ عمو بالتسبیح والتهلیل والتقدیس واعقدن بالانامل فانهن مسئولات مستنطقات ولا تغفلن فتنسین الرحمة.. (رواه الترمذی وابوداود دمشکوة ص: ۲۰۲)

ترجمه: یسیره ﷺ کومه چې په هجرت کونکو کې وه هغه فرمایي چې رسول الله ﷺ موږ ته فرمایلي وو چې تسبیح او تهلیل او تقدیس په خپل ځان باندې لارم کړئ او هغه په گوتو باندې شمیرئ، ځکه چې ددې نه به سوال کیږي او دا به راغوبستل کیږي او د ذکر نه غفلت مه کوی، که نه د رحمت نه به هیر شی.

په گرځیدو گرځیدو کې تسبی کول

سوال: ما په کراچی کې سړي اوښځې په لاره باندې تللو سره تسبی و یونکي لیدلي دي، اکثر مې دا هم لیدلي دي چې سړک باندې اوږي، خو د تسبو دانې روانې وي، مخکې ورځو کې ما په بس استاپ باندې یو ښځه ولیده چې د نیم نه یې زیات سر لوڅ دی، په ولاړه یې تسبی اړولي زه تاسو نه دا پوښتنه کوم چې ایا د تسبو کولو دا صحیح طریقه ده؟

جواب: تسبی لوستل په گرځیدو هم جائز دي، بلکې ښه خبره ده چې هر وخت سړی د الله پاک په ذکر کې مصروف وي که یو انسان د تسبیح کولو په دوران کې غلط کار کوي، نو هغه ته داسې نه دي کول پکار^{۱۱}

تسبی بدعت نه دي بلکې د الله پاک د ذکر ذریعه ده

سوال: تاسو د یو سوال په جواب کې گرځیدلو کې تسبیح ویلو ته جائز ویلي و، بلکې ډیر ښه

...بقیه د ترمخ] قال: معقات لا یحب قائلهن او فاعلهن دبر کل صلوۃ: ثلاثا وثلاثین تسبیحة، وثلاثا وثلاثین تحمیدة، واربعاً وثلاثین تکبیرة. (صحیح مسلم ج: ۱ ص: ۲۱۹، کتاب المساجد، باب استحباب الذکر بعد الصلاة و بیان صفته)۔

[۱] قال (صلی الله علیه وسلم): لا یزال لسانک رطباً من ذکر الله. (مشکوة ص: ۱۹۸، باب ذکر الله)۔

خبره مو ليکلي وه، دلته زما مقصود ستاسو په علم کې څه قسمه شک او شبه کول نه دي، بلکې ستاسو علم وسيع دی، خو څو پورې چې زما د معلوماتو تعلق دی هغه دا چې د تسبو داني اړول د رسول الله ﷺ په سنت کې داخل نه و او نه دې ته د الله پاک ذکر ويل کېږي. د ذکر الله معنی ددې نه بالکل مختلفه ده دا يو شرعي بدعت دی، چې نن سبا زموږ په ژوند کې د فيشن په شکل کې داخل شوی دی، اميد دی چې تاسو به په دې مسئله باندې نوره هم رڼا واچوئ

جواب: ۱: تسبي په خپل ذات کې مقصود نه دي، بلکې د ذکر د شمير کولو ذريعه ده ډيرو احاديثو کې دا مضمون راغلی دی چې فلانی ذکر او فلانی کلمه که دومره ځله وويل شي، نو دومره ثواب پرې ملاويږي، د احاديثو د طالبانو نه دا احاديث پټ نه دي او ښکار ده چې ددې تعداد د شمار له پاره يو نه يو ذريعه ضرور شميرل کېږي، که په گوتو يې شمير کړي يا په کابو سره يا په دانو سره او کومه ذريعه چې هم اختيار کړل شي هغه به په هر حال ددې شرعي مقصد د حصول ذريعه وي او کوم شی چې د شريعت د مطلوب شي ذريعه وي هغه ته بدعت نه وايي، بلکې د فرض له پاره د داسې ذريعه اختيارول فرض او د واجب له پاره د داسې ذريعه کيدل واجب هم دغه شان د مستحب له پاره د داسې ذريعه اختيارول مستحب دي. تاسو پوهيږئ چې د حج له پاره بحري او بري او فضايي ټولې لارې اختيار کېدای شي، خو که په يو زمانه کې په دې کې دوه لارې بندې شي اويوازې يو پرانستې وي، نو دهغه اختيارول به فرض وي، هم دغه شان که درې واړه پرانستې وي، نو به هغه کې به يو پرته د تعين کولونه اختيارول فرض وي، همدغه شان تسبيحات او اذکار شمارل د شرع په نزد مطلوب دي او دهغه د حصول يو ذريعه تسبي هم دي، نو دې ته به بدعت نه وايو، بلکې د نورو ذرائعو په شان يو ذريعه به يې گڼو او چونکه په ټولو ذرائعو کې ډيره اسانه ده له دې وجې به دې ته ترجيح ورکول کېږي

۲: په ډير احاديثو کې ثابت ده چې په کابو او دانو باندې شميرل رسول الله ﷺ کتل خو انکار يې پرې نه دی کړی نو:

الف: په سنن ابی داود (ج ۱ ص ۳۱۰ باب التسبيح بالحصی) او مستدرک د حاکم (ج ۱ ص ۴۸۵) کې سعد بن ابی وقاص رضي الله عنه روايت کوی چې:

انه دخل مع النبي صلى الله عليه وسلم على امرأة وبين يديها نوى او حصى تسبح به فقال:

اخبرك بما هو ايسر عليك من هذا و افضل... الحديث (سكت عليه الحاکم وقال الذهبي صحيح)

ترجمه: هغوی د رسول الله ﷺ سره يو ښځې ته لارل چې دهغې مخې ته د کجورو هډوکي او کاني پراته وو، په هغه باندې هغه تسبيحات لوستل، رسول الله ﷺ وفرمايل: زه تا ته داسې شی ونه ښاييم چې هغه ددې نه زيات اسان او افضل دي. الخ

ب: ترمذی او مستدرک حاکم (ج ۱ ص ۵۴۷) باندې د صفیه رضي الله عنها روايت دی چې

..قالت: دخل على رسول الله صلى الله عليه وسلم وبين يدي أربعة آلاف نواة اسبح بهن، فقال: يا

بنت حیي اما هذا؟ قلت اسبح بهن: قال: قد سبحت منذ قمت على راسك اكثر من هذا. قلت: علمني يا رسول الله! قال: قولي: سبحان الله عدد ما خلق من شيء. (قال الحاكم هذا حديث صحيح الاسناد ولم يخرجاه، وقال الذهبي صحيح)

ترجمه: رسول الله ﷺ ماته تشریف راوړ. ماته خلور زره هډو کي پراته وو چې په هغه باندې م تسبیح لوستل رسول الله ﷺ وفرمایل دا څه دي؟ عرض مې وکړ زه په دې باندې تسبیحات لولم، ویي فرمایل زه چې کله تا نه لږم ما ددې نه ډیر تسبیحات ولوستل ما عرض وکړ ی رسول الله ﷺ ماته یې هم وښایي ویې فرمایل داسې وایه سبحان الله عدد ما خلق من شيء. د دې حدیث لاندې صاحب د عون المعبود لیکي:

"هذا اصل صحيح لتجوز السبحة بتقريره صلى الله عليه وسلم فإنه في معناها اذلا فرق بين المنظومة والمنثورة فيما يعد به ولا يعتد بقول من عدها بدعة" (عون المعبود ج: ۱ ص: ۵۵۵)

ترجمه: د رسول الله ﷺ په هډو کو باندې انکار نه کول د تسبیح د جائز کیدو صحیح اصل دي. ځکه چې تسبیح هم د هډو کو په معنی کې دي، ځکه چې د شمیر له پاره په دې سره هیڅ فرق نه پریوځي چې هډو کي دې پېیل شوي وي یا دې پرته پېیل شوي وي او کوم خلک چې دې ته بدعت وایي د هغوی قول د اعتبار وړ نه دي.

۳ تسبیح، په یو بل لحاظ سره هم د الله د تسبیح ذریعه ده او هغه دا چې تسبیح په لاس کې وي، نو په ژبه خپله ذکر جاري کېږي او که تسبیح نه وي، نو انسان ته ذکر یاد نه وي، هم په دې بنیاد باندې تسبیح ته "مذکره" یعنې یادونکې وایي او هم په دې بنیاد صوفیاء دې ته د شیطان له پاره کوږه وایي چې ددې په ذریعه شیطان لرې کېږي او انسان ته د الله جل جلاله د ذکر نه په غافل کولو کې نه کامیابېږي، کله چې د الله جل جلاله په ذکر مشغولیدل مطلوب دي او د تسبیح په لاس کې کېدل ددې مشغولتیا ذریعه ده، نو دې ته بدعت ویل غلط دي، بلکې د الله جل جلاله د ذکر د ذریعه کېدو له وجې نه که دې ته مستحب وویل شي، نو لیرې نه ده.

د درود شریف ثواب زیات دی که د استغفار

سوال: د درود شریف ثواب زیات که د استغفار؟

جواب: د دواړو ثواب په خپل خپل ځای دی د استغفار مثال د لوښي وینځلو دی او د درود شریف مثال د لوښی د قلعي (کلایي) کولو دی.

مختصر درود شریف

سوال: موږ اکثر اورو چې په رسول الله ﷺ باندې په کثرت سره درود وایي، نو مولانا صاحب تاسو د درود لیرلو یو اسانه طریقه بیان کړئ او دا هم بیان کړئ چې په درود شریف کې کوم غوره دی؟

جواب: د ټولو نه غوره درود شریف خو هغه دی کوم چې په لمانځه کې لوستل کېږي او مختصر درود شریف دا هم دی اللهم صل علی سیدنا و مولانا محمد و علی اله و اصحابه و بارک وسلم... ددې درود شریف درې تسبیح د سهار او درې تسبیح د ماښام کول پکار دي که دومره اوزگار تیا نه وي، نو سهار ماښام دې یو یو تسبیح ولوستل شي، یعنې سل سل خله ددې نه پرته چې کله هم موقع ملاؤ شي، نو درود شریف د ژبې ورد جوړول پکار دي

د لمانځه والا درود شریف کې د سیدنا او د مولانا زیاتوالی کول

سوال: د لمانځه نه وروسته التحیات او د تشهد نه وروسته درود کې د رسول الله ﷺ او د ابراهیم علیهما السلام نومونو نه مخکې لفظ د سیدنا او د مولانا ویل څنګه دي؟

جواب: زموږ د امامانو نه خو دا مسئله نقل نه ده، په درمختار کې د شوافعو د حوالې نه یې دې ته مستحب ویلي دي او دهغه سره یې موافقت کړی دی.^{۱۱}

په روضه مبارکه باندې درود شریف رسول الله ﷺ خپله اوري

سوال: په رسول الله ﷺ باندې درود او سلام جائز دي؟ او کله یې چې موږ وایو، نو رسول الله ﷺ یې خپله اوري؟

جواب: په رسول الله ﷺ باندې د درود او سلام لیرلو حکم دی او ددې بې شمیره فضائل راغلي دي، خو ددې الفاظ او ددې هغه طریقه صحیح ده کومه چې رسول الله ﷺ خپله ارشاد فرمایلي ده نن سبا چې خلک کوم د ګانې په انداز درود وایي دا طریقه نه یوازې د سنت خلاف ده، بلکې یوازې ریاکاری ده، درود شریف که د رسول الله ﷺ په روضه باندې وویل شي، نو رسول الله ﷺ یې خپله اوري، که نه فرشتې یې ورسوي.^{۱۲}

په یو مجلس کې د رسول الله ﷺ په نوم اوریدو

باندې یو ځل درود واجب او هر ځل مستحب دی

سوال: په لاندې کالونی ایریا... ۳ بی کې رحمانیه مسجد واقع ده هلته ماته د جمعې د لمانځه د ادا کولو موقع ملاوېږي، امام صاحب د لمانځه نه مخکې پاو کم یو ګنټه تقریر کوي، د رسول الله ﷺ او حضور نوم یې بار بار په ژبه باندې راځي، خو داسې چې رسول الله فرمایلي دي او حضور فرمایلي دي. رسول الله ﷺ نه وایي ماته ذاتي طور سره ډیر تکلیف

۱ [وندب السیادة لان زیادة الاخبار بالواقع عن سلوک الادب فهو الفضل من ترکه ذکره الرملی الشافعی وغیره. (الدر المختار ج: ۱ ص: ۵۱۳، باب صفة الصلاة، طبع ایچ ایم سعید)۔

۲ [عن ابی هريرة قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من صلى على عند قبري سمعته ومن صلى نالها بقلته. رواه البیہقی. (مشکوٰة ص: ۸۷، باب الصلوة على النبی صلى الله عليه وسلم، الفصل الثالث،

وي ايا داري د هغه نوم مبارک اخيستل او درود نه ويل بي ادبي نه ده؟
جواب: په يو مجلس کې چې کله د رسول الله ﷺ نوم مبارک راشي، نو درود ويل واجب دي او هر ځل د نوم مبارک سره درود ويل مستحب دي واجب نه دي، زړه نه غواړي چې د رسول الله ﷺ نوم واخيستل شي او درود شريف ونه لوستل شي، که په يو مجلس کې سل ځله هم د رسول الله ﷺ نوم واخيستل شي، نو هر ځل صلى الله عليه وسلم لوستل مستحب دي^{۱۱}

د دعا قبوليت له پاره په اول او اخر کې

درود شريف لوستلو سره د قبلیدلو ډیر امید کیري

سوال: ايا د دعا په اول او اخر کې په رسول الله ﷺ باندې درود شريف ولولې پرته د نه ويلو دعا نه قبليري؟

جواب: د دعا په اول او اخر کې درود شريف ويل د دعا د قبلیدو له پاره ډیر امیددی^{۱۲} د عمر رضی الله عنه قول دی چې: دعا د اسمان او ځمکې تر مینځه معلق وي ترڅو چې دهغه په اول او اخر کې درود شريف نه وي.^{۱۳}

بي اودسه درود شريف لوستل

سوال: بي اودسه درود شريف لوستل پکار دي او که نه؟ په اول او اخر کې درود شريف لوستلو سره د الله پاک نه دعا کوم ايا داسې طريقې سره دعا صحيح ده او که نه؟

جواب: بي اودسه درود شريف لوستل جائز دي او د دعا په اول او اخر کې درود شريف لوستل د دعا په ادابو کې داخل دي^{۱۴} په حديث کې ددې حکم راغلی دی، د عمر رضی الله عنه ارشاد دی چې دعا د اسمان او ځمکې په مینځ کې خوړنده وي، ترڅو چې په رسول الله ﷺ باندې درود ونه ويل شي^{۱۵}

۱ [وقد جزم بهذا القول ايضاً الحق ابن الهمام في زاد الفقير فقال: .... وإيجابها كلما ذكر إلا ان يتحد المجلس فيستحب التكرار بالتكرار.... الخ. (شامي ج: ۱ ص: ۵۱۶، ۵۱۷، مطلب هل نفع الصلاة عائد للمصلي).
 ۲ [ونص العلماء على استحبابها (الصلاة على النبي صلى الله عليه وسلم) في مواضع.... واول الدعاء واسطه وآخره. (شامي ج: ۱ ص: ۵۱۸، مطلب نص العلماء على استحباب الصلاة على النبي في مواضع).
 ۳ [عن عمر بن الخطاب رضي الله عنه قال: ان الدعاء موقوف بين السماء والارض لا يصعد منها شيء حتى تصل على نبيك. رواه الترمذي. (مشكوة ص: ۸۷)، وكذا عن علي رضي الله عنه. (ترمذي ج: ۱ ص: ۹۶).
 ۴ [قوله ومستحبة في كل اوقات الامكان) اي حيث لا مانع ونص العلماء على استحبابها في مواضع.... واول الدعاء، واسطه، وآخره. (الدر مع الشامية ج: ۱ ص: ۵۱۸، مطلب نص العلماء على استحباب الصلاة على النبي).
 ۵ [عن عمر بن الخطاب رضي الله عنه قال: ان الدعاء موقوف بين السماء والارض لا يصعد منها شيء حتى تصل على نبيك. رواه الترمذي. (مشكوة ص: ۸۷)، وكذا عن علي رضي الله عنه. (ترمذي ج: ۱ ص: ۹۶)، باب الصلوة على النبي صلى الله عليه وسلم).

د درود شریف ډیر والی د بختور والی او برکت سبب دی

سوال: زه د هر لمانځه نه وروسته د درود شریف یو تسبیح لولم ایا درود زیات نه زیات لوستلی شم؟

جواب: د خپل صحت، طاقت او فراغت لحاظ ساتلو سره چې خومره ډیر درود شریف لولی هغومره د بختور والی او سعادت سبب دی^{۱۱}

په خالي وختونو کې د درود شریف زیاتول پکار دي

سوال: په خالي وختونو کې جوماتونو یا کورونو کې درود شریف یا استغفار لولو، نو په دواړو کې غوره کوم یو دی؟

جواب: دواړه په خپل ځای غوره دي تاسو د درود شریف کثرت کوئ^{۱۲}

درود شریف په ناسته او ولاړه جائز دی

سوال: درود شریف په ولاړه جائز دی او که نه؟ ځکه چې په ناسته ولاړه کې د الله پاک حمد او ثناء کول پکار دي

جواب: درود شریف هم په ناسته او هم ولاړه جائز دی^{۱۳}

د لمونځ پرینودونکي د دعا نه قبلیدل

سوال: ایا د لمونځ پرینودونکو دعا گانې نه قبلېږي؟ او داسې خلک چې کومې دعا گانې کوي دهغه د الله جل جلاله په نزد څه مرتبه ده؟ داسې دعا گانې څه مطلب لري؟

جواب: دعا خود کافر هم قبلیدلی شي^{۱۴} باقی کوم سړی چې لمونځ نه کوي د هغه تعلق د الله پاک سره صحیح نه دی، که د هغه دعا قبوله هم شي، نو داسې به وي لکه سپي ته چې ډوډۍ واچول شي.

[۱] عن ابن مسعود رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ان اولى الناس بي يوم القيامة اكثرهم على صلوة. رواه الترمذی. (ترمذی ج: ۱ ص: ۶۴). وعن انس قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من صلى على واحدة صلى الله عليه وسلم عشر صلوات وحطت عنه عشر خطيئات، ورفعت له عشر درجات (مشکوٰۃ ص: ۸۶)

[۲] ايضاً.

[۳] ومستحبة في كل اوقات الامكان اي حيث لا مانع.... الخ. (رد المختار ج: ۱ ص: ۵۱۸، مطلب نص العلماء على استحباب الصلاة).

[۴] قال الله تعالى: امن يجب المضطر اذا دعاه ويكشف السوء ويجعلكم خلفاء الارض (النمل: ۶۲). قال تعالى: فاذا ركبوا في الفلك دعوا الله مخلصين له الدين اي الدعاء اي لا يدعون معه غيره لانهم في شدة ولا يكشفها الا هو، فلما لجأهم الى البر اذا هم بشركون. (تفسير جلالين ص: ۳۴۰، المنكبوت، طبع قديمي كتب خانه).

اویا زره ځله کلمه ویلو سره د مري نه عذاب ليري کيږي

سوال: ما څه موده مخکې يو ځای کې لوستي و. چې يو سړی وفات شو، بل کس په خوب کې وليد چې هغه په عذاب کې اخته دی، چا هغه ته ويلي و چې کلمه طيبه پاو باندې يو لاک ځله تعداد ماته صحيح ياد نه دي هغه ته دا ثواب وبنسي، نو الله پاک به د هغه عذاب ليري کړي. هغه دا اولوستلو او بيا يې په دويم ځل په خوب کې وليد چې د هغه سړي نه عذاب ليري شوی و. په دې سلسله کې د څه بزرگانو نومونه و کوم چې ماته ياد کړي نه دي ايا داسې څه شی شته؟

جواب: داسې واقعۀ زموږ شيخ مولانا محمد زکريا مهاجر مدني رحمته الله عليه د شيخ ابویزید قرطبي رحمته الله عليه نه نقل کړې ده، هغه فرمايې چې ما اوریدلي دي چې کوم سړی اویا زره ځله "لا اله الا الله" ووايي هغه ته به د دوزخ نه نجات ملاؤ شي ما په دې خبر اوریدو سره يو نصاب يعنې اویا زره ځله د خپلې بنځې له پاره وويل او څو نصابه مې د خپل ځان له پاره د آخرت ذخيره جوړه کړه. موږ سره يو ځوان اوسیده چې د هغه متعلق مشهوره وه چې هغه صاحب کشف دی. د جنت دوزخ هم هغه ته کشف کيږي. ما ته ددې په صحت کې څه تردد و، يو ځل هغه ځوان موږ سره په خوراک کې شریک و، چې ناڅاپه يې يو چغه وهله او ويي ويل چې زما مور په دوزخ کې سوزي دهغې حالت ما وليد

قرطبي رحمه الله وايي چې ما د هغه ويره لیدله، زما خيال راغی چې يو نصاب د هغه مور ته اوبنښم چې په دې سره به ددې خبرې د رښتيا کيدو به هم ماته خبر وشي، ما د يو نصاب د اویا زرو کومې چې ما د خپل ځان له پاره لوستلی و هغه ته وبنسلو ما په خپل زړه کې په پټه بنسلي وي او زما ددې لوستلو خبر هم زما نه پرته بل چا ته نه وه معلومه، خو هغه ځوان فورا وويل چې اې تره! زما د مور نه د دوزخ عذاب ليري کړل شو.

قرطبي رحمه الله وايي چې ما ته ددې قيصې نه دوه فائدې وشوې: يو خو دهغه برکت کوم چې د اویا زره ځله وينا باندې ما اوریدلي و دهغه تجربه هم وشوه، بل دهغه ځوان د رښتيني کيدو هم ماته يقين وشو.^{۱۱}

ايا د رسول الله ﷺ له پاره د مغفرت دعا کولی شو؟

سوال: عام طور سره موږ د خپلو خپلوانو (مړو) د مغفرت له پاره د الله تعالی نه سوال کوو او قرآن کریم او نفلونو کولو سره هغوی ته ثواب بنسو او د الله پاک نه د هغوی له پاره د جنت الفردوس دعا غواړو، خو رسول الله ﷺ کامل انسان دی او د هغه متعلق د غلطي يا کمي سوچ کول هم گناه ده، نو ايا د هغه له پاره د مغفرت دعا کول پکار دي او که نه؟

جواب: د رسول الله ﷺ په برکت خو به د گناهکارانو بښنه کيږي، له دې وجې د هغه له پاره د

مغفرت د دعا کولو ضرورت نشته. بلکې د درجو د اوچتیدو دعا کول پکار دي د ټولو نه غوره والی د رسول الله ﷺ په اوچت دربار کې درود شریف ده او د نفلي عبادتونو ثواب هم رسول الله ﷺ ته ضرور بنسټ پکار دي چې زموږ د مینې او تعلق تقاضا ده مثلاً د قرباني په موقع که گنجائش وي، نو د رسول الله ﷺ د طرفه دې هم قرباني وکړل شي صدقه او خیرات دې د رسول الله ﷺ د طرفه وکړل شي حج او عمره دې د رسول الله ﷺ له طرفه وکړل شي^{۱۱}

استغفار د هر چا له پاره کیږي

سوال: د استغفار متعلق ویل شوي دي چې د خپلو وروڼو له پاره استغفار کوی، په دې مو پوه کړئ چې د ژوندي وروړله پاره یا د مړ وروړله پاره د استغفار څه طریقه ده؟ اویا دا استغفار دې وروڼو ته څه فائده رسوي؟

جواب: استغفار د مړو او ژوندو ټولو له پاره کیږي، مثلاً عربي کې دا الفاظ ډیر جامع دي اللهم اغفر للمؤمنين والمؤمنات والمسلمين والمسلمات الاحياء منهم والاموات... او په پښتو کې دې دا الفاظ ووايي یا الله جل جلاله! ماته او ټولو مسلمانانو سړیو او ښځو ته بښنه وکړې. پاتې شوه دا چې د استغفار څه فائده ده؟ نو ددې جواب دادی چې کوم مسلمان د ټول امت له پاره استغفار کوي الله پاک د هغوی هم بښنه کوي او د کوم سړي له پاره چې ډیر مسلمانان استغفار کوي الله پاک د هغوی د دعا په برکت د هغه سړي هم مغفرت کوي، گویا پوره امت له پاره د استغفار کولو فائده پخپله استغفار کونکي ته هم رسیږي او هغو خلکو ته هم چې د چا له پاره استغفار وکړل شي، د چا له پاره چې استغفار کیږي، گویا دهغه له پاره شفاعت کیږي او الله پاک د اهل ایمان شفاعت قبلوي.

د شپې د اخري برخې وضاحت او په دې کې عبادت

سوال: ما په کتابونو کې لوستلي دي چې کله د شپې اخري دریمه برخه پاتې شي، نو الله پاک اول اسمان ته څنگه چې د هغه شان سره لائق وي، راکوزیږي او کومه دعا چې وکړل شي هغه قبلېږي. دریمه برخه باقی پاتې شي له دې نه کوم وخت مراد دی؟ یعنی ۳ بجې یا ۲ بجې؟ یعنی صحیح وخت کوم یو دی؟ او دا چې د اودس ډوه رکعت کول پکار دي او بیا دعا کول پکار دي یا که څه بل څه طریقه وي؟ جواب ضرور راکړئ انتظار به کوم؟

جواب: د لمر پریوتو نه تر د صبح صادق پورې وخت که په درې برخو کې تقسیم کړل شي، نو اخري دریمې برخه مراد ده، مثلاً نن سبا د لمر د پریوتلو نه تر د صبح صادق پورې نهه گنتې

۱ [قلت: وقول علمائنا له ان يجعل ثواب عمله لغیره بدخل فيه النبي صلى الله عليه وسلم فانه احق بذلك حيث القلنا من الضلالة، ففي ذلك نوع شكر واسداء جميل له، والكامل لاهل لزياة الكمال. (الشامی ج: ۲ ص: ۲۴۴)۔

شپه وي او د پاو باندې یوې بجې پورې دویمه برخه شپه تیره شي د یوې بجې نه د صبح صادق پورې هغه وخت دې د کوم فضیلت چې په حدیث کې بیان شوی دی^{۱۱} په دې وخت کې اودس کولو سره د څلورو نه تر دولسو رکعتو پورې د څومره رکعتونو چې الله پاک توفیق ورکړي وي تهجد کول پکار دي له دې نه وروسته چې څومره دعا گانې غواړي کوي دې.

عهد نامه ، دعاء گنج العرش او درود تاج شرعي حیثیت

سوال: ما اربعین دامام نووي رحمته الله علیه وکتلو چې دهغه په ۱۲۸ صفحه باندې یې دعاء گنج العرش او د عهد نامې متعلق د شکونو او شبهاتو اظهار کړی دی، زه څو دعا گانې ستاسو په رایه کې کتل غواړم، د هغو دعا گانو په شروع کې چې کوم فضیلت لیکل شوی دی، دهغه نه تاسو ښه خبری زيات فضیلت چې دهغه نه زیات نه شي لیکلی ایا دا خلکو په خپله خونه دي لیکلي؟ تاسو یوازې جواب را کړئ په دې کې کومه دعا د قرآن او حدیث نه ثابته ده او کومه نه ده، که ثابته ده، نو د شروع فضیلتونه د قرآن کریم او احادیثو نه ثابت دي؟ که نه وي، نو موږ ته دا دعا گانې لوستل پکار دي او که نه؟ ایا دا د اسلام د دښمنانو سازش خونه دی؟

دعا گانې دادي: ۱: وصیت نامه ۲: درود ماهي ۳: درود لکهي ۴: دعاء گنج العرش ۵: دعاء جميله ۶: دعاء عکاشه ۷: عهد نامه ۸: درود تاج ۹: دعاء مستجاب

جواب: د وصیت نامه په نوم چې کوم کتاب چاپ کيږي هغه، خو خالص دروغ دي او دا دروغ تقریبا د یوې پېړۍ نه خوریري، همدغه شان نن سبا معجزه زینب رضی الله عنها او د بې بې سیده قصه هم سل دروغ د خانه جوړ شوي خوریري.

باقي کومې دعا گانې چې تاسو لیکلي دي هغه په یو حدیث کې خوراغلي نه دي، نه ددې څه فضیلت په احادیثو کې ذکر شوي دي، کوم فضائل چې ددې په شروع کې لیکل شوي دي هغه صحیح گڼل جائز نه دي، ځکه چې هغه خالص دروغ دي او دروغ خبره رسول الله صلی الله علیه و آله ته منسوب کول ډیره لویه گناه ده، ترڅو پورې چې د الفاظو تعلق دی دا خبره خو یقیني ده چې دا الفاظ د الله او د هغه د رسول صلی الله علیه و آله ویل شوي نه دي، بلکې چا په محنت او ذهانت سره دا لیکلي دي په هغه کې ځینې الفاظ في الجملة صحیح دي او د قرآن اود احادیثو سره مشابه دي او ځینې الفاظ د قواعد شرعيه په لحاظ سره هم صحیح نه دي دالله پاک اونبي علیه السلام ارشادات خو پرېږده!

دا وینا خو گرانه ده چې ددې دعا گانو او درود رواج څنگه وشو؟ د یو سازش د لاندې شوی دی یا د کتابونو ناشرانو د مسلمانانو د بې علمي نه فائده اوچته کړې ده؟ زموږ اکابرین ددې

[۱] عن ابی هريرة رضى الله عنه ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: يول الله تبارك وتعالى الى السماء الدنيا كل ليلة يمضى ثلث الليل الاول فيقول: انا الملك من ذا الذى يدعوني فاستجب له. الحديث (ترمذی شریف ج: ۱ ص: ۶۹)

دعاگانو په ځای په قرآن او حدیث کې نقل شوي الفاظ غوره گڼي او خپلو تعلق دارانو او ملگرو ته هم ددې شيانو د وینا مشوره ورکوي

د لمانځه نه وروسته د لاس ورکولو (ستري مشې) رسم بدعت دی

سوال: زه گورم چې بالخصوص د سهار په او د مازدیگر د لمانځه نه وروسته، له دې نه پرته د ماسپښین مابښام او ماسخوتن لمانځه نه وروسته بالعموم په لمونځ گزار حضرات جناب امام صاحب له دې نه وروسته د یو بل سره شرعي مصافحه کوي دا مصافحه وروسته د لمانځه نه څنګه ده؟ مهرباني وکړئ د شرعي احکام د فقه حنفي مطابق مو خبر کړئ

جواب: د لمانځه نه وروسته لاس ورکولو یعنې مصافحه کولو ته فقهاء کرامو بدعت لیکلي دي له دې وجې ددې خبرې التزام دې نه کوي.^(۱)

د لمانځه نه وروسته غاړه ورکول یا مصافحه کول بدعت دي

سوال: د جمعې د لمانځه نه وروسته د مقتديانو د یو بل سره یو ځای کېدل یا لاس ورکول د ثواب سبب دي سنت دي یا واجب؟

جواب: نه سنت دي، نه واجب، بلکې بدعت دي.^(۲) که یو سړی د لیرې نه راغلی وي او د لمانځه نه وروسته ملاؤ شي، نو د هغه سره مصافحه او معانقه کول جائز دي.^(۳)

د فرض لمونځونو نه فورا وروسته او د سنتو نه

مخکې د چا سره ملاویدل څنګه دي؟

سوال: زما مشر رور په جومات کې لمونځ کولو، هغه د فرض کولو نه وروسته سلام واپولو، خوا کې یوسړي هم سلام واپولو هغه سړي د مشر رور ډیرپخوانی ملگري وخت، له ډیرې مودې نه یې ملاقات نه و شوی، له دې وجې ټولو مصافحه وغیره وکړه او بیا یې باقي لمونځ وکړ، څه خلکو وویل دا غلطه ده، اول به تاسو ټول لمونځ کړی و چا وویل هیڅ خبره نه ده تاسو ضرور بیان کړئ که واقعي غلطې وشوه؟

جواب: که د چا سره داسې ملاقات وشي لکه چې ستاسو د مشر رور د خپل دوست سره شوی دی، نو د فرض لمونځ نه وروسته هم مصافحه جائز ده، خو په اوچت اواز سره دې نه وي چې په

۱ [ونقل فی تبیین المحارم عن الملقط انه تکره المصافحه بعد اداء الصلاة بكل حال، لان الصحابة رضی الله عنهم ما صافحوا بعد اداء الصلاة، ولاها من سنن الروافض. ثم نقل عن ابن حجر عن الشافعية انها بدعة مکروهة لا اصل لها فی الشرع.... الخ. (شامي ج: ۶ ص: ۳۸۱، کتاب الحظر والاباحه، باب الاستبراء).
۲ [ايضاً.]

۳ [اعلم ان المصافحه مستحبة عند كل لقاء. (شامي ج: ۶ ص: ۳۸۱).]

هغه سره لمونځ گزار پریشانه شي^{۱۱}

داخترونو دعا کله کول پکار دي؟

سوال: ستاسو په کتاب ستاسو مسائل اود هغې حل کې د اخترونو په خطبه کې د دعا متعلق داسې لیکل شوي دي چې "ځينې حضرات دعا د لمانځه نه وروسته کوي او ځينې د خطبې نه وروسته. د دواړو گنجائش شته، د نبی کریم ﷺ، صحابه کرامو رضی اللہ عنہم او تابعین حضراتو نه په دې سلسله کې څه منقول نه دي. حالانکې هم ددې مسئلې متعلق په فتاوی دارالعلوم دیوبند "جلد نمبر ۵، صفحه: ۲۳۱ باندې د یو سوال په جواب کې لیکل شوي دي چې "د اخترونو د لمانځه نه وروسته دعا کول، خو د ټولو لمونځونو په شان مسنون او مستحب دي. خود خطبې نه وروسته دعا غوښتل ثابت او جائز نه دي" په دې سلسله کې صحیح مسئله کومه ده؟

جواب: ما خپل اکابرین د خطبې نه وروسته په دعا کولو باندې لیدلي دي، که د لمانځه نه وروسته دعا وکړل شي یا د خطبې نه وروسته دعا وکړل شي، د دواړو گنجائش شته. ددې نه زیات زه نه پوهیږم. والله اعلم

دهدایت اود الله پاک درضا دعا

سوال: زه د الله پاک نه دعا کوم چې هغه ماته هدایت وکړي، زما مقصد دادی چې الله تعالی سل فیصده زما نه راضي شي او زما په ذمه چې کوم حقوق او فرائض دي د هغه ادایه کړي وکړي شم، ایا داسې دعا غوښتل صحیح دي؟

جواب: بس دا دعا کافي ده چې یا الله! ماته د نبی کریم ﷺ، د صحابه کرامو رضی اللہ عنہم او د دین د بزرگانو په نقش قدم باندې د تلو توفیق نصیب کړې او زما نه چې کومې کوتاهي او غلطې کیږي نو هغه یوازې په خپل فضل او احسان سره معاف کړې خپل ځان له پاره د مغفرت دعا کوی.

د تعریف اود صفت الفاظ هم دعا ده

سوال: زما چې څومره خیال دی، نو د لمانځه نه وروسته دعا کول دعایه الفاظو سره پکار دي، بیا د الله پاک تعریف او صفت سره دعا کیږي زموږ د جومات امام صاحب د ماښام د لمانځه نه وروسته لاس وچت کړي او د "قل یا عبادي الذین اسرفو..... انه هو الغفور الرحیم" لولي، په دې الفاظو کې اخراجاتو سره متعلق د الله پاک هدایت ده، دعایه په کې څه خبره نشته، دغه شان د سهار د لمانځه نه وروسته لاس اوچتولو سره قل اللهم مالك الملك..... وترزق من تشاء بغير حساب" لولي، په دې کې هم دعایه الفاظ نشته، په دې کې

[۱] اعلم ان المصالحة مستحبة عند كل لقاء. (شامی ج: ۶ ص: ۳۸۱، کتاب الحظر والاباحة، باب فی الاستبراء)

د الله پاک صفت خو شته. خود غوښتلو په کې هیڅ هم نشته د بغیر حساب نه وروسته که په رزق کې د وسعت دعا وکړل شي، نو دعا جوړیږي په دې باندې دوه درې کسان لاریب وایي له دې نه پرته کله کله مولوي صاحب "رب اجعلنی مقيم الصلوة" والا دعا هم غواړي کومه چې خالص انفرادي دعا ده، اجتماعي نه ده، زما موقف دادی چې دا دعا امام مقتديانو سره غوښتل پکار نه دي، په دې سلسله کې تاسو زما رهنمائي وکړئ.

جواب: د الله پاک د تعریف او د توصیف کلمات ادا کول هم دعا ده، دغه شان "قل اللهم مالك الملك" نه "بغیر حساب" پورې دا ټوله هم دعا ده او "رب اجعلنی مقيم الصلوة" دا هم دعا ده، غرض دا چې څومره کلمات چې د الله پاک د تعریف او د صفت وویل شي، نو دا ټول په دعا کې شامل دي والله اعلم

په دې شیانو باندې بحث و مباحثه کول پکار نه دي والسلام!

❖ د مسبوق اولاحق مسائل ❖

.....

د جمعي د شروع کېدو نه وروسته شاملیدل

سوال: مسبوق چاته وایي؟ دغسې لاحق چاته وایي؟

جواب: کوم سړي نه چې د امام سره د لمانځه څه رکعتونه پاتې شوي وي او هغه په روسته رکعتونو کې د امام سره شریک شوی وي، هغه ته مسبوق وایي او کوم سړی چې په شروع کې د امام سره شریک شوی وي، خوله څه وجې نه د هغه روستي رکعتونه د امام سره ونه شو هغه ته لاحق وایي، مثلاً کوم سړی چې د امام سره په دویم رکعت کې شریک شو هغه مسبوق دی او کوم سړی چې د امام سره په اول رکعت کې شریک و، خو په دویم رکعت له څه وجې نه شریک نه شو هغه لاحق دی.^{۱۱}

د مسبوق د لمانځه د ادا کولو طریقه

سوال: د فقه حنفي مطابق د ماسپښین، مازدیگر او ماسخوتن د جمعي فرض لمانځه کې که یو سړی په دریم رکعت کې، څلورم رکعت کې، د څلورم رکعت د رکوع نه وروسته التحیات پورې یا د سلام ګرځولو نه مخکې ورته د شاملیدو موقع پیدا شي، نو دا سړی خپل لمونځ

۱ [واعلم ان المسبوق هو من وقع شروعه مع الامام بعد ما فاتته الركعة الاولى معه، واللاحق من شرع معه قبل فواتها ثم فاتته شيء فيما بعد..... الخ. (حلی کبیر ص: ۴۶۷، فصل فی سجود السهو).]

څنگه پوره کړي؟ ددې تفصیل هم په کار ده چې په باقي رکعتونو کې په کوم رکعت کې یوازې سورة فاتحه او په کوم رکعت کې د سورة فاتحه نه وروسته سورت ولولي؟ مجموعي طور باندې به څومره التحیات شي؟

دغه شان د ماښام په لمانځه کې که یو سړي ته په دریم رکعت کې د رکوع نه مخکې او د دریم رکعت د رکوع نه وروسته د التحیات یا د سلام گرځولو نه مخکې جمعه کې د شاملیدو شرف حاصل شي، نو کوم لمونځ چې ترینه شوی دی هغه به څنگه پوره کوي؟

جواب: د کوم سړي نه چې یو رکعت یا زیات رکعتونه شوي وي، نو هغه ته مسبوق وايي [۱] او د مسبوق حکم دادی چې کوم رکعتونه د امام د فراغت نه وروسته پوره کوي هغه د قرات په لحاظ سره اولني دي، یعنې په اولني رکعت کې به ثناء، تعوذ، تسمیه، فاتحه او سورت لولي په دویم کې تسمیه، فاتحه او سورت لولي او دریم کې به یوازې فاتحه لولي، دې سره به سورت نه یوځای کوي او التحیات په لحاظ سره دا وروستني رکعتونه دي، نو که امام سره یې یو رکعت کړی وي، نو یو بل رکعت کولو نه وروسته دې قعده وکړي، دا یې اولنۍ قعده شوه، بیا دې دوه رکعتونه وکړي او اخري قعده دې وکړي [۲]

د فرضو په اخري رکعت کې شاملیدونکی کس باقي لمونځ څنگه ادا کړي؟

سوال: څلور رکعت له لمونځ کې اخري رکعت کې شاملیدونکی مقتدي به باقي درې رکعت له لمونځ څنگه ادا کوي؟

جواب: یو رکعت کولو نه وروسته دې قعده وکړي او دوه رکعت نور کولو نه وروسته دې اخري قعده وکړي [۳] اول چې کوم رکعت کوي په هغه کې سبحانک اللهم ولولي [۴] او یو سورت دې ولولي او په دویم رکعت کې یوازې الحمد شریف او سورت او په دریم رکعت کې یوازې الحمد شریف دې ولولي.

[۱] المسبوق من سبقه الامام بجميع رکعاتها او بعضها. (قواعد الفقه ص: ۴۸۲، المیم).

[۲] ومنها ان یصلی اولاً ما ادرک مع الامام ثم یقضى ما سبق..... ومنها ان یقضى اول صلاته فی حق القراءة وآخرها فی حق التشهد حتی لو ادرک رکعة من المغرب، ففي رکعتين وفصل بقعدة فيكون بثلاث قعدات وقرا فی کل فاتحة وسورة..... ولو ادرک رکعة من الرباعية فعليه ان یقضى رکعة یقرا فیها الفاتحة والسورة ويتشهد ویقضى رکعة اخرى کذلک ولا يتشهد وفي الثالثة بالخيار والقراءة افضل هکذا فی الخلاصة، ولو ادرک رکعتين قضی رکعتين بقراءة. (فتاوی عالمگیری ج: ۱ ص: ۹۱، الباب الخامس فی الامامة، الفصل السابع فی المسبوق واللاحق).

[۳] ايضاً حواله بالا.

[۴] والمسبوق یاتی بالثناء اذا ادرک الامام حال المخافة ثم اذا قام الی قضاء ما سبق یاتی به ايضاً کذا ذکره فی الملتقط ووجهه ان القيام الی قضاء ما سبق کتحريمه اخرى للخروج به من حکم الاقتداء الی حکم الانفراد. (حلی کبیر ص: ۳۰۴، باب صفة الصلاة، احکام المسبوق).

مسبوق به په امام پسې د خورکعتونو نیت تری؟

سوال: اکثر داسې کیږي چې جمعه دریدلې وي او موږ ناوخته په جمعه کې شریک شو او خو رکعتونه ځي، خو موږ نیت د ټولو رکعتونو په امام پسې تړو او زموږ نه څه رکعتونه لاهم شي کوم چې موږ وروسته پخپله پوره کوو تاسو نه پوښتنه داده چې موږ ته په جمعه کې د شریکیدلو په وخت کې په داسې حال کې چې ځینې وخت موږ ته دا هم معلومه نه وي چې څومره رکعتونه شوي دي؟ موږ ته د پوره رکعتونو نیت په امام پسې پکار دي یا یوازې د هغه رکعتونو کوم چې موږ ته په جمعه کې د امام سره ملاؤ شي؟

جواب: په امام پسې د اقتداء نیت کولو سره لمونځ شروع کړئ، څومره رکعتونه چې پاتې شوي وي هغه وروسته پوره کړئ د رکعتونو د تعیین ضرورت نشته.^{۱۱}

وروسته شاملیدونکي به باقي رکعتونه څنګه پوره کوي؟

سوال: مسبوق یعنې د چا چې په امام پسې څه رکعتونه پاتې شوي وي، هغه به خپل پاتې رکعتونه څنګه ادا کوي؟ د امام سره یې درې رکعت ادا کړل او یو رکعت د هغه پاتې شو، یا امام سره یې دوه رکعت ادا کړل او د هغه دوه رکعت باقي پاتې شو، یا په امام پسې یې یو رکعت ادا کړ او درې رکعت د هغه باقي دي؟

جواب: که یو رکعت یې باقي پاتې شوي وي، نو دپورته کیدلو سره څنګه چې رکعت کیږي

سبحانک اللهم نه دې شروع کړي او سورت فاتحه او دسورت لوستلو سره دې رکعت پوره کړي^{۱۲} او که دوه رکعت پاتې شوي وي، نو پورته کیدلو سره دې د اول رکعتونو په شان وکړي، یعنې په اول رکعت کې دې د سبحانک اللهم.... نه شروع کړي او سورت فاتحه او یو سورت لوستلو سره دي رکعت وکړي او دویم رکعت دې د سورت فاتحه سره شروع کړي^{۱۳} او که درې رکعت پاتې شوي وي، نو اول رکعت دې د سبحانک اللهم.... نه شروع کړي او سورت فاتحه او سورت دې ولولي او په دې رکعت باندې دې قعده وکړي، په بل رکعت کې سورت فاتحه او یو سورت دې ولولي، په دریم کې دې یوازې سورت فاتحه ولولي او اخري قعده دې وکړي ښو طریق دده کوم چې ذکر شوه او بله طریقه چې هغه هم صحیح ده او د سند په اعتبار غوره هم ده هغه داده چې که یو رکعت تللی وي، نو هغه به د عوامو د اصطلاح مطابق تش وکړي او د

۱ [(ومنها) انه یصلی اولاً ما ادرک مع الامام ثم یقضى ما سبق کذا فی محیط السرخسی. (فتاوی هندیه ج: ۱ ص: ۹۲، الباب الخامس فی الامامة، الفصل السابع فی المسبوق واللاحق).]

۲ [لذا قام الی قضاء ما سبق یاتی بالشاء ویتعوذ للقراءة..... (وبعد اسطر) منها یقضى اول صلاته فی حق القراءة وآخرها فی حق التشهد... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۹۱، کتاب الصلاة، الباب الخامس، الفصل السابع)]

۳ [ولو ادرک رکعتین قضی رکعتین بقراءة... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۹۱، کتاب الصلاة، الباب الخامس)]

کوم رکعت نه چې دا سړی د امام سره ولاړ وي هغه به دهغه اول رکعت حساب شي. نو وروسته دریم رکعت اگر که تش دی، خود هغه به ډک حساب شي او د هغه له پاره به دویم وي. نو څلورم رکعت به هم تش وي او چې کوم له امام نه پرته وکړي هغه به هم تش شي که دوه رکعتونه وي. نو دواړه به تش کوي که ذهن په مسئله کولاړ شوی وي که درې رکعتونه وي. نو باقي درې رکعتونو کې به اول ډک وکړي او باقي دواړه به تش وکړي. حاصل دا دی چې مسبوق به یا د پاتې شویو رکعتونو قضاء راوړي دا د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه او د هغه د اصحابو مذهب دی او یا به هغه رکعت چې کوم کې د امام سره شریک شي خپل اول رکعت حساب کړي دا د امام شافعي رحمته الله علیه مذهب دی، خو غوره داده چې په دې دواړه طریقو باندې عمل وکړل شي «والله اعلم»^{۱۱}

د مازدیکر په آخري دوو رکعتونو کې شاملیدونکی

سړي به اولني دوه رکعتونه څنګه کوي؟

سوال: یو سړی د مازدیګر لمانځه له پاره راغی او په آخري دوو رکعتونو کې مولوي صاحب سره شامل شو، د جمعې، خودا آخري دوه رکعتونه دي کوم چې د قرات نه پرته دي، خو کوم سړی چې په آخري دوو رکعتونو کې شامل شوی دی دهغه اولني رکعتونه دي. کله چې مولوي صاحب سلام وګرځاو او سړی د باقي دوو رکعتونو له پاره پورته شو، نو دا سړی به قرات سره دا دوه رکعتونه کوي یا د قرات نه پرته؟ او که دی قرات سره باقي دوه رکعتونه پوره کوي، نو دده لمونځ الله خونه شو؟ ځکه چې د قرات نه پرته لمونځ اولني او قرات والا لمونځ آخري شو؟

جواب: په آخري دوو رکعتونو کې خودی امام سره و کوم چې د امام رکعتونه وو، هغه دده هم وو او د امام له فراغت نه وروسته به دی هغه دوه رکعتونه کوي کوم چې دده خپل شوي رکعتونه دي. له دې وجې نه به په هغې کې قرات کوي، ددې رکعتونو ترتیب د مجبوري له وجې نه الله شو.^[۲]

امام سره آخري رکعت کې شاملیدونکی

کس به خپل لمونځ څنګه پوره کوي؟

سوال: که یو سړی جمعې سره آخري رکعت کې شامل شي، نو باقي لمونځ به څنګه ادا کوي؟ یعنې په آخري رکعت به الحمد، رکوع او سجده نه وروسته ایا التحیات، درود او دعا لولي

۱ [ولو ادرک رکعة من الرباعية فعليه ان يقضى رکعة يقرأ منها الفاتحة والسورة ويتشهد ويقضى رکعة اخرى كذلك ولا يتشهد... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۹۱، کتاب الصلاة الباب الخامس، کذا فی الشامی ج: ۱ ص: ۵۹۷)]

[منها انه یصلی اولاً ما ادرک مع الامام ثم يقضى ما سبق کذا فی محیط السرخسی.... ولو ادرک رکعتين قضی رکعتين بقراءة. (فتاوی عالمگیری ج: ۱ ص: ۹۱، کتاب الصلاة، الباب الخامس، الفصل السابع).]

یابه چوپ اوسیري؟

جواب: امام سره به التحیات عبده ورسوله پورې ولولي بیا به چوپ شي د امام د سلام ګرځولو نه وروسته به پورته شي ثناء، تعوذ، تسمیه، فاتحه او سورة به ولولي رکعت پوره کولو نه وروسته به قعده وکړي او التحیات به د عبده ورسوله پورې لوستلو نه وروسته پورته شي، په دویم رکعت کې به بسم الله، سورة فاتحه او سورة ولولي او په دریم رکعت کې به بسم الله او سورة فاتحه لوستلو سره رکعت پوره کړي او بیا به اخی قعده وکړي ۱۱

د مسبوق باقي رکعتونه به دهغه لومړی شمیرل کیږي یا اخري؟

سوال: د جمعې په لمانځه کې د وروسته شاملیدونکي مقتدي که یو یا دوه رکعتہ قضاء شي، نو هغه رکعتونه به په کوم ترتیب سره پوره کوي؟ د شروع ګڼلو سره یا اخري ګڼلو سره؟ ښکاره ده چې په دواړو کې فرق د سورت فاتحه نه وروسته د سورت لوستلو یا نه لوستلو سره ده او دا هم چې ثناء به څه وخت لولي په لمانځه کې د شمولیت په وخت یا د باقي رکعتونو د پوره کولو په وخت؟

جواب: باقي رکعتونه د ترتیب په لحاظ سره، خو اول دي وروسته پورته کېدلوسره دې اول رکعت د سبحانک اللهم نه شروع کړي^{۱۲} او د فاتحې سره دې یو بل سورت هم ضم کړي او په دویم کې فاتحه او سورت او په دریم کې یوازې فاتحه به لولي، خو په التحیات کې د ناستې په لحاظ دا رکعتونه اخري دي، که د امام سره یو رکعت ملاؤ شوی وي، نو د یو رکعت د کولو نه وروسته قعده کول ضروري دي او باقي دوه رکعتونه دې په یو قعده کې ادا کړي^{۱۳}

په رکوع کې شاملیدونکي د ثناء او نیت نه پرته شاملیدلی شي

سوال: که جمعه شروع شوي وي او موږ هغه وخت په جمعه کې شاملیږو چې کوم وخت امام رکوع ته د تلو له پاره تکبیر وایي که موږ په دې وخت کې د نیت د تړلو الفاظ او ثناء وایو، نو

۱ [ان المسبوق ببعض الركعات يتابع الامام في التشهد الاخير اذا اتم التشهد لا يشتغل بما بعده من الدعوات ..... ولو ادرك ركعة من الرباعية فعليه ان يقضى ركعة يقرأ فيها الفاتحة والسورة، ويتشهد ويقضى ركعة اخرى كذلك ولا يتشهد وفي الثالثة بالخيار والقراءة افضل، هكذا في الخلاصة. (فتاوى عالمگیری ج: ۱ ص: ۹۱، الباب الخامس في الامامة، الفصل السابع في المسبوق واللاحق، طبع رشيدیه).

۲ [المسبوق يأتي بالثناء اذا ادرك الامام حال المخافته ثم اذا قام الى قضاء ما سبق يأتي به ايضا كذا ذكره في الملتقط. (حلی کبر ص: ۳۰۴، صفة الصلاة، احکام المسبوق، طبع سهیل اکیدمی).]

۳ [ان المسبوق ببعض الركعات يتابع الامام في التشهد الاخير اذا اتم التشهد لا يشتغل بما بعده من الدعوات ..... ولو ادرك ركعة من الرباعية فعليه ان يقضى ركعة يقرأ فيها الفاتحة والسورة، ويتشهد ويقضى ركعة اخرى كذلك ولا يتشهد وفي الثالثة بالخيار والقراءة افضل، هكذا في الخلاصة. (فتاوى عالمگیری ج: ۱ ص: ۹۱، الباب الخامس في الامامة، الفصل السابع في المسبوق واللاحق، طبع رشيدیه).]

په دومره ساعت کې به رکوع شوي وي او زموږ یو رکعت تېرشي، ایا په دې وخت کې چې جمعه په رکوع کې وي او موږ سره دومره وخت نه وي چې موږ د نیت الفاظ او ثناء ووايو فوراً په جمعه کې شاملیدلو سره رکوع ته تللی شو او که نه؟

جواب: په ژبې سره د نیت الفاظ ویل ضروري نه دي، بس په زړه کې نیت کولو سره چې فلاني لمونځ د امام په اقتداء کې کوم^{۱۱}، په ولاړه ولاړه الله اکبر وایه او رکوع ته لاړ شه ثناء مه وایه^{۱۲} کوم سړی چې په اول رکعت کې شریک شي هغه دومره وخته پورې ثناء لوستلی شي خو پورې چې امام قرات نه وي شروع کړی، کله چې امام قرات شروع کړ، نو مقتدیانو ته د ثناء ویلو اجازه نشته او که سړي لمونځ وي، نو دا انداز لگول پکار دي چې امام به د ثناء د فراغت نه وروسته قرات شروع کړی وي او که نه؟ که اندازه وي چې امام قرات شروع کړی ده، نو ثناء دې نه وایي^{۱۳}.

وروسته راتلونکي به په رکوع کې څنګه شاملیږي؟

سوال: د لمانځه په دوران کې که امام په رکوع کې وي، نو نوي راتلونکي لمونځ کونکي فوراً الله اکبر ویلو سره رکوع ته لاړ شي، ځینې خلک یو ساعت ولاړې سره رکوع ته لاړ شي، ځینې په ولاړه باندې ثناء وایي بیا رکوع ته ځي په دې دوران کې ځینې وخت یا خوا امام صاحب د رکوع نه درېږي یا پورته شوی وي، نو په دې سلسله کې شرعي طریقه کار څه دی؟

جواب: حکم دادی چې وروسته راتلونکي سړي به په ولاړ حالت کې تکبیر تحریمه وایي او رکوع ته به ځي د تکبیر نه وروسته د قیام په حالت کې دریدل بالکل ضروري نه دي، بیا که د امام سره په عین رکوع کې یوځای شو، نو رکعت یې وموند، اگر که په رکوع کې د تللو نه وروسته فوراً امام اوچت شي او هغه ته د رکوع د تسبیح ویلو موقع هم پیدانه شي او که داسې وي چې د هغه رکوع ته د رسیدلو نه مخکې امام د رکوع نه وچت شو، نو رکعت ورته نه دی پیداشوی^{۱۴}.

۱ [النية ارادة الدخول في الصلاة والشرط ان يعلم بقلبه اى صلاة يصلى..... الخ. (هندية ج: ۱ ص: ۶۵، كتاب الصلاة، الباب الثالث في شروط الصلاة، الفصل الرابع في النية)۔

۲ [ومدرک الامام في الركوع لا يحتاج الى تكبيرتين.... الخ. (البحر الرائق ج: ۲ ص: ۸۲)، وايضاً وان ادرك الامام في الركوع او السجود يتحرى ان كان اكبر رايه انه لو اتى به ادركه في شيء من الركوع او السجود باتى به قائماً والا يتابع الامام ولا ياتى به. (فتاوى هندية ج: ۱ ص: ۹۱، الباب الخامس، الفصل السابع)۔

۳ [(منها) انه اذا ادرك الامام في القراءة في الركعة التي يجهز فيها لا ياتى بالثناء كذا في الخلاصة. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۹۰، كتاب الصلاة، الباب الخامس في الامامة، الفصل السابع في المسبوق واللاحق)۔

۴ [وان ادرك امامه راكعاً فكبر ووقف حتى رفع راسه لم يدرك الركعة ولو ركع مقتد فادركه امامه فيه صح. (كرو الدقائق مع البحر ج: ۲ ص: ۸۲-۸۳)۔

په دویم رکعت کې یو خای شوی به په دویم رکعت کې سورت یو خای کوي

سوال: زه د مابنام د لمانځه له پاره جومات ته لاړم، خو په ما ناوخته شو، جمعه کېدله او امام صاحب یو رکعت کړی و، زه د جمعې سره په دویم رکعت کې شریک شوم، تاسو دا بیان کړی چې کله زه رکعت ادا کوم، نو زه په دې رکعت کې یوازې سورت فاتحه ولولم یا د سورت فاتحه نه وروسته بل سورت هم لوستل پکار دي؟ ځکه چې زما نه چې کوم سورت پاتې شوی و په هغه کې د سورت فاتحه نه وروسته یو قرآني سورت هم لوستل شوی و؟

جواب: کوم رکعت چې د امام سره تاسو ته پیدا نه شو، هغه ستاسو اول رکعت و. د امام د فراغت نه وروسته چې کله تاسو دا ادا کوئ په دې کې به سبحانه اللهم... بسم الله... اعوذ بالله... سورت فاتحه او دهغه نه وروسته به سورت لولئ^{۱۱}

د مابنام په دریم رکعت کې شاملیدونکي به باقي لمونځ څنګه ادا کوي؟

سوال: د مابنام په وخت فرض لمونځ کې څوک په دریم رکعت کې د جمعې سره شریک شي، نو باقي دوه رکعتونه به څنګه ادا کوي؟ قرات او التحیات درود، دعا د ټولو ادا کول په وضاحت سره مړ پوه کړئ.

جواب: په اول رکعت کې به ثناء او سورت فاتحه او یو سورت ولولي او د رکعت پوره کولو نه وروسته به په قعد کیني او یوازې التحیات ویلو سره به پورته شي په دویم رکعت کې سورت فاتحه او یو سورت لوستلو سره رکعت پوره کړي او اخري قعده دې وکړي په دې کې دې درود شریف او دعا لوستلو نه وروسته سلام واپروي^{۱۲}.

که امام سره د یو رکعت نه وروسته شامل شي نو باقي لمونځ به څنګه کوي؟

سوال: د جمعې دوران کې تاخیر وشي، نو باقي لمونځ چې کوم شوی ده هغه څنګه پوره کړل شي؟ مثلاً: د مابنام په لمانځه کې یو رکعت شوی ده، نو د امام د سلام ګرځولو نه وروسته چې درېږي، نو ثناء ولولي یا د سره فاتحې سره نوی رکعت شروع کړي؟ او په دې رکعت کې قرآني یو سورت ووايي او که نه؟ مختصر دا چې باقي لمونځ د امام پریښودل شري ترتیب سره پوره کړي یا د خپل لمانځه، ترتیب قائم وساتي؟

۱ [فاذا قام الى قضاء ما سبق ياتي بالثناء ويتعوذ للقراءة... دنها يقض اول صلاته في حق القراءة و آخره في حق التشهد... الخ. (هندي ج: ۱ ص: ۹۱، الباب الخامس، الفصل السابع، شامي ج: ۱ ص: ۵۹۶، باب الامامة، مطلب فيما لو اتى بالركوع او السجود او بهما مع الامام او قبله او بعده).]

۲ [حتى لو ادرك (اي المسبوق) مع الامام ركعة من المغرب فانه يقرأ في الركعتين الفاتحة والسورة ويقعد في رجليهما. لانها ثنائية. حلي كبير ص: ۴۶۸.]

جواب: د کوم سړي نه چې یو یا زیات رکعتونه شوي وي هغه چې د امام صاحب سلام گرځولو نه وروسته کله پورته شي، نو دا خیال دې وکړي چې لمونځ اوس شروع کوي. په اولني رکعت کې به ثناء، تعوذ، تسمیه، فاتحه او سورت ولولي. په دویم رکعت کې بسم الله سره سوره فاتحه او بیا سورت ولولي، په دریم کې دې یوازې بسم الله او فاتحه ولولي ۱۱

د ماښام په لمانځه کې چې امام سره دریم رکعت

کې شامل شي نو اولني دوه رکعت به څنګه کوي؟

سوال: یو مقتدي د ماښام جمعه کې دریم رکعت کې شامل شو. د اولني دوو رکعتونو ادایېګي به د کوم ځای نه شروع کوي؟ او څنګه به یې ادا کوي؟ د دې جواب لږ تفصیل سره راکړئ

جواب: ده خو یو رکعت امام سره وموند. د امام د سلام کولو نه وروسته دې پورته شي اولني رکعت کې دې ثناء، تعوذ، تسمیه، سورت فاتحه او یو سورت ولولي او رکعت پوره کولو نه وروسته دې قعدۀ وکړي التحیات لوستلو نه وروسته دې پورته شي او دریم رکعت کې دې بسم الله او سورت فاتحه ولولي اوله دې سره دې سورت هم ضم کړي او د رکعت پوره کولو نه وروسته دې اخري قعدۀ التحیات وکړي. ۱۲

مسبوق، د امام په اخري قعدۀ کې التحیات څومره ووايي؟

سوال: ځینې وخت داسې کیږي چې د لمانځه کولو له پاره جومات ته لاړ شو، نو جمعه دریدلې وي او دوه یا درې رکعتونه شوي وي د مسئلې مطابق نیت کولو سره په جمعه کې شاملیدل پکار دي او کله چې سلام واړوي، نو پرته د سلام د اړولو نه هغه انسان کوم چې ناوخته راغلی دی هغه دې پورته شي او خپل لمونځ دې پوره کړي چې هغه مخکې نه دی کړی، مسئله داده کوم وخت چې د څلورم رکعت نه وروسته ناسته کول وي، نو کوم سړی چې وروسته په لمانځه کې شامل شوی دی هغه به التحیات پوره لولي یا د درود شریف پورې به یې لولی او بیا به چپ شي؟

جواب: دا سړی به یوازې التحیات پوره کړي درود شریف او دعا دې نه وایي، غوره خو داده *

۱ [والمسبوق من سبقه الامام بها او ببعضها وهو منفرد حتى يثنى ويتعوذ ويقرا.... فيما يقضيه اى بعد متابعة لمامه..... (قوله حتى يثنى الخ) تفریع علی قوله منفرد فيما يقضيه بعد فراغ امامه، فياتي بالثناء والتعوذ لانه للقراءة ويقرا لانه يقضى اول صلاته في حق القراءة كما ياتي. (درمختار مع رد المختار ج: ۱ ص: ۵۹۶، باب الامامة، مطلب فيما لو اتى بالكوع او السجود أو هما مع الامام او قبله او بعده).

۲ [يقضى اول صلاته في حق القراءة وآخرها في حق التشهد..... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۹۹)، حتى لو ادرک (ای المسبوق) مع الامام ركعة من المغرب فانه يقرا في الركعتين الفاتحة والسورة ويقعد في اولهما، لانها ثنائية. (حلی کبیر ص: ۴۶۸)

چې هغه دومره په مزه التحیات ووايي چې د امام د التحیات لوستلو پورې د هغه التحیات پوره شي او که د امام نه مخکې د التحیات نه فارغ شي، نو اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمدا عبده و رسوله.... دي بيا بيا وايي.^{۱۱}

وروسته په جمعه کې شریکیدونکی به د امام سره سجده سهوه کوي

سوال: که یو سړی د جمعې په اخر کې شریک شو، په همدې حالت کې هغه انسان د قعدې اراده، مخکې د هغه د ناستي نه امام سجده سهوه وکړه ایا دې سړي ته څه حکم دی. د امام سره سجده سهوه وکړي او که نه؟ که ویې نه کړي، نو د هغه لمونځ کیږي او که نه؟

جواب: په دې سړي باندې په سجده سهوه کې د امام سره شریکیدل واجب دي^{۱۲} که شریک نه شو، نو گناهگار به وي، ځکه چې مسئله داده چې امام په کوم حال کې وي مسبوق ته هم په هم هغه حال کې شریکیدل پکار دي^{۱۳} امام ځینې وخت په قعده یا سجده کې وي، نو خلک د هغه د پورته کېدو په انتظار کې ولاړ وي چې قیام ته راشي، دا غلط کار دی. نو موږ به شریک شو

مسبوق به د امام په متابعت کې سجده سهوه څنګه کوي؟

سوال: که امام سجده سهوه وکړه، نو مسبوق به هم سجده سهوه کوي، خود امام په متابعت کې به سلام هم اړوي یا یوازې سجده سهوه به کوي؟

جواب: مسبوق به د امام متابعت کې سجده سهوه ضرور کوي، خو سلام به نه اړوي. بلکې د سلام اړولو نه پرته دې د امام سره سجده سهوه وکړي.^{۱۴}

۱ [(ومنها) ان المسبوق ببعض الركعات يتابع الامام في التشهد الاخير واذا اتم التشهد لا يشتغل بما بعده من الدعوات ثم ماذا يفعل تكلموا فيه وعن ابن شجاع انه يكرر التشهد اى قوله اشهد ان لا اله الا الله وهو المختار كذا في الغياثية. (هندية ج: ۱ ص: ۹۱، كتاب الصلاة، الباب الخامس في الامامة، الفصل السابع في المسبوق واللاحق).]

۲ [ثم المسبوق انما يتابع الامام في السهو دون السلام بل ينتظر الامام حتى يسلم فيسجد فيتابعه في سجود السهو لا في سلامه. (البدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۱۷۶).]

۳ [لان متابعة الامام واجبة، قال النبی صلی الله علیه وسلم: تابع امامک علی اى حال وجدته ... الخ. (البدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۱۷۵).]

۴ [ثم المسبوق انما يتابع الامام في السهو دون السلام بل ينتظر الامام حتى يسلم فيسجد فيتابعه في سجود السهو لا في سلامه. (البدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۱۷۶).]

مسبوق که د امام سره سلام واپروي نوباقی لمونځ به څنګه کوي؟

سوال: که د څلورو رکعتو فرضو جمعه کيږي او يو سړی د دوه رکعتونو نه وروسته په جمعه کې شامل شي او په هيره د امام سره سلام واپروي، نو هغه ته څه کول پکار دي؟ په دويم ځل څلور فرض کول پکار دي يا دوه فرض کولو نه وروسته سجده سهوه کول پکار دي؟ ځينې خلک وايي چې په امام پسې سجده سهوه کول جائز نه دي او ځينې وايي چې پورته کېدونه وروسته به د دوه رکعتو کولو نه وروسته سجده سهوه وکړي، نو څه به کوي؟

جواب: که د امام سره يې سلام واپولو، نو پورته کېدوسره دې خپل لمونځ پوره کړي د سجده سهوې ضرورت نشته او که د امام د فارغېدو نه وروسته يې سلام واپولو، نو لمونځ پوره کولو نه وروسته به په اخر کې سجده سهوه وکړي.^[۱]

مسبوق به کله دريږي؟

سوال: که په جمعه کې اول دويم يا دريم رکعت پاتې شي، نو کله دريدل پکار دي؟ کله چې امام يو طرف ته سلام واپوي يا دواړه طرفو ته د سلام اړولو نه وروسته؟

جواب: کله چې امام د دويم طرف سلام شروع کړي، نو مسبوق دې دريږي په يو طرف سلام اړولو دې نه دريږي، ځکه کېدای شي چې د امام په ذمه سجده سهوه وي.^[۲]

ايا مسبوق به د امام د سلام ګرځولونه وروسته تکبير ويلو سره پورته کيږي؟

سوال: د امام د سلام ګرځولونه وروسته مسبوق ته تکبير ويلو سره پورته کېدل پکار دي يا پرته د تکبير نه؟

جواب: تکبير ويلو سره به پورته کيږي.^[۳]

۱ [وهل يلزمه سجود السهو لاجل سلامه ينظر ان سلم قبل تسليم الامام او سلامعا لا يلزمه لان سهو سهو المقتدى وسهو المقتدى متعطل وان سلم بعد تسليم الامام لزمه لان سهو سهو المنفرد في قضى ما فاته ثم يسجد للسهو ف آخر صلوته ... الخ. (بدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۱۷۶)۔

۲ [لان او ان قيامه (اي المسبوق) للقضاء بعد خروج الامام من الصلوة، فينبغي ان يوخر القيام عن السلام ... الخ. (بدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۱۷۷)۔

۳ [لانه فيما يقضى بمرة المفرد. (بدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۱۷۵)۔

د لمونځ کونکي مخې ته تیریدل ❖

.....

په بې خبري کې د لمونځ کونکي مخې ته تیریدل

سوال: که یو سړی لمونځ کوي او بل څوک د هغه مخې ته په بې خبري سره تیر شي، نو ایا لمونځ مات شو؟ او مخکې تیریدونکي گناه کار شو؟

جواب: د لمونځ کونکي مخې ته تیریدل گناه ده^[۱] خو په دې سره لمونځ نه ماتېږي او که څوک په خطا کې تیر شو، نو معذور دی.^[۲]

د لمونځ کونکي بالکل د مخې نه پاسیدل

سوال: لمونځ کونکي سره څومره فاصله ساتلو سره تیریدل جائز دي؟ که یو سړی د لمانځه نه فارغ شي او د هغه په روستي صف کې بالکل هغه ته مخامخ څوک لمونځ کوي، نو ایا هغه سړی د خپل ځای نه تللی شي؟ که نه شي تللی، نو دا پابندي به تر څو صفونو پورې وي؟

جواب: که څوک په میدان کې یا په لوی جومات کې لمونځ کوي، نو دوه درې صفه پرېښودلو سره د هغه مخې ته د تیریدلو گنجائش شته او په وړوکی جومات کې بالکل گنجائش نشته کوم انسان چې د لمونځ کونکي بالکل مخې ته ناست وي هغه ته د تلو اجازه ده.^[۳]

له عذر پرته د لمونځ کونکي مخې ته تیریدلو باندې سخت وعید دی

سوال: عموماً خلک د فرض لمانځه ادا کولو نه وروسته زر تر زره د صفونو نه د وتللو کوشش کوي او اکثر اوقات د لمونځ کونکو مخې ته تیرېږي؟ دده له پاره څه حکم دی؟

جواب: که څه عذر نه وي، نو د مسبوق د لمانځه د ختمیدو پورې انتظار پکار دی، د لمونځ کونکي مخې ته تیریدلو باندې په احادیثو کې سخت وعید راغلې دی.^[۴]

[۱] عن ابی جهم قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: لو يعلم المار بين يدي المصلي ماذا عليه كان ان يقف اربعين خيراً له من ان يمر بين يديه..... الخ. (مشكوة ص: ۷۴، باب السترة). وفي البحر: ان المار آثم للحديث لو يعلم المار بين يدي المصلي... الخ. (البحر الرائق ج: ۲ ص: ۱۶، باب ما يفسد الصلاة وما يكره فيها)

[۲] [قوله او مروره الخ]..... ای لا يفسدها ايضاً مرور ذلك وان آثم المار. (شامي ج: ۱ ص: ۶۳۴، باب ما يفسد الصلاة وما يكره فيها)۔

[۳] لحاصل المذهب على الصحيح ان الموضع الذي يكره المرور فيه هو امام المصلي في مسجد صغير وموضع سجوده في مسجد كبير وفي الصحراء... الخ. (البحر الرائق ج: ۲ ص: ۱۸، باب ما يفسد الصلاة وما يكره فيها)

[۴] عن ابی جهم يسأله ماذا سمع من رسول الله صلى الله عليه وسلم .. [بقية حاشية به راروانه صفحه..]

د لمونځ کونکي مخې ته څنګه واوړي کله چې خلک په نفلو مشغول وي

سوال: جومات کې د فرض لمانځه نه وروسته خلک مختلفو ځایونو کې نفل ادا کوي، داسې صورت کې به د اولني صفونو نه د وتللو څه طریقه وي؟ حالانکې د لمونځ کونکو مخې ته تیریدل سخته ګناه ده؟

جواب: د لمونځ کونکو مخې ته د تیریدو ضرورت نشته، که وروسته خلک لمونځ کوي، نو هغوی دې په خپل ځای باندې لمونځ کوي، خو څوانچ دې اخوا د پخوا شي [۱]

لمونځ کونکي ته مخامخ درېدل

سوال: د لمونځ کونکي مخې ته د تیریدلو سخت وعید راغلی دی، په دې تقریباً هر مسلمان پوهیږي، خو ما اکثر لیدلي دي چې ځینې حضرات لمونځ کونکي ته مخ کړي او ودرېږي چې دی کله لمونځ ختم کړي، نو موږ به لاړ شو، ایا دغه شان لمونځ کونکي ته مخ کولو سره درېدل صحیح دي او که نه؟

جواب: لمونځ کونکي ته مخ کول او درېدل صحیح نه دي، که یو سړی لمونځ کونکي ته بالکل مخامخ ناست وي، هغه پورته کېدای شي او تلې شي، دی به د لمونځ کونکي مخې ته تیریدلو سره نه ګناهګارېږي او که د لمونځ کونکي د فارغیدو انتظار کول وي، نو هغه طرفته شا کولو سره کیناستل پکار دي [۲]

ایا د سجدې په حالت کې د لمونځ کونکي مخې ته تیریدل جائز دي؟

سوال: تیرو ورځو کې د ماسپښین د لمانځه په وخت کې یو لمونځ کونکي د بل لمونځ کونکي مخې ته (د لمانځه په حالت) کې تیر شو، په منع کولو باندې موصوف وویل چې زه هغه وخت تیر شوی یم چې نوموړی د سجدې په حالت کې و او د سجدې په حالت کې د لمونځ کونکي مخې ته تیریدل جائز دي، د لمونځ کونکي مخې ته د تیریدلو څه حکم دی؟ د سجدې په حالت کې د لمانځه مخې ته تیریدل صحیح دي؟

جواب: څنګه چې د قیام په حالت کې د لمونځ کونکي مخې ته تیریدل منع دي، همدغه شان

...بقیه د ترمخ].. فی المار بین یدی المصلی فقال ابو جهیم : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : لو يعلم المار بین یدی المصلی ماذا علیه لکان ان یقف اربعین خیر له من ان یمر بین یدیه. (ترمذی ج: ۱ ص: ۴۵، باب ما جاء فی سترۃ المصلی، ایضاً: مشکوٰۃ ص: ۷۴، باب السترۃ).

[ولو صلى الى وجه انسان وبينهما ثالث ظهره الى وجه المصلی لم یکره کذا فی التمرتاشی. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۰۸، کتاب الصلاة، الباب السابع، الفصل الثاني فيما یکره فی الصلاة وما لا یکره).
[الاستقبال الى المصلی مکروه سواء کان المصلی فی الصف الاول او فی الصف الاخير کذا فی المنیة. ولو صلى الى ظهر رجل يتحدث لا یکره.... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۰۸، کتاب الصلاة، الباب السابع).

د سجدې په حالت کې هم تيريدل منع دي په دواړو کې هيڅ فرق نشته ^{۱۱}

په دې صورتونو کې به کوم يو گناه کار وي

لمونځ کونکي يا مخې ته تيريدونکي؟

سوال: څه خلک په داسې ځای کې لمانځه ته درېږي چې هغه د تيريدلو ځای وي. په داسې حالت کې که د يو لمونځ کونکي مخې ته څوک تير شي، نو کوم يو به گناه کار وي تيريدونکي يا لمونځ کونکي، کوم چې په قصد د خلکو لار بندوي؟

جواب: فقهاء کرامو ددې درې صورتونه ليکلي دي:

(۱) که لمونځ کونکي له پاره په بل ځای کې د لمانځه گنجائش نه و او تيريدونکو له پاره بل ځای د تلو گنجائش و، نو تيريدونکي به گناه کار وي. ^{۱۲}

(۲) دويم ددې برعکس، چې د لمونځ کونکي له پاره بل ځای کې د دريدلو گنجائش و، خود تيريدونکو له پاره په بل ځای د تيريدلو گنجائش نشته، نو په دې صورت کې به لمونځ کونکي گناه کار وي. ^{۱۳}

(۳) چې د دواړو له پاره گنجائش وي لمونځ کونکي له پاره په بل ځای کې د لمونځ کولو او تيريدونکي له پاره په بل ځای د تيريدلو، په دې صورت کې به دواړه گناه کار وي، په هر حال په دې کې لمونځ کونکو ته هم احتياط کول پکار دي او تيريدونکو ته هم. ^{۱۴}

د لمونځ کونکي مخې ته تيريدونکي منع کول

سوال: که څوک د لمونځ کونکي مخې ته تير شي، نو ايا د لمانځه په حالت کې يې منع کولی شي؟

جواب: د لاس په اشارې سره دې منع کړي، که کلار نه شي، نوځي دې هغه به خپله گناه کار وي. ^{۱۵}

۱ [ويکره للمار ان يمر بين يدي المصلی... الخ. (البدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۱۲۷)۔

۲ [الاولى ان يكون للمار مندوحة عن المرور بين يدي المصلی ولم يتعرض المصلی لذلك فيختص المار بالاثم ان مر. (شامي ج: ۱ ص: ۶۳۵، باب ما يفسد الصلاة وما يكره فيها، مطلب اذا قرا تعالى جد بدون الف)۔

۳ [والثانية مقابلتها وهي ان يكون تعرض للمرور والمار ليس له مندوحة عن المرور فيختص المصلی بالاثم دون المار... الخ. (شامي ج: ۱ ص: ۶۳۵، كتاب الصلاة، باب ما يفسد الصلاة وما يكره فيها)۔

۴ [الثالثة ان يتعرض المصلی للمرور ويكن للمار مندوحة فياثمان اما المصلی فلتعرضه واما المار فلمرور مع امكان ان لا يفعل... الخ. (شامي ج: ۱ ص: ۶۳۵ طبع ايج ايم سعيد، مطلب اذا قرا تعالى جد بدون الف لا تفسد)

۵ [ويدرك المار... لقوله عليه السلام فادروا ما استطعتم ويدركه بالاشارة... الخ. (هداية شيخ... ص: ۱۳۹، باب ما يفسد الصلاة). ايضاً: ان المار آثم لقوله عليه السلام: لو علم المار بين يدي المصلی ماذا عليه

من الوزر لوقف اربعين... الخ. (هداية ج: ۱ ص: ۱۳۸، باب ما يفسد الصلاة)۔

که تکیه یا یوبل شی د لمونځ کونکي

مخې ته وي، بیا یې مخې ته تیریدل څنګه دي؟

سوال: د لمانځه دوران کې د لمونځ کونکي مخې ته د تیریدو ممانعت شوی دی، ځینې وخت موږ د لمانځه نه وړاندې مخامخ تکیه یا یوبل شی کيږدو، دې سره زموږ دا خیال وي چې اوس د ضرورت له وجې نه د لمونځ کونکي مخې ته تیریدل صحیح دي، ایا دا خبره صحیح ده؟

جواب: مخامخ کینودونکی شی کم نه کم یو لاس اوږد کیدل پکار دي، یوازې تکیه کینودل کافي نه دي.^[۱]

د شیشې دروازې بندولو سره د لمونځ کونکي مخې ته تیریدل

سوال: د لمونځ کونکي مخې ته څومره فاصلې سره موږ تیریدای شو؟ اکثر و جوماتونو کې د شیشې دروازې وي، خلک دغه دروازې بندې کړي او د لمونځ کونکو مخې ته تیرېږي، حالانکې دې سره به د هغه لمونځ کونکي توجه خرابه شوي وي، ایا داسې کولو تیریدل صحیح دي؟ دویم دا چې په دې شیشو کې د لمونځ کونکو عکس ښکاري، داسې لمونځ کول صحیح دي؟

جواب: که د لمونځ کونکو مخې ته دروازه بنده کړل شي، نو تیریدل صحیح دي، اگرکه د شیشې دروازه وي.^[۲]

د لمانځه لپاره د سترې اوږدوالی او پلن والی څومره پکار ده؟

سوال: د لمونځ کونکي مخې ته تیریدو له پاره چې کومه ستره کینودل شوي وي، د هغه اوږدوالی او پلن والی څومره پکار دی؟

جواب: یو لاس یا له دې نه زیات پکار دی، د پیروالي څه لحاظ نشته بس چې د نزدې نه په نظر راځي.^[۳]

د لمونځ کونکي مخې ته څومره فاصلې سره تیریدل جائز دي؟

سوال: د لمونځ کونکي مخې ته څومره فاصلې سره تیریدای شي؟ ځینې خلک دوه درې صفا

^۱ [ستره بقدر ذراع طولاً وغلظ اصبع لبدو للناظر.... الخ. (قوله بقدر ذراع) بیان لافله والظاهر ان المراد به ذراع اليد كما صرح به الشافعية وهو شران. (درمختار مع الرد المختار ص: ۶۳۷، مطلب اذا قرا تعالى جد بدون الف لا تفسد).

^۲ [(ويغرز)..... (ستره بقدر ذراع طولاً وغلظ اصبع) لبدو للناظر.... الخ. (درمختار ج: ۱ ص: ۶۳۷).

^۳ [ستره بقدر ذراع طولاً وغلظ اصبع لبدو للناظر بقربه. وفي الشافعية (قوله بقدر ذراع) بیان لافله والظاهر ان المراد به ذراع اليد. (فتاوى شامى ج: ۱ ص: ۶۳۷، مطلب اذا قرا تعالى جد بدون الف لا تفسد).

وړاندې او ځینې خلک څه خولۍ وغیره کېږدي او تیر شي، ایا داسې کول جائز دي؟
جواب: لوی جومات کې دوه درې صفونه پریښودلو نه وړاندې تیریدل صحیح دي، د سجدې ځای باندې تیریدل ممنوع دي.^{۱۱}

د لمونځ کونکي د مخې نه څه شي وچتولولو سره په لمانځه باندې اثر

سوال: د لمانځه دوران کې که یو سړی د لمونځ کونکي یو طرفته ودریږي او د بل طرف نه څه شي د مخې نه اوچت کړي، نو ایا له دې سره د لمونځ کونکي نیت ماتېږي او که نه؟
جواب: د لمونځ کونکي د مخې نه څه شي وچتولولو سره لمونځ نه ماتېږي.^{۱۲}

ماشوم که مخې ته تیر شي نو لمونځ نه فاسدېږي

سوال: تیره جمعه د لمونځ کولو له پاره جومات ته تللم، نو زما ماشوم زوی چې د هغه عمر درې میاشتې کم درې کاله دی، په زور شامل شو، هغه مې په وروستي صف کې کیناوه، خو کله چې لمونځ شروع شو او امام صاحب قرات شروع کړ، نو هغه ماشوم د صفونو مینځ کې ګرځیده چې په هغه سره د لمونځ کونکو په لمانځه کې خلل واقع شو، ستاسو نه پوښتنه داده چې ایا د هغه لمونځ کونکو لمونځ خراب یا فاسد شو د کومو مخې ته چې ماشوم تیر شوی و؟
جواب: دومره وایه ماشومان جومات ته بوول نه دي پکار، په حدیث شریف کې وایه ماشومان راوستلو نه منع راغلې ده^{۱۳}، د هغه په تیریدو باندې د چا لمونځ فاسدېږي نه، خو د ماشوم په داسې ګرځیدو سره د لمونځ کونکو توجه ضرور خرابېږي.^{۱۴}

^۱ [ولو مر مار فی موضع سجوده لا تفسد وان آثم وتکلموا فی الموضع الذی یکره المرور فیہ والاصح انه موضع صلاته من قدمه الی موضع سجوده کذا فی التبین، قال مشایخنا اذا صلی رamiًا بصره الی موضع سجوده فلم یقع بصره علیه لم یکره وهو الصحیح کذا فی الخلاصة.(عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۰۴، الباب السابع فیما یفسد الصلاة وما یکره فیها، الفصل الاول).

^۲ [او مر مار فی موضع سجوده لا تفسد وان آثم ..... وهو مرور المار فی موضع سجود المصلی فانما لا یفسدها عند عامة العلماء.(البحر الرائق ج: ۲ ص: ۱۶، باب ما یفسد الصلاة وما یکره فیها، ایضاً هداية ج: ۱ ص: ۱۳۸).

^۳ [ولی الدر المختار: ویحرم ادخال صبيان ومجانين حیث غلب تنجيسهم والا فیکره. ولی ردالمحتار (قوله لیحرم) لما اخرجه المنذرى مرفوعاً جنبوا مساجدکم صبیانکم ومجانینکم..... والمراد بالحرمة کراهة التحريم لظنية الدلیل. (ردالمحتار علی الدر المختار ج: ۱ ص: ۵۷۱، ۶۵۶، مطلب فی احکام المسجد).

^۴ [عن ابی سعید الخدری رضی الله عنه ان النبی صلی الله علیه وسلم قال: لا یقطع الصلاة مرور شیء فادروا ما استطعتم ولو مر لا یقطع الصلاة.(البدائع الصالح ج: ۱ ص: ۲۱۷).

د ماشومانو د لمونځ کونکو مخې ته تیریدل

سوال: زما واپه بچي چې د هغو عمر زیات نه زیات څلور کاله دی، د لمانځه دوران کې مخې ته تیرېږي او زما مخې ته لوبې کوي، اگر چې زه خپلې مخې ته د لمانځه دوران کې وړوکی میز یا لوبه ږدم، ایا د ماشومانو مخې ته تیریدل د طرفینو گناه خو نه ده؟

جواب: هیڅ گناه نه ده، خو که ماشومان پوهیږي، نو هغوی دې پوه کړل شي چې د لمونځ کونکو مخې ته تیریدل ډیر غلطه خبره ده.^{۱۱}

د پیشو وغیره د لمونځ کونکي مخې ته تیریدل

سوال: که د لمونځ کولو په وخت کې یو ځناور مثلاً پیشو وغیره د جانماز مخې ته راشي، نو څه کول پکار دي؟ او د دې شیانو په لیرې کولو سره نیت خو نه ماتېږي؟ که مات شي، نو ایا په دویم ځل لمونځ کول پکار دي؟

جواب: د پیشو وغیره د لیرې کولو ضرورت نشته، نه دهغه مخې ته تیریدلو سره په لمانځه کې څه خلل راځي او که د لاس په اشارې سره یې پیشو لیرې کړه، نو لمونځ نه فاسدېږي.^{۱۲}

د طواف کونکي د لمونځ کونکي مخې ته تیریدل جائز دي

سوال: د لمونځ کونکي مخې ته تیریدو کې څه گناه ده؟ په ځانه کعبه کې طواف کونکي هروخت د لمونځ کونکو مخې ته تیرېږي.

جواب: د لمونځ کونکي مخې ته تیریدل جائز نه دي^{۱۳} د طواف حالت د دې نه مستثنی دی، ځکه چې طواف هم د لمانځه په حکم کې دی، له دې وجې طواف کونکی د لمونځ کونکي مخې ته تیریدلی شي^{۱۴}

۱ [إن الصبی ینبغي ان یؤمر بجمیع المأمورات وینهی عن جمیع المنهیات. (فتاوی شامی ج: ۱ ص: ۳۵۲، کتاب الصلاة، طبع ایچ ایم سعید)۔

۲ [عن ابی سعید الخدری رضی الله عنه ان النبی صلی الله علیه وسلم قال : لا یقطع الصلاة مرور شیء فادروا ما استطعتم ولو مر لا تقطع الصلاة. (البدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۲۱۷)۔

۳ [عن ابی جهمیم قال: قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: لو یعلم المار بین یدی المصلی ماذا علیه لکان ان یقف اربعین خیرا له من ان یمر بین یدیه. الخ. (مشکوٰۃ ص: ۷۴ باب السترة، ایضاً: البحر الرائق ج: ۲ ص: ۱۶)

۴ [ذکر فی حاشیة المدنی لا یمنع المار داخل الکعبة وخلف المقام وحاشیة المطاف عن المطلب بن ابی وداعة انه رای النبی صلی الله علیه وسلم یصلی مما یلی باب بنی سهم والناس یمرون بین یدیه، وليس بینهما سترة، هو محمول علی الطالین لهما یمظهر، لان الطواف صلاة..... الخ. (شامی ج: ۱ ص: ۲۳۶)۔

حرم شریف او نبوي جومات کې د لمونځ کونکي مخې ته د تیریدو حکم

سوال: حرم شریف، مسجد نبوي کې د لمونځ کونکي مخې ته د تیریدو ضرورت پېښ شي، بچ کېدل نه وي، هلته څه حکم دی؟

جواب: دا مې هم لیکلي دي چې د لمونځ کونکي د سجدې ځای سره مه تیرېږئ، دومره ځای پرېښودو سره د تیریدو گنجائش شته. [۱]

سوال: حرم شریف او نبوي جومات کې د لمونځ کونکي مخې ته تیریدل، زبردستی سره ځای جوړول، په خلکو د پاسه اوړیدل، ځای نه ورکول، جنگ کول، د چا شاته کیناستل او د قرآن پاک تلاوت کول، په پښو باندې قرآن پاک کینسودل، قبلې ته پښې کول، د قرآن مجید طرفته پښې کول، د خپلیو لاس کې نیول او د قرآن مجید د پاسه پښې اړول، قرآن مجید سره د خپلیو کینسودل، د حرم شریف او جومات نبوي په توسیع کې لاړې توکل، اکثر پاکستانیان لیدل شوي دي؟

جواب: ددې ټولو کارونو نه ځان ساتل پکار دي، خدای مکره داسې نه چې تیکې برباد، گناه لارم شي.

❖ د بنځو د لمانځه څو مسائل ❖

په بنځو باندې لمونځ کله فرض کیږي؟

سوال: په څومره عمر کې په بنځو باندې لمونځ فرض کیږي؟

جواب: که د ځواني وخت یې معلوم وي، نو دهغه وخت نه پرې لمونځ فرض دی، که نه په بنځې باندې به د نهه کاله د پوره کیدو نه وروسته په لسم کال لمونځ فرض حسابیږي. [۲]

د بنځې په بدن کې څومره حصه پټول ضروري دي؟

سوال: اکثر خلک وایي چې د بنځې له پاره ضروري ده چې هغه د لمانځه په وخت کې ضرور پټه جامه (سینه بند) واچوي چې له دې نه پرته لمونځ نه کیږي، وجه دا بیانوي چې دا جامه یعنې سینه بند په کفن کې هم شامل دی او سره ددې په اکثر ځایونو باندې لیکل شوي دي چې د لاس پښو او مخ نه برته دې هر ځای پټ وي اوس تاسو بیان کړئ چې کومه خبره صحیح ده او ایا سینه بند د لمانځه په وخت کې ضروري ده؟

[۱] ایضاً.

[۲] وادن مدته له..... ولها تسع سنين هو المختار..... الخ. (در مختار مع شامی ج: ۶ ص: ۱۵۴)۔

جواب: د ښځې له پاره په لمانځه کې لاس، پښې او د مخ نه پرته پاتې ټول بدن پټول ضروري دي، سینه بند ضروري نه دی، څوک چې سینه بند ته ضروري وایي هغوی غلط وایي^{۱۱}

داسې نړۍ جامه چې په هغو کې بدن ښکاري لمونځ نه کيږي

سوال: موږ په گرمي کې د لان او د وائل نړۍ جامې اغندو او په همدې حال کې لمونځ کوو. نو ایا زموږ لمونځ قبلېږي؟ ځکه چې زموږ یو خپلوان ویلي و چې په دې جامو کې لمونځ نه قبلېږي، ځکه چې په دې کې بدن ښکاري.

جواب: کومې جامې چې داسې نړۍ وي چې د دننه نه بدن په نظر راځي په هغو کې لمونځ نه کيږي د لمانځه له پاره لوپته پیره استعمالول پکار دي.^{۱۲}

د ښځو د لوڅ سر او لوڅ لاس سره لمونځ کول

سوال: ډیرې ښځې د لمانځه دوران کې خپل وینسته نه پټوي، لوپته ډیره زیاته نړۍ استعمالوي یا دومره وړه وي چې د څنگلو نه پورته لاسونه یې هم لوڅ وي، نو ستر یې هم پوره طریقې سره ممکن نه وي، داسې ښځې ته چې کله وویل شي، نو وایي چې کله د بندگانو نه پرده نشته، نو د الله نه څه پرده؟ ستاسو په خیال داسې لمونځ کيږي؟ او که کيږي، نو څنگه؟

جواب: مخ، دواړه لاسونه تر مړوند پورې او دواړه پښې تر گیتو پورې ددې درې اندامونو نه پرته په لمانځه کې پوره بدن پټول د ښځې د لمانځه د صحت له پاره شرط دي، له دې نه پرته به لمونځ نه کيږي^{۱۳} د ښځو دا وینا چې هر کله د بندگانو نه پرده نشته، نو د الله نه څه پرده؟ بالکل غلطه خبره ده، د الله پاک نه خو د جامو سره هم انسان نه شي پټېدلی، نو ایا پوره جامو ویستلو سره به د لمونځ اجازه کولی شي؟ بیا د بندگانو نه پرده نه کول یو مستقلة گناه ده، کومه ښځه چې په دې گناه کې اخته وي دهغې له پاره څنگه جائز شوه چې هغه دې په لمانځه کې هم سر نه پټوي؟ الغرض د ښځو دا شک، شیطان د هغوی د لمونځونو د بربادولو له پاره ایجاد کړې ده.

ماشوم که د لمانځه په دوران کې د مور سر لوڅ کړي نو ایا لمونځ کيږي؟

سوال: د شپږو میاشتو نه واخله تر درې کلنو پورې د ماشوم مور لمونځ کوي، ماشوم د مور د سجدي په ځای کې خملې کله چې مور سجدي ته لاړه شي، نو ماشوم د مور په شا باندې کيني

۱ [ویستر عورته.....وبدن الحرة كلها عورة الا وجهها وكفيها، لقوله عليه السلام : المرأة عورة مستورة والاستثناء لعضوين للابتلاء بابدانها.(هداية ج: ۱ ص: ۷۶، باب شروط الصلوة التي تقدمها)۔

۲ [وفي شرح شمس الانمة السرخسی اذا كان الثوب رقيقاً بحيث يصف ماتحته اى لون البشرة لا يحصل به ستر العورة اذ لا ستر مع رؤية لون البشرة.....الخ.(حلی کبير ص: ۲۱۴)۔

۳ [(وبدن المرأة الحرة كلها عورة الا وجهها وكفيها وقدميها).....الخ.(حلی کبير ص: ۲۱۰)۔

اود سر نه یې لویته کوزه کړي او وینسته یې راخواره کړي. ایا په دې حالت کې دمور لمونځ کیږي؟
جواب: د لمانځه په دوران کې که سر ښکاره شي اودرې خله د سبحان الله ویلویه مقدار ښکاره پاتي شي، نو لمونځ مات شو^{۱۱} او که د ښکاره کېدو سره یې پټ کړ، نو لمونځ یې وشو^{۱۲}

ساري (غت لنک) تر لوسره لمونځ کول

سوال: هغه ښځې کومې چې ساري تړي ایا هغوی په ولاړه لمونځ نشي کولی؟

جواب: هغوی ته په ولاړه لمونځ کول فرض دي^{۱۳} او لباس دې داسې اغوندي چې په هغه کې بدن نه ښکاره کیږي، په ناسته به د هغوی لمونځ نه کیږي، که بدن پوره پټ شوی وي. نو لمونځ به یې ساري کې هم وشي، خو ساري صحیح لباس نه دی

ایا ساري اغوستونکې زنانه په ناسته لمونځ کولی شي؟

سوال: ساري اغوستونکو د ځینو زنانه وو وینا ده چې موږ ساري اچوو له دې وجې موږ فرض او سنت لمونځ په ناسته هم کولی شو، ایا د هغوی دا عمل صحیح دی او که نه؟ سره له دې چې هغوی د ضعیف عمر والانه دی، نه ورته بیماری شته او نه عذر.

جواب: د نفل لمونځ خو په ناسته دکولو اجازه شته^{۱۴} اگر چې په ناسته به ورته نیم ثواب ورکول کیږي، خو فرض لمونځ په ناسته نه کیږي، ځکه چې قیام د لمانځه رکن دی د سړیو له پاره هم او د ښځوله پاره هم او اصول دا دي چې د لمونځ رکن پاتي شي، نو لمونځ نه کیږي، لهذا کومې ښځې چې فرض لمونځ له عذر پرته په ناسته کوي، د هغوی لمونځ نه کیږي^{۱۵} هو! بدن صحیح پټول ضروري شرط دي که ساري وي، که پرتوگ وي او که پاچامه^{۱۶}

په لمونځ کې په سینه باندې لویته اچول او د غیرې پټول لازمي دي

سوال: ایا د لمونځ کولو په وخت په سینه باندې لویته اچول او لاسونه د لویټې لاندې پټول لازمي دي؟

- ۱] وینع حتی انعقادها كشف ربع عضو قدر اداء رکن بلا صنعه من عورة غليظة او خفيفة على المعتمد. (وفي الشامية) (قوله قدر اداء رکن) وذاک قدر ثلاث تسيحات... الخ. (فتاوی شامية ج: ۱ ص: ۴۰۸، باب شروط الصلاة)
- ۲] واحترز عما اذا انكشف ربع عضو اقل من قدر اداء رکن فلا یفسد اتفاقاً... واعلم ان هذا التفصيل في الانکشاف الحادث في اثناء الصلاة. (فتاوی شامية ج: ۱ ص: ۴۰۸، باب شروط الصلاة، مطلب في النظري وجه الامر)
- ۳] ومنها القيام... في فرض... لقادر عليه وعلى السجود... الخ. (درمختار ج: ۱ ص: ۴۴۵، باب صفة الصلاة)
- ۴] ويجوز ان يتنفل القادر على القيام قاعداً بلا کراهة... الخ. (فتاوی هندية ج: ۱ ص: ۱۱۴، الباب التاسع في النوافل)
- ۵] وفي الدر المختار (ج: ۱ ص: ۴۴۵) ومنها القيام في فرض لقادر عليه... لان القيام رکن فلا یتک مع القدرة عليه.
- ۶] (وبدن المرأة الحرة کلها عورة الا وجهها وكفيها وقدميها)... الخ. (حلی کبر ص: ۲۱۰) وینع حتی انعقادها كشف ربع عضو قدر اداء رکن بلا صنعه من عورة غليظة او خفيفة على المعتمد. (وفي الشامية) (قوله قدر اداء رکن) وذاک ثلث تسيحات... الخ. (فتاوی شامية ج: ۱ ص: ۴۰۸، باب شروط الصلاة)۔

جواب: که مړوند پورې لاس پرانستی وي، نو هیڅ باک نشته په سینه باندې لویته اچول پکار دي.^{۱۲۱}

که په سجده کې لویته لاندې راشي نو هم لمونځ کیږي

سوال: زما مسئله داده چې کله زه لمونځ کوم، نو د لمونځ د کولو په وخت کې که لویته د سجدې په ځای راشي، نوایا سجده کیږي؟ اکثر داسې کیږي چې په لویته باندې د پاسه سجده کولی شي.

جواب: هیڅ باک نشته لمونځ صحیح ده.^{۱۲۱}

د بنځوله پاره د اذان انتظار ضروري نه دی

سوال: ایا بنځې په کور کې د لمانځه په وخت کې د اذان د اوریدو نه پرته لمونځ کولی شي. او که د اذان انتظار کول ضروري دي؟

جواب: د وخت کېدو نه وروسته د بنځوله پاره په اول وخت کې لمونځ کول افضل دي، هغوی ته د اذان انتظار ضروري نه دی، خو که د وخت پته نه لگیږي، نو د اذان انتظار دې وکړي.^{۱۲۱}

د بنځوله پاره په چت باندې لمونځ کول څنګه دي؟

سوال: د بنځو یا جینکو په چت باندې لمونځ کول جائز دي او که نه؟

جواب: که با پرده ځای وي، نو جائز دي، خو په کور کې د هغوی لمونځ افضل دی.^{۱۲۱}

بنځه د خاوند په اقتداء کې لمونځ کولی شي

سوال: بنځه خو جومات ته نه شي تللی، خو بنځه په خپل خاوند پسې د جمعي لمونځ کولی شي او که نه، سره له دې چې د خاوند نه پرته بل څوک سړي نه وي یوازې خاوند او بنځه وي؟

جواب: بنځه د خاوند په اقتداء کې لمونځ کولی شي^{۱۵۱} خو برابره به ورسره نه درېږي، بلکې

۱ [(وبدن المرأة الحرة كلها عورة الا وجهها وكفيها وقدمها).... الخ. (حلی کبیر ص: ۲۱۰)۔]

۲ [و اشار بالكور الى ان كل حائل بينه وبين الارض متصل به، فان حكمه كذالك يعنى الصحة كما لو سجد على فاضل ثوبه او كفه على مكان طاهر.... الخ. (البحر الرائق ج: ۱ ص: ۳۳۷)۔]

۳ [كان اولی للنساء ان يصلين في اول الوقت لانهن لا يخرجن الى الجماعة..... الخ. (فتاوی شامیه ج: ۱ ص: ۳۶۷، مطلب في طلوع الشمس من مغربها)۔]

۴ [عن ابن مسعود رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: صلوة المرأة في بيتها افضل من صلاحها في حجرها، وصلاحها في مذهبها افضل من صلاحها في بيتها. رواه ابو داود. (مشکوٰۃ ج: ۱ ص: ۹۶، باب الجماعة وفضلها، الفصل الثاني)۔]

۵ [و ذکر القدوری انه اذا فاتته الجماعة جمع باهله في منزله.... الخ. (البدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۱۵۶)۔]

وروسته به ترې درېږي.^{۱۱}

په کور کې د بنځود تراویح لمونځ په جمعي سره کول

سوال: ایا بنځه جمعي لمونځ نه شي کولی؟ سره ددې چې په کور کې د تراویح جمعه کېږي او یوازې د کور سړي لمونځ ادا کوي او که ادا کولی شي، نو ایا امام به د بنځې نیت کوي؟

جواب: که په کور کې د جمعي اهتمام وي، نو ډیر ښه خبره ده، نو د کور بنځې دې هم په دې جمعه کې شریکي شي، خو سړی دې فرض لمونځ په جومات کې کولونه وروسته راځي^{۱۲} امام ته د بنځې نیت ضروري دي.^{۱۳}

بنځه، د بنځو امامت کولی شي خومکروه ده

سوال: په اسلام کې بنځه هم د امامت فرائض ادا کولی شي او که نه؟ د قرآن او سنت په رڼا کې جواب راکړئ.

جواب: بنځې د سړیو امامت خونه شي کولی که د بنځو امامت وکړي، نو دا مکروه دي.^{۱۴}

د بنځوپه یو کور کې جمع کېدل او په جمعي

سره لمونځ ادا کول بدترین بدعت دي

سوال: زموږ په محله کې لس پنځلس کورونه دي، د جمعي په ورځ ټولې بنځې زموږ په کور کې لمونځ کوي په هغوی کې یو بنځه په اوچت اواز سره لمونځ وايي او پاتې بنځې دهغې نه وروسته، ایا دا طریقه صحیح ده؟ کومه بنځه چې لمونځ ورکوي د هغوی په لاس او پښو باندې نیل پالش لگیدلی وي او څه بنځې د نیمو لستونو والا قمیص اغوستلو سره راځي د هغوی متعلق د اسلام په رڼا کې بیان کړئ چې داسې لمونځ کېږي او که نه؟

جواب: په سوال کې دا ذکر نه دی شوی چې دا بنځې چې کوم لمونځ کوي ایا دا د جمعي لمونځ کوي یا نفل لمونځ کوي؟ که هغوی په خپل خیال کې د جمعي لمونځ کوي، نو د هغوی د جمعي لمونځ نه ادا کېږي، ځکه چې د جمعي په لمانځه کې د امام سړی کېدل شرط دي.

۱ [واذا كان مع الامام امرأة اقامها خلفه، لان محاذاتها مفسدة.... الخ. (البدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۱۵۹).
۲ [وان اقيمت التراويح بالجماعة في المسجد وتختلف عنها افراد الناس وصلى في بيته لم يكن مسينا.... والصحيح ان للجماعة في بيته فضله وللجماعة في المسجد فضيلة اخرى. الخ. (البحر الرائق ج: ۲ ص: ۷۳، وايضا: حلي كبير ص: ۴۰۲).
۳ [امامة الرجل للمرأة جائزة اذا نوى الامام امامتها.... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۸۵، كتاب الصلاة).
۴ [ويكره امامة المرأة للنساء في الصلوات كلها.... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۸۵، كتاب الصلاة، الباب الخامس في الامامة، الفصل الثالث في بيان من يصلح اماما لغيره.... وايضا البدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۱۵۷).

هغوی د جمعې لمونځ ونه شو^{۱۱}، دا نفل لمونځ شود کوم ذکر چې مخکې راځي، او د ماسپینین لمونځ د هغوی په ذمه پاتې شو او که نفل لمونځ کوي، نو د بنځو داسې جمع کېدل او نفل لمونځ په جمعې سره کول بدترین بدعت دی او د ډیر غلطیو مجموعه ده چې د هغه په وجه هغوی سختې گناه گارې دي^{۱۲} او د نیل پالش^{۱۳} او د نیمو لستونو والا خو خائنه لمونځ هم نه کیږي^{۱۴}

بنځوته د اذان نه څومره وخت وروسته لمونځ کول پکار دي؟

سوال: بنځو ته د اذان نه څومره وخت وروسته لمونځ کول پکار دي؟ ځکه چې عام طور سره په اوریدلو کې راغلي دي چې اول سړي د لمونځ کولو نه وروسته کور ته راشي، نو بیا دې بنځې لمونځ کوي؟

جواب: د سهار لمونځ خو د بنځو په اول وخت کې کول غوره دي او نور لمونځونه د جومات د جمعې نه وروسته غوره دي.^{۱۵}

بنځې د جمعې په ورځ لمونځ د کوم اذان نه وروسته ادا کړي؟

سوال: د جمعې په لمانځه کې دوه اذانونه کیږي او د جمعې لمونځ په بنځو باندې فرض نه دی، د څه خلکو خیال دی چې بنځو له په اول اذان باندې د ماسپینین لمونځ ادا کول پکار نه دي، بلکې کله چې په جوماتونو کې لمونځ ختم شي، نو هغوی دې د ماسپینین لمونځ ادا کړي تاسو موږ ته د دې شرعي حال ضرور بیان کړئ.

جواب: په بنځو باندې داسې هیڅ پابندي نشته، د وخت کېدو نه وروسته هغوی د ماسپینین لمونځ کولی شي.

۱ [واما المرأة والصبي العاقل فلا يصح منهما اقامة الجمعة لانهما لا يصلحان للامامة في سائر الصلوات ففي الجمعة اولى.... الخ. (البدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۲۶۲)۔

۲ [واعلم ان النفل بالجماعة على سبيل التداعى مكروه.... فعلم ان كلا من صلاة الرغائب..... بالجماعة بدعة مكروهة. (حلی کبیر ص: ۴۳۳)۔

۳ [وفي فتاوى ما وراء النهر ان لقي من موضع الوضوء قدر راس ابرة او لزق باصل ظفره طين يابس او رطب لم تجز. (فتاوى هندية ج: ۱ ص: ۴ كتاب الطهارة، الباب الاول، الفصل الاول في فرائض الوضوء)۔

۴ [(وبدن المرأة الحرة كلها عورة الا وجهها وكفيها وقدميها).... الخ. (حلی کبیر ص: ۲۱۰) و يمنع حتى انعقادها كشف ربع عضو قدر اداء ركن بلا صنعه من عورة غليظة او خفيفة على المعتمد. (وفي الشامية) (قوله قدر اداء ركن) و ذاك قدر ثلاث تسيحات.... الخ. (فتاوى شامية ج: ۱ ص: ۴۰۸، باب شروط الصلاة)۔

۵ [الافضل للمرأة في الفجر الغلس وفي غيرها الانتظار الى فراغ الرجال عن الجماعة.... الخ. (البحر الرائق ج: ۱ ص: ۲۶۰)۔

بنځې به د جمعې خورکته کوي؟

هوال: دا بیان کړی چې د زنانو له پاره د جمعې په لمانځه کې خورکته ونه وي؟

جواب: بنځه که په جومات کې د جمعې سره جمعه ادا کوي، نو دهغې له پاره هم د سړیو برابر رکعتونه دي یعنې اول څلور سنت، بیا دوه فرض، بیا څلور سنت موکده، بیا دوه سنت غیر موکده^۱، په بنځو باندې جمعه فرض نه ده، له دې وجې که هغه په خپل کور کې لمونځ کوي، نو د عامو ورځو په شان دې د ماسپینین لمونځ وکړي^۲.

د بنځو په جمعه او اخرونو کې شرکت

هوال: ځینې حضرات په دې باندې زور کوي چې بنځوته جمعه، د جمعې او اخرونو کې ضرور حاضریدل پکار دي، ځکه چې د رسول الله ﷺ په زمانه کې به په جمعه، د جمعې او اخرونو کې بنځې شریکیدلې، کوم شریعت نازل شو چې بنځې د جوماتونو نه منع کړل شوې؟

جواب: جمعه، د جمعې او د اخرونو لمونځ د بنځو په ذمه نشته^۳، د رسول الله ﷺ زمانه د شر او فساد نه خالي وه، یو طرف ته بنځو ته د رسول الله ﷺ نه د احکامو د زده کولو ضرورت و، له دې وجې بنځو ته په جومات کې د حاضریدلو اجازه وه او په هغه کې هم دا قید و چې پردې سره به راځی، خیرنې به ځي، ډول او سنگار به نه کوي، له دې سره سره به بنځو ته ترغیب ورکول کېده چې هغوی دې په خپلو کورونو کې لمونځ کوي.

وروسته د عبد الله بن عمر رضی الله عنهما نه نقل دي چې رسول الله ﷺ وفرمایيل:

“لَا تَمْنَعُوا نِسَاءَكُمْ السَّاجِدَ، وَيُؤْتِهِنَّ خَيْرَ لَهْنٍ” ترجمه: خپلې بنځې د جوماتونو نه مه منع کوی او د هغوی کورونه د هغوی له پاره ډیر غوره دي.

عبد الله بن مسعود رضی الله عنه روایت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمایيل: “صَلَاةُ الْمَرَاةِ فِي بَيْتِهَا أَفْضَلُ مِنْ صَلَوَاتِهَا فِي حَجَرِهَا وَصَلَاتِهَا فِي مَخْدَعِهَا أَفْضَلُ مِنْ صَلَوَاتِهَا فِي بَيْتِهَا”

ترجمه: د بنځې په خپله کوټه کې لمونځ کول د خپل کور په چار دیواري له لمانځه نه غوره دي او د کمرې په کونج کې لمونځ کول د کمرې د بنکاره برخې نه غوره دي په مسند احمد کې د ام حمید ساعديه رضی الله عنها نه روایت دي چې هغې عرض وکړ یا رسول الله ﷺ:

۱ [وسن] مؤکدا قبل الظهر واربع قبل الجمعة واربع بعدها بتسليمه. (درمختار ج: ۲ ص: ۱۲، مطلب في الفتوى النازلة). ايضاً: وقبل الظهر والجمعة وبعدها اربع كذا في المتون. (هندية ج: ۱ ص: ۱۱۲، الباب التاسع في النوافل). ايضاً: وعن أبي يوسف انه ينبغي ان يصلي اربعاً ثم ركعتين..... الخ. (البحر الرائق ج: ۲ ص: ۵۲)

۲ [حتى لا تجب الجمعة على العبد والنسوان... الخ. (هندية ج: ۱ ص: ۱۴۴) وكفاهم اداء الظهر (حلي كبير ص: ۴۷۳)]

۳ [قال في التنوير وشرحه: ويكره حضور هن الجماعة ولو جمعة، وعيد، ووعظ مطلقاً، ولو عجوزاً ليلاً على المذهب المفقى به لفساد الزمان..... الخ. (درمختار على الشامية ج: ۱ ص: ۵۶۶).]

زه تاسو سره لمونځ کول غوره گڼم رسول الله ﷺ وفرمايل

قد علمت انک تحبين الصلاة معي وصلواتک فی بیتک خير لک من صلواتک فی حجرک، وصلواتک فی حجرک خير من صلواتک فی دارک، وصلواتک فی دارک خير لک من مسجد قومک، وصلواتک فی مسجد قومک خير لک من صلواتک فی مسجدی. قال: فأمرت فبنی لها مسجد فی أقصى شئ من بیتهما واطلمه، فكانت تصلی فيه حتی لقيت الله عز وجل" (مسند احمد ج: ۱ ص: ۳۷۱) وقال الهیثمی ورجاله رجال الصحیح غیر عبدالله بن سويد الانصاری و ثقة ابن حبان مجمع الزوائد ج: ۲ ص: ۳۴)

ترجمه: ... ما ته معلومه ده چې تاته ماسره لمونځ کول خوښ دي، خو ستا د خپل کور په کوټه کې لمونځ کول ستا د کور په انگرې کې د کولو نه غوره دي او د کور په انگرې کې دې لمونځ کول د کور په چاپیر چل کې د لمونځ کولو نه غوره دي او د خپلې محلې په جومات کې دې لمونځ کول زما په جومات کې لمونځ کولو نه غوره دي راوي وايي چې ام حميد رضي الله عنه ددې ارشاد په اوریدلو باندې د خپل کور خلکو ته حکم وکړ چې د خپل کور د ټولو نه لیرې او تیاره کونج کې هغې د پاره د لمانځه ځای جوړ کړي، د هغې د هدايت مطابق ځای جوړ کړل شو. هغې به هم هلته لمونځ کولو تر دې چې وفات شوه.

په دې احاديثو کې د بنځو د جومات د راتگ په باره کې د رسول الله ﷺ مرضي هم معلومېږي او د صحابه کرامو او د صحابیاتو شوق هم.

دا خو د رسول الله ﷺ د نیک دور خبره وه، خو وروسته چې کله بنځو په دې قیوداتو کې کوتاهي شروع کړه چې په کومو سره هغوی ته جوماتونو ته د تلو اجازه ورکړل شوې وه، نو د امت فقهاوو د دوی تگ مکروه کړ.

د ام المؤمنین عائشه صدیقہ رضي الله عنها ارشاد مبارک دی:

"لو ادرک رسول الله ﷺ ما أحدث النساء لمنعهن المسجد کما منعت نساء بنی اسرائیل...."

(صحیح البخاری ج: ۱ ص: ۱۲۰ صحیح مسلم ج: ۱ ص: ۱۸۳ موطاء امام مالک ص: ۱۸۴)

ترجمه: ... بنځو چې کومه نوې طریقه اختیار کړې ده، که رسول الله ﷺ دا لیدلې وای، نو بنځې به یې د جومات نه منع کړې وې، څنگه چې د بنی اسرائیلو بنځې منع کړل شوې وې. د ام المؤمنین رضي الله عنها دا ارشاد دهغې د زمانې د بنځو په باره کې و، ددې نه اندازه کیږي چې زموږ د زمانې د زنانو به څه حال وي.....؟

خلاصه دا چې شریعت نه دی بدل شوی، د رسول الله ﷺ نه وروسته چاته هم د شریعت د بدلولو اختیار نشته، خو د کومو قیدونو او شرطونو په لحاظ سره چې رسول الله ﷺ بنځو ته جومات د تلو اجازه ورکړې وه، کله چې بنځو د هغې شرطونو لحاظ ونه ساته، نو اجازه به هم باقی نه پاتې کیږي، په دې بنیاد فقهاء امت چې په حقیقت کې حکماء امت دي، د بنځو جومات ته حاضریدل یې مکروه کړل، گویا دا شی د خپل اصل په اعتبار سره جائز دی، خو د

څه عارض له وجې نه ممنوع شوی دی او ددې مثال داسې ده چې د یو مرض په زمانه کې یو طبیب د امرودو خوړولو نه منع وکړي اوس ددې مطلب دا نه دی چې هغه د شریعت حلال او حرام بدل کړي دي. بلکې مطلب دا دی چې یو شی کوم چې جائز او حلال دی. هغه د یو خاص موسم او ماحول په لحاظ سره صحت ته نقصان رسوي له دې وجې منع کړل شوی دی

جومات کې د بنځو په حاضري باندې ولې پابندي لګول شوې ده

حالانکې د نبی کریم ﷺ په زمانه کې به بنځې راتلې؟

سوال: د نبی کریم ﷺ په زمانه کې به بنځو هم په جمعه کې شرکت کاو، نن سبا ګنده ماحول کې بنځو له پاره جمعه کې نه شریکیدل غوره دي، خو بنځو ته جمعه کې د نه شریکیدو حکم چا لګولی دی، ځکه چې حضور اکرم ﷺ خو منع نه وه فرمایلي؟

جواب: بنديږ خو چا لګولی نه دی، اوس هم ځینې ځایونو کې ځینې بنځې ځي، خو حضرات فقهاء کرامو د فتنې له ویرې نه اود زمانې د فساد له وجې نه د دوی تلل مکروه ګرځولی دي^[۱] صحیح بخاری. مسلم، مؤطا او ابوداؤد کې د حضرت عائشه رضی الله عنها ارشاد دی چې بنځو د نبی کریم ﷺ نه وروسته کوم نوي صورتونه اختیار کړي دي، که نبی کریم ﷺ دا لیدلی و، نو دوی به یې جوماتونو ته د راتلو نه منع کړې وې لکه څنګه چې د بنو اسرائیلو بنځې منع کړل شوې وې، جامع الاصول، ج: ۱۱، ص: ۲۰۱^[۲]

جومات کې د بنځو لمونځ کول

سوال: نن سبا جومات کې د بنځو لمونځ کول لیدل شوي دي، ایا جومات کې د بنځو لمونځ کول صحیح دي؟

جواب: جومات ته د بنځو حاضري مکروه ده، خو که د پردې انتظام موجود وي^[۳]

بنځه دې د حیض په ورځو کې د لمونځ په ځای تسبیح کوي

سوال: لمونځ کول په ټولو مسلمانانو سربېره او بنځو باندې فرض دي، موږ ډیرې جینکۍ په دفتر وغیره کې کار کوو، د ماسپینین لمونځ د دفتر د کار دوران کې وي، مسئله داده چې د پاکوالي دوران کې خو موږ لمونځ وکړو، خو د حیض په ورځو کې څه وکړو؟ یو پیژندګلو وویل

^۱ [ریکړه حضورهن الجماعة ولو جمعة، وعید، ووعظ مطلقاً، ولو عجزواً لیلأ علی المذهب المفقی به لفساد الزمان. (درمختار مع الشامی ج: ۱ ص: ۵۶۶، باب الامامة).

^۲ [ولو ادرك رسول الله صلى الله عليه وسلم ما احدث النساء لمنعهن المسجد كما منعت نساء بني اسرائيل. (بخاری ج: ۱ ص: ۱۲۰، طبع نورمحمد کراچی، جامع الاصول ج: ۱۱، ص: ۲۰۱، طبع دار البیان، بیروت)

^۳ [ریکړه حضورهن الجماعة ولو الجمعة وعید ووعظ مطلقاً ولو عجزواً لیلأ علی المذهب المفقی به لفساد الزمان. ولی الشامیة ای مذهب المتأخرین..... الخ. (شامی ج: ۱ ص: ۵۶۶، باب الامامة).

چې بیا هم لمونځ کوم (یعنې هم داسې په جانماز باندې ناسته دولس رکعتو وکړم) زه په شک کې یم ایا په خاص ورځو کې زه د ماسپښین لمونځ نه کوم یا دهغې وینا کونکې په وینا باندې عمل کوم؟ په اصل کې دفتر ډیروړوکی دی او یوازې چې کوم ځای کمره بندو لوسره بنده کیني، نود لمونځ کولو ځای نشته،

جواب: ښځوته د حیض په ورځو کې د لمونځ کولو اجازه نشته، له دې وجې هغې ښځې چې تا ته کومه مسئله بیان کړې ده هغه بالکل غلطه ده^{۱۱}، خو په خاص ورځو کې د ښځوله پاره غوره داده چې د لمانځه په وخت کې اودس کولو سره په مصلی باندې ناسته څه ذکر او تسبیح کوي^{۱۲}.

د ښځو د لمانځه پوره وضاحت

سوال: د ښځو د لمانځه په باره کې تفصیل سره بیان کړئ، خاص طور سره د سجدې حالت به څنگه وي؟

جواب: د ښځو لمونځ هم د سړیو په شان دی، خو په څو کارونو کې د هغوی د زنانوالي او ستر په لحاظ د سړیو نه بیل حکم دی، لاندې قیام، رکوع، سجده او قعده په عنواناتو سره د هغوی مخصوص مسائل ذکر کوم:

قیام

(۱) ښځو ته په قیام کې دواړه پښې یو ځای کول پکار دي، یعنې په دې کې دې فاصله نه ساتي، همدغه شان په رکوع او سجده کې دې هم گیتی یو ځای وي (او سړیو له پاره دا حکم دی چې د قیام دوران کې دې د هغوی د قدمونو تر مینځه د څلورو پنځو گوتو فاصله وي)^{۱۳}.

۱ [ومنها] ان يسقط عن الحائض والنفساء الصلاة فلا تقضى هكذا في الكفاية. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۳۸، الباب السادس في الدماء المختصة بالنساء، الفصل الرابع في احكام الحيض والنفساء). وعن ابي سعيد الخدري... قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ليس اذا حاضت لم تصل ولم تصم. (بخاری، کتاب الغسل ج: ۱ ص: ۴۴، باب ترك الحائض الصوم، مسلم کتاب الايمان ج: ۱ ص: ۶۰، باب بيان نقص الايمان). وعن معاذة قالت: سألت عائشة رضي الله عنها فقلت: ما بال الحائض تقضى الصوم ولا تقضى الصلاة؟ فقالت: احرورية انت؟ قلت: لست بحرورية ولكني اسال: قالت: يصيبنا ذلك فنومر بقضاء الصوم ولا نومر بقضاء الصلاة. (ابو داود، کتاب الطهارة ج: ۱ ص: ۳۵، باب في الحائض لا تقضى الصلوات، نسائي ج: ۱ ص: ۳۱۹)

۲ [ويستحب للحائض اذا دخل وقت الصلاة ان تتوضا وتجلس عند مسجد بيتها تسبح وتقل قدر ما يمكنها اداء الصلاة لو كانت ظاهرة كذا في السراجية. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۳۸، الباب السادس في الدماء، الفصل الرابع في احكام الحيض).]

۳ [ويبلغ ان يكون بين قدميه اربع اصابع في قيامه. كذا في الخلاصة. (الهندية ج: ۱ ص: ۷۳، الباب الرابع في صفة الصلاة، الفصل الثالث في سنن الصلاة وآدابها وكيفيةها).]

- (۲) بنځو له پاره که د یخني عذر وي او که نه وي، په هر حال کې څادر یا لوپټه کې دننه لاس اوچتول پکار دي، بهر ویستل نه دي پکار او سړیو ته دا حکم دی که هغوی څادر وغیره اغوستي وي، نو د تکبیر تحریمه په وخت به دهغه نه لاس راوښکلو سره لاس اوچتوي،^{۱۱}
- (۳) بنځوته یوازې داوږو پورې لاس اوچتول پکار دي^{۱۲} او د سړیو له پاره حکم دادی چې دومره یې اوچت کړي چې غټې ګوتې یې د غوږونو د نرمیو برابر شي، بلکې د غوږونو پوسکو پورې دې ولګوي.^{۱۳}
- (۴) بنځو ته د تکبیر تحریمه نه وروسته په سینه باندې لاس تړل پکار دي^{۱۴} او سړیو له پاره د نامه نه لاندې، (۵) بنځه به د لاس تړلو په وخت کې یوازې ښی لاس د خپل گس لاس په شا باندې کیږدي، حلقه جوړول او گس مړوند نیول نه دي پکار (او سړیو ته دا حکم ده د ښي لاس د غټې ګوتې حلقه جوړولو سره دې د گس لاس گیتۍ ونیسي او د مینځ درې واړه ګوتې په مړوند باندې نیغې وساتي،^{۱۵}

رکوع

- (۱) په رکوع کې بنځوته ډیر ښکته کیدل نه دي پکار، بلکې دومره دې ښکته شي چې د هغوی لاسونه (کونډو ته ورسېږي)^{۱۶} او سړیو ته دا حکم ده چې دومره ښکته شي چې ملا یې بالکل نیغه شي او سر او شا یې برابر شي،^{۱۷}
- (۲) بنځوته په رکوع کې د دواړو لاسونو ګوتې پراخه ساتلو نه پرته^{۱۸} (بلکې یو ځای) کیښودل پکار دي، (او سړیو له پاره حکم دادی چې په رکوع کې به د لاس ګوتې پراخه ساتي،^{۱۹}

- ۱ [اخراج الرجل كفيه من كميه عند التكبير] للإحرام لقربه من التواضع الا لضرورة كبر، والمرأة تستر كفيها حذراً من كشف ذراعها. (مراقى الفلاح مع الحاشية الطحطاوية ص: ۱۵۱)۔
- ۲ [و] اما (المرأة) فانها (ترفع) يديها عند التكبير (حذاء ثدييها) بحيث تكون رؤس اصابعها حذاء منكبيها لان ذلك استرلها وامرها مبنى على المستر..... الخ. (كبرى ص: ۳۰۰، طبع سهيل اكيدي لاهور)۔
- ۳ [اذا اراد الدخول في الصلاة كبر ورفع يديه حذاء اذنيه حتى يحاذى ابهاميه شمحتى اذنيه وبرؤس الاصابع فروع اذنيه كذا في التبيين. (الهندية ج: ۱ ص: ۷۳، كتاب الصلاة، طبع رشيدية)۔
- ۴ [و] اما (المرأة) فانها (تضعها تحت ثدييها) بالاتفاق لانه استرلها. (كبرى ص: ۳۰۱)۔
- ۵ [ثم يضع يمينه على يساره).... (ويقبض بيده اليمنى راسغ يده اليسرى)..... فكيفية الجمع ان يقع كف اليمنى على كف اليسرى ويخلق الابهام والخنصر على الراسغ ويبسط الاصابع الثلاثة على الذراع..... (ويضعهما) الرجل (تحت السرة)..... الخ. (كبرى شرح منية ص: ۳۰۰)۔
- ۶ [والمرأة تنحني في الركوع يسيراً. (الهندية ج: ۱ ص: ۷۴، الفصل الثالث في سنن الصلاة وآدابها)۔
- ۷ [ويسط ظهره حتى لو وضع على ظهره قدح من ماء لاستقر ولا ينكس راسه ولا يرفع يعنى مسوى راسه بعجزه كذا في الخلاصة. (الهندية ج: ۱ ص: ۷۴، الفصل الثالث في سنن الصلاة وآدابها)
- ۸ [ولكن تضم يديها. (الهندية ج: ۱ ص: ۷۴، ايضاً: حاشية الطحطاوى على المراقى ص: ۱۴۱)۔
- ۹ [يفرج بين اصابعه. (الهندية ج: ۱ ص: ۷۴)۔

- (۳) بنځه به په رکوع کې لاس په ګونډو ساتي، خو ډیر زور به نه ورکوي^{۱۱۱} (او د سړیو له پاره حکم دا دی لاسونه له به په ګونډو باندې ښه زور ورکولو سره رکوع کوي)^{۱۲۱}
- (۴) په رکوع کې بنځه لاسونه په ګونډو باندې ږدي، خو ګونډې دې نیسي نه^{۱۳۱} (او د سړیو له پاره حکم دادی چې په ګوتو سره دې ګونډې مضبوطې ونیسي)^{۱۴۱}
- (۵) په رکوع کې ښځوته خپلې څنگلې د خپلو ډډو سره یو ځای کول پکار دي، یعنې راغونډې دې وي^{۱۵۱} (او د سړیو له پاره حکم دادی چې څنگلې به د ډډو نه بیلې ساتي)

سجده:

- (۱) په سجده کې ښځوته څنگلې په ځمکه باندې غوړول پکار دي (او د سړیو په ځمکه باندې څنگلې غوړول مکروه دي)^{۱۶۱}
- (۲) ښځوته په سجده کې دواړه پښې د ګوتو په څوکو درول نه دي پکار، بلکې دواړه پښې ښي طرف ته اوښکلو سره دې په کوناتو باندې کیني او ښه په راټولیدو سره او ښکته کیدلو سره دې سجده کوي، کوناتي دې نه اوچتوي^{۱۷۱} (او د سړیو له پاره حکم دادی چې په سجده کې دې دواړه پښې د ګوتو په څوکو ولاړې ساتي او کوناتي دې د پښو نه اوچت ساتي)^{۱۸۱}

۱ [ولا تعتمد ولا تفرج اصابعها. (الهندية ج: ۱ ص: ۷۴)۔

۲ [ويعتمد يديه على ركبتيه كذا في الهندية ج: ۱ ص: ۷۴)۔

۳ [وتضع على ركبتيها وضعا ووتنخني ركبتيها. (الهندية ج: ۱ ص: ۷۴)۔

۴ [(سنها) واخذ ركبتيه يديه..... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۷۲)۔

۵ [ولا تجاف عضديها كذا في الزاهدي. (الهندية ج: ۱ ص: ۷۴)۔

۶ [وفي مراقى الفلاح : وافتراش ذراعيه وهو بسطها على الارض حالة السجود الا للمرأة. وفي حاشية الطحطاوى : وافتراش ذراعيه لقول عائشة رضى الله عنها كان النبی صلى الله عليه وسلم ينهى عن عقبة الشيطان وان يفرش الرجل ذراعيه افتراش السبع. رواه البخارى. (حاشية طحطاوى على مراقى الفلاح ص: ۱۹۲، فصل فى المكروهات). ايضا عن ابن عمر مرفوعا اذا جلست المرأة فى الصلاة وضعت فخذهما على فخذهما الاخرى فاذا سجدت الصقت بطنها على فخذهما كاستر ما يكون ، فان الله تعالى ينظر اليها يقول: يا ملائكتي! اشهدكم انى قد غفرت لها. (بيهقى ج: ۲ ص: ۲۲۳)۔

۷ [وفي الطحطاوى : (ويسن وضع المرأة يديها..... الخ المرأة تخالف الرجل فى مسائل منها هذه ومنها : انها لا تخرج كفها من كميتها عند التكبير وترفع يديها حذاء منكبيها ولا تفرج اصابعها فى الركوع وتنحنى فى الركوع قليلا بحيث تبلغ حد الركوع فلا تزيد على ذلك لانه استرلها وتلزنق مرفقيها بجنبها فيه وتلزنق بطنها بفخذيها فى السجود وتجلس كلتا رجليها من الجانب الايمن وتضع فخذيها على بعضها وتجعل الساق الايمن على الساق الايسر كما فى مجمع الافر. (حاشية الطحطاوى على مراقى الفلاح شرح نور الايضاح ص: ۱۴۱، طبع مير محمد كتب خانه آرام باغ ، كراچى)

۸ [واذا رفع راسه من السجدة الثانية فى الركعة الثانية افتراش رجله اليسرى وجلس عليها ونصب اليمنى نصبا ووجه اصابعه نحو القبلة ووضع يديه على فخذه وبسط اصابعه كذا فى الهداية. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۷۵، الفصل الثالث فى سنن الصلوة وآدابها)۔

(۳) په سجده کې د ښځو خټه ورننو سره لگیدل پکار دي او لاسونه د غیږې سره یو ځای کیدل پکار دي. لنډه دا چې ښه غونډه سجده کول پکار دي^{۱۱} او د سپړوته خټه د ورونو او د غیږې نه بیل ساتل پکار دي^{۱۲}.

قعه:

- (۱) په التحیات کې د کیناستلو په وخت د سپړو په خلاف ښځوته دواړه پښې ښي طرف ویستلوسره په گس کوناتي باندې کیناستل پکار دي. یعنې کوناتي دې په ځمکه باندې وي، په پښه دې نه ساتي،^{۱۳} او د سپړو له پاره حکم دادی چې په قعه کې د خپله ښی پښه ولاړه ساتي او گسه پښه خورولو سره دې په هغه باندې کیني،^{۱۴}
- (۲) ښځه دې په قعه کې د لاسونو گوتې یو ځای ساتي او سپړو ته پکار دي چې هغه په خپل حال باندې پریږدي نه دې پراخه ساتي او نه دې یو ځای کوي،^{۱۵}

د ښځو لمانځه نور مسائل

(۱) کله چې یو خبره په لمانځه کې پېښه شي مثلاً لمونځ کولو سره څوک مخې ته تیر شي او هغه بندول مقصود وي، نو ښځه دې لاس نه پړک وباسي چې دهغه طریقه داده چې د ښي لاس د گوتو په شا سره دې د گس لاس ورغوی ووهي^{۱۶} او د سپړو له پاره د داسې کار کولو په وخت

- ۱ [عن یزید بن حبیب رضی الله عنه ان رسول الله صلى الله عليه وسلم مر على امراتین تصليان، فقال: اذا سجدتما فضا بعض اللحم الى الارض فان المرأة ليست في ذلك كالرجل. (مراسیل ابی داود ص: ۸).]
- ۲ [وجافی ای باعد الرجل بطنه عن فخذه وعضديه عن ابطيه لانه ابلغ في السجود بالاعضاء..... والمرأة تحفض فتضم عضديها جنبها وتلرق بطنها بفخذيها لانه استرها ثم رفع راسه. (مراقی الفلاح شرح نور الايضاح علی هامش الطحطاوی ص: ۱۵۴، فصل في كيفية تركيب افعال الصلاة).]
- ۳ [وان كانت امرأة جلست على ايستها اليسرى واخرجت رجلها من جانب اليمين. كذا في الهداية. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۷۵). ايضاً ويسن افترش الرجل رجله اليسرى ونصب اليمنى وتوجيه اصابعها نحو القبلة كما ورد عن ابن عمر رضي الله عنهما. ويسن تورك المرأة بان تجلس على اليتها وتضع الفخذ على الفخذ وتخرج رجلها من تحت وركها اليمنى لانه استرها. (مراقی الفلاح علی هامش الطحطاوی ص: ۱۴۶).]
- ۴ [واذا رفع راسه من السجدة الثانية في الركعة الثانية افترش رجله اليسرى وجلس عليها ونصب اليمنى نصبا..... الخ. (مراقی الفلاح علی هامش الطحطاوی ج: ۱ ص: ۷۵).]
- ۵ [واذا فرغ الرجل من سجدة الركعة الثانية..... ووضع يديه على فخذه وبسط اصابعه وجعلها منتهية الى راس ركبتيه. (مراقی الفلاح علی هامش الطحطاوی ص: ۱۵۵، فصل في كيفية تركيب افعال الصلاة). ايضاً ويضع يديه في الركوع على ركبتيه متمداً بهما ويفرج اصابعه ولا يندب الى التفريغ الا في هذه الحالة ليكون امکن من الاخذ بالركبة والاعتماد ولا الى الضم الا في حال السجود لتكون رؤس الاصابع متوجهة الى القبلة وفيما سواها وهو حال الرفع عند التكبير والوضع في التشهد بترك على ما عليه العادة من غير تكلف ضم ولا تفريغ لعدم ما يقتضي احدهما دون الآخر. (حلی کبیر ص: ۳۱۵، باب صفة الصلاة).]
- ۶ [اما النساء فانهم يصفقن وكيفيته ان يضرب بظهور الاصابع اليمنى على... [بقیه حاشیه په راروانه صفحه..]

- کې د سبحان الله ویلو حکم دی. ^{۱۱} خو ښځه دې سبحان الله نه وایي. بلکې د پورتنی لیکل شوي طریقې مطابق دې لاس وپړکوي.
- (۲) ښځه دې د سړیو امامت نه کوي ^{۱۲}
- (۳) ښځه که جمعه کوي، نو کومه ښځه چې امامه وي هغه دې مخکې نه درېږي. بلکې د صف په مینځ کې دې ولاړه وي ^{۱۳} د ښځو خاتنه جمعه مکروه ده، ^{۱۴}
- (۴) د فتنې او فساد له وجې نه د ښځو جومات ته حاضریدلو سره په جمعه کې حاضریدل مکروه دي ^{۱۵} (۵) ښځه که په جمعه کې شریکه شي، نو د سړیو او ماشومانو نه په روستني صف کې دې ودرېږي. ^{۱۶}
- (۶) په ښځې باندې جمعه فرض نه ده، خو که د جمعي په لمانځه کې شریکه شي، نو دهغې جمعه به ادا شي او د ماسپښین لمونځ به ترې ساقط شي ^{۱۷}
- (۷) د ښځو په ذمه د اخترونو لمونځ واجب نه دی ^{۱۸}
- (۸) په ښځو باندې په ایام تشریق کې یعنې د فرض لمونځونو نه وروسته تکبیرات تشریق واجب نه دي، خو که یو ښځه په جمعه کې شریکه شوي وي، نو د امام په متابعت کې په هغې باندې هم واجب دي ^{۱۹}.

... بقیه د ترمخ]... صفحه الکف من اليسرى... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۰۴. کتاب الصلاة. الباب السابع، الفصل الاول)۔

۱ [ویدرا المار اذا لم يكن بين يديه سترة او مر بينه وبين السترة بالاشارة او بالتسبيح كذا في الهداية. وقالوا هذا في حق الرجال... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۰۴، الباب السابع، الفصل الاول)۔

۲ [لا يجوز اقتداء رجل بامرأة هكذا في الهداية. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۸۵، کتاب الصلاة. الباب الخامس)۔

۳ [فان فعلن وقفت الامام وسطهن وبقيامها وسطهن لا تزول الكراهة... الخ. (هندي ج: ۱ ص: ۸۵)۔

۴ [ويكره امامة المرأة للنساء في الصلوات كلها من الفرائض والنوافل... الخ. (هندي ج: ۱ ص: ۸۵)۔

۵ [والفتوى اليوم على الكراهة في كل الصلوات لظهور الفساد... الخ. (هندي ج: ۱ ص: ۸۹)۔

۶ [يقوم الرجل أقصى ما يلي الامام ثم الصبيان ثم الخشي ثم لاناث... الخ. (هندي ج: ۱ ص: ۸۹، کتاب الصلاة، الباب الخامس، الفصل الخامس، طبع رشيديه)۔

۷ [لا تجب الجمعة على مسافر ولا امرأة ولا مريض... فان حضروا فصلوا مع الناس اجزاهم عن فرض الوقت... الخ. (هداية ج: ۱ ص: ۱۶۹، طبع شرکت علميه ملتان)۔

۸ [تجب صلوة العيد على كل من تجب عليه الجمعة كذا في الهداية. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۵۰، ولا تجب عليها الجمعة)

۹ [دا دامام ابوحنيفه رحمه الله قول ده، حضرت شهيد رحمه الله هم دا قول اختيار كړی دی، د

صاحبینو په نزد د سړیو په شان په ښځو باندې هم تکبیرات تشریق ویل. واجب دي اوبه دې مسئله

کښې فتوا د صاحبینو په قول ده، لهذا په ښځو باندې هم تکبیرات د تشریق واجب دي. په الجوهرة

النيرة کښې دې (قوله: والتكبير عقب الصلوة) هذا على الاطلاق انما هو على قولهما لان عندهما التكبير تبع

للمكتوبة فيأتي به كل من يصلي المكتوبة، واما عند أبي حنيفة لا تكبير الا على الرجال الاحرار المكلفين.....

وفي الخجندی: التكبير انما يؤدي بشرائط خمسة على قول أبي حنيفة.. [بقیه حاشیه په راوړانه صفحه..

خوبه تیز اواز سره دې تکبیر نه وایي خکه دهغي اواز هم عورت دی ^{۱۱}

(۹) بنځو ته د سهار لمونځ په تیاره کې کول مستحب دي او نور ټول لمونځونه په اول وخت کې کرل مستحب دي ^{۱۲}

(۱۰) بنځو ته په لمانځه کې په اوچت اواز سره د قرأت کولو اجازه نشته. لمونځ که جهري وي که سري، هغوی له په هر حال کې پټه قرأت کول پکار دي، بلکې د خینې فقهاء کرامو په نزد د بنځې اواز هم عورت دی، له دې وجې که هغه په اوچت اواز سره قرأت کوي، نو دهغي لمونځ به فاسد شي ^{۱۳} (۱۱) بنځه اذان نه شي کولی ^{۱۴}

(۱۲) بنځه دې په جومات کې اعتکاف نه کوي، بلکې په خپل کور کې په هغه ځای کې کوم چې د لمانځه له پاره خاص وي، اعتکاف دې وکړي ^{۱۵} او که په کور کې یو ځای د لمانځه له پاره خاص نه وي، نو د اعتکاف له پاره دې یو ځای مقرر کړي ^{۱۶}

...بقیه د ترمخ]..وعلى الرجال دون النساء وان صلين بجماعة الا اذا اقتدين برجل ونوى امامتهن.... وقال ابو يوسف ومحمد التكبير يتبع الفريضة فكل من ادى فريضة فعليه التكبير والفتوى على قولهما... الخ. (الجوهر النيرة ج: ۱ ص: ۱۱۵، باب صلاة العيدين، طبع حقانيه ملتان، ايضاً: عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۵۲، كتاب الصلاة، ايضاً: درمختار ج: ۲ ص: ۱۷۹، كتاب الصلاة). قال في البحر الرائق: واما عندهما فهو واجب على كل من يصلى المكتوبة لانه تبع لها، فيجب على المسافر والمرأة والقروى. قال في السراج الوهاج والجوهر: الفتوى على قولهما في هذا ايضاً فالحاصل ان الفتوى على قولهما في آخر وقته وفيمن يجب عليه. (البحر الرائق ج: ۲ ص: ۱۷۹، باب العيدين، عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۵۲، الدر المختار ج: ۲ ص: ۱۸۰، طبع ايج ام سعيد كراچي)۔

- ۱ [والمرأة تخافت بالتكبير لان صوتها عورة. (البحر الرائق ج: ۲ ص: ۱۷۹، باب العيدين)۔
- ۲ [والمستحب للرجل الابتداء في الفجر..... الا لحاج بمزدلفة فالتغليس افضل كمرأة مطلقاً، وفي غير الفجر الافضل لها انتظار فراغ الجماعة. قوله مطلقاً اي ولو في غير مزدلفة لبناء حائهن على الستر وهو في الظلام اتم. (الدر المختار مع ردالمختار ج: ۱ ص: ۳۶۶ مطلب في طلوع الشمس من مغربها)۔
- ۳ [وفي الدر المختار: وصوتها على الراجح..... (قوله على الراجح) عبارة البحر عن الحلية لانه الاشبة، وفي النهر وهو الذي نبغي اعتماده ومقابله ما في النوال: نغمة المرأة عورة، وتعلمها القرآن من المرأة احب: قال عليه الصلاة والسلام: التسبيح للرجال والتصفيق للنساء فلا يحسن ان يسمعها الرجل. وفي الكافي ولا تلي جهرأ لان صوتها عورة ومشى عليه في المحيط في باب الاذان بحر. قال في الفتح: وعلى هذا لو قيل اذا جهرت بالقراءة في الصلاة فسدت كان متجهها، ولهذا منعها عليه الصلاة والسلام من التسبيح بالصوت لاعلام الامام بسهوه الى التصفيق. (شامی ج: ۱ ص: ۴۰۶، باب شروط الصلاة، مطلب في ستر العورة)۔
- ۴ [واما اذان المرأة فلاها منهية عن رفع صوتها لانها يؤدى الى الفتنة.... الخ. (البحر الرائق ج: ۱ ص: ۲۷۷).
- ۵ [والمرأة تعتكف في مسجد بيتها.... الخ. (هندي ج: ۱ ص: ۵۴، كتاب الصلاة، الباب الثاني، الفصل الاول)
- ۶ [ولو لم يكن في بيتها مسجد تجمل موضعاً منه مسجداً لتعتكف فيه كذا في الزاھدی. (هندي ج: ۱ ص: ۲۱۱، كتاب الصوم، الباب السابع في الاعتكاف، طبع رشيديه كولته)۔

❖ په کوم شیانوسره لمونځ فاسدیري؟ ❖

غیر اسلامي لباس اغوستلو کې لمونځ کول

سوال: د غیر اسلامي زندگي طرز اختیارولو سره زموږ د الله په نزد څه حیثیت پاتې کېږي؟ په داسې صورت کې زموږ لمونځ قبلیري. کله چې موږ غیر اسلامي لباس اغوستلو سره لمونځ کوو؟

جواب: د لمانځه د قبولیت دوه مطلبه دي، یو د فرضیت لیرې کېدل او دویم د لمانځه د هغه انوار او برکات نصیب کېدل کوم پتې الله پاک په دې کې ایښي دي. کوم سړی چې غیر اسلامي لباس اغوستلو سره یا غیر شرعي کارونو کولو سره لمونځ کوي، فرض خو به د هغه ادا شي، خو عین د لمانځه په حالت کې هم هغه داسې شکل او وضع جوړه کړي ده کومه چې د الله پاک په نزد ناخوښه او مبغوضه ده. له دې وجې د هغه لمونځ مکروه دی او په هغه باندې به د لمانځه ثمره په پوره طریقې سره مرتب نه وي.^[۱]

د لمانځه دوران کې د سړیو د ښکرونه ښکته پاچامه، پرتوګ اغوستل

سوال: سړیو له پاره د ښکرونه ښکته پاچامه یا پرتوګ او د لمانځه په وخت د ښکرونه لاندې پاچامه یا پرتوګ شرعاً جائز دي یا حرام؟

جواب: د نبی کریم ﷺ ارشاد مبارک دی چې کومه پاچامه د ښکرونه ښکته وي، نو دا په دوزخ کې ده، له دې وجې نه پرتوګ یا پاچامه د ښکرونه ښکته کول حرام او لویه گناه ده او په لمانځه کې لویه گناه کول نوره هم ډیره بده خبره ده.^[۲]

ایا د ډیره نه ساتونکي لمونځ مکروه دی؟

سوال: ایا دا خبره صحیح ده چې کوم کس ډیره نه ساتي، نو د هغه لمونځ مکروه دی؟

جواب: ډیره خریل حرام دي او ددې حرام کار اثر به په لمانځه کې هم وي. له دې وجې نه که

[۱] ثم القبول قسمان احدهما: ان يكون الشيء مستجمعاً للاركان والشرائط ويراد فيه الصحة والاجزاء، والثاني: كون الشيء يترتب عليه من وقوعه عند الله جل ذكره موقع الرضا وتترتب عليه الثواب والدرجات وهذه المرتبة بعد الاولى.... الخ. (معارف السنن ج: ۱ ص: ۲۹، باب ما جاء لا تقبل صلاة بغير طهور) وايضا ويكره للمصلي كل ما هو من اخلاق الجبابة عموماً لان الصلوة مقام التواضع والتذلل والخشوع وهو يناق التكبّر والتجبر. (كبرى ص: ۳۴۸)۔

[۲] عن ابي هريرة رضى الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ما اسفل من الكعبين من الازار في النار. رواه البخاري. (مشكوة ص: ۳۷۳، كتاب اللباس، طبع قديمي).

لمونځ يې مکروه شي، نو څه ليري خبره نه ده ۱۱

په ناپاکه جامو کې شوی لمونځ دې په دويم ځل وشي

سوال: د لمانځه نه مخکې انسان ته معلومه وي چې زما جامې خرابې دي، خو که هغه يې د لمانځه دوران کې هير کړي او لمونځ وکړي په لمانځه کې ياديدو سره يا وروسته که رايا د شي، نو ايا د هغه لمونځ وشو؟

جواب: که په جامه يا بدن باندې دومره نجاست لگيدلی وي کوم چې د لمانځه نه مانع وي، نو لمونځ نه کيږي، که په هيره يې لمونځ شروع کړ او په لمانځه کې ورته رايا د شو، نو فوراً دې لمونځ پرېږدي او نجاست ليري کولو نه وروسته دې په دويم ځل لمونځ وکړي او که د لمانځه نه وروسته ورته رايا د شو، نو بيا دې هم په دويم ځل وکړي ۱۲

پرانستي گريوان سره لمونځ کول څنګه دي؟

سوال: د لمونځ کونکو اکثريت په صحيح طريقي باندې لمونځ نه ادا کوي او د لمانځه د ټولو ارکانو د ادا کولو په ځای د هغه نه د ځان خلاصولو کوشش کوي، کوم چې د لمانځه د اصل روح منافي ده، يو لويه غلطې چې دهغې طرف ته د نن پورې چا هم توجه نه ده کړې هغه داده چې د اکثرو لمونځ کونکو گريوانونه د ملنگانو په شان پرانستي وي او بنسټه کېدو سره په عاجزي سره دريدلو په ځای سينه ويستلو سره ولاړ وي او ددې په عکس کې که يو سړی د وخت د بادشاه مخکې پيش شي، نو ايا د هغه عمل به داسې وي؟ بالکل نه. مولانا صاحب جواب راکړی چې د بادشاهانو بادشاه د دواړو جهانونو د خالق الله سبحانه و تعالی په مخکې د داسې عمل بنسټکاره کونکي خپل عملونه ضائع کوي يا په داسې کولو کې څه گناه نشته؟

جواب: پرانستي گريوان سره لمونځ کول جائز دي، خو بندول غوره دي او د قيام په حالت کې انسان ته په خپل اصلي وضع کې دريدل پکار دي نه په تکبر سره او نه بنسټه کېدو سره. ۱۳

۱ [عن عائشة رضي الله عنها قالت: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: عشر من الفطرة: قص الشوارب واعفاء اللحية.... الخ. (صحيح مسلم ج: ۱ ص: ۱۲۹). واما الاخذ منها وهي دون ذلك كما يفعله بعض المغاربة ومحنة الرجال فلم يبحه احد، واخذ كلها فعل يهود الهند ومجوس الاعاجم. (فتاوى شامى ج: ۲ ص: ۴۱۸، باب ما يفسد الصوم وما لا يفسده، مطلب في الاخذ من اللحية، فتح القدير ج: ۲ ص: ۷۷، البحر ج: ۲ ص: ۲۰۲).

۲ [النجاسة نوعان..... والغليظة اذا زادت على قدر الدرهم تمنع جواز الصلاة. (الفتاوى الخانية على هامش الهندية ج: ۱ ص: ۱۸، كتاب الطهارة، فصل في النجاسة التي تصيب الثوب).—

۳ [وقوموا لله قنتين (البقرة: ۲۳۸). ايضاً ويكره للمصلى كل ما هو من اخلاق الجبابة عموماً لان الصلاة مقام التواضع والتذلل والخشوع وهو يناقض التكبر والتجبر. (حلى كبير ص: ۳۴۸، طبع سهيل اكيدي لاهور)

رومالي پرتوگيا پاڄامه کي لمونځ کول

سوال: پرتوگيا پاڄامه چي رومالي وي، نو لمونځ کيږي؟

جواب: کيږي؛ په دې شرط چي پرتوگيا پاڄامه پاکه وي اود بدن جوړښت په نظر نه راځي.^{۱۱}

د زنځير والا کړي (ساعت) سره لمونځ کول

سوال: زموږ د محلې په جامع مسجد کي يو صاحب ماته د لمانځه نه مخکي وويل چي د زنځير والا کړي اچولو سره لمونځ مه کوه، ځکه چي له دې سره لمونځ نه کيږي. ما د هغه نه وجه وپوښتله، نو ويي ويل چي زنځير يو قسم دهات دی او هر قسم دهات په سړيو باندې حرام دی. لهذا له دې سره لمونځ نه قبليري، تاسو په دې سلسله کي وضاحت وکړئ زه په ډير شک کي پريوتی يم.

جواب: د هغه صاحب فتوا غلطه ده د زنځير کړي جائز ده او په هغه سره په لمانځه کي هيڅ خرابي نه راځي، د سړيو له پاره سره زر او سپين زر حرام دي خو سړي سپين زرو گوتمه چي دهغي وزن د درې نيمو ماشو نه زيات نه وي په گوته کولي شي پاتې دهاتونه سړي له پاره حرام نه دي، خو کالي د سړيو له پاره نه وي د ښخوله پاره وي او د زنځير کړي په دې کالو کي شامله نه ده.^{۱۲}

سره زراچولو سره لمونځ کول

سوال: يو اهمه مسئله ستاسو په خدمت کي پيش کول غواړم، هغه دا چي د سرو زرو گوتمه اچولو سره لمونځ کيږي او که نه؟ سره زره د سړي له پاره حرام دي او حرام شي اچولو سره لمونځ د کوم حده پورې صحيح دی؟

جواب: لمونځ د الله پاک په دربار کي حاضري ده، کوم سړي چي عين د حاضريدلو په وخت کي هم د حرام کار کونکی وي او د الله پاک د احکامو ماتولو کي لگيدلی وي پخپله سوچ وکړي هغه ته به د قرب او رضا دولت حاصل شي.....؟ الغرض سره زرا يا يو بل حرام شي سره لمونځ کول صحيح نه دي اگر چي د لمانځه فرض به يې ادا شي.^{۱۳}

[۱] تطهير النجاسة من بدن المصلی..... واجب (وبعد اسطر)..... ستر العورة شرط لصحة الصلاة اذا قدر عليه. (عالمگري ج: ۱ ص: ۵۸، کتاب الطهارة، الفصل الاول في الطهارة وستر العورة)۔

[۲] ولا يتحلّى الرجل بذهب وفضة مطلقاً ولا يتختم الا بالفضة لحصول الاستغناء بها فيحرم بغيرها. (درمختار ج: ۶ ص: ۳۵۸) وفي الشامية قال اتخذه من ورق ولا تنتمه مثقالاً... الخ. (ج: ۶ ص: ۳۵۹، کتاب الحظر والاباحة)

[۳] ويكره للمصلی كل ما هو من اخلاق الجبارة عموماً لان الصلاة مقام التواضع والتذلل والخشوع وهو ينافي التكبر والتجبر. (حلي كبير ص: ۳۴۸، طبع سهيل اكيدي لاهور)۔

ورېښم ، سره زراغوستل او له بېرې پرته لمونځ کول

سوال: ما اوریدلي دي چې ورېښم او سره زر په سړي باندې حرام دي او که یو سړی له دې سره لمونځ کوي، نو د هغه لمونځ نه قبلېږي دا خبره تر کومه ځایه پورې صحیح ده؟ ځکه چې بېره خریل هم حرام دي ایا پرته د بېرې نه لمونځ قبلېږي؟

جواب: دا ټول کارونه ناجائز او کبیره گناهونه دي او کوم انسان چې د لمانځه په حالت کې د الله پاک نافرمانی کوي، د هغه له پاره ظاهره ده چې د لمانځه پوره ثواب به ورته نه ورکول کېږي خصوصاً چې هغه په دې نافرمانی پښیمانه هم نه وي^۱. لمونځ خو به یې وشي، خو د سړي له پاره سره زر او ورېښم اغوستل حرام دي^۲ او د ښخوله پاره ورېښم او سره زر حرام نه دي.

د سرو زرو غاښونو لگولو سره لمونځ کول

سوال: که یو سړي د سرو زرو غاښ لگولی وي، نو ایا له دې سره لمونځ کېږي؟ ایا د سرو زرو غاښ لگول جائز دي؟

جواب: د سرو زرو غاښ لگول جائز دي، لمونځ ورسره کېږي^۳.

سرتور سر جومات ته راتلل

سوال: عموماً په ښارونو کې اکثر لمونځ کونکي جومات ته راځي د هغوی په سر باندې جامه نه وي، هلته د جومات والا سرتور سر حضراتو له پاره د خولۍ انتظام کوي، ډیر ځله د خولۍ اوچتولو له پاره لمونځ کونکي د لمانځه والامخې ته تیرېږي، اوس پوښتنه دا ده چې د کور نه سرتور راتلل او د جومات والا د خولیاو انتظام کول شرعاً صحیح دي او که نه؟ او د ټویو ایښودونکي دا د خیر کار گڼي.

جواب: سرتور سر په بازارونو کې گرځیدل د مروت او اسلامي وقار خلاف دي او فقهاء کرامو لیکلي دي چې د داسې انسان شهادت په شرعي عدالت کې معتبر نه دي، له دې وجې مسلمان ته سرتور سر کېدل نه دي پکار^۴ په جوماتونو کې چې کومې ټوپۍ کیښودل شوي دي که هغه صفا ستره او ښکلې وي، نو دهغه په سر کولو سره لمونځ کول صحیح دي او که هغه شلیدلې خیرنې ټوپۍ چې دهغې په سر کولو سره انسان کارتن په نظر راځي دهغې سره لمونځ کول

[۱] ایضاً تیره شوی حاشیه (ویکره للمصلی کل ما هو من اخلاق الجبارة... الخ).

[۲] (قوله وکره الخ) لان النص حرم الذهب والحرير على ذكور الامة بلا قيد البلوغ... الخ (شامی ج: ۶ ص: ۳۶۲)

[۳] اذا جدد انفه او اذنه اوسقط سنه فاراد ان يتخذ سناً آخر، فعند الامام يتخذ ذلك من الفضة فقط، وعند محمد من الذهب ايضاً. (رد المحتار ج: ۵ ص: ۳۱۸، كتاب الحظرو والاباحة، فصل في اللبس).

[۴] ولاتقبل شهادة من يسمع الغناء... وكذا كل ما يخل بالمرءة... الخ. (در مختار مع الشامی ج: ۵ ص: ۴۸۲)

مکروه دي^{۱۱} او د لمونځ کونکو مخې ته تیریدل گناه ده.^{۱۲}

د جامې نه شتون په صورت کې سرتور سر لمونځ کول

سوال: که په یو جومات کې ټوپی یا په سر باندې د اچولو له پاره جامه پیدانه شي، نو ایا هغه سرتور سر لمونځ کولی شي؟

جواب: دلته درې مسئلې دي:

- ۱: نن سبا په خلکو کې د سرتور سر او په همدې حالت کې بازارونو کې د گرځیدلو رواج دی او د غیرت خلاف ده مسلمانانو ته په بازارونو کې سرتور سر گرځیدل نه دي پکار.
- ۲: عام طور باندې خلکو سره د سر د پټولو له پاره څه شی نه وي، له دې وجې په جومات کې د ټوپیو کینودلو رواج دی چې خلک د لمانځه په وخت کې هغه په سر کوي په دې کې اکثر بدشکله خیرنې او زړې وي په داسې ټوپیو کې لمونځ کول مکروه دي، ځکه چې ددې په اغوستلو سره انسان د عزت مندو محفل ته نشی تللی، د احکم الحاکمین په دربار کې دهغې په سر کولو سره حاضري کول د ادب خلاف ده.^{۱۳}
- ۳: په سرتور سر لمونځ کول مکروه دي.^{۱۴}

په څنگه ټوپی کې لمونځ کول پکار دي؟

سوال: په څنگه ټوپی کې لمونځ کول پکار دي؟

جواب: د کومې ټوپی په سر کولو سره چې انسان د شریفانو محفل ته تللی شي په هغې سره لمونځ کول او ورکول جائز دي.^{۱۵}

د څرمنې په قراقلي ټوپی کې لمونځ کول جائز دي

سوال: د څرمنې په ټوپی (قراقلي) په سر کول څنگه دي؟ ځینې حضرات وایي چې په دې کې لمونځ نه کیږي؟

- ۱ [وڪذلك يكره ان يصلى في ثياب البزلة وهو مالا يمان ولا يحفظ من الدنس ونحوه او في ثياب المهنة..... وهى الخدمة..... الخ. (حلبى كبير ص: ۳۴۹، طبع سهيل اكيدي لاهور)
- ۲ [قال ابو جهم: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: لو يعلم المار بين يدي المصلى ما ذا عليه لكان ان يقف اربعين خيراً له من ان يمر بين يديه... الخ. (بخارى ج: ۱ ص: ۷۳، طبع نور محمد كراچى، مسلم ج: ۱ ص: ۱۹۷، طبع قديمي)
- ۳ [وكذا يكره ان يصلى في ثياب البذلة..... او في ثياب المهنة..... وهى الخدمة والعمل تكميلاً لرعاية الادب في الوقوف بين يديه تعالى بما امكن من تحمیل الظاهر والباطن في قوله تعالى: خذوا زينتكم عند كل مسجد اشارة الى ذالك. (حلبى كبير ص: ۳۴۹، طبع سهيل اكيدي لاهور، عالمگيرى ج: ۱ ص: ۱۰۶، طبع رشيديه)
- ۴ [ويكره ان يصلى حاسراً اى حال كونه كاشفاً واسه تكاسلاً اى لاجل الكسل... الخ. (حلبى كبير ص: ۳۴۹)
- ۵ [ايضا تيره شوى حاشيه (وكذا يكره ان يصلى في ثياب البذلة.... الخ.)

جواب: قراقلي توبی په سر کول مباح دي او په دې کې لمونځ کول جائز دي

د جرابو اغوستلو سره لمونځ کيږي

سوال: که پایڅې پورته وي او جرابې واچوي، نوایا لمونځ کيږي؟ ځکه په جرابو اغوستلو سره ښکاري پټيږي؟

جواب: په دې کې هیڅ باک نشته ^{۱۱}

چشموسره که په سجده کې خلل نه راځي لمونځ صحیح دی

سوال: چشمې اچولو سره لمونځ کول یا ورکول څنگه دي؟ ایا دا جائز دي او که ناجائز؟ یو مشر وایي چې چشمو سره لمونځ کول نه دي پکار، ځکه چې هغه مفتي کفایت الله رحمته الله علیه او مولانا کرامت الله رحمته الله علیه اولیدل چې هغوی به د چشمو ویستلو سره لمونځ کولو، خو د نورو خلکو خیال ددې په خلاف دی.

جواب: که د نظر چشمې وي چې دهغه نه پرته ځمکه وغیره ښه په نظر نه راځي، نو د چشمو لیرې کولو نه پرته که لمونځ وکړي، نو غوره ده او که د چشمې لیرې کولو سره د سجده ځای په لیدو کې څه تکلیف نه وي یا د نظر چشمې نه دي، نو لیرې کول یې غوره دي، خو د چشمې اچولو سره هم لمونځ ادا کيږي، له دې سره په لمانځه کې خلل نه واقع کيږي، خو د چشمې لگولو سره که سجده په صحیح طریقې سره نه ادا کيږي، پوزه یا تندې په ځمکه نه لگيږي، نو چشمې لیرې کول ضروري دي، په هر حال که د چشمو سره په سجده وغیره کې خلل نه وي، نو لمونځ صحیح دی، خو که د سجده ځای وغیره پرته د چشمې نه په نظر راځي، نو په دې صورت کې د چشمو لیرې کول غوره او افضل دي ^{۱۲}

په نوټ بانډې تصویر ناجائز دی اکر که

په جیب کې کینودو سره یې لمونځ جائز دی

سوال: جومات د الله پاک کور دی، په دې کې د یوانسان د تصویر سوال نه پیدا کيږي سره له دې چې د مسلمانانو وروڼو په جیبونو کې په نوټونو بانډې تصویرونه وي او هغوی لمونځونه کوي په نوټونو بانډې تصویر چاپ کول ولې ضروري دي؟ عوام خو د قائد اعظم احترام کوي

۱ [عن المغيرة بن شعبة قال: رايت النبي صلى الله عليه وسلم يمسه على الحفين على ظاهرهما. رواه الترمذی وابوداود عنه قال: توضا النبي صلى الله عليه وسلم ومسح على الجورين والتعلين. رواه احمد والترمذی وابوداود وابن ماجة. (مشکوٰۃ ص: ۵۴)۔

۲ [ولو سجد على الحشيش.... ان استقر جبهته وانفه ويجد حجمه يجوز وان لم يستقر لا.... الخ. (خلاصة الفتاوى ج: ۱ ص: ۵۴، كتاب الصلاة، طبع رشيدية كوتنه)۔

که د هغوی تصویر په نوټ باندې نه وي، نو څه فرق پریوځي؟ ایا داسې په جیب کې تصویر کیښودو سره لمونځ کیږي؟ او که نه کیږي، نو ددې له پاره اسلام څه فرمایلي دي او موږ ته څه کول پکار دي؟

جواب: په نوټونو باندې د تصویر چاپ کول شرعي طور سره ناجائز دي^{۱۱}، دا د نوي دور ناروا بدعت دی او ددې په وجه تعلق لرونکي محکمه او د اقتدار صاحبان گناه کار دي او د نوټونو په جیب کې د کیښودو سره لمونځ صحیح دی^{۱۲}.

په جومات کې دلکېدلې شیشې مخې ته لمونځ کول

سوال: زموږ په جومات کې، بلکې په ډیرو جوماتونو کې د شیشې کرکۍ او دروازې وي چې په هغو کې لمونځ کونکي ته خپل عکس په نظر راځي، تاسو نه پوښتنه داده چې په دې سره د لمونځ کونکي په لمونځ کې څه فرق راځي او که نه؟

جواب: که په دې سره د لمونځ کونکي توجه خرابیږي، نو مکروه دي که نه، نه دي^{۱۳}.

په یو لیکل شوي شي باندې نظر پریوتو سره یا اواز اوریدو سره لمونځ نه ماتیري

سوال: ایا د لمانځه په حالت کې که په جای نماز باندې کیښودل شوی یو شی ولوستل شي، نو لمونځ ماتیري؟ دا بیان کړئ چې په لمانځه کې د چا اواز واوریدل شي او د لمانځه په حالت کې د هغه اواز مطلب باندې هم پوه شي، نو ایا لمونځ ماتیري؟

جواب: که یو لیکل شوی شي باندې نظر پریوځي یا انسان د هغه لیک په مفهوم باندې پوه شي، خو په ژبې سره یې تلفظ ادا نه کړي، نو په دې لمونځ نه ماتیري^{۱۴}، همدغه شان د چا اواز په غوږونو کې پریوتو سره او د هغه په مطلب باندې پوهیدلو سره هم لمونځ نه ماتیري.

د لمانځه دوران کې په گډې کې وخت کتل،

چشمې ویستل او خاورې ته پوکې ورکول

سوال: ۱.... که یو انسان د لمانځه په دوران کې دلاس یا ديوال گډې قصداً دوخت دمعلومولو

۱ [و ظاهر کلام النووی فی شرح مسلم الاجماع علی تحريم صورة الحيوان وقال: وسواء صنع له يمتن او لغیره، فصنعت حرام بكل حال. (شامی ج: ۱ ص: ۶۴۷، مطلب اذا ترد الحكم بين سنة وبدعة).]

۲ [قوله لا المستر بکيس او صرة) بان صلى ومعه صرة او کيس فيه دنانير او دراهم فيها صور صفار فلا تکره لاستارها بحر. (شامی ج: ۱ ص: ۶۴۸). (وايضاً) ويکره التصاوير علی الثوب.... اما اذا كانت فی يده وهو يصلى لا بأس به لانه مستور بشيابه.... الخ. (خلاصة الفتاوى ص: ۵۸، کتاب الصلاة، طبع رشيدية).]

۳ [فصل من آدابها.... ومنها نظر المصلی سواء كان رجلاً او امرأة الى موضع سجوده قائماً حفظاً له عن النظر الى ما يشتغله عن الخشوع. (مراقی الفلاح علی هامش الطحطاوی ص: ۱۵۱، طبع مير محمد کتب خانه)]

۴ [لو نظر المصلی الى مکتوب وفهمه.... ولم تفسد صلاته لعدم النطق بالكلام.... الخ. (مراقی الفلاح علی هامش الطحطاوی، فصل فيما لا یفسد الصلاة ص: ۱۸۷).]

له پاره وگوري، ۲ د لمانځه په دوران کې توبی. په سر باندې کېږدي چې د سجدي کولو په وخت یې توبی. د سر نه غورځیدلې وي، ۳ د سجدي کولو په وخت د سجدي ځای ته پوځي ورکولو سره خاوره اوچتولو نه وروسته سجده کول ۴ چشمې لیرې کول ترې هیر شو. د سجدي کولو په وخت چشمې وباسي، ځکه چې د چشمې اچولو سره پوزه او تندي په یو وخت کې نه لگېږي.

پوښتنه دا کول دي چې په دې خبرو سره په لمانځه کې څه فرق راځي، ایا لمونځ به په دویم ځل کېږي، یا به سجده سهوه کوي؟

جواب: په قصد باندې ګرې کتل مکروه دي او د خشوع منافي ده^{۱۱}

۲. په یو لاس باندې توبی اوچتول او په سر باندې کیښودلو کې هېڅ باک نشته دواړه لاسونه دې نه استعمالوي^{۱۲} ۳. دا کار مکروه دی^{۱۳} که په یو لاس یې وباسي، نو دا مکروه نه دي په دې څلورو واړو صورتونو کې د لمونځ راګرځولو ضرورت نشته، نه د سجده سهوې کولو^{۱۴}

د لمانځه په حالت کې ساعت کې وخت کتل

سوال: لمانځه کې ګرې (ساعت) کې وخت کتل څنګه دي؟ (قصداً او سهواً؟)

جواب: قصداً داسې کول مکروه دي، که د ارادې نه پرته وشي. نو څه حرج نشته^{۱۵}

لمانځه کې قرآن کتلوسره تلاوت کول

سوال: ایا په لمانځه کې قرآن کتلوسره تلاوت کېدای شي؟ ځکه چې زما حافظه ډیره کمزوري ده او ما په یو کتاب کې لوستلي دي چې د جمعرات او جمعة المبارک شپه کې څلور رکعت

۱ [فالاصل فيه انه ينبغي للمصلی ان یخضع فی صلاته.... الخ. (البدائع الصنائع ص: ۲۱۵)، ایضاً لو نظر المصلی الی مکتوب وفهمه سواء کان قرآناً او غیره قصد الاستفهام او لا اساء الادب ولم تفسد صلاته لعدم النطق بالكلام (قصد الاستفهام) بهذا علم ان ترک الخشوع لا یخل بالصحة بل بالکمال..... (اساء الادب) لان فيه اشتغالا عن الصلاة وظاهره ان الکراهة تریهية وهذا انما یکون بالقصد. (حاشية الطحطاوی مع المراقی الفلاح ص: ۱۸۷، فصل فيما لا یفسد الصلاة، طبع میر محمد کتب خانه)۔

۲ [لو سقطت قلنسوته فاعادها افضل الا اذا حاجت لتکوير او عمل کثیر. (شامی ج: ۱ ص: ۶۴۱). وفيه ان القول الثاني ان ما يعمل عادة بالیدین کثیر. (ص: ۶۲۵). ایضاً ان رفع القلنسوة..... بعمل قليل اذ سقطت افضل من الصلاة مع كشف الراس.... الخ. (حلی کبر ص: ۴۴۳، طبع سهیل اکیدمی لاهور)۔

۳ [ان الله کره لکم ثلاثاً..... الخ. (شامی ج: ۱ ص: ۶۴۰، مطلب فی الکراهة التحريمية والتريهية)۔

۴ [..... بهذا علم ان ترک الخشوع لا یخل بالصحة بل بالکمال..... الخ. (حاشية الطحطاوی علی مراقی الفلاح، باب فيما لا یفسد الصلاة ص: ۱۸۷، طبع میر محمد کتب خانه)۔

[اعلم ان الفعل..... فان کان اجنبيا من الصلاة لیس فيه تميم لها ولا فيه دفع ضرر فهو مکروه ایضاً. (حلی کبر ص: ۳۴۵، طبع سهیل اکیدمی لاهور)۔

داسې ادا کړي چې په اولني رکعت کې فاتحه او سورت یسین او په دویم رکعت کې سورت فاتحه او سورت دخان، دریم رکعت کې سورت فاتحه او سورت الم سجده، څلورم رکعت کې سورت فاتحه او سورت ملک ولولي او دا عمل درې یا اوو جمعو پورې برابر وکړي، نو حافظه به تیزه شي که لمانځه کې قرآن کتلوسره تلاوت نه شي کېدای، نو ماته داسې څه عمل ونیسي چې په هغې سره زما حافظه تیزه شي.

جواب: د قرآن حفظ کولوله پاره خودا عمل صحیح دی، خو لمانځه کې قرآن کتلوسره لوستل صحیح نه دي، له دې سره لمونځ نه کېږي^۱، تاسو محنت وکړئ دا سورتونه یاد کړئ، بیا دا لمونځ وکړئ

په عمل کثیر سره لمونځ ماتېږي

سوال: زموږ یو ملگري په لمانځه کې په مختلف اندازونو کې خپلو اندامونو ته حرکت ورکوي مثلاً کله د سر په وینستو باندې لاس راکارې، جیب ته لاس دننه کوي، په گوته کې گوتمه خوځوي، یو خوا بل خوا گوري، غرض دا چې داسې معلومیږي چې دی د لمانځه په حالت کې نه دی، د لمانځه په حالت کې په داسې حرکاتو باندې لمونځ فاسدیږي (بغیرد عذر نه، ما چې کله دا خبره هغه ته بیان کړه، نو هغه د لمونځ فاسد کېدل بالکل ونه منل، بلکې د ناراضتیا اظهار یې وکړ، د هغه څه اثر نه اخیستلو زه په شک کې واچولم.

جواب: د حنفي مذهب فتوا ده چې په عمل کثیر سره لمونځ فاسدیږي^{۱۲} او داسې عمل ته عمل کثیر وايي چې دهغه په لېدو سره لیدونکي دا گڼي چې دا سپری په لمانځه کې نه دی^{۱۳}، د کوم کار له پاره چې د دواړو لاسونو استعمال وشي هغه هم عمل کثیر دی^{۱۴} او که په یو لاس سره په یو رکن کې بار بار یو عمل وکړل شي، نو هغه هم عمل کثیر جوړیږي^{۱۵} تاسو چې د خپل ملگري کوم حالت لیکلی دی، هغه د عمل کثیر د لاتدې راځي او په دې سره لمونځ ماتېږي او د هغه دا مسئله نه منل د هغه ناخبري ده.

^۱ [ويفسدها.....قراءته من مصحف ای ما فيه قرآن مطلقاً لانه تعلم قوله لانه تعلم ذکره لابی حنیفة فی علة الفساد وجهین، احدهما: ان حمل المصحف والنظر فيه وتقلب الاوراق عمل کثیر، والثانی انه تلقن من المصحف فصار کما اذا تلقن من غیره. (شامی ج: ۱ ص: ۶۲۴، باب ما یفسد الصلاة وما یکره فیها، طبع ایچ ایم سعید کراچی).

^۲ [ويفسدها کل عمل کثیر لیس من اعمالها ولا لاصلاحها.....الخ. (درمختار مع الشامی ج: ۱ ص: ۶۲۴).

^۳ [والثالث) انه لو نظر الیه ناظر من بعيد ان کان لا یشک انه فی غیر الصلاة فهو کثیر مفسد، وان شک فلیس بمفسد....الخ. (الفتاوی الهندیة ج: ۱ ص: ۱۰۳، کتاب الصلاة، الباب السابع).

^۴ [الاول) ان ما یقام بالیدین عادة کثیر.....الخ. (هندية ج: ۱ ص: ۱۰۳، کتاب الصلاة، الباب السابع).

^۵ [وما عمل بواحد قلب.....الا اذا تکرر ثلاثاً متوالیه.....الخ. (شامی ج: ۱ ص: ۶۲۵، طبع ایچ ایم سعید).

لما نڅه کې بدن ته په مختلفو ډولونو سره حرکت ورکول صحیح نه دي

سوال: ځینې حضرات لمونځ کولو سره د هغه د بنیادي روح او دهغه وضع قطع بدله کړي. یعنې دومره په بېره سره یې وکړي چې داسې ښکاري چې په هغه څه بېره ده. یو صاحب د رکوع نه وروسته پوره نه دریږي او فوراً سجدې ته لاړ شي، د تکبیر له پاره لاس او چنولو نه وروسته د واوروسته راوستلو په وخت لاسونو ته په مختلفو اندازونو سره حرکت ورکوي او سجدې ته د تللو نه مخکې د څه وخته پورې په پوندو ناست وي، غرض دا چې د هغه لمونځ بالکل مختلف او عجیبه تاثیر کوي کله چې هغه ته وویل شي، نو د قرآن او حدیث نه ثبوت غواړي، داسې خلکو ته څه جواب ورکړل شي؟ او د هغوی لمونځ څنگه دی؟

جواب: د داسې حضراتو لمونځ په ځینو صورتونو کې خو کیږي هم نه او په ځینو صورتونو کې مکروه کیږي. د رکوع نه وروسته نیغ نه دریدل او د دواړه سجدو مینځ کې په اطمینان سره نه کیناستل د واجب ترک کول دي^{۱۱} او د داسې لمونځ په دویم ځل راگرځول واجب دي^{۱۲} او لاسونو ته غیر ضروري حرکت ورکول او سجدې ته تللو سره په مینځ کې غیر ضروري ایساریدل مکروه دي^{۱۳}.

په لما نڅه کې په بریتو باندې لاس رابنګل عبث کاردی

سوال: زموږ په علاقه کې زیات تر پولیس والادي او عام طور سره کتل شوي دي چې کله هم هغوی د جمعې سره لمونځ کوي، نو زیاتره په بریتو باندې لاس راکاږي، اوس دا بیان کړئ چې په لما نڅه کې په بریتو باندې لاس وهلو سره لمونځ پوره کیږي او که نه؟

جواب: په بریتو باندې لاس رابنګل عبث کاردی، په دې سره لمونځ مکروه کیږي^{۱۴}.

په لما نڅه کې جامې راغونډول او بدن سره لوبې کول مکروه دي

سوال: زه اکثر گورم چې ځینې لمونځ کونکي د لمونځ کولو په وخت د خپلو جامو گونجې هواروي ایا داسې کول صحیح دي؟

جواب: په لما نڅه کې د خپلو جامو یا بدن سره لوبې کول مکروه دي^{۱۵}.

[۱] (قوله وكذا في الرفع منهما) ای يجب التعديل ايضاً في القومة من الركوع والجلسة بين السجدين... الخ. (شامی ج: ۱ ص: ۴۶۴، وايضاً حلی کبر ص: ۲۹۵)۔

[۲] (وان كان تركه) الواجب (عمداً اثم ووجب) عليه (اعادة الصلاة) تغليظاً له. (مراقی الفلاح شرح نور الايضاح علی هامش الطحطاوی ص: ۲۵۱ باب سجود السهو)، قال في التجنيس: كل صلاة ادیت مع الكراهة فانها تعاد لا علی وجه الكراهة. (مراقی الفلاح علی هامش الطحطاوی ص: ۱۸۹)۔

[۳] يكره للمصلي ان يعثر بثوبه او لحيته او جسده... الخ. (هندية ص: ۱۰۵، كتاب الصلاة، الباب السابع)

[۴] ويكره ان يعثر بثوبه او بشيء من جسده... الخ. (حلی کبر ص: ۳۴۹، طبع سهيل اكيدي لاهور)۔

[۵] وكره..... عث به ای بثوبه وبجسده للنهي الا لحاجة (قوله وعثه).. [بقیه حاشیه په راروانه صفحه..]

که رکوع ته د تلويه وخت تکبير هير شي نوهم لمونځ کيږي

سوال: که يو سړی په لمانځه کې د قيام نه رکوع ته تللو سره "الله اکبر" ويل هير کړي يا اکثر هيروي. د هغه له پاره څه حکم دي؟

جواب: په لمانځه کې تکبير تحریمه فرض ده^{۱۱}، له دې نه پرته پاتې ټول تکبيرونه سنت دي^{۱۲}، له دې وجې يې که رکوع ته د تللو په وخت تکبير هير کړي، نو لمونځ وشو او سجده سهود هم لازمه نه ده^{۱۳}

په رکوع کې د سجدې تسبيح ويلو سره لمونځ نه ماتيږي

سوال: د لمونځ کولو په وخت کې څه غلطې وشي مثلاً په رکوع کې د سبحان ربي العظيم په ځای سبحان ربي الاعلى يا په سجده کې د سبحان ربي الاعلى په ځای **بسم الله الرحمن الرحيم** يا بل څه لفظ د خولې نه ووځي، نو ايا لمونځ کيږي؟

جواب: که په سجده کې يې سبحان ربي العظيم يا په رکوع کې يې سبحان ربي الاعلى وويل، نو په دې سزه په لمانځه کې هيڅ خلل نه راځي لمونځ صحيح دی^{۱۴}

په لمانځه کې د مجبوري له وجې په ځمکه باندې

تکيه لکولو سره پاڅيدو کې هيڅ باک نشته

سوال: زما عمر دې وخت کې څلوېښتو کلنو ته نژدې دی، وجود مې دروند دی، زه په لمانځه کې پورته کېدو کيनाستو سره په ځمکه باندې د موتي په شکل کې تکيه لگوم په دې سره لمانځه کې څه خلل خونه راځي؟

جواب: ستاسو په ځمکه باندې داسې پورته کېدل د مجبوري له وجې دي په دې کې هيڅ باک

...بقیه د ترمخ].. هو فعل لغرض غیر صحیح ..... (قوله للهني) وهو ما اخرجہ القضاء عنه صلى الله عليه وسلم ان الله کره لكم ثلاثاً، العبث في الصلاة..... وهي كراهة تحريم.... الخ. (درمختار مع الشامی ج: ۱ ص: ۶۴۰، مطلب في الكراهة التحريمية والتبریة)۔

[۱] وهي ای الفرائض الست المتفق عليها تكبيرة الافتتاح..... الخ. (حلی کبر ص: ۲۵۶). فرائض نفس الصلاة ستة: الاول: التحريم قائماً، لقوله عليه السلام: مفتاح الصلاة الطهور وتحريمها التكبير. (الباب في شرح الكتاب ج: ۱ ص: ۷۹، باب صفة الصلاة، طبع قديمی کتب خانه)۔

[۲] (وستنها)... وتكبير الركوع وكذا الرفع منه بحيث يستوى قائماً... الخ. (درمختار مع الشامی ج: ۱ ص: ۴۷۶)

[۳] ترك السنة لا يوجب فساداً ولا سهواً... الخ. (درمختار مع الشامی ج: ۱ ص: ۴۷۴، باب شروط الصلاة)

[۴] السنة في تسبيح الركوع سبحان ربي العظيم، الا ان كان لا يحسن الظاء فيبدل به الكريم لئلا يجزى على لسانه العزم لتفسد به الصلوة. (شامی ج: ۱ ص: ۴۹۴، باب شروط الصلاة، طبع امج ايم سعيد کراچی)۔

نشته ، له ضرورت پرته داسې نه دي کول پکار ^{۱۱}

ایا په لمانځه کې د بنۍ پښې غټه گوته کلکه ساتل ضروري دي؟

سوال: ایا په لمانځه کې د بنۍ پښې غټه گوته دومره مضبوطیا سره درول پکار دي چې که اوبه د پښو سره تیریري، نود گوټې خای وچ وي؟

جواب: دا هیڅ مسئله نه ده

په سجده کې قدم په ځمکه باندې لگول

سوال: ما د لمانځه په حالت کې خلک لیدلي دي چې هغوی خپله بنۍ پښه د ځمکې نه اوچته کړي او ما د جومات د امام صاحب نه دا مسئله معلومه کړه. نو هغوی وویل چې د لمونځ کولو په وخت کې د سجده کولو په وخت کې پښه پوره طریقې سره اوچتولو سره لمونځ ماتیري، ما د خلکو لمونځ د فساد نه د بچ کولو له پاره ستاسو نه دا مسئله پوښتلې ده؟

جواب: د سجده په حالت کې د دواړو پښو گوټې قبلې طرف ته متوجه کول سنت دي ^{۱۲} او دواړه پښې په ځمکه لگول واجب دي ^{۱۳} او پرته د عذر نه د یو پښې اوچتول مکروه تحریمي دي او په دواړو پښو کې د یوې پښې څه برخه په ځمکه باندې لگول فرض دي اگر که یو گوته ولگول شي فرض به ادا شي ^{۱۴} او که دواړه پښې یې د ځمکې نه اوچتې کړې او د درې ځله

۱ [فاذا فرغ من السجدة الثانية ينهض قائماً على صدر قدميه ولا يقعد ولا يعتمد يديه على الارض عند النهوض الا من عذر.... الخ. (حلی کبر ص: ۳۲۳، طبع سهیل اکیدمی لاهور)۔

۲ [قوله ووجه اصابع رجليه نحو القبلة) لحديث ابی حمید فی صحيح البخاری انه عليه الصلاة والسلام كان اذا سجد وضع يديه..... واستقبل باطراف اصابع رجليه القبلة، ونص صاحب الهداية فی التجنيس على انه ان لم يوجه الاصابع نحوها فانه مكروه. (البحر الرائق ج: ۱ ص: ۳۳۹، كتاب الصلاة، باب صفة الصلاة، ايضاً: منحة الخالق على هامش البحر الرائق ج: ۱ ص: ۳۳۶ طبع دار المعرفة، بيروت)۔

۳ [وقال: في الحلية: وَالْأَرْجُلُ عَلَى مَنْوَالٍ مَا سَبَقَ هُوَ الْوُجُوبُ لِمَا سَبَقَ مِنَ الْحَدِيثِ ا هـ أَيْ عَلَى مَنْوَالٍ مَا حَقَّقَهُ شَيْخُهُ مِنَ الْأَسْتِدْلَالِ عَلَى وَجُوبِ وَضْعِ الْيَدَيْنِ وَالرُّكْبَتَيْنِ ، وَتَقَدَّمَ أَنَّهُ أَغْدَلُ الْأَقْوَالِ فَكَذَا هُنَا ، فَيَكُونُ وَضْعُ الْقَدَمَيْنِ كَذَلِكَ وَاخْتَارَهُ أَيْضًا فِي الْبَحْرِ وَالشَّرْهُنْبَلَاءِ (رد المختار على الدر المختار ج: ۱ ص: ۴۹۹، باب صفة الصلوة، مطلب في اطالة الركوع للجاني، ايضاً: البحر الرائق ج: ۱ ص: ۳۳۶، باب صفة الصلوة، طبع دار المعرفة، بيروت)۔

۴ [إِذَا رَفَعَ قَدَمَيْهِ فِي السُّجُودِ فَإِنَّهُ لَا يَصَحُّ ؛ لَأَنَّ السُّجُودَ مَعَ رَفْعِهِمَا بِالتَّلَاغِبِ أَشْبَهُ مِنْهُ بِالْتَّعْظِيمِ وَالْإِحْثَالِ ، وَيَكْفِيهِ وَضْعُ أَصْبَعٍ وَاحِدَةٍ فَلَوْ لَمْ يَضَعْ الْأَصَابِعَ أَصْلًا وَوَضَعَ الظُّهْرَ الْقَدَمَ فَإِنَّهُ لَا يَجُوزُ ؛ لَأَنَّ وَضْعَ الْقَدَمِ بَوَاضِعِ الْأَصْبَعِ وَإِذَا وَضَعَ قَدَمًا وَرَفَعَ آخَرَ جَازَ مَعَ الْكَرَاهَةِ مِنْ غَيْرِ عَذْرِ كَمَا أَفَادَهُ قَاضِي خَانَ.... الخ (البحر الرائق ج: ۱ ص: ۳۳۶، كتاب الصلوة، طبع بيروت) ايضاً: ولو سجد ولم يضع قدميه على الارض لا يجوز، ولو وضع احدهما جاز مع الكراهة ان كان بغير عذر.... ووضع القدم بوضع اصابعه وان وضع اصبعاً واحداً.... الخ (فتاوى عالمگیری ج: ۱ ص: ۷۰، وايضاً حلی کبر ص: ۲۸۵) ولی الدر المختار.. [بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

سبحان الله ویلو په مقدار یې اوچتې وساتلې، نو لمونځ به فاسد شي، د گوتې د ځمکې سره د لگیدو شرط دادی چې یوازې نوک دې د ځمکې سره نه لگيږي، بلکې د گوتې د سر غوښه هم د ځمکې سره ولگيږي. یعنې گوته په ځمکه باندې کږه شي^{۱۱}

په لمانځه کې اړېمي کول مکروه دي

سوال: ځینې حضرات په لمانځه کې غټ غټ اړېمي کوي چې په هغه سره نژدې خلکو ته ډیر کراهیت محسوسيږي د لمانځه دوران کې اړېمي کول شرعاً څنگه دي؟

جواب: په لمانځه کې اړېمي کول مکروه دي، ددې د بندولو کوشش دې وشي او څو پورې چې ممکن وي اواز دې ښکته وساتل شي^{۱۲}

په لمانځه کې خوږشی حلق ته تلوسره لمونځ ماتيږي

سوال: که د اودس نه وروسته یې څه خوږشی وخور، بیا یې لمونځ وکړ او د لمانځه دوران کې په خوله کې هم خوږوالی محسوسيږي او دهغه د خوږ والي مزه پاتې ده او د لاړو سره حلق ته ځي، نو ایا لمونځ صحیح دی او که نه؟

جواب: که یوازې ذائقه باقي وي، نو لمونځ کيږي او که هغه خوږشی په خوله کې باقي وي او حل کېدو سره حلق ته لاړ شي، نو لمونځ به فاسد شي^{۱۳}

ایا په لمانځه کې منصوبې جوړول جائز دي؟

سوال: یو صاحب راته وویل چې په لمانځه کې د دنیاوي خبرو په باره کې سوچ کول او د یو کار له پاره منصوبې جوړول جائز او صحیح دي او مثال یې ورکړ چې ابوبکر صدیق رضی الله عنه او

...بقیه د ترمخ]... (ومنها السجود) بجهته وقدمیه، ووضع اصبع واحدة منهما شرط وفي الشامية وافاد انه لو لم يضع شيامن القدمين لم يصح السجود... الخ (شامی ج: ۱، ص: ۴۷، بحث الركوع والسجود)
 ۱ [ويكره السعال والتنحنح قصداً وان كان مدفوعاً اليه لا يكره كذا في الزاهدی (هندي ج: ۱، ص: ۱۰۷) ايضاً ومن الادب دفع السعال ما استطاع تحزراً عن المفسد فانه اذا كان بغير عذريفسد، وكذا الجشاء (مراقى الفلاح مع الطحطاوى ص: ۱۵۱، فصل من آدابها اى الصلوة، طبع مير محمد كتيخانه)۔

۲ [وآدابها..... كظم فمه عندالتأؤب (عالمگیری ج: ۱، ص: ۷۳) ومن الادب كظم فمه عندالتأؤب فان لم يقدر غطاه بيده او كمه لقوله صلى الله عليه وسلم التأؤب في الصلوة من الشيطان فاذا تأؤب احكم فليكظم ما استطاع (كظم فمه عندالتأؤب) اى امساكه وسده ولو ياخذ شفثيه بسنه.... الخ (حاشية طحطاوى مع المراقى ص: ۱۵۱، فصل من آدابها، طبع مير محمد كتب خانه)۔

۳ [ولو اكل شيئاً من الخلوة ابتلع عينها فدخل في الصلوة فوجد خلوةً في فيه فابتلعها لا تفسد صلاته، ولو ادخل الفانيذ او السكر في فيه ولم يمضه لكن يصلى والخلوة تصل الى جوفه تفسد صلوته كذا في الخلاصة (الهندي ج: ۱، ص: ۱۰۲، كتاب الصلوة، الباب السابع، ايضاً ج: ۱، ص: ۶۵۱)۔

عمر رضي الله عنه وغيره به په لمانځه کې د جنگ له پاره منصوبې جوړولې اوس زما په زړه کې دا خبره راځي چې موږ يقين ساتو چې په لمانځه کې څه دنياوي خيال راشي. نو لمونځ نه ماتېږي. ستاسو څه رايه ده؟

جواب: ددې صاحب دا خبره غلطه ده، لمونځ د توجه الی الله له پاره وي او د دنيا د خبرو په خپله سوچ کول او دهغې منصوبې جوړول د توجه الی الله منافي دي د عمر رضي الله عنه نه نقل دي چې زه په لمانځه کې لښکر تياوړم په دې باندې دنياوي خبرې قياس کول غلط دي. عمر رضي الله عنه خليفه راشد و او په لمانځه کې د حاضریدو په وخت به هغه ته د الله پاک د طرفه د جهاد تدبيرونه القاء کيدل، دا د هغه خپل سوچ نه و، بلکې د الله پاک القاء وه او بيشکه ددې مثال داسې دی چې د حاضریدو په وخت کې د بادشاه د طرفه وزير اعظم ته هدايات ورکول کېږي. عمر رضي الله عنه به د الله پاک د رضا تعمیل کولو، له دې وجې به هغه ته د الله پاک د طرفه د هغه هدايات القاء کېدل او په لمانځه کې د خيالونو راتلل بد نه دي کله چې هغه پوره طريقې سره لمانځه ته متوجه وي، خو خيالات راوستل بد دي له دې وجې د سوال دا فقره صحيح نه ده. چې که په لمانځه کې څه دنياوي خيال راشي، نو لمونځ نه کېږي.^(۱)

د لمانځه دوران کې لا حول لوستل

سوال: په لمانځه کې د شيطان د ليرې کولو له پاره لا حول لوستل څنگه دي؟

جواب: په لمانځه کې چې کوم اذکار مقرر دي هغه لوستل پکار دي. د لا حول په ځای چې لمانځه کې څه لوستل کېږي هغو ته توجه کول پکار دي. شيطان به په پخپله ليرې کېږي.

د لمانځه دوران کې وسوسو ليرې کولو لپاره لا حول ولا قوة... الخ لوستل

سوال: زه پنځه وخته لمونځ پابندي سره کوم، ماته په لمانځه کې څه شيطاني وسوسې راشي، نو زه جمعې سره د لمونځ کولو دوران کې "لا حول ولا قوة الا بالله" وایم، ایا د لمونځ کولو دوران کې دا لوستل جائز دي؟

جواب: لوستل خو جائز دي،^(۲) خود وسوسو اصل علاج دادی چې ددې طرفته توجه ونکړل شي، د لمانځه طرفته توجه راگرځول پکار دي.

۱ [قوله للنهی) وهو ما اخرجہ القضاء عنه صلى الله عليه وسلم ان الله کره لکم ثلاثاً: العبث فی الصلوة... الخ (شامی ج: ۱، ص: ۶۴۰، مطلب فی الکراهة التحريمية والتزیهية، طبع ایم ایچ سعید)۔

۲ [ولو وسوسه الشيطان فقال لا حول ولا قوة الا بالله العلی العظيم ان كان ذلك فی امر الآخرة لا تفسد... الخ (عالمگیری ج: ۱، ص: ۱۰۰، کتاب الصلوة، الباب السابع، الفصل الاول، طبع رشیدیہ)

د لمانځه دوران کې سترګې بندول نه دي پکار

سوال: دا خبره خوزماپه علم کې ده چې د لمانځه دوران کې سترګې پټول نه دي پکار، بلکې د لمانځه په مختلفو ارکانو کې نظر په خپلو خپلو ځایونو باندې ساتل پکار دي، خو زه یوازې د خپلې توجه د قائم ساتلو له پاره سترګې پټولو سره لمونځ کوم، که سترګې بندې نه کړم، نو د نظر سره سره ذهن هم ګډوډ کیږي، ځینې وخت زه دعا هم سترګو پټولو سره کوم، مهرباني وکړئ دا وضاحت وکړئ چې زما دا عمل صحیح دی یا ما ته په هر صورت کې سترګو پرانستلو سره لمونځ کول پکار دي؟

جواب: سترګو پټول سره اگر چې په ذهن کې خیال په یو طرف وي، خو افضل هم داده چې په لمانځه کې سترګې بندې نه کړل شي.^[۱]

د خیالاتو نه د ځان ساتلو لپاره سترګې بندول

سوال: زما مسئله داسې ده چې کله زه لمونځ کوم، نو سترګې مې سجدې طرفته وي، خو خوا په خوا شیان هم په نظر راځي او خیال هم د هغه طرف ته لاړ شي، له دې سره لمونځ ماتېږي، ایا په دې صورت کې سترګې بندولی شو؟

جواب: غیر اختیاري طور که خوا په خوا شیانو باندې نظر پریوځي، نو په دې سره په لمانځه کې هیڅ خلل نه راځي^[۲]، سترګې بندول نه دي پکار، په سترګو بندولو سره خیال په یو طرف شي او خیالات منتشر کیدو کې امداد ملاوېږي، ددې باوجود سترګو غړولو سره لمونځ کول غوره دي او سترګې بندول مکروه دي، که مستقل طور سره سترګې بندې وساتل شي او که کله یې بندوي او کله یې پرانیزي، نو مکروه نه دي.^[۳]

که د لمانځه دوران کې په زړه کې بدېد خیالات راځي نو ایا لمونځ پریږدي؟

سوال: محترمه! زه چې کله هم لمونځ کولو له پاره جومات ته ځم، نو په لمانځه کې مې قسم قسم دنیاوي خیالات ذهن ته راځي او ځینې وخت خو داسې ګنده ګنده خیالات ذهن ته راځي چې بیا مې زړه وایي اوس به لمونځ نه کوم، ځکه چې دې سره خوبه د ثواب په ځای نوره هم

[۱] ولی الدرر وتغمیض عینیه للنهی الا لکمال الخشوع . وفي الرد (قوله للنهی) ای فی حدیث اذا قام احدکم فی الصلوة فلا یغمض عینیه... فی البدائع بان السنة ان یری ببصره الی موضع سجوده... (قوله الا لکمال الخشوع) بان خاف فوت الخشوع بسبب رؤیة ما یفرق الخاطر فلا یکره.... الخ (درمختار مع الشامی ج: ۱، ص: ۶۴۵)

[۲] واما النظر بمؤخر العین بمنة أو بسرة من غیر تحویل الوجه فلیس بمکروه... الخ (البدائع الصنائع ج ۱ ص ۲۱۵)

[۳] ولی الدرر وتغمیض عینیه للنهی الا لکمال الخشوع . وفي الرد (قوله للنهی) ای فی حدیث اذا قام احدکم فی الصلوة فلا یغمض عینیه... فی البدائع بان السنة ان یری ببصره الی موضع سجوده... (قوله الا لکمال الخشوع) بان خاف فوت الخشوع بسبب رؤیة ما یفرق الخاطر فلا یکره.... الخ (درمختار مع الشامی ج: ۱، ص: ۶۴۵)

ګناه وي، تاسو بیان کړئ، که د لمانځه دوران کې بدېد خيالونه راځي، نو لمونځ کېږي او که نه؟

جواب: په لمانځه کې پخپله د خیالاتو راوستل بده خبره ده، پرته د اختیار نه دهغه راتلل بد نه دي، بلکې خیالات دې راځي او تاسو د لمانځه طرف ته د توجه برابرولو کوشش کوئ او خیال د لمانځه سورتونو او په دعا ګانو باندې د غورځولو کوئ، نو تاسو ته به د مجاهد ثواب ملاوېږي. په لمانځه کې د خیالاتو د راتلونو د پریشان کېدو ضرورت نشته، که نه شیطان به خوشحاله شي، په حدیث کې دي چې شیطان په لمانځه کې خو وسوسې اچوي او د لمانځه نه وروسته وايي: تا څه لمونځ وکړ؟ له دې نه خو نه کول ښه دي داسې لمونځ به څه قبول شي؟ رسول الله ﷺ فرمایي چې: کله هغه داسې وسوسه اچوي، نو هغه ته وایئ چې: زما معامله تاسره نه ده د الله پاک سره ده! ^{۱۱} (کوم مالک چې ما ته په خپل دربار کې د سر ښکته کولو توفیق راکړی دی، هغه به په خپل رحمت سره د زړه د ښکته کولو توفیق هم راکوي. مردوده: ته خو خپله ملعون او د الله پاک د رحمت نه نا امیده یې، ما هم د رحمت نه نا امیده کولو سره د خپل ځان سره ملګري کول غواړي). له دې وجې ستاسو سوال چې په خیالاتو سره لمونځ کېږي او که نه؟ ددې جواب دادی چې کېږي او ان شاء الله بالکل صحیح به وي، که په لکونو وسوسې هم راشي (خو خیالات دې خپله نه راولي). ^{۱۲}

په لمانځه کې د خیالاتو راتلل

سوال: د الله په فضل او کرم سره پنځه وخته لمونځ کوم، خو د لمانځه دوران کې غلط قسم خیالات راځي، د کوشش باوجود ددې خیالاتو نه نه خلاصېږم، امید دی چې تاسو به ماته داسې رایه راکړئ چې دهغې په خپلولو باندې به زه په اطمینان سره لمونځ کوم، یاد ساتل پکار دي

۱ [عن القاسم بن محمد ان رجلاً سأله فقال: اني اهم في صلاتي فيكثر ذالك علي، فقال له: امض في صلوته فانه لن يذهب ذالك عنك حتى تنصرف وانت تقول: ما اتممت صلوته رواه مالك (مشكوة ص: ۱۹) وفي المرقاة: فقال له امض في صلوته سواء كانت الوسوسة خارج الصلوة او داخلها ولا تلتفت الى موانعها فانه لن يذهب ذالك عنك.... حتى تنصرف اي تفرغ من الصلوة وانت تقول للشيطان: صدقت! ما اتممت صلوته، لكن ما اقبل قولك ولا اتممها ارغماً لك ونقصاً لما اردته مني وهذا اصل عظيم لدفع الوسواس وقمع هواجس الشيطان في سائر الطاعات (المرقاة ج: ۱، ص: ۱۲۱، الفصل الثالث، باب في الوسوسة، طبع بمبئي انديا)

۲ [وعن القاسم بن محمد ان رجلاً سأله فقال: اني اهم في صلاتي فيكثر ذالك علي، فقال له: امض في صلوته فانه لن يذهب ذالك عنك حتى تنصرف وانت تقول: ما اتممت صلوته رواه مالك (مشكوة ص: ۱۹، باب الوسوسة) وفي مرقاة المفاتيح ج: ۱، ص: ۱۲۱ (وانت تقول للشيطان) صدقت! ما اتممت صلوته، لكن ما اقبل قولك ولا اتممها ارغماً لك ونقصاً لما اردته مني وهذا اصل عظيم لدفع الوسواس وقمع هواجس الشيطان في سائر الطاعات والحاصل: ان الخلاص من الشيطان انما هو بعون الرحمن والاعتصام بظواهر الشريعة وعدم الالتفات الى الخطرات والوسواس الذميمة ولا حول ولا قوة الا بالله العلي العظيم (مرقاة شرح مشكوة ج: ۱، ص: ۱۲۱، طبع بمبئي)۔

چې زه د جمعي د لمانځه نه پرته ټول لمونځونه ځانته کوم، ځکه چې زه د سعودي عرب په صحرا کې اوسېږم او کوم ملگري چې ما سره دي، هغوی په وخت باندې لمونځ نه کوي او زه په مقرر وخت باندې لمونځ کوم، ځکه په قرآن کې مې لوستلي دي چې بيشکه لمونځ په مومنانو باندې په مقرر وخت باندې فرض دي.

جواب: لمونځ د ځانته کولو په ځای د اذان او جمعي سره کول پکار دي، خپل دوه څلور ملگري ددې له پاره تيارول هيڅ گرانه نه ده، د لېشان اهتمام ضرورت دی^{۱۱} په لمانځه کې چې غير اختياري طور سره کوم خيالات راځي، په هغه کې هيڅ باک نشته، خپله د لمانځه طرف ته متوجه کيدل پکار دي او ددې تدبير دادی چې څه په لمانځه کې لوستل کيږي، هغه طرف ته خيال ساتل پکار دي او په سوچ دې ولوستل شي.^{۱۲}

سوال: زه طالب علم يم او د الله پاک په فضل پنځه وخته لمونځ کوم او د الله په وړاندې په عاجزي او د گناه کارانو په شان حاضريږم، خو بيا هم د لمانځه کولو په وخت کې قسم قسم خيالونه راځي، سره د پريښودلو هم نه ختميږي، بلکې زياتيږي، ددې له پاره ډيره پريشانه يم چې څه وکړم؟ څه حل بيان کړی.

جواب: په لمانځه کې د خيالاتو او وسوسو راتلل غير اختياري دي، په دې باندې د الله پاک د طرف نه نيول نشته، خو د خيالاتو راوستل اختياري دي، له دې وجې که خيالات په خپله راځي، نو دهغې پروا دې نه کوي^{۱۳}، نه دې هغې طرف ته توجه کوي، بلکې په لمانځه کې چې څه لوستل کيږي هغو طرف ته دې خيال ساتي او څه چې لولي په سوچ سوچ دې لولي، که خيال يې گډوډ شي، نو بيا دې متوجه شي، که تاسو په دې تدبير باندې عمل وکړ، نو يوازې دا نه چې د لمانځه په ثواب کې په کمي نه راځي، بلکې تاسو ته به ددې محنت او مجاهدي نور ثواب هم ملاويږي. يوه ضروري خبره داده چې د لمانځه نه مخکې دا خيال وساتل شي چې زه د الله پاک په دربار کې حاضريږم.

۱ [عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- «صَلَاةُ الْجَمَاعَةِ تَفْضُلُ عَلَى صَلَاةِ الرَّجُلِ وَخَذَهُ بِسَنَعٍ وَعَشْرِينَ دَرَجَةً» (سنن ترمذی ج: ۱، ص: ۵۲، ابواب الصلوة، باب ماجاء في فضل الجماعة. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «صَلَاةُ الرَّجُلِ فِي جَمَاعَةٍ تَزِيدُ عَلَى صَلَاتِهِ فِي بَيْتِهِ وَصَلَاتِهِ فِي سُوقِهِ بِضْعًا وَعَشْرِينَ دَرَجَةً» (صحيح مسلم ج: ۱، ص: ۱۳۴، قديمی، کتاب المسجد) والجماعة سنة مؤكدة للرجال، وقيل واجبة وعليه العامة لفتن او تجب. ثمرة تظهر في الاثم بتركها مرة.... على الرجال العلاء البالغين الاحرار القادرين على الصلوة بالجماعة (درمختار مع رد المحتار ج: ۱، ص: ۵۵۴، ۵۵۲، طبع سعيد، ايضاً حلی کبير ص: ۵۰۸، طبع سهيل اكيدي)

۲ [اوگوری تيره شوی حاشیه (وعن القاسم بن محمد ان رجلاً سأل فقال... الخ)۔

۳ [ايضاً تيره شوی حاشیه)۔

په مسکا باندي لمونځ نه ماتيري، خو خدا سره ماتيري

سوال: د لمانځه په وخت مسکا کولو سره لمونځ خو نه ماتيري؟ زما خيال دی چې لمونځ ماتيري او ددې خلاف زما د دوست خيال دی چې په مسکا کېدو سره لمونځ نه ماتيري، بلکې په قهقهه سره ماتيري

جواب: يوازې په مسکا کولو سره لمونځ نه ماتيري، په دې شرط چې د خدا اواز پيدا نه شي او که دومره اواز پيدا شي چې خوا کې ولاړ سړي يې واوري، نو په دې سره لمونځ ماتيري^{۱۱}

په لمانځه کې قصدا د پير او مرشد تصور جائز نه دی

سوال: د يو صاحب وينا ده چې د لمانځه کولو په وخت کې د خپل پير او مرشد تصور کول پکار دي ايا دا خبره صحيح ده؟

جواب: په لمانځه کې د پير او مرشد قصدا تصور جائز نه دی، په لمانځه کې يوازې د الله پاک تصور کول پکار دي^{۱۲}

لمانځه او تلاوت کې راتلونکو وسوسو باندي توجه مه کوئ

سوال: زه چې کله هم لمانځه ته درېږم او نيت وټرم، نو مختلف قسم وسوسې او خيالات راتلل شروع شي، همدا حالت مې د قرآن پاک د تلاوت کولو په وخت هم وي، څه حل راته وښيي؟

جواب: دا خيالات ستاسو په ذهن کې د مخکې نه موجود وي، لمونځ او قرآن پاک يورينا ده، په دې رڼا کې هغه په نظر راتلل شروع شي او کله چې دا رڼا ختمه شي، نو هغه خيالات هم ختم شي، تاسو د لمونځ او د تلاوت طرفته توجه کوئ، ددې خيالاتو څه پړواه مه کوئ، تاسو ته به د لمانځه پوره پوره ثواب ملاويږي، که توجه خرابه شي، نو بيا يې راوگرځوئ^{۱۳}

[۱] الفقهة في كل صلاة فيها ركوع وسجود تنتقض الصلاة والوضوء، والضحك يبطل الصلاة ولا يبطل الطهارة، والتبسم لا يبطل الصلاة ولا الطهارة... الخ (الهندية: ج: ۱، ص: ۱۲ وايضاً حلي كبير ص: ۲۴۱، ۲۴۲)

[۲] فالاصل فيه (اي في الاستحباب) انه ينبغي للمضلي ان يخشع في صلوته (وبعد اسطر) ولا يتشاغل بشئ غير صلوته... الخ (البدائع الصنائع ج: ۱، ص: ۲۱۵)۔

[۳] [عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ان الله تجاوز لامتي عما حدثت به انفسها ما لم تعمل او تتكلم به... الخ (مسلم، باب بيان تجاوز الله عن حديث النفس ج: ۱، ص: ۷۸، طبع قديمي كتب خانه) عن القاسم بن محمد ان رجلاً سأل فقال اني اهم في صلوتي فيكثر ذلك علي، فقال له: امض في صلوتك فانه لن يذهب ذلك عنك حتى تنصرف وانت تقول ما اتممت صلوتي رواه مالك (مشكوة ج: ۱، ص: ۱۹، باب في الوسوسة) وفي المراقبة في شرح الحديث: (وانت تقول) للشيطان صدقت (ما اتممت صلواتي) لكن ما اقبل قولك ولا اتقها ارغماً لك ونقصاً لما اردته متى وهذا اصل عظيم لدفع الوسوس وقمع هواجس الشيطان في سائر الطاعات (مراقبة المفاتيح شرح مشكوة المصابيح ج: ۱، ص: ۱۲۱، طبع بمبي)

د لمانځه دوران کې چې کوم خیالات راشي نو هغه طرفته توجه مه کوئ

سوال: زه د لمونځ او د روژې پابند یم، اکثر طور په لمانځه کې ماته ډیرې وسوسې راځي. کله چې هم خاتنه لمونځ کوم، نو ماته ډیر خیالات راځي، د الحمد شریف نه وروسته چې په خپلې ارادې سره کوم سورت لولم، نو زما نه هیر شي او د هغې په ځای بل سورت شروع کړم. کله چې د سورت لوستلو په وخت راته یاد شي، نو هغه سورت نیم پرېږدم او هغه سورت شروع کړم. کوم چې د مخکې نه زما په خیال کې وي

جواب: فرض لمونځ خو جمعې سره کوئ، خاتنه لمانځه کې چې کوم خیالات راځي، هغه دې راځي او داسې خیال کوئ چې تړل شوي سپي غاږي، دی خپلو غپلو ته پرېږدئ، کوم سورت چې شروع کړئ، نو هغه پوره کوئ، دهغه د پرېښودو او د بل سورت د شروع کولو ضرورت نشته. [۱]

لما نځه کې د راتلونکو وسوسو علاج

سوال: زه چې کله هم لمونځ شروع کړم، نو ذهن کې خراب خیالات راځي، لکه چې بالکل دهغه تصویر ماته مخامخ وي، زه ډیر کوشش کوم چې خیالات رانه شي، خو ډیر مجبور یم او که خوا کې څه شور اوزوږ وي، نو هیڅ رانه کیږي، ایا زموږ لمونځ کیږي او که نه؟ او ددې څه روحاني حل راته وښیئ.

جواب: د لمونځ شروع کولو نه لږ وړاندې دا تصور کوئ چې د الله پاک بارگاه کې زه وړاندې کیږم، که د حج په وړاندې یو سړی وړاندې کیږي چې قاتل وي او که نه وي، نو ښکاره خبره ده چې هغه ته خیالات نه راځي، نو تاسو دا تصور کوئ چې زه د ټولو نه لوی احکم الحاکمین ته پیش کیږم او زما له پاره د الله پاک له طرفه فیصله کیدونکې ده، ددې پابندي کوئ، نو انشاء الله تاسو ته به د وسوسو او د خیالاتو راتلونو ته خلاصی ملاؤ شي.

د غیر اختیاري غلطو خیالاتو پړوا مه کوئ

سوال: زما په ذهن کې د الله پاک او د نبی کریم ﷺ د شان خلاف کلمات راځي، زه په دې سلسله کې ډیر زیات پریشان یم، د ورځې په نورو وختونو کې کم، خو د لمانځه او د قرآن پاک د تلاوت دوران کې ډیر راځي، زه ډیره توبه وباسم، استغفار کړم، اکثر په دې خراب عادت باندې قابو بیامومم، خوبیا غلط او خراب خیالات راځي، مهرباني وکړئ ددې خرابو خیالاتو نه د بچ کیدو

[۱] عن ابی هريرة رضى الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ان الله تجاوز لامنى عما حدثت به انفسها ما لم تعمل او تتكلم به.... الخ (مسلم، باب بيان تجاوز الله عن حديث النفس ج: ۱، ص: ۷۸، طبع قديمى كتب خانه) عن ابی هريرة رضى الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: صلوة الرجل في جماعة تزيد على صلوته في بيته وصلوة في سوقه بضعا وعشرين درجة (مسلم ج: ۱، ص: ۱۳۴، طبع قديمى كتب خانه)

له پاره ماته څه تدبیر وښیئ او ماته څه حل وښیئ. پته نه لگېږي چې روزانه به زه څومره گناهگار ېږم.

جواب: غیر اختیاري خیالاتو باندې نه څه گناه شته او نه مواخذې. نه پرې ایمان کې څه نقص راځي. له دې وجې نه د پریښانه کېدو ضرورت نشته. مه ددې په راتلو سره پریښانه کېږئ. نه ددې د لیرې کولو او ختمولو فکر کوئ. دا خیال وکړئ چې یو سپی غاښي. نو هغه په خپلو غپیدو کې پرېږدئ، انشاء الله په خپله به دفع شي. [۱]

د غیر اختیاري وسوسو علاج

سوال: مولانا صاحب زه یو وخت پورې د وسوسو ښکار یم. حالانکې ماته احساس دی چې دا ټول فضول خیالات دي. د الله پاک شکر دی. زه پنځه وخته لمونځ کوم. له دې وجې نه زما زړه بې ارامه وي، وزن مې هم کم شو، ماته څه حل ووايئ، زه به ټول ژوند کې تاسو ته دعا کوم.

جواب: غیر اختیاري طور باندې چې کوم خیالات او وسوسې راځي، د هغو له وجې نه په ایمان کې څه خلل نه راځي او نه ورسره انسان مردود کېږي. ددې وسوسو علاج دا دی چې ددې پرواه ونکړل شي، بلکې کله هم چې څه خراب خیال راشي. نو فوراً لا اله الا الله ویلو سره دې انسان بل طرفته متوجه شي. تاسو بالکل مطمئن اوسېږئ او سحر مابینام درې ځله قل اعوذ برب الفلق، قل اعوذ برب الناس لولئ او د الله پاک ته دعا کوئ. [۲]

خوابو خیالاتو باندې مواخذې نشته

سوال: کله کله زما ذهن کې دا خیال راځي چې نعوذ بالله زموږ مذهب اسلام صحیح دی او که نه؟ او کله د نبی کریم ﷺ په شان مبارک کې د گستاخي خیال راشي او کله د الله پاک متعلق څه غلط خیال راشي، څو ورځې وړاندې مې یو حدیث شریف اوریدلی دی چې د چا په زړه کې شک وي، هغه ته په قبر کې سوالات سخت وي او کېدای شي چې دده حال د مسلمانانو په شان نه وي، زه د الله پاک په فضل سره د مذهبي دماغو هلك یم، ایا دې سوچونو سره انسان مسلمان

[۱] عن ابی هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ان الله تجاوز لامتي عما حدثت به انفسها ما لم تعمل او تتكلم به.... الخ (مسلم، باب بيان تجاوز الله عن حديث النفس ج: ۱، ص: ۷۸، طبع قديمي كتب خانة) عن القاسم بن محمد ان رجلاً سألَه فقال: اني اهم في صلواتي فيكثر ذالك علي، فقال له: امض في صلواتك فانه لن يذهب ذالك عنك حتى تنصرف وانت تقول: ما اتممت صلواتي رواه مالك (مشكوة ج: ۱، ص: ۱۹، باب في الوسوسة)

[۲] عن ابی هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ان الله تجاوز لامتي عما حدثت به انفسها ما لم تعمل او تتكلم به.... الخ (مسلم، باب بيان تجاوز الله عن حديث النفس ج: ۱، ص: ۷۸، طبع قديمي كتب خاله)

پاتې کيږي؟ د دې خيالونو له وجې نه ما تاسو ته دا خط ليکلی دی چې تاسو زما دا پریشاني ختمه کړئ

جواب: که سړی دا غلط خیالات غلط گڼي، نو په دې باندې څه مواخذه نشته، ځکه چې دا غیر اختیاري شی دی. [۱]

د لمانځه دوران کې که ذهن کې خیالات راشي نو څه وکړل شي؟

سوال: د لمانځه دوران کې خوزه د بدن څه برخه لاندې باندې کوم نه او نه بنسکته پورته گورم، خودننه ذهن کې خیالات راشي، د هغو د لیرې کولو کوشش هم کوم، خو بیا هم راځي.

جواب: د اندروني خیالاتو پړوا مه کوی، خو کله چې لمانځه له پاره درېږئ، نو یو څو لمخې دا تصور کوی چې زما وړاندې والی د الله پاک دربار کې کيږي او زه به یا خو معافي حاصله کړم یا به مجرم وگرځم.....!

لمانځه کې د وسوسو نه د بچ کیدو تدبیر

سوال: د لمانځه دوران کې اخوا دیکخوا خیالات راځي، ایا زما لمونځ کيږي؟ څه داسې صورت راته ووايي چې لمونځ صحیح کولی شم.

جواب: لمانځه کې چې څه لوستل کيږي هغه سوچ سمجه سره لولی، یعنې د هغه طرفته خیال او توجه کوی.

لمانځه کې د دنیوي خیالاتو را تللو علاج

سوال: د لمانځه دوران کې که ذهن کې مختلف دنیوي خیالات راځي، نو ایا لمونځ قبلېږي؟

جواب: د لمونځ شروع کولو نه لږ وړاندې د دې خبرې تصور کوی، چې زه د الله پاک دربار کې پېش کیرم، الله پاک زما نه پوښتنه کوي، له دې نه وروسته د لمانځه طرفته توجه کولو سره لمونځ شروع کړئ، انشاء الله لمانځه کې به توجه نه خورېږي، په هر حال تاسو د دغو خیالاتو طرفته د توجه کولو نه پرته لمونځ کوی. [۱]

[۱] عن ابی هريرة رضى الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ان الله تجاوز لامتى عما حدثت به انفسها ما لم تعمل او تتكلم به... الخ (مسلم، باب بيان تجاوز الله عن حديث النفس ج: ۱، ص: ۷۸، طبع قديمى كتب خانه)
[۲] ان عبد الله كانك تراه فان لم تكن تراه فانه يراك الحديث (مسلم، كتاب الايمان ج: ۱، ص: ۲۷، طبع قديمى)
ايضا: فى المراقبة: وهذا من جوامع الكلم فان العبد إذا قام بين يدي مولاه لم يترك شيئا مما قدر عليه من إحسان العمل ولا يلتفت إلى ما سواه ولذا قال فان لم تكن تراه أي تعامله معاملة من تراه فانه يراك. وفى رواية: فان لم تراه اى بان غفلت عن تلك المشاهدة المحصلة لغاية الكمال فلا تغفل عما يجعل لك أصل الكمال وحاصل الكلام فان لم تكن تراه مثل الرؤية المعنوية فلا تغفل فانه يراك (مراقبة شرح المشكوة ج: ۱، ص: ۵۳، الفصل الاول، كتاب الايمان)

د لمونځ ادا کولو نه وروسته که په وخت کې شک شي

سوال: ما دوه ځله د مابښام لمونځ ادا کړی دی، ما د وخت مطابق اودس وکړ او فرض لمونځ مې وکړ، د سلام گرځولو نه وروسته ما د اذان اواز واوریده، ما د اذان اوریدلو نه وروسته په دویم ځل د مابښام لمونځ (فرض او سنت) وکړل، زما اول لمونځ هم صحیح وږیوایې فرض مې کړې و، له دې نه وروسته دویم لمونځ مکمل مې ادا کړ، لهدا په دې سلسله کې ماته څه حکم دی؟

جواب: فرض لمونځ دوه ځله نه کیږي^۱، غالباً تاسو ته د اذان اوریدلو نه وروسته شک شو چې تاسو لمونځ د وخت نه مخکې وکړ، له دې وجې نه تاسو په دویم ځل کول ضروري وگڼل، که سړي ته شک شي چې ما په وخت کې دننه لمونځ کړی دی یا د وخت نه مخکې نو هغه په دویم ځل کول پکار دي^۲

په لمانځه کې په قهقهې سره اودس ماتیري

سوال: په لمانځه کې په قهقهه باندې اودس ماتیري اوکه نه؟

جواب: په حنفي مذهب په لمانځه کې په قهقهه باندې اودس ماتیري، په دې شرط چې قهقهه لگونکي انسان بالغ وي، بیدار وي او لمونځ د رکوع او سجدي والا وي، که ماشوم یا په لمانځه کې ویده شوي قهقهه وکړي، نو اودس نه ماتیري، خو لمونځ فاسدیري^۳، همدغه شان که د جنازې لمونځ کې قهقهه وکړي، نو لمونځ به یې فاسد شي، خو اودس یې نه ماتیري^۴ او د لمانځه نه بهر قهقهه کولو سره اودس نه ماتیري، خو قهقهه کول مکروه دي، ځکه چې دا د غفلت علامه ده^۵.

لمانځه کې خندل

سوال: لمانځه کې خندل او داسې خندل چې یوازې د پوزې نه اواز راغی، د خلې نه اواز راغی، نو ایا دې سره لمونځ ماتیري؟

^۱ [لأن الفرض لا يتكرر (ردالمحتار مع الدر المختار ج: ۱، ص: ۴۵۸، مطلب كل صلاة أدت مع كراهة التحريم)

^۲ [وإنما يجزیه ان ينوی فرض الوقت اذا كان یصلی فی الوقت.... الخ (عالمگیری ج: ۱، ص: ۶۶، كتاب الصلوة)

^۳ [القهقهة فی كل صلاة فیها ركوع وسجود تنقض الصلوة والوضوء عندنا.... ولا تنقض الطهارة خارج الصلوة.... والقهقهة من الصبی فی حال الصلوة لا تنقض الوضوء كذا فی المحيط ولو قهقهة نانماً فی الصلوة فالصحیح انما لا تبطل الوضوء ولا الصلوة.... الخ (هندية ج: ۱، ص: ۱۲، كتاب الطهارة، الباب الثاني).

^۴ [او فی الصلوة الجنابة تبطل ماكان فیها ولا تنقض الطهارة.... الخ (هندية ج: ۱، ص: ۱۲، كتاب الطهارة، الباب الثاني، ایضاً الدر المختار مع الرد المحتار ج: ۱، ص: ۱۴۴، ارکان الوضوء اربعة).

^۵ [واما الافراط فیہ فانه یورث كثرة الضحك تمیت القلب وتورث الضغينة فی بعض الاحوال وتسقط المهابة والوقار.... ولان الضحك یدل علی الغفلة عن الآخرة. قال صلی الله علیه وسلم: لو تعلمون ما اعلم، لکیتم كثيراً ولضحکم قليلاً (احیاء العلوم ج: ۳، ص: ۱۲۸، النهی عن المزاح).

جواب: دې سره لمونځ نه ماتیري. [۱]

په لمانځه کې ژړل

سوال: د لمانځه دوران کې یا قرآن پاک لوستلو سره که ژړا راشي، نو ایا لمونځ ماتیري؟ او په یو اودس باندې څو لمونځونه کیږي؟ یا اودس د کوم وخته پورې قائم پاتې کیږي؟

جواب: که د الله پاک له ویرې نه ژړا راشي، نو په دې سره لمونځ نه ماتیري، نه اودس، او که د یوې دنیوي حادثې په وجه په لمانځه کې په ژړا شي، نو په دې سره لمونځ ماتیري. [۲] اودس نه ماتیري، د اودس کولو نه وروسته چې تر څو پورې د اودس ماتونکي څه خبره پېښه شوي نه وي، مثلاً هوا خارجې شي، د هغه وخته پورې اودس قائم دی. [۳] او په یو اودس باندې چې څومره لمونځونه غواړي کولی یې شي.

په لمانځه کې د رسول الله ﷺ په نوم باندې درود ویلو سره اودس نه ماتیري

سوال: که په لمانځه کې د رسول الله ﷺ نوم راشي یعنې په قرات کې یا په درود شریف وغیره کې، نو ایا په مینځ کې ﷺ لوستل پکار دي؟ په دې څو لمونځ نه ماتیري؟

جواب: په لمانځه کې په رسول الله ﷺ باندې درود نه ویل کیږي. خو که چا ولوستلو، نو په دې باندې لمونځ نه ماتیري. [۴]

د لمانځه دوران کې که اینکې (پرنجی) راشي نو ایا الحمد لله ویل پکار دي؟

سوال: ایا د لمانځه په دوران کې که پرنجی راشي، نو الحمد لله ویل پکار دي لکه څنگه چې په عام حالت کې ویل کیږي؟

جواب: په لمانځه کې ویل نه دي پکار خو که ویي ویل، نو لمونځ نه فاسدیري. [۵]

لمانځه کې رومال (دسمال) سره نرله صفا کول

سوال: مولانا صاحب! د لمانځه سره متعلق د یوې مسئلې پوښتنه ستاسو نه کوم، ما یو سړی جمعي سره په لمانځه باندې ولیده چې هغه سره په لاس کې رومال و، په هغه یې نرله صفا

[۱] والتبسم لا یطل الصلوة ولا الطهارة (عالمگیری ص: ۱۲، الفصل الخامس فی نواقض الوضوء)

[۲] [او بکې] فیها (فارفع بکاهه) ای حصل منه صوت مسموع (ان کان من ذکر الجنة او النار) او نحو ذلك..... لم یفسد صلوته.... (وان کان من وجع او مصیبة)..... تفسد صلوته.... الخ (حلی کبیر ص: ۴۳۶)

[۳] [قوله وينقضه خروج نجس منه] ای وينقض الوضوء خروج نجس من المتوضی.... الخ (البحر الرائق ج: ۱، ص: ۳۱، کتاب الطهارة)۔

[۴] [او سمع اسم النبی صلی الله علیه وسلم فقال صلی الله علیه وسلم..... وان لم یرد به الجواب بل قصد ثناء و صلوة: علی سبیل الاستئناف لا تفسد صلوته.... الخ (حلی کبیر ص: ۴۴۴)۔

[۵] [ولو عطس المصلی فقال: الحمد لله لا تفسد صلوته.... الخ (حلی کبیر ص: ۴۳۹، ایضاً: هندیة ج: ۱، ص: ۹۸)]

کوله، ما چې ترینه پوښتنه وکړه چې داسې کول صحیح دي؟ نو هغه وویل چې صحیح دي او هغه وایي چې فلاني مولانا صاحب دینته عذر وایي، هرکله چې ما د خپل جامع جومات د امام صاحب نه ددې مسئلې پوښتنه وکړه، نو هغه وایي چې په قیام کې خو هیڅ شی په لاس کې اخستل پکار نه دي که نزله رابهیږي، نولاس سره یې صفا کولی شي، مولانا صاحب په دې مسئله کې تاسو ما مدد وکړئ.

جواب: که د نزلې شدت وي نزله زیاته وي، نو څه حرج په کې نشته ^{۱۱}

د لمانځه په حالت کې خولې ته راتلونکې بلغم تیږول

سوال: که د لمانځه په حالت کې خولې ته بلغم راشي او دا تیر کړل شي، نو لمانځه کې څه خلل خو نه واقع کیږي؟

جواب: نه صاحب ^{۱۲}

په لمانځه کې په اردو ژبه کې دعا کول څنګه دي؟

سوال: ایا موږ د لمونځ کولو دوران د سجدې په حالت کې په خپله ژبه (اردو) کې الله پاک ته خپل حاجت بیانولی شو؟

جواب: نه! داسې کولو سره لمونځ ماتیږي ^{۱۳}

د اخري قعدې پریښودلو سره لمونځ باطلیږي

سوال: که امام صاحب څلور رکعتو فرض لمونځ کې په دویم رکعت کې د ناستې په ځای په دریم رکعت کې کیني، هغه ناست و چې مقتدی الله اکبر وویل، نو هغه فوراً ودرید، بیا یې په څلورم رکعت کې قعدو ونکړه، په پنځم کې یې هم قعدو ونکړه، بلکې په شپږم رکعت کې کیناستلو، نو هغه د التحیات د لوستلو نه مخکې سجده سهوه وکړه او بیا هغه ټول لوستلو سره سلام واپړولو او لمونځ یې ختم کړ، نو ایا لمونځ وشو؟ او که لمونځ وشو، نو څو رکعتو وشو؟ د فرضو نه پرته نفل هم وشو او که نه؟

جواب: مقتدیانو ته پکار و چې امام ته یې په څلورم رکعت باندې د کیناستلو له پاره فتحه ورکړې وای، په هر حال چې امام په پنځم رکعت سجده وکړه، نو فردن لمونځ باطل شو او دا

^۱ [ویکړه ان یرمی بزاغه الا ان يضطر فیاخذ به ثوبه او یلقیه تحت رجله اليسرى اذا صلی خارج المسجد (مراقی الفلاح علی هامش الطحطاوی ص: ۱۹۱، فصل فیما یفسد الصلوة)]

^۲ [ایضاً]

^۳ [قوله یفسد الصلوة التکلم] لحدیث مسلم ان صلوتنا هذه لا یصح فیها شی من کلام الناس انما هو التسیح والتکبیر وقراءة القرآن..... الخ (البحر الرائق ج: ۲، ص: ۲، باب ما یفسد الصلوة وما یکره فیها)۔

نفلي لمونځ شو، ځكه چې اخري قعده فرض ده او د فرض په پريښودلو باندې لمونځ نه كېږي، امام او مقتديان دې په دويم ځل لمونځ وكړي.^{۱۱}

❖ د لمونځ ماتولو عذرونه ❖

.....

په مالي نقصان باندې لمونځ ماتول جائز دي

سوال: زموږ د محلي په جومات کې پيش امام صاحب د ماښام لمونځ شروع کړ، د يو رکعت نه وروسته هغه سلام واپول، له دې نه وروسته هغه اودس خانې ته لاړل او خپله گړۍ يې راوړه، بيا هغه په دويم ځل تکبير وکړ او لمونځ يې شروع کړ، څه خلک وايي چې امام صاحب د گړۍ له پاره لمونځ ولې مات کړ؟ او تکبير يې په دويم ځل ولې وويلې؟

جواب: د يو درهم (تقريباً درې نيمې ماسې چاندي) د نقصان چې ويږه وي، نو د لمونځ د ماتولو اجازه ده^{۱۲} که د اقامت کولو وخت نه څه موده تيره شي، نو اقامت دې په دويم ځل وکړل شي^{۱۳} امام صاحب په دواړه مسئلو کې د شريعت مطابق عمل وکړ، د خلکو اعتراض د ناخبري په بنياد دی.

که د يو درهم مال د ضايع کېدو خطر وي نو د لمونځ ماتول جائز دي

سوال: که د لمانځه دوران کې د جيب نه څه پيسې يا روپۍ وغورځېږي او څوک بل سړی هغه پيسې وړي، نو ايا لمونځ ماتولو سره د هغه نه دا پيسې اخستل پکار دي يا لمونځ کول پکار دي؟ دا حرکت که يو سړی په نفل، سنت يا فرض لمانځه کې کوي، نو موږ ته څه کول پکار دي؟

جواب: لمونځ ماتولو سره د هغو نېول صحيح دي، لمونځ که فرض وي، يا نفل او د جمعې وي يا پرته د جمعې نه، د لمانځه دوران کې که يو درهم چاندي (۳.۴۰۲ گرام) د ماليت برابر شي د ضايع کېدو خطر وي، نو لمونځ ماتول جائز دي.^{۱۴}

۱ [الاولی رجل صلى الظهر) ونحوها (خمساً) بان قید الخامسة بالسجدة (ولم يقعد على راس الرابعة بطلت فرضيته وتحولت صلواته نفلاً.... الخ (حلی کبر ص: ۲۹۰، السادس القعدة الاخيرة)۔

۲ [رجل قام الى الصلوة فسرق منه شيء قيمته درهم له ان يقطع الصلوة.... الخ (هندي ج: ۱، ص: ۱۰۹)۔

۳ [ولا ينبغي للمؤذن ان يتكلم في الاذان او في الإقامة او يمشی فان تكلم بكلام يسير لا يلزمه الاستقبال (عالمگیری ج: ۱، ص: ۵۵، الفصل الاول في صفته واحوال المؤذن)۔

۴ [رجل قام الى الصلوة فسرق منه شيء قيمته درهم له ان يقطع الصلوة ويطلب السارق سواء كانت فریضة او تطاء، عا لان الدرهم مال... الخ (هندي ج: ۱، ص: ۱۰۹، كتاب الصلوة، الباب السابع، ومما يتصل بذلك مسائل)

د لمانځه دوران کې د ورکشوي شي په یاد راتلو باندې لمونځ ماتول

سوال: د اودس دوران کې په اودس خانه کې که موږ خپل یو خاص شی کړی، یا چشمې وغیره هیرې شي او هغه موږ ته د لمانځه دوران کې راياد شي، نو موږ په دې صورت کې څه وکړو؟
جواب: لمونځ ماتولو سره هغه شی اوچت کړی.^{۱۱}

د یو انسان د نفس بچ کولو له پاره لمونځ ماتول

سوال: که یو انسان بیمار وي اود بیماری په حالت کې بې هوشه دی، دهغه سره ښځې ډیرې دي سړي یوازې دي، هغه هم د فرضو نیت کړی دی، لمونځ کونکي یوازې یو رکعت کړی دی، چې په دې کې ښځو شور جوړ کړ چې بیمار وفات کیږي، نو لمونځ کونکي لمونځ ماتولی شي؟
جواب: که د هغه د نفس بچ کولو څه تدبیر کولی شي، نو لمونځ دې مات کړي او که مړ شوی وي، نو د لمانځه ماتولو څه فائده؟^{۱۲}

که بې هوشه راپریوځي نو د هغه د اوچتولو له پاره لمونځ ماتولی شي؟

سوال: لمونځ د جمعې سره کیږي او یو لمونځ کونکی د کمزوري یا په څه بله وجه غورځیدو سره بې هوشه شي، نو ایا خوا کې ولاړ سړیو د هغه اوچتول پکار دي یا لمونځ جاري ساتل پکار دي؟ مهرباني وکړئ دا بیان کړئ چې موږ ته دې وخت کې څه کول پکار دي، په داسې حال کې چې لاندې انسان توبونه وهي.
جواب: لمونځ ماتولو سره هغه اوچتول پکار دي، داسې ونه شی چې هغه ته د مدد نه ملاییدو په وجه د هغه نفس ضایع شي.^{۱۳}

په لمانځه کې زهرلرونکی شی وژل

سوال: که په لمانځه کې چېرته ناڅاپه یو زهریله شی راشي او د لمونځ کونکي طرفته ورمخکې شي، نو ایال لمونځ کونکی نیت ماتولی شي؟
جواب: که د هغه د وژلو له پاره د عمل کثیر ضرورت نه وي، نو د لمانځه د ماتولو نه غیردې هغه ووژنی او که د عمل کثیر ضرورت وي، نو لمونځ به مات شي او دهغه له پاره د لمانځه ماتول جائز دي، خلاصه داده که د لمانځه ماتولو نه پرته هغه وژل کیږي، نو صحیح ده، که نه

[۱] ان القطع (ای الصلوة) یكون حراماً ومباحاً.... والمباح اذا خاف فوت مال... الخ (شامی ج: ۲، ص: ۵۲)۔

[۲] والحاصل ان المصلی متى سمع احداً يستغيث.... وكان له قدرة على اغاثته وتخليصه وجب عليه اغاثته وقطع الصلوة فرضاً كان او غيره (شامی ج: ۲، ص: ۵۱، باب ادراك الفريضة)۔

[۳] ان القطع (ای الصلوة) یكون..... واجباً..... والواجب لاحياء نفس (شامی ج: ۲، ص: ۵۲)۔

دهغه له پاره لمونځ ماتول جائز دي.^{۱۱}

د لمانځه په دوران کې مچۍ وغیره وژل

سوال: که د جمعې د لمونځ کولو په وخت په پښو یا سر یا غوږونو باندې مچۍ یا د شهود مچۍ یا څه کرې وښوري، نو دهغوچې نومونه یې ذکر شو، د وژلو اجازه شته؟

جواب: که د تکلیف ورکولو ویره وي او د عمل کثیر نه پرته هغه وژل کیږي، نو مړې کرې په دې سره لمونځ نه ماتېږي، که نه لمونځ دې مات کړي او ودې وژني.^{۱۲}

یوازې د دروازې ټک ټک او ریدوسره لمونځ ماتول جائز نه دي

سوال: موږ لمونځ کاوو، هغه وخت موږ ته څوک د بلې کمزې نه اواز راکړي چا ته چې دا معلومه نه ده چې موږ په لمانځه کې مشغول یو، یا څوک دورازه وډبوي او موږ لمونځ کاوو او په کور کې زموږ نه سوا څوک نه وي په داسې وخت کې راتلونکي باندې هم بیړه وي، نو ایا په داسې وخت کې نیت ماتولی شي؟ او که ماتولی شي، نو د لمانځه ماتولو طریقه بیان کړئ؟

جواب: دا به تاسو ته څنگه معلومه وي چې هغه په بیړه کې دی؟ په هر حال د یو داسې سخت ضرورت له پاره چې دهغه د نقصان مخ نیوي نه شي کېدلی، نیت ماتول جائز دي^{۱۳} او یوازې په ټک ټک او ریدلو باندې لمونځ ماتول جائز نه دي.

د مور او پلار په اواز باندې کله لمونځ ماتول جائز دي؟

سوال: یو صاحب په خپل مضمون د مور و پلار احترام تر عنوان لاندې لیکلي دي چې په حدیث شریف کې راغلي دي (د حدیث نوم یې نه دی لیکلی)، چې د رب رضا د پلار په رضا کې ده او د رب ناراضګي د پلار په ناراضګي کې ده.

بیا لیکي چې: په روایت کې دې (د چا روایت دی؟ هیڅ حواله نشته، چې که مور پلار د څه تکلیف یا پریشاني په وجه اواز وکړي، نو فرض هم ماتولو سره دې هغوی ته جواب ورکړي او که پرته د ضرورت نه اواز وکړي، هغوی ته معلومه نه ده چې تاسو په لمانځه کې یئ، نو بیا هم سنت او نفل لمونځ ماتولو سره جواب ورکړئ، که دا معلومه نه وي چې تاسو په لمانځه کې یئ اواز وکړي، نو هر قسمه لمونځ ماتولو سره هغوی ته جواب ورکړئ.

[۱] (لا یکره) (قتل حیه او عقرب) ان خاف الاذی.... (مطلقاً) ولو بعمل کثیر علی الاظهر لکن صحیح الحلی الفساد وقال الشامي (قوله لکن صحیح الحلی الفساد) حیث قال تبعاً لابن الهمام فالحق فیما یظهر هو الفساد، والامر بالقتل لا یمتنز مع وجوده کما فی صلوة الخوف، بل الامر فی مثله لا باحة مباشرة وان کان مفسداً للصلوة.... الخ (شامی مع الدر المختار ج: ۱، ص: ۶۵۱، مطلب الکلام علی اتخاذ المسجد).

[۲] (او ګوري تیره شوی حاشیه: (لا یکره) (قتل حیه او عقرب) ان خاف الاذی.... (مطلقاً).... الخ).

مهرباني وکړئ چې په کوم حدیث کې دا حکم دی؟ دا کوم مستند روایت دی چې د مور او پلار په احترام کې د لمونځ ماتولو هدایت شوی دی؟

جواب: درمختار (باب ادراک الفریضة) کې لیکل شوي دي چې که فرض لمونځ کې وي. نو د مور او پلار په اواز دې نه ماتوي، خو که هغوی په څه ناگهاني افت کې اخته شوي وي او هغه ته د مدد له پاره اواز وکړي په دې صورت کې د مور او پلار خصوصیت نشته، بلکې د یو نفس بیچ کولو له پاره لمونځ ماتول ضروري دي او که په نفل لمونځ کې وي او مور او پلار ته ددې علم وي، نو نه دې ماتوي او که هغوی ته علم نه وي، نو لمونځ ماتولو سره دې جواب ورکړي^{۱۱} خلاصه دا چې په دوه صورتونو کې به لمونځ نه ماتوي او په یو صورت کې به یې ماتوي. تر کومه چې د روایت تعلق دی، په حدیث کې د جریج راهب قصه راځي چې هغه ته د هغه مور اواز وکړ او هغه په لمانځه کې و. له دې وجې یې جواب ورکړ. آخر دا چې مور ورته بددعا وکړه او هغه بددعا هغه ته ولگیدله اوږده قصه ده. هغه په نفل لمانځه کې و او د هغه مور ته ددې علم نه و، له دې وجې هغه ته لمونځ ماتولو سره هغې ته اواز ورکول پکار و.^{۱۲}

لمونځ په کومو حالتونو کې ماتېدای شي؟

سوال: د کومې مجبوري له وجې نه لمونځ ماتېدای شي؟ مثلاً: هوا خارج شي، خطرناک ځناور مخې ته راشي، کور کې سړي یواځې لمونځ کوي او دروازې ته څوک راشي، کور کې یوازې لمونځ کوي او ویده ماشوم وینې شي او په ژړا شي، انگری کې کینسودل شوې کتوه هیره شي، د بدن نه وینه روانه شي، ایا داسې حالتونو کې لمونځ ماتولو باندې گناه شته؟

جواب: کوم عذرونه چې تاسو لیکلي دي، نو دې کې لمونځ ماتول صحیح دي، ځکه چې په داسې تشویش کې لمونځ کول مکروه دي والله اعلم.^{۱۳}

۱ [ويجب القطع لنحو انحاء غريق او حريق، ولو دعاه احد ابويه في الفرض لا يجيبه الا ان يستغيث به، وفي النفل ان علم انه في الصلوة فدعاه لا يجيبه والا اجابه. والحاصل ان المصلی متى سمع احداً يستغيث وان لم يقصده بالنداء، او كان اجنبياً وان لم يعلم ماحل به او علم وكان له قدرة على اعانته وتخليصه وجب عليه اعانته وقطع الصلوة فرضاً كانت او غيره..... فلا تجوز اجابته (الام) بخلاف ما اذا لم يعلم انه في الصلوة فانه يجيبه، لما علم في قصة جريج الراهب، ودعاء امه عليه (شامي ج: ۲، ص: ۵۱، ۵۲)۔

۲ [عن أبي هريرة: عن النبي صلى الله عليه وسلم قال (لم يتكلم في المهد إلا ثلاثة عيسى وكان في بني اسرائيل رجل يقال له جريج كان يصلي جاءته امه فدعته فقال اجيبها أو أصلي فقالت اللهم لا تمته حتى تربه وجوه المومسات وكان جريج في صومعته فتعرضت له امرأة وكلمته فأبى فأنت راعيا فأمكنته من نفسها فولدت غلاماً فقالت من جريج فأتوه فكسروا صومعته وأنزلوه وسبوه فوضأ وصلى ثم أتى الغلام فقال من أبوك يا غلام؟ قال الراعي قالوا نبي صومعتك من ذهب؟ قال لا إلا من طين. (بخاري ج: ۱، ص: ۴۸۹، باب قول الله عز وجل واذكر في الكتب مريم)

۳ [او کړه.... صلواته مع مدافعة الاخشين او احدهما او لربح للنهي. وفي الشامية: [بقیه حاشیه په راروانه صفحه

❖ په لمانځه کې د اوداسه ماتیدل ❖

.....

د لمانځه په دوران کې د هوا منع کونکي د لمانځه حکم

سوال: د لمانځه په دوران کې که د هوا د خارج کېدو ویره وي، نو ایا موږ هوا منع کولی شو؟ او که موږ یې منع کړو، نو ایا لمونځ کیږي؟

جواب: داسې کول مکروه دي لمونځ کیږي.^{۱۱}

د لمانځه په دوران کې د اودس په ماتیدلو باندې د پاتې لمونځ ادا کول

سوال: که د لمانځه دوران کې اودس مات شي، نو پاتې لمونځ څنگه ادا کول پکار دي؟

جواب: لمونځ دې په هغه ځای پرېږدي او خاموشي سره دې اودس وکړي. د چا سره دې خبرې نه کوي او د کوم ځای نه چې یې لمونځ پرېښی وي، بیا راتلو سره دې د هغه ځای نه شروع کړي، خو ددې مسائل ډیر ژور دي، د عوامو له پاره مناسب ده چې د سر نه لمونځ شروع کړي او که د امام صاحب اودس مات شوی وي، نو په صف کې دې څوک مخکې کړي او خپله دې اودس کولو نه وروسته د مقتدیانو په صف کې شریک شي^{۱۲}، بی اودسه لمونځ جاري ساتل جائز نه دي، بلکې سخته گناه ده، ځینې علماء کرام فرمایي چې په دې کې د کفر ویره ده.^{۱۳}

...بقیه د ترمخ].. قال فی الخرائن: سواء كان بعد شروعه او قبله فان شغله قطعها ان لم يخف فوت الوقت وان اتها اثم (شامی ج: ۱، ص: ۶۴۱، مطلب فی الخشوع)

۱ [ویکره ان یدخل فی الصلوة وقد اخذه غائط او بول لقوله عليه السلام : لا صلوة بحضرة الطعام ولا وهو يدافعه الاخبثان. متفق عليه (کبری ص: ۳۶۶) وايضا عن ابي هريرة رضى الله عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: لا يحل لرجل يؤمن بالله واليوم الآخر ان يصلى وهو حقن حتى يتخفف (سنن ابي داود ج: ۱، ص: ۱۲، شامی ج: ۱، ص: ۶۴۱)۔

۲ [ومن سبقه الحدث فى الصلوة انصرف فان كان اماماً استخلف وتوضا وبني..... ولنا قوله عليه السلام : من قاء او رعف او امدى فى صلوته فلينصرف ولتوضا ولين على صلوته ما لم يتكلم (هداية ج: ۱، ص: ۱۲۸ وكذا فى البدائع الصنائع ج: ۱، ص: ۲۲۰، فصل فى بيان ما يفسد الصلوة)۔

۳ [ان الصلوة بغير الطهارة متعمداً ليس بكفر..... وقيل كفر كالصلوة الى غير القبلة او مع ثوب النجس عمداً، لانه كالمستخف والاصح انه لو صلى الى غير القبلة او مع ثوب النجس لا يكفر، لان ذلك يجوز اداؤه بحال ولو صلى بغير طهارة متعمداً يكفر، لان ذلك يحرم لكل حال فيكون مستخفاً (مرقاة شرح المشكوة ج: ۱، ص: ۲۷۳، باب ما يوجب الوضوء، الفصل الاول، طبع بمبئی)۔

که د مقتدي يا امام اودس مات شي نود جمعي نه په وتلو سره به څنکه لمونځ پوره کوي؟

سوال: ما د يو مولانا نه پوښتنه وکړه چې مقتدي په اول صف کې ولاړ وي جمعه ولاړ ده د هغه اودس مات شي، نو هغه به څه کوي؟ هغه وويل که د وروسته تللو ځای نه وي، نو هم هلته دې ناست وي، وروسته دې ځانته لمونځ وکړي، خو د بل مولانا نه مې پوښتنه وکړه، نو هغه وايي چې هر ممکن کوشش دې وکړي چې هغه بهر ته راوځي او اودس کولو نه وروسته دې په دويم ځل شامل شي، زه تاسو نه پوښتنه کول غواړم چې په دواړه مسئلو کې کومه يوه صحيح ده؟ او که د امام صاحب اودس مات شي، نو د هغه له پاره څه حکم دی؟

جواب: د کوم انسان چې اودس مات شي هغه دې په پوزه باندې لاس کيښودلو سره د صف نه راوځي او اودس کولو نه وروسته دې په دويم ځل په جمعه کې شامل شي، که امام وي، نو وروسته يو مقتدي دې امام جوړ کړي او خپله دې اودس کولو نه وروسته په جمعه کې شامل شي، که د صف نه د وتلو گنجائش نه وي، نو د صف مخې ته تيريدو سره دې يو اړخ ته ووځي، د چا چې اودس مات شوی وي د هغه له پاره غوره هم داده چې د اودس کولو نه وروسته لمونځ د سر نه شروع کړي او که په هيڅ طريقې سره وتل ممکن نه وي، نو لمونځ ماتولو سره دې د لمانځه نه ووځي يعنې په خپل ځای دې ناست وي.^{۱۱}

د دوه رکعتونو نه وروسته د اودس د ماتيدو نه وروسته څو رکعتونه کول پکار دي؟

سوال: فرض، سنت او نفل د څلور رکعتونو نيت يې وکړ، د دوه رکعتونو نه وروسته يې اودس مات شو، نو هغه دې څلور رکعتونه وکړي او دوه رکعتونه څکه چې هغه دوه رکعتونه کړي دي او د چا سره يې خبري هم نه دي کړي، فوراً يې اودس وکړ؟

جواب: فرض، وتر او سنت موکده خو دې پوره دوباره وکړي، نفل او سنت غير موکده دوه کول کافي دي.^{۱۲}

[۲] (وان سبقه الحدث توضحاً وبني) لقوله عليه السلام: من قاء او رعى او امدى فى صلوته فليصرف وليتوضا وليبن على صلوته ما لم يتكلم فان كان منفرداً ان شاء عاد الى مكانه، وان شاء اتمها فى منزله والمقتدى والامام يعودان الا ان يكون الامام قد اتم الصلوة ليتخيران، والاستيناف افضل لخروجه عن الخلاف..... وان كان اماماً استخلف لقوله عليه السلام: ايما امام سبقه الحدث فى الصلوة فليصرف ولينظر رجلاً لم يسبق بشئ فليقدمه ليصلى بالناس (الاختيار لتعليل المختار، ايضاً: هداية ج: ۱، ص: ۱۲۸، باب الحدث فى الصلوة، ج: ۱، ص: ۶۳، طبع دار المعرفة بيروت).

[۲] ومن ثمة صرحوا بانه لو نوى اربعاً لا يجب عليه بتحريمها سوى الركعتين فى المشهد عن اصحابنا وان القيام الى الثالثة بمزلة محرمة مبتدأة، حتى ان فساد الشفع الثانى لا يوجد فساد الشفع الاول (شامى مع الدر المختار ج: ۱، ص: ۴۵۹).

د لمانځه نه وروسته ورته یاد شو چې اودس می نه و، نو دوباره دې وکړی

سوال: مسئله داسې ده چې ما د مازدېگر د لمانځه نه مخکې اودس وکړ، وروسته له دې نه زما اودس مات شو، خو د مابنېام په وخت کې زما پوره یقین و چې زما د مازدېگر اودس تر اوسه پورې شته، همدغه شان ما د مابنېام لمونځ ادا کړ، خو د نیمې گنتي نه وروسته ما ته پوره رایاد شو چې ما دا لمونځ بي اودسه وکړ، ځکه اودس خو د مازدېگر د لمانځه نه وروسته مات شوی و، ایا زموږ لمونځ اوشو که نه؟

جواب: چې کله ستاسو پوره یقین شو چې لمونځ مې بي اودسه کړی دی، نوبې اودسه خو لمونځ نه کیږي، په دې وجه دهغه راگرځول فرض دي.^{۱۱}

چې اودس یې مات شي نو د صف نه به څنګه اوځي؟

سوال: که د یو مقتدی اودس مات شي، نو د صف نه څنګه وتل پکار دي؟

الف: په صف کې د ولاړو کسانو مخې ته تلو سره بهر شي؟

ب: په خپل ځای باندې د وروستي صف والاګس ودروي او بهر شي؟

جواب: دواړه صورتونه صحیح دي، خو دویم صورت غوره دی.^[۱]

که په لویه اجتماع کې اودس مات شي نو څه وکړل شي؟

سوال: مسئله دا ده چې اودس مات شي نو فوراً دې لمونځ مات کړي او له صفونو نه دې بهر راوځي، سوال دا دی چې په رایېونډ کې ډیره لویه اجتماع وي چې د هغې صفونه د شپیتو یا اویاوو نه زیات وي، که په اولني صف کې څوک ولاړ وي او اودس یې مات شي نو څه به کوي؟ او دومره لویې مجمع نه راوتل خو مشکل دي، ایا نیغ راووځي، د لمونځ کونکو مخې ته یا هلته ناست واوسېږي؟

جواب: که صف ته مخامخ تلو سره راوځی نو هم څه حرج نشته او که لمونځ مات کړي او هلته کيني، د جماعت ختمیدونه وروسته ځي نوهم صحیح ده، داودس ماتیدونه وروسته دې لمانځه کې نه شریکېږي. [ایضاً]

[۱] عن ابن عمر عن النبي صلى الله عليه وسلم : لا تقبل صلاة بغير طهور الحديث (ترمذی ج: ۱، ص: ۲).
[۲] (وان سبقه الحدث توضاً وبني) لقوله عليه السلام : من قاء او رعى في صلوته فلينصرف وليتوضا ولين على صلوته ما لم يتكلم فان كان منفرداً ان شاء عاد الى مكانه، وان شاء اتمها في منزله والمقتدى والامام يعودان الا ان يكون الامام قد اتم الصلوة ليتخيران، والاستيناف الفضل لخروجه عن الخلاف..... وان كان اماما استخلف لقوله عليه السلام : ايما امام سبقه الحدث في الصلوة فلينصرف ولينظر رجلاً لم يسبق بشئ فليقدمه ليعلى بالناس (الاختيار لتعليل المختار، ايضاً: هداية ج: ۱، ص: ۱۲۸، باب الحدث في الصلوة، ج: ۱، ص: ۶۳، طبع دارالمعرفة بيروت)

که لما نځه کې اودس مات شي ، نو صف نه به څنګه اوځي؟

هوال: جمعه کې یو سړی په لومړي صف کې ولاړ وي، ناڅاپه یې اودس مات شي او د وتلو لپاره څه ځای هم نه وي، نوڅه ډول له صف څخه ووځي؟

جواب: د وروسته صف نه دې یو کس را وړاندې کړي، یا دې صف ته مخامخ لاړ شي او په دیوال دې واوړي [ایضاً]

که د لما نځه پرمهال اودس مات شي نو پاتې لمونځ به څنګه پوره کوی؟

هوال: د مقتدی اودس مات شو، د اودس کولو لپاره لاړ، دې دوران کې یې چاسره کلام نه دی کړی، بیا راشي، نو خپل پاتې لمونځ به ادا کوی یا به دوباره پوره لمونځ ادا کوي؟

جواب: غوره خو دا ده چې د له سر نه لمونځ شروع کړي، خو که غواړي نو همدغه لمونځ دې پوره کړي او ددې طریقه دا ده چې که امام تردې وخت پورې د لما نځه نه فارغ شوی نه وي، نو د لما نځه چې څومره حصه دده په غیر حاضري کې شوې ده، اول دې هغه ادا کړي او بیا دې امام سره یوځای شي او که دده راتلو پورې امام فارغ شوی وي، نو څومره لمونځ چې ورته پاتې دې هغه دې هماغه شان ادا کړي، لکه چې امام پسې وي [ایضاً]

❖ د معذور احکام ❖

چې اودس او تیمم نه شي کولی ، لمونځ او تلاوت څنګه وکړي؟

هوال: ما ستاسو په کالم کې لوستلي و، چې له اوداسه پرته د قران پاک مسح کول جائز نه دي، خو زه اودس کولی نه شم، ځکه چې الله پاک زه معذور کولوسره په کټ کینولي یم، په ما کې دومره طاقت نشته چې زه د کټ نه ښکته شم، ما خپله مور لمبوي او هغه مې متيازو ته بیایي، زما د قرآن کریم د تلاوت ډیر زیات شوق دی، نو ایا زه له اوداسه پرته قرآن کریم مسح کولی شم؟ د الله پاک فرمان دی چې که تاسو لمونځ په ولاړه نه شی کولی، نو په ناسته یې کوی او که په ناسته یې نه شی کولی، نو په ملاسته یې کوی، خو زه نه تیمم کولی شم نه اودس، نو لمونځ څنګه وکړم، که له اوداسه پرته لمونځ کیږي، نو تاسو یې ماته بیان کړئ.

جواب: بل څوک دې تاسو ته اودس درکوي^(۱) او د قرآن کریم تلاوت تاسو له اودس نه پرته

[۱] (وعدم بغیره) الا لعذر، واما استعانه علیه السلام بالمغیره للتعلیم الجواز (ولی الشامیه) وظاهر ما فی شرح النیه انه لا کراهه اصلاً اذا کانت بطیب قلب ومحبة من المعین من غیر تکلیف من المتوضی وعلیه مشی فی هدایة ابن العماد (الدرالمختار مع الشامی ج: ۱، ص: ۱۲۶، مطلب فی مباحث الاستعانة فی الوضوء بالغیر)۔

هم کولی شئ د قرآن کریم پانې په څه کپړي وغيره سره اړوي^[۱]
د معذور لمونځ څنگه وي؟

سوال: جناب زه د متيازو په بيماري کې اخته يم، پنځه وخته لمونځ ادا کوم او قرآن کریم هم لولم، مسئله داده چې زه کله هم د متيازو کولو نه وروسته پاڅم يا استنجاء کولو سره پاڅم، نو د متيازو څاڅکي په جامو باندې وغورځيږي، دويمه خبره داده چې زه د گيس تربل مريض يم او منت منت وروسته زما نه گيس هم خارجيږي، ما د لمانځه په کتابونو کې لوستلي دي چې په لمانځه کې هوا بندول نه دی پکار او د استنجاء کولو نه وروسته که بيا هم متيازې او څاڅي، نو د لمونځ به څه صورت وي؟ دا لمونځ به د معذور لمونځ وي او که نه؟ بعضې وخت شيطان حمله وکړي چې په داسې صورت کې لمونځ نه کوم، خو زه لمونځ پريښودل نه غواړم، هر لمانځه ته تازه اودس کوم، د جمعې په ورځ دوه ځله اودس کوم زما دا پريشاني ليرې کړئ مهرباني به موي.

جواب: لمونځ خو تاسو مه پرېږدئ، ستاسو د حالاتو نه معلومېږي چې تاسو شرعا معذور يئ، د هر لمانځه له پاره يو ځل اودس کول کافي دي، د لمانځه له پاره جامه بيله ساتئ که هغه په لمانځه کې ناپاکه شي، نو هغومره برخه ووينځئ.^[۲]

يو څوک معذور کله شماريږي؟

سوال: زما اودس نه پاتې کيږي، ما په اخبار کې د معذور مسئله لوستلې وه، زه ددې لږ وضاحت غواړم، زما اودس زيات تر د هوا د خارجيدوله وجې ماتيري او کله زيات وخت هم پاتې کيږي، زه په دې باندې پوهيدل غواړم چې د لمانځه او د تلاوت له پاره څه وکړم؟
جواب: د لمانځه نه مخکې چې کله هم اودس کوئ، نو ښه اطمینان سره يې وکړئ، ددې له پاره چې اودس سره لمونځ وکړل شي، په هر حال تاسو معذور نه يئ.^[۳]

معذور که د سهار د اذان نه مخکې اودس وکړي نو ايا لمونځ کولی شي؟

سوال: که يو سړی د معذور په حکم کې وي (يعنې) د هر لمانځه له پاره نوی اودس کوي، په

[۱] المحدث اذا كان يقرأ القرآن بتقليب الاوراق بقلم او سكين لا باس به كذا في الغرائب (فتاوى عالمگیری ج: ۵، ص: ۳۱۷) ايضاً: ولا يجوز للمحدث والجنب مس المصحف الا بغلافه (الاختيار ج: ۱، ص: ۱۳)۔
 [۲] (وصاحب عذر من به سلس) بول لا يمكنه امساكه (او استطلاق بطن او انفلات ریح او استحاضة)..... (ان استوعب عذره تمام وقت صلوة مفروضة) بان لا يجد في جميع وقتها زمناً يتوضا ويصلى فيه خالياً عن الحدث (ولو حكماً) (الدر المختار مع التنوير ج: ۱، ص: ۳۰۵)۔
 [۳] (وصاحب عذر..... ان استوعب عذره تمام وقت صلوة مفروضة) بان لا يجد في جميع وقتها زمناً يتوضا ويصلى فيه خالياً عن الحدث (ولو حكماً) (الدر المختار مع التنوير ج: ۱، ص: ۳۰۵)

دې صورت کې د سهار په لمانځه کې د صبح صادق شروع کېدو نه وروسته که د سهار د اذان نه مخکې اودس وکړي، نو لمونځ پرې کيږي او که نه؟

جواب: چې د سهار وخت شي، نو دده اودس کول صحيح دي.^(۱)

که پښه د ښکړو نه پرې شوي وي نو د مصنوعي پښې وينځل ضروري نه دي

سوال: زه په يو پښه معذور یم. هغه په يو حادثه کې ضائع شوې وه. زه مصنوعي پښې لگولو سره دفتر ته ځم. په دفتر کې د ماسپښين د لمانځه له پاره دا ممکن نه ده چې زه پښه پرانستلو سره اودس وکړم او په يو ځای باندې ناسته کولو سره لمونځ ادا کړم، په داسې صورت کې تيمم کولو سره په کرسۍ باندې لمونځ ادا کولی شم؟ اکثر د واده په محفلونو کې يا د چا مزگ ته لاړ شم. نو همدغه مشکل راته پېښيږي چې لمونځ څنگه ادا کړم؟ له دې وجې ماته څه داسې طريقه بيان کړئ چې په هغې سره لمونځ وکړم؟

جواب: که د ښکړو نه پورته پښه پرې شوې وي، نو د مصنوعي پښې د پرانستلو ضرورت نشته. ځکه چې ددې پښې وينځل ساقط شوي دي^(۲)، که تاسو په ناسته باندې سجده کولی شئ، نو په کرسۍ باندې ناستې سره اشاره کافي نه ده او که رکوع او سجده دواړه اشارې سره کوئ، نو په کرسۍ باندې کيناستلو سره اشاره هم صحيح ده^(۳).

د ناروغي له وجې د اودس نه ټينګيدو سره د لمانځه ادا کول

سوال: تاسو د يو صاحب د سوال په جواب کې بيان کړي و، چې د مجبوري په حالت کې لږنځ قضا کول نه دي پکار، حال دا چې د مجبوري په حالت کې اودس هم نه وي، مهرباني وکړئ ددې باره کې به تفصيل سره جواب راکولو سره د شکر په موقع راکړئ.

جواب: دا تاسو ته چا غلط ويلي دي، د شريعت حکم دادی چې که د چا اودس د ناروغي له وجې نه پاتې کيږي، نو هغه ته به معذور وايي او د لمانځه په وخت کې د هغه له پاره يو ځل اودس کول کافي دي. له دې نه وروسته په وخت کې دننه چې څومره لمونځونه کول غواړي کولی يې شي، ددې خاص عذر په وجه د هغه اودس نه ماتيږي او کله چې د لمانځه وخت تير شي، نو د هغه اودس به مات شي. اوس دې په دويم ځل اودس وکړي مثلاً يو معذور د سهار

^۱ [حکمه الوضوء لكل فرض] اللام للوقت كما في لدلوك الشمس قوله اللام للوقت ای فالعنى لوقت كل صلاة.... الخ (شامی ج: ۱، ص: ۳۰۶، مطلب في احکام المعذور، دليع ايم ايچ سعيد)

^۲ [والثالث غل الرجلين] ويدخل الكعبان في الغسل عند علمائنا الثلاثة والكعب هو العظم الناتي.... ولو قطعت يده او رجله فلم يبق من المرفق والكعب شئ سقط الغسل ولو بقى وجب كذا في البحر الرائق (الفتاوى الهندية ج: ۱، ص: ۵، كتاب الطهارة، الباب الاول)۔

^۳ [اذا عجز المريض عن القيام صلى قاعداً يركع ويسجد..... فان لم تستطع الركوع والسجود او في إيماء يعني قاعداً لانه وسع مائة] (هداية ج: ۱، ص: ۱۶۱، باب صلاة المريض)۔

په وخت اودس وکړي، نو کله چې لمر راوخت، نو د هغه اودس ختم شو، د لمر د راختلو نه وروسته چې کله اودس وکړي، نو د ماسپښين د لمانځه د وخت ختميدلو پورې به د هغه اودس وي او کله چې د ماسپښين وخت ختم شي، نو د هغه اودس هم ختم شو، الغرض د لمانځه د هر وخت له پاره دې يو ځل اودس کوي بس کافي دی، په دې دوران کې په دې خاص عذر سره د هغه په اودس کې فرق نه راځي هولاکه په څه بله وجه مات شي نو بيله خبره ده^{۱۱}

د متيازو او غټو بولو د حاجت باوجود لمونځ کول مکروه دي

سوال: زما يو مسئله ده چې زما قبض وي، چې دهغې په وجه لمونځ نه شم کولی، کله چې زه لمانځه ته درېږم، نو ماته حاجت پېښېږي، نو زه په دويم ځل اودس وکړم، خو کله داسې کيږي چې د نيت تر لږه وروسته حاجت وي، بيا هم زه لمونځ پوره وکړم زه پوښتنه دا کول غواړم چې په دې حالت کې ماته لمونځ کول پکار دي او که نه؟ که نه دي کول پکار، نو دا بيان کړئ چې د اودس کولو نه وروسته څه رکعتونه کولو نه وروسته که اودس مات شي، نو په دويم ځل اودس کولو سره لمونځ وکړل شي، يا د هماغه ځای نه د کوم ځای نه چې اودس مات شوی و؟

جواب: که د متيازو يا غټو بولو تقاضا وي، نو لمونځ مکروه تحریمي دی، که اودس مات شي، نو اودس کولو نه وروسته په دويم ځل نيت کول پکار دي^{۱۲}.

د ليکوريا ناروغي والا بنځه به لمونځ څنګه ادا کوي؟

سوال: نن سبا په بنځو کې د (ليکوريا) ناروغي عامه ده او تقريباً په سلو کې اتيا، پنځه اتيا بنځې په دې ناروغي کې اخته دي، ستاسو نه پوښتنه دا ده چې ايا په داسې صورت کې لمونځ هم په دې جامو کې کول پکار دي يا جامې بدلول پکار دي؟ نجاست که په جامې باندې وي او هغه ووينځي، نو بيا هم په هغو جامو کې لمونځ کولی شي؟ د لمونځ کولو دوران کې که نجاست خارج شي، نو لمونځ به په دويم ځل کوي؟

جواب: په دې ناروغي کې خارجيدونکې اوبه ناپاکې دي^{۱۳} کومه جامه چې په دې باندې ګنده شي په هغې کې دې لمونځ نه کوي، خو د جامې ناپاکه برخه که وينځلو سره پاکه کړل شي، نو په هغې کې لمونځ درست دی.

۱ [(صاحب عذر من به سلس) بول لا يمكنه امساكه.... (وحكمه الوضوء لكل فرض ثم يصلی) به (ليه) فرضاً وفضلاً) فاذا خرج الوقت بطل ای ظهر حدثه السابق (الدرالمختار مع التوير ج: ۱، ص: ۶، ۳۰۵)۔

۲ [ويستحب للدفاعه الاخشين) وفي الشامية: ان كان ذلك يشغله ای يشغل قلبه عن الصلوة وخشوعها فاتمها ياتم، لادانها مع الكراهة التحريمية.... الخ (الدرالمختار مع الشامي ج: ۱، ص: ۶۵۴)۔

۳ [ومن وراء باطن الفرج فانه لمجس قطعاً ككل خارج من الباطن كالماء الخارج مع الولد او قبيله اهـ (شامي ج: ۱، ص: ۳۱۳، باب الانجاس، طبع ايم ايج سعيد)۔

ترخو پورې چې د لمونځ د دويم ځل کولو خبره ده، ددې له پاره د معذور مسئله باندې ځان پوهول پکار دي، د کړم انسان چې د يوې ناروغۍ له وجې نه اودس نه پاتې کېږي. هغه ته معذور وايي، يو شرط د معذور جوړېدو له پاره دی او يو شرط د معذور پاتې کېدو له پاره دي، د معذور جوړېدو له پاره شرط دادی چې د لمانځه په پوره وخت کې هغه ته دا مهلت پيدا نه شي چې هغه د پاکوالي سره لمونځ وکړي^{۱۱}، داسې سړي حکم دادی چې هغه دې د هر لمانځه له پاره يو ځل اودس کوي، خو پورې چې هغه وخت باقي وي د هغه خاص عذر له وجې به هغه اودس نه ماتېږي، کله چې وخت خارج شي، نو په دويم ځل دې اودس وکړي کله چې يو سړی يو ځل معذور جوړ شي، نو د هغه د معذور کېدو حد دادی چې په وخت کې هغه ته کم نه کم يو ځل دا عذر پېښ شي که پوره وخت تېر شو او هغه ته دا عذر پېښ نه شو نو دا معذور نه دی. نو کومې بنسټو ته چې د حيض نه وروسته ليکوريا دومره سخته وي چې هغوی په پوره وخت کې د طهارت سره لمونځ نه شي کولی، په هغو باندې به د معذور حکم جاري وي او دهغو له پاره به د هر لمانځه په وخت کې يو ځل اودس کول کافي وي، خو که دومره سخته نه وي، نو هغه معذور نه ده، که د اودس نه وروسته د لمانځه نه مخکې يا د لمانځه نه وروسته اوبه خارجې شي، نو هغوی ته په دويم ځل اودس کولو سره لمونځ کول ضروري دي.^{۱۲}

د څاڅکي څاڅکي متياز وړاتلو سره لمونځ ادا کول

سوال: زید ته تکلیف دی چې متيازې يې څاڅکي څاڅکي راځي، جامې يې پاکې نه پاتې کېږي، نو هغه به د لمانځه له پاره څه کوي؟

جواب: هر لمانځه ته دې اودس کوي او د لمانځه له پاره دې صفا خادر ځان سره ساتي، د لمانځه نه فراغت سره دې هغه ليرې کړل شي، خو که کله خادر نه وي، نو د پاچامي دومره برخه چې دهغې باره کې دا ويره وي چې هغه به ناپاکه شوي وي، په وخت وخت دې ووينځي، په هر حال څنگه چې هم کېدلی شي هغه دې لمونځ ضرور کوي.^{۱۳}

۱ [و صاحب عذر..... ان استوعب عذره تمام وقت صلوة مفروضة بان لا يجد في جميع وقتها زمناً يتوضأ ويصلي فيه خالياً عن الحدث..... وهذا شرط في العذر في حق الابتداء وفي حق البقاء كفى وجوده في جزء من الوقت ولو مرة وفي حق الزوال يشترط استيعاب الانقطاع تمام الوقت (الدر المختار ج: ١، ص: ٣٠٥).—

۲ [ومن به سلس البول اى عدم استمساكه والمستحاضة.... وكذا من به الرعاف الدائم وانفلات الريح او استطلاق البطن يتوضون لوقت كل صلوة فيصلون بذلك الوضوء في الوقت ماشاؤا من الفرائض والنوافل... فاذا خرج الوقت بطل وضوءهم... وكان عليهم استيناف الوضوء لصلوة اخرى... الخ (حلي كبير ص: ١٣٣)

۳ [تيره شوى حاشيه (ومن به سلس البول اى عدم استمساكه والمستحاضة.... الخ) او گورئ].—

د هوا د معذوري سره په جمعه کې شریکېدل

سوال: د تخلیق په اعتبار سره په انساني زندگي کې غټې بولې او متیازې او هوا وغیره جوړېدل او خارج کېدل فطري تقاضا ده، دا د ویستلو نه بندول د طب په اعتبار سره ډیر زیات نقصان ورکونکي دي، تر دې چې که د هوا د بندولو سره دهغې رخ د زړه طرف ته شي، نو د زړه د حرکت بندیدلو سره مرگ هم واقع کیدلی شي، له دې نه پرته ددې بندولو سره په لمانځه کې خلل هم پیدا کېږي، چې دهغه له وجې هم چې کله زړه متوجه نه وي، نو لمونځ باطل کېدلی شي، لهذا کله چې الله پاک ارشاد فرمایي چې په دین کې جبر نشته، نو بیا موږ ولې د هوا بندولو سره خپل ځانونه په فطري تقاضو باندې ظلم کولو سره په هلاکونکي مرضونو کې اخته کېدو دعوت ورکوو، ددې شیانو په پوره کېدو کې هم د قدرت لاس دی، له دې نه پرته کوم انسان ته چې د هوا سخته ناروغي وي، نو هغه به د کوم وخته پورې اودس کوي؟ لمونځ به ماتوي؟ وروسته الله پاک د مجبوري له وجې نه معاف کولی هم شي، هو! دومره ضروره چې داسې انسان له احتیاط نه کار اخستلو سره په اخري صف کې لمونځ ادا کول ډیر زیات غوره معلومېږي چې د نورو لمونځ کونکو په لمانځه کې خلل پیدا نه شي.

جواب: داسې انسان چې د هغه اودس نه پاتې کېږي، معذور بلل کېږي، د معذور جوړېدو له پاره شرط دادی چې په هغه باندې د لمانځه پوره وخت په داسې حال کې تیر شي چې هغه پوره وخت کې فرض رکعتونه هم پرته د عذر نه نه شي کولی او کله چې یو ځل معذور شو، نو د معذور جوړېدو له پاره شرط دادی چې په پوره وخت کې کم نه کم یو ځل دا عذر ضرور پېښ شي، که پوره وخت تیر شي او هغه ته دا عذر پېښ نه شو، مثلاً: هوا نه وي خارج شوې، نو دا سړی به معذور نه وي، د معذور حکم دادی چې د هغه له پاره د هر لمانځه له پاره یو اودس کول کافي دي، ددې عذر له وجې د هغه اودس نه ماتېږي او کله چې وخت ووځي، نو دهغه اودس به مات شي، اوس به د بل وخت له پاره بل اودس کوي.^{۱۱}

ذهني معذوره څنګه لمونځ کوي؟

سوال: د فالج او د ذهني ناروغي له وجې زما نیم ذهن مفلوج شوی و، الحمد لله اوس یوڅه حد پورې صحیح شوی دی، خو زما په یادانیت باندې یې دا اثر پریښی دی، چې کله لمونځ ترتیب سره قیام، رکوع، سجده او متن سره یاد وي چې کله یې شروع کړم، نو نه یوازې متن ګډوډ شي، یعنې ایتونه وړاندې وروسته شي، بلکه غلط یادېږي، ټول وخت په شک کې اخته یم چې غلط مې څه لوستلي دي، په دویم او درېم ځل باندې د لوستلو کوشش کوم، خود

۱ [تیره شوی حاشیه (وصاحب عذر.... ان اسئوب عذره تمام وقت صلوة مفروضة.... الخ) او ورپسې حاشیه (ومن به سلس البول ای عدم استمساكه والمستحاضة.... الخ) او ګوری.]

لوستلو نه وروسته راته یاد شي چې صحيح نه و، زما زړه غواړي چې لمونځ وکړم، خوددې ویرې له وجې نه یې نه کوم چې د غلطې کولو له وجې نه به گناهگار شم. ایا د لمانځه ارکان یعنې قیام، سجده، رکوع د څه لوستلو نه پرته هم ادا کیږي؟ دا هم وایم چې دناروغي له وجې نه د جمعې لمانځه نه مکمل معذور یم، کورکې په ناستې سره د لمانځه ارکان ادا کولې شم. لوستلی یې نه شم، هسې خلکو ته د شریعت د مسئلې اردو کې د لمانځه طرفته رغبت او د لمونځ کونکو د پابندي تلقین کوم، په خپله هم نیک کارونه کوم او نورو خلکو ته هم په دې باندې د عمل تاکید کوم، زما له پاره څه مناسب دي؟

جواب: تاسو د ذهني طور سره معذور یئ، له دې وجې نه چې څنگه هم درنه کېدای شي، نو لمونځ کوئ او د وړاندې وروسته کېدو له وجې د پریشانه کېدو ضرورت نشته، څومره چې ممکن وي، نو توجه سره د لمونځ کولو کوشش کوئ. بیا بیا د کولو ضرورت نشته، الله تعالی به یې قبول کړي.

د چا اودس چې نه پاتې کیږي هغه به لمونځ څنګه ادا کوي؟

سوال: زه ډیر زیات پریشان یم، ځکه چې رمضان المبارک راروان دی، له دې وجې نه ستاسو نه مسئله معلومول غواړم هغه داده چې زما اودس قائم نه پاتې کیږي چې له وجې یې زه لمونځ هم نه شم کولی، حالانکې زه مخکې د لمانځه او د قرآن پاک د تلاوت هم پابند وم، خواوس زه نه د لمانځه پابندي کولی شم او نه د قرآن پاک تلاوت کولی شم، ځکه چې اودس مې قائم نه پاتې کیږي. له دې وجې نه ذهني پریشانه یم، کور کې جنگ وي چې لمونځ وکړه، تلاوت وکړه، اوس زه ډیر زیات ذهني پریشانه یم، ځکه چې زه د جمعې لمونځ نه شم کولی او چې یوازې یې په دوکان کې یا کور کې وکړم، نو یو ذهني انتشار شان وي او نه راته د زړه اطمینان وي.

جواب: که ستاسو اودس قائم نه پاتې کیږي، مثلاً د سهار په پوره وخت کې تاسو دوه رکعتہ فرض اطمینان سره نه شئ کولی، دغه شان نور لمونځونه، نو تاسو د معذور په حکم کې یئ [۱] معذور سړي ته په وخت کې یو ځل اودس کول کافي دي، ترڅو چې همدغه وخت وي، نو ددې عذرله وجې نه دده اودس نه ماتېږي، څو کله چې وخت تیر شي، نو دده اودس به مات شي، دغه وخت به بیا نوی اودس کوئ، مثلاً تاسو د ماسپښین د وخت د شروع کېدو نه وروسته اودس وکړ، نو ترڅو چې د ماسپښین وخت موجود وي، نو ستاسو اودس به باقي گڼل کیږي او دې اودس سره چې تاسو څومره فرض، نفل، قضا او تلاوت کول غواړئ، نو کولی یې شئ، څو کله چې د ماسپښین وخت ختم شي، نو ستاسو دا اودس به ختم شي، د مازدیګر د لمانځه له پاره

[۱] اصحاب عذر.... ان استوعب عذره تمام وقت صلوة مفروضة بان لا يجد في جميع وقتها زمنا يتوضا ويصلی فيه خالياً عن الحدث (الدرالمختار مع التوير ج: ۱، ص: ۳۰۵، باب الحيض، طبع ایم ایچ سعید)

نوی اودس وکړی، دغه شان پنځو وختونو کې تاسو نوی اودس کوی او وخت کې دننه هم دغه اودس سره چې څومره فرض، نفل، قضا او تلاوت وغیره کول غواړی، نو کولی یې شی (۱)

د لمونځ ورکولو په وخت ماته معلومه وه چې د مذي یا د بولو

قطره زما په جامو باندې لگېدلې ده نو لمونځ وشو؟

سوال: کوم دفتر کې چې ما نوکري کوله، نو هلته به ما لمونځ هم ورکاو، نو ماته د قطرو ناروغي ده، یوځل ما لمونځ ورکړ، نو ماته معلومه وه چې د مذي یا د بولو قطره زما په جامو لگېدلې ده، خو ما استنجا او اودس کړی و، خو جامه مې وینځلې نه وه او په دې حالت کې مې لمونځ ورکړ، نو ایا لمونځ وشو؟ او که شوی نه وي، نو اوس به څه کول وي؟ او چا چې زما په اقتدا کې لمونځ کړی و د هغوی د لمونځ به څه کیږي؟ او اوس خو هغوی دفتر هم پریښی دی

جواب: د نجاست خوریدل که د یوې روپۍ (د کومې تصویر چې د یو روپۍ په نوټ باندې چاپ شوی وي) برابر و یا له دې نه کم و، نو لمونځ وشو، که نه، نه دی شوی، غالبه خبره دا ده چې د قطري خوریدل به له دې نه کم وي. [۱]

که زړه دې مطمئن نه وي، نو هلته دې د لمانځه په وخت کې اعلان وکړل شي چې په فلانۍ ورځ فلانۍ لمونځ چې ما کړی و، نو په هغه کې څه غلطې شوې ده. کوم حضرات چې دغه لمانځه کې شریک وو، نو هغوی دې خپل لمونځ په دویم ځل وکړي.

د قطري شکایت والا بڼه به لمونځ څنګه کوي

سوال: ماته د قطري شکایت ده کوم چې د حد نه زیات شوی دی، تردې چې زه څلور رکعتو فرض هم پاکي سره نه شم کولی، زه لمونځ کوم، خوددې ناروغۍ له وجې نه مې زړه نه کیږي او پابندي رانه نه کیږي ماته ووايي چې د خدای پاک په تزد زما څومره مواخذه ده؟ پښیمانه هم یم، ویریدونکې هم یم، د آخرت طرفته فکرمنده هم یم.

جواب: تاسو لباس (پرتوګ) بدلوی، یا چېرته چې بول لگېدلي وي، نو هغه ځای وویښۍ که اودس نه پاتې کیږي، نو پرواه یې مه کوی، دغه شان لمونځ کوی، د هر لمانځه د وخت له پاره یو ځل اودس کوی، ترڅو چې وخت باقی وي، نو ستاسو اودس به هم باقی وي، چې وخت ختم شي. نو په دویم ځل اودس کوی او کوم لمونځونه چې قضا شوي دي، نو هغه هم ادا کړی. [۲]

۱ [وحكمه الوضوء لكل فرض ثم يصلية فيه فرضاً ونفلأ فاذا خرج الوقت بطل (وضوءه) (الدرالمختار مع التوير ج: ١، ص: ٣٠٥، باب الحيض، طبع ايم ايچ سعيد)]

۲ [وقدرا درهم وما دونه من النجس المفلظ كالدّم والبول وخرء الدجاج وبول الحمار جازت الصلوة معه وان زاد لم تجز (فتح القدیر ج: ٢، ص: ١٤٠)]

۳ [وحكمه الوضوء لكل فرض ثم يصلية به فيه فرضاً ونفلأ فاذا خرج الوقت بطل (وضوءه) (الدرالمختار مع التوير ج: ١، ص: ٣٠٥، باب الحيض، طبع ايم ايچ سعيد)]

د بولو قطرو والا به اودس څنګه کوي او لمونځ به کله کوي؟

سوال: ماته د بولو تکلیف دی، د بولو کولونه وروسته تقریباً یو ساعت پورې یو یو قطره راځي. دغه شان نه زه صحیح طور سره لمونځ ادا کولی شم او نه نور کارونه، فرائض، کولی شم. بولې بندولو سره لمونځ کول هم منع دي او بل دا چې موجوده صورت کې د معذر لمونځ کیږي؟

جواب: کوم سړي ته چې د هوا د خارجیدو یا د قطرو د راتلو داسې ناروغي وي چې پوره وخت کې فرض رکعتونه هم ددې عذر نه پرته نه شي کولی. نو دې شرعاً معذور دی. د معذور حکم دادی چې دی به د هر لمانځه د وخت له پاره اودس کوي، ترڅو چې د لمانځه وخت باقی وي. نو دده اودس نه ماتېږي (که بل شي سره مات شي، نو په دویم ځل به اودس کوي، او کله چې د لمانځه وخت ختم شي، نو د معذور اودس هم ختم شو، اوس به د بل لمانځه له پاره نوی اودس کوي، غرض دا چې د لمانځه په وخت کې دننه به دده اودس قائم ګڼل کیږي، ددې عذر له وجې به نه ماتېږي، وخت کې دننه دې اودس سره چې څومره لمونځونونه یا تلاوت کول غواړي، نو کولی یې شي. [۱]

د بولو قطري راتلونکي به څنګه لمونځ کوي؟

سوال: زه ستاسو نه د معذور د احکامو په باره کې څه سوالونه کول غواړم، که چاته د بولو کولو نه وروسته د قطرو د راتلو ناروغي وي، نو د هغه د جامو د پاکي یا د ناپاکي څه حکم دی؟ که د اودس نه وروسته قطري لارې شي، نو څه حکم دی؟ د قطري تللو نه وروسته اودس مات شو؟ د لمانځه نه مخکې جامې وینځل ضروري دي، نو دده اودس څومره وخت پورې قائم پاتې کېدای شي؟ که د اودس دوران کې قطري لارې شي، نو څه حکم دی؟ د لمونځونو دوران کې که قطري لارې شي، نو څه حکم دی؟ که د بولو نه پرته نرمه ماده خارجې شي، نو څه حکم دی؟ په رمضان کې احتلام وشي، نو څه حکم دی؟

جواب: دا سړی معذور دی او دده حکم دادی چې د هر لمانځه د وخت شروع کېدو نه وروسته دې یوځل اودس کوي، ترڅو چې وخت باقی وي، نو د بولو قطري تللو سره دده اودس نه ماتېږي او چې وخت ختم شي، نو نوی اودس دې وکړي، غوره داده چې د لمانځه له پاره بېلې جامې وساتل شي او نورو وختونو کې دې بېلې جامې استعمالوي، د لمانځه په وخت کې یې چې کومه جامه اغوستې ده، که په دې کې بولې لارې شي، نو دادې صفا کړي. [۲]

[۱] وصاحب عذر من به سلسل بول لا يمكنه امساكه او استطلاق بطن او انفلات ریح او استحاضة).....
(ان استوعب عذره تمام وقت صلوة مفروضة) بان لا يجد في جميع وقتها زمناً يتوضا ويصلی فيه خالياً عن الحدث..... وحكمه الوضوء لكل فرض ثم يصلی) به (فيه فرضاً ونفلاً) فاذا خرج الوقت بطل (وضوءه)
.....الخ (الدرالمختار مع التوير ج: ۱، ص: ۳۰۶)

[۲] وحكمه الوضوء لكل فرض ثم يصلی به فيه فرضاً ونفلاً فاذا خرج الوقت [بقیه حاشیه په راروانه صفحه

د همېشه بولور اتل عذردی

سوال: ماته ناروغي لگېدلې ده، مسلسل د بولو قطري راځي چې د هغو له وجې نه زه مستقل اودس کې او پاک اوسېدلی نه شم، د حکيمانو او ډاکترانو نه مې ډير علاج وکړ، خو روغ نه شوم، ددې مرض له وجې نه زه د جمعې سره لمونځ ادا کولی نه شم، زما له پاره په شريعت کې څه حکم دی؟

جواب: که قطري مستقل راځي، نو تاسو د معذور په حکم کې یی، یوځل اودس کولو سره د یو وخت لمونځ ادا کوئ، دغه شان به د هر وخت له پاره جدا جدا اودس کول وي، الله پاک دې تاسو ته صحت درکړي. [١]

د بولو قطري راتلونکي به څنګه لمونځ ادا کوي؟

سوال: زه پنځه وخته لمونځ پابندي سره کوم، خو یو سبب دی چې د هغه له وجې نه زه کله کله سوچ کوم چې لمونځ کول پرېږدم، وجه داده چې ماته د بولو کولو نه وروسته قطري راځي، که هرڅومره وخت چې په بیت الخلاء کې تیر کړم، بیا هم د بولو قطره ځي، نو تاسو ماته ووايئ چې په داسې صورت حال کې لمونځ پرېږدم یا یې جاري وساتم؟ ایا ماته به په لمونځ جاري ساتلو کې عذاب وي؟ زر تر زره جواب راکړئ.

جواب: لمونځ جاري ساتئ، د هر لمانځه له پاره اودس کوئ، که قطري راځي، نو راځي دې، خو داسې کوئ چې د لمانځه نه کافي وخت وړاندې ځان د بولو نه فارغوي او کله چې قطري بندې شي، نو بیا جامې بدلې کړئ او لمونځ وکړئ. [٢]

د بولو ناروغي اود لمونځ هیریدونکي د لمونځونو حکم

سوال: زما والد صاحب مرحوم د لمانځه پابند و، اخري وخت کې د سختې ناروغي په حالت کې هم هغه لمونځ ترک نه کړ، خو په اخري عمر کې هغه ته د بولو سخت تکلیف و، چې د هغه له وجې نه اپرېشن هم شو، له هغه به هر وخت بولې تللې چې له امله به یې جامې او بستره لامده وو. خود لمانځه په وخت کې به هغه اودس وکړ او په بستره به یې په ملاسته لمونځ وکړ، داسې حالت کې د لمونځ ادا کول څنګه دي؟ کله کله چې به هغه ویده و، نو موږ به دهغه د آرام اود ناروغي په خاطر هغه نه پورته کاو چې له وجې به یې د هغه لمونځ قضا شو، هغه ته به

...بقیه د ترمخ] بطل (وضوءه) (الدرالمختار مع التتویر ج: ١، ص: ٣٠٥، باب الخیض، طبع ایم ایچ سعید)
 [١] وحکمہ الوضوء لكل فرض ثم یصلی به فیہ فرضاً ونفلأ فاذا خرج الوقت بطل..... الخ (الدرالمختار مع التتویر ج: ١، ص: ٣٠٥)
 [٢] وحکمہ الوضوء لكل فرض ثم یصلی به فیہ فرضاً ونفلأ فاذا خرج الوقت بطل..... الخ (الدرالمختار مع التتویر ج: ١، ص: ٣٠٥)

پته نه لگیده اونه به ورته وروسته بیا موږ ویل، زموږ دا عمل څنگه و؟

جواب: په دې حالت کې هم په هغه باندې لمونځ فرض و او څنگه چې هغه ادا کاوو، نودغه شان صحیح و. تاسو چې پرې کوم لمونځونه قضا کړل دهغه له وجې نه تاسو گناهکار شوی. ددې لمونځونه فدیة ورکړئ، و تروسره د ورځې د شپږو لمونځونو او د هر لمونځ فدیة د صدقه فطر برابر ده [۱]

د کوم سړي غوږ چې مسلسل بهیري، هغه به معذور شمارل کیږي

سوال: زما بنی غوږ خراب دی چې اکثر وخت بهیري، زه یې په مالوچو سره صفا کړم او اودس وکړم او لمونځ ادا کړم، ځینې وخت کې د لمانځه نه وروسته که زه غوږ کې گوته ورکړم، نو گوته سره اوبه ولگیري، که زه د اودس نه وروسته غوږ کې مالوچ کیدم، نو لمونځ کیږي؟ که د لمانځه نه وروسته ترینه مالوچ راوباسم او هغه سره اوبه لگیدلي وي، نو لمونځ وشو او که په دویم ځل یې وکړم؟ که مالوچ کې نږدم او د لمونځ کولو نه وروسته گوته سره اوبه ولگیري، نو لمونځ وشو او که نه؟

جواب: که غوږ بهیري. نو تاسو معذور یی، په غوږ کې مالوچ ږدی او په وخت کې دننه چې څومره فرض او نفل لمونځونه کول غواړئ، نو کولی یې شئ، کله چې د نوي لمونځ وخت داخل شي، نو بیا اودس کوئ [۲]

ایا د معذوري په صورت کې لمونځ اشارې سره جائز دی؟

سوال: د گوندو د تکلیف له وجې نه زه لمونځ صحیح طریقی سره ادا کولی نه شم. لهذا کرسی باندې په ناسته لرگي وغیره باندې سر کیښودلو سره یا یوازې اشارې سره سجده کولی شم او که نه؟

جواب: د معذوري په صورت کې ددې اجازه ده. [۳]

د پاڅانې (شاته عورت) په طرف باندې د چینجي

پریوتونکي سړي لمونځ او اعتکاف صحیح ده

سوال: زما په خپته کې چینجي دي چې د اودس ماتې نه پرته هم د دبر (شاته عورت) له لوري

[۱] وفدیة کل صلوة ولو وترا..... کصوم يوم على المذهب (الدرالمختار مع الرد ج: ۲، ص: ۴۲۶، ایضا ج: ۲، ص: ۷۳)

[۲] صاحب عذر..... وحکیمه الوضوء لكل فرض ثم یصلی به فيه فرضاً ونفلأ فاذا خرج الوقت بطل..... الخ (الدرالمختار مع التئیر ج: ۱، ص: ۳۰۵)

[۳] ان المريض لو قدر على القيام دون الركوع والسجود لانه یخیر بین القيام والقعود (البحر الرائق ج: ۱، ص: ۲۹۲)

غورځیږي، له دې وجې نه زه ډیر پریشانم یم چې ایا زه پاک یم او که نه؟ مهرباني وکړئ تاسو ماته د لمانځه، د جامو، غسل او اودس احکامات واضح کړئ او زه اعتکاف کولی شم؟

جواب: د داسې سړي لمونځ ورکول خوپکار نه دي، باقي د مجبوري له وجې نه به دده لمونځ وشي، اعتکاف کول هم صحیح دي. والله اعلم. [۱]

بادي بواسير والا دې هر لمانځه له پاره اودس کوي

سوال: ځينې خلک د بادي بواسيرو شکایت کوي او د اودس باوجود خپل ځان بې اودسه گڼي، يعنې که اودس هم وکړي، نو د پاخانې په مقام باندې هغوی داسې محسوسوي، لکه چې د پاخانې په مقام باندې چينجي وغيره حرکت کوي يا داسې محسوسیږي لکه چې هوا خارجيږي او ځينې داسې محسوسوي چې د گرمائش له وجې نه گویا د پاخانې په مقام باندې خوله ده، دا خلک دا حالات هميشه يا ځينې وخت کې کله کله محسوسوي، لهدا دده اودس څنگه قائمیدای شي او کوم وخت پورې؟ يا دايوازې وهم دی او ددې طرفته توجه کول پکار نه دي؟

جواب: داسې دې د هر لمانځه له پاره اودس کوي. [۲]

که د هوا وتلو شکایت وي نو معذوره شمارل کيږي

سوال: ماته د گېس تکلیف دی او د هر لمانځه له پاره تازه اودس کوم، تقريباً اویا نه نوي فیصده پورې لمونځونو کې د هوا وتلو په شکایت باندې گمان يا دباو وي، ځينې عالمانو سره د مشوره کولو نه وروسته چې په دې صورت کې زما شمار په معذورو کې دی، زه د هر لمانځه له پاره اودس کوم، ایا ماله پاره هر لمانځه له اودس کول کافي دي؟

جواب: که اودس نه پاتې کيږي، نو تاسو معذور یئ. [۳]

که د گېس له وجې نه په خپته کې گړزگړوز وي نو د لمانځه حکم

سوال: زه د گېس ناروغ یم، د اودس نه وروسته اکثر د گېس فشار وي، خو هوا نه خارجيږي چې د هغه له وجې نه په خپته کې گړزگړوز وي، ایا په دې حالت کې لمونځ کيږي؟

جواب: د معذوري په حالت کې لمونځ کيږي. [۴]

[۱] لا يجوز بناء القوى على الضعيف.... والظاهر بصاحب العذر للاصل المذكور (حلی کبر ص: ۵۱۶)

[۲] وصاحب عذر..... وحكمه الوضوء لكل فرض ثم يصلي به فيه فرضاً ونفلاً فاذا خرج الوقت بطل..... الخ (الدر المختار مع التنوير ج: ۱، ص: ۳۰۵)

[۳] وصاحب عذر ومن به سلس بول لا يمكنه امساكه ان استوعب عذر تمام وقت صلوة مفروضة..... الخ (الدر المختار مع التنوير ج: ۱، ص: ۳۰۵)

[۴] وصاحب عذر ومن به سلس بول لا يمكنه امساكه ان استوعب عذر تمام وقت صلوة مفروضة..... الخ (الدر المختار مع التنوير ج: ۱، ص: ۳۰۵)

❖ وتر لمونځ ❖

د تهجدو وخت کې وتر کول غوره دي

سوال: فرض لمونځ په جومات کې د جمعې سره کول پکار دي او نفل لمونځ په کور کې. په دې باره کې حدیث هم دی، دنورو معلوماتو له پاره مې تاسو ته رجوع کړې ده. که وتر د تهجدو سره وکړو، نو څنگه دي؟ د ماسخوتن په وخت کې غوره دي یا د تهجدو وخت افضل دی؟

جواب: کوم سړی چې د پورته کېدو یقین لري، د هغه له پاره د تهجدو وخت کې وتر کول غوره دي او د کوم سړی چې یقین نه لري د هغه له پاره د ماسخوتن نه وروسته کول غوره دي ^(۱)

وتر د تهجدو نه مخکې کول پکار دي که وروسته؟

سوال: که وتر د ماسخوتن نه وروسته ونکړل شي، بلکې تهجدو سره وشي، نو په دې صورت کې اول درې رکعت ته وتر وکړل شي او وروسته تهجد که اول تهجد وکړل شي او بیا وروسته درې رکعت ته وتر؟ دغه شان که د تهجدو لمونځ کله څلور، کله شپږ، کله اته، کله لس او کله دولس وکړل شي، نو څه حرج خو نشته؟

جواب: که د پورته کېدو یقین لري، نو وتر د تهجدو سره کول غوره دي، له دې وجې نه که د صبح صادق نه مخکې دومره وخت وي چې د نفل کولو نه وروسته وتر کیږي، نو اول دې تهجد وکړي او بیا له دې نه وروسته وتر وکړي او که یو ورځ لیت پورته شي او دا ویره وي چې که په نفلو کې مشغول شوم، نو وتر به قضا شي، نو په داسې صورت کې دې اول وتر وکړي او بیا که صبح صادق ته څه وخت پاتې وي، نو نفل دې هم وکړي، د تهجدو د لمانځه یو معمول مقرول پکار دي چې دومره رکعتونه به کوم، بیا د وخت له وجې نه که کمی زیاتۍ کیږي، نو څه حرج نشته. ^(۲)

شب قدر، شب براءت وغیره کې وتر په اخري شپه کې کول

سوال: ما اوریدلي دي چې د عبادت په شپو یعنې شب براءت، شب قدر وغیره کې د ماسخوتن لمانځه سره وتر کول پکار نه دي، کله چې ټول عبادت ختم شي، نو اخره کې دې وتر وکړل

[۱] و تاخیر الوتر الى آخر الليل لوائح بالانتباه والا فقبل النوم.... الخ (التنوير وشرحه ج: ۲، ص: ۳۶۹) وايضا: ويستحب تاخيره الى آخر الليل ولا يكره كما يكره تاخير سنة العشاء تبعاً لها (الفتاوى الهندية ج: ۱، ص: ۱۱۱) [۲] (ويستحب) تاخير العشاء الى ثلث الليل والوتر الى آخر الليل لمن يثق بالانتباه ومن لم يثق بالانتباه اوتر قبل النوم (عالمگیری ج: ۱، ص: ۵۲، كتاب الصلوة، الباب الاول، الفصل الثاني في بيان فضيلة الاوقات)

شي، ايا دا صحيح دي؟
جواب: كه د شپې دپورته كېدو نيت وي او معلومه وي چې اخري شپه كې وټر كولى شم، نو وټر هغه وخت كول پكار دي. والله اعلم. [١]

د وټرو نيت څه ډول وكړل شي؟

سوال: كله چې وټر د تهجدو نه وروسته كيږي، نو نيت كوم درې ركعتو لمونځ د وټرو وخت د ماسخوتن بيا د تهجدو څخه چې د ماسخوتن وخت د سهار د لمانځه نه مخكې پورې وي.
جواب: په وټرو كې د نن شپې د وټرو نيت كيږي. [٢]

كه د وټرو كولو نه وروسته معلومه شي چې صبح صادق راختلى دى نو ايا وټرو شو؟

سوال: ما په تهجدو كې د صبح صادق نه درې دقيقې مخكې د وټرو نيت وكړ او بيرې سره مې په درې دقيقو كې وكړل، خو كله چې مې گړۍ وكتله، نو معلومه شوه چې ما خو حقيقت كې د صبح صادق د شروع كېدو نه وروسته د وټرو لمونځ كړى دى، اوس ماته ووايئ چې زه به دا وټر په دويم ځل كوم او كه نه؟

جواب: ستاسو د وټرو لمونځ وشو، كه وخت كې دننه شو، نو ادا شو او كه وروسته شو، نو قضا شو. [٣]

له عذر پرته وټر په ناسته ادا كول صحيح نه دي

سوال: كه څوگ دڅه وجې نه لمونځ په ناسته كوي، نو ايا د ماسخوتن په لمانځه كې وټر هم په ناسته وكړي يا په ولاړه باندې؟
جواب: پرته له عذر نه فرض او وټر په ناسته كولو سره لمونځ نه كيږي او كه په ولاړه باندې قدرت نه وي، نو مجبوري ده. [٤]

يور كعت وټر كول صحيح نه دي

سوال: ايا د درې ركعتو وټر كولو په ځاى يوازې يور كعت وټر كولى شو؟
جواب: نه! د رسول الله ﷺ نه يوازې په يور كعت باندې اكتفاء كول ثابت نه دي، بلكې د

[١] (ويستحب) تاخير العشاء الى ثلث الليل والوتر الى آخر الليل لمن يثق بالانتباه ومن لم يثق بالانتباه او تر قبل النوم (عالمگري ج: ١، ص: ٥٢، كتاب الصلوة، الباب الاول، الفصل الثاني في بيان فضيلة الاوقات)
 [٢] وفي الوتر ينوي صلوة الوتر (عالمگري ج: ١، ص: ٦٦)
 [٣] ايضاً...
 [٤] ولا يجوز ان يوتر قاعداً مع القدرة على القيام وعلى راحلته من غير عذر هكذا في محيط السرخسي (الفتاوى الهندية ج: ١، ص: ١١١، كتاب الصلوة، الباب الثامن في صلوة الوتر)۔

رسول الله ﷺ معمول مبارک د درې رکعتو وټرو و، لکه چې په ډیرو روایتونو کې راغلي دي. له دې وجې د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه په نزد خاتمه یو رکعت وتر نشته. ددې مسئلې په قدر د ضرورت، تفصیل دې زما په کتاب اختلاف امت او صراط مستقیم برخه دوم کې وکتل شي^{۱۱}

د وټرو په دریم رکعت کې دعاء قنوت هیرو

سوال: د وټرو په دریم رکعت کې سورت فاتحه او بل سورت لوستلو نه وروسته الله اکبر ویلو سره د غوږونو د نرمیو پورې لاس اوچتولو نه وروسته په دویم ځل لاس تړلو نه وروسته دعاء قنوت لوستل دي، له دې نه وروسته رکوع ته تلل دي، که یو انسان سورت فاتحه او بل سورت لوستلو سره رکوع ته مکمل بنکته شي او هغه ته فوراً رایاډ شي چې ما باندې دعاء قنوت لوستل هم و، ایا هغه د رکوع نه واپس راتللی شي؟ سره له دې چې هغه د رکوع یو تسبیح هم نه وي لوستلی، په بل صورت کې یې یو تسبیح په رکوع کې لوستلی ده، ددې مسئلې څه حل دی؟ ایا هغه د مکمل رکوع کولو نه وروسته سجده سهوه وکړي یا د رکوع نه واپس راتلو نه وروسته دعاء قنوت ولولي او وروسته سجده سهوه وکړي؟

جواب: که رکوع ته لاړ، یا هغه ته نژدې شو چې دواړه لاسونه یې گوندو سره ولېږدل، نو واپس دې نه راځي، بلکې په اخر کې دې سجده سهوه وکړي^{۱۲} او که دومره بنکته نه شو چې گوندو ته یې لاسونه ورسیري، نو درېدلو سره دې قنوت ولولي په دې صورت کې سجده سهوه نشته

په وټرو کې د قنوت په ځای قل هو الله احد لوستل

سوال: ایا په وتر کې د قنوت په ځای درې ځله قل هو الله احد لوستل جائز دي او که نه؟

جواب: قنوت یادول پکار دي خو پورې چې هغه یاد نه وي، نوربنا اتنا فی الدنيا الخ والادعا لوستل پکار دي یا کم نه کم اللهم اغفر لي درې ځله لوستل پکار دي سورت اخلاص د قنوت په ځای نه لوستل کیږي^{۱۳}

د رمضان په وټرو کې د مقتدي له پاره قنوت

سوال: په رمضان شریف کې چې کله امام په وټرو کې قنوت لوستل شروع کړي، نو ایا مقتدي

۱ [والوتر ثلث رکعات لا يفصل بينهما بسلام كذا في الهداية (هندي ج: ۱، ص: ۱۱۱) اختلاف امت او صراط مستقیم ج: ۲، ص: ۱۵۷ نه ۱۹۸ پوری، طبع مکتبه لدهیانوی]۔

۲ [ولو نسی القنوت فتذكر في الركوع فالصحيح انه لا يقنت في الركوع ولا يعود الى القيام هكذا في التارخانية (الهندية ج: ۱، ص: ۱۱۱)، کتاب الصلوة، الباب الثامن في صلوة الوتر]۔

۳ [وليس في القنوت دعاء مؤقت كذا في التبيين والاولى ان يقرأ اللهم انا نستعينك.... الخ ومن لم يحسن القنوت يقول ربنا آتنا في الدنيا حسنة وفي الآخرة حسنة وقنا عذاب النار كذا في المحيط او يقول اللهم اغفر لنا وبكر ذلك ثلاثاً وهو اختيار ابى الليث كذا في السراجية (الهندية ج: ۱، ص: ۱۱۱) کتاب الصلوة، الباب الثامن]

ته هم قنوت لوستل پکار دي؟

جواب: د قنوت لوستل په امام او مقتدي دواړو باندې واجب دي له دې وجې مقتديانو ته قنوت ضرور لوستل پکار دي^[١]

د رکوع نه وروسته دعاء قنوت لوستلو حکم

سوال: که د رکوع نه وروسته دعاء قنوت ولوستل شي، نو په دویم ځل به رکوع کول وي او که نه؟ یاد دې وي چې له دې مخکې یې رکوع کړې ده.

جواب: د رکوع نه وروسته دعاء قنوت اجازه نشته، بس سجده سهو دې وکړي.^[٢]

له رکوع وروسته بیا قیام ته د واپس د قنوت له پاره تلل

سوال: یو سړی وټرکوي، په دې کې ترینه دعاء قنوت هیڅ شوه، کله چې رکوع ته ورسید، نو دعاء قنوت ورته یاده شوه، د رکوع نه وروسته بیا قیام ته لاړ او دعاء قنوت یې ولوسته. بیا یې رکوع وکړه، ایا دده لمونځ وشو یا په کې څه فرق شته؟

جواب: کله چې ترینه دعاء قنوت هیڅ شوه او رکوع ته لاړ، نو اوس بیا دریدل پکار نه دي، که لمونځ یې پوره کړی وي او سجده سهو یې کړې وي، نو لمونځ به یې صحیح شوی و، اوس چې د رکوع نه دعاء قنوت له پاره پورته شو، نو غلط کار یې وکړ او په دویم ځل چې یې رکوع وکړه، نو ددې ضرورت نه و، اولنۍ رکوع باقی وه، په هر حال که ده سجده سهو کړې وي، نو لمونځ یې وشو، که نه په دویم ځل دې لمونځ وکړي.^[٣]

په وټرو کې سجده سهو

سوال: وټرو کې که سجده هیڅ شي، نو په دې صورت کې سجده سهو کیږي او که نه؟

جواب: په وټرو کې به هم سجده سهو کیږي.^[٤]

[١] والقنوت واجب علی الصحيح.....والمختار فی القنوت الاخفاء فی حق الامام والقوم هکذا فی الهدایة (هندیة ج: ١، ص: ١١١)۔

[٢] ومنها القنوت فاذا ترکه یجب علیه السهو وترکة یتحقق برفع رأسه من الركوع (عالمگیری ج: ١، ص: ١٢٨، کتاب الصلوة، الباب الثانی عشر فی سجود السهو)

[٣] ولو نسی القنوت فتذکر فی الركوع فالصحيح انه لا یقنت فی الركوع ولا یعود الی القیام فان عاد الی القیام وقت لم یعد الركوع لم تفسد صلوته.....ویسجد للسهو..... الخ (عالمگیری ج: ١، ص: ١١١، الباب الثامن فی الوتر)

[٤] وحکم السهو فی الفرض والنفل سواء کذا فی المحیط (عالمگیری ج: ١، ص: ١٢٦، کتاب الصلوة، الباب الثانی عشر)

د دعاء قنوت په خای د سورة اخلاص لوستل

سوال: زموږ په محله کې دیر خلک د وترو په لمانځه کې د دعاء قنوت په خای سورة اخلاص لولي، دا څنگه دي؟

جواب: د دعاء قنوت په خای سورة اخلاص لوستل غلط دي، که دعاء قنوت یاد نه وي، نو بله څه دعا دې لولي، مثلاً "ربنا آتنا..... الخ" یا درې ځله "اللهم اغفر لي" دې ولولي [۱]

که دعاء قنوت یاده نه وي نو بله دعا لوستلی شي

سوال: که دعاء قنوت یاده نه وي او ددې په خای بله دعا ولوستل شي، نو د وترو لمونځ کيږي یا سجده سهوه کول هم پکار دي؟

جواب: که بله څه دعا ولوستل شي، نو لمونځ کيږي ترڅو چې دعاء قنوت یاده نه وي، دعاء قنوت یادول پکار دي [۲]

چې دعاء قنوت یاده نه وي نو "ربنا آتنا فی الدنيا حسنة" الخ لوستل

سوال: د ماسخوتن په لمانځه کې موږ د دعاء قنوت په خای "ربنا آتنا فی الدنيا حسنة وفي الآخرة حسنة وقنا عذاب النار" ویلی شو؟

جواب: دعاء قنوت یادول پکار دي، ترڅو چې یاده نه وي، نو "ربنا آتنا فی الدنيا..... الخ" وایي [۳].

د وترو په دریم رکعت کې د سورت اخلاص لوستل ضروري نه دي

سوال: د وترو په دریم رکعت کې د سورت فاتحې نه وروسته سورت اخلاص لوستل کيږي بیا په دویم ځل د غوږونو پورې لاس اوچتولو سره په دویم ځل تېري او بیا قنوت وایي ایا دا لازمي ده چې د وترو په دریم رکعت کې به سورت اخلاص لوستل کيږي؟ یا یو بل سورت هم که ولوستل شي، نو څه گناه خونه ده؟

جواب: د وترو په دریم رکعت یوازې د سورت اخلاص لوستل ضروري نه دي بل سورت هم

[۱] ومن لم یحسن القنوت یقول ربنا آتنا فی الدنيا حسنة وفي الآخرة حسنة... الخ (عالمگیری ج: ۱، ص: ۱۱۱ الباب الثامن فی الوتر)

[۲] والاولی ان یقرأ اللهم انا نستعینک... الخ ومن لم یحسن القنوت یقول ربنا آتنا فی الدنيا حسنة وفي الآخرة حسنة وقنا عذاب النار کذا فی المحیط (عالمگیری ج: ۱، ص: ۱۱۱، کتاب الصلوة، الباب الثامن فی صلوة الوتر)

[۳] ایضاً -

لوستلی شی: ۱۱

د وټروپه دریم رکعت کې دې الحمد په دویم ځل نه لولي

سوال: په وټر لمانځه کې په دریم رکعت کې د دویم تکبیر نه وروسته الحمد شریف او یو سورت یو ځای کولو سره قنوت لوستل پکار دي یا یوازې قنوت لوستل پکار دي یعنې پرته د بل سورت یو ځای کولو نه؟

جواب: په دریم رکعت کې اول الحمد شریف او بیا سورت لوستل پکار دي بیا تکبیر کولو نه وروسته یوازې قنوت لوستل پکار دي د قنوت والا تکبیر نه وروسته په دویم ځل فاتحه نه لوستل کیږي. ۱۲

له رمضان پرته د وټرو جمعه ولې نه کیږي؟

سوال: د وټر لمونځ له رمضان پرته جمعه ولې نه کیږي؟

جواب: د صحابه کرام وټرو د وخت نه هم دا سلسله شروع ده. ۱۳

د ماسخوتن لمونځ پاتې کېدو باندې ایا وټر د جمعي سره کولی شي؟

سوال: که یو انسان د ماسخوتن د فرض لمانځه نه وروسته راځي، یعنې د هغه نه جمعه لاړه، نو ایا هغه د تراویح نه وروسته د جمعي سره وټر نه شي کولی؟ لږ په تفصیل او حوالې سره جواب راکړئ.

جواب: علامه شامي د قهستاني په حوالې سره لیکلي دي چې کوم سړی فرض د جمعي سره نه وي کړي (بلکې ځانته یې کړي وي) هغه د وټر په جمعه کې شریکېدلی نه شي، خو دا قول ضعیف دی ۱۴ صحیح داده چې شریکېدلی شي، لکه چې علامه طحطاوي رحمته الله علیه د درمختار په حاشیه باندې تصریح کړې ده ۱۵ او که د فرضو جمعه ونه شوه، نود وټر لمونځ د جمعي سره کول

۱ [ولا ينبغي ان يؤقت شيئاً من القرآن في الوتر.... الخ (البدائع الصنائع ج: ۱، ص: ۲۷۳).]

۲ [اذا فرغ من القراءة في الركعة الثالثة كبر ورفع يديه حذاء اذنيه ويقنت قبل الركوع في جميع السنة (هندية ج: ۱، ص: ۱۱۱).]

۳ [ويوتر بجماعة في رمضان فقط عليه اجماع المسلمين، كذا في التبيين (هندية ج: ۱، ص: ۱۱۶).]

۴ [في التاتارخانية عن التتمة انه سأل علي بن احمد عن صلى الفرض والتراويح وحده او التراويح فقط هل يصلى الوتر مع الامام؟ فقال: لا اهـ ثم رايت القهستاني ذكر تصحيح ما ذكره المصنف، ثم قال: لكنه اذا لم يصل الفرض معه لا يتبعه في الوتر اهـ (فتاوى شامي ج: ۲، ص: ۴۸، مبحث صلوة التراويح).]

۵ [ولو تركوا الجماعة في الفرض لم يصلوا التراويح قوله ولو تركوا الجماعة في الفرض عبد بالجمع لان المنفرد لو صلى العشاء وحده فله ان يصلى التراويح مع الامام منح لكن تعليل الشرح يعم المنفرد (حاشية طحطاوي على الدرالمختار ج: ۱، ص: ۲۹۷، باب الوتر والنوافل، طبع رشيدية).]

د ماسخوتن لمونځ کولو نه وروسته معلومه شي چې

لمونځ نه دی شوی نو ایا وتر هم په دویم ځل وشي؟

سوال: که چاته د ماسخوتن لمونځ کولو نه وروسته معلومه شي چې له څه وجې نه دده فرض نه دي شوي، نو ایا اوس به دی یوازې د فرضو قضا کوي یا وتر به هم په دویم ځل کوي؟ ځکه چې دا کار قصداً نه و، بلکې په هیره شوی و

جواب: یوازې د فرضو قضا دې راوړي، د وترو قضا نشته^(٢)

د ماسخوتن د لمانځه نه مخکې وتر کول

سوال: ځینې خلک ما لیدلي دي چې د ماسخوتن د لمانځه نه مخکې وتر کوي، ایا داسې کول صحيح دي؟

جواب: د فرضو نه مخکې وتر نه کیږي او ما تر نن وخت پورې داسې څوک نه دي لیدلي^(٣)

وتر ځانته د ادا کولو په وخت جهر سره لوستل څنګه دي؟

سوال: وتر لمونځ جهر سره لوستل مکروه دي یا لمونځ ماتیري کله چې یې ځانته ادا کوي؟

جواب: د وترو لمانځه کې جهر سره قراءت کول جایز دي^(٤)

ایا د وترو نه وروسته هر څنګه لمونځ کیږي؟

سوال: اجعلوا الصلاة العشاء الاخرة الوتر..... د ماسخوتن د لمانځه نه وروسته هیڅ قسم

لمونځ نه دی پکار بخاري شریف، دا سوال یو د دین عالم کړی دی چې د وترو نه وروسته هیڅ

١ [بقي لو تركها الكل هل يصلون الوتر بجماعة؟ قوله بقي الخ الذي يظهر ان جماعة الوتر تبع لجماعة التراويح وان كان الوتر نفسه اصلاً في ذاته لان سنة الجماعة في الوتر انما عرفت بالاثار تابعة للتراويح (الدر المختار مع الرد المختار ج: ٢، ص: ٤٨، مبحث صلوة التراويح)۔

٢ [لو صلى الوتر قبل العشاء ناسياً او صلاهما فظهر فساد العشاء دون الوتر فانه يصح الوتر ويعيد العشاء وحدها عندها حنيفة رحمه الله (عالمگیری ج: ١، ص: ٥١، کتاب الصلوة، الباب الاول في المواقيت)

٣ [ولا يقدم الوتر على العشاء لوجوب الترتيب.... الخ (عالمگیری ج: ١، ص: ٥١، کتاب الصلوة، الباب الاول)

٤ [والمنفرد..... إن كانت صلاة يجهر فيها بالقراءة فهو بالخيار إن شاء جهر وإن شاء خافت وذكر الكرخي إن شاء جهر بقدر ما يسمع أذنيه ولا يزيد على ذلك وذكر في عامة الروايات مفسراً أنه بين خيارات ثلاثة إن شاء جهر وأسمع غيره وإن شاء جهر وأسمع نفسه وإن شاء أسر القراءة أما كون له أن يجهر فلأن المنفرد إمام في نفسه وللإمام أن يجهر (بدائع الصنائع ج: ١، ص: ١٦١، فصل اما الواجبات الاصلية في الصلوة)

قسمه لمونځ نه دې کول پکار، حال دا چې لوی لوی علماء کرام د وترو نه وروسته لمونځ کوي ددې څه حقیقت دی؟

جواب: تاسو چې کوم الفاظ نقل کړي دي هغه، خو د حدیثو په هیڅ کتاب کې نشته، صحیح بخاري شریف (ج: ۱، ص: ۱۳۶) کې یې ارشاد اجعلوا اخر صلاتکم باللیل وترا.... یعنی د شپې په لمانځه کې چې مراد ترې تهجد دي، په اخر کې وتر کوی، دا حکم د اهل علم په نزد د استحباب له پاره دی او د رسول الله ﷺ نه د وترو نه وروسته دوه رکعتہ نفل لمونځ ثابت دی^{۱۱} خو عام معمول یې د وترو نه وروسته د نفل کولو نه و، له دې وجې که څوک د وترو نه وروسته نفل کوي، نو هغه دې نه منع کوي، خو عام خلک دا نفل په ناسته کوي دا غلطه ده دا نفل هم په ولاړه کول پکار دي^{۱۲}

که د وترو او تهجدو لمونځ پاتې شي نو؟

سوال: زه هره شپه د تهجدو لمونځ کوم له دې وجې په ماسخوتن کې وتر پریږدم او د تهجدو نه وروسته یې کوم، نن شپه موږ ناوخته پورته شو، پېشمنی ختم شوی و، له دې وجې د تهجدو لمونځ پاتې شو اوس وتر چې کوم ما پریښي دي او د تهجدو لمونځ هم ایا دهغه قضاء کولی شم؟

جواب: که ناوخته سترگې خلاصې شي او په صبح صادق کېدو کې څه ساعت وي، نو وتر خود صبح صادق نه مخکې کول پکار دي او که د صبح صادق نه وروسته سترگې خلاصې شي، نو

[۱] عن ام سلمة رضي الله عنها ان النبي صلى الله عليه وسلم كان يصلي بعد الوتر ركعتين وقد روى نحو هذا عن ابي امامة وعائشة وغير واحد من اصحاب النبي صلى الله عليه وسلم (ترمذي ج: ۱، ص: ۱۵۸) عن ثوبان.... فاذا اوتر احدكم فليركع ركعتين (دارمي ج: ۱، ص: ۳۱۲) عائشة رضي الله عنها ان رسول الله صلى الله عليه وسلم كان يوتر بتسع ركعات.... وركع ركعتين وهو جالس بعد الوتر.... الخ (سنن ابي داود ج: ۱، ص: ۱۹۸، باب صلوة الليل) (تطبيق روايات از ابن قيم رحمه الله) علامه شوکانی صاحب رحمة الله عليه د ابن قيم صاحب رحمة الله عليه نه نقل کړې دی چې دا دوه نفل د دویم حدیث یعنی د عشاء آخری مونځ وټرکیدل پکار دی، نه خلاف نه دې بلکه دا رکعتین د وتر د تکمیل دپاره دی لکه څنگه چې سنت د فرضو د تکمیل دپاره وی نو هغوی نقل کوي:

قال ابن القيم في الهدي: وَقَدْ أَشْكَلَ هَذَا، يَعْنِي حَدِيثَ الرَّكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْوُتْرِ عَلَى كَثِيرٍ مِنَ النَّاسِ فَظَنُّوهُ مُعَارِضًا لِقَوْلِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: {اجْعَلُوا آخِرَ صَلَاتِكُمْ بِاللَّيْلِ وَتَرًا} ثُمَّ حُكِيَ عَنْ مَالِكٍ وَأَحْمَدَ مَا تَقَدَّمَ، وَحُكِيَ عَنْ طَائِفَةٍ مَا قَدَّمْنَا عَنْ التَّوَوُّيِّ، ثُمَّ قَالَ: وَالصَّوَابُ أَنْ يُقَالَ: إِنَّ هَاتَيْنِ الرَّكْعَتَيْنِ تَجْرِيَانِ مَجْرَى السُّنَّةِ وَتَكْمِيلِ الْوُتْرِ، فَإِنَّ الْوُتْرَ عِبَادَةٌ مُسْتَقْلِلَةٌ، وَلَا سِيَّمَا إِنْ قِيلَ بِوُجُوبِهِ فَتَجْرِي الرَّكْعَتَانِ بَعْدَهُ مَجْرَى سُنَّةِ الْمَغْرِبِ مِنَ الْمَغْرِبِ، فَإِنَّهَا وَتْرُ النَّهَارِ، وَالرَّكْعَتَانِ بَعْدَهَا تَكْمِيلٌ لَهَا، فَكَذَلِكَ الرَّكْعَتَانِ بَعْدَ وَتْرِ اللَّيْلِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ ۱ هـ (نيل الاوطار ج: ۳، ص: ۴۶)۔

[۲] ويتنفل مع قدرته على القيام قاعدا.... وفيه اجر غير النبي صلى الله عليه وسلم على النصف الا بعذر.... الخ (التنوير مع شرحه ج: ۲، ص: ۳۶، ۳۷، باب الوتر والنفل)۔

د سهار د سنتو نه مخکې وتر کول پکار دي^{۱۱}، د نفلو قضاء نه وي^{۱۲}، اخو د کوم سړي نه چې تهجد پاتې شوي وي هغه دې د اشراق په وخت د تهجدو نفل وکړي ان شاء الله هغه ته به د تهجدو ثواب ورکول کيږي^{۱۳}

❖ د سنت لمونځونو ادا کول ❖

سنت موکد او غیر موکد

سوال: سنت موکد او غیر موکد څه ته وايي؟

جواب: د کوم شي چې رسول الله ﷺ اکثر پابندي کړي وي او د کوم شي پريښودل يې چې د ملامتيا لائق ګرځولي وي هغه ته سنت موکد وايي او د کوم شي يې چې ترغيب ورکړی وي، خو دهغه په پريښودلو باندې يې ملامتي نه وي کړي هغه سنت غیر موکد دي او هم دې ته مستحب او مندوب هم ويل کيږي^{۱۴}

سنت او نوافل ولې او د چاله پاره کيږي؟

سوال: لمونځ په موږ باندې فرض دی هغه موږ کوو د فرضو نه پرته سنت ولې ضروري دي؟ فرض د الله له پاره او سنت د رسول الله ﷺ له پاره دي په دې تعلق باندې لږه رڼا واچوئ چې مسئله واضحه شي.

جواب: لمونځ که فرض وي که سنت وي که نفل ټول د الله پاک له پاره وي^{۱۵} داخيال غلط ده

۱ [و يجب القضاء بترکه ناسيا او عامداً وان طالت المدة.... الخ (هندية ج: ۱، ص: ۱۱۱)۔

۲ [ان الاصل في السنة ان لا تقضى لاختصاص القضايا بالواجب (هداية ج: ۱، ص: ۱۵۳، باب النوافل)۔

۳ [عن عمر قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من نام عن حربه او عن شيء ن فقراه فيما بين صلاة الفجر وصلاة الظهر كتب له كأنما قراه من الليل رواه مسلم (مشکوٰۃ ص: ۱۱۰) وفي المرقاة: واخرج عن الحسن انه قال: من عجز بالليل كان في اول النهار مستعجب ومن عجز بالنهار كان له في اول الليل مستعجب اهـ (مرقاۃ شرح مشکوٰۃ ج: ۲، ص: ۱۴۶، باب القصد في العمل، الفصل الاول، طبع بمبئی)۔

۴ [والذى ظهر للعبد الضعيف ان السنة ما واطب عليه النبي صلى الله عليه وسلم، لكن ان كانت لا مع الترك فهي دليل السنة المؤكدة، وان كانت مع الترك احياناً فهي دليل غير المؤكدة.... الخ (الشامي ج: ۱، ص: ۱۰۵) ايضاً من السنن سنة هدى هي ما واطب عليها النبي صلى الله عليه وسلم مع الترك احياناً على سبيل العادة ويقال لها السنة المؤكدة وما كانت على سبيل العادة فهي السنة الزائدة، وان واطب عليها النبي صلى الله عليه وسلم (قواعد الفقه لعميم الاحسان ص: ۳۲۸، طبع صدف پبلشرز کراچی)۔

۵ [قوله تعالى: واقم الصلوة لذكرى (طه: ۱۴)۔

چې سنت د رسول الله ﷺ له پاره وي، په فرض لمونځونو کې چې کوم کمی (د خشوع او خضوع کمی) پاتې شي دهغه د پوره کولو له پاره سنت او نفل دي

ایا نن سبا مشیني دور کې یوازې فرض کول کافي دي؟

سوال: ایا په فرض لمونځونو کې یوازې په فرض ادا کولو باندې فرض لمونځ ادا کیږي چې سنت نفل او وتر ونه شي؟ زموږ د یو خپلوان وینا ده چې نن سبا په مشیني دور کې څوک دومره اوزگار دي چې سنت او نفل هم وکړي؟ او دا غیرممالک کوم چې اسلامي دي مسلمانان سړي او ښځې هم په دې طریقې سره یوازې فرض ادا کوي او که هغوی منع شي، نو وایي چې د انسان نیت صحیح کېدل پکار دي او بالکل د لمونځ د پریښودلو نه غوره ده، چې یوازې فرض وشي ایا د لمونځ کولو دا طریقه صحیح ده؟

جواب: فرض خو فرض دي او د وترو لمونځ واجب دی، گویا د عمل په اعتبار هغه هم فرض دي، دهغه پریښودل گناه ده او که په وخت یې ونه کړل، نو قضاء لارمه ده^{۱۲۱}، د سنت موکد پریښودل بد دي او ددې د پریښودلو عادت جوړول هم گناه ده^{۱۲۲} په سنت غیر موکد کې اختیار ده که کوي یې که پرېږدي یې^{۱۲۳}

د مشیني دور د مصروفیاتو باوجود د خرافاتو له پاره، د گپ شپ له پاره د سیر او تفریح له پاره او پته نشته د کومو کومو شیانو له پاره وخت ویستل کیږي، نو د مشیني دور د فرصت نه ملاویدلو نرله په لمانځه باندې ولې راغورځولی شي؟ پاتې شوه دا چې د انسان نیت صحیح کېدل پکار دي بالکل په ځای ده، خو ددې نه دا څنگه لارمه شوه چې د انسان عمل خراب کېدل پکار دي؟ د نیت سره د عمل صحت هم ضروري دی! که نه یوازې په نیت څه کیږي؟

۱ [عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَقُولُ « إِنَّ أَوَّلَ مَا يُحَاسَبُ بِهِ الْعَبْدُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ عَمَلِهِ صَلَاتُهُ فَإِنْ صَلَحَتْ فَقَدْ أَفْلَحَ وَأَنْجَحَ وَإِنْ فَسَدَتْ فَقَدْ خَابَ وَخَسِرَ فَإِنْ انْتَقَصَ مِنْ فَرِيضَتِهِ شَيْءٌ قَالَ الرَّبُّ عَزَّ وَجَلَّ انْظُرُوا هَلْ لِعَبْدِي مِنْ تَطَوُّعٍ فَيُكَمَّلُ بِهَا مَا انْتَقَصَ مِنَ الْفَرِيضَةِ ثُمَّ يَكُونُ سَائِرُ عَمَلِهِ عَلَى ذَلِكَ رواه الترمذی (ج: ۱، ص: ۵۵)۔

۲ [باب الوتر والنوافل (هو فرض عملاً وواجب اعتقاداً وسنة ثبوتاً) وفي الشامية (قوله هو فرض عملاً) أي يفترض عمله الفعله بمعنى انه يعامل معاملة الفرائض في العمل فيأثم بتركه... ويجب ترتيبه وقضائه... الخ (الشامي ج: ۲، ص: ۳)

۳ [الذي يظهر من كلام اهل المذهب ان الاثم منوط بترك الواجب او السنة المؤكدة على الصحيح لتصحهم بالذم من ترك سنن الصلوة الخمس قبل لا يأثم والصحيح انه يأثم (الشامي ج: ۱، ص: ۱۰۴)۔

۴ [من ترك صلوته لزمه قضاؤها سواء تركها بعذر غير مسقط او بغير عذر خلافاً لاحمد فان عنده اذا تركها عمداً بغير عذر لا يلزمه قضاؤها لكونه صار مرتداً والمترد لا يؤمر بقضاء ما تركه الا اذا تاب (حلي كبير ص: ۵۲۹)۔

د سنتو او د نفلو کولو شرعي حیثیت

سوال: ورځ کې پنځه لمونځونه فرض دي. دې فرانسو سره چې کوم سنت او نفل کیږي. ایا د هغه ادا کول هم دومره ضروري دي؟ که ضروري وي، نو موږ دېته فرض لمونځونه ولې نه وایو؟ د سنتو په باره کې څه احکام دي؟ او ایا ددې نه کوونکي ګناهګار دي؟ د مسلمانانو په ځینو ډلو کې د سنت کولو رواج نشته. له دې نه پرته د هغوی په نزد نفل کول هم ښه دي. خو ضروري نه دي. حالانکې هغوی هم اسلام منونکي دي. مهرباني وکړئ تفصیلي جواب راکړئ.

جواب: د فرض لمانځه ادا کول ضروري دي او کوم سړی چې دا ادا نکړي، نو هغه د لوې درجې فاسق دی او د ځینو امامانو په نزد کافر دی^۱ ادغه شان د وترو لمونځ کول هم ضروري دی او سنت دوه قسمه دي: موکد او غیرموکد، د سنت موکد پریښودونکی د ملامتیا قابل دی او د الله پاک په نزد د درجاتو نه محروم دی او د غیرموکد پریښودونکی د ملامتیا لائق نه دی، خودا ویل کېدای شي چې د نورو خلکو په نسبت دده په درجاتو کې کمی ده^۲ ا

ایا د سنت لمونځ کولو حکم هم شته؟

سوال: موږ چې ورځ کې کوم پنځه وخته لمونځ کوو، په دې لمونځونو کې یوازې د فرض کولو حکم دی او که د سنت لمونځ کول هم لازمي دي؟ د محله دوه کسان وایي چې په حدیث شریف کې یوازې د فرض لمونځ کولو حکم دی. لهذا سنت کول پکار نه دي د فرضو لمونځ حکم الله پاک کوي او سنتو نه کوي، زه ستاسو نه دا پوښتنه کول غواړم چې ګډ سنتو لمونځ کولو حکم کله شوی دی؟ د قرآن پاک په رڼا کې جواب راکړئ دې له پاره چې ددې دوو حضراتو غلط فهمي لیرې کړای شم.

جواب: سنت او نفل لمونځونه د فرضو د تکمیل له پاره دي. په حدیث شریف کې دي چې د قیامت په ورځ کله د لمانځه حساب وي او د فرض لمونځونو په وزن کې کمی راشي، نو الله پاک به فرشتو ته وفرمایي چې زما د بنده په عمل نامه کې به څه نوافل هم وي، د هغه شاملولو سره وزن پوره کړئ^۳ نبي کریم ﷺ به د خپلو اعلیٰ درجاتو باوجود د سنتو او د نفلو اهتمام

^۱ [من ترک صلوته لزمه قضاؤها سواء ترکها بعذر غیر مسقط او بغیر عذر خلافاً لاجد فان عنده اذا ترکها عمدا بغیر عذر لایلزمه قضاؤها لکونه صار مرتداً والمرتد لا یؤمر بقضاء ما ترکه الا اذا تاب (حلی کبرص: ۵۲۹)]

^۲ [ان السنة المؤکدة والواجب متساویان فی استحقاق الاثم بالترک... الخ (شامی ج: ۲، ص: ۱۷۷)]

^۳ [رواه الترمذی ج: ۱، ص: ۵۵، باب ان اول ما یحاسب به العبد یوم القيامة الصلوة. عن حریث بن قیسة... فقال (ابوهريرة) سمعت رسول الله - صلى الله عليه وسلم - يقول « ان أول ما یحاسب به العبد یوم القيامة من عمله صلاته فان صلحت فقد أفلح وأنجح وإن فسدت فقد خاب وخسر فان انقص من فريضته شیء قال الرب عز وجل انظروا هل لعبدی من تطوع فیکمل بها ما انقص من الفریضة ثم یكون سائر عمله على ذلك رواه الترمذی (ج: ۱، ص: ۵۵، کتاب الصلوة، باب اول ما یحاسب به العبد یوم القيامة الصلوة)]

کاو. د کومو سنتو او نفلو اهتمام چې نبی کریم ﷺ کړی دی او د کومو چې په خپله نبی ﷺ فضائل بیان کړي دي، نو د یو امتي له پاره هم دهغه اهتمام ضروري دی. خو کوم سړی چې خپل ځان د نبی کریم ﷺ د تابعداري محتاج نه ګڼي، نو هغه سره بحث کول فضول دي.

د فتر کې د کار د زیاتوالي له وجې نه د ماسپښین سنت پریښودل

سوال: دفتر کې کار ډیر وي، نو ایا زه د ماسپښین سنت پریښودی شم د لمونځ مختصر کولو له پاره؟
جواب: د ماسپښین نه مخکې څلور رکعتنه سنت موکد دي، دا حتی الوسع پریښودل پکار نه دي، د مختصروالي نرله په لمانځه باندې ولې غورځول کیږي؟ نور غیر ضروري کارونه، خو هم مختصر کېدای شي. [۱]

ایا د ماسپښین سنت ضروري دي؟

سوال: زه په یو سکول کې استاذه یم، له دې وجې نه د اسکول نه په واپسي باندې د سترې والي او د لیت کېدو له وجې نه یوازې د ماسپښین فرض کوم، تاسو دا وفرمایئ چې دې سره زما د ماسپښین لمونځ کیږي یا یوازې فرض کولو سره لمونځ نه ادا کیږي؟
جواب: د ماسپښین په لمانځه کې د فرضو نه مخکې څلور رکعتنه سنت موکد دي او د فرضو نه وروسته دوه رکعتنه سنت موکد دي، دا پریښودل پکار نه دي، تاسو لږ آرام نه وروسته لمونځ کوئ. خو سنت موکد حتی الوسع پریښودل پکار نه دي. [۲]

د وخت د کمی له وجې نه سنت پریښودل

سوال: زه په نهم جماعت کې سبق وایم، زموږ سکول د ماسپښین د شفت دی او ښکاره خبره ده چې د ماسپښین لمونځ زموږ له پاره په سکول کې ضروري وي، دغه شان موږ ته په سکول

[۱] عن عائشة رضي الله عنها قالت: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من ثابر على ثنتي عشرة ركعة من السنة بنى الله له بيتا في الجنة، أربع ركعات قبل الظهر، وركعتين بعدها، وركعتين بعد المغرب، وركعة بعد العشاء رواه الترمذي (معارف السنن ج: ٤، ص: ٥٥) وعن عائشة رضي الله عنها ان النبي صلى الله عليه وسلم كان لا يدع اربعا قبل الظهر وركعتين قبل الغداة (معارف السنن ج: ٤، ص: ١٠٢) وسن مؤكداً اربع قبل الظهر.... وركعتان بعد الظهر... الخ (رد المحتار مع الدر المختار ج: ٢، ص: ١٢-١٥، كتاب الصلوة، مطلب في السنن والنوافل)

[۲] عن عائشة رضي الله عنها قالت: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من ثابر على ثنتي عشرة ركعة من السنة بنى الله له بيتا في الجنة، أربع ركعات قبل الظهر، وركعتين بعدها، وركعتين بعد المغرب، وركعة بعد العشاء رواه الترمذي (معارف السنن ج: ٤، ص: ٥٥) وعن عائشة رضي الله عنها ان النبي صلى الله عليه وسلم كان لا يدع اربعا قبل الظهر وركعتين قبل الغداة (معارف السنن ج: ٤، ص: ١٠٢) وسن مؤكداً اربع قبل الظهر.... وركعتان بعد الظهر... الخ (رد المحتار مع الدر المختار ج: ٢، ص: ١٢-١٥، كتاب الصلوة، مطلب في السنن والنوافل)

کې د لمانځه له پاره یوازې دومره وخت ملاوېږي چې یوازې څلور رکعتہ فرض په کې وکړل شي او د ماسپینین لمانځه نه مخکې څلو رکعتہ سنت موکد د کولو وخت راته نه ملاوېږي، تاسو ووايئ چې موږ څه وکړو؟ لمونځ قضا کړو او بل لمانځه سره یې وکړو یا بس یوازې څلور رکعتہ فرض کوو؟

جواب: لمونځ خو مه قضا کوئ، خود سنتو پریښودل ډیره بده خبره ده، د اسنادانو نه دومره وخت اخستل پکار دي چې سنت په کې هم وکړل شي ^۱

د دکان خلاصوله وجې نه سنت موکد پریښودل

سوال: زه په یو دوکان کې کار کوم او کله چې جمعې سره فرض لمونځ وکړم، نو اکثر د فرضو نه وروسته سنت موکد وي، د دوکان خلاصوله وجې نه هغه سنت پریږدم، ددې په باره کې ماته تفصیل راکړئ.

جواب: د دکان خلاصولو په بېړه کې سنت موکد پریښودل جائز نه دي، خو که نوافل پریښودل شي، نو څه باک نه لري ^۲

ایا سنت او نوافل جومات کې کول غوره دي؟

سوال: موږ هغوی ته وویل چې د فرض لمانځه نه وروسته سنت او نفل په کور کې کول غوره دي، نو هغوی ددې خبرې نه هم انکار وکړ، چې نه! په جومات کې کول غوره دي

جواب: نفل او سنت په کور کې کول غوره دي، په دې شرط چې کور کې اطمینان او سکون سره وکړل شي، خوپه کور کې د سکون او اطمینان سره د کولو موقع نه ملاوېږي، نو جومات کې کول غوره دي ^۳

ایا نبی کریم ﷺ به سنت کور کې ادا کول؟

سوال: زموږ خطیب صاحب یو ځل وفرمایيل چې حضور اکرم ﷺ به د فرض لمانځه نه وروسته پاتې لمونځ کور کې ادا کاو، له دې وجې نه سنت وغیره کور کې کول پکار دي. ایا دا خبره صحیح ده او که نه؟ که صحیح وي، نو ایا د فرض لمانځه نه مخکې سنت په کور کې کول جائز دي او که نه؟

جواب: د سنتو په کور کې د کولو حکم دی، خونن سبا د کورونو ماحول د اطمینان او د سکون

^۱ [السنة المؤکدة قرية من الواجب في حقوق الاثم ويستوجب تاركها التضييل واللوم (شامی ج: ۲، ص: ۱۲)]

^۲ [ايضاً -]

^۳ [الافضل في السنن والنوافل في المنزل لقوله عليه السلام: صلوة الرجل في المنزل افضل الا المكتوبة.... الخ (عالمگیری ج: ۱، ص: ۱۱۳، کتاب الصلوة، الباب التاسع في النوافل)]

والا نه دی، له دې وجې نه هم په جومات کې سنت کیږي که چاته په کور کې زیات اطمینان او سکون وي، نو په کور کې کول غوره دي^{۱۱}

د سنت موکد پریښودل څنګه دي؟

سوال: سنت موکد د کومو مجبورو په بنیاد پریښودل کیږي؟ ایا دا د وخت د تیریدلو نه وروسته هم ادا کیږي؟

جواب: سفر، مرض یا د وخت د تنګتیا له وجې که یې نه شی کولی، نو بیله خبره ده که نه د سنت موکد پریښودل ډیر بد دي^{۱۲}، د وخت د تیریدلو نه وروسته د سنتو قضاء نه کیږي او د سهار سنت د نیمې ورځې نه مخکې کول پکار دي^{۱۳}.

سنت په کور کې کول غوره دي یا په جومات کې؟

سوال: سنت انسان په جومات کې هم کیږي او په کور کې هم. ایا په کور کې کول یې غوره دي؟

جواب: په کور کې سنت کول افضل دي، خو دهغه له پاره شرط دادی چې د کور ماحول پرسکون وي او کور ته تللو سره د کورنیو کارونو ویره نه وي، که داسې ویره وي، نو په جومات کې دستوګول افضل دي^{۱۴}.

ایا په سنت او نفل لمونځ کې د لمونځ د وخت نیت شرط دی؟

سوال: ایا په سنت او نفل لمونځ کې د لمونځ د وخت نیت شرط دی؟

جواب: د سنت او نفل له پاره یوازې د لمونځ نیت کول کافي دي په دې کې د وخت او د رکعتونو د نیت کولو ضرورت نشته^{۱۵}.

۱ [الافضل فی السنن والنوافل فی المنزل لقوله علیه السلام: صلاة الرجل فی المنزل افضل المکتوبة..... الخ (عالمگیری ج: ۱، ص: ۱۱۳، کتاب الصلوة، الباب التاسع فی النوافل)

۲ [ان السنة المؤکدة والواجب متساویان رتبة فی استحقاق الاثم بالترك.... الخ (شامی ج: ۲، ص: ۱۷۷).]

۳ [ولا یقضیها الا بطریق التبعیة، وفی الشامی: ای لا یقض سنة الفجر الا اذا فاتت مع الفجر فیقضیها تبعاً لقضائه لو قبل الزوال..... الخ (درمختار مع الشامی ج: ۲، ص: ۵۷) ایضاً: وقال محمد تقضی اذا ارتفعت الشمس قبل الزوال واحتج بحديث ليلة التعریس انه صلى الله علیه وسلم قضاهما بعد طلوع الشمس قبل الزوال فصار ذالك وقت قضائهما.... ولهذا لا یقضی غیرهما من السنن ولاهما یقضان بعد الزوال (بدائع الصنائع ج: ۱، ص: ۲۸۸، فصل واما بیان ان السنة اذا فاتت عن وقتها).]

۴ [الافضل فی السنن والنوافل فی المنزل لقوله علیه السلام: صلاة الرجل فی المنزل افضل المکتوبة..... الخ (عالمگیری ج: ۱، ص: ۱۱۳، کتاب الصلوة، الباب التاسع فی النوافل).]

۵ [وكفی مطلقاً نية الصلوة..... الخ (درمختار ج: ۱، ص: ۱۷) ایضاً: [بقیه حاشیه په راروانه صفحه

د سنت نفل او د وتر یوځای نیت کول صحیح نه دي

سوال: ایا موږ یوځای د رکعتونو نیت ترلی شو؟ یعنې مثلاً د ماسخوتن د لمانځه فرض د امام سره ادا کولونه وروسته باقي دوه رکعتونه سنت او درې رکعتونه وتر او دوه رکعتونه نفل یوځای نیت ترلی شو؟

جواب: * سنت، نفل او وتر بیل بیل لمونځونه دي ددې یوځای نیت ترل صحیح نه دي^{۱۱}

ایا سنت د رسول الله ﷺ له پاره کیږي

سوال: د فرض لمونځ او سنت په نیت کې څه فرق دی؟ ځکه چې د ځینو خلکو خیال دی چې فرض د الله پاک له پاره او سنت د رسول الله ﷺ له پاره کیږي، ایا دا صحیح دی؟

جواب: سنت لمونځ هم د الله پاک له پاره کیږي، خو د رسول الله ﷺ په تابعداري کې کیږي، له دې وجې د فرضو او سنتو په نیت کې هېڅ فرق نشته، بس د یو له پاره د فرضو نیت کول پکار دي او د بل له پاره د سنتو، عبادتونه دواړه د الله پاک له پاره دي^{۱۲}

د فرضو نه مخکې سنت او وتر کول صحیح نه دي

سوال: زموږ په کلي کې دوه سړي د ماسخوتن سنت موکد او وتر د فرضو نه مخکې، یعنې د جمعې کېدو نه مخکې ادا کوي او د جمعې ناوخته کیږي له دې وجې هغوی داسې کوي ایا په دې طریقې سره لمونځ کیږي؟

جواب: دا خو ښکاره ده چې د فرضو نه وروسته چې کوم سنت دي هغه خو وروسته ادا کیږي، ځکه چې هغه د فرضو تابع دي هم دا وجه ده که د فرضو او سنتو نه وروسته پته ولگیري چې فرض لمونځ نه دی شوي، نو د فرضو سره به روستني سنت هم په دویم ځل کیږي او چې فرض لمونځ یې هم نه دی کړی روستني سنت څنگه ادا کېدلی شي؟ د وتر لمونځ اگر چې مستقل لمونځ دی د فرضو تابع نه دی، خو په ماسخوتن او وترو کې ترتیب لازم دی، له دې وجې وتر د ماسخوتن د فرضو نه مخکې ادا کول صحیح نه دي^{۱۳}، خو که د فرضو او سنتو او وترو نه وروسته معلومه شي چې فرض لمونځ په څه وجه باندې صحیح نه دي شوي، نو د فرضو او

...بقیه د ترمخ] .. ویکفیه مطلق النية للنفل والسنة والتراویح وهو الصحيح..... (وبعد اسطر) ولا یشرط نية عدد الرکعات (عالمگیری ج: ۱، ص: ۶۵، ۶۶ باب النية)۔

۱ [الواجبات والفرائض لا تتأدی بمطلق النية اجماعاً..... الخ (عالمگیری ج: ۱، ص: ۶۵، کتاب الصلوة)۔

۲ [قوله تعالى: واقم الصلوة لذكری (طه: ۱۴) ویکفیه مطلق النية للنفل والسنة..... (وبعد اسطر) والاحتیاط فی السنن ان ینوی الصلوة متابعاً لرسول الله صلی الله علیه وسلم، کذا فی الذخيرة (عالمگیری ج: ۱، ص: ۶۵)

۳ [اما قولهم انه لا وقت لها فلیس كذلك بل لها وقت وهو وقت العشاء الا ان تقدم العشاء علیها شرط عند التذکر (بدائع الصنائع ج: ۱، ص: ۲۷۱، فصل واما الصلوة الواجبة لنعوان صلوة الوتر وصلوة العیدین)۔

سنتوپه دیم ځل کول لازم دي، خو وتر صحیح دي^{۱۱۱}

ایا د سهار د سنتوهم قضاء وي

سوال: په قضاء لمونځ کې یوازې فرض کیږي، خو ځینې خلک وايي چې د سهار لمونځ قضاء شي، نو د هغه سنت هم کول پکار دي، که دا په دې وجه وي چې د سهار سنت موکد دي، نو بیا خو د ماسپښین هغه هم موکد دي، ایا د هغه هم قضا راوړل پکار دي؟

جواب: د سهار د سنتو تاکید دیر زیات دی، له دې وجې که د سهار لمونځ قضا شي، نو د لمر د راختلو نه وروسته د زوال نه مخکې پورې د سنتو سره د کولو حکم دی، خو که د زوال نه مخکې یې د سهار د لمانځه قضاء ونکړه، نو وروسته دې یوازې فرض وکړي د وخت د وتلو نه وروسته د سهار د سنتو نه پرته د باقي هیڅ سنت قضاء نشته^{۱۲۱}.

د قضاء سنت نیت څنګه وکړي؟

سوال: محترمه! تاسو فرمایلي دي چې که د سهار لمونځ قضاء شي، نو ماسپښین نه مخکې د سنتو سره قضاء راوړل پکار دي، نو محترمه! سوال دادی چې د قضاء سنتو نیت به څنګه وي؟

جواب: بس د فجر د سنتو نیت کول پکار دي^{۱۳۱}.

که د سهار سنت پاتې شي نو وروسته د لمر ختلو نه دې وکړي

سوال: په جنگ اخبار کې "ستاسو مسائل او د هغې حل" د عنوان لاندې تاسو لیکلي و چې د صبح صادق نه وروسته د سهار د سنتو نه پرته نفلونه مکروه دي د سنتو نه مخکې هم او وروسته هم، په دې سلسله کې دا خبره واضح کول غواړم چې که له چا نه سنت پاتې شي او هغه سنت کولو نه پرته د سهار په جمعه کې شریک شي، نو دا بیان شوي دي چې هغه به د لمر د راختلو نه وروسته سنت کوي، نو کله چې یوازې نفلونه مکروه دي، نو په سنتو باندې دا پابندي ولې ده؟ سنت، خو د نفلونو په تعریف کې نه راځي.

جواب: په دې مسئله کې د سنتو او نفلونو یو حکم دی د فرضو نه وروسته د لمر د راختلو نه مخکې د سهار سنت کول هم صحیح نه دي^{۱۴۱}.

۱ [حتی لو تبين ان العشاء صلاها بلاطهارة دون التراويح والوتر اعاد التراويح مع العشاء دون الوتر..... واما اعادة التراويح وسائر سنن العشاء فمتفق عليها..... الخ (هندية ج: ۱، ص: ۱۱۵، وايضا البحر الرائق ج: ۱، ص: ۲۵۹)

۲ [والسنة اذا فاتت عن وقتها لم يقضها الا ركعتي الفجر اذا فاتتا مع الفرض يقضيهما بعد طلوع الشمس الى وقت الزوال ثم يسقط هكذا في المحيط السرخسي.... واذا فاتتا بدون الفرض لا يقضى عندهما خلافاً لحمد..... الخ (الهندية ج: ۱، ص: ۱۱۲، كتاب الصلوة، الباب التاسع في النوافل)۔

۳ [ويكفيه مطلق النية للنفل والسنة..... الخ (هندية ج: ۱، ص: ۱۱۲، الباب التاسع في النوافل)۔

۴ [واذا فاتته ركعتا الفجر لا يقضيها قبل طلوع الشمس..... الخ [بقية حاشيه په راروانه صفحه

د سهار د لمانځه نه وروسته د سهار سنت ادا کول

سوال: د سهار د لمانځه د دوه رکعتو په باره کې مو اوریدلي دي چې دا د فرض لمانځه نه وروسته لږمي کول پکار دي، خو زموږ د محلي په جومات کې اکثر دا کتل کېږي، چې لمونځ کونکي حضرات ذکر شوي سنت پرېښودلو سره فرض لمونځ د جمعې سره ادا کړي او د فرض لمونځ د پوره کېدو نه وروسته خاتمه سره دوه رکعتو سنت ادا کوي.

جواب: د فقه حنفي مسئله داده چې که د جمعې دویم رکعت (بلکې تشهد هم) د نیولو امید وي، نو په یو خاتمه ځای کې دې د سهار سنت اول ادا کړي، بیا دې په جمعه کې شریک شي، که نه په جمعه کې دې شریک شي^[۱] او سنت دې لمر د راختلو نه وروسته د اشراق په وخت کې وکړي^[۲] د سهار د لمانځه نه وروسته لمر د راختلو پورې نفل لمونځ ممنوع دي، خو قضاء لمونځونه سجده تلاوت او د جنازي لمونځ جائز دي^[۳]

په سنت موکده ووکې د سهار د سنتو د غوره والي څه وجه ده؟

سوال: پنځه وخت سنت موکده ووکې د سهار دوه رکعتو سنتو ته افضل ویل کېږي، ددې دافضلیت او غوره والي وجه څه ده؟

جواب: د سهار د سنتو په حدیث شریف کې ډیر زیات تاکید راغلی دی^[۴]

...بقیه د تیرمخ].. (هندیه ج: ۱، ص: ۱۵۲)، ایضا: عن ابی هريرة رضى الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من لم يصل ركعتي الفجر فليصلها بعد ما تطلع الشمس (جامع ترمذی ج: ۱، ص: ۵۷، باب ما جاء في اعادة ما بعد طلوع الشمس)۔

۱ [ومن انتهى الى الامام في صلاة الفجر وهو لم يصل ركعتي الفجر ان خشي ان يفوته ركعتا ويدرك الاخرى يصلى ركعتي الفجر عند باب المسجد ثم يدخل لانه امكنه الجمع فضيلتين وان خشي فوفا دخل مع الامام (هداية ج: ۱، ص: ۱۳۵) وفي حاشية الهندية: قوله مع الامام وحكى عن الفقيه ابى جعفر انه على قول ابى يوسف وابى حنيفة يصلى ركعتي الفجر ان رجا وجدان القعدة ايضاً لان ادراك التشهد عندهما كادراك كله (حاشية غبر ۱۱ هندية ج: ۱، ص: ۱۵۲، باب ادراك الفريضة، كذا في الهندية ج: ۱، ص: ۱۲۰، الباب العاشر في ادراك الفريضة)۔

۲ [واذا فاتته ركعتا الفجر لا يقضيها قبل طلوع الشمس... الخ (هندية ج: ۱، ص: ۱۵۲)، ايضا: عن ابى هريرة رضى الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من لم يصل ركعتي الفجر فليصلها بعد ما تطلع الشمس (جامع ترمذی ج: ۱، ص: ۵۷، باب ما جاء في اعادة ما بعد طلوع الشمس)۔

۳ [وكره نفل.... ولو سنة الفجر بعد صلاة الفجر.... لا يكره قضاء فاتتة.... وسجدة تلاوة وصلاة جنازة.... الخ (درمختار ج: ۱، ص: ۳۷۵، مطلب يشترط العلم بدخول الوقت، وايضاً البحر ج: ۱، ص: ۲۶۴)۔
 ۴ [والسنن آكدها سنة الفجر لما في الصحيحين عن عائشة رضى الله عنها لم يكن النبي صلى الله عليه وسلم على شئ من النوافل اشد تعاهدا منه على ركعتي الفجر، وفي مسلم ركعتا الفجر خير من الدنيا وما فيها، وفي ابى داود ولا تدعوا ركعتي الفجر ولو طردتكم الخيل (شامی ج: ۲، ص: ۱۴، كتاب الصلوة، مطلب في السنن والنوافل)

چې د سهار جمعه دريري نو سنت کله ادا کرل شي؟

سوال: د سهار د لمانځه له پاره جمعه دريري، ايا وروسته راتلونکي سړي بيري سره سنت ادا کولی شي؟ کله چې دا ويره وي چې کم نه کم يو رکعت خو به جمعه سره ونه شي، که دده زړه نومري رکعت سره شاملېدل غواړي، نو سنت ورته کله کول پکار دي؟ ايا د جمعي نه فوراً بعد سنت کېدای شي؟ يا د لمر راختلو نه وروسته؟ د لمر راختلو نه وروسته سنت ادا کولو له پاره ايا هلته کيناستل ضروري دي يا کار روزگار کې سړي مشغولېدای شي؟

جواب: که دې سړي ته اطمینان وي چې د سنت ادا کولو نه وروسته جمعه کې شرکت کولی شم، نو ده ته پکار دي چې يو بېل ځای کې د سنتو کولو نه وروسته جمعه کې شريک شي او که دا خیال وي چې د سنتو کولو په صورت کې به جمعه پاتې شي نو سنت دې نه کوي، بلکې لمانځه کې دې شريک شي او سنت دې د لمر راختلو نه وروسته وکړي. [١]

د سهار سنت کله اداء شي؟

سوال: که جمعه ولاړه وي او امام د دويم رکعت په رکوع کې وي نو سنت پريښودل کيږي، نو بيا سنت کوم وخت ادا کرل شي؟ ځينې خلک وايي چې د لمانځه نه فوراً بعد دې سنت ادا کرل شي.

جواب: د سهار د لمانځه نه وروسته د سنت کولو ممانعت په ډيرو احاديثو کې راغلی دی، له دې وجې که د سهار سنت اول ونکړل شي، نو د سهار د لمانځه نه وروسته کول جائزي نه دي، بلکې د لمر راختلو نه وروسته د اشراق وخت کې دې وکړي. [٢]

که امام د سهار لمونځ کوي نو سنت کوم ځای کې وکړل شي؟

سوال: يو بزرگ د سهار سنتو سره متعلق مسائل بيانول نو هغوی وفرمايل: کله چې جمعه ولاړه وي، نو هلته سنت کول صحيح نه دي، خو که مينځ کې څه شی حائل وي مثلاً ديوال وي، پيلر وي يا څه پرده وغيره وي، نو د هغې شاته کول يې صحيح دي، خو يو بل صاحب وويل چې

[١] واذا خاف فوت ركعتي الفجر لاشتغاله بسنتها تركها لكون الجماعة اكمل والا بان رجا ادراك ركعة في ظاهر المذهب، وقيل التشهد لا يتركها بل يصلها عند باب المسجد ان وجد مكاناً، والا تركها، لان ترك المكره مقدم على فعل السنة (قوله: والا تركها) فان كان الامام في الصفي فصلوته اياها في الشئ اخف من صلوتها في الصفي وعكسه، واشد ما يكون كراهة ان يصلها مخالطاً للصف كما يفعله كثير من الجهلة (ردالمحتار مع الدر المختار ج: ٢، ص: ٥٦، ٥٧)

[٢] واذا فاتته ركعتا الفجر لا يقضيها قبل طلوع الشمس لاني يبقى نفلاً مطلقاً وهو مكروه بعد الصبح (هداية ج: ١، ص: ١٣٢، باب ادراك الفريضة) ايضاً: عن ابي هريرة رضى الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من لم يصل ركعتي الفجر فليصلها بعد ما تطلع الشمس (ترمذي ج: ١، ص: ٥٧، باب ما جاء في اعادتها بعد طلوع الشمس)

صرف دیوال یا د پردې کیدل کافي نه دي. بلکه کوم خای پورې چې د امام د قراءت آواز رسیږي. نو هلته سنت کول جائز نه دي تاسو ددې وضاحت وکړئ

جواب: که جومات دوه برخې وي. امام دننه حصه کې لمونځ کوي نو صحن یا برنډه کې سنت کول جائز دي او که داسې دوه برخې نه وي. نو د یو شي پناه کیدو سره سنت کول جائز دي^۱

د سهار په سنتو کې په تقدیم او تاخیر باندې علمي بحث

هوال: د سهار دوه رکعتې سنت. د فرض لمونځ د درېدو نه وروسته څنګه دي؟ په دې سلسله کې مې تاسو ته یو ځل لیکلي و چې په هغه کې تاسو ویلي و چې په حدیث تقریري باندې حدیث قولی مقدم وي او د صحابه کرام رضی الله عنهم آثار هم شته چې د فرض لمونځ د قیام نه وروسته په جمعه کې د شاملیدو نه مخکې دوه رکعتې سنت کول غوره دي. که نه د لمر د راختلو نه وروسته دې وکړي.

- ۱ قولی حدیث چې د سهار سنت د لمر راختلو نه وروسته کوي (ترمذی جلد: ۱)
  - ۲ قولی حدیث چې د سهار د سنتو نه وروسته جمعه کوي. اگرکه جمعه ولاړه وي د صحاح سته په یو کتاب کې دي
  - ۳ د فرض لمونځ د درېدو نه وروسته هیڅ لمونځ نشته
  - ۴ سنت د جمعي دوران کې کول مکروه دي. (درمختار جلد ۱)
  - ۵ د سهار د فرضونه وروسته سنت کیږي (هدایه جلد اول شرح وقایه)
  - ۶ چې چا د سهار لمونځ ځانته شروع کړ او بیا یې تکبیر ووايه. نو لمونځ دې مات کړي. اگر چې یو رکعت یې کړی وي (شرح وقایه، هدایه)
- (چې فرض نه شي کولی نو سنت ولې کوي)
- اوس پوښتنه داده چې قولی حدیث دواړو طرفو ته دي. د تقریري حدیث قاعده ساقطه شوه. زموږ فقه هم ددې خبرې اجازه ورکوي چې د سهار د لمانځه نه وروسته دوه رکعتې سنت کیږي که په وخت د ضرورت موږ هم داسې وکړو نو څه گناه ده؟ که وخت وي نو د لمر د ختلو نه وروسته یې ادا کړو.

^۱ [ثم السنة المؤكدة التي يكره خلافها في سنة الفجر وكذا في سائر السنن، هو ان لا يأتي بها محالطاً للصف بعد شروع القيام في الفريضة ولا خلف الصف من غير حائل، وان يأتي بها اما في بيته وهو افضل، او عند باب المسجد ان امكنه ذالك بان كان، ثم موضع يليق للصلاة وان لم يمكنه ذالك ففي المسجد الخارج ان كانوا يصلون في الداخل، او في الداخل ان كانوا في الخارج، ان كان هناك مسجدان : صفي وشتوي، وان كان المسجد واحداً فخلف استوانة، ونحو ذالك كالعمود والشجر وما اشبههما في كونهما حائلاً، والاتيان هما خلف الصف من غير حائل مكروه، ومحالطاً للصف كما يفعله كثير من الجهال اشد كراهة لما فيه من مخالفة الجماعة ايضاً (حلي كبير ص: ۳۹۶، فصل في النوافل، فروع)

جواب: زموږ د امامانو په نزد بالاتفاق د سهار قضاء شوي سنت د فرضو نه وروسته د لمر د راختلو نه مخکې د کولو اجازه نشته^{۱۱}، تاسو په نمبر ۵ د هدایه او شرح وقایه حوالې سره چې لیکلي دي چې د سهار د فرضو نه وروسته سنت کیږي، دا صحیح نه دي ما هدایه او شرح وقایه دواړه وکتلي په دواړو کې منع لیکل شوې ده د هدایه عبارت دا دی

«وإذا فاتته ركعتا الفجر لا يقضيها قبل طلوع الشمس لانه يبقى نفلاً مطلقاً وهو مكروه بعد الصبح» (هدایه ج: ۱، ص: ۱۵۹ باب ادراك الفريضة...مکتبه رحمانیه لاهور)

۱ قولی حدیث د لمر د راختلو نه وروسته د کولو په ترمذی (ج: ۱، ص: ۵۷ باب ما جاء فی اعادتهما بعد طلوع الشمس) کې دی.^{۱۲}
دا روایت په مستدرک د حاکم (ج: ۱، ص: ۲۷۴) کې هم دی امام حاکم او علامه ذهبي دې ته صحیح ویلي دي.

۲ قولی حدیث د سهار سنت د لمانځه نه وروسته کوي، ما ته په هیڅ کتاب کې نه دی لیدلی خو یوه واقعه په ابوداؤد او ترمذی کې ده چې یو سړي د سهار د لمانځه نه وروسته سنت وکړل، رسول الله ﷺ او فرمایلي چې: ایاد سهار څلور رکعته دي؟ هغه وویل: یا رسول الله ﷺ! ما د سهار سنت نه و کړي، ویې فرمایلي: فلا اذن... دا روایت اول خو کمزوری دی، ددې نه پرته زموږ په نزد ددې مطلب دادی چې: «بیا هم جائز نه دي».^{۱۳}

۱ [ولا یصلی احد عند طلوع الشمس وعند الزوال وعند الغروب..... فاما الصلوة فی الاوقات الثلاثة فالاصل ما روى عن النبی صلی الله علیه وسلم فی الآثار المتواترة انه نهی عن الصلوة فی هذه الاوقات الثلاثة، منها حدیث ابن عمر رضی الله عنه عن النبی صلی الله علیه وسلم لا یتحرى احدکم فیصلی عند طلوع الشمس، ولا عند غروبها فانها تطلع بین قرنی شیطان (شرح مختصر الطحاوی ج: ۱، ص: ۵۲۷، طبع دار السراج، بیروت).
۲ الفاظ حدیث: عن ابی هريرة رضی الله عنه قال: قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: من لم یصل رکعتی الفجر فلیصلها بعد ما تطلع الشمس (ترمذی ج: ۱، ص: ۵۷، باب ما جاء فی اعادتهما بعد طلوع الشمس).

۳ [حدثنا..... محمد بن سعید بن سعید عن محمد بن ابراهيم عن جده قيس قال: خرج رسول الله صلی الله علیه وسلم فاقیمت الصلوة فصلیت معه الصبح ثم انصرف النبی صلی الله علیه وسلم فوجدنی اصلي فقال: مهلاً يا قيس! اصلتان معاً؟ قلت: يا رسول الله! انه لم اکن رکعت رکعتی الفجر، قال: فلا اذا..... قال ابو عيسى: وانما یروی هذا الحدیث مرسل..... قال ابو عيسى: وسعد بن سعید هو اخو یحیی بن سعید الانصاری وقيس هو جد یحیی بن سعید ویقال: هو قيس بن عمرو، ویقال: هو قيس بن فهد، واسناد هذا الحدیث ليس بمختص محمد بن ابراهيم التیمی لم یسمع من قيس.... الخ (جامع الترمذی ج: ۱، ص: ۵۷) قال العلامة البیوری رحمه الله..... فلا اذن..... واختلف الحنفیة والشافعیة فی مراده فقال الحنفیة: معناه: فلا تصل اذن، وان لم تصلهما فكان قوله صلی الله علیه وسلم للانکار..... ثم ان استعمال قوله فلا اذن للانکار کثیر منها ما فی صحیح مسلم: قال: شیخنا: لما سبق انکاره صلی الله علیه وسلم فسکوته بعده لا یدل علی الاذن (معارف السنن ج: ۴، ص: ۹۳، ۹۶) تفصیل دپاره اوگوری: معارف السنن ج: ۴، ص: ۹۳ تا ۹۸، تحقیق قوله فلا اذن بذل المجهود: ۲، ص: ۲۶۴، باب من فاتته حق یقضیها، طبع امدادیه).

۳ دا حدیث صحیح دی چې کله فرض لمونځ ودریږی، نو د فرضو نه پرته بل لمونځ نه کیږي^{۱۱}، په دې وجه زموږ احناف علما کرام فرمایي چې په جومات کې دې نه کوي. بلکې د جومات نه بهر دې په یو کونج کې وکړي لکه تاسو چې په نمبر ۴ کې د درمختار نه نقل کړي دي چې عین په صف کې کول مکروه دي^{۱۲}.

۴ چې کله جمعه ودریږی، نو د فرض لمونځ ماتولو سره په جمعه کې د شاملیدو حکم دی ځکه چې د یوازي لمونځ په ځای به یې د جمعې سره وکړي خو سنت پریښودو سره چې په جمعه کې شریکيږي نو سنت به ترې قضاء شی سره له دې چې دهغو د کولو تاکید راغلی دی. په هر حال د سهار نه وروسته د سنتو کولو اجازت نشته، په متواترو احادیثو کې د سهار او د مازدیگر نه وروسته د لمانځه نه منع راغلی ده^{۱۳}.

د سنت کولو په وخت د اذان یا اقامت کیدل

سوال: که اذان یا اقامت وشي نو سنت ختمول پکار دي او که نه؟

جواب: په اذان باندې د سنت لمونځ ختمول ضرورت نشته. خود اقامت په باره کې سوال کیدای شي د دې تفصیل دا دی چې که د غیر موکد یا نفل لمونځ نیت یې ترلی وي نو دوه رکعت پوره کولو سره دې سلام واړوي^{۱۴}، او که د ماسپښین یا جمعې نه مخکې یې څلور رکعت سنتو نیت کړی وي چې د ماسپښین لمونځ ودرید، یا د جمعې خطبه شروع شوه نو هغه دې پوره کړي، او ځینې فرمایي که په لومړیو دوه رکعت لمونځ کې وي، نو دوه رکعت پوره کولو نه وروسته دې سلام واړوي، او وروسته دې د څلور رکعتونو قضاء وکړي^{۱۵} او که په

۱ [عن ابی هريرة عن النبی صلی الله علیه وسلم قال: اذا اقيمت الصلوة فلا صلوة الا المكتوبة (صحیح مسلم ج: ۱، ص: ۲۴۷، ابوداؤد ج: ۱، ص: ۱۸۰).]

۲ [واذا خاف فوت رکعتی الفجر لاشتغاله بسنتها ترکها لکون الجماعة اکمل والا بان رجا ادراک رکعة في ظاهر المذهب، وقيل التشهد لا یترکها بل یصلیها عند باب المسجد ان وجد مکاناً، والا ترکها، لان ترک المکروه مقدم علی فعل السنة (قوله: عند باب المسجد)..... فان لم یکن علی باب المسجد موضع للصلوة یصلیها فی المسجد خلف سارية من سوارى المسجد، واشدها کراهة ان یصلیها مخالطاً للصف مخالفاً للجماعة (ردالمحتار مع الدر المختار ج: ۲، ص: ۵۶، ایضاً: عالمگیری ج: ۱، ص: ۱۱۳).]

۳ [عن ابن عباس رضی الله عنهما قال: شهد عندی رجال مرضیون وارضاهم عندی عمر ان النبی صلی الله علیه وسلم هـی عن الصلوة بعد الصبح حتی تشرق الشمس وبعد العصر حتی تغرب (بخاری ج: ۱، ص: ۸۲، باب الصلوة بعد الفجر حتی ترتفع الشمس، ایضاً: شرح مختصر الطحاوی ج: ۱، ص: ۵۳۷، طبع دارالسراج، بیروت).]

۴ [ولو شرع فی التطوع ثم اقيمت المكتوبة اتم الشفع الذی فیہ ولا یزید علیہ کذا فی محیط السرخسی (هندية ج: ۱، ص: ۱۲۰، کتاب الصلوة، الباب العاشر فی ادراک الفریضة)]

۵ [ولو کان فی السنة قبل الظهر والجمعة فالقیم او خطب یقطع علی راس الركعتین، بروی ذلک عن ابی یوسف رحمه الله ولقد قبل یتمها، کذا فی الهدایة (هندية ج: ۱، ص: ۱۲۰ کذا فی البحر ج: ۲، ص: ۷۶، باب ادراک الفریضة)]

روستنیو دوه رکعتونو کې وي نو څلور رکعت دې پوره کړي په مینځ کې دې نه ماتوي^{۱۱}

که د ماسپښین او ماسخوتن سنت پاتې شي نو کله یې کول پکار دی؟

سوال: که یو سړی د ماسپښین لومړي څلور رکعت نه شي کولی او جمعه ولاړه وي او هغه د جمعې لمونځ د امام صاحب سره وکړي نو وروسته د دې سړي له پاره څه حکم دی چې هغه لومړي څلور رکعت سنت څنگه ادا کړي؟ حال دا چې د ماسپښین لومړي څلور رکعت سنت موکد دي او د ماسخوتن لومړي څلور رکعت غیر موکد دي؟

جواب: هغه دې د فرضونه وروسته وکړي، لومړی دې دوه روستنۍ رکعتونه وکړي. بیا دې څلور رکعت لومړني وکړي، که لومړی څلور او بیا دوه وکړي نو هم صحیح ده^{۱۲}

د فرضو نه مخکې څلور رکعت سنتو کې که یوازې دوه وشي نو څه حکم دی؟

سوال: د فرضو نه مخکې ادا کیدونکي سنت که څلور رکعتونه وي او وخت د دوه رکعتونو وي، یعنی جمعې دریدو ته یوازې دوه منته پاتې وي او یو سړي د نا خبري له وجي نه سنت کول شروع کړي نو دوه رکعت کولو سره سلام واپوي، ځکه چې جمعه دریدلي ده نو ایا د فرضو نه وروسته به هغه ته څلور رکعت سنت ادا کول پکار وي او که دوه کوم چې مخکې ادا کړي شوي دي یوازې دوه رکعت نور کول پکار دي؟

جواب: د ماسپښین نه مخکې څلور رکعت سنت موکده دي^{۱۳}، که وخت کم وي نو د هغه د جمعې نه مخکې شروع کول نه دي پکار او که په غلطې سره یې شروع کړي وي نو هغه دې پوره کړي او سلام دې وگرځوي^{۱۴} او که په دوه رکعت بهې سلام وگرځولو نود فرض لمونځ نه وروسته دې څلور رکعت وکړي^{۱۵} او د مازدیگر او ماسخوتن نه مخکې څلور رکعت سنت غیر موکد دي که په دې دوران کې جمعه ودرېږي نو په دوه رکعت دې سلام واپوي پاتې د دوه رکعتونو

۱ [ثم اعلم ان هذا كله حيث لم يقم الى الثالثة اما ان قام اليها وقيدها بسجدة ففي رواية النوادر يضيف اليها رابعة ويسلم..... الخ (شامي ج: ۲، ص: ۵۴، مطلب صلوة ركعة واحدة باطله)۔

۲ [واما الاربع قبل الظهر اذا فاتته وحدها بان شرع في صلوة الامام ولم يشتغل بالاربع فعاتمهم على انه يقضيها بعد الفراغ من الظهر ما دام الوقت باقياً وهو الصحيح، هكذا في المحيط وفي الحقائق يقدمها الركعتين عندهما، وقال محمد رحمه الله: يقدم الاربع وعليه الفتوى (هندية ج: ۱، ص: ۱۱۲، كتاب الصلوة، الباب التاسع في النوافل، وايضاً في الشامي ج: ۲، ص: ۶۰، وايضاً في البحر ج: ۲، ص: ۸۱)۔

۳ [سن..... وقبل الظهر..... اربع..... الخ (هندية ج: ۱، ص: ۱۱۲، وايضاً درمختار مع شامي ج: ۲، ص: ۱۲)

۴ [واختلفوا في السنة قبل الظهر او الجمعة اذا اقيمت او خطب الامام فالصحيح انه يتمها اربعاً..... الخ (البحر الرائق ج: ۲، ص: ۷۶)۔

۵ [ولو السدھا قضی اربعاً..... الخ (شامي ج: ۲، ص: ۱۱، مطلب في لفظة ثمان) وايضاً: واختلفوا في السنة قبل الظهر او الجمعة اذا اقيمت او خطب الامام فالصحيح انه يتمها اربعاً..... الخ (البحر الرائق ج: ۲، ص: ۷۶)

وروسته بیا ضرورت هم نشته ^{۱۱}

د ماسپښین څلور رکعتہ سنت که د فرضو نه مخکې ونکړل شي نو کله وشي؟

سوال: که د فرض لمانځه نه مخکې لومړي سنت مثلاً د ماسپښین د فرضو نه مخکې څلور رکعتہ سنت پاتې شي نو ایا د فرض لمانځه نه وروسته ادا کول ضروري دي؟ که ضروري وي نو کوم ترتیب سره ادا کړل شي؟ یعنې مخکې ادا کړل شي یا وروسته؟

جواب: که د ماسپښین څلور رکعتہ سنت د فرضو نه مخکې ونکړل شي نو وروسته دې وکړي. اگر که اول دوه رکعتہ سنت وکړي او بیا څلور رکعتہ سنت یا ددې برعکس ^{۱۲}

د اذان نه مخکې سنت کول

سوال: که یو سړی جومات ته لاړ شي او د ماسپښین سنت ادا کړي، ځکه چې د ماسپښین وخت داخل شوی وي، خو جومات کې اذان وروسته وکړي نو ایا سنت دوباره کول ضروري دي؟

جواب: که تاسو جومات ته تلو سره سنت کړي وي او اذان وروسته وشي نو د سنتو دوباره کول ضروري نه دي ^{۱۳}

د سنتو پرمهال که جمعه ودریږي نو ایا په

دویم رکعت کې سلام گرځول پکار دي؟

سوال: که یو سړی د څلو رکعتہ سنتو نیت وکړي او فرض لمونځ جمعې سره شروع شي، نو دا کس قصداً که په دویم رکعت کې سلام وگرځوي نو ایا لمونځ وشو؟

جواب: که د سنتو نیت یې ترلی وي او هلته جمعه ودریده نو په دویم رکعت باندې سلام گرځول صحیح دي، سنت دې بیا وروسته وکړي ^{۱۴}

[۱] ولو شرع فی التطوع ثم اقيمت المكتوبة اتم الشفع الذي فيه ولا يزيد عليه، كذا في محيط السرخسي (عالمگیری ج: ۱، ص: ۱۲۰، كتاب الصلوة، الباب العاشر في ادراك الفريضة)۔

[۲] واما الاربع قبل الظهر اذا فاتته وحدها بان شرع في صلوة الامام ولم يشغل بالاربع فعاتهم على انه يقضيها بعد الفراغ من الظهر ما دام الوقت باقياً وهو الصحيح، هكذا في المحيط (عالمگیری ج: ۱، ص: ۱۱۲، الباب التاسع في النوافل)

[۳] ومنها الوقت لان الوقت كما هو سبب لوجوب الصلوة فهو شرط لادائها ..... الخ (بدائع ج: ۱، ص: ۱۲۱)

[۴] ولو كان في السنة قبل الظهر والجمعة فاقم او خطب يقطع على رأس الركعتين، يروى ذلك عن ابي يوسف رحمه الله وقد قيل يتمها، كذا في الهداية (عالمگیری ج: ۱، ص: ۱۲۰، كتاب الصلوة، الباب العاشر في ادراك الفريضة) ۰

د سنت موکد په آخري دوه رکعتونو کې الحمد لوستل ضروري دي

سوال: ایا د سنت موکد په آخري دوه رکعتونو باندې الحمد شریف او سورت لوستل لازمي دي، یا یوازې سورت هم لوستلی شو؟

جواب: سنت موکد، غیر موکد، نفل او د وترو په ټولو رکعتونو کې د سورت فاتحه نه وروسته سورت لوستل واجب دي، که نه، لمونځ نه کیږي^{۱۱}، او که سورت فاتحه ترې هیڅ شی یا سورت یو ځای کول ترې هیڅ شی نو سجده سهوه به واجب وي^{۱۲}، یوازې فرض لمونځ داسې دی چې دهغه په لومړیو دوه رکعتونو کې قرات فرض دی، په روستي دوه رکعتونو کې قرات فرض نه دی^{۱۳}، بلکې سورت فاتحه په طور د استحباب لوستل کیږي^{۱۴}

د سنتود پاره د ځای بدلول

سوال: له جمعې وروسته مې اکثر خلک په ځای بدلولو باندې لیدلي دي، ایا داسې کول صحیح دي؟ که صحیح وي نو کوم طرف ته ځای بدلول پکار دي؟ او دا هم چې داسې کول سنت دي یا بدعت؟، امام هم داسې کوي چې د جمعې د کولو نه وروسته محراب پزېښودو سره شاته راشي او د خپل ځان په ځای بل څوک ولیري ایا دا هم سنت دي؟

جواب: د فرض لمانځه نه وروسته د امام او مقتدي دواړو له پاره ځای بدلول مستحب دي، په سنن ابی داؤد (ج: ۱ ص: ۱۴۴) کې د ابوهریره رضی الله عنه نه د رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم ارشاد نقل دی:

«يُعْزِزُ أَحَدُكُمْ أَنْ يَتَقَدَّمَ أَوْ يَتَأَخَّرَ عَنْ يَمِينِهِ أَوْ عَنْ شِمَالِهِ يَعْنِي فِي الْمَسْجِدِ»

ترجمه: ایا په تاسو کې یو انسان ددې خبرې نه قاصر دی چې د فرض لمونځ نه وروسته چې کله سنت شروع کوي نو لږ ښي، ګس طرف ته یا مخکې وروسته شي.

د څلور رکعتونو والا غیر موکد سنتواو نفلونو غوره طریقه

سوال: زموږ په جومات کې سنت لمونځ (غیر موکد) مازدیګر او ماسخوتن د لمانځه نه مخکې

۱ [قوله وكل النفل والوتر] ای القراءة فرض في جميع ركعات النفل والوتر..... الخ (البحر الرائق ج: ۲، ص: ۶۰، وايضا: در مع الرد ج: ۲، ص: ۲۹، مطلب في صلوة الحاجة)۔

۲ [وان كان في النفل والوتر وجب عليه لوجوها في الكل..... الخ (وبعد اسطر) فلو لم يقرأ شيئاً مع الفاتحة..... لزمه السجود..... الخ (البحر الرائق ج: ۲، ص: ۱۰۱)۔

۳ [قوله والقراءة فرض في ركعتي الفرض..... الخ (البحر الرائق ج: ۲، ص: ۵۹، وايضا در مع الرد ج: ۲، ص: ۲۸)۔

۴ [قراءة فاتحة الكتاب..... وضم سورة..... في الاولين من الفرض وهل يكره في الآخرين؟ المختار: لا. وفي رد المختار: وفي اظهر الروايات لا يجب لان القراءة فيهما مشروعة من غير تقدير، والاقتصار على الفاتحة مسنون لا واجب (الدر المختار مع الرد المختار ج: ۱، ص: ۴۵۹، مطلب كل صلوة اديت مع كراهة التحريم)۔

په مختلفو طریقو سره ادا کېږي. زه او ځینې نور خلک خو یې د ماسپینین د سنتو په شان ادا کوو، خو ځینې خلک د دوه رکعتو کولو سره د التحیات نه وروسته درود شریف او دعا هم لولي، بیا دریم رکعت کې **سبحانک اللهم** نه لوستل شروع کوي او پاتې لمونځ د عام لمونځ په شان کوي، تاسو مهرباني وکړئ او دا بیان کړئ چې کومه طریقه ډیر غوره ده؟

سوال: ایا د مازدیگر او ماسخوتن د څلور رکعتو سنتو غیر موکد، دوه دوه سنت خاتمه خاتمه کېږي؟

جواب: (۱) غیر موکد سنت او د نفلونه دوه رکعتو پسې التحیات نه وروسته درود شریف او دعا کول، او په دریم رکعت کې **سبحانک اللهم** نه شروع کول غوره دي^{۱۱} که یوازې التحیات لوستلو سره پورته شي او دریم رکعت د الحمد نه شروع کړي نو هم څه باک نشته

جواب: (۲) هو! کېږي^{۱۲}

د جمعي د لمانځه د سنتو نیت څنګه وشي؟

سوال: د جمعي په لمانځه کې څلور رکعتو سنت د فرضو نه مخکې او څلور رکعتو او دوه رکعتو د فرضو نه وروسته دي، ددې نیت بالترتیب ولیکئ، او د فرضو نیت هم بیان کړئ او دا بیان کړئ چې کله د جمعي د دوه فرضو نه مخکې د څلور رکعتو سنتو وخت پیدا نه شي او خطبه شروع شوي وي نو هغه کله کول پکار دي؟ هغه وخت د هغه سنتو په نیت کې څه ویل پکار دي؟

جواب: د سنتو له پاره یوازې د لمونځ نیت کول کافي دي^{۱۳}، د وخت او د رکعتونو تعیین ته ضرورت نشته، خو که څوک یې کول غواړي، نو په لومړیو سنتو کې سنت مخکې د جمعي نه

۱ [وفی الدر المختار: (وفی البواقی من ذوات الاربع یصلی علی النبی) صلی الله علیه وسلم (ویستفتح) ویستعوذ..... الخ وفی الشامی: اما اذا كانت سنة او نفلاً فیتدی كما ابتدا فی الركعة الاولى یعنی یاتي بالتشاء والتعوذ..... الخ (درمختار مع الشامی ج: ۲، ص: ۱۱، مطلب قولهم کل شفع من النفل صلاة، وایضاً البحر الرائق ج: ۲، ص: ۶۰)۔

۲ [اما النفل فلان کل شفع منه صلوة علی حدة..... ولهذا لا یجب بالتحریمة الاولى الا رکعتان فی المشهور عن اصحابنا..... الخ (البحر الرائق ج: ۲، ص: ۶۰) ایضاً السنة رکعتان قبل الفجر..... واربع قبل العصر وان شاء رکعتین..... واربع قبل العشاء واربع بعدها وان شاء رکعتین..... وخیر لاختلاف الآثار قوله لاختلاف الآثار فانه اخرج ابوداؤد واحمد وابن خزيمة وابن حبان فی صحیحهما والترمذی عن ابن عمر رضی الله عنهما قال: قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: رحم الله امرأً صلی قبل العصر اربع، قال الترمذی حسن غریب واخرج ابوداؤد عن عاصم بن ضمرة عن علی رضی الله عنه ان النبی صلی الله علیه وسلم کان یصلی قبل العصر رکعتین ورواه الترمذی واحمد فقالا اربعاً بدل رکعتین (فتح القدیر ج: ۱، ص: ۳۱۵، باب النوافل، طبع بیروت)

۳ [اما اذا كانت الصلوة نفلاً فانه یکفیه مطلق نية الصلوة..... وفی السنة] بقیه حاشیه په راروانه صفحه

او په روستنو سنتو کې وروسته د جمعې نه نیت کول پکار دي، که د جمعې نه مخکې سنت پاتې شي نو دا دي د روستنو سنتو نه وروسته ادا کړي او په هغو کې دې مخکې د جمعې نه نیت وکړي

د جمعې په لمانځه کې ثومره سنت موکد دي؟

سوال: د جمعې په لمانځه دوه رکعتو فرضو نه مخکې او وروسته کیدونکي سنتو باره کې بیان کړئ چې ایا لومړي څلور رکعتو او وروسته شپږ رکعتو (څلور او دوه) سنت موکد دي؟ که څوک یې ونکړي نو گناه گار به وي؟ زموږ یو مشر وايي د فرضو نه وروسته څلور رکعتو سنت کول ضروري نه دي.

جواب: د جمعې نه وروسته په سنتو کې اختلاف دی، فتوا په دې ده چې د جمعې په ورځ شپږ رکعتو سنت دي، لومړي څلور رکعتو سنت موکد او بیا دوه غیر موکد او که څوک ترتیب بدل کړي چې لومړی دوه وکړي بیا څلور وکړي نو هم هیڅ باک نشته^{۱۱}

د ماسخوتن څلور رکعتو سنت موکد دي که غیر موکد؟

سوال: د ماسخوتن د لمانځه څلور رکعتو سنت موکد دي یا غیر موکد؟ او دهغو کول لازم دي یا نه؟ رهنمایي مو وکړئ.

جواب: د بازديگر او ماسخوتن نه مخکې څلور رکعتو سنت غیر موکد دي، ددې کول غوره دي. خو ضروري نه دي^{۱۲}

د ماسخوتن لمانځه نه وروسته دوه رکعتو سنت مخکې کول صحيح نه دي

سوال: زموږ د علاقې په جومات کې څه ملگري داسې لمونځ کولو ته راځي، چې د ماسخوتن د لمانځه د شروع د څلورو رکعتو سنتو په ځای دوه کوي یو ملگري سوال وکړو، نو هغوی جواب ورکړ چې موږ دا وروستني سنت مخکې ادا کوو، نو ایا وروستني دوه رکعتو مخکې کولی شو؟

جواب: د فرضونه وروسته سنت د فرضوتابع دي، د فرضو ادا کولونه مخکې یې ادا کول صحيح

...بقیه د ترمخ].. اذ ينوی السنة وفي الوتر ان ينوی الوتر وكذا في صلوة العیدین (الجوهرة النيرة ج: ۱، ص: ۴۷)۔

۱ [وعلى استئان الاربع بعدها (الجمعة) ما في صحيح مسلم عن ابی هريرة مرفوعاً اذا صلى احدكم الجمعة فليصل بعدها اربعاً..... وعن ابی يوسف انه ينبغي ان يصلى اربعاً ثم ركعتين..... والافضل عندنا ان يصلى اربع ثم ركعتين ..... الخ (البحر الرائق ج: ۲، ص: ۵۳) وروی عن علی بن ابی طالب رضی الله عنه انه امر ان يصلى بعد الجمعة ركعتين ثم اربعاً..... الخ (جامع الترمذی ج: ۱، ص: ۶۹، ابواب الجمعة)۔

۲ [قوله وندب الاربع قبل العصر والعشاء) ..... الخ (البحر الرائق ج: ۲، ص: ۵۳)۔

نه دي. بلکې که د سنت او فرضو نه وروسته معلومه شي چې فرض لمونځ د څه وجې نه صحيح نه شو او سنت مو صحيح کړي وي نو د فرضو نه وروسته د سننو راکړخول هم ضروري دي، مخکې شوي سنت کافي نه دي.^{۱۱}

❖ قضاء لمونځونه ❖

د قضاء لمونځ راکړخولو ثبوت

سوال: د اسلام په ارکانو کې لمونځ، روژه، زکات، او د حج ادا کول په هر مسلمان نارینه زنانه باندې د قرآن او سنت په رنډا کې فرض دي. د قضاء- روژې په باره کې په قرآن کریم کې واضح حکم دی چې که یو مسلمان د رمضان په میاشت کې په سفر یا ناروغۍ کې روژې نه شي نیولی، نو وروسته دې چې کله عذر ختم شي روژې پوره کړي، تاسو نه پوښتنه دا کول دي چې ایا په قرآن کریم کې د لمونځ د قضاء او ادا کولو په باره کې همدغه شان واضح احکام شته؟ مهرباني وکړئ د آیتونو په حوالې سره خبر راکړئ؟

جواب: د لمونځ د قضاء په باره کې په قرآن کریم کې وضاحت نشته، په حدیث شریف کې

دي من نام عن صلاته او نسيها فليصل اذا ذكرها او قال استيقظ.... يعنې کوم سړی چې د خپل لمونځ نه ویده پاتې شي یا ترې هیر شي نو هغه دې وکړي کله چې ورته راياد شي او یا يې وفرمايل کله چې بيدار شي^{۱۲}... د قصدا لمونځ قضاء کولو په اسلام کې گنجائش بالکل نشته، په دې وجه چا چې لمونځ په قصد پريښود، دهغه د قضاء په باره کې هم په قرآن کریم او احادیثو کې صریح حکم نشته، خو فقهاء امت د لمونځ د قضاء احکام بیان کړي دي^{۱۳} او ځينې ددې هم قائل دي چونکه په قصد لمونځ پريښودونکی مسلمان نه پاتې کېږي، د هغوی د قول مطابق دې هغه د خپلې نکاح او ايمان تجديد وکړي يعنې تازه دې کړي^{۱۴}

۱ [قال في الهندية: حتى لو تبين ان العشاء صلاها بلاطهارة دون التراويح والوتر اعاد التراويح مع العشاء.... فمتفق عليها..... الخ (هندية ج: ۱، ص: ۱۱۵، فصل في التراويح، وايضا البدائع الصنائع ج: ۱، ص: ۲۸۸)]
 ۲ [ولنا قول النبي صلى الله عليه وسلم من نام عن صلاة او نسيها فليصلها اذا ذكرها..... الخ (البدائع الصنائع ج: ۱، ص: ۱۳۱) ..... في الصحيحين ..... من نام عن صلاة او نسيها فليصلها اذا ذكرها لا كفارة لها الا ذلك..... الخ (فتح القدير مع الهداية، باب قضاء الفوائت ج: ۱، ص: ۳۴۷)]

۳ [باب قضاء الفوائت، لم يقل المتروكات ظنا بالمؤمنين خيراً لان ظاهر حال المسلم ان لا ترك الصلاة وانما نفوته من غير قصد لعذر (حاشية طحطاوى مع المراقي ص: ۲۳۹، طبع مير محمد كتب خانه، درمختار، ج: ۲، ص: ۶۲)]

۴ [وافاد بذكره الترتيب في الفوائت والوقية لزوم القضاء وهو ما عليه الجمهور وقال الامام احمد: اذا تركها عمداً بغير عذر لا يلزمه قضاءها لكونه صاراً مرتداً والمرتد لا يؤمر اذا بقضاء... [بقية حاشية په راروانه صفحه

د قضا لمونځ انکار او ددې جواب

سوال: زموږ يو دوست چې الحمد لله پنځه وخته لمونځ کوي او په اول کې د لمونځ کولو هر ممکن کوشش کوي، خو د لمانځه د قضا قائل نه دی، د هغه دليل دا دی

١ ان الصلوة كانت على المؤمنين کتاباً موقوتاً. ددې آيت کریمه نه هغه دا دليل پيش کوي چې لمونځ په مقرر وخت باندې فرض دی، څنگه چې د جهاز يو ملازم که په وخت باندې رانه شي، نو جهاز د هغه انتظار نه کوي او ملازم سره د خپلې نوکرۍ د بچ کولو نه پرته بله لاره نه وي چې هغه د منيجر صاحب نه معافي وغواړي، بالکل دغه شان د لمونځ پاتې کيدو په صورت کې انسان صرف دا لاره ده چې د خدای په دربار کې ژاړي او آئنده لپاره د داسې نه کولو پوخ عزم وکړي او پوره کوشش کوي چې آينده به داسې نه کوم.

٢: بنسټونه دهغوی دحيض په ورځو کې لمونځ معاف دی، خود روزو قضا پرې شته، ددې مطلب دا دی چې د روزې قضا شته، خود لمانځه قضا نشته، که نه وروسته به بيا ددې قضا هم وه موږ ورته وويل چې څنگه قرض په خپل مقرر وخت باندې واپس کول فرض دي نو د وخت تيريدو نه وروسته هغه قرض نه معاف کيږي، بلکې قرض ورکوونکي ته به خپل قرض واپس کول ضروري وي بلکې دې سره سره به د هغه نه معافي غوښتل هم ضروري وي خو د هغه استدلال دا دی چې قرض حقوق العباد کې دی، ددې وجې نه ددې په خپل ټاکلي وخت کې واپس کول ضروري دي که حقوق الله قرض وی نو معاف شوی به و د استغفار په شرط او ددې دليل دا دی چې الله پاک انسان يوازې دې لپاره پيدا کړی دی چې د الله تعالی عبادت وکړي.

خو کله چې انسان (نعوذ بالله) مرتد شي او د الله پاک دشمن جوړ شي نو هغه وخت کوم چې يوازې د الله پاک د عبادت لپاره و، هغه د الله پاک په دشمنۍ کې خرچ کوي، د حقوق الله خلاف ورزي کوي، ددې نه وروسته هم الله پاک د هغه توبه قبلوي او خپل حق ورته معاف کوي او بيا د هغه اسلام راوړل قبلوي. "ان الذين آمنوا ثم كفروا ثم آمنوا ثم كفروا" اميد دی چې د قرآن و حديث او د امامانو د فتاواگانو نه به استدلال وفرمايي.

جواب: د فقهاء کرامو او امامانو ارشاد دی چې يو سړی قصداً لمونځ قضا کړي، نو په هغه باندې لږم دي چې د قضا کولو د گناه نه توبه وکړي اود لمانځه قضا دې راوړي [١]. ددې مثال داسې دی چې د يو سړي په ذمه باندې سل روپۍ ادا کول ضروري وي ليکن هغه ادا نکړي، نو داسل روپۍ عادتاً دده په ذمه پاتې دي او په وخت باندې نه ادا کول جدا جرم شو. که دا صاحب

...بقية د ترمخ]. مآثر که اذا قاب (حاشية طحطاوى ص: ٢٣٩، باب قضاء الفوائت، طبع مير محمد کتب خانه)

[١] اذا التاخير - بلاعذر كبيرة لا تزول بالقضاء بل بالتوبة اى بعد القضاء واما بدونه فالتاخير باق فلم تصح التوبة منه لان من شروطها الافلاخ عن المعصية الخ (در مختار ج: ٢، ص: ٦٢، كتاب الصلوة، باب قضاء الفوائت)

قضا لمونځ نه مني نو ده سره بحث مه کوی ځکه چې د بحث هیڅ فائده نشته والله اعلم

د قضاء عمري شرعي حیثیت

سوال: د قضاء عمري د لمونځونو متعلق څه حکم دی؟ دا ادا کول پکار دي او که نه؟

جواب: کوم لمونځونه چې قضا شوي دي نو د هغو ادا کول ضروري دي. ځکه چې که په ژوند کې یې ادا نکړي نو د مرګ نه وروسته به ددې سزا ورکول کیږي. ددې وجې نه آسان صورت دا دی چې هر لمانځه سره یو قضا لمونځ هم کیږي. ورو ورو به ټول قضا لمونځونه ادا شي او یو صورت دا کیدای شي چې که موقع وي نو په یو ورځ کې څو لمونځونه وکړي. خو څومره لمونځونه چې وشي د هغو حساب یاد ول پکار دي.^۱

ایا قضاء لمونځ کول گناه ده؟

سوال: زما لور یوازې په دې وجه چا هغې ته وویل چې قضاء لمونځ کولو باندې گناه کیږي لمونځ کول پریښودل تاسو بیان کړئ چې څه او کړو؟

جواب: ستاسو لور ته چا غلط ویلي دي د لمونځ قضاء کول گناه ده. قضاء راوړل یې گناه نه ده.^{۱۲} بلکې فرض دي^{۱۳}. عجیبه خبره ده هغې خو گناه پریښې نه ده او د فرضو په پریښودو باندې په گناه د پاسه یې گناه زیاته وکړه. توبه استغفر الله هغې ته پکار دي چې د لمونځ پریښودو د گناه نه توبه وباسي او د څو ورځو لمونځونه چې هغې پریښي دي د هغو دې قضاء راوړي.^{۱۴}

د قضاء لمونځ نیت او طریقه

سوال: د قضاء لمونځ د نیت طریقه څه ده؟ او دا هم که د دوه درې وختو لمونځونه پاتې شوي وي او دهغې یو یا یو نیمه میاشت شوي وي، نو دهغه د لمانځه نیت به څنگه کیږي؟

جواب: د هر لمانځه په وخت کې دې دا نیت کوي چې د هغه وخت (مثلاً د ماسپینین) څومره

^۱ [کل صلوة فاتت عن الوقت بعد وجوبها فيه يلزمه قضاءها ..... سواء كانت الفوائت كثيرة او قليلة (عالمگیری ج: ۱، ص: ۱۲۱) لانه عليه السلام اخرها يوم الخندق ثم اداء ..... ذلك ان المشركين شغلوا رسول الله صلى الله عليه وسلم عن اربع صلوة يوم الخندق حتى ذهب من الليل ماشاء الله فامر بلالا فاذن ثم اقام فصلی الظهر، ثم اقام فصلی العصر، ثم اقام فصلی المغرب، ثم اقام فصلی العشاء (رد المختار ج: ۲، ص: ۶۲، باب قضاء الفوائت، جامع ترمذی، ج: ۱، ص: ۴۳)

^۲ [والتاخير بلاعذر كبيرة لا تزول بالقضاء بل بالتوبة او الحج فالقضاء مزيل لاثم الترك لا لاثم التأخير] حاشية طحطاوى ص: ۲۳۹، باب قضاء الفوائت، ايضاً در مختار ج: ۲، ص: ۶۲، باب قضاء الفوائت.

^۳ [وفى التنوير: وقضاء الفرض... فرض... الخ (الدر المختار مع الرد المختار ج: ۲، ص: ۶۶، مطلب فى تعريف الاعادة)

^۴ [ايضاً تيره شوى حواله]—

لمونځونه چې زما په ذمه دي په هغو کې لومړی ادا کوم. او د قضاء لمونځ هم هغه طريقه ده کومه چې د ادا لمونځ ده، یوازې په نیت کې به د قضاء لمونځ ذکر کوي^{۱۱}.

د قضا د لمونځ کوم نیت صحیح دی؟

سوال: مخکې به ما د قضا لمونځ نیت داسې کاو چې نیت د څلور رکعتو فرض ماسخوتن قضا لمونځ اوس داسې کوم چې زما په ذمه چې د ماسخوتن کوم لمونځونه دي. په هغو کې لومړی لمونځ ادا کوم ماته مخکې هم دا نیت معلوم و، خود نه پوهیدو له وجې نه مې هغه لومړی نیت کاو. ایا دواړه نیتونه صحیح دي یا لمونځ دوباره کول پکار دي؟

جواب: دویم نیت صحیح دی. اولنی نیت صحیح نه دی^{۱۲}.

د قضاء عمری د لمانځه نیت څنګه کول پکار دي؟

سوال: د قضاء عمری د لمانځه نیت څنګه کیږي؟ ایا د سهار نه ماسخوتن پورې او د وترو لمونځ په یو وخت یوځای ادا کېدای شي؟

جواب: د قضاء عمری څه وخت نه وي کله هم چې موقع پیدا شي، د شپې یا د ورځې نو لمونځ کول جائز دي. په دې شرط چې مکروه وخت نه وي او نیت داسې کیږي چې ددې وخت څومره قضا لمونځونه زما په ذمه دي. په هغو کې اولنی لمونځ ادا کوم.^{۱۳}

د ملازمت له وجې نه د ورځې ټول لمونځونه په یو وخت ادا کول

سوال: زموږ ځینې دوستان ټوله ورځ په ملازمت کې د مشغولتیا له وجې نه د شپې چې کور ته راشي نو ټول لمونځونه په یو وخت کوي. سوال دا دی چې ایا ددې دوستانو دا لمونځ کول

۱ [کثرت الفوائت نوی اول ظهر علیه او آخره (قوله کثرت الفوائت..... الخ) مثاله لو فاتة صلاة الخمس والجمعة والسبت فاذا قضاها لا بد من التعین لان فجر الخميس مثلاً غیر فجر الجمعة فان اراد التسهيل الامر، يقول: اول فجر، مثلاً فانه اذا صلاه يصير ما يليه اولاً..... الخ (الدر المختار مع الشامی ج: ۲، ص: ۷۶، باب قضاء الفوائت)۔

۲ [اذا کثرت الفوائت نوی اول ظهر علیه او آخره..... الخ (شامی ج: ۲، ص: ۷۶، کتاب الصلوة، باب قضاء الفوائت، طبع ايم ايچ سعيد) واذا کثرت الفوائت يحتاج لتعين كل صلاة يقضيها لتراحم الفروض والافات كقوله اصلى ظهر الاثنين ثامن عشر جهادى الثانية سنة اربع وخمسين والى وهذا فيه كلفة فاذا اراد تسهيل الامر عليه نوی اول ظهر (وقوله علیه) ادرك وقته ولم يصله فاذا نواه كذلك فيما يصله يصير اولاً فيصح بمثل ذلك..... الخ (مراقى الفلاح على هامش الطحطاوى ص: ۲۴۲ باب قضاء الفوائت، طبع مير محمد کتب خانه)

۳ [اذا کثرت الفوائت نوی اول ظهر علیه او آخره..... الخ (شامی ج: ۲، ص: ۷۶) ثم ليس للقضاء وقت معين بل جميع اوقات العمر وقته الا ثلاثة وقت طلوع الشمس ووقت الزوال ووقت المغرب، فانه لا تجوز الصلوة في هذه الاوقات، کذا في البحر الرائق (الفتاوى الهندية ج: ۱، ص: ۱۲۱، الباب الحادى عشر في قضاء الفوائت) هم دغه شان پورتنى حواله۔

جائز دي که ناجائز؟ نو ددوی لپاره د لمونځ کولو څه طریقه ده؟ او که دداسې حضراتو په باره کې څه حدیث وي نو ضرور یې ذکر کړی

جواب: لمونځونه په خپل مقرر وخت باندې ادا کول پکار دي. لمونځونه قضا کول دیرلوی وېال دی ۱

د ماسپښین لمونځ مازدیګر سره د کولو عادت جوړول

سوال: زما مسئله دا ده چې زه یو وکیل یم او کوشش کوم چې زما لمونځونه مکمل او په خپل وخت باندې ادا شي. خو تقریباً روزانه داسې کیږي چې کله زه د کورټ نه دفتر ته راشم. نو د ماسپښین وخت وي. هغه وخت زیات تر کلاټنټ یا په دفتر کې زما وکیلان ملګري ناست وي. چې کله څوک نه وي. نو بیا خو لمونځ کوم. خو اکثر څوک نه څوک وي او د هغوی په وړاندې ماته لمونځ کول مناسب نه ښکاري ځکه چې د ښځو لپاره حکم دی چې په لمانځه کې کوشش ددې خبرې وکړي چې په یوازې والي کې یې وکړي. لهدا زه تقریباً روزانه کورته د راتلو نه وروسته مازدیګر لمانځه سره څلور رکعته فرض لمونځ کوم یعنی څلور رکعته فرض د ماسپښین او څلور رکعته د مازدیګر. اوس تاسو ماته ووايئ چې روزانه زما نه د ماسپښین لمونځ قضا کیږي، ددې به څومره قدرې ګناه وي؟

جواب: فرض لمونځ قضا کول لویه ګناه ده ۱۲ او زه دا نه شم ویلې چې ددې به څومره وېال وي؟ خو دومره پوهیږم چې د دنیا هیڅ یو جرم د قضا د جرم نه زیات نشته او زه خو د ښځو وکالت هم جائز نه ګڼم. په دې کې په زرګونو خرابیاني او فسادات دي. خو په دې خبرو باندې ددې زمانې خلک پوهول مشکل دي. ترڅو چې ملک الموت ورته پیغام راوړي نه وي. دې وخت کې نظر په دنیا باندې دی. ددې وجې نه دا خبرې لیرې معلومیږي او د خلکو په پوهه کې نه راځي. خو کله چې ترینه د مرګ فرشته روح قبض کړي او د قبر کوتګۍ کې بند شي نو دا خبرې به بیا بغیر د پوهولو نه په خپله په پوهه کې راشي. افسوس دی چې د دنیا دلچسپو او د غیر قومونو تقلید د مسلمانانو ایمان دومره کمزوری کړی دی چې دوی د دین په خبرو باندې پوهول هم مشکل دي.

قصداً لمونځ قضا کول لویه ګناه ده

سوال: زه یوه استاذه یم او په کوم سکول کې چې سبق ښایم هلته د اودس او د لمانځه اهتمام

۱ [ان الصلوة كانت على المؤمنين كتاباً موقوتاً (النساء: ۱۰۳) والتاخير بلا عذر كبيرة لا تزول بالقضاء بل بالتوبة او الحج فالقضاء مزيل لاثم الترك لا لاثم التاخير (مراقى الفلاح مع حاشية الطحطاوى ص: ۲۳۹، باب قضاء الفوائت)

۲ [اذا التاخير بلا عذر كبيرة لا تزول بالقضاء بل بالتوبة اى بعد القضاء واما بدونه فالتاخير باق فلم تصح التوبة منه لان من شروطها الاقلاع عن المعصية.. الخ (شامى ج: ۲، ص: ۶۲، كتاب الصلوة، باب قضاء الفوائت)

نشته. ددې وجې نه د ماسپښين لمونځ لار شي، ايا زه د ماسپښين لمونځ د مازديگر لمونځ سره يوځای کولی شم؟ او قضا به يوازې د فرضو کيږي که د سنتو هم؟ د قضا نيت څنگه کيږي؟

جواب: هر کله چې تاسو د سکول استاذه يئ، نو د اودس او د لمانځه انتظام معمولی اهتمام سره کيدای شي، تاسو آسانتيا سره هلته لوټه او مصلی کېښودای شئ، يوازې ددې عذر د وجې نه د ماسپښين د لمانځه د قضا کولو معمول جوړول لويه گناه ده^۱، په هر حال که د ماسپښين لمونځ قضا شي، نو دا د مازديگر د لمانځه نه مخکې کول پکار دي^۲، قضا يوازې د فرض رکعتونو وي د سنتو قضا نشته^۳، د قضا لمونځ نيت هم د عامو لمونځونو په شان کيږي مثلاً دا نيت کوی چې د نن ماسپښين قضا لمونځ کوم^۴.

په قصد لمونځ قضا کول کبیره گناه ده

سوال: زه يو استاده يم او زه په سکول کې سبق ښایم هلته د لمونځ اودس د ځای انتظام نشته، په دې وجه د ماسپښين لمونځ لار شي، ايا زه د ماسپښين لمونځ د مازديگر سره کولی شم؟ او قضا به يوازې د فرضو يا که د سنتو به هم وي؟ د قضا نيت څنگه کيدلی شي؟

جواب: هر کله چې تاسو په سکول کې استاذه يئ، نو د اودس او د لمانځه انتظام په لږ اهتمام سره کيږي تاسو هلته په آساني سره لوټه او مصلی کېښودلی شي، يوازې په دې عذر سره د ماسپښين د لمونځ د قضا کولو عادت جوړول کبیره گناه ده، په هر حال که د ماسپښين لمونځ قضا شيو نو هغه د مازديگر د لمانځه نه مخکې کول پکار دي، قضا يوازې د فرض رکعتونو وي د سنتو نه وي، د قضا لمونځ نيت هم د عام لمونځونو په شان وي مثلاً نيت کوی چې د نن ماسپښين قضا لمونځ ادا کوم^۵.

^۱ [اذا التأخير بلاعذر كبيرة لا تزول بالقضاء بل بالتوبة ای بعد القضاء واما بدونه فالتأخير باق فلم تصح التوبة منه لان من شروطها الاقلاع عن المعصية..... الخ (درمختار مع الشامي ج: ۲، ص: ۶۲، کتاب الصلوة، باب قضاء الفوات)

^۲ [ومنها تقدم قضاء الفائتة التي يتذكرها اذا كانت الفوات قليلة..... الخ (البدائع الصنائع ج: ۱، ص: ۱۳۱)

^۳ [والسنن اذا فاتت عن وقتها لم يقضها..... الخ (هندية ج: ۱، ص: ۱۱۲، الباب التاسع في النوافل)

^۴ [اذا كثرت الفوات نوى اول ظهر عليه او آخره..... الخ (شامي ج: ۲، ص: ۷۶، کتاب الصلوة، باب قضاء الفوات، طبع ايم ايچ سعيد) واذا كثرت الفوات يحتاج لتعيين كل صلوة يقضيها لتراحم الفروض والاقوات كقوله صلى ظهر الاثنين ثامن عشر جمادى الثانية سنة اربع وخمسين والى وهذا فيه كلفة فاذا اراد تسهيل الامر عليه نوى اول ظهر (وقوله عليه) ادرك وقته ولم يصله فاذا نواه كذلك فيما يصله يصير اولاً فيصح بمثل ذلك.. الخ (مراقى الفلاح على هامش الطحطاوى ص: ۲۴۲ باب قضاء الفوات، طبع مير محمد کتب خانه)

^۵ [اذا كثرت الفوات نوى اول ظهر عليه او آخره..... الخ (شامي ج: ۲، ص: ۷۶، کتاب الصلوة، باب قضاء الفوات، طبع ايم ايچ سعيد) واذا كثرت الفوات يحتاج لتعيين كل صلوة يقضيها لتراحم الفروض والاقوات كقوله صلى ظهر الاثنين ثامن عشر جمادى الثانية سنة..... [بقية حاشيه به راوراله صفحه...]

د قضاء لمونځونو حساب د بالغ کیدوله وخت

نه دی او په لمونځ کې د سست والي مناسب سزا

سوال: لمونځ کله فرض کیږي؟ یعنې زه د شلو کالو جینۍ یم او د خپل ژوند ټول قضاء لمونځونه ادا کول غواړم، خو زه نه پوهیږم چې زه د څومره مودې لمونځونه ادا کړم؟ لکه څنګه چې فرمایيل شوي دي چې د اوو کالو نه خپلو ماشومانو ته د لمانځه حکم کوی او د لسو کالو په عمر کې یې وهی، نو ایا د لسو کالو په عمر کې لمونځ فرض شو؟ یا د کوم وخت نه چې زه ځوانه شوم نو د روژې او پردي احکامات په ما باندې راغلل د هغه وخت نه لمونځ فرض شو؟ په دې صورت کې په ما باندې د پنځه کالو د لمونځونو قضاء ده او د لومړي حکم په تعميل کې که وکتل شي، نو د لسو کالو، که تاسو وضاحت وکړئ نو ډیر شکر گزاره به یم، دویمه خبره داده چې قضاء لمونځونه څنګه ادا شي؟ په اصل کې مولانا صاحب په کومه زمانه کې چې ما د لمونځ پابندي نه کوله په هغه زمانه کې هم ما د رمضان المبارک او د امتحانونو د ورځو لمونځونه ادا کړي دي او اوس صحیح یاد نه دي چې څومره لمونځونه ادا دي او څومره قضاء؟ په دې وجه د لمونځونو د تعداد په باره کې څه طریقه ده، څه خلک وایي چې د هر لمانځه نه وروسته دې دوه رکعته فرض وشي، ځکه چې په رمضان المبارک کې خو یو لمونځ د اويا لمونځونو برابر وي، په دې طریقه به ستا قضاء لمونځونه ادا شي ایا دا طریقه صحیح ده؟ مهرباني وکړئ زما د سوالونو جواب راکولو سره ما د شکونو د حالت نه بهر کړئ، زه به ټول عمر ستاسو احسان منده یم زه په پابندۍ سره د لمونځ د ادا کولو کوشش کوم تاسو به دا بیان کړئ چې زه به په خپل ځان کې د لمونځ شوق څنګه پیدا کړم؟ د لمونځ قضاء کولو په صورت کې ما ځانته د سزا ورکولو فیصله کړې ده یعنې د لوږې تیرولو سزا یا د خپل بدن د یو حصې زخمی کولو سزا ایا دا صحیح ده؟ امید دی چې تاسو به زما د مطمئن کولو کوشش وکړئ او دعا به کوی چې الله پاک دې بدن نصیب او نالانقه لور ته د لمانځه شوق ورکړي آمین!

جواب: اگر چې ماشومانو ته د لمونځ کولو حکم دی، خو لمونځ فرض کیږي هغه وخت چې کله انسان ځوان یا بالغ شي، تاسو اندازه وکړئ چې د هغه وخت نه به څومره لمونځونه ستاسو په ذمه وي؟ بیا چې د څومره کلونو اندازه وشي هغه هومره کلونه د هر لمانځه سره یو قضاء هم کوی، او که زیات وکړئ نو نوره هم غوره ده^۱ باقی دا غلطه ده چې د فرض لمونځ کولو سببه د

...بقیه د ترمخ].. اربع وخمین والف وهذا فيه كلفة فاذا اراد تسهيل الامر عليه نوى اول ظهر (وقوله عليه) ادرک وقته ولم يصله فاذا نواه كذلك فيما يصله يصير اولاً فيصح بمثل ذلك..... الخ (مراقى الفلاح علي هامش الطحطاوى ص: ۲۴۲، باب قضاء الفوائت، طبع مير محمد کتب خانه)۔

[۱] کل صلوة فانت عن الوقت بعد وجوبها فيه يلزمه قضاءها..... سواء كانت الفوائت كثيرة او قليلة ..... وبعد اسطر ..... صلى العشاء ثم نام واحتمل والته قبل طلوع الفجر... [بقیه حاشیه په راږوانه صفحه...]

قضاء لمونځ فرض کوزيږي يا داچې په رمضان المبارک کې په قضاء لمونځ کولو سره اویا قضاء لمونځ ختميږي^۱ د لمونځ د پابندي له پاره مناسب سزا مقرر کيدلي شي چې په هغې سره نفس خبردار وي د يو وخت لوړه يا څه صدقه يا په يو لمونځ قضاء کولو باندې لس نفرونه کول خو د بدن د زخمۍ کولو سزا نامناسب ده

د قضا لمونځونو حساب به د بلوغ نه وی يا د اوو کالو د عمر نه؟

سوال: د قضا لمونځونو د ادا کولو لپاره حکم دی چې هلک يا جینی بالغ شي. نو د هغه وخت نه موجوده وخت پورې به د لمونځونو حساب وکړي او هغه به ادا کړي، حالانکې لمانځه حکم د اوو کالونه ورکړل شوي دی، کوم کس چې د قضا لمونځونو د ادا کولو اراده وکړي، نو ایا هغه به یوازې هغه لمونځونه ادا کوي کوم چې د بلوغ نه وروسته قضا شوي دي يا هغه لمونځونه به هم ادا کوي کوم چې د بلوغ او د اوو کالو د عمر په مینځ کې قضا شوي دي؟

جواب: که لمونځونه د چا نه قضا شوي وي، نو د بالغ کیدو نه وروسته به حسابيږي یعنی خومره لمونځونه چې د بلوغ نه وروسته پاتې شوي دي او قضا شوي دي نو د هغو قضا پرې لازم ده^۲ او دا تاسو چې د اوو کالو کوم ذکر کړی دی، په حدیث شریف کې فرمایيل شوي دي چې کله ماشوم د اوو کالو شي، نو هغه باندې لمونځ کوی او کله چې د لسو کالو شى نو په لمونځ نه کولو یې ووهی او د هلک او د جینی بستره هم جدا کړی^۳

د لمانځه او روژې قضا څنګه راوړل شي؟

سوال: ما کله هم لمونځ او روژې وغیره پابندي سره نه دي کړي، کله کله مې روزانه لمونځ کړی

...بقیه د تیرمخ].. يقضى العشاء..... الخ (هندية ج: ١، ص: ١٢١)، الباب الحادى عشر فى قضاء الفوائت، وايضا درمختار مع الشامى ج: ٢، ص: ٧٦) وفى الطحطاوى: من لا يدرى كمية الفوائت يعمل باكثر رايه فانه لم يكن له راي يقضى حتى يتقين انه لم يبق عليه شئ (حاشية طحطاوى على المراقى ص: ٢٤٣)۔

١ [اعلم انهم قد احدثوا فى آخر جمعة رمضان اموراً مما لا اصل لها، والتزموا اموراً لا اصل للزومها... فمنها: القضاء العمري، حدث ذلك فى بلاد خراسان واطرافها، وبعض بلاد اليمن واكنافها، ولهم فى ذلك طرق مختلفة ومسالك متشعبة، فمنهم من يصلّى فى آخر جمعة رمضان خمس صلوات قضاء باذان واقامة مع الجماعة، ويجهرون فى الجهرية، ويسرون فى السرية، وينوون لها بقولهم: نويت ان اصلى اربع ركعات مفروضة قضاء لما فات من الصلوات فى تمام العمر مما مضى، ويعتقدون انها كفارة لجميع صلوات الفائتة فما مضى (مجموعه رسائل اللكنوى، رسالة ردع الاخوان عن محدثات آخر جمعة رمضان ج: ٢، ص: ٣٤٩، طبع ادارة القرآن كراچى، ايضاً كفايت المفتى ج: ٣، ص: ٣٨٤، كتاب الصلوة، د قضاء عمرى حيثيت)۔

٢ [صى صلى العشاء ثم نام واحتلم وانتبه قبل طلوع الفجر يقضى العشاء..... الخ (عالمگیری ج: ١، ص: ١٢١)]
٣ [عن عمرو بن شعيب عن ابيه عن جده قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: مروا اولادكم بالصلوة وهم ابنا سبع سنين، واضربوهم عليها وهم ابنا عشر سنين، وفرقوا بينهم فى المضاجع رواه ابو داود (مشكوة ٥٨: الفصل الثانى، كتاب الصلوة)

دی، خوڅو ورځې وروسته مې بیا پریښود، همدا حال مې د روږو هم دی. ما کله هم پوره میاشت روږې نه دي نیولي. بلکې ځینو وختونو کې مې په ټوله میاشت کې یوازې دوه درې روږې نیولي دي. ماته دا هم یاد نه دي چې ما څومره ورځې لمونځ کړی دی او کله مې څومره ورځې روږې نیولې دي؟ اوس که زه ددې لمونځونو قضا راوړل غواړم نو څنگه وکړم؟ اود څومره عمر په حساب سره یې وکړم؟

جواب: په ۱۲ کاله عمر پوره کیدو باندې په خپله ذمه باندې لمونځ او روږه فرض وگڼه او دهغه وخت نه تردې وخت پورې چې څومره لمونځونه او څومره روږې جوړېږي د هغو حساب وکړئ او بیا اندازه وکړئ چې تاسو به څومره لمونځونه کړي وي او څومره روږې به مو نیولي وي، څومره لمونځونه او څومره روږې چې ستاسو په ذمه وي، نو هغه د حساب په ذریعې سره قضا شروع کړئ او کله چې اطمینان اوشي چې ټول لمونځونه او ټولې روږې پوره شوې نو هغه قضا بنده کړئ [۱]

د گیس د ناروغي له وجې نه لمونځ پریښودونکی به قضا لمونځ څنګه کوي؟

سوال: یو سړی په خپل ژوند کې د لمونځ شروع کولو نه وروسته قصداً یا مجبوراً د گیس وغیره د خارجیدو له وجې ډیر لمونځونه قضا کوي، ځینې لمونځونه چې د هغو ورته حساب یاد نه دی یعنې بالکل یې نه ترک کوي، په ورځ کې دوه درې لمونځونه کوي، دا څنګه قضا راوړل پکار دي؟

جواب: دا خو هغه سړی اندازه لگولی شي چې د هغه به څومره لمونځونه قضا شوي وي؟ د هغه حساب کولو نه وروسته دې قضا شروع کړي او کله چې هغومره لمونځونه پوره شي نو قضا کول دې بند کړي او د هر لمانځه د قضا کولو په وخت دې دا نیت کوي چې ددې وخت (مثلاً د سهار) څومره لمونځونه زما په ذمه قضا دي په هغو کې لومړی لمونځ ادا کوم [۲]

څومره موده قضا لمونځونه وشي؟

سوال: زما عمر تقریباً شپيته کاله دي او د پیشې په اعتبار سره ډاکټر یم زما مسئله داده چې زه ددې تیرو څو کلونو نه د لمونځ قضا ادا کوم او دا قضا زه د هغو ورځو ادا کوم چې

[۱] (خاتمه) من لا یدری کمية الفوائت یعمل باکبر رأیه فان لم یکن له رای یقزی حتی یتقن انه لم یقی علیه شی (حاشیه الطحطاوی علی المراقی ص: ۲۴۳، باب قضا الفوائت)

[۲] اذا کثرت الفوائت نوی اول ظهر علیه او آخره ..... الخ (شامی ج: ۲، ص: ۷۶، کتاب الصلوة، باب قضا الفوائت، طبع ایم ایچ سعید) واذا کثرت الفوائت یحتاج لتعین کل صلوة یقضیها لتزاحم الفروض والاوقات کقوله اصلی ظهر الاثنین ثامن عشر جمادی الثانية سنة اربع وخمسين والف وهذا فيه کلفة فاذا اراد تسهیل الامر علیه نوی اول ظهر علیه (مراقی الفلاح علی هامش الطحطاوی ص: ۲۴۲) من لا یدری کمية الفوائت یعمل باکبر ربه فانه لم یکن له رای یقزی حتی یتقن انه لم یقی علیه شی (حاشیه طحطاوی علی المراقی ص: ۲۴۳)

کله زه بالغ کیدو د کال، یعنی دولس کاله عمر، ته د رسیدلو نه وروسته یعنی په لومړي عمر د سکول او کالج، د وخت قضاء کوم او دا عمر زما په یاد کې تقریباً شلو نه پنځویشته کالو پورې دی تاسو مشوره راکړئ چې دا قضاء ترخو جاري وساتم؟ ایا قضاء دوه فرض ادا کړم یا سنت او دوه فرض؟

جواب: د څو کلونو لمونځونه چې د اندازې مطابق ستاسو په ذمه دي کله چې پوره شي، نو د قضاء سلسله بنده کړئ قضاء یوازې د فرضو او وترو وی^{۱۱} د سنتو نه^{۱۲} او قضاء یوازې د دوه فرضو نه وي بلکې کوم لمونځ چې قضاء شوی وي دهغو چې څومره رکعتونه وي د هغو قضاء به راوړل کیږي یعنی د سهار دوه رکعتونه د ماسپښین، مازدیګر او ماسخوتن څلور رکعتونه او د ماښام درې د ماسخوتن د څلور رکعتو فرضو سره د درې رکعتو وترو قضاء هم ضرور راوړل پکار دي.^{۱۳}

د عمر په نامعلومه برخه کې چې لمونځونه قضاء شي نوڅه به کوي؟

سوال: کوم سړي ته چې علم نه وي چې ما د عمر په کومه برخه کې باقاعده لمونځ شروع کړی دی، د عمر اندازه نه وه، هسې خو هغه په خپل یاد داشت کې هیڅ لمونځ نه دی پرېښی، که یو لمونځ قضاء شو، نو د بل لمونځ سره یې ادا کړ اوس هغه سره ویره ده چې کیدای شي چې زما څه لمونځونه د بالغ کیدو نه وروسته پاتې شوي دي او که نه؟ نو اوس هغه ته د خپلي تسلی له پاره څه طریقه اختیارول پکار دي؟

جواب: احتیاطاً دي څه موده قضاء لمونځونه کوي تر دې چې هغه مطمئن شي چې اوس به د هغه په ذمه هیڅ لمونځ نه وي^{۱۴}، خو هغه ته پکار دي چې د هر رکعت نه وروسته د فاتحې سره سورت یو ځای کوي^{۱۵} او دا هم ضروري ده چې هغه لمونځونه دې د مازدیګر او د سهار نه وروسته نه کوي^{۱۶} او دا هم چې د ماښام او وترو په دریم رکعت باندې قعده کولو سره یو رکعت

۱ [وکذا حکم الوتر ..... لانه فرض عملی عنده خلافاً (فتاوی شامی ج: ۲، ص: ۷۳، مطلب فی اسقاط الصلوة عن الميت) وفي الفتاوی رجل یقضى الفوائت فانه یقضى الوتر..... الخ (هدایة ج: ۱، ص: ۱۲۴)۔

۲ [والسنن اذا فاتت عن وقتها لم یقضها (عالمگیری ج: ۱، ص: ۱۱۲، الباب التاسع فی النوافل)۔

۳ [ومن حکمه ان الفائتة تقضى على الصفة التي فاتت عنه..... الخ (هندیة ج: ۱، ص: ۱۲۱)۔

۴ [وفي العناية عن ابی نصر رحمه الله فیمن یقضى صلوات عمره من غیر انه فاتت شی یرید الاحتیاط ..... فحسن..... الخ (هندیة ج: ۱، ص: ۱۲۴، کتاب الصلوة، الباب الحادی عشر فی قضاء الفوائت)۔

۵ [یقرأ فی الركعات کلها الفاتحة مع السورة..... الخ (هندیة ج: ۱، ص: ۱۲۴)۔

۶ [والصحيح انه یحوز الا بعد صلوة الفجر والعصر وقد نقل ذلك کثیر من السلف لشبهة الفساد کذا فی المضمرة (هندیة ج: ۱، ص: ۱۲۴، کتاب الصلوة، الباب الحادی عشر فی قضاء الفوائت)۔

قضاء لمونځونه مخکې وکړي یا وختي لمونځونه؟

سوال: قضاء لمونځونه مخکې کول پکار دي یا د پوره لمونځ د ادا کولو نه وروسته؟

جواب: د قضاء لمونځونو په باره کې څو مسائل دي

اول: د قضاء لمونځ د ادا کولو هیڅ وخت نه وي کله هم چې موقع پیدا شي و دې کړي. په دې شرط چې مکروه وخت نه وي ^{۱۳}، فليصل اذا ذکرها او قال اذا استيقظ دې حدیث نه معلومېږي چې د فرض لمونځ له پاره کله چې قضاء شي مکروه وخت هم نشته هر وخت یې ادا کولي شي.

دویم: د کوم انسان په ذمه چې شپږ یا ددې نه ډیر قضاء شوي لمونځونه وي د هغه له پاره قضاء لمونځ او د وختي لمونځ تر مینځه د ترتیب لحاظ ساتل ضروري نه دي، که قضاء لمونځ مخکې کوي او که وختي لمونځ دواړه جائز دي. ^{۱۴}

دریم: د کوم سړي په ذمه چې د شپږو نه کم لمونځونه وي هغه ته صاحب ترتیب وایي. په هغه لومړی د قضاء لمونځونو کول لارم دې بیا دې وختي لمونځ کوي ^{۱۵} خو که په هیره یې وختي لمونځ وکړ، نو هیڅ باک نشته، قضا دې اوس وکړي ^{۱۶} او که قضاء لمونځ خویاد و، خود وختي لمونځ وخت هم تنگ و، که قضاء لومړی کوي نو وختي لمونځ به هم قضاء شي، نو

[۱] وان لم یستیقن انه هل بقى علیه وتر او لم یبق فانه یصلی ثلاث رکعات ویقنت ثم یقعد قدر التشهد ثم یصلی رکعة اخرى ..... الخ (هندیه ج: ۱، ص: ۱۲۵)۔

[۲] د تیرو شوو څلور حوالو سره متعلق، ومن قضی صلاة عمره مع أنه لم یفته شيء منها احتیاطا قیل : یکره وقیل : لا یکره لأن کثیرا من السلف قد فعل ذلك لکن لا یقضي فی وقت تکره فیہ النافلة والأفضل أن یقرأ فی الأخیرتین البسورة مع الفاتحة لأنها نوافل من وجه فلأن یقرأ الفاتحة والسورة فی أربع الفرض علی احتماله أولى من أن یدع الواجب فی النفل ویقنت فی الوتر ویقعد قدر التشهد فی ثالثه ثم یصلی رکعة رابعة فإن کان وترا فقد أداه وإن لم یکن فقد صلی التطوع اربعاً ولا یضره القعود وكذا یصلی المغرب اربعاً بثلاث قعدات (حاشیة الطحطاوی علی المراقی ص: ۲۴۳)۔

[۳] ثم لیس للقضاء وقت معین بل جمیع اوقات العمر وقته الا ثلاثة وقت طلوع الشمس ووقت الزوال ووقت المغرب، فانه لا تجوز الصلوة فی هذه الاوقات (البحر الرائق ج: ۲، ص: ۸۶)۔

[۴] (قوله وصبرورها ستاً) ای ویسقط الترتیب بصبرورها الفوانت ست صلوات لدخولها فی حد الکثرة المفضية للحر ج... الخ (البحر الرائق ج: ۲، ص: ۹۱) ویسقط الترتیب باحد ثلاثة اشیاء..... والثالث اذا صارت الفوانت الحقیقة او الحکمیه ستاً..... الخ (مراقی علی هامش الطحطاوی ص: ۲۴۱)۔

[۵] الترتیب بین الفائتة والوقتیة و بین الفوانت مستحق کذا فی الکافی حتی لا یجوز اداء الوقتیة قبل قضاء الفائتة کذا فی محیط السرخسی (هندیه ج: ۱، ص: ۱۲۱، الباب الحادی عشر فی قضاء الفوانت)۔

[۶] ثم الترتیب یسقط بالنسیان وبما هو فی معنی النسیان کذا فی المضمرات (هندیه ج: ۱، ص: ۱۲۲)۔

(۱۲۱۱)

په دې صورت کې وختي لمونځ کول ضروري دي قضاء دې وروسته وکړي

تیر شوي قضاء لمونځونه مخکې کول پکار دي که اوسني لمونځونه؟

سوال: چې د ډیرو کلونو لمونځونه قضاء شوي وي، نو ایا دهغو د ادا کولو له پاره موږ د یو یا دوه وختونو حالیه لمونځونو قضاء نه شو کولی؟ زما مطلب دا دی چې نن سبا زما نه د ماسپښین یا مازدیگر د یو وخت لمونځ پاتې شي، نو زه د بل لمونځ د کولو نه مخکې د روستني لمونځ قضاء وکړم یا لومړی د مخکې کلونو قضاء لمونځونه وکړم؟ ما قضاء لمونځونه کول شروع کړي دي زه په ۱۹۲۱ء کې پیدا شوي يم او ما د ۱۹۷۱ء د شروع نه د قضاء لمونځونو ادا کول شروع کړي دي، نو محترمه! په دې مینځ کې که د قضاء لمونځ د نیت کولو په وخت د میاشت او کال د حوالې ورکولو له پاره اسلامي میاشت او تاریخ وایو، یا د عیسوی کال په میاشتو یا تاریخ به هم قضاء ادا شي؟ ځکه چې نیت خو الله تعالی ته معلوم دی، زه د عیسوی کال د میاشتې او تاریخ سره د فلاني وخت د قضاء لمونځ نیت کوم تاسو دا بیان کړئ زما دا عمل صحیح دی؟ ځکه د سپوږمۍ تاریخونه خویاد نه دي، له دې نه پرته د خاصو ورځو لمونځونه پاتې کیږي هغه هم راڅرځول پکار دي یا هغه لمونځونه معاف دي؟

جواب: کله نه چې تاسو د لمانځه پابندي شروع کړې ده نو نوي قضاء شوي لمونځونه خو ورسره لارمي کوي هغه په پخواني قضاء شوي لمونځونو کې مه شمیر کوي^{۱۳}، ډیر قضاء شوي لمونځونه چې جمع شي نو ښکاره ده چې د هر لمانځه د ورځې یاد ساتل گران دي په دې وجه په هر لمانځه کې بس دا نیت کوي چې د هغه وخت د ماسپڅین څو لمونځونه زما په ذمه دي په هغو کې لومړی لمونځ ادا کوم^{۱۴} په خاصو ورځو کې لمونځ فرض نه وي که تاسو ته د ورځو صحیح تعداد معلوم وي نو دهغو ورځو د قضاء راوړلو ضرورت نشته.

د قضا لمونځونو ترتیب

سوال: د قضا لمونځونو روزانه ترتیب راته وښایئ.

۱ [ويسقط الترتیب عند ضيق الوقت كذا في محيط السرخسی (هنديہ ج: ۱، ص: ۱۲۲).]

۲ [د تېرو شوو دوه حوالو سره متعلق: ويسقط الترتیب باحد ثلاثة اشیاء، الاول ضيق الوقت عن قضاء كل الفوائت واداء الحاضرة للزوم العمل بالتواتر حينئذ.... والثاني النسيان لانه لا يقدر على الاتيان بالفائتة مع النسيان لا يكلف الله نفسا الا وسعها ولانه لم يصّر وقتها موجوداً بعدم تذكرها فلم تجتمع مع الوقتية (مراقی الفلاح علی هامش الطحطاوی ص: ۲۴۰، ۲۴۱).]

۳ [(وقالوا) فيمن ترك صلوات كثيرة مجالة ثم ندم على ما صنع واشتغل بأداء الصلوات في موائتها قبل أن يقضي شيئا من الفوائت ، فترك صلاة ثم صلى أخرى وهو ذاكر لهذه الفائتة الحديثة - أنه لا يجوز ، ويجعل الفوائت الكثيرة القديمة كأنها لم تكن ويجب عليه مراعاة الترتيب.... الخ (البدائع الصنائع ج: ۱، ص: ۱۳۷).]

۴ [او گوري تيره شوي حواله ((وقالوا) فيمن ترك صلوات كثيرة مجالة ثم ندم.... الخ).]

جواب: د قضا لمونځونو تعداد چې کله شپږ شي نو ترتیب مات شي، د ورځې لمونځونه د شپې او د شپې لمونځونه د ورځې کله چې وغواړئ نو کولی یې شی ۱۱

اقامت د حالت قضا لمونځونه به مسافر څومره کوي؟

سوال: د اقامت په حالت کې قضا شوي لمونځونه که مسافر ادا کوي نو څه ترتیب به یې وي؟
جواب: کوم ترتیب چې د قضا لمونځ د اقامت پر مهال دی، هغه په سفر کې هم دی په سفر او حضر سره د قضا لمونځ په ترتیب کې څه فرق نه راځي ۱۲

که په ذمه باندې قضا لمونځونه وي نو صاحب ترتیب به کله وي؟

سوال: که د یو سړي نه تیر شویو کلونو کې لمونځونه قضا شوي وي او اوس پابندي سره لمونځ کوي. نو صاحب ترتیب دی یا به مخکې د قضاء عمري کولو نه وروسته کیږي؟
جواب: کله چې ټول قضا لمونځونه وکړي، نو صاحب ترتیب به شي ۱۲

که د ترتیب خاوند جمعه کې شامل شي

او قضا لمونځ ورته یاد شي نو څه به کوي؟

سوال: داسې سړی چې عام طور ترینه لمونځونه نه قضا کیږي، کله کله ترینه د سهار لمونځ قضا شي او هغه د ماسپښین نه مخکې ادا کول ترینه هیر شي او د ماسپښین په لمانځه کې شامل شي یا خائنه د ماسپښین لمونځ کوي او د لمانځه دوران کې یا وروسته ورته خیال راشي چې د سهار قضا لمونځ پاتې شوی دی، نو په داسې صورت کې به دده د ماسپښین لمونځ وشي، یا دوباره کول لازم دي؟ ما دا هم اوریدلي دي چې صاحب ترتیب که اول قضا ادا کړې نه وي، نو د هغه بل لمونځ نه کیږي که هغه جمعه کې شامل دی، نو په یادیدو سره دې جمعه نه ووځي؟ که دا سړی په آخري صف کې وي، نو بیا خود جمعه نه وتل آسانه دي. خو که مینځ کې وي، نو داسې کول ممکن نه دي، ددې مسئلې وضاحت وکړئ.
جواب: دا مسئله د صاحب ترتیب ده، د کوم سړي په ذمه چې د پنځو نه زیات قضا لمونځونه

۱ [يسقط الترتیب عند كثرة الفوائت ان تصیر ستا بخروج وقت الصلوة السادسة (عالمگیری ج: ۱، ص: ۱۲۳) ويسقط الترتیب باحد ثلاثة اشیاء... والثالث اذا صارت الفوائت الحقيقة او الحکمة ستا، لانه لو وجب الترتیب فیها لوقعوا فی حرج عظیم وهو مدفوع بالنص والمعتبر خروج وقت السادسة فی الصحيح.... الخ (مراقی الفلاح علی هامش الطحطاوی ص: ۲۴۱)

۲ [لئلا فائته صلوة المسافر وقضاها فی الحضر یقضیها مقصورة کما لو اداها وكذا فائته الحضر تقضى فی السفر تامة (شامی ج: ۲، ص: ۱۳۵، مطلب فی الوطن الاصلی ووطن الإقامة)

۳ [ولو قضی بعض الفوائت حتی زالت الکثرة عاد الترتیب عند البعض... الخ (حلی کبیر ج: ۱، ص: ۵۳۳)

نه وي نو هغه ته صاحب ترتیب وبل کیږي، دده له پاره ضروري ده چې اول دفوت شوي لمونځ قضا راوړي، بیا د وخت خپل لمونځ وکړي، که په هیږه باندې یې د وخت لمونځ ادا کړ، وروسته ورته فوت شوی لمونځ یاد شو، نو دده لمونځ صحیح شو، دفوت شوي لمونځ دې قضا راوړي او که د وخت د خپل لمانځه نه مخکې ورته فوت شوی لمونځ یاد و یا د لمانځه دوران کې ورته یاد شو، نو دفوت شوي لمونځ دې قضا راوړي او بیا دې د وخت خپل لمونځ دوباره وکړي^۱، تاسو چې کوم صورت لیکلی دی چې د سهار لمونځ دده په ذمه و او د ماسپښین په جمعه کې شامل شو او د جمعه نه وتل هم مشکل دي، نو جمعه سره دې لمونځ پوره کړي، خو دا د ده له پاره نفل لمونځ شو، د سحر د لمونځ قضا کولو نه وروسته دې د ماسپښین لمونځ دوباره وکړي

د مختلفو وختونو قضا شوي لمونځونه څنګه ادا کړي؟

سوال: که له یو مسلمان نه فرض لمونځونه قضا شوي وي او دا د مختلفو وختونو وي، اوس به دی ددې لمونځونو قضا څنګه کوی؟ د هر لمانځه په ټاکلي وخت کې یا هر وخت کې په یوځای هم یې ادا کولی شي؟

جواب: د کوم سړي په ذمه چې د پنځو نه زیات قضا شوي لمونځونه وي، د هغه په ذمه ترتیب واجب نه دی، هغه د شپې او د ورځې کله چې هم غواړي نو ددې لمونځونه قضا راوړلی شي، اگر که ټول په یوځای ادا کړي^۲ ۱

د دویمې جمعه سره د قضاء عمري په نیت شریکیدل

سوال: یو وخت فرض لمونځ ځانته یا د جماعت سره ادا کړو، او بل ځای ته لاړ شو هغه وخت جمعه ولاړه وي، نو ایا موږ د قضاء عمري په نیت سره په هغې کې شاملېدلي شو؟ مثلاً مازدیګر لمونځ موږ کړی دی اوس موږ یو ځای کې د مازدیګر لمونځ په ادا کیدو ولیده، نو موږ د مازدیګر څلور رکعت د قضاء عمري په نیت سره په دې کې شاملېدلي شو؟

جواب: په بل لمونځ کې د قضاء په نیت سره داخلیدل جائز نه دي^۳، یوازې د نفلو په نیت شریکیدلي شئ او هغه هم صرف د ماسپښین او ماسخوتن په لمانځه کې، که د سهار مازدیګر

^۱ [ولو تذکره صلاة قد نسیها بعد ما ادى وقية جازت الوقية کذا فی فتاوی قاضیخان (عالمگیری ج: ۱، ص: ۱۲۲) واذا صلى الظهر وهو ذاكر انه لم يصل الفجر فسد ظهره.... الخ (عالمگیری ج: ۱، ص: ۱۲۲)]

^۲ [ويسقط الترتيب عند كثرة الفوات وهو الصحيح، وحداكثره ان تصير الفوات ستا بخروج وقت الصلوة السادسة.. الخ (عالمگیری ج: ۱، ص: ۱۲۳، الباب الحادی عشر فی قضاء الفوات، ایضاً: مراقی الفلاح ص: ۲۴۱)]

^۳ [قوله وبمفترض فرضا اخر] سواء تغاير الفرضان اسما او صفة كمصلى ظهر امس بمصلى ظهر اليوم.... الخ (درمختار مع الشامی ج: ۱، ص: ۵۷۹، باب الامامة)۔

او مابنام لمونخ یی، کړی وی نو د نفلو په نیت هم نشي شریکیدلی^{۱۱}

ایا د سفر د مجبوري په وجه روزانه لمونخ قضاء کول جائز دي؟

سوال: زه په استیل میل، کوم چې په پیري کې واقع دی، ملازم یم. زما له پاره استیل میل ته د تلو او بیرته راتلو له پاره د گاډي انتظام موجود دی. د استیل میل د کار وختونه څه داسې دي چې که د چوټي کیدو نه وروسته د گاډي په ذریعه زه نیغ کور ته راځم نو کله د مازدیگر کله د مابنام او کله مازدیگر او مابنام دواړو لمونخونو وخت تیر شي، مجبورا زه په لار کې لمونخ کوم ایا زما له پاره شرعا جائز دي چې زه روزانه ددې لمونخونو قضاء د ماسخوتن د لمانځه سره وکړم؟

جواب: د لمونخ قضاء کول جائز نه دي^{۱۲} تاسو ته انتظامیه ته درخواست کول پکار دي چې ستاسو په سفر کې لمونخ اهتمام وی، ځکه چې دا مسئله د ټولو ملازمانو ده. یو صورت دا کیدلی شي چې تاسو په مثل اول کې د مازدیگر لمونخ کولو سره بس کې کینی او د مابنام لمونخ په آخري وخت کې کور کې کوئ د مابنام لمونخ د ماسخوتن د وخت داخلیدلو پورې وي چې د ماسخوتن د لمانځه نه مخکې د مابنام لمونخ وکړل شي نو قضاء به نه وي^{۱۳}

د میلنوپه احترام کې لمونخ قضاء کول

سوال: زه یو استاد یم الحمد لله پنځه وخته لمونخ کوم. هسي خوزموږ په کالج کې څه استاذان داسې هم دي کوم چې په پابندي سره لمونخ ادا کوي او ځینې یې بیخي کوی نه خو کوم چې پابندي سره په جمعه لمونخ کوي په هغوی کې یو پروفیسر ته څو جینکو طالبانو درخواست

۱ [فان كان قد صلاها ثم دخل المسجد فان كان صلوٰة لا يكره التطوع بعدها شرع في صلوٰة الامام والا لا (البدائع الصنائع ج: ١، ص: ٢٨٧) وايضاً: ثلاثة اوقات لا يصح فيها شي من الفرائض والواجبات... والاوقات الثلاثة المذكورة يكره فيها النافلة كراهة تحريم (مراقي الفلاح على هامش الطحطاوى ص: ١٠١، فصل في الاوقات المكروهة)

۲ [والتاخير بلاعذر كبيرة لا تزول بالقضاء بل بالتوبة او الحج فالقضاء مزيل لاثم الترك لا لاثم التاخير (حاشية الطحطاوى مع المراقي ص: ٢٣٩، باب قضاء الفوائت)۔

۳ [فَعِنْدَ هُمَا إِذَا صَارَ ظِلُّ كُلِّ شَيْءٍ مِثْلَهُ خَرَجَ وَقْتُ الظُّهْرِ وَدَخَلَ وَقْتُ الْعَصْرِ وَهُوَ رَوَايَةٌ مُحَمَّدٌ عَنْ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُمَا اللَّهُ تَعَالَى وَإِنْ لَمْ يَذْكُرْهُ فِي الْكِتَابِ نَصًّا فِي خُرُوجِ وَقْتِ الظُّهْرِ (المبسوط، باب مواقيت الصلوة ج: ١، ص: ٢٩٠، طبع المكتبة الفغارية كوتنه).... وقول الطحطاوى وبقولهما ناخذ يدل على انه المذهب (حاشية الطحطاوى على المراقي ص: ٩٤، كتاب الصلوة، طبع مير محمد) واول وقت المغرب منه اى من غروب الشمس الى قبيل غروب الشفق الاحمر على المفق به وهو رواية عن الامام وعليها الفتوى (مراقي الفلاح على هامش الطحطاوى ص: ٩٥) ولا يجمع بين فرضين في وقت..... يعذر كسفر مطر وحمل المروى في الجمع على تاخير الاولى الى قبيل آخر وقتها وعند فراغه دخل وقت الثانية فصلاها فيه..... الخ (مراقي الفلاح على هامش الطحطاوى ص: ٩٦)۔

راوړ، نو هغه د هغوی په احترام کې داسې مصروف شو چې د مابینام د لمانځه وخت شو. موږ د لمانځه له پاره پورته شو، نو موږ خپل ملګري ته وویل چې د لمانځه وخت شوی دی څه چې لمونځ وکړو، نو هغه وویل چې د میلمنو په احترام کې لمونځ قضاء کیدلې شي. او واقعي زموږ هغه ملګري د هغو طالبانو په احترام کې لمونځ قضاء کړ، سره له دې چې د هغه دعوی ده چې هغوی تر اوسه پوري د جمعې لمونځ نه دی پرېښی، ایا د میلمنو په احترام کې لمونځ قضاء کول صحیح دي؟

جواب: لمونځ خو د جنگ په میدان کې هم کله چې دواړه فوجونه په مقابله کې ولاړ وي قضاء کول صحیح نه دي، که نه د خوف د لمانځه حکم به نه نازلیده، د میلمنو په احترام کې لمونځ قضاء کول څنګه صحیح کیدای شي؟^{۱۱}

ستړی والي یا د خوب د غلبې له وجې لمونځ قضاء کول

سوال: یو انسان که د ستړی والي یا د خوب د غلبې له وجې نه لمونځ قضاء کولو نه وروسته کوي، ایا دا دواړه شیان به په عذر کې داخل وي او که دا انسان به ګناه ګار وي؟

جواب: که اتفاقاً سترګې ورغلې وي، ویده پاتې شو او سترګې یې و نه غړیدلې نو ګناه ګار نه دی، او که د سست والي له وجې نه لمونځ قضاء کوي، یا د لمانځه په وخت د ویده کیدلو عادت جوړوي نو ګناه ګار دی.^{۱۲}

که فرض دویم ځل وشي، نورو سنتي سنت هم دوباره کول پکار دي

سوال: که د امام نه په جماعت کې غلطې وشي او د هغه غلطې احساس هغه وخت وشي چې د فرض لمانځه نه وروسته سنت او نفلو نه هم شوي وي، نو دوباره د فرض ادا کولو نه وروسته به وروستني سنت هم دوباره کول پکار وي او که نه؟

جواب: وروستني سنت د فرضو تابع دي که د سنت کولو نه وروسته معلومه شوه چې فرض لمونځ صحیح نه دی شوی، نو د فرضو سره دې سنت هم دوباره وشي^{۱۳} خو د وترو د دوباره کولو ضرورت نشته.^{۱۴}

۱ [لا خلاف ان صلاة الخوف كانت مشروعة في زمن النبي صلى الله عليه وسلم اما بعده فعلى قول ابى حنيفة ومحمد رحمهما الله بقيت مشروعة وهو الصحيح هكذا في الزاد... الخ (فتاوى عالمگیری ج: ۱، ص: ۱۵۴، الباب العشرون في صلاة الخوف، كتاب الصلوة) تفصيل دپاره اوګورئ : ابو داؤد ج: ۱، ص: ۱۷۴، كتاب الصلوة، باب صلاة الخوف طبع ايج ايم سعيد کراچی)۔

۲ [والتاخير بلاعذر كبيرة (حاشية طحطاوى على المراقى ص: ۲۳۹) من نام عن صلوة او نسيها فليصلها اذا ذكرها (البدائع الصنائع ج: ۱، ص: ۱۳۱، وكذا في الفتح ج: ۱، ص: ۳۴۷)۔

۳ [فلا تجوز قبل العشاء لانهما تبع للعشاء فلا تجوز قبلها كسنة العشاء... الخ (البدائع الصنائع ج: ۱، ص: ۲۸۸)

۴ [من صلى العشاء على غير وضوء وهو لا يعلم ثم توجها فواتر ثم تذكر [بقية حاشية په راروانه صفحه

د صاحب ترتیب لمونځ قضاء کیدلوسره په جمعه کې شرکت

سوال: که له صاحب ترتیب نه د ماسپینین لمونځ قضاء شو، د مازدیگر په وخت هغه جومات ته راغی، نو د مازدیگر جمعه کیده، نو ایا اوس هغه د مازدیگر لمونځ جمعې سره ادا کړي. یالومړی د ماسپینین قضاء راوړي؟

جواب: صاحب ترتیب ته لومړی د ماسپینین لمونځ کول پکار دي اگر که د مازدیگر لمونځ ورته ملاو هم نه شي.^{۱۱}

د صاحب ترتیب لمونځ

سوال: یوه پوښتنه چې صاحب ترتیب به قضاء لمونځ مخکې کوي او که فرض لمونځ له جمعې سره تاسو مخکې وویل قضاء به لومړی کوي او رسول الله ﷺ فرمایي چې کله جمعه ودریږي، نو بیا یو لمونځ هم له فرضو پرته نه کیږي. نو بیا په کوم دلیل باندې تاسو د جمعې د لمونځ په ځای له جمعې پرته د لمونځ کولو تلقین وکړ؟

جواب: د صاحب ترتیب په ذمه چې کوم لمونځ دی هغه هم فرض دی. په دې وجه به لومړی هغه ادا کوي.^{۱۲}

قضاء لمونځ څه وخت کول ناجانز دي؟

سوال: قضاء لمونځ په کوم وخت کې کول پکار دي؟ ایا د مازدیگر د لمانځه نه وروسته قضاء لمونځ کیږي؟ ځکه چې زه د مازدیگر د لمانځه نه وروسته هم قضاء لمونځ کوم، زه ډیرو خلکو منع کړی هم یم چې د مازدیگر د لمانځه نه وروسته قضاء لمونځ نه کیږي.

جواب: درې وختونه داسې دي چې په هغو کې هیڅ لمونځ جائز نه دی نه قضاء او نه نفل

- ۱ د لمر راختلو په وخت کې، تر دې چې لمر اوچت شي او د لمر زیر والی لا شي
- ۲ د لمر د پریوتلو نه مخکې کله چې لمر زیر شي. له هغه وخت نه تر لمر پریوتو پورې

څوکه د هغې ورځې د مازدیگر لمونځ یې نه وي کړی نو هغه وخت کې یېهم کول ضروري دي د لمونځ قضاء کول جائز نه دي.

...بقیه د ترمخ] .. اعاده صلوة العشاء بالاتفاق ولا یعیدالوتر... الخ (البدائع الصنائع ج: ۱، ص: ۲۷۲، فصل واما بیان وقته، طبع ایچ ایم سعید)۔

۱ [ومن فاتته الصلوة قضاها اذا ذكرها، وقدمها لزوماً على صلوة الوقت فلو عكس لم تجز الوقتية ولزومه اعادتها] (الباب في شرح الكتاب ص: ۹۶، باب قضاء الفوات) الترتيب بين الفاتنة والوقتية وبين الفوات مستحق كذا في الكافي حتى لا يجوز اذا الوقتية قبل قضاء الفاتنة كذا في محيط السرخسي (هندية ج: ۱، ص: ۱۲۱، الباب الحادي عشر في قضاء الفوات)۔

۲ [ايضاً اوگوری تیره شوی حواله (ومن فاتته الصلوة قضاها اذا ذكرها، وقدمها لزوماً... الخ)۔

٣. د نیمې ورځې په وخت کې تر دې چې لمر زائل شي^{١١}
- په دې درې وختونو کې هېڅ لمونځ جائز نه دی. له دې نه پرته درې وختونه دي چې په هغو کې نفل لمونځ جائز نه دي قضاء لمونځ او د تلاوت سجده جائز ده^{١٢}
١. د صبح صادق نه وروسته د سهار د لمانځه نه مخکې صرف د سهار سنت کیږي. له دې پرته هېڅ نفلي لمونځ په دې وخت کې جائز نه دی^{١٣}
٢. د سهار د لمانځه نه وروسته تر لمر ختوپورې^{١٤}
٣. د ماږدیګر د لمانځه نه وروسته (تر لمر زیږیدوپورې)^{١٥}
- په دې درې وختونو کې د نفل کولو اجازه نشته. نه د تحیه المسجد ونه د تحیه الوضو نه. د دوه رکعتو د طواف^{١٦}. خو قضاء لمونځ په دې وختونو کې جائز دی. خو دا ضروری ده چې په دې وختونو کې قضاء لمونځ د خلکو مخکې و نه کړل شي بلکې خاتمه کول یې پکار دي^{١٧}

١ [عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ الْجُهَنِيِّ قَالَ ثَلَاثُ سَاعَاتُ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- يَنْهَانَا أَنْ نُصَلِّيَ فِيهِنَّ أَوْ نَقْرَأَ فِيهِنَّ مَوْتَانَا حِينَ تَطْلُعُ الشَّمْسُ بَارِغَةً حَتَّى تَرْتَفِعَ وَحِينَ يَقُومُ قَائِمُ الظُّهْرِ حَتَّى تَمِيلَ وَحِينَ تَضِيفُ الشَّمْسُ لِلْغُرُوبِ حَتَّى تَغْرُبَ (جامع ترمذی ج: ١، ص: ٢٠٠، طبع ایم ایچ سعید) الاوقات التي يكره فيها الصلوة خمسة، ثلاثة يكره فيها التطوع والفرض، وذلك عند طلوع الشمس ووقت الزوال وعند غروب الشمس الا عصر يومه فاما لا يكره عند غروب الشمس (فتاوى تاتارخانيه ج: ١، ص: ٤٠٧، كتاب الصلوة طبع ادارة القرآن)]

٢ [قَالَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: وَعَنِ التَّنْفِلِ بَعْدَ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَالْعَصْرِ، لَا عَنْ قِضَاءِ فَائِتَةٍ وَسَجْدَةِ تِلَاوَةِ وَصَلَاةِ جَنَازَةٍ (تبين الحقائق ج: ١، ص: ٢٣٢، كتاب الصلوة، طبع بيروت دار الكتب العلمية) وبعد صلوة فجر و صلوة عصر..... لا يكره قضاء فائتة ولو وترأ او سجدة تلاوة او صلوة جنازة (الدرالمختار مع الردا مختار ج: ١، ص: ٣٧٥)]

٣ [(ويكره التنفل بعد طلوع الفجر بأكثر من سنته) قبل أداء الفرض لقوله صلى الله عليه وسلم " ليلغ شاهدكم غابكم ألا لا صلاة بعد الصبح إلا ركعتين " وليكون جميع الوقت مشغولاً بالفرض حكماً ولذا تخفف قراءة سنة الفجر (و) يكره التنفل (بعد صلاته) أي فرض الصبح (و) يكره التنفل (بعد صلاة) فرض (العصر) وإن لم تتغير الشمس لقوله عليه السلام " لا صلاة بعد صلاة العصر حتى تغرب الشمس ولا صلاة بعد صلاة الفجر حتى تطلع الشمس " رواه الشيخان (مراقي الفلاح على هامش الطحطاوى ص: ١٠١، فصل في الاوقات المكروهة، وايضا تبين الحقائق ج: ١، ص: ٢٣٤، طبع دار الكتب العلمية بيروت، وكذا في البحر الرائق ج: ١، ص: ٤٣٨، طبع رشيدية، مبسوط ج: ١، ص: ٣٠١، باب مواقيت الصلوة)]

٤ [ايضاً پورتنی حواله]

٥ [ايضاً پورتنی حواله]

٦ [والاوقات الثلاثة المذكورة يكره فيها النافلة كراهة تحريم ولو كان لها سبب كالمنذور وركعتي الطواف وركعتي الوضوء ونحية المسجد والسنن والرواتب ..... الخ (مراقي الفلاح على هامش الطحطاوى ص: ١٠١)]

٧ [ولا يقضى الفوائت في المسجد وانما يقضيها في بيته كذا في الوجيز لكردي (الفتاوى الهندية ج: ١، ص: ١٢٥، كتاب الصلوة، الباب الحادى عشر، طبع رشيدية)]

قضاء لمونځونه په کور کې کول پکار دي که په جومات کې؟

سوال: ما په یو مستند کتاب کیدای شي چې جنتی کالی کې مې لوستلي وي چې د قضاء لمونځونو په کور کې کول غوره دي. په جومات کې قضاء لمونځ منع شوی دی. زموږ یو خپلوان خپل مخکې وروسته ټول قضاء لمونځونه په جومات کې ادا کوي ما وویل چې تاسو که قضاء لمونځونه په کور کې کوی نو غوره به وي. هغوی دا خبره نه منې او وایي چې قضاء لمونځ د هغوی د علم مطابق په جومات کې کول غوره دی. په دې سلسله کې د کتاب اوسنت مطابق زموږ رهنمائي وکړئ مهرباني به مووي؟

جواب: په جومات کې د قضاء لمونځونو کول جائز دي. خو خلکو ته باید دا پته و نه لگيږي چې دا قضاء لمونځونه ادا کوي. ځکه چې د لمونځ قضاء کول گناه ده او د گناه ښکاره کول هم گناه ده^{۱۱}

د جمعي دریدو نه مخکې قضا لمونځ کون

سوال: د سحر د اذان نه وروسته جمعي دریدو ته نیم ساعت پانې و. د تیرې شوې شپې د ماسخوتن لمونځ چې کوم قضا شوی و. نو ما څلور رکعتہ فرض او درې وتر وکړل. بیا مې د سهار سنت ادا کړل یو کس ماسره نژدې ناست و ویې وېل چې د صبح صادق نه وروسته یوازې د سحر سنت او فرض کیدای شي. بل هیڅ یو لمونځ نه کيږي. او زما د معلوماتو مطابق قضا لمونځ د مکروه وخت نه پرته هروخت کیدای شي. مهرباني وکړئ زما رهنمائي وکړئ

جواب: ستاسو معلومات صحیح دي. قضا لمونځ کول جائز دي، خو د خلکو په مخکې قضا لمونځ کول صحیح نه دي. ځکه چې دا هم د گناه د ښکاره کولو یو شکل دی^{۱۲}

قضا لمونځونه د پنځه وخته لمونځونو نه مخکې یا وروسته کول

سوال: زما نه ډیر لمونځونه او وتر قضا شوي دي (تعداديې معلوم نه دی) زه روزانه د پنځو لمونځونو نه مخکې او وروسته خپل قضا شوي لمونځونه ادا کوم. مثلاً د مازدیگر د اذان نه وروسته جومات ته لاړ شم اول ۴ رکعتہ فرض قضا کوم بیا امام سره د مازدیگر لمونځ کوم. ایا داسې کول صحیح دي؟ زما رهنمائي وکړئ.

۱ [وینغي أن لا یطلع غیره علی قضائه لان التأخیر معصية فلا یظهرها. وفي الشامية (قوله وینغي الخ) تقدم فی باب الاذان انه یکره قضاء الفائتة فی المسجد وعلله الشارح بما هنا من ان التأخیر معصية فلا یظهرها ..... الخ (الدرالمختار مع الشامی ج: ۲، ص: ۷۷، مطلب اذا اسلم المرتد هل تعود حسنة ام لا)۔

۲ [وف شرح التویر وینغي ان لا یطلع غیره علی قضاءه لان التأخیر معصية فلا یظهرها (شامی ج: ۲، ص: ۷۷)، وفي الشامية: (قوله وینغي) تقدم فی باب الاذان انه یکره قضاء الفائتة فی المسجد وعلله الشارح بما هنا من ان التأخیر معصية فلا یظهرها (پورتني حواله)

جواب: صحیح دي، خو خلکو ته ښکاره کول پکار نه دي چې دی قضا لمونځ کوي. [١]

د سهار د سنتوبه هم قضا راوړي

سوال: که په سهار پورته کېدو کې تاخیر وشي او د سهار لمونځ پاتې شي، نو ایا د لمر ختلو نه وروسته به د سهار د فرضو د قضا سره د سنتو قضا راوړل هم ضروري وي؟

جواب: که خدای مه کړه د سهار لمونځ کولو نه مخکې لمر راوخیږي، نو د اشراق په وخت دې اول سنت وکړي او بیا دې فرض وکړي. [٢]

د قضاء لمونځ په جمعه کول

سوال: د قضاء لمونځ جمعه کېږي او که نه؟

جواب: که د څو کسانو نه د یو وخت لمونځ قضاء شي، نو هغوی له د جمعي سره ادا کول

پکار دي، د ليله التعريس واقع مشهوره ده چې رسول الله ﷺ او د هغه ملګرو په آخر شپه کې پراو اچولی و، د سهار د لمانځه له پاره رابیدارول د بلال رضی الله عنه په ذمه و. خو د ستړیا له وجې په ناسته ناسته د هغه سترګې پټې شوې او د لمر د راختلو نه وروسته د ټولو نه لومړی رسول الله ﷺ رابیدار شو هغوی ددې وادي نه د کوچ کولو حکم وکړ اوله مخکې تلو وروسته یې د اذان او اقامت سره جمعي سره ادا کړ، د لمونځ د قضاء کیدو دا واقع رسول الله ﷺ ته غیر اختیاري طور سره پېښه شوه، په دې سره امت ته د قضاء لمونځ ډیر مسائل معلوم شو. [٣]

د قضاء عمری ادا کولو د ارزانو نسخو ترديد

سوال: ځینې خلک وايي چې د جمعة الوداع یعنی د رمضان د آخری جمعي په ورځ قضاء

[١] پورتنی حواله.

[٢] والسنن اذا فاتت عن وقتها لم يقضها الا ركعتي الفجر اذا فاتتا مع الفرض يقضيهما بعد طلوع الشمس الى وقت الزوال ثم يسقط. عالمگیری ج: ١، ص: ١١٢، کتاب الصلوة، الباب التاسع في النوافل

[٣] عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ قَفَلَ مِنْ غَزْوَةِ خَيْبَرَ سَارَ لَيْلَهُ حَتَّى إِذَا أَدْرَكَهُ الْكَرَى غَرَسَ وَقَالَ لِبَلَالٍ « أَكَلْنَا لَنَا اللَّيْلَ ». فَصَلَّى بَلَالٌ مَا قَدَّرَ لَهُ وَتَأَمَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابُهُ فَلَمَّا تَقَارَبَ الْفَجْرُ اسْتَنَدَ بَلَالٌ إِلَى رَاحِلَتِهِ مُوَاجِهَةً الْفَجْرَ فَقَلَبَتْ بَلَالًا عَيْنَاهُ وَهُوَ مُسْتَنَدٌ إِلَى رَاحِلَتِهِ. فَلَمْ يَسْتَقِظْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَا بَلَالٌ وَلَا أَحَدٌ مِنْ أَصْحَابِهِ حَتَّى ضَرَبَتْهُمْ الشَّمْسُ فَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوَّلَهُمْ اسْتِيقَظًا فَفَزِعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ « أَيُّ بَلَالٌ ». فَقَالَ بَلَالٌ أَخَذَ بِنَفْسِي الَّذِي أَخَذَ بَابِي أَنْتَ وَأُمِّي يَا رَسُولَ اللَّهِ بِنَفْسِكَ قَالَ « اقْتَادُوا ». فَاقْتَادُوا رَوَّاحِلَهُمْ شَيْئًا ثُمَّ تَوَضَّأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَمَرَ بَلَالًا فَأَقَامَ الصَّلَاةَ فَصَلَّى بِهِمُ الصُّبْحَ فَلَمَّا قَضَى الصَّلَاةَ قَالَ « مَنْ نَسِيَ الصَّلَاةَ فَلْيُصَلِّهَا إِذَا ذَكَرَهَا فَإِنَّ اللَّهَ قَالَ (أَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي) رَوَاهُ مُسْلِمٌ (مشكوة ص: ٦٦، ٦٧، کتاب الصلوة، باب فيه وصلان، طبع قديمی کتب خانه)۔

عمری کول پکار دي هغه داسې چې د جمعې په وخت کې دوه رکعت د قضاء عمری په نیت سره وکړل شي وايي چې په دې سره د ټول کال لمونځونه ادا کېږي. ایا دا صحیح ده؟

جواب: لا حول ولا قوة الا بالله..... په سوال کې چې کوم د ځينو خلکو خیال ذکر شوی دی، بالکل غلط دی او په هغه کې درې غلطې دي.

اول په شریعت کې د قضاء عمری هیڅ اصطلاح نشته په شریعت کې خو حکم دا دی چې مسلمان ته لمونځ بالکل قضاء کول نه دي پکار ځکه چې په حدیث کې دي چې کوم سړی یو لمونځ په قصد قضاء کړي د الله پاک ذمه د هغه نه بری ده^{۱۱}

دویم دا چې کوم سړی د غفلت او کوتاهي په وجه لمونځ پریښودونک شي، بیا هغه توبه وکړه او وعده یې وکړه چې هغه به هیڅ کله لمونځ نه قضاء کوي بیا به هم تیر شوي لمونځونه د هغه په ذمه پاتې وي، او دهغو قضاء ادا کول به په هغه باندې لږم وي^{۱۲} او که په ژوند کې یې خپل لمونځونه پوره نه کړل، نو د مرګ په وخت د هغه په ذمه وصیت کول ضروري دي چې د هغه په ذمه دومره لمونځونه قضاء دي دهغو دي فدیة ادا شي همدا حکم د حج، زکات او روژې وغیره نورو فرائضو هم دی، د قضاء عمری په تصور سره د شریعت دا ټول نظام باطلیږي^{۱۳}

دریم د یو شي د فضیلت له پاره ضروري ده چې هغه د رسول الله ﷺ نه ثابت وي، ځکه چې بغیر د الله پاک د وحی نه د یو شي فضیلت او دهغه ثواب نه معلومیږي د رجب د میاشتې د روژو او لمونځونو په باره کې، همدغه شان د رمضان د آخری جمعې د لمونځ او روژې په باره کې چې کوم فضائل بیانېږي، هغه د رسول الله ﷺ نه بالکل ثابت نه دي^{۱۴}، په دي وجه ددې

[۱] وعن أبي الدرداء رضي الله عنه قال: قال اوصاني خليلي ان لا تشرك بالله شيئاً وان قطعت وحرقت..... ولا تترك صلاة مكتوبة متعمداً فمن تركها متعمداً فقد برئت منه الذمة (مشکوٰۃ ص: ۵۹، کتاب الصلوة، الفصل الثالث)

[۲] والتاخير بلاعذر كبيرة لا تزول بالقضاء بل بالتوبة او الحج فالقضاء مزيل لاثم الترك وافا. بذكره الترتيب في الفوائت والوقية لزوم القضاء لا لاثم التاخير (حاشية طحطاوى ص: ۲۳۹) كل صلاة فاتت عن الوقت بعد وجوبها فيه يلزمه قضاءها..... سواء ترك عمداً او سهواً او بسبب نوم سواء كانت الفوائت كثيرة او قليلة (عالمگیری ج: ۱، ص: ۱۲۱، الباب الحادى عشر، قضاء الفوائت)۔

[۳] ولزم عليه الوصية بما قدر عليه..... وبقي بذمته حتى ادركه الموت من صوم فرض وكفارة ظاهر..... والوصية بالحج والصدقة المنذورة..... لصوم كل يوم..... وكذا يخرج لصلوة كل وقت من فرض اليوم والليلة حتى الوتر لانه فرض عملي عند الامام (مراقى الفلاح على هامش الطحطاوى ص: ۲۳۸)۔

[۴] فلعلم ان كلا من صلاة الرغائب ليلة اول جمعة من رجب وصلوة البرائة ليلة النصف من شعبان والصلوة القدر ليلة السابع والعشرون من رمضان بالجماعة بدعة مكروهة..... وقال الشيخ النووي وهاتان الصلاتان بدعتان مذمومتان منكرتان قبيحتان..... واما صلاة الليلة القدر فلا ذكرها بين العلماء اصلاً وليس فيها حديث صحيح لهنى اولى بالكراهة منهما.. (حلى كبير ص: ۴۳۳، ۴۳۴، تمتات من النوال)۔

فضائلو عقیده ساتل بالکل غلطه ده د شریعت مسئله خو داده چې یو انسان یو فرض پرېږدي، نو د هغه د ټول عمر نفل عبادت هم ددې یو فرض مخ نیوی نه شي کولی او دلته دا خبره مهمله بیانېږي چې په دوه رکعتو نفلو باندې د ټول عمر فرض ادا کیږي^{۱۱}

په شپه کې د نوافلو په خای قضاء لمونځونه کول

سوال: ایا ډیر لمونځونه د زر ادا کولو له پاره د عبادت په شپو کې د نفلو په خای کې ادا کیدلی شي؟ او دا قضاء لمونځونه د نفلونو په خای د جمعې دوران کې په خانه کعبه او مسجد نبوي ﷺ کې ادا کیدلی شي؟

جواب: قضاء لمونځ چې څه وخت هم کوي ادا کیږي^{۱۲} د کوم انسان په ذمه چې قضاء لمونځونه وي، هغه ته د نفلو په خای قضاء لمونځ کول پکار دي. اگر که د عبادت کولو په شپو کې یې کوي، یا په مسجد نبوي ﷺ یا په مسجد حرام کې^{۱۳}

د قضاء لمونځونو د ادا کولو په باره کې یو غلط روایت

سوال: ستاسو په کالم کې مو اکثر د قضاء لمونځونو په باره کې ولوستل، د قضاء لمونځونو په باره کې مې مخکې ورځو کې یو حدیث د مخې نه تیر شو، هغه ستاسو په خدمت کې پیش کوم سپیدنا علي رضی الله عنه بیان فرمایي:

رسول الله ﷺ فرمایلي دي: د کوم سړي چې لمونځونه قضاء شو او هغه ته معلومه نه وي چې څومره قضاء شوي دي؟ نو هغه ته پکار دي چې د گل (دوشنبې) په شپه کې پنځوس رکعت نفل وکړي په هر رکعت کې دې د سورت فاتحه نه وروسته سورت اخلاص ولولي او د فراغت نه وروسته دې درود ولولي، دا رکعتونو ته به الله پاک د ټولو لمونځونو کفاره وگرځوي، اگر که د سلو کلونو وي. دا و د قضاء لمونځونو په باره کې حدیث.

جواب: خو دا حدیث د اعتماد وړ نه دی، محدثینو دې ته موضوعي یعنی له خانه جوړ شوی ویلي دي^{۱۴} د قضاء لمونځ کفاره همدا ده چې د لمونځ قضاء کولو نه توبه وایستل شي او د تیر عمر قضاء شوي لمونځونه یو یو کولو سره قضاء راوگرځوي^{۱۵}، قضاء صرف د فرض او

۱ [خیر الفتاوی ج: ۲، ص: ۶۰۹، ما يتعلق بقضاء الفوائد]

۲ [ثم ليس للقضاء وقت معين بل جميع اوقات العمر وقت له.... الخ (هندية ج: ۱، ص: ۱۲۱)]

۳ [وفي الحجة والاشتغال بالفوائد اولى واهم من النوافل.... الخ (هندية ج: ۱، ص: ۱۲۵، الباب الحادي عشر في قضاء الفوائد، وايضاً شامی ج: ۲، ص: ۷۴، باب قضاء الفوائد)]

۴ [من قضى صلاة من الفرائض في آخر جمعة من شهر رمضان كان ذلك جابراً لكل صلاة فاتة في عمره الى سبعين سنة باطل قطعاً لأنه مناقض للاجماع على ان شيئاً من العبادات لا يقوم مقام فاتة سنوات (الموضوعات الكبير ص: ۱۲۵، طبع نور محمد کراچی)]

۵ [من ترك صلاة لزمه قضاؤها.... الخ (حلی کبر ص: ۵۲۹) ايضاً: [بقيه حاشیه په راروانه صفحه

وترو ده^{۱۱}، دستتو او نفلونه ده^{۱۲}

در رمضان په آخری جمعه باندې د قضاء عمری له پاره څلور رکعتہ نفل کول صحیح نه دي

سوال: د خلکو خیال دي چې د رمضان المبارک په اخري جمعه باندې د جمعي د لمانځنه وروسته څلور رکعتہ د قضاء عمری په نیت کول پکار دي او داسې څلور رکعتہ کولو سره د ټول عمر قضاء لمونځونه معاف کېږي ایا دا خیال صحیح دی؟ په دې باندې په تفصیل سره رڼا واچوی

جواب: دا خیال بالکل عبث او باطل دی. کوم لمونځونه چې قضاء شوي دي دهغو یو یو ادا کول ضروري دي، په حدیث شریف کې دي چې که چاد رمضان المبارک یوه روژه پرېښودله که هغه بیا ټول عمر هم روژې ونیسي د هغه نقصان مخ نیوی نه شي کیدلی.^{۱۳} ددې حدیث نه معلومه شوه چې د ټول عمر نفلونه هم د یو فرض قائم مقام نه شي کیدلی، او دلته څلور رکعتہ نفل (قضاء عمری) په ذریعه د ټول عمر له پاره د برابرولو کوشش کېږي. په هر حال د څلور رکعتہ قضاء عمری نظریه بالکل غلطه او د شریعت خلاف ده^{۱۴}

په حرمینو کې په نفل لمونځونو سره فرض لمونځونه نه برابريږي

سوال: یو ګناه ګار او لمونځ پرېښودونکی سړی چې توبه اوباسي او قضاء لمونځونه شروع

...بقیه د ترمخ]..ولا نعلم بین المسلمین خلافاً فی أن تارک الصلوة يجب علیه قضاؤها (المغنی والشرح الکبیر ج: ۲، ص: ۳۰۱)۔

۱ [وقد قالوا انما تقضى الصلوات الخمس والوتر على قول أبي حنيفة.... والقضاء فرض في الفرض، واجب في الواجب، سنة في السنة.... الخ (البحر الرائق ج: ۲، ص: ۸۶، باب قضاء الفوات)۔

۲ [وأما بيان أن السنة إذا فاتت عن وقتها هل تقضى أم لا؟ فنقول: وبالله التوفيق لا خلاف بين أصحابنا في سائر السنن سوى ركعتي الفجر إنما إذا فاتت عن وقتها لا تقضى سواء فاتت وحدها أو مع الفريضة.... الخ (البدائع الصنائع ج: ۱، ص: ۲۸۷)۔

۳ [عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من أفطر يوماً من رمضان من غير رخصة ولا مرض لم يقض عنه صوم الدهر كله وإن صامه (ترمذی ج: ۱، ص: ۹۵، باب ماجاء في الإفطار متعمداً)

۴ [اعلم انهم قد احدثوا في آخر جمعة شهر رمضان اموراً مما لا اصل لها، والتزموا اموراً لا اصل للزومها.... فمنها: القضاء العمری، حدث ذلك في بلاد خراسان واطرافها، وبعض بلاد اليمن واکنافها، ولهم في ذلك طرق مختلفة ومسالك متشعبة، فمنهم من يصلي في آخر جمعة رمضان خمس صلوات قضاء باذان واقامة مع الجماعة، ويجهرون في الجهرية، ويسرون في السرية، ويتنوّون لها بقولهم: نويت ان اصلي اربع ركعات مفروضة قضاء لما فات من الصلوات في تمام العمر مما مضى، ويعتقدون انها كفارة لجميع صلوات الفائتة فما مضى (مجموعه رسائل اللکنوی، رساله ردع الاخوان عن محدثات آخر جمعة رمضان ج: ۲، ص: ۳۴۹، بع اداره القرآن کراچی، ايضاً کفايت المفتی ج: ۳، ص: ۳۸۴، کتاب الصلوة، د قضاء عمری حيث)۔

کړي، او الله پاک هغه ته د بیت الله د حج سعادت ورکړي هغه په مسجد نبوی ﷺ او مسجد حرام کې په کثرت سره نفلونه کوي او فرض لمونځونه هم ادا کوي. په حرمین شریفین کې د یو یو رکعت په زرگونو او لکهونو درجي ثواب دی ایا د هغه قضاء لمونځونه ادا شو؟ یا هغه ته قضاء لمونځونه جاری ساتل پکار دي؟

جواب: هغه حاجی صاحب به به د فرض لمونځونه په هر حال قضاء ادا کول وي، په حرم مکه مکرمه کې چې کوم لمونځونه و شي په هغو باندې یو لاکه درجي ثواب ورکول کېږي، خو هغه یو لمونځ دا معنا نه چې هغه به د یو لاکه لمونځونو قائم مقام وي.^{۱۱}

قضاء لمونځ په کعبه شریفه کې څنګه کیږي؟

سوال: د قضاء لمونځونو په باره کې تاسو فرمایلي دي چې هغه دې د خلکو مخکې نه کوي، دلته خو په حرم پاک څلریشته گنتي خلک موجود وي، نو کوم ځای یې وکړو؟

جواب: کوم ځای چې لمونځ کوئ هغه ځای نه پورته کېدو سره په بل ځای کې یې وکړئ، خلکو ته به پته هم نه لګیږي چې تاسو قضاء لمونځ کوئ که ادا؟

په بیت المقدس یا رمضان کې به یو قضاء لمونځ یو شمیرل کیږي

سوال: په حدیث کې راځي چې په رمضان المبارک د فرض لمونځ ثواب او یا درجي وي او بیا د آخري جمعې فضیلت خو نور هم زیات دی، نو ایا هغه سړی چې د هغه ډیر لمونځونه قضاء شوي وي که هغه د رمضان المبارک په ورځ دیوه لمونځ قضاء وکړي نو یو لمونځ به ګڼل کیږي یا د او یاوو برابر؟ او دهغو قائم مقام به وي؟ د یو مولانا وینا ده چې د چا ډیر لمونځونه قضاء شوي وي او هغه بیت المقدس ته تلو سره یو لمونځ وکړي، نو د هغه ټول لمونځونه ادا شو، ځکه چې مقصد خود لمانځه نه د ثواب حاصلول دي او هغه دلته حاصلیږي نو همدا خبره په رمضان المبارک او د هغه میاشت په آخري جمعه کې هم ده.

جواب: دا صحیح ده چې په رمضان کې د نیک عملونو ثواب او یا درجي ملاویري، خود دي نه دا قیاس کول چې په رمضان کې قضاء ادا شوي یو لمونځ سره به او یا لمونځونه ادا شي، بالکل غلطه ده یو مالک چې اعلان وکړي چې کوم خلک په فلانۍ ورځ راشي هغو ته به او یا چنده مزدوري ملاویري، نو دهغې معنی به دا هرگز دانه وي چې د یوې ورځ کار کولو نه وروسته به او یا ورځې چوټي وي، یا دا چې د یو ورځ کار د او یا ورځو قائم مقام وګڼل شي، ښکاره ده چې داسې ګڼلو والا به کم عقل وي، الغرض په یو عمل باندې زیاته مزدوري ملاویدل بېله خبره ده او د هغه عمل د څو ورځو قائم مقام کیدل بېله خبره ده، په رمضان المبارک کې په ادا شویو نیکو عملونو باندې او یا چنده اجر او ثواب ملاویري، خو دا نه ده چې په دې میاشت

کې په یو فرض ادا کولو باندې به او یا فرض لمونځونه ادا شي، او کوم مولوي صاحب چې په بیت المقدس کې د یو لمونځ کول د قضاء شویو لمونځونو قائم مقام ګرځولی دی، هغه هم ډیره غلظه خبره کړې ده، په مسجد حرام مسجد نبوی او بیت المقدس کې د لمونځونو ثواب زیاتیري خو دامعنا نه ده چې یو لمونځ دې د ډیرو قائم مقام شي په بیت المقدس کې د لمونځ مشوره کیدای شي چې مولوي صاحب په دې وجه ورکړې وي چې نن سبا هغه د یهودینو په قبضه کې دی هلته رسیدل ممکن نه دي، که نه د بیت المقدس نه په حرم نبوی ﷺ او د حرم نبوی ﷺ نه په حرم کعبه کې لمونځ کول غوره دي.^(۱۱)

۲۷ رمضان او قضاء عمري

سوال: اوریدلي مو دي چې د ۲۷ رمضان المبارک په شپه دولس رکعتہ قضاء عمري کیږي ایا دا صحیح ده او که نه؟

جواب: په شریعت مطهره کې د قرآن او حدیث نه داسې هیڅ قانون ثابت نه دی چې په ۲۷ رمضان المبارک یا په بله یو ورځ باندې دولس یا څلور رکعتہ کولو سره دې د ټول عمر د قضاء لمونځونو کفارہ شي په داسې اوریدل شویو خبرو باندې یقین مه کوی.^(۱۲)

۱ [فعلم ان کلا من صلوة الرغائب ليلة اول جمعة من رجب و صلوة البرانة ليلة النصف من شعبان و الصلوة القدر ليلة السابع والعشرون من رمضان بالجماعة بدعة مكروهة.... ولا ينبغي ان يتكلف الالتزام ما لم يكن في الصدر الاول كل هذا التكلف لاقامة امر مكروه... قال ابو محمد عز الدين بن عبد السلام المقدسي لم يكن بيت المقدس قط صلوة الرغائب في رجب ولا صلوة نصف شعبان فحدث في سنة ثمان واربعين واربعمائة ان قدم علينا رجل من نابلس يعرف بابن الحنئ وكان حسن التلاوة فقام فصلى في المسجد الاقصى ليلة النصف من شعبان فاحرم خلفه رجل ثم انضاف ثالث ورابع فما ختم الا وهو جماعة كثيرة ثم جاء في العام القابل فصله معه خلق كثير وانتشرت في المسجد الاقصى وبيوت الناس ومنازلهم ثم استقرت الى يومنا هذا.... الخ (حلي كبير ص: ٤٣٣، تتمات من النوافل)۔

۲ [فعلم ان کلا من صلوة الرغائب ليلة اول جمعة من رجب و صلوة البرانة ليلة النصف من شعبان و الصلوة القدر ليلة السابع والعشرون من رمضان بالجماعة بدعة مكروهة.... الخ (حلي كبير ص: ٤٣٢) اعلم انهم قد احدثوا في آخر جمعة رمضان اموراً مما لا اصل لها، والتزموا اموراً لا اصل للزومها.... فمنها: القضاء العمري، حدث ذلك في بلاد خراسان واطرافها، وبعض بلاد اليمن واکنافها، ولهم في ذلك طرق مختلفة ومسالك متشتة، فمنهم من يصلي في آخر جمعة رمضان خمس صلوات قضاء باذان واقامة مع الجماعة، ويجهرون في الجهرية، ويسرون في السرية، وينوون لها بقولهم: نويت ان اصلي اربع ركعات مفروضة قضاء لما فات من الصلوات في تمام العمر مما مضى، ويعتقدون انها كفارة لجميع صلوات الفائتة فما مضى (مجموعه رسائل اللکبوی، رسالة ردع الاخوان عن محدثات آخر جمعة رمضان ج: ٢، ص: ٣٤٩، طبع ادارة القرآن کراچی، ايضاً کفايت المفتي ج: ٣، ص: ٣٨٤)۔

که د چا په ذمه قضا لمونځونه وي نو ایا هغه تهجد نه شي کولی؟

سوال: ماته د یو کس نه دا معلومه شوه چې تهجد هغه وخت پورې نه شي کیدی ترڅو چې قضا عمري ادا شوي نه وي. ایا دا خبره صحیح ده؟

جواب: غالباً د هغه صاحب مطلب به دا وي چې د نفلو په ځای دې قضا شوي لمونځونه و شي. که نه، تهجد کول جائز دي. [۱]

د قضا لمونځونو باوجود تهجد، اوایین وغیره کول

سوال: زما په ذمه ډیر قضا شوي لمونځونه دي. زه دا قضا لمونځونه د نفلو په ځای کوم. سوال دا دی چې ایا زه د قضا لمونځونو د پوره کولو نه بغير اوایین او تهجد کولی شم؟

جواب: ستاسو لپاره غوره داده چې د تهجدو او اوایینو وغیره په ځای قضا لمونځونه پوره کړئ. [۲]

د څو قضا شویو لمونځونو په ځای صلوٰۃ التسبیح کول

سوال: که په یو سړي باندې څو قضا شوي لمونځونه وي، نو ایا هغه صلوٰۃ التسبیح کولو سره دا ټول ادا کولی شي؟

جواب: صلوٰۃ التسبیح نفل لمونځ دی، او نفل لمونځ د فرض لمونځ قائم مقام کیدای نه شي. [۳]

ایا په قضا عمري کې د سورت په ځای درې ځله "سبحان الله" ویل کافي دي؟

سوال: ما اوریدلې دي چې که د یو سړي په ذمه باندې د ټول عمر لمونځونه قضا وي، نو دې دې په قیام کې د سورت فاتحه او دې سره د سورت یوځای کولو په ځای درې ځله سبحان الله ووايي نو څه حرج نشته، ایا دا صحیح ده؟

جواب: غلط دي، په لمانځه کې سورة فاتحه لوستل او دې سره وړوکی سورت یوځای کول یا درې واړه آیتونه واجب دي، ددې پرېښودو سره لمونځ نه کیږي. [۴]

ایا په خانه کعبه کې د قضا لمونځ ثواب به د سلو برابر وي؟

سوال: ویل کیږي چې په خانه کعبه کې د شوي یو رکعت ثواب به د سلو رکعتونو د ثواب برابر

[۱] فی الحجة والاشتغال بالفوائت اولی واهم من النوافل الا السنن المعروفة.... الخ (عالمگیری ج: ۱، ص: ۱۲۵) الاشتغال بقضاء الفوائت اولی واهم من النوافل الا السنن المفروضة (رد المحتار ج: ۲، ص: ۷۴، باب قضاء الفوائت، طبع سعید)

[۲] والاشتغال بالفوائت اولی واهم من النوافل.... الخ (عالمگیری ج: ۱، ص: ۱۲۵)

[۳] کل صلوٰۃ فاتت عن الوقت بعد وجوبها فيه يلزمه قضاءها..... سواء كانت الفوائت كثيرة او قليلة (فتاوی هندیة ج: ۱، ص: ۱۲۱، وکذا فی حاشیة الطحطاوی علی المراقی الفلاح ص: ۱۳۹)

[۴] يضم الى الفاتحة سورة او ثلاث آیات (عالمگیری ج: ۱، ص: ۷۴، الباب الرابع فی صفة الصلوٰۃ)

وي نوایا که قضاء لمونځونه په خانه کعبه کې و شي. نو یو رکعت به د سلو رکعتونو برابر وي؟
جواب: ثواب به د سلو لمونځونو وي. خو لمونځ به یو وي. ددې وجې نه یو قضاء لمونځ د سلو
 قضا لمونځونو قائم مقام نه شي کیدای ۱۱

قضاء شوي لمونځونه یو ځای کول

سوال: که یو سړی پنځه وخته لمونځ کوي او د یو سړي نه کله د څه مصروفیت په وجه لمونځ پاتې شي. بیا هغه غواړي چې زه په ماسخوتن کې ټول لمونځونه یو ځای وکړم. نو هغه یو ځای لمونځ کولی شي؟

جواب: د مصروفیت په وخت کې د لمونځ قضاء کول سخته گناه ده. ددې نه توبه کول پکار دي. د یو مسلمان له پاره د لمانځه نه اهم مصروفیت څه کیدلی شي؟ د کوم په وجه چې هغه لمونځ پرېږدي. په هر حال قضاء لمونځونه چې کله هم موقع ملاو شي ادا کول یې پکار دي. په دې شرط چې وخت مکروه نه وي قضاء شوي لمونځونه په یو ځای هم کیږي ۱۲

د قضاء لمونځونو فدیة کله او څومره ادا کول پکار دي؟

سوال: که یو لمونځ قضاء شي نو دهغه فدیة د نن سبا د رواج شوي رویو په حساب سره په څومره مقدار کې ادا کول پکار دي؟

جواب: په ژوند کې خو د لمونځ فدیة نه شی ادا کېدای. بلکې د قضاء شویو لمونځونو ادا کول لارم دي. خو که یو سړی په داسې حال کې مړ شي چې د هغه په ذمه قضاء لمونځونه وي. نو د هر لمانځه فدیة دې د صدقه فطر په مقدار ادا کړي. د صدقه فطر مقدار تقریبا دوه سیره غله ده د فدیې د ادا کولو د ورځې قیمت ته اعتبار دی. په هغه ورځ چې د غلې څه قیمت وي په هغه حساب سره دې فدیة ادا کړل شي او چونکې وتر یو مستقل لمونځ دی. په دې وجه د ورځې او شپې شپږ لمونځونه وي. او د قضاء کیدو په صورت کې د یوې ورځ او شپې په لمونځونو باندې شپږ صدقې لارمې دي. مړی که ددې وصیت کړی وي، نو د دریمې برخې د مال نه فدیة ادا کول واجب دي. او که وصیت یې نه وي کړی، نو د وارثانو په ذمه واجب نه ده. خو که ټول وارثان عاقلان او بالغان وي او هغوی په خپله خوشحالي سره فدیة ورکول غواړي. نو امید دی چې د مړي بوج به اوچت شي ۱۳

^۱ [والقضاء فرض في الفرض وواجب في الواجب.... الخ (عالمگیری ج: ۱، ص: ۱۲۱)]

^۲ [ثم ليس للقضاء وقت معين بل جميع اوقات العمر وقته الا ثلاثة وقت طلوع الشمس وقت الزوال ووقت المغرب، فانه لا تجوز الصلوة في هذه الاوقات (البحر الرائق ج: ۲، ص: ۸۶، باب قضاء الفوات)]

^۳ [اذا مات الرجل وعليه صلوة فائنة فاوصى بان تعطى كفارة صلواته يعطى لكل صلوة نصف صاع من بر وللوتر نصف صاع.... والى فتاوى الحجة وان لم يوص لورثته وتبرع بعض... [بقیه حاشیه په رادوانه صفحه..]

د لمانځه فديہ څنگه ادا کړل شي؟

سوال: زموږ يوه خپلوانه د دري مياشتونه سخته ناروغه وه چې دهغې په وجه يې وفات هم وشو اوس چې په دې موده کې دهغې کوم لمونځونه قضاء شوي دي دهغو فديہ څنگه ادا کړل شي؟

جواب: د هر لمانځه په بدل کې د صدقه فطر په مقدار يعنې سر سايه، فديہ ده، او وتر مستقل لمونځ دی. په دې مقدار شپږ فديې شوي دا فديہ که يو سړی د خپل مال نه ادا کوي خو صحيح ده او که د مړې شوې له پريښودل شوي مال نه يې ادا کوي، نو دهغه له پاره شرط دا دی چې ټول وارثان به بالغ او حاضر وي او هغوی په خوشحالي د دې اجازه ورکړي، دا په هغه صورت کې ده چې مړې شوې زنانه د فديې د ادا کولو وصيت نه وي کړی، که وصيت يې کړی وي، نو دهغې د پريښودل شوي مال د دريمې برخې نه به د وارثانو د رضا نه پرته به فديہ ادا کيږي او که د دريمې برخې د مال نه زياته فديہ وي نو دهغې له پاره هم هغه شرط دي کوم چې پورته وليکل شو.^{۱۱}

د قضا لمونځونو د فديہ ادا کولو طريقه؟

سوال: د مړی د قضا لمونځونو او د روژود د فديې ادا کولو څه طريقه ثابته ده؟

جواب: شرعي حکم دا دی چې لمونځ او روژې قضا نه شي، که خدای مکره قضا شي، نو فوراً دې ادا شي، او که خدای مکره ادا يې هم نکړي، نو وصيت دې وکړي چې زما په ذمه دومره لمونځونه او دومره روژې دي ددې فديہ دې ادا کړل شي، په دې صورت کې به د وارثانو په ذمه لازم وي چې د دريمې برخې مال نه دده فديہ ادا کړي.^{۱۲}

چې د پنځو لمونځونو نه زيات بيهوشه پاتې شي نو دده لمونځونه معاف دي

سوال: يو سړي باندې د زړه دوره راغله او د هغې نه وفات هم شو، د زړه د دورې د تکليف دوران کې ترينه څو لمونځونه قضا شو، علماء کرام وايي چې ددې لمونځونو فديہ ادا کړئ دې لپاره چې مرحوم د آخرت په اعتبار سره بري الذمه شي، ايا ددې لمونځونو مالي فديہ ورکول

... بقیه د ترمخ].. الورثة وجوز..... الخ (فتاوی هندیة ج: ۱، ص: ۱۲۵) (قوله وعليه صلوة فائنة) ای بان کان يقدر علی ادائها ولو بالایماء فليزمه الايضاء.... (قوله: نصف صاع من البر) او او من دقیقه او سويقه او صاع من تمر او زبيب او شعير او قيمته وهي افضل عندنا لاسرارها بسد حاجة الفقير.... (قوله وكذا حكم الوتر) لانه فرض عملي خلافا لهما (قوله وانما يعطى من ثلث ماله) فلو زادت الوصية على الثلث لا يلزم الولى اخراج الزائد الا باجازه الورثة الدرالمختار ج: ۲، ص: ۷۲ و ۷۳، باب قضاء الفوائت، طبع سعيد

۱ [او گورۍ تيره شوی حاشیه (اذا مات الرجل وعليه صلوة فائنة فاوصی بان تعطى كفارة.. الخ)۔

۲ [ومن مات وعليه صلوة فاوصی بمال معين يعطى لكل صلوة كالفطرة وللوتر كذلك وكذا الصوم كل يوم وانما يلزم تنفيذها من الثلث وان لم يوص وتبرع به بعض الورثة جاز (حلی کبیر ج: ۱، ص: ۵۳۵)

ضروري دي حالانکې مرحوم نیمه پېهرشه و.

جواب: که هوش او حواس یې باقی وو نو دا لمونځونه د هغه په ذمه دي او ددې دې پوره فديه ادا کړل شي. خود مرحوم له طرفه وصيت نشته ددې وجې نه د وارثانو په ذمه واجب نه دي او که پېهوشه وو او دا پېهوشي د پنځو لمونځونو نه زيات وخت وه نو دا لمونځونه معاف دي ^۱ **ايا د قضا لمونځونو فديه په ژوند کې يا د مرګ نه وروسته ورکول کيږي؟**

سوال: ايا د قضا لمونځونو فديه ورکول کيدای شي؟ ددې سرې په ژوند کې يا د مرګ نه وروسته؟

جواب: په ژوند کې خود لمونځونو ادا کول فرض دي. فديه ورکول صحيح نه دي ^۲. د مرګ نه وروسته ورکول صحيح دي. بې که د وصيت کولو نه وروسته وفات شو چې زما په ذمه دومره لمونځونه دي. نو د هغه فديه دې ورکړل شي او د مړي د ترکي پرېښودل شوي مال په دريمه برخه کې ددې فديې گنجائش هم وي نو فديه ورکول واجب دي. که نه واجب نه ده. وارث که فديه ادا کړي نو اميد دی چې قبوله به شي ^۳.

د مور و پلار د قضا شويو لمونځونو د ادا کولو طريقه

سوال: که يو سړی پنځوس کاله عمر کې اولنې ديرش کاله کې لمونځ پېښدي سره نه کوي او آخري عمر کې شل کاله کې لمونځ کوي او د پنځوس کالو په عمر کې دا سړی وفات شي. نو ددې په بدله کې ددې سړي اولاد قضا لمونځ کولی شي؟ او په يو ورځ کې څومره قضا شوي لمونځونه ادا کيدای شي؟

جواب: يو سړی د بل سړی له طرفه نه خو قضا لمونځ کولی شي او نه قضا روژه نيولی شي ^۴.

^۱ [ومن اغمى عليه خمس صلوات فضى ولو اكثر لا يقضى.... هذا اذا دام الاغماء ولم يبق في المدة... الخ (عالمگیری ج: ۱، ص: ۱۳۷) عن عبيد الله بن نافع قال اغمى على عبدالله بن عمر رضى الله عنهما يوما وليلة فافاق فلم يقض ما فاتته واستقبل كذا في نصب الراية (ج: ۱، ص: ۳۰۵، اعلاء السنن ج: ۷، ص: ۱۹۱) كتاب الصلوة، باب المغمى عليه، طبع ادارة القرآن، وايضا درمختار ج: ۲، ص: ۱۰۲، باب صلوة المريض

^۲ [وسئل جيمر الوبري وابويوسف بن محمد عن الشيخ الفان هل تجب عليه الفدية عن الصلوات كما تجب عليه عن الصوم وهو حي؟ فقال: لا، كذا في التاتارخانية (عالمگیری ج: ۱، ص: ۱۲۵). كتاب الصلوة، الباب الحادي عشر]

^۳ [اذا مات الرجل وعليه صلوة فائنة فاوصى بان تعطى كفارة صلواته يعطى لكل صلوة نصف صاع من بر وللوتر نصف صاع ولصوم يوم نصف صاع من ثلث ماله.... الخ (عالمگیری ج: ۱، ص: ۱۲۵)]

^۴ [في المتن ولو امر الاب ابنه ان يقضى عنه صلوات وصيام ايام لا يجوز عندنا كذا في التاتارخانية (عالمگیری ج: ۱، ص: ۱۲۵) ولا يصح أن يصوم الولي ولا غيره عن الميت (ولا) يصح (أن يصلي) أحد (عنه) لقوله صلى الله عليه وسلم " لا يصوم أحد عن أحد ولا يصلي أحد عن أحد ولكن يطعم عنه فما يفعله جهلة الناس الآن من إعطاء دراهم للفقير على أن يصوم أو يصلي عن الميت أو يعطيه شيئا من صلاته أو صومه ليس بشيء وإنما الله سبحانه وتعالى يتجاوز عن الميت. بواسطة الصدقة التي قدرها الشارع... [بقية حاشيه په راروانه صفحه..]

کوم سړی چې د یو مرحوم د ذمې نه د هغه لمونځونه او روژې ختمول غواړي، نو ددې طریقه دا ده چې د لمونځونو او د روژو فدیو ورکړي، کومه چې د صدقه الفطر برابر ده، ددې وجې نه د هر کال د رمضان د روژې دیرش فدیې شوې او د هر لمانځه فدیو هم د صدقه الفطر برابر ده او په یو ورځ کې د وترو سره شپږ لمونځونه دي نو د یو ورځې شپږ فدیې شوې. که د قمري کال درې سوه څلور شپيته ورځې فرض کړل شي نو د یو کال دوه زره یوسل څلور اتی ۲۱۸۴ فدیې شوې او که د یو فدیې قیمت ۸ روپۍ فرض شي، نو د یو کال د لمونځونو د فدیو قیمت ۱۷۴۷۲ روپۍ شوې او که د یوې فدیې قیمت ۷ روپۍ وټاکل شي، نو د ټول کال د فدیو قیمت ۱۵۲۸۸ روپۍ شو.

د سهار لمونځ پرینودونکی لمونځ کله ادا کړي؟

سوال: که د سهار په وخت کې سترګې ناوخته وغړېږي په دې وجه زه د سهار قضاء لمونځ د ماسخوتن د لمانځه سره ادا کوم آیا زما دا عمل صحیح دی؟

جواب: غلط دی. اول خو د سهار لمونځ قضاء کول دیره لویه ګناه ده. په حدیث کې دي چې د سهار او ماسخوتن لمونځ په منافقانو باندې ډیر دروند دی. که هغوی ته ددې د اجر او ثواب علم وی نو دې لمونځونو ته به ضرور راته که هغوی بنویدل ولې نه ^{۱۱}په دې وجه د سهار د لمانځه له پاره د پوته کېدو پوره اهتمام کول پکار دي ^{۱۲}.

خو یو ورځ الله مه کړه که څوک راپورته نه شي، نو د بیداریدو نه وروسته فوراً د سهار لمونځ قضاء ادا کول پکار دي. د ماسخوتن لمانځه پورې یې وروسته کول غلط دي.

د سهار د لمونځ قضاء کونکي له پاره د توجه کولو درې خبرې

سوال: موږ د شپې د دوه بجو پورې ګپ شپ لګوو او بیا ددې نه وروسته ویده شو دا صحیح ده چې موږ غلط کوو او بیا د سهار لمونځ قضاء شي زه خپله د سهار لمونځ د ماسپښین نه

...بقیه د ترمخ].. کما بیناه (مراقی الفلاح علی هامش الطحطاوی ص: ۲۳۸، فصل فی اسقاط الصوم والصلوة) وإن کان مریضاً وقت الإیجاب ولم یبرأ حتی مات فلا شیء علیه فإذا لم یف به الثلث توقف الزائد علی إجازة الوارث فیعطی (لصوم کل یوم) طعام مسکین لقوله صلی الله علیه و سلم " من مات وعليه صوم شهر فلیطعم عنه مکان کل یوم مسکین " وكذا یخرج (لصلاة کل وقت) من فرض الیوم والليلة حتی الوتر (مراقی الفلاح علی هامش الطحطاوی ص: ۲۳۸، فصل فی اسقاط الصلوة)

۱] عن ابی هريرة رضى الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ليس صلاة اثقل على المنافقين من الفجر والعشاء ولو يعلمون ما فيهما لاتوهم ولو حبوا متفق عليه (مشکوٰۃ ص: ۶۲، باب فضائل الصلوة، الفصل الاول)
۲] واذا اخر الصلوة الفائتة عن وقت التذکر مع القدرة علی القضاء هل یکره فالمذکور فی الاصل انه یکره، لان وقت التذکر انما هو وقت الفائتة وتاخير الصلوة عن وقتها مکروه باخلافا کذا فی المحيط (فتاوی هندیة ج: ۱، ص: ۱۲۴)

وروسته کوم او یوازې دوه رکعت ته فرض کوم ای زه چې کوم لمونځ کوم هغه صحیح دی که نه؟
که نه وي نو ایا موږ گناه کار يو؟

جواب: ستاسو په دې عمل باندې درې خبرې ستاسو د توجه لاندې دي

اول دا چې رسول الله ﷺ د ماسخوتن نه وروسته د خبرو کولو نه منع فرمایلي ده^{۱۱}. درې صورتونه ددې نه مستثنی دي یو دا چې انسان د مېلمه د خاطر د هغه سره خبرې کوي. دویم دا چې ښځه خاوند په خپل مینځ کې خبرې کوي^{۱۲} او دریم دا چې څه خلک په سفر کې وي او هغوی د شپې تیروولو له پاره خبرې کوي. ددې درې صورتونو نه پرته خبرې کول مکروه او ناخوښه دي. د مسلمان د ټولې ورځې خاتمه په نیکو عملونو باندې کیدل پکار دي او هغه د ماسخوتن لمونځ دې په دې وجه تاسو له د ټولې شپې گپ شپ پرېښودل پکار دي. ځکه چې ستاسو گپ شپ د سهار د لمانځه د قضاء کیدلو سبب دی او د حرامو ذریعه حرام وي په دې وجه ستاسو دا فعل حرام دی

دویم دا چې تاسو د سهار لمونځ پرېږدئ او دا ډیر لویه گناه ده د دنیا هیڅ گناه زنا، غلا، ډاکه، وغیره د فرض لمونځ پرېښودلو برابر نه ده. ددې نه توبه کول پکار دي^{۱۳} خصوصاً د سهار د لمانځه خو نور هم تاکید راغلی دی^{۱۴} او ددې قضاء کول په ځان باندې ډیر لوی ظلم دی **دریم** دا چې که خدایې مه کړه د سهار لمونځ قضاء هم شي نو د ماسپښین پورې هغه وروسته کول نه دي پکار بلکې د بیداریدو نه وروسته هغه په لومړي وخت کې ادا کول پکار دي^{۱۵}.

۱ [قوله وكان يكره... والحديث بعدها... والسمير بعدها قد يؤدى الى التزم عن الصبح او عن وقتها المختار ..... الخ (فتح الباری شرح بخاری ج: ۲، ص: ۷۳).]

۲ [باب السمر مع الاهل والضياف... فيلتحق بالسمرا الجائر... الخ (فتح الباری شرح بخاری ص: ۷۶ قبيل كتاب الاذان)]
۳ [وروي أيضا: { أن امرأة من بني إسرائيل جاءت إلى موسى صلى الله عليه وآله وسلم وعليه سائر التين فقالت: يا نبي الله أدنيت ذنبا عظيما وقد أتيت إلى الله - تعالى - فأدغ الله لي أن يفر ذنبي ويتوب علي. فقال لها موسى: وما ذنبك؟ قالت يا نبي الله زنيته وولدت ولدا وقتلته، فقال لها موسى - علي نبينا وعليه الصلاة والسلام - أخرجي يا فاجرة، لا تنزل نار من السماء فتخرقنا بشؤمك فخرجت من عنده منكسرة القلب فتزل جبريل عليه السلام وقال: يا موسى الرب تعالى يقول لك لم رددت الثانية؟ يا موسى أما وجدت شرًا منها؟ قال موسى يا جبريل ومن شر منها؟ قال: من ترك الصلاة عامدا متعمدا (الزواجر عن اقتراف الكبائر ج: ۱، ص: ۱۳۷، الكبيرة السابعة والسبعون).]

۴ [عن جندب القسري رضى الله عنه قال: قال رسول الله - صلى الله عليه وسلم - « من صلى صلاة الصبح فهو في ذمة الله فلا يطلبنكم الله من ذمته بشيء فإنه من يطلبنه من ذمته بشيء يدركه ثم يكبه على وجهه في نار جهنم رواه مسلم (مشكوة ص: ۶۲، الفصل الأول، باب فضائل الصلوة).]

۵ [وإذا أجزأ الصلوة الفائتة عن وقت التذكر مع القدرة على القضاء هل يكره فالمذكور في الاصل انه يكره، لان وقت التذكر انما هو وقت الفائتة وتأخير الصلوة عن وقتها مكروه باحلاف كذا في الغيط (فتاوى هندية ج: ۱، ص: ۱۲۴).]

سحر لمونځ که قضاء شي نو د زوال نه مخکې يې د سنتو سره قضاء راوړل کيږي او د زوال نه وروسته يوازې فرض کيږي^{۱۱}

د سهار د لمانځه د قضا کولو وېال او د دې ازاله

سوال: زه سحر اکفر ناوخته پورته کيږم او کله چې پورته شم نو هغه وخت د سهار وخت تير شوی وي او زه د سهار لمونځ ونه کړايشم، کله چې سړی پورته شي، نو د سحر د لمانځه قضا هغه وخت کول پکار دي يا د ماسپښين لمانځه سره هم کيدای شي او د دې قضا لمونځ نيت څنگه کيږي؟

جواب: د لمانځه قضا کول خاص کر د سحر لمونځ قضا کول ډير لوی وېال دی او څومره لوی گناهونه چې دي په هغو کې د لمونځ د قضا کولو نه لويه گناه بله نشته. د دې وجې نه د دې اهتمام کول پکار دي چې د سهار د لمانځه جمعه هم نه لږ نه شي. د شپې په وخت ويده کيږي او د لمانځه په وخت کې د پورته کېدو انتظام کولو سره ويده کيږي، مثلاً د تائم پيس الارم لگوي يا د چا په ذمه دا خبره اچوي چې هغه تاسو په وخت باندې بيدار کړي. په هر حال دا عزم کول پکار دي چې انشاء الله هيڅ يو لمونځ به نه قضا کوم، د دې باوجود که خدای مه کړه کله لمونځ قضا شي، نو هغه فوراً ادا کول پکار دي، چې کله هم بيدار شي نو قضا دې وکړي^{۱۲}

قصداً لمونځ قضا کول د کفر نه وروسته تر ټولو لويه گناه ده

سوال: ماته يو مسئله پيښه ده، هغه دا چې زما نه ډير لمونځونه قضا شوي دي کوم چې ما ادا کړي نه دي، خو زه د يکم جنوري ۱۹۹۰ء نه ترتيب سره لمونځونه کوم. د هغې ورځې نه چې زما نه کوم لمونځ هم قضا شوي دي، نو ما ادا کړي دي، يعنې د موجوده کال د هيڅ يوې ورځې هيڅ يو لمونځ زما په ذمه نشته. اوس سوال دا دی چې که زما يو لمونځ مثلاً د سهار لمونځ قضا شي، نو زه اول قضا او کړم يا د ماسپښين د لمانځه نه وروسته قضا لمونځ وکړم؟ حالانکې د دې نه مخکې هم زما ډير لمونځونه پاتې شوي دي

جواب: قصداً د لمانځه قضا کول د کفر نه وروسته د ټولو نه لويه گناه ده، د دې وجې نه اينده د لمانځه د قضا کولو نه پخه توبه وکړي او که خدای مه کړه غير اختياري طور سره لمونځ قضا شي، مثلاً ويده پاتې شي يا لمونځ کول ياد نه وي نو دا دې په تير شوو قضا لمونځونو کې نه

۱ [اذافاتا مع الفرض يقضيها بعد طلوع الشمس الى وقت الزوال ثم يسقط... الخ (فتاوى هندية ج: ۱، ص: ۱۱۲)]
 ۲ [اذا اخر الصلوة الفائتة عن وقت التذکر مع القدرة على القضاء هل يكره فالتذکر في الاصل انه يكره، لان وقت التذکر انما هو وقت الفائتة وتأخير الصلوة عن وقتها مكرهه بالاخلاف كذا في المحيط (فتاوى هندية ج: ۱، ص: ۱۲۴) من نام عن صلوة اونسيها فليصلها اذا ذكرها لا كفارة لها الا ذلك (فتح القدير مع الهداية ج: ۱، ص: ۳۴۷، باب قضاء الفوائت)]

شمارل کيږي، بلکې فوراً دې د دې د ادا کولو اهتمام وشي، د سحر لمونځ ماسپښين پورې مؤخر کول هم جائز نه دي ۱۱

د سهار لمونځ ماسپښين سره کول

سوال: زه د ماسپښين او د مازديگر لمونځ خو جمعې سره کوم او د سهار لمونځ قطع د ماسپښين په وخت کې کوم

جواب: تاسو کوشش کوی چې هر لمونځ په خپل وخت کې ادا کوی، ځکه چې لمونځ قطع کول ډیر لوی وبال دی.

۲ که لمونځ قضا شي نو څومره زر چې ممکن وي هغه دې وکړل شي، د دویم لمونځ انتظار کول پکار نه دي ځکه چې څومره تاخیر کيږي نو هغومره گناه زیاتيږي

۳ که د سهار لمونځ دې کړی نه وي چې د ماسپښين وخت شو، نو اول د سهار لمونځ وکړی بیا وروسته د ماسپښين لمونځ وکړی ۱۲

د سهار نه وروسته قضا لمونځ

سوال: ایا د سهار د فرض لمونځ کولو نه وروسته د لمر ختلو نه مخکې سجده جائز ده او که نه؟ مثلاً موږ د سهار فرض کړي دي، له دې نه وروسته د لمر ختلو نه مخکې سجده کولی شو او که نه؟

جواب: د سهار د لمانځه نه وروسته د لمر ختلو پورې نفل لمونځ جائز نه دی، قضا لمونځ او د تلاوت سجده جائز دي، خو قضا لمونځ دې دخلکوپه مخکې نه کوي بلکې ځانته دې وکړي ۱۳

د لمونځ قضا کولو په گناه باندې اشکال او د هغو جواب

سوال: ستاسو کالم ستاسو مسائل او د هغې حل مؤرخه ۱۵مې بروز جمعه زما په وړاندې دی، په دې کې څه مسائل لیکل شوي دي چې زما په خیال کې تاسو د بل چا په ذریعې سره

۱ [واذا اخر الصلوة الفاتنة عن وقت التذکر مع القدرة على القضاء هل يكره فالمذكور في الاصل انه يكره (عالمگیری ج: ۱، ص: ۱۲۴) والتاخير بلاعذر كبيرة لا تزول بالقضاء بل بالتوبة (حاشية الطحطاوى مع المراقى ص: ۱۳۹) وعن ابى الدرداء رضى الله عنه قال: قال اوصافى خليلي ان لا تشرك بالله شيئا وان قطعت وحرقت.... ولا تترك صلوة مكتوبة متعمداً فمن تركها متعمداً فقد برئت منه الذمة (مشكوة ص: ۵۹، كتاب الصلوة، الفصل الثالث)

۲ [اذا اخر الصلوة الفاتنة عن وقت التذکر مع القدرة على القضاء هل يكره فالمذكور في الاصل انه يكره (عالمگیری ج: ۱، ص: ۱۲۴، كتاب الصلوة، الباب الحادى عشر في قضاء الفوات)

۳ [تسعة اوقات يكره فيها النوافل وما في معناها لا الفرائض فيجوز فيها قضاء الفاتنة و صلوة الجنائز و سجدة التلاوة... منها ما بعد صلوة الفجر قبل طلوع الشمس.. الخ (عالمگیری ج: ۱، ص: ۵۳، كتاب الصلوة، الباب الاول)

لیکلي دي او اخبار ته مو لیږلي دي او دا د یو مبتدي جواب دی. تاسو کله هم داسې جواب چې مبهم، غیر واضح او مشکوک وی په اخبار کې نه شائع کوی وگورئ یو سوال د سهار لمانځه سره متعلق شوی او خواب داسې ورکړل شوی د لمانځه قضا کول خصوصاً د سهار د لمانځه قضا کول ډیر لوی وبال دی او څومره لوی گناهونه چې دي په هغو کې د لمانځه د قضا کولو نه لویه گناه بله نشته. لیکل شوې جمله دا ثابتوي چې زنا، شرک، سود، شراب خوري وغیره دا ټول واړه گناهونه دي یعنې په دې گناهونو باندې چې کوم حد جاري کیږي هغه د قضا لمونځ په نسبت کم دی. حالانکې ذکر شوی سړی همیشه له پاره د لمانځه تارک نه دی بلکې مجبوراً د سهار د قضا مرتکب شوی دی.

جواب: ستاسو خط سره ډیر زیات خوشحاله شوم، په کومو دواړو جوابونو باندې چې تاسو تنقید کړی دی هغه د بل چا په قلم سره نه بلکې داسې غیر ذمه دارانه جواب هم ددې ظالم او جاهل کیدای شي.

زما په زړه کې هم دا خبره تیره شوې وه چې په دې باندې خامخا څوک تنقید کوي. خو چا ونکړ او دا شرف تاسو ته حاصل شو اوس دوه وضاحتونه واورئ.

اول: زما بحث او گفتگو اضطراری طور باندې د لمانځه د قضا کیدو باره کې نه ده بلکې د هغه لمانځه د قضا کولو په باره کې ده چې په خپل اختیار سره قضا شي، د ویده سړي نه بیداریدل خو غیر اختیاري شی دی، خو دولسو، یوې بجې پورې تې وی باندې ډرامې کتل، بیا دوه بجې ویده کیدل او لمانځه لپاره د پورته کېدو څه اهتمام نه کول، چې ددې په نتیجه کې اکثر د سهار لمونځ قضا شي، دا غیر اختیاري شی نه دی، نه اضطراري دي، بلکې دا استمراري او اختیاري دي.

دویم: دا چې قصداً لمونځ قضا کول داسې لویه گناه ده چې په قرآن وحدیث کې په دې باندې د کفر وشرک او د نفاق حکم لگولی شوی دی او ځینو اکابرینو د لمونځ په پرېښودونکي باندې د کفر فتوی لگولی ده دلته د شیخ ابن حجر مکی رحمته الله علیه کتاب "الزواجر عن اقتراف الكبائر" نه یو اقتباس نقل کوم.

اهل علم، صحابه کرامو او د هغوی نه وروسته حضراتو د لمونځ د پرېښودونکي په کفر کې اختلاف کړی دی او ډیر احادیث مخکې تیر شوې دي چې په هغو کې د لمانځه د پرېښودونکي د کافر، مشرک او د ملت نه د خارج کیدو وضاحت شوی دی او دا چې دده نه د الله پاک او د رسول صلی الله علیه و آله د ذمه بري ده او دا چې دده اعمال ضائع کیږي او دا چې دده دین نشته او دا چې دده ایمان نشته، دی بې دینه او بې ایمانه دی، او دا قسم ډیر تغلیظات تیر شوي دي، د صحابه کرامو رضی الله عنهم، تابعینو او د ورستنو حضراتو یو جماعت ددې احادیثو ظاهر اخستی دی او فرمایي چې کوم سړی قصداً عمداً یو لمونځ قضا کړي تردې چې د لمانځه پوره وخت لاړ

شي، نو دی کافر دی. دده وینه تویول حلال دي. په دې حضرتو کې حضرت عمر، حضرت عبدالرحمن بن عوف، معاذ بن جبل، ابوهریره، ابن مسعود، ابن عباس، جابر بن عبدالله، ابوالدرداء رضی اللہ عنہ او په غیر صحابو کې احمد بن حنبل، اسحاق بن راهویه، عبدالله بن مبارک، حکم بن عیینه، ایوب سختیانی، ابوداؤد طیالسی، ابوبکر ابن ابی شیبہ، زهیر بن حرب او نور اکابرین شامل دي. نو دا ټول امامان ددې خبرې قائل دي چې د لمونځ پرېښودونکي کافر دی او دده وینه مباح ده ^{۱۱}

لوی گناهونه خو ډیر دي. خو په هېڅ یوه گناه باندې مسلسل دومره وعیدونه نه دي راغلي څومره چې قصداً په لمونځ قضا کولو باندې راغلي دي او په هېڅ یوه گناه باندې د کفر فتوانه شي ورکول کېدای. خود لمونځ په پرېښودونکي باندې ډیر زیاتو اکبرینو د کفر فتوا جاري کړې ده، که دا ټولې خبرې په ذهن کې ساتلو سره دا فقره وکتل شي چې څومره لوی گناهونه دي. په هغو کې د لمونځ د قضا کولو نه زیاته لویه گناه نشته نو اگر که تاسو دې سره اتقایی ونکړئ، خو یوه ورځ به ددې وزن خامخا محسوس کړئ

د ماسپنین او د مازدیگر قضا د مابنام نه خود قیقي مخکې کول

سوال: که د مازدیگر او د ماسپنین قضا لمونځ د مابنام نه یوڅو دقیقې مخکې وکړل شي نو ایا ادا کیږي؟

جواب: دې وخت کې د ماسپنین قضا خو جائز نه ده. خو ددې ورځې د مازدیگر لمونځ د لمر پریوتو پورې کیږي اگر چې د تاخیر له وجې به گناهګار وي ^{۱۲}

د سهار او مازدیگر نه وروسته قضاء لمونځ کول

سوال: ایا قضاء لمونځ د مازدیگر او سهار د لمانځه نه مخکې ادا کیږي؟

جواب: د سهار او مازدیگر نه وروسته قضاء لمونځونه کول جائز دي. یوازې نفل کول مکروه دي ^{۱۳} خو د مازدیگر او سهار نه وروسته قضاء لمونځونه د خلکو مخکې نه دي کول پکار.

^۱ [منها اختلف العلماء من الصحابة ومن بعدهم في كفر تارك الصلوة . وقد مر في الأحاديث الكثيرة السابقة التصريح بكفره وشركه وخروجه من الملة . وبأنه نرى منه ذمة الله وذمة رسوله . وبأنه يخطئ عمده . وبأنه لا دين له . وبأنه لا إيمان له . ونحن ذلك من التغليات . وأخذ بظاهرها جماعة كثيرة من الصحابة والتابعين ومن بعدهم فقالوا : من ترك الصلاة متعمداً حتى خرج جميع وقتها كان كافراً مراً في الدم . منهم عمر وعبد الرحمن بن عوف ومعاذ بن جبل وأبو هريرة وابن مسعود وابن عباس وجابر بن عبد الله وأبو الدرداء . ومن غير الصحابة أحمد بن حنبل وإسحاق بن راهويه وعبد الله بن المبارك والتخعي والحكم بن عيينة وأيوب السخيتاني وأبو داود الطيالسي وأبو بكر بن أبي شيبة وزهير بن حرب وغيرهم . فهؤلاء الأئمة كلهم قائلون بكفر تارك الصلاة وإباحة دمه (الزواجر عن اقتراف الكبائر ص: ۱۳۸ . طبع بيروت)

^۲ [وعند أحرارها إلى أن تغيب إلا عصر يومه ذلك فإنه يجوز أدائه عند الغروب... الخ (عالمگیری ج: ۱، ص: ۵۲)

^۳ [وعن التنفل بعد صلاة الفجر والعصر لا عن قضاء فاتة وسجدة تلاوة... [بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

ځکه چې د لمونځ قضاء کول گناه ده او د گناه اظهار جائز نه دی^{۱۱}

ایا د سهار د لمانځه قضاء د ماسپښین نه مخکې راوړل ضروري دي؟

سوال: زمانه د سهار لمونځ د څه مجبوري له وجې نه قضاء شو، د ماسپښین د اذان نه مخکې مې دا فرض لمونځ ادا نه کړی شو، د ماسپښین د اذان سره جومات ته ورسیدله. نو ایا دا قضاء لمونځ د ماسپښین د لمانځه نه مخکې ادا کولی شم. یا د پوره لمونځ څنډونه وروسته یې وکړم؟

جواب: د چا په ذمه چې د پنځو لمونځونو نه زیات لمونځونه قضاء نه وي، نوموړي ته صاحب ترتیب وایي^{۱۲}، د هغه له پاره حکم دا دی چې مخکې دې قضاء لمونځ وکړي د هغه نه وروسته دې وختي لمونځ وکړي. تر دې که د ماسپښین جمعه کیږي او د هغه په ذمه د سهار لمونځ پاتې وي. نو مخکې دې د سهار لمونځ وکړي. اگر که د ماسپښین جمعه لږه شي^{۱۳} او که صاحب ترتیب نه وي، نو قضاء لمونځ مخکې هم کولی شي او وروسته هم^{۱۴}.

د ماسپښین په سنتو کې د قضاء لمونځ نیت کول

سوال: تاسو د قضاء عمري په باره کې وضاحت وکړئ. ځکه چې ما اوریدلي دي چې کله موږ د ماسپښین څلور رکعتي سنت کوو، نو د هغه سره دې د عمر قضاء فرض ویلو سره نیت تړو. په دې سره به سنت هم ادا شي او د عمر قضاء به هم ادا شي ایا دا طریقه صحیح ده؟

جواب: د ماسپښین په سنتو کې د قضاء لمونځ نیت کول صحیح نه دي. موکد سنت ځانته ادا کول پکار دي او قضاء لمونځ ځانته کول پکار دي، خو د غیر موکد سنتو او نفلو په ځای قضاء لمونځونه ادا کول پکار دي^{۱۵}.

... بقیه د ترمخ] ... (تبيين الحقائق ج: ۱، ص: ۲۳۲، کتاب الصلوة، طبع دارالکتب العلمیة، بیروت)۔

۱ [وفي الدر المختار: وينبغي ان لا يطلع غيره على قضاءه لان التأخر معصية فلا يظهرها، وقال الشامي: قلت والظاهر ان ينبغي هنا للجوب وان الكراهة تحريمية، لان اظهار المعصية معصية.... الخ (در مختار مع الشامی ج ۲، ص: ۷۷)

۲ [صاحب الترتیب: من لم تكن عليه الفوائت ستا غير الوتر من غير ضيق الوقت والنسيان (قواعد الفقه ص: ۳۴۵، طبع صدف پبلشرز)۔

۳ [الترتيب بين الفائتة والوقية وبين الفوائت مستحق كذا في الكافي حتى لا يجوز اداء الوقية قبل قضاء الفائتة كذا في محيط السرخسي (هندي ج: ۱، ص: ۱۲۱، الباب الحادي عشر في قضاء الفوائت)۔

۴ [وكثر الفوائت كما تسقط الترتيب في الاداء تسقط في القضاء.... الخ (هندي ج: ۱، ص: ۱۲۳)۔

۵ [والاستغال بالفوائت اولى واهم من النوافل الا السنن المعروفة و صلوة الضحى و صلوة التسيح والصلوات التي رويت في الاخبار فيها سور معدودة و اذكار معدودة فلك بنية النفل وغيرها بنية القضاء (عالمگیری ج: ۱، ص: ۶۵)

د ډیرو کلونو د ماسخوتن او د وټرو قضاء څه ډول کول پکار دي؟

سوال: که د تیرو کلونو د لمونځونو قضاء لمونځونه راوړل کیږي، نو د ماسخوتن د فرضو نه پرته اب وټر کول هم ضروري دي؟ که ضروري وي، نو ایا موږ د ماسخوتن د لمانځه د نیولو وړ خو فرض وکړو، ددې نه وروسته د ټولو ورځو وټر وکړو یا د هر فرض سره وټر وکړو. ب. صرف فرض کول کافي دي؟

جواب: دلته دوه مسئلو باندې ځان پوه کول پکار دي.

اول پنځه وخته لمونځ فرض دی او وټر واجب دي، څنگه چې د فرضو قضاء ضروري ده هماغه شان د وټرو قضاء هم ضروري ده.^{۱۱}

دویم دا چې که وټر لمونځ قضاء شي، نو دهغه د ماسخوتن د لمانځه سره کول ضروري نه دي، بلکې خائسته کله چې غواړي کولی یې شي، ځکه چې وټر د ماسخوتن تابع نه دي.^{۱۲}

داخترانو، وټرو او جمعې قضاء

سوال: د ماسخوتن وټر که پاتې شي یا قضاء شي نو وروسته یې قضاء راوړل کیږي او که نه؟ که قضاء یې نه شي کولی، نو دهغه کفار به څه وي؟ که د جمعې لمونځ لاړ شي نو دهغه هم قضاء کیدلی شي او که نه؟ زما نه تقریباً درې څلور ځله د جمعې لمونځ لاړ، نو ما وروسته دهغه قضاء راوړه او د اختر د لمونځ هم قضاء راوړل کیږي او که نه؟ هسې د اختر لمونځ خو کله هم نه دی تللی خو کیدای شي چې ډیر خلک یې نه کوي، نو هغه خلک د اختر لمونځ قضاء راوړی شي او که نه؟

جواب: که وټر پاتې شي، نو دهغو قضاء شته^{۱۳} د جمعې د لمانځه قضاء نشته^{۱۴}، په دې وجه که د جمعې لمونځ ونه موندل نه شي، نو دهغې په ځای دې د ماسپښین لمونځ وکړي^{۱۵} او د اخترانو د لمونځ قضاء نشته او نه دهغو څه بدل شته.^{۱۶}

۱ [انما تقضى الصلوات الخمس والوتر.... الخ (البحر الرائق ج: ۲، ص: ۸۶)، والقضاء فرض في الفرض وواجب في الواجب.... الخ (فتاوى عالمگیری ج: ۱، ص: ۱۲۱، كتاب الصلوة، الباب الحادى عشر)۔

۲ [كان (الوتر) اصلاً بنفسه في حق الوقت لا تبعاً للعشاء.... الخ (البدائع الصنائع ج: ۱، ص: ۲۷۲، فصل في بيان وقته) ۳ [ايضاً]۔

۴ [قضاء الجمعة في غير وقتها لا يجوز] (البحر الرائق ج: ۲، ص: ۱۵۸، باب صلوة الجمعة)۔

۵ [وحرّم لمن لا عذر له صلوة الظهر قبلها اما بعدها فلا يكره، بل هو فرض عليه لفوات الجمعة (الدر المختار مع الرد المختار ج: ۲، ص: ۱۵۵)۔

۶ [واما بيان وقت ادائها.... فان تركها في اليوم الاول في عيد الفطر بغير عذر حتى زالت الشمس سقطت اصلاً سواء تركها لعذر او لغير عذر وما في عيد الاضحى فان تركها في اليوم الاول لعذر او لغير عذر صلى في اليوم الثاني فان لم يفعل ففي اليوم الثالث.... الخ (البدائع الصنائع ج: ۱، ص: ۲۷۶، فصل في بيان وقت ادائها)۔

د مثاني د آپريشن له وجې كه لمونځونه قضا شي نو يوازې فرض او وتر به كوي؟

سوال: زما د مثاني آپريشن شوی دی، په هسپتال کې ټوله ورځ بولې راځي، لمونځ نه شم کولی. کورته د راتلونو وروسته مې پوره د اتو ورځو قضا لمونځونه وکړل، چا وويل چې يوازې د فرض او د وترو قضا ده، ايا ماته د فرضو او وترو قضا راوړل پکار دي يا پوره لمونځونه کول ضروري دي؟

جواب: يوازې د فرضو او وترو قضا ده [۱]. پکار دا و چې تاسو په هغه حالت کې لمونځ کړی وای. ځکه چې تاسو معذور وی.

د ماسخوتن قضا شوی فرض لمونځ له بل لمونځ سره کول

سوال: د ناروغۍ يا د کمزورۍ په صورت کې که د ماسخوتن قضا لمونځ فرض لمونځ سره وکړل شي او و تر بيا وروسته بل فرض لمونځ سره وکړل شي، نو ايا دا لمونځ به وشي؟

جواب: الله دې نه کړي چې يو سړي ته داسې ناروغي يا معذوري وي چې لمونځ قضا کوي، سړي چې هرڅنگه معذور وي، نو لمونځ په هر حال کې په خپل وخت ادا کول پکار دي او کوم لمونځ چې قضا شي د هغه څه وخت نه وي، کله چې هم موقع پيدا شي نو ادا دې کړي [۲].

وتر او نفل د تهجدو د وخت لپاره پريږدي او بيا يې ونکړي نو؟

سوال: که د ماسخوتن درې رکعتو وتر د تهجدو د وخت لپاره پريښودل شي او د سترگو خلاصيدو باوجود د خوب له وجې نه ونکړل شي، نو بيا وروسته يوازې وتر قضا وکړل شي يا پوره لمونځ؟

جواب: درې رکعتو وتر واجب دې وکړي او که څه نفل ورسره وکړي نو نوره هم ښه خبره ده [۳].

د کومو سنتو قضا راوړل کيږي؟

سوال: زما مشر ورور د ماسپنين او د مابنم وغيره د سنتو قضا کوي، سوال دا دی چې ايا د سنتو قضا وي او که نه؟ که نه وي، نو هغه د کوم لمانځه سنت دي چې د هغو په حديث وغيره کې ډير اهميت راغلی دی؟

جواب: قضا يوازې د فرضو او د وترو وي [ايضاً]. د سنتو قضا نه وي [۴] البته که د سهار سنت

[۱] وقد قالوا انما تقضى الصلوات الخمس والوتر... الخ (البحر الرائق ج: ۲، ص: ۸۶، باب قضاء الفوات)

[۲] ليس للقضاء وقت معين بل جميع اوقات العمر وقت له... الخ (عالمگیری ج: ۱، ص: ۱۲۱)

[۳] وقد قالوا انما تقضى الصلوات الخمس والوتر... الخ (البحر الرائق ج: ۲، ص: ۸۶، باب قضاء الفوات)

[۴] والسنن اذا فاتت عن وقتها لم يقضها الا ركعتي الفجر اذا فاتتا مع الفرض يقضيهما بعد طلوع الشمس الى وقت الزوال ثم يسقط (عالمگیری ج: ۱، ص: ۱۲۱، كتاب الصلوة، الباب التاسع في النوافل)

قضا شي او دا د ماسپښين که قضا کولی شي. نو فرضو سره دې سنت هم قضا وکړل شي

که د سهار لمونځ قضا شي، نو د ماسپښين نه مخکې

څومره او د ماسپښين نه وروسته څومره وکړل شي؟

سوال: که د سهار لمونځ قضا شي، نو د زوال نه مخکې اول د ادا کولو په صورت کې دوه سنت او دوه فرض ادا کوم. خود زوال نه وروسته اول يوازې دوه فرض قضا راوړم، ايا داسې کول صحيح دي؟ يعنې د هغو سنتو قضا هم د زوال نه مخکې لازمي ده که اختبري؟

جواب: که لمونځ قضا شي، نو په لومړي فرصت کې د دې د ادا کولو حکم دی ۱۱. دا خيال چې د ماسپښين په وخت کې به يې وکړو، نو دا خيال غلط دی. فرض کړه که د ماسپښين نه مخکې سړی وفات شي، نو دده په ذمه د الله پاک فرض باقي پاتې شو، ددې وجې نه په لومړي فرصت کې قضا لمونځ کول پکار دي او ورسره سنت هم ادا کول پکار دي ۱۱

د سهار او د ماسپښين لمونځ کله قضا کيږي؟

سوال: د سهار او د ماسپښين لمونځ کله قضا کيږي؟ او کوم وخت پورې قضا لمونځ کيدای شي؟

جواب: د سهار وخت لمر راختلو پورې او د ماسپښين وخت د مازديگر د وخت شروع کيدو پورې دی. دې وخت پورې به لمونځ ادا گڼل کيږي او ددې نه وروسته به قضا وي. قضا لمونځونه عين د لمر راختلو، د زوال او لمر پريوتو په وخت نه ادا کيږي ۱۲ او ددې نه پرته هروخت قضا لمونځونه کيدای شي، د قضا لمونځ په ادا کولو کې تاخير کول پکار نه دي.

د ماسپښين، ماښام او ماسخوتن د نفلو په ځای قضا لمونځونه کول

سوال: زه اکثر داسې کوم چې د ماسپښين، ماښام او د ماسخوتن د نفلو په ځای مخکې پاتې شوي قضا لمونځونه کوم، ايا زما دا عمل صحيح دی؟

جواب: د نفلو په ځای قضا لمونځونه ادا کول صحيح او غوره دي. ۱۴

^۱ [واذا اخر الصلوة الفاتنة عن وقت التذکر مع القدرة على القضاء هل يكره فالمدکور في الاصل انه يكره، لان وقت التذکر انما هو وقت الفاتنة وتاخير الصلوة عن وقتها مکروه بلا خلاف کذا في الحیط (فتاوی هندية ج: ۱، ص: ۱۲۴)]

^۲ [والسنن اذا فاتت عن وقتها لم يقضها الا رکعتی الفجر اذا فاتتا مع الفرض يقضيهما بعد طلوع الشمس الى وقت الزوال ثم يسقط (عالمگیری ج: ۱، ص: ۱۲۱، کتاب الصلوة، الباب التاسع في النوافل)]

^۳ [ثلاثة ساعات لا تجوز فيها المكتوبة ولا صلوة الجنائز ولا سجدة التلاوة اذا طلعت الشمس حتى ترتفع. وعند الانتصاف الى ان تزول، وعند احمرارها الى ان تغيب (عالمگیری ج: ۱، ص: ۵۲، کتاب الصلوة، الباب الاول)]

^۴ [وفي الحجة والاشتغال بالفوات اولی واهم من النوافل الا السنن المعروفة.... الخ (عالمگیری ج: ۱، ص: ۱۲۵)]

په قضا لمونځونو کې یوازې فرض او وتر ادا کیږي

سوال: که د یو سړي د بچین نه پوهیدو تر زمانې پورې د اوو اتو کالو لمونځونه قضا شوي وي او کله چې ورته د لمانځه د اهمیت او د حقیقت اندازه وشي، نو دی پابندي سره لمونځ شروع کړي، سوال دا دی چې دی به دغه داوو اتو کالو لمونځ څنګه ادا کوي؟ ایا د دغه ټولو لمونځونو فرض او وتر ادا کولو سره به دغه لمونځونه ادا شي یا سنت او نفل وغیره به هم کول ضروري وي؟ په دې قضا لمونځونو کې مې تقریباً ۵۰۰ فرض او وتر کړي دي، ایا دا لمونځونه وشو؟ که د تبې (بخار) په حالت کې پنځه، شپږ لمونځونه قضا شي نو فرض او وتر کولو سره به دا لمونځونه ادا شي یا سنت او نفل به هم کول وي؟ او داسې څه لمونځونه مې فرض ادا کړي دي چې د هغو تعداد راته یاد نه دی، نو ایا زما لمونځونه شوي دي یا نه؟

جواب: په قضا لمونځونو کې یوازې فرض او وتر ادا کیږي، اندازه دې ولګول شي چې د دومره کلونو لمونځونو به قضا شوي وي او بیا ورو ورو هغه ادا کوی، تردې چې ټول لمونځونه پوره شي. [۱]

د وتر و قضا هم شته

سوال: که د ماسخوتن لمونځ قضا شي نو یوازې د فرضو به قضاء راوړل کیږي او که دې سره دوترو هم؟

جواب: وتر هم واجب دي، ددې وجې نه ددې قضا هم واجب ده. [۲]

ایا د وټرو د قضا راګرځولوپه ځای یوازې سجده سهوه کافی ده؟

سوال: د وټرو د قضا په صورت کې یوازې سجده سهوه کول کافي دي، یا پوره درې رکعتونه ادا کول دي؟

جواب: د پوره درې رکعتونو قضا به راوړل کیږي. [۳]

ایا د سنتوهم قضا وي؟

سوال: زما نه ډیر زیات لمونځونه قضا شوي دي چې د هغو حساب هم راته نشته، الله پاک

[۱] وقد قالوا انما تقضى الصلوات الخمس والوتر... الخ (البحر الرائق ج: ۲، ص: ۸۶، باب قضاء الفوائت)

[۲] والقضاء فرض في الفرض، واجب في الواجب، سنة في السنة... الخ (عالمگیری ج: ۱، ص: ۱۲۱)

[۳] وعن الحسن البصري أنه قال: أجمع المسلمون على أن الوتر حق واجب وكذا حكي الطحاوي فيه إجماع السلف ومثلهما لا يكذب ولأنه إذا فات عن وقته يقضى عندهما... وذا من أمارات الوجوب والفرضية ولأنها مقدرة بالثلاث والتفيل بالثلاث (البدائع الصنائع ج: ۱، ص: ۲۷۱) فصل وأما الصلوة الواجبة فتوعان: صلوة الوتر و صلوة العيدين

دې راته معافې وکړي. خوش سبا مې پنځه وخته لمونځ پابندي سره شروع کړی دی. سوال دا دی چې ټول قض لمونځونه څنګه ادا کړل شي؟ اب یوازې فرائض ادا شي ب مکمل لمونځونه؟ دویم دا چې د سفر دوران کې پوره لمونځ ادا کړل شي یعنې قصر لمونځ یوازې فرائض نیم ادا شي؟

جواب: څومره لمونځونه چې ستاسو نه فوت شوي دي د هغو حسابولو سره قضا شروع کړی

قضا یوازې د فرضو او د وترو ده^۱، د سنتو قضا نشته^۲ د سفر د لمونځونو صحیح اندازه نه شي کیدای. له دې وجې نه دا هم پوره کوی^۳ خو که یقین سره معلومه وي چې د فلاني وخت د سفر لمونځ زما په ذمه دی، نو د هغه قصر وکړی^۴

که یوازې د ماسخوتن قضا فرض ادا کوي نو د وترو به څه کوی؟

سوال: څه وخت مخکې ما ستاسو په صفحه کې لوستلي وو چې قضا یوازې د فرضو کیږي. نو ددې وجې نه ما د ماسخوتن په قضا لمونځ کې صرف فرض وکړل. خوڅه ورځې وپاندې تاسو ولیکل چې د وترو قضا هم کیږي. نو تردې وخت پورې چې ما د ماسخوتن څومره قضا لمونځونه کړي دي. هغه ټول دوباره وکړم یا یوازې وتر وکړم؟

جواب: د وترو قضا هم ضروري ده. د کومو لمونځونو وتر چې تاسو نه دي کړي. نو د هغو وتر وکړی. د پوره لمونځ د دوباره کولو ضرورت نشته.^۵

^۱ [وقد قالوا انما تقضى الصلوات الخمس والوتر... الخ (البحر الرائق ج: ۲، ص: ۸۶، باب قضاء الفوائت) ايضاً: وفي الفتاوى رجل قضى الفوائت فانه يقضه الوتر وان لم يستيقن انه هل يبقى عيه وتر او لم يبق فانه يصلى ثلاث ركعات ويقت ثم يقعد قدر التشهد ثم يصلى ركعة اخرى فان كان وترًا فقد اداها وان لم يكن فقد صلى التطوع اربعاً ولا يضركه القنوت في التطوع (عالمگیری ج: ۱، ص: ۱۲۵، كتاب الصلوة، الباب الحادى عشر)

^۲ [أن السنة إذا فاتت عن وقتها هل تقضى أم لا ؟ فيقول: وبالله التوفيق لا خلاف بين أصحابنا في سائر السنن سوى ركعتي الفجر أنها إذا فاتت عن وقتها لا تقضى سواء فاتت وحدها أو مع الفريضة... الخ (البدائع الصنائع ج: ۱، ص: ۲۸۷) ايضاً: والسنن اذا فاتت عن وقتها لم يقضها... الخ (عالمگیری ج: ۱، ص: ۱۱۲، الباب التاسع في النوافل)

^۳ [في العتابة عن ابي نصر رحمه الله فيمن يقضى صلوات عمره من غير أن فاتته شئ يريد الاحتياط فان كان لاجل النقصان والكراهة فحسن وان لم يكن لذلك لا يفعل والصحيح انه يجوز الا بعد صلوة الفجر والعصر وقد فعل كثير من السلف لشبهة الفساد كذا في المضمرة (عالمگیری ج: ۱، ص: ۱۲۴، كتاب الصلوة، الباب الحادى عشر)

^۴ [فلو فاتته صلوة السفر وقضاها في الحضر يقضيها مقصورة كما لو اداها وكذا فاتته الحضر تقضى في السفر تامة (ردالمحتار ج: ۲، ص: ۱۳۵، باب صلوة المسافر)

^۵ [كان الوتر اصلاً بنفسه في حق الوقت لا تبعاً للعشاء... الخ (البدائع الصنائع ج: ۱، ص: ۲۷۲، فصل في بيان وقته) والقضاء فرض في فرض وواجب في الواجب... الخ (عالمگیری ج: ۱، ص: ۱۲۱، كتاب الصلوة، الباب الحادى عشر)

د نفلو او سنت موکد په ځای قضا لمونځ کول

سوال: تاسو موزخه ۱۷ فروری په کالم کې د یو کس د مسئلې په جواب کې لیکلې و چې په لمانځه کې نفل او غیر موکده سنت که ونکړل شي نو څه گناه نشته. اوس سوال دا دی چې ایا ددې نفلو او د سنتو په ځای دومره رکعتونه د قضاء عمري په نیت سره وکړل شي او که نه؟ مثلاً د مازدیگر په لمانځه کې څلور رکعتونه غیر موکد دي، نو د ۴ رکعتو سننو په ځای ۴ رکعتو فرض د قضاء عمري په نیت سره کیدای شي؟ او داسې کولو سره به د څلور رکعتو سنت غیر موکد ثواب هم ملاویري؟

جواب: د غیر موکد سنتو په ځای قضا لمونځونه کیدای شي. ثواب به زیات ملاو شي ۱۱

د اقامت او سفر د حالت د لمونځونو قضا څنګه وکړل شي؟

سوال: مسافریه د اقامت د حالت د قضا شوي لمونځونو ادا څنګه کوي؟ دغه شان په سفر کې قضا شویو لمونځونو ادا به د سفر نه د واپسي په خپل مقام کې څنګه کوي؟

جواب: د اقامت په حالت کې چې کوم لمونځونه قضا شوي دي که په سفر کې د هغو ادا یې کوي نو په هغو کې به قصر نه وي. پوره لمونځ به کیږي. خو کوم لمونځونه چې د سفر په حالت کې قضا شوي دي، نو هغو کې به د اقامت په حالت کې هم قصر کیږي ۱۱

بس کې د سفر له وجې نه مجبوراً د قضا شویو لمونځونو به څه کیږي؟

سوال: مسئله بس کې د لمانځه د ادا کولو ده. اکثر د چکوال نه لاهور ته په بس کې سفر کوم. دا سفر تقریباً د اوو ساعتو دی. ددې وجې نه د دوه دریو لمونځونو وختونه په دې کې لا شي. لمانځه لپاره د بس د دریدو اهتمام نه وي او که معمولي وخت لپاره چېرته بس ودریږي. نو په استیاب باندې داسې څه ځای نه وي چې هلته لمونځ وکړل شي. سړی خو هر چېرته چې ځان ته مصلی خوره کړي، نو لمونځ ادا کولی شي. خو د ښځې په حیثیت سره زما لپاره دا ممکن نه دي او په بس کې ښکاره خبره ده چې په ناسته باندې د لمونځ کولو لپاره ځای هم نه وي. داسې صورت کې ماته په لمونځ قضا کیدو باندې ډیره پریشانی وي. اگرچې د سفر په ختمیدو باندې قضا لمونځونه ادا کوم، مهربانی وکړئ د زړه په اطمینان سره ددې جواب راکړئ

جواب: په سفر کې د لمانځه هم دا صورت کیدای شي چې بس والاو سره اول خبره وکړل شي چې هغوی به اهتمام سره د لمونځ کولو موقع راکوي که دا خلک مجبور کړل شي نو اکثر دوی

^۱ [والاشتغال بالفوات اولی واهم من النوافل.... الخ (عالمگیری ج: ۱، ص: ۱۲۵)]

^۲ [فلو فاتته صلوة المسافر وقضاها فی الحضر یقضیها مقصورة کما لو اداها وکذا فائتة الحضر تقضى فی السفر تامة (رد المحتار ج: ۲، ص: ۱۳۵، باب صلوة المسافر)]

مني، په هرحال په دوی باندې دې زور وکړل شي. بیا هغوی که لمونځ درباندې کوي خو ډیر دینه ده، که نه د قضا نه پرته بله اړ نشته ^۱

ایا قضاء عمري په ناسته باندې کیدای شي؟

سوال: زما عمر ۶۵ کاله دی، صحت مې نشته او فرض لمانځه کې زیاته ولاړه نه شم کولی. فرض لمونځ خو په ولاړه کوم، خو په سنتو او نفلو کې کینم، که زه قضاء عمري کوم نو ایا زه یې په ناسته کولی شم؟

جواب: که د دریدو همت وي، نو کوشش دې وکړل شي چې قض لمونځونه په ولاړه باندې وکړل شي او که همت نه وي، نو په ناسته یې وکړی ^۲

ایا د تهجدو هم قضا وي؟

سوال: د تهجدو هم قضا وي؟ که څوک بیدار نه شي، نو بیا د تهجدو قضا راوړلو ضرورت شته او که نه؟

جواب: په کومه ورځ څوک بیدار نه شي، نو هغه ورځ د اشراق په وخت یعنی د لمر ختلو نه وروسته، دې هغومره رکعتونه وکړل شي، انشاء الله د تهجدو ثواب به ورکول شي ^۳

تهجدو ته په پورته کېدو کې سستي به څنګه لري شي؟

سوال: ډیر وخت پورې مې د تهجدو لمونځ کاو، خو بیا رانه پاتې شو، زړه مې غواړي چې د تهجدو د لمانځه لپاره پورته شم، خوله لاسه مې نه کیږي، څه دعا راته وښایی چې دا سلسله بیا شروع شي.

جواب: د نن نه پرمخ فیصله وکړئ چې په هرحال کې به زه تهجد کوم، د ویده کیدو په وخت دا عزم وکړئ او د رابیدارېدو نه وروسته فوراً پورته شئ، ددې باوجود هم که کله پاتې شي، نو د اشراق په وخت کې یې د قضا په طور وکړئ ^۴

^۱ [ان الصلوة كانت على المؤمنین کتاباً موقوتاً (النساء: ۱۰۳)]

^۲ [ومنها القيام وهو فرض في صلوة الفرض والوتر (عالمگیری ج: ۱، ص: ۶۹) ايضاً: اذا تعذر على المريض القيام صلى قاعداً يركع ويسجد، اختلفوا في حد المرض الذي يبيح له الصلوة قاعداً فقليل: ان يكون بحال اذا قام سقط من ضعف او دوران الرأس والاصح ان يكون بحيث يلحقه بالقيام ضرر واذا كان قادراً على بعض القيام دون تمامه امر بان يقوم مقدار ما يقدر فاذا عجز قعد.... الخ (الجوهرية النيرة ج: ۱، ص: ۷۹، باب صلوة المريض)]

^۳ [وفي رواية سعد بن هشام عن ام المؤمنين عائشة رضى الله تعالى عنها.... وكان اذا غلبه نوم او وجع عن قيام الليل صلى من النهار ثنتي عشرة ركعة.... الخ (مسلم ج: ۱، ص: ۲۵۶، باب صلوة الليل وعدد ركعات.... الخ)]

^۴ [ايضاً -]

❖ سجده سهو ❖

سجده سهو په کومو شيانو لازميږي او څنګه کول يې پکار دي؟

سوال: د لمانځه کولو په وخت چې کوم ډول غلطې وشي: نو سجده سهو ادا کول پکار دي؟ او د سجده سهو له پاره د التحيات نه وروسته سلام اړول پکار دي که د درود شريف او دعا نه وروسته سلام اړول پکار دي؟

جواب: د سجدې سهو د واجبېدو اصول دا دي چې د فرضو په تاخير، د واجبو په پرېښودو او د واجبو په تاخير سره سجده سهو واجبېږي^{١١} دپورته ذکر شويو اصولو جزئيات بي شميره دي. د سجده سهو طريقه داده چې په آخري قعده کې به د عبده ورسوله پوري لمونځ ولولي او يو طرف ته به سلام واړوي بيا به ددوه سجدو کولو نه وروسته دوباره التحيات ولولي او د درود شريف او دعا نه وروسته دې سلام واړوي.^{١٢}

په لمانځه کې د کيدونکې غلطې مخ نيوی کول

سوال: که موږ ته محسوسه شي چې موږ په لمانځه کې څه غلطې کړې ده. يعنې د دوو سجدو په ځای مو درې کړي دي؛ نو ددې د معاف کيدو طريقه به څه وي؟

جواب: که په غلطې سره د لمانځه يو واجب پاتې شي يا د يو فرض يا واجب په ادا کولو کې تاخير راشي؛ نو د داسې غلطې اصلاح په سجده سهو سره کيږي. که د لمانځه يو فرض پاتې شوی وي؛ نو د لمانځه را څرځول ضروري دي او که يو سنت پاتې شي؛ نو معاف دی. په دې وجه لمونځ کونکي ته د لمانځه فرضونه، واجبات، سنت او مستحبات پيژندل پکار دي^{١٣} که په غلطې سره د دوه سجدو په ځای درې وکړي؛ نو سجده سهو به لازمه وي.^{١٤}

^١ [الاجب السجود الابترک واجب اوتاخير او تاخير رکن اوتقديمه اوتكراره او تغييره واجب (عالمگريه ج: ١ ص: ١٢٦ كتاب الصلاة، باب سجود السهو، طبع رشيديه).]

^٢ [وكيفيته ان يكبر بعد سلامه الاول ويحمر ساجدا ويسبح في سجوده ثم يتشهد ثانيا ثم يسلم ويأتي بالصلاة على النبي صلى الله عليه وسلم والدعاء في قعدة السهو كذا في التبيين (ايضا عالمگريه، باب سجود السهو ج: ١ ص: ١٢٥).]

^٣ [الاصل في هذا ان المتروك ثلاثة انواع فرض وسنة وواجب ففي الاول ان امكنه التدارك بالقضاء يقضى والا فسدت صلاته وفي الثاني لا تفسد، لان قيامها باركا منها وقد وجدت، وفي الثالث ان ترك ساهيا يحبر بسجدة السهو كذا في التارخانيه، (عالمگريه ج: ١ ص: ١٢٦، باب سجود السهو طبع رشيديه).]

^٤ [لورک رکوعين اوسجد ثلاثا في ركعة لزمه السجود البحر الرائق ج: ٢ ص: ١٠٥ كتاب الصلاة، باب سجود السهو، طبع بيروت].

د سجده سهو په مختلفو طریقو کې غوره طریقه

سوال: الف سجده سهو د التحیات لوستلو نه وروسته او د درود شریف نه مخکې کول پکار دي؟

ب آيا د سجده سهو نه وروسته به التحیات، درود شریف وغیره دوباره لوستل کیږي؟
شافعي حضرات عموماً د سجده سهو نه فوراً وروسته سلام گرځوي آیا دا طریقه زموږ د مسلک مطابق ده؟

جواب: سجده سهو د سلام نه مخکې هم جائز ده او وروسته هم. د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه په نزد غوره طریقه هماغه ده کومه چې تاسو په الف او با کې لیکلې ده ^{۱۱}

که چاته په لمانځه کې یاد شي چې یوه سجده یې

هیره شوې ده نو وې کړي او سجده سهو وې وکړي

سوال: که یو څوک په یو رکعت کې په هیره یوازې یوه سجده ادا کړي او د سلام نه مخکې ورته یاد شي چې یوه سجده یې کړې ده: نو نوموړي ته څه کول پکار دي؟

جواب: کله چې ورته یاد شي: نو سجده وې اداء کړي او دستور مطابق دې سجده سهو وکړي ^{۱۲}

که په هیرې سره په لمانځه کې فرض پاتې شي

نوپه سجده سهو سره نه پوره کیږي

سوال: که په لمانځه کې په هیره سره فرض پاتې شي: نو د سجده سهو سره به لمونځ پوره شي؟

جواب: د فرض د ساقطیدو او په هیره سره د پاتې کیدو له وجې د لمانځه اعاده ضروري ده. یوازې سجده سهو سره لمونځ نه پوره کیږي ^{۱۳}

که چیرې یو سړی په دریم رکعت کې

غلط شي؛ نو ایا سجده سهو پرې لازمه ده؟

سوال: که چیرې یو سړی د ماسپینین لمونځ کوي او په دویم رکعت کې په التحیات کیني او

[۱] ومحل بعد السلام سواء كان من زيادة او نقصان ولو سجد قبل السلام اجزاء عندنا هكذا رواية الاصول كذا في الهداية (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۲۵، باب السجود السهو) —

[۲] ان المتروک ثلاثة انواع فرض وسنة وواجب ففي الاول ان امکنه التدارک بالقضاء يقضى والافسدت صلاته (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۲۵ کتاب الصلاة، باب سجود السهو)

[۳] ان المتروک ثلاثة انواع فرض وسنة وواجب ففي الاول ان امکنه التدارک بالقضاء يقضى والافسدت صلاته (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۲۵ کتاب الصلاة، باب سجود السهو)

بيا په دريم ركعت كې هم كيني او سجده سهوه ونه كړي: نو ايا لمونځ يې وشو او كه نه؟
جواب: په كوم لمانځه كې چې سجده سهوه واجب وي او دى يې اداء نه كړي: نو لمونځ په دويم
 ځل كول واجب دي^{۱۱}

په اول يا دويم ركعت كې كه سجده هيره شوه: نو سجده به ادا كړي او سجده سهوه به وكړي

سوال: كله چې د يو سړي په اول ركعت يا دويم ركعت كې سجده هيره شي: نو د دې به څه
 طريقه وي؟ او د دې د دويم ځل كولو به څه صورت وي؟
جواب: كه چيرې د يو ركعت يوه سجده پاتې شوه: نو د سلام د اېولو نه مخكې چې كله ياد
 شي: نو اداء دې كړي او كه د سلام د اېولو نه وروسته ياده شي: نو لمونځ دې په دويم ځل اداء
 كړي^{۱۲}

په لمانځه كې د ركعتونو په كم يا زيادت سجده سهوه كول

سوال: كه چيرې د لمانځه په دوران كې په هيره سره يو ركعت كم يا زيات شي. په دويم صورت
 كې كه د اول نه يې سلام واپوه، نو سجده سهوه به كوي يا په دويم ځل لمونځ كول پكار دي؟
جواب: د كوم سړي چې درې ركعتونه شوي وي او يو ركعت پاتې وي چې امام سلام وگرځاو:
 نو دى دې ودرېږي او خپل ركعت دې پوره كړي او التحيات دې ولولي او سجده سهوه دې
 وكړي او په دويم ځل دې تشهد، درود شريف او دعا ووايي او سلام دې وگرځوي^{۱۳} كه چيرې
 څلور ركعتونه يې كړي وي: خواخري قعه يې نه وه كړې او پنځم ركعت ته ودرېد: نو ده ته
 پكار دي چې بيرته لارښي او سجده سهوه دې وكړي او لمونځ دې پوره كړي او كه چيرې پنځم
 ركعت يې هم مكمل كړى وي: نو دده فرض باطل شو يو ركعت دې بل وكړي او سجده سهوه
 دې وكړي او لمونځ دې پوره كړي، دا به نفل شي او څلور كعته فرض دې نور وكړي^{۱۴}

۱] كل صلاة اديت مع كراهة التحريم تجب اعادتها وفي الشامية: لكن قولهم كل صلاة اديت مع كراهة التحريم يشمل ترك الواجب وغيره. الخ (شامي ج: ۱ ص ۴۵۷). مطلب كل صلاة اديت مع كراهة التحريم تجب اعادتها

۲] ان المتروك ثلاثة انواع فرض وسنة وواجب. ففي الاول ان امكنه التدارك بالقضاء يقضى والا فسدت صلاته (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۲۶). كتاب الصلاة، باب سجود السهو طبع رشيدیه كونه

۳] ويسجد للسهو ولومع سلامه ناوياً مالم يتحول عن القبلة اويتكلم لبطان التحريم (شامي ج: ۲ ص: ۹۱)

۴] رجل صلى الظهر خمساً وقعد في الرابعة قدر التشهد ان تذكر قبل ان يقيد الخامسة بالسجدة الخامسة عادالى القعدة وسلم كذا في المحیط ويسجد للسهو ..... وان لم يقعد على راس الرابعة حتى قام الى الخامسة وان فيه بالسجود فسد ظهره عندنا (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۲۹) باب سجود السهو

که شوک دوتروپه اخري رکعت کې د دعا قنوت

نه پرته رکوع وکړي: نو سجده سهوه دې وکړي

سوال: که شوک د ماسخوتن د لمانځه د وتروپه اخري رکعت کې د دعا قنوت د لوستلو نه پرته رکوع وکړي: نو وتر به یې وشي او که نه؟

جواب: که سجده سهوه یې وکړه: نو لمونځ به یې وشي او که نه: په دویمه ځل به لمونځ کوي^۱

که په اوله قعده کې درود شریف ولولي: نو سجده سهوه به لازمه وي

سوال: مداماسپښین د لمانځه په دویم رکعت کې د تشهد، التحیات، نه وروسته درود شریف اللهم صل علی محمد) په هیږه سره ولوست: نو آیا سجده سهوه لازمه ده؟ ما سجده سهوه ونه کړه. نو ددې به څه کفارہ اداء کول وي؟

جواب: د فرض. واجب او سنت موکده په لومړۍ ناسته قعده کې که چیرې درود شریف اللهم صل علی محمد) ولولي: نو سجده سهوه به لازمه شي^۲ که سجده سهوه یې ونه کړه: نو لمونځ په دویم ځل کول واجب دي^۳

که سجده سهوه یې هیږه شي: نو څه به کوي؟

سوال: په لمانځه کې چې کله څه غلطې وشي: نو د سجده سهوې حکم دی. خو ځینې وخت سجده سهوه هم هیږي: نو په داسې صورت کې څه کول پکار دي؟

جواب: که چیرې داسې غلطې وشي چې په هغې سره سجده سهوه لږمیري او سجده سهوه یې ونه کړه: نو لمونځ په دویم ځل کول واجب دي^۴

که له مقتدي نه غلطې وشي: نو سجده سهوه دې نه کوي

سوال: که د جمعې لمونځ کیږي په دې دوران کې که انفرادي ډول سره د یو لمونځ کونکي نه

^۱ [ومنها القنوت فاذا ترکها یحب علیه السهو (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۲۸. باب سجود السهو)

^۲ [ولو کررالتشهد فی القعدة الاولى فعليه السهو وكذا زاد علی التشهد الصلاة علی النبی صلی الله علیه وسلم کذا فی التین وعلیه الفتوى (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۲۷. باب سجود السهو)

^۳ [کل صلاة ادیت مع کراهة التحريم تجب اعادتها وفي الشامة: لکن قولهم کل صلاة ادیت مع کراهة التحريم یتمثل ترک الواجب وغیره. الخ (شامی ج: ۱ ص: ۴۵۷. مطلب کل صلاة ادیت مع کراهة التحريم تجب اعادتها)

^۴ [کل صلاة ادیت مع کراهة التحريم تجب اعادتها وفي الشامة: لکن قولهم کل صلاة ادیت مع کراهة التحريم یتمثل ترک الواجب وغیره. الخ (شامی ج: ۱ ص: ۴۵۷. مطلب کل صلاة ادیت مع کراهة التحريم تجب اعادتها)

څه غلطې وشي: نو ایا هغه دامام د سلام اړولو نه وروسته سجده سهوه کولی شي؟
جواب: د جمعې په لمانځه کې که د مقتدي نه داسې غلطې وشي چې په هغې سره سجده سهوه لږمیري، په هغې سره د مقتدي په ذمه سجده سهوه نه راځي. له دې وجې دامام د سلام اړولو نه وروسته د سجده سهوه کولو ضرورت نشته^{۱۱}

ایا دمقتدي په غلطې په نوموړي سجده سهوه شته؟

سوال: که چیرې یو سړی د جمعې سره لمونځ کوي او دا لمونځ د څلورو رکعتونو والا وي. د دوو رکعتونو نه وروسته په مینځني تشهد کې د التحیات نه وروسته نیم درود شریف هم په غلطې سره ولولي: نو وروسته به سجده سهوه څنګه اداء کوي؟ ځکه چې دامام د سلام ګرځولو نه وروسته خو ټول لمونځ کونکي هم سلام ګرځوي. جواب راګړئ

جواب: دمقتدي په داسې غلطې سره سجده سهوه نه واجبېږي، که چیرې امام مینځني تشهد کې درود شریف په هیره باندې ولولي: نو دامام په ذمه سجده سهوه لږمه ده^{۱۲} خو که چیرې دامام پسې مقتدي په هیره سره ولوست: نو دمقتدي په ذمه باندې سجده سهوه نه لږمیري^{۱۳}

په اخري ناسته (قعه) کې شریک مقتدي به له امام سره سجده سهوه کوي؟

سوال: که چیرې یو سړی اخر کې د جمعې سره په لمونځ کې د شریکیدو له پاره راغی، په دې حالت کې دې سړی د قعدي اراده وکړه ددې نه مخکې امام سجده سهوه وکړه: نو ایا ددې سړي له پاره څه حکم دی؟ دامام سره دې سجده سهوه وکړي او که نه؟ که چیرې نه کوي: نو دده لمونځ وشو او که نه؟

جواب: ده ته په سجده سهوه کې دامام سره شرکت کول واجب دي که چیرې شریک نه شو: نو ګناهګار به وي^{۱۴}

[۱] فاما المقتدی اذا سها فی صلاته فلا سهو علیه (بدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۱۷۵، فصل فی بیان من یجب علیه سجود السهو ومن لا یجب علیه، طبع سعید کراچی)۔

[۲] اولو کررالتشهد فی القعدة الاولى فعليه السهو وكذا زاد على التشهد الصلاة على النبي صلى الله عليه وسلم كذا فی التبيين وعليه الفتوى (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۲۷، باب سجود السهو)

[۳] فاما المقتدی اذا سها فی صلاته فلا سهو علیه. (بدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۱۷۵) فصل فی بیان من یجب علیه سجود السهو ومن لا یجب علیه، طبع سعید کراچی)

[۴] لان متابعة الامام واجبة قال النبي صلى الله عليه وسلم: تابع امامك على اي حال وجدته..... الخ (البدائع ج: ۱ ص: ۱۷۵) فصل فی بیان من یجب علیه ومن لا یجب علیه ص: ۵۵، ايضاً سهو الامام یوجب علیه وعلى من خلفه السجود كذا فی المحيط ولا یشرط ان یكون مقتدياً به وقت السهو حتی لو ادرك الامام بعدما سها يلزمه ان يسجد مع الامام تبعاً له (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۲۸، باب سجود السهو)

که مقتدي په گمان سره په دویم رکعت کې یې ثناء وویلله یا یې

لومړی رکعت دویم وگانه او ثناء یې ونه ویله: نو سجده سهوه پرې نه شته

سوال: که چیرې یو سړي د امام سره د فرض رکعتونو نه دویم رکعت ونیو او دا خیال یې وکړ چې دا لومړی رکعت دی، ثناء یې وویلله: نو بیا به هغه سجده سهوه کوي؟ یا که یو چا لومړی رکعت دویم وگانه او ثناء یې ونه ویله: نو بیا به هغه په دویم رکعت کې ثناء وایی؟

جواب: په دواړو صورتونو کې دده په ذمه باندې سجده سهوه نه شته^{۱۱}

د جمعې په لمانځه کې دمقتدي په هیره د التحیات په خای سورت فاتحه ویل

سوال: یو ځل داسې وشول چې ما په قعدې کې د التحیات په خای په هیره الحمد شریف ولوستله، په دې صورت کې زما لمونځ شوی دی او که نه؟ حلانکې زه په جمعې کې شامل وم

جواب: لمونځ شوی دی، د یوازې والي انفراد په صورت کې سجده سهوه لارمه ده^{۱۲}

ایا په قضایي لمونځونو کې هم سجده سهوه شته؟

سوال: که دیو وخت فرض لمونځ قضاء شي ایا سجده سهوه کول لازم دي؟ که لازم وي: نو سجده سهوه په اخري رکعت کې ادا کړل شي یا یوازې؟

جواب: لمونځ که ادا وي که قضاء، فرض وي که واجب وي یا سنت^{۱۳}، که په هغو کې داسې غلطې وشي چې واجب پاتې شي یا د لمونځ په یو فرض کې تاخیر وشي یا په یو واجب کې تاخیر وشي: نو سجده سهوه لارمیري^{۱۴} او سجده سهوه همیشه د اخري ناسنې (قعدې) د عبده ورسوله نه وروسته کیږي او د سجده سهوې کولو نه وروسته دې په دویم ځل التحیات درود شریف او دعا کولو نه وروسته سلام واپوي^{۱۵}

د سجده سهوه له پاره نیت کول

سوال: د سجده سهوې له پاره که ضرورت پېښ شي: نو ایا دهغې له پاره به هم نیت کول پکار وي، یا که کله د سجده سهوې ضرورت وي: نو د طریقې مطابق سجده سهوه وکړل شي؟

^۱ [فالقتدی اذا سها فی صلوته فلاسهو علیه (بدائع: ج ۱ ص ۱۷۵)]

^۲ [فالقتدی اذا سها فی صلوته فلاسهو علیه (بدائع: ج ۱ ص ۱۷۵)]

^۳ [و حکم السهو فی الفرض والنفل سواء کذا فی الحیط (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۲۶، باب سجود السهو)]

^۴ [ولا یجب السجود الا بترک واجب او تاخیره او تاخیر رکن او تقدیمه او تکراره او تغیر واجب (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۲۶، کتاب الصلاة، باب سجود السهو، طبع رشیدیه کونته)]

^۵ [و کیفیتہ ان یکبر بعد سلامه الاول و یختر ساجداً ویسبح فی سجوده ثم یتشهد ثانیاً ثم یسلم ویاتی بالصلوة علی النبی صلی الله علیه وسلم والدعاء فی القعدة السهو کذا فی التبین (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۲۶، باب سجود السهو)]

جواب: چې د سجده سهو په ارادې سره سجده کوي: نو همداد سجده سهوې نیت دی. په ژبې سره د نیت الفاظ نه ادا کیږي.^{۱۱}

په سجده سهو کې څو سجدي کول پکار دي؟

سوال: په سجده سهو کې څو سجدي کول پکار دي؟

جواب: د سجده سهو له پاره دوه سجدي کول پکار دي.^{۱۲}

سجده سهو څو ځله کیدلای شي؟

سوال: سجده سهو او سجده تلاوت یو ځل کیدلای شي یا د لمانځه په شان دوه ځله؟

جواب: سجده سهو دوه ځله کیدلای شي.^{۱۳} او سجده تلاوت یو ځل. والله اعلم.^{۱۴}

په لمانځه کې غلطې سره څو ځله سجده سهو کول پکار دي؟

سوال: زما مسئله داده که په لمانځه کې غلطې وشي یا هیره وشي: نو یو ځل به سجده سهو

کوي یا هرې غلطې یا هیرې باندي دې بيله بيله سجده سهو وکړل شي. مثلاً په سنتو کې غلطې وشي. بیا په فرضو کې وشي: نو څو سجده سهوې کول پکار دي؟

جواب: د نیت تر لور نه وروسته د سلام اړولو پورې هر لمونځ مستقل وي د لمانځه د نیت تر لور نه د سلام ګرځولو پورې که څو ځله هیره وشي: نو یوه سجده سهو واجب ده.^{۱۵} او که د سلام اړولو نه وروسته یې بل لمونځ شروع کړ او په هغې کې ترې هیره وشو: نو سجده سهو به بیا واجب وي.^{۱۶} مثلاً د سنتو نیت یې وتاړه: نو د سلام اړولو پورې که په هغه لمانځه کې څو ځله هیره وشو: نو یو ځل به سجده سهو واجب وي او د سنتو نه وروسته یې چې کله د فرضو نیت وتاړه او په هغه کې ترې هیره وشو: نو په هغه کې به بيله سجده سهو واجب وي.

که ثناء لوستل ترې هیر شي: نویبهاهم لمونځ وشو

سوال: یو ځل زه سره د انکار کولو سره امام جوړ کړای شوم، خو ثناء رانه هیره شوه نور ټول لمونځ

[ولیس من شرط السجود ان یسلم ومن قصده السجود بل لوسلم ذاکرا للسهو ومن عزمه ان لا یسجد کان علیه ان یسجد ولا یبطل سجوده (فتح القدیر ج: ۱ ص: ۳۵۵، باب سجود السهو، طبع بیروت).
[سجد للسهو فی الزیاده والنقصان سجدتین بعد السلام..... الخ (عدایه ج: ۱ ص: ۱۳۶، کتاب الصلاة، باب سجود، طبع محمد علی کارخانه کراچی).
[ابضا.

^۱ [فادا اراد السجود کبر ولا یرفع یدیه وسجدتم کبر ویرفع راسه ولا تشهد علیه ولا سلام (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۳۵، کتاب الصلاة، الباب الثالث عشر فی سجود التلاوة)

^۲ [ولوسها فی صلاته مرارا یکفیه سجدتان کذا فی الخلاصة (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۳۰، سجود السهو).

^۳ [فان سجود السهو فی مطلق الصلاة ولا یختص بالفرائض (البحر الرائق ج: ۲ ص: ۹۸، باب سجود السهو).

مې پوره کړيا مې سجده سهوه هم ونه کړه. اوس شک دادی چې لمونځ خو ضائع شوی نه دی؟
جواب: که نشته - مونږه وي لوستلې: نو لمونځ ادا شو د سجده سهوي ضرورت نه شته

ايا په يو سورت پريښودو وړاندې بل سورت لوستو سره سجده سهوه لازميږي؟

سوال: يوازې لمونځ کونکي منفرد، يا امام صاحب وړوکی سورت په لومړي رکعت کې لولي، د مثال په ډول سورت فيل يې په لومړي رکعت کې ولوست. اوس په بل رکعت کې سورت ماعون لولي. هغه ته سجده سهوه کول پکار دي او که نه؟ علما، کرام فرمې چې پخو دې د لومړي سورت سره متصل سورت لولي يا دې کم نه کم دوه سورتونه پريښودو سره دریم سورت لولي

جواب: په وړو سورتونو کې يو سورت لوستونه وروسته بل سورت لوستل مکرر دي.^{۲۰} خو په دې باندې سجده سهوه واجب نه ده

په ايتوهيرو نکي باندې سجده سهوه

سوال: موږ دلته لس دولس کسان يو ځای لمونځ کوو خپل امام مو يو سړی جوړ کړی دی. چې د قرآن کریم مختلفې سپارې يې يادې دي. مسئله داده چې کله لمانځه کولو په وخت کې ايتونه هير کړي: نو د لمانځه په اخر کې سجده سهوه کوي ايا د يو ايت په هيرولو باندې سجده سهوه لازميږي يا دهغه په پريښودو باندې يو بل ايت لوستل کيدلای شي؟
جواب: په قرات هيريدو باندې سجده سهوه نه لازميږي. خو که د قرات د هيرولو له وجې نه د درې ځله سبحان الله ويلو په مقدار خاموش ودرېږي: نو سجده سهوه لازم ده^{۲۱}

د فرضو په اخري دوه رکعتونو کې سورت

يو ځای کولو سره سجده سهوه نه لازميږي

سوال: لمونځ کونکي يوازې له جمعې پرته، څلور رکعته فرض کوي حالت دا وي چې په لومړيو دوو رکعتونو کې خو سورت يو ځای کول وي په باقي دوو رکعتونو کې يوازې سورت فاتحه لوستو سره رکوع کول وي. که په هيرد سره په هغو دوو رکعتونو کې چې په هغو کې يوازې سورت فاتحه لوستل دي سورت يو ځای کړل شو يا يې يوازې نسيمه لوستلې وه چې

[۱] ولا يجب بترك التعوذ والبسملة في الاولى والثاء..... الخ (عالمگیری ج. ۱: ص ۱۲۶)۔

[۲] واذا جمع بين سورتين..... واما في ركعتين ان كان بينهما سور لا يكره وان كان بينهما سورة واحدة قال بعضهم يكره وقال بعضهم ان كانت السورة طويلة لا يكره هكذا في المحيط (عالمگیری ج. ۱: ص ۷۸)۔

[۳] اذا شغله التفكير اداء عن واجب بقدر ركن... ولم يسنوا قدر الركن وعلى قياس ما تقدم ان يعتبر الركن مع سنه وهو مقدار ثلاث تسبيحات (الطحطاوى على مراقى الفلاح ص: ۲۵۸. باب سجود السهو. طبع مير محمد)

ورته ریاډه شوه او رکوع ته لاړ، اوس به په هغه باندي سجده سهوه لازم وي او که نه؟

جواب: د فرض لمانځه په اخري دوو رکعتونو کې د فاتحې نه وروسته سورت نه شي یو ځای کیدلای که څوک بې په هیره یو ځای کړي؛ نو په دې سره سجده سهوه نه واجبېږي.^{۱۱۱}

که په لمانځه کې سورت لوستل هیر شي؛ نو سجده سهوه واجبېږي؟

سوال: د څلورو رکعتو والا لمانځه کې که د الحمد شریف سره د سورت یو ځای کول هیر شي؛ نو په سجده سهوې سره به لمونځ درست وي او که نه؟ ځکه چې د سورت فاتحې الحمد سره د سورت یو ځای کول واجب دي او د واجب په پریښودو سره سجده سهوه لازمېږي.

جواب: په اول دوو رکعتونو کې سورت یو ځای کول واجب دي^{۱۲۱} که هیر شي؛ نو سجده سهوه لازم ده^{۱۳۱}

که په اول او دویم رکعت کې سورت یو ځای کول هیر شي

او په دریم او څلورم کې یو ځای کړل شي؛ نو کافي ده

سوال: که په اول او په دویم رکعت کې که سورت یو ځای کول هیر شي؛ له یادېدو وروسته په دریم او څلورم رکعت کې (چې په هغو کې یوازې الحمد لله ویل کېږي)، له سورت فاتحې سره سورت یو ځای کیدای شي؟

جواب: که په اول او دویم رکعت کې سورت یو ځای کول هیر شي؛ نو په دریم او څلورم رکعت کې دې سورت یو ځای کړي. خو سجده سهوه دې هم وکړي^{۱۴۱}

که په لمانځه کې سورت فاتحه په هیره پاتې شي

او سجده سهوه وکړي؛ نو د لمانځه حکم

سوال: که دیو لمونځ کونکي نه سورت فاتحه په هیره پاتې شوه، خو یو سورت یې لوستلی و. بیا ورته یاد شو او سجده سهوه یې وکړه، ایا دده لمونځ مکمل شو او که نه؟

جواب: لمونځ یې صحیح شو.^{۱۵۱}

^۱ ولوقرا فی الاخرین الفاتحه والسورة لایلزمه السهو وهو الاصح (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۲۶)۔
^۲ [وتجب قراءة الفاتحة وضم السورة او ما يقوم مقامها ثلاث آيات قصارا وآية طويلة في الاولين بعد الفاتحة (عالمگیری ج: ۱ ص: ۷۱)، کتاب الصلاة، الباب الرابع فی صفة الصلاة، الفصل الثاني)
^۳ [ولايجب السهو الا بترك واجب..... الخ (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۲۶)، کتاب الصلاة، الباب الثاني عشر)
^۴ [وان قرأ الفاتحة ولم يزد عليها قرأ فی الاخرین الفاتحة والسورة.... ويسجد للسهو (عالمگیری ج: ۱ ص: ۷۱)
^۵ [والسهو يلزم اذا زاد فی الصلاة فعلا من جنسها ليس منها او ترك فعلا مسنونا، او ترك قراءة فاتحة الكتاب (اللباب فی شرح الكتاب ص: ۱۰۳ باب سجود السهو، طبع قدیمی)

د نفل اوسنت لمانځه په دویم . یا دریم رکعت کې د

فاتحه یا دیو بل سورت هیږیدونکي دلما نځه حکم

سوال: د فرض لمانځه نه پرته، دستتو یا نفلو د څلورو رکعتیز لمانځه په دویم، یا دریم رکعت کې د فاتحه یا بل سورت یوځای کول هیږ شي. دده له پاره څه حکم دی؟

جواب: په دغه صورت کې سجده سهوه لازم ده ^{۱۱}

که دستتو په دریم یا څلورم رکعت کې د سورة فاتحي

نه وروسته سورة لوستل هیږ شي؛ نو سجده سهوه کافي ده

سوال: د سنتو په دریم یا څلورم رکعت کې د الحمد شریف نه وروسته سورت لوستل هیږ شي؛ نو سجده سهوه کافي کیږي او که نه؟

جواب: په سجده سهوې سره په لمانځه کې کمی پوره کیږي. ^{۱۲}

سوال: که چا د څلورو یا دریو رکعتونو فرض لمانځه په دریم یا څلورم رکعت کې د الحمد شریف نه وروسته په هیږه سره یو سورت ولوست؛ نو نوموړي څه کول پکار دي؟

جواب: هیڅ لازم نه دي په دې صورت کې سجده سهوه هم لازم نه ده ^{۱۳}

په یو رکعت پاتې کیدونکي د الحمد سره

سورت نه یوځای کولوبا ندي سجده سهوه

سوال: د مقتدي نه یو رکعت پاتې شوی دی: نو مقتدي ته په خاتمه رکعت کې د سورت فاتحي نه وروسته یو سورت لوستل لازمي دی، خو که مقتدي په غلطې سره رکوع ته ولاړ: نو هغه به څه کوي؟ یوازې په سجده سهوه به یې لمونځ وشي او که بیا به لمونځ راڅرخول وي؟

جواب: که سجده سهوه یې وکړه: نو لمونځ یې وشو ^{۱۴}

^۱ [وکل النفل والوتر] ای القراءة فرض جميع ركعات النفل والوتر..... الخ (البحر الرائق ج: ۲ ص: ۶۰، باب

الوتر والنفل فلو لم يقرأ شيئاً مع فاتحة.... لزمه السجود..... الخ (ايضاً ج: ۲ ص: ۱۰۱ باب السجود السهو)

^۲ [فلو لم يقرأ شيئاً مع فاتحة.... لزمه السجود..... الخ (البحر الرائق ج: ۲ ص: ۱۰۱ باب السجود السهو)

^۳ [ولوفروا في الآخرين فاتحة والسورة لا يلزمه السهو وهو الاصح (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۲۶)]

^۴ [واما المسبوق اذا سها فيما يقضى وجب عليه سهو لانه فيما يقضى بمزلة المفرد (بدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۱۷۵) فصل في بيان من يجب عليه سجود السهو ومن لا يجب عليه]۔

په قیام کې په هیره تشهد (التحيات) لوستو با ندي به کله سجده سهوه لازم کيږي

سوال: ایا د لمانځه په قیام کې د ثناء او سورت نه وروسته یو سړی په هیره سره التحیات ولولي او په یاد راتلو باندې یو سورت ولولي: نو ایا لمونځ کامل شو او که نه؟ مختصر شان جواب راکړی؟

جواب: که د ثناء په ځای یې تشهد (التحيات) ولوست: نو سجده سهوه واجب نه ده او که د سورت فاتحه په ځای یې تشهد ولوست: نو سجده سهوه به لازم وي. همدغه شان که د سورت فاتحه نه وروسته د سورت په ځای التحیات ولولي بیا هم سجده سهوه واجب ده.^{۱۱}

په قیام کې تشهد یا تسبیح لوستل او په رکوع او سجده کې قرات کول

سوال: که یو څوک په هیره په قیام کې د قرات په ځای تشهد، دعا یا تسبیح وغیره ولولي یا ددې په خلاف په رکوع او سجده کې د تسبیح په ځای قرات وکړي: نو بیا به څه کوي؟

جواب: د قرات په ځای تشهد لوستو سره سجده سهوه واجبېږي، په دعا یا تسبیح سره هم^{۱۲} په رکوع او سجده کې قرات نه کیږي. خو په دې سره سجده سهوه نه واجبېږي.^{۱۳}

که په اخري دوو رکعتونو کې د الحمد نه وروسته

بسم الله ولوستل شي؛ نو سجده سهوه واجب نه ده

سوال: یو سړی ځانته فرض لمونځ کوي په لومړیو دوو رکعتونو کې یې د سورت فاتحه نه وروسته بسم الله لوستو سره یو بل سورت شروع کوي، روستني دوه رکعتي خالي دي، که په غلطی سره بسم الله ولولي: نو ایا سجده سهوه واجب ده او که نه؟

جواب: په وروستنیو دوو رکعتونو کې یوازې سورت فاتحه لوستل کیږي. د سورت فاتحه نه وروسته که سورت ولولي: نو سجده سهوه نه واجبېږي، لهذا په بسم الله ویلو سره هیڅ نه دي شوي^{۱۴}

[۱] ولوتشهد في قيامه قبل قراءة الفاتحة فلاسهو عليه وبعدايلزمه سجودالسهو وهو الاصح لان بعدالفاتحة محل قراءة السورة فاذا تشهدفيه فقد آخر الواجب وقبلها محل الشاءكذا في التبيين (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۲۷ باب سجودالسهو)۔

[۲] ايضا تيره شوى حاشيه)۔

[۳] ولو قرأ القرآن في ركوعه اولى سجوده اولى قيامه لاسهوعليه لانه ثناء، وهذه الاركان موضع الشاء (بدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۱۷۲ بيان محل السجودللسهو)۔

[۴] وان قراءة الفاتحة في احدى (الاخرين مرتين اوضم ليهما) اليهما (سورة) .. [بقية حاشيه په راروانه صفحه..]

په الحمد يا بل سورت پريښودو سره سجده سهوه واجب ده

سوال: په لمانځه کې قرأت کول فرض دي چې دهغه په پريښودو باندې به لمونځ راڅرځول کېږي او په سجده سهوه کارنه کېږي، د اکثر مولوي صاحبانو رايه داده که د سورت فاتحه نه وروسته بل سورت په هېره سره پاتې شي او رکوع ته لاړ شي؛ نو په سجده سهوه سره لمونځ کېږي. اب سورت فاتحه لوستل د قرأت د ادا کولو شرط پوره کوي ب سورت فاتحه نه قرأت کې نه شاملېږي؛ که سورت فاتحه په قرأت کې شامل نه وي؛ نو بې به فرض پاتې شي سجده سهوه به څنگه دا کمې پوره کړي؟

جواب: لمانځه کې مطلق قرأت فرض دی^۱ او معین ډول سره سورت فاتحه لوستل او ددې سره یو سورت یو ځای کول یا یو لوی ایت یا درې واپه ایتونه دا دواړه واجب دي^۲. له دې وجې که بالکل یې قرأت ونه کړي؛ نو لمونځ یې نه دی شوی او که سورت فاتحه یې نه وي لوستلي یا سورت یې نه وي یو ځای کړی؛ نو سجده سهوه به واجب وي^۳ او ورپسې حاشیه: «ولو قراء القرآن فی رکوعه اوفی سجوده... الخ (بدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۱۷۲ بیان محل السجود للسهو) ایضاً (ولا یجب السجود الا بترك واجب او تأخیره... الخ (عالمگیریه ج: ۱ ص: ۱۲۶ کتاب الصلاة، باب سجود السهو، طبع رشیدی، وگوری، او په سجده سهوه کولوباندې لمونځ صحیح شو

که په ماسپښین یا مازدیګر کې یې په هیره سورت فاتحه

په اوچت اواز شروع کړه؛ نوایا سجده سهوه به لازم وي؟

سوال: د ماسپښین یا مازدیګر په لمانځه کې که چیرې امام سورت فاتحه نه جهر شروع کړي اود یادیدو سره خاموش شي؛ نوایا لمونځ مات کړي؟ او سجده سهوه به پرې لازم وي او که نه؟

جواب: که د دریو نه کم ایتونه یې لوستلي وو؛ نو سجده سهوه واجب نه ده. که په پوره رکعت کې یې قرأت په تیز اواز سره وکړي؛ نو بیا پرې سجده سهوه واجب ده^۴.

...بقیه د ترمخ]. وکذا لو قراء السورة دون الفاتحة (اوقراء الشاهد مرتب) اما تکرار الفاتحة وضم السورة فلان الاخرین محل القراءة مطلقاً ولم يلزم منه ترك الواجب ولا تأخيره (حنی کبر ص ۶۰: ضعیف سهل اکیدمی لاهور).

^۱ [قوله والقراءة لقوله تعالى فافروا مايسرمن القرآن وحكى الشارح الاجماع على فرضيتها (البحر الرائق باب صفة الصلوة، ج: ۱ ص: ۳۰۸ طبع بیروت).]

^۲ [وتجب قراءة الفاتحة وضم السورة او ما يقوم مقامها... الخ (عالمگیری ج: ۱ ص: ۷۱، باب صفة الصلوة)

^۳ [تیره شوی حاشیه (ولو تشهد في قيامه قبل قراءة الفاتحة فلا سهو عنه وبعدها يلزمه... الخ (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۲۷ باب سجود السهو).]

^۴ [لو جهر فيما يخافت او خافت فيما يجهر وجب عليه سجود السهو واختلفوا... [بقیه حاشیه په راروانه صفحه.

که له چا دعا قنوت هیره شي: نو سجده سهوه به کوي

سوال: که یو څوک د وترو په دریم رکعت کې سورت فاتحه او سورت لوستلو نه وروسته رکوع ته لاړ شي، دعا قنوت لوستل یې هیره شي: نو څه به کوي؟ ایا لمونځ راوگرځوي یا واپس شي؟ په تفصیل سره جواب راکړئ.

جواب: دعا قنوت واجب ده، که هیره شي: نو په سجده سهوه کولو سره به لمونځ صحیح شي.^{۱۱}

که د (تشهد) التحیات نه وروسته غلطې وشي: نو ایا سجده سهوه لازمیږي؟

سوال: که په لمانځه کې څه غلطې وشي: نو سجده سهوه لازمیږي، خو که له تشهد نه وروسته څه غلطې وشي: نو څه به کوي؟ یا که د لمانځه دوران کې څه غلطې وشي او د سلام اړولو نه وروسته وریاد شي: نو څه به کوي؟

جواب: د اخري التحیات نه وروسته که سهوه وشي: نو سجده سهوه نه شته^{۱۲}. لمونځ پوره شو، د سلام اړولو نه وروسته ریاډ شو چې زما په ذمه سجده سهوه وه: نو که سلام اړولو نه وروسته په خپل ځای باندې ناست وي، د لمونځ منافي یو کار یې نه وي کړی: نو سجده سهوه کولو سره دې بیا تشهد ولولي او که دخپل ځای نه پورته شوی وي یا یې د لمونځ منافي یو کار کړی وي: نو لمونځ دې په دویم ځل وکړي.^{۱۳}

څلور رکعته سنت موکد لمانځه کې په لومړۍ ناسته

(قعه) کې د تشهد نه زیات لوستلو با ندي سجده سهوه

سوال: د ماسپښین څلور رکعته موکد سنت یې وکړل، لومړۍ ناسته (قعه)، کې درود شریف یا دعا وغیره یې هم ولوستل، ایا سجده سهوه لازمیږي او که نه؟ حال دا چې په فرضو کې په داسې کیدو باندې سجده سهوه لازمیږي.

... بقیه د ترمخ].. فی مقدار ما یجب به السهو منها قیل یعتبر فی الفصلین بقدر ما تجوز به الصلوة وهو الاصح ولا فرق بین الفاتحة وغیرها..... الخ (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۲۸)

[ومنها القنوت فاذا ترکه یجب علیه السهو (فتاویٰ عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۲۸ باب سجود السهو)۔

[لوشک بعد الفراغ منها اوبعد ما قعد قدر التشهد لا یعتبر (شامی ج: ۲ ص: ۹۲، کتاب الصلاة، باب سجود السهو)

[ان السجود لا یسقط بالسلام ولو عمداً الا اذا فعل فعلاً یمنعه من البناء بان تکلم او فقهه او احدث عمداً او اخرج من المسجد او صرف وجهه من القبلة (البدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۱۷۵ فصل فی بیان من یجب علیه سجود السهو..... الخ)۔

جواب: که د څلور رکعتو موکده سنتو په لومړۍ ناسته (قعه) کې په هیره باندې درود شریف ولولي؛ نو د ځینو په نزد به سجده سهوه واجب نه وي، خو صحیح داده چې په دې سره سجده سهوه واجبېږي له دې وجې د احتیاط خبره داده چې سجده سهوه وکړي.^{۱۱}

سوال: څلور رکعتو فرض یا سنت لمانځه کې دوه رکعتو کولو نه وروسته یو سړی په غلطې سره تشهد لوستلو ته پرته ودرېږي او په دریم رکعت کې ناستې سره تشهد ولولي او بیا دریدو سره څلورم رکعت وکړي ددې نه وروسته سجده سهوه وکړي؛ نو ایا د هغه لمونځ به وشي او که بیا به یې په دویم ځل کوي؟

جواب: هغه ته په دریم رکعت کې ناسته نه ده پکار، بلکې په اخري قعه کې سجده سهوه کول پکار دي، خو که سجده سهوه یې وکړه؛ نو لمونځ یې صحیح شو.^{۱۲}

که د سجده سهوې نه وروسته په غلطې سره دوه ځله تشهد

ولوستل شي، په دویم ځل د سجده سهوې ضرورت نه شته

سوال: که چیرې د سجده سهوې نه وروسته په غلطې سره دوه ځله تشهد ولوستل شي؛ نو اوس به په دویم ځل سجده سهوه کول وي؟

جواب: په دویم ځل د سجده سهوې ضرورت نه شته.^{۱۳}

که چاد درود شریف او دعا نه وروسته سجده سهوه وکړه؛ نو هیڅ گناه نه شته

سوال: سجده سهوه خو په اخري رکعت کې د التحیات نه وروسته یو طرف ته سلام اړولو نه وروسته کیږي، خو زه درود شریف او دعا هم لولم، سجده سهوه په کوم وخت کې کول پکار دي؟ ایا بیا به لمونځ ادا کول واجب وي او که لمونځ اداء شو؟

جواب: که چیرې د درود شریف د لوستلو نه وروسته سجده سهوه وشي؛ نو هیڅ گناه نشته، د سجده سهوې نه وروسته په دویم ځل التحیات ووايه او درود شریف او دعا هم ووايه او لمونځ پوره کړه.^{۱۴}

^۱ [ولوکر التشهد في القعدة الاولى فعليه السهو وكذا لو زاد على التشهد الصلاة على النبي صلى الله عليه وسلم كذا في التبيين وعليه الفتوى كذا في المضمرات (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۲۷)۔]

^۲ [كل قعدة ليست اخيرة سواء كان في الفرض او في النفل فانه يلزمه سجود السهو بتركها ساهيا..... الخ (البحر الرائق ج: ۲ ص: ۱۰۲ طبع بيروت كتاب الصلاة، باب سجود السهو)۔]

^۳ [لوشك بعد الفراغ منها اوبعد ما قعد قدر التشهد لا يعتبر (شامي ج: ۲ ص: ۹۲ كتاب الصلاة، باب سجود السهو)۔]

^۴ [وكيفيه ان يكبر بعد سلامه الاول ويخمساجداً ويسبح في سجوده ثم يتشهد ثانياً..... الخ (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۲۵ الباب الثاني عشر في سجود السهو طبع رشديه كونه)۔]

که په تشهد کې د کلمه شهادت نه وروسته د اودس دعا له ژبې ووځي: نو سجده سهوه نه شته

سوال: مایوخل په تشهد کې د کلمه شهادت نه وروسته په هیره داودس دعا ولوسته په اخیری

قعه کې مې بیرې وه، له دې وجې په غلطې سره دا الفاظ اداء شو، دا راته ووايه چې لمونځ وشو او که نه؟ ایا په داسې حالت کې سجده سهوه کول پکار دي او که نه، یا لمونځ په دویم ځل کول پکار دي؟

جواب: په دې سره سجده سهوه نه لارمیري، لمونځ وشو.^{۱۱}

د وترو په لمانځه کې هم لومړۍ ناسته (قعه) واجب ده

سوال: په درې رکعتو وترو کې د دوه رکعتو نه وروسته په تشهد کې ناسته کول پکار ده او که نه؟

جواب: د وترو په لمانځه کې هم په دوه رکعتو باندې قعه واجب ده^{۱۲}، که ناسته ترې هیره شوه: نو سجده سهوه به لارم وي.^{۱۳}

په وترو کې په دویم رکعت باندې په غلطې سره سلام اړولو باندې تصحیح

سوال: په وترو کې که په غلطې سره په دویم رکعت باندې سلام وایوي او فوراً ورته د غلطې احساس وشي؛ نو ورسره دریم رکعت مکمل کولو سره سجده سهوه وکړي او که له سره وترو کول پکار دي؟

جواب: سجده سهوه کول کافي دي.^{۱۴}

ایا په التحیات کې لږ ساعت ناستې والا به سجده سهوه کوي؟

سوال: که څوک دماز دیگر فرض ځانته کوي، د لومړي رکعت د دویمې سجده نه وروسته دویم رکعت گڼلو سره په التحیات کې لږ ایسارشي تشهد یې شروع کړی نه و چې ورته یاد

^۱ [واذا کان آخر الصلاة دعا لنفسه بماء شاء (هدایة ج: ۱ ص: ۱۱۱ باب صفة الصلاة طبع مکتبه شرکت علمیه)
^۲ [وتجب القعدة الاولى قدر التشهد اذا رفع راسه من السجدة الثانية في الركعة الثانية في ذوات الاربع والثلاث وهو الاصح هكذا في الظهيرية (عالمگیری ج: ۱ ص: ۷۱ کتاب الصلاة، الباب الرابع الفصل الثاني عشر واجبات الصلاة)
^۳ [ثم ذکر التشهد یحتمل القعدة الاولى والثانية والقراءة فیهما وکل ذلک واجب وفيها سجدة السهو هو الصحيح هدایة ج: ۱ ص: ۱۵۸ کتاب الصلاة باب سجود السهو)۔
^۴ [ويسجد للسهو ولومع سلامه ناویاً للقطع مالم يتحول عن القبلة او يتكلم لبطلان التحريمه..... الخ (رد المحتار ج: ۲ ص: ۹۱ کتاب الصلاة باب سجود السهو، طبع سعید)۔

شي چې داخو لومړی ركعت دی ودرېږي: نو ايا سجده سهوه به لارمه وي او كه نه؟
جواب: په لږ ايساريدو باندې سجده سهوه نه لارمېږي په ياد راتلو باندې فورا دريدل پكار دي د لږ وخت نه مراد دادی چې د درې ځله سبحان الله ويلو په مقدار پاتې نه شي ^{۱۱}

د التحيات لوستلو په ځای سورت لوستلو باندې سجده سهوه

سوال: د لمونځ پوره كولو له پاره چې كله التحيات لولي: نو كه د التحيات په ځای يو سورت ولولي يا التحيات غلط ولولي: نو ايا سجده سهوه به لارمه او كه نه؟
جواب: په دې صورت كې سجده سهوه واجب ده. ^{۱۲}

د تشهد په ځای الحمد لوستونكی به سجده سهوه كوي

سوال: ځينې وخت زه په لمانځه كې د التحيات په ځای په غلطې سره الحمد شريف لولم او داسې عموماً په نفل لمونځ كيږي سره ددې چې نفل په ناسته كيږي سجده سهوې سره لمونځ ادا كيږي يا يې په دويم ځل كول واجب دي؟
جواب: په سجده سهوې سره لمونځ ادا كيږي ^{۱۳}، نفل په ناسته كول جائز دي، خو غوره داده چې په ولاړه وشي په ناسته كولو سره ثواب نيم پاتې كيږي ^{۱۴}

ايا د ركوع په تكبير هيريږي او باندې سجده سهوه لازميږي؟

سوال: كه يو سړی د قيام نه ركوع ته تلو سره الله اكبر ويل هير كړي: نو سجده سهوه خوبه نه لارمېږي؟
جواب: سجده سهوه د واجبو په پريښودو واجبيږي او د سجدې تكبيرونه سنت دي واجب نه دي، كه يو سړی هغه په هيره ونه وايي: نو سجده سهوه واجب نه ده. ^{۱۵}

۱ [والتاخير اليسير وهومادون ركن معفو عنه ..... الخ (شامی ج: ۱ ص: ۴۶۰ باب سجود السهو ، طبع سعيد) ايضاً: وعلى قياس ماتقدم ان يعتبر الركن مع سته وهو مقدر بثلاث تسيحات ..... الخ (مراقى الفلاح ص: ۲۵۸ باب سجود السهو طبع سعيد)۔

۲ [واذا قراء الفاتحة مكان التشهد فعليه السهو كذلك اذا قراء الفاتحة ثم التشهد كان عليه السهو (عالمگري ج: ۱ ص: ۱۲۷ كتاب الصلاة الباب الثاني عشر في سجود السهو)۔

۳ [ايضاً)۔

۴ [يجوز النفل قاعداً ولكن له نصف اجر القائم ..... الخ (مراقى الفلاح ص: ۲۲۰ كتاب الصلاة فصل في صلاة النفل جالساً طبع مير محمد كتب خانه)۔

۵ [ولا يجب بترك ..... تكبيرات الانتقالات ..... الخ (عالمگري ، كتاب الصلاة ، الباب الثاني عشر في سجود السهو ج: ۱ ص: ۱۲۶) ايضاً فلا يجب بترك السنن والمستحبات ..... وتكبيرات الانتقالات والتسيحات ..... الخ (حلي كبير ص: ۴۵۵ فصل في سجود السهو)۔

په درې سجدو کولو باندې سجده سهوه واجب ده

سوال: ما نن د مازدیگر لمونځ په نژدې جومات کې له جمعې سره ادا کړ. چې کله امام صاحب د څلورم رکعت سجدې ته لاړ؛ نو د دوو سجدو په ځای یې درې سجدې وکړې. ایا داسې لمونځ وشو په داسې حال کې چې یو سجده زیاته ده؟

جواب: که په یو رکعت کې د دوو سجدو په ځای درې سجدې وکړي؛ نو په دې سره سجده سهوه واجبه وي، که هغه امام صاحب سجده سهوه کړې وي؛ نو لمونځ وشو^(۱) او که سجده سهوه یې نه وي کړې؛ نو په هغه باندې لمونځ په دویم ځل کول واجب دي.^(۲)

که څوک په لومړۍ قعده کې کیناستل هیر کړي؛ نوڅه وکړي؟

سوال: که یو سړی څلور رکعت له لمونځ ادا کوي د دوو رکعتونو نه وروسته په التحیات کې کیناستل ونه کړي او نیغ ودریږي او میا چې کله ودریږي؛ نو رایاد شي چې زه په التحیات کې نه وم ناست؛ نو په دې صورت کې څه وکړي؟

جواب: لومړۍ ناسته (قعده) واجب ده او که څوک د لمانځه واجب هیر کړي؛ نو لمونځ فاسد یږي نه، بلکې سجده سهوه لازمه یږي، له دې وجې که یو سړی په هیږه ودرید؛ نو اوس دې نه کیني، بلکې په اخر کې دې سجده سهوه وکړي لمونځ به صحیح شي.^(۳)

که په لومړۍ ناسته (قعده) کې درود هم ووايي؛ نوایا سجده لازمه یږي؟

سوال: که څوک په درې یا څلور رکعتیز لمانځه کې په لومړۍ ناسته کیني؛ خو دتشهد نه وروسته په هیږه نیم یا ټول درود شریف هم ولولي؛ نو په دې صورت کې څه کول پکار دي؟ څنگه چې یاد شي؛ نو نیم درود پرېږدي او ودریږي او که څه وکړي؟

جواب: درود شریف دې په مینځ کې پرېږدي او ودې دریږي او په دې هیږه باندې سجده سهوه لازمه ده.^(۴)

[۱] و ذکر فی الذخيرة ان سجود السهو يجب بستة اشياء ..... ويجب بتكرار الركن هذا الثالث من الستة نحو ان يرکع مرتين او يسجد ثلاث مرات.. الخ (حلی کبیر ص: ۵۶ فصل فی سجود السهو، طبع سهیل اکیدمی لاهور)
[۲] (ولها واجبات) لا تفسد بتركها وتعاد وجوباً في العمد والسهو ان لم يسجد ..... (قوله وتعاد وجوباً) ای ترک هذه الوجبات او واحد منها ..... (قوله ان لم يسجد له) ای للسهو وهذا قيد لقوله والسهو، اذ لا يسجد في العمد (رد المختار مع الدر المختار ج: ۱ ص: ۴۵۶ باب صفة الصلاة، مطلب واجبات الصلاة، طبع ايج ايم سعيد. ايضاً البحر الرائق ج: ۱ ص: ۵۱۵ باب صفة الصلاة طبع رشيدية).
[۳] لا يجب بترك سنة.... والتسميع والتحميد - الخ (البحر الرائق ج: ۲ ص: ۱۰۶ طبع بيروت ايضاً فتاوى عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۲۶: كتاب الصلاة الباب الثاني عشر في سجود السهو) -

[۴] لو كرر التشهد في القعدة الاولى لعليه السهو وكذا لو زاد على التشهد الصلاة على النبي صلى الله عليه وسلم (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۲۷ كتاب الصلاة الباب الثاني عشر في سجود السهو، طبع رشيدية)

په لومړۍ قعده کې په هیره دریدونکي ته په

یادیدو باندې کیناستل او سجده سهوه کول

سوال: خلور رکعتنه فرض لمانځه کې زموږ حافظ صاحب په اوله قعده کې ناسته ونه کړه او حافظ صاحب بلکل نیغ ودرید او موږ الله اکبر وویل او امام کیناست او بیا یې التحیات ولوستله. دوه رکعتنه یې پوره کړل او بیا یې سجده سهوه وکړه. دا معلومول دي چې زموږ لمونځ وشو او که نه؟

جواب: که چیرې د دوو رکعتو نه وروسته نیغ ودریږي؛ نو په دویم ځل کیناستل نه دي پکار. بلکې سجده سهوه کول پکار دي، بیا هم که چیرې په دویم ځل واپس شو او سجده سهوه یې وکړه؛ نو لمونځ یې وشو.^(۱)

که په دویم رکعت کې د سورت په لوستلو او یا په

اوله قعده کې شک وي؛ نو سجده سهوه ضروري ده

سوال: که یو سړي ته شک پیدا شي چې ما په دویم رکعت کې سورت لوستلی دی او که نه؟ یا دا شک وي چې ما لومړۍ قعده کړې ده او که نه؟ نو که د شک په بنا باندې یې سجده سهوه وکړه؛ نو آیا لمونځ یې وشو؟

جواب: که چیرې د واجب په پریښودو کې شک وي؛ نو سجده سهوه کول ضروري دي.^(۲)

که په لومړۍ ناسته (قعده) کې ودرید؛ نو نه دې واپس

کیري، بلکې په اخر کې دې سجده سهوه وکړي

سوال: یو ځل زموږ امام صاحب په هیره د دویم رکعت نه وروسته د قعده کولو نه پرته ودرید، لمونځ کونکو په الله اکبر سره فتح ورکړه، خو هغه له یادانیت نه مخکې نیغ ولاړ و، له دې وجې هغه لمونځ جاري وساته په اخري رکعت کې یې سجده سهوه وکړه، د پوښتنې کولو نه وروسته

^(۱) [فلو عاداتی القعود بعد ذلک تفسد صلاته لرفض الفرض لمالیس بفرض، وصححه الزیلعی وقیل لاتفسد لکنه یکون مسیناً ویسجد لتاخیر الواجب، وهو الاشبه کما حققه الکمال وهو الحق بحر ..... الخ (درمختاری الشامیه: قوله بعد ذلک ای بعدها ما استقام قائماً. الخ قوله لکنه یکون مسیناً ای یأثم کما فی الفتح (ردالمحتار ج: ۲ ص: ۸۴ کتاب الصلاة باب سجود السهو طبع ایچ ایم سعید)

^(۲) [او کذا ان شک انه الظهر اوفی العصر مثلاً اوشک انه صلی ثلاثاً اواربعاً وشغله عن التسليم ونحو ذلک اولرغ من الفاتحة وتفکر ای سورة یقرأ وطال تفکره یجب علیه سجود السهو. الخ (حلی کبیر ص: ۴۶۵ فصل فی سجود السهو طبع سهیل اکیدمی لاهور)

امام صاحب وفرمایل چې د قیام په حالت کې د قعدې نه زیات داغوره ده چې سجده سهوه وشي، غالباً دوی د واجب او د سنتو الفاظ هم استعمال کړل. تاسو ووايئ چې د ایا امام صاحب دا لمونځ صحیح کړی دی او که نه؟

جواب: امام صاحب صحیح کړي دي، که چیرې څوک اوله قعده پرېږدي او نیغ ودرېږي: نو واپس نه دې راتلل پکار، په اخره کې سجده سهوه کول پکار دي.^{۱۱}

که څوک په لومړۍ قعده کې شکي شو؛ نو سجده سهوه دې وکړي

سوال: که څوک په لمانځه کې دا هیر کړي چې لومړۍ قعده یې کړې ده او که نه؟ نو په اخر کې څه کول پکار دي؟

جواب: که د سوچ کولو نه وروسته غالب خیال همداوي چې لومړۍ قعده یې نه ده کړې: نو سجده سهوه دې وکړي.^{۱۲}

په هیره د امام په اخري قعده کې دریدل

سوال: په یو جومات کې د جمعې لمونځ کیده، امام صاحب په اخري رکعت کې د التحیات لوستو نه پرته بالکل نیغ ودرید، خو د خلکو په الله اکبر ویلو باندې کیناست، سجده سهوه یې وکړه او لمونځ یې ختم کړ، د سائل او د هغه د ملګري رایه دا وه چې لمونځ دې په دویم ځل و شي، ځکه چې اخري قعده فرض ده او هغه ادا نه شوه، خلکو ونه منله او سائل او د هغه دوست په دویم ځل لمونځ وکړ، په بل لمونځ کې سائل موجود نه و، خو اوریدلي مې دي چې امام صاحب جتني کالي لوستو سره خلکو ته وویل چې د هغه طریقه صحیح وه، خو بیا مې خیال راغی چې کیدای شي په جمعه کې ددې رعایت راغلی وي او د امام صاحب خبره صحیح وي تاسو ددې صحیح حال بیان کړئ؟

جواب: اخري قعده فرض ده که یو سړی په هیره ودرېږي: نو تر څو یې چې د پنځم رکعت سجده نه وي کړي، هغه ته راواپس کیدل پکار دي، د فرضو د تاخیر له وجې په هغه باندې سجده سهوه واجب ده او لمونځ یې وشو، څوکه د پنځم رکعت سجده یې وکړه: نو فرض لمونځ

۱ [السادس القعود الاول وكذا كل قعدة ليست اخيرة سواء كان في الفرض اوفى النفل فانه يلزمه سجود السهو بتركها ساهياً (البحر الرائق ج: ۲ ص: ۱۰۲ باب سجود السهو طبع دارالمعرفة بيروت) ايضاً سها عن القعود الاول من الفرض ثم تذكره عاد اليه وتشهد، ولاسهو عليه في الاصح ما لم يستقم قائماً في ظاهر المذهب وهو الاصح والاى وان استقام قائماً لا وسجد للسهو (درمختار ج: ۲ ص: ۸۳ باب سجود السهو)

۲ [السادس القعود الاول وكذا كل قعدة ليست اخيرة سواء كان في الفرض اوفى النفل فانه يلزمه سجود السهو بتركها ساهياً (البحر الرائق ج: ۲ ص: ۱۰۲ باب سجود السهو طبع دارالمعرفة بيروت) ايضاً سها عن القعود الاول من الفرض ثم تذكره عاد اليه وتشهد، ولاسهو عليه في الاصح ما لم يستقم قائماً في ظاهر المذهب وهو الاصح والاى وان استقام قائماً لا وسجد للسهو (درمختار ج: ۲ ص: ۸۳ باب سجود السهو)۔

یې باطل شو بل رکعت یو ځای کولو سره دې لمونځ پوره کړي او له سره دې بیا فرض لمونځ وکړي.^{۱۱} تاسو چې کوم صورت لیکلی دی په هغه کې د امام صاحب خبره صحیح ده: ځکه چې په هغه کې فرض نه دي پرېښودل شوي، بلکې هغه وروسته شوي دي چې دهغې مخ نیوی په سجده سهوه سره و شو.

امام که د قرات په مینځ کې ایت پریري: نوایا سجده سهوه شته؟

سوال: د جهري لمانځه د قرات په دوران کې که امام د درې ایتونو نه زیات لوستو نه وروسته پوره یو ایت پرېښود، یا څه الفاظ پرېښودو سره هم هغه سورت مخکې ولولي نه یې مقتدي منع کړي ایا د لمانځه راگرځول پکار دي یا سجده سهوه کافی ده؟

جواب: که پوره یو ایت یې پرېښود یا څه قرآني الفاظ یې پرېښودل او دهغه په پرېښودو په معنا کې څه تبدیلی پیدا نه شوه: نو په داسې صورت کې نه د لمانځه اعاده واجب ده نه سجده سهوه لازم ده لمونځ به صحیح وي.^{۱۲}

فتح (لقمه) ورکولو باندې صحیح لوستو سره سجده سهوه لازم نه ده

سوال: زموږ په محله کې یو جومات دی، زه په هغه جومات کې لمونځ کوم، اتفاقي ډول سره یو ورځ امام صاحب څه کار پسې تللی و: نوموړې لمونځ کونکو یو بل سري ته د امامت له پاره وویل هغه لمونځ ورکړ: خو د هغه صاحب نه په دوه ځایونو کې غلطې وشوه او لمونځ کونکو هغه ته فتح (لقمه) ورکړه او قرات یې پرې صحیح ووايه او دغه شان لمونځ ختم شو څنگه چې لمونځ ختم شو: نو څه لمونځ کونکو وویل چې امام صاحب ته سجده سهوه کول پکار دي، لهذا لمونځ دې په دویم ځل وکړي او چا ویل چې لمونځ صحیح شو د دویم ځل کولو ضرورت نه شته، سوال دادی چې د امام صاحب نه په فرض لمانځه کې داسې غلطې وشي څنگه چې پورته بیان شوه: نو سجده سهوه لازمیږي او که نه؟

جواب: دامام صاحب په قرات هیږدو او بیا لقمه ورکولو باندې صحیح لوستو سره سجده سهوه نه لازمیږي لمونځ صحیح شو.^{۱۳}

[١] (وان سها عن الاخير عاد مالم يسجد) لان فيه اصلاح صلاته ..... (وسجد للسهو) لتاخير فرضا وهو القعود الاخير ..... (فان سجد بطل فرضه برفعه) لانه استحکم شروعه في النافلة قبل اكمال اركان المكتوبة ..... الخ (البحر الرائق ج: ٢ ص: ١١٠، ١١١) كتاب الصلاة باب سجود السهو طبع در المعرفة بيروت ايضا: رد المختار ج: ٢ ص: ٨٧) كتاب الصلاة باب سجود السهو)۔

[٢] ومنها حذف حرف وان لم يكن على وجه الاجاز والترخيم فان كان لا يغير المعنى لا تفسد صلاته ..... الخ (عالمگیری ج: ١ ص: ٧٩) كتاب الصلاة الفصل الخامس في زلة القارى)۔

[٣] بخلاف فتحه على امامه فانه لا يفسد مطلقا لفتح واخذ بكل حال ..... الخ (رد المختار مع درمختار ج: ١ ص: ٦٢٢) باب مالا يفسد الصلاة وما يكره فيها طبع سعيد)۔

د مسبوق او لاحق د سجده سهوي حکم

سوال: زموږ امام صاحب د مابنام لمونځ ورکاو او په دويم رکعت کې چې کله هغه تشهد له پاره کيناست؛ نو پورته کيدل ترې هير شو او زيات لوستل يې شروع کړل، له شانۀ چا الله اکبر وويل امام صاحب پورته شوپه دريم رکعت کې مقتدي راتلو سره شامل شو امام سجده سهوه وکړه ورسره وروسته راتلونکي مقتدي هم سجده سهوه وکړه امام سلام وگرځاو مقتدي ودرید کله چې مقتدي په خپل اخري رکعت کې التحيات لوستو؛ نو زموږ د کلي مولانا صاحب هغه ته وويل چې سجده سهوه وکړه، هغه و نه کړه حال دا چې غلطی د امام صاحب نه شوې وه او مقتدي د هغه سره سجده سهوه هم کړې وه، خو د امام وينا ده چې هغه ته په خپل رکعت کې هم سجده سهوه کول پکار و، امام صاحب سره يو کتاب رکن دين دی چې په هغه کې يې ليکلي دي چې مقتدي ته په خپل اخري رکعت کې سجده سهوه کول پکار دي، سره ددې چې موږ په نورو کتابونو کې وکتل خو هلته يې ليکلي و چې سجده سهوه به نه کوي، موږ ټول د اهل سنت سره تعلق لرو او ددې مسئلې جواب مهرباني وکړئ د قرآن او حديث او فقه حنفي په رڼا کې راکړئ، ځکه چې هغه لمونځ کونکي په دې مسئله کې د جگړې په بنياد په هغه امام پسي لمونځ کول پريښودل، مقتدي څو ځايه تصديق وغوښت؛ نو جواب ورته ملاو شو چې سجده سهوه به نه کوي او امام صاحب دا خبره کوي چې څه په دې کتاب کې ليکل شوي دي هغه صحيح دي، امام صاحب په دې خپله خبره کلک ولاړ دی او تصديق نه غواړي، تاسو دا بيان کړئ چې په دې جگړه کې مقتدي په امام پسي لمونځ کول پريښی دی، ايا د هغه دا کار صحيح دی او که غلط؟ او مقتدي لمونځ په کور کې کوي کوم صاحب چې دا کتاب ليکلی دی د هغه نوم (مولانا شاه رکن الدين صاحب) دی، په دې کتاب کې دا سوال دی چې که د لاحق امام په خپله سجده سهوه وکړه؛ نو لاحق به څه کوي؟ دهغه جواب دادی چې په دې سره په لاحق باندې هم سجده سهوه واجب ده اوس دې لاحق د لمانځه په اخر کې سجده سهوه وکړي لکه چې د هغه امام په اخر کې کړې ده او که د امام سره يې وکړي؛ نو بيا هم هغه ته دويم ځل کول پکار دي؟ (درمختار)

جواب: کوم سړی چې په دويم يا وروسته په يو رکعت کې راتلو سره جمعې کې داخل شوی وي، هغه ته مسبوق وايي^{۱۱}. مسبوق ته پکار دي چې کله امام سجده سهوه وکړي؛ نو هغه دې سلام اړولو نه پرته د امام سره سجده وکړي، بيا د امام د لمونځ ختميدو نه وروسته دې خپل پاتې شوي رکعتونه پوره کړي په هغو رکعتونو کې که ترې څه سهوه وشي؛ نو په دويم ځل دې

^{۱۱} [والمسبوق من سبقه الامام بها ای بكل الركعات بان القندی به رکوع الاخيرة قوله اوبعضها ای بعض الركعات (درمختار مع رد المحتار ج: ۱ ص: ۵۹۶ باب الامامة)۔

سجده سهوه وکړي گني، نه^{۱۱}

په در مختار کې دي والمسبوق يسجد مع امامه مطلقاً سواء كان السهو قبل الاقتداء او بعده ثم يقضى ما فاتته ولو سها فيه سجداً ثانياً. (ج: ۲ ص: ۸۳)

رکن دين کې چې کومه مسئله ذکر کړې ده هغه صحيح ده، خود مسبوق نه ده، بلکې د لاحق ده او لاحق هغه سړي ته وايي چې کوم د شروع نه د امام سره شريک وي، خود څه وجې نه د لمانځه اخري برخه هغه ته د امام سره نه وي ملاو شوې^{۱۲}، ستاسو د امام صاحب نه دا غلطې وشوه چې هغه د لاحق او مسبوق مينځ کې فرق ونه کړ، له دې وجې يې د لاحق مسئله په مسبوق باندې ولگوله

مسبوق که په امام پسې په هيره درود شريف ولولي: نو په هغه سجده سهوه نشته

سوال: لمونځ لاپاتې دی: خو يو سړی د امام په آخري رکعت کې درود شريف هم ولولي، نو آیا ~~سجده سهوه~~ لارميرې؟

جواب: نه^{۱۳}

مسبوق که د امام سره سلام واړوي: نو څه به کوي؟

سوال: که موږ د يو يا دوه رکعتو نه وروسته په لمانځه کې شريک شو: خود امام سره سلام واړوو: نو په دې صورت کې لمونځ دوباره ادا کول ضروري دي او که نه؟

جواب: لمونځ دوباره کولو ته ضرورت نه شته، که د امام سره يې سلام اړولی وي: نو له ياد وروسته دې فوراً پورته شي، په دې صورت کې د سجده سهوې ضرورت هم نه شته او که له امام نه وروسته يې سلام واړو: نو بيا خو سجده سهوه لارم ده^{۱۴}

له جمعي پاتې شويو رکعتونو کې غلطې باندي د سجده سهوې حکم

سوال: د جمعي نه پاتې شويو رکعتونو کې که غلطې وشي نو سجده سهوه کول پکار دي او که نه؟

^۱ [ثم المسبوق انما يتابع الامام في السهو أي في سجدة السهو بان سجدهو دون السلام بل ينتظر الامام حتى يسلم فيسجد فيتابعه في سجود السهو لافي سلامه (بدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۱۷۶ فصل في بيان من يجب عليه السهو... الخ)۔

^۲ [واللاحق من فاتته الركعات كلها او بعضها لكن بعد اقتدائه بعذر كغفلة وزحمة وسبق حدث ..... وكذا بلاعذر بان سبق امامه... الخ (در مختار ج: ۲ ص: ۵۹۴ باب الامامة مطلب في احكام المسبوق والمدرک واللاحق)

^۳ [فان سها الموتم] حالة اقتدائه لم يلزم الامام ولا الموتم السجود لانه اذا سجد وحده كان مخالفاً لامامه، وان تابعه الامام يلقب الاصل متبعاً قيدنا بحالة الاقتداء لان المسبوق اذا سها فيما يقضه يسجد له (الباب في شرح الكتاب ج: ۱ ص: ۱۰۳ سهو الامام)۔

^۴ [ان سلم قبل تسليم الامام وسلم معاً لا يلزمه ..... وان سلم بعد تسليم الامام لزمه ..... الخ (بدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۱۷۶)۔

جواب: د امام د فراغت نه وروسته چې کوم رکعتونه مسبوق ادا کوي، په هغو کې نوموړی دیوازې لمونځ کونکي (منفرد)، په حکم کې دی، په دې وجه که په هغو کې داسې غلطې وشي چې په هغې سره سجده سهوه لږمیري نو سجده سهوه واجب ده^{۱۱۱}

په هیره د امام سره سلام اړونکی که فوراً سجده سهوه وکړي نوڅه حکم دی؟

سوال: ما په امام پسې لمونځ کاو؛ خو په لومړي رکعت کې شامل نه شوم، د سلام اړولو په وخت ما هم سلام و اړولو خو فوراً رایاد شو؛ نو ما سجده سهوه او کړه او پورته کیدو سره مې یو رکعت وکړ او سلام مې و اړولو، آیا په دې طریقې سره زما لمونځ صحیح شو؟ که په کوم رکعت کې غلطې وشي؛ نو په هماغه رکعت کې سجده سهوه کولو کې څه بدې خو نه شته؟

جواب: که په هیره امام سره سلام و اړوي او فوراً ورته رایاد شي چې زما رکعت پاتې دی؛ نو په دې سره به سجده سهوه واجب نه وي^{۱۲۱}، سجده سهوه همیشه په آخري رکعت کې کیږي، په کوم رکعت کې چې غلطې شوي وي، په هماغه رکعت کې یې ادا کول صحیح نه دي^{۱۳۱}

که یو رکعت یې زیات وکړ نو آیا سجده سهوې سره به لمونځ صحیح شي؟

سوال: د ما بنام په فرض لمانځه کې امام صاحب د درې رکعتو په ځای څلور وکړل، سلام اړولو نه وروسته خلکو وویل: څلور رکعت و شو امام صاحب سجده سهوه وکړه او لمونځ یې ختم کړ او ویې ویل: کومو خلکو چې خبرې کړې وي، هغوی دې دوهم ځل لمونځ وکړي، د پاتې ټولو لمونځ وشو، سره له دې چې امام صاحب کله څلورم رکعت ته پورته شه؛ نو مقتديانو فتحه (لقمه) هم ورکړې وه، مقتديانو امام صاحب ته د لمانځه د دوباره کولو له پاره وویل: خو امام صاحب راضي نه شو او ویې ویل چې لمونځ وشو، په دې طریقې سره تقریباً نیمو لمونځ کونکو دوباره جمعه وکړه، نیم د امام صاحب په خبره باندې پاتې شو چې لمونځ وشو، امام صاحب دوباره لسونځ ونه کړ، اوس تاسو دا واضح کړئ چې لمونځ شوی دی او که نه؟ په دې

[۱] والمسبوق يسجد لسهوه فيما يقضى الصلاة (فتاوى عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۲۹، الباب الثاني عشر في سجود السهو) وايضاً: ولوسها المسبوق فيما يقضيه سجده اى لسهوه ايضاً ولايجزى سجوده مع الامام (مراقى الفلاح على هامش الطحطاوى ص: ۲۵۳ كتاب الصلاة باب سجود السهو، طبع مير محمد كتب خانه، ايضاً: فتاوى شامى ج: ۲ ص: ۸۳، ۸۲ باب سجود السهو)۔

[۲] وان سلم (اى المسبوق) مع الامام مقارناً له اوقبله ساهياً فلاسهو عليه لانه في حال اقتدائه، وان سلم بعده يلزمه السهو لانه منفرد (مراقى الفلاح على هامش الطحطاوى ص: ۲۵۳ باب سجود السهو) ايضاً: المسبوق يتبع امامه..... فان سلم مع الامام فان كان عامداً فسدت صلاته والا لا (رد المحتار ج: ۲ ص: ۸۲ باب سجود السهو)۔

[۳] لان سجود السهو آخر عن محل النقصان بالاجماع وانما كان لمعنى ذلك المعنى يقتضى التأخير عن السلام (بدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۱۷۳ فصل في بيان محل سجود السهو)۔

وجه که لمونځ شوی وي: نو کومو خلکو چې دوباره لمونځ کړی دی، د هغوی له پاره څه حکم دی؟ او کومو خلکو چې نه دی کړی، د هغوی له پاره څه حکم دی؟

جواب: که امام صاحب په دریم رکعت کې په التحیات ناست و او د سلام وړولو په ځای څلورم رکعت ته پورته شوی وي: نو سجده سهوې کولو سره د هغه او کومو مقتدیانو چې خبرې نه وي کړي د هغوی لمونځ وشو^{۱۱}، او که په دریم رکعت کې ناست نه و، بلکې نغ پورته شوی و: نو د هیچا لمونځ هم نه دی شوی، دوباره کول یې ضروري دي^{۱۲}.

درې رکعته فرض لمونځ په هیره سره څلور رکعته ادا کول

سوال: د ماښام د لمانځه په آخری رکعت کې امام صاحب په التحیات، ناست و، د وروسته نه یو مقتدی (سبحان الله، وویل او په دې باندې امام صاحب ناست و، بیا یو بل مقتدی، سبحان الله، وویل او په دې سره امام صاحب پورته شو او څلورم رکعت پوره کولو سره یې سجده سهوه وکړه او بیا یې سلام وړولو، د ځینې خلکو د قول مطابق درې رکعته فرض ادا شو او یو زیاتي رکعت باطل شو: خو د ځینې مقتدیانو خیال دی چې لمونځ دوباره کول پکار دي: ځکه چې آخري قعده فرض ده.

جواب: په آخري قعده کې د تشهد په مقدار کیناستل فرض دي که آخري قعده بالکل پاتې شي یا د تشهد په اندازه کیني: نو د فرض د نه ادا کیدو په وجه به لمونځ فاسد شي، اعاده به یې ضروري وي^{۱۳} کله چې د دویم مقتدی په (سبحان الله، ویلو باندې امام صاحب پورته شو: نو که هغه د هغه وخته پورې د تشهد په مقدار ناست و: نو بیا خو د سجده سهوې ادا کولو نه وروسته د ماښام درې رکعته فرض ادا شو او که امام صاحب د تشهد لوستلو په مقدار نه و ناست، بلکې ددې نه مخکې ودریده: نو د سجده سهوې باوجود د ماښام لمونځ فاسد شو، دا لمونځ به بیا راڅرخول کیږي، خو شوی څلور رکعته لمونځ به نفل شي^{۱۴}.

^۱ [وان قعدتی الرابعة مثلاً قدر التشهد ثم قام عادوسلم صح (قوله مثلاً) ای اوقعد فی ثلثه الثلاثی اوفی ثانیه الثانی (حاشیه الطحطاوی علی الدرالمختار ج: ۱ ص: ۳۱۴ باب سجود السهو)۔

^۲ [وانما تجب الاعادة اذا ترک واجباً عمداً جبراً لنقصانه (البحر الرائق ج: ۲ ص: ۲۶۱ باب سجود السهو)۔

^۳ [ومنهامن الفرائض الصلوة القعود الاخير مقدار التشهد..... والقعدة الاخير فرض فی الفرض والتطوع حتی لوصلی رکعتین ولم یقعد فی آخرهما وقام ذهب تفسد صلاته کذا فی الخلاصة..... الخ (عالمگیری ج: ۱ ص: ۷۱، الباب الرابع فی صفة الصلوة الفصل الاول فی الفرائض الصلاة)۔

^۴ [ولو سها عن القعود الاخير كله اوبعضه عادما لم یقدها بسجدة..... وسجد للسهو لتاخير القعود وان قیده بسجدة تحول فرضه نفلاً برفعه..... وان قعده فی الرابعة مثلاً قدر التشهد ثم قام عاد وسلم..... وان سجد للخامسة سلموا وضم الیه السادسة..... لتصیر الركعتان له نفلاً وسجد للسهو (تنویر الابصار مع الدر المختار ج: ۲ ص: ۸۷، ۸۵ باب سجود السهو) و فی الطحطاوی علی الدرالمختار، باب سجود السهو (ج: ۱ ص: ۳۱۴ طبع رشیدی) (قوله مثلاً) ای وقعدتی ثلثه الثلاثی او ثانیه الثانی۔

د څلورو رکعتو په ځای پنځه رکعته کونکي به سجده سهوه څنګه کوي؟

سوال: که څوک د څلورو رکعتو په ځای پنځه رکعته وکړي او په آخر کې یې سجده سهوه وکړه؛ نو لمونځ یې وشو او که بیا یې راڅرخول ضروري دي؟

جواب: که د پنځم رکعت د سجده نه مخکې ورته رایاد شي؛ نو فوراً دې په قعده کیني او سجده سهوه دې اوکړي، لمونځ یې وشو؛ خو که هغه وخت ورته رایاد شو چې د پنځم رکعت سجده یې کړې وه؛ نو یو رکعت بل یو ځای کولو سره دي شپږ رکعتونه پوره کړي، اوس که د څلورم رکعت نه وروسته یې قعده کړې وه؛ نو بیا خو د هغه فرض ادا شو ګڼي دا شپږ رکعتونه نفل شو فرض به دوباره کوي خو په دواړو صورتونو کې به سجده سهوه کوي.^{۱۱}

که په غلطې سره پنځه رکعتونه وکړي

نو آیا په سجده سهوې سره به صحیح شي

سوال: د ماسپښین په فرض لمانځه کې امام په غلطې سره پنځه رکعتونه وکړل، د سلام د اړولو نه وروسته امام وفرمایل چې لمونځ به دوباره کیږي، حالانکې ما اوريدلې دي چې پنځه رکعتونه په غلطې سره وکړل شي او په آخر کې سجده سهوه وکړل شي؛ نو لمونځ صحیح کیږي.

جواب: که په څلورم رکعت باندې کیناست او د پنځم له پاره ودریده؛ نو بیا خوبه د سجده سهوې په کولو سره لمونځ کیږي او که چیرې په څلورم رکعت باندې یې آخري قعده ونه کړه او پنځم رکعت د پاره ودریده او د پنځم رکعت سجده یې هم وکړه؛ نو فرض لمونځ به بلکل باطلیږي، اوس به د ده له پاره دوباره لمونځ کول ضروري وي، په دې صورت کې سجده سهوه کول کافي نه دي.^{۱۲}

[رجل صلى الظهر خمساً وقعد في الرابعة قدر التشهد ان تذكر قبل ان يقيد الخامسة بالسجدة الهاخامسة عادالى القعدة وسلم ويسجد للسهو وان تذكر بعد ما قيد الخامسة بالسجدة الهاخامسة لايعودالى القعدة ولايسلم بل يضيف اليها ركعة اخرى حتى يصير شفعاً ويتشهد ويسلم ويسجد للسهو..... وان لم يقعد على راس الرابعة حتى قام الى الخامسة ان تذكر قبل ان يقيد الخامسة عادالى القعدة هكذا في المحيط ..... وان قيد الخامسة بالسجدة فسد ظهره عندنا كذا في المحيط..... وتحولت صلاته نفلأعندابي حنيفة وابي يوسف رحمهما الله تعالى (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۲۹ الباب الثاني عشر في سجود السهو).]

[رجل صلى الظهر خمساً وقعد في الرابعة قدر التشهد ان تذكر قبل ان يقيد الخامسة بالسجدة الهاخامسة عادالى القعدة وسلم ويسجد للسهو وان تذكر بعد ما قيد الخامسة بالسجدة الهاخامسة لايعودالى القعدة ولايسلم بل يضيف اليها ركعة اخرى حتى يصير شفعاً ويتشهد ويسلم ويسجد للسهو..... وان لم يقعد على راس الرابعة حتى قام الى الخامسة ان تذكر قبل ان يقيد الخامسة عادالى القعدة هكذا في المحيط ..... وان قيد الخامسة بالسجدة فسد ظهره عندنا كذا في المحيط..... وتحولت صلاته نفلأعندابي حنيفة وابي يوسف رحمهما الله تعالى (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۲۹ الباب الثاني عشر في سجود السهو).]

که امام داختر تکبیرات زیات یا کم ولوستل؛ نو سجده سهوه به کوي

سوال: داختر په لمانځه کې زاند شپږ تکبیرونه، که امام اووه یا اته تکبیرونه وویل، یا د امام نه په اول یا په دویم رکعت کې زاند شپږ تکبیرونه پاتې شي؛ نو څه کول پکار دي؟

جواب: په دواړو صورتونو کې سجده سهوه واجب ده^{۱۱}؛ خو که چیرې مجمع زیاته وي او په سجده سهوې کولو سره دمقتدیانو په لمونځونو کې د فساد راتللو ویره وي؛ نو سجده سهوه دې نه کوي^{۱۲}

په جمعه او اختر نوکې د سجده سهوې نه کولو گنجائش شته

سوال: د جمعي د لمانځه په آخري رکعت کې مولوی صاحب د التحیات نه وروسته الله اکبر ویلو سره دوباره ودریده او تقریباً دوه یا یو نیم منته پوري نیغ دریدو نه وروسته فوراً کیناست او ددې نه پس یې سلام واپولو؛ خو سجده سهوه یې ونه کړه، بیا خپله مولوي صاحب دا اعلان وکړ چې موږ په آخري رکعت کې التحیات لوستلي وه، په دې وجه سجده سهوه لازم نه ده، او د جمعي په لمانځه کې اگر که فرض یا واجب پاتې شي، نه لمونځ دوباره کول پکار دي او نه سجده سهوه کول پکار دي، آیا دا مسئله صحیح ده؟

جواب: په آخري رکعت کې التحیات لوستلو نه وروسته که ودریږي؛ نو سجده سهوه لازمېږي؛^{۱۳} خو د جمعي او اختر نو په لمانځه کې که مجمع زیاته وي او په سجده سهوه کولو سره لمونځ کونکو ته د پریشاني ویره وي؛ نو سجده سهوه نه کول غوره دي^{۱۴} او د مولوي صاحب دا وینا چې د جمعي په لمانځه کې اگر که فرض پاتې شي د لمونځ راگرځول ضروري نه

^۱ [والسهو يلزم ای يجب ..... اذا زاد في صلوته فعلاً من جنسها ليس منها ..... او ترک فعلاً مسنوناً ای واجباً عرف وجوبه بالسنة او ترک ..... تکبیرات العیدین اوبعضها او تکبيرة الركعة الثانية منهما (الباب في شرح الكتاب ج ۱، ص ۱۰۲، ۱۰۳، باب سجود السهو، طبع قدیمی) ايضاً: (قوله او تکبیرات العیدین) او البعض لانه واجب وكذا اذا ترک تكبيرة الركوع من صلوة العيد يجب السهو (الجوهرة النيرة ج: ۱ ص: ۹۲ باب سجود السهو)

^۲ [السهو في العیدین والجمعة والمكتوبة والتطوع واجب الا ان مشايخنا قالوا لا يسجد للسهو في العیدین والجمعة لتلايقع الناس في الفتنة (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۲۸ الباب الثاني عشر في سجود السهو)]

^۳ [ولا يجب السجود الا بترك واجب اوتاخير اوتاخير ركن اوتقديمه ..... الخ (فتاوى عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۲۶ باب سجود السهو) ايضاً: وان قعد الاخير ثم قام عادوسلم من غير اعادة التشهد ..... وسجد للسهو (مراقى الفلاح مع حاشيه طحطاوى ص: ۴۷۰ باب سجود السهو)۔

^۴ [ان مشايخنا قالوا لا يسجد للسهو في العیدین والجمعة لتلايقع الناس في فتنة كذا في المضمرات (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۲۸) ايضاً ولاياتى الامام بسجود السهو في الجمعة والعیدین دفعا للفتنة بكثرة الجماعة . . حاشية طحطاوى مع مراقى الفلاح باب سجود السهو ص: ۴۶۶، ۴۶۵ طبع قدیمی]۔

دی غلطه ده او د واجب و په پرینودو باندې سجده سهوه لازمیږي، خو جمعه او اختر نوکې که مجمع زیاته وي: نو سجده سهوه دې نه کوي

که په فرضو کې ورته رایاد شی چې په سنتو کې سجده سهوه کول و؛ نو اوس به څه کوي؟

سوال: که څوک د ماسپښین لمونځ یوازې کوي او څلور سنت وکړي او په هغو کې داسې غلطې وکړي چې په هغې سره سجده سهوه واجب شي او سجده سهوه کول ترې هیر شي اوس څلور رکعت فرض هم شروع کړي د فرضو په دویم رکعت کې ورته رایاد شو چې سجده سهوه ترې په سنتو کې هیره شوې ده؛ نو آیا دا څلور سنت به د فرضو نه وروسته کوي یا به د فرضو په دویم رکعت کې سلام اړوي او بیا به څلور رکعت سنت کوي او ددې نه وروسته څلور فرض او بیا به لمونځ پوره کړي؟

جواب: فرض لمونځ دې پوره کړي وروستني دوه سنت دې هم وکړي بیا دې هغه څلور رکعت را وگرځوي.^{۱۱}

نفل لمونځ یې په ناسته شروع کړ بیا ودرید؛ نو سجده سهوه پرې نه شته

سوال: د نفل لمونځ نیت یې په ناسته وټاړه، د سورت فاتحې نه وروسته ورته رایاد شو چې ثواب به نیم ملاوړيږي او پورته شو او سورت لوستلو سره یې رکوع وکړه یا یو رکعت په ناسته کولو نه وروسته یې خیال راغی؛ نو دویم رکعت یې په ولاړه وکړ، د داسې سړي له پاره څه حکم دی آیا سجده سهوه به کوي او که لمونځ به دوباره راگرځوي؟

جواب: کوم صورت چې تاسو لیکلی دی هغه په اتفاق سره جائز دی،^{۱۲} په دې وجه نه سجده سهوه لازمه ده او نه د لمونځ راگرځول، ددې په خلاف نفل لمونځ په ولاړه شروع کول او په ناسته ختمول د امام ابوحنیفه رحمته الله په نزد جائز دي او د امام ابویوسف رحمته الله او امام محمد رحمته الله په نزد جائز نه دي.^{۱۳}

سجده سهوه کله پورې کیږي؟

سوال: په لمانځه کې د غلطې په صورت کې سجده سهوه کول وي، اکثر رانه هیره شي سلام

^۱ [ولها واجبات] لا تفسد بترکها، وتعاد وجوباً فی العمد والمسهوان لم یسجد..... قوله (وتعاد وجوباً) ای بترک هذه الواجبات او واحد منها (قوله: ان لم یسجدله) ای للمسهو، وهذا قید لقوله والمسهو، اذ لا سجود فی العمد (ردالمحتار علی الدر المختار ج: ۱ ص: ۴۵۶ کتاب الصلوة، مطلب واجبات الصلوة)۔

^۲ [ولو الفتح التطوع قاعداً لادى بعضها قاعداً وبعضها قائماً اجزائه..... الخ (بدائع ج: ۱ ص: ۲۹۸)۔

^۳ [ولو الفتح التطوع قائماً ثم اراد ان يقعد من غير عذر فله ذلك عند أبي حنيفة استحساناً وعند أبي يوسف ومحمد لا يجوز] (بدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۲۹۷ فصل فی بیان ما یفارق التطوع الفرض لیه)۔

اړولو ته نژدې راياد شي هغه وخت په سوچ کې پريوخم چې سجده سهوه وکړم او که نه؟ خو په دې سوچ باندې سجده سهوه وکړم چې دنه کولو نه يې کول غوره دي، تاسو دا بيان کړئ که بالکل هيره شي اود دواړو سلامونو اړولو نه وروسته راياد شي: نو څه کول پکار دي؟ ځکه سجده سهوه کول هير شو

جواب: په لمانځه کې دننه چې کله هم راياد شي سجده سهوه دې وکړل شي، او د سلام اړولو نه وروسته چې څوې د قبلي په طرف ناست وي او يو داسې کار يې هم نه وي کړی چې په هغه سره لمونځ ماتېږي هغه وخته پورې سجده سهوه کيږي^{۱۱} سجده سهوه کولو نه وروسته دې دوباره التحيات وغيره لوستلو سره سلام واپول شي^{۱۲} او که د سلام اړولو نه وروسته يې يو داسې کار وکړ چې په هغه سره لمونځ ماتېږي: نو د لمونځ دوباره راگرځول واجب دي^{۱۳}

دواړو طرفوته د سلام اړولو نه وروسته هم سجده سهوه کيږي

سوال: په لمانځه کې دواړو طرفوته د سلام کولونه وروسته سجده سهوه کولوسره لمونځ کيږي او که نه؟

جواب: که چيرې يې په هيره سره دواړو طرفونو ته سلام گرځولی وي: نو سجده سهوه کيږي. په دې شرط چې د خپل ځای نه نه وي خوځېدلی.^{۱۴}

که د درود شريف د لوستلو په وخت کې سجده سهوه

ياده شي؛ نو کله به سجده سهوه کوي

سوال: د لمونځ په کتاب کې د سجده سهوې طريقه ليکل شوې ده چې که په لمونځ کې څه غلطې راشي؛ نو د لمانځه په آخر کې به د التحيات د لوستلو نه وروسته يو طرف ته سلام وگرځوي او دوه سجدې به وکړي او که چيرې د لمانځه په آخر کې سجده سهوه کول هير شي، د درود شريف لوستلو په وخت يا د درود شريف نه وروسته د دعا د لوستلو په وخت سجده سهوه ياده شي: نو په دې صورت کې آيا التحيات لوستلو نه وروسته سجده سهوه کيږي؟ او بل دا

^۱ [ويسجد للسهو ولومع سلامه ناوياً للقطع مالم يتحول عن القبلة اويتكلم لبطلان التحريمه (ردالمختار ج: ۲ ص: ۹۱ کتاب الصلاة باب سجود السهو)۔

^۲ [وكيفيته ان يكبر بعد سلامه الاول ويخر ساجداً ويسبح في سجوده ثم يفعل ثانياً كذلك ثم يتشهد ثانياً ثم يسلم، كذا في المحيط (فتاوى عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۲۵ کتاب الصلاة الباب الثاني عشر في سجود السهو)۔

^۳ [ويسجد للسهو ..... مالم يتحول عن القبلة اويتكلم لبطلان التحريمه (قوله لبطلان التحريمه) اي بالتحويل اوالتكلم وقيل ..... ويخرج من المسجد (ردالمختار على الدرالمختار ج: ۲ ص: ۹۱ باب سجود السهو)۔

^۴ [ويسجد للسهو ولومع سلامه ناوياً للقطع مالم يتحول عن القبلة اويتكلم لبطلان التحريمه ..... الخ (ردالمختار ج: ۲ ص: ۹۱ کتاب الصلاة باب سجود السهو)

چې پوره درود شریف یا د پوره دعا لوستلو نه وروسته سجده سهوه کول یا په مینځ کې چې کوم وخت هم یاد شي په دغه وخت سجده سهوه کول دي؟

جواب: کله چې وریاد شي سلام دې واړوي او دوباره دې التحیات، درود شریف او دعا دې ووايي او سلام دې واړوي.^{۱۱}

د الحمد په ځای التحیات ویل او لمونځ پوره کول، که د وترو په دوو

رکعتو باندې یې سلام وکړځاو؛ نو آیا په سجده سهوې سره لمونځ کیږي؟

سوال: زه په سفر کې وم، ما د ماسخوتن په لمانځه کې قصر وکړ، بیا مې دوه رکعتونه سنت شروع کړل، په دویم رکعت کې د الحمد په ځای د التحیات د دعا د لوستلو په وخت راته یاد شو چې دا خو غلطې وشوه، سوچ مې وکړ چې لمونځ پوره کړم؛ نو بیا به سجده سهوه وکړم، خو سجده سهوه مې هم هیڅ شوه، لمونځ مې پوره کړ، بیا مې درې رکعتونه و تر شروع کړل، په دویم رکعت کې یاد شو چې په سنتو کې سجده سهوه هیڅ شوې وه، په دې وجه هغه لمونځ به مې په نیت حساب شي، لهذا ددې وترو په دویم رکعت مې سلام وگرځولو چې دا دوه رکعتونه به د سنتو بدل جوړ شي، د دینه وروسته مې بیا له سره درې رکعتونه و تر پوره کړل، سوال دادی چې که چیرې ما د سنتو د دویم رکعت په قعده کې سجده سهوه کړې وه؛ نو آیا لمونځ به شوی و؟ یا د الحمد د نه لوستلو په وجه لمونځ د سجده سهوې نه کولو باوجود صحیح کیده؟ دویم سوال دادی چې ما د لمونځ په مینځ کې وترو ته په دې دوو رکعتو سنتو بدل کړ؛ نو هغه صحیح شو که غلط؟

جواب: د سنت لمونځ (او دنفلو) په ټولو رکعتونو کې قراءت فرض دی، که چیرې دې په هیڅ سره التحیات شروع کړ او بیا د یادیدو په وجه سورة فاتحه او ددې سره یو سورت ولوست او رکوع دې وکړه؛ نو د سجده سهوې کولو نه پرته به ستا لمونځ صحیح کیږي، په تا باندې سجده سهوه کول واجب نه دي^{۱۲} او که چیرې التحیات ولوستلو او رکوع ته لاړې، قراءت دې پرېښود؛ نو ستا لمونځ نه صحیح کیږي، ځکه چې د لمونځ فرض (یعنې قراءت) ستا نه پاتې

^۱ ومحل بعد السلام سواء كان من زيادة او نقصان (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۲۵) ایضاً: وکیفیته ان یکربعد سلامه الاول و یخروج ساجداً ویسبح فی سجوده ثم یفعل ثانیاً کذا لک ثم یتشهد ثانیاً ثم یسلم، کذا فی المحیط (فتاوی عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۲۵ کتاب الصلاة الباب الثاني عشر فی سجود السهو)۔

^۲ ولوقرأ التشهد فی القيام ان كان فی الركعة الاولى لا یلزمه شیء وان كان فی الركعة الثانية اختلف المشائخ فیہ والصحيح انه لا یجب کذا فی الظهریة ولوتشهد فی قیامه قبل قراءة الفاتحة فلا سهو علیه ..... الخ (فتاوی عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۲۷ الباب الثاني عشر فی سجود السهو) ایضاً: (وکل النفل والوتر) ای القراءة فرض لی جمیع رکعات النفل والوتر ..... الخ (البحر الرائق ج: ۲ ص: ۶۰)

شو^{۱۱} او که چیرې د لمونځ واجب پاتې شي: نو ددې پوره والي په سجده سهوې سره کيږي. که فرض پاتې شي: نو ددې پوره والي په سجده سهوې سره نه کيږي. بیا تا چې د وترو په لمونځ کې په دوو رکعتونو باندې سلام وگرځولو: نو تا ته داسې کول نه و پکار، چونکې تا لمونځ مات کړ په دې وجه سنت اداء نه شو.

❖ د مسافر لمونځ ❖

.....

په څومره فاصله کې د قصر لمونځ کيږي؟

سوال: د قصر دلمانځه له پاره درې منزله کیدل ضروري دي، یو منزل د څومره کلومیټر یا میل برابر وي؟

جواب: د مختار قول مطابق یو منزل (۱۲) میله او درې منزله د (۴۸) اته څلوېښت میله برابر وي او (۴۸) میله (۷۷) کلومیټر جوړيږي.^{۱۲}

د لمانځه د قصر رعایت تر قیامته پورې دی

سوال: آیا د قصر دلمانځه رعایت یوازې د لومړي وختونو له پاره و، کله به چې خلکو پیدل سفر کاوو یا اوس هم دی؟

جواب: قصر یوازې د لومړي زمانې له پاره نه و، بلکې تر قیامته پورې دی.^{۱۳}

^۱ [فان كان المتروک فرضاً تفسد الصلاة وان كان واجباً لا تفسد ولكن تنقص وتدخل في حد الکراهة ..... الخ (بدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۱۶۷ کتاب الصلاة فصل في بيان ان المتروک ساهياً هل يقضى ام لا) . ولا يجب السجود الا بترك واجب او تاخيره... او تغيره واجب... الخ (فتاوى عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۲۶، الباب الثاني عشر في سجود السهو)

^۲ [قال في النهاية التقدير بثلاث مراحل قريب من التقدير بثلاثة ايام لان المعتاد من السير في كل يوم مرحلة واحدة خصوصاً في اقصر ايام السنة كذا في المبسوط (رد المختار ج: ۲ ص: ۱۲۳ باب الصلاة المسافر، طبع سعيد) . په فتاوى رشيديه کې دي: سوال: په څومره سفر کې د قصر لمونځ کول پکار دي دا حديث صحيحه وو مطابق؟ جواب: څلور بريده دکوم چې شپاړس شپاړس میله درې منزله وي حديث دموطا امام مالک نه ثابت دے مگر دمقدار د ميلونو مختلف دی لهذا درې منزله جامع ټولو اقوال ته دے (فتاوى رشيديه تاليف حضرت گنگوہي رحمه الله شامله په تاليفات رشيديه باندې ص: ۳۵۸ طبع اداره اسلاميات لاهور)

^۳ [عن ابن عباس رضى الله عنهما قال: ان الله تعالى فرض الصلوة على لسان نبيكم على المسافر ركعتين وعلى المقيم اربعاً وفي الخوف ركعة (صحيح مسلم ج: ۱ ص: ۲۴۱) ايضاً: عن عائشة رضى الله عنها قالت فرض الله الصلاة حين فرضها ركعتين ركعتين في الحضر والسفر، فاقرت صلاة المسافر، وزيدت في صلاة الحضر (صحيح البخارى ج: ۱ ص: ۵۱ كتاب الصلاة باب كيف) .

د سفر حد (اندازه) څومره ده؟

سوال: د سفر حد څومره مقرر دی؟ او آیا سفر کې به قضا فرض لمونځونه هم نیم نیم اداء کیږي؟
جواب: د سفر حد (۴۸) میله دی^{۱۱} او د سفر قضاء لمونځونه به هم نیم نیم اداء کیږي.^{۱۲}

د قصر لمانځه له پاره د سفر اندازه څومره ده؟

سوال: د سفر مقرر حد څومره دی چې د هغه نه وروسته د سفر لمونځ قصر اداء کیږي، یعنې د خلورو فرضو په ځای دوه فرض اداء کیږي؟ او که چیرې په سفر کې فرض لمونځ په جماعت سره اداء کیږي: نو څومره فرض به اداء کیږي؟ د سفر په لمانځه کې پوره رکعتونه یعنې پوره لمونځ به اداء کیږي یا یوازې فرض لمونځ؟ تر څو ورځو پورې چې قیام وي بیا پوره لمونځ نه شي اداء کولی؟ د دې په باره کې څه حکم دی؟

جواب: د سفر لمونځ د (۴۸) میله پورې کیږي، یعنې چې سړی خپل کلی پرېږدي او د (۴۸) میله لرې اراده ولري: نو قصر دی^{۱۳} په سفر کې که چیرې جمعې سره لمونځ کیږي: نو قصر به وي، خو که چیرې لمونځ ورکونکی مقيم وي: نو شاته مسافر به هم پوره لمونځ کوي^{۱۴}

د سفر په دوران کې لمونځونه وروسته کول

اوپه کور کې یې په اطمینان سره کول

سوال: آیا د سفر په دوران کې لمونځونه وروسته کول او کور ته چې ورسیري او په اطمینان سره ټول یوځای کول صحیح دي؟

[۱] قال فی النهایة التقدير بثلاث مراحل قريب من التقدير بثلاثة ايام لان المعتاد من الیسیر فی کل یوم مرحلة واحدة خصوصاً فی اقصر ايام السنة کذا فی المبسوط (رد المحتار ج: ۲ ص: ۱۲۳ باب الصلاة المسافر، طبع سعید) په فتاوی رشیدیې کې دي: سوال: په څومره سفر کې د قصر لمونځ کول پکار دي دسهي حديثونو مطابق؟ جواب: خلور بریده دکوم چې شپاړس شپاړس میله درې منزله وي حديث دموطا امام مالک نه ثابت دي مگر د دمیلونو مقدار مختلف دي لهذا درې منزله جامع ټولو اقوالو ته دي (فتاوی رشیدیې تالیف حضرت گنگوهي رحمه الله مشتمله په تالیفات رشیدیې باندې ص: ۳۵۸ طبع اداره اسلامیات لاهور)

[۲] (والقضاء یحکی) ای یشابه الاداء سفرأ وحضرأ لانه بعد ماتقرر لا یتغیر (قوله والقضاء) ای فلوفاته صلوة المسافر وقضاها فی الحضر یقضیهامقصورة کمالو اداها (فتاوی شامی ج: ۲ ص: ۱۳۵ باب صلاة المسافر)

[۳] من خرج من عمارة موضع اقامته قاصداً مسيرة ثلاثة ايام ولياليها بالیسیر الوسط مع الاستراحات المعتادة من اقصر ايام السنة..... صلى الفرض الرباعی رکعتین حتی یدخل موضع مقامه (درمختار ج: ۲ ص: ۱۲۱ باب صلاة المسافر ایضاً فتاوی قاضیخان ج: ۱ ص: ۱۶۴ باب صلاة المسافر)

[۴] وان القدی مسافر بمقیم اتم اربعاً..... الخ (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۴۲، الباب الخامس عشر فی صلاة المسافر) ایضاً: واما اقتداء المسافر بالمقیم فی الوقت اتم اربعاً (الهدایة ج: ۱ ص: ۱۶۶ باب صلاة المسافر طبع شرکت علمیه)

جواب: دا جائز نه دي؛ بلکې د سفر لمونځ په سفر کې کول پکار دي^{۱۱} که چیرې اوبه پیدا نه کړي: نو تیمم دې وکړي^{۱۲}

یوڅوک د کور نه د وتلو په وخت مسافر کیږي یا چې استیشن ته ورسېږي؟

سوال: آیا که یوڅوک له کور نه ووځي: نو انسان مسافر کیږي یا چې استیشن ته ورسېږي؟ لکه د ښار استیشن او د کینټ استیشن یا د ښار نه د وتلو نه وروسته؟

جواب: کله چې سړی د خپل کلي د حدودو نه بهر ووځي نو هلته مسافر کیږي، تر څو پورې چې د خپل ښار په حدودو کې دننه وي تر هغه پورې به مقیم وي مسافر به نه وي. استیشن چې که د آبادي نه بهروي: نو لکه څنگه چې د کراچۍ استیشن دی: نو هلته به سړی مقیم وي مسافر به نه وي^{۱۳}

په ښار کې په موټر کې دوه رکعت کول

سوال: ځینې حضرات لیدل شوي دي چې دوه، دوه نیمې بجې د کور نه ووځي او د ماسپینین لمونځ په استیشن یا موټر کې اداء کوي، یوازې دوه رکعت لمونځ کوي. آیا داسې کول صحیح دي؟

جواب: موټر چې کله د ښار نه بهر ووځي: نو په هغه وخت کې مسافر وي، په ښار کې دننه په استیشن یا موټر کې دوه رکعت کول غلط دي^{۱۴}

مسافر به د ښار د آبادي نه وتلو سره قصر کوي

سوال: یو مسافر چې د یو موټر په ذریعه سفر کوي هغه موټر څه وخت وروسته وتونکی یا روان شوی دی، خو هغه تر اوسه پورې اته څلوېښت میله (۴۸)، مزل نه دی کړی په دې وخت کې که د لمانځه وخت راشي؛ نو آیا دا لمونځ به هم قصر کوي؟

[^۱] عن ابن مسعود رضي الله عنه: والذي لا اله الا غيره! ماصلى رسول الله صلى الله عليه وسلم صلاة فقط الاوقتها..... الخ (ادلة الحنفية ص: ۱۱۹، باب لا يجمع بين صلاتين) ۰ ايضاً عن عبدالله قال: ما ريت النبي صلى الله عليه وسلم صلى صلاة لغريميقاتها..... الخ (بخاري ج: ۱ ص: ۲۸۸ كتاب المناسك، باب متى يصلى الفجر بجمع، ايضاً: صحيح مسلم كتاب الحج طبع قديمي)

[^۲] وان كنتم مرضى او على سفر او جاء احد منكم من الغائط او لمستم النساء فلم تجدوا ماء فتيمموا صعيداً طيباً فامسحوا بوجوهكم وايديكم منه (المائدة: ۶) ايضاً: ومن عجز عن استعماله لبعده ميلاً..... تيمم هذه الاعذار كلها (رد المحتار ج: ۱ ص: ۲۳۶، ۲۳۲ باب التيمم)

[^۳] فلا يصير مسافراً قبل ان يفارق عمران ما خرج منه من الجانب الذي خرج منه حتى لو كان ثمة محلة منفصلة عن المصر وقد كانت متصلة به لا يصير مسافراً ما لم يجاوزها ولو جاوز العمران من جهة خروجه وكان بجذانه محلة من الجانب الآخر يصير مسافراً..... الخ (حلى كبير ج: ۱ ص: ۵۳۶ فصل في صلاة المسافر)

[^۴] ثم المعتبر المجاوزة من الجانب الذي خرج منه حتى لو جاوز عمران المصر لقصر (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۳۹، كتاب الصلاة الباب الخامس عشر في صلاة المسافر)

جواب: کله چې مسافر (۴۸) ميله يا ددې نه د زياتې فاصلې د سفر نيت کولو سره د خپل ښار د ابادۍ نه ووځي؛ نو قصر شروع شي^{۱۱}

د قصر لمانځه له پاره دکومې لارې اعتبار دی

سوال: زموږ دکلي نه پيښور ښار ته درې لارې دي. يوه لاره اته څلويښت ميله ده کومه چې دسړک اوسورلۍ ده او هميشه موږ (۴۸) ميله والا لار باندې د پيښور ته خو او بله لار د څلويښت ميله سورلۍ لار ده او دريمه لار (۳۵) ميله پياده ده. کله چې زه په (۴۸) ميله لار باندې پيښور ته ځم؛ نو ماته د قصر لمانځه حکم دی يا د دويمې لارې حکم دی؟ قصر لمونځ کوم يا پوره لمونځ ادا کوم؟ شرعي حکم بيان کړئ!

جواب: په کومه لار چې سفر وکړل شي دهغې اعتبار دی. که هغه (۴۸) ميل وي: نو قصر لازم دی اگر که بله لار دهغې نه د کمې فاصلې وي^{۱۲}

که د ښار يوه لنډه لاره وي او بله اوږده وي نو د قصر له پاره به د مسافې اعتبار وي

سوال: د خرم زئي او د کوټې په مينځ کې دوه لارې دي. يوه لاره د (۷۸) کلو ميټره فاصله کې ده او بله لاره (۴۵) يا (۵۰) کلو ميټره فاصله کې ده. موږ چې کله د (۷۸) کلو ميټره فاصله باندې سفر کوو؛ نو قصر لمونځ کوو او کله چې موږ د (۴۵ يا ۵۰) کلو ميټره فاصلې باندې سفر کوو؛ نو موږ ته پوره لمونځ کول پکار دی او که قصر؟

جواب: په کومه لاره چې تلل وي دهغې اعتبار به وي، که چيرې هغه د سفر مسافت وي: نو قصر کوئ، کنه؛ نو مه يې کوئ^{۱۳}

که چيرې چا د اته څلويښت ميل نه په کمه لاره سفر شروع کړ او په لاره کې يې د اوږد سفر اراده وکړه؛ نو قصر به کوي

سوال: يو سړی د (۴۸) ميل نه په کمې لارې باندې سفر شروع کړ او ديرش يا څلويښت ميله

^۱ [ومن خرج من عمارة موضع اقامته من جانب خروجه وان لم يجاوز من الجانب الآخر قاصدا مسيرة ثلاثة ايام ولياليها من اقصر ايام السنة..... صلى الفرض الرباعي ركعتين وجوبا لقول ابن عباس رضى الله عنهما ان الله فرض على لسان نبيكم صلاة المقيم اربعا والمسافر ركعتين وفي الشامية: (قوله من جانب خروجه الخ) قال في شرح النية: فلا يصير مسافرا قبل ان يفارق عمران ما خرج منه من الجانب الذي خرج..... الخ (رد المحتار على الدر المختار ج: ۱ ص: ۱۲۳، ۱۲۱ كتاب الصلاة، باب صلاة المسافر، طبع ايج ايم سعيد)۔

^۲ [فاذا قصد بلدة والى مقصده طريقان احدهما ثلاثة ايام ولياليها والآخر دونها فسلک الطريق الابعد كان مسافرا عندنا وان سلک الاقصر يتم (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۳۸ كتاب الصلاة الباب الخامس عشر في صلاة المسافر)

^۳ [فاذا قصد بلدة والى مقصده طريقان احدهما مسيرة ثلاثة ايام ولياليها والآخر دونها فسلک الطريق الابعد كان مسافرا عندنا وان سلک الاقصر يتم كذا في البحر الرائق (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۳۸ كتاب الصلاة الباب الخامس عشر في صلاة المسافر)

وروسته یې اراده د شپيته ميله لاره باندې د سفر کولو شوه، اوس چې دی لمونځ کوي؛ نو قصر به کوي او که پوره لمونځ به کوي؟

جواب: د سفر په دوران کې که چیرې دده اراده بدله شي؛ نو هغه به مسافر وي. د ارادې د بدليدو نه وروسته به هغه قصر کوي.^{۱۱}

ټول کال سفر کونکی ډرپور به هميشه قصر کوي

سوال: دلته سعودي عرب کې د يوې ټريلې ډرپور کال دولس مياشتې په سفر وي. مثلاً که نن د کراچۍ نه لاهور ته ورسېږي او سبا د لاهور نه کراچۍ ته روان شي؛ نو ايا په دې صورت کې چې هغه ټول کال په سفر کې وي، لمونځ به پوره کوي او که قصر به کوي؟

جواب: کله چې د خپل کور نه بهر وي؛ نو قصر لمونځ به کوي.^{۱۲}

سل ميله سفر کولو نه وروسته فورا بيرته

راتلونکي به لمونځ قصر ادا کوي که پوره؟

سوال: يو سړی سل ميله لرې مثلاً د تفتان نه نوکنډې ته (۱۰۰) ميله لاړ شي، يعنې د خپل ښار نه بل ښار ته د ضروري کار له پاره؛ نو په درې گنتيو کې واپس رارسېږي. د ماسپنين لمونځ په لاره کې يا په هغه مذکوره ښار کې ادا کوي. د مازديگر د لمانځه په وخت بيرته خپل ښار يا کلي ته رارسېږي، پوښتنه دا ده چې هغه به د ماسپنين لمونځ سفرانه کوي او که پوره؟

جواب: د ماسپنين د لمانځه وخت يې په سفر کې دی، له دې وجې به قصر کوي.^{۱۳}

ايا د ښار نه اويا کلو ميتره لرې د ترکه ډرپور به مسافروي؟

سوال: زه د شگې (باجري)، ترک چلوم او په سپر هائي وې روډ باندې تقريبا اويا کلو ميتره لرې تلو سره باجري راوړم، که زه هلته نهر ته ورسېږم او د لمانځه وخت شي؛ نو ايا زه به لمونځ قصر کوم يا پوره لمونځ کوم او الله مه کړه که قضاء شي؛ نو واپس راتلو سره د سفر قضاء قصر کوم او که پوره؟

^۱ [من خرج من عمارة موضوع اقامته قاصداً مسيرة ثلاثة ايام ولياليها (تنوير الابصار) وفي الشامية قوله قاصداً اشار به مع قوله خرج الى انه لو خرج ولم يقصد او قصد ولم يخرج لايكون مسافراً وفي البحر واشاوبه الى ان النية لابد ان تكون قبل الصلاة (رد المختار مع الدر المختار ج: ۲۱ ص: ۱۲۲ باب صلاة المسافر، طبع سعيد)

^۲ [ولا يزال على حكم السفر حتى ينوي الإقامة في بلدة او قرية خمسة عشرة يوماً او اكثر (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۳۹ كتاب الصلاة الباب الخامس عشر في صلاة المسافر طبع رشيديه)

^۳ [قال: ومن مسافر آخر الوقت قبل ان يصل، صلى صلاة مسافر، ولو قدم مسافر آخر الوقت قبل ان يصل صلى صلاة مقيم (شرح مختصر الطحاوي ج: ۲ ص: ۹۹ باب صلاة المسافر)

جواب: که تاسو د کراچی د حدود ختمیدو نه وروسته (۴۸) کلو میټره یا ددې نه زیات لرې ځی؛ نو قصر لمونځ به کوی د سفر قضاء شوی لمونځ که په کور کې ادا کوی؛ نو بیا به هم قصر کوی^۱! خو اویا کلو میټره د قصر فاصله نه ده له دې وجې به تاسو هلته پوره لمونځ کوی!

د ریلوي د ملازم مسافر لمونځ

سوال: زه په ریلوي کې ملازم یم زما ډیوتی (دنده) د تیرین سره وي، زه د کراچی نه کوټې ته موټر سره ځم د کوټې نه کراچی بیا د کراچی نه سکهر او واپس د کراچی نه سرگودها ته ځم. په دې طریقې زما د ډیوتی چکر راځي، زما رهائش او خاندان په کراچی کې دی، اوس سوال دا دی چې ما ته د سفر دوران کې د قصر لمونځ کول پکار دي یا پوره لمونځ کول پکار دي، سره له دې چې په موټر کې ماته پوره سهولتونه حاصل دي، اسپیشل کمره ما سره ده چې په هغې کې ایر کنډیشن دی، زه او زما عمله پوره لمونځ کوو، تاسو د قرآن او سنت په رڼا کې جواب راکړئ چې مونږ قصر لمونځ وکړو او که پوره؟ الله پاک دې تاسو ته د خیر بدله درکړي.

جواب: د کراچی نه بهر سفر دوران کې به تاسو قصر کوی^۲ او کراچی راتلو سره به پوره لمونځ کوی^۳! ستاسو سفر اگر که د ډیوتی (وظیفې) په حیثیت دی؛ خو د سفر احکام پرې جاري دي

کوم ځای چې د انسان جایدا د او کور نه وي هغه د هغه اصلي وطن نه دی

سوال: زما د پلار نیکه کلی د حیدر آباد نه (۱۵۰) کلو میټره لرې دی، په کلي کې زما دوه وروڼه او د کورنۍ نور خلک هم اوسیږي، د کورنۍ قبرستان هم په دې کلي کې دی، زما سرکاري ملازمت زیاتر په حیدر آباد کې پاتې شوی دی، د ماشومانو تعلیم مې هم زیات په حیدر آباد کې شوی دی، یو دوه ماشومان اوس هم په حیدر آباد کې سبق وایي، بلکې یو دوه بچیو ملازمت مې هم په حیدر آباد کې دی، په حقیقت کې د ملازمت په زمانه کې ما خپله کوټه په حیدر آباد کې جوړه کړې وه او د پنشن (تقاعد) اخیستو نه وروسته مې خپله استوګنه (رهائش) په حیدر آباد کې قائمه کړې ده، بلکې، د کر ځمکه مې هم تقاعد اخیستو نه وروسته حیدر آباد ته نژدې اخیستې ده، مطلب دا چې مستقل طور سره اوسیدل مې په حیدر آباد کې اختیار کړی دی، بنادي غم او د کورنۍ په معاملاتو کې مې د کلي سره تعلق قائم ساتلی دی او اکثر کور ته ځم راځم، اوس پوښتنه داده:

^۱ [فلو فاتنه المسافر وقضاها فی الحضر یقضیها مقصورة کما لؤادها..... الخ (شامی ج: ۲ ص: ۱۳۵)۔

^۲ [من خرج من عمارة موضوع اقامته قاصدا مسيرة ثلاثة ايام ولياليها (تنوير الابصار) وفي الشامية قوله قاصدا اشار به مع قوله خرج الى انه لو خرج ولم يقصد اوقصد ولم يخرج لايكون مسافرا . وفي البحر واشار به الى ان النية لابد ان تكون قبل الصلاة (رد المحتار مع الدر المختار ج: ۲۱ ص: ۱۲۲ باب صلاة المسافر، طبع سعيد)۔

^۳ [وكذا اذا عاد من سفره الى مضره لم يتم حتى يدخل العمران ..... الخ (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۳۹، الباب الخامس عشر فی صلاة المسافر)۔

(الف) که زه یا زما بچیو کې څوک کلي ته ځي: نو کلي ته تلو راتلو لار کې به کوم لمونځ کوو قصر او که پوره؟

(ب) که په کلی کې پوره لمونځ کول وي او د کلی نه یو خوا بل خوا ۵۰۰ میله دننه تگ راتگ راشي نو هلته به کوم لمونځ کوو قصر او که پوره؟

جواب: ستاسو کلی چونکې د حیدر آباد نه (۱۵۰) کلو میټره لرې دی، په دې وجه هلته تلو سره به تاسو په لار کې قصر کوئ اصل سوال دا دی چې کلي ته رسیدو سره به تاسو مسافر یی یا مقیم؟ او هلته به قصر کوئ که نه پوره لمونځ؟ ددې جواب دا دی چونکې تاسو هلته اوسیدل ترک کړي دي، نه هلته ستاسو کور شته او نه سامان، په دې وجه هغه ستاسو وطن اصلي نه دی، هلته تاسو مسافر یی او قصر به کوئ! ^(۱۴)

په کوم ښار کې چې کور په کرایه وي یا

خپل وي هلته رسیدو سره مسافر مقیم جوړیږي

سوال: زموږ یو مستقل کور په صوبه سرحد کې دی او یو مستقل کور مو په کراچۍ کې دی او که موږ د سرحد نه کراچۍ ته د څه کار له پاره راځو او په کراچۍ کې مو د پنځلسو ورځو نه د کم اوسیدو اراده وي: نو آیا قصر لمونځ به کوو که پوره؟

(الف) کله چې کور د کرایې وي (ب) کله چې کور خپل وي؟

جواب: کراچۍ ستاسو وطن اقامت دی، څو پورې چې ستاسو په کراچۍ کې د اوسیدو اراده ده او هلته مو د کرایې له پاره کور اخستی دی، تر هغه وخته به تاسو کراچۍ ته د راتلو سره مقیم شئ او تاسو له پاره به پنځلس ورځې دلته د اوسیدو نیت کول ضروري نه وي، په دې صورت کې به تاسو دلته پوره لمونځ کوئ، او کله چې تاسو د کراچۍ نه خپله استوګنه ختمولو سره ددې ځای نه خپل سامان منتقل کړئ او د کرایې کور هم پرېږدئ، هغه وخت به کراچۍ ستاسو د اقامت وطن نه وي، بیا که چېرته کراچۍ ته راتګ وي: نو که د پنځلسو ورځو د قیام نیت وي: نو تاسو به دلته مقیم یئ او که د پنځلسو ورځو نه د کم وخت تیروولو نیت مو وي: نو بیا به مسافر یئ.

لنډه دا چې څو پورې ستاسو دلته د کرایې کور وي او تر څو پورې چې دلته ستاسو سامان وي او ستاسو نیت وي چې تاسو به واپس راتلو سره دلته اوسېږئ، تر هغه پورې دا ستاسو د اقامت وطن دی. ^(۱۴)

[۱] ویطلل الوطن الاصلی بالوطن الاصلی اذا انتقل عن الاول باهله... الخ (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۴۲ صلاة المسافر)
 [۲] الوطن الاصلی هو موطن ولادته اوتاهله اوتوطنه یطلل بمثله اذالم یبق له بالاول اهل فلو بقی لم یطلل بل یتیم فیهما ای بمجرد الدخول وان لم ینو اقامة..... الخ (شامی ج: ۲ ص: ۱۳۲ صلاة المسافر)۔

د یوې هفتې پاتې کیدو په نیت له خپل کوره شپيته ميله لرې سړی دې لمونځ قصر کوي

سوال: زه د نوکري له پاره له کور نه زیاتر بهر یم او منزل مو اکثر پنځوس شپيته ميله نه زیات وي، او زه همیشه د یوې هفتې نیت کولو سره د کورنۍ ځم او هره پانشنبه (زیارت، بیرته راځم، په دې ځایونو کې قصر لمونځ پکار دی که پوره؟

جواب: د ملازمت په ځای کې که د پنځلسو ورځو نیت وکړئ؛ نو بیا به تاسو هلته مقيم یئ گني مسافر،^۱ تاسو لمونځ په جومات کې په جمعه کوی چې د قصر سوال پیدا نه شي^۲، په هر حال که د یوازې لمانځه ضرورت راشي؛ نو قصر کوی.

چې استوگنه یې بل چېرته وي او د مور پلار ملاقات ته راشي؛ نو کوم لمونځ به کوي؟

سوال: مسئله د قصر د لمانځه ده، زما مور و پلار دلته په چکوال کې اوسیږي، خو زه له څه وجې په کوټه (بلوچستان) کې د خپل مشر رور سره مقيم یم، اوس که زه د هفتې یا لسو ورځو له پاره خپل مور پلار کره راشم؛ نو آیا قصر لمونځ به کوم؟

جواب: که تاسو په کوټه کې مستقل رهائش اختیار کړی وي او چکوال خپل وطن نه گڼئ؛ نو تاسو په چکوال کې قصر لمونځ کوی په دې شرط چې هلته مو د پنځلسو ورځو نیت نه وي.^۳

د کوټې نه چکوال ته د یوې نیمې میاشتې له پاره تلونکی که له هغه ځای نه د درې یا څلور ورځو له پاره لاهور ته لاړ شي؛ نو قصر دې کوي

سوال: مسئله دا ده چې زه دلته د پنځلسو ورځو نه زیات تقریباً د یوې نیمې میاشتې له پاره

^۱ [وان نوی الإقامة اقل من خمسة عشر يوماً قصر (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۳۹ کتاب الصلاة، الباب الخامس عشر فی صلاة المسافر طبع رشیدیہ کونته).]

^۲ [وان اقتدی مسافر بمقیم اتم اربعاً..... الخ (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۴۲ کتاب الصلاة الباب الخامس عشر).]

^۳ [الوطن الاصلی یبطل بمثله فلو کان له ابو ان یبلد غیره مولده وهو بالغ ولم یتاهل به فلیس ذلک وطناً له الا اذا عزم علی القرار فیه وترک الوطن الذی کان قبله (شامی ج: ۲ ص: ۱۳۳ باب الصلاة المسافر).] ایضاً: والوطن الاصلی هو وطن الانسان فی بلدة او بلدة اخرى اتخذها داراً، او توطن بها مع اهله وولده ولیس من قصده الارتحال عنها، بل التعیش بها، وهذا الوطن یبطل بمثله لا غیر، وهو ان یتوطن فی بلدة اخرى ینتقل الیهل الیه، فیخرج الاول من یتوطن ویتصل بهللاً، او لدخل مسافراً لا یتصل بهللاً، فلو کان انتقل عن الاول باهله لانه لولم ینتقل بهم، ولكنه استحدث اهلاً فی بلدة اخرى، فان الاول لم یبطل ویتصل فیها (البحر الرائق ج: ۲ ص: ۱۴۷، باب المسافر، طبع در المعرفة، بیروت).

(کوئټې نه چکوال، ته راغلی یم، او پوره لمونځ کوم: خو د درې څلورو ورځو له پاره د لاهور (چکوال، نه تلل پېښ شو، ما په لاهور کې تقریبا قصر لمونځونه ادا کړل. آیا دا صحیح ده؟ که نه وي نو څه کفاره ده؟

جواب: کله چې تاسو د چکوال نه لاهور ته لاړئ نو په لاهور کې مسافر وې په دې وجه قصر کول پکار و، په دې وجه تاسو صحیح کړي دي ۱۱

یوځای کې درې نیمې میاشتې تیرونکي به څومره لمونځ کوي؟

سوال: یو سوال دا دی چې موږ د کوئټې نه د پنجاب یو کلي ته لاړو، هلته موږ درې نیمې میاشتې تیرې کړې، نو آیا په دې دوران کې موږ ته پوره لمونځ کول پکار و او که قصر؟

جواب: که سړی په یوځای کې د پنځلسو ورځو ایساریدو نیت وکړي: نو مقیم کیږي. په دې صورت کې پوره لمونځ کول ضروري دي، د سفر لمونځ نه شي کولی ۱۱

د کراچي اوسیدونکي چې په میرپور کې اته ورځې اوسیدو

سره کراچي ته راشي؛ نو هلته به څومره لمونځ کوي؟

سوال: زما د کراچي نه میرپور ته د غیرمعینې مودې له پاره تبدلي شوې ده، زما کور او اهل په کراچي کې دي، زه هره هفته په پابندي سره کراچي ته راځم، زه په میرپور کې دیکشنې نه تر چارشنې پورې یم، او دپانشنې په ورځ کراچي ته راځم، زه دا معلوموم چې

۱: ماته قصر لمونځ کوم ځای کې ادا کول پکار دي؟

۲: یا ماته په دواړو ځایونو کې پوره لمونځ ادا کول پکار دي؟

۳: په ماښام او ماسخوتن کې ټول څومره قصر رکعتونه وي.

جواب: کراچي خو ستاسو وطن دی، دلته به تاسو په هر حال کې پوره لمونځ کوئ، په میرپور کې که ستاسو قیام یو ځل پنځلس ورځې یا د دې نه د زیات اقامت په نیت سره وشي: نو تاسو به هلته مقیم شئ [۱]، او ترڅو چې مو هلته ملازمت وي هلته تلو سره مقیم کیږئ، که هلته د پنځلس ورځو قیام حاجت نه راځي: نو تاسو هلته مسافر یئ، قصر به کوئ. ماسپښین، مازدیګر او ماسخوتن کې د قصر دوه دوه رکعتونه دي، د سحر دوه او د ماښام درې رکعتونه

۱ [من خرج من موضع اقامته قاصدا مسيرة ثلاثة ايام ولياليها من اقصر ايام السنة ..... صلى الفرض الرباعي ركعتين (درمختار ج: ۲ ص: ۱۲۱ باب صلاة المسافر)

۲ [ولا يزال على حكم السفر حتى ينوى الإقامة في بلدة او قرية خمسة عشر او اكثر (عالمگیری ج: ۲ ص: ۱۳۹، الباب الخامس عشر فصل في صلاة المسافر)

۳ [واما في غير وطنه فلا يصير مقیما الا بنية الإقامة و اقل الإقامة عندنا خمسة عشر يوما... الخ (حلی کبیر ج: ۱ ص: ۵۳۹ فصل في صلاة المسافر)

په سفر کې هماغه شان وي، د وترو به درې رکعتونه په سفر کې ادا کول وي. [۱]

د کراچی اوسیدونکي که په حیدرآباد

کې ملازمت کوي؛ نو آیا قصر به کوي؟

سوال: تاسو ته درخواست دی چې زما په یو مسئله کې تشفی وکړئ، زما مستقل ملازمت نن سبا په حیدرآباد کې دی او زما مستقل رهائش په کراچی کې دی، په هفته کې یو ځل او کله دوه ځله کراچی ته ځم، لهدا زه به پوره لمونځونه چېرته ادا کوم؟ او قصر لمونځونه چېرته؟ ځکه چې نن سبا زه په دواړو ځایونو کې پوره لمونځونه ادا کوم.

جواب: په کراچی کې ستاسو استوګنه ده، په دې وجه دا خو ستاسو وطن اصلي دی، او هلته راتلو سره به تاسو پوره لمونځ کوئ، په حیدرآباد کې ستاسو ملازمت دی، که تاسو یو ځل مسلسل پنځلس ورځې پاتې کیږئ؛ نو هلته به هم مقیم شئ، او ترڅو چې ستاسو هلته ملازمت وي، هلته رسیدو سره به مقیم کیږئ. [۲]

د کور نه سل میله لرې شپږ ورځې اوسیدونکي به څومره لمونځ کوي؟

سوال: زه د نوکري په سلسله کې هره هفته د خپل کلي نه سل میله لرې ځم، او دپانشنبې (زیارت) په ورځ بیرته خپل کلي ته راځم، آیا زه قصر لمونځ وکړم او که نه؟ ځینې ملګري وايي چې ته خپل کور ته باقاعده واپس راځې او د نوکري په ځای کې یوازې شپږ ورځې دهفتې نه تر زیارته اوسېږې، په دې وجه ته هلته دی په ځای کې مسافر یې، او د قصر لمونځ (دوه رکعت) فرض لمونځ ادا کوئ.

جواب: که تاسو په یو ځل د ملازمت په ځای کې پنځلس ورځې مسلسل د اوسیدو نیت وکړئ؛ نو ته به هلته مقیم شې، د دې نه وروسته چې تر څو ستاسو هلته ملازمت وي چې کله هم هغه ځای ته ځې، نو مقیم به یې، او پوره لمونځ به کوئ، خو ترڅو پورې چې تاسو پنځلس ورځې قیام نه کوئ، هلته به مسافر یې. [۳]

د سفر په دوران کې به لمونځ پوره کیږي او که قصر؟

سوال: ما بنام تقریباً پنځه بجې موږ د نوري آباد نه کراچی ته روان شو، او د نوري آباد نه

[۱] اصلی الفرض الرباعی رکعتین حتی یدخل موضع مقامه اونیوی اقامة نصف شهر بموضع صالح لها فیقصر لها ان نوی اقل منها ..... الخ (تنویر الابصار مع الدر المختار ج: ۲ ص: ۱۲۳، ۱۲۸ باب صلاة المسافر، ایضاً تبیین الحقائق ج: ۱ ص: ۵۰۹، ۵۱۳ باب صلاة المسافر طبع دار لکب العلمیه)

[۲] وامانی غیروطنه فلا یصر مقیماً الابنية الاقامة والاقامة عندنا خمسة عشر يوماً ..... الخ (حلی کبیر ج: ۱ ص: ۵۳۹ فصل فی صلاة المسافر، طبع سهیل اکیدمی لاهور)

[۳] ایضاً —

پنځوس کلومیټره (یو دیرش میله، لږې د سفر په دوران کې د مازدیگر لمونځ کوو. د مازدیگر لمونځ هم مونږ قصر ادا کولی شو او که پوره ادا کول غواړي حال دا چې کله کله د مازدیگر وخت (۵۳۰)، هم وي

جواب: ددې حکم هماغه دی کوم چې پورته ولیکل شو ځکه چې که د کراچۍ د آبادۍ نه د وتلو نه وروسته د نوري آباد پورې فاصله د سفر مقدار جوړېږي؛ نو تاسو به په لاره باندې تلو راتلو کې هم مسافر یئ، او که په لاره کې یو لمونځ کوئ نو هغه به هم قصر کوئ، او که د هغه ځای نه هغه ځای پورې فاصله د سفر نه وي؛ نو تاسو به په لاره کې هم مقیم یئ او پوره لمونځ به کوئ.

د حیدرآباد نه نوري آباد ته د نوکری له پاره

راتلونکي به هلته پوره لمونځ کوي

سوال: زما سوال دا دی چې ماته د نوکری په سلسله کې روزانه د حیدرآباد نه نوري آباد پورې تلل راتلل وي، چې د حیدرآباد نه تقریباً اويا کلومیټره فاصله کې دی، پوښتنه داده چې ماته په نوري آباد کې قصر لمونځ کول پکار دي که پوره؟

جواب: پوره لمونځ کوئ! ^{۱۱}

د سفر په دوران کې د لمانځه مسائل

سوال: موږ په نوري آباد کې نوکري کوو او روزانه د نوري آباد نه کراچۍ ته او د کراچۍ نه نوري آباد ته د بس په ذریعه سفر کوو او د ماسپینین لمونځ اکثر په فیکټرۍ کې ادا کوو چې د کراچۍ نه تقریباً (۱۰۰)، کلومیټره (۲۲ میل)، لږې ده، آیا موږ د ماسپینین لمونځ قصر ادا کولی شو او که پوره لمونځ ادا کړو؟

جواب: د سفر فاصله د خپل ښار نه د وتلو نه وروسته شروع کیږي؛ نو که د کراچۍ د آبادۍ نه بهر وتلو نه وروسته د نوري آباد فاصله د سفر فاصله وي؛ نو تاسو به په نوري آباد کې مسافر یئ، او هلته به قصر لمونځ کوئ (یوازې په سپکونو لیکل شویو میلونو ته مه گورئ) او که د کراچۍ د آبادۍ نه د وتلو نه وروسته د نوري آباد فاصله د سفر فاصله نه وي؛ نو تاسو به هلته مقیم یئ پوره لمونځ به کوئ. ^{۱۲}

^۱ [ولابد للمساfer من قصد مسافة مقدرة بثلاثة ايام حتى يترخص المسافرین..... الخ (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۳۹، کتاب الصلاة، الباب الخامس عشر فی صلاة المسافر، طبع رشیدیہ کونته)

^۲ ثم المعتبر المجاوزة من الجانب الذي خرج منه حتى لو جاز عمران المصر قصر..... ولا بد للمساfer من قصد مسافة مقدرة بثلاثة ايام حتى يترخص برخصة المسافرین..... الخ (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۳۹، کتاب الصلاة، الباب الخامس عشر فی صلاة المسافر، طبع رشیدیہ کونته)

په نوري اباد فيکټري کې پاتې کيدونکي د کراچۍ اوسيدونکي به څومره لمونځ کوي؟

سوال: زموږ څه ملگري داسې هم دي چې هغوی د هفتې په ورځ فيکټري ته راځي او بيا پوره هفته همدلته په فيکټري کې قیام کوي او بيا د هفتې په ورځ بيرته کراچۍ ته لاړ شي. يعنې هغوی پوره هفته دلته قیام کوي، د هغوی له پاره د قصر د لمانځه په باره کې څه حکم دی؟

جواب: د هغوی حکم هماغه دی کوم چې د روزانه راتلونکو دی، خو که نوري اباد د کراچۍ نه د سفر په فاصله باندې واقع وي او څه خلک هلته پنځلس ورځې قیام کولو سره مقيم شي: نو ترڅو پورې چې د هغوی هلته ملازمت وي، هلته تلو سره به مقيم کيږي او پوره لمونځ به کوي^[۱]، خو په لاره کې تلو راتلو سره به مسافر وي.

سوال: د مازديگر لمونځ چې د گرمۍ په ورځو کې د نوري اباد نه کراچۍ ته څو: نو د نوري اباد نه څلور شپيته کلوميټره لرې تقريبا (۴۰) ميله د کراچۍ نه شپږ ديرش کلوميټره تقريبا دوو شت ميله، په فاصله باندې يې د سفر په دوران کې ادا کوو په دې صورت کې به لمونځ قصر ادا کول وي که پوره به ادا کول وي؟

جواب: د دې جواب پورته ذکر شو.

په يو وخت دوه ښارونو کې مقيم به څنګه قصر لمونځ کوي؟

سوال: زما مستقل رهائش په سمندري کې دی، چې د فيصل آباد نه (۳۰) ميله لرې دی، په فيصل آباد کې مستقل ملازمت کوم او د ملازمت له وجې فيصل آباد د استوګنې ځای ګڼم. د سفر دوران کې به د قصر لمونځ له پاره کوم يو ښار مخې ته ساتو، مستقل خانداني رهائش يا کوم ځای کې چې ملازمت کوم؟

جواب: د دواړو اعتبار به وي، د کوم ښار نه چې تاسو سفر شروع کوئ دهغه ځای به هم اود دويم به هم، د مثال په ډول تاسو د فيصل آباد نه سرګودها طرف ته سفر کوئ: نو که هغه ځای د فيصل آباد نه (۴۸) ميله لرې وي، هلته به تاسو مسافر يئ او که تاسو د فيصل آباد نه ټوبه يا ګوجره طرف ته سفر شروع کړئ: نو سمندري ته راتلو سره به تاسو مقيم شئ، اوس که مخکې ځای د سمندري نه (۴۸) ميله لرې وي: نو تاسو به مسافر شئ ګڼي نه، همدغه شان که تاسو د سمندري نه سرګودهي طرف ته تلل غواړئ په لار کې فيصل آباد راځي تاسو به هلته رسيدو سره مقيم شئ، اوس که ددې نه مخکې فاصله (۴۸) ميله وي: نو تاسو به مسافر يئ، ګڼي نه^[۲].

[۱] ولايزال علی حکم السفر حق ینوی الإقامة فی بلدة اوقربة خمسة عشر يوما اواکثر (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۳۹ کتاب الصلاة الباب الخامس عشر فی صلاة المسافر، طبع رشيدیه کوئته)

[۲] ولا بد للمسافر من قصد مسافة مقدرة بثلاثة ايام حتى يترخص برخصة.. [بقيه حاشیه په راروانه صفحه..]

مسافر که نژدې نژدې مختلفو ځايونو کې اوسېږي بيا به هم قصر کوي

سوال: (الف) زید د کراچۍ نه پېښور ته لاړ او په پېښور کې یې د پنځو شت ورځو د استوګنې اراده وکړه؛ خو په مختلفو ځایونو باندې دوه درې ورځې اوسیدل دي، په کومو مختلفو مقامونو چې اوسېږي هغه نژدې نژدې دي یو فرلانګ یا نیم فرلانګ لرې لرې مختلفو کلیو کې، آیا هغه به لمونځ پوره کوي؟

سوال: (ب) عمرو پېښور نه کراچۍ ته راغی او د پنځلسو ورځو نه زیات کراچۍ کې اوسېږي؛ خو دوه ورځې په ناظم آباد کې درې ورځې په ټاور کې او درې ورځې په کیمای کې یا ددې نه لږ لرې یادې نه هم نژدې نژدې ځایونو کې اوسېږي، آیا پوره لمونځ به کوي؟

جواب: مسافر چې کله په یو معلوم ځای (کلي یا ښار) کې پنځلس ورځې یا ددې نه د زیاتو ورځو تیرولولو نیت وکړي؛ نو هغه مقیم شي او د هغه په ذمه پوره لمونځ کول ضروي دي او که په یو ځای کې یې د اوسیدو نیت ونه کړ؛ نو هماغه شان به مسافر اوسېږي^{۱۱} او قصر لمونځ به کوي^{۱۲}، په سوال کې ذکر شوي لومړي صورت کې به هغه مسافر وي، ځکه چې نیت د هغه په یو ځای د پاتې کیدو نه دی، بلکې په مختلفو ځایونو باندې د پاتې کیدو دی، اگر که په دې ځایونو کې زیاته فاصله نه وي او په دویم صورت کې به هغه مقیم وي؛ ځکه چې د کراچۍ پوره ښار یو دی، ددې په مختلفو علاقو کې اوسیدو سره هغه په یو ښار کې دی

ښځه او سړی به په خپله خسر ګڼي کې مقیم وي که مسافر؟

سوال: سړی چې کله خپلې خسر ګڼۍ کره لار شي؛ نو ایا هلته به د سفر لمونځ ادا کوي؟ او که ښځه دخپل مور ویلار کره لار شي؛ نو ایا هغه هم مسافره ده او که مقیمه؟

جواب: د سړي خسر ګڼۍ که د سفر په فاصله وي؛ نو نوموړی هلته مسافر دی او د ښځې که رخصت (واده) شوی وي او هغه خپل مورو ویلار سره ملاقات ته راځي؛ نو هغه به هلته مسافره وي چې دهغې نیت هلته د پنځلسو ورځو د پاتې کیدو نه وي^{۱۳}.

...بقیه د ترمخ]... المسافرين والا لا یرخص ابدأ (فتاوی عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۳۹، الباب الخامس عشر فی صلاة المسافر طبع رشیدیه کوئته) ایضاً: وتعتبر المدة من ای الطريق اخذ فیہ کذا فی البحر الرائق ۱۰ ایضاً (ج: ۱ ص: ۱۳۸ طبع دار المعرفه بیروت)۔

۱ [ولایزال علی حکم السفر حتی ینوی الإقامة فی بلدة او قرية خمسة عشر يوماً او اکثر (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۳۹ کتاب الصلاة، الباب الخامس عشر فی صلاة المسافر، طبع رشیدیه کوئته)۔

۲ [ولونوی الإقامة خمسة عشر يوماً فی موضعین فان کان کل منهما اصلاً بنفسه نحو مکة ومنی والكوفة والحمیرة لا یصر مقيماً..... الخ (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۴۰ کتاب الصلاة الباب الخامس عشر فی صلاة المسافر)۔

۳ [ثم المعتبر فی السفر والإقامة نية الاصل دون التبع كالخليفة والامير مع الجند والزوج مع زوجته..... الخ (شرح حلبی کبر ص: ۱۴۱ فصل فی صلاة المسافر طبع لاهور)۔

میرمن به د پلار په کور کې قصر لمونځ کوي که پوره؟

سوال: زما مور وپلار په مورو سنده کې اوسېږي او زما کور په کراچۍ کې دی، لهذا ستاسو نه پوښتنه داده چې کله زه د کراچۍ نه د هفتې یا لسو ورځو له پاره مورو ته د خپل مور وپلار کور ته راکم؛ نو د څلور فرض به دوه کوم او که پوره څلور به کوم؟ ځکه چې دا هم زما د مورو پلار کور دی، دویمه خبره داده چې زما خاوند هم چې ماسره راشي؛ نو هغه به قصر کوي او که د خسرگنۍ له وجې به پوره لمونځ کوي؟

جواب: د واده نه وروسته د انجیلۍ له پاره د خاوند کور د هغې وطن دی، د مور وپلار کور د هغې وطن نه پاتې کېږي، له دې وجې چې کله تاسو مورو پلار کره ځی؛ نو که هلته مو نیت د پنځلسو ورځو نه د زیاتو تیروولو وي؛ نو بیا پوره لمونځ کوی، گني قصر کوی، ستاسو د خاوند هم که د پنځلسو ورځو نه د کم اوسیدو نیت وي؛ نو هغه به هم هلته مسافر وي. [۱]

د واده کړي هلک مستقل استوگنه به کومه حسابېږي؟

سوال: ویل کېږي چې د هلک کور د واده نه مخکې د مورو پلار وي او د واده نه وروسته هغه ځای حسابېږي لپړته چې د هغه بنځه وي، که په داسې صورت کې دا دوه کورونه په دوو مختلفو ښارونو کې وي؛ نو د دې هلک استوگنه به له کوم یو ځای نه حسابېږي؟

جواب: چیرته چې هغه مستقل د استوگنې اراده کړې وي. [۲]

له بچیو سره په بل ښار کې د اوسیدونکي د لمانځه حکم

سوال: خپلو بچیو سره په بل ښار کې اوسیدونکی به د قصر لمونځ په کوم کور کې ادا کوي، د مور وپلار په کور کې او که نه؟

جواب: که د مور وپلار کور یې د همیشه له پاره پریښی وي؛ نو دلته به مسافر وي او که هغه یې مستقل ډول د پریښودو اراده نه وي کړې؛ نو په دواړو ځایونو کې به مقیم وي او پوره لمونځ به کوي. [۳]

[۱] الوطن الاصلی یبطل بمثله وفي الشامیة فلوکان له ابوان یلده غیر مولده وهوبالغ ولم یتاهل به فلیس ذلک وطناً له الا اذا عزم علی القرار فیه وترک الوطن الذی کان له قبله ..... الخ (شامی ج: ۲ ص: ۱۳۲ باب الصلاة المسافر)

[۲] الوطن الاصلی یبطل بمثله وفي الشامیة فلوکان له ابوان یلده غیر مولده وهوبالغ ولم یتاهل به فلیس ذلک وطناً له الا اذا عزم علی القرار فیه وترک الوطن الذی کان له قبله ..... الخ (شامی ج: ۲ ص: ۱۳۲ باب الصلاة المسافر)

[۳] الوطن الاصلی یبطل بمثله اذا لم یبق له بالاول اهل فلو بقی لم یبطل بل یتیم فیهما ای بمجرد الدخول وان لم ینو اقامة (شامی ج: ۲ ص: ۱۳۲ کتاب الصلاة باب صلاة المسافر طبع ایچ ایم سعید)

شپږ پنځوس (۵۶) میله لرې د پنځلس ورځو

نه د کم اوسیدونکي د لمانځه حکم

سوال: زه د خپل ښار نه تقریباً شپږ پنځوس میله لرې د بل ښار په کالج کې پروفیسر یم. هره هفته باقاعده د پانشنبې، زیارت، په ورځ کور ته راځم او د هفتې په ورځ بیرته کالج ته تلو سره پنځه ورځې تیروم، په دې ورځو کې کله کله د جمعې د لمانځه نه پاتې شم: نو خپل لمونځ قصر ادا کوم، ایا ماته د قصر اجازه شته او که نه؟ په دې کالج کې مې د اووه کلونو راهیسې ملازمت دی؟

جواب: که یو ځل د خپل کالج والا ښار کې پنځلس ورځې تیرې کړئ: نو د هغه نه وروسته چې مو ترڅو پورې په هغه کالج کې ملازمت وي هلته به پوره لمونځ کوی، خو که د پنځلس ورځو قیام موقع رانغله: نو تاسو هلته مسافر یئ. ^[۱]

په هاسټل کې اوسېدونکي طالب علم به هلته څورکته

لمونځ کوي او کورکې به څورکته کوي؟

سوال: زه په مهربان پوهنتون (یونیورسټي) جامشورو کې تعلیم حاصلوم، زما کلی له دې ځای نه یو کم پنځوس میله لیرې دی، زه په هاسټل کې اوسېږم او د هرې پانشنبې (زیارت) په ورځ کورته راځم. همدغه راز زما د کلي نه لیرې د پنځلسو ورځونه کم قیام دی، سوال دادی چې ما ته د سفر لمونځ کول پکار دي او که پوره؟ او یا ده دې وي چې په هفته کې کور کې یوه شپه کوم

جواب: که تاسو یو ځل په هاسټل کې د پنځلسو ورځو نیت وکړئ: نو هاسټل به ستاسو د اقامت وطن جوړشي او څو پورې چې تاسو د طالب علم په حیثیت هلته مقیم یئ هلته به پوره لمونځ کوی، او که تاسو هلته یو ځل هم د پنځلسو ورځو قیام نه دی کړی: نو تاسو هلته مسافر یئ او قصر به کوی او په کورکې خوبه تاسو په هرحال کې پوره لمونځ کوی، اگر که د یوې گنتې له پاره راغلی یئ. ^[۱۲]

^[۱] [ووطن الإقامة وهوان يقصد الانسان ان يمكث في موضع صالح للإقامة خمسة عشر يوماً او اكثر (بدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۱۰۳ صلاة المسافر طبع ايج ام سعيد). ولايزال على حكم السفر حتى ينوي الإقامة في بلدة او قرية خمسة عشر يوماً او اكثر (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۳۹ كتاب الصلاة، الباب الخامس عشر في صلاة المسافر، [ولايزال على حكم السفر حتى ينوي الإقامة في بلدة او قرية خمسة عشر يوماً او اكثر (فتاوى عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۳۹، كتاب الصلاة الباب الخامس عشر في صلاة المسافر). ايضاً : ووطن الإقامة وهوان يقصد الانسان ان يمكث في موضع صالح للإقامة خمسة عشر يوماً او اكثر (بدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۱۰۳). —

ایا د سفر نه په واپسي باندي به هم لمونځ قصر کول وي؟

سوال: د سفر له واپسي نه وروسته څومره ورځو پورې د سفر لمونځ ادا کول پکار دي يا د سفر په پوره کيدو باندي بند کړل شي؟

جواب: د سفر نه په واپسي کې چې کله انسان د خپل ښار په حدودو کې داخل شي، د سفر لمونځ ختمیږي د ښار په حدود کې داخلیدو سره پوره لمونځ کول لازم دي.^[۱]

د سفر په دوران کې به قضاء شوي لمونځونه څومره کول وي؟

سوال: که په سفر کې لمونځونه قضاء شي؛ نو وروسته به پوره لمونځ کوي يا که هماغه دوه رکعت کول پکار دي؟

جواب: قضاء به هم دوه رکعت وي.^[۲]

د قصر لمونځ قضاء به هم قصر وي

سوال: که یو سړی د سفر په دوران کې د مجبوري له وجې لمونځ ادا نه کړي؛ نو ایا قضاء لمونځ قصر ادا کړي يا که پوره به یې کوي؟

جواب: کوم لمونځونه چې د سفر په دوران کې ادا نه شي، د هغو قضاء به د قصر مطابق ادا کیږي.^[۳]

که څوک په بیړۍ (بحري جاز) کې د حج سفر وشي؛ نو ایا قصر به کوي

سوال: ایا د حج سفر ته هم قصر ویل کیږي؟ که داوبو په جاز کې موږ سفر کوو؛ نو ایا لمونځ به قصر ادا کول وي؟

جواب: د سفر په دوران کې به لمونځ قصر ادا کول وي.^[۴]

په مختلفو علاقو او څو ورځې اووه میله لیرې کلو کې تیرونکي تبلیغي جماعت به پوره لمونځ ادا کوي

سوال: څنگه چې د (۸) ذوالحجه نه پنځلس ورځې مخکې رسیدونکو باندي په مکه مکرمه،

[۱] وکذا اذا عاد من سفره الى مصره لم يتم حتى يدخل العمران... الخ (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۳۹، صلاة المسافر)
[۲] اول الدر المختار: والقضاء يحكى اى يشابه الاداء سفرًا وحضرًا لانه بعده ماتقرر لايتغير وفي الشامية، فلو فاتته صلاة المسافر وقضاها في الحضري قضيتها مقصورة كما لو اداها، وكذا فاتته الحضر تقضى في السفر تامة (شامي ج: ۲ ص: ۱۳۵ باب صلاة المسافر)
[۳] ايضاً.

[۴] قال محمدرحمه الله تعالى: يقصر حين يخرج من مصره ويخلف دور المصر كذا في المحيط (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۳۹ كتاب الصلاة الباب الخامس عشر في صلاة المسافر)

منی او مزدلفه او عرفات کې د مقیم کیدو له وجې پوره لمونځ دی. د تابع کیدو له وجې، حال دا چې عرفات د مکې مکرّمې نه تقریباً نهه میله لیرې دی، نو همدغه شان که د تبلیغی جماعت ملګري په کراچۍ ښار کې د پنځلسو ورځو نه زیات په مختلفو علائقو او بیا یوه هفته هم په دې وخت کې اووه میله لیرې په یو کلي کې تیرې کړي، یا د ښار نه دوه میله لیرې په یو کلي کې یې تیرې کړي او مقامي لمونځ په یو مسجد کې که له څه وجې ونه کړي؛ نو دا حضرات به په دې دوران کې د پنځلسو ورځو نه زیات په مختلفو ځایونو ښار او کلو کې لمونځ پوره کوي او که قصر به کوي؟

جواب: منی، عرفات، مزدلفه او مکه مکرّمه څلور واړه بیل بیل ځایونه دي. حاجیان په دې ځایونو کې ګرځي، که مجموعي ډول سره د هغوی د اقامت موده پنځلس ورځې وي؛ نو مسافر به وي هو! منی ته د تلو نه مخکې یا د منی نه د واپس راتلو نه وروسته که د هغوی په مکه مکرّمه کې د استوګنې موده پنځلس ورځې وي؛ نو هغوی به مقیم وي. کوم خلک چې کراچۍ ته د جماعت په شکل راځي، که د هغوی تشکیل د کراچۍ په حدود کې وي او د پنځلسو ورځو له پاره هغوی د کراچۍ په حدود کې اوسېږي؛ نو هغوی به دلته مقیم وي او د دې نه وروسته که هغوی د کراچۍ نه بهر ځي؛ نو په دې صورت کې به مسافر وي، په داسې حال کې چې د (۴۸) میلو په فاصله باندې ځي او که د کراچۍ نه بهر دوه څلور میله ځي او بیا کراچۍ ته راځي؛ نو هغوی به مقیم وي او که هغوی د کراچۍ نه بهر ځي او د هغوی د سفر فاصله د (۴۸) میلو د فاصلې نه زیاته ده؛ نو هغوی به د کراچۍ نه په وتلو باندې مسافر شي، اگر که هغوی په دوه څلور میله نژدې آبادۍ کې شپه تیره کړي. والله اعلم! [۱]

د حج په سفر کې به لمونځ قصر کوو که پوره؟

سوال: په (۱۹۷۹ء) کې موږ د حج له پاره مکې معظمې ته تللي وو او هلته موږ درې میاشتې قیام وکړ او سفر موږ دبېرې (بحري جاز) په ذریعه وکړ او په جاز کې موږ فرض لمونځ قصر ونه کړ او نه موږ لمونځونه په مکه مکرّمه، مدینه منوره او د عرفات میدان کې قصر وکړل، لهذا پوښتنه دا ده چې موږ ته د سفر په دوران، مکه معظمه، مدینه منوره او د عرفات په میدان کې لمونځ قصر کول پکارو او که پوره لمونځ؟

جواب: په جاز کې خو تاسو مسافر وئ، قصر لمونځ کول پکار و [۲] او مکې مکرّمې ته که

[۱] فاذا قصد بلدة مسيرة ثلاثة ايام ولياليها كان مسافراً عندنا..... ولونوى الإقامة خمسة عشر يوماً في موضعين فان كان كل منهما اصلاً بنفسه نحو مكة ومنى..... لا يصير مقيماً..... ذكر في كتاب المناسك ان الحاج اذا دخل مكة في ايام العشر ونوى الإقامة نصف شهر لاتصح لانه لا بدله من الخروج الى العرفات فلا يتحقق الشرط (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۴۰، ۱۳۸ کتاب الصلاة الباب الخامس عشر في صلاة المسافر) الاصل ان كل صلاة ثبت وجوبها في الوقت وفاتت عن وقتها في كيفية.. [بقیه حاشیه په راروانه صفحه..]

تاسو هغه وخت رسیدلي وی چې د حج له پاره منی او عرفات ته په تلو کې د پنځلسو ورځو نه کمه فاصله وه: نو دومره ورځې تاسو ته په مکه مکرمه کې هم قصر کول پکار و. ۱۱ د حج نه چې کله تاسو واپس راغلی او هلته د پنځلسو ورځ قیام مقرر و: نو تاسو مقیم شوی ۱۲، پوره لمونځ کول پکار و، چې د مکې مکرمې نه تاسو مدینې منورې ته لاړی: نو په لاره کې هم تاسو مسافر وی او مدینې منورې ته رسیدو سره که هلته پنځلس ورځې قیام کول وي: نو هلته تاسو مقیم شوی، ګڼې مسافر پاتې شوی

حاجی به په مکه معظمه کې مقیم وي که مسافر؟

سوال: حاجی به په مکه کې مقیم وي که مسافر؟ په داسې حال کې چې هغه پنځلس ورځې د قیام نیت وکړي؛ خو د دې قیام په دوران کې هغه منی او عرفات ته هم د پنځو ورځو له پاره لاړشي راشي، په داسې صورت کې به هغه مقیم وي او که مسافر؟ او منی او مکه د یو ښار په حکم کې دي او که دوه بیل بیل ښارونه دي؟

جواب: مکه، منی، عرفات او مزدلفه بیل بیل مقامات دي، په دې کې مجموعی طور د پنځلسو ورځو اوسیدو نیت کولو سره انسان نه مقیم کیږي: نو کوم سړی چې په (۸)، ذوالحجۃ باندې منی ته د تلو نه پنځلس ورځې مخکې مکې ته لاړشي؛ نو هغه په مکه کې مقیم شو، اوس به هغه په منی، عرفات، او مزدلفه کې هم مقیم وي او پوره لمونځ به کوي: خو که مکې مکرمې ته په راتلو کې یې پنځلس ورځې نه وې پوره شوې چې منی ته روان شو: نو داسې سړی به په مکه مکرمه کې هم مسافر وي او په منی، عرفات او مزدلفه کې به هم قصر لمونځ کوي، په دیار لسم تاریخ د منی نه په واپسي باندې که د هغه اراده پنځلس ورځې په مکه مکرمه کې د اوسیدو وي: نو اوس به داسې په مکه مکرمه کې مقیم شي: خو که د منی نه په واپسي باندې هم په مکه مکرمه کې د پنځلسو ورځو تیروولو موقع نه وي: نو دا سړی به هماغه شان مسافر وي ۱۲

... بقیه د ترمخ].. قضائها وقت الوجوب وتقضى على الصفة التي فاتت عن وقتها..... الخ (بدائع الصانع ج: ۱ ص: ۵۶۳، ۵۷۲ کتاب الصلاة)

[فاذا قصد بلدة مسيرة ثلاثة ايام ولياليها كان مسافراً عندنا..... ولونوى الإقامة خمسة عشر يوماً في موضعين فان كان كل منهما اصلاً بنفسه نحو مكة ومنى..... لا يصير مقيماً..... ذكر في كتاب المناسك ان الحاج اذا دخل مكة في ايام العشر ونوى الإقامة نصف شهر لا تصح لانه لا بدله من الخروج الى العرفات فلا يتحقق الشرط (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۴۰، ۱۳۸ کتاب الصلاة الباب الخامس عشر في صلاة المسافر)

[ولا يزال على حكم السفر حتى ينو الإقامة في بلدة او قرية خمسة عشر يوماً او اكثر (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۳۹، کتاب الصلاة الباب الخامس عشر في صلاة المسافر)

[فاذا قصد بلدة مسيرة ثلاثة ايام ولياليها كان مسافراً عندنا..... الى ان ..... فلا يتحقق الشرط (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۴۰، ۱۳۸ کتاب الصلاة الباب الخامس عشر في صلاة المسافر)، .. [بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

په عرفات کې قصر ولي کيږي؟

سوال: د حج په ورځ، نهمه ذی الحجه، د عرفات په مقام کې په مسجد نمره کې د ماسپینین او مازدیگر لمونځونه یو ځای کيږي، هغه همیشه قصر ولي کيږي؟ سره له دې چې مکې معظمې نه د عرفات دمیدان فاصله درې څلور میله ده او د قصر له پاره د قیام د مقام نه ۴۸ میله یا هم د داسې څه فاصله ضروري ده؟

جواب: زموږ په نزد د عرفات په میدان کې د قصر لمونځ یوازې د مسافر له پاره دی. ^{۱۱}مقیم به پوره لمونځ کوي د سعودي حضراتو په نزد قصر د مناسکو له وجې دی. په دې وجه امام کا مقيم هم وي قصر به کوي. اوس مو اوریدلي دي چې د احنافو د مسلک په رعایت کې امام د ریاض نه راوستل کيږي.

په منی کې قصر

سوال: یو سړی پاکستان نه یا د نور ملکونو نه د حج یا عمري له پاره ځي؛ نو په مکه مکرمه کې پنځلسو یا زیاتو ورځو د اوسیدلو نه وروسته د حج احرام ترلو سره منی او عرفات ته ځي. اوس پوښتنه داده چې په منی، عرفات او مزدلفه کې به قصر کوي او که پوره لمونځ به کوي؟ ځینې حضرات وايي چې قصر به کوي؛ ځکه چې رسول الله ﷺ په مکه کې د مقيم کیدو باوجود لمونځ قصر کړی دی، که حنفی مسلک لرونکي قصر لمونځونه وکړل؛ نو د هغه لمونځونه وشو که دوباره به یې کوي؟

جواب: د قصر حکم یوازې د مسافر له پاره دی. ^{۱۲}اګوم سړی چې منی ته د تلونو مخکې مقيم شي که څه هم په دې وجه وي چې هغه دمکي مکرمې اوسیدونکی دی او که په دې وجه وي چې هغه د پنځلسو یا ددې نه زیاتې ورځې په مکه مکرمه کې اوسیدلی دی، هغه ته په منی، عرفات او مزدلفه کې د قصر اجازت نشته، هغه به پوره لمونځ کوي او که قصر یې کړی وي؛ نو هغه لمونځونه یې نه دي شوي هغه به دوباره کوي.

لنډه دا چې کوم حاجیان صاحبان په داسې وخت کې مکې مکرمې ته ځي چې اتم (۸) تاریخ، چې

...بقیه د ترمخ] ایضاً: ولايزال على حكم السفر حتى ينوى الإقامة في بلدة أو قرية خمسة عشر يوماً

او اکثر (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۳۹ کتاب الصلاة، الباب الخامس عشر في صلاة المسافر)

۱ [فاذا قصد بلدة مسيرة ثلاثة أيام ولياليها كان مسافراً عندنا..... ولونوى الإقامة خمسة عشر يوماً في موضعين فان كان كل منهما أصلاً بنفسه نحو مكة ومنى..... لا يصير مقيماً..... ذكر في كتاب المناسك ان الحاج اذا دخل مكة في أيام العشر ونوى الإقامة نصف شهر لاتصح لانه لا بدله من الخروج الى العرفات فلا يتحقق الشرط (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۴۰، ۱۳۸ کتاب الصلاة الباب الخامس عشر في صلاة المسافر)۔

۲ [او گورئ تیره شوی حاشیه (فاذا قصد بلدة مسيرة ثلاثة أيام ولياليها كان مسافراً عندنا..... الخ) (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۴۰، ۱۳۸ کتاب الصلاة الباب الخامس عشر في صلاة المسافر)۔

منی ته د تلو ورځ ده، پورې په مکه مکرمه کې د هغوی پنځلس ورځې نه کیږي. هغه په مکه مکرمه کې هم مسافر شمیرلې کیږي او په منی او عرفات کې هم^{۱۱}: نو قصر به کوي او که د اتم تاریخ پورې په مکه مکرمه کې د هغوی پنځلس ورځې پوره شوې: نو هغوی به په مکه مکرمه کې مقیم شي او په منی او عرفات کې به هم مقیم حسابیږي.

په مسافر امام پسې مقیم مقتدي ته هم د جمعې فضیلت ملاویري

سوال: زه په دهوراجي کې په یو اداره کې تعلیم حاصلوم، دې ادارې ته نژدې یو جومات دی. چې هلته زه د ماسپینین لمونځ ادا کوم، څه موده مخکې زه د عادت مطابق د ماسپینین لمونځ د ادا کولو له پاره هغه جومات ته ولاړم؛ نو جمعه ولاړه وه، چې د اودس نه فارغ شوم: نو دویم رکعت جاري و، نژدې وه چې په جمعه کې شامل شوی وای، امام د دوه رکعتونو نه پس سلام واپولو، په پوښتنې کولو باندې پته ولگیده چې جومات ته یو پیر صاحب راغلی دی. هغوی امامت وکړ، اعلان وکړل شو په دې وجه چې پیر صاحب په سفر کې دی د څلور رکعتو په ځای دوه فرض کوي: نو تاسو ټول لمونځ کوونکي څلور رکعتو فرض په انفرادي طور ادا کړئ. دا خبره خو په پوهه کې راځي چې پیر صاحب د سفر دوران کې په کراچۍ کې په مختصر قیام باندې دی، په دې وجه هغه دوه رکعتو فرض وکړل، خو د جومات لمونځ کوونکي خو مقامي خلک دي، پوښتنه داده چې خلک جومات ته د جمعې د لمانځه له پاره ځي چې د هغې ډیر تاکید هم راغلی دی، د هغوی جمعې دیو مسافر پیر امامت کولو سره ضائع کول او د جمعې د فضائلو نه محرومول آیا د قرآن او سنت په رڼا کې جائز دي؟ او دا چې د جمعې سره د لمونځ نه ادا کولو گناه به په چا باندې وي، په لمونځ کونکو، یا پیر صاحب، یا د جومات په منتظمینو باندې؟ زه د دې نه وروسته بیا هغه جومات ته د لمانځه له پاره نه یم تللی، وروسته پته ولگیده چې د درې څلورو ورځو پورې پنځه وخته لمونځونه پیر صاحب هما غه شان وکړل، مهرباني وکړئ د قرآن او سنت په رڼا کې جواب راکړئ، په دې سره به مو ډیر شکونه او شبهات ختم شي.

جواب: که امام مسافر وي؛ نو د دوه رکعتونو نه وروسته به سلام واپوي او په هغه پسې چې کوم مقیم مقتديان دي، هغوی به پورته شي او خپل دوه رکعتونه به پوره کړي^{۱۲} مقتديانو ته یوازې د څلورو رکعتونو کولو ضرورت نه شته او د مسافر په امامت سره اقتداء کونکو مقیمو

[۱] ایضاً.

[۲] اوصح اقتداء المقيم بالمسافر الوقت فاذا قام ای بعد سلام الامام الى الاتمام لايقرا (درمختار: ج ۲: ص ۱۲۹، باب صلاة المسافر). ایضاً: وان صلى المسافر بالمقيم ركعتين سلم واتم المقيمون صلاتهم وصاروا منفردين كالمسبوق الا انهم لايقرون في الاصح ..... الخ (عالمگیری ج: ۱: ص ۱۴۲ کتاب الصلاة الباب الخامس عشر في صلاة المسافر).

مقتديانو ته هم د جمعې ثواب پوره ملاوېږي، په دې وجه ستاسو دا سوال بې ځايه دی چې په جمعې سره د لمونځ نه کولو گناه به په چا وي؟ ځکه چې لمونځ د جمعې سره شوی دی، په دې وجه د جمعې د ترک کولو سوال هم نه پيدا کېږي. خو کوم مقتديان چې د خپل سست والي له وجې ستاسو په شان ناوخته راشي او له جمعې محروم شي، د هغوی گناه خپله هم د هغوی په سست والي باندې ده او ستاسو د بيا له پاره دې جومات ته تلل بندول هم غلط دي

د مقيم امام په اقتداء کې به مسافر مقتدي د څومره رکعتونو نيت کوي؟

سوال: امام مقيم، مقتدي مسافر؛ نو مقتدي به د څومره رکعتونو نيت کوي؟ اوريندلي مودي چې نيت به د دوه رکعتونو کوي او کوي به څلور رکعت؟

جواب: چې امام مقيم وي؛ نو مقتدي به د هغه په اقتداء کې پوره لمونځ هم کوي او د پوره لمونځ نيت به هم کوي، مسافر ته د قصر حکم په هغه صورت کې دی، چې کله هغه يوازې لمونځ کوي، يا د مسافر امام په اقتداء کې لمونځ کوي.^{۱۱}

که د مسافر مقتدي په مقيم امام پسې لمونځ

مات شي؛ نو په دويم ځل به څو رکعتونه کوي؟

سوال: يو مسافر، د مقيم امام په اقتداء کې څلور رکعت لمونځ کاو، چې له څه وجې يې لمونځ مات شو، چې کله امام لمونځ پوره کولو نه وروسته سلام واړوي، وروسته چې مسافر يوازې فاسد شوی لمونځ په دويم ځل ادا کوي؛ نو څو رکعتونه به کوي؟

جواب: مقيم به لمونځ (پوره) کوي.^{۱۲}

په هوايي جاز کې په ناسته لمونځ کول او د خوراک په ميز سجده کول

سوال: په هوايي جاز کې خلک په سيټ باندې کيناستو سره د خوراک په ميز باندې سجده کوي، دغه شان لمونځ صحيح دی؟

جواب: په جاز کې هم د قبلې طرف معلومولو سره لمونځ کول ضروري دی، په سيټ باندې کيناستو او د خوراک په ميز باندې سجده کولو سره لمونځ نه کېږي.^{۱۳}

۱ [وان اقتدى مسافر بمقيم اتم اربعاً (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۴۲، صلاة المسافر). ايضاً: وان اقتدى مسافر في الوقت صح و اتم هكذا روى عن ابن عباس وابن عمر رضى الله عنهم ولانه تبع لامامه فيغير فرضه الى اربع كما يتغير بنية الاقامة لاتصال المغير بالسبب وهو الوقت (تبين الحقائق، باب صلاة المسافر ج ۱ ص ۵۱۵ طبع بيروت).]

۲ [اذا اقتدى المسافر بالمقيم في الوقت صح ولزمه الاتمام..... لو اقتدى به في الوقت ثم خرج الوقت قبل تمامها لانه حين اقتدى صار فرضه اربعاً للتبعية مع قبول الصلوة للغير وصار بالمقيم في حق تلك الصلوة وصلوة المقيم لاتصير ركعتين بخروج الوقت.. الخ (حلی کبرج: ۱ ص: ۵۴۲ فصل في صلاة المسافر، طبع لاهور)]

۳ [ومنها القيام وهو فرض في صلاة الفرض والوتر للقادر عليه.. [بقیه حاشیه په راروانه صفحه..]

ایا په بس یا هوایی جاز کې لمونځ ادا کول پکار دي؟

سوال: په بس یا هوایی جاز کې د سفر دوران کې که د لمانځه وخت شي: نو ایا په بس یا هوایی جاز د سفر دوران کې لمونځ ادا کول لازمي دي؟ ځکه چې د بس ډرایور خو عام ډول بس نه دروي او د هوایی جاز معامله خوبالکل گرانه معامله ده، ځکه چې هغه خو د انسان له وس خبره نه ده، له دې وجې په بس یا هوایی جاز کې لمونځ څنگه ادا کړل شي؟ او ایا ادا کول لازمي دي؟

جواب: لمونځ خو د بس او هوایی جاز د سفر دوران کې هم فرض دی، قضاء کول یې نه دي پکار. په هوایی جاز کې خويې انسان په اطمینان سره کولی شي، خو په بس کې لمونځ نه شي کیدای^{۱۱}، له دې وجې یا خو دې د بس ډرایور سره لومړی معاهده وشي، چې هغه د لمونځ کولو له پاره به بس دروي، که نه، د بس ټکټ دې د دومره سفر واخیستل شي چې هلته په رسیدو باندې د لمونځ کولو امید وي، د لمونځ کولو نه وروسته دې دویم بس ونیسي

په هوایی جاز کې د لمونځ کولو څه حکم دی؟

سوال: ایا په هوایی جاز کې لمونځ کولو سره لمونځ ادا کیږي؟

جواب: په هوایی جاز کې لمونځ د اکثر علماء کرامو په نزد صحیح کیږي، په دې شرط چې لمونځ د هغود ټولو شرطونو سره ادا کړل شي، قبلي ته مخ کولو او نورو شرطونو کې څه نقص پاتې نه شي^{۱۲}، ځینې علماء کرام فرمایي چې په هوایی جاز کې د لمونځ ادا کولو نه وروسته

...بقیه د ترمخ]... (عالمگیری ج: ۱ ص: ۶۹، کتاب الصلوة الباب الرابع فی صفة الصلوة) * ایضا: ثم (هی) ستة... والسادس (استقبال القبلة) حقيقة او حکما کعاجز والشرط حصوله لاطلبه، وهو شرط زانددلا ابتلاء یسقط للعجز (درمختار ج: ۱ ص: ۴۲۷) * باب شروط الصلاة (ومنها القيام فرض لقادر علیه) وعلى السجود (تنویر الابصار مع الدر المختار ج: ۱ ص: ۴۴۵، باب صفة الصلاة)

^۱ [ځکه چې د مونځ صحیح کیدو د پاره قبلي ته مخ کول ضروری دی او په بس کې داممکن نه وی * لا يجوز لاحد اداء فريضة... الامتوجه الى القبلة... الخ (عالمگیری ج: ۱ ص: ۶۳ کتاب الصلاة، الباب الثالث فی شروط الصلاة) * ایضا: ومن اراد ان یصلی فی سفينة فرضا او نفلا فعليه ان یستقبل القبلة متى قدر على ذلك، وليس له ان یصلی الى غیر جهتها، حتی دارت السفينة وهو یصلی وجب علیه ان یدور الى جهة القبلة حيث دارت... ومحل كل ذلك اذا خاف خروج الوقت قبل ان تصل السفينة او القاطرة الى المكان الذي یصلی فيه صلاة كاملة ولا تجب علیه الاعادة ومثل السفينة القطر البخارية البرية، والطائرات الجوية ونحوها (کتاب الفقه على مذاهب اربعة ج: ۱ ص: ۱۹۷، طبع بیروت)۔

^۲ [الصلاة فی السفينة ومثلها الطائرة والسيارة: تجوز صلاة الفريضة فی السفينة والطائرة والسيارة قاعداً ولو بلاعذر عند ابی حنيفة ولكن بشرط الركوع والسجود، وقال الصحابان لا تصح الاعذار وهو الاظهر... الخ (الفقه الاسلامی وادله ج: ۲ ص: ۴۴) * ایضا: واما الطيارات حالة طيرانها... [بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

که په ځمکه باندې احتیاط د هغه لمونځ اعاده هم وکړي: نو غوره ده، ضروري او واجب نه ده

د بحري جاز عمليه مسافر دي، د بنار په بندرگاه باندې هغوی مقیم جوړیدای شي

سوال: زه په یو بحري جاز (بېړۍ) کې چیف انجینر یم، د ژوند اکثره برخه مو په سمندرونو کې په سفر کولو باندې تیرېږي. ما او زما نور و ملګرو ته د عهدې مطابق رهانش، خوراک او ټول ضروریات (د مجوزه قانون لاندې) حاصل دي. دا صحیح ده چې موږ ته ځینې وخت مسلسل پرته د دریدو نه دوه دوه میاشتې سفر کې پاتې کیدل وي. خو ورځې په یو بندرگاه باندې دریدو او بیا سفر شروع شي. جاز په یو بندرگاه کې هم د پنځلسو ورځو نه زیات نه درېږي ځینې وخت یو میاشت هم درېږي، زه د الله پاک په فضل د خپلو ملګرو سره د جمعې لمونځ ادا کوم او ځینې ځل خاتمه چې څنګه موقع وي. خپل لمونځونه د فقه حنفی لاندې د اهل سنت والجماعت په طریقه باندې ادا کوم. موږ ټول خپل ځانونه مسافر نه ګڼو ځکه چې لکه څنګه چې ما په شروع کې عرض وکړ چې موږ ته د رهانش او خوراک او پرسکون ماحول د عهدې مطابق حاصل دی، خو ورځې وشوې زموږ یو نوی ملګری کوم چې د کیپټن په عهدې باندې فائز کیدو سره زموږ د جاز په عملي کې راشامل شو. زموږ د لمونځ په ادا کولو باندې اعتراض کړی دی او د خپل اعتراض په جواز کې یې د یو مولانا صاحب تحریري فتوا هم بنودلې ده، چې د هغه حاصل دادی: د بحري جازونو عملي او کارکنانو ته خپل لمونځونه د مسافر په حیثیت ادا کول پکار دي. یعنې د اختصار سره فرض لمونځ نیم، که داسې نه کوي: نو هغوی به د رسول الله ﷺ د سنت منکر وي. مولانا صاحب تاسو د پورتنیو حالاتو لاندې چې څه لیکل شوي دي د فکر مندي نه وباسئ، ایا د بحري جاز عملي (کارکنانو) ته د پوره سهولتونو د حاصلیدو نه وروسته خپل ځانونه مسافر ګڼل پکار دي؟ یا خپل لمونځونه په پوره طریقي سره ادا کول پکار دي؟ تر څو چې زما د معلوماتو تعلق دی مسافر ته د اختصار سره د ادا کولو حکم (سنت نبوي ﷺ او د الله پاک د حکم لاندې) ورکول. د سفر د تکلیفونو او د مشکلاتو له وجې نه دی. مولانا صاحب! ددې خبرې څه جواز دی چې مسافر د سهولت له وجې فرض لمونځ خو په اختصار سره وکړي او د باقی لمونځ سنتونه او نفلونه پوره ادا کړي؟ زما د عرض کولو مدعا داده چې مسافر ته که سهولت پکار دی: نو یوازې د فرض لمونځونو له پاره ولې، د پوره لمونځ له پاره ولې نه؟ که سنت او نوافل پوره ادا کول که اسان کیدای شي: نو په پوره لمونځ ادا کولو کې څه مشکلات کیدای شي؟ مولانا صاحب! د شریعت محمدي ﷺ او د قرآن پاک په رڼا کې د دلائلو سره جواب راکړئ او موږ د ذهني تکلیف او پریشانی نه

...بقیه د ترمخ] فی جوالسما او عندوقوفها فی القضاء فیصلی فیها قانما یرکوع وسجود مستقبلاً للقبلة عند القدرة علی القيام کما یکن ذلک فی الطیارات الکبیره... الخ (معارف السنن ج: ۳ ص: ۳۹۵ طبع مکتبه بنوریه)

خلاص کړئ، په دې سره به د ډیرو بنیګره وشي

جواب: ستاسو د سوال مختصر جواب دادی چې د بحري جاز عمله د ټولو سهولتونو باوجود مسافر دی^۱، خو جاز چې کله په یو ښار کې لنگر انداز وي او بندرګاه د یو ښار برخه ګڼل کیږي او هلته پنځلس ورځې یا له دې نه زیاتو ورځو قیام اراده وي؛ نو پوره لمونځ به ادا کیږي^۲ ستاسو دا ارشاد په ځای دی چې په سفر کې د قصر د لمونځ حکم ورکول د سفر د تکلیفونو او د مشکلاتو له وجې نه دی خو په سفر کې عموماً تکلیف او مشقت راپیښیږي، له دې وجې شریعت د قصر مدار په مسافت باندې کیښودلی دی، ګڼي خلکو ته به په دې فیصله کولو کې مشکلات و چې په دې سفر کې تکلیف او مشقت شته او که نه؟ خلاصه دا چې د حکم اصل علت تکلیف او مشقت دی، خو د دې څه پیمانه مقرر کول ګران و، له دې وجې شریعت د احکامو بنیاد په تکلیفونو باندې کیښوده، بلکې په سفر یې کیښوده که په هغه کې مشقت وي او که نه وي، له دې وجې به تاسو لمونځ د قصر کوئ، قصر یوازې په فرض رکعتونو کې وي، په سنتو او نفلونو کې نه، ځکه په سفر کې سنت د نفلو حیثیت اختیاري او د دې لوستل اختیاري امر جوړ شي^۳ نو که په سفر کې فراغت او اطمینان وي؛ نو سنت او نفلونه ضرور کول پکار دي، خو فرض لمونځ به قصر وي پوره کول جائز نه دي.

د بحري جاز ملازم به په بحري جاز کې څو رکعت له مونځ کوي؟

سوال: یو سړی په بحري جاز کې ایګریمنټ وکړي، اوس به هغه په جاز کې قصر لمونځ کوي او که پوره لمونځ به کوي؟ چې کله په یو ملک کې جاز کله د میاشتې یا د څو میاشتو له پاره ودریږي؛ نو هلته څنګه لمونځ کول پکار دي؟

جواب: که په سفر کې وي؛ نو قصر دې کوي او که په یو ښار کې یې د میاشتو دوه میاشتو او پنځلسو ورځو نه زیات، قیام وي؛ نو پوره لمونځ به کوي.^[۴]

[۱] او مسافرت د قصر مونځ حکم د: عن عائشة أم المؤمنين رضي الله عنها قالت: فرض الله الصلاة حين ركعتين ركعتين في الحضر والسفر، فاقرت صلاة السفر، وزيد في الصلاة الحضر (صحيح البخاري ج: ۱ ص: ۵۱ كتاب الصلاة، باب كيف فرضت الصلاة في الاسراء) وقال عمران بن حصين: ما رايت النبي صلى الله عليه وسلم يصلي في السفر الا ركعتين وصلى بمكة ركعتين (شرح مختصر الطحاوي ج: ۲ ص: ۹۳، باب صلاة المسافر) [۲] عن ابن عباس رضي الله عنهما قال: ان الله تعالى فرض الصلاة على لسان نبيكم على المسافر ركعتين وعلى المقيم اربعاً وفي الخوف ركعة (صحيح المسلم ج: ۱ ص: ۲۴۱) ايضاً: ولا يزال على حكم السفر حتى ينوي الإقامة في بلدة او قرية خمسة عشر يوماً او اكثر (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۳۹ صلاة المسافر) [۳] واحترز بالفرض عن السنن والوتر بالرابعي عن الفجر والمغرب ..... الخ (شامي ج: ۱ ص: ۱۲۳) ويأتي المسافر بالسنن ان كان في حال امن وقرار والا بان كان في خوف وفرار لا يأتي بهما المختار ..... الخ (درمختار مع رد المحتار ج: ۲ ص: ۱۳۱ كتاب الصلاة باب صلاة المسافر طبع سعيد) [۴] عن ابن عباس رضي الله عنهما قال: ان الله تعالى فرض الصلاة على لسان .. [بقية حاشيه به راوانه صفحه..]

بحري جاز او قصر لمونځ

سوال: زما ملازمت په غیر ملکي بحري جاز کې دی. په جاز کې زموږ رهانش ډیر ښه وي. یعنې کمره کې ایر کنډیشن وي، قالینه خوره وي، ایا په دې صورت کې به موږ قصر لمونځ کوو او ایا د قصر په صورت کې به سنت هم ادا کوو؟

جواب: د سفر په حالت کې به لمونځ قصر وي، که وخت وي؛ نو په فراغت کې دې سنت وکړل شي، که نه، په نه کولو کې یې گناه نه شته. ۱۱

که قدرت وي؛ نو په ریل گاډي کې په ولاړه باندې لمونځ کول

ضروري دي او قبلې ته مخ کول خوپه هر حال کې ضروري دي

سوال: تاسو د (۲۹) ستمبر (۱۹۹۵ء) په اخبار کې څو مسائل ذکر کړي وو، په یوه مسئله باندې موږ پوه نه شو. په اخبار کې مسئله داسې وه

سوال: په روان ریل گاډي کې لمونځ په ناسته کېږي؟ اکثر خلک په تخته باندې کیناستوسره لمونځ کوي، قبلې ته د مخ کولو نه پرته، قیام کول ضروري دي په دې حالت کې او که نه؟

جواب: په ریل گاډي کې لمونځ کولو په وخت کې قیام فرض دی. په دې شرط چې په دریدو قدرت وي او قبلې ته مخ کولو سره لمونځ ادا کول شرط دی. په تخته باندې ناستې سره لمونځ کول صحیح نه دي.

اوس زموږ مسئله دا ده چې په روان ریل گاډي کې قبلې ته مخ کول ډیر گران دي، ځکه چې که ریل قبلې طرف ته روان وي؛ نو موږ په تخته یا سیت باندې قبلې ته مخ کولو سره نه شو دریدلی، ځکه چې په تخته او سیت باندې د شمال او جنوب طرف ته دریدلی شو.

جواب: چې کله لمونځ شروع کوي؛ نو قبلې ته مخ کړي، چې کله د لمونځ په دوران کې د ریل گاډي مخ بدل شي؛ نو لمونځ کونکي دې د قبلې طرف ته تاو شي، غرض دا چې مخ د قبلې

..بقیه د ترمخ [نیکم علی المسافر رکعتین. وعلى المقيم اربعاً وفى الخوف ركعة] (صحیح المسلم ج: ۱ ص: ۲۴۱).
ایضاً: ولا يزال على حكم السفر حتى ينوى الإقامة في بلدة أو قرية خمسة عشر يوماً أو أكثر (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۳۹ صلاة المسافر)۔

[او مسافرت د قصر مونځ حکم د: عن عائشة. ام المؤمنين رضى الله عنها قالت: فرض الله الصلاة حين ركعتين ركعتين في الحضر والسفر.... (صحیح البخاری ج: ۱ ص: ۵۱ کتاب الصلاة، باب كيف فرضت الصلاة في الاسراء) وقال عمران بن حصين: ما رايت النبي صلى الله عليه وسلم يصلى في السفر الا ركعتين وصلى بمكة ركعتين (شرح مختصر الطحاوی ج: ۲ ص: ۹۳، باب صلاة المسافر)۔ ایضاً: واحترز بالفرض عن السنن والوتر بالرباعي عن الفجر والمغرب..... الخ (شامی ج: ۱ ص: ۱۲۳)۔ ویاتی المسافر بالسنن ان كان في حال امن..... الخ (درمختار مع رد المحتار ج: ۲ ص: ۱۳۱ کتاب الصلاة باب صلاة المسافر طبع سعید)

طرف ته کیدل پکار دي. په دې شرط چې پته ورته ولگيږي ۱۱

سوال: تاسو لیکلي دي چې په تختې باندې کیناستو سره لمونځ صحیح نه دی. عرض دادی چې له تختې پرته څوک لمونځ نه شي ادا کولی او سیت هم د تختې وي. په ریل گاډي کې اکثر زیات رش وي چې د هغه له وجې نه پوره سیت د لمونځ له پاره خالي کول ډیر گران وي او د سیت لاندې لاره وي چې په هغه باندې لمونځ کول صحیح نه دي

جواب: د پوره سیت د خالي کولو ضرورت نه شته. لاندې په فرش باندې دې لمونځ و شي او د دوه منډو له پاره دې لمونځ کونکو ته وویل شي چې د بل له پاره ځای جوړ کړی. زه همیشه جمعي سره د لمونځ کولو کوشش کوم. والله اعلم!

ایا د سفر په دوران کې د لمونځ ادا کول ضروري دي؟

که دي؛ نو څنګه ادا کړل شي؟

سوال: که د لمانځه وخت د سفر په دوران کې راشي؛ نو ایا په سورلي باندې کیناستو سره لمونځ ادا کيږي. یا که منزل ته رسیدو سره ادا کړل شي او ددې څه طریقه ده؟

جواب: که منزل ته د وخت نه مخکې ورسیري؛ نو په منزل باندې لمونځ ادا کیدای شي. خو که د وخت د تیریدو ویره وي؛ نو په سورلي باندې دریدو سره دې قبلې طرف ته لمونځ ادا کړل شي. پرته له څه وجې په سیت باندې کیناستو سره د قبلې طرف ته مخ کولو نه پرته لمونځ کول صحیح نه دي. که د دریدو ځای نه وي او قبلې ته د مخ کولو امکان نه وي؛ نو په دې صورت کې په سورلي باندې کیناستو سره لمونځ ادا کيږي ۱۱

د سفر په دوران کې په موټر کې لمونځ

سوال: که چا د سفر په دوران کې په موټر کې کیناستو سره لمونځ (فرض لمونځ) ادا کړی وي؛ نو مقام ته رسیدو سره به هغه په دویم ځل کوي او که نه؟

۱ [لايجوز لاحد اداء فريضة ولا نافلة ولا سجدة تلاوة ولا صلاة جنازة الامتوجها الى القبلة ..... ومن اراد ان يصلى في سفينة تطوعا او فريضة فعليه ان يستقبل القبلة ولايجوز له ان يصلى حيثما كان وجهه حتى لو دارت السفينة وهو يصلى توجه الى القبلة حيث دارت ..... الخ (عالمگيرى ج: ۱ ص: ۶۴ كتاب الصلاة الباب الثالث في شروط الصلاة الفصل الثالث في استقبال القبلة، طبع رشيديه كونه)

۲ [الفريضة في السفينة والطائرة والسيارة قاعداً ولوبلا عذر عند ابى حنيفة ..... قال الصحابيان لاتصح الا لعذر، والعذر كدوران الراس، وعدم القدرة على الخروج، ويشترط التوجه للقبلة في بدا الصلاة ..... ولو ترك الاستقبال لاتجزئه الصلاة وان عجز عن الاستقبال يمك عن الصلاة حتى يقدر على الاتمام مستقبلاً ..... الخ (الفقه الاسلامي وادلته ج: ۲ ص: ۵۴، تتمه الصلاة الصلاة في السفينة، طبع درالفكر بيروت ايضاً: عالمگيرى ج: ۱ ص: ۶۳ كتاب الصلاة الباب الثالث في شروط الصلاة طبع رشيديه) (۴) ومنها القيام وهو فرض في صلاة الفرض والوتر للقادر عليه (عالمگيرى ج: ۱ ص: ۶۹ كتاب الصلاة، باب الرابع في صفة الصلاة)

جواب: که په ولاړه یې د کولو قدرت و، اگر که تکیه لگولو سره وي. نو په ناسته باندې لمونځ نه کیږي. په دویم ځل کول یې ضروري دي او که قدرت یې نه و: نو لمونځ شوی دی ۱۱

د سفر په دوران په ریل گاډي کې لمونځ کوم طرف ته کول پکار دي؟
سوال: د سفر په دوران په ریل گاډي کې لمونځ کوم طرف ته کول پکار دي؟

جواب: د قبلي طرف ته (ايضا)

که قیام ممکن وي؛ نو په ریل گاډي کې د لمانځه قیام فرض دی

سوال: په روان ریل گاډي کې که لمونځ کونکي په ولاړه تکبیر اولی ووايه او باقي لمونځ یې په ناسته ادا کړ: نو قیام یې ادا شو او که نه؟ له دې سره لمانځه کې څه نقصان خو واقع نه شو؟
جواب: که قیام ممکن وي: نو په پوره لمانځه کې قیام فرض دی ۱۲

په روان ریل گاډي کې په ناسته لمونځ کول

سوال: په روان ریل گاډي کې په ناسته لمونځ کولی شو؟ اکثر خلک په برته باندې کیندستو سره لمونځ کوي (قبلي ته د مخ کولو نه پرته، قیام کول ضروري دي. په دې حالت کې، او که نه؟
جواب: په ریل گاډي کې د لمونځ کولو په دوران هم قیام فرض دی. په دې شرط چې په قیام یې قدرت وي او قبلي ته مخ کولو سره لمونځ ادا کول شرط دی. په تختې باندې لمونځ کول صحیح نه دي ۱۳

**ایا په ریل گاډي کې په سیت ناستې سره
هر طرف ته مخ کولو سره لمونځ کولی شو؟**

سوال: په اخبار جهان د کتاب او سنت په رڼا کې د عنوان لاندې یو مسنله لیکل شوې ده.

[ايضا]

۱ [ومنها القيام وهو فرض في صلاة الفرض والوتر للقادر عليه (عالمگیری ج: ۱ ص: ۶۹ کتاب الصلاة باب الرابع في صفة الصلاة)

۲ [ومنها القيام وهو فرض في صلاة الفرض والوتر للقادر عليه (عالمگیری ج: ۱ ص: ۶۹ کتاب الصلاة باب الرابع في صفة الصلاة). ايضاً: ثم الشرط (هي) ستة ..... والسادس (استقبال القبلة) حقيقة او حکماً کعاجز والشرط حصوله لا طلبه، وهو شرط زائد للابتلاء ويسقط للعجز (درمختار ج: ۱ ص: ۴۷ باب شروط الصلاة) ايضاً: ومن اراد ان يصلي في السفينة فرضاً او نفلاً فعليه ان يستقبله متى قدر على ذلك، وليس له ان يصلي الى غير جهتها ..... ومحل كل ذلك اذا خاف خروج الوقت قبل ان تصل السفينة او القاطرة الى المكان الذي يصلي فيه صلاة كاملة ولا تجب عليه الاعداء ومثل السفينة القطر البخارية البرية والطائرات الجوية ونحوها ... الخ (کتاب الفقه على المذاهب الاربعة للجزائري ج: ۱ ص: ۲۰۶ کتاب الصلاة، مبحث صلاة الفرض في السفينة وعلى الدابة ونحوها، طبع دار احیاء التراث العربي بيروت)۔

چې د هغې عبارت دادی:

سوال: اکثر کتل شوي دي چې په ريل گاډيو او بسونو کې د لمانځه په وخت خلک په سيمې باندې کيناستو سره کوم طرف ته هم چې مخ وي لمونځ کوي. د کتاب او سنت په رڼا کې جواب راکړئ، چې په داسې طريقه لمونځ کېږي او که نه؟

جواب: لمونځ کېږي په دې سلسله کې ستاسو څه رايه ده؟

جواب: په لمانځه کې قبلې طرف ته مخ کول شرط دي او قيام د قدرت په شرط باندې فرض دی^۱ او د شرط فوت کيدو سره لمونځ هم نه کېږي، د اخبار جهان ليکل شوې مسئله غلطه ده په ريل گاډي کې په ولاړه باندې قبلې ته مخ کولو سره لمونځ کول پکار دي.

په ريل گاډي کې لمونځ څنگه وکړل شي؟

سوال: د ريل گاډي په سفر کې که په تخته باندې لمونځ وکړل شي او مخ قبلې شريفې طرف ته نه وي؛ نو لمونځ کېږي او که نه؟ ځينې خلک وايي چې داسې لمونځ صحيح نه وي او ځينې وايي چې کېږي؟

جواب: کوم خلک چې دريل گاډي په تختې باندې په ناسته لمونځ کوي په درې وجو باندې د هغوی لمونځ صحيح نه دی.

اول: د لمونځ د ځای پاکيدل شرط دي^۲ او د ريل گاډي د تختې پاکيدل مشکوک دي تاسو به اکثر ليدلي وي چې واړه ماشومان په دې باندې امتيازې وکړي.

دويم: په لمانځه کې قبلې طرف ته مخ کول ضروري دي له دې نه پرته لمونځ نه کېږي او د ناخبره خلکو دا خيال چې د قبلې د طرف پابندي نه شته غلطه خبره ده، په سفر کې هم قبلې ته مخ کول هماغه شان ضروري دي، څنگه چې په وطن کې ضروري دي، بلکې د شريعت حکم خودادی چې په سفر کې د لمانځه په دوران که د قبلې طرف بدل شي؛ نو لمونځ کونکي دې هم

^۱ [ومنہا القيام وهو فرض في صلاة الفرض والوتر للقادريه (عالمگیری ج: ۱ ص: ۶۹ کتاب الصلاة باب الرابع في صفة الصلاة). ايضاً: ثم الشرط (هي) ستة ..... والسادس (استقبال القبلة) حقيقة او حکماً كعاجز والشرط حصوله لا طلبه، وهو شرط زائد للابتلاء ويسقط للعجز (در مختار ج: ۱ ص: ۲۷۴ باب شروط الصلاة) ايضاً: ومن اراد ان يصلي في السفينة فرضاً او نفلاً فعليه ان يستقبل قبلة متى قدر على ذلك، وليس له ان يصلي الى غير جهتها ..... ومحل كل ذلك اذا خاف خروج الوقت قبل ان تصل السفينة او القاطرة الى المكان الذي يصلي فيه صلاة كاملة ولا تجب عليه الاعادة ومثل السفينة القطار البخارية البرية والطائرات الجوية ونحوها ..... الخ (کتاب الفقه على المذاهب الاربعة للجزائري ج: ۱ ص: ۲۰۶ کتاب الصلاة، مبحث صلاة الفرض في السفينة وعلى الدابة ونحوها، طبع دار احياء التراث العربي بيروت).

^۲ [تطهير النجاسة من بدن المصلي وثوبه والمكان الذي يصلي عليه واجب هكذا في الزاھدي في باب الانجاس (عالمگیری ج: ۱ ص: ۵۸ کتاب الصلاة الباب الثالث في شروط الصلاة).

په دې حالت کې قبلې طرف ته مخ کړي^{۱۱} او په سفر کې که د قبلې د طرف پټه ونه لگيږي او څوک صحيح طرف ښودونکی هم نه وي: نو ښه د سوچ او فکر نه کار اخیستو نه وروسته دې هم پخپله اندازه ولگوي چې قبله به دې طرف ته وي او په هماغه طرف دې لمونځ وکړي. اوس که ورته د لمانځه نه وروسته معلومه شوه چې هغه کوم طرف ته لمونځ کړی دی هغه د قبلې طرف نه دی: نو بیا هم د هغه لمونځ وشو. په دویم ځل د کولو ضرورت نه شته او که په لمانځه کې دننه ورته د قبلې د طرف پټه ولگيږي: نو د لمونځ ماتولو ضرورت نه شته. په لمانځه کې دننه دې د قبلې طرف ته تاو شي.^{۱۲}

دریم..... په لمانځه کې قیام (دریدل) فرض دي، سړی که په کور وي او که په سفر، تر څو چې هغه ته د دریدو طاقت وي په ناسته دهغه لمونځ صحیح نه دی^{۱۳} او په دې کې د سړيو تخصیص نه شته. د ښځوله د پاره هم دا حکم دی، ځینې ښځې په ناسته باندې لمونځ کوي، دا جائز نه ده. فرض او وتر هم په ولاړه باندې کول لازم دي، ددې نه پرته لمونځ نه کیږي. خو نفله په ناسته هم کیږي.

په سفر کې ځینې پاڅه لمونځ کونکي هم لمونځونه قضاء کړي، عذر دا کوي چې په داسې رش کې لمونځ څنگه وکړو؟ دا ډیره د کم همتي او د غفلت خبره ده او بیا په ریل گاډي کې د خوراک څښاک او نور طبعي ضرورتونو پوره کول هم گران وي: خو د مشکل باوجود دا طبعي ضرورتونه په هر حال پوره کیږي، که سړی لږ شان همت وکړي: نو سلمان څه غیر مسلم هم د لمانځه له پاره ځای ورکوي او د ټولو نه زیاته د افسوس خبره داده چې ځینې خلک د حج په مقدس سفر باندې د لمانځه اهتمام نه کوي، هغوی په خپل خیال کې خو د یو فرض ادا کولو پاره روان وي: خو په ورځ کې د الله پاک پنځه فرض برباد کړي، حاجیانو ته دا اهتمام کول پکار دي چې د حج د سفر دوران کې د هغوی یو لمونځ هم د جمعي نه فوت نه شي، بلکې په ریل گاډي کې د اذان اقامت او جمعي اهتمام کول هم پکار دي.

۱ [وتجوز صلاة الفريضة في السفينة والطائرة والسيارة..... ويشترط التوجه للقبلة في بدء الصلاة ويستدير اليها كلما استدارت السفينة ولوترك الاستقبال لاجزئه الصلاة، وان عجز عن الاستقبال يمسك عن الصلاة حتى يقدر على الاتمام مستقبلاً (الفقه الاسلامي وادلته ج: ۲ ص: ۵۴ تتمه الصلاة في السفينة طبع دارلفكر بيروت).]

۲ [وان اشبهت عليه القبلة وليس بحضرته من يساله منها اجتهد وصلى، فان علم انه اخطا بعد ما صلى لا يعيدها وان علم وهو في الصلاة استدار الى القبلة وبني عليها (عالمگیری ج: ۱ ص: ۶۴ كتاب الصلاة الباب الثالث في شروط الصلاة)]

۳ [اومنها القيام وهو فرض صلاة الفرض والوتر (عالمگیری ج: ۱ ص: ۶۹ كتاب الصلاة الباب الرابع في صفة الصلاة)]

په ریل گاډي کې لمونځ څنګه وکړي؟ په داسې حالت کې چې اوبوته په رسیدو باندې قادر نه وي؟

سوال: ځینې وخت د سفر په دوران ریل گاډي کې دومره زیات رش وي چې بیت الخلاء ته تلل خو لري خبره ده. د یو سیت نه بل سیت ته تلل هم ګران شي: نو په دې حالاتو کې یو خو د سړي اودس او پاکوالي ته رسیدل نه کیږي او دویم دا چې د لمونځ د ادا کولو له پاره مناسب ځای ملاویدل نا ممکن وي او خاص کر کله چې د گاډي رخ د کعبې طرف ته وي یا د کعبې په مخالف طرف کې وي (مثلاً کراچی ته تلونکي او راتلونکي ریل گاډي) ځکه چې په دې حالت کې که په سیت باندې ځای ملاو هم شي: نو لمونځ کونکي سجده نه شي کولی. نو مولانا صاحب د دې مجبوریاتو مخې ته کتنو نه وروسته که د لمانځه وخت شي: نو لمونځ کونکي به لمونځ څنګه ادا کوي؟

جواب: داسې مجبوري کله کله مخې ته راتلای شي عام ډول په موټرو کې رش وي، خو که لږ د همت نه کار واخیستل شي: نو سړی په یو لوی سټیشن باندې لمونځ کولی شي. په هر حال که رښتیا داسې حالت پېښ شي: نو ددې نه پرته به څه وکړي چې د لمانځه قضاء راوړي. خو دا په هغه صورت کې ده چې پاکوالی او اودس د امکان د حد نه بهر وي. یعنې د لمونځ کول بالکل ممکن نه وي^{۱۱}

په بس کې په ناسته لمونځ نه کیږي په مناسب ځای کې دریدو سره دې وکړي

سوال: په بس کې د اوږد سفر دوران کې په فرش لمونځ ادا کول غوره دي او که په سیت ناستې سره. په داسې حالت کې چې فرش ناپاکه وي او په سیت باندې ناستې سره قیام نه کیږي؟

جواب: په بس کې په ناسته لمونځ نه کیږي^{۱۲}. د بس والا خلکو سره دې دا خبره وشي چې لمانځه په وخت کې دې په څه مناسب ځای کې بس ودروي او که هغه ونه دروي: نو د لمونځ قضاء راوړل ضروري دي، غوره به دا وي چې په بس کې چې څنګه ممکنه وي لمونځ دې ادا کړي، خو کور ته راتلو سره دې قضاء وکړي

که ډریور بس نه دروي: نوایا په سیت کې کیناستو سره لمونځ کیږي؟

سوال: په بس کې سفر کولو سره که د لمانځه وخت شي او ډریور بس نه دروي چې زه به په

^۱ [والمحذور فاقد الماء والتراب الطهورین بان حبس فی مکان نجس ولا یمكنه آخراج تراب مطهر وكذا العاجز عنهما لمرض یوخرها عنده وقالایتشبه، وفي الشامية: قوله یوخرها عنده لقوله علیه السلام..... لا صلاة الا بطهور،..... الخ (شامی ج: ۱ ص: ۲۵۲ باب الشہید)۔

^۲ [ومنها القيام وهو فرض فی الصلاة الفرض والوتر للقدار علیه (عالمگیری ج: ۱ ص: ۶۹ کتاب الصلاة الباب الرابع فی صفة الصلاة)۔

مقرر وخت باندې ځان وړاندې منزل ته رسوم: نو په داسې صورت کې په سیت کېنستو سره په اشاره باندې لمونځ ادا کېږي او که نه؟

جواب: په بس کې سیت باندې کېنستو سره لمونځ نه کېږي. ۱۱ یا خو د ډیریو سره دې اول فیصله و شي چې هغه به بس د لمانځه له پاره په یو داسې ځای کې ودروي چېرته چې اودس او لمونځ ممکن وي. هسې هم ډیریوران د سفر په دوران کې وقفه ضرور کوي. په دغه وقفه کې که د لمانځه وخت شي: نو لمونځ دې و شي. په هر حال که په بس کې یې لمونځ وکړ: نو په دویم ځل راځرځول یې ضروري دي.

د لمانځه له پاره بس درونکې ډیریور که خپله لمونځ نه کوي: نو څه حکم دی؟

سوال: زه ډیریور یم. د هر لمانځه په وخت موټر دروم او خلکو ته وایم چې د لمانځه وخت شوی دی ای خلکو لمونځ ادا کړي! تقریباً پنځوس مسافروي. لمونځ ادا کړي. څه مسافر یې نه ادا کوي نو څومره خلک چې لمونځ ادا کوي د هغو ماته هم ثواب ملاوېږي. نو زما د یو کس په نه کولو باندې هیڅ فرق نه راځي. ماته خو د پنځوسو لمونځونو ثواب ملاو شو. ایا دا صحیح ده؟

جواب: ماشاء الله! تاسو ته به د ټولو لمونځ کونکو برابر ثواب ملاوېږي. ان شاء الله. باتې خپل لمونځ په هیڅ صورت کې مه پرېږده. ځکه چې هغه په خپل ځای فرض دی ۱۱

په روان موټر کې لمونځ کول صحیح نه دي،

په جومات دې ودریږي او ادا دې کړي

سوال: یو ځل زما او زما د ورور کار و. د ماښام په لمانځه کې ډیر وخت و. بیا هم ما د ورور نه پوښتنه وکړه چې په کار کې به څومره وخت لگېږي؟ ویې ویل چې د اذان نه مخکې به کور ته راشو. له دې وجې موږ لاړو. خو هلته رسیدو سره په کور کتلو باندې ډیر ناوخته شو او د ماښام اذان وشو زموږ کور ددې ځای نه کافي لرې و او رش هم ډیر زیات و. له دې وجې د لمانځه د وخته پورې کور ته رسیدل ناممکن و. ما ورور ته وویل: نو هغه وویل په روان موټر کې لمونځ وکړه. ما وویل نه مې اودس شته او طرف هم بار بار بدلیږي: نو زه څنگه لمونځ وکړم؟ خو هغه هم دا ویل لمونځ خو په هر حال کې کول دي او دا خو مجبوري ده. ته هم داسې وکړه او موټر یې ونه درواو. اوس تاسو بیان کړئ چې کله داسې موقع وي او موږ په دې خبره قادر نه یو چې موټر ودرول شي په داسې حالت کې چې په ښار کې دننه یو: نو موږ څه وکړو؟

۱ [ایضاً -

۲ [..... ان الصلوة كانت على المؤمنين كتاباً موقوتاً. (النساء ۱۰۳) ایضاً: عن ابی الدرداء قال: اوصانی خلیلی

:ان لا تشرك بالله شيئاً وان قطعت وحرقت ولا تترك صلاة مكتوبة متعمداً. فمن تركها متعمداً فقد برئت منه

الذمة..... الخ (مشکوٰۃ ج: ۱ ص: ۵۹ کتاب الصلاة)

جواب: په موټر کې له اوداسه پرته څنگه لمونځ کیدلای شي؟^{١١} تاسو د یو جومات سره موټر درولی شو او په اسانۍ سره مو لمونځ کولی شو، خو کیدای شي ستاسو ورور ته د لمانځه اهمیت معلوم نه وي.

که چا د سفر په حالت کې فرض لمونځونه پوره وکړل نو ایا لمونځ یې کیږي؟

سوال: د سفر دوران کې فرض څومره وکړي؟ که موږ فرض پوره وکړو؛ نو ایا لمونځ به وشي؟ اگر که مسئله چاته معلومه وي او که نه؟

جواب: په سفر کې د څلور رکعت له لمونځ یوازې دوه رکعت فرض دي^{١٢}، کوم سړی چې څلور رکعت کوي د هغه مثال به داسې وي چې څوک د سهار د دوه رکعتونو په ځای څلور فرض وکړي، ښکاره داده چې د هغه لمونځ نه کیږي، بلکې په دویم ځل کول یې واجب دي^{١٣}.

که مسافر امام څلور رکعت له لمونځ ورکړي؛ نو.....؟

سوال: که مسافر امام د ماسپښین لمونځ د قصر په ځای پوره څلور رکعت وکړي، د مقيم مقتديانو لمونځ صحيح دی یا د لمونځ اعاده وکړي؟ ځکه د امام اخري دوه رکعتونه نفل وي له دې وجې د فرض لمونځ کونکي اقتداء په نفل لمونځ کونکي پسې صحيح ده او که نه؟

جواب: د امام ابوحنيفه رحمته الله په نزد د مسافر له پاره دوه رکعتونه داسې دي لکه د سهار دوه رکعتونه، څنگه چې د سهار په دوه رکعتونو کې زیادت کول جائز نه دي^{١٤} همدغه شان د مسافر د ماسپښین، مازدیگر او ماخوستن څلور رکعت کول هم جائز نه دي، کوم مقيم چې د داسې امام اقتداء کوي؛ نو د هغوی لمونځ ښکاره خبره ده چې نه کیږي، ځکه هغوی په دوه رکعتونو کې د امام اقتداء کوي^{١٥} او خپله د امام او د هغه د مسافر مقتديانو حکم دا دی چې که امام په هیره څلور رکعت وکړي و او په دویم رکعت باندې یې قعده هم کړې وه او په اخر کې

^١ [عن ابن عمر رضي الله عنهما عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: لا تقبل صلاة بغير طهور ولا صدقة من غلول (ترمذی ج: ١ ص: ٢ کتاب الطهارة طبع دهلی).]

^٢ [قال: وصلاة المسافر ركعتان الا المغرب والوتر فثمان ثلاث ثلاث... وقال ابن عباس رضي الله عنهما: فرض الله الصلاة على لسان نبيكم في الحضرة اربعاً وفي السفر ركعتين (شرح مختصر الطحاوي ج: ٢ ص: ٩١، ٩٢ باب صلاة المسافر) كل صلاة ادبت مع كراهة التحريم تجب اعادة (درمختار ج: ١ ص: ٥٧٤ باب صفة الصلاة).]

^٣ [صلى الفرض الرباعي ركعتين وجوباً قوله وجوباً فيكره الاتمام عندنا حتى روى عن ابي حنيفة رحمه الله انه قال: من اتم الصلاة فقد اساء وخالف السنة (رد المحتار على الدر المختار ج: ٢ ص: ١٢٣ باب صلاة المسافر، ايضاً: فتح القدير ج: ١ ص: ٣٥٩).]

^٤ [ولا يصح اقتداء مفترض بمنقل و بمفترض لرضاً آخر لان اتحاد الصلاتين شرط عندنا..... الخ شامي ج: ١ ص: ٥٧٩ باب الامامة].

بې سجده سهوه هم کړې وه؛ نو د هغه لمونځ وشو^{۱۱} او که مسافر امام قصدا څلور رکعت وړکړل او په دویم رکعت باندې یې قعده هم کړې وه؛ نو فرض خوا دا شو خو دا سړی گناهگار شو په دې باندې توبه کول لازمي دي او د لمونځ اعاده کول هم واجب دي.^{۱۲}

د سفر په دوران کې که سنت پاتې شي؛ نو څه گناه ده؟

سوال: که په سفر کې ریل گاډي یا بله سورلی کې د بیرې له وجې سنت ونه کړل شي؛ نو گناه گار یې څو به نه؟

جواب: په شرعي سفر کې که دبیرې له وجې سنت پاتې شي؛ نو هیڅ باک نه شته که د اطمینان موقع وي؛ نو کول یې پکار دي.^{۱۳}

یادونه: ..... چې کله یو سړی د خپل کلي نه د داسې ځای په اراده باندې ووځي کوم چې د هغه کلي نه اته څلویښت (۴۸) میله لرې وي؛ نو دا شرعي سفر دی.

د سفر په دوران کې لمونځ څنګه کول پکار دي؟

بله دا چې نیت به کوي او که نه؟

سوال: د سفر په دوران کې لمونځ څنګه کول پکار دي؟ او نیت به کوي او که نه؟

جواب: په سفر کې څلور رکعتو والا فرض لمونځ دوه رکعته کیږي، دې ته قصر وايي. نیت هماغه دی کوم چې همیشه کیږي، د څلورو په ځای دې د دوه رکعتو نیت وشي.^{۱۴}

امام مسافر دی یا مقيم که معلومه نه وي؛ نو اقتداء به څنګه کوي؟

سوال: یو هوتل سره د مازدیګر لمونځ په جمعې سره کیده، هلته زموږ نه مخکې یو موټر هم ولاړ و، کیدای شي چې د هغه سورلی وي او خیال مو رانه غی چې پوښتنه مو کړې وای چې امام مقيم دی یا مسافر؟ لهذا نیت مو وکړ او دوه رکعته مو د امام سره وموندل، اوس موږ د امام سره سلام واپوړو که پوره وکړو؟ د بیا له پاره د داسې صورت څه علاج دی؟ او که دا

^۱ [ولا یجب السجود الا ترک واجب اوتاخیره اوتاخیر رکن اوتقدیمه اوتکراره اوتغیر واجب (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۲۶ کتاب الصلاة الباب الثاني عشر فی سجود السهو)۔]

^۲ [کل صلاة ادیت مع کراهة التحريم تجب اعادتها (درمختار ج: ۱ ص: ۴۵۷ باب صفة الصلاة)۔]

^۳ [وباتی المسافر بالسنن ان کان فی حال امن وقرار والابان کان فی خوف وفرار لا یتى بها هو المختار و فی الشامیة قیل: الافضل الترتک ترخیصاً وقیل: الفعل تقریباً وقال الهندوا: الفعل حال الترتک والترك حال السير... قال فی شرح المنية: والاعدل ما قاله الهندوا (رد المختار علی الدر المختار ج: ۲ ص: ۱۳۱ باب صلاة المسافر)]

^۴ [وفرض المسافر فی الرباعية الركعتان لا یزید علیهما..... الخ (فتح القدیر ج: ۱ ص: ۳۹۵ کتاب الصلاة باب صلاة المسافر، ایضاً: شرح مختصر الطحاوی للجصاص ج: ۲ ص: ۹۱، ۹۲ باب صلاة المسافر)]

راگرځو: نو څومره رکعتونه حال دا چې موږ مسافر وو؟

جواب: په سوچ کولو سره اندازه کول پکار دي چې دا خلک به مسافر وي یا مقیم؟ کوم طرف ته چې زړه مائل شي د هغه مطابق دې لمونځ وکړي او د سلام اړولو نه وروسته دې له چا نه پوښتنه وکړل شي او کوم صورت حال چې ښکاره شي په هغه باندې دې عمل وکړل شي

په سفر کې به یوازې فرض کوي که سنت او ترهم؟

سوال: په سفر کې مختصر لمونځ وکړي باقي لمونځ وکړي او که نه؟ یا که پرته د قصر نه لمونځ وکړي؟

جواب: په سفر کې څلور رکعتونو والا لمونځ دوه فرض کیږي په سنتو کې اختیار دی، که وخت او گنجائش وي خو ودې کړي، که نه، پرې دېږدي، وتر کول واجب دي [۱]

په سفر کې سنت او نوافل ادا کول څنګه دي؟

سوال: څه خلک په سفر کې قصر کوي، خو سنت او نفل په پوره اهتمام سره کوي او څه خلک یوازې فرض او هغه هم قصر کوي، حنفي مسلک څه دی؟

جواب: په سفر کې به په فرض لمونځونو کې قصر کیږي او سنت او نفل که موقع وي: نو ودې کړي ګني نه [۲]

په قصر لمانځه کې دې التحیات، درود شریف او د سلام نه وروسته سلام واپوي

سوال: په سفر کې چې د فرض لمونځ کوم قصر کیږي، یعنې د څلور رکعتونو په ځای یوازې دوه رکعت فرض کیږي؛ نو ایا د دوه رکعتو نه وروسته تشهد (التحیات) لوستو سره سلام واپوي یا لومړی دواړه درود شریف ولولي او بیا التحیات (تشهد) لوستلونه وروسته سلام واپوي؟

جواب: څنګه چې د سهار په لمانځه کې په ناسته لومړی التحیات بیا درود او بیا دعا کولو نه وروسته سلام اړوي، په قصر لمونځ کې هم داسې کول پکار دي، ستاسو په سوال کې دوه

[۱] وفرض المسافر في الرابعة ركعتان كذا في الهداية والقصر واجب عندنا كذا في الخلاصة ..... ولا قصر في السنن كذا في محيط السرخسي وبعضهم جوزوا للمسافر ترك السنن والمختار انه لا يأتي بها في حال الخوف ويأتي بها في حال القرار والامن هكذا في الوجيز للكردي (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۳۹ الباب الخامس في صلاة المسافر طبع رشيدیه) ايضاً: وفرض المسافر في الرابعة ركعتان لا يزيد عليهما.... الخ (فتح القدیر ج ۱ ص ۳۹۵، كتاب الصلاة، باب صلاة المسافر) ايضاً: ويأتي المسافر بالسنن ان كان في حال امن وقرار، والا بان كان في خوف وفرار لا يأتي بها هو المختار (درمختار ج: ۲ ص: ۱۳۱ باب صلاة المسافر، طبع ايج ايم سعيد كراچی دزيات تفصيل دپاره اوگوری: شرح مختصر الطحاوی للجصاص ج: ۲ ص: ۹۱ نه ۹۸ پوري باب صلاة المسافر طبع دار السراج بيروت)

[۲] ايضاً.

غلطیانې دي یو دا چې تاسو لیکلي دي "لومړی دواړه درود شریف لولي او بیا التحیات (تشهد) نه وروسته سلام اړوي" حال دا چې التحیات لومړی لوستل کیږي او درود شریف د التحیات نه وروسته لوستل کیږي، دویمه غلطی دا ده چې تاسو "دواړه درود شریف" لفظ استعمال کړی دی حال دا چې "اللهم صل".....او....."اللهم بارک".....دواړه چې یو ځای شي؛ نو یو درود دی.^{۱۱}

که مسافریو ځای کې قیام کوي؛ نوایا موکد سنت کول ضروري دي؟

سوال: د قصر لمونځ څنگه او څو رکعته کیږي؟ درې مختلفې رایې اوریدل کیږي:

اول:.....په سفر کې به د فرضو قصر وي، یعنې د ماښام د لمانځه نه پرته په پاتې نورو لمونځونو کې به دوه رکعته فرض، د سهار د لمانځه دوه سنت او د ماخوستن درې وتر هم ضروري دي، د ماښام په لمانځه کې درې فرض، ددې مطابق د سهار د لمانځه دوه سنتونه پرته په نورو لمونځونو کې سنت نه دي کول پکار.

دویم:.....د سفر دوران یعنې ریل گاډي، بس اوداسې نورو... کې د سفر کولو سره یوازې فرائض د قصر کولو سره کیږي، خو کله چې یو ځای کې قیام وشي؛ نو ټول موکده سنتونه هم کیږي. **دریم:**.....د سفر دوران یا قیام کې سنت موکده نه پریږدو، بلکې فرائض د قصر سره کوو خو سنت پوره کوو.

جواب: په سفر کې سنت کول ضروري نه دي، خو د سهار سنت په هیڅ حال کې پریښودل نه دي پکار، پاتې سنت که گنجائش وي کول یې پکار دي که ویې نه کړي؛ نو هیڅ باک نه شته.^{۱۲}

ایا په سفر کې تهجد او اشراق اوداسې نور... کولی شو؟

سوال: ایا په سفر کې موږ د تهجد، اشراق، څانبت او د جمعي په ورځ صلاة تسبیح کولی شو؟ **جواب:** چې وخت او فراغت وي؛ نو بیشکه کولی یې شی.^{۱۳}

۱ [ويجلس في الاخيرة ويتشهد فاذا فرغ من التشهد يصلي على النبي صلى الله عليه وسلم ، فاذا فرغ من الصلاة على النبي صلى الله عليه وسلم ..... ويدعو..... ثم يسلم تسليمين..... الخ (عالمگیری ج: ۱ ص: ۷۶ کتاب الصلاة الباب الرابع في صفة الصلاة طبع رشيدیه کونته)۔

۲ [وياتي المسافر بالسنة ان كان في حال امن وقرار، والابان كان في خوف وفرار لا ياتي بها . هو المختار (درمختار) . قال الشامي: قيل: الافضل الترك ترخيصاً، وقيل: الفعل تقرّباً، وقال الهندواني: الفعل حال الزول، والترك حال السير، وقيل: يصلي سنة الفجر خاصة وقيل: سنة المغرب ايضاً، بحر قال في شرح المنية: والاعدل ما قاله الهندواني..... الخ (رد المحتار مع الدر المختار ج: ۲ ص: ۱۳۱ باب صلاة المسافر)

۳ [ايضاً تيره شوى حاشيه (وياتي المسافر بالسنة ان كان في حال امن وقرار... الخ (درمختار) قال الشامي: قيل: الافضل الترك ترخيصاً، وقيل: الفعل تقرّباً..... الخ (رد المحتار مع الدر المختار ج: ۲ ص: ۱۳۱ باب صلاة المسافر)

په سفر کې د مازدیگر لمونځ د شافعي وخت مطابق کولی شو

سوال: د عالمانو نه مې اوریدلي دي چې که په سفر کې یې یا د سفر بیرې وي: نو حنفي هم د مازدیگر لمونځ د شافعي وخت مطابق کولی شي، ددې دلیل څه دی؟

جواب: د مازدیگر لمونځ د صاحبینو رحمهما الله په نزد د دوه مثله نه هم مخکې کیږي. له دې وجې که څوک په سفر کې وي؛ نو دا صحیح ده. [١]

ایا په سفر کې (جمع بین صلاتین) کولی شو؟

سوال: د کراچۍ ریډیو دسهار په نشریاتو کې د سفر په دوران کې د قصر کولو او جمع بین صلاتین په باره کې جواب داسې ورکړ چې د سفر په دوران کې لمونځونو کې قصر کیږي، خوددې نه پرته د ماسپښین او مازدیگر اود ماښام او ماخوستن لمونځونو یوځای کول هم سهي دي، که دا صحیح ده؛ نو سوال دا پیدا کیږي چې که د ماسپښین وخت وي؛ نو مازدیگر لمونځ له وخت نه مخکې یوځای کولوسره څنگه ادا کیږي؟ او یا که د مازدیگر وخت دی؛ نو د ماسپښین لمونځ ولې قضا کیږي؟ هم دا صورت حال د ماښام او ماخوستن په لمانځه کې هم دی.

جواب: ریډیو والو د فقه حنفي مطابق مسئله نه ده ښودلې، زموږ په نزد یو لمونځ د بل په وخت کې کول صحیح نه دي، ځکه که اول لمونځ د وروستني لمونځ په وخت کې وشو؛ نو اول به قضا شي او وروستنی لمونځ که د اول په وخت کې وشو؛ نو دا تر اوسه پورې (د وخت نه مخکې) فرض شوی هم نه دی، له دې وجې ددې ادا کول به هم صحیح نه وي، خو مسافرت په اجازه شته چې لومړی لمونځ مثلاً د ماسپښین لمونځ ددې په اخروخت کې او وروستنی لمونځ مثلاً د مازدیگر لمونځ ددې په اول وخت کې ادا کړي، دغسې به دواړه لمونځونه په خپل خپل وخت کې اداسي، خو صورتاً به جمع شي، ښي کریم (ص) به په خپلو سفرونو کې همدغسې کول. [٢]

[١] وآخر وقتها عند ابی حنیفة اذا صار ظل کل شیء مثليه سوی فی الزوال ..... وقالای ابو یوسف ومحمد وهو قول الاثمة الثلاثة آخر وقتها اذا صار کل شیء مثله سوی فی الزوال ..... الخ (حلی کبر ج: ١ ص: ٢٢٧ فروع فی شرح الطحاوی، طبع سهیل اکیدمی لاهور)

[٢] وفي البحر واما ما روی من الجمع بينهما فی وقت واحد محمول علی الجمع فعلاً بان صلی الاولى فی آخر وقتها والثانية فی اول وقتها ..... الخ (البحر الرائق ج: ١ ص: ٢٦٧ کتاب الصلاة، طبع دار المعرفة بیروت)

❖ د جمعې لمونځ ❖

د جمعې ورځ له ټولو (ورځو) غوره ده

سوال: د جمعې ورځ له ټولو (ورځو) غوره ده. په دې باره کې مختصر، خو جامع طریقې سره بیان وکړئ.

جواب: د هفتې په ورځو کې د جمعې ورځ له ټولو (ورځو) غوره ده^{۱۱} او د کال په ورځو کې د عرفې ورځ د ټولو نه غوره ده او عرفه چې د جمعې په ورځ وي: نو، نور علی نور، دی، داسې ورځ به افضل الایام شمیرل کیږي^{۱۲}

الله پاک د جمعې ورځ سید الایام ګرځولي ده

سوال: د جمعې مبارکې ورځې اهمیت او فضیلت څه دی؟ لږه تفصیل سره ولیکئ - الحمد لله موږ خو مسلمانان یو، د جمعې اهمیت او فضیلت منو، خو زموږ دخلکو بدقسمتي دا ده چې د خپل مذهب متعلق زیات څه نه پېژنو. زموږ د یو ملګري نه په یو کمپنۍ کې یوسک پوښتنه وکړه چې تاسو د جمعې په ورځ چوټي ولې کوئ؟ نو زموږ ملګري سره هیڅ تاریخي جواب نه و: نوموړې ډیر شرمنده شو.

جواب: د جمعې د ورځې فضیلت دادی چې دا ورځ د هفتې د ټولو ورځو سرداره ده^{۱۳}، په یو حدیث کې دي چې د ټولو ورځو نه غوره ورځ په کومه چې لمر راڅیږي د جمعې ورځ ده. په دې ورځ جناب آدم عليه السلام پیدا شو. په همدې ورځ باندې جنت ته داخل کړای شو. په همدې ورځ د جنت نه راویستل شو او دنیا ته راولېږل شو او په همدې ورځ باندې به قیامت قایمېږي^{۱۴}. په یو بل حدیث کې دي چې په همدې ورځ د آدم عليه السلام توبه قبوله کړای شوه او په همدې ورځ هغه

^۱ [عن ابی هريرة عن النبی صلی الله علیه وسلم قال: خیر یوم طلعت فیہ الشمس یوم الجمعة فیہ خلق آدم وفیه ادخل الجنة وفیه اخرج منها ولا تقوم الساعة الا یوم الجمعة (ترمذی ج: ۱ ص: ۶۴ باب فضل یوم الجمعة).]

^۲ [عن ابن عباس رضی الله عنهما انه قرأ: الیوم اکملت لکم دینکم الایة وعنده یهودی فقال: لو نزلت هذه الایة علینا لاتخذناها عیداً فقال: ابن عباس رضی الله عنهما: فاما نزلت فی یوم عیدین فی یوم جمعة ویوم عرفة. رواه الترمذی (مشکوٰۃ ص: ۱۲۱، الفصل الثالث عن باب الجمعة).]

^۳ [عن ابی لبابة رضی الله عنه قال: قال النبی صلی الله علیه وسلم: ان یوم الجمعة سید الایام.. الخ (مشکوٰۃ ص: ۱۲۰).]

^۴ [عن ابی هريرة رضی الله عنه قال: قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: خیر یوم طلعت علیه الشمس یوم الجمعة فیہ خلق آدم وفیه ادخل الجنة وفیه اخرج منها لا تقوم الساعة الا یوم الجمعة رواه مسلم (مشکوٰۃ ص: ۱۲۰ باب الجمعة).]

عليه السلام وفات شو، ^{۱۱} په ډيرو احاديثو کې دا مضمون دی چې د جمعې په ورځ يو داسې ساعت دی چې په هغه کې مومن بنده کومه دعا وکړي هغه قبلېږي ^{۱۲}، د جمعې په ورځ په رسول الله ﷺ باندې ډير ډير درود ويلو حکم دی ^{۱۳} دا ټول احاديث په (مشکاة) کې دي، له دېنه پرته نور هم ډيرو احاديثو کې د جمعې فضيلت راغلي دي، هغه سک چې کوم سوال کړی و د هغه جواب دا و چې هسې خو زموږ په مذهب کې يو ورځ هم چوتې کول ضروري نه دي، خو که په هفته کې يو ورځ چوتې کول وي؛ نو د هغې له پاره د جمعې له ورځې نه غوره ورځ نه شته، ځکه چې يهوديانو به د هفتې ورځ لويه گڼله او په همدې ورځ به يې چوتې کوله، عيسايان د يکشنبې ورځ د تعظيم لائق گڼي او په دې ورځ باندې چوتې کوي او الله پاک موږ مسلمانانو ته د جمعې د ورځې افضل ترين نعمت راکړی دی او دا يې سيد الايام گرځولې ده، له دې وجې دا ورځ ددې ډيره مستحقه ده چې دا د عبادت له پاره خاص کړای شي او په دې ورځ باندې عام کاروبار نه وي.

د جمعې د لمانځه اهميت

سوال: موږ اوريدلي دي چې چا په قصد درې جمعې پريښودلې هغه په کفر کې داخل شو او د نوي سر نه دې کلمه ولولي، ايا دا حديث صحيح دی؟

جواب: د حديث کوم الفاظ چې تاسو نقل کړي دي هغه خو ما ته پيدا نه شو؛ خو په دې مضمون باندې ډير احاديث روايت شوي دي، يو حديث دا دی:

”من ترک ثلاث جمع تها و نابها طبع الله على قلبه“ (رواه ابو داؤد و الترمذی و النسائی و ابن ماجه و الدارمی عن ابی الجوزاء الضمری و مالک عن صفوان بن سليم و احمد عن ابی قتادة رضی الله عنه) (مشکوة: ص ۱۲۱)

ترجمه: کوم انسان چې درې جمعې يوازې د بسست والي او د سپک گڼلو له وجې پريښودلې، الله پاک به د هغه په زړه باندې مهر ولگوي.

په يو بل حديث کې دي: ”لينتهين اقوام عن ودعهم الجبعات او ليختن الله على قلوبهم ثم ليكونن من الغافلين“ (رواه مسلم، مشکوة: ص ۱۲۱)

ترجمه: ..... ”خلک دې د جمعې د پريښودلو نه منع شي، که نه؛ نو الله پاک به د هغوی په زړونو باندې مهر ولگوي بيا به هغوی په غافلانو کې شمار شي“.

^۱ [عن ابی هريرة رضی الله عنه قال: خرجت الى الطور..... فيه خلق آدم وفيه ابط وفيه يتب عليه وفيه مات وفيه تقوم الساعة..... الخ (مشکوة: ص: ۱۲۰، باب الجمعة طبع قديمي کتب خانه).]

^۲ [عن ابی هريرة رضی الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان في الجمعة لساعة لا يوافقها عبد مسلم يسأل الله فيها خيراً الا اعطاها اياه (مشکوة: ص: ۱۱۹، باب الجمعة، طبع قديمي).]

^۳ [عن ابی الدرداء رضی الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: اكثرُوا الصلوة على يوم الجمعة فانه مشهود..... الخ (مشکوة: ص: ۱۲۱، باب الجمعة طبع قديمي).]

په یو بل حدیث کې دي "من ترک الجمعة من غیر ضرورة کتب منافقاً فی کتاب لا یمحی ولا یبدل" (رواه الشافعی، مشکوٰۃ: ۱۲۱)

ترجمه: کوم چا چې پرته له ضرورت او عذر نه جمعه پرېښودله؛ نو هغه منافق لیکل کېږي په داسې کتاب کې چې هغه نه وړانږېږي او نه بدلېږي

د ابن عباس رضی الله عنهما ارشاد دی "من ترک الجمعة ثلاث جمعات متواليات فقد نبذ الاسلام وراء ظهره" (رواه ابو یعلیٰ، ورجاله الصحيح، مجمع الزوائد: ج ۲، ص: ۱۹۳)

ترجمه: "کوم سړي چې پرله پسې درې جمعې پرېښودلې هغه اسلام خپلې شاته وغورځاوه" ددې احادیثو نه معلومېږي چې د جمعې پرېښودل بدترینه کبیره گناه ده، چې د هغې له وجې په زړه باندې مهر ولگېږي، زړه بند شي او په هغه کې د خیر د قبلولو صلاحیت نه پاتې کېږي. د داسې سړي شمار د الله پاک په دربار کې په منافقانو کې کېږي. چې په ظاهر کې خو مسلمانان دي، خو زړه یې د ایمان د حلاوة، خوږوالي، نه خالي دی. داسې سړي ته ددې کبیره گناه نه توبه کول پکار دي او د الله پاک نه په رېښتیني زړه سره معافي غوښتل پکار دي

د جمعي لمونځ فرض دی او که واجب؟

سوال: د جمعي لمونځ فرض دی او که واجب؟ د جمعي د لمونځ ادا کولو نه وروسته د ماسپښین د لمونځ ادا کولو ضرورت باقي پاتې وي او که نه؟ د جمعي د لمونځ د شروع کیدو نه مخکې او وروسته عام ډول سره خلک لمونځ کونکي په نظر راځي، هغوی کوم لمونځ کوي؟

جواب: د جمعي لمونځ فرض دی^۱ او دا د ماسپښین د لمونځه قائم مقام دی، له دې وجې د جمعي نه وروسته د ماسپښین ضرورت نه شته^۲ د جمعي نه مخکې او وروسته سنت ادا کېږي د جمعي د لمونځه نه وروسته لومړی څلور رکعته موکد^۳، بیا دوه رکعته غیرموکد. ددې سنتو نه پرته څه خلک نوافل هم کوي.

د اور تائم (له دندې/ډیوټي) نه زیات وخت) له وجې

د جمعي لمونځ پرېښودل سخته گناه ده

سوال: درخواست دی زه چې په کوم ځای کې کار کوم اکثر د جمعي په ورځ اور تائم لگېږي،

^۱ [ان الجمعة فريضة محكمة بالكتاب والسنة والاجماع يكفر جاحدها (فتح القدير ج: ۱، ص: ۴۰۷ کتاب الصلاة باب الصلاة الجمعة)۔

^۲ [حتى لو أدى الجمعة يسقط عنه الظهر وتقع الجمعة فرضاً..... الخ (بدائع الصنائع ج: ۱، ص: ۲۵۶)۔

^۳ [والسنة قبل الجمعة اربع وبعدها اربع..... وعندنا يوسف رحمة الله تعالى السنة بعدها الجمعة ست ركعات وهو مروي عن علي رضي الله عنه والافضل ان يصلي اربعاً ثم ركعتين للخروج عن الخلاف (حلی کبر ص: ۳۸۸، ۳۸۹ فصل في النوافل، طبع سهيل اكيدي لاهور)۔

د کمپنۍ په جومات کې هیڅوک امام نه شته، ټول د کمپنۍ سړي کار کوي څوک هم د جمعې لمونځ کولو له پاره نه ځي، ټول د کار ختمولو نه وروسته کور ته د تلو سوچ کوي، په داسې صورت کې زه د جمعې لمونځ بهر تلو سره کوم یا یې قضاء کوم؟

جواب: که هلته د جمعې لمونځ نه کیږي؛ نو یو بل جامع مسجد ته ځه، د جمعې لمونځ پریښودل خو ډیره لویه گناه ده، درې جمعې پریښودو سره په زړه باندې د منافقت مهر ولگېږي^۱ یوازې د معمولي لالچ په خاطر د دومره لویې گناه ارتکاب کول د ایمان د کمزورتیا علامه او د کم عقل توب خبره ده، د کمپنۍ واکدارانو او مالکانو ته پکار دي چې هغوی د جمعې د لمانځه له پاره چوټي ورکوي.

د جمعې شرطونه

سوال: ما د ځینو علماء کرامو نه اوریدلي دي چې د جمعې د لمانځه له پاره د نورو شرطونو نه پرته دا هم شرط دی چې هغه جومات په کوم کې چې د جمعې لمونځ کیږي د هغې اوږدوالی دې ۲۰ گزه او پلن والی دې هم د نورو کورونو په نسبت زیات وي، ددې نه پرته په یو جومات یا عیدگاه کې لمونځ کولو سره لومړی د قاضي یا د حکومت د یو سړي نه اجازه حاصلول پکار دي، مولانا صاحب! ایا دا شرطونه صحیح دي؟

جواب: د جمعې د جواز له پاره د جومات خاص اوږدوالی او پلن والی ضروري نه دی او د حاکم یا قاضي شرط د جگړې د ختمولو له پاره دی^۲ که مسلمانان په یو امام باندې متفق شي؛ نو د هغه په اقتداء کې جمعه جائز ده^۳، گویا تاسو چې کوم شرطونه ذکر کړي دي دا دواړه غیر ضروري دي.

جمعه په ښار او غټ کلي کې جائز ده په وړو کلي کې نه

سوال: زموږ کلنی په پنځوس یا شپیتو کورونو باندې مشتمل دی او په هغه کې یو پوځ جومات دی چې په هغه کې لاوه اسپیکر وغیره هم لگیدلي دي، په ټول کلي کې یو دکان هم دی او زموږ په ځای کې د جمعې لمونځ کیږي، څه خلک دا د جمعې لمونځ کوي او څه خلک وایي چې دا د جمعې لمونځ نه کیږي، مهرباني وکړئ د قرآن او سنت په رڼا کې موږ ته دا بیان

^۱ [من ترک ثلاث جمع قهوانا بهاطع الله علی قلبه، رواه الترمذی (مشکوٰۃ ج: ۱ ص: ۱۲۱ باب الجمعة)۔]

^۲ [لانه لولم یشرط السلطان لادی الی الفتنة لان هذه صلاة تودی بجمع عظیم والتقدیم علی جمع اهل المصر یعد من باب الشرف واسباب العلو والرفعة فیتبارع الی ذلک کل من جبل علی علو الهمة والمیل الی الرئاسة فیقع بینهم التجاذب والتنازع ..... الخ (بدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۲۶۱ کتاب الصلاة، واما بیان شرائط الجمعة)۔]

^۳ [ذکر الکرخی رحمة الله علیه انه لا باس ان یجمع الناس علی رجل حتی یصلی بهم الجمعة (بدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۲۶۱)۔]

کړې چې ایا زموږ په کلي کې د جمعې لمونځ جائز دی او که نه؟ هغه بله ورځ یو مولانا صاحب د ریډیو پاکستان لاهور نه د خطونو جواب ورکولو سره وفرمایل چې جمعه یوازې د ښار والا خلکو باندې فرض ده، په کلیو باندې والا باندې نه خو جمعه فرض ده او نه په یو باندې یا کلي کې د جمعې لمونځ کېږي تر هغه وخته پورې چې هغه کلی یا باندې د ښار په شان ټول سهولتونه حاصل کړي

جواب: د فقه حنفی مطابق جمعه یوازې په ښار او غټو کلو کې جائز ده په وېر کلو کې جمعه جائز نه ده.^{۱۱}

د غټو کلو سره تړلیو ورو ورو باندو کې جمعه کول

سوال: په لویو کلیو کې کوم ځای چې جمعه کېږي له هغه سره واپه واپه کلي دي، کوم ځای ته چې د جمعې داډان اواز رسیږي، یا په لږو لږو فاصلو باندې واپه واپه کلي (باندې) دي، هلته د جمعې اواز نه رسیږي په هغه باندو کې داډان او اقامت سره باجماعت لمونځ صحیح دی او که نه؟

جواب: کوم ځای چې د ښار په حدودو او تړلې علاقو کې شمارل کېږي، هلته جمعه جائز ده او کوم چې داسې نه وي، هلته جائز نه ده.^{۱۲} له دې وجې په تړلیو کلیو کې جمعه جائز نه ده، ځکه هغه د ښار برخه نه ده، بلکې ځانته ابادي شمار کېږي.

په غټو کلیو کې جمعه فرض ده که د پولیسو تهانه وي او که نه وي

سوال: زموږ یو کلی دی چې د هغه نوم کربلا دی، چې د هغه ابادي تقریباً په لس زره افرادو باندې مشتمله ده، چې په هغه کې نهه جوماتونه هم دي، څلور جوماتونه خو دومره لوی دي چې په یو وخت کې تقریباً دوه نیم سوه کسان په یو جومات کې لمونځ کولی شي او په دې کلي کې د ژوند د ضروریاتو سامان هر وخت پیدا کېږي، هاپي سکول، پرائمری سکول، ډاک خانه، هسپتال، ټیلیفون، بجلی، غرض دا ټول شیان موجود دي، مدرسه هم شته چې په هغه کې واپه لوی تقریباً درې سوه طالبان سبق وایي، خو دلته د جمعې لمونځ نه کېږي، زموږ د ځای نه تقریباً اته میلې لرې په ضلع پشین کې د جمعې لمونځ همیشه کېږي، د دین علماء کرامو فتوا جاري کړې ده چې دلته د جمعې لوستل واجب دي دا فتوا چې کومو علماء کرامو ورکړې ده د

[۱] عن حذیفة رضى الله عنه ليس على اهل القرى جمعة، انما لجمع على اهل الامصار مثل المدائن (اوجز المسالك باب ماجاء في الامام يتزل بقرية يوم الجمعة ج: ۲ ص: ۲۶۶ طبع اداره اسلاميات) عن على رضى الله عنه انه قال: لا جمعة ولا تشريق الا في مصر جامع (اعلاء السنن ج: ۸ ص: ۱ ابواب الجمعة) • ايضاً: وتقع فرضاً في القصبات والقرى الكبيرة التي فيها اسواق..... الخ (شامی ج: ۲ ص: ۱۳۸ كتاب الصلاة باب الجمعة) —

[۲] لا يصح الجمعة الا في مصر وتوابعه فلا تجب على اهل القرى التي ليست من توابع المصر ولا يصح اداء الجمعة فيها. الخ (بدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۲۵۹، واما بيان شرائط الجمعة، ايضاً رد المحتار ج: ۲ ص: ۱۳۸ باب الجمعة)

هغوی نومونه دادي مولانا عبدالحق صاحب ضلع اکوړه خټک، مفتي محمد شفيع صاحب رحمۃ اللہ علیہ دارالعلوم کورنگي، مفتي زين العابدين فيصل آباد، مولانا محمد يوسف رحمۃ اللہ علیہ بنوري ټاؤن کراچي، مقامي علماء دين دا فتوا نه مني، زموږ د علماء کرامو وينا داده چې دلته د پوليس تهاڼه نه شته او داسې به جمعه په خواوشا کې کلي والو باندې واجب شي او که تاسو خلک څوک هم دلته جمعه کوئ؛ نو خواوشا ته خلک به جگړه کوي اوس بيان کړئ. ايا په دې کلي کې د جمعې لمونځ کول ضروري دي؟

جواب: چې ستاسو مقامي علماء کرام د هغو لويو علماء کرامو فتوا نه مني؛ نو زما طالب علم خبره به څه ومنې؟ خو هغوی ته درخواست دی چې په دغه کلي کې د جمعې لمونځ فرض دی^۱ او هغوی يو اهم فرض پرېږدي، که د تهاڼه نه کيدو له وجې هغوی ته د جگړې ويره ده؛ نو د هغې جل خو ديراسان دی په دې سلسله کې حکومت ته درخواست کيدلی شي چې دلته يو پوليس چوکۍ جوړه شي، په هر حال د تهاڼې هلته موجود کيدل د جمعې د صحت له پاره ضروري شرط نه دی.

په وړو کي کلي (بانډه) کې جمعه کول صحيح نه دي

سوال: څه فرمايي د دين عالمان او د شريعت مفتيان په دې مسئله کې چې يو وړوکی کلی چې په هغه کې تقريباً اتيا کورونه دي او نه خو يو چوڼی يا مرکزي مقام دی، په همدې کلي کې خلک جمعه ادا کوي، کافي کلونه وشول، اوس دا عاجز دلته مقيم شوی دی؛ نو ما نه خو ملگرو پوښتنه وکړه چې دا وړوکی کلی دی او د احنافو په نزد په وړو کي کلي کې جمعه جائز نه ده؛ نو بل ملگري وويل او د امام شافعي رحمۃ اللہ علیہ په نزد خو جائز ده او دويمه خبره داده چې علماء کرام فرمايي چې کوم ځای جمعه شروع شوې وي، هلته يې بندول نه دي پکار؛ نو دې عاجز وويل چې بدعت راويستونکي خلک هم دا دليل ورکوي چې ښه کار دی، اوس دا مه بندوی چې کله شروع شوی پرته د دليل او ثبوت نه دی؛ نو ددې قائم ساتل خو جائز نه دي، هغوی وويل بس څه ته يې کوه، اگر چې د احنافو په نزد هيڅ شرط د جمعې د صحت هم نه وي؛ نو همدا لوی دليل دی چې جمعه خلک د ډيرې مودې نه کوي، اوس که بنده کړل شي؛ نو انتشار به پيدا شي تاسو مهرباني وکړئ او په دې باره کې مو خبر کړئ.

^۱ [عبارة القهستاني تقع فرضاً في القصبات والقرى الكبيرة التي فيها اسواق، قال ابوالقاسم: هذا بلا خلاف اذا اذن الوالي او القاضي بناء المسجد الجامع واداء الجمعة لان هذا مجتهد فيه فاذا اتصل به الحكم صار مجمعا عليه. (فتاوى شامی ج ۲ ص ۱۳۸، کتاب الصلاة، باب الجمعة) وحاصله اداره الامر علی رای اهل کل زمان فی عدم المعمورة مصرأ فمأه مصرفی عرفهم جازت الجمعة فيه ومالیس بمصرلم یجز فيه الا ان یکون فناء المصر (الکوکب الدری ابواب الجمعة ج: ۱ ص: ۱۹۹ طبع مکتبة بحیوة سهارنپور)۔

جواب: د امام صاحب رحمته الله علیه په نزد په وړو کي کلي کې جمعه جائز نه ده او اگر که د نورو امامانو په نزد جائز ده، خو د هغوی په مذهب باندې عمل کول خکه ممکن نه دي چې د هغوی د مذهب مطابق د لمانځه ډیر شرطونه داسې دي د کومو چې زموږ خلکو ته علم نه شته او کله چې د هغو شرطونو نه پرته په وړو کي کلي کې لمونځ وکړل شو: نو لمونځ نه د امام صاحب رحمته الله علیه په نزد صحیح شو او نه د امام شافعي رحمته الله علیه په نزد، نو د ماسپښین لمونځ بربادول به بالکل جائز نه وي او د هغه وبال به په سر باندې پاتې وي او دا چې وویل سي چې کوم خای جمعه شروع شي؛ نو بیا دې بنده نه کړل شي مطلب دادی چې په مسئله باندې خلک پوه کړل شي ددې سره چې بیا څوک نه مني؛ نو هغه د خپل عمل خپله ذمه واري، خو خپله جمعه کول په هیڅ حال کې هم صحیح نه دي او دا چې وویل شي چې په دې سره به خلکو کې انتشار پیدا شي دا هم په یو درجه کې صحیح ده چې په خلکو باندې جهالت غالب دی، خو دا هم ددې امر له پاره کافي عذر نه دی چې ددې بدعت خپله ارتکاب وکړل شي، راقم الحروف «مولانا لدهیانوي صاحب» به د طالب علمي په زمانه کې خپله په خپل کلي کې جمعه ورکوله، خو چې کله د مسئلې علم وشو؛ نو د جمعي د بندولو اعلان یې وکړ، الحمد لله! نه څوک مرتد شو او نه چا لمونځ پرېښود، خو داسې بې دینه خلک چې د هغوی د جومات او لمانځه سره څه تعلق نه شته هغوی تر اوسه پورې خبرې کوي، دداسې خلکو د خبرو نه په ویریدو سره که شرعي مسائل بدل کړل شي؛ نو د دین اسلام شکل به بالکل خراب شي، مسئله خوما لیکلې ده، اوس مخکې مشوره درکوم تاسو د خپل کلي دین دار او پوه کسان جمع کولو سره زما دا خط د هغوی مخې ته کیږدئ که هغوی په شرعي مسئله باندې عمل کولو ته تیار شي؛ نو په هغوی کې چې کوم مخ لري هغوی دې خپله ددې مسئلې اعلان کولو سره د مسئلې د بندولو اطلاع وکړي او که د دې کلي دین دار او پوه خلک هم په دې مسئله باندې د عمل کولو نه مخ واړوي؛ نو تاسو د هغه کلي امامت پرېږدئ، امام ددې له پاره ټاکل کیږي چې هغه د شرعي مسائلو مطابق د خلکو امامت وکړي نه دا چې د شریعت خلاف د خلکو مهمل تابعدار وي.

په هغه کلي کې د جمعي لمونځ کول

په کوم کې چې یونیم سل کورونه وي

سوال: یو کلي چې د هغې آبادی تقریباً یونیم سل کورونو باندې مشتمله ده، څلور دکانونه دي چې په هغې کې د ضرورت شیان ملاویري مثلاً: غوړي، اوږه، چای، چینی (بوره)، کپړه اوداسې نور...، دا کلي په کوڅو او لارو باندې هم مشتمل دی او په دې کلي کې د شپاړسو کالونه دجمعي لمونځ کیدلو آیا د شرع په رڼا کې په دې کې د جمعي لمونځ جائز دی او که نه؟

١ [تیره شوی حاشیه (لایصح الجمعة الا في المصر وتوابعه... الخ) او ورپسې حاشیه (وعبارة القهستانی تقع لرضا في القصبات... الخ) او گوری]..

جواب: دا کلی د ښار یا یو لوی کلی په حکم کې نه دی، په دې وجه د امام صاحب رحمته الله علیه د مسلک مطابق په دې کې د جمعې لمونځ جائز نه دی.^{۱۱}

آیا د جمعې د جواز له پاره د آبادي په تعداد کې

مسلمانان، کافر، زنا نه او ماشومان ټول داخل دي؟

سوال: د جمعې د جواز له پاره د آبادي تعداد څه دی؟ آیا د آبادي په تعریف کې زنا نه، ماشومان او غیر مسلم هم شامل دي او که نه؟ آیا سول او فوج یوځای کولو سره مطلوبه آبادي پوره کیدای شي؟

که په سول او فوج باندې مطلوبه آبادي پوره کړل شي؛ نو په دې صورت کې به آیا فوج د خپل ځان له پاره بیل د جمعې اهتمام کوی یا هغوی به سول ته تلو سره جمعه ادا کوي. څه فوجیان د سول آبادي نه لرې او څه نژدې دي، په دې لحاظ سره متصل او منفصل شرعي حیثیت څه دی؟

څه فوجي مقامات داسې دي چې په هغو کې فوجیان د سلو کسانو نه تر د (۳۰۰) پورې بغیر د ښځې بچیو ټول کال اوسېږي، آیا هلته جمعه جائز ده؟ حال دا چې هلته د دشمن فوري خطر هم نشته؟

جواب: د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه په نزد جمعه یوازې په ښارونو یا لویو کلیو کې جائز ده، په وړو باندو کې جائز نه ده، عموماً چې د کوم کلي آبادي په دوه دوه نیم زره خلکو باندې مشتمله وي او هلته د ضرورت ټول شیان ملاویري او د گیر چاپیره خلک د ژوند د ضروریاتو د سوداګري له پاره هلته راځي؛ نو په داسې آبادي کې جمعه جائز ده.^[۲]

۲: فوج که هلته په مستقله چوڼۍ کې اوسېږي؛ نو هغه به هم په دې آبادي کې شمیرل کېږي، که د فوج هلته مستقل قیام نه وي؛ نو هغوی به نه شمیرل کېږي، مستقل اوسیدونکي که مسلمانان وي که کافر، که سړي وي او که ښځې وي، لوی وي که ماشومان وي، هغوی ټول به شمیرل کېږي.

[۱] اما المصر الجامع فشرط وجوب الجمعة وشرط صحة ادائها عند اصحابنا حتى لا تجب الجمعة الاعلى اهل المصر من كان ساكنًا في توابعه وكذا لا يصح اداء الجمعة الا في المصر وتوابعه فلا تجب على اهل القرى التي ليست من توابع المصر ولا يصح اداء الجمعة فيها..... ولنا ما روى عن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال: لا الجمعة ولا تشريق الا في مصر جامع (بدائع الصنائع ج: ۱ ص ۲۵۹ شرائط الجمعة).

[۲] وتقع فرضا في القصب والقرى الكبيرة التي فيها اسواق (شامي ج: ۲ ص: ۱۳۸ كتاب الصلاة، باب الجمعة). ايضاً: عن ابي حنيفة رحمه الله تعالى: انه بلدة كبيرة فيها سبک واسواق، ولها سائق وفيها وال يقدر على انصاف المظلوم من الظالم بحشمتة وعلمه او علم غيره، يرجع الناس اليه فيما يقع من الحوادث، وهذا هو الاصح (رد المحتار ج: ۲ ص: ۱۳۷ كتاب الصلاة باب الجمعة).

۳ په کوم کلي کې چې جمعه جائز وي، هلته فوج د خپلې جمعې بیل انتظام کولی شي [۱]
 ۴ کوم کلي چې موږ لوی کلي شمارو، د هغه له پاره ضروري ده چې د هغه کورونه متصل وي، بیا د دې کلي په ملحقه آبادي کې د فوج جمعه کول هم جائز دي، که د اصل آبادي په لحاظ سره هغه ځای وړوکی کلي شمارل کېږي؛ نو که په څه فاصلې باندې فوجي کیمپ وي؛ نو هغه دې په کلي کې شمار نه کړای شي، بلکې دا به مستقلة آبادي شمیرل کېږي
 ۵ یوازې د څو فوجیانو په استوګنه کې جمعه صحیح نه ده اگر که د هغوی قیام ټول کال هم وي، کتل دا دی چې په کوم ځای کې د هغوی قیام دی، هغه ځای داسې دی چې هلته جمعه جائز وي؟ د دې نکتې وضاحت مې پورته کړی دی.

چرته چې چاته د راتلو اجازت نه وي هلته جمعه ادا کول

سوال: زما سوال دا دی چې زه د منشیاتو په هسپتال کې د جمعې لمونځ کوم، دا عمل تقریباً د څلورو کالو نه کوم، خو دلته باقاعده طور مسجد نه دی جوړ شوی، خو د لمونځ کولو له پاره یو ډیر لوی هال دی. چې په هغه کې د جمعې لمونځ هم ادا کېږي، ځکه چې هلته د منشیاتو د عادي کسانو علاج کېږي، چې د نشې عادت یې ختم شي، په دې وجه هغوی ته د هسپتال نه د بهر تلو اجازت نشته، او که هغوی بهر د لمانځه له پاره پریښودل شي؛ نو خطر دوی چې بهر ته تلو سره به نشه حاصله کړي او دوباره به یې استعمال شروع کړي، په دې وجه احتیاطي طور هم هغوی بهر نه پریښودل کېږي، د جمعې په لمانځه کې تقریباً ډیر شو نه څلویښتو کسانو پورې شریکېږي، د قرآن او حدیث په رڼا کې د دې مسئلې نه خبر راګړئ چې زه کوم عمل کوم دا صحیح دی او که نه؟

جواب: کوم ځای کې چې جمعه کېږي، که هلته هر چاته د راتلو اجازت نه وي؛ نو جمعه به نه کېږي. [۲]

د پنځه وخته لمونځ د انتظام نه کیدو په

صورت کې په کلیو کې د جمعې لمونځ

سوال: کنډیار ښار ته نژدې درې یا څلور کلومیټره فاصله باندې څو کلي دي، چې په هغو کې تقریباً ډیرش یا څلویښت کورونه د مسلمانانو دي، په دې کلو کې د پنځه وخته لمونځونو انتظام نشته، د اته یا لسو کالونه دلته د جمعې او اخترونو لمونځونه کېږي، د یو مولوي

[۱] ایضاً حواله، او د زیات تفصیل دپاره اوګوری: بدائع الصنائع فی ترتیب الشرائع للکاسانی ج: ۱

ص: ۲۵۸ تا ۲۶۹، واما بیان شرائط الجمعة، طبع ایچ ایم سعید

[۲] والشرط السادس الاذن العام..... لا تجوز جمعة الى قوله والاذن العام والاداء على سبيل الشهرة من جملة تلك الخصوصيات فلا تجوز بدونه (شرح حلی کبیر ص: ۵۵۸ فصل فی صلاة الجمعة)

صاحب په وینا باندې په څه کلیو کې جمعه کول بند شوي دي. آیا په دې کلیو کې د جمعي لمونځ کېږي؟

جواب: د امام ابوحنيفه رحمته الله علیه په نزد جمعه په ښار يا لوی کلي کې کېږي، په باندو کې نه کېږي، ۱۱ په دې وجه دې دلته د ماسپښين لمونځ وکړل شي، دلته جمعه کول جائز نه دي. [۱]

په دوه سوه کورونو باندې مشتمله آبادۍ کې د جمعي شرعي حکم

سوال: داسې کلی چې د هغه د ښار نه فاصله تقريبا د يوې نيمې گنتې په اندازه وي او په موټر کې د يوې گنتې وي، د کلي ډاکخانه، تهانه او يونين کونسل دفتر (مرکزی مقام) هم په ښار کې دی، آیا داسې کلی د ښار د مضافاتو په تعريف کې راځي، حال دا چې د کلي اکثر ضروريات د ښار نه پوره کېږي، په کلي کې نه کوڅې شته نه بازار، يوازې واړه واړه درې دکانونه دي، د کلي مجموعي آبادي تقريبا په دوه سوه کورونو باندې مشتمله ده، کومه چې په کلي کې په څلورو مختلفو آباديو تقسيم ده. په دې کې د جمعي لمونځ کول څنگه دي؟

جواب: فناء مصر د ښار ماحول ته وايي، کوم چې د ښار د ضرورياتو له پاره خالي ځای وي، [۲] دا کلی چې په بيلو بيلو څلورو آباديو تقسيم دی، نه لوی کلی دی، نه قريه کبيره او نه په فناء مصر کې واقع دی، لهذا دلته جمعه جائز نه ده [۴]. خلکو باندې لارم دي چې د جمعي په شوق کې د ماسپښين لمونځ برباد نه کړي.

په سلو کورونو باندې مشتمل کلي کې د جمعي د لمانځه حکم

سوال: زموږ کلی تقريبا په سلو کورونو باندې مشتمل دی، گيرچاپيره هم ورسره په زيات تعداد کې کلي آباد دي، دا کلی د ښار نه دوه کلوميتره فاصله باندې دی، د شروع نه په دې کلي کې د جمعي لمونځ نه کېږي، دې ته تړدې يو بل کلی دی چې د هغه آبادي هر لحاظ سره کمه ده، هغوی د جمعي لمونځ شروع کړی دی، د قرآن او حديث په رڼا کې په دې کلي کې د

[۱] اما المصرا لجام فشرط وجوب الجمعة وشرط صحة اذانها عند اصحابنا حتى لا تجب الجمعة الاعلى اهل المصرومن كان ساكنا في توابعه وكذا لا يصح اداء الجمعة الا في المصر وتوابعه فلا تجب على اهل القرى التي ليست من توابع المصر ولا يصح اداء الجمعة فيها..... ولنا ما روى عن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال: لا الجمعة ولا تشريق الا في مصر جامع (بدائع الصنائع ج: ۱ ص ۲۵۹ شرائط الجمعة).

[۲] وفيما ذكرنا اشارة الى انه لا تجوز في الصغيرة التي ليس فيهما قاض ومنبر وخطيب، كذا في المضمرات (رد المختار ج: ۲ ص: ۱۳۸ باب الجمعة).

[۳] فناء المصر: ما اتصل به معدا لمصالحه (قواعد الفقه ص: ۱۷ طبع صدف پبلشرز).

[۴] لا يصح اداء الجمعة الا في المصر وتوابعه فلا تجب على اهل القرى التي ليست من توابع المصر ولا يصح اداء الجمعة فيها..... روى عن النبي صلى الله عليه وسلم: لا الجمعة ولا تشريق الا في مصر جامع (بدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۲۵۹ واما بيان شرائط الجمعة، طبع سعيد).

جمعې لمونځ کیدای شي او که نه؟

جواب: که ستاسو دا کلي د ښار په حدود کې واقع وي: نو دلته جمعه کیدای شي. که نه، نه شي کیدای، تاسو چې کوم تفصیلات د خپل کلي بیان کړي دي، د هغو مطابق دلته جمعه نه کیږي. د دې یوازې یو صورت دی چې دا د ښار په حدود کې واقع وي [۱]

په کوم کلي کې چې د ژوند ضروریات نه وي، هلته د

دیر شو کلنوراهیسي د جمعې د ادا شویو لمونځونو حکم

سوال: په کوم کلي کې چې د ژوند د ضروریاتو شیان نه پیدا کیږي او هلته د جمعې لمونځ کیږي؛ نو ایا دا به ادا کیږي؟ که نه ادا کیږي؛ نو د دیر شو کلنوراهیسي چې شوي دي د هغو تیر شویو لمونځونو به څه حکم وي؟

جواب: په داسې کلي کې د جمعې لمونځ جائز نه دی، د څومره کلونو څخه یې چې د جمعې لمونځ کړي دي د هغود ماسپښین لمونځونو قضا راوړل لازمي دي [۱]

اته سوه کسانو باندې مشتمل کلي کې د جمعې لمونځ

سوال: د سائل په کلي کې آبادي تقریباً په اته سوه کسانو (سره د ښځو او ماشومانو) مشتمله ده، د جمعې په ورځ په جامع مسجد کې په اته یا نهو صفونو کې مجتمع وي او په هر صف کې تقریباً دیر ش کسان وي، د سائل په کلي کې نور سهولیات لکه هائي سکول، ډاک خانه او هسپتال موجود نه دي، یوازې دوه درې دکانونه دي، له هغو نه پرته نور اهم ضروریات، لکه موچي، ترکان او د حجام د موجودگي نه زموږ کلي محروم دی، په کلي کې یوازې د جینکو له پاره پرائمری سکول موجود دی، لهدا ستاسو په خدمت کې عرض کیږي چې زموږ په دې وړو کي شان کلي کې د جمعې یا اخترونو لمونځ کیدای شي او که نه؟ واضحه دې وي چې په دې کلي کې د ډیر مودې نه د جمعې او اخترونو لمونځونه کیږي.

جواب: دا کلي وړوکی دی او په وړو کي کلي کې دامام ابوحنیفه رحمته الله علیه په نزد د جمعې لمونځ جائز نه دی، کوم خلک چې دلته جمعه کوي هغوی خپل د ماسپښین لمونځ بریادوي، له دې وجې دې دلته د جمعې لمونځ نه کیږي، که څوک د جمعې لمونځ کوي؛ نو هغه دې ښار ته لاړ شي [۲]

[۱] ایضاً.

[۲] وفي الجواهر لوصلوا في القرى لزهم اداء الظهر (شامي ج: ۲ ص: ۱۳۸، كتاب الصلاة باب الجمعة)

[۳] شرط اداها المصراى شرط صحتها ان تودى حتى في مصرلاتصح في قرية ولا مفازة..... الخ (البحر الرائق ج: ۲ ص: ۱۵۱) ایضاً: قال الله تعالى: (هو) ای المصراى (كل موضع له امير وقاض ينفذ الاحكام ويقيم الحدود) وهذا رواية عن ابي يوسف وهو اختيار الكرخي، وعنه اهم لواجمعوا في اكبر مساجدهم لايسعهم وهو اختيار البلخي، وعنه: وهو كل موضع يكون فيه كل محترف ويوجد فيه جميع ما يحتاج.. [بقية حاشيه په راروانه صفحه

له ماشومانو او بنځو سره په درې سوه کسانو باندې مشتمله آبادي کې د جمعې لمونځ

سوال: زموږ کلی د هري پور نه (۲۲) کلوميټره ليرې دی، چې د هغه آبادي د بنځو او ماشومانو په يوځای کولو سره تقريبا (۳۰۰) ده او دلته درې مسجدونه دي، چې د درې مسجدونو لمونځ کونکي يوځای کړل شي؛ نو تقريبا درې سوه به وي، اوس زموږ په مسجد کې خلک د تيرو پنځو مياشتو نه د جمعې لمونځ ادا کوي، اوس څه خلک وايي چې لمونځ نه کيږي، حال دا چې زموږ په کلي کې د بجلي سهولت، د اوبو او د ترانسپورت سهولت موجود دی او دلته څلور د کرياني دکانونه دي، چې په هغو کې سبزي هم موجوده وي، خو دلته هوټل نه شته، نه د کپړې (ټوکر) يو دکان شته، د بهر نه راتلونکي په مسجد کې ديره کوي. بل يوځای هم نه شته، له کله چې د جمعې لمونځ شروع شوی دی، گيرچاپيره خلک هم د جمعې د لمانځه له پاره راځي، مسجد ډک شي، دلته هسپتال هم نه شته.

جواب: د امام ابوحنيفه رحمته الله عليه په نزد جمعه يا خو په ښار کې کيږي يا په لوی کلي کې، په وړو باندو کې جمعه نه کيږي، په درې سوو کسانو باندې آباد کلی وړوکی دی، دلته جمعه صحيح نه ده. [۱]

په درې زره کسانو باندې مشتمله آبادي لوی کلی دی، په هغه کې د جمعې لمونځ جائز دی

سوال: زموږ کلی له ښار نه تقريبا د نهه لس کلوميټرو په فاصله باندې واقع دی، په کلي کې يو لوی جامع مسجد دی، د مسجد سره وړوکی بازار او کچې سرک هم دی، د کلي آبادي تقريبا دوه نيم درې زره نه زياته ده، زموږ په کلي کې د پنځلسو شلو کلونو نه د جمعې لمونځ کيږي او په جامع مسجد کې په پابندي سره پنځه وخته د جمعې لمونځ نه کيږي، اکثريوازي د

...بقیه د ترمخ].. اليه الناس في معاشهم وفيه فقيه وقاض يقيم الحدود، وعنه انه يبلغ سكانه عشرة آلاف وقيل يوجد فيه عشرة آلاف مقاتل... الخ (تبين الحقائق ج: ۱ ص: ۵۲۳ باب صلاة الجمعة) طبع دارالكتب العلمية [وتقع فرضا في القصبات والقرى الكبيرة التي فيها اسواق (شامي ج: ۲ ص: ۱۳۸ كتاب الصلاة باب الجمعة) ايضا: شرط اداها المصراى شرط صحتها ان تودى في مصر حتى لاتصح في قرية ولامفازة..... الخ (البحر الرائق ج: ۲ ص: ۱۵۱) ايضا: قال رحمه الله تعالى: (هو) اى المصر (كل موضع له امير وقاض ينفذ الاحكام ويقيم الحدود) هذا رواية عن ابى يوسف وهو اختيار الكرخي، وعنه انه لو اجتمعوا في اكبر مساجدهم لايسعهم وهو اختيار البلخي، وعنه: وهو كل موضع يكون فيه كل محترف ويوجد فيه جميع ما يحتاج اليه الناس في معاشهم وفيه فقيه وقاض يقيم الحدود وعنه انه يبلغ سكانه عشرة آلاف وقيل يوجد فيه عشرة آلاف مقاتل..... الخ (تبين الحقائق ج: ۱ ص: ۵۲۳ باب صلاة الجمعة، طبع دارالكتب العلمية).

ماسپښین، مازدیگر لمونځونه په جمعې سره ادا کیږي. تاسو مهرباني وکړئ او پوره تحقیق سره جواب راکړئ چې ایا زموږ په کلي کې د جمعې او اخترنو لمونځ صحیح دی او که نه؟ که جائز وي، خو صحیح ده او که جائز نه وي؛ نو ایا ترک کړل شي حال دا چې په هره جمعه کې ۲۵، ۳۰ یا ۳۵، کسان شریکيږي. که پرېښودل شي؛ نو پوره دفتنې ویره ده، براه کرم ددې د تسلي او تشفي والا جواب راکړئ؟

جواب: ستاسو په علاقه کې داسې کلی چې د هغه آبادي دوه دوه نیم زره وي او دهمیشه ضروریات هم هلته پیدا کیږي، هغه د لوی کلي په حکم کې دی. په دې کې جمعې لمونځ جائز دی [۱]

په داسې کلي کې د جمعې او اخترنو لمونځ چې هغه ته نژدې کلي کې د جمعې لمونځ کیږي

سوال: زموږ کلي ته نژدې یو بازار دی، چې په هغه کې د جمعې او اخترنو لمونځ کیږي. زموږ د کلي او ددې بازار د آبادي په مینځ کې تقریباً د یو فرلانګ نه کمه فاصله ده، خو زموږ د مسجد او د جامع مسجد تر مینځه د درې کلومیټرو فاصله ده، نومونه یې هم بیل بیل دي. پوښتنه دا ده چې زموږ د کلي په خلکو باندې د جمعې لمونځ فرض دی او که نه؟ که فرض وي؛ نو چا چې به قرباني د اخترنو د لمانځه نه مخکې کوله هغه قرباني به قبوله وي او که نه؟ که نه وي؛ نو موږ ته څه کول پکار دي؟

جواب: د کوم کلي او ستاسو د کلي تر مینځه چې د یو فرلانګ فاصله ده، گویا هغه د یو کلي په حکم کې دي، که په دواړو کې د جمعې او اخترنو لمونځ کیږي؛ نو د جمعې او اخترنو لمونځ صحیح دی. [۲]

په ځنګل کې د جمعې لمونځ دهیچا په نږدې صحیح نه دی

سوال: مولانا صاحب! موږ دلته د ابوظبي له ښار نه تقریباً دیرش کلومیټره لیرې په ځنګل کې کار کوو، دلته نورې هم ډیر کمپنۍ دي، خو دلته نه بازار شته او نه مستقل څه آبادي شته؛ نو ایا په داسې ځای کې د جمعې لمونځ کیږي چې هلته څه بازار یا ښار نه وي؟ لکه څنګه چې تاسو یو ځل لیکلي و چې کوم ځای بازار نه وي، هلته د جمعې لمونځ نه کیږي او حال دا چې

[۱] وتقع فرضاً القصات والقرى الكبيرة التي فيها اسواق (شامی ج: ۲ ص: ۱۳۸، کتاب الصلاة باب الجمعة). ايضاً: (وهو) ای المصير (کل موضع له امير وقاض ينفذ الاحكام ويقيم الحدود)..... وعنه هوكل موضع يكون فيه كل محترف يوجد فيه جميع ما يحتاج الناس اليه في معاشهم وفيه فقيه مفت وقاض يقيم الحدود وعنه: انه يبلغ سكانه عشرة آلاف.. الخ (تبيين الحقائق ج: ۱ ص: ۵۲۳ باب صلاة الجمعة طبع دار الكتب العلمية) [۲] وگورئ: بدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۲۶۰ بيان شرائط الجمعة طبع سعيد

موږ دلته باقاعده د جمعې لمونځ کوو. مولانا صاحب د قرآن او سنت په رڼا کې جواب راکړی چې زموږ د جمعې لمونځ کېږي او که نه؟
جواب: په ځنګل کې دهیچا په زردهم د جمعې لمونځ نه کېږي.^{۱۱} تاسو د ماسپښین لمونځ کوئ

په جیل (زندان) کې د جمعې لمونځ ادا کول

سوال: په جیل (زندان) کې د جمعې لمونځ کېږي او که نه؟

جواب: دامام صاحب په نزد د جمعې د صحت له پاره چې ځنګه نور شرطونه دي هلته د اذن عام شرط هم دی.^{۱۲} یعنې د جمعې لمونځ داسې ځای کې کیدای شي کوم ځای کې چې هر خاص او عام ته د راتلو اجازه وي او هر مسلمان په هغه کې شرکت کولی شي که دا شرط وموندل شي: نو جمععه صحیح ده، ګڼي نه کېږي، دا مسئله خو په عامو کتابونو کې لیکل شوې ده. خو مولانا مفتي محمود رحمته الله علیه فرمایي چې په جیل (زندان) کې جمععه جائز ده او ددې له پاره د فقه حنفی د کتاب حواله هم ورکوي کومه چې ما سره نه شته. خپله د مفتي صاحب عمل هم په جیل کې د جمعې کولو و.^{۱۳}

په فوجي کیمپ کې جمععه ادا کول

سوال: چې کله اسلامي فوجونه د تیرینګ له پاره له ښار نه لیرې په کیمپ کې قیام کوي او هلته هغوی ته طبعي سهولتونه حاصل دي، تعداد خلور یا پنځه سوه وي، په دې صورت کې ایا د جمعې لمونځ فرض دی او که نه؟ که نه دی: نو د ثواب نه به محروم وي او که نه؟ که امام جمععه ونکړي؛ نو ایا هغه د امیر د حکم د مخالفت کونکی خو نه دی؟ او کوم خلک چې د امام سره په دې صورت کې مخالفت وکړي د هغوی څه حکم دی؟

جواب: جمععه د ښار په آبادي کې کېږي په لیرې ځنګل کې جمععه نه کېږي چې د هغه دلیل دادی چې رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم د حجة الوداع په موقع باندې د ماسپښین لمونځ کړی و حال دا چې د

^۱ [لاتودی الجمعة فی البراری لان الجمعة من اعظم الشعائر فتخص بمكان اظهار الشعائر وهو المصر (بدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۲۵۹ واما بیان شرائط الجمعة)۔

^۲ [الشرط السادس الاذن العام ..... الاذن العام والاداء على سبيل الشهرة من جملة تلك الخصوصيات فلا تجوز بدونه ..... الخ (شرح حلی کبیر ص: ۵۵۸ فصل فی صلاة الجمعة)۔

^۳ [حضرت مفتی محمود رحمہ اللہ تعالیٰ چې په جواز باندې دکوم عبارت نه استدلال کړې دې هغه دادې: والسابع (الاذن العام) ..... فلا یضر غلق باب القلعة، العدو، او لعادة قديمة لان الاذن العام مقرر لاهله وغلقه لمنع العدو ولا المصلی ولی الشامة تحت قوله (او قصره) قلت ویبغی ان يكون محل النزاع ما اذا كان لاتقام الا فی محل واحد اما لو تعددت فللانه لا یتحقق التفویت کما المادة التعلیل فتأمل (رد المحتار مع الدر المختار ج: ۲ ص: ۱۵۱، ۱۵۲) تفصیل دپاره او ګوره فتاویٰ مفتی محمود ج: ۲ ص: ۳۷۳ په جیل کې جمععه لائمول ج: ۲ ص: ۳۸۵ ج: ۲ ص: ۴۲۷ طبع الجمعية پلیکیشنز لاہور)۔

جُمعې ورځ وه^۱ په ځنگل کې جُمعې صحیح نه ده، له دې وجې چې تاسو خلکو خومره جُمعې کړې دي دومره ورځې د ماسپښین لمونځ ستاسو په ذمه باقي دي، د هغه قضاء راوړئ. ^۲اګوم ځای کې چې شرعاً جمعه جائز نه ده که امیر هلته امام صاحب ته د جُمعې د کولو حکم ورکړی وي؛ نو د هغه دا حکم غلط و او هغه ددې غلط حکم ورکولو له وجې خپله گناهګار دی. امام صاحب له پاره ددې منل جائز نه دي، که د شریعت خلاف حکم یې ومانه؛ نو داسې امام د امامت اهل نه دی.

په حدیث شریف کې دي: **«السمع والطاعة على المرء المسلم فيما احب وكره ما لم يورم به عصية فاذا امر بمعصية فلا سمع ولا طاعة»** (متفق علیه، مشکوٰۃ ص: ۳۱۹)

ترجمه: ..... "په مسلمان باندې د امیر حکم اوریدل او منل فرض دي، که هغه حکم د هغه خوښ وي او که ناخوښه، په دې شرط چې هغه ته د گناه حکم ورکړل شي، کله چې د گناه حکم ورکړل شي؛ نو نه پرې اوریدل شته او نه منل".

په یو بل حدیث کې دي: **«لا طاعة في معصية انما الطاعة في معروف»** (ابن ماجه) ترجمه: ..... "د الله پاک د نافرمانی په کار کې د چا منل نه شته مجمل یوازې په معروف (نیک)، کار کې دي".

«لا طاعة لمخلوق في معصية الخالق» (شرح السنة، مشکوٰۃ ص: ۳۲۱)

ترجمه: ..... "د خالق د نافرمانی په کار کې د مخلوق منل نه شته"

په فیکتري کې د جُمعې لمونځ

سوال: په حب کې واقع یوه فیکتري، کې جمعة المبارک د کار ورځ مقرر کیدو نه وروسته چې کله مزدورانو د جُمعې د لمانځه له پاره مسجد ته تلل وغوښتل؛ نو انتظاميې کارکونکي مسجد ته د تلو نه منع کړل، (یاد ساتئ چې په فیکتري کې مسجد نه شته او نه پکې باقاعده لمونځ کیږي، او په فیکتري کې جبري ډول د جُمعې لمونځ ادا کړل شو، چې په هغه باندې خلکو احتجاج هم وکړ او د دې شرعي حیثیت یې چیلنج کړ، خو هغوی پرې غوږ هم ونه ګراو، حال دا چې نژدې ورته مساجد هم شته، د پورته صورت حال په رڼا کې تاسو ته درخواست دی چې، ایا د خلکو د جُمعې لمونځ ادا شو که نه؟ که ادا نه شو؛ نو ددې وېال په چا باندې دی؟ او د بیا له پاره د دې صورت حال څه علاج کیدای شي؟

جواب: چیرته چې د جُمعې لمونځ کیږي، هلته د جُمعې د لمانځه د ادا کولو له پاره غوره داده

^۱ [۱] حدیث جابر بن عبدالله رضی الله عنهما فی قصة حجة الوداع ..... ثم اذن بلال ثم اقام فصلى الظهر ..... الخ (مشکوٰۃ ص: ۲۲۵ باب قصة حجة الوداع، الفصل الاول طبع قديمی)۔

^۲ [۲] اولی الجواهر لوصولی القرى لزهم اداء الظهر (شامی ج: ۲ ص: ۱۳۸ کتاب الصلاة باب الجمعة)۔

چې مسجد وي او هلته پنځه وخته لمونځ كيږي. ۱۱ خو كه په داسې ځاى كې نه مسجد وي او نه جمعه كيږي، خو د جمعې شرطونه موندل كيږي: نو هلته د جمعې لمونځ كول جائز دي. ۱۱ خود كراهت سره ۱۲

د ماركيټ په تاخانه كې د جمعې لمونځ

سوال: په تاخانه كې يو مسجد دى، چې په هغې كې درې وخته په جمعه لمونځ كيږي. د هغه له پاسه ماركيټ دى، له هغه نه پورته په دويم منزل باندې هم ماركيټ دى او په دريم منزل باندې كار پاركنگ دى او په څلورم منزل باندې د استوگنې كور دى، ايا په دې مسجد كې د جمعې لمونځ ادا كولى شو؟

جواب: د جمعې لمونځ ادا كيداى شي، [۴] خو دې ځاى ته د مسجد نوم ور كول گران دي. [۵]

د تفریح يا اجتماع په ځاى كې د جمعې لمونځ ادا كول

سوال: د تفریح په ځاى كې د اجتماع په موقع باندې د جمعې لمونځ ادا كيداى شي؟

جواب: داسې ځاى كې د جمعې لمونځ كول مكروه دي. [۶]

نژدې مسجد پريښودو سره په لرې مسجد كې د جمعې لمونځ ادا كول

سوال: زه د جمعې لمونځ خپل كوز ته نژدې مسجد كې نه ادا كوم، بلكې يو بل مسجد ته تلو سره يې ادا كوم، ايا زما د جمعې لمونځ به قبول وي او كه نه؟

جواب: خپل نژدې مسجد كې جمعه كول غوره دي، خود ضرورت يا د لوى مسجد كيدو له وجې نه په بل مسجد كې جمعه ادا كيداى شي. [۷]

[۱] قال البرهان الحلبي كل مآشرع بجماعة فالمسجد فيه افضل لزيادة فضيلة المسجد وتكثير الجماعة واطهار شعار الاسلام (مراقى الفلاح مع حاشيه طحطاوى ص: ۲۲۵)

[۲] وفي الفتاوى الغياثية لوصلى الجمعة في قرية بغير مسجد جامع والقرية كبيرة لها قرى وفيها وال حاكم جازت الجمعة بنوا المسجد اولم يبنوا (حلبى كبير ص: ۵۵۱، فصل في الجمعة)

[۳] تفصيل دپاره او گورئ: الفقه الاسلامى وادلته ج ۲ ص ۲۷۸، المطلب الخامس، شروط صحة الجمعة

[۴] والمسجد الجامع ليس بشرط ولهذا اجمعوا على جوازها بالمصلى في فناء المضر (حلبى كبير ص: ۵۵۱)

[۵] وحاصله ان شرط كونه مسجدًا ان يكون سفله وعلوه مسجدًا لينقطع حق العبد عنه (رد المحتار ج: ۴ ص: ۳۵۸ كتاب الوقف مطلب في احكام المسجد طبع سعيد)

[۶] الصلاة في الطريق اى في طريق العامة وعلله في المحيط بما يفيد انها كراهة تحريم بقوله لان فيه منع الناس عن المرور والطريق حق الناس اعد للمرور فيه فلا يجوز شغله بما ليس له حق الشغل (البحر الرائق ج: ۲ ص: ۲۰ باب ما يفسد الصلوة وما يكره فيها)

[۷] ومسجد حيه افضل من الجامع اى الذى جماعته اكثر من مسجد الحى هذا احد قولين حكاهما في القنية والثاني العكس وما هنا جزم به في شرح المنية (شامى ج: ۱ ص: ۶۵۹ مطلب في الفضل المساجد)

په کوم جومات کې چې پنځه وخته لمونځ نه کېږي په هغه کې جمعه ادا کول

سوال: زموږ په علاقه کشمیر کې دوه جامع مسجد موجود دي چې په هغه کې امام هم مقرر دی، لاؤداسپیکر وغیره هر څه موجود دي، خو په دې جوماتونو کې پنځه وخته لمونځ نه کېږي، یوازې د جمعې لمونځ کېږي، خلک زور نه کوي، خو امام صاحب پنځه وخته لمونځ نه ورکوي، ایا په داسې جومات کې د جمعې لمونځ کېږي؟ او ایا په داسې امام پسې لمونځ کول جائز دي کوم چې پنځه وخته لمونځ په جومات کې شروع نه کړي؟ او ایا د مقتديانو دا خبره صحیح نه ده چې پنځه وخته لمونځ شروع کړل شي؟

جواب: د جمعې لمونځ صحیح دی، خو که امام پنځه وخته لمونځ نه ورکوي: نو د محلي والا باندې فرض دي چې داسې امام لرې کړي او یو داسې امام مقرر کړي کوم چې پنځه وخته لمونځ ورکوي^{۱۱} په جومات کې پنځه وخته اذان او په جمعه لمونځ د جومات حق دی او د دې حق نه ادا کولو له وجې د محلي والا ټول گناهگار دي^{۱۲}

په کوم جومات کې چې امام مقرر نه وي، هلته هم د جمعې لمونځ جائز دی

سوال: ایا په داسې جومات کې د جمعې لمونځ جائز دی کوم ځای چې یو مستقل امام مقرر نه وي؟ خو مختلف لمونځ کونکي د پنځه وخته لمونځ د امامت فرائض په خوشالي باندې سر ته رسوي؟

جواب: په داسې جومات کې هم جمعه جائز ده.

د جمعې دلومړي اذان نه وروسته په دنیاوي کارونو کې مشغولیدل حرام دي

سوال: د علماء کرامو متفق فیصله د جمعې د اذان د حرمت ده (د دویم اذان، حال دا چې د رسول الله ﷺ په زمانه کې به د جمعې په ورځ یو اذان کیده: که د دویم اذان نه حرمت شروع کېږي: نو د لمونځ د تیارې وخت نه پید کېږي او که دلومړي نه د اذان حرمت شروع کېږي: نو اخر ولې؟

جواب: رسول الله ﷺ او شیخین ابوبکر او عمر رضی الله عنهما په زمانه کې اذان یوازې یو و، یعنې د خطبې اذان دویم اذان کوم چې د جمعې د وخت په کیدو باندې کیده، د دویم اذان زیادت سیدنا

^۱ [رجل ام قوم وهم له کارهون ان کانت الکراهة لفساد فيه اولاهم احق بالامامة یکره له ذلک وان کان هواحق بالامامة لایکره (عالمگیری ج: ۱ ص: ۸۶، ۸۷ الباب الخامس فی الامامة)۔

^۲ [لوم یکن لمسجد منزله موذن فانه یذهب الیه ویوذن فيه ویصلی ولوکان وحده لان له حقا علیه فیودیه (شامی ج: ۱ ص: ۶۵۹ باب ما یفسد الصلاة وما یکره فیها، مطلب فی الفضل المساجد)۔

عثمان رضي الله عنه کړی و^{۱۱} په قرآن کریم کې د جمعې په اذان باندې د کاروبار د پریښودو او د جمعې له پاره د تللو حکم فرمایلی دی. د صحیح قول مطابق دا حکم د لومړي اذان سره متعلق دی: نو په لومړي اذان باندې د جمعې له پاره سعی واجب ده او د جمعې د تیاري نه پرته په یو بل کار کې مشغولیدل ناجائز او حرام دي^{۱۲}.

د لومړي اذان نه وروسته نکاح کول او خوراک ورکول جائز نه دي

سوال: نن سبا زموږ د مسلمانانو عادت جوړ شوی دی چې د واده، نکاح پروگرام د جمعې په ورځ باندې مقرر کړي او عموماً د خوراک څښاک او نکاح پروگرام بالکل د جمعې لمانځه ته نژدې د لومړي اذان نه وروسته مقرر وي، د قرآن او حدیث په رڼا کې په دې باندې رڼا واچوی چې د جمعې په ورځ د لومړي اذان نه وروسته واده، نکاح او د خوراک وغیره انتظام کول شرعاً جائز دي او که نه؟

جواب: د جمعې له اذان نه وروسته د جمعې د تیاري نه پرته بل شغل جائز نه دی^{۱۳}.

د جمعې دریم اذان صحیح نه دی

سوال: جناب! زموږ په علاقه کې یو جومات دی عام ډول د جمعې په لمانځه کې دوه اذانونه کیږي، خو په دې جومات کې درې اذانونه کیږي، لومړی اذان خو په خپل وخت باندې کیږي او دویم اذان چې کله مولانا صاحب وعظ وکړي بیا کیږي او دریم اذان د سنتو د ادا کولو نه وروسته کیږي او په نورو جوماتونو کې دوه اذانونه کیږي، یو په خپل وخت باندې او بل د سنتو د ادا کولو نه وروسته جناب! زه ستاسو نه دا معلومول غواړم چې دا طریقه ترکومه حده صحیح ده او په اسلام کې د دې حقیقت څه دی؟

جواب: د جمعې دوه اذانونه وي^{۱۴} دریم اذان مو نه چیرته لیدلی دی اونه مو اوریدلی دی، الله پوهیږي دې صاحب د کوم ځای نه راویستلی دی؟ په هر حال دریم اذان بدعت دی^{۱۵}.

^۱ [اعلم ان اذان الجمعة في عهده صلى الله عليه وسلم كان واحد خارج المسجد عند الشروع في الخطبة وكذلك استمر العمل به في عهد الشيخين ابي بكر وعمر رضي الله عنهما ثم زاد عثمان اذاناً خارج المسجد على الزوراء حين كثر المسلمون وذلك قبل اوان الخطبة (معارف السنن ج: ٤ ص: ٣٩٥ طبع المكتبة النورية كراچی). ايضاً اوگوري: شرح مختصر الطحاوي ج: ٢ ص: ١١٤ باب صلاة الجمعة، طبع دارالسراج].

^۲ [ويجب السعي وترك البيع بالاذن الاول. عالمگیری ج: ١ ص: ١٤٩ الباب السادس عشر في صلاة الجمعة].

^۳ [دغه شان اوگوري: شرح مختصر الطحاوي للجصاص ج: ٢ ص: ١١٤ تا ١١٦ باب صلاة الجمعة].

^۴ [اعلم ان اذان الجمعة في عهده صلى الله عليه وسلم كان واحد خارج المسجد عند الشروع في الخطبة وكذلك استمر العمل به في عهد الشيخين ابي بكر وعمر رضي الله عنهما ثم زاد عثمان اذاناً خارج المسجد على الزوراء حين كثر المسلمون وذلك قبل اوان الخطبة (معارف السنن ج: ٤ ص: ٣٩٥).]

^۵ [بأنها (البدعة) ما حدث على خلاف الحق المتلقى عن رسول الله صلى الله عليه وسلم] بقيه حاشيه په راروانه صفحه

ایا د جمعې د لمانځه په وخت کارخانه بندول هم ضروري دي؟

سوال: زموږ د متهيايي دکان دی، د هغه له پاسه کارخانه ده، د جمعې د اول اذان په وخت موږ خپل دکان بند کړو بیا یې د لمانځه نه وروسته پرانیزو، ایا په موږ باندې د جمعې د لمانځه له پاره کارخانه بندول هم لازم دي؟ یا که کاریگر خپل اختیار ته پریږدو؟

جواب: د جمعې په دوران کې هر قسم کاروبار ممنوع دی، تردې چې فیکتري هم جاري ساتل جائز نه دي [۱] والله اعلم!

د جمعې اول اذان او شل رکعت تراویح کله شروع شوي دي؟

سوال: الله پاک دې ما معاف کړي، د معلوماتو او اطمینان له پاره معلوموم، د بزړگانو نه مې اوریدلې دي چې په یو صحابي رسول ﷺ باندې هم تنقید کول سخت منع او ناقابل معافي گناه ده، خو د ایمان د مضبوطوالي له پاره معلومات کول غواړم، هغه دا چې زموږ رسول الله ﷺ دین کامل کولو نه وروسته تشریف یوو، اوس په دین کې د هیڅ قسم ترمیم یا تخفیف چاته اجازه نه شته او نه د دې خبرې گنجانش باقی پاتې شو. نوحضرت عمر رضی الله عنه د جمعې په لمانځه کې دویم اذان څنگه ایجاد کړ، همدغه شان تراویح رسول الله ﷺ اته کړې وې؛ نو عمر رضی الله عنه څنگه شل مقررې کړې؟

جواب: د جمعې د اول اذان زیادت حضرت عثمان رضی الله عنه کړې و [۲] او په شلو رکعتو باندې حضرت عمر رضی الله عنه اجماع کړې وه، د رسول الله ﷺ نه شل تراویح هم منقول دي؛ خو د هغه سند کمزوری دی [۳] حضرت عمر رضی الله عنه د صحابه کرامو رضی الله عنه په موجودګي کې د تراویح جمعه شروع

...بقیه د تیر مخ... من علم او عمل احوال بنوع شبهة واستحسان وجعل دیناً قویماً وصراطاً مستقیماً (رد المحتار کتاب الصلاة باب الامامة مطلب البدعة خمسة اقسام ج: ۱ ص: ۵۶۰ طبع سعید)۔

[۱] و يجب السعی وترك البیع بالاذان الاول (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۴۹ الباب السادس عشر فی صلاة الجمعة) ایضاً قال ابوبکر احمد: وذلك لقول الله تعالى: يا ايها الذين امنوا اذا نودى للصلاة من يوم الجمعة فاسعوا الى ذكر الله وذروا البیع، فانظمت الآية معاني منها ..... وترك الاشتغال بالبیع والنهی عن البیع وان كان مخصوصاً بالذکر فليس المقصود به البیع دون غيره من الامور الشاغلة عن الجمعة وانما ذكر البیع لان اكثر من كان يتخلف عنها لاجل البیع (شرح مختصر الطحاوی للجصاص ج: ۲ ص: ۱۱۴، ۱۱۵ باب صلاة الجمعة طبع دار السراج بیروت)

[۲] وروی عن انس رضی الله عنه ان النبی صلی الله علیه وسلم کان یصلی الجمعة اذا مالت الشمس وکان الاذان والاقامة کما ذکره ابو جعفر فی عهد النبی صلی الله علیه وسلم وابی بکر و عمر رضی الله عنهما فلما کان خلافة عثمان رضی الله عنه وکثر الناس امر عثمان يوم الجمعة • بالاذان الثالث کذا لک رواه الزهري عن السائب بن زید رضی الله عنه (شرح مختصر الطحاوی لابی بکر الجصاص ج: ۲ ص: ۱۱۵ باب صلاة الجمعة طبع دار البیضاء اسلامية)

[۳] عن ابن عباس رضی الله عنه قال: کان النبی صلی الله علیه وسلم یصلی... [بقیه حاشیه په راروانه صفحه..]

کړه او په شلو رکعتونو باندې یې خلک راجمع کړل: نو یقیناً هغوی به سنت نبوي ﷺ خپل کړي وي. د درې خلفاء راشدینو په زمانه کې د صحابه کرامو رضی الله عندهم په دې باندې اتفاق وو او وروسته ائمه اربعه هم شل رکعتہ اختیار کړل. چې له هغه نه واضح کیږي چې همدا مقصود نبوي ﷺ و، د حضرت عثمان رضی الله عنه اذان اول شروع کول د اجتهاد په بنیاد و، هغه دا وگڼله چې د اذان مشروعیت د خبر ورکولو له پاره دی او د خطبې کوم اذان چې د مسجد په دروازه باندې کیږي، د ابادي د زیاتیدو له وجې هغه د خبر له پاره کافي نه دی. له دې وجې هغه یو بل اذان ددې نه مخکې په زوره باندې ویل شروع کړل او په صحابه کرامو رضی الله عندهم کې چا هم د هغه په دې فعل باندې نکیر نه دی کړی، بلکې ټولو اتفاق وکړ او د خلفاء راشدینو رضی الله عندهم فیصلو ته په شریعت کې قانوني حیثیت حاصل دی؛ نو د رسول الله ﷺ ارشاد دی: لا یم ونیسئ زما سنت او زما د خلفاء راشدینو سنت. (مشکوٰۃ ص ۳۰) [۱] او د دین تکمیل د اصول او کلیاتو په اعتبار سره دی. ددې اصولو او کلیاتو په رڼا کې چې خلفاء راشدینو کومې فیصلې وکړې یا وروسته مجتهدینو کومې فیصلې وکړې هغه هم د دین په تکمیل کې داخلي دي.

ایا د جمعي له پاره یوازې خلور سنت او دوه فرض کافي دي؟

سوال: نن سبا بالخصوص یو غلط روایت عام کیږي چې یو خو هسې هم د نوم مسلمانان په خپل روزمره ژوند کې الله پاک ډیر کم یادوي او لمونځونه وغیره هم نه کوي او د جمعي په ورځ که د جمعي د کولو له پاره مسجد ته راشي: نو هم د واپس تښتیدو یې دومره بیرې وي چې د دوه رکعتو فرضو کولو نه وروسته نیم مسجد د لمونځ کونکو نه خالي شي، هر چې زما د معلوماتو تعلق دی فرض لمونځ په مسجد کې کول افضل دي او د سنتو او نوافلو وغیره ادا کول په کور کې د زیات ثواب د حصول سبب جوړیږي. خو د عامو خلکو اکثریت کوم چې په مسئله باندې نه پوهیږي چې په هغوی کې بالخصوص ځوانان او ماشومان شامل دي د هغه خو صحیح کسانو په تقلید کې چې په مسئله باندې پوهیږي په ناپوهي کې یوازې ددوه رکعتو د ادا کولو نه وروسته د مسجد نه د تښتې لاره اختیار کړي او کور ته تلو سره پاتې لمونځ نه کوي او دا گنهي چې هغوی د پوره هفتې قرض ادا کړی دی، ایا د دوه رکعتو فرضو په ادا کولو سره د جمعي لمونځ ادا کیږي او پاتې رکعتونه کول ضروري نه دي؟ دې مسئلې دومره وسعت اختیار کړی دی چې هغه ماشومان چې نن ماشومان دي هغوی د جمعي لمونځ یوازې د خلور

...بقیه د ترمخ].. فی رمضان عشرين رکعة والوتر (رواه الطبرانی فی الکبیر والاسط وقیه ابوشیبة ابراهیم وهو ضعیف (مجمع الزوائد ج: ۳ ص: ۴۰۴ باب قیام رمضان)

[۱] عن العریاض بن ساریة رضی الله عنه قال: صلی بنارسل الله صلی الله علیه وسلم..... فعلیکم بسنتی وسنة الخلفاء الراشدين المهديين تمسکوا بها وعضوا علیها بالنواجز..... الخ (مشکوٰۃ ص: ۳۰ الفصل الثانی باب الاعتصام بالکتاب والسنة)

سنتو او دوه فرضو برابر گڼي

جواب: پنځه وخته لمونځ کول د اسلام قبلولو نه وروسته د ټولو نه اهم ترين فرض دي. په دې کې سستي او کوتاهي کول د ټولو نه لويه کبیره گناه ده. په حديث کې راغلي دي، د هغه مفهوم دادی، چې د قيامت په ورځ باندې به د ټولو نه اول د بنده نه د لمانځه حساب اخيستل کيږي، که هغه په لمانځه کې کامياب شو؛ نو انشاء الله په باقي ټولوشيانو کې به هم کامياب شي او که په لمانځه کې ناکام شو؛ نو په باقي ټولو شيانو کې به په درجه اولی ناکام وي [۱] له دې وجې مسلمانانو وروڼو ته په فرض لمونځونو کې بالکل سستي نه دي کول پکار او د لمونځونو په مسجد کې د جمعې سره ادا کول د ايمان نښه ده او د جمعې په لمانځه کې کوتاهي او سستی کول د نفاق علامه ده له دې وجې د جمعې لمونځ ادا کول اهم ترين واجب دي [۲]

او د لمانځه سنت او نوافل په حقيقت کې د فرائضو د تکميل له پاره دي، ځکه چې د کومې درجې سکون او اطمینان، خشوع او خضوع او حضور قلب سره لمونځ ادا کول پکار دي. موږ د هغه لسمه برخه هم نه شو ادا کولی. له دې وجې الله پاک په خپل رحمت سره د فرائضو د تکميل له پاره سنت او نفل لمونځونه مقرر کړي دي چې د فرائضو کمي په هغو سره پوره شي، له دې وجې سنت هم پوره په اهتمام سره ادا کول پکار دي [۳] د جمعې د لمانځه نه مخکې څلور رکعت سنت موکده دي او د جمعې د لمانځه نه وروسته څلور رکعت سنت موکده او دوه سنت غير موکده دي [۴] په دې کې کوتاهي نه دي کول پکار. الله پاک دې ټولو مسلمانانو وروڼو ته توفيق ورکړي او د آخرت کاميابي دې ورته نصيب کړي.

[۱] عن حريث بن قبيصة قال: قدمت المدينة فقلت: اللهم يسر لي جليساً صالحاً قال: فجلست إلى أبي هريرة فقلت: أباي سألت الله أن يرزقني جليساً صالحاً، فحدثني بحديث سمعته من رسول الله صلى الله عليه وسلم لعل الله أن ينفعني به فقال: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: إن أول ما يحاسب به العبد يوم القيامة من عمله صلاته، فإن صلحت فقد أفلح وأنجح وإن فسدت فقد خاب وخسر فإن انتقص من فريضة شيئاً قال الرب تبارك وتعالى: انظروا هل لعبد من تطوع فيكمل بها ما انتقص من الفريضة ثم يكون سائر عمله على ذلك (ترمذی ج: ۱ ص ۵۵ باب ماجاء في أول ما يحاسب به العبد يوم القيامة الصلاة)

[۲] الجماعة سنة مؤكدة لقوله عليه السلام الجماعة من سنن الهدى لا يتخلف عنها. الامنافق (هداية ج: ۱ ص: ۱۲۱ باب الامامة)

[۳] عن تميم الداري قال: أول ما يحاسب به العبد يوم القيامة الصلاة المكتوبة، فإن أتتها والاقل: انظروا هل له من تطوع؟ فأكملت الفريضة من تطوعه فإن لم تكمل الفريضة ولم يكن له تطوع اخذ بطرفيه فيقذف في النار (كتر العمال ج: ۸ ص: ۳ كتاب الصلاة، طبع مؤسسة الرسالة، بيروت)

[۴] (والسنة قبل الجمعة اربع وبعدها اربع) اما الاربع بعدها فلما روى مسلم عن أبي هريرة قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: إذا صليتم بعد الجمعة فصلوا اربعاً وفي رواية للجماعة البخاري: إذا صلى أحدكم الجمعة فليصلي بعدها اربعاً واول يدل على الاستحباب والثاني ..... [بقية حاشيه په راروانه صفحه..]

د جمعې د رکعتونو تعداد تفصیل او نیت

سوال: مسئله داده چې د جمعې په لمانځه کې خومره فرض او خومره سنت دي؟ او ددې نیت به څنګه کوو، یعنی د لمانځه وخت کوم وي؟ او کوم رکعتونه چې د جمعې نه مخکې کیږي د هغو نیت به څنګه کوو؟

جواب: د جمعې د لمانځه د رکعتونو تفصیل دا دی

۱ خلور سنت ۲ دوه فرض ۳ خلور سنت ۴ دوه سنت

۵ دوه نفل لومړي او وروستي خلور رکعتونه سنت موکد دي^{۱۱} او دوه غیر موکد د سنت او نفل له پاره د مطلق لمانځه نیت کافی دی^{۱۲}

په یو وخت د جمعې او د ماسپینین د ادا کولو حکم

سوال: مولانا صاحب! دا بیان کړئ چې د جمعې په ورځ جمعه او ماسپینین دواړه ادا کیږي؟ او دا چې دا دواړه لمونځونه په یو وخت کولی شو؟

جواب: د جمعې په ورځ د جمعې لمونځ د سړیو له پاره د ماسپینین قائم مقام دی، له دې وجې هغوی به یوازې جمعه کوي، د ماسپینین لمونځ به نه کوي^{۱۳} په ښځو باندې د جمعې

...بقیه د ترمخ]... علی الوجوب فقلنا بالسنة موكدة جمعا بينهما واما الاربع قبلها فلما تقدم في سنة الظهر من مواظبته عليه الصلاة والسلام على الاربع بعد الزوال وهو يشمل الجمعة ايضاً: ولا يفصل بينهما وبين الظهر (وعند أبي يوسف) السنة بعد الجمعة (سنة) ركعات وهو مروي عن علي رضي الله عنه والافضل ان يصلي اربعاً ثم ركعتين للخروج عن الخلاف (حلي كبير ص: ۳۸۸، ۳۸۹ فصل في النوافل طبع سهيل اكيدي لاهور) وروى عن علي بن ابي طالب انه امر ان يصلي بعد الجمعة صلى ركعتين ثم اربعاً (ترمذي ج: ۱ ص: ۶۹ باب في الصلاة قبل الجمعة وبعدها)

۱ [والسنة قبل الجمعة اربع وبعدها اربع] واما الاربع بعدها فلما روى مسلم عن ابي هريرة قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: اذا صليتم بعد الجمعة فصلوا اربعاً وفي رواية للجماعة الا البخاري: اذا صلى احدكم الجمعة فليصلي بعدها اربعاً واول يدل على الاستحباب والثاني على الوجوب فقلنا بالسنة موكدة جمعا بينهما واما الاربع قبلها فلما تقدم في سنة الظهر من مواظبته عليه الصلاة والسلام على الاربع بعد الزوال وهو يشمل الجمعة ايضاً: ولا يفصل بينهما وبين الظهر (وعند أبي يوسف) السنة بعد الجمعة (سنة) ركعات وهو مروي عن علي رضي الله عنه والافضل ان يصلي اربعاً ثم ركعتين للخروج عن الخلاف (حلي كبير ص: ۳۸۹، ۳۸۸ فصل في النوافل طبع سهيل اكيدي لاهور) وروى عن علي بن ابي طالب انه امر ان يصلي بعد الجمعة صلى ركعتين ثم اربعاً (ترمذي ج: ۱ ص: ۶۹ باب في الصلاة قبل الجمعة وبعدها)۔

۲ [ويكفيه مطلق النية للنفل والسنة والتروايح هو الصحيح (عالمگیری ج: ۱ ص: ۶۵ الباب الثالث في شروط الصلاة)]
 ۳ [ولان اقامة الجمعة مقام الظهر عرف بنص الشرع بشرائط الجمعة (بدائع الصنائع، كتاب الصلاة الجماعة من شروط الجمعة ج: ۱ ص: ۲۶۷ طبع ايج ايم سعيد) ايضاً: (فرض الوقت هو الظهر، والجمعة بدل عنها) قال: (ومن صلى في بيته يوم الجمعة الظهر، اجزاه ما لم يخرج بعد ذلك يريد الجمعة) .. [بقیه حاشیه په راروانه صفحه

لمونځ فرض نه دی^{۱۱}، هغوی ته حکم دی چې هغوی په خپل کور کې یوازې د ماسپینین لمونځ وکړي او که یوه ښځه جومات ته لاړه شي او د جمعې سره د جمعې لمونځ ادا کړي: نو د هغې دا د جمعې لمونځ به هم د ماسپینین قائم مقام شي. خلاصه دا چې د جمعې او د ماسپینین د دواړو د ادا کولو حکم نه شته، بلکې چا چې جمعه وکړه د هغه نه د ماسپینین لمونځ ساقط شو^{۱۲}

د جمعې د لمانځه په تشهد کې یوځای کیدونکي به د جمعې لمونځ کوي که د ماسپینین؟

سوال: د جمعې د لمانځه د دواړو رکعتونو د پوره کیدو نه وروسته که په تشهد کې د امام اقتداء ملاو شي: نو امام سره د سلام اړولو نه وروسته به مقتدي پاتې لمونځ د جمعې لمونځ کوي (دوه رکعت، یا د ماسپینین (خلور رکعت)؟

جواب: د سلام نه مخکې چې کوم سړی د جمعې په لمانځه کې شریک شي، هغه به د جمعې لمونځ پوره کوي د ماسپینین نه^{۱۳}

د جمعې لمونځ د کور په بیتک کې ادا کول

سوال: ایا د جمعې لمونځ د یو کور په بیتک کې ادا کیدای شي چې دهغه رقبه (۱۰×۱۰) فټ وي؟

جواب: د جامع مسجد نه پرته په نورو ځایونو کې جمعه کول مکروه دي، خو که هلته هر یو سړي ته د راتلو اجازه وي: نو جمعه به یې ادا شي^{۱۴}

...بقیه د ترمخ]..وذلك لان فرض الوقت عندناي حنيفة وابي يوسف هو الظهر والجمعة بدل منها ٠ والدليل على ذلك قول النبي صلى الله عليه وسلم واول وقت الظهر حين تزول الشمس ولم يفرق بين الجمعة وغيره (شرح مختصر الطحاوي، كتاب الصلاة باب صلاة الجمعة ج: ٢ ص: ١٤٣ طبع دار السراج ايضاً: المبسوط ج: ٢ ص: ١٣٢ طبع دار الفكر)۔

^۱ [اما شروط الوجوب فسته فالوها الذكورة فلا تجب على المرأة (حلي كبير ص: ٥٤٨) ايضاً: لا تجب الجمعة على مسافرو ولا عيولاً امرأة..... وان صلوا اجزاهم وذلك لما حدثنا..... عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: اربعة لا جمعة عليهم: المرأة والعبد..... الخ (شرح مختصر الطحاوي ج: ٢ ص: ١٤١، ١٤٣ باب صلاة الجمعة)۔

^۲ [ومن لا جمعة عليه اذا هاجز عن فرض الوقت (عالمگیری ج: ١ ص: ١٤٥ الباب السادس عشر في صلاة الجمعة) دتفصيل دپاره او گورئ: شرح مختصر الطحاوي ج: ٢ ص: ١٤٣ طبع دار السراج بيروت)۔

^۳ [ومن ادركها في التشهد او في سجود السهوات جمعة عند الشيخين رحمهما الله (عالمگیری ج: ١ ص: ١٤٩ الباب السادس عشر في صلاة الجمعة) ٠ ايضاً: ومن ادرك الامام في يوم الجمعة في التشهد او فيما سواه صلى وما ادرك معه وقضى مافاته في قول ابي حنيفة وابي يوسف..... الحجة للقول الاول قول النبي صلى الله عليه وسلم: ما در كنتم فصلوا وما فاتكم فاقضوا ومعلوم ان المراد ما فاتكم من صلاة الامام..... ويدل عليه ايضاً: اتفاق الجميع انه لو ادرك معه ركعة بنى على الجمعة (شرح مختصر الطحاوي ج: ٢ ص: ١١٨، ١١٩)۔

^۴ [والاذن العام والاداء على سبيل الشهرة من جملة تلك الخصوصية فلا تجوز بدونه (حلي كبير ص: ٥٥٨)

که د جمعې لمونځ ملاو نه شي؛ نو په کور کې کول څنګه دي؟

سوال: که له څه وجې د جمعې لمونځ پاتې شي؛ نو ایا په کور کې یې کولی شو؟

جواب: که په خپل نژدې جومات کې جمعه ملاو نه شي؛ نو کوشش پکار دي چې په بل یو ځای کې جمعه ملاو شي او که چیرته هم ملاو نه شي؛ نو د ماسپښین څلور رکعتنه دې وکړي او په جمعه کې په سست والي باندې دې استغفار وکړي په کور کې یوازې جمعه نه کیږي^{۱۱}

کوم ځای کې چې د جمعې لمونځ نه کیږي،

هله دې د ماسپښین لمونځ وکړل شي

سوال: زما یو دوست په امریکه کې مقیم دی هغه ته دا پریشاني ده چې په کوم ښار کې هغه اوسېږي هله د جمعې د خطبې انتظام نه شته او داسې له خطبې پرته د جمعې لمونځ نه شي ادا کولی؛ نو تاسو ته درخواست دی چې د قرآن او سنت په رڼا کې بیان کړئ چې هغه ته څه کول پکار دي؟ او په داسې حالت کې چې هغه مجبور دی په هغه باندې به د جمعې د پریښودو ګناه لارمېږي (او که نه؟) او د لمونځ د پریښودو کفاره څه ده؟

جواب: که هله د جمعې د لمانځه د کولو انتظام نه شته؛ نو هغه معذور دی، هغه دې د ماسپښین لمونځ ادا کوي^{۱۲}، (ځکه چې هغه د عذر له وجې جمعه نه ادا کوي، له دې وجې په هغه باندې هیڅ کفاره نه شته، خو که څه مسلمانان هم هله آباد دي؛ نو ټولو ته په یو ځای کیدو باندې د جمعې انتظام کول پکار دي.

صاحب ترتیب دې لومړی د سهار د لمانځه قضاء راوړي بیا دې جمعه کوي

سوال: زما یو دوست وايي چې که د جمعې په ورځ د سهار لمونځ ونکړل شي؛ نو د جمعې لمونځ هم نه کیږي، دا خبره څومره صحیح ده؟

جواب: ستاسو ملګري چې کومه مسئله ذکر کړې ده هغه د صاحب ترتیب له پاره ده، صاحب ترتیب هغه سړی دی چې د هغه په ذمه باندې د پنځو لمونځونو نه زیات قضاء لمونځونه نه وي^{۱۳}، د داسې سړي له پاره حکم دی چې مثلاً دهغه د سهار لمونځ قضاء شو؛ نو ترڅو چې د سهار لمونځ ونکړي د ماسپښین او د جمعې لمونځ نه شي کولی، که د سهار لمونځ یې ونکړ او جمعه یې وکړه وروسته یې د سهار لمونځ وکړ؛ نو جمعه به یې باطله شي او هغه به د

^۱ [ولا یتمکن من اداء الجمعة بنفسه وانما یتمکن من اداء الظهر..... الخ (المبسوط لشمس الدین السرخسی ج: ۲ ص: ۲۲ طبع دار الفکر بیروت).]

^۲ [قال ابو حنیفة و ابو یوسف ان فرض الوقت هو الظهر حق المعذور..... الخ (بدائع الصنائع ج: ۱ ص: ۲۵۶).]

^۳ [صاحب الترتیب: من لم تکن علیه الفوائت ستا غیر الوتر غیر ضیق الوقت والنسیان (قواعد الفقه ص: ۴۴).]

ماسپینین لمونځ په دویم ځل کوي^{۱۱} او کوم سړې چې صاحب ترتیب نه وي هغه که د سهار لمونځ نه وي کړی او جمعه یې وکړه؛ نو د هغه جمعه صحیح شوه^{۱۲}؛ خو هغه ته قضاء شوي لمونځونه ادا کول پکار دي

د جمعې په ورځ د خطبې نه مخکې جومات ته د رسیدو ثواب او د خطبې نه په غیر حاضري باندې محرومیتیا

سوال: ایاد جمعې د خطبې د اوریدو نه پرته هم د جمعې لمونځ کیږي؟

جواب: د جمعې د لمانځه له پاره د خطبې د شروع کیدو نه مخکې جومات ته تلل پکار دي. ځکه په حدیث شریف کې راځي چې د جمعې د حاضري له پاره خاص ملائکې مقررې وي. څوک چې په لومړي وخت کې راشي د هغوی له پاره د اوبس د قرباني ثواب لیکل کیږي او د وروسته راتلونکو ثواب کمیږي. تر دې چې کله خطبه شروع شي؛ نو ملائکې خپلې صحیفې راټولې کړي او په خطبه اوریدو مشغولې شي.^{۱۳} له دې نه معلومیږي چې کوم خلک د خطبې د شروع کیدو نه وروسته راځي د هغوی حاضري نه لگیږي کوم سړي چې خطبه نه وي اوریدلې د امام سره خوبه لمونځ دهغه هم وشي، خو د جمعې په ورځ د حاضري د لگولو نه هغه محروم شو.

د جمعې په ورځ باندې په زر راتلونکو او ناوخته راتلونکو کې څوک غوره دي؟

سوال: د جمعې په لمانځه کې، ما اکثر خلک لیدلي دي، په هغوی کې ماشومان، ځوانان او بوډاگان تقریبا ټول شامل وي، خو زیاتره هغه خلک هم وي کوم چې په دې کوشش کې وي چې ټول په ټول ثواب یوازې ماته حاصل شي، په دې کې زیاتره برخه د بوډاگانو خلکو وي؛ نو ما دا ویل چې د جمعې په لمانځه کې ډیر خلک داسې هم وي چې د لمانځه له پاره ډیر مخکې لاړ شي او د جمعې د لمانځه نه پوره فایده اوچتوي او که وکتل شي؛ نو هغوی ته فایده هم کیږي، هغوی نوافل ادا کوي، سنت ادا کوي، خطبه اوري، وغیره اوځینې نور خلک داسې وي کوم

[۱] لوتذکر الفجر عند خطبة الجمعة یصلیها مع ان الصلوة حینذ مکروه بل فی التارخانیه انه یصلیها عندهما. وان خاف فوت الجمعة مع الامام ثم یصلی الظهر (شامی ج: ۲ ص: ۶۷ باب قضاء الفوائت مطلب فی تعریف الاعادة) [۲] ویسقط الترتیب عن کثرة الفوائت وهو الصحیح هکذا فی محیط السرخسی وحد الکثرة ان تصیر الفوائت ستا بخروج وقت الصلاة السادسة (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۲۳ الباب الحادی عشر فی قضاء الفوائت)۔

[۳] عن ابی هريرة رضى الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: اذا كان يوم الجمعة وقفت الملائكة على باب المسجد يكتبون الاول فالاول ومثل المهجر كمثل الذى يهدى بدنة ثم كالذى يهدى بقرة ثم كبشاً ثم دجاجة ثم بيضة فاذا خرج الامام طووا صحفهم ويستمعون الذكر. متفق عليه (مشکوة ص: ۱۲۳ باب التنظيف والتكبير، الفصل الاول)

چې عين هغه وخت راشي چې كله امام خطبه ويل شروع كړي او يا خطبه په ختميدو باندې وي او هغوی د پريشاني په حالت كې راځي، ايا دا خلك صحيح وي، په صحيح وخت باندې راځي او كه په غلط وخت؟ ددوی متعلق څه ويل شوي دي؟ اوس هغه خلك دچا چې ما مخكې ذكر كړي دی دومره زر راځي چې گډوډ اودس يې وکړ، يايې د کور نه اودس وکړ په يولاس كې يې پيزار يا چپل اود څنگلو او گوتونه اوبه بهيدو سره په لمونځ كونكو له پاسه اوږي او تيريږي او په پيزار چپلو كې يې د بهر گندگي لگيدلې وي، ورسره هغه هم په لمونځ كونكو باندې غورځوي او زموږ مخې ته كيني او يا كوشش كوي چې په څه طريقه ورته د امام صاحب برابر ځای پيداشي، چې امام صاحب ته د برابر اودريدو ثواب ورته ملاو شي، ايا په دين كې د داسې خلكو له پاره زيات ثواب ليكل شوی دی؟ كه د داسې خلكو په پاره كې هيڅ نه دي ويل شوي؟

جواب: تاسو ډيره لويې او اهمې مسئلې ته توجه وركړې ده، د جمعې د لمانځه له پاره د وختي راتلو رسول الله ﷺ تاكيد فرمايلي دی او د هغه يې ډير فضايل هم بيان كړي دي، جمعې ته د راتلونكو د حاضري ليكلو له پاره ملائكې مقررې وي او چې كله خطبه شروع شي؛ نو هغوی خپلې صحيفې بندولو سره په ذكر الهي ليكلو مشغولې شي [۱] (گويا د خطبې شروع كيدو نه وروسته چې كوم خلك راځي د هغوی د نوسونو اندراج نه كيږي، د اذان كيدو نه وروسته د جمعې د تياري نه پرته په يو كار كې د مشغول كيدو ممانعت دی، له دې وجې د اذان نه وروسته فورا مسجد ته راتلل ضروري دي او دې وخت كې كاروبار كول ناجائز دي [۲] كوم خلك چې وروسته راځي هغوی ته حكم دی چې وروسته ورته كوم ځای كې د ناستې ځای پيداشي هم هلته دې كيني، د وړاندې تلو كوشش دې نه كوي، په حديث كې فرمايل شوي دي چې كوم خلك د نورو په څټونو باندې اوښتلو سره د وړاندې تلو كوشش كوي دهغوی د جمعې ثواب باطليږي [۳] په حديث كې دي چې رسول الله ﷺ د جمعې خطبه فرمايله، يو سړی راغی او وړاندې لاړ، رسول الله ﷺ وفرمايل چې: كينه! تا په راتلو كې ورستوالی وکړ او خلكو ته دې تكليف وركړ [۴] الغرض د جمعې له پاره مخكې راتلل پكار دي، چې په اطمینان

[۱] عن ابی هريرة رضى الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: اذا كان يوم الجمعة وقفت الملائكة على باب المسجد الاول فالاول... فاذا خرج الامام طوا صفيهم ويستمعون الذكر... الخ (مشكوة ص: ۱۲۲)

[۲] ويجب السعي وترك البيع بالاذان الاول (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۴۹). ايضاً: واذا زالت الشمس يوم الجمعة جلس الامام على المنبر واذن المودنون بين يديه، وامتنع يديه وامتنع الناس من الشراء والبيع..... وذاك لقول الله عز وجل: يا ايها الذين امنوا اذا نودى للصلاة من يوم الجمعة فاسعوا الى ذكر الله وذروا البيع..... الخ (شرح مختصر الطحاوى ج: ۲ ص: ۱۱۴)

[۳] عن عبدالله بن عمرو بن العاص قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم..... ومن لغا وتخطى رقاب الناس كانت له وزراً (الترغيب والترهيب ج: ۱ ص: ۲۹۳، ۲۹۴ طبع دار الكتب العلمية)

[۴] عن ابی الزاهرية قال: كنامع عبدالله بن بسر صاحب النبی صلى الله عليه وسلم.. [بقیه حاشیه په راروانه صفحه

سره سنت هم وکړي، د اطمینان خای هم پیدا شي، وعظ او نصیحت هم واورې د ملائکو په رجستر کې یې نوم هم ولیکل شي او کوم خلک چې ناوخته راشي هغوی دې د خای په لټون کې وړاندې نه ځي او په لمونځ کونکو له پاسه دې نه اوړي

ایا د جمعې د خطبې د اوریدو نه پرته به د جمعې لمونځ وشي؟

سوال: په اسلام کې دې چې د جمعې لمونځ د خطبې نه پرته ناپوره وي. ستاسو نه دا پوښتنه کول دي چې که له څه وجې نه د جمعې د خطبې اواز موږ ته نه رارسېږي: نو ایا په دې صورت کې به د خطبې د اوریدو نه پرته لمونځ ادا شي.

جواب: کوم سړی چې د جمعې په خطبه کې شریک و، خو د امام اواز هغه ته نه رارسیده: نو هغه ته به پوره ثواب ملاوېږي، په دې شرط چې د خطبې په دوران کې خاموش وي [۱]

د خطبې په وخت کې د التحیات په شکل کیناستل

سوال: د جمعې د خطبې په وخت ایا د التحیات په شکل کیناستل او لاسونه تړل ضروري دي؟

جواب: د جمعې په خطبه کې په یو خاص هیئت باندې کیناستل ضروري نه دي، نه لاسونه تړل ضروري دي، څنگه چې ورته سهولت وي هغه شان دې کيني. [۱] خو په پلټنۍ پرلټ، کیناستل مکروه دي

د جمعې په اوله خطبه کې لاسونه تړل او په دویمه کې د تشهد په شان کیناستل

سوال: ایا د جمعې په اوله خطبه کې لاسونه تړل او په دویمه خطبه کې د تشهد په شان کیناستل ضروري دي؟

جواب: نه! د خطبې په دوران کې په څه خاص هیئت باندې کیناستل ضروري نه دي، څنگه چې ورته سهولت وي هغه شان دې کيني، [۲] خطیب طرف ته دې متوجه وي. [۳]

...بقیه د ترمخ [۱].. يوم الجمعة فجاء رجل يتخطى رقاب الناس يوم الجمعة والنبي صلى الله عليه وسلم يخطب. فقال له النبي صلى الله عليه وسلم: اجلس! فقد أدبت (ابوداود ج: ۱ ص: ۱۵۹ کتاب الصلاة باب تحطی رقاب الناس يوم الجمعة)

[۲] في الدر المختار: بل يجب عليه ان يستمع ويسكت بلا فرق بين قريب وبعد في الاصح، محيط (الدر المختار مع رد المحتار ج: ۱ ص: ۱۵۹)

[۳] اذا شهد الرجل عند الخطبة ان شاء جلس محتباً او متربعاً او كما تيسر، لانه ليس بصلاة عملاً وحقيقة كذا في المضمرات (عالمگیری ج ۱ ص ۱۴۸، الباب السادس عشر في صلاة الجمعة)

[۴] ايضاً.. قوله بل يجب عليه ان يستمع ظاهره انه يكره الاشتغال بما يفوت السماع.. [بقیه حاشیه په راروانه صفحه..]

د جُمعې په خطبه کې خلکو ته څنګه کیناستل پکار دي؟

سوال: د جُمعې د خطبې دوران کې امام د لږ شان وقفې له پاره کیني، عام ډول موږ گورو چې خلک د امام د کیناستو نه مخکې د (التحيات) په شکل کیني او لاسونه هم د لمانځه په شان تړي، خو د وقفې نه وروسته یې د قعدې په شان په ګونډو باندې کیني، ایا دا طریقه صحیح ده او که نه؛ نو بیا صحیح طریقه څه ده؟

جواب: د جُمعې د خطبې دوران کې په څه خاص هیئت باندې کیناستل سنت نه دي، څنګه چې ورته اسانه وي هغه شان دې کیني، خو د امام طرف ته دې متوجه وي او په غور دې خطبه اوري.^(۱۱)

د خلکو کوم دستور چې تاسو ذکر کړی دی دا له ځانه جوړ شوی دی، په شریعت کې ددې اصل نه شته. ځینې خلک د وقفې دوران کې دعا کوي دا هم یو بدعت دی، له دې نه ځان ساتل پکار دي.^(۱۲)

د جُمعې د خطبې دوران کې په صفونو باندې اوبتل

سوال: د جُمعې د لمانځه نه مخکې خطبه کیږي او د هغه اوریدل لازمي دي او کوم خلک چې وختي راځي هغوی په مخکې صفونو کې کیني، کوم خلک چې وروسته راځي هغه په وروسته صفونو کې کیني دا خبره بالکل صحیح ده، سره له دې ځینې خلک په لومړیو صفونو کې د ناستې ډیر شوق لري او راځي ناوخته او د راتلونکو طریقه څه داسې وي گویا د هغوی له پاره په مخکې صفونو کې ځای خالی دی، حال دا چې په مخکې صفونو کې هیڅ ځای نه وي، ددې باوجود هغه خلک ناست لمونځ کونکي په لاسونو باندې لیرې کولو سره مخکې صف ته ورسېږي او هلته بالکل ځای نه وي، خو د ناستو لمونځ کونکو مینځ کې لږ شان ځای جوړولو سره کیني، ددې ځای د جوړولو له پاره د صف د دواړو طرفونو تقریبا لمونځ کونکي لږ لږ خوځېږي او دغه شان د ټولو لمونځ کونکو د خطبې اوریدو نه خیال پورته شي؛ نو کوم خلک چې داسې کوي دا صحیح ده او که غلط؟

...بقیه د ترمخ].. وان لم یکن کلاما وبه صرح القهستانی حیث قال اذا الاستماع فرض کما فی المحيط او واجب کما فی صلاة السعودیة اوسنة ولیه اشعار بان النوم عند الخطبة مکروه، الا اذا غلب علیه کما فی الزاهدی (رد المحتار: ج ۲: ص ۱۵۹، مطلب فی شروط وجوب الجمعة).

[وکذا السنة فی حق القوم ان یستقبلوه بوجوههم لان الاسماع والاستماع واجب للخطبة واذا لای تکامل الا بالمقابلة (بدائع الصنائع ج: ۱: ص ۲۶۳ بیان شرائط الجمعة).

[۲] اذا شهد الرجل عند الخطبة ان شاء جلس محتباً او متربعاً او کما یتسر لانه لیس بصلاة عملاً وحقیقة..... الخ (عالمگیری ج: ۱: ص ۱۴۸ الباب السادس عشر فی صلاة الجمعة کذا فی اغلاط العوام ص: ۷۰ طبع زمزم پبلشرز).

جواب: که په لومړیو صفونو کې خای وي؛ نو بیا د مخکې تلو اجازه شته، ګني کوم خای کې چې ورته خای ملاوشي هلته دې کیني، کوم صورت چې تاسولیکلی دی داسې دخلکوپه څټونو باندې اوبستلو سره مخکې تلو باندې د جمعې ثواب باطل شي، ددې نه خان ساتل پکار دي^{۱۱}

د خطبې په دوران کې په ګوتو کې ګوتې ورکولو سره کیناستل منع دي

سوال: یو امام صاحب خو ځله دا وفرمایل چې د خطبې په دوران کې د لاسونو ګوتې په یو بل کې ورکولو سره کیناستل حرام دي، په دین کې د دې قسم پابندیو بنیاد څه دی؟

جواب: په حدیث کې د دې ممانعت راغلی دی، همدا ممانعت ددې پابندی بنیاد دی^{۱۲}

د جمعې خطبې په عربي کې ولې ویل کیږي؟

سوال: د جمعې خطبې پخوانۍ ولې اورول کیږي؟ حال دا چې د رسول الله ﷺ په زمانه کې به په حاضر حالاتو باندې خطبه ورکول کیده، په اردو کې یې ترجمه ولې نه شي کولی چې خلک پوه شي چې په خطبه کې څه لوستل کیږي؟

جواب: په خطبه کې د الله پاک ذکر وي او هغه د اسلام په سرکاري ژبه (عربي) کې ضروري ده^{۱۳}، د خطیب له پاره د هیڅ خاص خطبې پابندی نه شته د عربي د خطبې نه مخکې په حاضر حالاتو باندې تقریرونه کیږي.

له عربي پرته په بله ژبه د جمعې خطبه

سوال: دلته په گلستان جوهر (کراچی) کې یو مسجد دی، په دې مسجد کې د جمعې خطبه په سنډهي ژبه ویل کیږي، داسې کیږي چې د جمعې د خطبې له پاره اذان کیږي، له دې نه وروسته امام صاحب یوه نیمه جمله د عربي ولولي او له هغه نه وروسته په سنډهي کې شروع

[۱] عن عبدالله بن عمرو قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: يحضر الجمعة ثلاثة نفر، فرجل حضرها بلغوا فذلك حظه منها ورجل حضرها بدعاء فهو رجل دعا لله ان شاء اعطاه وان شاء منعه، ورجل حضرها بانصات وسكوت ولم يتخط رقبة مسلم ولم يوذ احداً فهي كفارة الى الجمعة التي تليها وزيادة ثلاثة ايام وذلك بان الله يقول: من جاء بالحسنة فله عشر امثالها، رواه ابو داود (مشكوة ص: ۱۲۳ باب التنظيف والتكبير، الفصل الثالث)

[۲] ابو ثامة الخياط ان كعب بن عجرة ادركه وهو يريد المسجد ادرك احدها صاحبه قال: فوجدني وانا مشبك بيدي فنهاني عن ذلك وقال: ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: اذا توضا احدكم فاحسن وضوءه خرج عامداً الى المسجد فلا يشبكن يديه فانه في الصلاة (باب ماجاء في الهدى في المشي الى الصلوة، سنن ابى داود ج: ۱ ص ۸۳) وفي حاشية سنن ابى داود: ان النهي والكره انما هي في حق المصلي وقاصد الصلوة (حاشية نمبر ۸ سنن ابى داود ج: ۱ ص ۸۳)

[۳] فانه لاشك في ان الخطبة بغیر العربية خلاف السنة المتوارثة من النبي صلى الله عليه وسلم والصحابة فيكون مكروهاً تحريماً (عمدة الرعاية ج: ۱ ص ۲۰۰ تفصيل دپاره اوگوری: جواهر الفقه ج: ۱ ص: ۳۵۲ تالیف مفتی اعظم پاکستان حضرت مولانا مفتی محمد شفیع رحمہ اللہ طبع مکتبه دارالعلوم کراچی)۔

شي او په دې خطبه کې عجیب قسم خبرې کيږي او څه ناقابل یقین واقعات کوم چې امام صاحب د هغه خطبې په دوران کې بیانوي دا ټوله سلسله د لسو نه پنځلس منډو پورې وي. د خطبې په دوران کې د توقف کولو نه وروسته یو منډ په عربي کې خطبه لولي او بیا د جمعې جمعه درېږي، قابل احترام مولوي صاحب ته عرض دادی چې ایا داسې خطبه ادا کيږي او که نه؟ بله دا چې عربي زموږ د خوږ نبي ﷺ ژبه ده دا هغه ژبه ده چې په هغه کې قرآن کریم نازل شوی دی، آخر ددې نه اجتناب ولې؟ قابل احترام مولوي صاحب! دا بیان کړئ چې ایا هغه د جمعې لمونځونه ادا شوي دي او که نه، کوم چې داسې ادا شوي دي؟ په هر حال ما تر اوسه پورې په خپل ژوند کې داسې په بله ژبه کې خطبه ورکول نه دي لیدلي، امام صاحب څوک منع کولی نه شي، ځکه چې ددې ځای زیاتر آبادي د بې علمه خلکو ده.

جواب: د جمعې د خطبې حکم (د ځینو امورو په اعتبار سره) د لمانځه دی، څنگه چې د لمانځه قراءت د عربي ژبې نه پرته په بله ژبه کې نه شي کیدای، همدغه شان خطبه هم پرته د عربي نه نه شي کیدای، [۱] گویا عربي د اسلام سرکاري ژبه ده، کوم خلک چې په فارسي، اردو او انگریزي یا په بل څه ژبه کې خطبه لولي هغوی غلط کوي، خو څو جملې چې په عربي کې وویل شي د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه په نزد د خطبې فرض ادا کيږي؟ [۲] له دې وجې د جمعې لمونځ به ادا شي، خو په خطبه کې غیر سرکاري ژبه یوځای کولو والا بې طریقې خبره کولو له وجې ګنګار دی.

د جمعې د خطبې شرعي حیثیت

سوال: ایا د جمعې خطبه لوستل فرض دي؟ او اوریدل یې واجب دي؟ د اخترونو خطبه لوستل سنت دي او اوریدل یې واجب دي؟ ایا دا صحیح ده؟

جواب: هو! د جمعې خطبه د جمعې له پاره لازمي شرط دی، [۳] له دې نه پرته جمعه نه کيږي. د اخترونو خطبه سنت ده، [۴] د دواړو اوریدل واجب دي [۵]

[۱] ایضاً.

[۲] فان اقتصر علی ذکر الله جاز عندنا حنیفة، وقال لا بد من ذکر طویل یسمى الخطبة (هدایة ج: ۱ ص: ۱۶۹)

[۳] وشرائط فی غیره المصروالجماعة والخطبة ..... الخ (فتح القدیر ج: ۱ ص: ۴۰۸)

[۴] وبیشترط للعید ما یشرط للجمعة الا الخطبة کذا فی الخلاصة فانها سنة بعد الصلوة وتجوز الصلاة بدونها (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۵۰ الباب الرابع عشر فی صلاة العیدین)

[۵] اوکل ما حرم فی الصلاة حرم فیها ای فی الخطبة خلاصة وغیرها فیحرم اکل وشرب وكلام ..... به یفقی وكذا یجب الاستماع لسان الخطب كخطبة نکاح وخطبة عید وختم علی المعتد (الدر المختار مع الرد المحتار ج: ۲ ص: ۱۵۹)

د جمعې خطبه د عربي ژبې نه پرته په بله ژبه کې ورکول یا دا چې د یو سردار یا حاکم تعریف کول

سوال: د جمعې خطبه د عربي ژبې نه پرته په بله ژبه کې ورکول کیدای شي او که نه؟ بله دا چې په خطبه کې د الله پاک او د هغه د رسول ﷺ د تعریف او توصیف نه پرته د یو سردار یا حاکم تعریف کولی شي؟

جواب: عربي د اسلام سرکاري ژبه ده، له دې وجې د جمعې او اخترونو خطبه د عربي نه پرته په بله یوه ژبه کې هم جائز نه ده [۱] په خطبه کې دا مضامین پکار دي د الله پاک حمد وثناء. په رسول الله ﷺ باندې درود شریف لوستل، د توحید او رسالت شهادت، مسلمانانو ته وعظ او نصیحت، د خلفاء راشدینو او آل او اصحاب رضی الله عنهم ذکر، د نیک سیرت حاکم اسلام او د عامو مسلمانانو سربو او ښخو له پاره دعا کول. [۲]

د جمعې د خطبې د عربي نه پرته په بله ژبه کې ورکول

سوال: زموږ په علاقه (تربت) کې ځینې خلک د جمعې خطبه په علاقايي ژبه کې ورکوي، د اذان نه وروسته خطیب تقریر شروع کړي. د تقریر په دوران کې د څه وقفې له پاره کیني، بیا تقریر شروع کړي او په تقریر ختمیدو باندې لمونځ شروع شي، ایا داسې کول صحیح دي؟

جواب: خطبه یوازې د رسول الله ﷺ په ژبه کې کیدل پکار دي، له دې وجې په بلوچي ژبه کې یا مقامي ژبه کې چې کومه لولي، هغه صحیح نه ده. [۳]

که د جمعې خطبه په یادو لوستل گران وي؛ نو له کتابه دې لولي

سوال: په خطبه کې خطیب اکثر اینښلي یا د هیریدو له وجې داسې غلطې وکړي چې معنا بدله شي؛ نو ایا هغه ته خطبه په کتاب کې کتلوسره ویلو کې څه تردد کیدل پکار دي؟

[۱] تفصیل دپاره او گوری: جواهر الفقه ج: ۱ ص: ۳۵۲ فانه لاشک فی ان الخطبة بغير العربية خلاف السنة المتوارثة من النبي صلى الله عليه وسلم والصحابة فيكون مكروهاً تحريماً (عمدة الرعاية هامش شرح الوقاية ج: ۱ ص: ۲۰۰)

[۲] الخطبة تشتمل على فرض وسنة فالفرض شيئاً ان الوقت..... والثاني ذكر الله تعالى كذا في البحار الرائق وكفت تحميدة او قهيلة او تسبيحة..... واما سنها فخمسة عشر..... البداءة بحمد الله..... الثناء عليه بما هو اهله..... الشهادتان..... الصلاة على النبي عليه الصلاة والسلام..... العظة والتذكير..... زيادة الدعاء للمسلمين والمسلمات..... وذكر الخلفاء الراشدين والعين رضوان الله تعالى عليهم اجمعين مستحسن بذلك جرى التوارث كذا في التجنيس..... الخ (عالمگیری ج: ۱ ص: ۱۴۶، الباب السادس عشر في صلاة الجمعة)

[۳] فانه لاشک ان الخطبة بغير العربية خلاف السنة المتوارثة من النبي صلى الله عليه وسلم والصحابة فيكون مكروهاً تحريماً (عمدة الرعاية هامش شرح الوقاية للعلامة عبدالحی الکنوی ج: ۱ ص: ۲۰۰)

جواب: خطبه دې ښه ياده کړل شي، يا دې کتلو سره ولوستل شي.

که خطبه د ماسپښين نه مخکې شروع شي؛ نو سنت به کله کوي؟

سوال: د جمعې په لمانځه کې اولني څلور رکعتي سنت د خطبې دوران کې کيږي؟ ځکه چې خطبه بالکل هغه وخت شروع کيږي چې د ماسپښين اول وخت داخليږي، بلکې اکثر دوه درې منته مخکې شروع کيږي.

جواب: که اذان د زوال نه وروسته کيده؛ نو د اذان کيدو سره دې سنت شروع کوي، د خطبې شروع کيدو سره به پوره شي او که د وخت نه مخکې اذان او خطبه شروع کيږي؛ نو سنت د جمعې نه وروسته ادا کوي.^(۱)

وصلی الله تعالی علی خیر خلقه واله واصحابه اجمعین

[الحمد لله! دریم جلد ختم شو]

....

^۱ [اذا خرج الامام فلا صلاة ولا كلام الى تمامها..... الخ (شامي ج: ۲ ص: ۱۵۸). ايضاً: قال ابو جعفر ومن دخل المسجد يوم الجمعة والامام يخطب جلس ولم يركع وذلك لقول الله تعالى: واذا قرى القرآن فاستمعوا له وانصتوا، فروى انها نزلت في شان الخطبة، ومن جهة السنة..... قال (اي ابن عمر) سمعت النبي صلى الله عليه وسلم يقول: اذا دخل احدكم المسجد والامام على المنبر، فلا صلاة له ولا كلام حتى يفرغ الامام..... الخ (شرح مختصر الطحاوي، لابي بكر الجصاص الرازي ج: ۲ ص: ۱۳۰ كتاب الصلاة، باب صلاة الجمعة طبع دار البشائر الاسلامية بيروت).]